BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
C
357/7
NAPOLI

Digitized by Google

Rare Vill.
C 357 (7)

Digitized by Google

605717

IO. GOTTLIEB

HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS

Quondam a Conſil. ſanctior. Iur. ac Philoſoph. in Frideric. Profeſſoris publ. ord.

O P E R V M

A D

VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM,

PHILOSOPHIAM, ET LITTERAS HVMANIORES

Pertinentium

TOMVS SEXTVS.

O P V S C V L A V A R I A

Nempe

D I S S E R T A T I O N E S,

SEV EXERCITATIONES EXHIBENS.

* * * *
* * *
* *
*

N E A P O L I MDCCLXXII.

IMPENSIS DONATI CAMPI.

SVPERIORVM FACVLTATE AC PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

DE LVBRICITATE IVRISIVRANDI SVPPLETORII.

EXERCITATIO XVII.

Σύνοψις.

§. I. Omnes gentes iuſiurandum pro vinculo adſtringendae fidei habuerint. §. II. Hinc eius vſus in foro frequentiſſimus. §. III. Iuriſiurandi frequentia confeſſio perfidiae humanae eſt. §. IV. Vnde tot periuria? §. V. Inſtituti ratio, et partitio diſſertationis. §. VI. Differentia iuriſiurandi voluntarii, neceſſarii, et iudicialis vulgo tradita. §. VII. De ea ἐπίκρισις. §. VIII. Quid iuſiurandum ſuppletorium? et an illud ſecundum ius Rom. deferendum ſit, ſi ſemiplene probatum? Quod negatur. §. IX. Quia primo iura ignorant ſemiplenam probationem. §. X. Deinde quia vnum teſtem audiri vetant. §. XI. Tum quia, actore plene non probante, reus abſoluitur. §. XII. Reſpondetur aduerſae partis argumentis, et §. XIII. oſtenditur, in ſupplementum iurantem teſtem fieri in propria cauſſa. §. XIV. Immo de credulitate iurantem teſtari de re propria, quam ipſe ignorat. §. XV. Iuſiurandum hoc fundamentum non reperit in legibus noſtris. §. XVI. veluti in L. 31. ff. de iureiur. §. XVII. Multo minus in L. 3. C. de reb. cred. §. XVIII. Denique vulgarem doctrinam de iureiurando ſuppletorio veterum praxi repugnare, oſtenditur exemplo, ex Gellii Noctibus Atticis depromto. §. XIX. An in conflictu probationum pro reo pronunciandum ſit? §. XX.

Iusiurandum tamen ſuppletorium vſus adprobat. §. XXI. *Illud caute deferendum.* §. XXII. *Requiritur primo probatio ſemiplena. Ergo teſtem de ipſa re depoſuiſſe oportet.* §. XXIII. *Nec in ipſo teſtimonio debet vitii quidquam eſſe.* §. XXIV. *Quid ſi per inſtrumentum ſemiplene probatum?* §. XXV. *Deinde ſemiplenam probationem oportet eſſe profectam a teſte rei conſcio. An et de credulitate iurandum?* §. XXVI. *Tertio iurans debet eſſe vir integrae atque exploratae fidei.* §. XXVII. *Quarto cauſſa non debet reſpuere iusiurandum ſuppletorium. Quales ſint illae cauſſae?* §. XXVIII. *Quinto ſemiplena probatio non debet eſſe eliſa.* §. XXIX. *An et petendum ſemper ſit iusiurandum ſuppletorium? Concluſio diſſertationis.*

§. I.

Omnes gentes iusiurandum pro vinculo adſtringendae fidei habuerunt.

QVamuis, vt eleganter philoſophatur CICERO (a), *homines hominum cauſſa ſint generati, vt ipſi inter ſe alii aliis proſint, et in hoc naturam ducem ſequantur, communes vtilitates in medium adferant, et mutatione officiorum dando accipiendoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuinciant hominum inter ſe ſocietatem*: tantum tamen abeſt, vt ad finem hunc pulcherrimum omnes cogitationes, omniaque conſilia ſua referant, vt, quae eſt ingenii humani prauitas, plane in contraria nitantur. Sane quum fundamentum iuſtitiae haud poſtremum ſit fides, id eſt, dictorum conuentorumque conſtantia et veritas: nihil frequentius accidere animaduertimus, quam vt alter alterius opibus, fortunis, exiſtimationi, quin ipſi vitae ac ſanguini, quibus nihil eſt homini carius, inſidias ſtruat, iisque decoribus, quibus hominem reliquis animantibus praeſtare voluit benigniſſimum Numen, ad opprimendos euertendoſque homines turpiter abutatur. Hinc innumerae fraudes, machinationes, mendacia, ad decipiendos circumueniendoſque alios comparata, quibus excogitandis tam idonei ſunt homines, etiam ceteroquin ſtupidiſſimi, vt idem CICERO (b), *nullam eſſe*, conqueratur, *tam deteſtabilem peſtem, quae non homini ab homine naſcatur.* Quae quum ita ſint, cogitandum omnino fuit de mediis quibuſdam vel cautionibus, quibus, tamquam fraenis, cohiberetur hominum perfidia, eoque conſilio gentes fere omnes ad iurisiurandi religionem, tamquam ex compacto, confugerunt, vt, quos non ipſa ratio, et impreſſa omnium animis lex diuina, eos a fallendo deterreret reuerentia Numinis, praeſentia ſua omnia implentis, in ipſoſque penetrantis animorum receſſus, quod denique poſſit, quae velit, omnia, velit autem pro iuſtitia ſua perfidiam ſuique contentum ſempiternis ſuppliciis vindicare. Hinc Aegyptii, DIODORO SICVLO (c) teſte, iusiurandum vocabant μεγίστην τῶν παρ' ἀνθρώποις πίστιν, *maximam inter*

(a) Cic. *de Off. libr.* I. *cap.* VII.
(b) Cic. *ibid. libr.* II. *cap.* V.
(c) Diod. Sic. *libr.* I. *Biblioth. cap.* LXXVII.

ter homines fidem*, et PHILO (d) *τὸ πίστεως βεβαιότατον σύμβολον*, *firmiſſimum fidei ſignum*: denique legati Romanorum ad Coſroem apud PROCOPIVM (e) *τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ἱερώτατόν τι καὶ ἐχυρώτατον ὅπερ εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον*, *ſummum omniumque firmiſſimum mutuae inter homines fidei ac veritatis fundamentum*. Perſuadere enim nemo ſibi poteſt, ei vlla in re fidem tuto haberi, quem ne Numinis quidem reuerentia, certiſſimumque diuinae vindictae periculum a mendaciis abſterreat.

§. II.

Nulla itaque eſt vitae pars neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, in qua iuriſiurandi vſus non ſit frequentiſſimus. At nuſquam tamen frequentior, quam in foro et iudiciis. Quotieſcumque enim nec teſtium, nec inſtrumentorum fide, nec aliis probationibus legitimis inſtrui poteſt iudicantium religio, toties vel litigantes, vel ipſe iudex, ad iusiurandum, tamquam ad ſacram anchoram, confugit. Hinc vti PAVLLO (*f*) Apoſtolo iusiurandum ideo eſt *πάσης ἀντιλογίας πέρας*, *omnis controuerſiae finis*: ita eiuſdem nominis iuriſconſultus iſtud adpellat *litium compendium* (*g*). Denique CAIVS noſter (*h*), *maximum expediendarum litium remedium in vſum veniſſe iuriſiurandi religionem*, eleganter obſeruat. Ceterum hunc iuramentorum vſum non modo Hebraei, Graeci, Romani, ceteraeque gentes paullo humaniores probarunt, ſed et priſci Germani, qui alioquin, teſte VELLEIO PATERCVLO (*i*), *lites armis diſcernere, non iure terminare ſolebant*. Francis enim, aliiſque Germanicae originis gentibus eo ſanctius et liquidius videbatur iusiurandum, quo plures illud ſuis ſacramentis firmarent, quos illi vocabant CONSACRAMENTALES, CONIVRATORES, quin et aliquando COMPVRGATORES, eo, quod obiectum reo crimen vna cum eo ſacramentis ſuis eluerent. Qui mos tanti erat maioribus noſtris, vt ſaepenumero non modo *ſexta*, *ſeptimaque manu*, (quod poſtremum deferentes iusiurandum in legibus Germanicis dicuntur *einen beſiebnen* (*k*) ſed et *decima*, quin et *centeſima* aliquando iuratum legamus. Qua de re plura iam diſſeruerunt HIER. BIGNONIVS (*l*), IO. SCHILTERVS (*m*), et CAR. DV FRESNE (*n*), vt iam praetermittamus IVRIS FEVDALIS textus (*o*), in quibus expreſſiſſima notantur moris iſtius antiqui veſtigia, quoſque doctiſſimus harum conſuetudinum interpres, BITSCHIVS (*p*), praeclare, ſuo more, illuſtrauit. Quae ſane omnia ſatis, vt

Hinc eius vſus in foro frequentiſſimus.

A 2 opinor,

(d) Philo *de Plantat. Noae. pag.* 225.

(e) Procop. *de Bello Perſico. lib.* II.

(f) *Hebr. VI.* 16.

(g) Paull. *Recept. Sent. libr.* II. *tit.* I. §. I.

(h) *L.* 1. *ff. de iureiur.*

(i) Vellei. Paterc. *libr.* II. *cap. CXVIII.*

(k) Thomaſ. *Diſſ. de occaſ. concept. et intent. Conſtit. Crim. Carolinae* §. *XV.*

(l) Bignon. *ad Marculf. lib.* I. *cap.* XXXVIII.

(m) Schilter. *Exercit.* XXIII. §. VI.

(n) Carol. *du* Freſne *Gloſſar. med. et infim. latin. vocibus* iurare et iuramentum.

(o) *I. Feud.* 4. §. 2. II. *Feud.* 33. *in pr.* II. *Feud.* 41.

(p) Bitſch. *in Comment. ad* II. *Feud.* 32. *p.* 582.

Digitized by Google

opinor, demonſtrant, nullum hominibus medium definiendarum litium viſum eſſe certius atque expeditius iureiurando, idque ideo, quod ſempiternae beatitudinis, cuius deſiderio omnes trahimur, neminem tam negligentem futurum crederent, vt Dei, ſeueriſſimis iudicis, vindictam in ſe verbis conceptiſſimis prouocare, quam veritatem profiteri malit.

§. III.

Iuriiurandi frequentia confeſſio perfidiae humanae eſt.

Enimuero quod de aliis cautionibus, quas in contrahendo adhibere ſolent homines, grauiter cenſuit SENECA (q), id et de iureiurando veriſſimum eſſe arbitramur, eſſe nimirum illud *turpem humano generi fraudis ac nequitiae confeſſionem*. Si omnibus pro eo, ac decet, ineſſet pudor ac iuſti honeſtique reuerentia: neminem profecto adigeremus in verba noſtra, ſed ſerio quid adfirmanti non minus fidem haberemus, quam tangenti aram, et per omnia ſacra deieranti. Vere enim ab AESCYLO apud STOBAEVM dictum eſt:

> Οὐκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις, ἀλλ' ὅρκων ἀνήρ.
> *Dat fidem vir iuriiurando, non iusiurandum viro.*

Iam quum nec exploratae fidei homini credamus, niſi Iouem lapidem iuranti, quin et ſic nobis vix ſatis cautum arbitremur, niſi et alia eaque euidentiſſima argumenta accedant: quid aliud quaeſo agimus, quam vt perfidiam humanam vltro agnoſcamus, hominique ab homine nihil omnino tuto credi, non ſine generis noſtri dedecore profiteamur?

§. IV.

Vnde tot periuria?

Sed vt turpem humano generi eſſe hanc fraudis ac nequitiae humanae confeſſionem fateamur: ingenua tamen eſt, atque ita comparata, vt eam ipſa veritas expreſſiſſe videatur. Res ipſa enim docet, ne iureiurando quidem obſtrictis tuto ſemper fidem haberi, nedum iniuratis, cauſſaſque eſſe quam plurimas, cur tam ſaepe vacillet iuriſiurandi fides. Primo enim ſunt, qui Deum vel exſiſtere, vel, ſi exſiſtat, res humanas curare negant. Horum tu, quaeſo, iuriiurando aliquid committas, quod ſeruatum velis. Iurabunt enim per omnia ſacra, quae nulla eſſe exiſtimant.

Atque ideo intrepidi quaecumque altaria tangent,

vti iam vidit poeta φιλοσοφώτατος, et qui hunc locum praeclare perpoliuit, IVN. IVVENALIS (r). Deinde quamuis ita natura comparatum ſit, vt, qui quid impie ſcelerateque commiſerint, accuſatorem ac carnificem in ſe atrociſſimum perſentiſcant: menti tamen peccandi conſuetudo aliquando veluti callum obducit, omnemque ratiocinationem ſuffocat atque intercludit praerupta audacia ac temeritas, quae non procul ab inſania abhorret. Quam facile vero improbi iſti et κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν (s) vel mille ſe polluent periuriis, priuſ-

(q) Seneca *de benef. libr.* III *cap. XV.*
(r) Iuuenal. *Satyr.* XIII. *v.* 86. *ſequ.*
(s) 1. *Tim.* IV. 2.

priuſquam vel minimo impietatis ſuae ſenſu adficiantur ? Adhaec interna illa lanien, vel, vti APOSTOLVS (t) vocat, οἱ λογισμοὶ μεταξὺ ἀλλήλων κατηγορῦντες, *illae accuſantes ſe inuicem cogitationes* tum demum ſe exſerere ſolent in improborum animis, quando iam in crimen prorupit audacia, factumque infectum fieri amplius non poteſt: Tunc demum ſua quemque fraus, ſuumque flagitium agitat, terretque quam maxime: Tunc demum animum excruciant aſſiduae illae ac domeſticae furiae, dieſque ac noctes maleſactorum poenas a conſcelerato eiuſmodi homine repetunt. Antequam ergo oboriantur illi animi tumultus, iam admiſſum erit periurium, cauſſaque ſe cecidiſſe dolebit is, cui ſpes, de alterius religione concepta, tam turpiter impoſuerat. Sunt praeterea, quos ſumma atque infinita Dei miſericordia, qua vel maxime a peccando reuocari debebant, ad periuria exſtimulat. Ea enim et profligatae audaciae hominibus ſpem niicit certiſſimam, Deum aut votis, donariis, precibus placatum iri, aut tardius exacturum poenas, aut leniori ſupplicio ſatisfieri ſibi paſſurum. Quae vno veluti faſciculo complexus IVVENALIS (u):

Eſt alius (inquit,) *metuens, ne crimen poena ſequatur,*
Hic putat, eſſe Deos, et peierat, atque ita ſecum:
Decernat, quodcumque volet, de corpore noſtro:
Iſis, et irato feriat mea lumina ſiſtro:
Dummodo vel caecus teneam, quos abnego, numos.

et quibuſdam interiectis (x):

Vt ſi magna, tamen certe lenta ira Deorum eſt.
Si curant igitur cunctos punire nocentes;
Quando ad me venient? ſed et exorabile Numen
Fortaſſe experiar, ſolet his ignoſcere. Multi
Committunt eadem diuerſo crimina fato;
Ille crucem pretium ſceleris tulit; hic diadema.
Sic animum dirae trepidum formidine culpae
Confirmant.

Accedit, quod plurimos impotens regnandi cupiditas, alios inexplebilis opum ſitis, alios famae ac honoris ſtudium, alios infamiae metus in tranſuerſum rapit. Atqui primi generis homines ſibi cum Iulio Caeſare laudi ducent, *ius regnandi gratia violare* (y), vel cum Lyſandro, Lacone, apud PLVTARCHVM (z), ὡς παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾷν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις, *pueros talis, viros ſacramentis fallere oportere*, contendent. Secundi generis Euclionès tamquam Labrax PLAVTINVS (a), *iusiurandum rei ſeruandae, non perdendae, conditum eſſe*, exiſtimabunt, neque Iouem iurare lapidem dubitabunt, ſi recitata

(t) *Rom.* II. 15.
(u) Iuuenal. *ibid. v.* 90. *et ſequ.*
(x) Idem *ibid. v.* 100. *et ſequ.*
(y) Sueton. *in Iul. Caeſ. cap.* XXX.
(z) Plutarch. *in Apophthegm. Lacon. Apophth.* XCIV.
(a) Plaut. *in Rudent. Act. V. Scen.* III. *v.* 38.

Digitized by Google

tata tam breui formula, vel lucro inſigni potiri, vel imminens ollae ſuae periculum auertere poſſint. Potius tacite ſecum voluent illa IVVENALIS *(b)*:

Et phthiſis, et vomicae putres, et dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, ſi non eget Anticyra, nec
Archigine. Quid enim velocis gloria plantae
Praeſtat, et eſuriens Piſaeae ramus oliuae?

Ita et qui ad honorem omnia referunt, peierare profecto malent, quam exiſtimationis adire periculum; ne quid dicam de periuriis amantium, quae fere in prouerbium abierunt. Nimirum in omnes improbos cadit periurii ſuſpicio, et *qui mentiri ſolet*, vt recte obſeruat CICERO *(c)*, *peierare etiam conſueuit. Quem ego, vt mentiatur, inducere poſſum: vt peieret, exorare facile potero. Nam qui ſemel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium, perduci conſueuit. Quis enim deprecatione Deorum, non conſcientiae fide, commouetur?* Tam multae variaeque ſunt, quae iuriſiurandi fidem eleuant, cauſſae, vt omnino pertinere videatur ad religionem iudicis, cauere, ne cauſſa temere litigantium linguae committatur, quamdiu vlla alia ſupereſt eam expediendi ratio.

§. V.

Inſtituti ratio, et partitio diſſertationis.

Enimuero cum omnium iuramentorum fluxa admodum fides eſt, tum eius vel maxime, quod ſemiplene, vt aiunt, probantibus a iudice defertur, eum in finem, vt quod probationi ad integritatem deeſt, religioſa illa adſeueratione ſua ſuppleant, et tunc ſuperiores ex foro diſcedant. Quum enim hic ſuo ſibi quiſque teſtimonio ſuffragetur, nemo autem temere iudex ſatis aequus atque incorruptus eſſe ſoleat in cauſſa propria: facile profecto patet, rem periculoſae plenam aleae eſſe, exigere iusiurandum ſuppletorium. Accedit, quod, eo iureiurando in forum ſemel admiſſo, obſeruante HVGONE DONELLO *(d)*, *magna feneſtra aperta eſt malis ac imperitis iudicibus, pro libidine pro hoc aut illo pronunciandi. Quidquid enim pro alterutro adlatum fuerit, ſemper iudici color paratus eſſe ſolet ad iusiurandum hoc illi deferendum, dum eum ſemiplene probaſſe cenſet, qui reuera nihil idoneum attulit, adeoque facile in ſpinoſa illa ac perplexa quaeſtione de ſemiplena probatione latebram ſententiae inuenit.* Quae quum ita ſint, de LVBRICITATE IVRISIVRANDI SVPPLETORII quaedam commentari in praeſenti animus eſt. Quandoquidem vero genuinum iuriſprudentiae cultorem nec τὴν θεωρίαν negligere, et ad vſum forenſem omnia referre decet: nos quoque, vtriuſque habituri rationem

(b) Iuuen. *Ibid. v. 95. ſequ.*
(c) Cic. *pro Q. Roſc. Cap.* XVI.
(d) Donell. *lib.* XXIV. *Comment. cap.* XIX.

nem, diſſertationem ita partiemur, vt primum, an hoc iusiurandum in iure ciuili praeſidium reperiat, deinde quum ei ſemel in foro locus ſit conceſſus, qua demum adhibita cautione a iudice deferri oporteat, paullo diligentius inquiramus. Faxit Deus feliciter!

§. VI.

Differentia iurisiurandi voluntarii, neceſſarii, et iudicialis vulgo tradita.

Quod ad prius tractationis noſtrae caput attinet, neminem, ſacris noſtris initiatum, arbitramur ignorare, in rubrica DIGESTORVM de iureiurando *(e)* tria eiuſdem genera recenſeri, VOLVNTARIVM puta, NECESSARIVM et IVDICIALE. Haec ita diſtinguunt GLOSSA *(f)*, eamque ſequuti doctores, veluti ZASIVS *(g)*, SCHNEIDEWINVS *(h)*, WESENBECIVS *(i)*, et plerique omnes, qui ſcribendis commentariis componendiſque iurisprudentiae ſyſtematibus animum adpulerunt, vt VOLVNTARIVM eſſe dicant, quod pars parti deferat extra iudicium per modum conuentionis: IVDICIALE, quod itidem pars parti deferat, ſed in foro, vnde et non niſi ab interloquente iudice probatum vel praeſtandum vel referendum ſit: NECESSARIVM denique, quod parti alterutri a iudice delatum neceſſario ſit praeſtandum, nec referri vnquam poſſit. Ex quibus porro definitionibus manifeſtam eſſe aiunt denominationem. *Voluntarium* enim dici, quia a mero partium arbitrio pendeat *(k)*, quodque et ab eo, cui delatum, et cui relatum ſit, recuſetur liberrime *(l)*, ſiquidem nemo ideo, quod oblatam ſibi iurandi conditionem adſpernatus ſit, pro confeſſo habeatur: *iudiciale*, quoniam non niſi in iudicio deferri, et iudice demum interloquente praeſtari referrique poſſit *(m)*: *neceſſarium* denique, quia et exigente neceſſitate a iudice deferri *(n)*, et ſemel delatum neceſſario praeſtari oporteat *(o)*. Poſtremum porro iurisiurandi genus, quod NECESSARIVM vulgo adpellitant, alii in duas, alii in tres ſpecies diſtinguunt: SCHNEIDEWINVS *(p)* enim huc refert iusiurandum SVPPLETORIVM, PVRGATORIVM et IN LITEM, quum vltimam ſpeciem reliqui fere omittant. Illa enim omnia a iudice deferri cenſent, et *hoc* quidem ad aeſtimandam rem, de qua litigatur; *illud* ad elidendam, quam quis incurrit, ſuſpicionem; *illud* ad ſupplendam probationem ſaltim ſemiplenam, pro alterutro militantem. Ita fere rem explicari videas ab omnibus, qui doctrinam de iureiurando vel perfunctorie, vel ex inſtituto tradiderunt, vt ſuperuacuum futurum ſit, rem vulgo notam teſtimoniis firmare.

§. VII.

(e) *Lib.* XII. *Dig. tit.* II.
(f) Gloſſa *ad l.* 1. *ff. de iureiur.*
(g) Zaſius *ad rubr, Dig. de iureiur. n.* 41. *ſequ.*
(h) Schneidew. *ad* §. 11. *Inſt. de action. n.* 9. *ſequ.*
(i) Weſenb. *Paratitl. Dig. lib.* XII. *Tit.* II. *n.* 7. *et* 10.
(k) L. 26. §. *ult. ff. de iureiur. l.* 2. *C. de reb. cred.*
(l) L. 17. *pr. ff. de iureiur.*
(m) L. 12. §. 1. C. *de reb. cred.*
(n) Bartol. *ad l.* 3. C. *eod.*
(o) *Cap. fin.* X. *de iureiur.*
(p) Schneidewin. *ibid. n.* 30.

Digitized by Google

§. VII.

De ea Iuriiurandi ſpeciebus. Attamen ſi dicendum, quod res eſt, non tam expedita videtur haec doctrina, quam vulgo videtur. Quamuis enim inſcriptio tituli tria recenſeat iuriſiurandi genera: agnoſcere tamen illa non videtur CAIVS (q), qui duobus contentus, *vel ex pactione ipſorum litigatorum vel ex auctoritate iudicis controuerſias decidi*, *docet*. Praeterea ipſae illae tres iuriſiurandi ſpecies in toto illo titulo nuſquam perſpicue definiuntur, adeoque fieri non potuit, quin mirae naſcerentur prudentum noſtrorum diſſenſiones. Hinc STEPHANVS (r), interpres Baſilicῶν, eatenus quidem adſtipulatur latinis, quod *voluntarium* extra iudicium per modum conuentionis deferatur, in eo autem ab eorum ſententia diſcrepat, quod *neceſſarium* a partibus in iudicio deferri; *iudiciale* a iudice non rogato motu voluntatis proprio exigi contendat. Alioquin Graeci fere omnes (s) *voluntarium* vocant, quod pars parti, ſiue in iudicio, ſiue extra illud, defert: *neceſſarium* ἀντεπαγόμενον, ſeu quod deferenti refertur: ac denique *iudiciale*, quod iudex ab alterutro litigatorum exigit. IAC. CVIACIVS, in tanto ſententiarum diuortio vix habuit, vbi pedem figeret, iam quippe ſequutus latinos (t), iam in graecorum caſtra dilapſus (u), iam ad illos reuerſus poſtliminio (x), et hinc *transfugae* ac *refugae* nominibus parum honorificis traductus ab EM. MERILLIO (y). Interim graecorum ſententiae ſuffragantur iuriſconſulti praeſtantiſſimi. STEPHANO enim fauent MERILLIVS, et Belgarum plerique: alteram vero, quam ex ECLOGIS ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ protulimus, hypotheſin probant MARANVS (z) et NOODTIVS (a). Nec negari poteſt, eam eſſe reliquis veroſimiliorem. Nam etiam, quod in iudicio defertur, iuſiurandum eatenus *voluntarium* eſt, quod et libere defertur, et neceſſario non ſuſcipitur, ſed referri poteſt (b). Contra ſemel relatum, quum neque recuſari, neque referri amplius poſſit (c), *neceſſarium* rectiſſime adpellatur. Et quis quaeſo negauerit, *iudiciale* merito dici, quod a iudice alterutri litigantium, cauſſa cognita, defertur in cauſſis dubiis (d)?

§. VIII.

Quid iuſiurandum ſuppletorium? et an illud ſecundum ius Rom. At haec quidem diſſenſio, vti ab AZONE (e) recte obſeruatum, non adeo magni momenti eſt, et magis ad vocabula, quam ad rem ipſam, pertinet. Magis ardua eſt quaeſtio, an, quod ſupra definitum eſt,

(q) L. 1. *ff. de iureiur.*
(r) Stephanus *ad Baſilic. lib.* XXII. *Tit. V. leg.* 1.
(s) *Eclog. Baſilic. lib.* XXII. *Tit. V.* Attaliot. *in Synopſ. Tit.* XVIII.
(t) Cuiac. *ad Paull. Recept. Sent. lib. V. Tit.* XXXII.
(u) Idem *in Paratitl. Digeſt. de iureiur.*
(x) Idem *ad Paull. libr.* XVIII. *ad Edict. l.* 17. *ff. eod.*
(y) Merill. *Obſeru. libr.* III. *cap.* XIII.
(z) Maran. *in Paratitl. Dig. de iureiur. p.* 194.
(a) Ger. Noodt. *Comm. ad Pandect. p.* 279. *Tom.* II. *op.*
(b) L. 34. §. 7. *ff. de iureiur.*
(c) D. l. 34. §. 7. *eod.*
(d) L. 31. *ff. eod.*
(e) Azo *in Summa Cod. tit. de reb. cred. et iureiur.*

eſt, iusiurandum SVPPLETORIVM iurisiurandi neceſſarii ſit ſpecies, et in vniuerſo iure ciuili praeſidium aliquod reperiat? Vulgo hoc videas adfirmari, et fortaſſe nefas plerique exiſtimabunt, dubitare de hypotheſi, quam, COSTALIO (*f*) et MERVLLA (*g*) teſtibus, omnes ſequuntur, cuique vſus forenſis vbique eam auctoritatem conciliauit, vt merito hodie pro exploratiſſimo iure habeatur. Et tamen repudium illi mittere non dubitarunt iure conſultorum principes, FR. DVARENVS (*h*), HVGO DONELLVS (*i*), ANT. FABER (*k*), EVER. BRONCHORSTIVS (*l*), MEIERVS (*m*), ANT. MATTHAEI (*n*), IO. WISSENBACHIVS (*o*), GER. NOODT (*p*) et alii, exiſtimantes, id quod res eſt, vſum illum forenſem e iure ciuili Iuſtinianeo non promanaſſe, nec iniiurando, quod latini neceſſarium adpellitant, locum eſſe, ſi quando actor ſemiplene probarit, (quum tunc reum potius abſolui oporteat,) ſed quando talis ac tanta vtrimque probatio adlata ſit, qua par quodammodo fiat rei atque actoris cauſſa, et paullo momento huc illuc inclinet iudicis animus, neſcius, quid ex omnibus potiſſimum ſequendum ſit. Equidem ſatis acriter hanc ſententiam profligare conati ſunt viri docti, quam plurimi, veluti ARN. VINNIVS (*q*), EMAN. GONZAL. TELLEZ (*r*), SAM. STRYKIVS (*s*), quin et VLR. HVBERVS (*t*), qui, quamuis tot virorum doctiſſimorum argumenta refellere ſuperſederit, faſſuſque ſit, in Friſia, vbi ſanctior iuris Romani, quam alibi, manet cuſtodia, rariſſime, et non niſi aegre ac luctantibus ſuffragiis hoc iusiurandum deferri conſueuiſſe; vulgari tamen opinioni calculum adiicere mauult ob vſum forenſem ac quotidianum, de quo dubitare nemo mortalium poſſit. Enimuero quamuis nos a nouaturiendi pruritu quam alieniſſimos eſſe profiteamur: tamen, quum iam in θεωρίᾳ verſemur, diffiteri non poſſumus, firmiori talo ſtare nobis videri DVARENI ſententiam, quam vt vulgaribus iſtis exceptiunculis euertatur. Quod iam paucis demonſtrare iuuabit.

§. IX.

Primo itaque omnes, qui vulgarem ſententiam amplectuntur, id exigunt, vt is, qui in ſupplementum iurare iubetur, ſemiplene probarit. Pauci ſunt, qui cum HVBERO (*u*) ſemiplenam probationem ſuſ-

Quia primo iura ignorant ſemiplenam probationem.

(f) Coſtal. *ad d. l. 31. ff. de iureiur.*

(g) Merulla *lib. IV. diſp. Sect. IV. tit.* XXIII. *cap.* I.

(h) Franc. Duaren. *lib.* II. *Anniu. Diſp. cap.* XXXIII. *et ad tit. de iureiur. cap.* VII.

(i) Donell. *Comm. Iur. Ciu. lib.* XXIV. *cap.* XI.

(*k*) Anton. Faber *Coniect. lib.* XIX. *cap.* I.

(l) Bronchorſt. *Cent.* II. *Adſert.* XCIII.

(m) Meierus *Colleg. Iur. Argent. tit. de probat. n.* 3.

(n) Ant. Matth. *de Iudic. Diſp.* X. *theſ.* XXI. *ſequ. et in Colleg. Pand. Diſp.* XVIII. §. XIX.

(o) Wiſſenbach. *Comm. ad Pand. Diſp.* XXIV. §. XXIV.

(p) Ger. Noodt. *Comm. ad Pand. lib.* XII. *Tit.* II. *p.* 287. *Tomo* II. *op.*

(q) Vinn. *Select. Quaeſt. lib.* I. *cap.* XLIV.

(r) Gonzall. Tellez. *Comm. ad cap.* 2. *X. de probat.* §. 7. *pag.* 338. *Tomo* II.

(s) Stryk. *Diſſ. de probat. ſemiplena cap.* I.

(t) Huber. *Prael. tit. Dig. de iureiur.* §. XII. *et ſequ.*

(u) Huber. *ibid.* §. XIII.

Digitized by Google

ſufficere negant, aliaque praeterea deſiderant argumenta, quibus conſertim cumulatis perſuaderi poſſit iudici, vt ad hoc iusiurandum confugiat. At vero ſemiplenam illam probationem ignorant iura noſtra, neque ei vllum effectum attribuunt in cauſſis ciuilibus, multoque minus in iudiciis publicis aliquis ob vnius teſtimonium diris quaeſtionibus ſubiici poteſt (x). Ignorare ius noſtrum diximus ſemiplenam illam probationem. Nuſquam enim eius vel vola vel veſtigium occurrit, et ACCVRSII argumentum, quod, quia detur plena probatio, ſemiplenam quoque dari oporteat, non magis ſtringit, quam quod detur etiam ſemiplenum teſtamentum, quia plenum ac perfectum detur, ad illudque ſufficere debeant teſtes quatuor, quia ad hoc ordinandum ſeptem requirantur. Vnde non mirum eſt, argumentum hoc deridiculo quodammodo habuiſſe CVIACIVM (y). Quod vero effectum ſemiplenae probationi nullum tribuat ius Romanum, clariſſime euincit illa CONSTANTINI M. (z) grauiſſima conſtitutio: *Simili modo ſanximus, vt vnius teſtimonium nemo iudicum in quacumque cauſſa* FACILE *patiatur admitti. Et* NVNC *manifeſte ſancimus, vt vnius* OMNINO *teſtis reſponſio* NON AVDIATVR, *etiamſi praeclarae curiae honore praefulgeat*. In hac lege; qua, iudice IACOBO GOTHOFREDO (a), nihil clarius, nihilque magis peremtorium eſſe poterat, duarum conſtitutionum a ſe editarum meminit Imperator. Priore ſanxerat; ne ab vllo iudicum teſtis vnicus FACILE admitteretur. Neque enim ſolida eſt TILII aliorumque emendatio, qui pro *in quacumque cauſſa facile* reſcribi iubent *in quacumque cauſſa fiſci*. Admitti ergo permiſerat vnum teſtem, ſed non facile, ac eo tantum fortaſſis caſu, ſi vir expertae fidei aliquid referret, quod ad rempublicam pertinere videretur. At poſteriore hac conſtitutione *manifeſte*, ἀποτόμως et abſciſſe ſancit, *vt vnus teſtis omnino non audiatur*, adeoque vnum producens teſtem, nihil agere cenſeatur. Quin, ne de faece tantum hominum agere videretur, ἐμφατικῶς addidit CONSTANTINVS, ne eum quidem audiendum eſſe teſtem ſolitarium, *qui praeclarae curiae honore praefulgeat*, id eſt, qui in ordinem ſenatorium adlectus ſit, quem ordinem alioquin *partem meliorem humani generis* vocat SYMMACHVS (b). Quod ſi ergo ne quidem audiendus eſt teſtis vnicus: quo quaeſo iure eius teſtimonio tantum tribuere conemur, vt, accedente iureiurando ſuppletorio, perinde habeatur, ac ſi plene perfecteque probatum ſit?

§. X.

Deinde quia vnum teſtem audiri vetant.

Quid ad haec VINNIVS (c)? ne enim cum turba nobis res ſit, dare ei hunc aduocatum lubuit. *Reſpondemus*, inquit, *ne nos quidem hoc dicere, vnius teſtis vocem eſſe audiendum, id eſt*, CREDENDVM *eſſe*

(x) L. 20. *ff. de quaeſtion.*

(y) Cuiac. *in Comment. ad cap. licet vniuerſis* 33. *X. de teſtib. et atteſt.*

(z) L. 9. §. 1. *C. de teſtib. l.* 3. *C. Theod. de fide teſt. lib. XI. tit. XXXIX.*

(a) Iac. Gothofred. *in Comm. ad Cod. Theod. Tomo IV. p.* 323.

(b) Symmach. *libr.* I. *Epiſt. XLVI.*

(c) Vinnius *Select. quaeſt. ibid. p.* 202.

eſſe vnius teſtimonio . Credere eſt plene adſentiri. Poteſt tamen vnius viri honeſti et grauis teſtimonium mouere animum iudicis , et creare etiam non leuem ſuſpicionem. Ergo *audire vnum teſtem* VINNIO idem eſt, ac eidem credere ac plene adſentiri , vel , vt STRVVIVS (*d*) et STRYCKIVS (*e*) malunt, eum ita audire, vt inde condemnatio ſequatur . Ceterum id non impedire exiſtimant , quo minus , accedente iureiurando ſuppletorio , plena fides inducatur . Enimuero primum haec quidem locum haberent , ſi vllo euidenti teſtimonio demonſtrare potuiſſet VINNIVS , probationem ſemiplenam probantis iureiurando ſuppleri. Iam, quum hoc ipſum in quaeſtione ſit : facile patet , peti id, quod in principio eſt , dum legi CONSTANTINI eiuſmodi ſententia adfingitur . Deinde fruſtra contendunt vulgaris ſententiae patroni, *audire* hic idem eſſe ac credere , vel ita adſentiri , vt condemnatio inde ſequatur . Notiſſimum enim eſt, *non audiri* in iure noſtro ſemper idem ſignificare ; ac non admitti , vel a limine iudicii arceri . Non audiendus ergo eſt teſtis vnicus , quemadmodum non eſt audiendus *promiſſor , ſi velis rei conſtitutae fidem frangere* (*f*) : nec *adulterii reus , qui ſemel delatus , maritum velit lenocinii reum facere* (*g*) : nec is , qui ab emtore manumiſſus, *velit defuncti , non emtoris , libertus eſſe* (*h*) : nec ſeruus obaerati , qui poſteriore loco libertatem in teſtamento conſequutus, *abſente primo hereditatem adiri deſideret* (*i*) : nec municeps , *aeſtimationem honoris aut muneris in pecunia pro adminiſtratione offerens* (*k*) : nec reſpublica, *ignauiam praetendens* (*l*) . Quemadmodum enim in his aliiſque omnibus locis (*m*), in quibus eadem dictio occurrit , τὸ *non audire* ſemper eſt, allegationem et petitionem alicuius non admittere , eamque ita repudiare , vt nullum plane effectum ſortiatur, idque adeo verum eſt, vt verba AVDIRI et REPELLI ſibi e diametro opponantur (*n*) : ita mirum profecto eſſet , CONSTANTINVM in ſola *L. 9. §. 1. C. de teſt.* a vulgari , ICtiſque tam frequente verbi notione diſceſſiſſe, maxime quum altera ne familiaris quidem ſit latinis auribus , et nemo hominem mendacem ſe ideo audiuiſſe neget , quia ei non crediderit . At fingamus denique , audire hic idem eſſe ac credere , adeoque idem velle CONSTANTINVM , quod vetus prouerbium innuit . Ἑνὶ μαρτυροῦντι, οὐδὲ Κάτωνι προσέχειν καλῶς ἔχει : *vni teſti , ne Catoni quidem credere fas eſt* (*o*) , an non iudex ille fidem habuerit teſti vnico , qui eius verbis tantum tribuit , vt probantem ideo admittat ad iuſiurandum ſuppletorium ? An non potius id decernens iudex parum memor eſt eorum , quae teſtimonio dicto monuit Q. SCAEVOLA (*p*) : *Ita ſibi teſti credi oportere , ſi et*

alii

(d) Struu. Euolut. Controu. Exerc. XXVIII. *theſ. V.*

(e) Stryk. de Probat. *ſemiplena cap.* I. §. VI.

(f) *L. 25. fin. ff. de pecun. conſtit.*

(g) *L. 2. §. 4. ff. ad l. Iul. de adult.*

(h) *L. 25. fin. ff. de fideicomm. libert.*

(i) *L. 83. §. 1. ff. de hered. inſt.*

(k) *L. 10. pr. ff. de mun. et honor.*

(l) *L. 78. §. 2. ff. de leg. 2.*

(m) *L. 6. C. de ſeru. pign. dat. l. 78. §. 4. ff. de iure dot. l. 18. §. 1. ff. de damn. infect. l. 22. ff. ad l. Falc. l. 35. ff. de pign. act.*

(n) *L. 24. §. 2. ff. de minor.*

(o) Plutarch. *in Vit. Caton. Vtic. p. m.* 604.

(p) Valer. Max. *Lib. IV. Cap. I. exempl. XI.*

alii idem adſeueraſſent : quoniam vnius teſtimonio aliquem CREDERE, *peſſimi eſſet exempli.*

§. XI.

Tum quia, actore plene non probante, reus abſoluitur.

Nec minus deinde huic iuriiurando aduerſatur vulgatiſſimum iuris noſtri principium, actore non probante, reum eſſe abſoluendum. Ita enim reſcripſit ANTONINVS CARACALLA (*q*): *Actore non probante, qui conuenitur, etſi nihil ipſe praeſtat, obtinebit.* Probaſſe autem nemo dicitur, niſi qui plenam fidem fecit iudici. Quod ne cui dubium eſſet: DIOCLETIANVS et MAXIMILIANVS AA (*r*), noua edita conſtitutione, illud CARACALLAE reſcriptum ita interpretati ſunt: *Habebis ſecuritatem victoriae, ſi, quod intendit aduerſarius tuus,* PROBATIONIBVS IMPLERE *non poſſit.* Semper itaque iura exigunt, vt probatio IMPLEATVR (*s*), alioquin victoriam promittunt reo, ſiue reali, ſiue perſonali actione pulſato. Iidem Imperatores (*t*) Sopatro reſcribunt: *Res alienas poſſidens, licet iuſtam tenendi cauſſam nullam habeat, non niſi ſuam intentionem* IMPLENTI *reſtituere cogitur.* Et alibi Glyconi reſpondent (*u*): *Negantes debitores non oportet armata vi terreri, ſed, petitore quidem non* IMPLENTE *ſuam intentionem, vel exceptione ſubmoto, abſolui.* Quin ideo τ' IMPLERE paſsim in libris noſtris (*x*) et apud LACTANTIVM (*y*) idem eſt ac probare, ne quis exiſtimet, poſſe ſe ſemiplena probatione victoriam obtinere. Quemadmodum non videtur IMPLESSE aetatem (*z*), numerum liberorum (*a*), iudicium defuncti (*b*), conditionem (*c*), contractum (*d*), ſatisdationem (*e*), vſucapionem (*f*) qui partem illius aetatis attigerit, vel ſemel pater factus ſit, vel voluntati teſtatoris legibuſque conuentionis ex parte ſatisfecerit, vel aduerſarium aliquatenus ſecurum praeſtiterit, vel denique aliqua parte temporis, legibus conſtituti, bona fide et ex iuſta cauſſa poſſederit: ita nec probationem impleſſe cenſebitur, niſi qui plene probarit, quod intenderat. Neque exiſtimandum eſt, IMPLERE hic idem eſſe, ac SVPPLERE. Alia omnia enim diſcimus ex ipſis legibus, inprimis ex *L. 26. §. vlt. ff. depoſ.* vbi *ſcriptura probatio depoſitarum rerum* IMPLERI *poſſe*, dicitur. Iam quum actore non probante, reus, etiamſi nihil praeſtiterit, abſoluendus ſit, probaſſe autem ex interpretatione authentica DIOCLETIANI et MAXIMIANI Imperatorum nemo cenſendus ſit, niſi qui probationem eius, quod intendat, impleuerit: quo iure, quaeſo, non abſoluto, reo

(q) *L. 4. C. de edendo.*
(r) *L. vn. Cod. Hermog. de inſtrum.*
(s) *L. 19. pr. et §. vlt. ff. de probat. L. 26. §. vlt. ff. depoſ.*
(t) *L. vlt. C. de rei vindic.*
(u) *L. 9. C. de obl. et act.*
(x) *L. 23. ff. de probat. L. 1. C. eod. L. 1. C. de condict. ob turp. cauſſ. L. 3. C. de non num. pec.*
(y) Lactant. *Diu. Inſt. Lib. VII. Cap. VIII.*
(z) *L. 41. ff. de fideiuſſ.*
(a) *L. 2. §. 1. ff. de excuſ. et vacat. mun.*
(b) *L. 15. C. ad L. Falc.*
(c) *L. 11. §. vlt. L. 86. ff. de condit. et dem.*
(d) *L. 1. C. de furt.*
(e) *L. 2. ff. de cuſt. et exhib. reor.*
(f) *L. 30. ff. ex quib. cauſſ. maior.*

to reo, actor, qui ſemiplene probauit, ad iuſiurandum ſuppletorium admittitur?

§. XII.

Reſpondetur aduerſae partis argumentis, et

Non deſunt equidem aduerſae cauſſae patronis, quae obuertant: ſed quae parum ſolida eſſe, vnuſquiſque ſtatim intelligit. Aiunt enim, medium quoddam eſſe inter probare et non probare, quando ſcilicet actor neque omnino, neque nihil, ſed aliquid tamen, vel, vti ipſi loquuntur, ſemiplene probarit. Deinde *L.* 4. *C. de edendo* tum ſibi obſtituram putant, ſi ſemiplenam probationem ad condemnandum ſufficere exiſtimarent. Sed tantum abeſſe, vt ita ſentiant, vt dicant potius, ſemiplenam illam probationem opinionem duntaxat inducere, atque hinc confugiendum eſſe ad iuſiurandum ſuppletorium. Denique paria quidem omnino eſſe, non probare et parum probare, in eo, quod vtrumque per ſe non ſit efficax: ſed, aliis accedentibus adminiculis, iam pro perfecta cedere, et plenam fidem facere (*g*). Ita VINNIVS (*h*), quem reliqui vel exſcribunt, vel ſequuntur, tantum non omnes. Sed primo quamuis fateamur, plene probare et nihil probare grammatice admittere medium quoddam, puta aliquid vel ſemiplene probare: iuridice tamen parum et nihil probare *συνώνυμα* eſſe, paullo ante ex reſcripto DIOCLETIANI et MAXIMIANI docuimus. Nec veremur, ne in crimen falſi incurriſſe videamur, quod auſi ſimus ex CODICE HERMOGENIANO quaedam exſcribere (*i*): Quum enim quaeſtio facti ſit, an veteres axioma illud iuridicum, quod actore non probante reus abſoluendus ſit, de plena tantum probatione intellexerint, nec ne? nihil obſtat, quo minus illa ex hoc codice definiatur, maxime quum ei tot aliae ex ipſo CODICE REPETITAE PRAELECTIONIS depromtae per omnia ſuffragentur. Quin ſi cui forte laudando codicem Hermogenianum, IVSTINIANI maieſtati derogare quidquam videamur, etiam ex eius libris patet, parum et nihil probare pari paſſu ambulare, ſiquidem et HADRIANVS Imp. in reſcripto ad Valerium Verum (*k*) diſerte ſibi inuicem opponit τὸ CREDERE et τὸ PARVM PROBARE, dum ſcribit: *ſed ex ſententia animi tui aeſtimare te oportet, quid aut* CREDAS, *aut* PARVM PROBATVM *tibi opineris*. Legem 4. *C. de edendo* etiam ſemiplenae probationi refragari, iam ſuperiori paragrapho demonſtrauimus. Iis vero, quae de iureiurando ſuppletorio adſuit VINNIVS, manifeſto ſibi τὸ ἐν ἀρχῇ concedi poſtulat. Denique ex *L.* 5. *et* 6. *C. de probat.* id quidem adparet, plures probationes imperfectas, licet diuerſi generis, iungi, atque ita iunctas pro plena cedere poſſe: ſed iureiurando ipſius probantis probationem ſemiplenam ſuppleri, id vero nec in his, nec in vlla alia lege, reperiri, arbitramur.

§. XIII.

(*g*) *L.* 5. *C. de probat. L.* 6. *C. eod.* Cod. *confirm.*
(*h*) Vinn. *ibid. p.* 200.
(*i*) *Conſtit. ſumma reip.* §. 3. *de Iuſtin.*
(*k*) *L.* 3. §. 2. *ff. de teſt.*

Digitized by Google

§. XIII.

Oſtenditur, in ſupplementum iurantem teſtem fieri in propria cauſſa.

Et quomodo reperiatur, quum tota illa doctrina analogiae iuris manifeſto aduerſetur? Tanta fuit iuris Romani conditorum religio, vt neminem omnino in ſua cauſſa teſtem idoneum eſſe exiſtimarent (*l*). Praeclare CICERO (*m*): *Ita*, inquit, *more maiorum comparatum eſt, vt in minimis rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dicerent. Africanus, qui ſuo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum ſe ſubegiſſe, tamen, ſi ſua res ageretur, teſtimonium non diceret, nam illud in talem virum non audeo dicere; ſi diceret, non crederetur.* Quum enim inſignis humani ingenii prauitas facile pleroſque ſubigat, vt exiſtimationi atque vtilitati ſuae magis, quam veritati, ſtudeant: non ipſos modo litigantes a dicendo teſtimonio in cauſſa propria repulerunt: verum etiam, eam eſſe CAVSSAM PROPRIAM, arbitrati ſunt, *cuius emolumentum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertineat* (*n*). Ex ea cauſſa nec pater filio, nec filius patri teſtis idoneus eſt (*o*), quin et domeſtici teſtimonii fides improbatur (*p*), nec audiendi interrogandique, quibus imperari poteſt, vt teſtes fiant (*q*), vel qui in cauſſa illa praeſtiterunt patrocinium (*r*). *Fruſtra* enim *petitur teſtimonium, vbi cum ratione metui poteſt, ne a natura, ſui ſtudioſa, corrumpatur*: inquit V. C. GER. NOODT. (*s*) At quid agunt, quaeſo, iudices, deferentes iusiurandum ſuppletorium, quam vt teſtem aliquem eſſe iubeant in cauſſa propria? Produxit quis, intentionem ſuam probaturus, teſtem idoneum, ſed vnicum: is intentioni producentis teſtimonio ſuo per omnia ſuffragatur. Quum vero duorum teſtimonio probatio implenda ſit, adeoque, praeter hunc alter accedere debeat teſtis: iudex producenti denunciat teſtimonium, id eſt, teſtem illum eſſe iubet in propria cauſſa. Negare id non poſſunt iuriſiurandi ſuppletorii patroni, quin vel inuiti hoc agnoſcunt CHRISTINAEVS (*t*) et SAM. STRYKIVS (*u*): at ictum hunc breui reſponſione declinantes, hanc eſſe exceptionem a regula, tradunt. Ego vero ſcire peruelim, quae regula ſuperfutura ſit, hac admiſſa exceptione. Quare aut falſum eſt, *omnibus in re propria dicendi teſtimonii facultatem iura ſubmouiſſe*: aut veriſſimum contra, ex iuris noſtri principiis neminem eſſe admittendum ad iusiurandum ſuppletorium.

§. XIV.

Immo de credulitate iurantem teſtari de re

Vt eo magis adpareat, hoc iusiurandum analogiae iuris quam maxime aduerſari: id quoque animaduertimus, illius patronos proprio litigatoris teſtimonio multo plus auctoritatis tribuere, quam adſeuerationi iuratae cuiuſcumque viri, etiam honeſtiſſimi, in cauſſa aliena per-

(l) *L. 10. ff. de teſt. L. 10. C. eodem.*
(m) Cic. *pro Sex. Roſc. Cap. XXXVI.*
(n) *L. 1. §. 11. ff. quando appell.*
(o) *L. 9. ff. de teſt.*
(p) *L. 3. C. eod.*
(q) *L. 6. ff. eod.*
[r] *L. vlt. ff. eod.*
[s] Ger. Noodt. *Comment. ad Pand. Lib. XXII. tit. V. p.* 480 *Tomo II. op.*
[t] Chriſtin. *Volum.* III. *Dec.* II. *n.* 2.
[u] Stryck. *Diſſ. cit. Cap. V.* §. III.

perhibentis teſtimonium. Finge, vel Xenocratem, cui et iniurato credendum Athenienſes putabant (*x*), iureiurando ſanctiſſimo adfirmare, ſe accurate ſcire, contractum, ex quo agatur, a reo per omnia adimpletum eſſe; finge, idem adſeuerare tres alios, dignos, quibuſcum in tenebris mices: eorum profecto teſtimoniis non magis, quam voce pſittaci mouebitur iudex, ſi non aliam ſententiae ſuae reddiderint rationem, quam quod iſtud ex alio, vel fortaſſis ex ipſo reo, audiuerint (*y*). Pragmatici enim elegante, vt ſolent, vſi translatione, *plus valere*, aiunt, *unum teſtem oculatum, quam decem auritos* (*z*), teſtes nimirum, qui relata tantum referunt, ad auritum illud animantium genus, lepore plus quam Plautino, relegantes. At multo benigniores ſe praebent iis, qui praeſtito iureiurando ſuppletorio de propria cauſſa teſtimonium dicunt. Eo enim res rediit, vt et heredes de credulitate iurare poſſe contendant, modo ex defuncto rem audiuerint, et per hunc non ſteterit, quo minus ipſe iurarit (*a*). Manifeſto itaque plus tribuitur teſtimonio litigatoris in cauſſa propria, quam cuiuſuis viri etiam integerrimi de facto alieno teſtimonium perhibentis. Qui vero hanc digerunt iuriſprudentiam, eos tam forti ſtomacho eſſe arbitramur, vt et iusiurandum illud ſuppletorium concoquant facillime, deque illius aequitate nullam ſibi vnquam dubitationem ſuboriri patiantur.

propria, quam ipſe ignorat.

§. XV.

Denique et id huic iuriiurando non parum obſtat, quod nullus vſquam in iure occurrit textus, in quo illud praeſidium ſatis firmum reperiat. Solent equidem doctores aliquot loca, quae huc facere videntur, citare, veriti procul dubio, ne rubore ſuffundantur, ſine lege loquentes: ſed qui ea euoluerit, illico verum eſſe experietur, quod ICtis exprobrauit THOMAS REINESIVS (*b*), *e iuris* nimirum *ſcientia, ad cauſſarum iuſtitias demonſtrandas et euincendas leges catetuatim ſolere aduocari, quae ſi particulatim examinentur, rem ne tangant quidem, interdum etiam, quam firmare putentur, ſolidum euertant*. Decuiſſet ſane eos, qui rem tanti momenti defendendam ſuſceperant, duo iuris capita perſpicue demonſtrare, alterum, quod detur probatio ſemiplena, eique in foro aliquid ponderis ſit: alterum, quod, qui ſemiplene probauit, ipſe in ſupplementum iurare, teſtiſque alterius vice in cauſſa propria fungi poſſit. In his enim poſitam eſſe huius iurisiurandi naturam atque indolem, ipſi vltro profitentur. Iam quam parum hoc praeſtent, paucis, age, demonſtrabimus.

Iusiurandum hoc fundamentum non reperit in legibus noſtris.

§. XVI.

[x] Laert. *lib. IV. ſerm. 7.* Cic. *lib. I. ad Attic. Epiſt. XVI.* Val. Max. *lib. II. cap. X. ex. II.*

[y] Dionyſ. Gothofr. *ad l. 4. C. de teſt.*

[z] Ludouici *in Doctr. Pand. lib. XXII. Tit. V. §. VIII.*

[a] Carpz. *Part. I. Conſt. XXIII. Def. VIII. n. 3.* Stryk. *in vſu modern. Dig. tit. de iureiur. §. XXXVII.*

[b] Reineſ. *Var. Lect. lib. I. cap. XX. p. 77.*

§. XVI.

Veluti in L. 31. ff. de iureiur.

In principiis conſiſtere iubent CAIVM (c), quem ſub Hadriano, Antonino Pio, et Marco Antonino floruiſſe, recte docuit GVIL. GROTIVS (d). Hic enim diſerte ſcripſit: *Solent enim ſaepe iudices, in* DVBIIS CAVSSIS EXACTO IVREIVRANDO, *ſecundum eum iudicare, qui iurauerit*. Nihil hic de probatione ſemiplena, nihil de iureiurando, quo illa ſuppleatur, adeoque et nihil, quod ad rem pertineat, legimus. Decerptum eſt hoc fragmentum ex LIBRO XXX. COMMENTARIORVM AD EDICTVM PROVINCIALE, in quo CAIVS, ceu ex aliis fragmentis patet, cum de aliis exceptionibus, tum in primis de exceptionibus doli mali (e) et rei iudicatae (f) egerat, ad quam poſtremam etiam lex noſtra referenda eſt. Edixerant Praetor et Proconſul, *re ſemel iudicata, de eadem re et ex eadem cauſſa conuento, ſe rei iudicatae exceptionem daturos*. Quaeſtio ſuboriebatur, an per hoc edictum cauſſa iureiurando deciſa ex integro retractari poſſit, ſi inſtrumentis nouiter repertis demonſtretur, admiſſum eſſe periurium? Reſpondet CAIVS, permultum intereſſe, ipſine litigatores ſibi inuicem detulerint iusiurandum, an iudex illud ab alterutro ſua ſponte exegerit. Priore caſu, *quando inter ipſos litigantes iureiurando tranſactum ſit negotium*, *non concedit*, *eamdem cauſſam retractari*. Huiuſmodi enim iusiurandum tranſactioni aequiparari, quin rei iudicatae anteferri (g), ac proinde, illo ſemel praeſtito, nec de periurio quaeri (h), nec admitti adpellationem (i), notiſſimum eſt. Contra exacto a iudice iureiurando, CAIVS *permitti*, ait, *conſtitutionibus principum, ex integro cauſſam agere, ſi quis noua inſtrumenta ſe inueniſſe dicat, quibus ſolis vſurus ſit*. Quum enim tunc iurare iubeat iudex, nulla inita cenſetur tranſactio, neque dubitari poteſt, quin, praeſtito illo iureiurando, et quaeſtioni de periurio, et adpellationi locus relinquatur (k). Quaeſtione, quam mouerat, hunc in modum ſoluta, obiter oſtendit CAIVS, quo caſu iſtiuſmodi iusiurandum exigat iudex, additque, *ſolere iudices ſaepe, in* CAVSSIS DVBIIS *exacto iureiurando, ſecundum eum iudicare, qui iurauerit*. Si ergo iam diſquiramus, quaenam hic ſit cauſſa dubia: vnuſquique latinitatis paullo peritior facile intelliget, eam non eſſe: vbi ſemiplene probatum eſt, quum vnum teſtem ne audiendum quidem eſſe, paullo ante demonſtratum ſit: ſed quoties tantum eſt probationum conflictus, vt iudex, quid ſequatur potiſſimum, neſciat, ſibique contingere animaduertat, quod illi apud TERENTIVM (l):

> *Dum in dubio eſt animus, paullo momento huc et illuc impellitur.*

Teſti-

[c] L. 31. ff. de iureiur.
[d] Guil. Grot. *de vitis iureconſult. lib. II. cap. VII.* §. 6. *p.* 135.
[e] *L. 6. ff. de doli mali et met. except.* *l. 23. ff. de dolo malo.*
[f] L. 15. *ff. de except. rei iudic. l. 17. ff. eod.*
[g] *L. 2. ff. de iureiur.*
[h] *L. 1. C. de reb. cred. l. 21. l. 22.*
[i] *L. 12. §. 1. ſequ. C. de reb. cred. l. 22. l. vlt. §. 1. ff. de adpellat.*
[k] *L. vlt. §. 1. ff. de adpell. l. 1. l. vlt. §. 1. 2. 3. C. de reb. cred. l. 2. C. ſi ex falſ. inſtr.*
[l] Terent. *Andr. Act. I. Scen. V. v. 31.*

Teſtimoniis veterum quam plurimis hanc ſignificationem confirmant DVARENVS (m), DONELLVS (n), et GER. NOODT (o), qui etiam huc referunt *coenam dubiam* apud TERENTIVM, CICERONEM, et HORATIVM, quae ſane non eſt, in qua parum, ſed in qua tantum ferculorum adponitur, vt animus conuiuae, quid potiſſimum eligat, ſit incertiſſimus. Tunc demum ergo iudex exigere poteſt iusiurandum, quoties tantus eſt probationum conflictus, vt parum liqueat, quid ſtatuendum ſit. Si enim plene probarit actor, ſe Titio Calendis Ianuariis ſoluiſſe centum, hic autem plene demonſtret, ſe Calendis illis alio loco fuiſſe: cauſſa certe tam dubia atque ambigua erit, vt iudex nec condemnare reum poſſit, quia actoris probationem probatione ſua excluſit, nec abſoluere, quia actor intentionis ſuae probationem impleuit. Itaque cauſſa cognita ſtatuet, vtrius litigatoris probationi plus videatur tribuendum, eique deferet iusiurandum, atque, eo praeſtito, ſecundum eum iudicabit, qui iurauit. Haec vera eſt huius legis ſententia, adeoque illa nihil minus probat, quam cuius probandi cauſſa vulgo ad partes vocari ſolet.

§. XVII.

Multo minus in L. C. de reb. cred.

Non multo plus praeſidii vulgari ſententiae eſt in DIOCLETIANI & MAXIMIANI reſcripto ad Seuerum (p), ad quod, tamquam ad ſacram anchoram confugiunt, quorum intereſt, hoc iusiurandum in foro locum ſuum tueri. Illud nimirum ita ſe habet: *In bonae fidei contractibus, nec non in ceteris cauſſis*, INOPIA PROBATIONVM, *per iudicem, in cauſſa cognita, res decidi oportet*. Exiſtimant autem doctores, per inopiam probationum nihil aliud poſſe intelligi, quam probationem ſemiplenam, & hinc mirifice illis placet obſeruatio IAC. CVIACII (q), ſtatuentis, *aliud eſſe defectum, aliud inopiam probationum: defectum nimirum eſſe, ſi nullae ſuppetant probationes, inopiam, ſi quaedam ſuppetant*. Enimvero quis vnquam audivit, *inopiam probationum* idem eſſe, ac probationem ſemiplenam? Et tamen hoc probandum erat ex hoc textu, niſi eum fruſtra adductum vellent. CVIACIVS ipſe, quem laudant, hoc non ſtatuit; ſed *inopiam probationum eſſe*, ait, *ſi quaedam ſuppetant probationes, ſed ancipites, aut parum idoneae: tunc quoque iudicem ab uno litigatore iusiurandum exigere poſſe* concedit, *quaſi dubia cauſſa, aut dubia probatione argumentorum et teſtium forte, quia ex vtraque parte producantur*. Quibus quidem nos haud inuiti ſubſcribimus, exiſtimantes, tunc vel maxime inſignem eſſe probationum inopiam, ſi ipſa earum copia et conflictus iudicem inopem atque incertum reddit, vt, quid ſtatui oporteat, ſibi nondum liquere fateatur. Significationem hanc illius vocis in loco APVLEII (r) elegantiſſimo obſeruauit V. C. GERARD. NOODT. (s)

(m) Duaren. L. II. *Diſp. anniuerſ. cap. XXXIII.*

(n) Donell. *ad l. 3. C. de reb. cred.*

(o) Noodt. *in Comment. ad Pand.* p. 288. *et libr.* IIII *Probabil. cap.* VI. §. IV.

(p) *L. 3. C. de reb. cred. et iureiur.*

(q) Cuiac. *lib.* XXII. *Obſ. iur. ciu. cap.* XX. Vinn. *Quaeſt. Select. ibid. p.* 200.

(r) Apuleii *Metamorph. lib. V.*

[s] Ger. Noodt. *lib.* III. *Probabil. cap. VI.* §. *III. pag.* 62.

Digitized by Google

Sed ſufficere poterat conſtitutio SEVERI et ANTONINI (t), quae in pecuniariis cauſſis nec INOPIA PROBATIONVM ſeruos contra dominum interrogari *permittit*. Senſus enim eſt, ne in probationum quidem conflictu, et vbi cauſſa aliter exitum habitura non videatur, ſeruos aduerſus dominos ſub equuleo eſſe interrogandos: nec aliam interpretationem admittere illum locum, ſtatim deprehendet, quiſquis nexum vltimi iſtius commatis cum antecedente paullo accuratius expenderit. Et ſane, ſi vterque litigator plene probauit: nec actor probauit, quia eius probatio a reo probatione contraria excluſa eſt, nec reus, quia ei teſtes aeque idonei ab actore producti refragantur. Nonne ergo haec eſt probationum mira inopia?

§. XVIII.

Denique vulgarem doctrinam de iureiurando ſuppletorio veterum praxi repugnare, oſtenditur exemplo, ex Gellii Noctibus Atticis depromto.

Sed iuuat, exemplo quam maxime ad rem pertinente oſtendere, veteres iuriſprudentiam illam, quae ob probationem imperfectam iusiurandum ſuppletorium et purgatorium inuexit, ſciuiſſe cum ignariſſimis. A. GELLIVS (u), vir prudentiſſimus, et, quod in primis ad rem facit, CAIO ICto fere σύγχρονος, memoriae prodidit, ſibi adhuc adoleſcenti, inter iudices adlecto, hanc ſpeciem oblatam eſſe. Petebatur apud eum pecunia, quae dicebatur data numerataque: ſed *qui petebat, neque tabulis, neque teſtibus, id factum docebat, et argumentis admodum exilibus nitebatur*; ſed eum conſtabat virum eſſe bonum, notaeque et expertae fidei, et vitae inculpatiſſimae, multaque et illuſtria exempla probitatis ſinceritatiſque eius expromebantur: illum autem, vnde petebatur, hominem eſſe non bonae rei, vitaque turpi et ſordida, conuictumque vulgo in mendaciis, plenumque eſſe perfidiarum et fraudum, oſtendebatur. Ita enim caſum ipſum proponit GELLIVS, additque, ſe in ea cauſſa adeo fluctuaſſe, vt, quid ſibi faciendum eſſet, reperire nullo modo potuerit. Iam non quidem memorat, qualia fuerint exilia illa argumenta, quibus actor niteretur: at, quum ea ibidem opponat probationi ſollemni per expenſilationem, menſae rationes, chirographi exhibitionem, tabularum obſignationem, teſtium interceſſionem: facile patet, actorem pro ſe adtuliſſe varias praeſumtiones, quas hominis vocant, quae plerumque ad iusiurandum ſuppletorium ſufficere ſtatuunt doctores, maxime, ſi quid inter duos, remotis arbitris, actum ſit (x). Sed vtcumque ſe res habeat: noſtratium hominum ſane perpauci hunc caſum ambiguitatis quidquam habere cenſuiſſent. Aut enim argumenta illa ſemiplene probarunt, aut minus, quam ſemiplene. Si prius; ad ſuppletorium confugiſſent, maxime, quum actor eſſet vir exiſtimationis integrae atque exploratae fidei: Sin poſterius; purgatorium exegiſſent a reo, indiciis illis ipſaque vita anteacta ſuſpecto. Nec credibile eſt, GELLIVM, quique ei in conſilio aderant, vel hanc doctrinam iuridicam

(t) *L. 1. C. de quaeſtion.*

(u) Gell. *Noct. Attic. libr. XVI. cap. II.*

(x) Stryk. *Diſſ. de probat. ſemiplena cap. IV. et cap. V. n.* 38. Couarruu. II. *Reſolut. 6. n.* 1. Weſenbec. *Parat. tit. de probat. n.* 4.

eam ignoraſſe, quam CAIVM tunc inculcaſſe tam perſpicue, aiunt, vel puriurii metu improbi hominis religioni rem committere non ſuſtinuiſſe, quum Romani periuria ſatis Deum vltorem habere crederent (*y*), adeoque non tam ſolliciti eſſent de euitando periurio, ac Chriſtiani. Quid ergo? an non GELLIVS in *cauſſa tam dubia exacto iureiurando ſecundum eum iudicauit, qui iurauit?* Ita enim fieri oportuit, ſi hanc legem CAII (*z*) recte interpretantur doctores noſtri. Nil minus Amici, quos rogauerat in conſilium, *viri exercitati, atque in patrociniis et in operis fori celebres, non ſedendum diutius* aiebant, *et nihil eſſe dubium, quin abſoluendus foret, quem accepiſſe pecuniam nulla probatione ſollemni doceretur.* En ergo viros iuris peritiſſimos, qui in ea erant haereſi, vt probationem ſemiplenam, vel ſemiplena minorem, non pluris facerent, quam nullam. Quid GELLIVS? Is diem diffindere iuſſit, atque illico a PHAVORINO ſuo, tamquam ab oraculo, conſilium expetit. At nec is meminerat, re ſemiplene vel aliquatenus probata, locum eſſe iuriiurando ſuppletorio vel purgatorio: quin nec quidquam, quod GELLIO ſatisfaceret, promebat. Itaque his conſilii inops, perendie iurauit, ſibi non liquere, atque ita iudicandi neceſſitate ſe exſoluit. Quid ergo certius, quam GELLII, adeoque et CAII temporibus, nondum cuiquam in mentem veniſſe principium, quod hodie extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe exiſtimant, puta, quod ſemiplene probanti iusiurandum ſuppletorium; minus quam ſemiplena probatione in ſuſpicionem adducto purgatorium deferri oporteat? Multo minus itaque ante haec tempora de illo quiſquam ſomniauerat, quia & SENECA (*a*) ſcribit: *Aduerſarius meus, dum contraria dicit, et iudicem ſuperbia offendit, et in* VNVM TESTEM *temere dimittit, cauſſam meam erexit. Non quaero, an pro me errauerit, quia contra me voluit.* Annon haec ſcribens dupondiis ipſis riſum excuſſiſſet, ſi iam tum nota fuiſſet hodierna illa Doctorum de iureiurando ſuppletorio et purgatorio philoſophia?

§. XIX.

An in conflictu probationum pro reo pronunciandum ſit?

Vnum eſt, quod DVARENVM, omneſque ei ὁμοψήφους, premere ſibi quam maxime videntur. Nimirum quum animaduertant, eos tunc demum locum alterutri iuriiurando concedere, ſi ex vtraque parte quidam probationum ſit conflictus: id quidem principiis iuris quam maxime refragari contendunt, quoniam tunc leges pro reo pronunciari iubeant (*b*), adeoque res et ſine iureiurando decidi poſſit (*c*). Sed DVARENO etiam hic integra omnia eſſe arbitramur. Lex. 47. *ff. de obl. et act.* nec non *L.* 125. *ff. de reg. iur.* generatim de fauore reorum agunt, nec dicunt in colliſione probationum reum eſſe abſoluendum, ſed procul dubio ad alias pertinent praerogatiuas, quibus eum

C 2 dona-

(*y*) *L.* 2. *C. de iureiur.*
(*z*) *L.* 31. *ff. de iureiur.*
(a) Seneca *de benef. lib. VI. cap. VIII.*
(b) *L.* 38. *ff. de re iudic. l.* 10. *ff. de inoff. teſt. l.* 47. *ff. de oblig. et act. l.* 125. *ff. de reg. iur.*
(c) Vinn. *Quaeſt. ſelect. ibid. pag.* 10[illegible].

donarunt leges, veluti quod non cogitur actori edere inſtrumenta (d), quod ei plures dilationes indulgentur, quam actori (e), quod actore non probante abſoluitur, etiamſi ipſe nihil praeſtiterit (f), quod eius ignorantia iuſtior cenſetur, quam actoris (g), quod pluribus defenſionibus vti poteſt (h), et quae ſunt huius generis alia praeclare explicata a viro eximio, IAC. GOTHOFREDO (i). Reliquae leges, quae ad partes vocant, reum quidem in dubio abſolui oportere, monent, ſed non ob aequale probationum vtriumque adlatarum pondus, ſed, vti PAVLLVS (k) loquitur, quoties *inter pares numero iudices diſſonae ſententiae proferantur*. Tunc demum, vt ait SENECA (l), *reus paribus ſententiis abſoluitur*. Hinc ipſe BACHOVIVS (m), contrariae alioquin ſententiae addictus, leges has ad rem pertinere negat, et ideo aduerſus TREVTLERVM defendit, iudicem alterutri parti recte deferre iusiurandum neceſſarium, ſi vtraque ſemiplene probarit. Si ergo hoc abſurdum non eſt, cui abſurdum videbitur, in conflictu plenarum probationum ad hoc iusiurandum confugere iudicem? An minus res erit dubia, quando ſemiplene, quam quando plene probauit pars vtraque? Quare ne hoc quidem, quod in pari teſtium vtrimque productorum numero reus abſolui ſolet, ex iure Romano, ſed ex δεισιδαιμονίᾳ PONTIFICVM (n), qui facile in eum errorem delabi poterant, ex quo vulgarem de ſemiplena probatione et iureiurando ſuppletorio ſententiam ſemel imbiberant.

§. XX.

Iusiurandum tamen ſuppletorium vſus adprobat.

Enimuero, quamuis in iure ciuili praeſidium haud reperiat iusiurandum ſuppletorium: negari tamen haud poteſt, illud radices iam altas egiſſe in foris vniuerſae Germaniae; vt nulla diſputatione, etiam ſubtiliſſime ſcripta, facile conuelli poſſe videatur. Exigi ſane hoc iusiurandum ſolet in SVPREMO IMPERII DICASTERIO (o), in TRIBVNALI WISMARIENSI (p), in CVRIIS SAXONICIS (q), et reliquorum principum omnium. Nec minus extra Germaniam eidem locus eſt in curia ſuprema MECHLINIENSI (r), et reliquo Belgio, quin et in GALLIA, niſi quod ibi ſpeciali Regis iuſſu opus eſſe tradit REBVFFVS (s): Tam multum veteres tribuerunt GLOSSAE, quae quum ſemel hoc iusiurandum probaſſet (t), eique et gloſſatores IVRIS CANONICI

(d) L. *vlt. C. de edendo*.
(e) L. *vlt. ff. de fer. l. 2. C. de dilation.*
(f) L. 4. *C. de edendo*.
(g) L. 42. *ff. de reg. iur.*
(h) L. 43. *ff. eod.*
[i] Iac. Gothofred. *in Comm. ad Reg. iur. p. 534. ſeqq.*
[k] L. 38. *ff. de re iudic.*
[l] Seneca *Epiſt.* LXXXI.
(m) Bachou. *ad* Treutl. *Vol.* I. *Diſp.* XXI. *theſ.* X. *litt.* A. *ad verba*: *Neque deferri poteſt in eo caſu.*
[n] *Cap.* 3. *X. de probat. cap. inter dilectos* 6. *X. de fide inſtrum.*
[o] Gail. *lib.* I. *Obſ.* CVIII.
[p] Meu. *Part.* V. *Decrſ.* CXIII. *Part.* VII. *Dec.* CCCLXXVI.
[q] Carpz. *in Proceſſ. tit.* XII. *Art.* II. *n.* 22. 23.
[r] Chriſtin. *Vol.* III. *Dec.* II. *n.* 14.
[s] Rebuff. *in prooem. conſtit. gloſſ.* V. *n.* 58.
(t) Gloſſa *ad* L. 31. *ff. de iureiur.*

NICI (u) adſentirentur: euenit ſane, quod ſcribit ARTHVRVS DVCKIVS (x), cauſſaque ex gloſſae ſententia iudicata eſt, quam pro idolo habebant (y). Quum itaque, quae moribus et conſuetudine fori obtinent, ſeruanda ſint; nihil profecto ſupereſt, quam vt caute ac prudenter, quoad eius fieri poteſt, deferatur hoc iusiurandum. Quod quomodo fieri poſſit, paucis adhuc pro inſtituti ratione erit expediendum.

§. XXI.

Omnes, qui de hoc iureiurando agunt paullo accuratius, poteſtatem iudicis in exigendo hoc iureiurando conditionibus quibuſdam circumſcribunt. Et VINNIVS (z) quidem tres ponit, primum, vt cauſſa laboret inopia probationum, deinde, vt cauſſa ſit dubia ob ſemiplenam probationem adlatam, denique, vt deferatur cauſſa cognita. STRYKIVS (a) omnia refert ad tres illos iurisiurandi comites, quos fingunt CANONISTAE (b), *veritatem*, *iudicium* et *iuſtitiam*, adeoque requirit, primum, vt praeſtetur de veritate, non de credulitate, deinde, vt iurans ſit perſona fide digna, poſtremo, vt cauſſam cognoſcat iudex, ſitne cauſſa talis, quae hoc iusiurandum admittat, an ſatius eſſe videatur, cauſſam decidere iureiurando purgatorio, alteri parti delato. Eamdem rem tractans SCHNEIDEWINVS (c) quinque requirit conditiones, vt ſemiplene probatum ſit, & vt conſideretur tum natura cauſſarum, tum perſonarum conditio, tum rei vel ſummae libello petitae quantitas, tum ipſa denique factorum qualitas. In his enim precipue verſari cauſſae cognitionem, quae a CAIO (d) exigatur, ſtatuit. Sed omnium pleniſſime de his requiſitis agit MYNSINGERVS (e), qui ſex conditiones coniunctim deſiderari monet, primam, vt ſemiplene probatum ſit, eaque probatio vere ac neceſſario, non praeſumtive concludat: alteram, vt ille, cui defertur, veritatem ſciat probabiliter per ſenſum corporeum: tertiam, vt idem ſit vir integrae exploratae que fidei: quartam, vt cauſſa non ſit ardua vel criminalis, ſed modica et ciuilis: quintam, vt ſemiplena illa probatio praeſumtione quadam dilui aut eleuari non poſſit: at ſextam denique, vt iusiurandum illud petatur, antequam ſit in cauſſa concluſum. Quam ob rem de ſingulis iſtis requiſitis iam agemus ſeorſum, quidque de illis habendum ſit, diſpiciemus paullo diligentius.

Illud caute deferendum.

§. XXII.

Primum omnino iuſtiſſimam habet rationem. Ex quo enim ſemel placit, probationem ſemiplenam admittere: litigatorum omnino interfuit,

Requiritur primo probatio ſemi

(u) Gloſſa *ad cap. vlt. X. de iureiur.*

(x) Arth. Duck. *de auctor. Iur. Ciu. lib.* I. *cap.* VIII. §. VI.

(y) Pancirol. *de clar. leg. Interpr. lib.* II. *cap.* XXIX.

(z) Vinn. *Quaeſt. ſelect. lib.* I. *cap.* XLIV. *p.* 100.

(a) Stryk. *Diſſert. de ſemiplena probat. cap.* V. §. IV. *ſequ.*

(b) *Can.* 2. *cauſſ.* XXII. *Quaeſt.* II. Dominic. a Soto *de Iuſt. et iur. lib.* VIII. *Quaeſt.* I. *Art.* III.

(c) Schneidew. *ad* §. II. *Inſt. de action.*

(d) *L.* 31. *ff. de iureiur.*

(e) Mynſing. *Centur.* I. *Obſ.* LXVIII.

Digitized by Google

plena. Ergo teſtem de ipſa re deponere potuiſſe oportet.

fuit, non temere ad hoc iusiurandum admitti, niſi, qui non modo ſemiplene probarint, ſed et id, quod vere probandum erat, probare ſuſceperint. Leues enim et remotiores ſuſpiciones iureiurando actoris ita firmari, vt huic ſpes victoriae adfulgeat, res pernicioſi ad poſteritatem exempli eſſet futura. Hinc ſi vlla ſuſpicio aduerſus teſtem militat, aut eius teſtimonium eleuat, merito huic probationi nihil omnino fidei habetur (*f*). Cauendum ergo teſtimonium hominum, vel ob neceſſitudinem atque amicitiam vel ob inimicitiam ſuſpectorum, quorum quum alioquin ratio non facile haberi debet, tum multo difficilius habebitur a religioſo iudice, ſi ipſius partis iureiurando confirmandum ſit. Hinc recte negant auctores noſtri (*g*), mulierem iureiurando ſuo illatae dotis vel conſtituti dotalitii probationem poſſe perficere, ſi pro ſe fratrem produxerit teſtem, vel parentes (*h*), vel mariti confeſſione munita ſit aduerſus creditores vel agnatos ſingulari titulo ſuccedentes (*i*). Et quamuis vulgo adiiciant, nec inhabilem teſtem plane eſſe reſpuendum, ſi veritas aliter adparere non poſſit (*k*), ex eaque ratione teſtem ſubditum in cauſſa domini; et ciuem vel conuicanum ex vuiuerſitate in cauſſa vniuerſitatis recte produci, contendunt (*l*): ſed id periculoſum eſſe arbitror, ſi vel maxime ſubdito gratia fiat iurisiurandi domino praeſtiti. Illi enim ſaepe vindictae metus ſcrupulum iniicit: huic vel ideo plane nulla fides eſt, quia et ipſe teſtis in propria cauſſa eſt, dum pro vniuerſitate ſua teſtimonium praebet, et vniuerſitas (2) in ſupplementum iurans itidem in cauſſa ſua teſtimonium praebet, adeoque vniuerſitas ſolo ſuffragio teſtimonioque in propria cauſſa dicto victrix foro excedit. Nec magis aliquid ponderis ineſſe exiſtimamus probationi ſemiplenae non ipſius thematis probandi, ſed argumenti remotioris, et ex quo illud neceſſario non infertur. Hinc quum vniuerſitas quaedam adſeueraret, inter ſe et rei maiores contractum permutationis interceſſiſſe, quo inſigniter laeſa ſit, iniunctaque probatione multis teſtibus probaſſet, reum poſſidere ſiluulam, cuius partem etiamnum vniuerſitas teneat, vniuerſitatem autem paſcuum habere, quod vndequaque fere agris rei circumdatum ſit: ſententiam iudicis vniuerſitati iusiurandum ſuppletorium deferentem, interpoſita a reo leuteratione, ab illuſtri Viadrinae ICtorum ordine reformatam eſſe, noui.

§. XXIII.

Nec in ipſo teſtimonio debet vitii quidquam eſſe.

Sed fingamus, teſtem, quem quis pro ſe produxit, exploratae fidei virum eſſe: non tamen ob eius teſtimonium cuiquam iusiurandum deferen-

(*f*) Ant. Faber *in Cod. lib.* IV. *tit.* I. *def.* IV. *n.* 9. Carpz. *Part.* I. *conſt.* XXIII. *Def.* V. *n.* 2. *et* 3.

(*g*) Idem *lib.* VI. *tit.* VI. *Reſp.* LVI. *n.* 7.

(*h*) Idem *lib.* IV. *tit.* III. *Reſp.* XXIV. *n.* 1.

(*i*) Coler. *de proceſſ. exſequut. Part.* III. *cap.* II. *n.* 110. *et ſequ.*

(*k*) Carpz. *Part.* I. *Conſt.* XVI. *Def.* LXIV. *n.* 4. *et* 5.

(*l*) Socin. *Regul.* CCLII. *fall.* LXX. Hahn. *ad* Weſenb. *tit. de iureiur. p.* 105. *et ſequ.* Strauch. *Diſſ. de iureiur. ſuppler. cap.* II. §. VIII.

Digitized by Google

ferendum crediderim, ſi in ipſo teſtimonio, quod dixit, vel in examine, quod ſubiit, defectus quidam obſeruetur. Quis enim e. g. ſupplerorium decernat, ſi unus teſtis rem adſeuerarit quidem, interrogatus rationem ſcientiae ſuae reddere nequiuerit (*m*)? vel ſi idem non de factis in ſenſus incurrentibus, ſed iure, e. g. dominio, depoſuerit (*n*)? vel ſi ſibi ipſi in circumſtantiis quibuſdam manifeſto contradixerit (*o*)? Et quis hoc iusiurandum deferat ob teſtem vnum, virum illum quidem honeſtum, ſed legitimo modo non interrogatum examinatumque. Hinc recte a Io. STRAVCHIO (*p*) obſeruatum eſt, iusiurandum hoc deferendum non eſſe: ſi teſtis iurarit aduerſario non citato (*q*), ſi non coram iudice competente (*r*), ſed vel ab extraneo vel Notario (*s*) examinatus, vel non ſimul ad interrogatoria articulos illuſtrantia (*t*) auditus ſit, vel denique iureiurando plane non obſtrictus fuerit. Quamuis enim horum pleraque parum conferre videantur ad veracitatem teſtium: fides tamen fieri debet iudici, qui ſaepe ex teſtium gemitu, ſermone praerupto, vacilllante reſponſione acute colligit, quantum illis fidei ſit tribuendum.

§. XXIV.

Multo maiori cautione opus eſt, ſi ſemiplena illa probatio non in teſtis vnius depoſitione, ſed in iſtrumentis conſiſtit. Tanto facilius enim hic falſo locus eſt, quanto minus littera erubeſcit. Hinc ſcripturae privatae, qua ſua quiſque annotatione ſibi debitorem conſtituit, credendum non eſſe, ſi vel iureiurando ſuppleterio firmetur, facile vnuſquiſque intelliget (*u*). Adeoque etiam debitam quantitatem non probabunt rationes defuncti, in bonis eius inuentae (*x*), nec eiuſdem extremae tabulae, quibus ſibi certam quantitatem deberi adfirmauit (*y*): nec denique rationes tutoris: curatoris, procuratoris, negotiorum geſtoris, ſi ſine apochis, aliiſque adminiculis pro ipſis proferantur (*z*). Omnibus enim his caſibus nullo alio argumento vincerent actores ad iusiurandum ſuppleterium admiſſi, quam teſtimonio in ſua cauſſa dicto, id eſt, ſuſpectiſſimo. Mercatorum codices hic ſingulari priuilegio gaudere, inter omnes conſtat, de cuius origine alia occaſione diſquiſiuimus (*a*). Verum et hic prouide cauendum, ne in magnam fallendi peierandique licentiam euadat illud priuilegium, & cuiuis in proclivi ſit, lingua, tamquam hamo, lucrum captare. Hinc diſpi-

Quid ſi per inſtrumentum ſemiplene probatum?

(m) L. 4. C. *de teſt.* Maſcard. *de probat. Vol.* I. *concl.* DCCCCLVI. *n.* 14.
[n] Schrader. *ad l.* 31. *ff. de iureiur. n.* 309.
(o) Berlich. *Part.* I. *concl.* LIV. *n.* 86.
(p) Strauch. *Diſſ. de iureiur. ſuppletor. cap.* II. §. 12.
(q) *L.* 19. *cum Auth. ſequ.* C. *de teſt. cap.* 2. *X. eod.*
(r) *Nou. LX. cap.* II.
(s) Schrader. *ibid. n.* 288.
(t) Rutg. Ruland. *de commiſſ. Part.* I. *lib.* I. *cap.* VIII. *n.* 2. *et ſequ.*
(u) L. 7. C. *de probat.*
(x) L. 6. *et l.* 7. C. *eod.*
(y) D. *l.* 6. C. *eod.* Carpz. *Part.* I. *Conſt.* XVII. *Def.* 34.
(z) Strauch. *Diſſert. ead. cap.* II. §. 14.
(a) Noſtra *Diſſ. de libris mercatorum foro cedentium.*

Digitized by Google

diſpiciendum, ſitne mercator vir honeſtus, an foro iam ceſſerit, alioque perfidiae genere ſeſe polluerit; ipſe codex verum iuſto ordine confectus ſit, acceptaque & expenſa cum die et conſule et cauſſa debendi contineat, an aliquod falſi indicium praebeat, et quae ſunt obſeruationes huius generis aliae, quae plena manu in diſſertatione paullo ante laudata feruntur. Praeterea non temere ſuaſerim iudici, vt priuilegium hoc iuſto latius extendat. Sunt, qui illud etiam opificibus indulgent, ſunt, qui et defuncti rationibus, ſi is vir honeſtus fuerit, eaſque rationes legitima forma, expreſſiſque accurate acceptis expenſiſque, ante litis conteſtationem confecerit *(b)*: denique nonnulli et tutorum ſimiliumque adminiſtratorum rationes pro tutoribus adminiſtratoribuſque ſemiplene probare contendunt, ſi contineant ſummas parvas et probabiles, et in forma recepta confectae appareant, ipſeque iudex impendia rerum et alimenta pupillorum tanti veroſimiliter conſtitiſſe deprehendat *(c)*. Enim vero vt de opificibus, qui ſimul merces in tabernis extrudunt, facile conceſſerim: ita periculoſiſſimum fuerit, rationi defuncti vel tutoris tantum tribuere, vt iureiurando heredis ipſiuſque tutoris firmatae plene pro iurante probent. Quemadmodum enim heredes rerum omnium ignari de credulitate iurare religioni ſibi haud ducent: ita hoc pacto actum eſſet de pupillorum miſerorum patrimonio, ſi in tutores improbos et periurios ſemel incidiſſent.

§. XXV.

Deinde ſemiplenam probationem oportet eſſe profectam a teſte rei conſcio. An et de credulitate iurandum?

Nec altera MYNSINGERI cautio negligenda eſt religioſo iudici. Et vtinam non nimis negligeretur! Ita enim non temere cuiquam deferretur iuſiurandum ſuppletorium ſuper facto alieno et de credulitate, quod aiunt, praeſtandum. Expeditiſſimi iuris eſt, non eſſe iurandum de illis, quae, ſtilo practicorum, non releuant. Cur ergo iusiurandum ſuppletorium de credulitate admittitur? an hoc releuat, quaeſo, ſi credam, rem ſe ita habere, quamuis, an ita ſe habeat. ſciam cum ignariſſimis? Notum porro eſt, ne iudiciale quidem, ceu vocant, iuſiurandum referri poſſe deferenti, ſi parem rei notitiam non habeat *(d)*. Quo iure itaque ſuppletorium defertur etiam rei ignaris heredibus, modo ſint ſatis creduli? Accedit, quod ita magna feneſtra aperitur periuriis innumeris. Quam facile enim rem ita ſe habere credimus, quando de contrario non conſtat? Et cur denique teſti in propria cauſſa fidem habeamus, de credulitate deponenti, quum non credamus viro etiam integerrimo, de facto alieno aliquid ex credulitate ſua adfirmanti? His aliiſque moti argumentis id iuſiurandum de credulitate recte reiecerunt MYNSINGERVS *(e)*, PRVCKMANNVS *(f)*, BRVNNEMANNVS *(g)*, STRYKIVS *(h)*, et alii ICti paullo religio-

(b) Maſcard. *de probat. Vol.* II. *concl.* DCCCCLXXV. *n.* 4. *et ſequ.* Sichard. *ad L.* 6. *C. de probat. n.* 6. *et* 7.

(c) Maſcard. *ibid. n.* 61. *et ſequ.* Munnoz. de Eſcobar. *de ratiocin. admin. cap. X. n.* 64.

(d) *L.* 34. §. 8. *ff. de iureiur.*

(e) Mynſing. *Cent.* II. *Obſ.* LXVIII. *n.* 2.

(f) Pruckmann. *Vol.* I. *Conſil. X. n.* 93.

(g) Brunnem. *Proceſſ. Ciu. cap.* XXIII. *n.* 25.

(h) Stryk. *de iure ſenſ. in prooem. n.* 33. *ſequ. et Diſſ. de probat. ſemiplena cap. V.* §. *IV. n.* 23. *ſequ.*

ligioſiores, faſſi ſimul, in Saxonia quidem rem aliter ſe habere (*i*); ſed exorbitantem illam eſſe conſuetudinem, et hinc non temere imitandam, prudenter monentes, at ſurdis fere canentes fabulas. Quod eo magis mireris, quum alioquin iuſiurandum vniuerſitati delatum vel ideo ab vniuerſitatis iſtius ſenioribus, aliiſque, qui probabiliter rei notitiam accuratiorem reliquis habent, praeſtandum eſſe fateantur, quia reliqui tanquam rei ignari minus ſint idonei (*k*).

§. XXVI.

Tertio iurans debet eſſe vir integrae atque exploratae fidei.

Recte porro ab hoc iureiurando arcent viros ſuſpectos de periurio, vel aliis pollutos vitiis, quibus eorum fides aliquatenus eleuetur. Quum enim ſupra demonſtratum ſit, virum iuriiurando, non iuſiurandum viro conciliare fidem: quis quaeſo auſit, eius religioni rem committere, cui nulla eſt religio, nullus pudor, nullum generoſo incoctum pectus honeſto? Hinc ad hoc iuſiurandum admittendos eſſe negant periuros, homicidas, uſurarios, furti damnatos, alioſque infamia iuris et facti notatos, quorum magnum ſatis indicem texere ſolent iuriſconſulti (*l*). Recte id quidem et ſapienter: modo animi potius indolem, quam externas quaſdam circumſtantias paullo attentius expenderent. Ita ſane odium religionis ſacerrimum, vel, vti APOSTOLVS (*m*) vocat, ζῆλον οὐ κατ' ἐπίγνωσιν redolet illa nonnullorum hypotheſis, quod iudaeo cum Chriſtiano litiganti iuſiurandum ſuppletorium deferendum non ſit (*n*); quamuis nihil obſtet, quo minus Iudaeo aduerſus Iudaeum deferatur (*o*). Quaſi vero intellectus principiis actiones ſuas ita ſemper attemperent homines, vt omnes Chriſtiani boni; reliqui ab hac fide alieni perfidi ac periuri habendi ſint. Sane vt Chriſti nomen ſceleribus ſuis aliquando praetexunt homines: ita ſub Iudaico ſchemate latitant viri ciuiliter boni honeſtatiſque ſtudioſi, quos ſane tutius ad hoc iuſiurandum admiſeris, quam hominem ignaua opera, philoſopha ſententia, cui praeter nomen nihil Chriſtiani ineſſe res ipſa quotidie demonſtrat. Itaque non mirum eſt, in ſupremo Imperii dicaſterio etiam Iudaeos ad hoc iuſiurandum admitti, quamuis aduerſus Chriſtianos litigantes, dummodo ſe adhuc integros vitae ſceleriſque puros oſtenderint (*p*). Aeque abſurda eſt eorum ſententia, qui ſpurios ab hoc iureiurando arcendos eſſe exiſtimant (*q*), quaſi eorum teſtimonium attenuet et veracitati officiat illa natalium labes, quam citra culpam ſuam attraxerunt: et quaſi non illa ipſa naſcendi ſorte aliquando excitari poſſit recta indoles, ut ſe meliore for-

(i) *Ord. Proc. Saxon. Tit.* XIX. §. *vlt.*

(k) L. 97. *ff. de condit. et demonſtr.* L. 14. *ff. ad municipal.* Ant. Fab. *in Cod. Lib. IV. tit.* . *def.* 40.

(l) Plot. *in L. ſi quando C. vnde vi. n.* 793. *ſequ.*

(m) *Rom.* X. 2.

(n) *Arg. L.* 21. *C. de haeret. et Manich.* Carpz. *Part.* I. *Conſt.* XXIII. *def.* VII.

(o) Menoch. *de Arb. Iud. Quaeſt. Part.* II. *Qu.* II. *Caſ.* CXC. *n.* 15.

(p) Mynſing. *Cent. V. Obſ. VI.* Hartmann. *Tit.* XVIII. *Obſ.* VI.

(q) Heig. *Part.* I. *Quaeſt.* XXI. Hahn. *ad* Weſenbec. *tit. Dig. de his, qui not. infam. n.* 2.

tuna dignam oſtendat, ſordeſque illas virtute pro virili eluat parte. In omnibus his ſimilibuſque potius ad animi indolem vitamque anteactam, quam ad religionem fortunamque reſpiciendum eſſe, vel PAPIRIO IVSTO (r) magiſtro diſcere poterant Doctores, ſi vel maxime experientiae rationem nullam voluiſſent habere. Quis enim dubitaret, quin Iudaeus, quantumuis religionis ſuae tenax, vel ſpurius honeſtatis ſtudioſus ſanctius iusiurandum praeſtiturus ſit, quam Chriſtianus, ſummo loco natus, ſed cui perpetuo, ſi non in ore, ſaltem in animo habitat πολυθύλλητον illud:

O ciues, ciues, quaerenda pecunia primum;
Virtus poſt numos.

§. XXVII.

Quarto cauſſa non debet reſpuere iusiurandum ſuppletorium. Quales ſint illae cauſſae?

Sed praecipue, vti recte monet MYNSINGERVS, diſpiciendum eſt, talis ne ſit cauſſa, quae hoc iusiurandum admittat, nec ne? Primo enim ſunt quaedam cauſſae, quae hoc iusiurandum plane reſpuere aiunt. Deinde aliquas ita comparatas eſſe dicunt, vt certis caſibus periculoſae plenum aleae futurum ſit, illud parti alterutri deferre. De poſterioris generis cauſſis vberius agere nihil attinet: quum nemo non videat, non eſſe ei hoc iusiurandum facile deferendum, qui de inſigni captando lucro cogitet. De prioribus non ſine adparatu egerunt prudentes, veluti SERAPHINVS a SERAPHINIS (s) qui XXXVIII. et MATTH. BERLICHIVS (t), qui LXV. caſus accumulant, in quibus locum huic iuriiurando eſſe negant. At iam a IO. SAMVELE STRYKIO ſingulari exercitatione (u) demonſtratum eſt, Doctores hic miſcere omnia, tantum vt numerum limitationum, reſtrictionum exceptionumque augeant. Itaque ipſe fecit periculum, an ad certas perſpicuaſque regulas omnia referri poſſint, earumque quatuor adinuenit, ex quibus tamen prima ad requiſitum MYNSINGERIANVM tertium; tertia ad quintum pertinet, vt adeo a nobis hic iure praetermittantur. Secunda Mynſingerianae quartae plane gemina (x), *Cauſſas arduas, quae vel ad praeiudicium alterius, vel ad commodum iurantis inſigne pertineant, hoc iusiurandum omnino reſpuere,* docet. Vnde ipſe colligit, non admittere hoc iusiurandum cauſſas criminales, in quibus probationes luce meridiana clariores requiruntur (y), quaeque illis quodammodo aequiparantur, famoſas (z), feudales (a), ſpirituales (b), ſtatus (c), probationem ingratitudinis (d) et prae-

(r) L. 3. §. 2. D. *de decurion.*
(s) Seraph. de Seraphin. *de priuileg. iurament. priuileg.* XXXIII. *n.* 14. *et ſequ.*
(t) Berlich. *Part.* I. *concl.* LIV.
(u) Io. Sam. Strykii *diſſ. de cauſſis iuram. ſuppl. reſpuent.* §. IV. *ſequ.*
(x) Idem *ibid.* §. XIII. *ſequ.*
(y) L. *fin.* C. *de probat,* Struu. *exercit.* XVII. *theſ.* 43.
(z) Berlich. *ibid.* *n.* 20. *ſequ.*
(a) Strauch. *Diſſ. de iuram. ſuppl. cap.* III. §. VI.
(b) Ant. Fab. *in Cod. lib.* IV. *tit.* I. *def.* XLIV.
(c) Berlich. *ibid. n.* 27.
(d) *L. vlt. C. de reuoc. donat.*

praeſcriptionis (*e*), laeſionis enormis (*f*), omneſque, in quibus de maxima bonorum parte diſceptatur (*g*). Vulgo huc etiam referunt cauſſas matrimoniales, ſed tunc demum, ſi contra matrimonium iuretur (*h*). At aeque periculoſum eſt, pro matrimonio illud deferri, quam contra matrimonium: quin illud multo videtur periculoſius, quia ita altera pars inuita detruditur in matrimonium, numquam reſtituenda in integrum. Vnde, ſi vſquam, hic ſane cautione opus eſt, vt in eiuſmodi cauſſis vel non deferat hoc iusiurandum, vel ſaltem omnes circumſtantias quam accuratiſſime expendat iudex, maxime, quum axioma illud de delatione iurisiurandi contra matrimonium principium illud pontificiorum de ſacramento matrimonii redoleat, et iam ab aliis accurate exploſum ſit. Potius ad quartam STRYKII regulam progredimur, qua, *iusiurandum hoc ceſſare*, ait, *quotieſcumque lex vel certam perſonae qualitatem, vel certam ſollemnitatem, vel ſcripturam, vel perfectam ac pleniſſimam probationem diſerte requirat*. Vnde colligit, nec procuratorem mandati defectum, nec heredem teſtium in teſtamento adhibitorum numerum, nec cambialiter acturum contractum cambialem, nec compenſaturum debitum illiquidum iureiurando ſupplere poſſe. Quae omnia alii iam tam luculenter expoſuerunt, vt illis immorari nihil opus eſſe videatur.

§. XXVIII.

Quinto exigit MYNSINGERVS, vt ſemiplena illa probatio fortiore praeſumtione dilui aut eleuari non poſſit. Quod denuo iuſtiſſimam habet rationem. Probatio enim fortiore praeſumtione eliſa, nec plena, nec ſemiplena, ſed plane nulla eſt, adeoque et nihil omnino operatur. Potius haec ipſa praeſumtio ita munit aduerſarium, vt ipſe in vtramque aurem dormire poſſit donec ab altero probetur contrarium (*i*). Ex quo conſequitur omnino, vt in ſupplementum non iuretur, ſi quis ſententiam et rem iudicatam reſcindi (*k*), vel inſtrumenta publica aut protocolla iudicialia pro falſis declarari (*l*), vel contra conſuetudinem communem aliquid ſibi indulgeri, vel aliquid pro conſuetudine recepta haberi poſtulet (*m*), vel plane quidquam contra iusiurandum iam olim praeſtitum, vel denique contra veriſimilitudinem probare velit (*n*). His enim ſimilibuſque caſibus ſemiplenae licet probationi praeſumtio tam, veluti e diametro, obſtat, vt ob eam deferri non poſſit iusiurandum ſuppletorium.

Quinto ſemiplena probatio non debet eſſe eliſa.

(e) Carpz. *Part.* I. *Conſt.* XIII. *def.* X. *n.* 4.

(f) Strauch. *ibid.* §. VIII.

(g) Stryk. *de cauſſis iuram. ſuppl. reſpuent.* §. XXIV.

(h) Seraph. de Seraphin. *ibid. n.* 113. *ſequ.*

(i) Maſcard. *de probat. concl.* DXVIII. *n.* III.

(k) *L. fin. C. ſi ex falſ. inſtrum.*

(l) *Cap.* 13. *X. de praeſcript.*

(m) Berlich. *ibid. n.* 81. *ſequ.*

(n) Stryk. *de cauſſis iuram. ſuppl. reſpuent.* §. XXXII. *ſequ.*

§. XXIX.

An et petendum ſemper ſit iuſiurandum ſuppletorium? Concluſio diſſertationis.

Denique ſexto, petendum hoc iuſiurandum a iudice eſſe, monet MYNSINGERVS, quod tamen non uſquequaque verum eſſe arbitramur. Peti quidem poteſt, ſed non ideo ſequitur, vt non petitum deferri nequeat. Quamuis enim alioquin ſuſpicione non vacet nimia ad iuſiurandum procliuitas, et haec ex eo, quod quis ad iuſiurandum ſe vltro offert, non obſcure eluceat, tamen, quia hic probatione ſemiplena munitus eſt actor, a ſuſpicione illa merito liber habetur. Offert ſe autem iuraturus finita probatione et publicatis atteſtationibus; non autem cauſſa iam concluſa, quia tum ulterioribus probationibus cenſetur renunciatum (o). Contra dubium non eſt, quin, quum in ſecunda inſtantia omnes errores, ad cauſſas cauſſae pertinentes, purgare liceat (p), ad iuſiurandum in priore inſtantia non petitum offerre ſe quis poſſit in inſtantia adpellationis (q). Quamuis vero petitum iuſiurandum ſuppletorium a iudice omnino deferendum eſſe, et, ſi nolit, ideo adpellationi locum fore, dicant (r): multum tamen hic relictum eſt iudicum religioni & arbitrio, qui, expenſis perſonarum et cauſſae ipſius circumſtantiis, hoc iuſiurandum etiam non petitum ex officio deferre (s), et petitum ob iuſtam cauſſam non deferre poſſunt (t). Qua in re quam caute agendum ſit, facile intelligent, qui ſibi ob oculos ponent ἐμφατικώτατα illa AVGVSTINI (u): *ille, qui hominem ad iurandum prouocat, et ſcit, eum falſum eſſe iuraturum, vincit homicidam. Quia homicida corpus occidit, ille animam: immo duas animas, et eius, quem iurare prouocauit, et ſuam. Scis verum eſſe, quod dicis, et falſum, quod ille dicit, et iurare compellis? Ecce iurat, ecce peierat, ecce perit! Tu quid inueniſti? immo et tu periiſti, qui illius morte ſatiare te voluiſti.*

(o) Carpzou. *Part.* I. *Conſt.* XXIII. *def.* IX. *n.* 3.

(p) Ant. Fabr. *Cod. lib.* IV. *tit.* I. *Def.* XXVII.

(q) Strauch. *in diſſ. de iuram. ſuppl.* *cap.* IV. §. III.

(r) Maſcard. *de probat. Vol.* II. *concl.* DCLIX. *n.* 2.

(s) Strauch. *ibid.* §. *V.*

(t) Moller. *Part.* I. *Conſtit.* XXIII. *n.* 7.

(u) *Can.* 5. *cauſſ.* 22. *quaeſt.* 5.

DE

DE RELIGIONE IVDICANTIVM
CIRCA
EORVM CONFESSIONES.

EXERCITATIO XVIII.

Σύνοψις.

§. I. Confeſſioni reorum multum tribuendum. §. II. Ea tamen ſaepe fallit. §. III. Quod illuſtratur exemplo notabili ex Ann. Roberto. §. IV Alioque ex Reichio. §. V. Ac denique ex Zach. Hubero. §. VI. Itaque ad religionem iudicantium pertinet, confeſſionibus non temere credere. §. VII. Inſtituti ratio. §. VIII. Confeſſus iure Rom. pro iudicato eſt. §. IX. Origo huius axiomatis. Locus Tertulliani explicatus. §. X. An et in cauſſis capitalibus confeſſi pro iudicatis ſint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principium receperint. §. XI. Nec non Hebraei. §. XII. Et Lacedaemonii. §. XIII. Itemque Athenienſes. §. XIV. Ac denique Germani. §. XV. Quia confeſſio vox conſcientiae. §. XVI. Quia ſi confeſſus damnetur, volenti non fiat iniuria. §. XVII. Negatur, confeſſos crimen pro iudicatis habendos: quia in cauſſis civilibus ne ſententia quidem opus erat aduerſus confeſſos. §. XVIII. Quod contra Cuiacium probatur. §. XIX. Argumentaque in contrarium refelluntur. §. XX. In cauſſis criminalibus ſententia condemnatoria ſemper opus eſt. §. XXI. Reſpondetur argumentis in contrarium. §. XXII. Confeſſio non ſemper vox conſcientiae. §. XXIII. Ad iudicis religionem pertinet, etiam perire volentes non damnare. §. XXIV. Quid confiteri? quid confeſſio? §. XXV. Confeſſionis validae requiſita. §. XXVI. Requiſitum pri-

mum

mum in cauſſis ciuilibus. §. XXVII. *Secundum*. §. XXVIII. *Tertium*. §. XXIX. *Quartum*. §. XXX. *An eadem requiſita locum habeant in cauſſis criminalibus?* §. XXXI. *In his quoque* 1. *confeſſio proficiſci debet ex animo ſe onerandi. Effectus confeſſionis extraiudicialis*. §. XXXII. *An valeat confeſſio, orta ex melancholia et taedio vitae?* §. XXXIII. *An ſpe impunitatis facta?* §. XXXIV. *Itemque ex metu tormentorum?* §. XXXV. *Quando exorta confeſſio rata ſit?* §. XXXVI. *Confeſſio criminis* 2. *debet ex certa ſcientia proficiſci*. §. XXXVII. *Quid ſentiendum de confeſſione furioſi et ebrii?* §. XXXVIII. *Itemque impuberis, minorennis, ignorantis, errantis?* §. XXXIX *Confeſſio* 3. *certis ac indubiis ſignis fieri debet. An nutus ſufficiat?* §. XL. *Qualis confeſſio ſurdi et muti?* §. XLI. *An ea efficax eſſe poſſit?* §. XLII. *An ex factis confeſſio colligi poſſit?* §. XLIII. *An ex ſilentio?* XLIV. *Confeſſio debet* 4. *fieri de re poſſibili, et circumſtantiis facti conuenire. Quid corpus delicti?* §. XLV. *Concluſio diſſertationis*.

§. I.

Confeſſioni reorum multum tribuendum.

Confeſſioni reorum, ſiue ſpontaneae, ſiue, legitimis extortae quaeſtionibus permultum eſſe tribuendum, nemo temere negauerit. Quum enim ita ſit natura comparatum, ut nemo ſibi ipſe vltro exitium ſtruere, ſed ſuam quiſque vitam, exiſtimationem ac fortunas pro virili tueri, atque has etiam amplificare quam maxime velit: nemo profecto adeo praeſumitur amens, vt in ſe quidquam confeſſurus videatur, ex quo vitae, famae aut opibus periculum aliquod immineat, niſi illi vocem hanc ingenuam incredibilis illa veritatis vis veluti inuito extorſerit. Hinc quemadmodum olim CICERONIS (a) mirifice triumphabat oratio, quum ſibi accuſatori negotium eſſet cum reo, *qui ſcelerum ſuorum nullam ſibi neque inficiandi rationem, neque defendendi, reliquiſſet, ſed omnibus in rebus coargueretur accuſatore, conuinceretur a teſtibus, vrgeretur* CONFESSIONE SVA, *&* *manifeſtis in maleficiis teneretur:* ita et hodienum ſibi plurimum gratulantur tum actores atque accuſatores, tum ipſi iudices, aduerſarium reumue nacti ſint, ſua ſe confeſſione vltro iugulantem: illi quidem, quod ita rem omnem tranſactam exiſtiment, veriſſimumque credant, quod cecinit OVIDIVS (b):

Non eſt CONFESSI *cauſſa tuenda rei*;

hi autem, quod ſpontanea illa confeſſione Herculeo paene labore ſe videant leuatos, deuorando ſibi in poſterum, ſi a reo pertinace atque aſtuto vel eblandienda, vel fidiculis extorquenda fuiſſet veritas.

§. II.

(a) Cic. *in Verrem lib.* IV. *c.* LXIV.

(b) Ouid. *lib.* II. *ex Ponto, Epiſt.* II, v. 56.

§. II.

At quantumuis probabile ſit, neminem temere ſua ſeipſum confeſſione dolo malo circumuenturum; tamen et hic locum habere arbitramur, quod grauiter ac prudenter monuit PRISCVS IAVOLENVS (c), *omnem definitionem*, (id eſt, regulam iuris, vel κανόνα, vti eſt in BASILICIS,) *in iure ciuili periculoſam eſſe parum eſſe enim, vt non ſubuerti poſſit*. Non confeſſiones reorum in cauſſis pecuniariis ſaepe ex errore; in criminalibus ſaepiſſime ex atra bile, vitae taedio, impatientia cruciatuum, aliiſque huiuſmodi cauſſis profectae aliquando tam mendaces, tam lubricae, quin et nonnumquam tam incredibiles ac prope ridiculae ſunt, vt acta euoluens non criminis hiſtoriam, ſed fabulas Mileſias legere tibi videaris. Hinc quamuis VLPIANVS (d) confeſſum in iure pro iudicato eſſe doceat: prudenter tamen addit, *non fateri, qui* ERRET, *niſi ius ignorauerit*. Quae cautio ſi in cauſſis ciuilibus ac pecuniariis iuſtam rationem habet: quanto magis ea videbitur obſeruanda, quando ipſa vita, qua nihil natura homini dedit praeſtantius, in periculum adducitur? Sane etſi quis vltro de maleficio fatetur, non ſemper tamen ei fides habenda erit auctore VLPIANO (e), *quum nonnumquam aut metu, aut qua alia de cauſſa in ſe confiteantur homines*.

Confeſſio reorum ſaepe fallit.

§. III.

Pleni tam triſtibus exemplis ſunt veteres annales, plena tot rerum iudicatarum volumina, ex quibus, miſſis antiquioribus (f), hic pauca quaedam commemorabimus. ANNAEVS ROBERTVS (g), ICtus humaniſſimus, memoriae prodidit, muliere vidua domi aliquamdiu abſente, nec in tota vicinia amplius viſa, increbuiſſe rumorem, miſeram illam latronis cuiuſdam ſcelere occubuiſſe: iudicem latrunculatorem, auctores caedis requirentem, Titium in ſaltu deliteſcentem et attonito trementique ſimilem prehendiſſe et ad iudices prouinciales deduxiſſe. Apud hos hominem, nullo, quaeſtionis terrore, nullo tormentorum cruciatu, ſed aut deſperatione, aut neſcio quo fato, ſalutis ſuae negligentem, crimen innocentem agnouiſſe, confeſſumque ad laqueum eſſe damnatum. Biennio poſt mulierem ſaluam rediiſſe et iudices a Titii cognatis in ius vocatos eſſe, quum iam miſeri iſtius innocentiae, praeter ſepulcri honorem, dari nihil amplius poſſet.

Quod illuſtratur exemplo notabili ex Ann. Roberto.

§. IV.

Multo notabilius eſt, quod de Martino Henrico Arnoldo, ſedecim annorum adoleſcente, in *faſciculo ſcriptorum ad inquiſitiones contra ſagas*

Alioque ex Reiſchio.

(c) L. 202. *ff. de regul. iur.*
(d) L. 2. *ff. de confeſſ.*
(e) L. 1. §. 27. *ff. de quaeſtion.*
(f) Valer. Max. *lib.* VIII. *cap.* IV. Philoſtr. *vit. Apoll. Tyan. lib.* V.
(g) Ann. Robert. *Rer. iudicat. lib.* I. *cap.* IV.

ſagas pertinentium refert REICKIVS (*h*), quodque incredibile poſſet videri, niſi ea narratio incorrupta actorum fide niteretur. Nequiſſimus iſte nebulo, nulla criminis ſuſpicione oneratus, cum malo genio ſibi foedus intercedere, vltro fatebatur. In ius ideo raptus anno MDCXCV. non modo de foedere iſto illico fatebatur, ſed et immanium, quae cum hero ſuo, circumforaneo, admiſerit, facinorum ſeſe vltro accuſabat. Narrabat, ſe, in varias mutatum figuras, homines occidiſſe, aedes expilaſſe, aliaque perpetraſſe facinora. Aiebat, ſe in pomum commutatum, et ab hero per feneſtram in aedes proiectum eſſe, eoque facto inquilinos, qui partem pomi deuorarint, vel medios crepuiſſe, vel reliquiis iſtius pomi illico in cadauer mutatis, metu exanimatos paullo poſt periiſſe. Addebat, ſe aliquando, auis adſumta ſpecie, infantes ex cunis rapuiſſe, aedeſque expoliaſſe, et peracto demum ſcelere, in auricula heri, (is enim interea in aſinum abierat,) tutum delituiſſe, vt ſexcenta huius generis, quae adiiciebat, praetermittamus,

Quae ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

At quum illuſtris ICtorum Halenſium ordo eſſet interloquutus, iudicem iis locis, in quibus nouus ille Proteus ſe tot homines iugulaſſe, infantes rapuiſſe, furta feciſſe dixerat, an tale quid vere contigerit, curioſius perquirere debere: in fumum abiit illa ampliſſima tot ſcelerum confeſſio, adparuitque, quod pridem ſoboluerat prudentioribus,

Pergula pictorum, veri nil, omnia falſa.

Iam itaque ἑαυτοφώρῳ deprehenſus furcifer fatebatur, ſe notabili quodam commento, neſcio quam nominis celebritatem adfectaſſe. Qua tamen ſpe improba turpiter excidit nugator, quum ex ſuis ornatus virtutibus, virgiſque probe depexus, ad operas publicas mitteretur.

§. V.

Ac denique ex Zach. Hubero.

Addo ſpeciem tertiam, quam doctiſſimis rerum iudicatarum obſeruationibus inſeruit V. A. ZACH. HVBERVS (*i*). In pago quodam Friſico, prope Doccumum, repentino fato occubuerat mulier, cuius maritum fama publica in ſuſpicionem veneficii adduxerat. Coniectus in vincula vltro fatebatur, ſe venenum, Doccumi emtum a pharmacopola, placentaeque mixtum, vxori obtuliſſe, quae illo ſumto illico ſe male habere coeperit, et vomitu per butyrum liquefactum fruſtra prouocato, circa horam quartam matutinam inter grauiſſimos dolores exſpirarit. Addiderat reus varias facti περιστάσεις, et in his illam, quod partem veneni reliquam duplicatae chartae inuolutam linoque conſtrictam in agro aedibus vicino defoderit, locumque caeſpite viridi contexerit. Enimuero, vbi in rem omnem paullo accuratius inquiſitum,

(h) *Pag.* 622. *ſequ.*
(i) Zach. Huber. *Obſeru. Rer. iudicat. Cent.* I. *obſ.* c. *pag.* 445.

Digitized by Google

tum, falſa pleraque omnia apparuerunt, ſiquidem nec medici in cadauere vllum veneni veſtigium deprehenderant, nec emtio veneni in pharmacopolio Doccumano facta erat, nec reliquiae veneni in agro reperiebantur, quamuis reus αὐτοκατάχειρος, eo deductus, ipſe omnes prope glebas circumiuiſſet. Accedentibus itaque et aliis falſi indiciis, homini perire cupienti ſaluti fuit inſignis iudicantium religio, qui, tantum abeſt, vt pro explorato facinore habendam putarint illam hominis atra bile laborantis confeſſionem, vt eum liberare non dubitarint, quamuis ampliſſima eaque ſatis conſtans exſtaret de crimine tam atroci confeſſio.

§. VI.

Ad religionem iudicantium pertinet, confeſſionibus non temere credere.

Quum itaque, fallaces aliquando eſſe reorum confeſſiones, tot exemplis nos doceat experientia: nemo temere negabit, ad religionem iudicantium vel maxime pertinere, dare operam, ne quis turpiſſimo praeuaricationis genere ſuae innocentiae poſſit temere inſidiari. Quemadmodum enim intereſt reip. ne delicta impune admittantur: ita eiuſdem multo magis refert, ne innocentes ſupplicio adficiantur, aut exempla fiant in eos, qui nullo alio crimine animaduerſionem merentur, quam calumnia aduerſus ſe ipſos admiſſa. Hinc praeclare monet VLPIANVS (k), *ne innocentibus poenae irrogentur, ad ſollicitudinem ſuam Praeſidem prouinciae merito reuocaturum*, dignaque tanto principe vox eſt illa SEVERI Imperatoris (l): *Confeſſiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, ſi nulla probatio* RELIGIONEM COGNOSCENTIVM *inſtruat*. Quamuis enim verba poſteriora IO. WISSENBACHIVS (m) tantum de confeſſionibus in equuleo extortis, vel extra iudicium factis, vel corpore delicti, ceu vocant, deſtitutis intelligenda eſſe exiſtimet: potior tamen nobis merito eſt VLPIANI (n) auctoritas, qui, ſpeciem relaturus, vbi Primitiuus, ſeruus, homicidium in ſe metu ad dominum reuertendi vltro confinxerat: *Si quis*, inquit VLTRO *de maleficio fateatur, non ſemper ei fides habenda eſt: nonnumquam enim aut metu, aut qua alia de cauſſa in ſe confitentur*.

§. VII.

Inſtituti ratio.

Quandoquidem itaque maxima hic circumſpectione opus eſſe, nemo non intelligit, et hinc ipſae leges religioni ac ſollicitudini cognoſcentium arbitrium permittunt ſtatuendi, quantum confeſſionibus illis fidei haberi oporteat: facturi nobis videbimur operae pretium, ſi materiam illam nobiliſſimam ad certa principia reuocemus, ne forte in aequitatem cerebrinam abeat illa cognoſcentium religio, et, *dum de bono et aequo quaeritur, ſub auctoritate iuris ſcientiae pernicioſe erretur*, quippe quod in eo genere quaeſtionum plerumque contingere, CEL-

(k) *L. 6. §. 4. ff. de offic. Praeſ.*
[l] *L. 1. §. 17. ff. de quaeſt.*
(m) Wiſſenbach. *ad Pandect. Diſp.* XXI. §. XVII.
(n) *L. 1. §. 17. ff. de quaeſt.*

Digitized by Google

ꝟvs (o) noſter iam pridem obſeruauit. Nec veremur, ne poſt tot Homeros Iliada ſcribere velle cuiquam videamur, daturi quippe, quantum in nobis eſt, operam, ne quis, nos aliorum ſcrinia, more ſaeculi, expilaſſe, iure conqueri poſſit.

§. VIII.

Confeſſus iure Rom. pro iudicato eſt.

Confeſſos in iure pro iudicatis eſſe, tam eſt tralatitium, vt nec illi id ignorent, qui alioquin parum ſciunt. Pluribus enim locis id inculcant iura noſtra, quae oportuniore loco proferemus, in praeſenti ad titulum *de confeſſis*, in Pandectis ac Codice Iuſtinianeo occurrentem, nec non ad PAVLLI (p) Sententias receptas prouocaſſe, contenti. Tam certa etiam omnique exceptione potior viſa eſt haec regula, vt ad eam confugerint et ICti, et alii veteres ſcriptores, quoties de confeſſis incideret diſceptatio. Videbantur enim confeſſi *ſua quodammodo ſententia damnati* (q), et non minus maturi ſupplicio, quam ſi aut Minos vrnam mouiſſet, aut feralem e ſublimi ſententiam detonuiſſet Caſſius.

§. IX.

Origo huius axiomatis. Locus Tertulliani explicatus.

Originem tantae ſeueritatis TERTVLLIANVS (r), quo nullus eccleſiae doctorum diuini humanique iuris peritior fuit, hunc in modum deſcribit: LEGES *confeſſos damnari praeſcribunt, non abſolui. Hoc* SENATVSCONSVLTA, *hoc* PRINCIPVM MANDATA *definiunt*. Quibus verbis innuit Patrum doctiſſimus, originem huius axiomatis partim a legibus, libera adhuc republica latis: partim a SCtis et principum conſtitutionibus eſſe repetendam. Quod quam verum ſit, paucis, age, videamus. Initio Lege XII. Tabularum, quam GELLIVS (s) ſeruauit, cautum fuerat, vt condictione ex mutuo conuentis, ſiue aes alienum confeſſi, ſiue ſententia condemnati eſſent, triginta dierum indiciae darentur, quibus elapſis, niſi vel creditoribus ſatisfeciſſent, vel expromiſſione ab aliquo fuiſſent liberati, victoribus vincti traderentur. Quum itaque REOS BYNKERSHOEK (t), vel AES alienum CONFESSOS *iudicatis* aequiparaſſent decemuiri: recte inde collegerunt prudentes, confeſſos pro iudicatis eſſe habendos, ceu recte obſeruarunt iuriſconſulti, eximii, IAC. CVIACIVS (u): GVIL. MARANVS (x), HVGO DONELLVS (y), IACOBVS GOTHOFREDVS (z), et quotquot eruditorum de iuris noſtri originibus fuere ſolliciti. Habemus itaque leges, quae confeſſos damnari praeſcribebant, non abſolui: leges puta XII. Tabularum, quas κατ' ἐξοχὴν LEGES dici ſolitas, vir lau-

(o) *L. 91. §. 3. ff. de verb. oblig.*
(p) Paulli *Recept. Sent. lib. V. tit. V. §. II.*
(q) *L. 1. ff. de confeſſ.*
(r) Tertullian. *Apologet. cap. II.*
(s) Gell. *Noct. Attic. lib. XV. cap. XIII. et lib. XX. cap. I.*
(t) Bynkersh. *Obſeruat. lib. I. cap. I.*
(u) Cuiac. *in Paratitl. Digeſt. de confeſſ. et ad Paull. Rec. Sent. lib. V. tit. V. §. 11.*
(x) Maran. *in Paratitl. p. 936.*
(y) Donell. *in Commen. Iur. Ciu. lib. XXXVIII. cap. I.*
(z) Iac. Gothofred. *in Comment. ad L. 142. ff. de reg. iur.*

Digitized by Google

laudatiſſimus, Iac. Gothofredvs (*a*), obſeruat. Enimuero, quum, vti recte animaduertunt Cviacivs (*b*) et Gvil. Maranvs (*c*), regula illa ex legibus XII. Tabularum tantum ad condictionem certi ex mutuo pertineret: oratione Marci Imperatoris, ſeu Senatuſconſulto, in eius ſententiam condito, hoc ius ad omnes debitores omneſque actiones et interdicta productum eſt ſancitumque teſte Vlpiano (*d*), *vt poſt rem iudicatam vel confeſſionem in iure factam nihil quaeretur, ſed id, quod quiſque confeſſus eſſet, pro iudicato haberetur.* En ergo SCum, quo *idem definitum eſſe*, ſcribit Tertvllianvs. Denique dubitandum non eſt, quin et ad *mandata principum* recte ille prouocet. Superſtes enim in Codice noſtro eſt conſtitutio, qua id iuris axioma ratum habuit σύγχρονος Tertvlliano Caracalla Imp. (*e*) Ex quo patet, non accuratius tradi potuiſſe juris iſtius origines, quam eas, verbis licet pauciſſimis, complexus eſt Latinorum Patrum antiquiſſimus, Tertvllianvs.

§. X.

An et in cauſſis capitalibus confeſſi pro iudicatis ſint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principium receperint.

At vero, quum haec iuris capita omnia, quae ſuperiore paragrapho tum loco Tertvlliani contendimus, ad cauſſas tantum ciuiles et pecuniarias pertineant: non inutilis ac ſuperuacua videbitur quaeſtio, an et crimina confeſſi pro iudicatis habendi ſint? Adfirmare id non nullos video, et in his Vlr. Hvbervm (*f*), qui diſerte ſcribit: *Habet hunc effectum iudicati confeſſio, non tantum in ciuilibus, ſed etiam in criminalibus, ſiquidem leges non diſtinguunt.* Et ſane, ſi dicendum, quod res eſt, multa ſunt, quae latiorem hanc interpretationem videntur exigere. Primo enim argumentis idoneis conſtat, ipſos veteres Romanos leges illas de confeſſis etiam ad cauſſas criminales produxiſſe. M. Cato Vticenſis, in iudicando ſane religioſiſſimus, rogatus ſententiam, quid de coniuratis fieri placeret, graui habita oratione, quam ſeruauit Sallvstivs (*g*), *de* confessis, *ſicuti de maniſeſtis rerum capitalium, more maiorum ſupplicium ſumendum cenſuit.* Eodem pertinent illa Tertvlliani (*h*): *Quid amplius praeſidibus prouinciarum mandatum, quam nocentes* confessos *damnare, negantes autem ad tormenta reuocare!* Asconivs Paedianvs (*i*), cuius teſtimonium infra recitabimus, etiam reis tacentibus, tamquam confeſſis, litem aeſtimatam eſſe perhibet. Quin tantum certitudinis his reorum confeſſionibus ineſſe exiſtimabant veteres, vt ne tunc quidem iniqua videretur condemnatio, ſi adpareret, reum in ſe falſo confeſſum, modo in mendacio iſto ad extremum vſque halitum perſeueraſſet. Ita enim intelligo verba Qvinctiliani (*k*): *Fingite, eſſe aliquem,* qui

E 2

(a) Iac. Gothofr. *de Legib. XII. Tab. lib. II. cap. VIII. p. 41.*
(b) Cuiac. *in Paratitl. Dig. ibid.*
(c) Maran. *ibid.*
(d) *L. 56. ff. de re iudic. l. 6. §. 3. ff. de confeſſ.*
(e) *L. vn. C. de confeſſ.*
(f) Huber. *Praelect. ad Digeſt. lib. XLII. tit. II. §. II.*
(g) Salluſt. *de Bello Catilin. c. XXXII.*
(h) Tertullian. *ad Scapul. cap. IV.*
(i) Aſcon. Paedian. *in Cic. Act. I. in Verr. cap. II.*
(k) Quinctilian. *Declam. CCCXIV.*

qui aliquo modo confeſſus ſit: hunc a magiſtratu occiſum: poſtea adparuiſſe aliquo caſu, falſum fuiſſe, quod dixiſſet: num agi cum magiſtratu poteſt?

§. XI.

Nec non Hebraei.

Deinde illam iuris regulam etiam in cauſſis capitalibus probarunt gentes humaniores tantum non omnes. Hebraei, quorum remp. ipſe Deus immortalis legibus ſapientiſſimis temperauerat, confeſſos de maleficiis *contra animam ſuam loquutos*, *ſuoque teſtimonio conuictos* eſſe cenſebant, et, quum in nulla cauſſa teſtem ſingularem admitterent, vnum tamen reum teſtem exiſtimabant omni exceptione maiorem eſſe, ſi quando aduerſus ſe ipſum eſſet teſtificatus, ceu obſeruat Gvil. Zeppervs (*l*). Achanem, confeſſum de crimine peculatus, capitis damnabat Ioſua, tamquam ſua iam ſententia damnatum (*m*). Eadem ſeueritate vſus Dauides Amalekitam iuuenem, qui Saulem ſua manu obtruncatum fatebatur, ſine iudicii ſtrepitu ferali ſententia damnabat, addito elogio: *Sanguis tuus ſit ſuper capite tuo. Os enim tuum teſtificatum eſt contra te*, *dicendo: Ego occidi vnctum Iehouae* (*n*). Nec minus Salomo dignum capitali ſupplicio putabat Adoniam, fratrem, quod de adfectatis cum Sunamitide nuptiis confeſſus, regnum pro dote concupiſcere videretur? Cenſebat enim Rex, Adoniam *aduerſus animam ſuam eſſe loquutum* (*o*). Denique hoc ius patrium ſceleri praetexens Caiphas, Seruatorem, diuinam originem profeſſum, innocentum praecipiti ſuffragio condemnauit, addita damnationis cauſſa: *τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ Quid alio opus eſt teſtimonio? ipſi rem omnem audiuimus ex ore illius* (*p*).

§. XII.

Et Lacedaemonii.

Idem iuris axioma et Lacedaemonii in cauſſis capitalibus locum habere arbitrabantur, qui, quamuis eſſent ad damnandum tardiſſimi, non tamen parcendum exiſtimabant reis, crimen vltro confeſſis. Argumento eſſe poteſt illuſtre de Pauſania iudicium, quod accuratius deſcripſerunt Thvcydides (*q*) et Cornelivs Nepos (*r*). Iam pridem ille Pauſanias, rerum a ſe geſtarum gloria elatior, de opprimenda patria conſilia cum Perſis inierat. Iam pridem, inſolentius ſe gerendo, Perſicos mores imitando, ſeruosque publicos ſollicitando, ephoris aeque, ac ciuibus rerum nouarum ſuſpicionem iniecerat. At parum tamen his omnibus mouebantur Lacones, *μὴ ταχεῖς πρᾶξαι ἀνδρὸς Σπαρτιάτου ἄνευ ἀναμφισβητήτων τεκμηρίων βουλεῦσαί τι ἀνήκεστον*, *non celeres ad aliquid grauius de viro Spartano ſine manifeſtiſſimis ac minime fallacibus indiciis decernendum*. Tradiderat Argilius Senatui literas,

(l) Zepper. *de Legib. Moſaic. forenſ. lib. V. cap. V.*
(m) *Ioſ. VII. 21. ſequ.*
(n) *2. Sam. I. 6. ſequ.*
(o) *1. Reg. I. 23. ſequ.*
(p) *Luc. XXII. 71. Matth. XXVI. 65. ſequ.*
(q) Thucydid. *libr. I. pag. 86. ſequ.*
(r) Cornelius Nep. *in Pauſan. cap. III.*

teras, Pauſaniae manu exaratas, in quibus ipſe ſua omnia conſilia ſtolide prodiderat. At ne eo quidem argumento impulſi, in ciuem tam illuſtrem grauius quid ſtatuere audebant ephori, *αὐτήκοοι βουληθέντες ἔτι γενέσθαι αὐτῦ Παυσανίου τί λέγοντος*, *volentes aliquid ex ipſius Pauſaniae ore prolatum audire*. Denique quum in adyto fani Neptuni Taenarenſis abditi ipſi audiuiſſent Pauſaniam, cum Argilio colloquentem, criminaque ſua non obſcure confitentem: tum demum hominem, non vllis iudicum ſuffragiis, ſed ſua confeſſione damnatum, templo, cuius ſe ille religioni crediderat, incluſerunt, fameque necarunt, ſatis clare hoc ipſo oſtendentes; ſe confeſſos iudicatoſque omnino eodem loco habere.

§. XIII.

Itemque Athenienſes.

Athenienſes porro confeſſis non magis peperciſſe, teſtis eſt DEMOSTHENES (s); qui Timocratem, cui diem dixerat, ideo indicta cauſſa cenſebat damnandum, quod legem nouam atque antiquioribus contrariam ſe perlatam eſſet confeſſus. *Ὥσπερ τοίνυν*, inquit, *ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν, περὶ τἄλλα κακούργων τοὺς ὁμολογοῦντας ἄνευ κρίσεως κολάζειν οἱ νόμοι κελεύουσιν οὕτω δίκαιον καὶ τοῦτον, ἐπειδὴ τοὺς νόμους κακουργῶν εἴληπται, μὴ δόντας λόγον, μήτ᾽ ἐθελήσαντας ἀκοῦσαι καταψηφίσασθαι. Ὡμολόγηκε γὰρ θατέρῳ τῷ προτέρῳ νόμῳ ἐναντίον τόνδε τιθεὶς ἀδικεῖν*. *Quemadmodum igitur, Athenienſes, alios facinoroſos, qui ſcelera fatentur, ſine iudicio puniri leges iubent: ſic etiam iſte, quandoquidem leges malitioſe rogare et abrogare conſtat, non facta dicendi poteſtate, nec eius excuſationibus auditis, condemnandus erit. Nam altera priore lege faſſus eſt, ſe iſta contraria ferenda peccaſſe*. Athenis itaque non vſu ac conſuetudine, ſed lege ſcripta cautum fuerat, vt in publicis etiam iudiciis confeſſi pro iudicatis haberentur. Quod quum ex ipſo DEMOSTHENIS loco planum ac perſpicuum fit, non poſſumus ſane, quin miremur, eius ſcholiaſten, VLPIANVM (t), legem illam Atticam de confeſſis, verbis in alium plane ſenſum detortis, *περὶ κεκακουργηκότων ἐπαυτοφώρῳ ληφθέντων*, id eſt, *de maleficis, in ipſo facinore oppreſſis*, interpretari non dubitaſſe.

§. XIV.

Ac denique Germani.

Poſſemus ſimilia de iure Germanico antiquo obſeruare, niſi chartae parcendum videretur. Iam ad grauiora properantes, admonet nos promiſſae breuitatis fides, vt ex multis pauciſſima delibemus. CAPITVLARIBVS CAROLI M. (u) cautum legimus, *vt iudex, criminoſum diſcutiens, non ante ſententiam proferret, quam aut reus ipſe* CONFITERETVR, *aut per innocentes et veraces teſtes manifeſtius conuinceretur*. Eum morem iam antea tenuerunt Franci. Ejus enim ſibi probe

(s) Demoſthen. *in Timocrat. pag.* 783.

(t) Vlpian. *ad* Demoſthen. *l. c. pag.* 815.

(u) *Capitular. Caroli M. lib. V. cap. CLVI.*

probe conſcium fuiſſe animaduertimus Aegidium, Remenſem Epiſcopum, qui perduellionis accuſatus apud GREGORIVM TVRONENSEM (x), interrogatuſque ab Epiſcopis, an aliquo defenſionis praeſidio ſibi tutus videretur? *Ad ſententiam*, inquit, *dandam ſuper culpabilem ne moremini. Nam ego noui, me ob crimen maieſtatis reum eſſe mortis, qui ſemper contra vtilitatem huius regis matriſque eius abii, per meum conſilium multa fuiſſe geſta certamina noui, quibus non nulla Gallorum loca depopulata ſunt*. De ſe ergo confeſtim ſupplicium eſſe ſumendum, ipſe exiſtimabat Aegidius, idemque de Taſſilone, Boiorum Duce, maieſtatis reo, veluti ex compacto ſtatuebant proceres, qui Ingelhemium ad comitia circa annum DCCLXXXVIII. confluxerant. Teſte enim ANNALISTA REVBERIANO (y), *vno omnium adſenſu, laeſae maieſtatis reus capitali ſententia damnatus eſt*, vel ideo, quod *dictorum factorumque, quae ei complura obiiciebantur, non vnum quidem* INFICIARI *coepiſſet*. Enimuero quid opus eſt exemplis, quum ſeueritatem illam Germanorum vel maxime confirmet vetus paroemia iuris: *Bekennen hat manchen an den Galgen gebracht*, quam vulgus lepida adplicatione ludi chartularii legibus accommodare ſolet? Eiuſmodi enim adagiis omnes fere gentes olim cum alia ſapientiae praecepta, tum et praecipua iuris patrii capita inuoluere ſolitas eſſe, praeter auctores, ab HERTIO (z) laudatos, obſeruarunt GVIL. GENTIVS (a), SCIPIO GENTILIS (b) et THOMAS REINESIVS (c).

§. XV.

Quia confeſſio vox conſcientiae.

Praeter illum tot gentium conſenſum argumenta etiam ſuppetunt haud leuia, quae confeſſos crimen omnino pro iudicatis habendos eſſe, perſuadeant. Quum enim primo ad hanc legem nos ipſa natura inſtituerit, vt nos amemus quam maxime, noſtraque ſalute nihil habeamus antiquius: in neminem profecto cadere videtur tam immane ſui ipſius odium, vt ſe confeſſione ſua, tamquam laqueo, vltro induere, ac pernicioſa proeuaricatione ſe ipſum opprimere velit. Potius res ipſa docet, eum, qui aliquid a ſe geſtum admiſſumque eſſe fatetur, quod vel rebus ac fortunis, vel ipſi capiti atque exiſtimationi ſuae exitio futurum non ignoret, verecundia quadam ac conſcientiae vi impulſum, crimen agnouiſſe. Hinc M. SENECA (d): *Confeſſio* CONSCIENTIAE *vox eſt. Conſcientia coacti, et, quae fecit, agnoſcentis eſt*. Et AMBROSIVS (e): *Omnium ſupergreditur ſententias, qui a ſua conſcientia, ſuaque ſententia damnatur*. Quis ergo fidem abroget homini, cum inſigni vitae fortunarumque periculo aliquid adfirmanti, eo lo-

(x) Gregor. Turonenſ. *lib. X. cap. XIX.*

(y) *Annal. Franc. apud Reuber. ad ann. DCCLXXXVIII.*

(z) Hert. *prolegom. paroem. iur. §. II. qu.*

(a) Guil. Gent. *Adagia L. e iure ciuili collecta, editaque Chiliad. Eraſmi Pariſ. MDLXXI. in fol. & cum Gislenianis Antu. MDLXXIV. in 8uo.*

(b) Scip. Gentil. *lib. I. Parerg. cap. XX.*

(c) Thom. Reineſ. *Var. lib. I. cap. XXIV. p.* 103.

(d) Seneca *Controu. lib. VII. contr. III.*

(e) Ambroſ. *Serm. L.*

eo loco ac tempore, quo in pertinaci mendacio plerique omnem ſibi ſpem ſalutis poſitam eſſe exiſtimant? Nonne reus tam ingenuus ipſam videbitur animi denudare conſcientiam, idemque interrogantibus reſpondere velle, quod apud EVRIPIDEM (*f*) percunctanti reſpondet Oreſtes:

> Ὀρέστα τλῆμον, τίς σ᾽ ἀπόλλυσι νόσος;
> Ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα, δεῖν᾽ εἰργασμένος.
>
> *O miſer Oreſta, quid morbi te perdidit?*
> CONSCIENTIA. *Sum enim mihi conſcius de malis perpetratis.*

§. XVI.

Deinde, quum volenti iniuriam fieri vulgo negent: ex eo etiam conſequi arbitrantur, vt pro iudicato merito ſit habendus, quiſquis in ſe vltro confeſſus eſt. *Qualis enim eſt reus*, ibidem ait M. SENECA (*g*), *cuius hoc vnum patrocinium eſt, indignum ſe vita fuiſſe?* Perit eiuſmodi reus, nulla in [illegible]cibus ſordium vel inimicitiae ſuſpicione, ſed ſua ipſius calumnia. Quis perit, quia perire cupit, et turpiſſimo mendacii genere ſe ipſum circumuenit. Quis vero commiſeratione dignum cenſeat hominem, quem ſui non miſeret? Grauiter, vti ſolet, AMBROSIVS (*h*): *Quem alter*, inquit, *indicat*, *poteſt vtcumque eſſe excuſabilis. Reus autem ſine excuſatione eſt, qui conſcientiae ſuae iudicio damnatur. Quem alter indicat, poteſt quandoque a ſuo iudice ſperare indulgentiam. Qui ſe ipſe iudicat, a quo indulgentiam poſtulabit?* Fingamus itaque hominem, adeo ad omne ſcelus profligatum, vt in ſe per calumniam confiteri non dubitet: an non is vel hoc ipſo meruiſſe videbitur ſupplicium, quod ſeſe ipſe falſa confeſſione dolo malo perdidit? Tanta eſt non modo diuinarum (*i*), ſed et humanarum legum (*k*) ſeueritas, vt capitis damnent eum, qui falſo teſtimonio inſontem oppreſſerit. An eum poenam leuiorem meruiſſe dicemus, qui falſo teſtimonio ſe ipſum iugulauit, quum tamen noſtri amorem eius, quo alios proſequimur, veluti normam atque exemplum eſſe voluerit legiſlator optimus maximus (*l*)?

Quia ſi confeſſus damnetur, volenti non fiat iniuria.

§. XVII.

Sed, qui in cauſſis etiam criminalibus confeſſos in iure noſtro pro iudicatis haberi exiſtimant: illi parum intelligere mihi videntur, quid ſibi illud axioma velit, quidque ea loquutione intellexerint veteres, dum confeſſos iudicatis aequipararunt. Nimirum eum, qui fatebatur, ſe debere, adeo damnato ſimilem putabant, vt ne ſententia quidem opus eſſet. Quod vt rectius intelligatur, obſeruandum eſt, confeſſionem duorum generum fuiſſe. Aut enim fatebatur aliquis in iure, futurae

Negatur, confeſſos crimen pro iudicatis habendos: quia in cauſſis ciuilibus ne ſententia quidem opus erat aduerſus confeſſos.

(f) Euripid. *in Oreſt.*
(g) Seneca *ibid.*
(h) Ambroſ. *Serm. eod.*
(i) *Deut. XIX. 16. ſequ.*
(k) *L. 1. §. 1. ff. ad L. Cornel. de ſicar.*
(l) *Leuit. XIX. 8. Matth. XXII. 39.*

Digitized by Google

turae actionis inſtruendae cauſſa interrogatus (*m*): aut inſtituta iam editaque actione de tota actoris intentione confitebatur (*n*). Prior illa confeſſio ad titulum Digeſtorum *de interrogationibus in iure faciendis*; poſterior ad titulum *de confeſſis* pertinet, quarum rubricarum genuinam differentiam nec ὁ πάνυ CVIACIVS (*o*), nec praeter iuriſconſultum incomparabilem GVIL. MARANVM (*p*), fere quiſquam alius ſatis explicauit. Prior porro eatenus quidem tenebat confeſſum, vt pro ea parte, ex qua ſe heredem eſſe reſpondiſſet, actione pulſari poſſet, at non ſtatim ideo pro iudicato erat, quod ſe pro tanta parte heredem eſſe dixiſſet. Poſterior rei iudicatae per omnia fere ſimilis habebatur, adeo, vt ne ſententia quidem ferenda videretur aduerſus confeſſos. Quemadmodum enim res iudicata pro veritate habebatur (*q*): ita et confeſſio, modo certa eſſet (*r*). Quemadmodum deinde iudicatis, ità et confeſſis dabatur tempus legitimum ad ſoluendum (*s*), id quod a IVSTINIANO (*t*) quatuor menſibus definitum eſt. Sicuti porro ex re iudicata naſcebatur actio iudicati, ita ex confeſſione actio *confeſſoria* (*u*) vel *ex confeſſo* (*x*), qua ab actore inſtituta, iiſdem modis fiebat exſequutio, ac re iudicata (*y*), captis nempe diſtractiſque pignoribus (*z*), aliiſque remediis, quibus magiſtratus iuriſdictionem ſuam tueri, ac ius dicentibus non obtemperantes in ordinem cogere conſueuerant.

§. XVIII.

Quod contra Cuiacium probatur.

Quae quum tam firmum in iure noſtro praeſidium reperiant: merito mireris, in alia omnia hic ire IAC. CVIACIVM (*a*): VLR. HVBERVM (*b*), alioſque viros doctiſſimos, qui confeſſos, non niſi ſequuta ſententia condemnatoria, pro iudicatis fuiſſe contendunt. Procul dubio enim ea in re ſua opinione falſi ſunt viri eruditiſſimi. Nam ſi ſententia ſequi debuit: nulla reddi poterit ratio, cur aduerſus confeſſos ſingulari actione confeſſoria, ac non potius actione iudicati experiundum fuerit: nec cur confeſſio pro ſententia eſſe dicatur (*c*), perinde, ac ſi pronunciatum eſſet (*d*). Aeque arduum tunc erit, explicare, cur tempora ſolutioni praeſtituta non ex die rei iudicatae, ſed a tempore factae confeſſionis currant (*e*), et cur denique vllae partes iudicantium in confitentes eſſe, negentur (*f*). Quo ipſo nihil apertius dici potuit, iudice GVL. MARANO (*g*), vt probetur, poſt confeſſionem ſententia opus non fuiſſe:

§. XIX.

(m) L. 13. *et ſequ. ff. de interrog. in iur. fac.*

(n) L. 31. *ff. de re iud.*

(o) Iac. Cuiac. *in Paratitl. D. ad tit. de interrog. in iure fac. p. m.* 14.

(p) Maran. *in Paratitl. Digeſt. p.* 936.

(q) L. 25. *ff. de ſtatu hom. l.* 207. *ff. de reg. iur.*

(r) L. 5. & *l.* 4. *ff. de confeſſ.*

(s) L. 6. *in fine ff. eod.*

(t) L. 2. C. *de vſur. rei iudic. Add.* Cuiac. *Obſ. lib. III. cap.* XXIX.

(u) L. 23. *ff. ad Leg. Aquil.*

(x) L. 3. *ff. de confeſſ.*

(y) L. 31. *ff. de re iudic.*

(z) L. *vlt.* C. *de exſequ. rei iud.*

(a) Cuiac. *Obſ. lib.* II. *cap.* XXXVI. *et in Paratitl. ff. de confeſſ.*

(b) Huber. *Praelect. in Pand. lib.* XLII. *tit.* II. §. I.

(c) L. 1. *ff. de confeſſ.*

(d) L. 6. §. 2. *ff. eod.*

(e) *d.* L. 6. *in fin. ff. eod.*

(f) L. 25. *in fin. ff. ad Leg. Aquil.*

(g) Guil. Maran. *in Paratitl. p.* 938.

§. XIX.

Argumenta in contrarium refelluntur.

Eſt quidem, ne quid diſſimulemus, vbi confeſſionem ſequi dicitur ſententia vel condemnatio, quo in primis pertinent bina loca (*h*), quae quantum torſerint interpretum ingenia, WISSENBECHIVS (*i*) oſtendit. Sed rem omnem in aprico ponit VLPIANVS (*k*), dum ſcribit: *Notandum, quod in hac actione, quae aduerſus confitentem datur, iudex non* REI IVDICANDAE, *ſed* AESTIMANDAE *detur. Nam nullae ſunt partes iudicanti in confitentes*. Poterat igitur, reo iam confeſſo, de aeſtimatione rei ſolvendae controuerſia oriri, quin et quaeſtio de ipſius confeſſionis interpretatione incidere, cuius rei luculentum exemplum in ipſo titulo de confeſſis occurrit (*l*). Nec dubium eſt, eo caſu liti dirimendae datum eſſe iudicem. At, quod ad cauſſam principalem attinet, nullae iudicii ſupererant partes in confeſſos, quippe ſua iam damnatos ſententia.

§. XX.

In cauſſis criminalibus ſententia condemnatoria ſemper opus eſt.

His itaque de genuino huius axiomatis ſenſu praemiſſis, facile erit ad intelligendum, in cauſſis capitalibus confeſſos pro iudicatis non fuiſſe. Tantum enim abeſt, vt illico rapiendi fuerint ad ſupplicium, vt diſerte ſcribat VENVLEIVS SATVRNINVS (*m*): *Si* CONFESSVS *fuerit reus, donec de eo* PRONVNCIETVR, *in vincula coniiciendus eſt*. Pronunciandum itaque eſt de reo capitalium criminum, quamuis ampliſſima eius confeſſio exſtet. Expendenda enim prius ipſa confeſſio, vtrum facti circumſtantiis congrua, an forte ex vitae taedio aliaque cauſſa profecta ſit (*n*). Id quod et NEMESIS CAROLINA (*o*) vrget, his verbis: *So obgemeldte Fragſtucke auf Bekantnuſs, die aus oder ohne Marter geſchiehet, gebraucht vverden, ſo ſoll alsdann der Richter an die End ſchicken, und nach den Vmbſtanden, ſo der Gefragte der bekanten Miſſethat halber erzehlet hat, ſo viel zu Gevviſsheit der Warheit dienſtlich, mit allem Fleiſs fragen laſſen, ob die Bekantniſs der obberuhrten Vmbſtande vvahr ſeyn oder nicht. Dann ſo einer anzeiget die Maaſs und Form der Miſſethat, als vor zum theil gemeldet iſt, vnd ſich dieſelben Vmbſtande alſo erfunden, ſo iſt daraus vvohl zu mercken, daſs der Gefragte die bekante Miſſethat gethan hat, ſonderlich ſo er ſolche Vmbſtande ſaget, die ſich in der Geſchicht haben begeben, die kein Vnſchuldiger vviſſen kan*. Deinde et defenſio ipſi quoque confeſſo indulgenda eſt. *Eam* enim, *quocumque tempore poſtulanti reo, negari non oportet, adeo vt propterea et differantur et proferantur cuſtodiae*, ceu monuit IVLIVS PAVLVS (*p*). Denique nec certa ſemper poena legibus definita eſt, et ſi de ea certi quid ſanci-

(h) *L. 3. et l. 5. ff. de confeſſ.*
(i) Wiſſenbach. *Diſp. XXI. ad Pandect. §. XVIII.*
(k) *d. l. 25. §. 1. ff. ad Leg. Aquil.*
(l) *L. pen. ff. de confeſſ.*
(m) *L. 5. ff. de cuſtod. et exbib. reor.*
(n) *L. 1. §. 25. 27. ff. de quaeſtion.*
(o) *Conſtit. Crimin. Carolin. Art. LIV.*
(p) *L. 18. §. 9. ff. de quaeſtion.*

Digitized by Google

tum, vel una facti περίστασις iudicem ad poenae atrocitatem mitigandam facile inflectet. Quam in rem graue eſt praeceptum MARCIANI (q): *Peſpiciendum eſt iudicanti, ne quid aut durius, aut remiſſius conſtituatur, quam cauſſa depoſcit. Nec enim aut ſeueritatis, aut clementiae gloria adſectanda eſt, ſed perpenſo iudicio, prout quaeque res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Plane in leuioribus cauſſis proniores ad lenitatem indices eſſe debent: in grauioribus poenis ſeueritatem legum cum aliquo temperamento lenitatis ſubſequi.* Quae omnia religioſi iudicis arbitrium, adeoque ſententiam depoſcere nemo non intelligit.

§. XXI.

Reſpondetur argumentis in contrarium.

Neque eſt, quod quemquam moueant exempla atque argumenta, quae ſupra hanc in rem protulimus: Hebraei confeſſos pro conuictis habebant, non pro iudicatis. Ei autem confeſſioni procul dubio non promiſcue credebant, ſed tum demum, quando aliae inſuper probationes religionem iudicantium inſtruerent. Achanem confeſſum iure damnabat Ioſua, quippe et ſpolia proferentem, et ipſius Dei immortalis iudicio conuictum, forte puta (r), quam Hebraeis in primaeua illa θεοκρατίᾳ pro oraculo fuiſſe, obſeruat EDVARDVS BERNARDVS (s). Perſpicue rem omnem refert IOSEPHVS (t): Ὁ δ' οὐκ ἔχων ἔξαρνος εἶναι, δεινῶς αὐτὸν τοῦ θεοῦ ἐκπεριελθόντος, ὁμολόγει τε τὴν κλοπὴν, καὶ τὰ φωρία παρῆγε. *At ille, quum inficias ire nequiuiſſet, Dei iudicio grauiter eum conſtringente, furtum fatebatur, et res furreptas in medium proferebat.* Amalekitae confeſſionem ſpolia opima, Regi moribundo detracta: Adoniae crimen priora facinora probabile reddebant. Immo ſunt, qui ea Dauidis et Salomonis decreta non vſquequaque probant, ſed de iis vſurpandum exiſtimant illud TACITI (u): *Omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod aduerſus ſingulos vtilitate publica rependitur.* Idem ego multo certius de Lacedaemoniorum iudicio aduerſus Pauſaniam dixerim. Quamuis enim de crimine dubitari vix poſſet; non tamen indicta cauſſa damnandus, nedum ſine capitali ſententia fame necandus erat ciuis, de patria ceteroquin non male meritus. Quae de Romanis et Germanis diximus, nec probant, ob ſolam confeſſionem et ſine ſententia capitali, a quoquam ſumtum eſſe ſupplicium, et talem confeſſionem ponunt, quae aliis indiciis atque argumentis adiuuetur. Soli Athenienſes, ſi DEMOSTHENI fides eſt, confeſſos ἄνευ κρίσεως, μήτε δόντες λόγον, μήτ' ἐθελήσαντες ἀκοῦσαι, *indicta cauſa, et nec facta dicendi poteſtate, nec excuſationibus auditis*, damnabant: ſed damnabant tamen. Quin talia non erant Athenienſium iudicia publica, vt inde aliis rebuſpublicis exemplum capiendum videatur, quum in iis multa contra rationem atque aequitatem fierent, multique viri etiam boni patriae-

(q) *L. 11. pr. ff. de poen.*
(r) *Ioſ. VII. 14.*
(s) Ed. Bernard. *in Not. ad Ioſeph. Antiqu. Iud. lib. V. cap. I.*
(t) Ioſeph. *lib. V. Antiqu. Iud. cap. I. Segm. 12.*
(u) Tacit. *Annal. lib. XIV. c. XLVI.*

triaeque vtiliſſimi, ne confeſſi quidem, aut conuicti, temerariis ingratorum ciuium ſuffragiis opprimerentur.

§. XXII.

Praeterea et argumenta, quae ſupra vidimus, tanti non videntur, vt ob ea de confeſſis illico ſumendum eſſe ſupplicium arbitremur. Sit aliquando confeſſio vox conſcientiae: at ſaepe tamen rem multo aliter ſe habere, experientia docet. Latitat aliquando ſub ſpecie inumbratae quietis furor, qui hominem ad quaeuis nefanda de ſe fatenda facile impellit. Sunt, qui imaginatione ſua deluſi, apud ſe ipſos in ſuſpicionem veniunt criminis, quod numquam admiſerunt. Sunt, quibus atra bilis, vitae taedium, et neſcio quae pereundi libido mendaciſſimas confeſſiones extorquet. Aliis equulei, quem ſibi imminere intelligunt, metus, aut carceris diuturni ſqualor falſam confeſſionem exprimit. Quare tantum abeſt, vt confeſſiones criminum omnes conſcientiae ſtimulis tribuendae ſint, vt recte dixiſſe videatur CALPVRNIVS FLACCVS (x): *Confeſſio voluntaria ſuſpecta eſt.* QVINTILIANVS (y): *Ea natura eſt omnis confeſſionis, vt poſſit videri* DEMENS, *qui de ſe confitetur. Hinc furore impulſus eſt, alius ebrietate, alius dolore, quidam quaeſtione. Nemo contra ſe dicit, niſi aliquo cogente.* Confeſſio non ſemper vox conſcientiae.

§. XXIII.

Deinde quod ad alterum attinet argumentum, fatemur equidem, illum, qui ſciens dolo malo in ſe falſo confeſſus eſt, vel hac praeuaricatione quoduis ſupplicium mereri. Sed praeterquam, quod non omnes rei de ſe confeſſi id per calumniam aut dolo malo feciſſe videntur, ne ea quidem reorum deſperatio excuſaret iudicem, ad cuius religionem pertinet, ne perire quidem volentes innoxios damnare. Fieri poteſt, vt quis aliis flagitiis meruerit ſupplicium, nec tamen ideo excuſandus eſt iudex, qui illum ob delictum numquam admiſſum capitis damnat. Poſſet potius tunc reus extrema et poſtuma voce iure vſurpare illa Thaidis apud TERENTIVM (z): Ad iudicis religionem pertinet, etiam perire volentes non damnare.

> - - - *Non te dignum, Chaerea,*
> *Feciſti. Nam ſi ego digna ae contumelia*
> *Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.*

Denique commeruerit reus praeuericatione ſua poenam, ſaltem non tamquam parricida, vel alterius criminis reus, ſed tamquam praeuaricator erat puniendus, auditaque eius confeſſione diſpiciendum, verane confeſſus ſit miſer an ex aliqua cauſſa etiam innocens mori decreuerit. Alioquin non magis culpa vacabit iudex, qui mori volentem capitis damnauit, quam is, qui mortem ſibi conſciſcere cupienti ope-

(x) Calpurn. Flacc. *Declam. XLI.*
(y) Quinctilian. *Declam.* CCCXIV.
(z) Terent. *Eunuch. act. V. Scen. II. v. 25.*

Digitized by Google

operam dextramque commodat. Qua de re multa diſſerere ſolent interpretes litterarum ſacrarum, vbi de facto Saulis eiuſque armigeri diſputant (*a*).

§. XXIV.

Quid confiteri? confeſſio?

Maneat ergo fixum et firmum, confeſſos crimina pro iudicatis non eſſe habendos, ſed pro conuictis tantum dummodo ita comparata ſit confeſſio, vt nihil in ea iure deſideres. Quamobrem iam proximum eſt, vt qualem eſſe oporteat reorum confeſſionem, ſi ei fidem habere debeat iudex, paullo accuratius conſideremus. Id quod ex ipſa confeſsionis natura adparebit luculentiſſime. Praeclare obſeruauit M. TERENTIVS VARRO (*b*), *fateri*, eſſe a *fari*, adeoque τὸ *confiteri* ſemper referri ad alium, qui idem adfirmet. *A fari*, inquit, *ſunt* FASSI *et* CONFESSI, *qui faſſi id, quod ab his quaeſitum*. Nimirum FATERI eſt ſimpliciter effari quid factum ſit; CONFITERI idem effari ac conſenſu ſuo probare, quod alius factum eſſe adſeuerat, adeoque hoc vocabulum quam accuratiſſime exprimit notionem verborum Graecorum ὁμολογεῖσθαι, ἀνομολογεῖσθαι, διομολογεῖσθαι et ſimilium. Confeſſio enim ſemper ponit duas perſonas, quarum altera aliquid ab altera factum eſſe adfirmet, quales ſunt actor, accuſator, teſtis, iudex; altera idem a ſe factum eſſe confirmet, adeoque intentioni alterius per omnia ſuffragetur. Ex quibus conſequitur, vt nihil aliud ſit confeſſio, quam adſeueratio eius, quod alius a nobis factum admiſſumque eſſe contendit adeoque eius naturam recte expreſſerit MARCELLVS (*c*) phraſi elegante: *confiteri de intentione aduerſarii*. Hinc etiam chirographum in iure noſtro (*d*) vocatur *confeſſio*, eademque notio vocabuli ὁμολογίας apud Graecos, teſte CVIACIO (*e*), receptiſſima eſt. Quin et ſponſionem vel ſtipulationom Graecis eſſe ὁμολογίαν, ex DICAEARCHO (*f*), gloſſatoribus iuris Graeci, THEOPHILO aliiſque erudite demonſtrat iuriſconſultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (*g*). Quemadmodum enim ſpondens congrue reſpondendo fatetur, ſe ſtipulatoris voluntati ſuffragari: ita et debitor, dando chirographum, intentionem creditoris probat, ſeque tantum pecuniae ab hoc mutuum ſumſiſſe adſeuerat, quantum hic a ſe datum eſſe ait.

§. XXV.

Confeſſionis val dae requiſita.

Quum itaque confitentes rei intentioni actoris, accuſatoris aut iudicis ſuffragentur: (§. XXIV.) facile patet, quales eſſe oporteat eorum confeſſiones. *Primo* enim requiritur, vt illa proficiſcantur ex animo ſeſe ea confeſſione onerandi, poenamue vel alium quecumque legis effectum, qnamtumuis moleſtum, ſubeundi. Neque enim quiſquam

(a) 1. *Sam. XXXI.* 4. 5.

(b) Varro *de Lingua lat. lib. V. p.* 54. *edit. Scalig.*

(c) *L. 9. ff. de except.*

(d) *L. 20. §. 1. ff. de donat. l. 25. §. vlt. ff. de probat. l. 23. §. 2. C. ad SC. Vellei.*

(e) Cuiac. *Expoſit. Nouellae* I.

(f) Dicaearch. *in Philocr. p.* 80.

(g) Iac. Gothofred. *in Diſſ. de famoſ. latron. inveſtig. p.* 30.

quam temere adſentietur HVG. DONELLO (*gg*), confeſſionem nudae teſtificationis atque adſeuerationis, non voluntatis ac conſenſus eſſe, exiſtimanti, quum confitentes manifeſto ſuffragentur intentioni actoris, adeoque velint ſoluere, velint poenas dare, vel, vt eleganter loquitur VLPIANVS (*h*), *in lite* VELINT *vinci*. Quae quomodo ſine actu voluntatis intelligi poſſint, ſcire nos fatemur cum ignariſſimis. *Deinde* is, qui confitetur, rem probe perſpectam habeat, oportet, adeoque nullius momenti erit confeſſio eius, qui in iuſto errore factiue ignorantia verſatur. *Tum* porro confitens animi ſui ſententiam iis ſignis explicare debebit, quorum ſignificatione nemo poſſit vllatenus dubitare. *Denique* neceſſe eſt, reum confiteri de eo, quod fieri potuerit, eiuſque confeſſionem nec ſibi diſſimilem eſſe, nec manifeſtis facti circumſtantiis refragari. Haec enim ſi coniunctim adſunt, tunc demum fide digna erit rei confeſſio, nec quiſquam, opinor, intercedet, quo minus confeſſus in cauſſis ciuilibus pro iudicato, in criminalibus pro conuicto habeatur, quamuis, quod ad vſum hodiernum attinet, vtroque caſu ſententia condemnatoria opus ſit (*hh*).

§. XXVI.

Requiſitum primum in cauſſis ciuilibus.

Et haec quidem omnia etiam in cauſſis ciuilibus et pecuniariis exigunt iura noſtra. Primo enim dubitari non poteſt, quin animum ſe confeſſione ſua onerandi adeſſe oporteat. Inde enim eſt, quod extra iudicium confeſſos iudicatis aequiparare non ſolent. Saepe enim extra iudicium, in familiari congreſſu, vel inter pocula, quaedam incaute iactant homines, quae ſibi fraudi futura eſſe, non ſuſpicantur. Ea ſi ſtatim velis pro re iudicata habere, procul dubio errares. Ex oratione enim MARCI (*i*) et conſtitutione ANTONINI CARACALLAE Imp. (*ii*) non niſi IN IVRE CONFESSI *pro iudicatis habentur*, id eſt ii, qui coram magiſtratu competente, veluti coram Praetore (*k*), et ad acta (*kk*) intentioni aduerſariorum ſuffragati ſunt. Quemadmodum enim, quod eleganter CVIACIVS (*l*) obſeruat, qui ante reatum ſibi mortem conſciuit, etiamſi id fecit metu futuri reatus, vel ideo non habetur pro conuicto, quia non in iudicio, id eſt: in reatu ipſo, ſibi manus intulit (*m*): ita et confeſſum iudicato aequiparandum non putant leges, niſi in iure confeſſus ſit, quamuis aliquam probationem ſuggerat confeſſio intra priuatos parietes, vel coram iudice incompetente facta (*n*). Ex eadem ratione pro indicato non habetur etiam in iure, vel, vti Graeci loquuntur, ἐν βήματι confeſſus, niſi praeſens aduerſarius eiuſue tutor vel curator eam confeſſionem illico accepta-

(gg) Donell. *lib. XXVIII. cap. I.*
(h) *L. 1. §. 7. ff. ſi quid in fraud. patr.*
(hh) Carpzou. *in Proceſſ. tit. XIII. Art. 3.*
(i) *L. 56. ff. de re iud.*
(ii) *L. vn. C. de confeſſ.*
(k) *L. 7. ff. eod.*
(kk) *L. 24. C. de lib. cauſſ.*
(l) Cuiac. *Parat. Codic. lib. VII. Tit. LIX.*
(m) *L. 3. pr. ff. de bon. eor. qui ante ſent.*
(n) *L. 40. pr. ff. de pact. l. 25. §. vlt. ff. de probat. l. 26. §. 1. depoſ. l. 13. C. de non num. pec.*

Digitized by Google

ceptarit (*o*). Priuſquam enim id factum, confeſſus vel ideo confeſſionem ſuam iure reuocat, quia nec animo ſe ipſum onerandi id feciſſe praeſumitur, nec aduerſario ante acceptationem illam ius quaeſitum eſſe, exiſtimatur. Et hinc mira hodienum eſt pragmaticorum in acceptando ſolertia, adeo, vt nihil frequentius legas formula illa forenſi: *Klager acceptiret quam vtiliſſime, daſs Beklagter das geſchehene Verſprechen nicht ableugnen konnen. &c.* Denique ex eodem fundamento facile reddideris rationem, cur nec is habeatur pro iudicato, cuius ex verbis non niſi per conſequentiam confeſſio elicitur. Ita recte obſeruat SCAEVOLA (*p*), *eum, qui familiae erciſcundae iudicio agit, non confiteri, aduerſarium ſibi eſſe coheredem*. Ita et MARCELLVS (*q*) ſapienter ſcribit, *non vtique exiſtimandum eſſe, confiteri de intentione aduerſarium, quo cum agitur, quia exceptione vtatur*: Vtroque enim caſu non eo animo ac conſilio aliquid allegant litigantes, vt ſe ſua confeſſione onerent, ſed vt ius ſuum obtineant, vel iniuſtum aduerſarii impetum repellant. Id quod in allegantium odium detorqueri, iniquiſſimum profecto eſſet.

§. XXVII.

Secundum. Deinde et in cauſſa ciuili reo non nocet confeſſio, niſi illa ex certa facti ſcientia proficiſcatur. Sane enim ſi pupillus, non accedente tutoris auctoritate, confeſſus ſit, id eum non onerabit, quia in lubrica iſta aetate nihil facilius eſt, quam vt quis aut ignorantia vel errore, aut inaduertentia labatur. Hinc in pupillo tutoris auctoritatem exigit VLPIANVS (*r*): idque recte ad pubertati proximos reſtringunt interpretes (*s*). Infantia enim maiores infantibus comparantur, quoties actu quodam eorum conditio reddi poſſet deterior, quod vel maxime fit confitendo, quum contra in eorum tantum vtilitatem benigniore iuris interpretatione receptum ſit, vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi (*t*). Quod ad minores attinet, eorum confeſſio quidem rata eſt vel ideo, quod iam aliquo animi iudicio polleant, et hinc non eorum perſonae, ſed rebus curator dari ſoleat: quum tamen et *huiuſmodi aetatium*, iudice VLPIANO (*u*), *fragile atque infirmum eſſe ſoleat conſilium, et multis ſuppoſitum captionibus, multorum inſidiis expoſitum*: proditum iis eſt reſtitutionis in integrum beneficium tum aduerſus confeſſionem (*x*), tum aduerſus negationem, ſi quando ita comparata ſit cauſſa, vt lis inficiando creſcat (*y*). Quod tamen beneficium delicto confeſſis vel ideo ſummo iure denegatur (*z*), quia ipſa illa *reſtitutionis petitio*, vti eleganter ſcribit TRYPHONINVS (*a*), *nihil aliud eſt, quam delicti veniae, id eſt, calumniae deprecatio*.

(o) *L. 6. §. 3. ff. de confeſſ.*
(p) *L. 37. ff. fam. erciſc.*
(q) *L. 9. ff. de except. iuncta l. 9. C. eod.*
(r) *L. 6. §. 5. ff. de confeſſ.*
(s) Illuſtr. a Cocceı. *in iur. controu. lib. XLII. quaeſt. l.*
(t) §. 10. *Inſt. de inutil. ſtip.*
(u) *L. 1. ff. de minor.*
(x) *L. 6. §. 5. ff. de confeſſ.*
(y) *L. 9. §. 2. ff. de minor.*
(z) *L. 9. §. 2. l. 37. pr. ff. de min. l. 1. C. ſi adu. delict.*
(a) *L. 37. §. 1. ff. de minor.*

Digitized by Google

tio. *Atqui neque in delictis, neque in calumniatoribus Praetorem ſuccurrere debere, certiſſimi iuris eſt*. Multo minus itaque procuratores, vel tutores, vel curatores fateri ſufficit (*b*), eatenus puta, vt onerentur clientes, pupilli vel minores, ſi illos errore vel ignorantia confeſſos eſſe contendant. Hinc ſpeciatim de procuratoribus cautum, vt quodcumque abſentibus dominis confeſſi ſint, ab his lite nondum finita poſſit impune reuocari (*c*), ſecus autem, ſi iam res iudicata ſit, vel dominus praeſens confitenti non contradixerit, nec confeſſionem intra triduum reuocarit (*d*), quia his omnibus caſibus impudentia caritura non eſſet reſtitutionis petitio. Benigniores tamen legibus Doctores noſtri et hoc caſu reſtitutionis beneficium non denegant, ſi iuſta allegetur cauſſa, vel procurator, ideo excuſſus, ſoluendo non ſit (*e*). Id quod ego admittendum non putauerim, ſi dominus, feruente adhuc lite, confeſſionem a procuratore factam non ignorans, tacuerit tamen, et litis exitum callide ſpeculatus, tunc demum, quando ſe cauſſa cecidiſſe animaduertit, Quiritium fidem imploret. Quid enim aliud hoc eſſet, quam veniam calumniandi petere? Iure Germanico vetere ne mulieres quidem ſibi confeſſione ſua nocebant, niſi curatoris conſenſus acceſſiſſet. Hinc SPECVLATOR SAXO (*ee*): *Iungfrauen und Frauen müſſen Vormunder haben an allen ihren Klagen, durch das man ſie nicht uberzeugen moge des, das ſie vor Gericht ſprechen oder thun*. Talia etiam habet AVCTOR IVRIS ALAMANNICI (*f*) nec non IVS LANGOBARDICVM (*ff*) ex quibus hoc veteris iuris Germanici caput egregie illuſtrauit SCHILTERVS (*g*). Sed id hodie non vbique obſeruatur. Denique quam accuratam rei notitiam a confitente exigant leges noſtrae, vel inde patet, quod diſerte ſcribat VLPIANVS (*gg*): *Non fatetur*, QVI ERRAT, *niſi ius ignorauerit*. Nemini itaque error facti, negotio necdum finito, eatenus nocet (*h*), vt non liceat reo, deprehenſo errore, confeſſionem reuocare. At iuris error omnino nocet, ceu ſpecies, ab AFRICANO (*hh*) explicata, docet, quia ad factum tantum, non ad ius pertinet confeſſio, (§. XXIV.) et iura ignorantibus raro fauent leges, niſi forte de damno certent (*i*). Quo caſu et aduerſus confeſſionem ex errore iuris profectam reſtitutionem indulgendam nonnulli exiſtimant (*k*).

§. XXVIII.

Praeterea talia eſſe oportere ſigna, ex quibus de confitentis animo liquido conſtet, res ipſa docet. Perinde ergo eſt, vti ait PAVLLVS (*l*), **Tertium.**

ſiue

(b) L. 6. §. 4. *ff. de confeſſ.*

(c) L. 7. C. *de iur. et facti ign. l.* 2. *et l.* 3. C. *de err. aduoc.*

(d) L. 1. C. *de error. adu. l.* 3. C. *eod. et ibi* Brunnem.

(e) Ant. Fabr. *in Codic. lib. II. Tit. VI. def.* 1.

(ee) *Ius prou. Sax. lib. I. Art.* 46.

(f) *Spec. Sueu. cap. IV. art.* 38. *edit. Meichſn.*

(ff) *Leg. Langob. lib. II. tit. X. art.* 2.

(g) Schilt. *Exerc. X.* §. *XX. ſequ.*

(gg) L. 2. *ff. de confeſſ.*

(h) L. 7. C. *de iur. et facti ign.*

(hh) L. 7. *ff. de confeſſ.* Iac. Cuiac. *ad African. Tract. V. p.* 446.

(i) L. 7. *et l.* 8. *ff. de iur. et facti ignor.*

(k) Beſold. *Part. III. Conſil. CVIII. n.* 45.

(l) Paull. *Rec. Sent. lib. V. tit. V.* §. *III.*

ſiue quis verbis, *ſiue litteris*, *ſiue alio* QVOCVMQVE MODO, *in iudicio fateatur*, modo de fatentis ſenſu et conſilio dubitari nequeat. Merito itaque mireris, iuriſconſultum eximium, IANVM A COSTA (*m*), negare confeſsionem aliter fieri poſſe, quam verbis vel litteris. Eius enim opinionis non aliud habet argumentum, quam quod et ſententia non niſi verbis vel ſcripto feratur (*n*). Sed praeterquam, quod vir doctiſsimus aduerſantem ſibi habet PAVLLVM, qui non modo loco paullo ante adducto, ſed et alibi (*o*), confeſsionem QVOCVMQVE MODO fieri poſſe, innuit, argumentum etiam, quo vtitur, nullius momenti videtur, nec tam amare vrgenda eſt rei iudicatae et confeſsionis analogia, vt, quidquid de illius forma in iure dicitur, id ad hanc etiam ſine vlla exceptione pertinere exiſtimemus (*p*). Quamuis vero praeter verba ac ſcripturam ſigna quaecumque ſufficere videantur: merito tamen adiecimus, ea ita comparata eſſe oportere, vt inde certa ſit confitentis ſententia. Diſerte enim VLPIANVS (*q*) monet, *certum confeſſos pro iudicatis futuros incertum non futuros*: atque *hinc eos*, *qui incertum vel corpus confeſſi ſint*, *vrgendos eſſe*, *vt certum confiteantur*, *itemque*, *qui rem confeſſi*, *vt quantitatem fateantur*. Hinc interrogatus, an decem aureos debeat? nutu etiam confiteri poteſt, quia ex eo ſigno de confitentis ſententia plus ſatis conſtat. At ſi rogatus, quantum debeat? annueret: incerta eſſet confeſsio, adeoque nullius efficaciae futura. Inde facile etiam patet, quid de confeſsione ſentiendum ſit, quam vulgo indiuiduam vocant pragmatici. Quemadmodum enim ubi plura ſunt libelli vel actionis capita, quae inter ſe nexum non habent, nihil prohibet, quo minus alterum fateri, alterum inficiari poſsim, eoque caſu iura noſtra liquidum illico ſolui, de illiquido reconuentione experiri iubent (*r*), adeoque et actori indulgent, vt confeſsionem pro parte acceptare poſsit: ita, vbi quis fatetur cum certa qualitate, ita, vt hanc a confeſsione ſeparari nolit, e. g. Fateor actorem rem meam vi, clam precario poſſediſſe, non poteſt actor partem confeſsionis pro ſe acceptare, quin eo ipſo et partem alteram contra ſe acceptare, vti accurate oſtenderunt MENOCHIVS (*s*), CAVALCANVS (*t*), et, qui ſpinoſam de iure rerum indiuiduarum doctrinam accurata induſtria exſequutus eſt. AVG. HOFFMANNVS (*u*). Neque enim certa futura eſſet confeſsio, niſi cum qualitate adiecta intelligeretur.

§. XXIX.

Quartum. Denique et ea, quae fieri poſſunt, confiteri reum, eiuſque confeſsionem nec ſibi diſsimilem eſſe, nec manifeſtis facti circumſtantiis refra-

(m) Ian. a Coſta *ad tit.* X. *de lit. conteſtat.*

(n) *L.* 2. *ſequ.* C. *de ſent. ex peric. recit. Nou.* LXXI. *cap.* I. *et* LXXII. *cap.* II.

(o) Paull. *Recept. Sent. lib. II. tit.* I. §. *V.*

(p) Ant. Schulting. *Iuriſp. vet. anteiuſt. ad Paull. lib. V. tit. V.* §. *III.*

(q) L. 6. *pr.* §. 1. *ff. de confeſſ.*

(r) L. 3. §. 13. *ff. ad exhib. l. fin.* §. 1. *de compenſ.*

(s) Menoch. *de arbitr. Iud. Quaeſt. lib. II. quaeſt.* XCIII. *n.* 14. *ſequ.*

(t) Caualcan. *Part. II. Deciſ. XXVII. n.* 88.

(u) Aug. Hoffm. *de Iure rer. indiuid. cap. II. Sect. III. n.* 190.

refragari debere, tam eſt certum, quam quod certiſsimum. Vti enim nec actor, nec iudex, ſi vtrique ineſt aliquis iuſtitiae ſenſus, id intendunt, vt reus manifeſto falſa fateatur: ita, ſi quid tale excidit reo, is nec intentioni vtriuſque ſuffragari, adeoque nec confiteri videbitur. Hinc grauiter monet PAVLLVS noſter (x): *non omnimodo confeſſum condemnari debere rei nomine quae an in rerum natura eſſet, incertum ſit*. Et alio loco (y) docet, confeſsionibus falſis reſpondentem illa demum obligari, ſi eius nomine, de quo interrogatus fuerit, cum aliquo actio ſit, quippe quam tunc confeſſione ſua in ſe transferat, modo falſae eiuſmodi confeſſiones natalibus conueniant. *In totum enim*, iudice IAVOLENO (z), *confeſſiones ita ratae ſunt, ſi id, quod in confeſſionem venit, et* IVS *et* NATVRAM *recipere poſſit*. Hinc ſi fatear falſo, eum, qui in alterius poteſtate eſt, filium meum eſſe, obligabor, ſi eius aetas patitur, vt filius meus eſſe poſſit, quia id et ius et natura patitur (a). At ſi quem, me natu maiorem, filium meum eſſe dicam, vel hominem liberum fatear meum ſeruum eſſe (b), vel me habere ſeruum, qui tamen iam pridem inter homines eſſe deſierit (c), vel in hoſtium poteſtate ſit (d): nec obligabor confeſſione mea, nec actionem, quae hoc caſu non competit, in me tranſtuliſſe dicar, quia his caſibus omnibus nec ius nec naturam confeſſio tam fatua recipit. Tam ſubtiliter enim philoſophantur hac de re iureconſulti veteres, quorum praecepta, vulgo neglecta, hic veluti in nucleo exhibere, non inutile forte exiſtimauimus.

§. XXX.

Haec ſunt, quae iura noſtra exigunt, ſi quis in cauſſis pecuniariis confeſſus pro iudicato haberi debeat. Proximum eſt, vt ad capitalia iudicia prouehamur, de quibus prima ſtatim diſpectio eſt, vtrum eadem omnia in iis quoque requirantur, an aliquid exigatur amplius? Nos eadem pleraque et hic obſeruanda putamus, ita tamen, vt ad religionem iudicantium pertineat, multo maiore ſolicitudine eorum conconfeſſiones expendere, qui de capite atque exiſtimatione periclitantur, quam quibus de opibus ac fortunis mouetur controuerſia. Primo enim non adeo verendum eſt, ne quis ſua ſe confeſſione vltro ſpoliare et fortunis euoluere velit. Poteſt homo, criminis accuſatus, in ſe mentiri vitae taedio, et quia ſe aliena manu facilius, quam ſua, periturum ſperat. At opum taedium nemini facile obrepit, et ſi quis tali laboraret, non eſſet, cur alterius calumnia eas amittere vellet. In promtu enim eſſet illud Cratetis conſilium, qui pecunias vel amicis diſtribuens, vel in mare proiiciens, exclamabat:

An eadem requiſita locum habeant in cauſſis criminalibus?

Crates Cratetem liberat pecuniis;
Nolens Cratetem haberi ab his, quae tenet (e).

 Dein-

(x) *L. vlt. ff. de confeſſ.*
(y) *L. 13. pr. ff. de interrog. in iure fac.*
(z) *L. 14. §. 1. ff. eod.*
(a) *L. 13. pr. ff. eod.*
(b) *L. 14. pr. ff. eod.*
(c) *L. 15. §. 1. ff. eod.*
(d) *L. 16. pr. ff. eod.*
(e) Diog. Laert. *lib. VI. Segm.* 88. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. cap. X.*

Digitized by Google

Deinde inficiantibus in iudiciis priuatis non adeo magnum imminet periculum. Paucae tantum iure Romano proditae ſunt cauſſae, in quibus lis inficiando creſcit (*f*), veluti actiones ex L. Aquilia, de legatis venerabilibus locis relictis, et de depoſito miſerabilis, quae poena inficiantium hodie primo caſu ne quidem recepta eſt. At haec poena magis cohibebit homines, ne temere veritatem diſsimulent, quam coget, vt falſo quid fateantur. Enimuero in cauſsis criminalibus confiteri et negare aeque periculoſum eſt. Confitentibus ſupplicium: negantibus carceris ſqualor et tormenta in mundo ſunt. Illos vnus et alter ictus examinat; his imminent

Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, taedae.

Proinde ſemper ſuſpecta erit confeſſio in iudiciis publicis, quoniam *et vera confeſſis, et falſa dicentibus idem doloris finis oſtenditur*, quemadmodum eleganter ait Q. CVRTIVS (*g*), Saepe enim rei, vel diris ſubiecti quaeſtionibus, vel in conſpectu equulei poſiti, multa effutiunt, quae audire velle quaeſitorem ſuſpicantur, tantum vt vel eo citius dolori finis ſit, vel eo, ſi fieri poſsint, edita confeſsione, plane ſuperſedeant. Denique et ipſe horum iudiciorum finis multo plus cautionis adhibendum eſſe ſuadet, quam in pecuniariis. Rerum autem iacturam, ſalua vita atque exiſtimatione, vtcumque ſibi tolerare videntur homines. In illis de capite ac vita hominis agitur, quam nulli innocenti adimi, ipſorum iudicium, ſi homines ſunt, intereſt. Res amiſſae aliquando vel fortunae beneficio vel ſumma induſtria recuperantur. Sola vita eſt, qua ſemel ademta, erroris emendationi non eſt locus. *Poteſt poena dilata exigi*, inquit SENECA (*h*), *non poteſt exſtincta reuocari*. Itaque ſemper laudati, qui quaeſtiones de criminibus longa patientia exercuerunt (*i*), et laudi ducitur THEODOSIO M. (*k*) quod ſupplicia damnatorum in triginta dies differri iuſſerit, in eaque re ſuperarit humanitate Tiberium, qui decem dierum ſpatium illi rei praeſcripſerat (*l*). Vere enim ac ſapienter monuit IVVENALIS (*m*):

Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa eſt.

Quod ſi vero ne lata quidem ferali ſententia quidquam praecipitandum eſt: quanto magis pertinebit ad religionem iudicantium, ante damnationem accuratiſsime diſpicere, ne vel furor, vel mendacium, latitet ſub ſpecie confeſsionis, neue in falſo confeſſum quidquam decernant, cuius eos poſtea poenitere poſsit?

§.XXXI.

(f) §. i. *Inſt. de poen. tem. litig.*
(g) Curt. *lib. VI. cap. XI.*
(h) Seneca *de Ira lib. II. cap. XXIII.*
(i) Ammian. Marcellin. *Hiſt. lib. XXIX. cap II. pag.* 434. *edit. Gronou.*
(k) *L.* 20. *C. de poen.*
(l) Sueton. *Tiber. cap. LXXV.*
(m) Iuuenal. *Satyr. VI. v.*

Digitized by Google

§. XXXI.

In his quoque r. confeſſio proficiſci debet ex animo ſe onerandi.

Primum ergo, quod in confeſsione ſupra requiſiuimus; vt nimirum illa ex animo conſilioque ſe ſua confeſsione onerandi proficiſcatur, in cauſsis criminalibus vel maxime conſiderandum eſt. Multum enim refert, quo animo quis confeſſus ſit. Sane ſi in iure vltro fatetur reus, ſe admiſiſſe homicidium: nemo non videt, ei confeſsioni plus ponderis ineſſe, quam ſi quis extra iudicium tale quid protulerit, quia priore caſu de fatentis conſilio ſatis conſtat. At extraiudicialem confeſſionem tantum iudicium aliquod vel argumentum praebere ad torturam ſufficiens, non ſine limitationibus plurimis tradunt rerum criminalium ſcriptores (n). Sed nec id tamen ſemper verum arbitramur. Quid enim ſi Thraſo quidam inter pocula dicat, ſe centum in Cilicia, quinquaginta centum Sycolatronidas, triginda Sardos, ſexaginta Macedonas occidiſſe vno die (o)? an eum ſtatim raperes ad aequuleum? Quid ſi impudica Eucolpi epiſtola fato quodam in manus tuas perueniſſet, in qua apud PETRONIVM (p) fatetur, *ſe proditionem feciſſe, hominem occidiſſe, templum violaſſe*; an tu miſerum Eucolpum, tamquam alter Rhadamantus, illico carnifici excruciandum traderes? Apud ARISTOPHANEM (q) duo inter ſe de impudentia certant, eorumque alter per Neptunum; alter per pugnos et plagas, quibus per omnem vitam mulctatus ſit, iurat, ſe non conceſſurum, vt ab altero impudentia ſuperetur. Eorum vnus res etiam manifeſtiſſimas negat: alter turpiſſima quaeuis in ſe fatendo impudentiae palmam adſectat. An tu ſi poſteriorem audieris, tam dira fatentem, in equuleum ipſamue crucem ire iuberes? Multa homines in familiari congreſſu ex ioco, multa ex ſtolida quadam iactantia in ſe non tam fatentur, quam fingunt, quae pro exploratis facinoribus non habebit iudex, niſi alia argumenta eius religionem inſtruant. Saepiſſime vero vel ex ipſa perſonae qualitate colliget, quantum fidei eius confeſſioni habendum ſit. Nam ſi hominem, lepore meticuloſiorem, nil praeter vulnera ac caedes crepare audiat, parum illum ea confeſſione moueri debere monent legum criminalium interpretes, et in his vir prudentiſſimus, IAC. FRID. LVDOVICI (r).

§. XXXII.

Effectus confeſſionis extraiudicialis.

Ex eodem conſequitur, vt ſuſpecta ſit confeſſio hominum atra bile laborantium, quibus credere non oportet iudicem, niſi et indubiae ſanitatis ſint, quod accurate explorare ad medicorum religionem pertinet, et circumſtantiae omnes eam confeſſionem confirment. Solent enim miſeri iſti ex vitae taedio, vel miro quodam pereundi deſiderio, ſe ipſos deferre, idemque facere, quod de Chariclea fingit HELIODO-

G 2 RVS

(n) Carpzou. *Prax. Crim. Part. III. Quaeſt. XXI. n.* 47. Ant. Gomez. *Var. Reſol. Tom. III. cap. XIII.* §. 8. *ſequ. p.* 505.

(o) Plaut. *in Mil. glorioſ. Act. I. Scen. I. p.* 42.

(p) Petron. *in Satyr. p.* 135.

(q) Ariſtophan. *in Equit. v.* 411. *ſeq.*

(r) Ludouic. *ad Conſt. Crim. Car. Art. XXXII. p.* 46.

Digitized by Google

RVS (s). Sicuti enim illa Theagenis ſui deſiderium vix ferens, de veneficio fatetur, *χαίρουσα, εἰ Θεαγένους οὐκ ἔτι ὄντος τεθνήξεται, καὶ κερδαίνουσα τὸ ἐναγὲς τῆς πράξεως, ὃ καθ' ἑαυτῆς ἐγνώκει ποιεῖν, ἑτέρων τοῦτο δρασάντων*, *gaudens, ſi Theagene non amplius ſuperſtite eſſet moritura, et quaſi in lucro ponens, nefarium facinus, quod ipſa in ſe admittere ſtatuerat, aliis facientibus:* ita idem ſaepe faciunt homines taedio quodam vitae laborantes. Idque tanto minus mirandum, quanto frequentiora ſunt exempla hominum, eum in finem caede, alioque crimine nefando, ſeſe vltro polluentium, vt miſerum ſpiritum tanto citius excutiat carnifex. Ipſe VLPIANVS (ſs) noſter refert, *Primitiuum ſeruum homicidium in ſe confinxiſſe metu ad dominum reuertendi*, adeoque carnificis manu perire, quam inter ſaeua truculenti domini imperia, inter vlmos ſtimulos, laminas, compedes, neruos, numellas, pedicas, boias, miſerum trahere ſpiritum maluiſſe. Memini etiam, hic Halae famulum quaemdam data opera mactaſſe infantem, et, peracto facinore, ſe ſua ſponte ſtitiſſe iudici, profeſſum, ſe id vitae taedio ac inſigni deſiderio mortis feciſſe. Ex eodem vero vitae taedio et confeſſiones falſas proficiſci poſſe, teſtantur PARIS DE PVTEO (t) et PROSPER FARINACIVS (u). Quis his ſimilibuſque caſibus ad religionem iudicantium pertinere neget, confeſſiones tam ſuſpectas probe excutere, ſibique in memoriam reuocare illa CALPVRNII FLACCI (x): *Miſericordiae maximum munus eſt, ſeruare nolentem.*

§. XXXIII.

An valeat confeſſio, orta ex melancholia et taedio vitae.

Sunt porro, qui ſpe vel praemii cuiuſdam, vel impunitatis, in ſe confitentur. Erit et haec confeſsio ſuſpecta, niſi alia argumenta religionem iudicantium inſtruant. Quamuis enim cum magno periculo coniuncta ſit vtraque confeſsio, ne forte ſpe ſua fallantur facinoroſi: contingere tamen poteſt, vt illa decepti falſa referant. Quum praemium propoſuiſſet Auguſtus, Corocotam, famoſum per Hiſpaniam latronem, viuum exhibituro, Corocota ipſe ſe obtulit, praemiumque abſtulit (y). Annon idem facere potuiſſet et Corocota falſus, et qui numquam cruenta ſpolia detraxerit, modo pari audacia in eiuſmodi periculum duraſſet? Multo tamen facilius falſas confeſsiones extorquebit ſpes impunitatis, niſi id impediat iudicantium religio. Memoriae prodidit PARIS DE PVTEO (z), matronam, occiſi mariti cauſſa in ius raptam, facinus initio perfricta fronte negaſſe, nec prius confeſſam eſſe parricidium, quam iudex ei, in ſecretius cubiculum ſeuocatae, multis blanditiis, quin et ſimulatis oſculis, non modo impunitatis, ſed et matrimonii ſpem fecerit. Quam inſignem ſcilicet pruden-

(s) Heliod. *in Aethiop. lib. VIII. cap. XIX. p.* 391.

(ſs) *L.* 1. §. 27. *ff. de quaeſtion.*

(t) Paris de Put. *de Syndic. verb. tortura verſ. Si ergo iudex p.* 350.

(u) Farinac. *Pract. ac Theor. crim. n. Part. III. quaeſt. LXXXI. n.* 40.

(x) Calpurn. Flacc. *Declam. XLI.*

(y) Dio Caſſ. *lib. XLVIII.*

(z) Paris de Put. *ibid. verb. tortura. verſ. Et aduertendum n.* 1.

dentiam laudans bonus ille vir : *Etiam alii*, inquit, *extorſerunt confeſſionem ab inquiſitis, in coena pollicendo liberationem, promittendo, quod nullum eis nocumentum inferret, et humaniter cum illis loquendo, et haec per dicta iura. Sunt enim huiuſmodi perſuaſiones magis aptae ad extorquendum confeſſiones, quam chorda.* Et paucis interiectis : *Multi enim torti nihil confeſſi ſunt, et deinde, quum Poteſtas poſt chordam oſtenderit ſigna humanitatis, compatiendo eis, et cum electuariis confortando, mederi faciendo, confeſſi ſunt de plano maleficia.* Quin eo impudentiae prolabitur ille Paris, vt et periurium iudicis, quo rei confeſsionem, ſpe impunitatis falſo offenſa, elicuerit, excuſare non dubitet. Alieniſsima haec omnia eſſe a iudicis religioſi perſona, quin et animaduerſione digniſsima, omnes fatentur, quibus probitas ac iuſtitia curae eſt (*a*). At finge, reum, innocentem illum quidem, ſed parum aſtutum, in iudicum huiuſmodi tribunal incidere, qui Paridis iſtius conſilio obtemperantes, eius ſimplicitati illudant, impunitatemque promittant homini, vinculorum et carceris pertaeſo, et fidicularum cruciatus quotidie pertimeſcenti : finge, eum audiuiſſe aliquando, iudicem, impunitatem pollicitum, promiſſo ſtare debere, nec reum poſſe ſupplicio adfici, cui ſpes impunitatis facta ſit (*b*): annon hiſce blanditiis, tanquam eſca, captus, deuorabit hamum, et quaeuis nefanda in ſe confitebitur, tantum vt vinculis exire quam primum liceat ? Et tamen confeſsioni tam doloſe extortae nihil fidei haberi poterit, quia illam non ex conſilio ſe onerandi, poenamue ſubeundi, ſed potius ex ſpe ſupplicium effugiendi profectam eſſe, vnuſquiſque intelligit.

§. XXXIV.

In primis autem ad ſollicitudinem religionemque iudicantium pertinet, non temere credere confeſsioni, metu tormentorum, vel ipſis etiam tormentis expreſſae. Quotuſquiſque enim tanta eſt animi conſtantia, vt non vel parricidium fateri, quam exquiſitiſsimos illos cruciatus, cum ſempiterna ignominia coniunctos, perferre malit ? Obſeruauit equidem VLPIANVS (*c*), *pleroſque patientia duritiaue tormentorum ita tormenta contemnere, vt exprimi eis veritas nullo modo poſſit* : ſed idem tamen obſeruat, *alios tanta eſſe impatientia, vt in quouis mentiri, quam pati tormenta velint, atque ita fieri, vt etiam vario modo fateantur, vt non tantum* SE, *verum etiam alios* CRIMINENTVR. (Ita enim legendum eſſe, pro *comminentur*, res ipſa docet.) Si ergo nihil eſt aliud, quod reum conuincit, praeter voculas quaſdam, quas magnitudo doloris carnificiſque expreſſerit crudelitas : quis eum duci iuberet, niſi Buſiris quidam, qui non maiorem aliunde, quam ex reorum ſordibus, voluptatem capit ? *Fragilis* ergo *res eſt*

An ſpe impunitatis facta?

(a) Farinac. *Prax. et Theor. Crim. Tom. III. quaeſt. LXXXI. n. 276. ſequ.* Brunnem. *Proceſſ. Crim. Inquiſ. cap. VIII. membr. I. n. 56. ſequ.*

(b) Farinac. *ibid. n. 280. p. 43.* Carpz. *Prax. Crim. Part. III. quaeſt. CXLIX. n. 13. p. 341.* Ant. Gomez. *Var. Reſol. Tom.* III. *cap. XII. §. 6. p. 401.*

(c) *L. 1. §. 23. ff. de quaeſt.*

eſt quaeſtio , *et periculoſa* , *et quae facile veritatem fallat* , idem inquit VLPIANVS, eique exempla innumera ſuffragantur. Non iam repetemus ea , quae vulgo ex VALERIO MAXIMO (*d*) et LVCIANO (*e*) proferunt. Neque conſilium eſt PARIDIS DE PVTEO (*f*) , vel IVSTI OLDEKOPII (*g*), expilare ſcrinia , quorum poſterior plures huius generis caſus valde tragicos ex inſtituto collegit. Vnum adferemus triſte ſatis, ex IO. ANT. DOELFFERO (*h*), ex quo , quam anceps ſit tormentorum effectus, luculentiſsime adparet. Miles gregarius, Henricus Schroeder , centurionis ſui arca interdiu effracta , praeter ſupellectilem argenteam ducentos ſeptuaginta quatuor imperiales furtim abſtulerat. Indiciis quam plurimis proditus, et fere conuictus, crimen mira pertinacia inficiabatur. At nouo tormenti genere , quod inſtrumentum Meklenburgicum adpellitant, conſtrictus , fatebatur , ſe ſupellectilem illam pecuniamque ſuffuratum : at non niſi ſummam centum et decem imperialium indicabat. Iterum conſtrictus, nihil vltra fatebatur ; quum contra inſequente die extra quaeſtiones vltro adfirmaret , ſe ſubtraxiſſe ducentos viginti imperiales , quorum dimidia pars ſocio criminis et arcae effractori , Dauidi Stillio , ceſſerit. Re vero explorata accuratius, adparuit, Stillium iſtum multo ante, quam furtum iſtud eſſet admiſſum , cohortem deſeruiſſe. Mendacii igitur conuictus reus, denuo ultro fatebatur, ſe ſolum furtum patraſſe, nec plus tamen abſtuliſſe centum et decem imperialibus, quamuis centurio ſibi ſaltim CCLXIV. deeſſe , praeſtito iureiurando confirmaſſet. Reus tormenta ſibi imminere proſpiciens, totam ſe ſummam abſtuliſſe, iterum fatebatur , at CXXX. imperiales ſe Guelpherbyti ludendo perdidiſſe, vice plus ſimplici adfirmabat, quod tamen , re explorata, aeque falſum adparuit , ac illud de Stillio commentum. Interim ſe ipſe multo maioris criminis ſuſpectum reddiderat , conqueſtus quippe in iudicio, ſibi caedem cuiuſdam anus , Luneburgi domi ſuae miſere obtruncatae, vulgo, at iniuria, imputari, quum tamen eo die , quo latrocinium iſtud admiſſum ſit , prope carcerem publicum in excubiis ſteterit. Poſterius hoc falſum repertum ſuſpicionem auxit. Tormentis itaque ſubiectus ſemel iterumque , iis non magis flectebatur,

Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Tertium excruciatus , (torturae enim actum iudices praeter morem diuiſerant,) fatebatur non ſolum plura furta , quae fecerit , ſed et totam quantitatem furti vltimi , addebatque, CXXX. imperiales , quos ſe ludo perdidiſſe dixerit , apud fratrem , Georgium , depoſitos eſſe. Praeterea anum illam ſe occidiſſe adſeuerabat , perpetrataque caede, abſtuliſſe XX. imperiales et duos aureos. Quin atrocis huius facinoris circumſtantias omnes tam accurate narrabat, vt de veritate confeſsionis

(d) Valer. Max. *lib. VIII. cap. IV.*

(e) Lucian. *in Ψευδομάντ.*

(f) Paris de Puteo *de Syndic. vocab. confeſſio, verſ. quoniam. n. 8. p. 277.*

(g) Iuſt. Oldexop. *in Adpend. Obſeruat. Criminal. p. 356.*

(h) Doelffer. *Proceſſ. iur. militar. cap. XXV. p. 143.*

Digitized by Google

nis nemo dubitaret, maxime quum ampliſsimam illam tot criminum confeſsionem reus paullo poſt extra locum torturae aliquoties ratam haberet. At re rurſus explorata, falſum adparebat depoſitum, reuſque de eo mendacio admonitus, totam illam confeſsionem tot extortam fidiculis, ſemel ſimulque reuocabat, interferens cauſſam: *Er habe viel gelogen, dabey aber gedacht, ſeiner Marter dadurch abzuhelffen.* Denuo ergo raptus in equuleum, in nouam ſe formam componebat ille Vertumnus, et initio quidem daemonem ſibi adparuiſſe, ſeque illi colludentem pecuniam furtiuam perdidiſſe, fingebat, deinde ſe caedis auctorem modo negabat, modo fatebatur: paullo poſt iterum e machina aderat daemon iſte colluſor, ſed eadem celeritate euaneſcebat, tortuſque, ſe pecuniam modo in cella quadam ſubterranea defodiſſe, modo domi ſub tecto occultaſſe, modo in horto ſub lapidum ſtrue depoſuiſſe, mentiebatur, et quouis momento nouas fingebat circumſtantias, quarum ne vna quidem vera reperiebatur. Attamen tunc ita diſcedebatur, vt reus furtum fateretur, partemque pecuniae, quae deſiderabatur, (centum enim imperiales iam pridem domi eius inuenerant,) penes vxoris fratrem Neoſtadii ad Rubenbergam reperiri, adſeueraret, eamque confeſsionem extra locum torturae ratam haberet. Vacillabat tamen paullo poſt homo, quum depoſiti iſtius Neoſtadienſis falſitas pelluceret, ac poſtremo omnia, praeter furta, reuocans in crucem ibat. Quam falſa fuerint, quaecumque de caede confeſſus fuerat toties, tum demum adparuit, quum ſcriniarius quidam, de illo crimine conuictus confeſſuſque, crurifragio plecteretur. Eat iam aliquis, perfricet frontem, et torturam fragile ac periculoſum remedium eſſe neget. Miſer iſte toties excruciatus eo adigi nulla tormentorum vi potuit, vt partem pecuniae fortiuae, vxoris et liberorum vſibus alicubi ſepoſitam, indicaret: at idem tamen facile dolore ſubigebatur, vt de latrocinio, ipſoque commercio cum daemone falſa in ſe confingeret, ſatius procul dubio exiſtimans, ſemel cadere, quam diu pendere. Nimirum, vti eleganter ait CICERO (*i*), *tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiuſque tum animi, tum corporis, regit quaeſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, vt in tot rerum anguſtiis nihil veritati loci relinquatur.*

§. XXXV.

Vnde facile patet, quid pro religione ſua his caſibus facturus ſit iudex. Primo enim operam dabit, ne tormenta diraſue quaeſtiones decernat, niſi delictum ſit atrox, quod puniri reip. quam maxime interſit (*k*), tamque vrgentibus indiciis onera tus ac veluti oppreſſus ſit reus, vt ſola confeſsio deeſſe videatur (*l*). Et quamuis hac in re plerique iudices rem arbitrio collegiorum iuridicorum ſubmittere teneantur, adeoque, decreta ab his tortura, illis non niſi in obſequio gloria aliqua relicta videatur: ad eorum tamen religionem pertinebit, ſi de

Quando extorta confeſſio rata ſit?

(*i*) Cic. *pro P. Sulla Cap.* XXVIII.
(*k*) L. 8. *ff. de quaeſt.*
(*l*) L. 1. §. 1. *ff.* l. 8. §. 1. C. *de quaeſtion.*

Digitized by Google

ſi de aequitate ſententiae dubitent, reuſque ipſe iniuriam ſibi fieri, veroſimili quadam ratione oſtendat, huic nouam defenſionem indulgere, actaque ad aliud collegium iuridicum tranſmittere. Deinde vbi res ad tormenta venit, non tanta adhiberi patietur, quanta accuſator aut ipſe carnifex poſtulat, ſed quanta ipſa ſententia adhiberi iubet (*m*). Meminerit enim, non credi confeſsioni illegitimis tormentis expreſſae, ſi vel maxime reus in illa confeſsione perſeuerarit. Tum porro cauebit pro religione ſua iudex, vt ſi confiteatur reus, eum tantiſper cruciatu eximi iubeat, eumque interroget de facti circumſtantiis, ita tamen vt ne quidquam ſuggerat, nec minus vel vanis promiſsis narrantem turbet. Praeterea ſi vel maxime reum veroſimilia animaduertit narraſſe, nihilominus tamen diligenter exploret, an circumſtantiis facti omnibus conueniat illa confeſsio. Recte enim AMBROSINVS (*n*): *Licet millies eſſent ratificatae confeſſiones, ſemper tamen verificandae ſunt cum omnibus ſuis circumſtantiis, et ita obſeruant pii adſeſſores et Deum timentes.* Vidimus ſupra, quid eam in rem articulo LIV. praecipiat NEMESIS CAROLINA. Eadem et alibi (*o*) prudenter monet: *So auf erfundene redliche Anzeigung, einer Miſſethat halber peinliche Frage furgenommen, auch auf Bekantniſs des Gefragten etc. fleiſſige mogliche Erkundigung und Nachfrage geſchicht, und in derſelben benannter That halber ſolche Warheit befunden wurde, die kein Vnſchuldiger alſo ſagen und wiſſen konne: alsdann iſt derſelben Bekantniſs unzweislicher beſtandiger Weiſe zu glauben, und nach Geſtalt der Sache peinliche Straffe darauf zu urtheilen.* Nec omiſit id potentiſsimus REX PRVSSIAE (*p*), quippe qui diſerte ſanxit: *Wann der Gefangene bey ſeinem in der Tortur gethanen Bekantniſs beſtandig verbleibet, lieget dem Richter ob, damit man erfahre, ob der Gefangene die Warheit geſagt, oder ob er aus Heſſtigkeit der Schmertzen, aus Verzvveiſſelagg, oder, Eckel des Lebens, ſein Bekantniſs gethan, nach allen Vmſtanden, ſoder Gefangene ausgeſagt, genau ſich zu erkundigen, ob dieſelbe in der That ſich alſo verhalten, oder nicht.* Denique et id ad religionem iudicantium pertinet, vt reum, exactis aliquot diebus, extra locum torturae denuo interrogent, an ratam habeat confeſſionem, in eaque per omnia perſiſtat (*q*)? Qua in re in primis cauendum, ne verbis durioribus vtantur aut nouarum quaeſtionum comminatione reum terreant. Multo minus carnifici, qui membra luxata per aliquot dies vnguentis fomentiſque curare ſolet, id indulgendum. In promtu enim eſt exemplum anus, quae, quum torta conſtanter inficiata eſſet crimen, poſteaque carnifex curationis cauſſa eam in carcere inuiſens dixiſſet: *du altes Luder, morgen ſolt du beſſer daran*, inſequente nocte metu nouorum cruciatum gulam ſibi conſtrinxit. Quanto facilius reos recentis doloris memoria ac metus

(m) *L.* 10. §. 3. *ff. eod. Conſt. Crim. art. XX. et ibi* Ludouici *in Comm. p.* 30. Zanger. *de Quaeſtion. ſeu tortur. cap.* II. *n.* 9. Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *quaeſt.* CXXIII. *n.* 8. *et* 10.

(n) Ambroſin. *lib. IV. cap. V. n.* 10.

(o) *Conſt. Crim. art. LX.*

(p) *Konigl. Preuſſ. Criminal. Ordn. cap. IX. §. XXV. p.* 73.

(q) *Conſt. Crim. Art. LVI.*

metus nouorum cruciatuum eo adiget, vt confeſſiones etiam falſiſſimis ratas habeant, ſi iudicis truculenti minae acceſſerint?

§. XXXVI.

Confeſſio criminis 2. debet ex certa ſcientia proficiſci?

Haec de primo requiſito. Quod ad alterum attinet, in eo, qui ſe ſua confeſſione onerare velit, certam facti ſcientiam requiri, nemo facile dubitauerit. Qua fronte enim aliquid factum eſſe adſeueret, qui rei ignarus eſt? Et quid aliud eſt confeſſio, ſcientia deſtituta, quam aut mendacium, aut inſanientis oratio? Hinc facile intelligitur, nullius momenti fore confeſſionem facinoris, cuius circumſtantias indicare reus non poteſt, veluti ſi fateatur, ſe iugulaſſe Titium, nec dicere tamen poſſit, vbi, quoue tempore, quo denique telo id factum ſit. Recte itaque TERTVLLIANVS (*r*) laudat iudicum Romanorum religionem, quod nudae confeſſioni numquam crediderint, ſed περιερ-γως omnes accurate explorarint. *Soletis*, inquit, *et inaccuſatos, et indefenſos non temere damnare: ſed verbi gratia, ſi de homicidio confitetur*, (ita enim reſcripſerim ego pro *ſi de homicidio conſutatur*, quae in GOTHOFREDIANA et RIGALTIANA editionibus leguntur,) *non ſtatim, confeſſo eo nomen homicidae, diſpuncta cauſſa eſt, aut ſatiata cognitio. Quamquam confeſſis, difficile creditis: verum inſuper conſequentia exigitis, quoties caedem egerit; quibus telis? quibus in locis? quibus ſpoliis, ſociis, receptoribus? ne quid omnino mali hominis delitеſcat, aut deſit aliquid inſtruendae ad ſententiam veritati.* Quae quaeſtiones omnes ad id erant comparatae, vt intelligeret iudex, an reus facinus, de quo confiteretur, ſatis perſpectum haberet vtrum comperta narraret, an in ſe turpiter mentiretur homo deſperatus, ipſiusque vitae pertaeſus?

§. XXXVII.

Quid ſentiendum de confeſſione furioſi et ebrii.

Ex eodem conſequitur, non eſſe credendum confeſſioni furioſi, vel mente capti, quamuis occulta ſit hominis inſania, et latitare videatur ſub ſpecie inumbratae quietis. Furioſus enim omni intellectu caret (*s*), et hinc mortuo aequiparatur (*t*), nec quidquam agere intelligitur, ſed per omnia et in omnibus abſentis vel quieſcentis loco habetur (*u*). Quare confeſſio ei nocere non magis poteſt, quam ſi quis, ſopore oppreſſus, fateretur, ſe parentes occidiſſe (*x*). Idem de ebrii confeſſione ſentiunt RIPA (*y*), FARINACIVS (*z*), et LAVTERBACHIVS (*a*). Quamuis enim alioquin nullo magis tempore ad ſimplices cogitationes pateat animus, quam vbi vinum ſecreta pectoris ape-

(r) Tertullian. *ad Nation. lib.* I. *cap.* II.

(s) *L.* 14. *pr. ff. de offic. praef.*

(t) *L.* 14. *ff. locat. l.* 24. §. 1. *ff. rem. rat. hab.*

(u) *L.* 2. §. 3. *ff. de iure codicill.*

(x) Farinac. *Part.* III. *Quaeſt.* XCIV. *n.* 31.

(y) Ripa *ad L. fin. C. de revoc. donat. n.* 78.

(z) Farinac. *l. c. Quaeſt.* XCIII. *n.* 17.

(a) Lauterb. *Diſſ. de confeſſ. Part.* I. §. VIII.

rit (*b*), vereque cecinerit vel CALLIMACHVS (*c*), vel ERATOSTHENES (*d*):

- - - *Οἶνος τὰ κεκρυμμένα φαίνει*
Βύσσοθεν
- - - *Secreta latentia mente*
Recludit vinum,

tamen, vbi quis ſe inuitauit largius, temulentiaque mentem veluti a ſede ſua deturbauit, vere homo, quid loquatur, quidue ſibi velit, ignorat. Quemadmodum itaque recte obſeruat PVFENDORFFIVS (*e*), *pro vero ac deliberato conſenſu haberi non poſſe, ſi quis vel maxime momentaneo et inconſulto impetu in aliquid inclinet, aut ſigna quaedam edat, conſenſum exprimentia, eo tempore, quando mens veluti medicamine quodam loco mota fuerit*: ita hoc iuſtiſsimam rationem habet, ſi quis ſumme ebrius in ſe faſſus ſit crimen, quod poſtea, diſcuſſa crapula, a ſe admiſſum eſſe conſtanter negat. Nec diffitemur, concurrente circumſtantiarum veritate, et corpore delicti extante, indicium haud mediocre praebere poſſe etiam temulenti confeſsionem: veluti ſi ille fateatur, ſe hoſpitem domi ſuae occidiſſe, et cadauer ibi ſepultum vere reperiatur. Tunc enim res ipſa docet, veriſsimum eſſe, quod vulgo iactatur, prouerbium: *Trunckner Mund redet aus Hertzens-Grund.*

§. XXXVIII.

Itemque impuberis, minorennis, ignorantis, errantis?

Quaeri poſſet, an et impubertas, minorennitas, error atque ignorantia in cauſsis capitalibus id operentur, vt vel nulla habeatur confeſsio, vel aduerſus illam detur reſtitutio in integrum? Et impuberes quidem, quum in cauſsis pecuniariis ſe ſua confeſsione onerare nequeant, uti ſupra obſeruatum eſt, multo minus ſeſe onerabunt in cauſſis criminalibus, eatenus nimirum, vt ideo ad poenam ordinariam perueniri poſsit. Aut enim infans eſt eiuſmodi reus, aut infantia maior. Priore caſu fere virgis caeditur: vt cautius mercari diſcat. Poſteriore extra ordinem punitur, niſi vel parum a pubertate abſit, malitiaque aetatem ſuppleat, vel delictum tam ſit atrox, vt, exemplum fieri, interſit reip. (*f*) Minori delinquenti non ſubueniunt iura, ac ne quidem reſtitutionem in integrum indulgent, eatenus, vt aduerſus confeſsionem ſuam reſtituatur (*g*), ceu ſupra (§. XXVII.) iam oſtendimus. Poteſt quidem aduerſus inficiationem reſtitui, ſi forte poena inficiando creſcit (*h*): poteſt etiam reſtitui aduerſus delicta, *quae non ex animo, ſed extra* (vel, vti CVIACIVS (*hh*) legit, *ex contractu*, quemadmodum, et in BASILICIS eſt, *ὃ μὴ ἀπὸ ψυχῆς πονηρᾶς, ἀλλ' ἀπὸ συναλλάγματος ἔρχεται*, vt contractus vel *συνάλλαγμα* idem

(b) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XXII.

(c) *Apud* Athenaeum *Deipnoſoph. lib.* II.

(d) *Apud* Stobaeum *Serm.* XVIII.

(e) Pufendorff. *Iur. Nat. et Gent. lib.* III. *cap.* VI. §. 4.

(f) *Conſt. Crim. Art.* CLXIV. Carpzou. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt.* CXLIII.

(g) L. 37. *in fin. ff. de minor.*

(h) L. 9. §. 2. *ff. eod.*

(hh) Cuiac. *Paratit. Cod. ſi adu. delict.*

idem ſit ac factum, vti in *L.* 53. *ff. de re iudic.*, *veniunt* (*i*), id eſt, quae ex ignorantia iuris, non quidem diuini illius, quod natura inter omnes homines conſtituit, ſed a ciuitate conſtituti, proficiſcuntur, v. c. ſi mater minor neglexerit liberis tutores petere (*k*), vel ſi minor, contracto matrimonio, inceſtum iuris ciuilis commiſerit (*l*). In reliquis criminibus, quae ipſi iuri naturali aduerſantur, vel ideo iure denegatur reſtitutio minoribus, quia illa non ex errore, ſed *ex προαιρέσεως* vel ex culpa inexcuſabili proficiſcuntur, et minoribus ſatis iudicii eſt, vt ſciant, eiuſmodi facta committi non debere. Et hinc reo minori reſtitutionem aduerſus confeſsionem ſtupri denegatam eſſe, teſtatur illuſtris Cocceivs (*m*). Ex quibus ſimul patet, quid de errore et ignorantia, quam aliqui criminibus ſuis praetendunt, ſentiendum ſit. Vix enim veroſimile eſt, quemquam circa factum proprium ita errare ac decipi poſſe, vt falſo dicat factum, quod factum non eſt, e. g. vt ſe fateatur intuliſſe ſtuprum, quod numquam intulerit. At fieri tamen poſſet, vt conſcientia erronea homini timido et temperamenti triſtioris confeſsionem extorqueat, e. g. vt hominem in turba ac tenebris occiſum aliquis ſuo ictu periiſſe autumet, quem alius interemit. Tunc ſane ſi error fieret manifeſtus, verbi cauſſa, ſi vulnus ferro triangulari inflictum adpareret, et reum, qui ſe caedis auctorem faſſus eſt, gladio quadrangulari vel plane acinace vſum eſſe conſtaret, dubium non eſſet, quin aduerſus confeſsionem ſuam reſtituendus videretur reus, opinione ſua deceptus (*n*).

§. XXXIX.

Confeſſio 3. certis ac indubiis ſignis fieri debet. An nutus ſufficiat?

Ad tertium confeſſionis requiſitum quod attinet, etiam in cauſſis criminalibus ſignis certis opus eſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Quin tanto certiora hic ſigna eſſe oportet, quibus reus animi ſui ſententiam exponit, quanto magis in cauſsis tam arduis intereſt reip. iudicem de ſententia rei certiſsimum eſſe. Hinc quamuis ſupra (§. XXVII.) obſeruatum ſit, nutu etiam confiteri poſſe reum in cauſsis pecuniariis: eum tamen non ſufficere arbitramur in criminalibus, ſi reus vel ſermone, vel ſcriptura, ſenſa animi explicare valeat, partim quod iudex, vti ſupra oſtendimus, omnes facti circumſtantias intelligere debet, quod, annuente tantum reo, vix videtur ſperandum, partim, quod reus paullo aſtutior dein facile dicere poſſet, ſe animo confitendi annuiſſe, iudicemque nutum illum in aliam plane partem interpretatum eſſe, ac ille eum accipi voluerit. Tantum ergo abeſt, vt nutus alicui fraudi futurus ſit, vt, ſi pertinaci ſilentio reus vtatur, interrogantique iudici nihil reſpondeat, vel, quod aliquando fieri ſolet, ſurdum mutumue ſe ſimulet, in promtu ſit remedium torturae, *das Anlegen der Daumen-und Bein-*

 Schrau-

(*i*) *L.* 1. *C. ſi adu. delict.*

(*k*) *L.* 2. *C. eod.*

(*l*) *L.* 38. §. 1. 2. *ff. ad L. Iul. de adult.*

(*m*) Coccei. *Iur. Controu. lib.* XLII. *tit.* II. *Quaeſt.* III. *p.* 481.

(*n*) Brunnem. *Proceſſ. Inquiſ. cap.* IV. *n.* 31.

Schrauben und der Schnuren, quo aliquando et pertinaciam vinci, et linguae vſum nebulonibus reddi poſſe, experientia docuit (o).

§. XL.

Qualis confeſſio ſurdi et muti?

Quid vero ſi reus vere ſurdus ac mutus ſit, eoque vitio ab ipſis incunabulis laborarit? Eſt ea miſerorum illorum hominum conditio, vt, ſi ſanae mentis ſint, reliquis ſenſibus varias ideas rerum ſingularium adquirere, ex iiſque varia formare iudicia poſsint. Hinc nec dubitare licet, quin iudicia illa qualibuſcumque ſignis poſsint exprimere, et talibus quidem, quae ii ſaltim accurate intelligant, qui illis ab aliquo tempore adſueti ſunt. Quod ſane nemo mirabitur, qui et canes, aliaque ſagaciora animalia impreſſiones atque adpetitiones ſuas ſignis quibuſdam prodere, quin et facta ſua quodammodo fateri poſſe, obſeruauit. Ita canes, toties excepti verberibus, quoties cibaria furtim abſtulerunt, proni ac latebras petentes ipſi ſe reos peragunt, quotieſcumque fame adacti furtum huiuſmodi de nouo fecerunt. Quidni idem faciant ſurdi et muti, modo cum furore atque inſania coniuncta non ſint iſta vitia (p)? Triſti exemplo id ante triennium compertum fuit in ducatu Magdeburgico, quod, quum eo tempore omnium in ore eſſet, digniſsimum viſum eſt iuriſconſulto celeberrimo, Io. PAVLLO KRESSIO (q), quod ſingulari ſchediaſmate illuſtraret. Repertum fuerat in via publica, qua Ratenouiam itur, cadauer mulieris, nudum, ac miſerrime dilaniatum. Caput enim, trunco abſciſſum, ex arbore pendebat. Abdomen totum ad partes vſque verendas hiabat, oſtendebatque ſtomachum diſſectum, et inteſtina non ſine vi quadam mirum in modum implicata: in oculis, capite, tergo, et reliquo corpore vulnera quadraginta duo numerabantur, denique brachium alterum ab humeris tantum non totum auulſum adparebat, vt ex foedo ſpectaculo, quanta latronis fuerit truculentia, facile poſſet iudicari. Viuebat in eodem tractu Chriſtophorus Eggert, viginti ſeptem annorum iuuenis, cui iam inde a prima infantia cicutae eſus omnem aurium vſum adeoque et loquendi facultatem abſtulerat. In eum vnum omnia criminis argumenta conueniebant. Conſtabat, hominem, eo die Ratenouia domum euntem, neceſſario obuiam habere debuiſſe mulierem, eadem via Ratenouiam ituram. Conſtabat, eumdem in caupona quadam oſtentaſſe quaedam ſpolia, miſerae illi detracta, quin et cultrum apud eum viſum, cruore infectum. Praeterea, viſis adparitoribus, in fugam ſe coniecerat, timore adeo ei addente alas, vt incitato equo eſſet ſiſtendus. Denique apud eum reperiebantur veſtes occiſae mulieris, et in caligis ſanguinis veſtigia, quae ipſe, callido ſatis conſilio, illito luto delere conatus fuerat. Interro-

(o) Carpzou. *ibid. Quaeſt. CXIV. n.* 56. Ludouici *Einleit. zum Criminal. Proceſſ. cap. V.* §. 10. *ſequ.*

(p) Rutg. Ruland. *de Commiſſar. Part.* II. *cap. XVI. n.* 5.

(q) Io. Paulli Kreſſii *Kurtze juriſtiſche Betrachtung von dem Recht der Taub-Stummen. Helmſt.* MDCCXXX. *in* 4to.

terrogando reo, tot oppreſſo indiciis, adhibiti RVDELIVS, Conſul Arneburgenſis, et ZERNIVS, vir ſenatorius, vterque ſignorum, quibus ſurdi et muti vtuntur, quibuſque cum ipſis agendum eſt, peritiſsimus. Id enim faciendum eſſe, recte monuerant BLAS. MICHALORIVS (r) et IO. BRVNNEMANNVS (s). Initio reus rem omnem inficiari, culpamque coniicere in neſcio, quem virum robuſtum, barbatum, flauaque veſtitum tunica: qui iugulata muliere, ſpolia illa ſibi dono dederit. Paullo poſt a Zernio ſolo interrogatus, mulierem a ſe occiſam fateri, monere tamen Quaeſitorem, ne Rudelium iſtius arcani redderet participem. Denique ab vtroque iterum iterumque interrogatus, totam tragoediam variis geſtibus tam luculenter ſpectandam exhibuit, vt de veritate confeſſionis nemo dubitaret. Operae pretium fuerit, vel vnico ſpecimine oſtendere, quibus ſignis animi conſcientiam nudarit, idque verbis KRESSII (t): *Ins beſondere gab er wegen des Geldes und der Corallen nachfolgende Erleuterung. Er nahm von den gegenwertigen Rocken der Vmbgebrachten den rothen, und wieſſe, daſs er daraus die da liegenden Corallen; hernach den Schwartzen, und deutete, daſs er aus ſelbigem das Geld gezogen hatte. VVobey er zugleich unter dem Gelde, ſo ſich gegen* 1. *Rthl.* 20. *Gr. belief, eine Separation vornahm,* 1. *Rthl.* 14. *Gr. abſonderlich hinlegte,* 10. *Sechſer aber behielt, einen Brief von dem Tiſche in die Hände nahm, und in der Stube auf und abgieng, wodurch er nach der Examinatoren Auslegung, daſs er ſolche mit Bothſchafft-Lauffen, als das ſeinige, verdienet, das übrige aber der Hirtin zugehoret hatte, dem Gericht demonſtriren wollen.* Ceterum vt eo certius de rei ſententia conſtaret, quaeſitores eum iterum ac tertium, variis adhibitis ſignis explorarunt, ſemperque eodem modo rem a ſurdo illo ac muto repraeſentari, deprehenderunt.

§. XLI.

An ea efficax eſſe poſſit.

Iam ſunt equidem, qui, confeſſionem a tam miſero homine edi poſſe, negant. Saltim ex ea condemnari non poſſe ſurdum et mutum, ſed praeterea *atteſtatione et aprobatione teſtium opus eſſe*, exiſtimant ANT. GOMEZ (u), PROSP. FARINACIVS (x), PETRVS THEODORICVS (y), CARPZOVIVS (z), FINKELTHVSIVS (a), IOS. MASCARDVS (b), et SAM. STRYKIVS (c): idque ex ea ratione, quod ſemper incertum atque ambiguum ſit, an ſurdi mutique ſententiam recte intel-

(r) Michalor. *de Coec. ſurd. et mut. cap. XL. n.* 3.
(s) Brunnem. *Proceſſ. Inquiſ. cap. VIII. membr.* I. *n.* 95.
(t) Kreſſ. *ibid. cap.* I. §. *VII. p.* 6.
(u) Ant. Gomez. *Var. Reſol. Tom.* III. *cap.* I. *n.* 69. *p.* 406. *ſequ.*
(x) Farinac. *Quaeſt. XCVIII. n.* 159. *Opp. Crim.*
(y) Theodoric. *Colleg. Crimin. Diſp. X. theſ. IV. litt. H.*
(z) Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt.* CXLVII. *n.* 12. *ſequ.*
(a) Finkelth. *Obſ. XIV. n.* XXV.
(b) Maſcard. *de Probat. Volvm.* III. *concl.* MCCXXX. *n.* 30. *ſequ.*
(c) Stryk. *de Iur. Senſ. Diſſ. IV. cap. V.* §. 20. *ſequ.*

Digitized by Google

intellexerint Quaeſitores. Sed, ſi dicendum, quod res eſt, quaeſtiones diuerſiſſimas miſcent Doctores quam plurimi, veluti, an ratione polleant eiuſmodi homines? an ſignis confiteri poſſint? et an eorum confeſſio ita ſit comparata, vt ideo damnari queant? Non omni intelligendi facultate ſemper carere ſurdos et mutos, facile largimur. Poteſt enim omnino rerum in ſenſus incurrentium ideas animo concipere, eaſdem inter ſe comparare, componere, diſcernere, adeoque et de iiſdem iudicare et ratiocinari, idque ſaepe tam praeclare, vt aliquando animi ſenſa ſcriptura expreſſiſſe (*d*), libros legiſſe, rationes acceptorum expenſorumque confeciſſe, alea luſiſſe (*e*), ſermones aliorum e motu labiorum percepiſſe (*f*), quin et verba proferre didiciſſe (*g*) et opificia promte exercuiſſe (*h*) dicantur. Enimuero an et ideas abſtrahendo formare, et in primis rerum moralium intelligentiam quandam ſibi adquirere poſſint, merito dubites, quum, niſi ideas rerum moralium innatas ſtatuere velis, vix excogitari poſſit via, qua ad eam notitiam peruenire poſſint. Deinde, quod ad alteram quaeſtionem attinet, ne id quidem negauerimus, ſurdos et mutos ſenſa animi dextre ſatis ſignis exprimere (*i*), adeoque et fateri poſſe, et quidem tam perſpicue, vt cognati et familiares liquido iuraturi ſint, ſe omnia aeque accurate intellexiſſe, ac ſi audiſſent loquentes, quemadmodum et in ſpecie paullo ante enarrata Quaeſitores huiuſmodi iuſiurandum praeſtiterunt ſanctiſſimum. Enimuero quum in moralibus, et criminalibus potiſſimum, vel vna circumſtantia rem totam alteret: confeſſo ſurdo et muto ſemper dubium erit, an omnes circumſtantias vel recte expreſſerit reus, vel quaeſitores eum ſatis intellexerint, ac hi cauſſam, occaſionem, finem facinoris omnino perceperint, an et argumenta quibus reus ſe tueri poſſet, ex ſignis colligere potuerint. Id ſane pro certo adfirmare neminem temere auſurum, arbitramur. Denique quod ad praecipuam quaeſtionem attinet, nos quidem ſurdum et mutum capitis damnare rem exiſtimamus pleniſſimam periculi. Primo enim ille confitetur ſignis: & quamuis illa incurrant in oculos, propoſitiones tamen, quae inde eliciuntur, ſola εὐστοχίᾳ et diuinatione quadam nituntur, adeoque non probationi, ſed praeſumtioni aequiparari poſſunt (k). Atqui ex coniecturis damnari quemquam vetat Nemesis Carolina (*l*), dum ſancit: *Es ſolle niemand auf einigerley Anzeigung, Argwohn; Wahrzeichen oder Verdacht, endlich zu peinlicher Straffe verurtheiles werden.* Deinde quamuis alioquin eiuſmodi coniecturae ad diras quaeſtiones ſufficere iudicentur: his tamen ſine effectu ſubiiceretur ſurdus et mutus, ſigna quippe non niſi nouis ſignis, id eſt, obſcurum nouo obſcuro, expli-

caiu-

(d) Sennert. *Paralip. Inſt. Medic. cap. XVI. extr.*

(e) Camerar. *Hor. ſubceſiu. Cent.* I. *cap.* XXXVII.

(f) Caſp. Schott. *Phyſic. Curioſ. lib.* III. *cap.* XXXIII. §. 3.

(g) Tenzel. *Monatbl. Vnterred. anni* MDCXCIII. *p.* 37. *ſequ.*

(h) Richter. *ad* L. *D'ſcretis* C. *qui teſt. fac. poſſ.* Stryk. *de iure Senſ. Diſſ.* IV. *cap.* II. §. 46. *ſequ.*

(i) *Cap.* 13. *X. de ſponſal.*

(k) Michaſor. *ibid. cap.* XLV. *n.* 8.

(l) *Conſtit. Crim. Carol. Art.* XXII.

caturus, quin fortaſſis ne intellecturus quidem, quem in finem torquetur. Denique vt intelligendi quadam facultate polleat: (quemadmodum Eggertus operam perferendis litteris locare, piſces venales habere, pecuniam diſcernere, ſingulosque numos ſuo aeſtimare pretio, vſu didicerat,) non tamen inde illico ſequitur, vt et rerum moralium ideas animo circumferat. Eggertus, quamtumuis ceteroquin aſtutus, multis ſignis oſtendebat, ſe nefarium, quod patrauerat, facinus non adeo magni facere, quin quaeſtionem de crimine tam operoſam mirari, poſtquam cadauer terrae mandatum eſſet. Quae quum ita ſint, ſurdos et mutos capitis damnari poſſe, recte negant iuriſconſulti (*m*). Nec tamen iisdem adſentiendum putamus, poenam extraordinariam decernentibus (*mm*). Poena enim ſiue ordinaria, ſiue extraordinaria, decerni non debet niſi in gnaros, ſe aduerſus leges peccaſſe: quales eſſe ſurdos et mutos, nemo, vti dixi, pro certo adfirmarit. Caſtigandi tamen ſunt, vt intelligant, ſe male egiſſe, et vel doloris reminiſcentia admoneantur, ſibi in poſterum ab eiuſmodi delictis eſſe abſtinendum. Idque etiam ob oculos fuit ordini ICtorum Helmſtadienſium ampliſſimo, dum Eggerto, loco ictus fuſtium ad numellas, feueriorem caſtigationem in carcere, et operas mediocres in ergaſtulo dictarunt.

§. XLII.

An ex factis confeſſio colligi poſſit?

Quum porro et facta quaedam ita comparata ſint, vt ex iis fatendi conſilium colligi poſſe videatur: conſequens eſt, vt et ea ſignis accenſeri poſſint. Et in cauſſis quidem ciuilibus facta huiuſmodi plura paſſim occurrunt. Ita ex diuturna vſurarum ſolutione confeſſio debiti (*n*); ex repetita aliquoties praeſtatione annui legati confeſſio obligationis, heredi impoſitae (*nn*), colligitur. Ita et manifeſtae turpitudinis et confeſſionis eſſe dicitur, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre (*o*). Quod et in criminalibus locum habere poteſt, ſi reus iusiurandum purgatorium ſibi per ſententiam delatum praeſtare nolit. Similiter ſuper delicto priuato ac famoſo, veluti furto, vi bonorum raptorum, iniuriis, doloque malo, ſuo nomine pactos infamia notat Praetor (*p*), quoniam intelligitur confiteri crimen, qui pactus eſt (*q*). Cur enim datis numis paciſceretur, qui ſibi innocenti non defuturum ſciat iuſtae defenſionis praeſidium? Atque hinc et in reliquis maleficiis non capitalibus et fiſcalibus, qui delatorem corruperunt, confeſſis aequiparantur, quamuis non ſemper notentur infamia (*r*). Aliud tamen dicendum de cauſſis capitalibus, *quum ignoſcendum leges cenſue-*

[m] Ant. Matthaei *de Crimin. in prolegom. cap.* II. *n.* 11. *ſequ.* Berger. *Elect. Iuriſpr. Crimin. cap.* I. §. III. *n.* 6.

[mm] Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt.* CXLVII. *n.* 36. Stryk. *de Iure Senſ. Diſſ.* IV. *cap.* V. *n.* 24. *ſequ.*

[n] *L.* 6. *ff. de vſur.*

[nn] *L.* 1. *C. de fideicomm.*

(o) *L.* 38. *ff. de iureiurando.*

(p) *L.* 1. *l.* 4. §. 5. *ff. de his, qui not. infam.*

(q) *L.* 5. *ff. eod.*

[r] *L. ult. ff. de praeuaric. l.* 4. *l.* 29. *ff. de iure fiſc.*

Digitized by Google

ſuerint iis, qui ſanguinem ſuum qualiter redemtum velint (*s*). Quamuis vero inde Doctores vulgo colligant, tranſactionem de criminibus capitalibus, praeterquam de adulterio, licitam atque vtilem eſſe, quem errorem ſolide profligauit V. C. Ger. Noodt (*t*), ſenſus tamen illarum legum plane alius eſt, et maxime differunt tranſactiones ſuper criminibus publicis ab iis, quae de priuatis ineuntur. Pactum enim ſuper delicto priuato ratum eſt, eatenus, vt actio, inde naſcitura, extinguatur (*u*), quia de rebus quiſque ſuis recte procul dubio tranſigit. At pactum ſuper crimine publico vel ideo irritum eſt, quod eius poena ad vtilitatem publicam pertinet, adeoque non eſt in priuatorum arbitrio poſita (*x*). Hinc ea tranſactione non ſiſtitur publicae diſciplinae vigor, nec impune id fert accuſator, qui ob iſtam tranſactionem vel praeuaricatus, vel tergiuerſatus eſſe dicitur (*y*). Attamen pro confeſſo et infami non habetur reus, qui de crimine publico pactus eſt, et eatenus vere ſcripſit Vlpianvs (*z*): *In capitalibus criminibus non nocere ei, qui aduerſarium corrupit*. Erant contra alia facta, ex quibus confeſſio inducebatur in cauſſis criminalibus. Sic bona eorum, qui metu accuſationis mortem ſibi conſciuerant, vel fugam capeſſiuerant, fiſco addicebantur, perinde ac ſi confeſſi eſſent (*a*). Nam et fugiens reus damnato aequiparatur, tamquam ſui ipſius accuſator (*b*), ac ſua veluti ſententia ſuſpectus (*c*). Quod hodie procul dubio aliter ſe habet, ſiquidem ex fuga non confeſſio criminis, ſed indicium duntaxat aliquod, idque ſatis leue, naſcitur, niſi reum ante motam inquiſitionem fuga abſtulerit (*d*). Denique et iis, qui capitis accuſati voluntarium exilium eligebant, quod facere cuiuis licebat iure veteri (*e*), tamquam confeſſis de crimine aqua et igne interdicebatur (*f*). Quod itidem hodie locum non habet, niſi quod quibuſdam locis, veluti in Saxonia, fugitiui, criminis capitalis ſuſpecti, et, ſi crimen ſit *eine ubernachtige That*, legitimis citati edictis, coram iudicio capitali (*vor einem hochnoth-peinlichen Halſſ Gericht*,) primum contumaciae accuſantur, ac deinde proſcribuntur, formula: *Daſs peinlich Angeklagter des libellirten Todſchlages halber bis auf die Acht erſtanden, wie er denn darein billig genommen, offentlich erklaret und verkundiget, wird, immaſſen er hiermit aus dem Frieden in den Unfrieden geſetzt, ſein Leib und Leben, wie eines Vogels in der Lufft, iederman gemein, und ſonderlich in den Gerichten, da die Mord That begangen, erlaubet wird V. R. W.* Sed tamen publica etiam per edictum proſcriptione reo non adimitur defenſionis praeſidium, ſed ad illud

[s] *L. 1. ff. de bon. eor. qui ante ſent. l. 18. C. de tranſact.*

(t) Noodt. *in Docclet. et Maximian. cap. V. ſequ.*

(u) *L. 54. §. vlt. ff. de furt. l. 13. C. de furt. et ſeru. corr.*

(x) *L. 7. §. 7. et 14. l. 27. §. 4. ff. de pact.*

(y) *L. 6. ff. de praeuar. l. 6. ff. eod. l. 4. §. pen. ff. de his, qui not. infam.*

(z) *d. l. 1. ff. de bon. eor. qui ante ſent.*

(a) *L. 28. §. 1. ff. de bon. libert.*

(b) *Nou.* LIII. *cap. IV. princ.*

(c) *L. 7. §. 2. ff. de ſuſpect. tut.*

[d] *Conſt. Crim. Art.* XXV. Gail. II. *Obſ.* CIX. *n. 6. ſequ.* Brunnem. *Proceſſ. Inquiſ. cap.* VIII. *membr. V. n. 2.*

[e] Cic. *pro A. Caecin. cap.* XXXIV.

[f] Cuiac. *Obſ. lib.* VII. *cap.* XX.

illud induciae annuae indulgentur, iiſque demum exeuntibus proſcriptio ſuperior decernitur, *daſs uber die vorige zu recht erkandte und ergangene Achts-Erklarung augeklagtens Ehre, Leib und Gut als anruchtig, recht-und friedloſs verurtheilet, und iederman an allen Orten vvider ihn peinlich zu klagen verſtattet und nachgelaſſen, und Angeklagter alſo und auf dieſe Maſſe in die Oberacht vvurcklich erklaret, ſolche Oberachts-Erklarung auch darauf durch offentlichen Anſchlag an denen Orten, an vvelchen derſelbe zuvor durch offentliche Edicta citiret und geladen vvorden, iederman notificet, kund und zu vviſſen gethan vvird.* De proceſſu ad id comparato ii, quorum intereſt, conſulere poterunt CARPZOVIVM (*g*), KEISERVM (*h*), KOENIGIVM (*i*), LVDOVICI (K), et alios. Extra Saxoniam vero bona fugitiui adnotantur, et caueri ſolet, ne iis abſentis fuga inſtruatur, id quod non ſolum iure Romano (*l*), verum etiam CONSTITVTIONE CRIMINALI (*m*) cautum eſt, eo tamen obſeruato diſcrimine, iure Romano poſt annum, ex quo edicti citati ſe non ſtiterint, nec defenſi ſint, bona in fiſcum cogantur (*n*); moribus Germaniae autem iſta publicatio bonorum nuſquam, quod ſciamus, recepta ſit, ſed potius conſtitutione Carolina expreſſe prohibita, verbis (*o*): *Und ſollen auch die Richter und Obrigkeiten zu ihrem Nutz den Fluchtigen von ihren Gutern nichts nehmen.*

§. XLIII.

Sollemnis etiam eaque perutilis quaeſtio eſt, an, qui tacet, confiteri videatur? Soluit hanc quaeſtionem PAVLLVS (*p*), ſed ita, vt Oedipum deſiderare videatur illud iuriſconſulti aenigma. Ait enim: *Qui tacet, non vtique fatetur, ſed tamen verum eſt, eum non negare.* Periculum tamen faciemus, an coniectores eſſe poſſimus oraculi. Decerptus eſt hic locus ex *libro quinquageſimo ad Edictum*, in quo de re iudicata et confeſſis egerat, ceu ex *l.* 1. *ff. de confeſſis* patet (*q*). Propoſuerat ibi PAVLLVS regulam: Confeſſum in iure pro iudicato haberi, quumque actores reos in iure de facto interrogare, idque in criminalibus etiam cauſſis fieri ſoleret, ceu ex CICERONE, SALLVSTIO, TACITO, fuſius demonſtrauit BARNAB. BRISSONIVS (*r*): quaeſtio incidebat, an ſilentio eludens actoris vel accuſatoris interrogationem, fateri intelligatur? Quaeſtionem hanc PAVLLVS neque adfirmare, neque negare poterat. Eſt enim, vbi in iure tacens pro fatente habetur, auctorque eſt DONATVS (*s*), *taciturnitatem* CONFES-

An ex ſilentio?

[g] Carpzou. *Prax. Crim.*
[h] Keyſer. *Prax. Crim. Part.* II. *tota.*
[i] Koenig. *in Proceſſu, capite von der Acht und Verfeſtung.*
[k] Ludouici *Einleitung zum Criminal-Proceſſ. cap.* III. §. XXV. *ſequ.*
[l] *L. fin. princ. ff. de requ. abſent. damn.*
[m] *Conſt. Crim. Art.* CCVI.
[n] *d. l. fin. ff. et l.* 2. *C. de requir. vel abſ. damn.*
[o] *Conſt. Crim. Carolin. Art.* CCVI.
[p] *L.* 142. *ff. de reg. iur.*
[q] Gothofred. *in Comment. ad Reg. iur. pag.* 506.
(r) Briſſon. *Select. Antiqu. lib.* II. *cap* I.
(s) Donat. *ad Terent. Eunuch. Act.* III. *Scen.* II.

SIONIS *genus eſſe, praeſertim contra aduerſarii interrogationem:* itemque ASCONIVS PAEDIANVS (t), *quum in ius ventum fuerit, dixiſſe accuſatorem: Aio te Siculos ſpoliaſſe, et, ſi reus tacuiſſet, litem ei aeſtimatam, vt victo et* CONFESSO. Eſt etiam, vbi tacens in iure neganti aequiparatur, e. g. ſi quaeſitus, an heres ſit? tacuerit (u), vel ſi interrogati a iudice cognati, adfines, liberti, an pupillum defendere velint? nihil reſpondeant (x). Haec ergo explicanti PAVLLO obiici poterat, cur tam varie? Reſpondet, id mirandum non eſſe, quia tacentis medius quidam ſtatus ſit inter fatentem et inficiantem, quemadmodum et non nolle medium quid ſit inter velle et nolle (y). Tacentem enim neque fateri proprie, neque inficiari, adeoque nihil obſtare, quo minus pro diuerſis rei circumſtantiis modo pro confeſſo, modo pro inficiante haberi poſſit (z). Enimuero tacentem in iudicio capitali pro confeſſo hodie non illico haberi, ſed pertinaciam eius alio medio, tortura nimirum, infringendam eſſe, ICtorum conſentiens ſententia eſt (a), quamquam in cauſſis minus arduis lis extra Saxoniam pro negatiue conteſtata (b), in Saxonia reus contumax pro confeſſo et conuicto haberi poſſit (c). In Saxonia inquam. Iure enim communi tantum abeſt, vt in cauſſis criminalibus in contumaciam poena decernatur, vt ne in ciuilibus quidem id admiſerint iura noſtra, ceu praeclare poſt HVG. DONELLVM (d) VLR. HVBERVS (e) obſeruauit. Quibus addimus, ne iure quidem Germ. vetere contumaces pro confeſſis habitos eſſe. LEGE enim SALICA (f), *qui ad mallum legibus dominicis mannitus fuerit, et non venerit, ſi eum ſunnis (eine rechtmaſſige Sauuniſs oder Ehehafft) non detinuerit, ſolidorum quindecim culpabilis* iudicatur. Talemque mulctam contumacibus irrogari videmus etiam in LEGE BAIVVARIORVM (g), et LEGE RIPVARIA (h), eamque in rem multa differunt SIRMONDVS (i), et STEPH. BALVZIVS (k).

§. XLIV.

Confeſſio debet 4. fieri de re poſſibili, et cir-

Denique quod ad poſtremum attinet confeſſionis requiſitum, in quo vel maxime occupatam eſſe oportet religionem iudicis, illud in eo poſitum eſſe diximus, vt confeſſio fiat de re, quae fieri poſſit, nec mani-

[t] Aſcon. Paedian. *ad Ciceron. Act.* I. *in Verr. cap.* II.

(u) *L.* 11. *§.* 4. *et* 7. *ff. de interrog. in iur. fac.*

(x) *L.* 5. *§.* 1. *ff. quib. ex cauſſ. in poſſeſſ. eat.*

(y) *L.* 3. *ff. de Reg. iur.*

(z) Iac. Gothofred. *in Comment. ad Reg. iur. cap.* 595. *ſequ.*

(a) Carpzou. *Prax. Crimin. quaeſt.* CXIV. *num.* 56. Keyſer. *Prax. Crim. Part.* II. *cap. V.* §. *LXXV.*

[b] Brunnem. *Proc. Inquiſ. cap.* VIII. *membr.* I. *n.* 80. *in fin.*

[c] Ludouici *Einleit. zum Criminal-Proceſſ. cap. V.* §. *XI.*

[d] Donell. *lib.* XXIV. *Comment. Iur. cap.* IX.

[e] Huber. *Praelect. ad Pandect. lib.* II. *Tit.* IX. §. III.

[f] *Lex Salica Tit.* I. *Art.* I.

[g] *Lex Baiuuar. cap.* XVI. *Tit.* I. *art.* I.

[h] *Lex Ripuar. Tit.* XXXIV. *Art.* I. *ſequ.*

[i] Sirmond. *ad Capitular.* XXXII. *pag.* 705.

[k] Baluz. *ad Reginon. pag.* 5?6.

Digitized by Google

maniſeſtis facti circumſtantiis refragetur. Quemadmodum enim alias fidem iis non habemus, qui, quae vel fieri non poſſunt, vel parum veroſimilia videntur, referunt: ita non magis credendum erit reis, talia de ſe ipſis mentientibus. Hinc et ea omnia, quae ſupra (§. XXIX.) de cauſſis ciuilibus diximus, hic quoque locum inueniunt vel maxime, et proptera prouide legislatores, Romani (*l*) aeque ac Germani (*m*), ſanxerunt, vt confeſsioni non credatur, niſi de corpore delicti liquido conſtet. Hoc enim vel praecipuum eſt, quod religionem iudicantium inſtruere debet; vt ad ſententiam capitalem peruenire poſsit. Quum vero delicta vel in facto permanente conſiſtant, veluti homicidium, incendium, effractio aedium, falſum monetarium, etc. vel in tranſeunte, veluti ſtuprum, adulterium, iniuriae verbales, etc. facile eſt ad intelligendum, in his ipſa indicia vrgentia pro corpore delicti eſſe, nec illud accuratius inueſtigari per rei naturam poſſe (*n*).

cumſtantiis facti conuenire. Quid corpus delicti?

§. XLV.

Enimuero id mare iam non ingredimur, quod iam ab omnibus iuris criminalis interpretibus factum eſt. Neque iam iuuat quaeſtiones ſpeciales expendere, an credendum ſit illico ſortilegis, pacta cum daemone inita, chirographa litteris ſanguine ſuo rutilantibus exarata, choreas nocturnas in monte Bructero, amplexus diabolicos et neſcio quae immania narrantibus? an et quatenus feralis ſententia ferri poſſit in eum, qui fatetur homicidium, cuius veſtigia per rerum naturam exſtare non poſſunt, e. g. ſi cadauer in mare proiectum, a fuibus deuoratum etc.? Quamuis enim in mundo nobis eſſent, quae de his aliiſque dici poſſent, egregia: vel ipſa tamen charta, quam iam opuſculo inſumſimus, admonet, vt calamo demum indicamus ferias, Deoque optimo maximo pro ſuffectis viribus praeſtitoque auxilio gratias quas concipere poſſumus, maximas agamus.

Concluſio diſſertationis.

[l] *L. 1. §. 24. de SC. Silan. l. 1. §. 27. ff. de quaeſt.*

[m] *Conſtit. Crim. Art.* VI.

[n] Carpzou. *Prax. Crimin. Quaeſt.* CVIII. *n.* 11. 12.

* * * * * * * * *

DE VLPIANI IVRISCONSVLTI HEBRAISMIS;

PROGRAMMA INAVGVRALE,

vel

EXERCITATIO XIX.

DOmitium Vlpianum *νομοθέτην*, vti a ZOSIMO Lib I. Cap. XI. adpellatur, *ἄριστον, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθεῖναι, καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δυνατὸν*, *iuriſconſultum*, *praeſtantiſſimum*, *qui et rebus praeſentibus recte vti, et futura callide proſpicere poterat*, gente Syrophoenicem, domo Tyrium fuiſſe, inter omnes conſtare arbitror. Ipſe enim magnifice collaudans *ſplendiſſimam in Syria Phoenice Tyriorum coloniam, nobilem regionibus, ſerie ſaeculorum antiquiſſimam, armipotentem, foederiſque, quod cum Romanis percuſſerat, tenaciſſimam*, diſerte addidit, *inde ſibi originem eſſe*, adeoque patriae ſuae memoriam ipſe ad poſteros propagauit in *L. 1. pr. ff. de cenſ.* Quamuis vero tot praeclara, quae reliquit, ingenii monimenta, vel rudera potius eorum ac parietinae, quas Triboniani induſtriae debemus, ſatis demonſtrent, eum Graecarum Latinarumque litterarum peritiſſimum, nec in praeſtantiſſimis vtriuſque linguae ſcriptoribus hoſpitem fuiſſe, ſiquidem ipſe ex Graecis Homerum et Hippocratem; ex Latinis Ciceronem, Iunium Gracchum et Feneſtellam, ac praeterea terſiſſimae Latinitatis iuriſconſultos, Q. Mucium Scaeuolam, Ser. Supplicium, M. Porcium Catonem, M. Iunium Brutum, P. Rutilium Rufum, C. Aquilium Gallum, C. Aulum Ofilium, Aufidium Namuſam, P. Gellium, C. Trebatium

Te-

Teſtam, Alfenum Varum, Q. Antiſtium Labeonem, et C. Ateium Capitonem, non dicam, legit, ſed in ſuccum ac ſanguinem conuertit: fuere tamen, quibus eius dictio non modo infiaceta atque incomta, ſed et neſcio quibus barbariei ſordibus contaminata videretur. Quemadmodum enim in Liuii oratione Aſinius Pollio Patauinitatem quamdam; in Phaedri fabulis elegantiſsimis CASP. SCIOPPIVS Thraciſmum reperiſſe ſibi viſi ſunt, quas maculas non ſine ſale deterſerunt MORHOFFIVS de Patauinit. Liu. p. 159. et SCHEFFERVS in vita Phaedri editioni ſuae praemiſſa: ita non defuerunt, qui VLPIANI dictioni aliquid ſtribiliginis ex origine illa Syriaca haerere contenderent, in eoque notarent loquutiones, auribus Latinis parum familiares, et ad Hebraiſmi potius, quam Romanae eloquentiae genium, compoſitas. Quaedam huius generis, in iure noſtro paſsim obuia, primus, ni fallor, collegit vir incomparabilis, ANTONIVS AVGVSTINVS Libro IV. Emendat. Cap. VIII. additque p. 297. *Quod iuriſconſulti aliquid ex tam barbara lingua mutuentur, nemini mirum videri debet, qui nouit, Vlpianum ipſum ex Syria Phoenice fuiſſe, quod ipſe teſtatum reliquit, Seuerumque Imp. ex Phoeniſſa vxore Antonium ſuſcepiſſe, cognomento Caracallam: quo interfecto Antonius Heliogabalus, et paullo poſt Alexander, imperarunt, homines et genere et natura Phoenices. Illis temporibus maxima pars noſtrorum ICtorum fuit: quibus neceſſe erat, vt multa ex aliena lingua in vſu eſſent populi Romani.* Similium Hebraiſmorum ſaturam haud poenitendam nobis ſuffecit GILBERTVS REGIVS Enantioph. Iur. Ciu. Lib. II. Cap. XX. qui ſe hanc obſeruationem praeceptori, orientalis litteraturae peritiſſimo, ENIMVNDO BONIFIDIO, debere profitetur. Eam GILBERTI diligentiam laudans V. C. EVER. OTTO, in praefat. Tomi II. Theſauri Iur. Ciu. p. XXI. iudiciumque ſuum interponens: *Nec miror*, inquit, *quia Papinianus, Vlpianus, et Modeſtinus ſemiiudaei fuerunt*. Quid? quod ipſi IAC. GOTHOFREDO ea ſententia placuerit. Hic enim locum quemdam VLPIANI in Animaduerſ. Iur. Ciu. Cap. VIII. parum feliciter emendans, non mirum videri oportere, ait, hanc vocem vſurpatam ab Vlpiano, ICto, qui et Syro-phoenix Tyrius, et verborum nouator, ὀνοματοθήρας ſeu ξενοφωνίας notus, et paſsim notatus fuerit apud ATHENAEVM, Lib. III. Deipnoſ. Cap. XVIII. quamuis idem ſcriptor eximius memoriae prodiderit, eum in aliis exactorem verborum tam ſeuerum fuiſſe, vt probationem eorum illico depoſceret, hiſce fere verbis: τὸ κεῖται; vnde et lepido admodum agnomine κειτάκειτος vel κειτουκειτος vocari meruerit. Tam multis doctiſſimorum virorum ſuffragiis ſeſe tuetur haec de VLPIANO Hebraizante ſententia. Et tamen multa hic cumulantur a viris eximiis, quae neſcio an non iuſtam eorum reprehenſionem incurrant, qui non tam vllius auctoritate, quam veris rationibus, mouentur. Primum enim non conſequitur, vt omnes, Tyro orti, Syrophoenices ac ſemiiudaei fuerint. Erat enim ea colonia iuris Italici ſplendidiſsima, et iam ſub Commoda Imp. αὐτόνομος, ac Phoenices metropolis, ceu ex inſigni lapide apud SCALIGERVM Canon. Iſag. p. 301. et GRVTERVM Inſcript.

ſcript. p. ᴍᴄᴠ. demonſtrat. Ez. Sᴘᴀɴʜᴇᴍɪᴠs in Orbe Rom. Exerc. II. Cap. XI. p. 227. Multae ergo ibi, vti in aliis coloniis ſplendidioribus, Penates ſibi conſtituiſſe poterant familiae Romanae, et in his Domitia, ex qua Vlpianus noſter prodiit. Deinde Herennium Modeſtinum Syrophoenicem aut ſemiiudaeum fuiſſe, nullo idoneo argumento conſtare arbitror. Pro Dalmata eum habet Gᴠɪʟ. Gʀᴏᴛɪᴠs de vitis iureconſ. Lib. II. Cap. XII. §. VI. ſed ſubtimide, vti par erat; ſiquidem ex L. 52. §. 20. *ff. de furt.* haec Modeſtini patria non felicius probatur, quam quod prouinciam illam, tamquam Praeſes, rexerit, id quod tamen ex illo fragmento collegit Io. Bᴇʀᴛʀᴀɴᴅᴠs de Iuriſperit. Lib. I. Cap. XXX. n. III. Vtcumque ſe res habeat, ſaltem de Tyria vel Syriaca Modeſtini origine altum eſt apud veteres ſcriptores ſilentium. Denique vel maxime mirari ſubit, tam diffuſae eruditionis virum, Iᴀᴄ. Gᴏᴛʜᴏꜰʀᴇᴅᴠᴍ, Vlpianum, qui ᴀᴛʜᴇɴᴀᴇɪ ſympoſio interfuiſſe fingitur, cum Vlpiano iuriſconſulto confundere, erroremque olim a Cᴠɪᴀᴄɪᴏ Lib. XXIV. Obſ Cap. XXXIX. et Iᴀᴄ. Lᴇᴄᴛɪᴏ Orat. I. de Vit. Vlp. p. 54 admiſſum recoquere potuiſſe, quum ipſa temporum ratio, Vlpianos iſtos diuerſiſſimos fuiſſe, demonſtret. Iſte enim apud ᴀᴛʜᴇɴᴀᴇᴠᴍ Lib. XV. Deipnoſ. p. 677. cognitum ſibi fuiſſe ait Pancratem poetam, qui ſub Hadriano floruit. Iam quum exceſſus Hadriani incidat in annum v. c. ᴅᴄᴄᴄxᴄ. noſtrum autem Vʟᴘɪᴀɴᴠᴍ circa annum demum ᴅᴄᴄᴄᴄʟxxx. a Praetoriano milite occiſum eſſe, oſtenderit ᴛɪʟʟᴇᴍᴏɴᴛɪᴠs in Hiſt. Imperat. Tomi III. Part. I. p. 341. et 456. conſequens ſane eſt, vt noſtrum centum annorum ſenem fuiſſe oporteret, quum occideretur, ſi vel decem annorum puer Pancratem viderit. At ſenem tam capularem fuiſſe iuriſconſultum noſtrum, nemo veterum retulit, adeoque nihil certius eſt, quam diuerſum a noſtro fuiſſe. Vlpianum, quem lepido *κειτούκειτος* cognomine exagitatum eſſe refert ᴀᴛʜᴇɴᴀᴇᴠs. Accedit, quod ne huic quidem ᴀᴛʜᴇɴᴀᴇᴠs dictionem peregrinam aut Hebraiſmis infectam tribuerit, ſed eum tantum ob *κενοφωνίαν* et anxium circa verba ſtudium notarit adeoque ad rem plane nihil facturum eſſet illud ᴀᴛʜᴇɴᴀᴇɪ teſtimonium, ſi vel maxime ad ᴠʟᴘɪᴀɴᴠᴍ noſtrum pertineret. Sed vt ad rem ipſam accedamus propius, largimur equidem Vʟᴘɪᴀɴɪ orationem aliquid ſingulare habere, quod V. C. Cᴀʀ. Aɴᴅʀ. Dᴠᴋᴇʀᴠs de Latinit. vet. ICt. p. 322. et 392. obſeruauit: (habent enim aliquid ſingulare ſinguli auctores veteres, etiam praeſtantiſsimi,) neque inficiamur, eum aliquando vocabula quaedam triuialia, ac plebeia arripuiſſe: (quomodo enim talia euitaret ICtus, cui ſpecies, huiuſmodi loquutionibus refertae, quotidie exhibentur?) at Hebraiſmos in eius fragmentis reperire me quidem nondum potuiſſe, id vero et fateor et prae me fero. Exempli loco Aɴᴛ. Aᴠɢᴠsᴛɪɴᴠs p. 293. ſequ. attulit loquutionem vnicam, ellipſin puta aduerbiorum *magis* vel *potius*, ᴠʟᴘɪᴀɴᴏ noſtro admodum familiarem. Tale eſt illud in *L.* 2. §. 6. *ff. de iudiciis*: *Compelletur* (ᴘᴏᴛɪᴠs) *iudicium accipere, quam inuenire eos, qui ſatis pro eo dent.* Et in *L.* 1. *princ. ff. depoſ. Quum poſſet* (ᴘᴏᴛɪᴠs) *non ſuſcipere cauſſam,*

quam

quam decipere. Itemque in *L.* 20. *in fine ff. de adqu. vel omitt. her. Haec actio* (MAGIS) *poenam vel vindictam, quam rei perſequutionem, continet*. Vt omittam huius generis alia, quae in *L.* 49. § 5. *ff. de legat.* 1. *L.* 5. *ff. de ſuſp. tut.* et, ſi codicis Florentini lectionem ſequamur, etiam in *L.* 20. § 8. *ff. de nou. op. nunc.* et *L.* 20. *princ ff. de adqu. vel omitt. hered.* occurrunt. Haec vero Hebraiſmum redolere vel ideo exiſtimat vir doctiſsimus, quod et Hebraei, comparatiuo gradu deſtituti, poſitiuis ſubiungant praefixum מ. veluti Pſalmo CXVIII, 8. טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים, *Bonum eſt, confidere in Domino, quam ſpem collocare in principibus*. Quod et noui foederis ſcriptores ſacri paſsim imitantur, V. C. Luc. XVIII. 14. κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος et 1. Cor. XIV. 19. Ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. Omitto loca alia, quae iam collegit vir doctiſſimus LAMB. Bos in Elipſ. Graec. p. 327. Enimuero ſi hic hebraizat VLPIANVS; commune id habebit cum aliis iuriſconſultis eximiis, imperatoribus et melioris aeui ſcriptoribus Latinis, quorum nullus origine Syrus fuit. IVLIVS PAVLLVS, in Italia natus eodem modo loquitur in *L.* 2. §. 1. *ff. de reb. cred* nec minus ea ellipſis placuit IVLIO PROCVLO in *L.* 12. *ff. de offic. praeſ.* CRVIDIO SCAEVOLAE in *L.* 100. *pr. ff. de legat.* 3. MARCIANO in *L.* 1. *ff. de mort. cauſſ. don.* MODESTINO in *L.* 3. *ff. de alim. et cibar. legat.* et *L.* 12. *ff. de pollicit.* ac praeterea Imperatoribus DIOCLETIANO et MAXIMIANO in *L.* 19. *C. de liberal. cauſſ.* CONSTANTINO M. et LICINIO in *L.* 8. *C. de indic.* et IVSTINIANO denique in *L. vlt. C. de vſufr.* Denique ſi Hebraiſmum ideo redolet VLPIANI dictio, quod ea ellipſi magnopere delectaretur: eumdem redolebit eloquutio praeſtantiſſimorum ſcriptorum, qui omnes ita loquuti ſunt ſaepiſſime, teſte IVSTO LIPSIO in *Epiſtol. Quaeſt. libr V. ep. XXIII.* AVS. POPMA de vſu antiqu. Libr. II. Cap. XI. FRANC. SANCTIO in minerua p. 519. et denique TAVBMANNO in Not. ad. Plaut. p. 1025. iam pridem obſeruatum eſt. Quid quaeſo ſimilius Vlpiani loquutionibus reperire poſſit illis PLAVTI in Rudent. Act. IV. Scen. IV. v. 70. *Tacita* (MAGIS) *bona eſt mulier ſemper, quam loquens?* Quid illis LIVII Lib. III. cap. XL. *C. Claudii, qui patruus Appii decemuiri erat, oratio fuit precibus* (MAGIS) *quam iurgio ſimilis?* Quid illis GELLII Lib. II. Noct. Attic. Cap. VII. *Declinanda* (POTIVS) *ſemper, quam reſpuenda?* Quid illis TACITI Lib. IV. Annal. Cap. LXI. *Agrippa claris* (POTIVS,) *maioribus, quam vetuſtis:* et Lib. I. Cap. LVIII. *Pacem* (POTIVS) *quam bellum probabam*. Denique Lib. III. Cap. XVII. *Reſpondente nullo, miſeratio* (MAGIS,) *quam inuidia, augebatur*. Ad quem poſtremum locum et M. VERTRANIVS MAVRVS notat, loquutionem hanc, qua familiariſſime vſus ſit Cornelius, ad imitationem Hebraeorum compoſitam eſſe; quum neminem, qui Graecis litteris vel leuiter tinctus eſt, ignorare poſſe exiſtimem, inter illius linguae elegantias eſſe ellipſin aduerbii μᾶλλον, quam HOMERO THEO-

Digitized by Google

GNIDI, THVCYDIDI, LONGINO aliiſque auctoribus praeſtantiſſimis in deliciis eſſe, docuit LAMB. Bos in Ellipſ. Graec. p. 328. ſequ. Haec ANT. AVGVSTINVS in VLPIANO notauit GILBERTVS REGIVS, qui et ipſe naſum Rhinocerotis habet, Hebraiſmum ſibi deprehendere viſus eſt in verbo INTERDICERE, quod VLPIANVS eo ſenſu adhibuerit, quem Hebraeorum coniugatio *Hiphil* prae ſe ferat, vt idem ſit ac *facere, vt interdicatur: L. 3. §. 6. ff. vti poſſidetis*, nec non in verbo TESTARI, quod ille acceperit pro *facere, vt quis, teſtetur*, vel *teſtimoniis probare L. 25. pr. ff. ad L. Iul. de adult.* Sed et hic ratio fugit bonum GILBERTVM, nec magis illae phraſes VLPIANI Hebraicae ſunt, quam illa ab ANT. AVGVSTINO notata ellipſis. *Interdicere cum aliquo*, in ſenſu tranſitiuo loquutionem eſſe Latiniſſimam, diſcere potuiſſet ex loco QVINTILIANI Libr. III. Inſt. Cap. VI. *Non debuiſti* INTERDICERE, *ſed petere*. Et verba, *rei teſtandae cauſſa* in *L. 25. princ. ff. ad L. Iul. de adult.* non magis Hebraiſmum ſapiunt, quam haec CICERONIS pro M. Coel. Cap. XXVII: *Nam neceſſe eſt, fuiſſe non paucos, vt et comprehendi Licinius facile poſſet, et* RES *multorum oculis eſſet* TESTATIOR. Sed alia huius generis pleniore manu ferere geſtienti manum mihi iniicit candidatus digniſſimus, HENRICVS DVSINGIVS, Bremenſis, cuius honoribus hoc qualicumque ſchediaſmate praeludere inſtitui.

Incunabula eius primum vidit Brema, inclita ad Viſurgin ciuitas, VII. Kal. Febr. anni erae Dionyſiacae MDCCVI. Patrem veneratur virum ampliſſimum conſultiſſimumque, DEIHARDVM DVSING, I. V. D. et reip. patriae iam a decem annis Senatorem grauiſſimum, quem dignitatis gradum et auus DIDERICVS, et proauus GERHARDVS DVSINGII, magnarii in patria celeberrimi, quam diutiſſime tenuerunt: matrem ADELHEIDAM VON DEM BVSCH, ſingularis exempli matronam, HENRICI VON DEM BVSCH, Medicinae Doctoris et Poliatri gratioſiſſimi filiam natu minimam. Parentes illi honeſtiſſimi, prout decet, nihil reliqui fecerunt, vt filium ad probitatem, eamque, quae in maioribus enituit, virtutem a primis fere vnguiculis inſtituerent. Hinc non modo ipſi curam illius ſingularem in ſe ſuſceperunt, ſed et magiſtris, qui Paedagogium Bremenſe ornant, docendi dexteritate celeberrimis, magis magisque indies perpoliendum tradiderunt. Emenſus hoc primum ſtadium, anno MDCCXXIII. circa autumnum in illuſtre Lyceum, quod ibidem floret, recipi meruit, faſces tunc tenente viro magnifico et admodum reuerendo, ALBERTO SCHVMACHERO, S. S. Theol. D. et Profeſſore celeberrimo, coetusque Anſchariani Eccleſiaſte diſertiſſimo. Ex eo tempore quoad his Muſis interfuit, a virorum doctiſſimorum latere nunquam diſceſſit, ſed quotidie eos audiuit, cum vniuerſae philoſophiae diſciplinas, tum iuriſprudentiae partes praecipuas ea, qua par eſt, fide atque induſtria publice ac priuatim interpretantes. In his vel maxime ſe obſtrictum fatetur V. C. CASPARO A RHEDEN, I. V. D. et HENR. GERARDO SCHVMACHERO I. V. D. et Profeſſoribus tunc celeberrimis, nunc reipublicae patriae Senatoribus grauiſsimis, itemque FRANCISCO

BE-

Berens, i. v. d. et Hiſtoriarum Prof. P. et denique Io. Schoene, i. v. d. et Profeſſori de ſuis cuique muneribus meritiſſimo. E quorum acroaſibus tanto vberiorem coepit fructum, quanto diligentius ea omnia, quae audiuit, illi in memoriam domi reuocauit vir conſultiſſimus Nic. Eggers, iam i. v. d. et Aduocatus facundiſsimus, quo tunc noſter ſe praeceptore domeſtico vſum eſſe, non ſine grati animi ſignificatione refert. Ita ad maiora praeparatus, anno MDCCXXVII. viſis in itinere Hanouera, Caſſellis, Marpurgo, vbi tum ſacra ſaecularia non ſine inſigni adparatu ac ſplendore faciebat academia, nec non Gieſſa, Francofurto ad Moenum, Moguntia, Bonna, Colonia Agrippina, Duſſeldorpio, academiae Duisburgenſi ad Rhenum ipſis Nonis Septembribus nomen dedit, et ex praelectionibus excellentiſſimorum ICtorum, Svmmermanni et Zavnschlifferi per annum profecit. Demum anno inſequente, iuſſus ab ampliſsimo Parente, in illuſtrem hanc Viadrinam ſe contulit, in albumque noſtrorum relatus, praelectionibus virorum doctiſsimorum Hofmanni, Ringkii, Dietmari, et meis praecipue, aſsidue hucuſque interfuit. Quantum profecerit, teſtatiſsimum fecit in vtroque examine, cui ſe nuper modeſte ſubmiſit. Quum itaque in eo talem ſe praeſtiterit, vt nihil iam reliquum videatur, quam vt et publice in arenam prodeat: facturus id eſt proximo, d. X. Maii defenſuruſque diſſertationem de Religione Ivdicantivm Circa Reorvm Confessiones. Cui conflictui vt omnes Academiae noſtrae fautores, proceres, ciues frequentes interſint, quam humaniſsime rogo. P. P. Traiecti ad Viadr. ipſis Non. Maii cIↄIↄccxxx.

DE SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA.

EXERCITATIO XX.

Σύνοψις.

§. *I. Reipublicae intereſt, pupillos non deſtitui aliorum praeſidio.* §. *II. Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus proſpexerunt, quod demonſtratur inſtitutis Hebraeorum.* §. *III. Nec*

Digitized by Google

non Graecorum. §. IV. *Romani initio aliter ſentiebant: poſtea tutela quoque ad curam magiſtratuum pertinuit*, L. *Atilia lata; ſed primo non niſi in Vrbe*. §. V. *Deinde quoque in prouinciis per L. Iuliam et Titiam*. §. VI. *Ipſi harum gentium magiſtratus pro tutoribus ſe non geſſerunt*. §. VII. *Longe aliter Germani proſpexerunt pupillis. Indicatur inſtituti ratio*. §. VIII. *Apud Germanos principes et ſummi magiſtratus ipſi ſuprema tutela gaudent*. §. IX. *Probatur hoc primum ex antiquis Germanorum LL. et Conſtitutionibus*. §. X. *Dein ex inueſtituris principum et ſententiis Impp. quibus principibus ſuprema tutela conceſſa, et confirmata fuit*. §. XI. *Denique ex ipſis inaugurationibus* (1) *Imperatorum*, §. XII. (2) *Ducum et Principum*. §. XIII. *Indoles ac natura ſupremae Principum et magiſtratuum in Germania tutelae. Carpzouius contra* SCHILTERVM *defenſus*. §. XIV. *Refutantur argumenta* SCHILTERI. §. XV. *Definitio ſupremae tutelae*. §. XVI. *Differentia eiuſdem, quatenus vel Principi, vel magiſtratibus inferioribus competit*. §. XVII. *Eius fundamentum*. §. XVIII. *Illius effectus, circa confirmationem tutorum. An et quatenus tutor teſtamentarius confirmatione opus habuerit iure Romano?* §. XIX. *An legitimus?* §. XX. CONFIRMATIO *quidnam iure Romano?* §. XXI. *Apud Germanos tam teſtamentarius, quam legitimus, quin et a magiſtratu datus, tutor confirmandus eſt. Fundamentum huius confirmationis in Germania*. §. XXII. *Confirmatio iuris germanici quidnam efficiat?* §. XXIII. *Haec tribuit tutori* VICARIAM *tutelae adminiſtrationem*. §. XXIV. *Alter* SVPREMAE tutelae *effectus circa petitionem tutorum. Petere tutores quidnam iure Romano? Quinam tutores petere teneantur illo iure?* §. XXV. *In Germania magiſtratus quoque conſtituunt tutores non rogati*. §. XXVI. *Ibidem quoque vi ſupremae tutelae, curatores dant adoleſcentibus, etiam inuitis*. §. XXVII. *Vlterior eius effectus circa adminiſtrationem tutelae*. §. XXVIII. *nec non circa finiendam eamdem*. §. XXIX. *Porro circa reddendas rationes. Quomodo illae redditae apud Romanos?* §. XXX. *Quomodo apud nos reddendae?* §. XXXI. *Maximus et vltimus ſupremae tutelae effectus circa percipiendos fructus ex bonis vaſallorum impuberum enituit*. §. XXXII. *Concluſio diſſertationis*.

§. I.

Digitized by Google

§. I.

Reipublicae intereſt, pupillos non deſtitui aliorum praeſidio.

RECte ac ſapienter olim VLPIO RVFINO reſcripſit SEVERVS Imperator (*a*): *Omnes me adhibere curam ſubueniendis pupillis, omnibus liquere volo*. Exiſtimabat enim, id quod res eſt, reipublicae haud parum referre, illos non deſtitui aliorum praeſidio, qui ſe ipſi per aetatem defendere nequeunt. Sane quum, iudice ARISTOTELE (*b*), ea demum felix ſit reſpublica, quae ciues habet bonos, ac probe formatos: fieri non poterit, vt ad eam felicitatem vmquam adſpiret ciuitas, niſi adoleſcentes bene educentur, et a teneris ad probitatem, virtutem, prudentiamque inſtituantur. Vnde rectiſſime idem Philoſophus (*c*), legislatorem educationi liberorum publice proſpicere oportere, ſtatuit, quoniam πηγὴ καὶ ῥίζα καλοκάγαθίας τῆς νομίμου τυχεῖν παιδείας, *fons ac radix probitatis eſt, decentem ſortiri inſtitutionem* (*d*). Ea certe deficiente, deficiunt mores, et quantumuis praeclarae animi dotes prorſus obtorpeſcunt:

Doctrina nam vim promouet inſitam
Rectique cultus pectora roborant.
Vtcumque defecere mores;
Dedecorant bene nata culpae.

Vti cecinit HORATIVS (*e*). Iam vero, amiſſis praematura morte parentibus, quibus ipſa natura nouellorum ciuium culturam demandauit, quis curam illorum ſuſpiciet, niſi dentur a magiſtratibus, quorum regantur conſilio? Accedit huc alia, eaque fortiſſima, ratio, quod, quum recte obſeruante VLPIANO (*f*) *infirmum admodum ſit huiuſmodi aetatium conſilium, et multis captionibus ſuppoſitum, multorum denique expoſitum inſidiis*, accidere facile poſſit, vt hereditas paterna, auitaque bona, miſeris illis, et ob aetatis animique imbecillitatem indefenſis, ſubtrahantur diſſipenturque. Quum vero e republica ſit, neminem rebus ſuis per fraudem et inſidias aliorum ſpoliari: illud vel maxime cavendum erit in pupillis et minoribus: id quod fieri ſane non poterit, niſi dentur opera, vt accipiant tutores, quorum conſilio auxilioque regantur. Hanc vero curam ad magiſtratus rectoreſque ciuitatum vel maxime pertinere, ipſa ciuilis prudentiae principia dictitant, idque adeo indubium iam olim viſum fuit PLATONI (*g*), philoſophorum ſapientiſſimo, vt pupillos ideo παρακαταθήκην μεγίστην καὶ ἱερωτάτην, *maximum ſanctiſſimumque depoſitum* appellare non dubitarit: cuius videlicet curam quam maximam ſuſcipere debeat reſpublica, vt grauiter monet etiam IVSTINIANVS Imperator (*h*).

[a] L. 2. §. 2. ff *qui pet. tut. vel curat.*
[b] Polit. *Lib* VII. *c.* 1. *et* 8.
[c] Polit. *Lib.* VIII. *c.* 1.
[d] Plut. *de puer. educatione.*
[e] *Lib.* IV. *Od.* 4. *v.* 33. *ſequ.*
[f] *L.* 1. *pr. ff. de minor.*
[g] Plato *de Leg. Lib.* XI.
[h] *Praef. Nouellae* LXXII.

§. II.

Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus proſpexerunt, quod demonſtratur inſtitutis Hebraeorum.

Haec quum ita ſint comparata, vt ipſa recta ratio, illa veriſſima eſſe, facile intelligat: nulla etiam gens tam fuit barbara, tamque immanis, vt curam non habuerit pupillorum, nec publice illis de tutoribus proſpexerit. Rem, prout fert inſtituti ratio, exemplis breuiter illuſtraturi, initium faciemus ab inſtitutis Hebraeorum, pietate ac ſapientia praeclarae gentis longe digniſſimis. Obuerſabatur illis diuinum aeterni legislatoris exemplum, qui in prima illorum *θεοκρατίᾳ*, quum ipſe reipubl. huic ſanctiſſimae tamquam ſupremus rex praeeſſet, PATREM ac VINDICEM PVPILLORVM ſe ipſe profeſſus erat (*i*), eoque nomine et poſtea gaudebat, quum iam reges ex hominibus ſumerentur (*k*). Diuino hoc, inquam, moniti exemplo, magiſtratus, neque ignari, quod Dei vice praeeſſent populo, et proſpiciendi pupillis officium ad ſe pertinere, recte exiſtimabant. Huc pertinet, quod ex MOSE MAIMONIDE obſeruauit SELDENVS (*l*), pupillis olim apud Hebraeos tutores datos eſſe a conſeſſibus iuridicis vel ſynedriis. Nec minus huc facit, quod refert HOTTINGERVS (*m*), apud eoſdem *in cauſſis pupilli iudicem ſubuenire ſolitum ex officio, licet id alias fieri non ſoleret*: eumdemque magiſtratum *ipſum pecuniam pupillorum mutuo dediſſe poſſeſſori rerum immobilium, qui illam pro foenore annuo reciperet*. His inter ſe comparatis, patet profecto, Hebraeos non tantum ipſum conſtituendi tutores officium ad curam publicam reuocaſſe, ſed et inprimis cauiſſe, ne quid pupillorum ſubſtantia detrimenti tutorum culpa doloue caperet. Ideoque magiſtratus ipſi erant arbitri tutorum, eorumque adminiſtrationi quam diligentiſſime attendere, ad ſuam religionem pertinere credebant.

§. III.

Nec non Graecorum.

Sed et Graecorum rebuſpublicis non minor cura pupillorum erat. Apud Athenienſes, eiurato regno, magiſtratum primarium tenebant Archontes, quorum maior etiam annum, quo magiſtratum gerebat, in faſtis publicis nomine ſuo, ſicut Romae conſules, ſignabat, ceu accurate docet patriae meae ornamentum et decus eximium, VBBO EMMIVS (*n*). Huic ſupremo magiſtratui pupillorum etiam cura demandauerat SOLON, ſapientiſſimus illorum legislator, cuius hac de re legem hanc nobis ſeruarunt ſcriptores Graeci: *ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν*, *Archon orphanorum curam habeto*. Hanc ipſam enim legem, tam ſapiente populo digniſſimam, poſt DEMOSTHENEM, ISAEVM, AESCHINEM laudat IVL. POLLVX (*o*), et fuſius explicat interpres iuris Attici doctiſſimus, SAM. PETITVS (*p*). Quin tantum erat viri

[i] *Deut.* X. *v.* 18.
[k] *Pſ.* X. 14. *Pſ.* LXVIII. 6.
[l] Selden. *de Vxore Hebr. Libr.* II. *cap.* 3. *p.* 101.
[m] Hotting. *de Iure Hebr. Sect.* VI. §. LXV. *p.* 75.
[n] Vb. Emmius *Vet. Graec. Tom.* III. *p.* 10. *et* 48.
[o] Iul. Pollux. *Lib.* VIII. *c.* 9.
[p] Sam. Petit. *Leg. Attic. lib.* VI. *tit.* 7. *p.* 491. *ſequ.*

viri ſtudium pro ſecuritate minorum, vt tutelam proximorum agnatorum legitimam, quam apud Romanos ſumma prouidentia introductam laudat VLPIANVS (q), tamquam minus tutam, et bonis, ipſique vitae pupillorum valde periculoſam, plane reiiceret, nec vllum ex agnatis, niſi remotiorem, et cui nulla propemodum hereditatis ſpes eſſet, ad tutelam vocaret (r). Tales Athenienſium leges tutelares: de reliquis quoque Graeciae populis non eſt, quod dubitemus, quin orphanorum curam habuerint maximam, licet fortaſſe non adeo accurata eius rei memoria apud veteres ſuperſit. Lacedaemoniis certe tenerae aetatis ciues adeo cordi fuerunt, vt eos ne quidem iam ephebos, et ipſorum parentum conſilio vtentes, ſine Magiſtratuum cura ac ἐπισκοπῇ in ciuitate verſari paterentur, quod ipſum eximia laude proſequitur ARISTOTELES (s). Vniuerſis namque Spartani praefecerant vnum, ex primoribus ciuitatis lectum, virum grauem, quem *paedonomon* vocabant. Is poteſtatem habebat congregandi eos, et in delinquentes aut negligentius agentes, grauiter animaduertendi, quem idcirco quidam ex ephebis, flagella ferentes, comitabantur, vt in promtu eſſent, ſi quis eſſet caedendus. Qua de re plura habet EMMIVS (t) noſter, et, qui ex inſtituto Laconum rempublicam deſcripſit, NICOLAVS CRAGIVS (u). Si ergo et ipſos filios familias non ſoli parentum curae credendos, ſed magiſtratui peculiari ſubiiciendos putarunt Spartani: quanto magis credibile eſt, eoſdem alioſue magiſtratus pupillos curaſſe, parentum auxilio deſtitutos, et ob id tanto maiori expoſitos periculo? Denique et Rhodiorum curam ac ſollicitudinem, quam pro pupillis gerebant, mirifice collaudat DIO CHRYSOSTOMVS (x). Ex quibus omnibus ſatis, opinor, conſtat, communem hanc laudem ciuitatum Graecarum omnium fuiſſe, publice per magiſtratus proſpicere pupillis, et curare, ne deeſſent, quorum cura educarentur, quorumque defenderentur auxilio.

§. IV.

Romanorum an eadem ſollicitudo fuerit, non facile dixerim. Tutelam illi initio tanti non faciebant, vt eam magiſtratuum curae demandarent, non, quaſi vitam, fortunam, educationemque pupillorum non curaſſent, quod pietati ac prudentiae populi parum conueniret; ſed quod tutelam, tamquam rem priuati arbitrii, ac veluti partem patrimonii hereditatiſque, conſiderarent. Ideo facultatem tutores conſtituendi, tamquam effectum patriae poteſtatis, intactam ſeruarunt patri, eiuſque ſupremo iudicio, quo ſemper liberis ſatis conſultum credebant (y). Si vero pater moriens ea de re non dixerat legem, nec tutorem teſtamento dederat: vix erat, qui ad pupillorum defenſionem ſuſcipiendam, aut bona adminiſtranda, obſtrictum ſe exiſtimaret

Romani initio aliter ſentiebant: poſtea tutela quoque ad curam magiſtratuum pertinuit, L. Atilia lata; ſed primo non niſi in Vrbe.

(q) *L. 1. pr. ff. de legit. tut.*
[r] Diog. Laert. *lib.* III. *ſegm.* 56. *Sam. Petit. ibid.*
[s] Ariſtot. *Polit. lib.* VIII. *c.* 1.
[t] Vb. Emmius *ibid. p.* 87.
(u) Crag. *de Republ. Laced. lib.* XI. *cap.* XII. *p.* 150.
(x) Dio Chryſoſt. *Orat.* XXXI.
(y) *L.* 7. §. 3. *Cod. de cur. furioſ.*

ret. Teſtamentaria enim quidem tutela Romae ab antiquiſſimis vſque temporibus inoleuerat, adeo, vt iam ex ipſis regibus Ancus Martius Tarquinium Priſcum liberis ſuis teſtamento tutorem inſtituiſſe legatur apud LIVIVM (z): eaque tutela teſtamentaria poſtea etiam in XII. Tabulas migrauit, vtpote quibus cautum nouimus: PATERFAM. VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA, PECVNIA, TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO (a). At quum ipſis XII. Tab. antiquior eſſet teſtamentaria tutela: legitimae, quae dicitur, agnatorum mentionem fieri ante decemuiralem illam legislationem non animaduertimus. Tum demum enim lege cautum, *vt patre familias inteſtato mortuo, eius ſui heredis impuberis tutelam agnatus proximus nanciſceretur* (b), Magiſtratuum in conſtituenda tutela partes necdum vllae fuere; quin conſtat, nec poſtea vllas fuiſſe, antemquam ferretur LEX ATILIA, quam ipſam anno demum V. C. CCCCXLIII. a L. Atilio Regulo, tribuno pleb. quem LIVIVS (c) memorat, latam fuiſſe, accurate demonſtrauit DN. PRAESES (d). Tum demum ad curam praetoris et tribunorum plebis pertinere viſum, pupillis, tutores non habentibus, tutores conſtituere: quod nec ipſum tamen niſi deficiente tutela teſtementaria et legitima, adeoque non niſi in ſubſidium, factum fuiſſe, ſatis ſuperque notum eſt.

§. V.

Deinde quoque in prouinciis per L. Iuliam et Titiam.

Enimuero, quum ipſa lex Atilia in vrbe tantum valeret, ficuti et multas alias, praeter hanc, leges extra vrbis pomoeria vim non exſeruiſſe docent CVIACIVS (e), GER. NOODT (f), et ANT. SCHVLTINGIVS (g): non vlterius quoque extendit ſeſe illa magiſtratuum poteſtas, tutores conſtituendi. In prouinciis igitur nulla praeſidibus cura erat pupillorum, Sicilia ſola excepta, in qua mos inualuerat, vt praetores, qui illi praeeſſent, pupillis tutores dare poſſent, ceu diſcimus ex HENRICI VALESII Excerptis Peireſcianis (h); niſi forte dicere malis, praetores ibi ſua ſponte pupillis tutores conſtituiſſe, vt bene de illis merendo, prouincialium ſibi beneuolentiam conciliarent. Certe DIODORVS SICVLVS refert in iiſdem excerptis praetores quosdam ipſos tutelam prouincialium ſuſcepiſſe, quod poſtea per leges non licuit, ne ipſi ſeſe ingerere tutelae viderentur (i). Quum igitur, vt ſupra diximus, lex Atilia Romae tantum valeret: remanſit in prouinciis primum illud incommodum, vt deficiente tutore teſtamentario et legitimo, omni tutela deſtituerentur impuberes, donec tandem et huic rei proſpectum eſt LEGE IVLIA et TITIA, anno V. C. DCCXXVIII. inclinante iam ad principatum rebublica, Auguſto III. et M. Titio Coſſ. lata; qua cautum fuit, vt in prouinciis

(z) Liu. *lib.* I. *cap.* XXXIV.
(a) Vlpian. *Fragm. tit.* XI. §. XV.
(b) Iac. Gothofredus *ad* XII. *Tab. Tab. V. p.* 95. *ſequ. et p.* 208. *ſequ.*
(c) Liu. *Lib.* IX. *cap. XXX.*
(d) *Antiqu. Rom. Tit. de Atil. Tut.* §. IX. *Tom.* I.
(e) Cuiac. *Paratitl. C. de ſeru. reip. manumitt.*
(f) Noodt. *Obſ. lib.* II. *cap. V.*
(g) Schulting. *Iuriſpr. Anteiuſt. p.*600.
(h) *Excerpt. Peireſc. p.* 397.
(i) *L.* 4. *ff. de tut. et cur. dat.*

ciis quoque, exemplo praetorum vrbanorum, praeſides tutores conſtituendi ius in poſterum haberent (*k*).

§. VI.

Ipſi harum gentium magiſtratus pro tutoribus ſe non geſſerunt.

Quae diximus haſtenus, fidem faciunt, plerifque iam olim gentibus, publice proſpicere ſecuritati minorum, aequiſſimum viſum eſſe. Ita enim Hebraei, Graeci: et demum etiam Romani magiſtratibus ſuis commendarant pupillos; ita ſolliciti erant legislatores, ne cuiquam tutoris auxilium vmquam deeſſet. Vtut vero haec ſeſe habent, nulla tamen harum gentium praeter Hebraeos, curam iſtam ad ordinarium omnium magiſtratuum ac ipſorum principum officium pertinere, exiſtimauit. Athenienſes, non vnicuique magiſtratui, ſed ſolis archontibus, ex lege Solonis dederant id negotii. Idem officium Lacedaemonii non niſi paedonomis, quos vocabant, demandauerant. Romani, vti diximus, ſero admodum lege Atilia, praetori tantum vrbano, adhibita maiori parte tribunorum plebis, (ceſſante hic interim tribunicia interceſſione) (*l*) et in prouinciis lege Iulia et Titia praeſidibus tantum ius dandi tutores conceſſerant (*m*). Tranſiit quidem poſtea, pro principum arbitrio, ad plures quoque magiſtratus illa tutores conſtituendi facultas, quandoquidem in vrbe, iuſſu Claudii, ut refert SVETONIVS (*n*), conſules ex inquiſitione; poſtea ex conſtitutione D. Marci, vti auctor eſt CAPITOLINVS (*o*), praetores tutelares; hinc praefectus vrbi et praetores, ſecundum ſuam iuriſdictionem, tutores dare coeperunt: in prouinciis vero ex eiuſdem Marci oratione, et Legati Procoſ. vel ſi non magnae eſſent pupillorum facultates, magiſtratus municipales iuſſu praeſidum, ac denique ex IVSTINIANI conſtitutione (*p*), decuriones cum epiſcopo loci, ſi facultates D. ſolidos non excederent, etiam non exſpectato iuſſu praeſidum, quin et iuridici Alexandriae tutores dabant: at manſit tamen ſemper apud Romanos illud principium, tutoris dationem iuriſdictionis eſſe extraordinariae, eamque adeo non omnes promiſcue magiſtratus, ſed eos tantum, quibus id ſpeciali lege conceſſum ſit, ſibi vindicare poſſe. Vnde VLPIANVS (*q*): *Tutoris datio neque imperii eſt, neque iuriſdictionis, ſed ei ſoli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel SCtum, vel princeps.*

§. VII.

Longe aliter Germani proſpexerunt pupillis. Indicatur inſtituti ratio.

Verum enim vero multo aliter rationes hic componebant Germanicae originis gentes. Illae enim non quibuſdam tantum magiſtratibus, nec certis demum caſibus, aut in ſubſidium, vt apud Romanos fieri ſolebat, curam conſtituendi tutores demandabant, ſed in vniuerſum

(k) *pr. Inſt. de Atil. tut.* Vlpian *Fragm. tit. XI. §. XVIII.*

(l) Franc. Hotom. et Arn. Vinnius *in Comment. ad pr. Inſt. de Atil. Tut.*

(m) §. 3. 4. *Inſt. de Atil. tut.*

(n) *In Vita Claudii cap. XXIII.*

(o) Iul. Capitol. *in vita Marci c. X.*

(p) *L. 30. C. de Epiſc. aud. §. 5. Inſt. de Atil. tut.*

(q) *L. 6. §. 2. ff. de tutel.*

Digitized by Google

ſum omnibus magiſtratibus, et ſummis principibus id negotii dederant, vt non modo ſuo nomine conſtituerent tutores, ſed et in eorum acta et geſta quam diligentiſſime inquirerent, quin ipſi, ſe TVTORES SVPREMOS pupillorum omniumque miſerabilium perſonarum eſſe, ſcirent. Supremam hanc, et a ratione iuris ciuilis longe diuerſiſſimam tutelam Germanorum obſeruarunt iam pridem ICti eximii, WESENBECIVS (*r*), MEVIVS (*s*), SCHILTERVS (*t*), vt alios taceam, qui tamen omnes eam non niſi obiter, ac veluti perfunctorie, tetigerunt. Quum vero haec tutela principum ac magiſtratuum res maioris momenti videtur, quam vulgo creditur, et plures inde fluant concluſiones, quarum alioquin rationem non facile reddideris: SVPREMAM hanc PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELAM, iam paullo accuratius expendere fert animus. Qua in re eum tenebimus ordinem, vt primum videamus naturam huius TVTELAE, deinde in fundamenta, quibus illa demonſtrari poſſit, paullo accuratius inquiramus, ac denique effectus eius ſingulares, comparato inter ſe iure patrio et Romano, contemplemur, quippe quorum rationem reddere, his poſitis, non adeo erit difficile. Faxit Deus feliciter!

§. VIII.

Apud Germanos principes et ſummi magiſtratus ipſi ſuprema tutela gaudent.

Et primo quidem iam ſatis inter omnes conſtat, in foro aeque, ac in legibus Germanorum, nihil frequentius memorari, quam SVPREMAM illam, vt loquuntur, TVTELAM, qua inprimis quidem principes, ſed praeter eos omnes quoque magiſtratus gaudent. Vt quaedam tantum eius generis, veluti per lancem ſaturam colligam, iam obſeruatum eſt a BESOLDO (*u*), ſereniſſimos Wurtenbergiae duces hoc ſibi nomen libenter tribuere ſolitos, adeoque ſaepius in reſcriptis ſuis ſe ipſos appellaſſe *Obriſte Vormundere*. Simile quid de Norimbergenſibus tradit IO. HIERON. WVRFFBAIN. (*x*). Poſtquam enim illi, (quod et PETR. IVSTINIANVS (*y*) et PETR. BEMBVS (*z*) memoriae prodiderunt,) circa annum MDVI. Duce Leonardo Lauretano, leges tutelares a Venetis per Conradum Imhoff petierunt: primarios quoſdam conſtituerunt magiſtratus, qui non modo cauſſas tutelares diligenter cognoſcerent, ſed et operam darent, vt res pupillorum ſaluae eſſent. Eos ibi vocari *die Herrn Obriſten Vormundern*, docet ill. acad. Halenſis Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG. (*a*) In CONSTIT. PROVINCIAL. MAGDEBVRGICIS (*b*) grauiter imprimis monet legiſlator: *Es habe GOtt ſelbſt der Obrigkeit, und denen Gerichts-habern ernſtlich befohlen, daſs ſie ſich der unmundigen und minderiahrigen Per-*

(r) Weſenb. *Part.* I. *Conſ.* III. *n.* 67. *p.* 182.
(s) Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II. *art.* 21. *n.* 19.
(t) *Exerc.* XXXVII. §. LXII.
(u) Beſold. *Theſaur. pract. voce Burgemeiſter und Gericht. p.* 124.
(x) Wurffb. *Different. Iur. Norib. Claſſ.* II. §. 7.
(y) Petr. Iuſtin. *Hiſt. Venet. lib.* XI. *p.* 215.
(z) Petr. Bemb. *Hiſt. Venet. lib.* VII. *pag.* 263.
(a) Ludew. *Opuſc. Tom.* II. *p.* 1177.
(b) *Magdeb. Policey-Ordn. cap.* XLIII. §. 1.

Digitized by Google

Perſonen , Sachen und Guter treulich ſollen beſohlen ſeyn laſſen. At omnium prudentiſſime REX PRVSSIAE potentiſſimus CONSTITVTIONE NOVAE TVTELARI *(c)* praefatur : Se munere ſuo ſupremi tutoris impulſum , leges haſce tutelares longe ſaluberrimas tuliſſe . Inter alia ait legislator auguſtiſſimus : *VVeil wir denn ſolchen Vnheil aus Landes-Vaterlicher und Ober-Vormundſchafftlicher Vorſorge vorzukommen. , und machtiglich zu ſteuren entſchloſſen ſind. &c.* Plura huius generis paſſim audiuntur in foro , et ſubinde occurrunt in plerisque conſtitutionibus prouincialibus ac LL. tutelaribus ; ex quibus tamen plura loca ac teſtimonia praeter neceſſitatem hic accumulare , iam nihil attinet.

§. IX.

Probatur hoc primum ex antiquis Germanorum LL. et Conſtitutionibus.

Illud vero paucis monere operae pretium fuerit , in antiquis quoque Germanorum legibus, ſupremae huius principum ac magiſtratuum tutelae expreſſiſſima paſſim occurrere veſtigia , ne quis forte putet , principes heri demum , aut nudius tertius, eam nouo plane exemplo, ſibi vindicaſſe. Iuuat hic adferre , quae ex ANSEGISO collegit Chroni Spirenſis diligentiſſimus compilator, LEHMANNVS *(d)* . Veteres Francorum reges adeo de pupillorum et viduarum ſalute fuiſſe ſollicitos, ait , vt comitibus , per quos tunc temporis vniuerſa regebatur reſpublica , (vnde illos quoque *Regis veros adiutores et populi conſeruatores* adpellare ſolent eius aeui ſcriptores ,) in ipſis diplomatibus (*Beſtallungs-Briefen*) tamquam rem maximi momenti , curam illorum iniungerent. *Comites* , aiunt , *pleniter iuſtitiam diligent* , ORPHANORVM ET VIDVARVM *querelas pleniſſima et iuſtiſſima deliberatione definire decernent*. Et paucis interiectis : PRIMITVS *ad placita eorum orphanorum et viduarum cauſſae deliberentur, nec propter aliquam dilationem eorum iuſtiria a iudicibus dilatetur*. Quin comites ipſos *pupillorum et viduarum adiutores et defenſores* conſtituerunt Francorum reges, ceu idem refert LEHMANNVS (*e*). Sed vt omni res careat dubio, ipſum quaeſo audiamus LVDOVICVM PIVM in capitularibus ſuis (*f*) ita loquentem : *Vt viduae* , inquit, *orphani et minus potentes , ſub Dei defenſione , et* NOSTRO MVNDEBVRDE *pacem habeant , et eorum iuſtitias adquirant* . En luculentum ipſius regis, de ſuprema ſua tutela, teſtimonium. Quemadmodum enim Langobardis et Alamannis MVNDIVM (*g*) ſignificabat tutelam , MVNDWALDVS et MVNDEBVRDVS *(h)* tutorem , *Vormund* , *mombeer* , vt apud Gelros vicinoſque populos hodieque adpellatur *(i)* ; ita Franci tutelam vocabant MVNDEBVRDE , vt pluribus oſtendit CAR. DV FRESNE (k), adeoque diſerte

 impe-

(c) *Vormundſchaffts Ordn. de anno* MDCCXVIII. *in Tract. p.* 2.

(d) *Chronic. Spir. lib.* II. *cap.* XVII.

(e) *Loco citato* .

(f) *Capit. Car. M. et Ludou. Pii lib.* VI. *cap.* CCXXIII.

(g) *Leg. Langob. lib.* I. *Tit.* X. *Leg. Alaman. Tit.* XLIV.

(h) *Leg. Langob. lib.* I. *Tit.* XVI. §. 8. *Tit.* XVII. §. 5.

(i) Lamb. Goris. *in Not. ad* Frid. Sande *de Effeſtucat. cap. IV. n.* 14.

(k) *In Gloſſario med. et inf. Latin. Tom.* II. *p.* 698.

imperator ſe dicit pupillorum viduarumque tutorem. Porro hic notari merentur, quae in antiquis legibus Normannorum, quas ex inſigni codice Msc. edidit paullo ante laudatus Io. Pet. a Ludewig (l), de ſuprema illa principum tutela leguntur. Ibi enim *Normanniae duci decernitur tutela omnium eorum, qui per homagium feodum, vel membrum feodi, ab eo tenent* (m): et mox *eidem ratione ducatus Normanniae, cuſtodiam minorum vſque ad* 21. *annum completum competere*, ſtatuitur. Iam dubitari nequit, quin Normanni fuerint origine Germani, aeque ac Franci, et hinc vterque populus mores hoſce patrios ex Germania et vltimo ſeptentrione ſecum in Galliam intulerit, vbi eos etiam hodienum, certe quantum ad Normanniae ducatum attinet, in viridi ſupereſſe obſeruantia, diſcimus ex consvetvdinibvs normannicis, Rotomagi editis anno MDCXXVI. (n).

§. X.

Dein ex inveſtituris principum et ſententiis Imp. quibus ſuprema tutela conceſſa, et confirmata fuit.

Vt eo minus de ſuprema illa, quae principibus Germaniae antiquo more competit, tutela, dubitari poſſit: id quoque obſeruare iuuabit, non deeſſe exempla, quod principes imperii, vt aliis regalibus, iuribusque ſuperioritatis territorialis, ita et iure ſupremae tutelae ab Imperatoribus inueſtiti, et ſi qua forte illis hac de re controuerſia mota fuerit, lata ſententia in eiuſdem quaſi poſſeſſione defenſi ſint. Qua de re illuſtre admodum exſtat teſtimonium apud Avb. Miraevm (o) et Christoph. Bvtkens (p), in luculento Henrici Regis diplomate quo quum primum Lotharingiae et Brabantiae Duci *iura imperii obſeruare firmiter iniunxiſſet* Rex, ſub finem additur. *Ad haec ibidem per ſententiam fuit duci adiudicata* tvtela parvvlorvm, *vſque ad duodecimum annum, de feudis, quae ab ipſo tenentur*. Factum hoc eſſe in ſollemni regni curia, adeoque publica imperii auctoritate, tam ingens illa principum ac ordinum imperii corona, quae tunc Regi, ius dicenti, adſtitit, ac quorum nomina habentur ibidem, quam ipſa ſubſcriptio arguit, in hunc modum concepta: *Actum Aquiſgrani in ſollemni curia in noſtra coronatione, anno Dominicae incarnationis* MCCXXII. *menſe Maio*. Habes igitur hic ſupremam principis imperii tutelam, et quidem vniuerſalem, in omnes ſaltem vaſſallorum filios impuberes, principi imperii potentiſſimo, ſollemni ſententia adiudicatam.

§. XI.

Denique ex ipſis inaugu-

Denique vt eo magis adpareat, hanc ſupremam impuberum tutelam ſemper in Germania ſibi adſeruiſſe ſummos imperantes, in primis

(l) *In Reliquiis MSC. Tom.* VII. *p.* 149. *ſequ.*

(m) *Leg. Norman. ibid.* §. 10.

(n) *Art.* CCXIV. CCXV. *ſequ.*

(o) Aub. Mir. *in Donat. Belg. lib.* I. *cap. XCV.*

(p) Chriſt. Butkens *in Trophaeis Brab. in probat. p.* 68.

rationibus (1) Imperatorum.

mis notatu dignum eſt, Imperatoribus et Ducibus iam ab antiquis temporibus, in ipſis inaugurationis ſacris, curam illorum fuiſſe commendatam, illoſque horum, omniumque miſerabilium perſonarum tutores ac defenſores ſe fore, palam ac ſolemni ritu promiſiſſe. Teſtantur de hoc hiſtoriae omnium fere coronationum, quarum ſollemnes ritus paſſim memoriae proditi ſunt. In deſcribenda inauguratione Ottonis M. prolixus admodum eſt WITTICHINDVS CORBEIENSIS (*q*). At is inter cetera refert, Hildebertum Archiepiſcopum Moguntinum, ſumtis ſceptro baculoque, iiſque nouo regi traditis, addidiſſe: *His ſignis monitus, paterna caſtigatione ſubiectos corripias, primumque Dei miniſtris*, VIDVIS *ac* PVPILLIS *manum miſericordiae porrigas*. Praeclaro huic teſtimonio aliud, forſan aeque memorabile, addendum ex WIPPONE, qui de Conradi II. coronatione verba faciens (*r*), refert, eum a Moguntino Archipraeſule ante inaugurationis ſacra grauiter admodum officii eſſe admonitum, finemque ſermonis hunc feciſſe Archiepiſcopum: *Cum vero Deus multa a te requirat, hoc potiſſimum deſiderat, vt facias iudicium, ac iuſtitiam, ac pacem patriae, quae ſemper reſpicit ad te; vt ſis defenſor eccleſiarum ac clericorum*, TVTOR VIDVARVM AC ORPHANORVM. Quae admonitio adeo percuſſerat regis optimi animum, vt ipſo conſecrationis die, quin inter ipſa coronationis ſollemnia, pupillorum viduarumque, in pompa publica forte ſibi obuiorum, querelas clementer audiuerit, nec prius ad ſacra illa ſe contulerit, quam memor officii ſui, ipſe illis ius dixiſſet. Addit WIPPO; *Ita Rex in talibus caſibus, pro quibus maxime regia auctoritas interpellari ſolet, hoc eſt, pro eccleſiarum, viduarum, orphanorum defenſione, ad reliqua regimina ſibi illa die viam praeparauit*. Praeclarum ſane tanti regis factum, ac dignum, quod aeternae poſteritatis memoriae commendetur. Ne quis vero putet, talia huius generis plura, quae paſſim in hiſtoriis leguntur, inter obſoletos antiqui temporis ritus eſſe numeranda, audiamus, quae de Auguſtiſſimi Ioſephi coronatione regia refert THVCELIVS (*s*) *Ante praelectionem euangelii*, inquit, *Moguntinus Elector quaeſiuit ex Rege inter alia?* VIS PAVPERVM ET DIVITVM, VIDVARVM ET ORPHANORVM APERTVS ESSE IVDEX ET DEFENSOR? *Reſpondit Rex*: VOLO, *et promiſſum poſtea iureiurando confirmauit*. Similia de coronatione Maximiliani I. refert GOLDASTVS (*t*), de inauguratione Caroli V. GEORGIVS SABINVS (*u*), de Maximiliani II. SIMON SCHARDIVS (*x*), de reliquorum alii huius generis ſcriptores, ex quibus ſua hauſit vir de academia Viadrina olim meritiſſimus, IO. CHRIST. BECMANNVS (*y*).

(q) Wittich. Corb. *Annal. lib.* II. *ab initio*.

(r) *In Vita Conradi Salici apud* Piſtorium. *p.* 429.

(s) Thucelii *Beſchreibung der Koniglichen Kronung fol.* 69. *et ſequ.*

(t) Goldaſt. *Polit. Imper. Part. IV. p.* 325. *ſequ.*

(u) Georg. Sabin. *de Elect. et Coron. Caroli V. apud* Goldaſt. *ibid. p.* 122.

(x) Schard. *apud* Goldaſt. *Polit. Imp. Part.* I. *p.* 141.

(y) Becman. *in Notit. Dignit. Diſſ. V. cap.* 4.

§. XII.

(a) Ducum et Principum.

Iam ab aliis (*yy*) obſeruatum eſt, Duces etiam quoſdam et Principes ſupremos ſollemni inaugurationis ritu prouinciarum regimen auſpicari olim ſolitos eſſe. Ergo operae pretium erit inquirere, an et in illis ſollemnitatibus, ſupremae huius tutelae mentio interdum facta fuerit? Non tamen erimus occupati in conquirendis vndique teſtimoniis; ſufficient illa, quae ſcribenti ſe ſua ſponte offerunt. De ducatu Bauariae, ab antiquiſſimis vſque temporibus in Germania potentiſſimo, obſeruauit LEHMANNVS ſupra laudatus (*z*), ibi lege publica, a Statibus prouinciae iam inde ab anno DCCLXV. lata, cantum inter alia fuiſſe, vt ducibus regimen capeſſentibus nominatim praeſcriberetur: *Sie ſolten Recht und Gerechtigkeit nachtrachten, VVittwen und VVayſen ſchutzen, ihre Klagen ſelbſt und perſoenlich horen und richten.* Simile quid de inauguratione ducum Carinthiae memoriae proditum legimus. Quamuis enim eo ritu, quem AENEAS SYLVIVS (*a*), MEGISERVS (*b*) et VALVASSOR (*c*) fuſe deſcribunt, nihil ſit inuſitatius, et hinc ille a nouiſſimis Auſtriae archiducibus fere omiſſus dicatur, in eo tamen Carinthis conuenit cum reliquis gentibus, quod nouo duci tutelam viduarum ac orphanorum publice commendauerint. Repetemus quaedam huc pertinentia ex MEGISERO: *So bald der Bauer, der auf dem Marmol-Stein ſitzet, den Furſten erſchen, ſchreiet er in VVendiſcher oder Sclavoniſcher Sprache: VVer iſt der, der alſo hoffartig pranget? So antwortet das umſtehende Volk: der Furſt des Landes kommt. Darauf ſaget der Bauer: Iſt er auch ein gerechter Richter, und Liebhaber des Heils unſers Landes? freyer Eigenſchafft? Iſt er auch ein Beſchirmer des chriſtlichen Glaubens, und der VVittwen und VVayſen? Antworten ſie; ja, er iſts, und wirds ſeyn. Muſs alſo der Furſt dem Bauer um dieſe ietzt-gemeldte zwey Stucke geloben bey ſeinen Treuen, daſs er Gerechtigkeit wolle halten, und um der Gerechtigkeit willen ſo arm werden, daſs er ſich mit ſolchem Viehe, als dem Stiere und Feld-Pferd, muſſe nahren.* Huc quoque faciunt, quae de inauguratione Britanniae minoris ducis, Franciſci Delphini, Franciſci I. Galliarum regis filii, Redonibus ſaeculo XVI. ſollemni ritu peracta, ſcribit BERTRANDVS ARGENTRAEVS (*d*) ex eoque AVCTOR CEREMONIALIS FRANCISCI (*e*) et IO. CHR. BECMANNVS (*f*). Sacra huius inaugurationis, vt referunt laudati auctores, faciebat Redonenſis Epiſcopus, qui cum inter cetera gladium vagina vacuum obtuliſſet nouo duci, et, vt illo, prout principem decet, uteretur, monuiſſet, addidit inter alia: *Afin que par*

(yy) Becmann. *Notit. Dign. Diſſ. X. cap. II. §. XIII. p. 937.*

(z) *Chronic. Spir. lib. II. cap. XVI.*

(a) Aen. Syluius *Deſcript. Europ. cap. XX.*

(b) Megiſer. *Annal. Carinth. lib. VI. cap. XI.*

(c) Valuaſſor *Ehre des Hertzogthums Carnthen.*

(d) Argentr. *Hiſtoire de Bret. Liv. XII. chap. XXI.*

(e) Caerimon. Franc. *Part. I. pag. 602. ſequ.*

(f) Becman. *ibid. pag. 939. ſequ.*

Digitized by Google

Par celuy tu aides et defendes debonnairement les Veuves et les Orphelins; reſtaure ce, qui eſt ruine etc. vt Gallica verba habent, antiquo idiomate ſcripta. Tantum igitur fuit maiorum ſtudium proſpiciendi pupillis, vt nulla fere fuerit gens originis Germanicae, quae non regibus principibuſque ſuis, in ipſa inauguratione curam illorum, quin et ipſam ſupremam horum tutelam, quaſi rem ad publicam ſalutem maxime pertinentem, etiam atque etiam commendauerit.

§. XLII.

Indoles ac natura ſupremae Principum et magiſtratuum in Germania tutelae. Carpzouius contra SCHILTERVM defenſus.

Hactenus igitur ſatis, opinor, demonſtrauimus ſupremam hanc Principum magiſtratuumque in Germania tutelam, vt de ea dubium amplius ſupereſſe non poſſe videatur; iam quoque ordo exigit, vt veram eius indolem, ipſamque naturam breuiter indagemus, quo conſtet, quidnam per hanc principum tutelam proprie intellexerint Germani. Non quidem in eo tantum conſiſtit vis, ac ſingularis huius tutelae ratio, *quod conſtitutio tutorum, requiſitio rationum, et vno verbo, inſpectio in tutores ad magiſtratus ſpectet officium*, ceu ſibi ipſe quoque perſuaſit SCHILTERVS, iuris patrii alioquin ſcientiſsimus (g): ſed, quod ipſi magiſtratus reuera tutores et curatores ſint, quorum vice et nomine tutores ab ipſis conſtituti, adminiſtrent, auctoritatemque interponant, ad reddendas rationes non iis tantum, quorum intereſt, ſed ipſis magiſtratibus, tamquam ſupremis tutoribus, obſtricti. Vnde rectius CARPZOVIVS (h), quem SCHILTERVS ex iuris Romani principiis oppugnat: *Ipſemet magiſtratus*, ſcribit, *tutoris vices gerit, quin et tutor ſuperior Ober-Vormunde, adpellitatur, qui conſtituendo curatorem pupillo, tutorem non habenti, facultatem contrahendi ſimul ei deferre videtur, perinde ac ſi tutor datus, curatorem ſubſtituerit, ex quo huiuſmodi curator, nomine magiſtratus, ceu ſuperioris tutoris, in iudicio pupilli cauſſam agit.* Recte, niſi quid me fallit, hic rationes ſubducit CARPZOVIVS, idque vocabulum ipſum, *eines Ober-Vormunden*, ſatis omnino indicare videtur. Sicuti enim nemo temere ideo vocabit principem ſupremum conſiliarium, praefectum, quaeſtorem, conſulem, quod conſiliarios, praefectos, quaeſtores, conſuleſque conſtituit, rationes ab iis exigit, et in eorum actiones ἐπισκοπὴν habet: ita quoque minus certe probabile videtur, ob ſolum illud ius conſtituendi, et inſpiciendi in eorum geſta, principes, magiſtratuſque vocari tutores ſuperiores. Quare potius dicendum, quemadmodum ideo potiſsimum principem vocamus iudicem ſupremum, *den oberſten Richter*, quod omnis in republica penes eum ſit poteſtas iudicandi, cognoſcendique de cauſſis ciuium ſuorum, ab eoque etiam ipſa iudicum poteſtas, tamquam vicaria, dependet; ita quoque antiquiſſimum illud ſupremi tutoris nomen, veram complecti tutelam, ipſi principi primario in omnes impuberes, fragiliſque aetatis ciues competentem, reliquis tutoribus vicaria tantum vi ac poteſtate in iiſdem gaudentibus.

§. XIV.

(g) *Exercit.* XXXVII. §. LXVIII. *pag.* 623.

(h) Carpzou. *Reſponſ. Elect. lib. V. Tit.* VIII. *Reſp.* LXXXVI. *n.* 34.

Digitized by Google

§. XIV.

Refutantur argumenta SCHILTERI.

Nec multum mouemur argumentis, quae CARPZOVIO obuertit SCHILTERVS (*i*). Primum quod obiicit, illud eſt: poſito hoc principio, ſequi inde; *tutoris dationem plane fore ſuperfluam, cum iudex, velut tutor ſuperior, ſemper poſſet auctoritate tutoria curatorem conſtituere*. Sed quid tum? aut quidnam inde incommodi, vel damni bonis pupillorum imminere putemus? Ego quidem nihil video, praeſertim quum in Germania inter tutorem ac curatorem nihil, vel parum intercedere diſcriminis, dubium non ſit, ceu pridem obſeruarunt viri, patrii iuris experientiſſimi GAILIVS (*k*), THOMASIVS (*l*), BEIERVS (*m*) et ill. a LVDEWIG. (*n*) Id quod adeo verum eſt, vt ne quidem vocabula ſint Germanis, quibus tutores curatoreſque diſtinguant, et hinc vtroſque communi nomine vocent *Vormundere*. Alio deinde inſurgit argumento SCHILTERVS; *praetorem* ſcilicet, *non repraeſentare perſonam tutoris*, quod ipſum confirmat VLPIANI teſtimonio (*o*). Sed haec plane non feriunt ſententiam noſtram. Quamuis enim per hanc legem expediti iuris ſit, praetorem apud Romanos ſeipſum tutorem dare non potuiſſe, quemadmodum nec ſe ipſum vel iudicem pedaneum, vel arbitrum dare poterat: inde tamen non conſequitur, vt nec in Germania magiſtratus tutores ſuperiores eſſe, aut tutores ab iis dati, vice eorum fungi poſſint; quum longe diuerſiſſima ſit haec conſtituendi tutores ratio, qua in Germania vtuntur magiſtratus, ab illa veteri Romanorum. Et quis vero ex iure Romano mores Germanorum aeſtimet? Ita ſane ratiocinari, ſaltem SCHILTERVM non decebat, qui vindicandis moribus patriis, tantum laboris atque induſtriae in vniuerſo illo opere impenderat. Denique veretur vir doctiſſimus, *ne male ita conſulatur pupillis, ſi loco actionis tutelae cogerentur regulariter ad actionem ſubſidiariam aduerſus iudicem confugere*. Sed, ſi quid video, tuta omnia timet SCHILTERVS. Neque enim quiſquam coget pupillos, ideo ſtatim ad actionem ſubſidiariam prouolare, quia magiſtratus eſt tutor ſupremus, eiuſque vice reliquos tutores et curatores adminiſtrationem gerere diximus. Illi enim omnino prius ex facto ſuo, ſiue ob culpam male geſtae adminiſtrationis, conueniendi, excutiendique erunt etiam apud nos in Germania, quam ad magiſtratus, tamquam tutores ſuperiores, perueniatur, prout etiam iure Romano hic ordo praeſcribitur (*p*).

§. XV.

Definitio ſupremae tutelae.

Quae quum ita ſint, tutela haec ſuperior re ipſa nihil aliud eſt, quam vis ac poteſtas in pupillos, et ſicubi in Germania feminae quoque adultiores ſub tutela vel cura viuere tenentur, etiam in feminas, pri-

(i) Schilter. *ibid.*
(k) Gail. *lib.* II. *Obſ.* XCVI.
(l) Thomaſ. *Not. ad Inſt. p.* 73.
(m) Beier. *Diſſert. de hodierna tut. ac curat. differ.*
(n) Ludew. *Opuſc. Tom.* II. *p.* 1077.
(o) L. 4. *ff. de tut. et curat. dat.*
(p) L. 4. *l.* 5. *C. de magiſtr. conu.*

Digitized by Google

primario atque eminenter ſummis imperantibus, ſecundario quibusuis magiſtratibus ac iudicibus competens, cuius virtute, tutores vel curatores ſua vice adminiſtraturos, conſtituere, geſtorum rationes ab iiſdem, tamquam vicariis ſuis, poſcere, ac denique parum diligentes, nulla etiam praeuia ſuſpecti accuſatione, in ordinem redigere, atque remouere poſſunt. Nimirum apud Romanos magiſtratus ipſi tutores non erant, ſed iudices tantum illorum, vnde etiam ad reddendas rationes non temere cogere ſolebant tutores, niſi actione tutelae, vel de diſtrahendis rationibus apud ſe pulſatos. In Germania vero, ipſi ſupremi tutores ſunt magiſtratus, adeoque vi officii, etiam non rogati, rationes exigunt, easque diſpungunt, diſtrahunt, et ſi forte, negligentius in adminiſtrandis pupilli bonis tutores a ſe conſtitutos ſeſe gerere, vident, nullo licet accuſante, in eos tamquam ſuſpectos inquirunt, eoſque, prout videntur meriti, coercent. Porro, non omnes quidem apud Romanos magiſtratus tutores dare, aut de ſuſpectis cognoſcere poterant, ſed illi tantum, quibus id ſpeciali lege indultum erat (q). Apud nos vero, omnibus tutela illa ſuperior vi magiſtratus competit. Denique nec omnes quoque tutores Romae a magiſtratu dependebant, ſed illi tantum, quos ipſe dederat, cum teſtamentarios pater ſuo arbitrio, legitimos ipſa lex conſtitueret. Verum a noſtris magiſtratibus omnes tutores pendent; tamquam vicarii, ſiue teſtamento ſint dati, ſiue ob ſanguinis propinquitatem ad tutelam vocati, ſiue ab ipſo magiſtratu *ἀμέσως* conſtituti. Quae omnia diſcrimina, luculentius mox a nobis explicanda, ſatis, opinor, oſtendunt, quantum differant extraordinaria illa quorumdam magiſtratuum Romanorum iuriſdictio, et ſuprema principum magiſtratuumque tutela in Germania, de qua heic agimus.

§. XVI.

Diximus, ſupremam hanc tutelam competere et principi, et magiſtratibus. Ne autem vtrorumque partes confundantur, in primis monendum, qua ratione id, quod principi tribuimus, etiam de magiſtratibus, iudicibuſque inferioribus praedicemus. Sciendum igitur eſt, eamdem hic eſſe rationem atque ſubordinationem, quam in iuriſdictione animaduertimus. Quemadmodum enim princeps fons ac origo eſt omnis iuriſdictionis, omneſque reliqui magiſtratus illam exercent principis nomine, ac eo modo, quo ipſe eam collatam voluit: ita quoque ſuprema haec tutela principi in primis competit, magiſtratibus iudicibuſque inferioribus non niſi quatenus eam principis nomine exercent. Satis id probant tot leges tutelares, quibus ius conſtituendi tutores magiſtratibus conceditur, de quibus non ſine adparatu egit ill. A LUDEWIG in *Diſſertat. de tutela Atiliana* (r). Quod ipſum quoque confirmat ORDINATIO POLITICA, FRANCOFURTI ad MOENUM anno MDLXXVII. condita (s), vbi cauetur: *VVen aber nun deneh*

Differentia eiuſdem, quatenus vel Principi, vel magiſtratibus inferioribus competit.

(q) *L. 6. §. 2. ff. de tut. l. 1. §. 3. 4. ff. de ſuſpect. tut.*

(r) Ludew. *Opuſc. Tom. II. pag.* 1174.

(s) *Ordin. Polit. Francof. de anno* MDLXXVII. *Tit.* XXXII. *§.* 1.

denen Obrigkeiten zuſtehet, *Einſehen zu haben*, *damit die Pupillen nicht benachtheiligen werden.* - - - *Als wollen wir allen und ieden von Adel und Communen befohlen haben*, *in ihren Obrigkeiten und Gebiethen zu verordenen*, *daſs den Pupillen iederzeit Vormunder gegeben werden*. Quare quum ſuperior haec magiſtratuum tutela, ipſi ſupremae principis tutelae ſubordinata ſit, poterit a magiſtratu geſtorum rationes exigere, ſi et hic parum diligenter officio ſuo functus videatur. Denique, ſicut iudices inferiores tutelam ſuperiorem non gerunt, niſi ratione eorum, qui ſuae iuriſdictioni ſubſunt: ita princeps ipſe ſupremi tutoris officio fungitur, ſiue per ſe, ſiue per ſupremum ſenatum, quem regimen vocant, quoties in pupilli parentes immediate imperium exercuit, vel, vti in Saxonia loquuntur, *wan der Pupille ſchriffsſaeſſig iſt*. Et hoc eſt, quod in CONSTITVTIONIBVS PROVINC. MONASTERIENSIBVS (*t*) legimus: *Denen Pupillen ſind von Vns*, *oder dem Gerichte*, *darunter der Verſtorbene geborig gewveſen*, *Vormundere zu beſtatigen*: prout videlicet eorum parentes, principi vel ἀμέσως, vel ἐμμέσως ſubſuerunt.

§. XVII.

Eius fundamentum.

Quamuis igitur ſuperior haec iudicum magiſtratuumque tutela ipſa ſubordinata ſit ſupremae principis tutelae, eo modo, ac §. antecedente de ſubordinatione iuriſdictionis audiuimus: non tamen exiſtimandum eſt, ideo hanc eorumdem tutelam in Germania ſemper promanare a iuriſdictione, ſiue ordinaria, ſiue extraordinaria, quum longe aliud, et quidem non vnum idemque vbiuis fundamentum heic eſſe quaerendum, extra omnem plane dubitationis aleam poſitum videatur. Primum enim ſatis conſtat, opinor, ius conſtituendi tutores, hodie non amplius certis quibuſdam magiſtratibus, nec certa quadam ſpeciali lege, ſed omnibus omnino iure ordinario competere; vt adeo tutoris datio hodie non magis extraordinariae iuriſdictionis dici poſſit, quam adoptio, vel emancipatio, aut huius generis alia (*u*). Vnde procul dubio errant, qui cum MEIERO (*x*), ZAHNIO (*y*), et REBHANIO (*z*) ſtatuunt, hodienum quoque apud Germanos tutoris dationem neque vi imperii, neque iuriſdictionis, ſed ex peculiari conceſſione competere; *idque et hodie non minus verum eſſe*, *quam verum fuerit olim*. Porro, quamuis regulariter omnes, qui ordinaria pollent iuriſdictione, gaudeant quoque iure conſtituendi tutores: non ideo tamen vbique ordinariae iuriſdictionis illam facultatem recte dixeris. Ecce enim multas in Germania ciuitates municipales, quae nulla omnino iuriſdictione in ciues, ſed tantum poteſtate βουλευτικῇ et ſenatoria gaudent, & tamen pupillis in ciuitate tutores conſtituunt, vt recte obſeruauit SCHILTERVS (*a*). Nec magis tamen ipſe rem

acu

(t) *Conſtit. Prouinc. Monaſter. Tit. V. et curat. dat. §. VII.*

(u) Thomaſ. *in Schol. ad Huber. Prael. tit. Pand. de iuriſd. n. 4.*

(x) Meier. *Colleg. Argent. tit. de tut.*

(y) Zahn. *Ichnogr. municip. cap. LII. num. 2.*

(z) Rebhan. *Dec. ſel. quaeſt.* I. *n.* 37.

acu tetigiſſe videtur, quum hanc facultatem, non quidem vi imperii, aut iuriſdictionis vel ordinariae vel extraordinariae, ſed iure magiſtratus competere exiſtimat. Competere enim eamdem videmus etiam nobilibus in pagis ſuis, dummodo iuriſdictione ſaltem ciuili, vel baſſa, quam vocant, polleant; quos tamen magiſtratus nemo dixerit. Quare, vt dicam tandem id, quod res eſt, ius dandi tutores, in eorumque geſta et rationes inquirendi, in Germania pertinet ad ius tutelae ſuperioris. Illud autem iure ſuperioritatis territorialis primario principi competere, argumenta, quae ſupra attulimus, ipſaque publica documenta, ſatis euincere arbitror. Vnde tuto concludere licet, magiſtratus omnes ius conſtituendi tutores, principis nomine exercere, ſiue habeant illud iure magiſtratus ordinarii, ſiue per inueſtituram, ſiue ex ſpeciali priuilegio, cui ſoli illud accepto ferendum puto, quod magiſtratus quidam municipales, iuriſdictione deſtituti, iura illa tutelae ſuperioris, quae paullo ante deſcripſimus, in municipio exerceant.

§. XVIII.

Illius effectus, circa confirmationem tutorum. An et quatenus tutor teſtamentarius confirmatione opus habuerit iure Romano?

Sed iam proximum eſt, vt, quis huius ſupremae tutelae effectus ſit, quamque ex ea obſeruatione vtilitatem capere liceat, paucis oſtendamus. Primum itaque inſignis eius effectus, atque diuerſitatis iurium ratio obſeruatur circa CONFIRMATIONEM TVTORVM, in qua mores noſtros adeo a iure Romano diſcrepare reperimus, vt in Germania vbique tutores et curatores qualeſcumque, non prius adminiſtrationem tutelae ſuſcipere poſſint, quam a magiſtratu confirmati, tutorium, quod vocant, vel curatorium, ea, qua decet, forma conceptum, acceperint. Quod vt melius intelligatur, diſcrimen illud paullo plenius a nobis nunc erit inueſtigandum. Nimirum apud Romanos, tutores teſtamento rite dati confirmatione non indigebant, nec vllae erant magiſtratus partes in conſtituenda tutela, de qua ipſe pater in teſtamento ſuo legem dixerat; cuius rei rationem hanc reddi animaduertimus a POMPONIO (*b*), quoniam ciuibus Romanis *verbis legis XII tabularum*: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, *latiſſima poteſtas tributa videbatur, et heredes inſtituendi, et legata et libertates dandi*, TVTELAS *quoque* CONSTITVENDI. Id quod adeo verum eſt, vt ſi vel maxime pater tutorem dediſſet, teſtamenti facti tempore, vel moriente patre, huic negotio imparem, minorem puta, furioſum, ſimilemue; nihilominus valida eſſet illa tutoris datio, licet omnino quoad effectum ſuſpenderetur, vſque dum tutor ille ad iuſtam perueniſſet aetatem, vel compos mentis factus eſſet, interimque a praetore vel praeſide daretur alius, qui adminiſtraret (*c*). Reiicere ergo, vel prorſus a tutela repellere eiuſmodi tutorem, non poterant magiſtratus. Similiter, ſi quando minus recte, id eſt, non eo modo, vti iura poſtulant (*d*), tutorem a patre datum adpareret, ſupplendum qui-

(a) *Exercit. XXXVII. §. LXII.*
(b) *L. 120. ff. de verb. ſignif.*
(c) *§. 2. Inſt. qui teſt. tut. dari poſſ. l. 11. ff. de tut. l. 10. §. 3. ff. de teſtam. tut. l. 10. §. 7. ff. de excuſ. tut.*
(d) *L. 3. §. 1. ff. de teſt. tutela.*

quidem erat eo caſu per confirmationem magiſtratus, id quod iure deerat (*e*): tantum vero aberat, vt in arbitrio eſſet magiſtratuum, vellentne eum confirmare, nec ne, vt potius abſciſſe, et ſine inquiſitione vel ſatiſdatione confirmationem hanc impertiri cogerentur (*f*). Vnde non eſt difficile intellectu, quam exigua fuerit magiſtratuum Romanorum poteſtas, circa tutores hoſce teſtamentarios, et quanto maiorem libertatem leges patri conceſſerint, quippe cui et in diem, et ſub conditione, et minorennem, et furioſum teſtamento tutorem dare licebat (*g*), quum tamen nihil horum magiſtratibus eſſet permiſſum (*h*).

§. XIX.

An legitimus?

Nec multo plus auctoritatis erat magiſtratibus, circa tutores legitimos, quos ipſa Lex XII. Tab. vel propalam, vel *κατὰ διάνοιαν* ad tutelam vocauerat, quales nimirum erant agnati, patroni, parentes, et fiduciarii. Quamuis enim ſemper liceret patri, legitimos teſtamento a tutela excludere, iisque pro lubitu praeferre extraneos, ſiquidem IVSTINIANO teſte (*i*), *quibus teſtamento tutor datus non erat, his demum ex lege XII Tab. agnati erant tutores, qui vocabantur legitimi*, quoniam, vt alibi obſeruauimus (*k*), tutela apud Romanos per omnia fere hereditatis inſtar erat: magiſtratibus tamen eos excludere nullo modo erat permiſſum; adeo vt ne quidem apud hoſtes exiſtentem legitimum, ſimpliciter praeterire potuerint, ſed alium interim tutorem debuerint dare, qui tantiſper adminiſtraret, dum ille in ciuitatem rediiſſet (*l*). Similiter quoque nullae erant magiſtratuum partes in confirmandis tutoribus legitimis. Confirmatio enim iure Romano ad ſolos tantum teſtamentarios pertinebat, legitimos vero nemo dabat, ſed ipſa lex ad tutelam vocabat (*m*). Vnicum igitur ſuperfuit tantum, in quo magiſtratuum hic verſabatur officium, ſcilicet vt ſatiſdationem exigerent a legitimis; quamuis ne id quidem ſemper fiebat, quum patrono, dummodo perſona honeſta eſſet, in quem ſuſpicio perfidiae nulla caderet, plerumque cauſſa cognita, remitteretur illa cautio, ob reuerentiam ipſi debitam (*n*). Vnde ex eadem ratione recte colligit ARN. VINNIVS (*o*), multo minus legitimam parentum tutelam, eo ſatiſdationis onere fuiſſe grauandam. Omnium minime confirmatio cadebat in tutorem, a magiſtratu datum, quia is a magiſtratu ſuperiore cum inquiſitione, ab inferiore cum ſatiſdatione dabatur, adeoque nullum huic tutoris dationi inerat vitium, quod confirmatione eſſet tollendum.

§.XX.

(e) *L. 1. §. 1. ff. de confirm. tut.*

(f) *d. L. 1. §. 2. ff. de confirm. tut. et L. 3. et 6. ff. eod.*

(g) *§. 2. et 3. Inſt. qui teſtam. tut. §. 1. Inſt. de Atil. tut. L. 8. §. 2. ff. de teſt. tut.*

(h) *L. 6. §. 1. ff. de tutelis.*

(i) Princ. *Inſt. de legit. agn. tut.*

(k) *Element. iur. ciu. Pand. Part. IV. §. CCXCIII.*

(l) *L. 1. §. 2. ff. de legit. tut.*

(m) *L. 5. pr. ff. de legit. tut.*

(n) *d. l. 5. §. 1.*

(o) Vinn. *ad §. 1. Inſt. de ſatiſd. tut. num.* 3.

§. XX.

Nimirum CONFIRMATIO iure Romano nihil aliud eſt, quam actus, per quem praetor, ſublato vitio vel defectu, ob quem tutoris datio legibus ſubſiſtere non poterat, eidem ſubuenit, et publica auctoritate eam conſeruat, vel, vt breuiter rem explicat CVIACIVS (*p*), negotium *non infirmat*. Vnde egregie falluntur, qui putant, CONFIRMARE apud Romanos idem eſſe, ac ius adminiſtrandi tutelam publica auctoritate in tutorem conferre, vel tutoris dationem, ſiue a teſtatore patre, ſiue a lege factam, approbare, ratamque eſſe iubere: quo nomine lapſus eſt ſine dubio auctor GLOSSARVM NOMICARVM, a CAR. LABBAEO, et nuper quoque in Theſauro iuris ciuilis editus (*q*), dum *τὸ κονφιρματευθῆναι* vertit, *κυρωθῆναι*, *βεβαιωθῆναι*, *ratum habere*, *firmare*. CONFIRMARE potius ICtis nihil aliud eſt, quam, vt ſupra diximus, actum in ſe inualidum ſublato vitio ſaluare, vel, vt eleganter ait MODESTINVS (*r*), *id, quod deficit, replere publica poteſtate*. Quod ipſum, vt nemini dubium ſupereſſe poſſit, aliquot locis ex iuris textibus illuſtrare, operae pretium fuerit. Exſtat reſcriptum diuorum fratrum (*s*) ad Pollionem, in quo *inceſtas nuptias* CONFIRMARI *non ſolere*, tradunt. Iidem Flauiae Tertullae, quum ignara iuris nuptias inceſtas cum auunculo iniiſſet, per Menſorem libertum reſcripſerunt (*t*): *Idcirco, quum haec omnia in vnum concurrant*, CONFIRMAMVS *ſtatum liberorum, in eo matrimonio quaeſitorum, perinde ac ſi legitime concepti fuiſſent*. Et alibi (*u*) eodem plane ſenſu, *adoptio perinde* CONFIRMARI dicitur, *ac ſi iure facta eſſet*, itemque (*x*), *adoptionem non iure factam, a principe* CONFIRMARI *poſſe*, et, quae huc faciunt, alia, quibus iam non amplius immoramur, praeſertim quum apud veteres probatae latinitatis auctores, eodem ſenſu vocabulum hoc vſurpetur, ceu ex ipſo CICERONE non vno loco obſeruare licet (*y*). Haec igitur de ſignificatione vocis CONFIRMARE plenius aliquando dicenda fuerunt, vt eo melius intelligatur, quidnam per illam intellexerint Romani, et ne quis forte putet, eodem ſenſu id vocabulum accepiſſe iuriſconſultos Romanos, ac vulgo apud nos hodie accipitur. Tantum enim abeſt, vt per hanc magiſtratus confirmationem, ipſe tutor a magiſtratu fuerit conſtitutus, vt potius pro teſtamentario haberetur tutor ille confirmatus, ceu ex pluribus iuris noſtri textibus, ſatis liquet (z). Quamobrem etiam non eſt, cur cum VINNIO (*a*), HVBERO (*b*), aliiſque, *mixtum* tutelae genus ſtatuere, eoque tutelam confirmatam referre velimus.

CONFIRMATIO quidnam iure Romano?

 §. XXI.

(p) Cuiac. *in Recitat. prior. ad tit. de Iuriſd. p.* 65.
(q) *Tom. III. p.* 1757.
(r) *L.* 1. §. 1. *ff. de confirm. tut.*
[s] *L.* 38. §. 6. *ff. ad l. Iul. de adult.*
(t) *L.* 57. *ff. de rit. nupt.*
(u) *L.* 29. *ff. de adopt. et emanc.*
(x) *L.* 38. *ff. eod.*
(y) Cicero *Orat. antequam iret in exil. cap. VII.* itemque *Epiſt. ad Famil. lib. XVI. Epiſt.* I. *et* Orat. *pro domo cap. XVIII.*
(z) *L.* 1. §. 1. *l.* 3. *ff. de confirm. tut. l.* 32. *ff. de excuſ. tut.*
(a) Vinn. *ad* §. 5. *Inſt. de tutel. n.* 4. *p.* 90.
(b) Huber. *Praelect. ad Pand. lib.* XXVI. *tit.* III. *n.* 3.

Digitized by Google

§. XXI.

Apud Germanos tam teſtamentarius, quam legitimus, quin et a magiſtratu datus, tutor confirmandus eſt. Fundamentum huius confirmationis in Germania.

Quae de natura atque effectu confirmationis tutorum, ex iuris Romani principiis hactenus diſſeruimus, illa eo animo dicta ſunt, vt clarius eluceret differentia atque indoles confirmationis hodiernae in Germania, de qua iam nobis erit ſermo, et quam veteri illi Romanorum longe diſſimillimam eſſe, nemo non intelliget. Ecce enim ſtatim diuerſitatis huius non leue momentum, quod apud Germanos confirmatione illa indigeant tutores qualeſcumque, adeo, vt ſiue ſint teſtamento a patre dati, ſiue ob ſanguinis propinquitatem a lege vocati, ſiue ab ipſis conſtituti magiſtratibus, non prius ſuſcipere poſſint tutelam, quam a principe, vel magiſtratu fuerint confirmati. Dubium quidem de vltimis, quos datiuos alias vocamus, mouet magni nominis ICtus SAM. STRYKIVS (c), qui confirmatione illos indigere ideo negat, quod eo ipſo, quo dantur, adminiſtratio quoque ipſis conceſſa videatur. Sed quod pace tanti viri dictum ſit, rem non videtur conficere illa, quam adfert, ratio. Ius enim adminiſtrandi tutelam, non incipit a tempore, quo datus eſt a magiſtratu tutor, ſed a momento, quo praeſtito iureiurando, vel ſatiſdatione, vel vtriſque tutoriorum a magiſtratu accepit, in quibus ipſis conſiſtit illa Germanorum confirmatio. Dein vereor, ne ICtus excellentiſſimus ipſis contradicat Receſſibus Imperii, quibus tutores etiam a iudice datos, confirmandos eſſe diſerte ſatis ſancitur, quemadmodum ipſa verba ſtatim adferenda perſpicue demonſtrant. Confirmandi ergo in Germania omnes cuiuſcumque generis tutores, idque ad mores Germanorum antiquiſſimos referendum. Quamuis enim vulgo ius illud confirmandi tutores, deriuetur ex ORDINATIONE POLITICA anno MDXLVIII. Auguſtae confecta (d), qua cauetur inter cetera: *Daſs auch ein ieglicher Vormunder, er ſey gleich in Teſtaments-vveiſs verordnet, oder durch das Recht oder Richter gegeben, ſich der Vormundſchafft nicht unterziehen ſolle, die Vervvaltung ſey Ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen;* (quae totidem verbis repetuntur in RECESSV IMPERII de anno MDLXXVII. (e) multo tamen profecto antiquior eſt illa confirmatio Germanorum, cuius iam apud MARCVLFVM (f), nec non in LEGE WISIGOTHICA (g) et LANGOBARDICA (h), itemque GLOSSIS IVRIS SAXONICI WEICHBILDICI (i), expreſſiſſima exſtant veſtigia, quae mira ſagacitate, vti ſolet, deprehendit iam pridem Io. SCHILTERVS (k).

§.XXII.

(c) Stryk. *Vſ. modern. Digeſt. lib.* XXVI. *tit.* III. §. IV.
(d) *Reformat. guter Policey de anno* MDXLVIII, *tit.* XXXI. §. II.
(e) *Rec. Imp. anni* MDLXXVII. *tit.* XXXII. §. II.
(f) Marculf. *Form.* LXXIV.
(g) Lex Wiſigoth. *lib.* IV. *tit.* III. *leg.* III. *et tit.* II. *leg.* XIII.
(h) Lex Langob. *lib.* II. *tit.* XLVIII. *art.* I.
(i) *Gloſſa Weichb. ad Art.* XXVI.
(k) *Exerc.* XXXVII. §. LXIII. *ſequ. pag.* 621.

Digitized by Google

§. XXII.

Confirmatio iuris Germanici quidnam efficiat?

Praeterea in primis nunc quoque diſpiciendum, eſt, quidnam ſingulare tribuat, et quemnam effectum habeat haec confirmatio Germanica. Nimirum, illa non vt apud Romanos, defectum aliquem tollit, vel tutoris dationem, minus recte factam, publica auctoritate ſuſtinet; ſed ipſa potius eſt, quae tutori ius adminiſtrandi tutelam defert, et vt plenius dicam, ipſum conſtituit tutorem. Quod adeo verum eſt, vt apud nos nemo ante pro tutore habeatur, nec qualiſcumque tutela vllum prius ſortiatur effectum, quam dato tutorio, poteſtatem ſuſcipiendi tutelam, concesſerit magiſtratus. Indicant hoc ſatis verba, quae paullo ante ex receſſibus imperii adduximus, vbi huc faciunt in primis illa: *ſich der Vormundſchafft nicht unterziehen, es ſey ihm denn die Vervvaltung zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen*. Hinc, ſi dicendum, quod res eſt, tutor teſtamentarius proprie tutelam non habet ex teſtamento, nec agnatus cognatuſque ex lege, ſed potius a confirmatione magiſtratus. Vnde optime quoque contra GAILIVM (*l*) et MYNSIGERVM (*m*) obſeruatum eſt a ICtis eximiis (*n*), tutorem in iudicio acturum pro pupillis, legitimare ſe non poſſe producto teſtamento, vel demonſtrata ſanguinis propinquitate, ſed neceſſariam eſſe productionem tutorii. Inde quoque eſt, ceu obſeruarunt iidem, quod tutor non poſſit prius ſe immiſcere negotiis pupillorum, nec prius quoque bona eius tacita adficiantur hypotheca, nec denique prius ipſi opus ſit excuſatione, quam confirmatione iudiciali tutela ipſi fuerit iniuncta. Denique illud vel maxime hic erit notandum, tantam eſſe magiſtratuum noſtrorum circa confirmandos tutores poteſtatem, vt etiam teſtamento datos, et a lege vocatos, praeterire, alioſque magis idoneos conſtituere poſſint, ſi priores adminiſtrationi tutelae parum ſufficientes animaduertant (*o*). Quae omnia ſatis indicant, opinor, non tam ex teſtamento, vel lege, quam ex confirmatione magiſtratus, ius adminiſtrandi tutelam hodie proficiſci, ac ſine ea tutelam curatelamue alicui competere, non intelligi:

§. XXIII.

Haec tribuit tutori VICARIAM tutelae adminiſtrationem.

Vnde vero iſte Germanorum mos, ab inſtitutis Romanorum adeo diuerſus? Ex ſola profecto ſuprema illa, quae principibus in Germania competit, tutela. Huius naturam ſi recte perceperis, (id quod ex illis, quae hactenus a nobis propoſita ſunt, non difficile fore confido,) facile animaduertes reliquos tutores omnes, cuiuſcumque ſint generis, reuera nihil aliud eſſe, quam magiſtratuum in adminiſtranda tutela VICARIOS, quippe quorum nomine et mandato tutelam ſuſcipiunt, quibuſque etiam illos ad reddendas rationes obſtrictos eſſe, nemo

[l] Gail. *lib. II. Obſ.* CVII.

(m) Mynſing. *Cent. II. Obſ.* XXXVII.

(n) Stryk. *Vſ. modern. Dig. lib.* XXVI. *tit.* III. §. *VI.* Berg. *Oeconom. Iur. lib.* I. *tit. IV. p.* 160.

(o) Thomaſ. *Not. ad Inſt. lib.* I. *Tit.* XIV. *p.* 78. *ſequ.*

Digitized by Google

nemo dubitat. Iam igitur non amplius miraberis, cur in Germania tutores indiſtincte confirmentur; iam quoque intelliges, quidnam ſibi velit tutorium vel curatorium, ſine quo neminem pro tutore eſſe habendum, ſupra diximus. Et vicariam quidem hanc tutorem Germanorum adminiſtrationem, tam in legibus publicis Imperii, quam in antiquis monumentis, obſeruabis praeſidium reperire: In LEGE WISIGOTHICA aeque ac aliis legibus Germanicis, ad tutelam quidem vocantur proximi agnati cognatiue: nihilominus tamen adminiſtrationem a iudice illis eſſe decernendam, vbique innuitur. Audiamus quaedam huc pertinentia: *Si pater ipſe*, inquit LEX VVISIGOTHICA (p), *qui nouercam duxerit, tuitionem ſuſcipere filiorum noluerit, tunc a* IVDICE *propinquior ex matre* TVTOR ELIGATVR. In formula (q) MARCVLFI ſupra laudata, patruo tutela defertur prouocaturque prius ad leges Romanas, de tutela legitima et deinceps additur; *Ideo vna cum conſenſu primatum ciuitatis conuenit nobis*, (iudici) *vt iſtum* (pupillum, de quo erat quaeſtio,) *patruo ſuo, vna cum omnibus bonis ſuis, facto et conſcripto rerum inuentario*, SVB OFFICIO TVTORIS COMMENDARE *deberemus: quod ita et fecimus*. Habemus igitur tutelam legitimam a magiſtratu commendatam. Quum enim alias tutela legitima confirmatione non indigeat: nihilominus tamen hic iudex patruum, quamuis a lege iam vocatum, tutorem conſtituere, eique tutelam COMMENDARE dicitur. Idem ex RECESSIBVS IMPERII (r), ſupra a nobis citatis, probari poteſt, in quibus adminiſtratio a magiſtratu tutoribus MANDARI dicitur. Id enim innuunt verba: *die Verwaltung ſey Ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen*. Quod et in aliis legibus Germanicis repetitur, veluti in STATVTIS HAMBVRGENSIBVS (s), LVBECENSIBVS (t), (quae poenam quoque arbitrariam decernunt, ſi quis tutorum, priuſquam a magiſtratu confirmatus ſit, adminiſtrationem adſectare auſus fuerit,) et in primis in CONSTITVTIONE TVTELARI REGIA PRVSSICA (u). In quibus omnibus ita loquuntur, legislatores, vt facile intelligi poſſit, tutores, quemadmodum diximus, hodie nihil aliud eſſe, quam VICARIOS principis vel magiſtratus, tamquam tutoris ſupremi, iiſque etiam non alia de cauſſa competere adminiſtrationem, quam quod ea illis a principe vel magiſtratu ſit demandata.

§. XXIV.

Alter SVPREMAE tutelae effectus circa petitionem tutorum.

Nec minus porro ſuprema haec Germanorum tutela effectum ſuum exferit circa PETITIONEM TVTORVM. Iure Romano, quoties pater liberis teſtamento de tutoribus non proſpexerat, nec aderat ex agnatis cognatiſque, cui ex lege tutela recte crederetur, neceſſario tutor erat petendus a magiſtratu; quoniam, vt ſaepius dictum, tutoris datio iuriſ-

(p) Lex Wiſigoth. *lib.* IV. *tit.* II. *art.* XIII. *leg.* 13.

(q) Marculf. *Formul.* LXXIV.

(r) *Receſſ. Imp. de ann.* MDXLVIII. *et* MDLXXVII. *l. c.*

(s) *Stat. Hamburg. Part.* III. *tit.* III.

(t) *Ius Lubec. Part.* I. *tit.* VII. *art.* II.

(u) *Konigliche Preuſſiſche Vormundſchaffts-Ordnung art.* XIX. *collato art.* XXXII.

iuriſdictionis erat extraordinariae quam magiſtratus non exercebant, niſi rogati. *Petere autem tutores*, vt recte obſeruat V. C. GER. NOODT. (x), *non eſt petere aliquem de medio; praetoris arbitrio eligendum, ſed* NOMINATIM *petere tutorem vel curatorem, Lucium Titium, verbi gratia. Ita tutores vel curatores petere erat, praetori nominare futuros tutores ſiue praetori dare nomina eorum, quos petas ab eo tutores conſtitui.* Id quod etiam ex locis iuris noſtri quam plurimis perſpicue patet (y). Hinc et CAIVS obſeruat (z), ipſum pupillum ſibi tutorem petere non potuiſſe. Abſurdum enim videbatur, exiſtimare, in eligendo tutore firmum eſſe pupilli iudicium, cuius in omnibus rebus iudicium, vt infirmum, tutore auctore regitur. Petere contra tenebantur (a), et quidem ex neceſſitate mater, auia, proximi heredes et liberti, ex officio et pietate cognati reliqui, adfines, familiares, amici. Priores, ſi non petiiſſent, vel non eo modo, ac iura id fieri volebant (b), ſpe hereditatis excidebant; liberti, apud praeſidem, vel praefectum vrbi, tamquam inofficioſi, caſtigabantur. Tam rigida erat hac in re iuris Romani ſanctio.

Petere tutores quidnam iure Romano? Quidnam tutores petere teneantur illo iure?

§. XXV.

Verum enim vero longe aliter haec ſeſe habent in Germania. Apud nos enim magiſtratus ipſi ſupremi ſunt tutores, eoſque operam dare oportet, ne quid capiat detrimenti pupillorum ſubſtantia. Ideo etiam non expectata matris aliorumque petitione, tutores conſtituunt, quin etiam non rogati facere illud tenentur, ſi ſciant, pupillos eſſe in iuriſdictione ſua, qui tutoribus deſtituantur. Id enim volunt RECESSVS IMPERII aliquoties iam citati (c), dum praecipiunt: *Daſs denen Pupillen und minderiahrigen Kindern iederzeit, biſs ſie zu ihren Voigtbahren und Manbahren Iahren kommen, Vormundern und Vorſtehern, ſo die ihnen von ihren Eltern im Teſtament, oder letzten vvillen nicht verordnet, oder ihre angebohrne Freunde und Vervvandte ſich der Vormundſchaffts aus rechtmaſſigen Vrſacken nicht unterziehen vvollten, oder dazu nicht ſuglich und geſchickt vvaren, gegeben vverden.* Clarius loquitur AVGVSTISSIMVS REX PRVSSIAE (d): *VVenn nun gleich niemand um Beſtellung der Vormundere der Unmundigen halben anſuchet, ſoll doch die Obrigkeit vor ſich, und Amtsvvegen daran ſeyn, daſs - - - die Vnmundigen mit Vormundern ſorderlichſt verſehen vverden.* Quod et aliae leges tutelares, veluti IVS LVBECENSE (e), diſerte inculcant.

In Germania magiſtratus quoque conſtituunt tutores non rogati.

§. XXVI.

(x) Noodt. *Comment. ad Pand. lib. XXVI. tit. VI. p. 553. Tom. II. Opp.*

(y) *L. 2. §. 2. ff. qui pet. tut. l. 2. C. eod. l. 24. ff. de tut. et cur. dat. l. 1. §. 3. de magiſtr. conuen. l. 2. §. 23. ff. ad SC. Tert.*

(z) *l. vlt. ff. de manumiſſ. vind.*

(a) *l. 2. pr. §. 1. ff. qui pet. tut. vel curat.*

(b) *d. l. 2. §. 1.*

(c) *Receſſ. cit. ibid. §. 1.*

(d) *Konigliche Preuſſiſche Vormundſchaffts-Ordnung. art. XXXI.*

(e) *Ius Lubec. Part. I. tit. VII. art. IV.*

§. XXVI.

Ibidem quoque vt ſupremae tutelae, curatores dant adoleſcentibus, etiam inuitis.

Sane et hoc ex iure illo ſupremae tutelae aeque promanare, manifeſtum eſt, ac illud, quod hodie magiſtratus curatores etiam conſtituunt minoribus, quamuis repugnantibus et inuitis. Apud Romanos quidem aeque illis curator dabatur, verum non inuitis (*f*), ſed deſiderantibus (*g*), et conſentientibus (*h*). Et quamuis ex Conſtitutione MARCI ANTONINI Imp. vt CAPITOLINVS auctor eſt (*i*), *omnes adulti curatores acciperent, non redditis cauſſis*: inuiti tamen reuera illos non accipiebant, dum ipſi petere ſibi eoſdem ſolebant: quod vt fieret ab omnibus, facile obtinuit callida legis ſanctio, ſiquidem *ante rerum ſuarum adminiſtratio committi eis non debebat, quamuis bene rem ſuam gerentibus* (*k*), nec *officium tutorum, niſi curatoribus conſtitutis, finem accipiebat* (*l*). Verum in Germania tantis ambagibus non eſt opus. Ibi enim magiſtratus et iudices, tamquam ſupremi tutores, tutorem ſemel conſtitutum, regulariter poteſtatem adminiſtrandi ad maiorennitatem vſque continuare iubent, vel ſi is, pubere iam pupillo, ſe excuſarit, adoleſcenti curatorem nouum, etiam inuito, conſtituunt. Id quod, denuo non mirandum. Quum enim minores tutelam illam ſupremam etiam inuiti ferre teneantur: adquieſcere quoque debent, ſi a ſupremis hiſce tutoribus curator illis etiam inuitis detur, qui nomine ipſorum adminiſtret, praeſertim quum in Germania conſtitutio curatoris nihil ignominioſi in ſe habeat, vti olim apud Romanos, cuius rationem egregie euoluit ampliſſimus PRAESES (*m*).

§. XXVII.

Vlterior eius effectus circa adminiſtrationem tutelae.

In ipſa quoque tutelae ADMINISTRATIONE inſigne adparet iuris Romani et Germanici diſcrimen. Apud Romanos tutores adminiſtrabant ſuo arbitrio, nec partes ſuas interponebant magiſtratus, durante tutela, niſi vel ipſi tutores decretum de alienando expoſcerent (*n*), vel alius illos tamquam ſuſpectos accuſaret (*o*). At magiſtratus Germani, ſupremae tutelae memores, non tantum quotannis rationes reddi iubent, ſed nec temere vllum alicuius momenti negotium, ſe inſciis, a tutoribus geri patiuntur, quippe in quorum acta et geſta illos etiam non requiſitos, tamquam tutores ſuperiores, quam diligentiſſime inquirere decet. Lumen his accedet ex iis, quae de interponendis magiſtratuum partibus ſuper tutelae adminiſtratione, in CONSTITVTIONE NOVA TVTELARI ſanxit potentiſſimus REX PRVSSIAE (*p*). In primis de alimentis, conſilio magiſtratus pupillo decernendis, admodum ſollicitus eſt legislator auguſtiſſimus. Idemque etiam praecipit,

(f) §. 2. *Inſt. de curat.*
(g) *L. 13. §. 2. ff. de tut. et curat. dat.*
(h) *L. 2. §. pen. et vlt. ff. qui pet. tut.*
(i) Iul. Capitol. *vit. Marci cap. X.*
(k) *L. 1. §. vlt. ff. de minor.*
(l) *L. 33. §. 1. ff. de admin. et pet. tut.*
(m) *Elem. Iuris ciu. ſecund. Inſt. tit. de cur.* §. CCLXX.
(n) *L. 11. de reb. eor. qui ſub tut.*
(o) §. 1. 2. 3. *Inſt. de ſuſpect. tut.*
(p) *Konigliche Preuſſiſche Vormundſchaffts-Ordnung.* §. XLIII.

cipit, (q) vt ſi pupillus ſtudiis ſe conſecrare, et academias petere velit, ſumtus ſtudiorum magiſtratus pro ratione patrimonii definiat. Denique de pecuniis pupilli, conſenſu et conſilio magiſtratus elocandis, cauetur ibidem. (r) Sed quum in omnium fere manibus verſetur iſta CONSTITVTIO, plura inde exſcribere, iam ſuperſedemus. Illud tantum monuiſſe iuuabit, vi ſupremae huius tutelae, huius generis plura hodie ad magiſtratus pertinere officium, quae olim apud Romanos parum illis curae cordique fuerunt.

§. XXVIII.

Nec non circa finiendam eamdem.

Ex eadem ſuprema tutela ratio quoque reddi poteſt, cur iure Germanico tutela pubertate ipſo iure non finiatur, nec curatela ſemper maiorennitate, quum quibuſdam locis praecedere ſoleat cauſſae cognitio, an minor ea ſit frugalitate, vt ipſi adminiſtratio rerum ſuarum poſſit concedi. Apud Romanos in maſculis anno aetatis XIV. in feminis XII. tutela finiebatur ipſo iure, etiam quoad effectus adminiſtrationis, et ipſam negotii naturam. (s) Apud nos id fere ſecus ſe habet, vbi tutor ſemel a magiſtratu conſtitutus, eius vice regulariter etiam adulti rebus ad maiorennitatem vſque praeeſt. (t) Quod ipſum in Belgio quoque ita obſeruari, teſtantur CHRISTINAEVS (u), GVDELINVS (x), GROENEWEGIVS (y), in Gallia EGVINARIVS BARO. (z) Similiter apud Romanos curatela anno XXV. finita erat ipſo iure. Moribus Germaniae ne hoc quidem ſemper fit, cum paſſim contingat, vt adoleſcentes cura non exeant, niſi cauſſa cognita. Merentur hic referri, quae ex codice MSC. STATVTORVM ARGENTORATENSIVM de anno MCCCCXXIII. protulit SCHILTERVS (a). *Wer vor Meiſter und Rath Kinder-Vogt gemacht wird, das ſoll man verſchreiben, und der ſoll der Vogtie nicht ledig ſiñ, er bringe dann ſolche Kinder, der Vogt er iſt, fur Meiſter und Rath, und die Nechſten damit.* Vbi in fine iudici datur poteſtas ſtatuendi, an minore cura dimittendus ſit, nec ne. Ipſe quidem SCHILTERVS de venia aetatis petenda explicat hoc ſtatutum: ſed quam recte, ego quidem non definio; praeſertim quum in Germania non vbique maiorennitas a curatela liberet ipſo iure, ſed arbitrium vel decretum magiſtratus et alibi exigatur, ceu ipſe quoque SCHILTERVS ex SCHROEERO obſeruauit (b). Quale quid STATVTO etiam LEIDENSI cautum eſſe refert VINNIVS (c). Tanta ſcilicet eſt in Germania poteſtas ſuperiorum tutorum, vt quamuis maior factus ſit adoleſcens, tutor tamen vel curator tutelam deponere non poſſit, niſi a magiſtratu, cuius vice adminiſtrauit, cauſſa cognita, ab hoc officio dimittatur.

[q] *Ibid.* §. *XLV.*
[r] *Ibid.* §. *XLVII.*
[s] *L.* 31. *ff. de admin. et peric. tut. l.* 13. *ff. de tutel. et rat. diſtr.*
(t) Gail. *lib.* II. *Obſ. XCVI.* Schilter. *Exerc. XXXVII.* §. 79. *ſequ.* Meu. *ad ius Lubec. Part.* I. *tit.* VII. *art.* I.
(u) Chriſtin. *Vol.* III. *Dec. CLXXXIV. n.* 14. 16. *et Vol.* VI. *Deciſ. LXXXII. n.* 9.
(x) Gudelin. *de iure nouiſſ. lib.* I. *in fin.*
(y) Groenew. *de Leg. abrog. tit. quib. mod. tut. fin.*
(z) Eguin. Baro *ad Inſt. tit. quib. mod. tut. fin.*
(a) Schilter. *Exerc. XXXVII.* §. 80. *not. b. p.* 628.
(b) Schilter. *ibid. et* Schroer. *de tutel. ſiue inſtit. pupill. Part.* III. *p.* 18.
(c) Vinn. *ad Princ. Inſt. de curat. n.* 3.

§. XXIX.

Porro circa reddendas rationes, Quomodo illae redditae apud Romanos?

Nec praetermittendum hic videtur, quam maxime ſupremae huius tutelae virtutem ſeſe exſerere in RATIONIBVS TVTELARIBVS. Iure Romano a tutoribus exigi illae non poterant, niſi finita demum tutela, nec prius quoque locum habebat ipſum tutelae iudicium (d). *Abſurdum enim videbatur*, VLPIANO teſte (e), *a tutore*, qui parentis et domini loco erat, *rationem adminiſtrationis negotiorum pupilli repoſci, in qua adhuc perſeueraret*. Aliud quidem iura ſtatuebant circa actiones, quae ex quaſi contractu tutelae non oriebantur, veluti circa actions furti, damni, iniuriae, conditionem furtiuam, et crimen ſuſpecti: has enim actiones, etiam durante tutela, inſtitui potuiſſe, ibidem docet ICtus (f). Eadem omnia obtinebant quoque circa curatores minorum, aduerſus quos durante adminiſtratione, itidem actionem dari negant SEVERVS et ANTONINVS (g); nec non PHILIPPVS Imp. (h) Nec obſtat locus PAVLLI (i), quem de curatore pupillorum recte accipit SCHILTERVS (k), et plenius explicat ibidem reliquos, qui obſtare creduntur, iuris textus. Quamuis enim analogiae iuris non multum aduerſari videri poſſit, vt minor, quia ex conſilio neceſſariorum ſuſpectum poſtulare poteſt curatorem (l), etiam vtilem tutelae actionem aduerſus illum inſtituat, ceu ſibi quoque perſuaſit MEIERVS (m): tamen diuerſam quodammodo hic ſubeſſe rationem, nemo non videt. Delictum enim, ex quo tutor ſuſpectus poſtulatur, iam adeſt tempore minorennitatis, nec conſultum foret, ei facere facultatem diutius graſſandi in bonis minoris: at obligatio ad reddendas rationes non prius naſcebatur, quam finita adminiſtratione, adeoque nec actioni tutelae vtili prius erat locus: quamuis curatores, actionum ſingularium nomine, etiam durante illa, conueniri poſſe, nemo dubitet (n). Multo minus ergo rationes ex officio exigebat praetor, ſed rogatus tantum, finita tutela vel cura, officium ſuum impertiebatur.

§. XXX.

Quomodo apud nos reddendae?

Verum in alia omnia hic eunt Germani. Quemadmodum enim in conſtituenda et adminiſtranda tutela, magiſtratibus eorum multo plus eſſe auctoritatis, quam apud Romanos, audiuimus, ſiquidem ipſi, tamquam ſupremi tutores, dare debent operam, ne quid pupillorum res detrimenti capiant: ita haec illorum poteſtas circa rationes pupillares, in primis elucet; ſiquidem apud nos magiſtratus ex officio rationes exigunt quotannis, durante tutela, quin tutorem, tamquam vicarium, rationes vltro offerre iubent. Antiquum eſſe hoc ius, et vere Germanicum, inde patet, quod iam veſtigia eius in IVRE PROVINCIALI SAXONICO apparent (o), vbi dicitur: *Dem, ſo des Kindes Erbe*

(d) *L. 1. fin. ff. de act. tut. l. 4. pr. ff. eod.*

(e) *L. 9. §. 4. ff. eod.*

(f) *d. l. 9. §. 7.*

(g) *L. 2. C. de adminiſtr. tut.*

(h) L. 14. C. eod.

(i) L. 26. ff. eod.

(k) Schilter. Exerc. XXXII. §. 173.

(l) §. 4. *Inſt. de ſuſp. tut. l. 7. pr. ff. eod.*

(m) *In Colleg. Argent. tit. de act. tut.* §. 37.

(n) *L. 16. §. 1. ff. de tut. et rat. diſtr. l. 26. ff. de admin. tut. l. 1. §. 3. ff. de contr. tut. act.*

(o) *Ius prov. Sax. lib. I. art. XXIII.*

Digitized by Google

Erbe iſt, ſoll ſein Vormund von Iahr zu Iahr des Kindes Gut berechnen. Nec non in IVRE WEICHBILDICO (*p*): *Und ſoll denen Kindern ihr Gut verrechnen, von Iahr zu Iahr, wo ers in ihre Nothdurfft gethan habe*. Idem quoque vel inde argui poſſet, quod in hac magiſtratus poteſtate, rationes a tutoribus quotannis exigendi, conſpirent ſtatuta tantum non omnia, ex quibus multa huc pertinentia collegit GISEBERTVS (*q*), laudauitque in primis REFORMATIONEM FRANCOFVRTENSEM, IVS BAVARICVM, WVRTENBERGICVM, LVBECENSE et SOLMENSE, in quo poſtremo etiam ius Romanum, diuerſum quid ſtatuens, pupillis damnoſum dicitur. In Belgio idem obtinere tradunt GROTIVS (*r*), SIM. VAN LEVWEN (*s*), et ARN. VINNIVS (*t*). Plura exempla nos addere poſſemus, niſi iam in legem Imperii communem abiiſſet priſca illa Germanorum conſuetudo, ſiquidem in REFORMATIONE POLITICA (*u*) de anno MDXLVIII. cautum: *daſs der Vormund iahrlich auf Foderung der Obrigkeit gebuhrliche Rechenſchafft thun, und um ſeine Verwaltung Rede und Antwort geben ſolle*. In REFORMATIONE POLITICA (*x*) anni MDLXXVII. non modo idem repetitur, ſed additur etiam tutorem ipſum ſua ſponte rationes offerre teneri: *Nicht allein auf Erforderung der Obrigkeit, ſondern auch ſelbſt, vermoge ſeines anbefohlenen Amts, auch geleiſteter Pflicht und Eides etc.* Adeo ad ſe, tamquam tutores ſuperiores, pertinere exiſtimant magiſtratus Germani, diligenter attendere tutorum inferiorum adminiſtrationi, ne quid inde damni patiatur pupillorum ſubſtantia.

§. XXXI.

Maximus et vltimus ſupremae tutelae effectus circa percipiendos fructus ex bonis vaſallorum impuberum enituit.

Denique ſuprema illa Germanorum tutela, vel maxime in eo ſeſe oſtendebat, quod paſſim principes in bonis pupillorum et minorennium, ſaltim vaſallorum, vſufructu, tamquam ſupremae huius tutelae effectu, gaudebant in Germania. Apud Romanos id inauditum. Illo enim iure tutela omnis gratuita erat, nec quicquam lucri peruenire poterat ad tutorem (*y*), niſi ipſi pacto aliquid ſalarii loco eſſet promiſſum (*z*). At Germanicae originis gentes, quemadmodum tutoribus, etiam inferioribus, et maxime legitimis, vel omnium bonorum vſufructum, vel partem eiuſdem, concedebant, ceu, obſeruauit SCHILTERVS (*a*), et accurata induſtria ex veterum Gothorum, Hiſpanorum, Francorum, Germanorum, Danorum, Suecorum, Belgarumque legibus et ſtatutis demonſtrauit Ill. a LVDEWIG (*b*): ita multo magis eum vſumfructum deberi cenſebant principi, ſi vel vaſalli vel alterius pupilli ſibi ἀμέσως ſubiecti, tutelam legitimam gereret. Veſtigia huius iuris, olim a Germanis recepti, ſuperſunt adhuc in Anglia, vbi etiamnum Rex ipſo iure tutor eſt pupillorum vaſallorum,

 et

[p] *Weichb. Sax. art. XLIX.*
[q] Giſebert. *Peric.* II. *Statut. tit.* XXIV. *n.* 30.
(r) Grot. *Manud. ad ius Belg. lib.* I. *cap. IX.*
[s] Sim. van Leuwen *Cenſ. for.* I. 18. 1.
[t] Vinn. *Comment. ad* §. 7. *Inſt. de Atil. tut. ſub fin.*
(u) *Reform. Polit. anni* MDXLVIII. *tit.* XXXII. §. 3.
(x) *Reform. Polit. de an.* MDLXXVII. *tit.* XXXI.
(y) *L.* 38. *ff. de neg. geſt. l.* 58. *ff. de adminiſtr. tut.*
(z) *L.* 33. §. 3. *ff. eod.*
(a) *Exerc.* III. §. XI.
(b) Ludewig. *Opuſc. Tom.* II. *p.* 1205. *ſequ.*

et ex bonis eorum fructus omnes ſuos facit, nec quicquam pupillis, quoad ii minores ſunt, attribuit, praeter alimenta, ſi ipſi non habent, vnde alantur. De qua ſuprema M. Britanniae regis tutela differunt COWELLVS (c), CRAGIVS (d), POLYDORVS VERGILIVS (e), aliique. Idem Ius olim Ducibus Normanniae competiiſſe, regique Galliae hodienum ibi competere, ſupra vidimus. Quod ipſum eximium eius ius, in CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS (f) vocatur, LA GARDE-NOBLE ROYALE, CVSTODIA REGALIS, vt docet CAR. DV FRESNE (g). Nec aliud ſibi vult diploma, quod duci Brabantiae de tutela vaſallorum conceſſum eſſe ab Henrico, ſupra diximus. Ne quis autem putet, in ipſa Germania tutelam hanc principum fructuariam fuiſſe ignoratam, producemus quaedam ex iuribus olim per vniuerſam fere Germaniam receptis, in quibus expreſſam eius mentionem fieri videmus. IVS PROVINCIALE SAXONICVM (h) ſequentia habet: *und hat ſich das Kind noch nicht beiahret: ſo nimmt der Lehn-Herr die Frucht herab.* Similia diſponit IVS SVEVICVM (i): *Vnd hat er das Gut zu Lehn von einem Herrn, ſo vvird dem Herrn das Geld, das Gut behalt er.* Nec iniuſtum hoc videbatur veteribus. *Quum enim*, vti loquitur CRAGIVS, ſupra laudatus (k), *haec ſit vera et natiua omnium feudorum conditio, vt vaſallus domino militares operas praebeat, eique in rebus omnibus gerendis conſilio et auxilio adſit, nec huic debito vel officio minor, ſiue ſit mas, ſiue femina, poſſit reſpondere, dominus interea fructus feudi percipiebat, vt vicarium pro ſui vaſalli adhuc inidoneo herede ſubſtitueret, donec ipſe heres ad ſeruiendum domino ſufficeret.* Inde igitur non eſt mirandum, ius hoc percipiendi fructus ex bonis pupillorum, principi vi ſupremae tutelae competens, apud gentes Germanicae originis olim tam altas radices egiſſe. Nec hodie quoque illud prorſus in Germania obſoleuiſſe dixerim. Treuirenſem ſaltem Archiepiſcopum ac Electorem adhuc eo iure gaudere, idque in omnibus ſuae dioceſeos ſubditis impuberibus etiamnum exercere, oſtendit illuſtris FAECIALIS EVROPAEI Auctor (l). Quod ipſum iam olim a CAROLO IV. IMP. anno MCCCLXXIII. his verbis eidem confirmatum videmus in diplomate apud LIMNAEVM (m): *Merum et mixtum imperium, cum attinentiis in iuriſdictionibus dioceſis, quae Freiengereide vocantur, Archiepiſcopo confirmantur*, PARITERQVE IVS TVTELAE EXERCENDAE VASALLORVM SVORVM IMPVBERVM.

§. XXXII.

Concluſio diſſertationis.

At hunc quidem vſufructum tutelarem poſteriorum temporum humanitas in Germania tantum non vbique excluſit. Itaque ei iam non amplius immoramur, maxime quum hic otium nobis fecerint viri,

(c) Io. Cowell. *lib. I. Iur. Angl. tit.* XVII. §. I. *p.* 34. *ſequ.*

[d] Crag. *iur. Feud. lib.* II. *dig.* XX. *p.* 284.

[e] Polyd. Verg. *hiſt. Angl. lib. XVI. pag.* 570.

[f] *Conſuet. Norman. Art.* CCXIV. CCXV.

[g] Car. du Freſne *in gloſſar. med. et inf. lat.* voce *cuſtodia pupillorum.*

[h] *Ius prou. Saxon. lib.* II. *art.* LVIII.

[i] *Specul. Suev. cap.* CCXXIV. §. 2.

[k] Crag. *ibid. p.* 287.

[l] *Europaiſcher Herold Part.* 1. *pag.* 280.

[m] *Limn. in iure publ. Tom.* I. *Lib.* III. *cap.* V.

viri, de patrio iure meritiſſimi, SCHILTERVS (*n*), et ill. a LVDEWIG. (*o*) Poſſent quidem et alia praeclara, ad hanc tutelam pertinentia, obſeruari: ſed quum et imminens ex academia diſceſſus, et ipſa charta feſtinare me iubeant: hic, actis DEO O. M. gratiis, diſſertationi, fere αὐτοσχεδίως deproperatae, felicem impono finem.

(n) Schilter. *Exerc.* XVII. §. XVI. *item in Comment. ad ius Feud. Alam. cap.* XLIX. *p.* 278. *et cap.* LV. *p.* 296.

(o) Ludewig. *Opuſc. Tom.* II. *pag.* 1217. *ſequ.*

DE IVRISCONSVLTIS REFORMATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS PROGRAMMA INAVGVRALE, vel

EXERCITATIO XXI.

IMminet demum, proximeque, quod feliciter futurum confidimus, illuceſcet ſeptima Kalend. Iulii, qua auſpicatiſſima die ducentis abhinc annis Principes aliique imperii ordines, qui primi Pontifici Romano repudium generoſo conſilio miſerant, exhibito Auguſtae Vindelicorum purioris doctrinae compendio, grande atque inauditum conſtantiae exemplum dederunt. Numquam ſane, ex mea quidem ſententia, illuſtriorem triumphum iam inde ab apoſtolorum temporibus egit Chriſti eccleſia, quam quum eo die frementibus hinc aduerſarum partium anteſignanis, minaſque et diriſſimorum decretorum fulmina vibrantibus, illinc paucis veritatis confeſſoribus in ſolo Deo cauſſaeque bonitate omnem ſpem ac fiduciam collocantibus, veritas inconcuſſa ſtetit, et per magnam Europae partem magis magiſque ſeſe in dies explicauit. Tum vero Legato Pontificis aliiſque eius emiſſariis, optimum Imperatorem principeſque prudentiſſimos aduerſus Proteſtantes ſollicitantibus, adparuit veriſmum, quod olim cecinit HORATIVS Carm. Lib. III. Od. III. v. 1. ſequ. (*).

Iuſtum,

(*) Innumeris effert laudibus Scriptor repudium, quod generoſo, ut ait, conſilio Majores ſui ducentis abhinc annis Romanae Eccleſiae miſerunt. Plaudet maxime Jureconſultis, qui Reformationi Lutheranae ſubactis ſtudiis praeluſerunt: atque hi duo potiſſimum mala detexerunt 1. Eccleſiam in Rempublicam fuiſſe conuerſam 2. nouas doctrinas, nouos ritus ſuperſtitionem olentes in Eccleſiam inuectos.

Non opus eſt multis hanc veterem Proteſtantium cantilenam excipere: vbique proſtant libri, quibus impactae calumniae refutantur, et nouitatis aeque ac mendacii accuſatores conuincuntur, paucis tamen id aggredi adoleſcentium cauſſa neceſſe eſt.

Et primo ſeceſſio illa Majorum ſuorum ab Eccleſia ſchiſmatis labe detergi nequit: non minus vnitatem, quam veritatem Eccleſiae ſuae credidit Chriſtus, ac fidelibus vinculum pacis commendauit; adeo vt Dionyſius Alexandrinus diſerte docuerit, *non minori Martyrii laude dignum eſſe qui vnitatis cauſſa, quam qui veritatis amore occubuit*; et diſertius Auguſtinus *praecidendae vnitatis*, ait, *nulla eſt iuſta neceſſitas*: atqui Proteſtantes ſponte, primi, ex animo

Iuſtum, et tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor, praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida: neque Auſter,
Dux inquieti turbidus Hadriae,
Nec fulminantis magna manus Iouis:
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinae.

Quamuis autem neminem dubitare poſſe arbitrer, quin haec omnia diuino potiſſimum munere ac prouidentia contigerint: vſus tamen eſt Deus, prout ſolet, ingeniis ex omni hominum genere eminentiſſimis, quae vel viam veritati, de carcere veluti proditurae, ſternerent, vel iam prodeuntem aduerſus inimicorum furores defenderent ſtrenue. Equidem quod ad noſtri ordinis homines, iureconſultos puta, attinet, ii, neſcio quo fato ſuo, expertes fere huius laudis vulgo exiſtimantur: at, ſi dicendum, quod res eſt, hi inter primos fuere, qui ipſam papatus arcem, impotentem nimirum illum epiſcopi Romani dominatum, non ſine capitum fortunarumque periculo adgreſſi ſunt publice, et per aliquot ſaecula ante felicem illam temporum reparationem intrepido animo oppugnarunt. Qui iureconſultorum candor quantum profuerit eccleſiae, quantumque contulerit non modo ad animos a Romana curia alienandos, ſed et ipſa fundamenta papatus concutienda, facile vnuſquiſque intelliget. Duae enim potiſſimum ſunt artes, quibus terribile iſtud, quod Papae ſibi in orbem Chriſtianum vindicauerant, imperium quam diutiſſime perſtitit, et reliqua regna, vt ita dicam, in prouinciae formam redegit: altera: quod inaudita plane μεταμορφῶσαι, eccleſiam in rempublicam, ſacerdotium in magiſtratum, epiſcopatum denique Romanum in dominatum quemdam, et poteſtatem ἀνυπεύθυνον commutaſſent: altera, quod freti herili illo imperio, religionem ad vtilitatem componere, nouaſque ſubinde doctrinas, no-

uos

mo ab vnitate Catholica receſſerunt: ſchiſmatis ergo macula elui quamdiu perſtant, nequeunt. *Reſpicite* quaeſo qui longe eſtis, et attendite ad Petram, unde exciſi eſtis, et ad cauernam loci, de qua praeciſi eſtis: attendite ad Abraham Patrem veſtrum, et ad Saram, quae peperit vos; quia vnum vocaui eum, et benedixi ei, et multiplicaui eum. Iſaiae cap. 52. nonne ſimul nobiſcum dulcem comedebatis cibum, et in domo Dei nonne ſimul ambulabamus cum conſenſu? vnde vertigo haec, quae vos ab Eccleſiae ſinu tam violenter abſtraxit?

Schiſma factum eſt, ne quid muſſitetis, ante vllam Concilii vllius poſtulationem: ante omne, quod alicubi illatum nonnullis, ſupplicium, voluntaria ergo ſeceſſio, ac ſine vlla cauſſa, ſine iure vllo ſchiſma conflatum eſt.

Queritur Scriptor Eccleſiam in Rempublicam eſſe conuerſam, quid ergo? probro vertis Eccleſiae, quod triumphus Crucis fuit? tunc ſane in Rempublicam Eccleſia conuerſa eſt, cum Reſpublica vniuerſa in Eccleſiam ingreſſa, in Eccleſiam tranſmutata eſt: et in hac ipſa tam admirabili conuerſione duae ſeorſum ſemper, vbique diſtinctae poteſtates: altera, qua ducuntur ad aeternam vitam fideles, altera, qua ad temporalem felicitatem ciues comparantur, vtraque a Deo, ſed ita diſtincta iuribus, vt officiis, vt finibus; nec altera alteri inimica, ſed diuerſa ordine altera alteri ſuppetias fert, quo et iura ſocietatis Religione firmentur, et iura Religionis ſocietatis ciuilis Princeps tueatur: peruulgata ſunt haec, quam vt diutius commoremur.

Queritur quoque nouas doctrinas, nouos ritus inuectos, praeuenitne calumnia veritatem? cum Lutherus erupit, cum Caluinus egreſſus eſt, ſolitarii

com-

nos ritus, prout lubitum eſſet, orbi Chriſtiano obtrudere conſueuiſſent. Poſteriorem hanc eccleſiae labem non poterant non animaduertere, quicumque, adhibita in conſilium ratione et ſcriptura ſacra, *ſtabant ſuper vias, et videbant, et interrogabant de ſemitis antiquis, quae ſit via bona, et ambulare cupiebant in ea, vt inuenirent refrigerium animabus ſuis*. Ierem. XI. 16. Et hinc de oblangueſcente ſenſim ac degenere Chriſtianiſmo a tot ſaeculis conqueſti fuerant quam plurimi, non modo viri docti, veluti Venerabilis Beda, Alcuinus, Paullinus Aquileienſis, Amalarius, Fortunatus, Claudius Taurinenſis, Rabanus Maurus, Haymo Halberſtadienſis, Agobardus Lugdunenſis, Ionas Aurelianenſis, Ambroſius Ansbertus, Gerbertus, ſed et integri coetus, qui ab eccleſia Romana ſeceſſionem fecerant, veluti VValdenſium, Albigenſium, VVicleſitarum, Huſſitarum, fratrum Boemorum aliorumque plurium, quorum doctrinam, ferali haereſeos nomine infamatam, ſanguine ac flammis ſuffocauit inquiſitorum truculentia. At hos quidem conatus omnes non multum reformidabat curia Romana, quamdiu ſaluum erat iſtud imperium διοικητικὸν, quod Pontifices ſibi, tamquam legatis pro Chriſto, deberi contendebant. Quid enim efficerent omnes iſti turturum gemitus, quamdiu crederetur, pontificem ſuo omnia ſtatuere poſſe arbitrio, orbique Chriſtiano, et ipſis Imperatoribus et Regibus, non niſi in obſequio gloriam quamdam relictam eſſe? Saluam ergo ſibi doctrinam fore ſperabant Romanenſes, dum ſalua pontifici eſſet poteſtas, nulli mortalium obnoxia: hanc vero integram ſibi ac ſaluam futuram, non vano augurio credebant, quamdiu opprimi a ſe poſſent ſtudia ciuilia, homineſque inſtituerentur, vt genuinam reipublicae naturam atque indolem haud perſpicerent. Hinc acute obſeruarunt viri doctiſſimi, SAM. PVFENDORFFIVS in Monarch. Papali §. XXXIV. et CHRIST. THOMAS. cum in Notis ad Melch. de Oſſa Teſtam. p. 345. tum in Cautel. circa praecognita iur. Cap. XV. §. IV. nullam philoſophiae partem maiore odio proſequutos eſſe clericos, quam politicam, cuius ne docendae quidem munus cuiquam demandari ſolebat in academiis. Iam pridem enim Romanis epiſcopis ſuboluerat, veram prudentiam ciui-

lem

commenta cogitarunt, ſolitarii prodiderunt: noui ergo ipſi Doctores, qui prurientes auribus plures a veritate auerterunt, ad fabulas conuerterunt: et nata Proteſtantium familia per gradus, cum nec in Occidente, nec in Oriente ſocietatem aliam ſuorum errorum complicem inuenirent, a qua ſaltem Sacerdotium et Epiſcopatum acciperent, aperte gloriata eſt, *a toto Mundo diſcedere coacti ſumus*. Ipſa ergo ſibi et Altare, et Sacerdotium, et hoſtiam conſtituit, veteri Altari, et Sacerdotio, et hoſtia relicta: vtri tu nouitatem ſiue doctrinae, ſiue rituum obiicias, nouae Proteſtantium factioni, an veteri Eccleſiae Romanae Societati?

Quo vero nouam ſibi Fidem cuderent, nouam ſibi ſtatuere viam non infallibilis auctoritatis, ſed priuati examinis; atqui priuatum examen omnem deſtruit Fidem, nedum adſtruit: nam quodcumque priuati hominis, maxime ſimplicis, et idiotae examen et longum, et difficile, et incertum eſt: longum ſane, quo veritates omnes ad ſalutem neceſſarias, et conducibiles detegat: difficile quo et V. et N. Teſtamenti loca percurrat, eliciat, conferat, conſulat autographis, natiuo idiomate, ne quid erret: incertum denique quo imbecillitas humanae mentis fluctuet, nec ipſa ſibi per horas conſtet: certum ergo aſſenſum parere priuatum examen nequit; atqui Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum, conuictio, perſuaſio rerum non apparentium, cum ergo huc vſque deuenire humanum examen nequeat, inepta ad Fidem

via

lem arcana dominationis ſuae euulgaturam, detracturamque illam pietatis laruam, qua adhuc incredibilem regnandi libidinem callide induerant. At vero horribile iſtud ſecretum primi omnium detexerunt illi, quorum beneficio renata eſt Romana iuriſprudentia. Quamuis enim haec a philoſophia ciuili differat quam maxime, multaque bonis illis viris deeſſent praeſidia, quibus freti in ſapientiam, ciuilem poſſent altius penetrare: tamen, vti in ſole ambulantes, quamuis eo conſilio non ambulent, vt colorentur, colorantur tamen; ita et doctores illi ſemibarbari, quamuis ius Romanum prudentiae ciuilis adipiſcendae cauſſa non colerent, tamen ingenii magnitudine, et adſidua Romanae reip. contemplatione, id conſequebantur, vt ſibi veluti aliud agentibus naſceretur vera idea. Quam quum deinde cum Papatu conſiſtere non poſſe animaduerterent t dominatui huic bellum indicere, principumque iura aduerſus Pontificum fulmina pro virili tueri coeperunt. Saeculo Chriſtiano duodecimo, Italis inter aduerſa Gibellinorum ac Guelphorum ſtudia fluctuantibus Canoniſtae fere horum; iuris ciuilis doctores illorum factioni accedebant. Et tamen paullo poſt ex canoniſtis etiam Io. SEMECA, Praepoſitus Halberſtadienſis, quia ſimul iura Romana ab Azone didicerat, dominatui pontificis Romani maſcule ſeſe oppoſuit. Quum enim Clemens Papa IV. decimas per vniuerſam Germaniam ſuo veluti iure exigeret, bello ſacro, vti prae ſe ferebat, impendendas: acriter ei reſtitit bonus ille Semeca, et non modo inexplebilem Pontificum auaritiam ſcriptis exagitauit, ſed et eorumdem infallibilitatem, ſacrum illud papatus palladium, interpoſita ad concilium vniuerſale adpellatione, primus vocauit in dubium experturus procul dubio inclementiſſimi iſtius Clementis fulmina, niſi his eum mors peropportuna ſubduxiſſet. Multa de hoc Germaniae ornamento diſſerunt CRANZIVS in Saxon. Lib. VIII. Cap. XXVII. MELCH. ADAMI in Vit. ICtor. p. 1. GVIDO PANCIROLVS de Claris Leg. interpret. Lib. II. Cap. VI. et frater olim ſuauiſſimus, nunc deſideratiſſimus eheu! IO. MICH. HEINECCIVS Antiqu. Goslar. Lib. II. p. 253. vbi et elogium referunt, eius tumulo Halberſtadii inciſum:

Eſt, erit, atque fuit, qui deſiit eſſe, Ioannes.
Dogma viget, viguit, florebit in omnibus annis.
Lux decretorum, dux doctorum, via morum
Hic iacet, et placet, vt iacet a poenis miſerorum.

Multo

via eſt: omnium eſt Fides, non omnium examen, ergo ad Fidem via non examen, ſed auctoritas eſt: auctoritatem omnem abiecere Proteſtantes, ergo et omnem Fidem.

Mirum ſane videri poſſit Eruditis, Scriptorem noſtrum anteſignanos Fidei exſuſcitandae conſtituiſſe Iureconſultos, ac totum in eo eſſe vt affinitatem quandam inter Iuriſprudentiam, et Religionem probet: mittimus naenias et nugas. Profecto non a Iureconſultis promulgata primum Fides eſt: piſcatores, pauperes, indoctos miſit Chriſtus *non in perſuaſibilibus humanae ſapientiae verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, et virtutis*: oſtendant ergo virtutes, miracula, prodigia Novae Fidei; et qui ſe miſſos praedicant, ſe miſſos probent: ordinaria via miſſi non ſunt: nec enim ſuccedunt ſerie Paſtoribus ante conſtitutis ad Apoſtolos vſque: extraordinaria via non ſe produnt, inter miracula ſcilicet, et vaticinia, quae duo ſunt diuinitatis mittentis ac teſtificantis miſſionem notae, *qui ergo eſtis?* aut *vnde veniſtis?* ait Tertullianus.

Nec tamen verae Iuriſprudentiae detractum quidquam velim: vera Religio cum

Multo acrius certamen inſequente ſaeculo decimo tertio adiit MARSILIVS *de Menandrinis*, vti vulgo; vel vti ab ALBERTINO MVSSATO de Geſt. Ital. poſt Henr. VII. lib. I. p. 3. cognominatur, de RAYMVNDINIS, domo Patauinus, qui diuini humanique iuris peritiam cum haud vulgari philoſophiae intelligentia coniunxerat. Quum enim eo tempore Ludouicum Bauarum, Imperatorem, mirifice exagitarent pontifices, facturi, credo, periculum, in quantam patientiam reges ac principes a Gregorii Papae VII. temporibus occalluerint: cauſſam imperatoribus atque imperii maſcule agebat Marſilius, editis libris bonae frugis pleniſſimis *de tranſlatione imperii*, *de poteſtate Imperatoris in cauſſis matrimonialibus*, *et Defenſore pacis*, qui in SIM. SCHARDII Syntagmate tractatuum de imperiali iuriſdictione, et MELCH. GOLDASTI Monarchia S. Romani imperii reperiuntur. Refert quoque MATTH. FLACIVS in Catal. Teſt. verit. Tom. II. p. 767. ſe in vetuſto codice vidiſſe librum, quo poteſtatem omnem coactiuam penes imperatorem eſſe probarit: ſed eum lucem vidiſſe, non memini, ſaltim nec LVD. EL. DVPINVS in Biblioth. Eccl. Tomo XI. p. 68. nec alius, qui mihi ad manus eſt, id ſcriptum memorat. In omnibus his lucrubrationibus expreſſiſſima vbique adparent veritatis veſtigia. Negare eum videas, Chriſtum in coelum ſublatum eccleſiae caput viſibile reliquiſſe, aut S. Petrum Apoſtolum plus poteſtatis conſequutum, quam reliquos apoſtolos. Imperatori hic vindicari miraberis ius, Pontifices in ordinem cogendi, quin et ſacerdotio eoſdem priuandi, ſi eo male fungantur. Supremum de rebus ſacris iudicium non penes Papam, ſed penes ipſum Dei verbum eſſe, laiciſque in conciliis ſuffragium non minus, quam clericis deberi contendit, quin nihil prohibere exiſtimat, quo minus clericis indulgeatur ius connubii: vt omittamus huius generis alia, ita quippe comparata, vt non mirum ſit. Ioannem Papam XXII. quum Aluarum Pelagium, Cardinalem de Turrecremata, Alexandrum Elpidium, et Petrum de Palude, quamtumuis χαλαμοβοάντας, tam forti aduerſario nec ingenio, nec cauſſae bonitate, pares eſſe intelligeret: ad decreta ſua, tamquam ad ſacram anchoram, confugiſſe, et in virum optimum, veluti in haereticum, feralem detonuiſſe ſententiam. At non defuit

cum iuris diuini humanique ſcientia apprime componitur, ſed tu qui nobis Iureconſultos ſecedentes opponis, quidni Iureconſultos et quidem doctiores in veteri ſocietate manentes omittis? qui ſeceſſerunt, *non erant ex nobis*; *ſi enim fuiſſent ex nobis*, *manſiſſent utique nobiſcum*, ait Ioannes.

Nec tamen quos nominas, omnes a Catholica vnitate alieni erant; riſu excipies, cum audies inter praeludentes Reformationi maleſanae Card. Zabarellam, Hoſtienſem, Ioannem Andreae, imo et Ion. Aurelianenſem, Agobardum Lugdunenſem, Haymonem Halberſtadienſem, Rabanum Maurum, Amalarium, Ven. Bedam, quibus haec Scriptor? quin et quos in via reperit, aliquid in moribus Fidelium reprehendentes, arripit ipſe, ſuoſque inter computat: atqui ii ipſi, qui Eccleſiae mala fleuere, ab Eccleſiae ſocietate diuelli noluere, atque facto ipſo ſchiſma praedamnarunt.

Si quid peccatum ab Epiſcopis nonnullis eſt, praeſto Tribunal Eccleſiae patuit, cui querelae deferrentur, Concilium nempe: cur huic querelas deferre deſtiterunt, et pro querelis calumnias, contumelias, et infanda nefanda texuere? omnibus retro ſeculis aperta haec via fuit Reformationi in capite et in membris: cum ergo a ſemitis antiquorum deflexerint, in quae deinde ſe praecipites dederint, oſtendit Boſſuetius in libro Variationum Eccleſiae Proteſtantium.

cauſſae optimae patronus. Cum Marſilio enim arma ſocia iunxit LVPOLDVS DE BEBENBVRG. Germanus, equeſtri natus familia, et iure ciuili, quod Bononiae imbiberat, tam praeclare vſus, vt et ipſe Ludouici Bauari iura, teſtibus AVENTINO Lib. VII. Cap. XVI. 2. 19. et NIC. BVRGVNDO de Ludou. Bau. Lib. II. p. 82. maſcule defenderit. Idque ſatis docent *libri de iuribus regni atque imperii Romani*, nec non, *de zelo catholicae fidei veterum Germaniae Principum*, a SCHARDIO et GOLDASTO editi, quibus demonſtrat, nec a Papae arbitrio ſuſpenſam eſſe imperatoris maieſtatem, nec hanc a coronatione Romana, ſed ab electione ſeptemuirorum primordia capere: quin ipſum Papam, dum opes ſuas a Conſtantini M. donatione arceſſat, ſubleſta fide agere, et quae ſunt huius notae alia complura, quae inter vetuſtiora veritatis teſtimonia retulit MATTH. FLACIVS Tomo II. Catalogi p. 796. Inſeqnentia tempora vberrimum dederunt cordatiſſimorum iureconſultorum prouentum. Floruit enim tum IO. PETRVS FERRARIENSIS, qui in *practica*, quam vocat, vere *aurea* grauiter inuehitur in inconditam illam rempublicam in republica, quam Papa inaudito exemplo conſtituerit. Loca, in editionibus pleriſque callide expuncta, reperies apud eumdem FLACIVM ibid. p. 855. Floruerunt eadem fere aetate IOANNES ANDREAE, Bononienſis, BERNARDVS, Gloſſator, HOSTIENSIS, CYNVS, Piſtorienſis, OLDRADVS, LVDOVICVS ROMANVS, et quem primo loco nominare debebam, FRANC. ZABARELLA Cardinalis, quorum omnium teſtimonia de iniuſto Paparum dominatu paſſim occurrunt, collectaque ea parte ſunt a FLACIO, Catal. Tom. II. p. 855. et 857. Gliſcebat ſenſim ea ICtorum doctrina, et qua proprius adpeteret feliciſſima reformatio, eo maiora indies incrementa capiebat. Lipſiam ſane circa annum erae Chriſtianae MCCCCLXXXIV. ornauit IO. BREITENBACHIVS, Ordinis iureconſultorum praeſes ordinarius, quem ante Lutherum inſtitutas per Saxoniam indulgentiarum nundinationes oppugnaſſe, argumento eſt libellus in Bibliotheca Paullina Lipſienſi ſuperſtes, ex quo quaedam decerpſit SEKENDORFFIVS in Hiſtor. Lutheraniſmi Tomo I. p. 13. In Italia multo maiorem ſtrepitum dedit PHIL. DECIVS, ICtus celeberrimus, cuius *Apologiam Patrum Piſanorum* et *Reſponſum ſuo nomine ſcriptum*, nec non olim libellum, quem *Sermonem* inſcripſit, edidit EDM. RICHERIVS in Hiſt. Concil. Lib. IV. p. 167. 233. et 278. et ſequ. Is ſane et ipſe Pontificis dominatum iniuſtum eſſe contendit, et vlterius progreſſus p. 279. diſerte ſcribit, *conſtare, et omnibus exploratum eſſe, eccleſiam vniuerſalem indigere reformatione in capite et in membris.* Sed quantus vir fuerit ille Decius, vel id argumento, eſt, quod non modo eius libri prohibiti mutilatique ſint a Clemente Papa VIII. ſed et Iulius II. Papa eum ſuppliciis inferorum addixerit, patriaque extorrem bonis ac fortunis omnibus ſpoliarit, furorem illum hoſtium paternorum vix effugiente filia decenni, quam monaſterii religioni crediderat pater ceu fuſius rem refert GVIDO PANCIROLVS de Claris Leg. Interpr. Lib. II. cap. XXXV. p. 302. Non poſſum, quin his Accurſianis addam iuriſconſultum humaniſſimum GVIL. BVDAEVM, qui edito anno MDXIII. libro eruditiſſimo *de Aſſe, eiuſque partibus*, Romanae eccleſiae curiaeque naeuos tam acri aceto perfricuit, vt et

illum

illum dignum habuerit FLACIVS in Catal. Tom. II. p. 907. cuius loca inter reliqua veritatis teſtimonia colligeret. Addit eius atnepos, FRIDERICVS SPANHEMIVS in Introd. ad Hiſt. Eccleſ. Saec. XVI. Sect. IV. §. 4. p. 541. *hunc atauum ſuum maternum in libro de Aſſe Romanam eccleſiam omnem inde a capite ſic exagitaſſe, vt deinceps papatu exierit, non ipſe, ſed familia eius vniuerſa, Geneuam tandem conceſſura.*

Supereſſent plures, hic commemorandi. Quaedam etiam haud proletaria dici poſſent de SCHVRFFIIS, PONTANIS et BEIERIS, quorum opera partim in ipſa reformatione, partim in praelegenda maſculeque defendenda confeſſione Auguſtana enituit, niſi id agenti manum iniiceret candidatus digniſſimus, qui ad veri iuriſconſulti laudem adhuc tam feliciter adſpirauit, vt intereſſe videatur commilitonum, tam laudabile exemplum elogio ſuo non carere. Eſt is vir iuuenis nobiliſſimus ac conſultiſſimus, CHRISTIANVS EBERHARDVS RVSSEL, cuius gratia inter occupationes quam plurimas haec qualiacumque in chartam coniecimus. Natus is eſt Auricae Friſiorum Orientalium III. Non. Aug. MDCCVII. patre viro praenobiliſſimo atque excellentiſſimo, ENNONE GVILIELMO RVSSEL, Sereniſſimo Friſiae orientalis Principi a conſiliis ſecretioribus, et Regiminis Cancellario, IO. RVSSELII, ſupremi eiuſdem prouinciae dicaſterii Adſeſſoris filio; matre CHRISTIANA CHARLOTTA, et antiqua atque honeſtiſſima WIARDIORVM ſtirpe orta, DOTHIAE WIARDA, Praefecturae Auricanae vice ſereniſſimi Principis praepoſiti, natu maiore filia. Tam praeclaris editus parenribus, patris optimi et de Principe vniuerſaque patria meritiſſimi conſiliis atque inſtitutione frui non potuit. Amiſit enim illum vix trium annorum infans, morte praepropera interceptum, ex eoque tempore mater filium mira pietate educauit, eique non ipſa tantum probitatis virtutiſque amorem inſtillauit quotidie, verum etiam praeceptoribus optimis, qui ingenium praeclarum perpolirent, tradidit. Hinc ſcholae Vlricianae, quae Auricae floret, ciuibus adſcriptus, per decennium audiuit magiſtros, docendi dexteritate clariſſimos, in primis vero Lycei iſtius Rectorem, BELDSTEINIVM, cui ſe multum debere, fatetur diſcipulus grariſſimus. Anno MDCCXXV. appetente iam auctumno, e ſcholaſtica dimiſſus diſciplina, per ſemeſtre fere ſpatium ſtudiis academicis ſe domi praeparauit, ac ineunte vere inſequentis anni in Viadrinam noſtram ſe contulit, Rectore tunc beato WESENFELDIO. Ab eo tempore per omnes honeſtiores artes, et iuriſprudentiam inprimis ſolidiorem, viuidam circumtulit indolem, duces ſequutus cum alios, viros doctiſſimos, tum et me potiſſimum, cuius a larere fere numquam diſceſſit, vt vere illum γνήσιον ἐμὸν adpellare poſſe videar. Sic ſe gerendo tantum profecit, vt non modo in vtroque examine virum ſe praeſtiterit, et ab ordine noſtro vniuerſo cum voluptate auditus ſit, ſed et elegantem diſſertationem de SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA ſuo Marte elaborarit, eaque lucubratione ſpem de ſe conceptam mirifice confirmarit. Defender eam publice VIII. Id. Iun. Cui conflictui vt omnes muſarum noſtrarum patroni ac fautores frequentes interſint, vehementer etiam atque etiam rogamus. P. P. Traiecti ad Viadrum ipſis Non. Iun. MDCCXXX.

DE EMINENTIORIBVS DVCATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS.

EXERCITATIO XXII.

Σύνοψις.

§. *I. Occaſio differendi et inſtituti ratio.* §. *II. Lotharingiae veteris magnitudo et nominis ratio.* §. *III. Fuit olim regnum.* §. *IV. Et quidem ſui iuris, niſi ſub Zuenteboldo Rege.* §. *V. Ducatus, ex regnis nati, variis gauiſi ſunt praerogatiuis, in primis quod palatiis regiis illuſtrati ſint. Elegans obſeruatio Speculatoris Saxonici de Comitibus Palatinis, in Ducatibus, qui ex regnis nati ſunt.* §. *VI. Talis et Lotharingia.* §. *VII. Quia ibi ſedes regni primaria, Aquisgranum.* §. *VIII. In Lotharingia non ſolum Comes Palatinus prouincialis;* §. *IX. Sed et Comes Palatinus Imperii.* §. *X. Cur hic Palatinatus interiecto tempore ad ſuperiorem Rhenum migrarit?* §. *XI. Magna Lotharingorum in Rege Germanorum eligendo auctoritas.* §. *XII. Duces Lotharingiae aliquando archiofficio in coronationibus Imperatorum functi ſunt.* §. *XIII. Lotharingia aliquando Archiducatus.* §. *XIV. Poſtea inde nati duo Ducatus potentiſſimi.* §. *XV. Inferior Lotharingia iterum in varios Ducatus abiit, eoſque opulentiſſimos.* §. *XVI. Cur Dux Brabantiae Lotharingiae nomen adfectarit?* §. *XVII. Itemque cur aliquando ius gladium in Imperatorum coronationibus praeferendi ſibi vindicarit?*

earit? §. *XVIII. Lotharingiae ſuperioris ſeu Moſellanae praerogatiua.* §. *XIX. Nexus eius cum imperio et formula.* §. *XX. Eius hodierni tituli et inſignia honoris.* §. *XXI. Titulus Regiae Celſitudinis.* §. *XXII. Familiae Lotharingicae ſplendor.* §. *XXIII. Ea eiuſdem cum Habsburgica originis.* §. *XXIV. Vtriuſque gentis felicitas in vindicanda vetere Lotharingia.* §. *XXV. Concluſio diſſertationis cum voto pro domo potentiſſima concepta.*

§. I.

Occaſio diſferendi et inſtituti ratio.

CVm alia Principum Romanorum geſta, tum et itinera eorumdem et profectiones, in veteribus numis exprimi, aeternitatique conſecrari conſueuiſſe, neminem, iſtarum rerum non plane incurioſum, ignorare arbitramur. Nihil enim in monimentis iſtis animaduertimus frequentius, quam PROFECTIONES et ADVENTVS AVGG. (*a*) quarum vna in Septimii Se[illegible] Imp. numo elegantiſſimo apud HARDVINVM (*b*) *ἐμφατικῶς* PROFECTIO AVG. FELIX vocatur, non quod felicibus auſpiciis ſuſcepta peractaque ſit, (id enim commune plebi cum ſummis principibus eſſet,) ſed quod bonum Principem, quaqua verſum procedit, felicitatem laetitiamque publicam, veluti Comites trahere, exiſtimarent. Experimentum eius rei adhuc cepit cultior Europa, qua illam Princeps celſiſſimus potentiſſimuſque, Dominus FRANCISCVS STEPHANVS, *Dux Lotharingiae, Marchiſus, Dux Calabriae, Barri et Geldriae, Marchio Pontamuſſi, et Nomenii, Comes Prouinciae, Valdemontii, Blamontii, Zutphaniae, Saarvverdae et Salmiae*, auſpicatiſſimo itinere peragrauit. Quaqua enim proficiſcentem, tot bonorum plauſus, adclamationes ac vota exceperunt, vt iure nobis repetere poſſe videamur, quae de Traiani aduentu dixit PLINIVS (*c*): *Non aetas quemquam, non valetudo, non ſexus, retardauit, quo minus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Illum paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes, aegri quoque, neglecto medentium imperio, ad conſpectum eius, quaſi ad ſalutem ſanitatemque prorepere.* Quum vero publicae huius laetitiae, inſigni fatorum clementia, hanc Viadrinam quoque participem fore, rumor nunciarit: fieri profecto non potuit, quin exoptatiſſimus maximi Principis aduentus muſas etiam noſtras, non modo ad concipienda vota, ſed et ad contemplandam LOTHARINGIAM, quae grande illud coeli depoſitum orbi dedit, excitaret. Natae inde nobis ſunt meditationes de potentiſſimorum LOTHARINGIAE DVCVM ipſiuſque illius DVCATVS PRAEROGATIVIS, quas quidem eo minus premendas duximus, quo magis iuriſprudentiae publicae ſtudioſis cognitum perſpectumque eſſe oportet, quantum momenti in rep. Germanica ſemper traxerit Lotharingia; quantumque

(a) Ez. Spanhem. *de praeſt. et vſu numiſm. Diſſ. XIII. p.* 620. *Tomo II.*

[b] Harduin. *Op. Select. p.* 800.

[c] Plin. *Panegyr. Cap. XXII.*

que ipſius Lotharingiae intersit, indiuulſum ac perpetuum perſeuerare foedus cum Imperio Romano Germanico, quod inter vtrumque regnum iam inde ab antiquiſſimis temporibus feliciſſimis auſpiciis coaluit, et in poſterum, quod auguramur, magis arctiusque indies coaleſcet.

§. II.

Lotharingiae veteris magnitudo et nominis ratio.

Tractum illum terrarum ampliſſimum, qui a Vogeſi ſaltibus inter Rhenum, Moſam, Scaldim ad Oceanum vſque porrigitur, LOTHARINGIAE nomen a Lothario II. Rege Francorum, Lotharii I. Imp. filio, accepiſſe, arbitramur. Saltim id multo probabilius videtur, quam quod REGINO PRVMIENSIS (*d*), MARIANVS SCOTVS (*e*), SIGEBERTVS GEMBLACENSIS (*f*), OTTO FRISINGENSIS (*g*), et ex recentioribus plerique tradiderunt, vocabuli iſtius originem a Lothario I. Imp. eſſe repetendam. Hic enim praeter Italiam, illumque, quem paullo ante definiuimus, terrarum tractum, etiam prouincias vltra Vogeſum, inter Rhenum, Vrſam, Rhodanum et Ararin, praeter paucas ciuitates tranſrhenanas, quas Ludouicus Germanicus Rex vini cauſſa exemerat, vaſto imperio complexus eſt (*h*), quae quidem prouinciae vltra Vogeſum Lotharingiae nomen nunquam tulerunt, ſed ſeparatas ab illo regno rationes habuerunt. Verum enim vero, diuiſo inter Lotharii iſtius Imp. filios paterno imperio, et Ludouico natu maximo Italia cum Auguſta dignitate potito. Carolo autem Galliam Narbonenſem, tamquam paternam hereditatem, cernente, reliqua illa pars, quam ſupra ſuis limitibus definiuimus, Lothario II. Regi ceſſit, ab eoque tempore Lotharingiae nomen ei conſtantiſſime haeſit (*i*), quum prouinciae, quas Carolus tenuerat, Prouinciae, Burgundiae, regnique Arelatenſis vocabulis a Lotharingia in eius aeui monimentis diſcernantur (*k*).

§. III.

Lotharingia fuit olim regnum.

Vtcumque ſe res habeat, vel ex his iam ſatis intelligitur, LOTHARINGIAE Ducatum, qui vetus nomen hodienum retinet, olim non Ducatum, ſed REGNVM fuiſſe, adeoque inter principes Imperii prouincias cenſendum eſſe. Neque enim tantum ſub vtroque Lothario per annos viginti ſeptem eam dignitatem retinuit, verum etiam, exſtincta illa ſtirpe, et Lotharingia ſenſim iuris Germanici facta, conſtans Lotharingis manſit illius memoria. Arnulfus ſane Imp. qui Lotharingiam cum reliqua Germania a Carolo Craſſo patruo, non tam

[d] Regino Prumienſ. *in Annal. ad ann.* DCCCXLII.

[e] Marian. Scot. *ad eumd. ann.*

(f) Sigebert. Gemblac. *in Chron. ad eumd. ann.*

(g) Otto Friſing. *in Chron. lib. V. Cap.* XXXIV.

(h) *Annal. Bertinian. ad ann.* DCCCXLIII. Regino Prum. *ad ann.* DCCCXLII. Sigebert. Gembl. *ibid.*

(i) *Annal. Metenſ. ad ann.* DCCCLV.

(k) Sim. Fridr. Hahn. *de iuſt. Burgundici noui vel Arelat. regni limitib. Hal.* MDCCXVI. *in 4to.*

tam iure hereditario, quam Pricipum ſuffragiis, acceperat, ei prefecit Zuenteboldum filium, et quidem non Ducem, ceu exiſtimauit TOELNERVS (*l*), ſed Regem (*m*), quippe quod nomen ille ſibi in diplomatibus, quae apud GVIL. HEDAM (*n*), AVB. MIRAEVM (*o*), alioſque leguntur, vbique adſcripſit. Quin et poſteaquam gens Carolingica in Germania penitus defecerat, Lotharingia, ſub regni nomine Germaniae vnita, in vnum cum hac ſyſtema ita coaluit, vt ſaepenumero regnum vocaretur cum ab ipſis Lotharingis, tum in titulis Imperatorum Regumque Germaniae. Exemplo eſſe poteſt diploma Adelberonis, Epiſcopi Metenſis, quod CHIFFLETIVS (*p*) ex chartulario Gorizenſi extulit, in quo ſub finem legitur: *Actum Metis publice, ſub die XVII. Kal. Ian. anno ab incarnatione Domini noſtri CMXXXIII. regni autem glorioſiſſimi Regis in* REGNO LOTHARIENSI *VIII.* Et hae quidem tabulae ſub Henrico I. Germaniae Rege ſcriptae ſunt, quum iam ab anno erae Chriſtianae DCCCCXXVI. Lotharingia in germanici imperii corpus coaluiſſet per pactum Bonnenſe, quod poſt DVCHESNIVM (*q*) et MIRAEVM (*r*) STEPH. BALVZIVS (*s*) et SCHATENIVS (*t*) ediderunt. Succeſſor Henrici, Otto M. in diplomatibus quibuſdam ab iiſdem CHIFFLETIO (*u*) et AVB. MIRAEO (*x*), editis, ipſe ſe REGEM LOTHARIENSIVM *et Francigenum* vocat, quum iam Lotharingia a Ducibus regeretur, Rarius equidem eo titulo vſum eſſe Ottonem, facile largimus iuriſconſulto eximio, IO. NIC. HERTIO (*y*), nec negabimus plane, in ſucceſſorum diplomatibus tale quid adhuc non eſſe obſeruatum: at ipſa tamen Lotharingia ex eo quoque tempore REGNI titulum ſatis diu retinuit. Nam et Otto II. Imp. in charta Gorzenſi apud CHIFFLETIVM (*z*) meminit *praedii, quod Imperator ille habuerit in* REGNO LOTHARIENSI. Ex quibus recte colligit vir conſultiſſimus, GABR. SCHWEDERVS (*a*), terras iſtas *primum ſaeculo IX. ſub nomine regni Lotharingiae Regno Germaniae acceſſiſſe, poſtea vero ſaeculo XI. quo ſenſim titulus ille regni exoleuerit, in vnum cum Germania corpus magis magiſque concreuiſſe.*

§. IV.

(l) Toelner. *in Hiſtor. Palat. Cap.* II. *p.* 22.

(m) *Annal. Metenſ. ad ann.* DCCCXCIV. Marian. Scot. *ad eumd. ann.* Otto Friſingenſ. *Chron. lib.* VI. *Cap.* XII.

[n] Gu. Heda *de Epiſc. Vltraiect. p.*63.

(o) Aub. Mir. *in Dipl. Belg. Cap.* XV. *et XVI.* Donat. *Belg. cap. XV. Notit. Eccl. Belg. cap.* XXII.

(p) Chifflet. *in Comment. Lotharing. pag.* 9.

(q) Du Cheſne *Tom.* II. *p.* 587.

[r] Mirae. *Donat. piar. cap.* XXIII.

[s] Baluz. *Capitular.* Reg. *Franc. Tom.* II. *p.* 299.

[t] Schaten. *Annal. Paderb. lib.* III. *p.* 355. *Tomo* I.

(u) Chifflet. *in Comment. Lotharing. pag.* 9.

(x) Aub. Mir. *Diplom. Belg. lib.*I. *Cap. XVII. et* Donat. *piar. Cap.* XXXII.

(y) Hert. *Diſſ. de fide Diplom. Imp. et* Reg. *Germ. Sect.* I. §. *XI. p.*606.

(z) Chifflet. *in Comment. Lothar. ibid.* Add. Wibert. *in vita Leonis PP. IX. cap. XIV. et Geſta* Pontif. *Cenom. apud* Mabillon. *Analect:* Tom. III. *p.* 301.

[a] Schweder. *Introd. ad Ius publ. Rom. Germ. Part. gener. cap.* IV. §. XXII. *p.*81.

Digitized by Google

§. IV.

Et quidem ſui iuris, niſi ſub Zuenteboldo Rege.

Diſceptatum aliquando meminimus, ſuine iuris hoc regnum fuerit, an alii, ſiue Neuſtrico, ſiue Germanico, clientela nexu adſtrictum? Sed neſcio, an ad Domitianas, quas iuriſconſulti vocant, quaeſtiones totum iſthoc σκέμμα pertineat. Sub Lothario I. Imp. regnum iſtud nemini alii mortalium, quam Domino illi ſuo, obnoxium fuiſſe, facile largientur, quotquot rerum Francicarum non plane ſunt ignari. Quam enim rationem comminiſci poſſes, cur fratris primogeniti, Auguſta dignitate ornati, et Italiae opibus ſubnixi, portio hereditaria vel Carolo Caluo, fratrum natu minimo, vel Ludouico Germanico, obnoxia eſſe debuerit? Nec quidquam mutatum dixeris, quum poſtea inter Ludouicum II. Imp. Lotharium et Carolum, fratres, familiae erciſcundae ageretur. In conuentu enim Marſnenſi apud AVB. MIRAEVM (b) iam prouiſum fuerat, *vt regum filii legitimam hereditatem regni ſecundum definitas praeſenti tempore portiones poſt eos retinerent*. Quod intelligi aliter non poteſt, quam illos eodem in ſuis regnis iure vſuros, quo vſi antea ſint eorum parentes. At illos ſummo iure regnis ſuis imperaſſe, iam obſeruauit NITHARDVS (c), Caroli M. ex Bertha filia nepos, et iuris publici eorum temporum peritiſſimus. Quamuis enim initio Lotharius Imp. in reliquorum fratrum regna imperium aliquod ſeu dominium directum adſectarent, ac proinde ANNALES PITHOEANI (d) eum μοναρχίαν molitum eſſe, obſeruent: aduerſum tamen ei tenuere fratres, eorumque fideles, dominis ſuis, teſte HINCMARO REMENSI (e), in memoriam reuocantes, *eos Lotharii fratres eſſe, et ſacramento regnum inter illos diuiſum, et illos nec genere; nec poteſtate, Lothario eſſe inferiores*. Quibus excitati fratres libertatem ſuam tanta virtute tuebantur, vt magnis auſibus excideret Lotharius, fratribuſque vt NITHARDVS memoriae prodidit, optionem concederet, vt aut praecipui quidquam ſibi *propter nomen Imperatoris, et propter dignitatem Imperii, quam auus regno Francorum adiecerit*, aut ſi id nollent, *tertiam tantummodo partem totius ſibi concederent, regeretque* QVISQVE ILLORVM PORTIONEM REGNI SVI, PROVT MELIVS *poſſet*. Hactenus itaque ἀνυπεύθυνον nullique alii obnoxium fuit Lotharingiae regnum. Et quamuis exſtincta Lotharii I. ſtirpe, aliquamdiu inter Germanorum et Francorum occidentalium conſilia fluctuaret: Germaniae tamen vnita, non iure ſupremi imperii excidit, ſed cum regno Germaniae in vnum veluti corpus coaluit, adeo vt iam vtrumque regnum pro vno cenſeatur, eiuſque ordines cum magnae Germaniae ordinibus in iiſdem comitiis congreſſi, in commune conſulant. Illud tamen negare nolim, quod iam ab aliis (f) eſt obſeruatum, Zuenteboldum a patre Arnulfo Lotharingico regno praefectum, non ſuis auſpiciis ita impe-

(b) Aub. Mir. *Dipl. Belg. lib. I. cap.* XVII.
(c) Nithard. *lib.* IV.
(d) *Annal. Pithoeani p.* 38.
(e) Hincmar. Remenſ. *Epiſt. I. cap. IV.*
(f) Ludewig. *Singular. iur. publ. Romano-Germ. Praefat. p.* 86.

Digitized by Google

imperaſſe, vt omnia ſuo arbitrio egerit, ſed Germaniae maieſtatem comiter venerari debuiſſe, quamuis non admodum diuturnum fuerit intercalare illud Zuenteboldi imperium.

§. V.

Ducatus, ex regnis nati, variis gauiſi ſunt praerogatiuis, in primis quod palatiis regiis illuſtrati ſint. Elegans obſeruatio Speculatoris Saxonici de Comitibus palatinis, in Ducatibus, qui ex regnis nati ſunt.

Lotharingiae ex eo, quod olim regni ἀξίωμα habuerit, non parum praerogatiuae acceſſiſſe, nemo dubitauerit. Conſtat enim inter omnes, qui in iuriſprudentiae publicae origines paullo accuratius inquirunt, prouincias illas Germaniae, quae olim ſub Francis regnatae ſunt, reliquis omnibus dignitate praecelluiſſe. Id quod vel inde patet, quod ſolae illae prouinciae palatiis regis locum praebuere, ſuoſque retinuere comites Palatinos, qui ibi vice Imperatoris vel Regis Germaniae ius dicerent. Exſtant paſſim in SPECVLO SAXONICO praeclara iuris publici Germanici vetuſtioris veſtigia, quae tantum abeſt, vt tam acri cenſura omnia perſtringi atque explodi debuerint a viro, quem paullo ante laudauimus, doctiſſimo (*g*), vt digniſſima aliis pleraque videantur, quae maiore cura illuſtrentur ab eruditis (*h*). Inter haec poſtremi generis ἐμβλήματα neſcio an non primo loco ponendum ſit, quod SPECVLATOR ille (*i*) de prouinciis Germaniae, quae ex regnis natae ſint ſcribit: *In Theutſchen Landen hat iedes Laud ſeinen Pfaltz-Grafen. Sachſen hat einen, Bayren hat einen, Francken hat einen, Schwaben hat einen. Dieſe vier Laude waren hievor alle* Konigreiche. Ex eo ergo, quod regna fuerint hae prouinciae, rationem reddit, cur cuique Comes Palatinus aliquis iuris dicundi cauſſa praefectus fuerit. In ſingulis enim regnis plura erant palatia, quae ſingulari induſtria recenſuit IO. MABILLONIVS (*k*). Palatiis vero Comites Palatini praeerant ex moribus veterum Francorum (*l*). Hinc in Saxonia, quae ſub Ludouico iuniore, Ludouici Germanici filio, aeque ac Franconia regni formam induerat, floruere Comites Palatini Saxoniae, quorum iam ſub Ottone III. Imp. meminit DITMARVS MERSEBVRGENSIS (*m*). Nec ignotum eſt, Palatinatum illum, primum penes Comites Wetinenſes, hinc penes Gozecenſes et Sommerſenburgenſes, poſtremo penes Landgrauios Thuringiae, Duceſque Saxoniae tum Anhaltinae, tum Miſnicae ſtirpis, fuiſſe, et penes hos quidem etiamnum eſſe, quamuis illum ex conſulta ratione in inſignibus, quam in titulorum ſerie, exprimere malint (*n*). Ita et Alamannia, quum ſub Carolo Craſſo regnum fuerit, Comites Palatinos habuit, qui Tubingae ſedem ſibi conſtituerant, quorumque chartae veteres et

[g] Dn. a Ludewig. *ibid.* §. VIII. p. 48.

[h] Thomaſ. *Delin. Hiſt. Iur.* §. 109. *Nec aliter philoſophantur* Schilterus, Hertius, Beyerus, Gundlingius, *quorum loca omnia adferre, ſuperuacuum foret.*

[i] *Ius prouinc. Sax. lib.* III. *Art.* LIII. §. 1.

[k] Mabillon. *de Re diplom. libro IV. toto.*

[l] Hincmar. *Epiſt.* III. *cap.* XXXI.

[m] Ditmar. Merſeb. *lib. V. p.* 352. *edit. Leibnit.*

(n) *Gundlingiana Part.* XXI. *Diſſ.* I. §. 12.

annales paſſim meminerunt (*o*). Nec minus celebres ſunt Comites Palatini Bauariae, quorum primum Arnulphum, Arnulphi Mali filium, fuiſſe, ex RVOTGERO (*p*) oſtendit Nic. HIER. GVNDLINGIVS (*q*). De Franconia denique quum paulo poſt idem demonſtrandum ſit: vera profecto ac ſolidiſſima eſt SPECVLATORIS SAXONICI obſeruatio, prouincias omnes, quae ex regnis in Ducatus fuerint commutatae, ſuos Palatinatus habuiſſe. Saltem tales haud reperias in prouinciis reliquis, quae quantumuis poſtea ad ſummum dignitatis Regiae vel Ducalis faſtigium adſpirarint, Caroli M. tamen poſteris tamquam regna, numquam ſubfuerunt. Nam nec Bohemicae nec reliquae Venedicae prouinciae Comites Palatinos habuerunt; vel, ſi quis ibi terrarum hoc titulo vſus eſt, (de quo tamen non conſtat, quum Comitis Palatini Luſatiae, quem apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM (*r*), repeiſſe ſibi viſus eſt HERTIVS (*s*) nuſquam vel vola vel veſtigium occurrat, et Lambertus ille potius de Comite Palatino Lotharingiae loquatur:) ſaltem ille non Imperio immediate, ſed Duci vel Marchioni ſuo obſequium debuit, adeoque ad illam reliquorum, de quibus nos loquimur, dignitatem haud adſpirauit.

§. VI.

Talis eſt Lotharingia. Quid vero de Franconia et Lotharingia dicemus? Hanc enim a Lotharii I. Imp. temporibus, ſemper; illam ſub Ludouico iuniore aliquamdiu regnum fuiſſe, paullo ante demonſtrauimus. Sed ſalua res eſt. Quum enim Ludouicus iunior Franconiam et Saxoniam ex paterna Ludouici Germanici hereditate accepiſſet: ei portioni etiam acceſſit, quidquid Ludouicus, pater, ex defuncti Lotharii regno ſeruauerat (*t*). Non mirum ergo fuerit, ſi Comes Palatinus ad Rhenum vtrique prouinciae ſimul ius dixerit. At poſtea et ſuos Comites Palatinos habuit Lotharingia, a Comitibus Palatinis ad Rhenum diuerſiſſimos. Talem enim reperimus apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM (*u*), qui dum in Henrici IV. hiſtoria verſatur: *Chuno*, inquit, *cognatus Regis Dux factus eſt Carentiorum: frater eius Henricus, Palatinus Comes* LVTHARIORVM (inde ergo *Luſatorum* Comitem Palatinum finxit HERTIVS,) *inſtinctu daemonis monaſticam vitam profeſſus eſt in Gorzia. Sed per paucos dies, vulgante ſe daemonio, quo illuſus fuerat, ſanctae conuerſionis habitum, quo ſe angelus Satanae in angelum lucis transfigurauerat: abiecit, vxoremque ſuam et poſſeſſiones deſertor Dei et transfuga, recepit.* Habes itaque Hen-

[o] *Monim. Wurtemb. in Monaſt. Bebenbuſ. n.* 3.

[p] Rotger. *in vit. Brunon. cap.* XVI. *apud* Leibnit. *Tom.* I. *ſcript. rer. Brunſu.*

(q) Gundling. *ibid. pag.* 23.

(r) Lamb. Schaffnab. *in Chronic. ad ann.* MLVII.

(s) Hert. *in Diſſert. de Conſultat. Leg. et iudiciis in ſpecial. Rom. Germ. Imp. rebus publ.* §. XIX. *pag.* 452.

(t) *Annal. Fuldenſ. ad ann.* DCCCXXX. Regino Prum. *ad eumdem ann.* Baluz. *Capitul. Reg. Franc. Tom.* II. *pag.* 221.

(u) Lamb. Schaffnab. *ad ann.* MDXXV.

Henricum, Comitem Palatinum Lotharingiae, fratrem Chunonis, Carinthiae Ducis, Regis Henrici IV. cognatum, ex Arnulphi Mali, Ducis, proſapia oriundum, ceu docet ſtemma hoc genealogicum, ex MONACHO BRVNVILERENSI apud LEIBNITIVM (*x*) potiſſimum excerptum:

Arnulfus Malus,
Dux Bauariae,
caeſus anno MCCCCLIII.

Arnulfus, *Comes Palat. Bauar. occiſus anno* DCCCCXXXIII.	Hermannus Puſillus, *Comes Palatinus Rheni* DCCCCXXXIX. *occiſus anno* DCCCCLIX.

Ezo ſeu Ehrenfridus, *Comes Palatinus. ob.* MXXXV.
Vx. Mathildis, *Ottonis II. Imp. filia.*

Ludolphus, *Comes Palat. ob.* MXXXII.	Hermannus, *Archiep. Col. ob.* MLVI.
Henricus, Furioſus, *Comes Palatinus Lotharingiae. ob.* MXCIII.	Cuno, *Dux Carinthiae. ob.* MLV.

Ex quo ſimul patet, quod iam ab aliis animaduerſum (*y*), rationem fugere doctiſſimum TOELNERVM (*z*), Henrico huius locum inter Comites Palatinos ad Rhenum concedentem, quum in Lotharingia potius ea dignitate, teſte LAMBERTO SCHAFFNABVRGENSI, functus ſit.

§. VII.

Ex his porro, quae adhuc dicta ſunt, ſatis adparet, primum locum tenuiſſe Lotharingiam, non modo quia regnum fuit ampliſſimum, ſed et quia Aquiſgranum, totius imperii ſedes et palatium primarium in ea ſitum fuit. Non iam id probabimus ex ſubleſtae fidei tabulis Aquiſgranenſibus (*a*), in quibus Carolus M. communi omnium Procerum ipſiuſque Pontificis Rom. ſuffragiis ſanxiſſe fertur, *vt haec* SEDES REGNI *trans Alpes habeatur, ſitque* CAPVT *omnium ciuitatum et prouinciarum Galliae.* Eas enim acutior criticorum natio iam pridem *νοθείας* poſtulauit, ſuſpectaſque ipſe habuit, qui illas editione dignas iudicauerat, AVB. MIRAEVS (*b*). Aliis ac ſolidioribus Quia ibi ſedes regni primaria, Aquiſgranum.

(x) *Monach. Brunvilerenſ. cap.* I. *apud* Leibnit. *Tom.* I. *Script. rer. Brunſu.* C. *pag.* 315. *ſequ.*

(y) Malcou. *de Nexu regni Lotharing. cum imperio Rom. Germ. Sect.* I. *§. VII. not.* 6. *p.* 10.

(z) Toelner. *Hiſt. Palat. pag.* 251.

(a) Mir. *Donat. piar. cap.* XI. *pag.* 14.

(b) Aub. Mir. *ibid. not.* 1. *Add. Gundlingiana Part.* XVIII. *Diſſ.* I. §. 6. *pag.* 244. *ſequ.*

longe teſtimoniis nititur ea Aquiſgrani praerogatiua. Diſerte enim Wippo (c) ſcribit: *Collecto regali Comitatu, Rex Chonradus primum per regionem Ribuariorum vſque ad locum, qui dicitur Aquiſgrani palatium, peruenit, vbi* PVBLICVS THRONVS REGALIS, *ab antiquis Regibus et a Carolo praecipue, locatur,* TOTIVS REGNI ARCHISOLIVM *habetur*. Et Ditmarvs (*d*) auctor eſt, iam antiquiſſimis temporibus in orientali parte illius palatii conſpectam fuiſſe aquilam, *quam moris fuerit omnium, locum hunc poſſidentium, ad ſua eum vertere regna*. Quibus innuit auctor grauiſſimus, gliſcentibus inter Germanos Francoſque occidentales turbis, et modo his Lotharingiam inuadentibus, modo illis eam, tamquam ſuam, vindicantibus, ſollemne fuiſſe victoribus, aquilam illam, quae ſublimis in palatio praefulgebat, in eam partem conuertere, qua victores rerum potirentur, vt reſpiceret orientem, quoties Germani; occidentem, quotieſcumque Franci occidentales Aquiſgranum occupaſſent. Exiſtimaſſe itaque videntur, eum imperium tenere, qui teneat imperii ſedem, Aquiſgranum (*e*). Ex quo ſatis patet, cur non modo noſtris temporibus antiquae iſtius gloriae ſit tenaciſſima, et ἀξίωμα iſtud hymnis et inſcriptionibus in Curiae propylaeo conſpicuis ſeruare ſtudeat (*f*): verum etiam iam olim in pleriſque monimentis audiat *der Konigliche Stuhl und Stadt Aach* (*g*).

§. VIII.

[In Lotharingia non ſolum Comes Palatinus prouincialis.

Quemadmodum ergo inde non parum decoris acceſſit Lotharingiae, quod in ea vera ſedes totius regni ac veluti domicilium ſacri imperii eſſet conſtitutum: ita nec hoc illi minori laudi cedit, quod ex eadem ratione et primarium totius regni Comitem Palatinum habuerit. Vidimus ſupra, (§. VI.) fuiſſe Lotharingiae Comitem Palatinum proprium, eoque honore Henricum Furioſum imperante Henrico IV. Imp. functum eſſe, oſtendimus. Sed illi cum Aquiſgranenſi palatio nihil rei fuiſſe videtur. Rem in pauca conferemus. Quemadmodum quod ad eccleſiae regimen attinet, duae erant regni Lotharingici metropoles, Auguſta Treuerorum, et Colonia Vbiorum: ita totidem erant Regum palatia, Mediomatricum (*gg*) et Aquiſgranum, quorum alterum in ſuperiore, alterum in inferiore Lotharingia florebat: alterum Lotharingici regni proprium, alterum commune imperii Germanici domicilium habebatur. Itaque et conſentaneum videbatur iuris publici Francici principiis, eſſe in Lotharingia Comites Palatinos tum illi regno proprios, qualis fuerat Henricus ille Furioſus, tum et communes totius regni, quia ibi eſſet totius regni ſedes et Wipponis ſtilo, archiſolium.

§. IX.

(c) Wippo *in vita Conradi Imp. p.* 426.
(d) Ditmar. *in Chron. lib.* III. *p.* 343.
(e) *Gundlingiana Part. XVIII. Diſſ.* II. *§. XIV. p.* 264.
(f) Limn. *lib. VII. cap.* II. *n.* 8. ubi et de hymno: *Vrbs Aquenſis, vrbs regalis, ſedes regni principalis, prima Regis curia.*
(g) *Diploma Caroli V. apud* Limn. *Iur. publ. lib.* VII. *cap.* II. *n.* 11. *et Addit. Tomo* II. *ad lib.* VII. *cap.* II. *p.* 71. Fritſch. *in Addit. ad* Limn. *p.* 193. *ſeqq.*
(gg) Blondell. *Plen. Aſſert. p.* 270.

Digitized by Google

§. IX.

Et hi poſtremi ſunt illi COMITES PALATINI ad Rhenum, quorum maxima in vniuerſo Imperio fuit et etiamnum eſt auctoritas. Sane iam TOELNERVS (*h*) obſeruauit, Palatinos ad Rhenum non olim ad Nicrum et in ſuperiore parte Rheni, ſed inferius in Lotharingia circa Moſellam et in finibus Belgii potiſſimum ſediſſe. Sane inter eorum praecipuas terras recenſet Comitatum *Nemoris* et in eo caſtrum *Thonaburg*, hodie *Thomberg*, *Berchem et Duren*, in Ducatu Juliacenſi, *Brouilre*, Dominium ad *Lacum*, Comitatum *Meyenfeld*, *Monaſterium Eiſliae*, *Palatiolum*, *Pſalzl*, haud procul Treueris, quin et magnam *ſiluae Arduennae* et *Ducatus Iuliacenſis* partem cum terris vicinis cis et trans Rhenum, vt dubitari non poſſit, Palatinatum Rheni olim in inferiore parte Lotharingiae a Belgio ad Moſellam vſque circa Aquiſgranum habuiſſe domicilium, non in iis terris, quae iam Palatinatus ad Rhenum vocabulum adoptarunt. Quod quum vulgo minus ſit cognitum, non mirum eſt, de Palatinatu vetere ignorantiam ſuam profeſſos eſſe viros, rerum Germanicarum ceteroquin peritiſſimos, MVNSTERVM (*i*), FREINSHEMIVM (*k*), FREHERVM (*l*), HERM. CONRINGIVM (*m*), quorum proſtremi ideo plane in hanc opinionem inciderunt, quod Palatini Comites ad Rhenum veteres fixam ſedem plane non habuerint, ſed in aulae Regiae Comitatu perpetuo fuerint. Quod vt de eorum perſonis fortaſſis veriſſimum eſt: ita inde fruſtra collegeris, non fuiſſe certum eis palatium, vbi paecipue ins dicerent, nec adſignatas terras aliquas, vnde aliorum Principum more reditus tam ſplendido officio dignos caperent, ceu recte animaduertit LEIBNITIVS (*n*). Rem omnem expedit MONACHVS BRAVWILERENSIS (*o*), qui de Ezone Comite Palatino: *Denique*, inquit, *totius Galliae Principum quum eſſet corporis elegantia venuſtiſſimus*, *mentis induſtria prudentiſſimus*, *animi magnanimitate fortiſſimus*, *ad diſponenda negotia tam priuata quam publica diſcretiſſimus*, REGALIS PALATII *apicem iure* PATERNI SANGVINIS *ſtrenuiſſime gubernando*, *eo profecit honoris*, *vt ſuam ſemper gloriam pluris*, *quam accepiſſet*, *efficeret decoris*. Et paucis interiectis (*p*): *Cuius tranſitum in* AQVISGRANI PALATIO, *propere cognito* (*nam ibi tunc* COMES PALATINVS *erat*, *occupatus tum totius* LOTHARINGIAE *maiorum colloquio*,) *aſſumtis eis ſecum*, *quorum alii ſe dominum*, *nonnulli decus et Imperii gloriam amiſiſſe*, *dolerent*, *gemerent et plangerent*, *velocius peruenit ad conthoralis ſuae corporis exanimi pignus venerabile*. Ex eo itaque omnino ſequitur, quod demonſtrandum ſuſceperamus, Palatinatum ad Lotharingiam pertinuiſſe, et Aquisgranenſi

Sed et Comes Palatinus Imperii.

(h) Toeln. *Hiſt. Palat. cap.* II. *p.* 24.

(i) Munſter *in Coſmogr. lib.* III. *cap.* CCL.

(k) Freinshem. *de Vicariat. Palat. cap. IX. n. XVI. p.* 93.

(l) Freher. *Orig. Palat. pag.* 1. *ſequ.*

(m) Conring. *in Cenſura Diplom. Ludouiciani Lindau. cap. XI. p.* 203.

(n) Leibnit. *in Praefat. Tom.* I. *Script. Rer. Brunſu. n. XXVII.*

(o) Monach. *Brawuil. apud Leibnit. ibid. cap.* I. *pag.* 314.

(p) Idem *ibid. cap.* II. *p.* 318.

Digitized by Google

nenſi potiſſimum palatio fuiſſe adfixum, non autem iis locis, vbi iam prouincia ampliſſima fertiliſſimaque Palatinatus ad Rhenum cognomen tuetur, ſitum fuiſſe.

§. X.

Cur hic Palatinatus interiecto tempore ad ſuperiorem Rhenum migrauit?

Nimirum, quod demum ad ſuperiorem Rhenum veluti migrauit Palatinatus, inde factum, quod dubia terrarum illarum poſſeſſione, et Germanis Francisque in Lotharingia perpetuo fere litigantibus, conſultiſſimum putarent, terras, quas iam tum ad ſuperiorem Rhenum tenuerant, variis acceſſionibus locupletare. Ita ſenſim adquiſiuere Comitatum *Stalecke et Bacharach*, *Graichgouiam cum burgo Heidelberg*, *Comitatum Stalbuhel*, et reliquas, quas iam Palatini ad Rhenum poſſident, prouincias, quarum incrementum prolixe deſcribunt Zeilervs (q), Frehervs (r), Toelnervs (s), et alii. At in iſta nouae fertiliſſimaeque prouinciae adquiſitione fere contigit, quod ſolet in alluuionibus, vt quo maius vni loco incrementum accedit, eo plus alteri decedat. Terras enim ad inferiorem Rhenum pleraſque omnes Comites Palatini vel in eccleſias et monaſteria, a ſe condita, liberaliter contulerunt, ſi eſſent allodiales, vel, ſi clientelari nexu obſtrictae imperio, aliis in ſubfeudum dederunt, ceu ſingulari capite demonſtrauit Toelnervs (t). Vnde mirifice creuerunt Comitum Iuliaci, Cliuiae, Montium, aliorumque opes, et in tantum auctae ſunt, vt non modo ipſi ad Ducalem in Imperio dignitatem adſpirarent, ſed iſta etiam in vrbem Aquiſgranum protectionis iura exercerent, quae olim ad Comites Palatinos Imperii non minus pertinuerunt, quam iura Aduocatiae ſupremae, (*Ober-Voigtey*) quae ſibi poſtea vindicarunt Brabantini (u).

§. XI.

Magna Lotharingorum in Rege Germanorum eligendo auctoritas.

Quae hactenus de primario imperii palatio in Lotharingia, et Palatinatus Imperii genuina ſede, diſſeruimus, eo pertinent, vt tanto magis appareret, principem Germaniae prouinciam fuiſſe Lotharingiam, in qua quippe totius Imperii ſedes ac veluti domicilium, et ob coniunctum cum illo Palatinatum ſuprema cauſſarum ad palatium delatarum iuriſdictio fuit. Atque hinc facile reddi poterit ratio, cur tam multum ſemper momenti poſitum fuerit in Lotharingia, quotieſcumque de eligendo Romano Imperatore agebatur. Praeterquam enim quod in Lotharingia eſſet palatium regium, ibique impoſita corona inaugurari ſolerent electi Germanorum Reges (x), quod poſtea

Avrea

(q) Zeiller. *Topogr. Palat. Rheni paſſim.*

(r) Freher. *Orig. Palat. lib.* II. *cap.* 10. *et paſſim.*

(s) Toelner. *Hiſt. Palat.* c. II. p. 28. *ſeq.*

(t) Toelner. *Hiſt. Palat. cap.* III.

(u) Sprenger. *Iuriſpr. publ.* p. 457. *Rex Hiſpaniae habet ratione Brabantiae ius praefecturae. (vulgo Ober Voigtey) in ciuitate, et Dux Iuliacenſis ius protectionis.*

(x) *Gundlingiana Part.* XVIII. *Diſſ.* II. *p.* 233. *ſequ.*

Avrea Bvlla (*y*) firmatum eſt : praecipuae etiam in electione partes erant non modo Archiepiſcoporum Treuerenſis et Colonienſis, verum etiam Comitis Palatini, quibus et eo tempore, quo adhuc omnes Imperii Ordines Regem communi ſuffragio creabant, ius *προβουλεύσεως* competebat cum Moguntino, nec non reliquis, qui primaria regni officia, id eſt Pincernatum, Marſchallatum, Camerariatum, ſit venia verbis, in iure publico ſemel receptis,) gerebant. Hinc quamuis priorum temporum Reges Germaniae ab vniuerſis Principibus electi dicantur: Avctor tamen Vitae Mathildis (*z*), iam ſaeculo decimo Ottonis M. electionem deſcribens, meminit *Doctorum primorum, qui de ſtatu regni conſilium habuerint*. Et in electione Lotharii, teſte Alberico (*a*), Triumfontium monacho, in conſilium adhibiti *eminentiores aulae regalis primates*. Denique quum, diuiſis principum ſuffragiis, ab aliis Philippus Sueuus, ab aliis Otto Brunſuicenſis eligeretur, huius electionem vel ideo ratam habuit Innocentivs pp. III. in Epiſtola ſingulari ad Principes Teutoniae et Alamanniae (*b*), *quod tot, vel plures ex his, ad* qvos principaliter spectat imperatoris electio, *in eum conſenſiſſe noſcerentur, quos in alterum conſenſerint*. Quae quum certiſſima ſint: nemini obſcurum erit, quanta Lotharingorum fuerit in eligendis Imperatoribus auctoritas. Tres enim ex eo regno erant, quibus illud ius *προβουλεύσεως* in electione Regis iure ab antiquiſſimis temporibus recepto competebat, Treuerenſis, Colonienſis, et Comes Palatinus. Praeterea vni ex illis, puta Colonienſi, Baſilica Aquenſis, in qua corona more maiorum incingendus erat nouus Rex, tamquam epiſcopo dioeceſano ſuberat. Adeoque non facile quiſquam ea ſuprema inter Chriſtianos dignitate potiebatur, niſi qui de Lotharingorum fauore eſſet certiſſimus. Plura eius rei exſtant exempla. Nam non modo in eligendis Regibus Germaniae vel praecipue mentio fit Lotharingorum: veluti in electione Henrici II. (*c*) et Conradi II. (*d*) verum etiam ex eiuſdem Henrici II. (*e*) et Henrici V. (*f*) electione patet, tamdiu quaſi in lubrico ſtetiſſe reges, quamdiu nondum obtinuerint Lotharingorum ſuffragia.

§. XII.

Quin non modo in electione, verum etiam in coronatione Regum Germaniae haud poſtremas quandoque Lotharingorum partes fuiſſe comperimus. In eo inaugurationis actu praecipue elucet imperii Germanici ſplendor, dum primarii eius Principes officiis aulicis publice et cum adparatu funguntur. Id vero quomodo in coronatione Ottonis I.

Duces Lotharingiae aliquando archiofficio in coronationibus Imperatorum functi ſunt.

(y) *Aur. Bulla cap. XXVIII. §. 8.*

(z) *Auctor Vitae Mathild. cap.* II. *p.* 197. *ad* Leibnit. *Tomi ſcript. Rer. Brunſu.*

(a) Albericus *Chronic. ad an. MCXXV.*

(b) Innocent. III. *Epiſt. Tomo I. p.* 700. *edit. Baluz.*

(c) Adelbold. *Vit. S. Henrici Imp. cap. XI.* Ditmar. Merſeb. *lib. V. p.* 369.

(d) Wippo *in vita Conradi p.* 426. *ſequ.*

(e) Ditmar. *ibid.*

(f) Sigeb. Gembl. *ad ann. MCVI.* Otto Friſing. *lib.* VII. *cap.* XII. *Auctor Vitae Henrici* IV. *p.* 391.

nis I. factum ſit, referens WITECHINDVS SAXO (g): *Duces*, inquit, *adminiſtrabant*; LOTHARIORVM *Dux Giſelbertus*, *ad cuius poteſtatem locus ille* (Aquisgranum) *pertinebat* , *omnia procurabat* , *Eberhardus*, *menſae praeerat* . *Hermannus Francus pincernis* , *Arnulphus equeſtri ordini et eligendis locandiſque caſtris praeerat* . Giſelbertum Lotharingiae ducem tum officio aulico , vel , vti hodie vocant , archiofficio functum eſſe, ex his verbis tam perſpicue adparet , vt alia probatione vix opus ſit . At minus expeditum videtur, quodnam fuerit illud archiofficium? Sed ſalua res eſt. Quum enim *Archipincerna* tum fuerit Hermannus Francus , *Archidapifer* Eberardus , et cura equeſtris ordinis et praefectura locandorum caſtrorum , qua Arnulphus tum functus eſſe dicitur , procul dubio ad *Archimarſchalli* officium pertinuerit, quemadmodum hodienum Elector Saxoniae eam curam in comitiis et aliis imperii conuentibus , Marſchallo Pappenhemio demandare ſolet (h): conſequens ſane eſt , vt Giſelbertus tunc *Archicamerarii* ſplendidiſſimum officium , quod nunc cum Marchia noſtra Brandenburgica eſt coniunctum , ſuſceperit . Vidit hoc iam HERM. CONRINGIVS (i), et IO. IAC. MASCOVIVS (k) , reſque tam clara eſt, vt merito fluctus in ſimpulo mouere dicas BOECLERVM (l), qui Witichindi verba ita interpretatur , vt plane non loquantur de archiofficio, ſed innuant tantum, Giſelbertum id egiſſe , *quod omnibus Ducibus imperii incubuerit* , *vt Rege aut Imperatore in prouinciam*, *cui quiſque praeerat* , *veniente* , *de neceſſariis ei proſpicerent* . Quaſi vero probabile ſit, Witichindum ſcriptorem , rerum ciuilium non imprudentem , tam confuſe ſcripſiſſe , vt priuatam illam annonae atque obſoniorum curam cum functionibus illis ſollemnibus *Archipincernae*, *Archidapiferi* et *Archimarſchalli* coniungere et ſollemne *Archicamerarii* officium plane omittere non dubitaret? Et quaſi ex eo , quod HINCMARVS (m) ſub Carolingica Regum ſtirpe aliam illorum officiorum rationem fuiſſe obſeruat, colligendum ſit, inſequenti ſaeculo nullam fieri potuiſſe mutationem . Itaque fixum firmumque maneat, Giſelbertum tunc Archicamerarii officio functum , quamuis illud poſtea , ob turbas in regno illo exortas , in alios atque alios videatur translatum , donec in potentiſſima gente Brandenburgica fixas veluti ſedes, ac ſtabile domicilium reperiret.

§. XIII.

Lotharingia aliquando Archiducatus.

Quae hactenus a nobis dicta ſunt, ad LOTHARINGIAM in vniuerſum, non ſpeciatim ad Ducatum Lotharingiae, pertinent: proximum eſt, vt de huius quoque praerogatiuis quaedam diſſeramus . Quanti mo-

(g) Witich. Saxo *lib.* II. *Annal. p.* 246.

(h) Wagenſeil. *de S. Rom Imp. Official. et ſubofficial. cap.* IX. §. *VI. pag.* 91. *ſequ.*

(i) Conring. *de Official. Imp.* §. XII.

(k) Maſcou. *de Originib. Officior. aulic. S. R. Imperii* §. XXXVIII.

(l) Boeclr. *Hiſtor. Saec. X. p. m.* 216. *ſequ Tom. Diſſ. Acad.* III.

(m) Hincmar. *Epiſt pro Inſtit. Carolomanni Regis* §. XX. *Tom.* II. *Opp. pag.* 208.

momenti ille viſus ſit Germanis, vel inde patet, quod ad exſtinguendas turbas, quae regno iſti per tantum temporis ſpatium, veluti peſtis, incubuerant, ARCHIDVCEM illi praefecerit Otto M. Imperator, quum antea iſtud *ἀξίωμα* plane inauditum eſſet in republica Germanica. Fuit hic Lotharingiae Archidux primus, ſed et poſtremus, Bruno, Colonienſis Archiepiſcopus, Ottonis M. frater, cuius geſta fuſius deſcripſit ROVTGERVS a LAVR. SVRIO (n) et G. G. LEIBNITIO (o) editus. Hic ergo vbi ad illam rem delabitur (p): *Otto*, inquit, *Imp. fratrem ſuum, Brunonem, Occidenti tutorem et prouiſorem, et, vt ita dicam,* ARCHIDVCEM, *in tam periculoſo tempore miſit*. Ne quis vero exiſtimet, Routgerum tantum ob potentiam Brunoni hanc dignitatem tribuere, eam ſane etiam confirmat WITICHINDVS (q), qui Brunonem *Pontificis ſummi ac* DVCIS MAGNI *officia ſimul geſſiſſe ſcribit*, et in epitaphio Colonienſi vocatur

Archos antiſtes, cui data Colonia ſedes.

Sed et AVCTOR VITAE THEODERICI EPISCOPI (r), ei diſerte tribuit titulum *Archiducis et Archiepiſcopi*; id quod et SIGEBERTVS GEMBLACENSIS facit in Chronico ſuo: vt dubium non ſit, quin *Archiducis* titulo vere ſit vſus, quamuis a CONTINVATORE REGINONIS (s), LEVOLDO A NORTHOF (t), aliiſque, tantum *Dux* ſalutetur, ab eodem autem auctore vitae THEODERICI, Epiſcopi Metenſis, ei tribuatur *dominatus totius Lotharingiae*. Digna nimirum videbatur Lotharingia, quum in Ducatum mutaretur, vt ſupremo Duci nouus ac ſplendidior titulus daretur, non modo ob prouinciae amplitudinem, quae Reges olim aluerat, verum etiam, quia ipſe Bruno Ducem anno DCCCLVIII. in Lotharingia ſuperiore conſtitueret Fridericum (u), adeoque Dux Ducis, id eſt, archidux, iure dicendus videretur.

§. XIV.

Sane ſi amplitudo prouinciae atque opes praerogatiua aliqua poſſeſſores donant: etiam eo nomine reliquis Germaniae prouinciis facile anteferenda fuerit Lotharingia, quae quum initio Regibus Ducibuſque paruiſſet ſingulis, poſtea, diſtracta licet in varios Ducatus, Principes tamen habuit opibus viribuſque nulli procerum Germaniae ſecundos. Nimirum ex quo Duces dare Lotharingiae placuit: vniuerſae praefuerunt ab anno DCCCCXXI. *Giſelbertus*, anno DCCCCXXXIX. Poſtea inde nati duo Ducatus potentiſſimi.

(n) Sur. *Act. Sanct. Tomo V. die XII. Octobr.*

(o) Leibnit. *Script. Rer. Brunſv. T. I. p. 273. et ſequ.*

(p) Routger. *in Vit. Brunon. cap. XVII. pag. 279. edit. Leibnit.*

(q) Witichind. Saxo *Annal. lib. I. p. 638.*

(r) *Vita Theodorici Epiſc. Methenſ. cap. VII. p. 297.*

(s) *Contin. Reginon. ad an.* DCCCCLIII. *et* DCCCCLXV.

(t) Leuold. a Northof. *in Catal. Archiep. Colon. apud Meibom. Tom. I. ſcrip. rer. Germ. pag. 687.*

(u) Flodoard. *in Chron. ad ann.* DCCCCLVIII.

Digitized by Google

Rheno flumine infeliciter abſorptus (x) : *Henricus*, Ottonis I. Imp. frater, paucis poſt menſibus Bauariae Ducatu contentus eſſe iuſſus (y): *Otto*, Ricuini filius, qui anno DCCCCXLIV. ad plures abiit (z), *Conradus* ſeu *Chuno*, qui ſocero Ottoni I. Imp. rebellis Hunnos in Lotharingiam pertraxit, poſtea vero facti poenitens, aduerſus illos fortiſſime dimicans, anno DCCCCLVII. occubuit (a): ac denique Archidux, *Bruno*, de quo paullo ante diximus. Quum vero, teſte tot annorum experientia, paullo difficilius in Imperii Germanici obſequio continerentur Duces, quibus in Lotharingiam vniuerſam erat imperium: diuidere illam placuit. Et ſuperior quidem, quam fere Moſella mediam interſecat, ceſſit *Friderico*, cui et Theodericus filius, et Fridricus II. nepos ſucceſſit. Inferiori, quae et Ripuaria dicitur, quamque Moſa et Scaldis alluunt, ab ann. DCCCCLXXVII. praefuerunt *Carolus*, Ludouici, Francorum Regis ex Gerberga Saxonica filius (b), dein ab anno MV. *Otho*, eiuſdem filius. Quo ſine maſcula prole defuncto, Henricus II. Imper. Ducatum inferiorem dedit *Godofredo*, *improli*, Godofredi Captiui, Comitis Virdunenſis, filio (c), quo ipſo etiam circa annum MXXIII. ſine maſcula prole extincto, *Gothilo* Magnus, frater, non modo in inferiorem Lotharingiam ſucceſſit, verum etiam anno MXXXIII. mortuo ſine liberis maſculis Fridrico, ſuperioris Lotharingiae Duce, et illum Ducatum Conradi Salici Imp. beneficio obtinuit (d). Sed fuit hoc illuſtriſſimae familiae fatum, vt, quum Gothilo duos filios ſuperſtites haberet, *Gothofredum Magnum*, et *Gothilonem Ignauum*, hic inferiorem Lotharingiam, anno MXLVI. amitteret (e): ille ſuperiore ob perduellionem anno MXLV. ſimiliter priuaretur (f), inferiorem quidem recepturus poſtea (g), eamque relicturus *Godofredo Gibboſo*, ſed non niſi ad annum MLXXVI., quo tota illa ſplendidiſſima familia defecit (h).

§. XV.

Inferior Lotharingia iterum in varios Ducatus abiit, eoſque opulentiſſimos.

Ad LOTHARINGIAM INFERIOREM quod attinet, eius potentiam vel inde aeſtimes, quod paullatim in alios quamplures Ducatus diſtracta, omnibus ſuffecit, et ſinguli illi Ducatus Principes habuere, rerum geſtarum magnitudine celeberrimos. Nimirum Gothofredis, de quibus paullo ante diximus, in Lotharingiae inferioris Ducatu ſucceſſerat Gothofredus Bullonius (i), captis Hieroſolymis conditoque regno Hieroſolymitano celeberrimus. Huic Henricus Limburgenſis Comes, anno MCI. ſurrogatus eſt (k): qui quidem ob rebellionem

(x) *Continuator. Reginon. ad ann.* DCCCCXXXIX. Ditmar. *lib.* II. *p.* 338. *ſequ.*

(y) *Continuat. Regin. ad an.* DCCCCXL.

(z) Idem *ad ann.* DCCCCXLI.

(a) Miraeus *in Not. eccleſ. Belg. pag.* 692.

(b) Sigebert. *in Chron. ad ann.* DCCCCLXXVII.

(c) Idem *ad ann. MXII.*

(d) Aub. Miraeus *in Notit. Eccleſ. Belg. p.* 694.

(e) Herm: *Contract. ad ann. MXLV.*

(f) Miraeus *ibid. p.* 693.

(g) Idem *ibid.*

(h) Lamb. Schaffn, *ad an.* MLXXVI.

(i) Sigeb. Gemblac. *ad ann.* MLXXXIX.

(k) Idem *ad ann. MCI.*

nem captus, locum anno MCVI. fecit Gothofredo Barbato Brabantino. (l), at Ducalem tamen dignitatem, Limburgenſi domui ſemel partam, conſtanter retinuit. Sic ex vno Lotharingiae inferioris Ducatu nati ſunt duo, *Limburgenſis* et *Brabantinus*. Poſtea omnes fere Comites opulentiores illam dignitatem adfectarunt. Anno enim MCCCIX. eam ab Henrico VII. Imp. domo Luxemburgico, facile impetrarunt *Luxemburgenſes* (m), quam deinde Carolus IV. eiuſdem familiae Imperator anno MCCCLIV. luculento diplomate confirmauit (n). Hos anno MCCCXXXIX. imitati ſunt *Geldriae* Comites (o), anno MCCCLVII. *Iuliacenſes* (p), anno MCCCLXXX. *Montenſes*; quamuis alii tunc tantum nouo diplomate ſtabilitam eam dignitatem velint (q). Denique et Comites *Cliuenſes* in ipſo concilio Conſtantienſi ad eamdem dignitatem euecti ſunt anno MCCCCXVII. (r) Atque ita Lotharingia inferior ſola praeter tot opulentiſſimos Comitatus, in ſeptem Ducatus paullatim diſtracta eſt, et non mediocres eos quidem, ſed pinguiſſimos, et reliquis, qui in Germania magna celebrantur, pleriſque facile aequiparandos.

§. XVI.

Ex his duo ſunt, qui Lotharingiae Ducatum titulis ſuis adſcripſere, BRABANTINVS et LIMBVRGICVS, inter quos mira interceſſit aemulatio. Quum enim Dux Limburgenſis Henricus, qui anno MCI. Ducatum Lotharingiae inferioris loco Godofredi Bullonii erat conſequutus, tanti beneficii parum memor, fraena mordere et aduerſus Imperatorem hoſtili animo eſſe diceretur: illi quidem in captiuitatem detruſo anno MCVI. ſucceſſor datus eſt Godofredus Brabantinus, Comes Louanienſis; ſed cui idem fatum incubuit, quum, electo Lothario Rege, Conrado Sueuo, eius aemulo, ſeſe adiunxiſſet. Ducatu enim ſpoliatus a Lothario, locum iterum fecit Valeramo, Duci Limburgenſi, Henrici filio, non diutius tamen eo honore fruituro, quam quoad viueret Lotharius. Eo enim anno MCXXXVII. defuncto, Conradus Sueuus, nemine obnitente, imperauit, iſque priſtini amoris memor Brabantino Lotharingiae inferioris Ducatum anno MCXXXVIII. reſtituit (s). Inde ergo lites, vtraque domo ius ſuum titulis teſtante, donec Godofredus III. anno MCLV. ducta Margaretha Limburgenſi, Ducatum Lotharingiae et ſucceſſionem in Limburgico ſibi ſtipulatus, contentioni illi finem imponeret. Familia enim Limburgica exſtincta, ſolus Brabantinus Lotharingiae Ducatus titulo vſus eſt, donec et illa ſplendidiſſima familia deficeret.

Cur Dux Brabantiae Lotharingiae nomen adfectarit.

 §. XVII.

(l) Idem *ad ann. MCVI.*

(m) Trithem. *in Chron. Hirſaug. ad ann. MCCCIX.*

[n] *Exſtat hoc apud* Meibom. *Script. Rer. Germ. Tom.* III. *p.* 211. Leibnit. *Cod. Iur. Gent. diplomat. Part. I. p.*207.

(o) Leibnit. *ibid. n.* 78. Pontan. *Hiſt. Geldr. lib.VII, p.* 228.

(p) Trithem. *Chron. Hirſaug. an an. MCCLVI.* Pontan. *ibid. p.* 270.

(q) Schaten. *Annal. Paderb. lib.XIV. pag.* 409.

[r] Trithem. *ib. ad an. MCCCCXVIII.*

(s) Sigebert, Gembl. *in Chron. ad ann. MCXXV.*

§. XVII.

Itemque cur aliquando ius gladium in Imperatorum coronationibus praeferendi ſibi vindicarit?

Neſcio quo caſu euenerit, vt noui iſti Duces gladium praeferendi ius in ſolennibus Regum Germaniae curiis ſibi vindicarint, quum illo officio alioquin Saxoniae Electores indubie fungantur. Sane hoc ius anno MCCCLXXVI. in Wenceslai Regis inauguratione adfectauit Wenceslaus, Lotharingiae et Brabantiae Dux, quamuis parum compertum ſit, Lotharingiae, Brabantiae, an Luxemburgi Ducatui officium illud adnexum eſſe exiſtimarit. At ſucceſſu tum caruit illud Brabantini conſilium. Quamuis enim Carolus IV. Imp. neutri Principum bilem moturus, gladium tum a filio Sigiſmundo, decem annorum puero, praeferri iuberet: litem tamen poſtea dedit ſecundum Saxonem, cui illud ius etiam in Aurea Bulla publica lege fuerat conceſſum (t). Simile ius anno MDXX. ſibi adſerere conatus eſt Dux Iuliacenſis, quum Carolus V. Aquisgranum ſolemni pompa intraret. Eam enim vrbem ſui territorii eſſe, ſibique ius conducendi competere, cauſſatus, Saxonicum Legatum praecedere volens, primus ſeſe in vrbem recepit (u). At Saxones Caeſarem vltra horae quadrantem retinuerunt, ac ſic demum Caeſarem Aquisgranum intrantem praeceſſerunt, egregio tum in ipſa arena reperto rem expediendi conſilio (x). Procul dubio Brabantinum archiofficii cuiuſdam, quod aliquando penes Lotharingiae Duces fuiſſe diximus, memoria ad hoc audendum induxit. Fortaſſis etiam vterque ſibi perperam perſuaſit, in Lotharingiae regno non licere Saxoni, quod in reliqua Germania citra controuerſiam liceat. Sed aliter fortaſſis compoſuiſſent rationes, ſi meminiſſent, et certis Principum familiis iam propria eſſe illa officia, et in vnum cum Germania imperium, ac veluti corpus, coaluiſſe Lotharingiam, adeoque nec alios in Lotharingia ſupremis iſtis officiis fungi poſſe, quam quibus ſemel illa publica lege collata ſunt.

§. XVIII.

Lotharingiae ſuperioris ſeu Moſellanae praerogatiua.

Feliciora fuere Ducatus Superioris Lotharingiae fata, qui non, vt inferior, in varias partes diſtractus diſſectuſque eſt, ſed, egregia profecto virtutis praerogatiua, non modo inter innumeras temporum iniurias integer perſtitit, et per damna ac per caedes ab ipſo duxit opes animumque ferro, ſed et maxima ſubinde cepit incrementa. Nec minus obſeruandum; praeclara ſemper fuiſſe et etiamnum eſſe Ducum illorum iura, praeclaras immunitates, quas maximam partem recenſet diploma Ferdinandi Regis Romanorum anno MDXLII. Noriber-

(t) Aubert. Miraeus *in Notit. eccleſ. Belg. p. 606, edit. Franc. Foppens. T. I.*

(u) *Magn. Chron. Belg. ad ann.* MCCCLXXII. *p.* 326. Chifflet. *in commentar. Lothar. Cap. XXII. p.* 68. Limnaeus *Addit. I. P. Tom. II. ad Lib. III. Cap. X. n.* 28. *et in Obſ. ad Aur. Bull. Cap. XXII. Obſ.* 3. Diploma Saxoni *tum datum exhibet Lunig. im Reichs-Archiu. Part. ſpec. P. II. p. 5. ſequ.*

(x) Hart. Maurus *de Coronat. Caroli V. apud* Goldaſt. *in Rational. Conſt. Imp.* Wagenſeil. *de S. Rom. Imp. ſummis officialib. et ſubofficialibus Cap. VIII. p.* 50.

Digitized by Google

ribergae Antonio, Duci Lotharingiae, conceſſum, et a Carolo V. ratum habitum, quod quia LIMNAEVS (y) aliique iam ediderunt, nos iam brevitatis ſtudio merito omittimus.

§. XIX.

Nexus eius cum imperio et formula.

Neque iam opus eſt, fuſius inquirere in nexum Lotharingiae cum imperio Romano Germanico. Iam alii id egerunt ea cura, vt otium nobis feciſſe videantur, veluti CONRINGIVS (z), MASCOVIVS (a), et nuper LVDEWIGIVS (b), Cancellarius Academiae Halenſis. Ex Ferdinandi Regis tabulis paullo ante laudatis adparet, *feuda recognoſcere Duces ſereniſſimos ab Imperio, ipſumque Ducatum eſſe ſub protectione, tutela et defenſione imperii, illos conferre ad imperii aerarium tertia parte minus, quam vnum ex Electoribus. Cetera Ducatum Lotharingiae eſſe liberum et immunem, es ſolle das Hertzogthum Lothringen, mit ſeinem Anhang ein gantz frey und ingezogen Furſtenthum ſeyn und bleiben evviglich, und von der Kayſerl. Maj. dem Konig Ferdinando, auch Churfurſten, Furſten und Standen des H. Reichs ein une ingezogen Furſtenthum, ſuperioritet und Principat erkannt, genennt und gehalten vverden.*

§. XX.

Eius hodierni tituli et inſignia honoris.

Permulta etiam ſunt, quae de titulis et inſignibus honoris Sereniſſimorum Lotharingiae Ducum poſſent moneri, ſi vel temporis, vel chartae anguſtiae hunc excurſum ferrent. Sed quum pleraque profundius atque ex interiore hiſtoria medii aeui eruenda fuerint, veremur, ne in iuſtum opus tunc euaſura eſſet diſſertatio. Sufficiat de MARCHISI titulo monere, eum quidem vulgo repeti a ludis equeſtribus, quos torneamenta vulgo adpellitant, in quibus Dux Lotharingiae a faecialibus prouocari conſueuerit tamquam *Marquis entre les trois Royaumes*: non tamen videri eam ſolam eſſe rationem tituli, quo et alii olim, veluti Flandriae Comites apud OLIV. VREDIVM (c) in diplomatibus et ſigillis vſi ſunt, ſed quod Ducatus ille vere eſſet limitaneus, Franciae occidentali et Arelatenſi regno obiectus. Tales vero prouinciae ſimul Marchionatus vocabantur, eorumque poſſeſſores non modo Duces ſed et *Marchiones*, vel vti iam HINCMARVS (d), ORD. VITALIS (e), RAD. DE DICETO (f) aliique a CAR. DV FRESNE (g) laudati, loquuntur, *Marchiſi* audiebant, ceu a DNI PRAESIDIS

(y) Limn. *Iur. Publ. Lib. V. Cap. XI. nu.* 3.

(z) Conring. *de Fin. Imp. lib.* II. *cap. XXVII.*

(a) Maſcou. *Diſſ. ſingulari edita Lipſ. MDCCXXVIII.*

(b) Ludewig. *Singul. Iur. Publ. pag.* 670. *ſeqq.*

(c) Oliuar. Vred. *de Comit. Flandr. Sigill. pag.* 41 *et* 8.

[d] Hincmar. *Epiſt. de ord. palat. c.* 30.

(e) Orderic. Vital. *lib.* III. *p.* 481.

(f) Rad. de Diceto *pag.* 680.

(g) Carol. du Freſne *Gloſ. med. et inf. lat. ſub voce Marchiſus.*

Digitized by Google

SIDIS FRATRE (*h*) recte eſt animaduerſum. Paucis vt nos expediamus, non Marchiſi ideo audiunt ſereniſſimi Lotharingiae Duces, quia ita prouocati ſunt a faecialibus ludorum equeſtrium, ſed ita eos prouocarunt faeciales, quia erant *Marchiſi*, id eſt, ad tuendos imperii limites vel praecipue conſtituti.

§. XXI.

Titulus Regiae Celſitudinis.

Titulus REGIAE CELSITVDINIS tametſi praecipue Regum filiis dari conſueuerit, poſtremis tamen ſaeculis non denegari conſueuit Principibus, qui iure ſibi regna vindicant, quamuis iniuſto aliorum facto poſſeſſione excluſi. Ita Sabaudiae Duci, etiam antequam primum Siciliae, dein Sardiniae regnum adquireret, iſte honor habitus eſt, ob ius, quod in Cyprum ſibi vindicat. Digna itaque etiam videbatur Domus Lotharingica ſereniſſima, quae eiuſdem honoris ac tituli eſſet particeps, quum non vnius regni inprimis vero Hieroſolymitani ſymbola in inſignibus, vel honoris, vel memoriae, vel ſeruandi iuris cauſſa, praeferat. Sane ea praerogatiua merito donari Domum ſereniſſimam, ipſi fatentur LEOPOLDI Imperatoris auguſtiſſimi codicilli, Sereniſſimo Duci, LEOPOLDO IOSEPHO CAROLO paullo poſt pacem Ryſuicenſem eam in rem clementiſſime conceſſi.

§. XXII.

Familiae Lotharingicae ſplendor.

Latus quoque hic ſeſe aperiret campus, maximum illum familiae Lotharingicae ſplendorem et praerogatiuam inde quoque natam oſtenſuris accuratius. Antiquitatis vel hoc ipſum eſt argumentum luculentiſſimum, quod tanta de eius originibus ſunt ſcriptorum diuortia. Quemadmodum enim Nili caput vel ideo latuit, quod illud in remotiſſimis Aethiopiae arenis eſſet indagandum: ita maximarum ac ſplendidiſſimarum familiarum origines, quo obſcuriores ſunt et vulgo ignotiores, eo magis vetuſtate conduntur: Nobis illud videtur certiſſimum, Gerardum Alſatium, a quo Ducum Lotharingiae ſereniſſimorum tota auguſta familia originem capit, quique primus Lotharingiam circa annum MCXLVIII. feliciſſimis auſpiciis adquiſiuit, Principibus ſui aeui maximis eſſe accenſendum, quum non ſolerent tam pinguia feuda niſi Principibus, qui antiquitate generis et gloria maiorum reliquis antecellerent, concedi.

§. XXIII.

Ea eiuſdem cum Habſburgica originis.

Si fides habenda ACTIS MVRENSIBVS, cum ab aliis, tum nouiſſime ab ECCARDO (*i*) editis, communis fuit Habſburgiorum et Gerardi illius Alſatii origo. Ibi enim diſerte legas: *Theodericus Dux Lotha-*

(h) Heinecc. *de veter. Germ. Sigill. Part. I. cap. X. §. XVIII. p.* 123.

(i) Eccard. *Orig. Habsburgo-Auſtr.* pag. 203.

Lotharingorum et Chono Comes de Rhinfelden fratres fuerunt. Horum ſoror fuit Ita, Comitiſſa de Habsburg, reparatrix huius Marenſis coenobii. Genuit autem Theodericus GERARDVM *Ducem: ille vero genuit Gerardum de Egishem, patrem Vdalrici et Stephani.* Quae ſi vera ſunt, quod iam in medio relinquimus, eadem fuerit familiarum potentiſſimarum origo. Ab Ita enim Habsburgenſes, a Gerardo Duce Lotharingiae deſcendunt. Alii aliter hunc feliciſſimarum gentium nexum oſtendunt, quorum Circulos iam eo minus turbabimus, quo magis hoc ab inſtituti noſtri ratione abluderet.

§. XXIV.

Vtriusque gentis felicitas in vindicanda vetere Lotharingia.

Periucunda nihilominus ea foret diſquiſitio, quam aliis relinquere cogimur. Miranda enim ita eſſet diui numinis prouidentia, quae vtrique auguſtae sereniſſimaeque familiae vniuerſam, quam late patet, Lotharingiam deſtinauit, et mira fatorum ſerie non ſolum conceſſit, ſed et aliquoties reſtituit. Inferiorem enim imperio ſuo complectitur Domus auguſta Auſtriaca; ſuperiorem ſereniſſima Domus Lotharingica. Nec eam fatorum legem turbare potuerunt tot ſaeuae procellae, quae per tot ſaecula vtramque prouinciam paene ad incitas redegerunt. Refloruerunt illae ſemper auſpiciis ſapientiſſimorum Principum, et magis magiſque quotidie refloreſcunt, vt dubitare non poſſis, quin non modo ad priſtinam felicitatem adſpiraturae ſint, ſed et illam longe ſuperaturae.

§. XXV.

Concluſio diſſertationis, cum voto pro domo potentiſſima concepto.

Fauſta omnia ac felicia augurati ſumus vtrique Domui Sereniſſimae. Augurio vt reſpondeat euentus, TE, immortalis Deus, ſtator felicitatis Auguſtae, precamur, vt ſerues Germaniae CAROLVM Imp. ſerues FRANCISCVM STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, cuius de virtute animoque fortunae maximae capaciſſimo, non aliud luculentius exſtare potuiſſet teſtimonium, quam quod amorem plane ſingularem CAROLI VI. Imp. Pii, Felicis, Auguſti, Patris patriae, ſibi iam inde a prima aetate conciliauit. Hoc amicitiae foedus Tu, Deus, fac ſit perpetuum, et non modo vtrique genti potentiſſimae, ſed et vniuerſae, qua patet, Europae, auſpicatiſſimum!

ORA-

Digitized by Google

ORATIO

DE C. AQVILLIO GALLO,

IVRISCONSVLTO CELEBERRIMO.

ſeu

EXERCITATIO XXIII.

QVod de hodierno die, qui GALLI Abbatis, memoriae conſecratus eſt, non modo de plebe homines, ſed ipſi faſtorum conditores plerique adfirmant, ſolere eum coelum aduehere frigidius, niues ac pruinas minari, et pigerrimae iſti anni parti, qua omnia horrent, obrigeſcunt ac veluti exanimantur, quodammodo praeludere: id verum eſſe, in me ipſo profecto nunc deprehendo, dum conſcendendi hunc ſuperiorem locum, publiceque dicendi neceſſitatem mihi imponit ipſius huius diei ſollemnitas. Nam, qui olim, ita ferente occaſione, neſcio quo animi ardore ad dicendum inflammabar: iam hodie, aliquid verborum facturus, refrixiſſe in me illum dicendi impetum, exſtinctoſque propemodum eſſe ingenii mei igniculos, animaduerto, adeo vt nec ſententias, quibus vos oblectem, facile inueniam, et repertis quibuſdam, ſelectiora illa verba, illaeque orationis Veneres, quae ſeſe mihi olim vltro offerebant, nunc ſe ſubducere plane, ac veluti refugere videantur. Vitio-ne ingraueſcentis paullatim aetatis hoc accidat, ingeniumque, tepeſcente calore naturali, ſimul tepeſcere ſoleat, an ad conſpectum horum faſcium, quos ego ante hunc diem numquam attigi, animus quodammodo cohorreſcat; pro certo vix adfirmauerim, AVDITORES HONORATISSIMI. Id tamen liquido ſcio, me neſcio quo

quo torpore correptum, expectationi veſtrae minus hodie, quam vmquam, ſatisfacturum. Nihil enim ex me audietis, niſi, quod quotannis fere audiſtis, et cui fortaſſis aures veſtrae iamdudum non minus adſuetae ſunt, quam gallicinio, quo noctis ſilentia rumpuntur,

Excubitorque diem cantu praenunciat ales.

Nimirum, ne nihil dixiſſe videar, occaſionem dicendi rapiam de tempore, et antequam de decreto mihi in proximum ſemeſtre magiſtratu academico ſententiam animi exponam, breuiter diſſeram de GALLO, non illo quidem monachorum patre, cuius cucullum iam alii ſcite ſatis atque operoſe conſuerunt, (quid enim hic ad Edictum?) ſed de alio plane GALLO, quem Roma tamquam oraculum quoddam coluit, cuius limina quotidie paene ante galli cantum frequentiſſima conſulentium turba obſedit, qui denique omnibus ordinis noſtri hominibus incomparabile exemplum reliquit, non modo boni ciuis atque incorrupti iudicis, ſed et iuriſconſulti perfectiſſimi. Quum autem inter veteres iuris conditores inclaruerint plures, eodem Galli cognomine inſignes, veluti AELIVS GALLVS (a), Varronis ac Tullii aequalis, eorumque temporum, Macrobio (b) iudice, doctiſſimus, IVLIVS AQVILA, cui ipſi quoque GALLI cognomen tribuit iudex iuriſconſultorum, codici pandectarum Florentino praemiſſus (c), et C. AQVILLIVS GALLVS, qui et formula de dolo malo, et ſtipulatio-

(a) Scripſit AELIVS GALLVS librum doctiſſimum *de verborum, quae ad ius pertinent, ſignificatione*, ex quo vnicum in pandectis fragmentum ſupereſt, puta *l.* 157. *ff. de verb. ſign.* Laudarur tamen idem liber non modo a Caio in *l.* 19. *pr. ff. de vſur. et fruct.* et Paulo in *l.* 77. *ff. de verb. ſignif.* ſed et a Varrone *de Lingua Lat. Lib.* *IV. p.* 9. *et Lib. V. p.* 55. Seruio *ad Virgil. Georgic. l. v.* 264. et Feſto *paſſim*. Nec alius liber eſt, quem Caecilio Gallo tribuunt Gell. *Noct. Att. XVI.* 5. et Macrobius *Saturnal. VI.* 8. Ex C. enim Aelio facile a ſcribis fingi potuit primum Caelius, deinde Caecilius, ceu recte coniecerunt Ant. Auguſtin. *de nom. propr. pand. p.* 16. et Menag. *in Amoenit. Iur. Civ. Cap. XXII.* qui *p.* 113. obſerua, Athenaeum etiam *Lib. IV.* laudare *Caecilium Tuberonem*, quum tamen Aelios, non Caecilios, fuiſſe Tuberones, inter omnes conſtet. Simile erroris exemplum obſeruaui apud Sueton. *de illuſtr. Grammat. Cap. II.* vbi contractus praenomine et nomine *Laelius* vocatur, qui paullo poſt adpellatur L. *Aelius Praeconinus*. *Pannonium* etiam illum *Auitum* in *l.* 86. *ff. de adquir. vel omit. hered.* ſcribarum errore natum ex P. *Antonio Auito*, iam viderunt Alciat. *Parerg. iur. VII.* 16. Muret. *Epiſt. II.* 6. Bynkersh. *Obſ.* III. 7. Nec dubito, quin ex eodem errore ſit *Pantonius* in *l.* 2. C. *pro ſoc.* et apud Gruter. *Inſcript. p.* DCCXVIII. Alia huius generis exempla notarunt Thom. Reines. *ad Inſcript. Claſſ. XVII.* 73. *p.* 838. et Iac. Perizon. *Animadv. Hiſt. cap. X. p.* 446.

(b) Macrob. *Saturnal. VI.* 8.

(c) Male Angelus Politianus hunc Iulium Aquilam ob iſtud *Galli* cognomen cum C. Aquillio noſtro confundit, quum tamen et antiquior multo ſit noſter, quippe qui liberam vidit rempublicam, et a gente Iulia fuerit alieniſſimus. Quin dubitare licet, an vmquam GALLI cognomen Iulio Aquilae haeſerit. In inſcriptionibus enim duorum fragmentorum, quae ex eius Reſponſorum libro in *l.* 34. *ff. de adminiſtr. et pericul. tut.* et in *l.* 11. *ff. de ſuſpect. tut.* ſuperſunt, non aliter vocatur, quam Iulius Aquila. In ſolo indice Florentino recenſentur Γαλλ Α'κυ-

ne Aquillina: et aliis εὑρήματα iuriſprudentiam noſtram reddidit locupletiorem: nos, ne forte erretis, in praeſenti poſtremi huius vitam ac virtutes breui oratione ita percenſere conabimur, vt quotquot noſtrum ad pulcherrimam aequi bonique artem cogitationes noſtras omniaque ſtudia conferimus, ad perſequenda pro ſuo quiſque modulo tanti viri veſtigia tanto magis omnes incitemur. Vos, HONORATISSIMI AVDITORES, dum hoc agimus, adeſte animis, nobiſque, nec de viro proletario, nec de rebus inutilibus aut iniucundis, differentibus, non aures modo vacuas, ſed attentas etiam mentes paulliſper commodate. Nos ſane, quoad eius fieri poterit, operam dabimus, ne circumducta oratione vobis taedio eſſe, aut diem extrahendo proterve abuti patientia veſtra voluiſſe videamur.

VT vero inde potiſſimum ordiamur, vnde ipſe C. AQVILLIVS GALLVS originem repetiit, veſtrum equidem neminem dubitaturum arbitror, quin ille et generis nobilitate, et gloria maiorum, vnus omnium maxime floruerit. Oſtentabat enim gens Aquillia complures virorum non modo conſularium ac praetoriorum, ſed et triumphalium (d), imagines: ac praeterea iuriſconſulti noſtri aetas inciderat in tempora Ciceronis, quibus nondum Graeculi, Syrophoenices, Afri,

Ἀκύλα *Reſponſa*. Vnde V. C. Theod. Gronou. *de Emendat. Pandect. cap. XXV.* acute coniicit, ſcribae ſocordia factum eſſe, vt Aelius Gallus, cuius alioquin in illo indice non fit mentio, cum Iulio Aquilio in vnum vocabulum coaluerit, atque inde natus ſit Γάλλου Ἀκύλας. Suſpicari tamen malim, ex Ἰουλίου factum eſſe Γάλλου, facili errore, maxime eius, cui Gallus Aquillius notior fuerit, quam Iulius Aquila.

(d) In *Faſtis Capitolinis* ad annum V. C. 266. laudatur C. *Aquillius Tuſcus*, *Coſ.* qui inſequente anno ouans de Herniсis in vrbem rediit. Anno V. C. 365. L. *Aquillius Coruus*, *tribunus militum conſulari poteſtate*. Anno V. C. 494. C. *Aquillius* M. F. C. N. *Conſul*, qui triennio poſt ex Aſia triumphauit. Denique et M. *Aquillius*, non cognomine *Florus*, nec ſuperioris filius, ceu Anton. Auguſtin. *de Famil. Rom. p.* 318. exiſtimat, ſed *Gallus*, quique per tempora vix prioris pronepos eſſe potuit, vti paullo poſt ex inſigni marmore demonſtrabimus. Collega is anno V. C. 651. fuit C. Marii, quintum conſulis, Siciliamque ſortitus prouinciam, confecto bello ſeruili, ouans inde rediit A. V. C. 654. Inſigne eius monimentum, quo et aliae eius res geſtae commemorantur, exſtat in agro Atinate, quod a Celſo Cittadino accuratius deſcriptum, aeterno operi inſeruit Ian. Gruter. *p.* CL. 7. En vero illud:

M'. AQVILIVS. M. F. GALLVS. PROCOS.
VIAM. FECEI. AB. REGIO. AD. CAPVAM. ET. IN. EA. VIA.
PONTHEIS. OMNEIS. MEILIARIOS. TABELARIOSQVE.
POSEIVI. HINCE. SVNT. NOVCERIAM.
MEILIA. ↓I. CAPVAM. XXCIIII. MVRANVM. ↓XX.
IIII. CONSENTIAM. CXXIII. VALENTIAM. C↓XXX.
AD. FRETVM. AD. STATVAM. CCXXXI. REGIVM.
CCXXXVII. SVMA. AF. CAPVAM. REGIVM.
MEILLIA. CCCXXI. ET. EIDEM. PRAETOR.
IN. SICILIA. FVGITEIVOS. ITALORVM.
CONQVEISIVEI. REDDEIDIQVE. HOMINES. DCCCCXVII.
EIDEMQVE. PRIMVS. FECEI. VT. DE. AGRO. POPLICO.
ARATORIBVS. CEDERENT. PAASTORES. FORVM.
AEDISQVE. POPLICAS. HEIC. FECEI.

Afri, Illyrii, ciuilis ſapientiae ſacris initiabantur (e), ſed nobiliſſimi Romanorum illa, tamquam propriam poſſeſſionem, tuebantur, et *in latenti retinere*, vt Pomponius (f) ait, *cogitabant*. Quamuis autem permulti, quos ex ea gente geſtis in republica honoribus fulſiſſe legimus, non GALLI, qui, quum eſſent plebeii, intra equeſtrem ſeſe dignitatem continebant (g), ſed vel FLORI, vel TVSCI, vel CORVI cognominati ſint, quorum poſtremos patricia gloriatos eſſe origine, inter omnes conſtat: non tamen exiſtimandum eſt illico, nouis hominibus, nulloque maiorum ornamento, illuſtribus, accenſendum eſſe C. Aquillium. Maiores enim et is habuerat, non modo tribunicios, quorum vnus lata lege Aquillia, cui et a ſe nobile ac perpetuum nomen indidit, memoriam ſui cum ipſa aeternitate communica-

(e) Factum id eſſe ſub Imperatoribus, docent exempla Saluii Iuliani, *Afri*, Vlpiani et Papiniani, *Syrophoenicum*, Modeſtini, *Dalmatae*, et aliorum fortaſſis. Quam frequentes Romam confluxerint Syrophoenices, quantumque ibi arte ac dignitate valuerint, erudite oſtendit Eu. Otto *in Papinian. cap. I. §. III. pag. 5.* Et nota iam ſunt illa Ariſtidis *Orat. in Rom. pag. 372. Tomo I.* Πρόκειται δὲ ἐν μέσῳ πᾶσι πάντα, ξένος δ' οὐδεὶς, ὅστις ἀρχῆς ἢ πίστεως ἄξιος. *Cunctis in medio cuncta patent, nec PEREGRINVS cenſetur, qui vel magiſtratu, vel fide dignus eſt.* Similis fere eſt obſeruatio Herodiani *Hiſt. VII. 7.* nec praetermittenda, quae in hanc rem erudite diſſeruit Ez. Spanhem. *in Orbe Rom. Exerc. II. cap. II.* Quum itaque demum eo prolapſa eſſet iuriſprudentia, vt et plebeii eam attingerent, vereque de ſua iam aetate caueret Iuuenal. *Sat. VIII. §. 47.*

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies. Solet hic defendere cauſſas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos et legum aenigmata ſoluat:

non mireris, peregrinis etiam illam artem patuiſſe, eoſque hac via ad ſummos in rep. honores, quin ad imperium ipſum eſſe graſſatos.

(f) Ita Pompon. in *l. 2. §. 35. ff. de orig. iur.* Similia ſunt apud Ciceron. *de Offic. II. 19. de Orat. I. 41. pro Muraen. cap. XII.* Vnde elegans eſt obſeruatio Merillii *Obſ. V. 23.* iuris ſtudioſos ſub ingreſſum diſciplinae ſeſe ſacramento abſtrinxiſſe. Sed dum id ex *l. 1. §. 5. ff. de extraord. cogn.* probat, facile patet, ſacramentum illud praecipue ad didactrum pertinuiſſe, non ad ſilentium.

(g) De equeſtri Aquillii noſtri dignitate teſtatur Plin. *Hiſt. Nat. XVII. 1.* Ceterum plebeios fuiſſe Gallos, non patricios, vel inde patet, quod plures ex ea familia Tribuni plebis fuerint, et in his *L. Aquillius* P. F. L. N. *Gallus*, Tribunus pl. anno V. C. DLXXII. de quo Steph. Vin. Pigh. *in Annal. Rom. Tomo II. p. 330.* P. Aquillius Gallus, qui eumdem magiſtratum geſſit anno V. C. DCXVIII. laudatus a Dione Caſſ. *Hiſt. lib. XXXIX. p. 105.* et Plutarcho *in Catone min. p. 780. Tomo II. Opp.* Contra patricii procul dubio fuere Aquillii *Tuſci* et *Corui*, quos ſummis in rep. honoribus functos vidimus, quum illi nondum cum plebeiis eſſent communicati. De Aquilliis *Floris* dubium eſt; patricii an plebeii fuerint, quamuis eorum denarii exſtent apud Fulu. Vrſin. *de famil. Rom. p. 36. edit. Car. Patini.* Mittimus iam Aquillios *Fauſtos* apud Reineſ. *Inſcr. XVI. 33.* *Aurelios* apud eumdem *Claſſ. I. 274.* *Fabios*, *Iuſtos*, *Orfitos*, *Priſcos*, *Veientones*, *Proculos*, *Melas*, *Valentes*, *Paterculos*, *Secundos*, *Aquilinos*, *Saturninos*, *Sabinos*, quorum paſſim fit mentio in lapidibus Gruterianis, quamuis horum plerique ſub Caeſaribus, quum magna iam facta eſſet gentium familiarumque Romanarum confuſio, vixiſſe videantur. Recte ergo Ant. Auguſtin. *de famil. Rom. p. 328.* obſeruat, Aquillios, (quod in aliis quoque gentibus Romanis fieri ſolebat,) alios *patricios*, alios *plebeios* fuiſſe.

Digitized by Google

uit (*h*): verum etiam conſulares et praetorios. Liuius certe ad annum V. C. DLXXVI. memorat L. AQVILLIVM GALLVM, Praetorem (*i*) qui Siciliam ſortitus, eam prouinciam difficillimo tempore quietam dictoque audientem habuit. Et hic quidem pater iuriſconſulti noſtri fuerit, ſi acu rem tetigiſſet VAL. GVIL. FORSTERVS (*k*). At vero in eo quoque, ſicuti in pleriſque aliis, ratio fugit bonum Forſterum, quo neminem vmquam ſiniſtrioribus auſpiciis ad hoc ſtudiorum genus animum adpuliſſe, arbitramur (*l*). Multo profecto veroſimilius eſt, quod coniecit IOANNES BERTRANDVS (*m*), Aquillium noſtrum patre vſum eſſe M. AQVILLIO GALLO, Coſ. quem faſti Capitolini anno V. C. DCLII. Procoſ. de ſeruis fugitiuis ouantem, ex Sicilia rediiſſe perhibent: quandoquidem huic diuinationi et ratio temporum, et Galli cognomen, quod ipſe ſibi in marmoribus tribuit, omnino ſuffragantur. Sed quid tandem attinet, plura eam in rem dicere, et in ſplendidos Aquilli noſtri natales inquirere operoſius? Egregium profecto eſt atque honorificum, diſpoſitas per atria fumoſas maiorum imagines numerare: ſed iis demum, qui virtute ſua rebuſque praeclare geſtis nouum illis ſplendorem circumfundunt, non iſtis, qui deſciſcentes a maiorum virtutibus, ſe ipſos veluti ordine ac tribu mouent, tamquam illa naſcendi ſorte illiſque generis ſui proauctoribus indigniſſimos. Non ſicuti gemmis a loco, vbi natae ſunt, ita hominibus pretium a ſolis incunabulis accedit. Virtus eſt, quae nobilitatem abſoluit, ac perficit. Hunc ei ſplendorem, hanc veluti polituram accedere oportet, vt ne generis antiquitas oneri potius,

(h) De auctore huius legis incerta omnia. Ian. Vinc. Grauina *de Orig. iur. ciu.* §. LX. *p.* 97. eam tribuit iuriſconſulto noſtro, quum tamen multo ante Ciceronis tempora celeberrima fuerit, ceu docuimus *Antiqu. Rom. IV.* 3. 4. *p.* 182. *edit. nouiſſ.* vbi et coniecturam noſtram de legis auctore expoſuimus, cuius nos ne nunc quidem poenitet. quum certiora ne quidem viri doctiſſimi dederint, veluti Balduin. *de Lege Aquil. pag.* 218. *ſequ.* et Ger. Noodt. *ad Leg. Aquill. cap.* 1. *p.* 137. *Tom.* 1. *Opp.* Quin prior, quod mireris, nodum in ſcirpo quaerens: *Aquilliam*, inquit, *gentem non ignobilem Romae fuiſſe ſcio, ſed quum patricia potius, quam plebeia, fuiſſe videatur, non videtur ad eam referendus Aquillius, huius legis lator, qui tribunus plebis fuit. Notus eſt noſter C. Aquillius Gallus, iuriſconſ. eiuſque et pater, qui Coſ. fuit anno vrbis DCLII. et auus, qui fuit Coſ. anno DCXXIV. ſed ex alia gente Aquillia fuit is, de quo nunc quaerimus.* Quaſi vero non vna eademque gens patricias plebeiaſque habere potuerit familias.

(i) Liu. XLI. 18. et 19.

(k) Forſter. *Hiſt. iur.* II. 34. Sed recte Rupert. *ad Enchirid. Pompon.* III. 8. *p.* 304. *Aquillii Galli genus non recens in rep. L. enim Aquillium Gallum Praetorem inuenimus apud Liuium in ann. V. C. DLXXVII. quem Forſterus vel patrem vel auum putat C. Aquillii Galli, ICti noſtri. Nos ob temporis rationem vix auum fuiſſe credimus, multo minus patrem. Noſter enim cum Cicerone Praetor factus A. V. DCLXXXVII. vt patet ex Cluentiana, illo ipſo anno habita.*

(l) Obſeruarunt hoc iam pridem viri doctiſſimi. Plagii hominem accuſat Rittersh. *ad Leg. XII. Tab. cap. VI. p.* 14. Eiuſdem oſcitationem et ἀνιστορησίας grauiter redarguunt Rupert. *ad Enchirid. Pomp. pag.* 301. Struu. *proleg. Hiſt. iur.* §. XXII. *p.* 44. Eu. Otto *in praefat. Tomi III.* 1. *Theſaur. Iur. p. XVII. ſequ.*

(m) Bertrand. *de Iuris perit.* II. 9. *p.* 184.

Digitized by Google

tius, ſit quam honori atque ornamento. Ipſa gens Aquillia, ex qua noſter prodiit, triſtia eius rei vidit exempla (*n*). Quare enim tam laetum virorum maximorum prouentum dedit, eadem et quaedam dedecora nominis ſui produxit, Aquillios nempe, illa naſcendi felicitate indigniſſimos, qui ſacrilegii inſidiarumque patriae nefarie ſtructarum poenas grauiſſimas non ſine ignominia dederunt. Noſter, ne plus maioribus, quam ipſi maiores, debere videretur, adhuc dum adoleſcens ad praeclara quaeuis maiorum exempla ſe totum compoſuit (*o*): quumque non ignoraret, artes ciuiles ac forenſes plurimum in ciuitate et laudis et gratiae habere, et iuriſprudentiam in primis adoleſcentibus Romanis, ad maiora nitentibus, decus ac robur eſſe, huic potiſſimum arti indolem viuidiſſimam adplicuit, imbutuſque litteris, quibus illa aetas ad humanitatem inſtitui ſolet (*p*), totum ſe Q. Mucio Scaeuolae, Pontifici maximo, formandum dedit, viro, vt Ciceronis (*q*) verbis vtamur, omnium et diſciplina iuris eruditiſſimo, et ingenio prudentiaque acutiſſimo, et oratione maxime limato atque ſubtili, iuriſperitorum eloquentiſſimo, eloquentium iuriſperitiſſimo (*r*). Vide-

(n) M. Aquillium IIII. virum vel II. virum potius ſacris faciundis a Tarquinio Rege inſui culleo iuſſum ob euulgatas ſortes Sibyllinas, tradit Dionyſ. Halicarn. IIII. *p.* 260. Ἀκύλλιον enim ibi legendum eſſe pro Ἀτίλιον, iam dudum viri docti obſeruarunt. Idem Dionyſ. *lib. V. p.* 283. *ſequ.* nec non Liuius II. 4. et Plutarch. *in Poplic. p.* 98. deſcribunt ſupplicium, quod Brutus primus Coſ. ab Aquilliis adoleſcentibus ſumſit, qui cum Vitelliis ipſiſque Bruti filiis de reducendo Tarquinio conſilia inierant, a Vindicio, Vitelliorum ſeruo, proditi, de quo in *l.* 2. §. 24. *ff. de orig. iur.*

(o) An vero et in excolenda iuriſprudentia maiorum habuit exempla? Non dubito, quamuis hic taceant ſcriptores veteres. Commune enim hoc erat adoleſcentulorum reip. deſtinatorum ſtudium. Equidem noui ICti, Aquillii Flori, notitiam ſibi eruiſſe ex vetuſto lapide viſus eſt Fulu. Vrſin. *in Not. ad Ciceron. Philipp. II.* Sed lapis, quem integrum dedit Gruter. *Inſcr. p. DCLII.* 6. ita ſe habet:

L. AQVILLIVS.
IVRECONSVLTI. L.
GEMELLVS.
SEXTIA. Ɔ. L. FLORA.
L. AQVILLIVS. L. L.
RVFIO.

Nullus ergo hic L. Aquillius Florus, ICtus, ſed L. Aquillius Gemellus, iuriſconſulti noſtri libertus, ceu et Rupertus obſeruauit *ad Enchirid. Pompon. p.* 306. *et ad Valer. Max. p.* 476.

(p) Eloquentiae ceteriſque artibus liberalibus operam dediſſe C. Aquillium, Io. Bertrand. *de Iuriſper. II.* 9. probat ex Ciceron. *Brut. cap.* XLII. vbi de Ser. Sulpicio: *Sed adiunxit etiam*, inquit, *Ser. Sulpicius et litterarum ſcientiam et loquendi elegantiam, quae ex ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, facillime perſpicitur. Quumque* DICENDI *cauſſa duobus peritiſſimis operam dediſſet, L. Lucilio Balbo et C. Aquillio Gallo: etc.* Sed in omnibus codicibus pro *dicendi cauſſa* legitur *diſcendi cauſſa*, et ex conſequentibus facile patet, Sulpicium duumuiros iſtos non eloquentiae, ſed iuriſprudentiae cauſſa audiuiſſe. Verumtamen ne opus quidem eſt vllo teſtimonio, quum veteres omnes eloquentiae ſtudia cum iuriſprudentia coniunxiſſe, ſatis conſtet.

(q) Cicer. *de Orat.* I. 39.

(r) Non modo loco citato hoc elogium Mucio tribuit Cicero, ſed et in *Bruto cap. XXXIX.* At Pomponius *in l.* 2. §. 40. *ff. de orig. iur.* Licinium Craſſum, Mucii fratrem, a Cicerone hoc elogio ornatum, ait. Hinc Criticorum turbae, quibuſdam poſtrema verba plane expungentibus, aliis eadem loco mouentibus, quaſi ad ſequentem paragraphum pertinentia.

Vid-

Digitized by Google

Videbatur id ſane Muciis quaſi a natura datum, vt iuris ſcientia praecellerent omnibus; iludque familiae ſuae decus, tamquam proprium ac gentile bonum, diutiſſime tuerentur (*s*). Neſcio tamen, an non Mucios ipſos longe ſuperarit. Q. ille Mucius pontifex maximus, iuris ciuilis intelligentia atque omni iuriſprudentiae genere praeſtantiſſimus: cuius ianua ac veſtibulum maxima quotidie frequentia ciuium ſummorumque hominum celebrabatur. Hunc itaque potiſſimum Aquillius ducem ſibi ad interiorem iuriſprudentiam elegerat: hunc non quidem ex cathedra iura interpretantem, ſed inter reſpondendum ſtudioſos admittentem (*t*), ſectabatur vnice: ab huius latere, quoad liceret, ſibi numquam diſcedendum putabat. Cuius quidem induſtriae ſuae quantum ille fructum per omnen vitam ceperit, vel id argumento eſt, quod quum ad eumdem Scaeuolam et alii erectiſſimae indolis iuuenes diſcendi cauſſa confluerent, veluti L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Iuuentius, ipſique, quos primo loco nominari oportebat, M. Tullius Cicero, et T. Pomponius Atticus (*u*), hiſce tamen

Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. pag.* 383. *ſequ.* Sed nos quidem nihil mutamus. Idem enim Cicero, qui hoc elogio ornat Mucium, *ICtorum diſertiſſimum* vocaſſe etiam potuit P. Licinium Mucianum in libris, qui intercideruut, at viſi ſunt Pomponio, vti recte vidit V. A. Corn. van Bynkersh. *in praetermiſſ. pag.* 69. *ſequ.*

(*s*) Quatuor ex Mucia gente celebrantur iuriſconſulti doctiſſimi, quorum ſtemma iam dedit Rupert. *ad Pompon. Enchirid. pag.* 389. Ex eo ſequentia excerpere iuuat:

Q. Mucius Scaeuola, Praetor, A. V. C. CCCCLXXXVIII. Liu. XXIII. 24. 30.

Q. Mucius, Q. F. P. N. Scaeuola Praetor A. V. DLXX. Liu. XL. 44. Coſ. anno V. C. DLXXIX.

P. Mucius Q. F. P. N. Scaeuola, Praetor A. V. DLXXIV. Liu. XL. 44. Coſ. A. V. DLXXVIII. eodem anno triumphans de Liguribus.

Q. Mucius, Q. F. Q. N. Scaeuola, Augur, Coſ. anno V. C. DCXXXVI. *legum clariſſimus ac diſertiſſimus vates*. Val. Max. VIII. 12.

P. Mucius, P. F. Q. N. Scaeuola, Pontifex maximus, qui *ius ciuile* cum Manlio et Bruto *fundaſſe* dicitur in *l.* 2. §. 39. *de Orig. iur.*

P. Licinius Mucianus, P. Pontificis frater naturalis, ſed adoptatus a P. Licinio Craſſo Coſ. anno V. C. DLXXVIII. iuris peritorum diſertiſſimus. *l.* 2. §. 40. *ff. de orig. iur.*

Q. Mucius, P. F. P. N. Scaeuola, Pontifex Max. ICtorum ſua aetate celeberrimus, et C. Aquillii noſtri praeceptor, de quo in *l.* 2. §. 41. *ff. eod.*

(*t*) Quamuis enim viri nobiles eo tempore ſe nemini ad docendum darent: reſpondendo tamen conſulentibus ſtudioſos audiendi docebant, teſte Cic. *in Brut. cap. LXXXIX.* et *in Orat. cap. XLI.* Et hinc eſt, quod teſte M. Seneca *Controu. IX.* ICtorum diſcipuli *contumeliae cauſſa a deridentibus vocati ſint AVDITORES, deinde autem in vſu verbum eſſe coeperit, et promiſcue poni pro diſcipulo auditor.* Hoc enim ſenſu auditores Mucii Balbi, Galli, Cornelii Maximi Sabini in *l.* 2. *ff. de orig. iur.* Seruii in *l.* 6. *ff. de dot. praeleg.* pro diſcipulis dici, eleganter obſeruauit Iac. Cuiac. *Obſ. XXVII.* 4.

(*u*) Hos C. Aquillii auditores, praeterquam Ciceronem et Atticum, recenſet Pomponius *l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur.* Verum et hos addendos eſſe, certiſſimum eſt. Audiuerat Cicero primum Q. Mucium Scaeuolam, Augurem, vti ipſe narrat *in Bruto cap. LXXXIX.* Poſtea eo mortuo ad Q. Mucium Scaeuolam,

tamen condiſcipulis omnibus, iuris peritia ſaltem, longe antecellere viſus ſit Aquillius, quem et Pomponius (x), inter Mucii auditores praecipuae auctoritatis fuiſſe, teſtatur. Tanto ſcilicet ſtudio, tantaque animi contentione olim iuriſprudentiam addiſcebant adoleſcentes nobiliſſimi ac reipublicae deſtinati, quum in illa legum paucitate plana omnia, ac dilucida eſſent. Hodie, quando euerſa reipublicae Romanae facie, auctoque in immenſum aliarum ſuper alias coaceruatarum legum cumulo, pleraque caligine denſiſſima obruta, ac veluti ſepulta iacent, nemo fere eſt, qui ſeuera lege proficere cupiat, nemo, qui ſe ad virorum doctiorum exempla componat: ſed vt quiſque prima artis elementa vel ab alio explicari audiuit, vel domi, temporis fallendi cauſſa, perfunctorie aliquando luſtrauit, ita extemplo ſibi ipſo Mucio videbitur peritior, neque dubitabit fortaſſe, ſi quis ipſi ſtomachum mouerit, intra triduum iuriſconſultum profiteri. Aſt hanc quidem Camarinam iam non mouebo, AVDITORES HONORATISSIMI. Redeo potius ad Aquillium noſtrum, qui a principe aetatis ſuae iuriſconſulto ita perdidicerat iuriſprudentiam, vt ipſe paullo poſt princeps iuriſconſultorum, conſentiente omnium iudicio, haberetur, et, ſiue de iure reſponderet clientibus, ſiue de arte nouis inuentis locupletanda illuſtrandaque cogitaret, ſiue praeeſſet iudiciis cauſſaſque cognoſceret, ſiue denique docendo ſcribendoque bene de poſteris mereri vellet, non modo ceteros omnes, verum etiam ſe ipſum, quodammodo ſuperare videretur. Reſpondendo de iure tantam conſequutus erat celebritatem, vt eius domus, quam, teſte PLINIO (y), in colle Viminali omnium pulcherrimam habuit, veluti totius oraculum eſſet ciuitatis. A quonam enim ciues rerum ſuarum incerti ſibi conſilium libentius petiiſſent, quam ab eo viro, cuius prudentiam, vt CICERO ait, populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perſpexerat? qui iuris ciuilis rationem numquam ab aequitate ſeiunxerat? qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo Romano promtam expoſitamque praebuerat? qui ita iuſtus et bonus vir erat, vt natura, non diſciplina, conſultus eſſe vide-

uolam, pontificem max. ſe contulit, condiſcipulumque ibi habuit T. Pomponium Atticum, ceu hic ipſe teſtatur apud Ciceron. *de Legib. l.* 4. Conferri meretur Franc. Fabric. *in Hiſtor. Ciceron. ad ann.* V. C. DCLXV.

(x) *d. l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur.* Nec parcius Aquillium laudant auctores alii. Cicero enim *pro Caecina cap.* XXII. eum vocat *hominem prudentem et modeſtum*: in *Bruto cap.* XLII. *hominem acutum et exercitatum*. Nec minore elogio eum proſequitur Valer. Max. VIII. 2. 2. qui eum adpellat *virum maximae auctoritatis, et ſcientia iuris excellentem*. Quanto vero hoc condiſcipulo minor M. Tullius Cicero! quem, quantumuis de iuriſperitia ſua gloriantem, parum in ea arte praeſtitiſſe, luculenter demonſtrauit V. A. Corn. van Bynkerſh. *in Praetermiſſ. p.* 83. *ſequ.*

(y) Plin. *Hiſt. Nat.* XVII. 1. *Domus Craſſo magnifica, ſed aliquanto praeſtantior in eodem palatino Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherrima conſenſu omnium aetate ea in colle Viminali C. Aquillii, equitis Romani, clarioris illa etiam, quam iuris ſcientia, cum tamen obiecta Craſſo ſua eſt*. De eadem Aquillii domo ſplendidiſſima videndus P. Victor *de vrbis Romae regionibus et locis Reg. V.*

videretur, ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non ſcientia ſolum quaedam, verum etiam bonitas, nata videretur? cuius denique tantum erat ingenium, ita prompta fides, ut, quidquid inde haurires, purum liquidumque haurire te ſentires (z)? Erant eo tempore, qui parum regerent iuriſprudentiae artiſque oratoriae fines, ac proinde ſaepenumero oratores inauſpicato conſulerent, quos iuriſperitum aliquem audire oportuiſſet. Vtriuſque officia primus Aquillius noſter prudentiſſime ſecreuit. Quoties enim aliquem non de iure ambiguo, eiuſque ad factum adplicatione, ſed de facto ipſo conſulentem audiebat: *Nihil*, inquiebat, *hoc ad ius; ad Ciceronem* (a). Accedit, quod quum L. Lucillius Balbus, ad quem tunc ſimiliter magnus hominum concurſus fiebat, in reſpondendo eſſet paullo tardior, nec vllum conſilium, niſi diu multumque ſecum agitatum expenſumque depromeret, Iouique Hammoni, qui non niſi diuturno clamore inconditoque matronarum carmine prouocatus, oracula ſorteſque nutu edebat, ſimilis quodammodo videretur: Aquillio noſtro ſeſe omnia tam facile ac veluti ſua ſponte offerrent (b), vt ex tripode et cortina loqui et tunc etiam, quando in arena capiendum eſſet conſilium, omnia diu multumque ſecum expendiſſe crederetur. Non ſolum autem conſulentibus ſingulis adſidue ſeſe dabat Aquillius, ſed et nihil faciebat reliqui, vt iuriſprudentiam permultis rebus, a ſe ſubtiliter et praeclare inuentis, redderet locupletiorem. Eſt quaedam huius pulcherrimae ſcientiae pars praeſtantiſſima, quam HEVREMATICEN veteres adpellabant, quae remedia expromit, quibus vel nimius iuris ciuilis rigor ad aequitatem naturalem inflectitur, efficiturque, ne ſummum ius in ſummam iniuriam euadat, vel in agendis contrahendiſque rebus aliorum ſubterfugia ac fraudes prudenter caueatur (c). Quum enim ad circumueniendos alios tam ingenioſa plerumque ſit hominum improbitas, vt, qui cauet, ne decipiatur, etiam vix caueat, dum cauet, et cauiſſe ſibi ratus, ipſe ſaepe cautor captum ſe ſentiat, ac praeterea ſatius ſit omnino, ab initio ius ſartum tectum ſer-

(z) Cic. *pro A. Caecina cap. XXVII.*

(a) Cic. *Topic. ad Trebat. cap. XII. Admonet autem hic locus, vt quaeratur, quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem euenerit? Nihil hoc ad ius: ad Ciceronem, inquiebat Gallus noſter, ſi quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaereretur.*

(b) Cic. *in Bruto cap. XLII. Quum Ser. Sulpicius diſcendi cauſſa duobus peritiſſimis operam dediſſet, L. Lucillio Balbo et C. Aquillio Gallo: Galli, hominis acuti et exercitati promtam in agendo et in reſpondendo celeritatem ſubtilitate diligentiaque ſuperauit; Balbi, docti hominis, in vtraque re conſideratam tarditatem vicit expediendis conficiendiſque rebus. Sic et habet, quae vterque eorum habuit, et expleuit, quod vtrique defuit.*

(c) Heurematicae iuriſprudentiae id vnicum officium tribuit V. A. Henr. Brenkmannus *Diatrib. de Euremat. cap.* I. §. III. *p. 9.* quod nimium iuris ciuilis rigorem ad aequitatem naturalem inflectat: ſed addendum eſſe et alterum, nempe quod aliorum fraudes detegat; patet ex loco Ciceronis *pro Muraen. cap. XII. Tu caues, ne tui conſultores; ille, ne vrbes et caſtra* CAPIANTVR. Vbi ſane *cauere, ne quis capiatur*, non eſt iuris rigorem inuentis verborum fraudibus ad aequitatem inflectere et reducere, ſed conſulentes tutos ab aliorum fraudibus praeſtare.

ſeruare, quam vulnerata cauſſa quaerere remedium: illa cauendi facultas adeo non abeſſe poſſe a iuriſconſulti perſona videbatur, vt CICERO (*d*), in ea potiſſimum eius prudentiam elucere, exiſtimaret. Cui et PLAVTVS (*e*) ſuffragatus:

Hic poterit, inquit, CAVERE *recte*, *iura qui et leges tenet*.

Hanc itaque vtiliſſimam ſaluberrimamque iuriſprudentiae partem ſibi in primis perpoliendam ſumſerat C. Aquillius, idque eo felicius perficiebat, quo celeriore eſſet ad inueniendum, quod e re eſſet, ingenio. Ea ſane ingenii vbertas nobis peperit ſtipulationem Aquillianam, cuius ope per acceptilationem, ceteroquin ad ſolas verborum obligationes pertinentem, reliquas etiam obligationes omnes ipſo iure ſolui poſſe, docuit (*f*): formulam atque actionem de dolo malo, omnis fraudis euerriculum (*g*): poſtumos Aquillianos, id eſt, formulam, nepotes poſtumos heredes inſtituendi ſubſtituendique (*h*): ius de poſtumis ad patrui hereditatem admittendis (*i*): ius illud accreſcendi, quo heres, ex parte ſcriptus, in ſolidum fit heres (k), et quae ſunt eiuſdem generis alia. Huiuſmodi enim permulta excogitauit artique noſtrae adſtruxit Aquillius, eo omnia referens, vt beneficia iuris cum quam plurimis communicarentur, eaque, quae moleſtiora viderentur, oneri eſſent quam pauciſſimis. Ad quem eumdem finem et definitiones ac deciſiones pleraeque, quae Aquillio noſtro in iure tribuuntur, comparatae ſunt, veluti, quae ille de littoribus, de ſeruitute oneris ferendi, de dolo malo, de rutis caeſis, ac de interpretatione denique legatorum, ſimilibuſque negotiis, tradidit (*l*), quaeque tanto impu-

(d) Hinc iuriſconſultorum eſſe CAVERE, in eoque praecipuum fere eorum officium conſiſtere, vbique prope innuit Cicero, veluti *de Offic. I. 19. de Orat. I. 48. pro Muraena cap. IX.* Elegans in primis eſt adluſio in epiſtolis *ad Familiar. VII. 6.* vbi Trebatium, in Gallia ſtipendia merentem, iubet *cauere ab eſſedariis, dum ceteris cauere didiceris*. Ouid. *de arte am. v.83.*

Illo ſaepe loco capitur conſultus amore:
Quique aliis CAVIT, non cauet ipſe ſibi.

(e) Plaut. *in Epid. Act. II. ſcen. II. v. 107.*

(f) Quum nihil tam naturale ſit, quam eodem modo quidque diſſolui, quo colligatum eſt, adeoque verborum tantum obligationes verbis tolli poſſint; *l. 35. ff. de reg. iur.* ſequebatur, vt acceptilatio ad ſolos contractus verbales pertineat. *l. 8. §. 3. ff. de acceptilat.* At Aquillius Gallus modum reperit, quo quaeuis obligatio, ex quacumque cauſſa orta, nouando primum in ſtipulationem deduci, ac deinde acceptilatione ſolui poſſet. Formulam habemus §. 2. *Inſt. quib. mod. toll. oblig.* et *l. 18. §. 1. ff. de acceptil.* quam poſt Barn. Briſſon. *de Solut. et liberat.* nos quoque illuſtrauimus in *Antiqu. Rom. lib. III. tit. XXX. §. XII.*

(g) Cic. *de Natur. Deor.* III. 30. et *de Offic. III. 13.* Formulam habemus *l. 1. §. 1. ff. de dolo mal.*

(h) Hanc quoque formulam habemus *in lege damnata Gallus 29. pr. ff. de liber. et poſt. hered.* Eodem exemplo excogitatae formulae de poſtumis Velleianis, *l. 29. §. 12. 13. 14. ff. eod.* Iulianis, *l. 29. §. 15. ff. eod.* et Cornelianis in *l. 15. ff. de iniuſt. rupt. irrit. fact. teſt.* niſi forte antiquior ſit horum origo, quam Aquillianorum.

(i) *L. 127. ff. de legat.* 1.

(k) *L. 74. ff. de hered. inſtit.*

(l) Huc pertinet definitio littorum apud Cic. *in Topic. cap. VII.* et Quin-

dentius a quibuſdam reprehenduntur, quanto minus illi cenſores, vitio et ſine ſuffragio populi creati, ad haec ſublimiora vmquam adſpirarunt. Vtinam vero Aquillius noſter, vt vt a veri Numinis cognitione alienus, in ruborem daret rabulas quoſdam, Chriſtiano nomine impudenter ſeſe iactantes, qui illam cauendi ſolertiam non in quodam ingenii acumine, ſed in aſtutia ac calliditate, poſitam eſſe arbitrantur: qui IOANNEM quemdam DE DEO, vel LVDOVICVM ROMANVM, vel BARTHOLOMEVM CAEPOLLAM (m) imitati, cautelas, quas vocant, comminiſcuntur, quibus et prudentiſſimi decipiantur: qui denique dolos non dolos putant, niſi aſtu colantur, ac proinde tum demum ſibi videntur quam maxime acuti, ſi fraudes fraudibus, malefacta malefactis texerint, ne perpluant ſcilicet. O miſerum vero ac deteſtabile cautionum genus, aduerſus quod bono viro nouis opus ſit cautionibus! O artem pudendam ac turpiſſimam, quam, vt ſalſe ait TAVBMANNVS (n), *ſibi hodie praeripiunt exleges quaedam belluae, ac iuris ſtulti, qui iuriſconſultorum titulo faſtidiunt, et cauillant, dum cauere neſciunt*. Quanto vero hiſce Chriſtianis ſcilicet iuriſconſultis religioſior Aquillius noſter, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perſpexerat? qui praeclarum, quod nactus fuerat, ingenium, non in id ſibi datum exiſtimabat, vt circumueniret alios, ſed ne alii circumuenirentur? qui denique nihil faciebat reliqui, vt hominum improbitati, quoad eius fieri poſſet, neruos omnes incideret? In tam numeroſa viri prudentiſſimi laude neſcio, an haec poſtremo loco ponenda ſit, quod et in iudicando ſui fuerit ſimillimus, et nec prius quidquam habuerit, nec antiquius, quam vt cum nefariorum hominum malitia nobiliſſimum ac perpetuum bellum gereret. Erat tum tempus, AVDITORES HONORATISSIMI, quum nondum iudiciis praeficerentur, niſi qui boni viri eſſent, ſpeciminaque virtutis edidiſſent luculentiſſima. Eoque fiebat, vt non modo in iure noſtro (o) iudices veluti proprio nomine boni viri adpellentur, ſed et parentes olim,

ctilian. *Inſt. Orat. V. vlt.* nec non definitio doli mali apud Cicer. *de Offic.* III. 14. immo et variae deciſiones de rutis caeſis, in *l. 17. §. 6. de act. emt.* de ſeruitute oneris ferendi in *l. 6. ff. ſi ſeru. vind.* de interpretatione legatorum in *l. 30. ff. de legat. 1. l. 77. ff. de verb. oblig. l. 29. §. 1. ff. de legat. 3. l. 32. §. 1. ff. de aur. arg. mund. ornam. l. 39. ff. de ſtatu liber.* denique de aedibus incendii defendendi cauſſa interciſis in *l. 7. §. 4. ff. quod vi aut clam.*

(m) Plures eiuſmodi cautelarum, vt vocant, ſcriptores exſtant, veluti praeter tres illos ſupra recenſitos Io. Dilectus Gualdenſis, Thomas Ferratius, M. Ant. Blondus, de quibus Io. Wolphg. Freymon. *in Indice Auctor. fol. m.* 122. Quamuis vero horum operam magni ſemper fecerint rabulae, quibus vnice ob oculos eſt illud Virgilii Aeneid. II. v. 390.

Dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

quam improbae tamen pleraeque illae cautiones ſint, exemplis oſtenderunt Stryk. *Caut. Contr. I.* 1. 8. et Schilter. *Exerc. XV.* 31. *ſequ.*

(n) Taubmann. *ad Plaut. Epidic.* II. 2. *v.* 107.

(o) *L.* 137. §. 2. *ff. de verb. oblig. Et magis eſt, vt totam eam rem ad iudicem, id eſt, VIRVM BONVM, remittamus*. Horat. *Epiſt.* I. 16. *v.* 40. *ſequ.*

VIR BONVS eſt quis?
Qui conſulta patrum, qui leges iuraque ſeruat:
Quo multae magnaeque ſecantur iudice cauſſae.

olim, liberis praecepta virtutis atque officii tradituri, exempla ex ornatiſſimo illo iudicum ordine potiſſimum ſumerent, veluti Horatii poetae (p) pater, qui quoties ad verae laudis ſtudium excitabat filium,

> - - - - *Siue iubebat,*
> *Vt faceret quid; habes auctorem, quo facias hoc,*
> *Vnum ex iudicibus ſelectis obiiciebat.*

Talem priſci exempli atque exploratae ſanctitatis iudicem iure dixerimus C. AQVILLIVM noſtrum, cuius nec ingenio flexanimis oratorum eloquentia tenebras obiicere, nec religionem vel gratia vel odium peruertere vmquam potuit (q). Eo cauſſam cognoſcente, adeo expaueſcebat improbitas, adeo erigebatur oppreſſa innocentia, vt CICERO (r), qui tum primum P. Quincti patrocinium ſuſceperat (s), eum non dubitarit his verbis compellare: *Quod ſi tu iudex nullo praeſidio fuiſſe videbere contra vim et gratiam ſolitudini atque inopiae: ſi apud hoc conſilium ex opibus, non ex veritate, cauſſa pendetur: nihil eſt iam ſanctum et ſincerum in ciuitate, nihil, quod humilitatem cuiuſquam grauitas et virtus iudicis conſoletur. Certe aut apud te, et eos, qui tibi adſunt, veritas valebit: aut ex hoc loco repulſa vi et gratia, locum, vbi conſiſtat, reperire non poterit.* Denique et docendo ſcribendoque non minorem ſibi laudem, quam cauſſas cognoſcendo, peperit iuriſconſultus noſter, qui, vt ad vtrumque laborem eo expeditior eſſet, ſubinde ſiue in Cercinam, inſulam, Africano littori vicinam, ſiue, quod magis crediderim Caecinam, Hetruriae oppidum, ſeceſſit, vbique et ſtudioſos audiendi admiſit, et libris ſcribendis totum ſe dedit (t). Erat ille mos noſtri ordinis hominibus, vt forenſia

S 2 nego-

(p) Horat. *Sermon. l. 4. v.* 123.

(q) Sane inter aequiſſima iudicia et Aquillianum refert Valer. Max. VIII. 2. 2. *Notum ſuis temporibus iudicium commemoraui: ſed nec quod relaturus quidem ſum, obliteratum eſt ſilentio. C. Viſellius Varro, graui morbo correptus, trecenta millia numum ab Otacilia Laterenſi, cum qua commercium libidinis habuerat, expenſa ferri ſibi paſſus eſt, eo conſilio, vt, ſi deceſſiſſet, ab heredibus eam ſummam peteret, quam legati genus eſſe voluit, libidinoſam liberalitatem debiti nomine colorando. Euaſit deinde Viſellius ex illa tempeſtate aduerſus vota Otaciliae. Quae offenſa, quod ſpem praedae ſua morte non maturaſſet, ex amica obſequenti ſubito diſtrictam foeneratricem agere coepit, numos petendo, quos, vt fronte inuerecunda, ita inani ſtipulatione captauerat. De qua re C. Aquillius, vir magnae auctoritatis et ſcientia iuris ciuilis excellens, iudex addictus, adhibitis in conſilium principibus ciuitatis, prudentia et religione ſua mulierem repulit. Quod ſi eadem formula et Varro damnari et aduerſaria potuiſſet, eius quoque non dubito quin turpem et inconceſſum errorem libenter caſtigaturus fuerit. Nunc priuatae actionis calumniam ipſe compeſcuit, adulterii crimen publicae quaeſtioni vindicandum reliquit.*

(r) Cicero *pro P. Quinct. cap.* 1.

(s) Gell. *Noct. Att. XV.* 28. Euſeb. *in Chron. n.* 1930.

(t) Ait Pomponius. in *l. 2. §. 43. ff. de orig. iur. inſtitutus eſt Ser. Sulpicius a Balbo Lucilio, inſtructus autem maxime a Gallo Aquillio, qui fuit Cercinae. Itaque libri complures eius extant Cercinae confecti.* Sed quum parum amoena ſit haec inſula, et aeſtu procul dubio per omnes anni partes ferbuerit haud mediocri: vix credibile eſt,

negotia otio litterario diſpungerent, et aliquam anni partem vel ruri, vel in alio quodam ſeceſſu, ita tranſigerent, vt vere dicere poſſent, numquam ſe minus otioſos eſſe, quam dum otioſi viderentur. Ita ſane Antiſtius Labeo annum partitus, ſex menſibus Romae cum ſtudioſis fuiſſe, ſex menſibus ſeceſſiſſe, ſcribendiſque libris, quorum cccc. volumina reliquit, dediſſe operam fertur (*u*). Ita et Aquiliius, temporis aliquantulum negotiis forenſibus moleſtoque reſpondendi labori ſuffuratus, in amoeniore illo qualicumque ſeceſſu ſibi et Muſis vixit, docendoque et ſcribendo ſeuit arbores, futuris demum ſaeculis profuturas. Equidem, qui ex eius domo doctiores prodierint, nec a Pomponio, nec a veterum alio quoquam memoriae proditum eſt, niſi quod ille vnum laudat, ſed *πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων*, SER. SVLPICIVM (*x*). Nam etiamſi non aliud formaſſet ingenium, quam iuriſconſulti illius incomparabilis, qui obiurgatione Q. Mucii a puluere et radio excitatus, iam aetate prouectior, ad iuriſprudentiae ſtudium ſeſe contulerat (*y*): exegiſſe profecto monimentum aere perennius, ſibique viuo viuam ac ſpirantem veluti ſtatuam dedicaſſe videretur. Hunc enim Sulpicium vnum id, quod in arte noſtra ſummum eſt, adſequutum, vel inde patet, quod Cicero (z), *iuris ciuilis magnum vſum et apud Scaeuolam, et apud alios, artem in hoc vno fuiſſe*, teſtetur. Et tamen, in quo animi fortaſſis nimis grati impetu malam gratiam praeceptori retulit diſcipulus, alioquin laudatiſſimus. Auctorem enim habemus Pomponium (*a*), eum pleraſque ſententias ex Aquillii libris in ſuos tranſtuliſſe, eoque effeciſſe, vt illius ſcripta nec aetatem ferrent, et iam tum non adeo inter hominum manus verſarentur. Id quod non alia de cauſſa procul dubio contigit, quam quod Sulpicius eloquentia praeceptore ſuperior, aliena illa quodam veluti orationis flore conueſtiret, eaque ſermonis elegantia, tamquam eſca quadam, plures lectores alliceret, quam Aquillius. Quare non mirum profecto cuiquam videbitur, ex tot eius libris, non modo a praeſtantiſſimis ICtis, ſed et a DIONYSIO HALICARNASSEO, paſſim laudatis (*b*), ne frag-

eſt, eam inſulam, ab Italia ſatis remotam, aliis amoenioribus ac magis vicinis locis praetuliſſe Aquillium. Hinc Vdalr. Zaſius *ad h. l.* legit *Sicyone*, Muretus vero et Coraſius *Cecinae*, quos ſequitur Rupert. *p.* 406. quod conſtet, in Hetruria et Campania clariſſimorum virorum ſeceſſus fuiſſe.

(u) Idem Pompon. *l.* 2. §. 47. *ff. de orig. iur.*

(x) Pomponius *d. l.* 2. §. 43. *ff. de orig. iur.*

(y) De obiurgatione quoque illa Q. Mucii Idem Pomponius *d. l.* 2. §. 43. *ff. eod.* vbi, quae dici poterant, exhauſit V. C. Euer. Otto *in oratione de Ser. Sulpicio*, Vltraiecti habita.

(z) Cicero *in Bruto cap.* XLI.

(a) Pompon. *l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur. Omnes hi a Ser. Sulpicio nominantur, alioquin per ſe eorum ſcripta non talia exſtant, vt ad ea omnes adpetant. Denique nec verſantur omnino ſcripta eorum inter manus hominum, ſed Seruius libros ſuos compleuit, pro cuius ſcriptura ipſorum quoque memoria habetur.* Obſcuriora haec, et, vti quiſque animaduertit, corrupta. Senſum tamen eum non eſſe, ac ſi Aquillius et reliqui Q. Mucii auditores nihil ſcripſerint, ſed dicere Pomponium, quod Ser. Sulpicii ſcripta luminibus eorum offecerint, res ipſa docet.

(b) Dionyſ. Halicarn. *Lib. III. pag.* 200. *Γάιος Ἀκίλιος ἀνὴρ, ἀμεληθεισῶν*

ποτε

fragmentum quidem vllum in vniuerſo pandectarum opere ſupereſſe. Quae adhuc diximus de C. Aquillio, AVDITORES HONORATISSIMI, ea ad priuatam illius vitam pertinent: proximum eſt, vt, quantus in republica fuerit, oſtendamus. Solebant iuuenes Romani, poſito tirocinio forenſi, factiſque primis veluti ſtipendiis, capeſſere rempublicam, honoreſque petere eo ordine, quem leges annales ſimileſque finiuerant (*c*), vt exercitationibus illis praemuniti, haberent campum, in quo virtus excurreret, ſeque magis magiſque indies explicaret. Eadem itaque via et C. Aquillius ad veram laudem graſſatus, primum vigintiuiratum, deinde quaeſturam, hinc Aedilitatem vel tribuniciam poteſtatem, demum anno V. C. DCLXXXVII. praeturam geſſit (*d*), in qua Ciceronem, ſibi a condiſcipulatu familiariſſimum, collegam habuit, et de ambitu quaeſtiones exercuit, quemadmodum Cicero de pecuniis repetundis (*e*). Faſces conſulares quos alii miris artibus ambiebant (*f*), ipſe adeo fugit, vt quum inter candidatos deſideraretur, et amici ad petendum hunc magiſtratuum eum magnopere cohortarentur, ipſe iuraret morbum, et illud ſuum regnum iudiciale, vti Cicero loquitur, opponeret (*g*), illuſtrior procul dubio, repudiato illo honore, quam C. Marius, eodem ſextum in reip. perniciem geſto. Fuerat illi filius, ſummo ingenio, ſummaque virtute: ſed quem iam amiſerat eo tempore, quo eum dignitas, quam ex republica conſequutus erat, conſolabatur (*h*), id quod in eius

ποτε τῶν τάφρων, καὶ μηκέτι διαῤῥεομένων, τοὺς τιμητὰς τὴν ἀνακάθαρσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπισκευὴν χιλίων μισθῶσαι ταλάντων. C. *Aquillius adfirmat, neglectas aliquando cloacas, nec amplius tranſmittentes aquas, cenſores mille talentis purgandas reficiendaſque locaſſe*. In pandectis noſtris Aquillio teſtimonium denunciant Labeo, *l.* 29. §. 1. *ff. de legat.* 3. Priſcus Iauolenus, *l.* 39. *pr. ff. de ſtatu lib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *ff. de vulg. et pupill. ſubſt.* Vlpianus, *l.* 6. §. 2. *ff. ſi ſeru. vind. l.* 17. §. 6. *ff. de act. emt. l.* 30. *ff. de legat.* 1. *l.* 7. §. 4. *ff. quod vi aut clam.* Iulius Paullus, *l.* 127. *ff. de legat.* 1. *l.* 32. §. 1. *ff. de auro arg. l.* 77. *ff. de verb. ſignif.* Ceruidius Scaeuola, *l.* 29. *pr. ff. de liber. et poſtum.* Licinius Rufinus, *l.* 74. *ff. de hered. inſtit.* Florentinus denique *l.* 18. *ff. de acceptilat.*

(c) De illis legibus annalibus accurate agit Dodwell. *in Praelect. Cambden.* XII. §. 4. 5. et in *Annal. Vellejan.* §. 5. 26.

(d) Proximus a quaeſtura honor erat vel Aedilitas, vel tribunatus plebis. Eorum enim magiſtratuum alterutrum paullo poſt quaeſturam capiebant.

(e) Cic. *pro A. Cluent. cap.* LIII. *Quid mea quaeſtio de pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu cauſſa dicitur?*

(f) De artibus illis prenſandi, ambiendique plura habet Q. Cic. *de petit. conſulat. cap.* V. *ſequ.* cui addendus Car. Sigon. *de iudic.* II. 30. et quae ipſi eam in rem notauimus in *Antiqu. Rom.* IV. 18. 77.

(g) Cic. *ad Attic. lib.* I. *Epiſt.* I. *Competitores conſulatus, qui certi eſſe videantur, Galba et Antonius, et Q. Cornificius, puto te in hoc riſiſſe, aut ingemuiſſe, vt frontem ferias. Sunt, qui etiam Caeſonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegat, et iurauit morbum, et illud ſuum regnum iudiciale oppoſuit.*

(h) Cic. *Lib.* IV. *ad Familiar. Epiſt.* VI. *Nam et Q. Maximus, qui filium conſularem, clarum virum, et magnis rebus geſtis, amiſit: et L. Paullus, qui duo ſeptem diebus: et noſter Gallus, et M. Cato, qui ſummo ingenio, ſumma virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, vt eorum luctum ipſorum dignitas conſolaretur ea, quam ex rep. conſequebantur.*

Digitized by Google

eius praetura, vel paullo poſt, contigiſſe oportet (*i*). Neque tamen cum eo exſtinctam arbitramur gentem Aquilliam, ſed eam multo poſt etiam ſub Imperatoribus opibus ac potentia quam diutiſſime floruiſſe (*k*). Ipſe quo tempore viuis exceſſerit, parum exploratum eſt. Videtur tamen rebus humanis adhuc interfuiſſe anno V. C. DCCVIII. quo Cicero eum *Gallum ſuum* vocat. Eam enim adiectionem ibi perſeuerantem adhuc familiaritatem vitaeque conſuetudinem indicare, nemo fortaſſis negauerit. Quae ſi nos non fallit coniectura: hoc vno paullo infeliciorem dixeris, quod, oppreſſa a Caeſare primum deinde a Triumuiris, libertate, ciues vidit ad ſeruile obſequium paullatim demiſſos, in eo autem feliciſſimum, quod anteactae vitae conſcientia tutus, omnibuſque cariſſimus, laude ſua frueretur, atque ita feliciter euaderet naufragium, quo Cicero, aliique, qui ſe ciuilibus iſtis fluctibus paullo imprudentius commiſerant, miſere perierunt.

Sed vereor, HONORATISSIMI AVDITORES, ne tam littora legiſſe, quam promiſſi immemor altum ingreſſus eſſe videar, quum a portu tam diu aberrarim. Tandem itaque contrahenda vela, atque id agendum, cuius cauſſa me potiſſimum in hunc ambonem euocatum eſſe, intelligo. Iuſſus nimirum animi ſententiam de decreto mihi in proximum hoc ſemeſtre magiſtratu academico depromere, ſerio et ex animi ſententia profiteor, me illum nec adpetiiſſe vmquam magnopere; et nunc non ſine quadam perturbatione animi capeſſere. Primum enim, quamuis mihi non liceat, Aquillii exemplo *iurare morbum et meum aliquod iudiciale regnum opponere* nemini tamen veſtrum ignoti ſunt labores, quos florentiſſimae huius iuuentutis cauſſa quotidie ſubeo, et quos, quum incredibilem inde capere ſoleam voluptatem, interrumpi aliquando oportere occupationibus illis, multis potius, quam magnis, quibuſcum Rectoris munus coniunctum eſt, facile praeuideo, et grauiter, mihi credite, doleo. Procul dubio me, alia omnia meditantem, iam turbabit Iudaeus, qui nomen, a ſtudioſo contractum, ſtatim expungi, non ſine barbaro clamore poſtulabit: iam iturum in auditorium ſiſtet ancillula, quae ſibi confractum queretur cornu, quo Vulcanum concluſum nocte intempeſta circumtulerit. Hac vix abſoluta, operam ſibi fortaſſis dari volet anus, quae, aliquot numos ſibi pro lotis induſiis deberi, longe petito exordio lacrymabunda narrabit. Nec deerunt, qui equos ſuos a conductoribus male habitos, caput ſibi pugnis comminutum, feneſtras lapidibus petitas, aliaque huius generis, (longa enim eſt illa iniuria, longae ambages,) quiritabuntur. Haec taedia quum deuoranda ſint Rectori: nonne iure repetam illa ex fabula Abimelechi (*l*): *numquid ego relicta*

(i) Cic. *ibid.* Ceterum Epiſtola illa VI. ſcripta eſt anno 708. Caeſare quartum ſine collega conſule. Eo enim anno Tulliam amiſiſſe Ciceronem inter omnes conſtat. Vid. Fabric. *Annal. Cic. ad h. ann.*

(k) Anno enim V. C. 791. ſub Caio Imp. Faſti memorant *M. Aquillium Iulianum.* Coſ. Anno 813. ſub Nerone *L. Aſinium Gallum*, Coſ. Ann. 950. ſub Seuero *C. Gallum*, Coſ. Ann. 968. ſub Caracalla *Q. Aquillium*, Coſ.

(l) *Iudic. IX. 9.*

licta pinguedine mea abirem, vt ventiler ſuper arboribus? Deinde in tribus, in quibus docui, academiis animaduerti, numquam vllum Rectorem tam ſancte, tamque religioſe munere ſuo functum, vt non ſermones de ſe hominibus dederit, et vulgi iudicia expertus ſit iniquiſſima. Si quis eorum, ferente ita occaſione, lenioribus vtendum remediis putaret: illico in omni triuio audiebantur ſermones, laxari diſciplinam, corrumpi iuuentutem, imminere rerum omnium confuſionem, quin actum fore de academia, niſi ei inexorabilis quidam Rhadamanthus quam primum praeficeretur. Sin, qui illi ſucceſſerat, ius paullo ſeuerius diceret, gliſcentibuſque in dedecus publicum vitiis bellum fortiore indiceret animo: nouae in circulis audiebantur querelae, Rectorem vrere et ſecare, ſupprimere ſtudioſae iuuentutis priuilegia, exinanire ſcholam, propediemque ſtudioſos omnes, deſerta vrbe, alio dilapſuros, niſi hic Minos vrnam mouere quam primum deſinat. Haec aliaque plurima quando inter ſe comparo, adeo me commoueri fateor, vt ſuſcepti me prope conſilii poeniteat. Enimuero, quum non ſit boni ac conſtantis viri, vel labores defugere, reip. cauſſa ſuſcipiendos, vel recti ſibi conſcium inanes hominum voculas reformidare: fretus Dei O. M. auxilio, quod felix, fauſtum ac fortunatum ſit, munus hoc, quantumuis arduum ac moleſtum, in me ſuſcipio. Multum ſpei in veſtra, Collegae coniunctiſſimi, beneuolentia, conſilio, ope, explorataque prudentia colloco, quibus mihi vos haud vmquam defuturos eſſe, neſcio qua praeſenſione animi, certo confido. Nec minori mihi ſolatio eſt praeclara, quae in pleriſque veſtrum elucet, indoles, iuuenes illuſtres, generoſiſſimi, ornatiſſimi. Iniquiſſimus profecto eſſem rerum arbiter, niſi hac occaſione probitatem, diligentiam, modeſtiamque veſtram publico hoc teſtimonio proſequerer. Rarius in academia noſtra, quam in vlla alia, nocte concubia inconditi clamores audiuntur: rarius hic, quam in vlla academia, bellum cum lapidibus, feneſtris, ianuis geritur: rarius, quam alibi terrarum, viciniam turbant epulantium ac combibentium ſtrepitus. Plerique veſtrum plus olei quam vini conſumunt: plerique, peroſi leuitatem ac proteruiam, mores ad elegantiam ac decoram quamdam grauitatem componunt. Denique, quod vel maxime in vobis laudandum, plerique diligitis atque obſeruatis praeceptores veſtros, veramque libertatem non in effraeni quadam licentia, ſed in virtute atque obſequio, poſitam eſſe, intelligitis. Macti hac virtute, macti hoc animo eſte, o mei, et date, quaeſo, operam, vt hoc ſemeſtri non modo alios veſtri ordinis, ſed et vos ipſos, ſuperetis. Habebitis tunc rectorem, animo vere paterno vos omnes complectentem, quique ſe beatum ducet, ſi per vos licuerit, omni animaduerſione ſuperſedere: ſi virtute veſtra effeceritis, vt nullo acriore remedio opus ſit: ſi denique carceres per hoc ſemeſtre non niſi mures ac araneae inhabitent. Per vos hoc ſtabit, nobiliſſimi iuuenes. Quod enim ad me attinet, facile, ſi recte me nouiſtis, intelligetis, me non conceſſurum, vt vitia impune gliſcant, vt corrumpere et corrumpi apud nos ſaeculum vocetur, et diſciplina publica, ſine qua nulla ſocietas humana

Digitized by Google

humana conſiſtere poteſt, culpa mea collapſa eſſe dicatur. At vnica ſpes mihi in te ſita eſt, ſumme atque immortalis Deus, quem rebus meis praeſentiſſimum adfuiſſe, et adeſſe etiamnum, innumeris argumentis iam inde ab incunabilis perſpexi. Tu mihi dediſti animum, quo nunc hos faſces ſuſcipio, nec aurae popularis captatorem, nec intentum commodis meis, ſed ſalutis publicae ſtudioſiſſimum. Suffice, quaeſo, vires, et fac, vt florente potentiſſimo patriae patre, florente domo auguſta, florente imperio Pruſſico, exacto legitimo tempore, remp. hanc academicam, quae tua vnius ope ex tot procellis feliciſſime emerſit, illuſtri ſuccceſſori tradam, non modo quietam, ſaluam, incolumem, ſed et laetiſſimis auctibus florentiorem.

M A N T I S S A.

EGimus ſupra *in notis* de variis, in quas gens Aquillia abiit, familiis. Inter eas non meminimus *Aquilliorum Seuerorum*, ex quibus prodiit IVLIA AQVILLIA SEVERA, AVGVSTA, vel, vti in Graecis Gabalenſium, Theſſalonicenſium, Ptolemaidenſium, Tyriorum atque Antiochenorum numiſmatibus vocatur ΙΟΤΛΙΑ ΑΚΤΛΙΑ (ΑΚΟΤΙΛΙΑ) ΣΕΟΤΗΡΑ (CEBHPA) CEB. Vid. Vaillant. *Numiſm. Graec. Imp. p.* 131. *Numiſm. Colon. Tom. II. p.* 145. *Numiſm. praeſtant. Tom. I. p.* 138. Patin. *Numiſm. Imp. Tom. I. p.* 138. Ea primum Veſtae ſacris addicta, poſtea inceſtis Elagabali Imp. nuptiis ſeſe polluit, et IVLIAE PAVLLAE, quam idem Vaillantius Iulii Paulli, ICti, filiam fuiſſe ſuſpicatur, in thoro ſucceſſit, interferente Elagabalo cauſſam, ſanctius atque auſpicatius fore inter ſe ſacerdotem et virginem Veſtalem matrimonium. De eo Herodianus *Hiſt. V. 6.* Ἠγάγετο δὲ γυναῖκα, τὴν εὐγενεστάτην Ῥωμαίων, ἣν Σεβαστὴν ἀναγορεύσας, μετ᾽ ὀλίγον χρόνον ἀπεπέμψατο, ἰδιωτεύειν κελεύσας, καὶ τῶν τιμῶν παρελόμενος, μετ᾽ ἐκείνην δὲ προσποιησάμενος ἐρᾶν παρθένου τῆς Ῥωμαίων Ἑστίας ἱερωμένης, ἁγνεύειν δὲ πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων κελευομένης, καὶ μέχρι τέλους τοῦ βίου παρθενεύεσθαι, ἀποσπάσας αὐτὴν τῆς Ἑστίας, καὶ τοῦ ἱεροῦ παρθενῶνος γυναῖκα ἔθετο. *Duxit praeterea vxorem, illuſtriſſimam Romanam feminam, quam etiam Auguſtam adpellauit; cumque ea tamen paullo diuortium fecit, ademtiſque honoribus, priuatam colere vitam iuſſit. Poſt illam vero captum ſe amore ſimulans, Veſtalem ſacerdotem, quam leges caſtam eſſe, et virginem perpetuo volunt, abreptam e templo, pro vxore habuit.* Addit paullo poſt Herodianus, Elagabalum edicto monuiſſe Senatum, facinore illo commotum, ἁρμόζοντά τε καὶ σεβάσμιον εἶναι γάμον ἱερέως τε καὶ ἱερείας, *congruas atque auſpicatiores fore ſacerdotis cum ſacerdote nuptias.* Similia ſunt apud Dionem in fragmentis *Libri LXXIX. p.* 911. vbi et illam facti rationem reddidiſſe Elagabalum, refert, ἵνα δὴ καὶ θεοπρεπεῖς παῖδες γεννῶνται. *Vt inde diuini liberi naſcerentur*: ſimulque monet, ſtolidiſſimum hominem et hanc repudiaſſe, aliamque poſt aliam duxiſ-

duxiſſe, (inter quas nummi etiam ANNIAM quamdam FAVSTINAM memorant, (ac demum ad Seueram rediiſſe. Vnde magna inter Spanhemium alioſque diſſidia, quo ordine hae aliaeque ſibi inuicem in thoro ſucceſſerint, quae quidem nunc mea non facio, eos, qui plura ea de re noſſe cupiunt, ad Ez. Spanhemii aeternum opus *de Vſu et praeſt. Numiſm. Diſſ. XI. §. 24. p. 296. Tom. II.* Tillemontii *Hiſt. Imperat. Tom. III. Part. I. p.* 278. alioſque remiſiſſe, contentus.

PROGRAMMA INAVGVRALE.

DE

SALVIO IVLIANO

IVRISCONSVLTORVM SVA AETATE CORYPHAEO:

ſeu

EXERCITATIO XXIV.

QVum ſex abhinc annis Francofurti iuxta Viadrum Anteceſſoris munus more maiorum auſpicarer: publice proponebam programma de P. IVVENTIO CELSO, iuriſconſulto incomparabili, atque eximio ſaeculi ſui ornamento. Quam operam ego tum, de ſparta, quam nactus eram, ornanda quam maxime ſollicitus, eam praecipue ob cauſſam in me ſuſcipiebam, vt praeclaro tanti viri exemplo me ipſum ad ſectandam atque adſequendam veram cordati iuriſconſulti laudem magis magiſque quotidie excitarem, memor praecepti Senecae (a): *Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic, tamquam illo ſpectante, viuamus, et omnia, tamquam illo vidente, faciamus.* Neque ſane me adhuc conſilii iſtius poenituit, ex quo diſſertatiunculam iſtam viris doctis, earumque deliciarum intelligentibus, non omnino diſpliuiſſe, quin et locupletiorem eius editionem a Belgis flagitatam, non ſine voluptate quadam intellexi. Quare nunc etiam

(a) Seneca Epiſt. XI.

Digitized by Google

tenebo inſtitutum, quumque ſummum, quod omnia moderatur, Numen me nichil tale cogitantem, quin tot migrationum iam pridem pertaeſum, retraxerit Halam, vbi iam olim per decennium et ad philoſophiam litteraſque elegantiores, et ad iuriſprudentiam ſtudioſam iuuentutem bona fide inſtitui, munus hoc poſtliminio receptum denuo auſpicabor expoſita quam breuiſſime maximi iuriſconſulti vita, quae et mihi exemplo, et vobis, COMMILITONES OPTIMI, incitamento ad virtutem haud mediocri ſit futura. Eſt is SALVIVS IVLIANVS, Edicti perpetui, id eſt, fundi iuriſprudentiae totius, conditor celeberrimus, cui hanc operam eo libentius nauamus, quo maius nobis ſpicilegium relictum animaduertimus a Bernardino Rutilio, Io. Bertrando, Guil. Grotio, Guidone Pancirolo, Chriſt. Adamo Ruperto, aliiſque, qui ad ſcribendam veterum iuriſconſultorum hiſtoriam animum adpulerunt. Pleraque ſane, quae ad viri iſtius incomparabilis vitam pertinent, incerta illi nobis reddiderunt ac dubia, quum tamen ille non in ea tempora inciderit, quibus

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, ſed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate ſacro:

nec loco aliquo obſcuro in vmbra conſenuerit, ſed ſaeculo felice, Romae, in maximis dignitatibus celebritateque hominum verſatus ſit, et vel ſolis operibus ſuis memoriam poſteritatis meruerit ſempiternam.

De ipſa ſtatim IVLIANI patria, (vt ab ea potiſſimum ordiamur,) adeo inter ſe diſceptant viri docti, vt idem illi accidere videatur, quod olim Homero, cuius de incunabolis celeberrimas Graeciae ciuitates inter ſe contendiſſe perhibent. Mediolano eum ciuem primus, ni fallor, vindicauit Bern. Rutilius (*b*), quem deinde Val. Forſterus (*c*), Io. Bertrandus (*d*), Guido Pancirolus (*e*), et hos denique alii proletarii ſcriptores, vti fieri ſolet, longo agmine ſequuti ſunt. Et tamen eius ſententiae non alium fundum video, quam locum Spartiani (*f*), qui Didio Iuliano Imp. auum paternum tribuit Inſubrem, Mediolanenſem, maternum Hadrumetinum, Afrum. Auum vero Didii non paternum, ſed maternum, SALVIVM IVLIANVM fuiſſe, ex illo ipſo Spartiano didiciſſent, ſi mens non laeua fuiſſet. Gente itaque noſter non fuit Inſuber, ſed Afer: domo non Mediolanenſis, ſed Hadrumetinus (*g*). Id quod ſane eius laudibus aliquid detra-

(b) *Vit. iuriſconſ. cap.* LXVI.
(c) *Hiſt. Iur. Ciu. lib.* II. *cap.* LXXIII.
(d) *De iuriſperit. l.* 1.
(e) *De clar. legum interpr. lib.* I. *cap.* XXXVIII.
(f) *In vita Did. Iuliani cap.* I.

(g) Hadrumetum, vrbs, teſte Salluſtio *de Bell. Iug. cap.* XIX. a Phoenicibus condita, glebam arabat adeo fertilem, et, vt Scylax in Periplo p. 117. vocat παμφορωτάτην, vt eam *centena et quinquagena fruge foecundam eſſe*

detrahere videretur, ſi quemadmodum vino a ſolo, ita ingeniis ab incunabulis laus quaedam ac commendatio accederet. Aſt bona mens vbique naſcitur, ipſaque Africa, quae olim monſtrorum nutrix habebatur, praeclara etiam potulit ingenia, et iuriſconſultos egregios (*h*) quorum in numerum et Q. Septimium Florentem Tertullianum iure meritoque referimus. De maioribus IVLIANI noſtri nihil compertum habemus. Quamuis enim celeberrima Romae fuerit gens SALVIA, Ferentino oppido ex principibus Hetruriae orta (*i*), nomenque tam auſpicatum, vt, teſte Pompeio Feſto (k), in delectibus militum ac cenſibus illud primum boni ominis cauſſa eloquerentur: temerarium tamen videretur, in tanta familiarum Romanarum confuſione, quam turba peregrinorum, Romam ſub imperatoribus confluens, induxerat (*l*), IVLIANVM ex ea gente deriuare. Quid? quod ne ipſos quidem, quos leges noſtrae paſſim commemorant, SALVIOS, quamuis eiuſdem cum IVLIANO aetatis (*m*), multoque minus illos, qui in marmoribus occurrunt, illi agnatos fuiſſe, dicere auſim, quum ipſa cognomina diuerſam eorum originem prodere videantur. Et ſane non indiget alienis iſtis ornamentis IVLIANVS noſter, qui ita abundabat propriis, vt poſteris virtute ſua nobilitatem pepererit, multo ſolidiorem, quam quae in fumoſis maiorum imaginibus conſiſtit. Quod et Spartianum (*n*) velle arbitror, dum IVLIANVM, quamuis bis conſulem et praefectum vrbi, *iuriſprudentia magis nobilem factum*, ſcribit. Poſteritatem enim ille reliquit ſplendidam, quaeque non modo ad praefecturam praetorianam, ſed et ad ipſum imperii faſtigium, mira fatorum indulgentia, adſpirauit (*o*), ſtabiliorem procul dubio expertura fortunam, ſi genitoris ſui virtutem prudentiamque ſanctius coluiſſet. Nomen porro ac cognomen IVLIANI noſtri certiſſima ſunt. Vbique enim veteres eum vocant SALVIVM IVLIANVM, non

eſſe teſtetur Plinius *Hiſt. Nat.* XVII. 5. addatque, procuratorem quemdam Auguſto inde miſiſſe ex vno grano quadringenta paucis minus germina, aliumque Neroni 460. ſtipulas ex vno grano. Quo factum, vt quum vrbs illa paullatim a priſtino flore adeo deſciuiſſet, vt Pomponius Mela *lib.* I. *cap.* VII. eam vocet *oppidum, vt inter ignobilia, celeberrimum*, Traianus illi nouum ſplendorem redderet, eique nomen daret COLONIAE VLPIAE TRAIANAE AVGVSTAE FRVGIFERAE HADRVMETINAE Grut. Inſcr. p. 362. 2.

(h) Iuuenal. Satyr. VII. v. 148.
Gallia, vel potius NVTRICVLA CAVSSIDICORVM,
Africa.

(i) Sueton. *in Othone cap.* I. Fulu. Vrſin. *de famil. Roman.* p. 245. edit. Patini.

(k) Feſt. in Lacus Lucrinus p. 82. edit. Scalig.

(l) De ea gentium ac familiarum Romanarum confuſione conſulendus in primis vir illuſtris, Ez. Spanhem. *de Vſu et praeſt. numiſm. Diſſ.* X. *Tom.* II. *p.* 4.

(m) Tales ſunt Saluius, Aquitaniae legatus, *l.* 12. *ff. de cuſtod. et exhib. reor.* Saluius Carus, Cretae proconſul, *l.* 14. *ff. ad SC. Turpill.* Saluius Ariſto, *l.* 6. *ff. de legat. praeſt.* Saluius Marcianus, *l.* 9. §. 4. *ff. de poen.* denique Saluius Valens, *l.* 7. §. 1. *ff. de accuſ. et inſcript.* Qui omnes ſub Hadriano et Antonino Pio vixerunt, adeoque Saluio Iuliano fuere *σύγχρονοι*.

(n) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(o) Ex loco Spartiani ſequens IVLIA-

Digitized by Google

SEVERVM, quod ei cognomen poſt Rutilium et Bertrandum perperam tribuit

LIANORVM ſtemma exculpſit Iſaacus Caſaubon. *in Not. ad Hiſt. Aug. p.* 110.

SALVIVS IVLIANVS, auctor edicti perpetui ſub Hadriano, Hadrumetinus Afer.

DIDIVS SEVERVS, Mediolan.

DIDIVS SEVERVS. — SALVIVS IVLIANVS.

PETRONIVS DIDIVS SEVERVS. = AEMILIA CLARA. SALVIVS IVLIANVS.

DIDIVS PROCVLVS. — P. DIDIVS IVLIANVS SEVERVS AVG. Vxor MANLIA SCANTILLA, AVG. — NVMIVS ALBINVS.

DIDIA CLARA, AVG. nupta Cornelio Repentino, Praefecto vrbi.

Enimuero iſtud Caſauboni ſtemma veterum lapidum auxilio emendauit Thom Reineſius *Var. Lect. III.* 2. *p.* 34. a quo iſtud accepit Chr. Adam. Rupertus ediditque ad Pompon. Enchirid. p. 473. Id vero tale eſt;

SALVIVS IVLIANVS e colonia Hadrum. Afer. *Forſterus* male Mediolano ortum dicens; confundit hunc cum pronepote eius, Didio Iuliano Aug. Fuit bis Conſul, Praef. vrbi et IC. *Spart.* auctor edicti perpetui. *Eutrop.* imperantibus Hadriano Pio et DD. Fratribus clarus Riuall.

DIDIVS SEVERVS. Inſuber Mediolanenſis.

FILIA. — C. VIBIVS IVVENTIVS Coſ. anno V. C. 886.

DIDIVS SEVERVS.

SALVIVS IVLIANVS auunculus Didii Saluii Iuliani, Aug. *Spart.* Praefectus praet. *Dio.* Exercitibus praefuiſſe ſcribitur. *Lamprid.* Occiſus a Commodo. Dio et *Lamprid.* Hunc cum Saluio Iuliano IC. confundit *Forſterus.*

FILIVS, cuius pudicitiam tentauit Commodus. *Lamprid.*

VIBIA SALVIA VARA. *Inſcr. p.* 459. 2. Clara Aemilia iuxta *Spart.* falſo. — PETRONIVS DIDIVS SEVERVS.

NVMIVS ALBINVS. *Spart. et Inſcript.* Conſ. anno V. C. 939. Grut. p. 175. 8.

NVMIA VARA.

DIDIVS PROCVLVS. *Spartian.* L. Roſcius Iulianus Proculus *Inſcr.*

P. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS Aug. nat. anno V. C. 890.

Vxor MANLIA SCANTILLA.

FILIVS, cui a Didio Iuliano filia deſponſa. *Spartian.*

DIDIA VARA Aug. *Spartiano* Didia Clara, nupta Cornelio Repentino, Praef. Vrbi.

Sed

ſed multa et hic parum accurate ſcripta animaduerti. Nam *primo* DIDIVS IVLIANVS non tulit praenomen Publii, ſed Marci, quod ſeruant numiſmata apud Vaillant. Num. Imp. praeſt. Tomo I. p. 106. et Tomo II. pag. 206. Patin. Num. Imp. pag. 218. *Deinde* falſum eſt Didii Iuliani filiam dictam DIDIAM VARAM. Apud eumdem enim Vaillantium Tomo I. pag. 108. et Tomo II. pag. 209. diſerte vocatur DIDIA CLARA AVG. *Tertio* quamuis ex marmore Gruteriano pag. 459. 2. recte Reineſius eruat Didii Iuliani ſororem, NVMIAM VARAM, fratreſque L. ROSCIVM IVLIANVM PROCVLVM et NVMIVM ALBINVM: omiſit tamen Roſcii illius poſteros, quorum meminit lapis apud Grut. p. XVIII. 10. poſitus, quippe, teſte Fabretto Inſcr. Cap. X. p. 695. IVLIANO II. et CRISPO COSS. id eſt ann. V.C. DCCCCLXXVI. *Quarto* hos omnes fratres et ſorores pro germanis habuit Reineſius, quum vel nomina diuerſiſſima argumento ſint, eos tantum vterinos fuiſſe, alioque patre vſos eſſe Numium Albinum et Numiam Varam, alio Didium Proculum, qui per adoptionem in Roſciorum familiam tranſierat, et M. Didium Iulianum Aug. Ex quo fane conſequitur, vt VIBIA illa VARA primum in NVMII cujusdam, deinde in DIDII SEVERI torum conceſſerit. Quin et DIDIVM SEVERVM duas duxiſſe vxores oportet, et ex altera AEMILIA CLARA, cuius meminit Spartianus, Didium Iulianum, ex altera, VIBIA SALVIA VARA, Didium Proculum ſuſtuliſſe. *Quinto* et in eo manifeſto Reineſium ratio fugit, quod Vibiam Salviam Varam filiam putat C. IVVENTII VARI Coſ. quum in marmore illa diſerte non C. ſed L. F. vocetur. Nec potuit illa Saluii Iuliani, Praefecti praetorio, ſoror eſſe, quum Spartianus Didium Iulianum non per Vibiam Saluiam Varam, ſed per Aemiliam Claram a Saluio Iuliano deſcendiſſe, ſcribat. *Denique* minime omnium adparet, qua fretus auctoritate Reineſius, SALVIVM IVLIANVM, Praef. praetorio, non iuriſconſulti filium, ſed ex filia nepotem fuiſſe, tradat, quum vel nomina argumento ſint, cum patrem non Vibium Iuuentium Varum, ſed Saluium aliquem Iulianum habuiſſe. Quae quum ita ſint, ipſe olim ſtemma hoc IVLIANORVM, multo accuratius pleniuſque Reineſiano, concinnaui:

DIDIVS SEVERVS Inſuber Mediol.

L. VIBIVS VARVS.

DIDIVS SEVERVS.

SALVIVS IVLIANVS IC. Coſ. et Praef. vrbi Edicti perpetui conditor.

M. SALVIVS IVLIANVS, Dioni male Σίρβιος, Coſ. anno V. C. 927. Praef. praet. occiſus a Commodo circa annum V. C. 941.

NVMIVS = VIBIA SALVIA VARA, de qua Grut. p. 459. 2. = PETRONIVS DIDIVS = AEMILIA CLARA

SALVIVS IVLIANVS, cuius pudicitiae inſidiatus eſt Commodus, cuique deſponſata fuerat Taruntenii Paterni IC. et Praef. praet. filia.

NVMIVS ALBINVS Coſ. anno V. C. 958. | NVMIA VARA

M. NVMIVS ALBINVS, bis Coſ. an. V. C. 998. et 1015. Praef. Vrb. 1009.

NVMIVS SECVNDVS. *Reineſ. Inſcr. VI. 132.*

L. DIDIVS PROCVLVS ob adoptionem ROSCIVS. Grut. p. 459. 2.

PROCVLVS ROSCIVS IVLIANVS, de quo Grut. p. 18. 10. | BASSA de qua marmor apud Grut. p. 18. 2.

FILII, de quibus idem marmor. | FILII, de quibus idem marmor.

M. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS AVG. natus anno V. C. 870. ad imperium euectus et occiſus anno V. C. 945.
VX. MANLIA SCANTILLA AVG.

DIDIA CLARA AVG. deſtinata Didii Proculi filio, nupta Cornelio Repentino, Praef. vrbi.

Digitized by Google

tribuit Ianus Vincentius Grauina (*p*), Didii Iuliani cognomine procul dubio deceptus. Praenomen nuſquam, quod meminerim, memoratur, quia illud iſtis temporibus, ceu iam Iac. Perizonius (*q*) obſeruauit, plerumque negligebatur. MARCVM tamen illum, dubium cuius fide, vocat Rupertus (*r*). Aetatem contra, qua floruit, ignorare nos non patiuntur tot veterum teſtimonia, ipſaque IVLIANI, quae ſuperſunt, fragmenta. Vt tamen certiora, quoad eius fieri poſſit, conſectemur: temporum rationes ita inimus. Edictum perpetuum, teſte Euſebio (*s*), edidit IVLIANVS anno erae Dionyſiacae CXXXII. quo anno eum praetura functum eſſe, vel ideo probabile eſt, quod alioquin vix vlla reddi poſſit ratio, cur in tanto iuriſconſultorum numero IVLIANO potiſſimum id negotii dare voluerit Hadrianus Imp. Iam quum Praeturae annum legitimum inde ab Augusti temporibus aetatis trigeſimum fuiſſe (*t*), legemque illam annariam ſub Hadriano adhuc religioſe obſeruatam (*u*); conſtet: IVLIANVM, tunc annorum circiter triginta, natum eſſe oportebit circa annum erae Dionyſiacae CII. Inclareſcere tamen praecipue coepit ſub Hadriano, aetatemque non modo ad Antonii Pii, ſed et Marci et Lucii, Imperatorum, quos Diuos Fratres vulgo adpellitant, imperium produxit, quippe AMICVS ab iis vocatus: *l.* 17. *ff. de iure patron.* (*x*) vt adeo IVLIANVM, ſi vel primos illorum principum annos attigerit, ad iuſtam ſenectutem LXIII. annorum perueniſſe, intelligamus (*y*). Dum genua virebant, ingenium elegantiorum artium ſtudiis ad

(p) De Ortu et progr. iur. ciu. §. LXXXII.

(q) Perizon. animadu. Hiſt. cap. III.

(r) Ad Pompon. Enchirid. p. 470. ſequutus fortaſſis Onuphrium Panuinium, quem tamen in condendis faſtis multa ſibi induſiſſe, iam pridem conqueſti ſunt viri docti et in his Thom. Reineſ. ad Inſcript. p. 28. Si genuinum eſt hoc Iuliani praenomen: ad eum referre licebit lapidem apud Vignol. in Adpend. Comment. de Columna Antonini Pii p. 341.

M. SALVIO. M. L. SECVNDO.
NVMMVLARIO. DE. CIRCO.
FLAMINIO.
SALVIA. M. L. PHAEDIME.
PATRONO.
B. M. SVISQVE.

Fuerit itaque M. Saluius Secundus Iuliani noſtri libertus, ex iis fortaſſis, quos in praetura ſua manumiſerat: *l.* 5. *ff. de manum. vind.*

(s) Euſeb. *in Chron. n.* 2147.

(t) Dio Caſſ. *lib.* LII. *p.* 479.

(u) Plin. *lib.* VII. *Epiſt.* XVI.

(x) Superſtitem Iulianum fuiſſe Antonino Pio, etiam ex eo intelligitur, quod Caium iuriſconſultum laudat *l.* 59. *ff. ſolut. matrim.* quem, mortuo iam Pio, libros pleroſque ſcripſiſſe, erudite demonſtrauit V. C. Franc. Car. Conradi in Act. Erud. Lipſ. anni 1727. menſe Februario. Sed multo clarius id probatur ex *l.* 17. *ff. de iure patron.* in qua Diui fratres eum vocant AMICVM SVVM. Nam eo nomine veniebant non mortui, ſed viri conſulares et iuriſprudentes, quos in conſilio et comitatu habebant Principes, quales erat ille C. Sentius Seuerus, de quo vetus marmor apud Salmaſ. ad Hiſt. Aug.

C. SENTIO.
SEVERO.
QVADRATO.
C. V. COS.
AMICO. ET. COMITI. AVG. N.

(y) Multo maiorem illi aetatem tribuunt Rutilius cap. 66. Io. Bertrandus *lib.* I. *cap.* I. Edm. Merill. *Obſ.* III. 19. et Aegid. Menag. *Amoenit. Iur. Ciu. cap.* XXIV. *p.* 129. ſed decepti male intellecta *l.* 20. *ff. de fideic. libert.* ubi ad Iulianum referunt haec verba: *Nam*

qui

ad maiora quam diligentiſſimae praeparabat, idque ipſa eius fragmenta ſatis demonſtrant (z). Graecarum certe litterarum imperitum illum haud fuiſſe, vel ex eo patet, quod legit Ariſtotelem (a), et aliquando etiam Graecis quibuſdam vocabulis vſus eſt (b), quamuis religioni ſibi duxerit, Graeca Latinis ſine neceſſitate immiſcere. Eſt etiam, vbi Graeciſmum redolet IVLIANI oratio, vt facile adpareat, eum non ignoraſſe Graecae orationis veneres, ſed eas perquam ſcite in Latium tranſtuliſſe (c). Sic et Latina Iuliani dictio non modo pura eſt, ſed et terſa aliquando, vbique vero caſtigata, nuſquam abrupta aut turgida, quamuis eo dicendi genere iſtis temporibus magnopere delectarentur. Atque inde eſt, quod nec Laur. Valla, nec reliqui Latinitatis veterum ICtorum cenſores emiſſitiis illis oculis ſuis quidquam in IVLIANI fragmentis repererint, quod iure eorum incurreret reprehenſionem (d). Superſunt quoque in IVLIANI fragmen-

ego diſcendi cupiditate, quam ſolam viuendi rationem in octauum et ſeptuageſimum annum aetatis duxi, memor ſum eius ſententiae, qui dixiſſe fertur: κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. *Etſi alterum pedem in tumulo haberem; non pigeret aliquid addiſcere.* Enimuero non Iuliani eſſe haec verba, ſed eius, qui Pomponium tum conſulebat, tam certum eſt, quam quod certiſſimum, idque pridem vidit Ant. Auguſtinus Emendat. I. 8.

(z) Neſcio igitur, cur eum ſera demum aetate litteras attigiſſe putet Edm. Meril. Obſ. III. 19. Nam ſi vel maxime verba illa ex *l.* 20. *ff. de fideic. libert.* ad Iulianum pertinere credas; ex iis tamen non conſequitur, vt ſero demum animum ad litteras adiecerit.

(a) L. 36. *ff. de ſolut.*

(b) L. 13. *ff. de ſolut. l.* 8. *ff. de ſuis et legit. her. l.* 65. *ff. de reg. iur. l.* 5. §. 7. *ff. de admin. et peric. tut.*

(c) Tale quid deprehendimus in *l.* 3. *ff. de dote praeleg.* vbi Iulianus: *Qui*, inquit, *ita legat vxori ſuae*, MANIFESTVS *eſt, dotem quoque relegaſſe.* Graeciſmus vero hic et aliis in deliciis fuit, et non modo bis reperitur apud Vlpianum *l.* 22. §. 8. *ff. ſol. matr.* ſed et ſaepius apud auctores reliquos. Tacit. Annal. II. 57. *Atrox et diſſentire* MANIFESTVS. Auctor Dialogi de cauſſ. corrupt. eloqu. cap. XVI. *Ipſe ſatis* MANIFESTVS *iam dudum in contrarium accingi.*

(d) Equidem nonnulla ſuo more reprehendunt, ſed quae facile optimorum ſcriptorum auctoritate tuearis. Si e. g. illi non ferunt, quod in *l.* 6. §. 6. *ff. de negot. geſt.* dixerit CONTEMPLATIONE eius: ſed id tamen ferunt in Iuſtino Hiſt. VII. 5. VIII. 3. et Quintiliano Declam. III. et V. quae loca iam Car. Andr. Ducker. de Latinit. vet. ICtor. p. 319. adduxit. Deinde reprehendunt Iulianum, quod ENIM ſine vllo praepoſito poſuerit. *l.* 17. *ff. quib. mod. vſusfr. vel vſ. am.* Sed eodem modo illam coniunctionem praepoſuiſſe Ciceronem, Plautum, Terentium, Lucretium, oſtenderunt Hub. Giphan. in Indice Lucret. Taubm. ad Plauti Epidic. V. 2. v. 36. et Io. Fr. Gronou. ad Liu. XXXIV. 2. Praeterea Iulianum nollent ſcripſiſſe NIHILOMINVS pro NIHILOMAGIS. At ea loquutione veteres in primis delectatos eſſe, duaſque abnutiuas aliquando et apud Latinos fortius negare, iam iam obſeruarunt Priſcian. *lib. XVIII. p.* 1196. Non. Marcell. *cap.* 12. *n.* 46. *et* 54. Cuiac. *ad l.* 7. *ff. pro emt.* Iac. Gothofr. ad Cod. Theodoſ. *Tom. IV. p.* 522. Iniuriam porro Iuliano faciunt, dum ipſi exprobrant, quod GENITVR poſuerit pro *gignitur l.* 13. §. *vlt. ff. de reb. dub.* Neque enim ipſe eo verbo vſus eſt, ſed teſtator quidam, cuius de ſupremo iudicio ibi diſputatur. Denique non ſermonis vitium, ſed loquutio forenſis eſt phraſis ADFLIGERE CVI PRETIVM pro *condemnare quem ad pretium reſtituendum. l.* 30. *ff. de negot. geſt.* Eodem enim ſenſu veteres dixerunt: *infligere cui vſuras*, pro condemnare in vſuras. *l.* 3. §. 4. *ff. vbi pupill. educ. l.* 11. *pr. l.* 17. §. 3. *ff. de iudic.*

mentis quaedam reconditae antiquitatis veſtigia, veluti quod ſe et in praetura, et in conſulatu ſuo, ſeruos quoſdam vindicta liberaſſe, et Praetoribus quibuſdam, ſeſe conſulentibus, idem ſuaſiſſe, refert (*e*). Quo ipſo ritum antiquiſſimum atque elegantem non modo perſpectum ſibi fuiſſe oſtendit, verum etiam eumdem in vſum, praeceptoris ſui exemplo, reuocauit (*f*). Praecipuam tamen operam IVLIANVS, adhuc iuuenis, nauauerat philoſophiae, cuius a praeſidiis deſtitutus nemo temere veri iuriſconſulti laudem tuetur. Hinc artis diſſerendi argumentum haud leue dedit, dum Soriten, familiariſſimum veteribus philoſophis cauillandi genus, multo accuratius, quam aut Cicero (*g*), aut Diogenes Laertius (*h*), definiuit, prudenterque cauere docuit illos interrogatiuncularum laqueos (*i*). Ex eadem arte ſunt tot interpretandi regulae, locique argumentorum, quibus adeo dextre vtitur IVLIANVS, vt neſciam, an quiſquam veterum deciſiones ſuas rationibus aeque ſolidis firmarit (*k*). Phyſicam quoque eius obſeruationem de quinque infantibus vno partu fuſis, et totidem vteri receptaculis, habemus ſuperſtitem, quam tamen rerum naturalium peritioribus diiudicandam merito relinquimus (*l*). In primis vero ſeueriore illa morum doctrina vaſtum ingenium non modo adſperſit, ſed et penitus imbuit, ſectatus praecipue Stoicos, quorum decreta plerique veterum iuriſconſultorum iam dudum adoptauerant. Quamuis enim Sabinianis Academiam magis, quam porticum, curae fuiſſe exiſtimet vir doctiſſimus, Edm. Merillius (*m*): vana tamen eſt illa viri docti obſeruatio, et cum ab aliis, tum a V. C. Gottfrido Maſcouio (*n*), recte pro-

(e) *L. 5. de manumiſſ. vind.*

(f) Ex quo primus Conſul, Iunius Brutus, Vindicium ſeruum, coniurationis indicem, vindicta manumiſerat: inoleuerat mos, vt Coſ. et praetores magiſtratum in eius rei memoriam a manumiſſionibus auſpicarentur. Quem ritum primus ex inſtituto explicauit Petr. Fabr. *de Orig. iur. p. 193. et* Semeſtr. *II. 20. p. 296. ſequ.*

(g) Acad. *Quaeſt. IV.* 16.

(h) Laert. *VII.* 82.

(i) *L. 65. ff. de reg. iur.*

(k) Sic argumenta ducit modo a paris *l. 32. §. 2. ff. de Legib. l. 49. §. 2. ff. de recept. arbitr. l. 6. ff. quib mod. vſusfr. vel vſ. amitt.* modo a contrario, vt *l. 32. §. 1. ff. de legib. l. 25. ff. de ſeru. praed. ruſt.* modo a genere ad ſpeciem, *l. 26. ff. de ſtatu. bom.* modo ab antecedente; *l. 27. ff. de adopt. et emanc.* modo ab effectu, *l. 25. l. 27. l. 74. §. 2. l. 75. ff. de iudic.* modo a toto ad partem, *l. 34. §. vlt. ff. de vſufr.* modo a maiore ad minus, *l. 3. ff. ſi vſusfr. pet. l. 19. ff. de reb. cred.* modo a definitione, vt in *l. 42. ff. ad L. Aquill.* modo ab abſurdo, vt in *l. 51. ff. eod.*

(l) Eſt ea in *l. 36. ff. de ſolut.* vbi auctoritate Ariſtotelis probat, plures quinque vno partu naſci non poſſe, quia non niſi quinque ſint vuluae muliebris receptacula. At locus ille Ariſtotelis hodie non exſtat. Immo, quod mireris, ſententiam iſtam non obſcure ipſe refellit Lib. IV. de Generat. anim. cap. IV. eamque *οὐδὲν εἶναι*, *nihil eſſe*, fatetur. Quare aut perperam haec Ariſtoteli a Iuliano tribui, fatendum eſt, quod vix videtur veroſimile: aut dicendum, philoſophum ſibi parum conſtitiſſe. Ceterum quae ibi de muliere Alexandrina, quinque vno puerperio enixa, refert Iulianus, ea confirmant Laelius apud Paullum, *l. 3. ff. ſi pars her. pet.* Caius, *l. 7. ff. de reb. dub.* Phlegon. *de Mirabil. cap. XXIX. Iul. Capit. in* Anton. Pio *cap. IX.* quibuſcum iungendi Rigalt. ad Tertull. *de Anima cap. XVII. p. 81.* et Fabrott. *Exerc. II.*

(m) Obſ. I. 20. et IV. 40.

(n) De Sect. ICtor. cap. VI. §. IV.

Digitized by Google

profligata. Fungum enim eſſe oporteret, qui in IVLIANI fragmentis non vbique deprehenderet ſcintillas quasdam ſapientiae Stoicae. Paſſim ille verborum proprietatem ex origine eorum, Stoicorum exemplo, eruit (o). Paſſim deciſionibus ſuis intexit generales iuris regulas, ipſum imitatus Zenonem, quem vel ideo maximi faciebant veteres, quod pleraque regulis atque axiomatibus breuiſſimis complecteretur (p). Paſſim deciſiones ſuas ex media ſtoa depromit (q). Neque tamen ſectatur omnes eius philoſophiae ſubtilitates, a quibus ipſi cordatiores ſtoici abhorrebant (r) ſed maiorem ſemper rationem habebat aequitatis, eamque ipſe omnibus eiuſmodi nugis longiſſime anteponebat (s). Talem ſe in philoſophia praeſtabat IVLIANVS. Quemadmodum vero, qui prudenter peregrinantur, numquam ita capiuntur exteris regionibus, vt non ſubinde ad patriam reflectant oculos, et ad eam omnia, quae peregre obſeruarunt, referant: ita non alio conſilio per amoeniora illa ſtudia diuagabatur IVLIANVS, quam vt inde locupletiorem redderet iuriſprudentiam, quam ſibi ad maiora nitenti decus ac robur futuram prudenter augurabatur. Hinc nulla eſt pars illius ſapientiae ciuilis, in qua ille non id, quod ſummum videtur, fuerit conſequutus. Iuriſprudentiae certe illius νομοθετικῆς nullum certius proferre licebit argumentum, quam edictum perpetuum (t), quod ſe adeo probauit poſteris, vt nulla Romanorum lex, nul-

(o) Ita cum cura inquirit in notionem verbi OCCIDERE, *l.* 51. *ff. ad L. Aquill.* eademque cura explicat, quid ſit NOXA, *l.* 200. *ff. de verb. ſign.* quid FILIVS et FILIVSFAMILIAS, *l.* 201. *ff. eod.* quid DOLIA VINARIA, SERIAE, AMPHORAE. *l.* 206. *ff. eod.* quid denique MORBVS SONTICVS, *l.* 60. *ff. de re iudic.* Quod poſtremum vocabulum ipſe, iudice Aeg. Menagio, Amoen. Iur. cap. XXXIX. multo accuratius explicauit, quam aut Caecilius apud Gell. *Noct. Att. XX.* 1. aut Venuleius in *l. vlt. ff. de edicto Aedilis.*

(p) Arrian. *Diſſ. Epictet. I.* 29. Tales regulas et Iulianus immiſcet deciſionibus ſuis, veluti *l.* 15. *ff. de legib. l.* 26. *ff. de ſtatu hom. l.* 76. *ff. de procur.*

(q) Exemplum eſt in *l.* 61. *ff. de rei vind.* Quam deciſionem nemo intellexerit, niſi qui norit, inter Stoicorum decreta fuiſſe, quod omnia fluant, et in adſidua adiectione ac deminutione ſint. *Epiſt. LVIII.* Marc. Antonin. *εἰς ἑαυτ. II.* 17. *V.* 33.

(r) Seneca *Epiſt. XLV. XLVIII. ſequ.* Arrian. *Diſſ. Epict. II.* 19. Marc. Antonin. I. 17.

(s) Pertinent huc, quae de ſeruo ab vno vulnerato, et ab altero poſtea occiſo, contra ſubtilem iuris rationem diſputat: *l.* 51. *ff. ad L. Aquill.* nec non, quae de pecunia eum in finem donata, vt donatori credatur, differit: *l.* 20. *ff. de reb. dub.* ac denique, quae de aſſe hereditario monet. *l.* 13. *pr. ff. de lib. et poſtumis her. inſt.*

(t) Immo et edictum DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EIVS, cuius ipſius quoque auctor atque inuentor eſt IVLIANVS. *l.* 3. *ff. de coniung. cum emanc. lib.* Nimirum vetere iure ad ſucceſſionem non vocabantur emancipati. Quum vero deinde iis bonorum poſſeſſionem daret praetor: id eueniebat, vt vel filius impedimento eſſet nepoti, in poteſtate aui retento, vel hic, tamquam ſuus, illum ſecluderet. Quod ne eueniret, primus hoc edicto ſuo cauit Iulianus. Eidem IVLIANO interdictum SALVIANVM acceptum ferunt Cuiac. in *Paratitl. Digeſt. Lib. XLIII. tit. vlt.* et Ant. Auguſtin. *de Nom. prop. Pand. cap. IV. p.* 331. At in dubium id vocarunt Bachou. ad Treutl. *Vol. II. Diſp. XXV. theſ. II. litt. D.* et de Pignorib. III. 20. Hub. Giphan. in *Comm. ad* §. 3. *Inſt. de interd.* ac nouis eam in rem argumentis vſus vir ampliſſimus, mihique amiciſſimus, Corn. van Bynkersh. Obſ. I. 24. quibus tamen ſatiſfacere conatus eſt clariſſimus Waechtlerus in Act. Erud. Lipſ. 1717. p. 264. Rem, vtpote incertam nos quidem in medio relinquimus.

Digitized by Google

lum SC. nulla Principis conſtitutio tam conſtanti ac perpetuo vſu viguerit, ac opuſculum illud Iuliani, ſpecimen iuriſprudentiae legislatoriae praeſtantiſſimum, ob quod ſolum IVSTINIANVS (*u*) illum *τὸν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμηκότων σοφώτατον*, *omnium iuris conditorum, qui olim celebritatem conſequuti ſunt, prudentiſſimum* vocare non dubitauit. Nec minor IVLIANI prudentia in conſulendo cauendoque eluxit, digni ideo habiti, qui non modo a Senatu, vt Spartianus (*x*) refert, probaretur, et vna cum iurisconſultis eorum temporum praeſtantiſſimis locum in ſanctiore Hadriani Imp. ac ſucceſſorum conſilio obtineret, ſed et a magiſtratibus (*y*) aeque ac priuatis, tamquam ciuitatis oraculum, conſuleretur, iisque de iure reſponderet, idque tam ſolide, vt, quum innumeris locis eius deciſiones in iure noſtro laudentur, vix vnus aut alter reperiatur, qui eas erroris coarguere auſus ſit (*z*). Denique dubitari non poteſt, quin et prudentiae, quam *δικαστικὴν* vocant, ſpecimina quam plurima dederit, qui et maiores magiſtratus geſſit, et, eodem teſte Spartiano, principi ipſi, cauſſas cognoſcenti, adſedit, et operibus ſuis paſſim intexuit praecepta quaedam eius generis vtiliſſima (*a*). Ceterum incredibili illa, quam ſibi tot vigiliis pepererat, doctrina, gloriam tuam ſolidam reperit, vt omnium conſenſione veluti iurisconſultorum familiam ducere videretur, et vix ab vllo adpellaretur ſine laude ac praefatione honoris. In ipſo certe iure noſtro modo ob honores, quibus functus eſt, *κράτιστος* (*b*), modo *vir ſapientiſſimus* (*c*), modo *ſummus auctor iuris ſcientiae* (*d*), modo *ſubtiliſſimus teſtis*, *ſummae auctoritatis homo*, *et edicti perpetui ordinator* (*e*), modo *vir magnae exiſtimationis et diſertiſſimus iurisperitus* (*f*) adpellatur, vt alia, quae in eum conferuntur, vete-

(u) *Conſt. Tanta* §. 18.

(x) Spartian. in vit. Hadr. c. XVIII.

(y) *L.* 5. *ff. de manumiſſ. vind.*

(z) Hinc ſaepe legas: RECTE IVLIANVS PVTAVIT, *l.* 94. *ff. de legat.* 2. RECEPTA EST IVLIANI SENTENTIA, *l.* 29. §. 16. *ff. de lib. et poſtum.* HOC, QVOD SENTIMVS, ET IVLIANVS PROBAT. *l.* 62. §. 1. *ff. de rei vind. l.* 3. *ff. de exc. rei iudic. l.* 48. §. 1. *ff. de vulg. et pupill. ſubſt.* MERITO IVLIANVS RESPONDIT, *l.* 19. *ff. de vi et vi arm.* RECTE SCRIBIT IVLIANVS, *l.* 21. §. 9. *ff. de recept.* ET EGO DIDICI, ET IVLIANVS EXISTIMAT, *l.* 5. *ff. de oper. ſeru.* VERVM EST, QVOD IVLIANO PLACET, *l.* 28. *ff. de pact.* EST VERIVS, QVOD IVLIANVS SCRIPSIT, *l.* 6. *pr. ff. de tut.* IVLIANI SENTENTIA HVMANIOR EST, *l.* 23. §. 8. *ff. de Aedilit. edict.* SECVNDVM IVLIANVM SAEPIVS EST CONSTITVTVM, *l.* 3. §. 1. *ff. ad SC. Maced.* et huius generis alia. Rariſſime ab eo diſſentiunt Vlpianus, Paullus, Maecianus, et quoties id faciunt, Iuliani dicta explicant potius, adhibitaque diſtinctione iuuant, quam reprehendunt. Acerrimus Iuliani cenſor eſt VLPIVS MARCELLVS, quem ſectae ſtudium in tranſuerſum egit. Contra eius definitiones plerumque conſtitutionibus ſuis firmarunt Principes, eiuſque rei varia exſtant exempla in *l.* 3. §. 1. *ff. ad SC. Maced.* §. 5. *Inſt. de ſuſp. tut.* §. 8. *Inſt. de nupt. l.* 1. §. 8. *l.* 5. §. *pr. l.* 8. *ff. de adſign. lib.* §. 2. *Inſt. de obl. quae quaſi ex del. l.* 24. *C. de negot. geſt. l.* 15. *C. de vſur. l.* 10. *C. de cond. indeb. Nou. LXXXVII. princ.*

(a) Veluti *l.* 8. *ff. de offic. praeſ. l.* 32. *ff. de legibus l.* 21. *ff. de reb. credit.*

(b) *Conſt. Dedit nobis Deus* §. 18. *de conf. Dig.*

(c) *Nou. LXXIV. pr.*

(d) *L.* 15. *C. de vſufr. et habit.*

(e) *L.* 10. *C. de condict. indeb.*

(f) *L.* 5. *C. de bon. quae lib.*

Digitized by Google

veterum elogia iam praetermittamus (*g*). Si quaeras, quo potiſſimum auctore ac duce ad tam inuſitatam doctrinam perveniret: ipſe te hoc ignorare non patitur IVLIANVS, qui PRISCVM IAVOLENVM *praeceptorem ſuum* grato animo collaudat, etiam vbi id monere minus neceſſarium videbatur (*h*). Erat vero Iauolenus ille vir maximae auctoritatis, et non modo ſummis in vrbe honoribus functus, ſed et Africae aliquando Procos. aliarumque prouinciarum praeſes, et, quod caput rei eſt, iuris illa aetate prudentiſſimus. Et tamen ſunt, qui parum honorifice ſentiunt de viro illo doctiſſimo, freti teſtimonio Plinii (*i*), qui Iavolenum *dubiae ſanitatis hominem* vocare non dubitarit. Verum huic iudicio iure meritoque opponimus non modo egregia eius opera, ex quibus fragmenta quam plurima in Digeſta migrarunt, ſed et tot viua ac ſpirantia doctrinae monimenta, auditores nimirum, quos reliquit, doctiſſimos, inter quos praeter IVLIANVM etiam Aburnium Valentem et Tuſcianum numerat Pomponius (*k*). Quemadmodum vero fax, ſemel accenſa, non modo longe lateque ſpargit lumen, ſed et flammam cum aliis ſine aliquo detrimento communicat: ita inſtitutus a Iauoleno IVLIANVS multis aliis ad ſolidiorem doctrinam profuit, diſcipuloſque reliquit doctiſſimos, quorum in numero inprimis L. VOLVSIVM MAECIANVM, SEX. AFRICANVM et TERENTIVM CLEMENTEM fuiſſe ſuſpicamur (*l*). Ex quibus

(g) Alciat. Diſpunct. II. 27. et Io. Bertrand. de Iuriſp. I. 1. ad Iulianum referunt epigramma Theaeteti in Antholog. Graec. IV. 1. 2.

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, νομικῆς φάος, εἶπον ἰδοῦσαι
Ῥώμη καὶ Βερόη πάντα φύσις δύναται.

Sed id quidem epigramma ad alium plane Iulianum, multo iuniorem et Anteceſſorem Berytenſem, Nouellarum Iuſtiniani interpretem doctiſſimum, pertinere, poſt P. Pithoeum, Guil. Grotium, et Fabrottum obſeruauit Aegid. Menag. Amoen. Iur. Ciu. Cap. XXIV. Et quid Iuliano noſtro cum Beroe vel Beryto, vbi tertio vel quarto demum ſaeculo ſchola iuridica efflorescere coepit? Vid. Io. Strauch. de Beryto Cap. IV. §. XV.

(h) *L. 5. ff. de manum. vind.*

(i) Plin. Epiſt. VI. 15. refert, Paſſienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuiſſe etiam Priſcum Iauolenum. Hunc vero honoris cauſſa interrogatum, PRISCE IVBES? reſpondiſſe: EGO VERO NON IVBEO. Male id habuit Plinium, qui ideo in Iauolenum inuectus: *Cogita*, inquit, *qui riſus hominum? qui ioci? Eſt omnino Priſcus dubiae ſanitatis. Intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam ius ciuile publice reſpondet, quo magis, quod tum fecit, et ridiculum, et notabile fuit.* Ob id parum abeſt, quin bonum Iauolenum pro inſano traducant. Aſt quid, quaeſo, ſtoliditatis ineſt illi Iauoleni dicto? Et quid mirum, ſi ſenex occupatiſſimus, pertaeſus moleſtiſſimi iſtius officii recitationes frigidiſſimas audiendi, Paſſieni inſaniam ſenili dicacitate perſtrinxerit, quam non minore libertate multo ante perſtrinxerat Iuuenal. Sat. I. v. 2. ſequ. et Sat. III. v. 8. Et fingamus denique, Iauoleno, iam annis graui, accidiſſe, quod illi apud Sophocl. Oedip. v. 924.

Καί σ' ὁ πληθύνων χρόνος
Γέροντ' ὁμοῦ τίθησι καὶ τοῦ νοῦ κενόν.
Et te ingraueſcens aetas
Senem ſimul fecit, et mente deerrantem.

an inde ſequitur, vt ſemper emotae mentis dubiaeque ſanitatis fuerit?

(k) L. 2. §. *vlt. ff. de orig. iur.*

(l) L. Voluſius Maecianus et paullo iunior fuit, quippe M. Antonini Imp. praeceptor, teſte Iulio Capitol. in vita Marci Antonini Imp. cap. III. (vnde

bus omnibus et de ſecta, in quam procliuior fuerit IVLIANVS, facile iudicare licet. Non enim Proculeianus fuit, ceu ſuſpicatus eſt Hugo Donellus (*m*): ſed Sabinianus (*n*), tam modeſti tamen ac generoſi ingenii, vt nec omnia Proculi reprehenderet, nec Sabini omnia promiſcue haberet pro oraculis, ſed prudente vſus ἐκλογῇ veritatem omni ſectae ſtudio anteferret (*o*). Quamobrem tantum abeſt, vt tam excellens ingenium in vmbra potuerit conſeneſcere, vt mature in lucem et ad capeſſendam rempublicam protractum ſit. Ipſe ſane et praeturae ſuae et conſulatus meminit (*p*): quin bis conſulem eum fuiſſe, docet Spartianus (*q*), quamuis, quod inter ſuffectos tantum fuiſſet, de tempore vtriuſque conſulatus parum conſtat (*r*). Praeterea ad ipſam praefecturam vrbanam adſpirauerat (*s*), quae tanta erat dignitas, vt ſequiore aeuo intra vrbem ipſi praefecturae praetorianae anteferretur (*t*), nec facile cuiquam conferri ſoleret, niſi iuris peri-

tiſſi-

(vnde apud M. Antoninum *εἰς ἑαυτὸν* Lib. I. ſegm. *6.* pro *Μαρκιανῷ* legendum eſſe *Μαικιανῷ*, recte obſeruarunt Gatakerus et Aegid. Menag. Amoen. Iur. ciu. Cap. V. p. 51.) et Iulianum aliquoties vocat SVVM. Quod quamuis aliquando amicitiae ſit argumentum: ICti tamen ita vocare ſolebant praeceptores, a quibus profecerant. Vid. V. C. Eu. Otto in Papiniano Cap. XI. §. I. p. 209. Eodem honoris vocabulo eum dignatur Terentius Clemens *l. 6. ff. de vulg. et pup. ſubſtit.* quem aeque ac Africanum fere numquam a Iuliano diſſentire, iam alii viri docti obſeruarunt.

(m) Comment. in *l. 26. de verb. ſignif. n.* 10. *ſequ.*

Hinc in veterum placitis, Sabini exemplo, plerumque ſubſiſtit, *l. 51. §. 1. ff. ad L. Aquill. l. 51. ff. de vulg. et pupill. ſubſt.* adeo, vt ne in rationes quidem iuris inquirendum putet. *l. 20. ff. de legib.* id quod Sabinianorum proprium fuiſſe, iam pridem docuit Em. Merillius Obſ. I. 4. Deinde plerumque adſtipulatur eius ſcholae iuriſconſultis, veluti Sabino, et Caſſio: *l. 11. §. 3. ff. de donat. l. 3. §. 6. ff. de lib. et poſtum. l. 1. §. 5. ff. de adquir. vel amitt. poſſeſſ. l. 30. ff. de liberal. cauſſ. l. 28. §. 4. ff. de iureiur. l. 14. §. 2. ff. de act. emt.* Contra Proculeianos non modo paſſim refellit, et praecipue quidem Iuuentium Celſum, Cuiac. Obſ. VIII. 35. et XXVII. 13. ſed et eorum placitis aliquando derogauit edicto perpetuo. *l. 1. §. 1. ff. de iure fiſci.* Atque inde eſt, quod aduerſarium vbique expertus eſt Vlpium Marcellum, Proculeianorum acerrimum: Merill. Obſ. I. 28. VIII. 18. adeo, vt pro inſigni veritatis argumento haberetur, ſi Marcello cum Iuliano conueniret. Cuiac. Obſ. XIV. 35. Menag. Amoen. Iur. cap. XXIV. p. 133.

(o) Aliquando enim a Caſſio diſſentit, *l. 11. §. 2. ff. quod vi aut clam*, et communi Sabinianorum ſententiae dat repudium. *l. 56. ff. de manum. teſt.* Contra aliquando facit cum Proculo, *l. 6. ff. ad L. Aquill.* et Celſum laudat, tamquam ſibi *ὁμοψήφῳ*. *l. 13. ff. de lib. et poſtum.*

(p) *L. 5. ff. de manum. vind.*

(q) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(r) Iterum eum Conſulem ordinarium anno V. C. 850. fuiſſe, putant Onuphrius Panuinius, Bertrandus, Guil. Grotius, aliique, quia Caſſiodorus et alii faſtorum ſcriptores eum annum ſignarunt conſulatu *Iuliani et Torquati III.* At ex marmore, ex ſchedis Gudianis eruto, docuit V. C. Petr. Relandus in Faſt. Conſ. ad eum ann. Iulianum illum, Torquati collegam, non eſſe *Salvium* noſtrum, ſed *Iulianum Veterem*.

(s) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(t) Diſcimus hoc ex Symmacho Epiſt. X. 36. Caſſiod. Var. III. 11. Iuliani Nouell. LVI. quae loca iam adduxit Phil. Bertlerus Pithan. Diatr. I. cap. III. p. 811. Vnde explicanda illa Auſonii in Moſella v. 409.

Quique caput rerum, Romam, populumque patreſque
Tantum non primo rexit ſub nomine.

tiſſimo. Eumdem Iulianum, iam ſupra vidimus, inter Hadriani, Antonini Pii, et Divorum Fratrum conſiliarios atque amicos fuiſſe (*u*), quo in conſeſſu quamvis collegas haberet etiam Proculeianos, Iuuentium Celſum, Neratium Priſcum, et aemulum obtrectatoremque laudum ſuarum, Vlpianum Marcellum, numquam tamen cum vllo in gratiam rediiſſe legitur. Et neſcio ſane, an luculentius reperiatur et prudentiae illorum Principum, et modeſtiae ipſorum iuriſconſultorum argumentum, quam quod diuerſarum ſectarum iuriſconſulti in medium conſulere iuberentur, quod iuſtum, et e republica videretur. Nam ſicuti Principes id eo conſilio faciebant, vt expenſis vtriuſque partis rationibus, quid iſtum ac bonum ſit, eo accuratius perſpicerent: ita hi mira animi moderatione ferebant diſſentientes, aeternaeque laudi hoc cedit veteribus iurisconſultis, quod, diſſentiente a ſe collega, non excandeſcerent, aut erumperent in conuicia, furiiſque veluti agitarentur, quod cacoethes noſtro potiſſimum hoc ſterili virtutum ſaeculo ſuccreuit, ſed ſuam quiſque ſententiam diceret modeſte, rationibuſque, non conuiciis, certaret (*x*). Cuius hoc rei argumentum luculentiſſimum eſt, quod quum in Pandectis perpetuus fere diſcrepantium conflictus reperiatur, et creberrima diſputatio: vix tamen vllum acrius vocabulum, nedum conuicium, reperiatur, quo inter ſe vſi ſint viri illi grauiſſimi. Sed ne qua longius euagemur, ad IVLIANVM redeundum erit, cuius de honoribus ac dignitate, quae comperta habemus, diximus. Alia enim, quae vulgo addunt, non niſi inanibus coniecturis nituntur. Nam quod, eum

(u) Quod inter Hadriani conſiliarios fuerit IVLIANVS, iam ſupra ex Spartiano vidimus. Inter Antonini Pii conſiliarios apud Iulium Capitolinum in Anton. Pio Cap. XII. memoratur etiam *Saluius Valens*, qualis quum nullus alioquin inter iuriſconſultos reperiatur, probabile eſt, interpoſita diſtinctione legendum eſſe SALVIVM, VALENTEM, VT SALVIVS IVLIANVS, et ABVRNIVS VALENS intelligantur. Porro Iulianum *amicum ſuum* vocant Diui fratres, *l.* 17. *ff. de iure patron.* quos nihil aliud eſſe diximus, quam *συνέδρους καὶ συμβούλους* imperatorum, de quibus prolixe Iac. Guther. de Offic. dom. Aug. I. 18.

(x) Merentur hic adſcribi verba ex viri ampliſſimi, Cornelii van Bynkershoek, Dedicatione exaſciatiſſimi Obſeruationum operis: *Expedit*, inquit, *bono publico, ad rempublicam non adhiberi eos, qui aliorum ſententias, vbi a ſua diſcrepant, continuo inſectantur opprobriis, contumeliis, conuiciis, non alia cauſſa irritati, quam quod alius alia mente ſit, perpetui ſcilicet Dictatores in republica eruditorum. Hoc nomine ſemper fuit habita infamis natio Grammaticorum, ab humanitate alienorum, dum humanitatis ſtudia tractant. Sed non magis id miremur, quam hac parte grammaticis non cedere, qui pietatem, caritatem, animi manſuetudinem et reliqua viri boni officia in vulgus profitentur. Niſi ſtatim hic pedibus eas in ſuam cuiuſque ſententiam, ſtultitiae vel maleuolentiae notam non euadas. ICtorum vtique veterum ſemper praecipua laus fuit modeſtia. Illi quidem, quod ſibi videtur, ex animi ſui ſententia reſpondent: ſed meliora edocti audiunt, et, ſi minus ante ſapuerunt, reſipiſcunt. Labeo noſter in Senatus lectione ſententiae ſuae libertatem aduerſus ipſum Auguſtum magno animo defendebat ſuperdicto: Suum quemque iudicium habere. Et ſic oportebat. Papinianum noſtrum mente ſolida non deiecit vultus et gladius inſtantis tyranni: nec tamen minus eum, aliter quondam opinatum, in contrarium vocaſſe legimus veriorem Sabini ſententiam. Et ſic quoque oportebat.*

eum Aquitaniam, Belgicam, Germanias, Dalmatiam, Baeticam rexiſſe, ſcribunt Guido Pancirolus (*y*) et Ant. Dad. Alteſerra (*z*): id in legibus, quas illi ad partes vocant (*a*), nullum reperit praeſidium, quum Saluii, quorum ibi mentionem fieri animaduertimus, *σύγχρονοι* quidem IVLIANO noſtro, at ab illo tamen fuerint diuerſiſſimi. Eiuſdem notae eſt, quod idem Pancirolus eum Iauoleno, Africae Procoſ. et Syriae Praeſidi, in conſilio fuiſſe ſcribit: Id enim ex *l.* 5. *ff. de manumiſſ. vind.* non magis conſequitur, quam eum Aegypto praefectum fuiſſe, quia, ſe ibi aliquando vixiſſe, fatetur (*b*). Sed tantam doctrinae vbertatem, totque fortunae obſequia mors demum, vt fit, euertit, prouectiore quidem iam aetate, nec tamen ſub Commodo, uti perperam ſibi perſuaſit Bern. Rutilius (*c*), filium noſtri, SALVIVM IVLIANVM, praefectum praetorio, a truculento illo principe occiſum, cum patre confundens. Reliquerat et nepotem, eiuſdem nominis, quem, quum iam Tarunteii Paterni, praefecti praetorio, filiam opulentiſſimam ſponſam haberet, eadem procul dubio fata ſubire coegit illorum temporum atrocitas. Nam et hunc oppreſſiſſe videtur Commodus Imp. partim quod pudicitiae eſſet ſervantiſſimus, partim quod in adſectati imperii ſuſpicionem ob Tarunteii affinitatem veniſſet. Id quod pluribus perſequitur Lampridius (*d*). Felicior vtroque auus, SALVIVS IVLIANVS, ſua, vti videtur, morte, prouectiore iam aetate occubuit, ſepultus milliario V. via Lauicana (*e*), ſi Spartianum recte intelligunt interpretes. Supereſt, vt de eius operibus, quibus ille ſibi monimentum aere perennius exegit, quaedam ſubiiciamus. Inter ea in indice Florentino primum locum occupant DIGESTORVM LIBRI NONAGINTA, circa quos permultos errores paſſim admitti obſeruamus. Matthaeus Blaſtares, in Hiſtoria iuris, ex codice Voſſiano Leidendoſi edita a clariſſimo Fabricio (*f*), illud Digeſtorum opus ipſi Hadriano tribuit, illudque conſtitiſſe exiſtimat libris quinquaginta. Alii Digeſta illa Iuliani cum ipſo edicto perpetuo confundunt, quum nihil aliud fuerint, quam iuris commentarii, ad edicti perpetui ſeriem, quin et ad verba Edicti compoſiti, vt fruſtra ſint, qui cum Io. Bertrando opus IVLIANI ſingulare AD EDICTVM comminiſcuntur (*g*). Denique non minus falluntur, qui opus iſtud non

(y) De clar. Legum interpr. I. 38.

(z) Rer. Aquitanie. IV. 11.

(a) *L.* 12. *ff. de cuſtod. et exhib. reor. l.* 14. *ff. ad SC. Turpill. l.* 9. §. 4. *ff. de poen. l.* 7. §. 1. *ff. de accuſ. et inſcr.*

(b) *L.* 36. *ff. de ſolut.*

(c) De Vit. ICt. cap. LXVI.

(d) Lamprid. in Commodo cap. III. et IV.

(e) Viae Lauicana et Praeneſtina e porta Eſquilina, aut alia vicina egrediebantur, illa a dextris iuxta formam aquae Claudiae, ad Claudiam, oppidum: haec Gabios, ac deinde Praeneſte tendebat. Marlian. Topogr. antiquae Rom. IV. 16.

(f) Vol. XII. Bibl. Graecae p. 361.

(g) Nimirum quum *l.* 1. *ff. de his, qui not. inf.* decerpta dicatur ex IVLIANI *libro I. ad Edictum*, fuere, qui pro Iuliano ibi ſcriberent Vlpianum, quum tamen hic libro I. de infamia non egerit. Vere ergo lex illa eſt ex Iuliani Digeſtis, quibus ſimul edictum interpretatus erat. Vnde et in *l.* 1. *ff. vnde legitimi* verba Edicti non ex Vlpiano, cuius ex commentariis alias plerumque verba edicti proferuntur, ſed ex IVLIANI *libro XXVII. Digeſtorum* depromi videmus.

Digitized by Google

non nonaginta, ſed multo pluribus libris conſtitiſſe exiſtimant, quod aliquando liber LXXXXIIII. in iure noſtro laudetur (*h*). In codice enim Florentino, omnium, qui exſtant, vetuſtiſſimo non librum LXXXXIIII., ſed LXXXIIII. citari, quartum vero X. a recentiore manu ſuperadditum eſſe, teſtatur V. C. Laur. Theod. Gronouius. Ceterum quamvis iſtud opus Aniani aetate in occidente paene periiſſet: magno tamen iurisprudentiae bono illud ſaeculo adhuc ſexto delituit in bibliotheca Triboniani, magnumque vſum praebuit Pandectarum conditoribus, qui ex ſolis his libris CCCLXXVI. fragmenta nobis ſeruarunt, vt omittamus CXXVI. alia, quae, diſſimulato librorum numero, a veteribus iurisconſultis citantur. Semper enim hoc opus habitum eſt incomparabilis iurisprudentiae theſaurus, ac proinde certatim illud notis ac animaduerſionibus illuſtrarunt iuriſconſulti veteres, veluti VLPIVS MARCELLVS, Iuliano paullo iniquior (*i*), CERVIDIVS SCAEVOLA (*k*), IVLIVS PAVLLVS (*l*), IVNIVS MAVRICIANVS (*m*), quibus et AFRICANVM, quamuis parum accurate, addit Guil. Grotius (*n*). Scripſit deinde IVLIANVS AD MINICIVM LIBROS SEX. Miniciorum ſtemma ampliſſimum texit Thom. Reineſius (*o*), oſtenditque, illuſtri illi genti cum Caſſiis, Aciliis, Iuniis Ruſticis non vnam neceſſitudinem interceſſiſſe. Is, ad quem IVLIANVS notauit, ſub Veſpaſianis floruit, et ſub Traiano adhuc rexit provincias, ceu docuit Iac. Cuiacius (*p*), cui et hoc marmor ſuffragatur apud Gruterum (*q*):

HERCVLI.
TIBVRT. VICT.
ET. CETERIS. DIS.
PENATIBVS. TIBVRT.
L. MINICIVS.
NATALIS.
COS. AVGVR.
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE.
MOESIAE. INFERIOR.
VOTIS. SVSC.

Quum-

(h) L. 32. *ff. de legib.*

(i) Ex quibus ſex loca exſtant integra *l. 14. ff. de in rem verſ. l. 20. ff. de cond. et dem. l. 5. ff. de hered. inſt. l. 80. ff. de legat. 1. l. 75. ff. ad L. Falcid. l. 34. ff. eod.*

(k) Ex Scaevolae notis decerptae ſunt *l. 10. ff. de peric. et comm. rei vend. et l. 54. ff. de pact.*

(l) Notarum Paulli ſpecimen habes in *l. 11. ff. quod met. cauſſ. l. 4. ff. de reſcind. vend. l. 75. ff. de iudic. l. 3. ff. de collat. l. 15. ff. de mort. cauſſ. don. l. 4. ff. de manm. vindict.*

(m) Ita enim Florentinus codex in *l. 7. §. 2. ff. de pact. et l. 25. §. 1. ff. de vſufr.* quum aliae editiones habeant MARTIANVS. Alterutrum horum iuriſconſultorum ad Iulianum notaſſe certum eſt, quamuis apud me facile vincat lectio Florentina.

(n) De Vit. ICt. II. *6.*

(o) Epiſt. XXIV. ad Rupert. p. 251.

(p) Obſ. VII. 2.

(q) Grut. Inſcr. p. XLIX. *6.* Conf. p. LIX. 8. vbi LIBYAE PROCOS. vocatur.

Quumque egregius hic iuriſconſultus commentarios ſcripſiſſet, quorum hodie ne titulus quidem ſupereſt: eos ſex libris *(r)* interpretatus eſt IVLIANVS, qui modo ſub titulo librorum *ad Minicium (s)*, modo *ex Minicio (t)*, modo *apud Minicium (u)*, in iure noſtro laudantur. Eamdem operam et VRSEIO FEROCI *(x)* nauauit IVLIANVS, ad quem, Caſſii Longini exemplo *(y)* libros quatuor ſcripſit, ex quibus fragmenta XXXXII. in Pandectis ſuperſunt. Denique in indice Florentino laudatur etiam IVLIANI liber ſingularis DE AMBIGVITATIBVS, quo titulo, plane ſtoico (z), profeſſus eſt interpretationem verborum ambiguorum, in contractibus vltimiſque voluntatibus, quibuſcum ſaepiſſime colluctandum eſt iuriſconſultis, idque ſatis adparet ex tribus elegantiſſimis, quae ſuperſunt, opuſculi iſtius fragmentis *(a)*. Plura IVLIANI opera in indice Florentino haud recenſentur, nec alia vel a veteribus laudata, vel in indice Florentino recenſita ſunt. Et tamen oculatior multo, Io. Bertrandus, duo alia ſibi ex antiquitatis parietinis eruiſſe videtur, vnum AD EDICTVM, quod iam ſupra cum Digeſtis vnum idemque eſſe probauimus, alterum DE DOTALI PRAEDIO, quia Julianus alicubi *tractatum de dotali praedio propoſuiſſe*, dicitur *(b)*. Enimuero *tractatus* hic non liber eſt, ſed tractatio materiae alicuius, vel diſputatio, cuicumque libro inſerta *(c)*, adeoque & IVLIANVS, quia in opere quodam, e. g. in Digeſtis, de fundo dotali fuſius diſputauerat, tractatum ea de re propoſuiſſe dicitur, quamuis ſingularem de fundo dotali librum numquam ſcripſerit, quippe quem

(r) Vnde in mendo procul dubio cubat *l. 11. ff. de act. emt.* vbi Vlpianus *librum X. ad Minicium* citat.

(s) Veluti *l. 10. ff. pro emtore.*

(t) *L. 61. ff. de rei vind.*

(u) *D. l. 11. ff. de act. emt.*

(x) Floruiſſe hunc ſub Tiberio Imp. coniecit Petr. Perennon. Animadu. Iur. II. 23. Sed quum Vrſeius citarit Proculum, *l. 27. §. 1. ff. ad L. Aquil. l. 11. §. 2. ff. de aqua et aqu. pluu.* et ipſe contra citetur a Caſſio: *l. 1. §. 10. quar. rer. act. non. dat.* magis veroſimile eſt, eum paullo recentiorem eſſe, vt maxime ſub Claudio et Nerone floruiſſe.

(y) Notarum enim Caſſii in Vrſeium Ferocem veſtigia exſtant in *l. 10. §. 5. ff. quib. mod. vſusfr. l. 16. §. 1. ff. ad SC. Velleian. l. 104. ff. de legat. 1.*

(z) Vel maxime in enodandis explicandiſque ambiguitatibus deſudabant Stoici. Sic inter Cleanthis opera fuit liber *περὶ τῶν ἀπόρων, de ambiguitatibus*. Diog. Laert. VII. 178. Ita Sphaerus, Stoicus, *περὶ ἀμφιβολιῶν, de ambiguitatibus* ſcripſit. Diog. Laert. VII. 178. et Chryſippus libros varios, numero ſeptemdecim, eadem doctrina impleuit, Laert. VII. 193. Ceterum quae *ἄπορα* dicta ſint veteribus, exponit Gell. Noct. Att. IX. 15. eorumque exemplum habes in *l. 88. pr. ff. ad L. Falcid.* *ἀμφιβολίαν* vero definiunt, exempliſque illuſtrant Diog. Laert. VII. 62. Sex. Empiric. Hypotyp. II. 23. et Quinctilian. Inſt. VII. 9. Non mirum itaque, IVLIANVM etiam, ſtoicis praeceptis in primis imbutum, in iiſdem enucleandis experiri ingenium voluiſſe.

(a) Exſtant illa in *l. 31. ff. de vulg. et pupill. ſubſt. l. 62. ff. de legat. 1. et l. 13. ff. de reb. dub.* ex quibus Iuliani ſcopus, ipſeque modus tractandi facile intelligitur.

(b) L. 5. C. *de bon. quae lib.*

(c) Sic ICti dicuntur SPECIEM TRACTARE, *l. 23. §. 3. ff. de adq. rer. dom.* vel TRACTATVM HABERE, *l. 9. ff. de grad. et adfinit.* Tertull. de reſurr. carn. cap. II. *Atque adeo et haeretici ex conſcientia infirmitatis numquam ordinarie* TRACTANT, id eſt, diſputationem ſemper fugiunt.

Digitized by Google

quem ſilentio praeterituri non fuiſſent Modeſtinus, Iulius Paullus, et Caius, quorum hunc *de dotalitiis*, illum *de dotis repetitione*, iſtum *de differentia dotis* ex inſtituto ſcripſiſſe, et nuſquam tamen illum IVLIANI libellum citare, nouimus.

Et haec quidem ſunt, quae ſecluſus a ſupellectile libraria de SALVIO IVLIANO extemporaria paene opera ex aduerſariis in chartam conieci, pleniora omnino futura, niſi chartae, et temporis faciendum eſſet compendium. Iam mihi vobiſcum res eſt, COMMILITONES SVAVISSIMI, quorum commodo REX noſter POTENTISSIMVS, Hercules Muſageta, me in hanc Fridricianam longe clementiſſime ablegauit. Veſtra nimirum res hoc ipſo agitur. Vobis tantum hic et ſeritur, et metitur. Meum erit, vobis ad omnes iurisprudentiae partes et philoſophiae diſciplinas viam quam expeditiſſimam emunire; idque me facturum polliceor ea fide, eaque adſiduitate ac perſpicuitate, vt quotquot veſtrum eumdem diſcendi ardorem atque attentionem ad acroaſes meas attuleritis, fructum inde capturi ſitis vberrimum. Tanto maiore ſ ne fiducia hoc vobis ſpondeo, quo magis per tot annos experiundo didici, Deum O. M. meam de ſtudioſa iuuentute bene merendi voluntatem, gratia ſua numquam deſtituiſſe. Quin, ſi de me ipſo quaedam dicere per modeſtiam liceret: plures omnino hodie in aulis curiiſque numerare poſſem, viros diligentiae dexteritatiſque meae teſtes, qui, quum me olim vel in Germania, vel in Belgio, audierint, mea qualicumque inſtitutione ſe ad ſolidiorem doctrinam profeciſſe teſtentur. Nolite aliorum morari iudicia, qui, quum me ab adoleſcentia elegantiores litteras cum iuriſprudentia coniunxiſſe ſciant, inde calumniandi arripiunt occaſionem, quaſi plane alienus ſim a maſcula illa, cuius in foro vſus eſt, iuriſprudentia. Alia omnia certe vos ipſi experiemini, COMMILITONES SVAVISSIMI. Nihil enim ex me fruſtraneum, nihil infructuoſum audietis, nihil, quod ignoraſſe farius ſit. Ego, qui diutius me docendo exercui, id mihi obſeruaſſe videor, eos, qui, rerum paene omnium ignari, Lauterbachium duntaxat vel ſimile iuris compendium deuorarunt, incredibilem ſapientiae pragmaticae laudem adfectaſſe, tantoque facilius apud imperitam multitudinem in iſtam opinionem veniſſe, quanto magis atque apertius prae ſe tulerint illam Bartoliſtarum barbariem. Quaſi vero tam horribile ſit praxeos, quam vocant, ſecretum, vt eo initiari non poſſint, niſi qui ſe ab omni cultiore doctrina prorſus ſeiungant, abſinthioque gloſſatorum per omnem vitam paſcantur: et quaſi elegantiores litterae, quas reliquis ſcientiis omnibus inſigni decori atque adiumento eſſe, omnes fatentur, ſolius iuriſconſulti ita peruertant ingenium, vt alia quidem omnia potius, quam practica iſta myſteria, capere poſſit? Sed quid opus eſt verbis? Conditionem vobis, COMMILITONES, feram aequiſſimam: eamdem nimirum, quam vrbane apud Euripidem Sileno ferebat Vlyſſes, quum ei vinum venum offerret:

Vin' tu prius guſtare, quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita conuenit: nam guſtus emterem vocat.

Vos quoque, COMMILITONES, ſuccedite, experimini, quid vobis ſe-ram, meaſque acroaſes veluti guſtu percipite, certoque vobis perſuadete, numquam fore, vt vos nauatae mihi operae poeniteat. Equidem, vt anni tempus eſt, integram vel iuriſprudentiae vel philoſophiae diſciplinam me vobis hac aeſtate explicaturum, promittere non poſſum. Dabo tamen operam, vt partem huius ſemeſtris, quae ſupereſt, non ſine vtilitate veſtra transmittam, ac proinde, ſimul ac auditorium domeſticum, quod veſtris commodis iam adparatur, exaedificatum fuerit, has praelectiones meas trimeſtres ſingulari ſchedula vobis publice indicabo. Vos valete, O MEI, et non modo ſtudium meum veſtra diligentia beneuolentiaque magis magiſque accendite, verum etiam Deum O. M. vt nouum, quod ſubeundum fuit, munus mihi vobiſque felix, fauſtum, fortunatum eſſe iubeat, mecum caſta piaque mente precamini P. P. Halae Magdeburgicae ipſis idib. Iuniis anni erae Chriſtianae MDCCXXXIII.

DE

DE MARITO TVTORE ET CVRATORE VXORIS LEGITIMO.

EXERCITATIO XXV.

CAP. I.

AN MARITVS IVRE ROMANO TVTELAM CVRAMVE VXORIS SVSCIPERE POTVERIT?

§. *I. Inſtituti ratio, et partitio diſſertationis.* §. *II. Lubricum iudicium feminarum.* §. *III. Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel maritorum, vel aliorum, tutela curaue eſſe voluerunt.* §. *IV. An et apud Romanos maritus fuerit vxoris tutor curatorue legitimus? Gregorii Tholoſani, Scipionis Gentilis et Schilteri ſententia.* §. *V. Eorum argumentum primum refellitur.* §. *VI. Itemque alterum, a moribus Atticis deſumtum.* §. *VII. An XII. Tabulae maximam partem e iure Attico deſcriptae?* §. *VIII. Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias?* §. *IX. Qualis iam nuptarum?* §. *X. Itemque viduarum?* §. *XI. Comparatio tutelae mulierum Atticarum et Romanarum.* §. *XII. Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant.* §. *XIII. Eaque vel teſtamentaria, vel legitima, vel datiua.* §. *XIV. Vxor quae in manum conuenerat, non erat in tutela curaue mariti, ſed in eiuſdem poteſtate.* §. *XV. Quae in manum non conuenerat, ſi ſui iuris eſſet, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curatoremue datiuum habebat.* §. *XVI. Sin filia familias eſſet, manebat*

in patria poteſtate. §. XVII. Feminae an aliquando in curatione fuerint, et inprimis maritorum? §. XVIII. Argumentum tertium et reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex Liuio, Boethio et Iſidoro adſeruntur, profligata. §. XIX. An vir aliquando vxoris tutor vel curator fuerit, quamuis non legitimus? §. XX. Senatus conſultum, ne tutor eiusue filius vxorem duceret feminam, quam tutela regat. §. XXI. Illud productum eſt ad caſum, ſi maritus vxoris ſuae curam poſt nuptias ſuſcipere vellet. §. XXII. Ne ſublata quidem perpetua illa feminarum tutela, maritus curator vxoris minorennis eſſe potuit. §. XXIII. Concluſio, Romanos tutelam curamue maritalem, qualis hodie obtinet, plane ignoraſſe.

§. I.

Inſtituti ratio, et partitio diſſertationis.

Animus eſt, de MARITO, LEGITIMO VXORIS CVRATORE, ea, qua fieri poterit, breuitate diſſerere, vt eadem opera et priſco illi Germanorum inſtituto, quod, irruente in fora ſcholaſque Germanorum iurisprudentia Romana, communem iuris patrii ruinam feliciter euaſit, lucem foeneremus, et ſequuti prudentiorum conſilium, non in re nihili ac infructuoſa, ſed vtili, et quae in ipſis rerum obtineat argumentis, induſtriam ingeniumque exerceamus. Neque inficiamus tamen, nos et ſaeculo, quo viuimus, ſeruire voluiſſe, dignoſque nos praeſtare illa temporum felicitate, quibus erectiora quaeuis ingenia non ex ſolis Iuſtiniani libris ſapiunt, ſed eo potiſſimum omnem operam ſuam induſtriamque conferunt, vt iuris patrii reliquias, tamquam nantes in vaſtiſſimo gurgite fractas tabulas, periculo ſubducant, inſtitutaque iuris patrii et Romani comparatione, quem vtrumque vſum in diſceptatione illa forenſi praeſtet, accuratius, quam vulgus ſolet, diſquirant. Eo itaque conſilio et nos ſcriptionem hanc ita partiemur, vt primum iuris communis ſorulos excutiamus, et an in iſtis haec maritorum ſiue tutela, ſiue cura legitima, praeſidium reperiat, diſquiramus, ac deinde, quid Germanis ea de re placuerit, quidque hodienum in foro obtineat, diligenter ediſſeramus. Quod vt felix fauſtumque eſſe iubeat ſupremum, quod omnia moderatur, Numen, pia caſtaque mente precamur.

§. II.

Lubricum iudicium feminarum.

Vetus opinio eſt, iam inde ab antiquiſſimis ducta temporibus, omniumque fere gentium firmata conſenſu, vti viris ingenium, prudentiam animique conſtantiam ac magnitudinem; ita feminis non niſi venuſtatem, formaeque praeſtantiam naturae munere in peculium ceſſiſſe, ſexuique formoſiſſimo tanto minus obtigiſſe ingenii, quanto magis

magis forma ac pulcritudine prae viris plerumque eniteſcat. Hinc querelae illae paſſim obuiae, *mulieres; vti pueros, eſſe ferme leui ſententia (a), impotens natura et indomitum genus (b), rem per ſe imbecillam (c), eaſdem διὰ τῆς γνώμης ἀσθενὲς, ſeu ob conſilii infirmitatem (d) imbecillitatemque ſexus multis caſibus ſuppoſitas ſubiectaſque eſſe (e), ac proinde ex conſequentia fragilitatis ſuae in iacturam facile poſſe incidere (f)*. Et quamuis fuerint ex viris, qui patrocinium ſexus formoſiſſimi ſuſciperent, collectiſque ex omni antiquitate exemplis demonſtrare conarentur, habere et feminas, quas viris opponant, ſolertia, ingenio ac virtute ornatiſſimas, et de quibus iure vſurpes, illud Ennii (g):

> *Vos etenim, iuuenes, animum geritis muliebrem:*
> *Illa virago viri:*

plerique tamen cauſſam ab illis vix peroratam exiſtimant, quod nec adeo magnus ſit talium prouentus, quae animum virilem corde tumefacto gerant, et paucis quoque iſtis, quas natura hac prerogatiua donarit, ob adfectuum, quibus indulgent, intemperiem plus calliditatis atque aſtutiae, quam verae ſolidaeque prudentiae, ineſſe videatur. Quin id ipſas agnoſcere, aiunt, feminas, quae ſe ſuo metiri modulo ac pede didicerint, veluti illam apud EVRIPIDEM (h), quae Medeae edocta exemplo, profiteatur:

> Πρὸς δ' ἔτι καὶ πεφύκαμεν
> Γυναῖκες ἐς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται,
> Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.
> *Equidem ad bona*
> *Omnes mulieres naſcimur ineptiſſimae:*
> *Verum ad mala reperiunda longe aptiſſimae.*

§. III.

Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel maritorum, vel aliorum, tutela curaue eſſe voluerunt.

Nos noſtram haud facimus hanc litem, nec poſſumus a nobis impetrare, vt liberius de ſexu iſto iudicantes, odium dimidiae generis humani partis in nos prouocemus, non ignari quippe, aeque eos fugere rationem, qui prudentiam omnem adiudicandi feminis, quam qui eam viris propriam, ac veluti peculiarem eſſe, arbitrantur. Sunt feminae, quae ſupra ſexum ſapiunt: ſunt viri, quauis femina imbecilliores, nec vmquam tam effoeta facta eſt natura, vt et in ſequiore ſexu non poſſit magnum quid atque eximium producere. Ceterum, qui leges condiderunt, id ſibi ſemper negotii dari crediderunt, *vt iura conſtituerent in his, quae ἐπὶ τὸ πλεῖστον*, id eſt, *vt plurimum accidunt*, non quae ἐκ παραλόγου, *ſeu ex inopinato*, ceu ex THEOPHRASTO

(a) Terent. Hecyr. III, 1.
(b) Liu. XXXIV. 2.
(c) Quinctilian. *Decl. CCCXXVIII.*
(d) Dio Chryſoſtom. *orat. LXXV.*
(e) *L. 2. §. 2. ff. de SC. Vellei.*
(f) *L. 2. C. eod.*
(g) Cic. *de Offic. I. 18.*
(h) Euripid. *in Medea v. 264. ſequ.*

sto prudenter obſeruauit Pomponius (*i*). Quum itaque vt plurimum lubricum eſſe animaduerterent feminarum iudicium, ſiue quod pleriſque, ex Theodori Hermopolitae (*k*) ſententia, *ὀλισηρὸν καὶ εὐεξαπάτητον φρόνημα*, *labile ac deceptu facile ingenium* obtigerit, ſiue quod laboribus domeſticis, tamquam noxae datae, intra gynaeceum per omnem vitam latitare cogantur: nihil legiſlatores fecerunt reliqui, vt praeſidium infirmiori iſti ſexui circumponerent, merito quippe, vt iustinianus noſter (*l*) exiſtimat, *miſerando, cum propter obſequia, quae maritis praeſtant, tum propter partus periculum, ipſamque liberorum procreationem*. Hinc etiam eſt, quod feminas non minus, quam pupillos in perpetua aliorum manu ac tutela eſſe vellent gentes pleraeque, nec ratum eſſe quidquam paterentur, quod ſine tutorum auctoritate curatorumque conſenſu in earum praeiudicium factum eſſet. In eo tantum in diuerſa abierunt legiſlatores, quod alii maritis hanc vxorum curam commendarent, alii veriti, ne mariti eo obtentu ſpoliarent vxores, aliorum potius quorumuis poteſtati ac curationi eas ſubeſſe mallent, quam maritorum. Ex Hebraeorum ſane ſententia philo (*m*) viduas ideo Deo praecipue curae eſſe, docet, quod maritos amiſerint, qui ad ipſarum defenſionem in parentis vicem ſucceſſerint, additque: *γυναικὶ γὰρ ἀνὴρ εἰς κηδεμονίαν, ὅπερ γονεῖς παρθένῳ. Vxori enim maritus tutor eſt, ſicuti parentes virgini.* Nec aliter Graeci, ex quarum ſententia evripides (*n*):

Πάντα γὰρ δι' ἀρσένων
Γυναιξὶ πράσσειν εἰκὸς, αἵτινες σοφοὶ.

Cuncta enim per maſculos
Decet, modeſta quae ſit, agere feminam.

Vt iam mittamus Ciceronis (*nn*) teſtimonium, qui in vniuerſa Graecia feminas nullum ciuile negotium ſine tutorum ſuorum auctoritate explicare potuiſſe, diſerte ſcribit. Quin generatim Plvtarchvs (*o*), ex inſtituto differens de officiis coniugum: Δεῖ γὰρ γυνὴ ἢ πρὸς τὸν ἄνδρα λαλεῖν, ἢ διὰ τοῦ ἀνδρὸς, μὴ δυσχεραίνουσαν, εἰ δι' ἀλλοτρίας γλώσσης, ὥσπερ αὐλητὴς, φθέγγεται. *Aut viro, aut per virum mulieri loquendum eſt, neque indigne ferendum, ſi, vt tibicen, aliena lingua vocem edat, propria graviorem.* Eodem denique modo philoſophatas eſſe gentes Germanicae originis tantum non omnes, infra ſuo loco oſtendemus pluribus. Exiſtimabant enim id, quod res eſt, nullam eſſe ſanctiorem vitae ſocietatem, nullam firmiorem amicitiam, quam quae inter coniugum par bene compoſitum intra thalamum coaleſcat, neque tutius cuiquam credi mulieris curam, quam cui ipſa ſe fortu-

(i) L. 3. *ff. de legibus.*
(k) Theod. Hermopol. *ad l.* 2. *ff. de R. I.*
(l) L. 22. §. 1. C. *qui pot. in pign.*
(m) Philo *de creat. Princip. p.* 726. *ſeq.*
(n) Euripid. *in Androm. v.* 222. *ſeq.*
(nn) Cic. *pro* L. Flacco *cap.* XXX.
(o) Plutarch. *Coniug. praec. p.* 142. *Tom. II. Opp.*

Digitized by Google

fortunaſque omnes crediderit. At multo aliter rationes ſubduxiſſe Romanos animaduertimus, quibus, morum ſuorum conſciis, ſuſpecta viſa eſt maritorum fides, vt agnatos, et quoſuis potius, quam illos, ad mulierum tutelam vocarent. Quum autem quoſdam, quod ad ius Romanum vetus attinet, in alia omnia diſcedere intelligamus: operae pretium fuerit, in iuris iſtius principia inquirere paullo accuratius, argumentaque, quibus adiuti quidam Romanis etiam hanc tutelam curamue maritalem placuiſſe, ſibi aliiſque perſuaſerunt, ordine expendere.

§. IV.

An et apud Romanos maritus fuerit vxoris tutor curatorue legitimus? Gregorii Tholoſani, Scipionis Gentilis et Schilteri ſententia.

Errarunt hunc errorem viri ceteroquin doctiſſimi, et quibus nihil ad iurisprudentiae antiquae pariter ac novae ſcientiam defuiſſe, dixeris. Sic GREGORIVS THOLOSANVS (p), quum in iure legiſſet, maritos vxoribus curatores dari non poſſe, eius rei hanc comminiſcitur rationem, illa curatoris datione non opus fuiſſe, *quod iure ipſo mulieres Romanae ſint in tutela et cura maritorum*. Similia ſunt, quae in mentem venerunt SCIPIONI GENTILI (q), nec non v. c. SCHILTERO (r), qui itidem maritos iure Romano legitimos vxorum ſuarum ſiue tutores, ſiue curatores fuiſſe contendunt, idque non vno argumento confirmaſſe ſibi videntur. Et SCHILTERVS quidem, id luculenter probari poſſe exiſtimat ex loco CICERONIS (s), ex quo tutelam, vxore in manum conueniente, ab agnatis ad maritum tranſiiſſe colligit. Deinde alii huic ſententiae haud parum praeſidii in eo poſitum eſſe arbitrantur, quod et Atticae mulieres in legitima virorum ſuorum tutela ac cura fuerint. Id enim quin in mores iuraque Romanorum permanarit, tanto minus quemquam dubitaturum putant, quanto certius ſit, generatim tutelam omnem Romanos ab Athenienſibus didiciſſe (t). Denique in rem ſuam vertunt quaedam veterum teſtimonia, quae ſententiae iſti quam maxime ſuffragari cenſent. Sic enim Cato apud LIVIVM (u): *Maiores noſtri*, inquit *nullam, ne priuatam quidem, rem agere feminas ſine auctore voluerunt, in manu eſſe parentum, fratrum*, VIRORVM. Quae paullo poſt in benigniorem partem interpretatus L. Valerius, Tribunus plebis. (x): *Et vos*, inquit, *in manu et* TVTELA, *non in ſeruitio debetis habere eas, et malle patres vos, aut viros, quam dominos, dici*. Quinimmo, quod maxime mireris, eodem pertinere putant locum BOETHII (y), qui interpretatus quaedam verba Ciceronis: *Mulieres*, inquit, *antiquo iure tutela perpetua continebantur: recedebant vero a tutoris poteſtate, quae in manum viri conuenerant*. Inde enim denuo conſequi exiſtimant, vt mulieres, conuentione in manum agnatorum tutela liberatae, in mari-

(p) Gregor. Tholoſan. *Synt. iuris univ. XII.* 4. 12. *p.* 229.

(q) Scipio Gentil. *ad* Apul. *Apol. n.* 1020.

(r) Schilter. *Exerc. XXXVII.* 227.

(s) Cic. pro Flacco *cap. XXXIV.*

(t) Ian. Vinc. Grau. *de LL. et SCtis Rom.* §. *XXXIV. p.* 550.

(u) Liuius *XXXIV.* 3.

(x) Idem *XXXIV.* 7.

(y) Boeth. *ad* Cic. *Top. cap. XI.*

maritorum tutela eſſe coeperint. Quos ſane miror non etiam ISIDORO HISPALENSI (z) denunciaſſe teſtimonium, qui, ſi tali argumento vti fas eſt, multo diſertius iſtam maritorum tutelam confirmare videtur verbis ſequentibus: *Ideo feminae ſub* VIRI *poteſtate conſiſtunt, quia leuitate animi plerumque decipiuntur. Vnde et aequum erat, eas viri* AVCTORITATE *reprimi. Proinde et veteres voluerunt, feminas innuptaſque, quamuis perfectae aetatis eſſent, propter ipſam animi leuitatem in* TVTELA *eſſe*. En virorum poteſtatem in vxores, et talem quidem, ob quam auctores fierent mulieribus, negotium quoddam ciuile geſturis, id eſt, vti res ipſa ſuadere videtur, tutelam. Ex quibus omnibus iam ſatis intelligi exiſtimant, tutelam maritalem legitimam olim iuris Quiritum fuiſſe, idque tam diu, donec mulierofus, et imbellis aliquis princeps, quiſquis ille demum fuerit, quo imperante feminarum impotentiae ac libidini diuina omnia ac humana ceſſerint, eo vinculo exſoluerit feminas, iiſque ſua omnia auctoritate ſuoque lubitu agendi poteſtatem, non ſine inſigni reipublicae detrimento, fecerit.

§. V.

Horum argumentum primum refellitur.

Enimuero, ſi rem paullo accuratius, adhibitaque in conſilium ratione, expenderis, perſpicue, profecto intelliges, viris illis doctiſſimis mores patrios, quos animo circumferebant, impoſuiſſe, vt illa veterum teſtimonia, quamuis alio pertineant, de ſimili Romanorum inſtituto acceperint. Primum enim, quod ad locum TVLLII (a) attinet, quem ad partes vocat SCHILTERVS, is talis eſt: *In manum conuenerat. Nunc audio. Sed quaero, vſu, an coemtione? Vſu non potuit: nihil enim poteſt de* TVTELA *legitima ſine omnium tutorum auctoritate deminui. Coemtione? omnibus ergo auctoribus? in quibus certe Flaccum fuiſſe non dices. Relinquitur ergo illud, quod vociferare non deſiſtis, non debuiſſe, quum Praetor eſſet, ſuum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis*. Sed ex his verbis nihil minus collegeris, quam Valeriam, de qua ibi CICERO agit, in Andronis Sextili, mariti, tutela fuiſſe. Neque id contendit Andro Sextilius, ſed Valeriam tantum in manum conueniſſe, adfirmat. Negat Cicero, id fieri potuiſſe, quia mulier, quae in tutela legitima ſit, nec vſu in manum conuenire poſſit, nec coemtione, ſine tutorum omnium, adeoque et Flacci auctoritate, *aliquid deminui potuerit de tutela legitima*. Deminuebatur vero aliquid de tutela legitima in manum conuentione, non quod tutela ab agnatis in maritum transferretur, ſed quod illa plane exſtingueretur. Mulier enim: in manum et poteſtatem mariti redacta, capite minuebatur (b), et deſinebat eſſe caput liberum, adeoque in ea conditione erat, vt non magis in tutela eſſe poſſet, quam filii filiaeue familias, ſerui et ancillae, quos tutela regi, ius noſtrum diſer-

(z) Iſidor. Hiſpal. *Orig.* XI. *extr.*
(a) Cicero pro Flacco *cap.* XXXIV.
(b) Vlpian. *Fragm.* XI. 13.

Digitized by Google

diſerte negat (*c*). Itaque tantum abeſt, vt tutela illa maritorum legitima in hiſce TVLLII verbis praeſidium reperiat, vt illa iiſdem euertatur manifeſte, et funditus ſubruatur.

§. VI.

Itemque alterum, a moribus Atticis deſumtum.

Deinde et alterum argumentum, quod ex moribus Atticis petunt, quantumuis ſpecioſum, non tanti tamen eſſe videtur, vt eius cauſſa deſerendum vadimonium exiſtimemus. Nam et id, quod iſti pro certo adfirmant, puta, quod tutela aeque, ac alia pleraque inſtituta ab Athenienſibus in Romanorum iura et mores permanarint, incertiſſimum eſt, et certiſſimum contra, tutelam mulierum Atticarum cum illa Romana nihil fere commune habuiſſe. Primo qui tutelam Romanos debere Athenienſibus exiſtimant, ii ſententia ſua magnopere falluntur. Nam quum tutores ex inſtituto Romanorum vel *teſtamentarii*, vel *legitimi*, vel *datiui* ſint: nullam harum ex iure, luculenter poteſt demonſtrari. De *datiua* rem extra omnem dubitationis aleam poſitam eſſe arbitramur, quippe quam non Athenis migraſſe Romam, ſed legibus Romanis, Atilia puta et Iulia Titia, multo poſt decemuiralem illam legiſlationem inueſtam eſſe, et illi ſciunt, qui alia pleraque ignorant (*d*). Nec deinde tutelam agnatorum *legitimam* ab Athenienſibus acceptam ferre potuerunt Romani, quum eam ne receptam quidem Athenis fuiſſe, iam alii demonſtrarint, et Solon, teſte DIOGENE LAERTIO (*e*), diſerte cauerit, *μὴ ἐπιτροπεύειν, εἰς ὃν ἡ οὐσία ἔρχεται τῶν ὀρφανῶν τελευτησάντων*, *ne is fieret tutor, ad quem poſt pupillorum obitum ſubſtantia pertineret*. *Teſtamentaria* denique tutela, tantum abeſt, vt Atticae ſit originis, vt multo ante Romanis nota fuerit, quam legati arceſſendarum legum cauſſa Athenas mitterentur. Sane iam L. Tarquinium *tutorem liberorum Anci regis teſtamento eſſe inſtitutum*, memoriae prodidit LIVIVS (*f*). Idemque (*g*) autor eſt, *nondum matura imperio Aſcanio, Aeneae filio, tantiſper tutela muliebri, (tantam indolem fuiſſe in Lauinia,) rem Latinam et regnum auitum paternumque puero ſtetiſſe*. Quod exemplum, ſiue teſtamentaria, ſiue legitima ea tutela fuerit, ſatis, vt opinor, oſtendit, tutelam iam ante conditam Romam in Latio tam notam fuiſſe, nihil vt opus fuerit, eam Athenis petere.

§. VII.

An XII. Tabulae maximam partem e iure Attico deſcriptae.

Qua occaſione facere non poſſumus, quin eorum redarguamus errorem, qui quum Romanos leges a Graecis, et Athenieſibus inprimis, petiiſſe, ſciant, omnium prope iurium Romanorum origines ad Athenienſes referunt, quaſi nihil in tabulis illis Decemuiralibus fuerit,

(c) *L.* 239. *pr. ff. de verb. ſign. pr. Inſt. de tutel. l.* 6. *v. vlt. ff. eod.*
(d) *Pr. Inſt. de Atil. tut.*
(e) Diog. Laert. I. 56.
(f) Liu. 34.
(g) Idem I. 3.

rit, niſi tranſmarinum, et a Graecis repertum, nec quidquam, quod e republica eſſet, inuenire potuerint tot illuſtria ingenia, quae populus Romanus huic legumlationi communi ſuffragio praefecerat. Non ſane ſolas Athenienſium leges Romam attulerant legati, ſed, *quae vſquam egregia occurrebant*, teſte TACITO, *acciuerant* (h), et praecipue Graecarum in Italia ciuitatum collegerant inſtitura, ceu diſerte refert DIONYSIVS HALICARNASSEVS (*i*). An vero, ex his nihil in rem ſuam vertiſſe Decemuiros, exiſtimemus? Nec putandum eſt, peregrinas illas leges vel vniuerſum XII. Tabularum libellum, vel maximam eius partem, abſoluiſſe, quum potius, eodem teſte DIONYSIO (k), compoſitae fuerint *ἔκ τε τῶν ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν*, *ex Graecorum iure, patriiſque conſuetudinibus*. Pleraque ſane, quae Romulus de patria poteſtate, de iure patronatus, ſimilibuſque capitibus, quaeque Numa Pompilius de iure ſacrorum, quae denique Ser. Tullius de contractibus ſanxerat, poſtea in XII. Tabulas migraſſe, auctores locupletiſſimos habemus DIONYSIVM HALICARN. (*l*) SERVIVM (*m*), FESTVM (*n*), alioſque veteres, qui tabulas illas legerunt integras, nec pauca inde fragmenta nobis ſeruarunt, adeoque accuratius iudicium ferre potuerunt de ſingulorum capitum origine. Praeterea pauciſſima illa, quae Athenis deportata acceperant, Decemuiri adeo ad reipublicae ſuae ſtatum attemperarunt, vt, ſi quis Athenienſium leges, a PRATEIO, PETITO, HERARDO, SALMASIO explicatas, cum Romanorum inſtitutis contenderit, vix vnam alteramue ſit reperturus, quam Romani integram ac ſibi per omnia ſimilem reliquerint (*o*). Quae quum ita ſint, anceps omnino et admodum incertum eſt argumentum illud, quo aliquando viri docti vtuntur, ius aliquod Romae ita ſe habuiſſe oportere, quia idem placuerit Athenienſibus, a quibus leges ſuas Romani mutuati ſint. Quemadmodum enim fluuios quoſdam, qui ſe in lacus infundunt, limpidos ac dulces intrare, exeuntes colorem pariter ac ſaporem mutaſſe, experimur: ita legibus illis Atticis ac Graecis, adlatis Romam, ibique veluti ciuitate donatis, nec color idem, nec eadem forma conſtitit, ſed tota illa Solonis *νομοθεσία* ita mutata interpolataque eſt a Decemuiris, vt ipſe Solon, ſi XII. iſtas Tabulas vidiſſet, leges ſuas in iis vix fuiſſet agniturus.

§. VIII.

Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias?

Sed vt ex hoc diuerticulo in viam, id eſt, ad legitimam maritorum tutelam, quam ex Athenienſium inſtitutis in ius Romanum permanaſſe volunt, redeamus: probandum iam porro erit, quod ſupra poſuimus, ea in re Romanos cum Athenienſibus vix quidquam commune habuiſſe. Equidem mulieres, non modo puellas, ſed et initae aeta-

(h) Tacit. *Annal.* III. 27.
(i) Dionyſ. Halic. *Antiqu.* X. *pag.* 676.
(k) Idem *pag.* 681.
(l) Idem II. *pag.* 97.
(m) Seru. *ad* Virg. Aen. VI. *v.* 612.
(n) Feſt. in *Murrata*.
(o) Dn. Praeſes *in Hiſtor. Iur.* L. 2. 25.

aetatis, Athenis in tutela fuiſſe, ſatis luculenter probarunt viri doctiſſimi, EM. MERILLIVS (*p*), IO. MEVRSIVS (*q*), CL. SALMASIVS (*r*), et V. C. EV. OTTO (*s*). Sed diuerſum plane a Romanis inſtitutis fuiſſe illum Athenienſium morem, ſtatim adparebit. Nihil ſiue in iudicio, ſiue extra illud, recte agebant Atticae mulieres, inconſulto tutore, vel *κυρίῳ*, nec valide ſine illo contrahebant vltra medimnum hordei. DION. CHRYSOSTOMVS (*t*): Τοῖς *νεωτέροις τοσούτων ἐτῶν νόμος οὐκ ἐᾷ συμβάλλειν, ὡς ἀπίστοις οὖσιν, οὐδὲ γυναικὶ παρ' Ἀθηναίοις συναλλάσσειν, πλὴν ἄχρι μεδίμνου κριθῶν, διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀσθενές. Impuberibus lex non permittit contrahere, vt quibus bona nondum ſunt credita, neque mulieri apud Athenienſes contrahere licet, niſi vſque ad modium hordei, propter iudicii imbecillitatem*. Et ISAEVS (*u*), multo hoc antiquior: *ὁ γὰρ νόμος διαρρήδην κωλύει παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν, μηδὲ γυναικὶ, πέρα μεδίμνου κριθῶν. Lex enim expreſſe prohibet, impuberem paciſci, aut feminam, vltra modium hordei*. Similia ſunt apud SVIDAM (*x*) et HARPOCRATIONEM: ex quibus legem illam Atticam eruit, ſuoque more erudite illuſtrat PETITVS (*y*), in eo tamen falſus, quod hanc ſanctionem ad teſtamenti factionem pertinuiſſe credit, quum verba *συμβάλλειν* et *συναλλάσσειν* manifeſte contractum, numquam vltimam voluntatem notent: et quamuis Iſaeus etiam *διαθήκας* fecerit mentionem, et id tamen vocabulum accuratioribus in numero ſingulari *pactum conuentum*, in pluratiuo demum *teſtamentum* ſignificet, vti praeclare obſeruauit vir doctiſſimus, CL. SALMASIVS (*z*). Quemadmodum ergo generatim contrahendi facultatem feminis ademerant leges: ita nec ex earum chirographis vlla naſcebatur obligatio, quibus vna cum feminis non ſubſcripſiſſent earum tutores. Quod ius non modo Athenis, ſed et in vniuerſa Graecia, valuiſſe, ex CICERONIS (*a*) teſtimonio ſatis intelligimus. Sed et in ius vocari non potuiſſe feminas ſine tutore, eoque pertinuiſſe vocem praeconis, qua *ἡ δεῖνα καὶ ὁ κύριος*, *mulier eiuſque tutor* citari conſueuerint, laudatiſſimus EV. OTTO (*b*) oſtendit. Viuebant ergo mulieres innuptae ſui iuris in tutela fratrum, cognatorumue, a quibus etiam deſpondebantur, vbi iam nubiles factae fuerant, pro lubitu, vt vere dici poſſit, Athenis vix quidquam diſcriminis fuiſſe inter poteſtatem tutorum ipſorumque parentum, ac proinde illos dictos eſſe *κυρίους*, *deminos*, quaſi *qui ſummam haberent poteſtatem, et veluti ἀνυπεύθυνον, rei cuiuſcumque*, vti obſeruauit vir Graece doctiſſimus, GVIL. BVDAEVS (*c*).

(p) Merill. *Obſ. V.* 1.
(q) Meurſ. *Them. Attic. II.* 9.
(r) Salmaſ. *de modo vſur. cap. IV. pag.* 164. *ſequ.*
(s) Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap.* I. *§. VI. p.* 201. *ſequ.*
(t) Chryſoſt. *orat. LXXV.*
(u) Iſaeus *orat. de Ariſtarchi hered. pag.* 36.
(x) Suidas *in ἄπ ξίνει.*
(y) Petit. *in Comm. in LL. A. t. VI.* 6.
(z) Salmaſ. *de modo vſur. cap. XII. p.* 516.
(a) Cic. pro Flacc. *cap. XXX.*
(b) Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap.* I. *§.* 6. *p.* 478.
(c) Bud. *Comment. Lingu. Graec.*

§. IX.

Qualis iam nuptarum?

Talis innuptarum tutela erat apud Athenienſes. Quid vero ſi iam maritorum amplexus veniſſent? De his vero extat lex Solonis apud DEMOSTHENEM *(d)*, quam mirifice peruertit paullo ante laudatus SAM. PETITVS. Lex ita ſe habet; Ἣν ἐγγύσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρδα εἶναι ἢ πατὴρ, ὁ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων. ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ, τὸν (ἄνδρα) κύριον ἔχειν. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι. Quae quidem ita interpretamur; *Quam legitime deſponderit vel pater, vel frater conſanguineus, vel auus paternus, ex ea liberi legitimi ſunto. Si nemo horum fuerit, mulierque ex aſſe heres ſit, virum tutorem habeto. Si nec vir fuerit ſuperſtes, is, cuius fidei vir eam ſupremo iudicio commiſerit, tutor eſto.* Itaque pater ſuperſtes et filiam deſpondebat, et iam nuptae erat κύριος. Eo defuncto, vel abſente ſaltem, vti ex PLAVTI *(e)* loco collegit PETITVS *(f)*, ad fratres conſanguineos id ius pertinebat. Vnde apud DEMOSTHENEM *(g)* Midyllides, Archippus et Archiades, fratres, Archidicen ſororem elocaſſe dicuntur Leoſtrato Eleuſinio, idemque orator *(h)* grauiter reprehendit Timocratem, quod ſororem, mortuo patre, πέπρακε, καὶ οὐκ ἐξέδωκε, *vendiderit, non elocauerit.* Ne fratribus quidem ſuperſtitibus, aui paterni erat, neptem deſpondere, eiuſdemque tutelam ſuſcipere. Quamobrem legitimos hoſce tutores, et dotem, ſoluto matrimonio, ex bonis maritorum repetiiſſe, et viduis deinde κυρίους fuiſſe, apud DEMOSTHENEM, AESCHINEM, ISAEVM, alioſque ſcriptores Atticos, paſſim legas. Si mulieri nec pater, nec frater, nec auus paternus eſſet, illa vocabatur ἐπίκληρος, non quia dotata erat, (vnde perperam *dotalem* interpretatur PETITVS,) ſed quia paternarum facultatum ex aſſe fiebat heres. Tunc vero non cuiuis pro lubitu nubebat, ſed proximo agnato *(i)*; qui eo caſu ſimul fiebat vxoris ſuae κύριος, vel tutor legitimus. Quod ius obſeruatum videtur TERENTIO *(k)*, dum apud eum Chryſis, deſpondens Pamphilo Glycerium, ita loquitur:

> *Te iſti virum do, amicum,* TVTOREM, *patrem,*
> *Bona noſtra haec tibi permitto, et tuae demando fidei.*

Mulieres dote caſſas ſanguine proximi aut vxores ducere, aut, dote data, cogebantur elocare *(l)*: ac tunc vtroque caſu iidem tutelam procul dubio conſequebantur, quamuis poſterioris caſus exemplum nobis nondum occurriſſe vltro fateamur.

§. X.

(d) Demoſth. *in Steph. II. p.* 984.
(e) Plaut. *Trinum. II.* 4.
(f) Petit. *Iur. Att. VI.* 1. *p.* 437.
(g) Demoſth. *adu. Leochar. p.* 1043.
(h) Idem *in Timocrat. p.* 804.
(i) If. Caſaubon. *Exerc. I. contra* Baron. *cap.* XIII. Iacob. Perizon. *de lege Vocon. p.* 119. *ſequ.*
(k) Terent. Andr. I. 5. v. 60.
(l) Demoſth. *in Macart. Ter. Phorm. I.* 2. *v.* 74.

§. X.

Supereſt, vt, qualis mulierum viduarum tutela fuerit, diſpiciamus. Hic denuo diuerſae ſpecies, quas plerumque miſcent viri docti, accurate ſunt diſtinguendae. Aut enim, data dote, elocata fuerat mulier, aut erat ἐπίκληρος, hereditatemque paternam ex aſſe creuerat. Priorem ſoluto matrimonio aeque, ac conſtante illo, in patris, fratrum, auiue tutela fuiſſe, et ad hos ideo dotem rediiſſe; paullo ante monuimus. Ad poſteriorem quod attinet, moribus inualuerat, vt fas eſſet marito, vxorem huiuſmodi cum certa dote legare, cuicumque liberet, iſque, cui ſupremis tabulis legata eſſet vxor, ſimul eiuſdem tutelam nanciſceretur, quod ipſum indicant verba poſtrema legis, ſuperiore paragrapho deſcriptae: ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, quibus diſpoſitionem teſtamentariam exprimi, recte vidit ὁ πάνυ SALMASIVS (m). Sic de patre ſuo refert DEMOSTHENES (n), eum morti proximum filiam Demophonti, et duo talenta dediſſe, Aphobo vero VXOREM, Demoſthenis matrem, cum dote octoginta minarum et aedibus, vſuque inſtrumenti et ſupellectilis. Idem orator (o) de Phormione; πασίων ἐτελεύτηκε, ταῦτα διαθέμενος· φορμίων ὕστερον τὴν μὲν γυναῖκα λαμβάνει κατὰ διαθήκην. *Quum igitur Paſio, hoc condito teſtamento, obiiſſet, Phormio vxorem ex teſtamento duxit.* Attamen non perpetua erat mariti poſterioris tutela, ſed finiebatur eadem, ſimul ac filius, e priore ſuperſtes matrimonio, viceſimum aetatis annum exegiſſet. Is enim tunc et dotem, conſtante adhuc matrimonio, repetebat a vitrico, et matri, tamquam tutor legitimus, alimenta conſtituebat. Ita enim porro Solon lege ſanxerat (p): καὶ ἐάν τις ἐξ ἐπικλήρου γένηται, καὶ ἅμα ἡβήσῃ, ἐπὶ δίετες κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρί. *Si filius ex eiuſmodi muliere, quae ex aſſe heres fuit, natus erit, iſque ephebis exceſſerit, is bona matris recipito, eique alimenta praebeto.* Id enim eſſe σῖτον μετρεῖν, erudite, vt ſolet, docuit SALMASIVS (q). Si denique contingeret, vt nec maritum haberet eiuſmodi mulier, nec filium iuſtae aetatis, nec agnatum denique, cui viduae tutela recte committeretur: eo caſu tutela eius, teſtibus ISAEO (r), et IVLIO POLLVCE (s), ad Archontem redibat, eamque in rem prodita erat lex haec Solonis, quam denuo ſeruauit DEMOSTHENES (t): Ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξερημουμένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων, φάσκουσαι κύειν. *Archon orphanorum, feminarum ex aſſe heredum, familiarum intercidentium et praegnantium mulierum, quae poſt obitum maritorum in aedibus virorum permanent, curam habeto.* Quibus addidit legiſlator, non conceſſurum Archontem, vt his omni-

Itemque viduarum.

(m) Salmaſ. *de modo vſur. pag.* 168.
(n) Demoſthen. *in Aphob. I. pag.* 895.
(o) Idem *pro Phorm. p.* 950.
(p) Idem *in Steph. II. p.* 984.
(q) Salmaſ. *de modo Vſur. ibid.*
(r) Iſaeus *in orat. de hered. Apollodori.*
(s) Iul. Pollux *Onom.* VIII. 9.
(t) Demoſth. *in Macartat. p.* 1040.

Digitized by Google

omnibus iniuria fiat, eique proinde ius futurum, mulctam pro magiſtratus ſui poteſtate irrogandi, vel, ſi res acriore ſupplicio digna videretur, reos remittendi ad Heliaſtas, iiſque dicam ſcribendi, prout id facti atrocitas requirere videretur. Quae poſtrema legis ſanctio ſimilis quodammodo eſt illi legi Romanae, quae tutores ſuſpectos, ſi quid atrocius inciderit, ad praefectum vrbi praeſidemue prouinciae remitti iubet (*u*).

§. XI.

Comparatio tutelae mulierum Atticarum et Romanarum.

Iam ſi cum his omnibus contendamus tutelam mulierum Romanarum, neminem quidem dubitaturum arbitramur: quin vtriuſque gentis inſtituta quam maxime diſcreparunt, ac proinde ab illa tutela Attica ad Romanam argumentum duci non poſſit. Verum quidem eſt, Romanos non minus, quam, Athenienſes, *mulieres omnes propter infirmitatem conſilii in tutorum poteſtate eſſe voluiſſe* (*x*). Sed Romani illi tutores non erant Κύριοι, qui omnia ſuo arbitrio agerent, immo ne adminiſtrabant quidem, ſed auctoritatem tantum, teſte VLPIANO (*y*), interponebant, non in omnibus quidem negotiis, nam mulieri ſine tutore recte ſoluebatur (*z*), ſed ſi lege agerent (*a*), ſeque obligarent (*b*), nuptias contraherent, dotemque dicerent (*c*), teſtamentum facerent (*d*), manumitterent, alienarent (*e*), hereditatemue adirent (*f*). Deinde non diſtinguebant Romani virgines ἐπικλήρους et cum dote elocatas: nec patri apud eos, conſtante matrimonio, tutela in filiam competebat: ſed vel patria poteſtas, ſi in matrimonium, vel nihil omnino iuris, ſi in manum filia conueniſſet. Porro, quamuis de tutela mulieris maritus apud Romanos teſtaretur: non tamen ſuppetit exemplum, quod ille ipſam vxorem teſtamento cuiquam legarit, vel quod filii maiorennes, conſtante matrimonio, matris tutelam ſuſceperint, eique, repetita dote, certa conſtituerint alimenta: vel quod ipſi magiſtratus tutelam, qua magiſtratus geſſerint: vel denique quod mariti vmquam vxorum ſuarum tutores vel curatores legitimi fuerint. Tantum abeſt, vt ea Athenienſium inſtituta ſua fecerint Romani, vt ab illis quam maxime abhorruerint, ſeu paullo poſt ex inſtituto demonſtrabimus.

§. XII.

Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant.

Nimirum tutela illa mulierum Romanarum, vti obſeruarunt SABINVS (*g*) et VLPIANVS (*h*), vel *pupillaris* erat, vel *perpetua*. Illa finie-

(u) L. 1. §. *vlt. ff.* §. 10. 11. *Inſt. de ſuſp. tut.*

(x) Cic. *pro Muraena. cap. XII.*

(y) Vlp. *Fragm. XI.* 23.

(z) Cic. *Top. cap. XI.*

(a) Vlp. *ibid.* §. 25.

(b) Vlp. *ibid.* Cic. pro A. Caecin. *cap. XXV.*

(c) Vlp. XI. 20. Cic. pro Flacc. a, XXXV. pro Caecin. *cap. XXV.*

(d) Vlp. *Fragm. XX.* 15. Cic. pro Caecin. *cap. VI. et Top. IV. ibique* Boeth. Liv. XXXIX. 9.

(e) Vlp. I. 17. XI. 25.

(f) Vlp. XI. 22.

(g) Sabin. *apud Gell. Lib. V.* 13.

(h) Vlp. Fragm. XI. 25. 27.

finiebatur, ſimul ac puella muliebris patientiae legem accipere poſſe videretur; hac et puberes, et adultae, et ipſae viduae regebantur, niſi iuſtam ob cauſſam tutela liberarentur. Solebat enim haec perpetua tutela finiri, non modo morte, et capitis diminutione, ſed et Veſtali ſacerdotio (*i*), itemque ob liberorum numerum (*k*), et ius illud liberorum, datum beneficio principis, qualia exempla paſſim exſtant apud GRVTERVM (*l*), DIONEM (*m*), et SVETONIVM (*n*). Reliquae mulieres cuiuſcumque aetatis omnes ſub tutela erant, quamuis, vt iam monuimus, in adultas paullo adſtrictior eſſet tutorum poteſtas, quam in pupillas. Cuius diſcriminis et hoc elegans exemplum eſt apud VLPIANVM (*o*), quod mulieribus opus tantum eſſet tutorum auctoritate, ſi rem mancipi alienarent, pupillis autem hoc amplius, ſi alienarent res nec mancipi. Illarum enim alienatio, quae teſte CICERONE (*p*) κατ' ἐξοχὴν id nomen ferebat, ſine ſolemnitate iuris non poterant explicari. De huiuſmodi autem negotiis ciuilibus iam pridem prodita erat regula iuris (*q*), *ad ea, quae ſolemnitatem iuris deſiderant, explicanda tutore auctore opus eſſe*.

§. XIII.

Quemadmodum vero tutelae *pupillaris* ea erat indoles, vt vel pater filio filiaeue impuberi tutorem teſtamento daret, vel, teſtamentario non exiſtente, *legitimae*; ac demum, ſi nec teſtamentarius, nec legitimus eſſet, *datiuae* tutelae locus eſſet; ita et perpetua feminarum tutela in *teſtamentariam*, *legitimam* et *datiuam* recte diuiditur. Teſtamento iis tutorem dabant non quidem parentes, ſed mariti quorum in manum conuenerant, qui ſupremis tabulis aliquot tutores nominabant, ea lege, vt viduae ſibi vnum ex his tutorem ſuo arbitrio optarent. Sic auctor eſt LIVIVS (*r*), Senatum Hiſpalae Fecenniae *dediſſe tutoris optionem, quaſi ei maritus teſtamento dediſſet*. Nec alio pertinet locus CICERONIS (*s*), vbi [illegible] *…era* quaedam *tutorum* a iureconſultis inuenta, ait, *quae poteſtate mu[illegible] continerentur*. Quae loca, dici non poteſt, quam torſerint interpretes [illegible] …m doctiſſimos (*t*), quum luce ſua radient, noſtraque expoſitio et verbis vtriuſque auctoris, et ipſi iuris ἀναλογίᾳ praeclare conueniat (*u*). *Legitima* tutela ingenuarum erat penes agnatos, libertarum penes patronos, patronorumque liberos, quippe quos veteres συγγενεῖς εἶναι τῶν ἐλευθερουμένων, *manumiſſorum agnatos eſſe*, fingebant, ceu ex Graeca quadam conſtitutione eleganter docuit CVIACIVS (*x*). Porro tutela haec legitima adeo

Eique vel teſtamentaria, vel legitima, vel datiua.

(i) Plutarch. *in Numa p. 66.*
(k) Dio Caſſ. *Lib. LVI. p. 578.*
(l) Grut. *Inſcript. p. DCXXXI. 2.*
(m) Dio Caſſ. *Lib. XLIX. p. 444. et LV. p. 549.*
(n) Sueton. Claud. *Cap. XIX.*
(o) Vlp. *Fr. XI. 27.*
(p) Cic. *Top. Cap. V.*
(q) *L. 19. ff. de auct. tut.*
(r) Liu. XXXIX. 29.
(s) Cicero *pro Muraena cap. XII.*
(t) V. C. Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap. I. §. 16. pag. 215. ſequ.*
(u) *In Comment. noſtro ad leg. Iul. et Pap. II. 2. 3. p. 216. ſequ.*
(x) Cuiac. *Obſ. XX. 34.*

adeo in bonis agnatorum eſſe cenſebatur, vt non modo de ea, ſine omnium auctoritate tutorum, nihil deminui aut vſucapi poſſet (y), ſed illa etiam in iure recte cederetur extraneo, eatenus, vt hic vice cedentis tutor eſſet, quoad viueret cedens, id quod *ceſſitiam tutelam* veteres adpellabant (z). Denique et *datos* aliquando mulieribus tutores, iuſque illud in vrbe ex lege Atilia fuiſſe penes praetorem maioremque partem collegii Tribunicii, in prouinciis ex lege Iulia et Titia penes praeſides, vel Hiſpalae Fecenniae exemplum apud Livium (a) ſatis probat. Poſtea et lege Iulia et Papia Poppaea cautum fuerat, vt praetor, ſine tribunorum plebis ſuffragio, tutorem daret feminae nupturae ad dotem dandam, dicendam promittendamue, ſi legitimum tutorem haberet adhuc pupillum (b). Ex quo loco ſimul diſcimus, agnatos, quamuis per aetatem impares adminiſtrandae tutelae, ipſo tamen iure tutores mulierum legitimos fuiſſe, et tantiſper, dum illi adoleſcerent, alium datum eſſe a magiſtratu, qui feminae, negotium aliquod ciuile explicaturae, auctor fieret.

§. XIV.

Vxor quae in manum conuenerat, non erat in tutela curaue mariti, ſed in eiuſdem poteſtate.

His ergo poſitis, iam facile quiſque iudicabit, potueritne Romae aeque ac Athenis vmquam contingere, vt vxor in legitima mariti tutela eſſet? Quaecumque Romanae mulieris viuebant in iuſto connubio, eae vel *in manum conuenerant*, vel *in matrimonium*. Id enim vxorum diſcrimen diſerte ſtatuit Gellivs (c), vt merito mireris, quando ea phraſis aliquoties in Pandectis (d) legitur, virum doctiſſimum, Barnabam Briſſonivm (e), exiſtimaſſe, illam a Triboniani manu eſſe. Solita enim eſt haec loquendi forma, veteribuſque admodum familiaris. In manum conueniſſe dicebantur, quas vel intercedente confarreationis ritu, vel per coemtionem, vel vſu, id eſt, non interrupta per annum poſſeſſione, mariti adquiſiuerant (f). Quotquot vero vxores nupſerant domumque ductae fuerant, nullo iſtorum rituum adhibito, eae in matrimonium conueniſſe ferebantur. Illae vocabantur *matres familias*; hae *matronae*. Illae igitur capite minuebantur, adeoque capita libera et ſui iuris eſſe deſinebant, quippe quae in *manu* et *mancipio maritorum* eſſent, vt loquitur Gellivs (g), et *non modo in matrimonium*, *ſed in familiam quoque maritorum et in ſuorum heredum locum veniſſent*. Vere ergo eiuſmodi vxores erant in poteſtate dominioque Quiritario maritorum, perinde ac filiaeſamilias. Nam et filiarum loco habebantur (h), nec vllus erat antiquioris illius et rigidioris patriae poteſtatis effectus; qui in eiuſmodi quoque vxores

(y) Cic. p. Flacc. *cap.* XXXIV. *Ep. ad Attic.* l. 5.
(z) Vlp. *Fr.* XI. 5. 7. 8.
(a) Liu. XXXIX. 19.
(b) Vlp. *Fr.* XI. 20. *d. Comm. noſtro* II. 13. *pag.* 253. *ſequ.*
(c) Gell. XVIII. 6.
(d) *L.* 15. *ff. de rit. nupt. l.* 121. §. 1. *de V. O.*
(e) Briſſ. *de V. S. conuenire.*
(f) Seru. *ad* Virgil. Aeneid. IV. *v.* 103. Gell. *Noct.* IV. 3.
(g) Gell. *Noct.* XVIII. 6.
(h) Pariator *Leg. Moſ. et Rom. tit.* XVI. 1.

Digitized by Google

vxores non caderet. Quemadmodum enim in ſacris paternis erant liberi (*i*), eaque ſacrorum communio cum patria poteſtate, et ſuccedendi iure erat coniuncta: ita DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (k) vxores confarreatas factas eſſe ait *κοινωνοὺς ἱερῶν τε καὶ χρημάτων*, *participes ſacrorum pecuniaeque*. Vti deinde in liberos patres; ita in vxores, quae in manum conuenerant, mariti vtebantur iure vitae ac necis. Denique vti pater liberos ſuos iure venundabat, et in iure cedebat: ita et maritis vxorem huiuſmodi alii cedebat ſaepius, notaque ſunt exempla Catonis Vticenſis, quem Marciam vxorem praeſentem deſpondiſſe Q. Hortenſio, tradit PLVTARCHVS (*l*), et Tiberii Neronis, quem Liuiam vxorem, tametſi praegnantem, Octauio Auguſto ceſſiſſe, DIO CASSIVS (*m*) et TACITVS (*n*) memoriae prodiderunt. Quae hic vel ideo non praetermittenda duximus: quod viros quoſdam doctiſſimos de poteſtate illa maritali in vxores, quae in manum conuenerat, etiamnum ſine idonea cauſſa ſubdubitare animaduertimus. Iam vero, quum in poteſtatem maritorum tranſierint hae vxores: non magis ſane hae illos tutores habere potuerunt, quam liberi parentes, quorum in manu ac poteſtate erant. Vti enim patrem habenti tutor non datur, ita nec mulieri dari poterat, quae in manu mancipioque erat, quia non erat caput liberum.

§. XV.

Quid vero ſi virgo vel vidua non in manum, ſed in matrimonium tantum, ſine ſolemni ritu conueniſſet? Tunc aut ſui iuris illa erat, aut filiafamilias. Sui iuris mulier vel tutorem ſibi ex ſupremis prioris mariti tabulis optauerat, vel erat in legitima agnatorum tutela; vel tutorem a praetore maioreque parte Tribunorum plebis datum acceperat. Qualeſcumque eſſent tutores, ii ſane etiam conſtante matrimonio tutelam retinebant, nec vſquam reperias, matrimonium ſine in manum conuentione inter cauſſas, ob quas tutela finiatur, recenſeri, quum tamen eas peraccurate recenſeat V. C. ANT. SCHVLTINGIVS (*p*). Contra exemplo non vno probari poteſt, vxores eiuſmodi et conſtante matrimonio ſubſuiſſe tutoribus, nec quidquam, quod alicuius momenti eſſet, ſine eorum auctoritate geſſiſſe. APVLEIVS (*q*) certe de Pudentilla, vxore ſua: *Dico* inquit, *exiguum herediolum ſexaginta millibus numum, id quoque non me, ſed Pudentillam ſuo nomine, emiſſe, Pudentillae nomine pro eo agello tributum dependi. Praeſens eſt Quaeſtor publicus, cui depenſum eſt, Corninus Celer, vir ornatus: adeſt etiam tutor, auctor mulieris, vir grauiſſimus et ſanctiſſimus, omni cum honore mihi nominandus, Caſſius Longinus.* Sic

Quae in manum non conuenerat, ſi ſui iuris eſſet, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curatoremue datiuum habebat.

(i) L. vlt. C. de inoff. teſt. l. vlt. C. de ſequ. cur. furioſ. l. vlt. C. ad Sc. Tertull. l. 2. C. de ſuis et legit. l. 6. C. de bon. mat. l. 1. §. vlt. ff. de annal. exc.
(k) Dionyſ. Hal. l. 11. p. 95.
(l) Plutarch. in Caton. minor. p. 770.
(m) Dio lib. XLVIII. pag. 384.
(n) Tacit. Annal. V. 1.
(p) Schulting. Iuriſpr. vet. anteiuſt. p. 605.
(q) Apulei. Apolog. II. p. 327.

Digitized by Google

ergo Pudentillae tutor non erat Apuleius, maritus, verum alius plane, Caſſius Longinus. Simile exemplum occurrit in marmore apud GRVTERVM (r), in quo FVRFANNIA L. F. SATVRNINA monimentum ſe feciſſe profitetur SIBI, CONIVGI, ET TVTORI SVO: quae elogia, ne quis ad vnam eamdemque perſonam pertinere exiſtimaret, vtriuſque nomina ibidem expreſſit, tutoremque M. VALERIVM ISAVRVM; coniugem L. ISYCHIVM adpellavit. Iidem vero tutores, qui conſtante matrimonio mulieris curam geſſerant, tutelam, etiam ſoluto eodem, continuabant. Tales enim apud eumdem GRVTERVM (s) ſunt TVTORES SEPTIMIAE, MATRIS LEPIDAE SEPTIMIAE et L. SEPTIMII LIBERALIS, qui FVNDORVM PARTEM VI LEGIS FALC. NOM. DEDVXERVNT. Viduam enim fuiſſe illam Septimiam Priſcam, nemo dubitabit, qui illud quantiuis pretii monimentum totum perlegerit.

§. XVI.

Sin filia familias eſſet, manebat in patria poteſtate.

Nec magis in legitimam viri tutelam perueniebat, quae, in patris conſtituta poteſtate, nubebat. Quum enim nuptiae non ſint inter modos, quibus iure Romano patria poteſtas finiebatur: nupta quoque in patris poteſtate manebat, nec ideo in ſacris parentis eſſe deſinebat, quod in viri amplexus veniſſet. Non equidem ignoro, in alia omnia et hic ire GREG. THOLOSANVM (t), exiſtimantem, patrem poteſtatem omnem, nupti filiam dando, in maritum tranſiluiſſe, adeoque poteſtatem patriam ex eo ſtatim eſſe ſolutam. Sed argumenta, quae hanc in rem attulit, omnia ad conuentionem in manum pertinent; et clariora ſunt veterum teſtimonia, quibus contraria ſententia probatur, quam vt cauillationibus poſſint elidi. IVSTINIANVS (u) enim ingenuam, trium liberorum ius habentem, ex Sc. TERTVLLIANO ad luctuoſam liberorum hereditatem vocari ait; *licet in poteſtate parentis ſit*. Et apud VLPIANVM (x) docet Neratius, *ex vna iniuria interdum tribus oriri iniuriarum actionem, neque vllius actionem per aliam conſumi, vtpote* VXORIS FILIAE FAMILIAS *iniuriam factam eſſe, et viro, et* PATRI *eius*. Quid porro clarius verbis DIOCLETIANI et MAXIMIANI, Imperatorum (y), qui meminerunt vxoris, *quae tempore nuptiarum in* PATRIA POTESTATE *fuerit*, et hinc *fideicommiſſi et relicti commodum* PATRI *quaeſitum eſſe*, definiunt? Et quis dubitet, quaeſo, conſtante matrimonio duraſſe patriam poteſtatem, quum et eo ſoluto adhuc in poteſtate fuiſſe legantur, et hinc pater notetur infamia, *qui vel calumniae cauſſa paſſus eſt filiam*, QVAM IN POTESTATE HABEBAT, *in poſſeſſionem, ventris nomine, mitti* (z), *vel eam, quae* IN POTESTATE *eius eſt, genero mortuo, quum eum mortuum eſſe ſciret, intra id tempus quo elugeri virum*

mortis

(r) Gruter. *Inſcr.* p. DLII. 2.
(s) Idem p. MC. 6.
(t) Greg. Tholoſ. *Synt. Iur.* XI. 4. 9.
(u) §. 2. *Inſt. de SC. Tertull.*
(x) L. 1. §. 9. *ff. de iniur.*
(y) L. 5. *C. de condit. inſert.*
(z) L. 9. *ff. de his, qui not. inf.*

Digitized by Google

moris eſt, antequam virum elugeret, in matrimonium collocauit (a)? Sane quum patria poteſtas, ſemel exſtincta, reuiuiſcere non ſoleat, niſi iure poſtliminii; cui hic locus non eſt: conſequens eſt, vt matrimonio, ſine in manum conuentione inito, ea non expirante, filiaque familias, etiam nupta, in ſacris paternis manſerit. Eo autem poſito, denuo manifeſtum eſt, huiuſmodi etiam vxorem in tutelam viri haud peruenire potuiſſe, quum ne eſſe quidem in tutela potuerit filiafamilias, quae in poteſtate patria vixit, iuriſque expeditiſſimi ſit, patrem habenti tutorem non dari (b).

§. XVII.

Feminae an aliquando in curatione fuerint, et inprimis maritorum?

Quae adhuc de tutela feminarum diximus, eo pertinent omnia vt oſtendamus, vxores Romanas, ſiue in manum conueniſſent, ſiue in matrimonium, in tutelam maritorum legitimam non perueniſſe. Iam operae pretium fuerit, diſquirere, an non vir ſaltem curator vxoris eſſe potuerit? Poſſet quidem haec quaeſtio plus quam Domitiana videri, quum feminae, ſolutae tutela pupillari, non, vti maſculi puberes, curatorum conſilio regerentur, ſed ex eo tempore in perpetua tutela eſſent, tutorem vero habenti curatorem dari, negent iura noſtra, niſi vel parum idoneus ſit tutor, vel ad tempus excuſetur (c). Attamen et curatores feminarum paſſim occurrunt in eorum ICtorum fragmentis, qui, antequam perpetua illa mulierum tutela ab vſu receſſiſſet, floruerunt, veluti PAPINIANI (d), PAVLLI (e), TRYPHONINI (f), nec non in conſtitutionibus ALEXANDRI (g), DIOCLETIANI et MAXIMIANI (h), ANTHEMII (i), Imperatorum, quibus imperantibus tutelae perpetuae iugum iam excuſſiſſe mulieres, nondum ab vllo demonſtratum eſt. Nec nos quidem facile adſenſerimus IAC. RAEVARDO (k), et IO. IAC. WISSENBACHIO (l), omnia haec loca inter emblemata Triboniani numerantibus, quum luculenter a V. C. ANT. SCHVLTINGIO (m) oſtenſum ſit, in quibuſdam horum fragmentorum emendatione non opus, in aliis ne locum quidem eidem fuiſſe, ſi vel maxime Triboniano digiti pruriiſſent. Vidit praeterea hic vir doctiſſimus, ad quod alii plerique caecutiunt, non impediuiſſe perpetuam illam tutelam, quo minus et curatores habere poſſent mulieres adhuc minorennes. Quum enim tutela illa mulierum perpetua, ceu ſupra demonſtrauimus, (§. X.) cum adminiſtratione non eſſet coniuncta; ſed ipſae mulieres recte omnia ipſae gererent, modo a tutoribus interponeretur auctoritas: melioris ſane illae

Z 2 fuiſ-

(a) *L. 1. ff. eod.*
(b) *L. 6. §. vlt. ff. de tut. l. 239. pr. ff. de V. S. §. 1. Inſt. de tut.*
(c) Huber. Praelect. ad Inſt. l. 23. 8.
(d) *L. 5. §. 12. ff. de tur. dot.*
(e) *L. 20. l. 36. l. 37. l. 65. pr. et §. 1. ff. de R. N.*
(f) *L. 67. §. 2. ſeq. ff. eod.*
(g) *L. 3. C. de interd. matr. inter pup.*
(h) *L. 7. C. eod.*
(i) *L. 8. C. eod.*
(k) *Raevard. Var. II. 10.*
(l) *Wiſſenb. Embl. Trib. ad l. 39. tit. de Ritu Nupt. p. 371.*
(m) Schult. *iurisprud. vet. anteiuſt. p. 303. ſeq.*

fuiſſent conditionis, quam maſculi, quibus adhuc minoribus *rei ſuae adminiſtratio non committebatur, quamuis bene rem ſuam gerentibus*, vti loquitur VLPIANVS (*n*). Quamuis ergo tutelam feminarum pupillarem ſtatim exciperet perpetua, ſi eſſent agnati, qui ei gerendae idonei viderentur; dubitari tamen non poteſt, quin et deficientibus agnatis, et iisdem minus idoneis, tantiſper, dum maiorennes fierent, earum aeque ac maſculorum bona a curatoribus fuerint adminiſtrata. Quis enim fieri potuiſſet, vt femina quoque aliquando *in ſuam tutelam perueniret, cum viri potens facta eſſet*, (qualem cauſſam PAVLLVS (*o*) habet,) vel vt *tutor quis puellae eſſe deſineret, ſi ea duodecimum annum impleſſet*, (quod inculcat PAPINIANVS (*p*), niſi minorennis, deficiente agnato, curatorem accepiſſet? Quin ſi vel maxime legitimos tutores haberet femina viri potens, iique etiam adminiſtrandae tutelae non impares eſſent: tamen, vt dixi bona minorennis adminiſtraſſe potuerunt curatores, perſonae curam geſſiſſe tutores, vt ſimul tutores, ſimul curatores habuiſſe videatur, donec ad iuſtam aetatem perueniſſet. Quibus poſitis, (eſt autem res ita perſpicua, vt probatione non indigeat,) conſequens profecto eſt, vt non abſurda ſit, quam hoc paragrapho mouimus, quaeſtio, annon curator ſaltem vxoris ſuae eſſe potuerit maritus? Et id quidem fieri potuiſſe fatemur, quamuis iure inficiemur, eum curatorem fuiſſe legitimum. Notum enim eſt, curatorem nec teſtamento dari conſueuiſſe, quia paterfamilias de tutela ſuae rei, non de curatione legare poterat (*q*), nec curatores aliquos legitimos iure Romano fuiſſe, praeter furioſorum et prodigorum, quos in cura agnatorum et gentilium leges eſſe iuſſerant (*r*). Dabantur ergo curatores petenti mulieri, a magiſtratu, et ſic contingere poterat, vt vel ante matrimonium maritus vxori curator datus eſſet; vel conſtante matrimonio ſibi eum curatorem dari peteret. Antiquitus enim nullam exſtitiſſe legem, quae marito tutelam curamue vxoris deferri prohiberet, eamque prohibitionem Antoninorum demum temporibus ſenatusconſulto eſſe inuentam, infra ſuo loco pluribus demonſtrabimus.

§. XVIII.

Argumentum tertium et reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex Liuio, Boethio et Iſidoro adferuntur, profligata.

Itaque ex his, quae occaſione tutelae mulierum Atticarum de tutela mulierum Romanarum hactenus diſſeruimus, ſatis conſtare arbitramur, inter tutelam mulierum Atticarum Romanarumque maximum fuiſſe diſcrimen, adeoque eo argumento probari non poſſe, vxores Romanas ſub legitima maritorum vel tutela vel curatione fuiſſe. Ne vero et reliqua veterum teſtimonia, quae eam in rem vulgo adferunt, intacta videamur praetermiſiſſe, non magis huic ſententiae noſtrae

(n) *L. 1. §. vlt. ff. de min.*
(o) *L. 51. ff. de legat. 3.*
(p) *L. 13. §. 2. ff. de tut. vel cur. dat.*
(q) *Vlp. Fragm. XI. 14.*
(r) *Cic. Tuſc. Quaeſt. III. 11. de Inuent. II. 50. §. 3. Inſt. de Curat. Horat. Serm. I. 3. Paull. Rec. Sent. III. 4. 7. l. 20. pr. l. 15. pr. ff. de cur. furioſ.*

ſtrae aduerſatur locus Catonis apud LIVIVM (s). Ait ille : *Majores noſtri nullam, ne priuatam quidem rem, agere feminas ſine auctoritate voluerunt : in manu eſſe parentum, fratrum, virorum*. At nihil hic Cato de tutela maritorum legitima. Id modo contendit, feminas in manu vel parentum vel maritorum eſſe : illorum, ſi filiae familias, ſine in manum conuentione, nupſerint : horum, ſi in manum conuenerint. Addit quidem et fratres, nec dubium eſt, quin tutelam eorum legitimam intellexerit ? ſed inde non ſequitur, vt et mariti vxorum tutores legitimi fuerint. Agebatur tum de lege Oppia, quae non tantum ad mulieres innuptas, ſed et virgines, pertinebat. Contendebat Cato, non indulgendum eſſe muliercularum luxui : acriora ſexui illi vincula iniici oportere, maxime, quum omni exuta verecundia, auſae ſint cateruatim in publicum prodire : maiores eas nihil ſine auctore facere permiſiſſe, quippe vel in poteſtate patria, vel in manu et mancipio maritorum, vel in tutela agnatorum aliorumque conſtitutas : iam eas dominari non modo maritis, ſed et magiſtratibus. Refellit haec Valerius, Trib. plebis (t), et Catoni concedit, feminas nihil ſine auctore facere debere : ſeruitutem modo deprecatur : *Et vos*, inquit, *in manu et tutela, non in ſeruitio, debetis habere eas, et malle patres vos, aut viros, quam dominos dici*. Itaque et hic manus ad patrem et maritum, tutela ad alios pertinet. BOETHII (u) locus tantum abeſt, vt tutelam maritorum legitimam confirmet, vt eam deſtruat vel maxime. Teſtatur quidem vir, antiqui iuris peritiſſimus, *mulieres, antiquo iure, tutela perpetua contineri conſueuiſſe* : ſed ſtatim addit : *Recedebant vero a tutoris poteſtate, quae in* MANVM *virorum conuenerant*. Non ergo per conuentionem in manum femina tranſibat in tutelam mariti, ſed in manum et poteſtatem eius, adeoque tunc potius expirabat tutela. Quum enim ſic capite minueretur vxor, ac proinde *caput liberum* eſſe deſineret (x) ; non magis profecto ei opus erat tutore, quam arrogatae, aut ancillae, vel ſeruae. Ab honeſta enim ſeruitute parum abeſſe videbatur conditio mulieris confarreatae, vel coemtae, vel vſucaptae, de qua VIRGILIVS (y).

Liceat Phrygio ſeruire marito.

Et quibuſdam interiectis (z) :

Connubia noſtra
Reppulit, et DOMINVM *Aeneam in regna recepit.*

Quae verba eleganter interpretatus SERVIVS : *Hic*, inquit, *coemtionis ſpeciem tangit poeta. Quoniam, coemtione facta, mulier in poteſtatem viri cedit, atque ita ſuſtinet* CONDITIONEM LIBERAE SERVI-

TV-

(s) Liu. XXXIV. 2.
(t) Liu. XXXIV. 7.
(u) Boeth. *ad Cic.* Top. CXI.
(x) §. 1. *Inſt. quibus mod. tut. fin.* *l.* 14. *pr.* §. 1. *ſeq. ff. de tut.*
(y) Virg. Æn. IV. v. 103.
(z) Idem *ib.* v. 213.

TVTIS. Denique et poſtremus ISIDORI (*a*) locus, qui pro legitima maritorum tutela ad partes poſſet vocari, rem non conficit, quia ibi per *viri auctoritatem* non intelligitur eius tutela, ſed, vti res verbis proxima antecedentibus exprimitur, *poteſtas*, nec in mariti tutela perpetua vxorem eſſe ſcribit, ſed *in tutela* tantum, id eſt, vel agnatorum, vel aliorum, qui eam tutelam iure adquiſiuerant.

§. XIX.

An vir aliquando vxoris tutor vel curator fuerit, quamuis non legitimus?

Quamuis vero ex his omnibus, quae hactenus diſſeruimus, nemini dubium eſſe poſſit, quin Romani legitimi vxorum ſuarum tutores numquam fuerint; non ideo tamen negauerimus, eos aliquando illarum fuerint: non ideo tamen negauerimus, eos aliquando illarum tutelam alio titulo ſuſcipere potuiſſe. Nam primum maritus poterat eſſe tutor datiuus ante nuptias, quam tutelam eum deinde continuaſſe non dubitamus, quia tum nondum exſtabat lex, quae maritum tutorem eſſe prohiberet, quippe a Marco Antonino demum imperatore lata (*b*). Neque obſtat, mulierem nupturam dotem dare, dicere, promittere non niſi auctore tutore ſuo ſolitam eſſe (*c*), eaque in re maritum auctorem fieri in rem ſuam non debuiſſe (*d*). Iam enim lege Iulia et Papia cautum fuerat, *vt Praetor vrbis mulieri virginique, quam ex ea lege nubere oporteret, ad dotem dandam, dicendam, promittendamue tutorem daret, ſi legitimum tutorem pupillum haberet* (*e*): Idque deinde variis S. C. prolatum eſſe ad alios caſus, quibus tutor ordinarius eam in rem auctor fieri non poſſet, diſerte docet VLPIANVS (*f*). Quidni ergo et tunc tutor dari potuiſſet ad dotem dandam, dicendam, promittendamue, ſi ipſi tutori pupilla vel adulta nubere vellet? Sane ſi iam inde ab vrbis origine inter tutorem et mulierem, eius tutelae ſubiectam, ius connubii nullum fuiſſet: quid opus fuiſſet nouo SCto, his nuptiis oppoſito? Deinde quum ſupra demonſtratum ſit, tutorem legitimum potuiſſe tutelam alii extraneo cedere (§. XII.) quidni eam cedere potuerit marito? Tunc vero maritus fuit tutor ceſſitius vxoris ſuae, et loco legitimi tutelam ſuſcepit, quamuis non fuerit legitimus. Vt paucis omnia complectamur, quum tutor eſſe poſſit, quiſquis obeundo muneri publico eſt idoneus, et nec impeditur, nec lege prohibetur tutor eſſe: nihil impedit, quo minus et maritus vxori ſuae tutor dari potuerit. Et quamuis non adſentiamur quibuſdam, qui Ciceronem tutorem cum Publicia in matrimonio vixiſſe exiſtimant, quum teſte PLVTARCHO (*g*) ille non Publiciae tutor fuerit, ſed τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐν πίστει κληρονόμος ἀπολειφθεὶς διεφύλαττεν *bona eius tamquam heres fiduciarius cuſtodiuerit*, ideoque eo exemplo vti non poſſimus: haud raro tamen tutores datos eſſe maritos, vel ideo admodum veroſimile eſt, quod poſtea

(a) Isid. Hiſpal. Orig. XI. extr.
(b) L. 59. ff. de R. N.
(c) Cic. pro Flacc. Cap. XXXIV.
(d) §. 3. Inſt. de auct. tut.
(e) Vlp. Fragm. XI. 20.
(f) Vlp. ibid. §. 21.
(g) Plut. in vita Cic. p. 881.

ſtea tam ſeueris legibus hanc tutelam aboleuerint M. Aurel. Antoninus et Commodus, Imperatores: leges vero et iura, quod recte monet CELSVS (gg), *ad ea potius aptentur, quae et frequenter, et facile, quam quae perraro eueniant*.

§. XX.

Sed certiſſimum eſt demum ad omnem tutelam curamque vxoris aditum interclusum eſſe marito, oratione M. Antonini, grauiſſimi prudentiſſimique principis, quam ſingulari commentario a IVLIO PAVLLO illuſtratam eſſe nouimus (*h*), qui et orationis iſtius et SCti in eius ſententiam facti ſanctionem his verbis expreſſit (*i*): *Senatusconſulto, quo cautum eſt*, NE TVTOR PVPILLAM VEL FILIO SVO, VEL SIBI, NVPTVM COLLOCET, *etiam nepos ſignificatur*: quamuis alibi SCti ſententiam paullo plenius ita deſcribat (k): *Non eſt matrimonium, ſi tutor vel curator pupillam ſuam intra viceſimum et ſeptimum annum, non deſponſam a patre, nec teſtamento deſtinatam, ducat vxorem, vel eam filio ſuo iungat. Quo facto vterque infamatur et pro dignitate pupillae extra ordinem coercetur. Nec intereſt, filius ſui iuris, an in poteſtate patris ſit.* Non iam diſquiremus operoſius, an interpolatus ſit hic locus, eaque, quae de curatore ibi habentur, inter Triboniani emblemata referri oporteat? Nihil enim eſſe, quod id credere nos cogat, iam ſupra aduerſus RAEVARDVM et WISSENBACHIVM oſtendimus. (§. XVI.) Potius, quae fuerit huius tam ſeuerae prohibitionis ratio, operae pretium fuerit cognoſcere. Pleraeque puellae Romanae adhuc impuberes deſpondebantur, quin et nubebant. Hinc M. Valerius Anicetus apud GRVTERVM (*l*) monimentum ponit ſponſae, Valeriae M. F. Fortunatae, quae vixerat ANNOS VIII. MENSES VIII. DIES XVIII. Et apud CORN. NEPOTEM (*m*) Auguſtus natam ex Agrippa et Attici filia puellam, *vix aniculam, Claudio Neroni Druſilla nato, priuigno ſuo, deſpondit*. Quin apud eumdem GRVTERVM (*n*) exſtare exempla vxorum adhuc impuberum, docuit DN. PRAESES (*o*); apud quem et vxorem ſeptem annorum reperimus in inſcriptione, a FABRETTO (*p*) deſcripta:

Senatusconſultum, ne tutor eiuſue filius vxorem duceret feminam, quam tutela regat.

SEPTEM. ME. NATAM.
ANNORVM. GREMIO.
IPSE. RECEPIT. XL.
ANNOS, NATA. NECIS. POTIOR.

Cau-

(gg) L. 5. *ff. de legib.*
(h) *L. 60. ff. de R. N.*
(i) *L. 59. eod.*
(k) *L. 66. eod.*
(l) Grut. *Inſcr. p.* DCCCXXXVII. 2.
(m) Nep. *in Attic.* C. XIX.
(n) Grut. *Inſcr. p.* DCCLXXXVIII. 8. *p.* DCCCXV. 13. *p.* DCCCXXIV. 1.
(o) *Comment. ad L. Iul. et Pap.* II. 5. 2. *pag.* 183. *ſequ.*
(p) Fabret. *Inſcr. cap.* V. *p.* 411.

Cautum quidem fuerat lege Iulia et Papia ; *ne quis ſponſam decenni minorem haberet , deſponſam vero quiſque intra biennium domum duceret* (q) . Sed id non in eam partem accipiendum eſt , ac ſi illa cum immaturis inita ſponſalia ipſaque matrimonia prohibita fuiſſent ; ſed ſenſus tantum eſt , eos , qui immaturas ſibi deſpondere paſſi eſſent , vel eas domum duxiſſent , praemiis maritorum ſponſorumque non fruituros. Hinc multo poſt illam legem docet MODESTINVS (r) , *in ſponſalibus contrahendis aetatem contrahentium definitam non eſſe , vt in matrimoniis , ac proinde a primordio aetatis ſponſalia effici poſſe , ſi modo id fieri ab vtraque perſona intelligatur , id eſt , ſi non ſint minores ſeptem annis*. Quin et nuptiae cum impuberibus frequenter et poſt legem Iuliam et Papiam fiebant , at *minor annis duodecim nupta* , teſte POMPONIO (s) , tunc *demum legitima vxor fiebat , quum apud virum expleſſet annum duodecimum* : a quo tempore et vir dotem petere (t) , ipſaque legatum in tempus , cum nupſerit , relictum exigere poterat (u) . Quum itaque tantilla aetate deſponderentur nuberentque Romanae puellae : verendum ſane erat , ſi in tutoris eiuſque filii tutorum venirent , ne tutor , huius inauſpicati matrimonii obtentu , reddendarum rationum onere ſeſe eximeret , atque ita fortunis euolueret miſeram mulierem , mox fortaſſis eiiciendam toro , triſtiſſimumque audituram carmen (x) :

> *Collige ſarcinulas , dicit libertus , et exi .*
> *Iam grauis es nobis , et ſaepe emungeris , exi*
> *Ocyus , et propera , ſicco venit altera naſo .*

Proſpiciendum itaque videbatur feminis , ne a maritis tutoribus ſpoliarentur , ab iiſque redigerentur ad mendicitatem , quorum vel maxime erat curare , vt res ipſis ſalua eſſet . Id vero non certius ſe conſequuturum ſperabat princeps incomparabilis , quam ſi et tutorem , curatoremue , et eorum filium , a pupillae nuptiis penitus arceret , niſi prius ille redditis rationibus , tutela curaue ſe abdicaſſet .

§. XXI.

Illud productum eſt ad caſum , ſi maritus vxoris ſuae curam poſt nuptias ſuſcipere vellet .

Quamuis vero de eo tantum tutore loqueretur illa Marci Antonini et Commodi oratio , qui iam tempore nuptiarum tutelam gereret : non alienum tamen hoc ab eiuſdem ratione futurum exiſtimabant Principes , ſi hoc ius et ad tutelam , curamue , conſtante iam matrimonio ſuſceptam geſtamque , porrigerent . Diſcimus hoc ex GALLIENI et VALERIANI reſcripto (y) quo Epagatho neſcio cur reſpondent , *licet orationis ſub D. Marco habitae* VERBA *deficiant , eum tamen , qui poſt contractas nuptias , nurui ſuae curator detur , excuſare ſe debere ,*

(q) Dio Caſſ. lib. LIV. p. 531. Suet. Aug. cap. XXXIV.
(r) L. 14. ff. de ſponſ.
(s) L. 4. ff. de R. N.
(t) L. 68. ff. de iur. dot.
(u) L. 17. §. 1. ff. de reb. auct. iud. poſſ. L. 74. ff. de iur. dot. L. 10. pr. ff. de condit. et dem.
(x) Iuuen. Sat. VI. v. 143.
(y) L. 17. C. de exc. tut.

Digitized by Google

bere, ne manifeſtam eius orationis SENTENTIAM *offendat, et labem pudoris contrahat*. Et iam ante haec tempora hanc legis poenam incurriſſe legimus Agathodaemonem quemdam, qui quum infamia ideo notatus, ad ANTONINVM CARACALLAM confugeret, ab eo hoc reſcriptum retulit (z): *Ampliſſimi ordinis conſulto, qui pupillam ſuam vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur, & tamen infamis conſtituitur. Sed ſi tu Demetriae, quum eam in matrimonio haberes, abſens et ignarus curator conſtitutus es, potes eſſe ſecurus, dum tamen alius ſubſtituatur. Non debet enim ignorantia maritorum ampliſſimi ordinis conſulto fraus quaeri*. Denique generatim conſtituit ALEXANDER SEVERVS (*a*), *maritum, etſi rebus vxoris ſuae debeat adfectionem, tamen curatorem creari ei non poſſe*. Id quod adeo expediti iuris videbatur, vt virum vxori, mente captae, curatorem dari poſſe, neget PAPINIANVS (*b*). In omnibus quidem his legibus curatoris tantum mentionem fieri animadvertimus. At quamuis tutelae eadem procul dubio fuerit ratio, eius tamen veſtigium relinquere ideo ſuperuacuum duxerunt Tribonianus eiuſque *συνεργοὶ*, quod tutela adultarum iam exoleuiſſet temporibus Iuſtiniani.

§. XXII.

Ne ſublata quidem perpetua illa feminarum tutela maritus curator vxoris minorennis eſſe potuit.

Nimirum ab eo tempore, quo tutela illa muliebris plane euanuit, (quod non adeo diu ante Iuſtiniani tempora contigiſſe arbitramur,) non amplius quaeſtio moueri poterat, an vxor in tutela mariti viuere poſſet? ſed an eius curam ſuſcipi a marito, fas eſſet? Sane et iure veteri curatoribus indigent vxores minorennes, non modo ob bona receptitia, ceu ſibi perſuaſerunt FR. HOTOMANVS, MYNSINGERVS et WESENBECIVS (*c*), ſed ob paraphernalia quoque, quorum nonniſi ex pacto ad maritum pertinet adminiſtratio iure veteri, nouoque tantum paraphernalium, quae vxor maiorennis non excepit, adminiſtratio viro committitur (*d*), ceu luculenter demonſtrauit ARN. VINNIVS (*e*). Nihilominus tamen et hac cura maritos excluſit IVSTINIANVS (*f*), cuius ex ſententia *maritus, vxori ſuae curator datus, excuſare ſe poteſt, licet ſe immiſceat*. Quae quidem verba ita concepta ſunt, vt non videantur maritum a cura vxorum excludere, ſed ei tantum facere arbitrium, eane excuſatione vti, an curatoris munus obire malit. Sed vere neceſſaria eſt haec excuſatio, ceu ſuperiore paragrapho demonſtrauimus, nec rarum eſt, *poſſe* in iure noſtro et apud alios melioris aeui ſcriptores accipi pro *oportere*, *debere*, *cogi*, ceu poſt IAC. CVIACIVM (*g*) ad Paulli receptas ſententias, in quibus frequentiſſima eſt haec verbi notio, multis exemplis demonſtrauit CONR. RITTERSHV-

(z) L. 4. C. *eod.*
(a) L. 2. C. *qui dar. tut. vel cur. poſſ.*
(b) L. 14. *ff. de cur. fur. et al. extr. min. dat.*
(c) Hotom. Myns. & Weſenb. *ad* §. 19. *Inſt. de excuſ.*
(d) L. 8. *et l. vlt. C. de pact. conu.*
(e) Vinn. *ad* §. 19. *Inſt. de excuſ. n.* 1.
(f) §. *cit. Inſt.*
(g) Cuiac. *Obſ.* XXI. 12.

SIVS (*h*). Senſus ergo et hic eſt, maritum non modo excuſare ſe *poſſe* a cura vxoris, ſed et *debere*, ſi ſaluam velit eſſe exiſtimationem ſuam, quamuis nec THEOPHILVS rem ſatis expreſſerit, dum ſcripſit: *ἐχειροτονήθη τις τῆς οἰκείας γαμετῆς κουράτωρ. δύναται κεχρῆσθαι ἐξκουσατίονι. Vxori ſuae quis datus eſt curator: excuſatione vti poteſt*. Sed ſimili fere loquutione vtuntur auctores noſtri de iis, qui excuſantur ob inimicitias capitales (*i*), litem cum pupillo (*k*), caecitatem, ſurditiem, furorem (*l*), quum tamen has omnes cauſſas eſſe neceſſarias, et volentibus etiam ſuſcipere tutelam obſtare, inter omnes conſtet (*m*).

§. XXIII.

Concluſio, Romanos tutelam curamue maritalem, qualis hodie obtinet, plane ignoraſſe.

Sed plura iam non addimus ex iure Romano, quia vel ex his ſatis ſuperque intelligitur, morem iſtum, quo paſſim hodie vxores in legitima maritorum cura eſſe animaduertimus, non eſſe ex iure Romano, ceu GREG. THOLOSANVS, SCIPIO GENTILIS et IO. SCILTERVS exiſtimarunt, quin iure vetere ne fieri quidem potuiſſe, vt maritus eſſet tutor vel curator vxoris ſuae legitimus, quamuis fortaſſis aliquando, vel datiuus, vel ceſſitius eſſe poſſet: denique nec ad datiuam vel ceſſitiam tutelam viam patuiſſe marito poſt SC. ſub M. Antonino factum, nec ad curam vxoris minorennis, ſublata illa tutela mulierum perpetua, adeoque fruſtra eſſe, qui curae maritali hodiernae lucem foenerare ex iure Romano conantur.

(h) Rittersh. ad Paulli *Rec. Sent. IV.* 14. 1.
(i) §. 11. *Inſt. l. 6. §. 17. ff. de excuſ.*
(k) *L. 20. ff. eod.*
(l) *L. 1. C. qui morb. ſe exc.*
(m) *L. 3. §. 12. ff. de ſuſp. tut. l. 17. C. de exc. tut.*

CAP. II.

DE TVTELA VEL CVRA MARITALI SECVNDVM PRINCIPIA IVRIS GERMANICI.

§. I. Tranſitio ad ius Germanicum. §. II. Illo ignorabatur diſcrimen inter tutelam et curam, §. III. Vxor iure vetere Geltico in poteſtate vel tutela mariti. §. IV. Idque ob coemtionem, quae ſibi adquirebant vxores Celtae. §. V. Communio bonorum huic tutelae maritali non obſtabat. §. VI. Tutela maritalis praeſidium reperis in legibus vetuſtis Germanorum. §. VII. Itemque in chartis et formulis. §. VIII. Eadem firmata iure Saxonico, §. IX. Sueuico, §. X. Normannico: §. XI. variis ſtatutis

tis Germaniae, §. XII. *Galliae*. §. XIII. *Belgii*, §. XIV. *Italiae*, §. XV. *aliarum originis Germanicae gentium*. §. XVI. *Effectus huius tutelae olim vſusfructus bonorum vxoris*. §. XVII. *Libera alienatio ſine conſenſu vxoris*. §. XVIII. *Nihil neque in iudicio, neque extra illud valide ſine mariti conſenſu actum*. §. XIX. *Ius Romanum in Germania receptum alibi hanc tutelam excluſit*. §. XX. *Alibi plane mutauit in curam*. §. XXI. *Quomodo hodie maritus vxoris curator fiat in Saxonia?* §. XXII. *Quomodo aliis locis?* §. XXIII. *Quanta eius poteſtas in Saxonia?* §. XXIV. *Quanta alibi?* §. XXV. *Quid vxor ſine curatore poſſit in Saxonia?* §. XXVI. *Quid extra illam?* §. XXVII. *Effectus quidam veteris iuris etiamnum ſuperſtites*. §. XXVIII. *Concluſio diſſertationis*.

§. I.

Satis diu, et diutius fortaſſis, quam opus quibuſdam videbitur, nos tenuit iuris veteris Romani contemplatio, et tamen, quod ſaepe contingit peregrinantibus, inanes rediimus domum. Fruſtra ergo in vniuerſo Latio quaeſita illa mulierum tutela vel cura, cuius veſtigia expreſſiſſima in foris Germaniae deprehendimus, a calce veluti ad carceres reuocamur, nouumque nobis imponi laborem animaduertimus, per antiquitates Germanicas excurrendi, diſpiciendique, an in iis reperire liceat iuris huius maritalis origines? Ne vero in tanta rerum praeſtantiſſimarum vbertate ac multitudine extra orbitam vagemur; nihil ex inſtituto dicere decreuimus de tutela curaue mulierum innuptarum ac viduarum in Germania, quum ea de re ſatis multa ab aliis, inprimis WIBELIO (*a*), GE. BEYERO (*b*), et V. C. EV. OTTONE (*c*) dicta ſint; ſed de maritorum tantum ſiue tutela ſiue cura legitima, eo ordine differemus, vt explicatis priſci iuris Germanici principiis, eas, quae hodienum paſſim agnoſci videmus, concluſiones ad ea cum cura reuocemus. Tranſitio ad ius Germanicum.

§. II.

Non autem, vt opinamur, cuiquam mirum videbitur, adeo hic fluctuare ſtilum, nec ſatis nobis conſtare, tutorum, an curatorum nomen maritis in Germania ſit concinnius. Totum enim illud tutelae ac curae diſcrimen, quod tam anxie ius noſtrum inculcat, ex iure Romano eſt, cuius ſubtilitates plane ignorarunt maiores noſtri, candidae ſimplicitatis, vti in reliquis negotiis, ita iure ac legibus ſtudioſiſſimi: Illo ignorabatur diſcrimen inter tutelam et curam.

(a) Wibel. *de Contract. fem. cap. XXVII.*
(b) Ge. Beyer. *Poſit. Iur. Germ. lib. I.*
(c) Ev. Otto *de perp. fem. tut. cap. II.*

ſiſſimi: Non iam id pluribus demonſtrabimus, quum otium nobis fecerit Vir, quem paullo ante laudauimus, doctiſſimus GE. BEYERVS *(d)*, et illuſtris academiae noſtrae Cancellarius, IO. PETR. A. LVDEWIG *(e)*, cui nos ad perpoliendas vtriuſque iuris differentias vitam longaeuam, et inconcuſſum in vegeta ſenectute animi corporiſque robur ex animo precamur. Si non alia ſuppeterent argumenta, vel id vnum rem omnem conficeret, quod ne vocabula quidem habuerint veteres Germani, quibus tutorum curatorumque officia diſcernerent: ſed omnes, qui vel pupillorum, vel adultorum, vel mulierum curam ſuſcepiſſent, communi nomine vocarent MVNDWALDOS *(f)*, CVSTODESVE, GVARDIANOS *(g)*, TVTORES *(h)*, vel VORMVNDER *(i)*, BAIVLOS *(k)*, ADVOCATOS vel *(l)* VOIGTE, ipſam vero tutelam generatim eſſe dicerent *poteſtatem* tum in perſonam, tum in res eius, qui illi ſubeſſet. Hinc pleraeque leges veteres *in poteſtate virorum eſſe*, aiunt, vxorem *(m)* dum eas virorum tutela teneri docent. Quin ipſum vocabulum MVND vel MVNDIVM, quod veteribus tutelam notabat, et vnde vocabula MVNDWALDVS, MOMBOIR, VORMVND, manifeſto oriuntur, nihil aliud ſignificauit maioribus, quam poteſtatem. Nimirum *mund* Germanis os etiamnum notare, nemo ignorat. Quum vero ad eius, qui poteſtatem in alterum habet, officium pertineat, ei ore praecipere, eumdemque verbis defendere; vſu demum inualuit, vt qui eſſent in poteſtate, *in ore vel verbis* alicuius *eſſe* dicerentur. LEX SALICA *(n)*: *Si pupilla, quae trahitur, in* VERBIS *regis fuerit*. Et inferius *(o)*: *Rex eum extra* SERMONEM *ponet*, id eſt, vti PITHOEI GLOSSAE interpretantur, *extra mundiburdem*. Similia ſunt apud GREG. TVRONENSEM *(p)*, MARCVLFVM alioſque, apud quos paſſim legas: *Sicharius in eius verbo poſitus: in ſermone et mundeburde cuius quietum reſidere*: et huius generis alia *(q)*. Eadem vero notio eſt vocabuli *mundii*, quod modo poteſtatem, modo tutelam et tuitionem notat. Hinc ODFRIDVS WEISENBVRGENSIS *(r)*: *Von Godt er munzi haben muhd*, i. e. *A Deo oportet habere poteſtatem*: Et BVRCARDVS *(s)*: *Rapuiſti vxorem tuam, et vi, ſine voluntate mulieris, vel parentum, in quorum mundebundio tenebatur, illam abduxiſti*. Plura eius generis collegerunt VOSSIVS *(t)*, CAR-

(d) Beyer. *diſſ. de tut. et cur. different.* p. 65.

(e) Ill. a Ludew. *Differ. Iur. Rom. et Germ. in tut. Diff. II. p.* 1075. *Tom. II. Opuſc.*

(f) *Leg. Langob. l.* 16. 8. *et l.* 17. 5.

(g) Io. Cowell. *Inſt. iur. Angl. l.* 13. 1. *et l.* 23. 1.

(h) *Lex Sax. VII.* 2. 3.

(i) *Ius Prou. Sax. I.* 23. *Ius Sueu. art.* 27.

(k) Choppin. *de Morib. Andeg.* II. 2.

(l) Mager. *de Aduoc. arm. C. II. n.* 200. *ſequ.*

(m) *Lex Wiſig. IV.* 2. 15.

(n) *Lex Salica XIV.* 5.

(o) *Eadem. LIX.* 1.

(p) Greg. *Tur. Annal. IX.* 19.

(q) Eccard. *ad Leg. Sal. p.* 34.

(r) Odfrid. *praef. Euang.*

(s) Burcard. *Decret. XIX. p.* 268.

(t) Voſſ. *de Vitiis Serm. II.* 12. *p.* 227.

Car. dv Fresne (*u*), aliique gloſſariorum ſcriptores, qui ſimul docent, *amond* eiſe hominem ſui iuris (*x*), *mundialem*, qui ſub poteſtate et tutela eſt (*y*) *iamundling* vel *gemundling*, qui ſe bonaque ſua Epiſcopi vel Abbatis poteſtati, vt militiam effugeret, permiſerat (*z*); *mamburnire*, in tutelam et poteſtatem recipere. Vt facile pateat, ignotum Germanis fuiſſe ſubtile poteſtatis, tutelae ac curationis, diſcrimen, ac proinde iis modo liberos in *mundio* et poteſtate parentum (*a*), modo eccleſias in *mundio* vel *mundeburdio* principum (*aa*), modo pupillos et minores in *mundio* tutorum (*b*), modo vxores in poteſtate, tutela et *mundio* virorum (*bb*) fuiſſe, quemadmodum hodienum paſſim curatores aeque ac tutores *Vormundere*, et minores non minus, quam impuberes, *vnmundige* et *pflegbefohlne* adpellari animaduertimus.

§. III.

Vt rem ab ouo ordiamur, neminem arbitramur dubitaturum, quin eadem fuerit Germanorum ac Gallorum origo, populique hi omnes, vna cum Britannis et Hiſpanorum parte, communi Celtarum vel Celto-Shytarum nomine venetint (*c*), rituſque prope eoſdem coluerint, antequam priſci illi Gallorum Hiſpanorumque mores conſuetudine Romanorum contaminarentur. In promtu ſunt teſtimonia DIODORI SICVLI (*cc*), DIONIS CASSII (*d*), et STRABONIS (*dd*) in primis, qui de vniuerſis ad boream gentibus: *ἅπαντας μὲν δὴ τοὺς προσβόῤῥους, κοινῶς δὲ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλουν*, *Veteres Graecorum ſcriptores vniuerſos ſeptentrionales Scytharum et Celtoſcytharum nomine vocarunt*. Apud hos ergo populos tantum non omnes eadem et communis illa erat vxorum conditio, vt in poteſtate ac tutela maritorum eſſent, quamuis bona omnia, quae vel ſub auſpicia nuptiarum poſſidebant, vel conſtante matrimonio adquiſiuerant, communia pro indiuiſo haberent. De Gallis Caesar (*e*): *Viri* inquit, *quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex ſuis bonis, aeſtimatione facta, cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniae coniunctim ratio habetur, fructuſque ſeruantur. Vter eorum vita ſuperauit, ad eum pars vtriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum peruenit. Viri in vxores, ſicuti in liberos, vitae neciſque habent poteſtatem*. Ita apud Gallos ſaltim bona, quae contulerant, cum adquaeſtu, erant communia, et femina nihilominus in per-

Vxor iure vetere Celtico in poteſtate vel tutela mariti.

(u) Car. du Freſne *Gloſſ.* voce *mundeburde*.
(x) *Lex Langob. II. 2. 34.*
(y) Flodoard. *Hiſt. Rhemenſ. II. 19.*
(z) Voſſ. *ubi ſup. p.* 258.
(a) Burcard. Wormat. *ibid.*
(aa) *Chron. Lauriſh. apud* Freher. *Tom. I. Script. Rer. Germ. p.* 59.
(b) *Lex Langob. II. 34. 4.*
(bb) *Lex Langob. II. 55. 2.*
(c) Cluuer. *Germ. Ant. l. 2. et 3.* Io. Picard. Celtopaed. *L. III. p.* 92. *ſequ.*
(cc) Diod. Sic. *lib. V.*
(d) Dio Caſſ. *lib. XXXIX.*
(dd) Strabo *Geogr. XI. p.* 507.
(e) Caeſar *de Bell. Gall. VI.* 19.

perpetua mariti poteſtate ac tutela, eaque rigidiſſima, conſtante matrimonio, viuebat. Nec alii erant Germanorum mores, de quibus TACITVS (*f*): *Ne ſe mulier extra virtutum cogitationes, extra bellorum caſus, putet, ipſis incipientis matrimonii auſpiciis admonetur, venire ſe laborum periculorumque ſociam, idem in pace, idem in praelio paſſuram auſuramque. Hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciant. Sic viuendum, ſic pereundum.* Haec ſane non modo ad vitae conſortium et communia vtriuſque coniugis fata, ſed et ad bonorum communionem pertinere, recte obſeruarunt GROTIVS (*g*), CHR. RODENBVRGIVS (*h*), aliique, qui Tacitum illuſtrarunt, viri doctiſſimi. Nec ſcio, an poteſtatis maritalis luculentius poſſit eſſe argumentum, quam quod idem TACITVS (*i*) *adulterii poenam*, eamque ſatis acrem, *praeſentem et maritis permiſſam*, teſtatur. Eam vero poteſtatem non diſtinctam fuiſſe a tutela, ex iis, quae paullo ante obſeruauimus, ſatis adparet, vt bene rem omnem perſpexerit BEYERVS (*k*), obſeruans, *poteſtatem Germanis conſtanter adpellari Vormundſchafft, quae penes patres, maritos et tutores eadem fuiſſe, et in iure vſusfructus, atque obligatione alterum alendi conſtitiſſe, videatur.*

§. IV.

Idque ob coemtionem, qua ſibi adquirebant vxores Celtae.

Si quis ex nobis quaerat, qui factum ſit, vt tantam viris in vxores poteſtatem permitterent Celtae, quā maiore vix domini in ſeruos vtantur: ei nos veterem nuptiarum ritum, Celtis paene omnibus communem, in memoriam reuocaremus. De Germanis generatim TACITVS (*l*) memoriae prodidit, *maritum ibi vxori obtuliſſe dotem, interfuiſſe parentes et propinquos, et munera probaſſe, munera, non ad delicias muliebres quaeſita, nec quibus noua nupta comatur: ſed boues et fraenatum equum, et ſcutum cum framea gladioque. In haec munera vxorem acceptam, atque ipſam armorum aliquid viro obtuliſſe.* Veram hanc fuiſſe coemtionem, nemo, vti ſperamus, dubitabit, neque quiſquam nobis obuertet illud iurisprudentiae Romanae ſcitum, pretium in emtionis venditionis contractu nonniſi in pecunia numerata conſiſtere poſſe (*m*). Non mirum ſane, ſi Germani, etiam ignari iſtius diſputationis, in caſtra Sabinianorum tranſierint, iiſque pecorum numerus pro diuitiis, permutatio mercium pro emtione fuerit (*n*), quemadmodum et apud HOMERVM (*o*), nondum pecunioſo ſaeculo, Antinous Vlyſſen optans generum, non pecunias promittit, ſed οἶκον καὶ κτήματα, *domum et poſſeſſiones*, et Andromacha apud eum-

(f) Tacit. *de mor. Germ. cap. XVIII.*
(g) Grot. *de Antiqu. reip. Batau. C. II.*
(h) Rodenb. *de iure coniug. Praelim.* §. III. *ſeq. p. 6.*
(i) Tacit. *de mor. Germ. cap. XVIII.*
(k) Beyer. *Spec. iur. Germ. III.* 10. 14.
(l) Tac. *ibid. cap. XVIII.*
(m) §. 2. *Inſt. de emt. vend.*
(n) Tacit. *de mor. German. cap. V.*
(o) Homer. *Odyſſ. VII. v.* 314.

eumdem (*p*) ideo vocatur, *πολύδωρος*., quod vel magnis muneribus ab Hectore coemta ſit, vel magna ei munera dotis loco attulerit. Manſit et poſteris diligens huius priſci moris cuſtodia. Nam nulla fere fuit gens Germanicae aut Scythicae originis, quin ſibi vxores coemtione quaeſiuerit. De Gothis, populo Scythico, id teſtatur POMPONIVS MELA (*q*), de gentibus borealibus SAXO GRAMMATICVS (*r*). Quin eadem conſuetudo in Leges Germanorum poſtea migrauit. Nam apud VISIGOTHOS (*s*) lex iuſſit, *dato pretio, ſicut conſuetudo eſſet, et ante teſtes facto placito, de futuro coniugio fieri definitionem*. FRANCI, ceu ex FREDEGARIO (*t*) et FORMVLA BIGNONIANA (*u*) patet, mulieres ſibi deſpondebant, *oblato ſolido et denario*. Apud SAXONES *vxorem ducturus trecentos ſolidos parentibus dabat* (*x*); apud LANGOBARDOS *metham*, id eſt, donationem (*y*), apud BVRGVNDOS *pretium* (*z*). Vbique vero apud Germanos coemtione fiebant nuptiae, et quamuis et ſponſa aliquid muneris offerret ſponſo, praecipue tamen maritus vxorem ſibi oblato pretio comparabat. Quid ergo mirum, ſi vxores, ſuo aere coemtas, in poteſtate ſua eſſe cenſuerint, in eaſque ſibi omnia permiſerint, quum, vt ait MARTIALIS (*a*),

Id, quod emas, poſſis dicere iure tuum?

§. V.

Communio bonorum huic tutelae maritali non obſtabat.

Videri poſſet tutela vel poteſtas tam rigida parum conuenire arctiſſimae illi, quae inter coniuges Germanos coaluerat, ſocietati, bonorumque omnium, quae Germanis placebat, communioni. Quum enim arctiſſima quaedam amicitia ſit inter ſocios, quae, PVBLIO SYRO teſte, *pares aut accipit, aut facere ſolet*, quamque ICti noſtri fraternae neceſſitudini comparare non dubitarunt (*b*): quis cum illa aequalitate conſiſtere poſſe exiſtimet maritale illud imperium? Enimuero, quum iura Germanorum veterum ad legum Romanarum decempedam non ſint exigenda, et nihil impediat, quo minus inter ſocios quoque et amicos quaedam ſit inaequalitas, ſaepe denique contingat, vt inter principes etiam, qui ob eundem finem ſocietatem ineunt, inaequale aliquod foedus emergat: quidni idem locum habeat inter coniuges? In confarreatas vxores Romae poteſtatem non fuiſſe maritis minorem, quam patribus in filiasfamilias, eamque in ipſo iure vitae ac necis conſtitiſſe, iam ſupra obſeruauimus: (Cap. I. §. XIII.) et tamen eaſdem fuiſſe *κοινωνὰς ἱερῶν τε καὶ χρημάτων*, *participes et conſortes ſacrorum bonorumque*, diſerte teſtatur DIONYSIVS HALICAR-

NAS-

(p) Idem *Iliad. VI. v.* 394.
(q) Pompon. Mela *de Situ orbis* II. 1.
(r) Saxo Grammat. *Hiſt. Dan. lib. VIII. p.* 154.
(s) *Lex Viſigoth.* III. 4. 2.
(t) Fredegar. *cap. XVIII.*
(u) *Formula Bignon. poſt Marculf. p.* 219.
(x) *Lex Sax. tit. VI.* 1. *VII.* 3. *ſequ. et XVIII.*
(y) *Lex Langob.* I. 5.
(z) *Lex Burg. XIV.* 3. *et XXXIV.*
[a] Martial. *Epigr.* II. 20.
[b] L. 63. *pr. ff. pro ſoc.*

NASSENSIS (*c*). Si Romae γυναικοκρατία iſta non obſtitit illi paene heriili maritorum imperio. cur illud Germanis abrogemus viris, cordatioribus ſane, ſuaeque libertatis tenacioribus, quam vt fraena darent impotenti naturae, et, aduerſus arma viroſque intrepidi, a feminis ſe vinciri ac veluti in triumpho duci paterentur? Non tam graue illis erat, vxores in lucri partem admittere, quam eas ſibi aequales habere, quum veriſſimum eſſe ſcirent, quod Romanis necquidquam praedixerat CATO (*d*), *ſuperiores fore vxores, ſimul ac pares eſſe coepiſſent*.

§. VI.

Tutela maritalis praeſidium reperit in legibus vetuſtis Germanorum.

Quum ergo iam inde ab antiquiſſimis temporibus, ceu modo ex CAESARE et TACITO probauimus, ita comparata eſſent iuris Germanici principia, vt mariti vxores, quamuis vtriuſque fortunae omniumque bonorum participes, in manu tamen et poteſtate, id eſt, ſtilo Germanis proprio, in tutela legitima haberent: non temere dubitabit quiſquam, quin et poſteri haec principia ſemper ſequuti ſint. Nulla enim fuit gens, priſci moris patriarumque conſuetudinum tenacior, nulla, quae magis ab omni peregrino ritu olim abhorreret. Hinc et in legibus gentium Germanicarum, quas HEROLDVS et LINDENBROGIVS, aliique viri docti ediderunt, vbique occurrunt huius maritalis tutelae veſtigia. LEGIS WISIGOTHICAE (*e*) ſcitum eſt, *virum vxorem ſuam habere in poteſtate*, et hinc eum per ſeruos quoque vxoris adquirere. Eaedem tamen leges, in quibus non, vt CVIACIVS (*f*) exiſtimat, fere omnia, ſed quaedam tantum ex iure ciuili petita ſunt, in eo a reliquis faciunt diuortium, quod vxorem pro ſe poſtulare patiantur, nec maritum eius nomine admittant, niſi, rem ratam habituram vxorem, cauerit (*g*). Id quod iuris Germanici antiqui principiis parum conuenire, facile vnuſquiſque animaduertit. In LEGE BVRGVNDICA (*h*) dedicitur cauſſa inter Fredegiſilum eiuſque ſponſam Aunegildem, quae, *quum poſt mariti prioris obitum in ſua poteſtate conſiſteret*, et Fredegiſilio deſponſata eſſet de parentum ſententia, Balhamodi amplexus adſectauerat. Quum itaque poſt prioris mariti obitum in ſuam poteſtatem, id eſt, in ſuam tutelam, perueniſſe dicatur Aunegildis: conſequens ſane eſt, vt, conſtante matrimonio priore, ſuae poteſtatis non fuerit, adeoque et apud Burgundos rigidior illa tutela maritalis obtinuerit. Quod multo luculentius demonſtratur ex legis illius additamento primo (*i*), vbi diſerte conſtituit legiſlator. *Quaecumque mulier Burgundica vel Romana voluntate ſua ad maritum ambulauerit, iubemus, vt maritus ipſe facultate ipſius mulieris, ſicut in eam habet* POTESTATEM, *ita et de rebus ſuis*

[c] Dionyſ. Halic. *Ant. Rom.* L. II. *p.* 95.
[d] Cato *apud* Liu. *XXXIV*. 3.
[e] *Lex Wiſigoth. IV*. 2. 15.
[f] Cuiac. *Comment. ad* II. *Feud*. 2.
[g] *Lex Wiſig*. II. 3. 6.
[h] *Lex Burg*. *LII*.
(i) *Additam*. I. *Leg. Burgund. tit. XIII*.

ſuis habeat. En poteſtatem maritalem, quae non modo in vxoris perſonam, ſed et ad bona illius omnia, porrigebatur, quamque non aliam fuiſſe, quam veterem illam tutelam Germanorum maritalem, nemo, iuris Germanici veteris paullo peritior, dubitauerit. Nec alio pertinet locus hic iuris Alamannici (*k*): *Si femina ſub illo viro mortua fuerit, antequam illi* MVNDIVM *apud patrem adquirat, ſoluat eam patri eius CCCC. ſolidis*. Apud Alamannos ergo *mundium*, id eſt, tutela a patre rite et certo pretio erat redimenda. Si quis, inuito patre, vxorem duxiſſet, illa redhibenda erat cum mulcta X. ſolidorum. Priuſquam id factum eſſet, ſi obiiſſet mulier: pretium illud nihilominus patri erat ſoluendum, immo non mulieris tantum, ſed et liberorum, quos ex ea ante redemtam tutelam ſuſceperat. Quin ſi quis alterius vxorem rapuiſſet, et liberos ex ea ſuſcepiſſet, antequam marito perſoluiſſet pretium: liberi iſti *non erant illius, qui eos genuerat, ſed ad illum priorem maritum* MVNDIO *pertinebat* (*l*). Legitima ergo quidem erat apud Alemannos maritorum tutela, ſed non gratuita, verum ſoluto pretio redimenda, ſi mariti liberos in poteſtate habere vellent. Idem paene apud SAXONES obtinuiſſe comperimus. Eorum enim lege antiquiſſima cauetur (*m*), *vt vxorem ducturus, CCC. ſolidos det parentibus eius, ſin ſine voluntate parentum, puella tamen conſentiente, ducta fuiſſet, bis trecentos ſolidos parentibus componeret. Si vero nec parentes, nec puella conſenſerit, id eſt, ſi per vim rapta fuerit: parentibus eius CCC. ſolidos, puellae CCXL. componeret, eamque parentibus reſtitueret*. Haec ad tutelam pertinere, eo minus dubitare licet, quod ex verbis ſequentibus patet, mortuo marito viduam in tutelam filii ex priore vxore, eoue deficiente fratris mariti, vel ne eo quidem exſtante, proximi agnati perueniſſe, adeo, vt ne in alterius quidem torum concedere potuerit, niſi nouus maritus ſolutis CCC. ſolidis eam a tutore redimeret. Denique eodem pertinet caput legis iſtius notatu digniſſimum (*n*): *Lito Regis liceat vxorem emere, vbicumque voluerit, ſed non liceat vllam feminam vendere*. Licebat enim ei vxorem emere, quia tutelam ab alio, qui eam habebat, adquirere poterat: Vendere alii feminam ideo non licebat, quod non litus ſuarum filiarum aut cognatarum, ſed ipſe Rex, cuius in ſeruitute erat, earum tutelam haberet. Quibus per omnia fere ſimilia ſunt, quae LEGE FRISIORVM (*o*) ſancita reperimus. Nam ex huius quoque principiis, ſi quis virginem rapuiſſet, ſoluere ei tenebatur *Wergildum eius, ſiue nobilis, ſiue libera fuerit, ad ſatisfactionem, et ad partem Regis ſimiliter; tertium Weregildum patri ſiue* TVTORI *puellae*. Quod et eo caſu obtinebat, ſi quis feminam *extra voluntatem parentum eius, vel eorum, qui* POTESTATEM *eius habebant, vxorem duxiſſet* (*p*). Tunc enim tutori ſolidi XX. et, ſi nobilis eſſet femina, ſolidi XXX. erant ſoluendi. Quae omnia eo pertinebant, quod apud Germanos non magis, quam olim apud Roma-

(*k*) *Lex Alam. LIV. 1. ſequ.*
(*l*) *Lex Alam. tit. LI. Leg. II.*
(*m*) *Lex Sax. tit. VI.*
(*n*) *Eadem VII. 2. 3.*
(*o*) *Eadem XVII.*
(*p*) *Lex Friſ. LX. 3.*

nos, quidquam poſſet de tutela parentum agnatorumque legitima, ſine eorum auctoritate et conſenſu, deminui, deminueretur autem plurimum, dum ex eorum poteſtate ac tutela femina in poteſtatem tutelamque maritalem tranſiret. At, in nulla fere lege expreſſiora ſunt tutelae iſtius maritalis veſtigia, quam in LANGOBARDICA. Innumera fere ſunt loca, ex quibus diſcimus, feminas ab iis, quorum in poteſtate et tutela erant, ſollemni ritu et pro certo pretio traditas, in tutelam ſeu *mundium* maritorum tranſiiſſe. Sufficiat vnum inde decerpere (q), ſed qui ad rem maxime facere videtur, ROTHARIS REGIS: *Nulli mulieri liberae ſub regni noſtri ditione lege Langobardorum viuenti, liceat in ſuae poteſtatis arbitrio, id eſt, ſine* MVNDIO, *viuere, niſi ſemper ſub* POTESTATE *viri, aut poteſtate curtis Regiae debeat permanere*. Hinc recte CAR. COTTVS SICVLVS (r), NIC. BOERIVS (s), et ANDR. DE BARVLO (t) in gloſſis et commentariis ſuis ad legem hanc Langobardicam hic notant diſcrimen iuris Romani et Langobardici, quod quum illud vxores non patiatur in tutela vel cura mariti eſſe, ſecundum hoc ille ſit tutor vxoris legitimus, eaque tutela non, vti apud Romanos, gratuita, ſed cum multis commodis coniuncta ſit, adeo vt maritus ſuccedat vxori nomine mundii, partemque multae vel aeſtimationis, ob iniuriam vxori illatam, quam illi *compoſitionem* vocabant, lucretur. Atque ita in legibus veterum Germanorum tantum non omnibus praeſidium reperit tutela illa maritorum legitima, quamuis in quibuſdam expreſſiora, in aliis, vti fieri ſolet, obſcuriora eius veſtigia ſuperſint, credo quod earum conditores ſuperuacuum putarint, de re vulgo notiſſima multa verba facere.

§. VII.

Itemque in chartis et formulis. Neque tamen exiſtimandum eſt, veteres tantum gentium Germanicarum leges tutelae illius, tamquam antiquae alicuius fabulae, et quae numquam in vſu fuerit, meminiſſe. Eiuſdem enim tutelae muliebris, ſiue maritorum, ſiue aliorum, diplomata etiam et formulae veteres, paſſim faciunt mentionem. Profert GOLDASTVS (u) chartam veterem Alamannicam, qua Cotauuina, *ancilla Dei*, monaſterio S. Galli tradit quaedam praedia ac mancipia, multis, vti ſolebant, teſtibus eam in rem adhibitis. Inter eos et tutor eius, ſi GOLDASTO credimus, ſignauit, nomine tamen non expreſſo. Ita enim ſeſe habet ſubſcriptio: *Hi ſunt teſtes, qui praeſentes fuerunt, et ſignauerunt: Sig. Cotauuinae, quae hanc traditionem fieri rogauit. Sig. Wichardi.* SIG. TVTO *ſign. VVotahar, ſig. Amalger. Sig. Theothald. ſig. Mairolt. ſig. Tuilo, ſig. VVolfberti. ſig. Aſthari, Ego itaque Albuinus Clericus, rogatus ab Cotauuina hanc cartam ſcripſi ſub die VII. Kalend. Octob. in anno I. regnante Carolomanno Rege*. Hinc notulam addit

(q) *Eadem IX. 4.*
(r) *Lex Langob.* II. 10. 1.
(s) *Gloſſ. ad Leg. Langob.* II. 10. 1.
(t) Andr. de Barulo *in comment. ad Langob. Leg. IX. p.* 351.
(u) Goldaſt. *ad Doſith. Sent. Hadr.* II. *p.* 862. *edit.* Schulting. *et Script. Rer. Alam. Tom.* II. *p.* 26. *edit. nou.*

addit GOLDASTVS: *In hac charta illud obſeruatione non arbitror indignum, iure priſco Alamannorum feminas donaſſe ſine tutoris indicato nomine, quod iure tamen hodierno illorum exigitur, ſi vel donatum, vel legatum ratum eſſe debeat.* Qualia etiam addit v. c. EV. OTTO (*x*). Sed, ſi dicendum, quod res eſt; ſubſcriptio illa rem vix conficit. Nondum enim exploratum eſt, annon *Tuto* ſit nomen proprium teſtis, quemadmodum paullo poſt *Tuilo*. Sicuti enim hodienum vulgus nomina propria contrahit, aut primis ſyllabis truncat: ita et veteres pro Bernardus dixere *Benno*, pro Burcardus *Bucco*, pro Eccardus *Ecco*, pro Eberardus *Ebbo*, pro Wichardus *VViddo*, ceu vir doctiſſimus GE. ECCARDVS (*y*) exemplis quamplurimis oſtendit. Quidni ergo pro Theodardus, Theodoldus, ſimilibuſque *Tuto* dixerint? Sane inter Epiſcopos Hauelbergenſes eſt quidam *Tudo*, et in anonymi Indice Nominum propriorum Alamannicorum apud GOLDASTVM (*z*) occurrunt etiam nomina *Toto*, Totto, *Toto*, *Tuato* et *Tuoto*. Itaque rarior quidem in diplomatibus tutoris mentio, quia pleraque diplomata vetera, quae ſuperſunt, non a priuatis, ſed a feminis illuſtribus, edita ſunt, has vero iam antiquiſſimis temporibus tutorum auctoritate non eguiſſe, ſi ſui eſſent, iam a V. C. Io. SCHILTERO (*a*), aliiſque obſeruatum eſt. Saepiſſime tamen animaduertimus, in diplomatibus etiam vxores illuſtres raro ſolas donatione alioue titulo quidquam in alium transferre, ſed ſemper id maritos vna cum vxoribus facere, quamuis eae fortaſſis primariae eius donationis cauſſae eſſent. Hinc formulae: *Ego in Dei nomine* EBERHARDVS, *Comes, et coniux mea* GEMELTRVDIS, *cedimus a die praeſenti*, etc. (*b*) Ego GERARDVS, *diuinae pietatis munere apud glorioſam Regalem manſuetudinem comitis honore ſublimatus, et communi voto et deſiderio dilectiſſimae coniugis meae, atque amantiſſimae,* BERTAE, *eo quod nobis pariter vnanimiterque, Domino inſpirante, complacuerit, vt de rebus noſtris et poſſeſſionum noſtrarum titulis perennem memoriam Domino, Deo noſtro, vbi laus eius aſſidue fieret, ſtatueremus, etc.* (*c*) Vt alia huius generis praetermittam, quae paſſim apud DACHERIVM (*d*), GVICHENONIVM (*e*), MIRAEVM (*f*), alioſque occurrunt. Quum vero ex eiuſmodi quoque chartis vix liqueat, virne vxori, an viro vxor conſenſerit; (nam et id moribus receptum erat, vt in alienationibus vxor filii filiaeque conſenſum interponerent;) magis huc pertinent chartae Caſaurienſes apud MABBILLONIVM (*g*) et CAR. DV FRESNE (*h*), nec non alia

 apud

(x) Ev. Otto *de perp. Fem. tut.* II. 6. *p.* 237. *ſeq.*

(y) Ge. Eccard. *Orig. Sax.* I. 11. *p.* 45.

(z) Goldaſt. *Script. Rer. Alam.* T. II. *p.* 109. *edit. nou.*

[a] Schilt. *Exer.* X. 18.

[b] Eccard. *Orig. Habsb. p.* 119.

[c] Dacher. *Spicileg.* T. III. *p.* 646.

[d] Dacher. *ibid. p.* 452.

[e] Guichenon. *Bibl. Sebuſ. Cent.* I. *n.* 38. *n.* 42. 47. 51.

[f] Miraeus *Donat. piar. cap.* VI. VII. XV. *Dipl. Belg.* I. 23. 25. II. 24.

[g] Mabillon. *de Re dipl.* VI. 105.

[h] Car. du Freſne *Gloſſ. med. lat.* voce Mundium.

apud Frid. a Sande (*i*), in quarum iſta Siſenandus quidam contendit, *ſe vere Gundam vxorem habere, eo quod ſibi eam ad legitimum matrimonium tradiderit Amalfredus, filius eius cum Mundwaldo ſuo*; in illa *Aelegrina filia Caroli, conſenſu et de voluntate filii ſui Aliperti, in cuius mondium peruenerit, venumdediſſe* ſe dicit: in hac denique memorantur Iacobus quidam Voſſ. et *Hilla, eius vxor legitima, cum ſuo electo mundiburdo, et ſibi iudicialiter dato*. Quin apud ipſum Goldastvm (*k*) reperias chartas Engiltrudae cuiuſdam, et Wolaliub, quae ſeruos manumittunt, illa cum *Richoldo aduocato ſuo*, haec *cum manu aduocati ſui, Engilboldi*. Et in alia (*l*) Manno quidam vendens praedia, profitetur, ſe *eſſe a vice Ioannentes et vxoris ſuae Dominiganes*. Qualem tutorem vel curatorem maritum ipſum datum reperimus etiam in formula Andegauenſi apud Mabillonivm (*m*) eo notatu digniore, quod quum alias ad leges Romanas compoſitae ſint illae formulae, eoque iure maritus tutor vel curator vxoris eſſe non poſſit tamen id licitum fuiſſe inter Francos, inde perſpicue intelligamus.

§. VIII.

Eadem firmata iure Saxonico.

Sed progredimur iam ad inſequentia tempora, quibus in hoc ipſo inferioris Saxoniae tractu ivs saxonicvm: in aliis aliae leges patriae et ſtatuta in ſcripturam redigi coeperunt. In horum pleriſque vti in genere mulierum tutelam, ita et ſpeciatim maritalem, vtramque facere paginam, animaduertimus. In ivre provinciali sax. (*n*) de tutela iſta maritali inſignis occurrit locus: *Vnd ob wol ein Mann ſeinem VVeib nicht ebenburtig wer, iſt er doch ihr Vormund, und ſie iſt ſeine Genoſſin, und trit in ſein Recht, wenn ſie in ſein Bette trit. VVann er aber ſtirbt, ſo iſt ſie ledig von ſeinen Rechten, vnd behelt dann ihr ſelbſt Recht nach ihrer Geburt. Vnd darum muſs auch ihr Vormund ſein ihr nechſter ebenburtiger Schwerdmage, und nicht ihres Mannes*. Legitimus ergo vxoris tutor iure Saxonico eſt maritus, eo vero mortuo, proximus non mariti, ſed mulieris, agnatus, niſi ſuperſtites ſint liberi, tunc enim liberorum agnatus natu maior ſimul viduae tutelam tantiſper gerit, dum ad ſecunda vota tranſeat. Quo pertinet alter Repkovii locus (*o*): *Der kinder aelteſter ebenburdiger Schwerdmage nimmt das Heergewet alles zu ſich, vnd iſt der Kinder Vormund daran, bis ſie zu ihren Iahren kommen. - - - Er iſt auch der VVittwe oder des Kindes Mutter Vormund, bis daſs ſie einen Mann nimmt, der ihr ebenburtig ſey*. Quae omnia iuris Saxonici antiqui principiis paullo ante explicatis vel maxime concinna eſſe, nemo non videt. Sed dici non poteſt, quam hic omnia turbent gloſſarum condito-

[i] Fridr. a Sande *de Effeſtucat.* p. 36. n. 51. p. 42. *cap.* II.

[k] Goldaſt. *Script. Rer. Alam.* T. II. p. 26. 27. *edit. nou.*

[l] Id. *ibid.* n. 33. p. 35. *conf.* n. 34.

[m] Mabill. *Analect. Vet.* T. IV. p. 134. *ſequ.*

[n] *Ius Prou. Sax.* I. 48.

[o] *Ibid. art.* 23.

ditores. Primo enim hanc tutelam tranſformant in curationem, parum memores, Germanos diſcrimen iſtud ſciuiſſe cum ignariſſimis. Denique hanc mariti ſiue tutelam, ſiue curationem, ex ipſo iure Romano (*p*) ſatis imperite arceſſunt, quum curam vxoris eo iure non admitti, priore capite luculenter oſtenderimus, teſtimoniaque veterum iuriſconſultorum, eam in rem citata, non de maritorum tutela, ſed alterum de marito pro vxore cum cautione de rato in foro admittendo; alterum de eiuſdem dominio in dote, et in iure rem dotalem vindicandi, manifeſto agant. Adeo illi, dum iura diuerſa miſcent, turpiter intelligendo fecerunt, vt neutrum intelligeremus, ſi eorum inſiſtendum eſſet veſtigiis. Omitto iam alia, quae ex iure illo Saxonico de hac tutela maritali moneri poſſent, quum ea commodiorem locum repertura ſint in paragraphis inſequentibus, vbi de huius tutelae maritalis effectibus erit diſſerendum.

§. IX.

Potius merito miramur inſignem ea in re iuris Sueuici et Saxonici ſimilitudinem. Agit et IVS PROV. SVEVICVM (*q*) ex inſtituto de mulierum tutela. Eius vero verba ſemel, qualia in V. C. IO. FR. SCHANNATI (*r*) editione habentur, adſcribam, quae ita ſe habent: *Iſt ain Mann ſeinem Weib nit ewenpurtig, er iſt ir Vormund, und iſt ir Voit, und iſt ſi frey, ſi muſs doch ſein Genoſſin ſeyn, als ſy an ſein Pett get, und gewinnet ſy Kind, dy gehoret zu der ergern hant.* Quemadmodum vero apud Saxones, mortuo ſine liberis marito, viduae tutelam ſuſcipiebat agnatus proximus: ita idem in Sueuia obtinebat, eoque pertinent verba ſequentia (*s*): *Als aber ir Man ſtirbe, ſo iſt ſy ledig von ſeinem Recht, und behalt ir Recht nach ir gepurde.* Quae non ſolum de dignitate viduae, ſed et de tutela videntur intelligenda. Denique quemadmodum vidua Saxonica, ſi ſupereſſent liberi impuberes, vna cum liberis iſtis in legitima agnati ſenioris mariti tutela erat: ita et SPECVLATOR SVEVICVS (*t*) ſancit: *wo dy Sun zu iren Iaren nicht chommen ſind, da ſcholl der eltiſt Bruder ſeines Vaters Swert nemen zu Tod leib, und ſcholl der Chind-Vogt ſein --- Er ſol der VVittib verchant ſein, weilen ſy an Mann iſt, ob ſie will, und er ir ebenpurtig iſt.* Sed fatemur, nos dubitare de vocabulo *verchant*, quod nos eo ſenſu legere haud meminimus. Ipſe SPECVLATOR alibi (*u*) tutorum, qui mulieribus praeſunt, nomina ex inſtituto recenſet: *Der Frauen Pfleger etwo haiſſent Sicherpoten, etwo Vormund, etwo Vogt, etwo Behalter, dy ſulln al getru Lait ſeyn.* At non addit nomen *verchant*; nec nos hic locum eſſe putamus vocabulo *Verger*, quod in Dania et Norwegia pro tutore accipitur (*x*), quum ſaeculo XIII. vel XIV. apud Sueuos vix quaeren- Sueuico.

(p) L. 21. C. *de procurat.* l. 9. C. *de rei vind.*

(q) *Ius Prou. Sueu. cap.* CCCIX.

(r) *Land-Recht. art. CVII. apud* Schannat. Samml. *alter Hiſt. Schrifften* Tom. I. *pag.* 227.

(s) *Ibid. art. CVII.*

(t) *Ibid. CVI.*

(u) *Ibid. CVIII.*

(x) Ooſterſon *in Gloſſ. Iur. Dan. p.* 578. *quem locum debemus* ill. a Ludewig *diſſ. de Tut. diſſ.* I. T. II. *p.* 1075. *Opuſc.*

rendum ſit vocabulum, quod iam pridem in prouinciis Daniae multo probioribus euanuerat. Potius nobis dubium non eſt, in mendo cubare codicem, ex quo cel. Schannatus ius prouinciale exſcripſit, legendumque *gerhabent*. Nam hodienum in ſuperiore Germania tutores vocari *Gerhabere*, oſtendit illuſtris huius academiae CANCELLARIVS, IO. PETR. A LVDEWIG (*y*). Ita per omnia conuenit inter Speculatores, Saxonem et Sueuum, niſi quod hic vltimo caſu addit limitationem: *ob ſy will*, adeoque rem in mulieris arbitrio ponit, quum iure Saxonico legitima fuiſſe videatur haec agnati tutela, nec per mulierem ſtetiſſe, agnatum mariti, an alium tutorem habere mallet.

§. X.

Normannico.

QVUM LEGES NORMANNICAE, ab eodem viro illuſtri editae, vbiquae ſapiant mores vere Germanicos, quos gens illa ſecum ex vltimo ſeptentrione in Galliam intulerat: operae pretium fuerit, has quoque adhibere in conſilium, et num in iis etiam tutela illa maritalis praeſidium reperiat, diſquirere. Primum itaque ea lex diſerte ſancit (*z*): *Quum mulier ſub poteſtate viri ſui ſit conſtituta, vir eius de ea, et de rebus ſuis et hereditate ad ſuae arbitrium voluntatis poterit diſpenſare. Nec ea, eo viuente, aliquid de praedictis poteſt vendere vel impedire in eius abſentia, nec eius factum poteſt reuocare et irritare. Nec aliquid reclamare contra alium ipſa poteſt, nec reuocare, ſed vir cum ipſa de omnibus, quae ad eam pertinent, debet audiri*. Additur (*a*), nec abſente quidem marito, dum in eadem prouincia ſit, audiendam eſſe vxorem, niſi quibuſdam caſibus, veluti ſi ipſum maritum ob lenocinium, ſaeuitiamque inſignem in ius vocare velit, aut ipſa per viri diuturnam peregrinationem non poſſit eius auctoritate vti (*b*). Alio eius LEGIS loco (*c*) docetur, mulieres ne quidem in cauſſis criminalibus ſeſe ipſas defendere cauſſamque dicere poſſe, *viros autem de maleficiis vxoribus ſuis illatis, ſequi poſſe in omnibus caſibus ſupra dictis, et eam defendere, ſi fuerint adpellatae, et ſi defendere voluerint*. Denique quum in Normannia inuectum eſſet vectigal, tertio quolibet anno principi perſoluendum, quod *monetagium* ideo vocabatur, *ne ſpecies monetarum in Normannia diſcurrentium in aliis faceret ſ[illegible]mutari* (*d*), idque ab omnibus exigeretur, qui immunitatem non eſſent conſequuti: quaerit legislator, an maritus et vxor ſeorſum id *monetagium* debeant? reſpondetque (*e*): *Omnes coniugatae, cum nihil diuiſum poſſint ac debeant poſſidere, per ſuos maritos ab hac conſuetudine liberantur*. Paullo poſt vero additur (*f*): *Vnde notandum eſt, quod mulieres, ſine conſenſu virorum ſuorum, contractum de poſſeſſione aliqua alienanda nullum poſſunt facere, quin viri earum non valeant reuocare*. Quae omnia ſatis oſtendere arbitramur, apud

(*y*) Idem *ibid. pag.* 1074.

[*z*] *Lex Norm.* II. 36. 3. *et* 4. *apud ill.* Ludwig. *Reliqu.* MSC. *Tom. VII. p.* 338.

[*a*] *Ibid.* §. 5. 6.

[*b*] *Ibid.*

[*c*] *Lex Norm.* II. 10. 1. *p.* 292.

[*d*] *Lex Norm.* I. 13. 2.

[*e*] *Ibid.* §. *VI.*

[*f*] *Ibid.* §. *VII.*

apud Normannos quoque vxores in poteſtate vel tutela mariti vixiſſe, omniaque cum eo habuiſſe communia, et nec contractum valuiſſe, nec actionem forenſem fuiſſe ratam, niſi vtroque caſu auctor factus eſſet maritus, tamquam tutor, vel, vti ipſi vocabant, cuſtos vxoris ſuae legitimus.

§. XI.

Non dubitamus, quin communem hanc fuiſſe totius Germaniae conſuetudinem, luculenter demonſtrari poſſet, ſi iam vacaret ire per ſtatuta, eaque excutere paullo diligentius. Sed ſuffecerit, ex iis, quae ad manum ſunt, quaedam, prout vltro ſe obtulerint, decerpſiſſe. In Bauaria feminas curatoribus ſubeſſe, legitimumque vxorum curatorem eſſe maritum, teſtatur BALTHASAR (g). Idem obtinere Iure Wurtembergico, tam ex ipſis illius prouinciae legibus (h), quam ex BESOLDI (i) et LAVTERBACHII (k) teſtimoniis conſtat. De inferiore Germania eo minus dubitari licet, quo certius conſtat, in ea iura vel Saxonica, vel Lubecenſia, quae maritum vxoris tutorem eſſe diſerte iubent, vbique fere regnaſſe. Hinc IVRE LVBECENSI (l) cauetur, *daſs keine Frau ihr Gut verkauffen moge, noch verſetzen ohn ihrer Vormunder Vollwort, VViſſen und VVillen, es moge auch keine Frau hoher Burge werden, ohne VVillen der Vormunder, denn vor drittehalb Pfennig, auſerhalb derer, welche Kauffmanſchafft, Handel und VVandel treiben. VVas dieſelben geloben, das muſten ſie gelten und bezahlen.* Ne vero quis ignoret, quinam Lubecae ſint feminarum tutores: opportune in commentariis monet MEVIVS (m), *vxores ex coniugio maritos curatores habere, quorum conſenſu in alienationibus et contractibus vtantur, ac proinde eos eheliche Vormunden dici ſolere, immo, non alium, praeter maritum, curatorem, quod nonnullis viſum ſit, deſiderari, niſi forte cum maritis, vel in rem et commodum eorum, contrahatur.* Quod ipſi quoque iuri LVBECENSI (n) conſentaneum eſt, quod diſerte alibi ſancit, vt virgines ſub tutela maneant, *bis ſie zu der Ehe ſcreiten, Nam ſimul ac nupſerunt, et in mariti domum deductae ſunt,* vt idem obſeruat MEVIVS (o), *maritum curatorem habent, qui tutorem liberat ab onere iſto, et ipſe tutoris loco eſt.* Nec alio iure vtuntur HAMBVRGENSES. Poſtquam enim eorum leges (p) monuerunt, omnes mulieres et virgines iure municipali Hamburgico pro minorennibus haberi, ac proinde nec agere, nec conueniri, nec res ſuas cuiquam tradere ſine tutorum vel curatorum conſenſu poſſe, quin ipſo iure nulla eſſe, quae ipſae ſine curatoribus explicarint: ſtatim ſubiiciunt (q): *Der Frauen Vormund iſt*

Variis ſtatutis Germaniae.

(g) Balthaſ. *Reſol. Iur. Bau.* I. 14.

(h) *Ius prou. Wurt. P.* I. *T.* 18. §. *Wir wollen auch.*

(i) Beſold. *ad Ius Wurt.* II. *tit.* 29. §. 152. *ſequ.*

(k) Lauterb. *ad Ius Wurt. ibidem* §. 40. *et P.* I. *tit.* 28. §. 41.

(l) *Ius Lubec.* I. 10. 1.

(m) Meuius *ibid. n.* 17. 18.

(n) *Ius Lubec.* I. 7. 1.

(o) Meu. *ibid. n.* 21.

(p) *Ius Stat. Hamb. P.* I. *tit.* IX. §. 1.

(q) *Ibid.*

Digitized by Google

iſt ihr Ehemann, ſo lange er lebet, der ſie dann im Rechte, als ihr Eheuogt und rechter Vormund, zu vertreten ſchuldig. VVann er aber Tods verfahren iſt, und die Frau im Gericht zu klagen hatte, oder beklagt wurde, ſo ſoll ſie ihr einen kriegiſchen Vormund zu geben bitten. LEGIBVS porro MVNICIPALIBVS GOSLARIENSIBVS, quas edidit illuſtris LEIBNITIVS (r), caueri animaduertimus: *En wif ne mach ane ores Mannes VVetten vnd Vulbord nichts verkoopen noch verwillkoren, wile he ihr nothdorfft gifft.* Similia ex LEGIBVS FRISIAE ORIENTALIS attulit EYBENIVS (s). Et BREMENSES olim iiſdem vixiſſe moribus, ex eorum ſtatutis, quae *Ordelen* (t) vocant, didici, ad quae in commentariis ſuis doctiſſimis, ſed adhuc ineditis, obſeruauit HENR. KREFTINGIVS, IC. et reip. iſtius Conſul grauiſſimus, ita pronunciatum adhuc eſſe in cauſſa teſtamenti coniugis Alberti Detekens, anno MDLVII. die XIX. Decembris. Sic vbique vere apud Germanos diutiſſime manſit priſci illius moris cuſtodia, vt vere adfirmari poſſe videatur, eam Germanis omnibus communem, adeoque γνησίως Germanicum fuiſſe.

§. XII.

Galliae. Et in quis ea de re dubitet, quum ne in exteris quidem prouinciis, in quibus Germanicae originis gentes tot ab hinc ſaeculis noua imperia condiderunt, tutela illa maritalis exolueritʔ Vigere enim illam in vniuerſa Francia, iam pridem docuit Io. FABER (u), cui ea in re ſuffragantur, quicumque conſuetudines prouinciarum et ciuitatum Gallicarum iuſtis commentariis illuſtrant, veluti REN. CHOPPINVS (x), PYRRHVS ANGLEBERMAEVS (y), NIC. BOERIVS (z), IO. SAINSON (a), BARTH. CHASSANAEVS (b), BERTR. ARGENTRAEVS (c), qui omnes fatentur, in Gallia virum non modo dominum rei dotalis, verum etiam vxoris tutorem cenſeri, ſine cuius auctoritate et conſenſu nec contrahere, nec alienare nec lege agere vxori liceat. Quin et hi ſcriptores omnes, veteri Germanorum ſtilo eam tutelam, marito competentem, non curationem, ſed tutelam, imo et poteſtatem adpellitari obſeruant. Quae omnia a Francis eſſe, nemo temere negauerit.

§. XIII.

[r] *Ius munic. Goslar. lib. I. tit. van Frue Gude.* §. 35. *et* 42. *apud* Leibnit. *T. III. Script. rer. Brunſu. p.* 496.

[s] Eyben. *de tut. femin.* P. I. *membr.* I. §. 8. *p.* 325. *in Opp. Eyben.*

[t] *Stat. Bremenſ.* 15. *et Ordel.* 38.

[u] Io. Faber *ad l.* 1. C. *de bon. mat.*

[x] Choppin. *de legib. And. municip.* T. I. *p.* 41. 348. 349. *et* T. II. *p.* 392.

[y] Angleberm. *Conſuet. Aurel. tit.* XIX. §. 10.

[z] Boer. *Conſuet. Bituric. tit.* I. §. 4. *p.* 6. *ſequ.*

[a] Sainſon. *Conſuet. Turon. tit.* XXIV. *pag.* 151.

(b) Chaſſan. *Conſuet. Burgund. Rubr.* IV. §. V. *n.* 45. *p.* 565.

(c) Argentr. *Conſuet. Britann. art.* CCCCLXXXIII. *p.* 1859.

Digitized by Google

§. XIII.

Iiſdem moribus et Belgium partim olim vixit, partim etiamnum viuit, nec vllibi fere, quam in iſtis prouinciis, maior eſt maritorum circa bona vxorum auctoritas, quamuis nuſquam viris magis in ſeruitutem poene cedere dicatur matrimonium, quam in Belgio. *Moribus noſtris*, ait VINNIVS (*d*), *vxor eſt in curatione ac poteſtate mariti, poteſtque maritus bona vxoris etiam ea, quae extra communionem retinuit, non ſolum adminiſtrare, ſed alienare quoque, et obligare, etiam ſine vxoris conſenſu, niſi pactis antenuptialibus expreſſe aliter cautum fuerit*. Itaque vel maxime in HOLLANDIA viget maritalis illa curatio, de qua etiam teſtantur NEOSTADIVS (*e*) et GROTIVS (*f*). Similem fere conſuetudinem Vltraiecti vigere, docet CHR. RODENBVRGIVS (*g*), vbi maritus etiam minor, ſimul ac communem prolem ſuſtulerit, vxoria bona ſuo gubernat arbitrio. Nec aliter ſe rem habere in GELRIA, ZVTPHANIA et TRANSISALANIA, ex ipſis earum prouinciarum ciuitatumque praecipuarum ſtatutis (*h*) patet. Quid? quod in FRISIA quoque, vbi ius Romanum mores patrios tantum non omnes in exilium egit, mulier tamen ipſo iure, et ſine magiſtratus confirmatione, eſt ſub cura mariti ſui, modo hic nec furioſus, nec prodigus, nec minor ſit, ceu pluribus teſtantur Friſiorum Papiniani, IO. A SANDE (*i*), THOM. HERBAIVS (*k*), et VLR. HVBERVS (*l*). Porro de poteſtate et tutela maritali in Brabantia conſulendus eſt FRANC. ZYPAEVS (*m*); in Flandria NIC. BVRGVNDVS (*n*), vt iam non dicamus de reliquis Belgii Auſtriaci prouinciis, quae maiorum illorum mores ac conſuetudines plerumque ſequuntur, et hinc non magis a maritorum tutela ac poteſtate ſolutas eſſe vxores, patiuntur. Belgii.

§. XIV.

Quis crederet in Iulia quoque tam altas radices egiſſe Germanicam illam maritorum tutelam? Et tamen ibi etiam hodienum a tot ſaeculis integra manet conſuetudo illa Germanica, quam Langobardi primum inuexerunt, nec ius vel Romanum, vel Pontificium, quod trans Alpes tam ſancte colitur, in tantum inualuit, vt hunc morem Germanicum poſſeſſione deiicere potuerit. Ex inſtituto hoc probarunt BALDVS (*o*) et GVIDO PANCIROLVS (*p*), qui Ticinenſium, Mediolanenſium, Florentinorum, Eugubinorum aliarumque inſigniorum Italiae.

ciui-

(d) Arn. Vinnius *Comm. ad* §. 19. *Inſt. de exc. tut.*
(e) Nebſtad. *Obſ. rer. iud.* IX.
(f) Grot. *Manud. ad Ius Belg.* I. 3.
(g) Rodenb. *de iure coniug.* IV. 4. 9.
(h) *Landrechten van Zutphen rubr. van huuvelikſche Voorvvarden art.* 5. *Gevvoonten van Deuenter ead. rubr. art.* 8.
(i) Io. a Sande *Deciſ.* II. 4. 6.
(k) Herbai. *Rer. Quotid.* XIII. 4.
(l) Hub. *Prael. ad Pand.* XXIV. 1. 4. 5.
(m) Zypaeus *Notit. Iur. Belg.* p. 172.
(n) Nic. Burgund. *ad Conſuet. Flandr. Tract.* III. n. 1.
(o) Baldus *Conſil.* I. 488. *et in l. velles C. de reuoc. don.*
(p) Panciról. *Var. Lect.* I. 92. p. 179.

ciuitatum leges et ſtatuta ad partes vocant, ex iiſque rem demonſtrant luculentiſſime. Ceterum recte obſeruauit laudatus PANCIROLVS, eos Italiae mores non ex iure Romano aut Attico eſſe, ſed ex Langobardico. *Inde*, inquit, *emanarunt ſtatuta, vt ſine viri licentia vxor contrahere, aut teſtari nequeat, vt Florentiae caueri ait* BALDVS, *et Papiae, et aliis quam plurimis in locis, et ciuitate Eugubii*. Adeo mordicus moribus patriis inhaerere ſolent gentes. Adeo difficile eſt, eos ita veluti proſcribere, vt non ſui veſtigia expreſſiſſima vbique relinquant.

§. XV.

Aliarum originis Germanicae gentium.

Id quod aliarum originis Germanicae gentium exemplis facile poteſt demonſtrari. In HISPANIA enim, vbi olim Sueui et Vandali, poſt Viſigothi, conſederant, in tanta rerum omnium conuerſione ipſaque ſub Maurorum tyrannide, locum tamen ſuum tuita eſt cura maritalis, de qua multis agunt ſcriptores Hiſpani, et in his ALFONSVS DE AZEVEDO (q). De Anglis quoque non modo ex legibus vetuſtis AETTHILBERTI (r) conſtat, eos maritis tutelam vxoris conceſſiſſe, ſed et de ſuis temporibus ſcribit IO. COWELLVS (s), *vxorem iure Anglicano in poteſtate vel ſub virga viri ſui eſſe*, ac proinde, *quodcumque vir durante matrimonio de terris vxoris ſuae agat, illud illam demum ſuperuiuentem poſt mortem eius diſſoluere poſſe, tamquam tum actum, quum illa, maritali obſequio per leges adſtricta, ei contradicere non potuerit;* idemque alibi (t) docet, *feminam, quamuis citius, quam maſculus, cuſtodem remoueat, tamen ſimul ac nupſerit, tutelam domini ſui cum noua viri poteſtate commutare*. Procul dubio etiam ex illa maritali tutela eſt, quod LEGIBVS DANICIS (u) cautum reperimus, *vt maritus nec ad eas alienum, quo vxor, quamdiu in communione cum ipſo viuit, ſe obſtrinxit, ſuſcipiendum, neque ad contractum, quem eadem interea temporis fecerit, adimplendum obligetur, niſi negotium eiuſmodi vel ipſo volente et ſciente, vel etiam communis vtilitatis atque ineuitabilis neceſſitatis cauſſa, geſtum eſſe liquido demonſtretur*. Quibus gemina ſunt IVRA SVECICA (x), ſecundum quae, ſi vel vltra vnum ſolidum vxor ſine mariti conſenſu emerit, hic contractum reſcindere poteſt. Denique et de NORVEGIS refert LOCCENIVS (y), eos vxoribus poteſtatem non facere quidquam mercandi, cuius aeſtimatio aſſem excedat. Quae quidem doctiſſimus HERTIVS (z) veteri illi Legi Atticae, de qua ſupra diximus, rectiſſime comparat, quamuis nomen tutoris vel curatoris marito in his legibus tribui, non animaduertamus.

§. XVI.

(q) Azeved. *ad Reg. Conſt. Hiſp. V.* 3.
(r) Io. Cowell. *Inſt. Iur. Angl.* I. 10. *p.* 17.
(s) Idem I. 22. *p.* 40.
(t) Idem I. 10.
(u) *Leges Dan. V.* 1. 13.
(x) Loccen. *Synopſ. iur. Suecia. Addend. ad Diſſ. XV. quaeſt.* I.
(y) Idem *ibid.*
(z) Hert. *ad* Puffend. *I. N. et G.* III. 6. 5. *not.* 6.

§. XVI.

Effectus huius tutelae olim vſusfructus bonorum vxoris.

Sic vniuerſalem hanc fuiſſe Germanorum conſuetudinem ſatis, niſi fallimur, demonſtrauimus. Iam vero ex iis, quae diximus, manifeſtum eſſe arbitramur, non fuiſſe hanc tutelam maritalem Germanicam illi Romanae ſimilem, ſed effectu diuerſiſſimam. Nam non modo in poteſtate dirigendi actiones vxoris, eamque defendendi, conſtitit, verum etiam in iure adquirendi, fere vti patria poteſtas Romanorum. Hinc quum apud Romanos mulierum tutores, teſte VLPIANO (*a*), non gererent, ſed auctoritatem tantum iis, ciuile aliquod negotium explicaturis, interponerent, adeoque multo minus ex tutela quidquam caperent lucri: tantum abeſt, vt Germani vxores vllum gerere negotium paſſi ſint, vt ſolus maritus bona omnia communia ſuo arbitrio adminiſtrarit, quin et fructus lucraque omnia inde ſolus perceperit. Quemadmodum enim aliae veterum Germanorum tutelae (*b*), ita et maritalis illa vel maxime erat fructuaria. Hinc IVRE SAXONICO (*c*) cautum eſt: *VVann ein Mann ein VVeib nimmt, ſo nimmt er in ſeine Gewehr alles ihr Gut zu rechter Vormundſchafft*. Ita enim legendum eſſe, non, vti in ZOBELLIANA: *So nimmt er ſie in Gewehr, vnd alles ihr Gut zu rechter Vormundſchafft*, cum ex editionibus antiquis, quas noſter olim LVDOVICI reſtituit, tum ex codice MSC. bibliothecae Paullinae Lipſienſis, quo V. C. CAR. GVIL. GAERTNERVS vſus eſt, adparet. Et paullo poſt (*d*): *Der Mann mag an ſeines VVeibes Gut kein ander Gewehr gewinnen, dann als er zu dem erſten mit ihr empfing in Vormundſchafft*. Iure ergo Saxonico vxoris bona ſuis iuncta maritus adminiſtrabat ſolus, tamquam legitimus vxoris tutor, iiſque vtebatur fruebatur aeque, ac ſuis, ſuperſtes vero res mobiles omnes ſibi vindicabat, ſolis vtenſilibus ad proximam cognatam, et immobilibus ad heredes deuoluendis. Qua in re inter dotem et paraphernalia vxoris bona vetere iure Germanico nihil diſcriminis fuiſſe, recte obſeruarunt viri doctiſſimi, illuſtris a BERGER (*e*) et laudatus paullo ante CAR. GVIL. GAERTNERVS (*f*). Ex quo ſimul diſcimus, vnde ſit receptus ille moribus Germaniae vſusfructus paraphernalium, quem iura Romana ignorant, niſi ſpeciali pacto antenuptiali diſerte fuerit conſtitutus (*g*). Quamuis enim, inuecto paullatim iure Romano, vxores Germaniae maritis dotem in parte bonorum conſtituere ſolerent, et ſic fieri non poſſet, quin diſcrimen aliquod bonorum dotalium ac paraphernalium, maioribus noſtris ignotum ſtatuerent: non tamen ideo repudium dederunt iuri patrio, ſed principium iſtud, quod vſusfructus in bonis vxoris omnibus marito debeatur, ſaluum eſſe voluerunt, vt recte illi nobis ſubducere rationes videantur, qui vſumfructum illum parapher-

(a) Vlp. *Fragm. XI. 23.*

(b) Ill. a Ludewig *Differ. Iur. Rom. et Germ. in Fruct. attribut. Tutel. fruct. Diff. I.*

(c) *Ius Prou. Sax. I. 31.*

(d) *Ibid. ſub fin.*

(e) Berger. *diſſ. de diſcr. bon. vxor.* §. 27.

(f) Car. Guil. Gaertn. *Diſſ. de diſt. inter dot. et paraph.* §. VI.

nalium non ex iure ciuili Romanorum, ſed ex moribus patriis repetendum eſſe, exiſtimant.

§. XVII.

Libera alienatio ſine conſenſu vxoris.

Ex eodem porro principio eſt, quod, quum vxor nihil rerum ſuarum alienare, vlloue titulo in alium transferre poſſet, ſine conſenſu viri, hic plerisque locis omnia, pro lubitu et inconſulta vxore, conſtante matrimonio, alienaret. Vidimus ſupra (§. VI. X. XV.) rigidam illam poteſtatem obtinuiſſe apud Burgundos (*h*), et Normannos (*i*); et hodienum obtinere apud Belgas (*k*) et Anglos (*l*), adeo, vt omnia ſuo arbitrio agat maritus, eiusque acta vxor irrita reddere nullo modo poſſit conſtante matrimonio. Eo enim ſoluto id licere in Anglia, laudatus aliquoties Io. Cowellvs obſeruauit. Exſtant Conſuetudines Syluaeducenſes inſcriptae: *Coſtumen ende Vſantien von der Hoofiſtadt ende Meyerie van s' Hertogenboſche*, in quibus et haec legas (*m*): *Een Man is Momboir van ſyne Huyſvrouwe, ende magh alleen haere Goederen, Actien ende Schulden als Momboir vervolgen, heiſſchen ende beſchulden, ende daerenboven magh by ſowel allen ſyner Huysvrowen Goederen van haer haerent weghen gekomen, als ſyn eyghene Goederen, ſonder conſent ende bywesen van ſyne Huysvrouwe verkoopen, verſetten, veralieneren, belaſten, ende aduerſints verbinden, eegene of Leengouderen weſende*. Et paullo poſt (*n*): *Inſgelyk een Vrouwe met haeren Man woonende, en magh haere Erffelyke Goederen niet verkoopen, verminderen, ofte belaſten, noch in Recht ſtaen, noch Procureurmaechtigen, ſonder Conſent van haeren Man.* Qui hoc ſtatutum deſcripſit, V. C. Io. Nic. Hertivs (*o*), eam mariti in vxoris bona poteſtatem *inſolitam prorſus* vocat, additque, *cauſſam legis adeo inſolitae conſtanti fama ab indigenis memorari, quod aliquando feminae maritos ſuos e captiuitate bellica liberare renuiſſent*. Sed eſt haec fama ſine auctore, ipſaque illa conſuetudo in Belgio ne ſingularis quidem, nedum prorſus inſolita, poteſt adpellari, quum idem fere in Hollandia et plerisque Belgii prouinciis obtinere viderimus, quin olim paſſim obtinuiſſe apud gentes originis Germanicae, nemo, morum antiquorum paullo peritior, ignoret. Paſſim dico. Nam quibuſdam locis paullo adſtrictiorem fuiſſe hanc alienandi poteſtatem, vltro fatemur. Tantum enim abeſt, vt vir in Germania res vxoris ſine conſenſu eius alienare potuerit, vt ne ſuas quidem res, ea inconſulta, in alios potuerit transferre. Quod ex innumeris diplomatibus demonſtrare liceret, niſi id iam ab aliis viris doctis eſſet demonſtratum. Enim veru, vtut maritus alienare res vxoris, ea inconſulta, non

(g) *L. 8. C. de pact. conu.*
(h) *Leg. Burg. Additam. I. tit. XIII.*
(i) *Lex Norm. II. 36. 3. et 4.*
(k) Vinn. Comm. *ad Inſt.* §. 19. *de excuſ. tut.*
(l) Cowell. *Inſt. iur. Angl.* I. 22. *p.* 40.
(m) *Statuta Sylvaeducenſia tit. XIV. vande Rechten gebouvvelickte Luyden, art.* I.
(n) *Ibidem*.
(o) Hert. *opp.* T. III. *p.* 404.

non vbique poſſit: commue tamen id habebant gentes Germanicae originis, vt nec vxoribus, niſi auctoribus maritis, quidquam vendere vel oppignorare fas eſſet. Diſerte enim Ivs Provinciale Saxonicvm (p): *Ein VVeib mag auch ohn ihres Mannes Vrlaub ihr Gut nicht vergeben, noch ihr eigen verkauffen, - - - um daſs er mit ihr in der Gewehr ſitzt*. Quod ius reliqua ſtatuta omnia ſequuntur.

§. XVIII.

Nihil neque in iudicio, neque extra illud valide mariti conſenſu actum.

Nec dubium eſt, quin ſine marito lege agere, vel in iudicio ſtare mulier non potuerit. Femina enim Germanica nec pro ſe quidem poſtulare poterat, ſed ſemper a curatore erat defendenda. Id quod hodienum non modo in Saxonia (q), ſed et Lubecae (r), et Hamburgi (s), immo et in tractu Wurtenbergico (t), in Belgio (u), aliiſque, quarum ſtatuta ſupra recenſuimus, prouinciis obtinet. Itaque aut curatorem litis habere debebat vxor Germana, aut marito auctore in iudicio ſe ſiſtere tenebatur, ſiue voluntariae, ſine contentioſae iuriſdictionis actus eſſet explicandus. Quae mariti curatela inprimis iure Langobardico requirebatur. Nec dubium eſt, quin idem olim ius viguerit in Saxonia, vt quidquid ageret in iudicio vxor, id ratum eſſet, modo ei adeſſet maritus, et tutoris legitimi munere fungeretur. Neque enim vmquam ius Saxonicum hic diuerſum ſtatuit, ſed potius diſerte ait, nihil eam valide in iudicio tradere, ſine mariti conſenſu, *ſie koenne ihr Gut nicht auslaſſen, ohn ihres Mannes Vrlaub*: (ergo conſentiente marito poterat,) *um daſs er mit ihr in der Gewehr ſitze* (x). Et quid clarius quaeſo textu Weichbildi vel Ivris Magdebvrgici (y): *VVem man dem Mann das VVeib vertrauet, vnd ſie in ſein Bett trit, ſo iſt ſie des Mannes Genoſſin, vnd er iſt ihr Vormund, wo ſie es bedarff*, id eſt, vbicumque curatore opus eſt, ſiue in iudicio quid peragendum ſit, ſiue extra illud. Nec aliarum ciuitatum leges hic diſtinguunt inter negotia forenſia et priuata, ſed vtriſque explicandi mariti ſufficere conſenſum, ſtatuunt, et ICtos Saxonicos reprehendit Mevivs (z), quod ius patrium hic corruperint, maritumque, tamquam curatorem legitimum vxoris ſuae ſe ſiſtere volentem, in iudicio, niſi vel caueat de rato, vel tamquam alius litis curator producat curatorium, repulerint (a).

§. XIX.

Ius Romanum in Germania receptum alibi hanc tutelam excluſit.

Nimirum haec tropica inſtituit ius Romanum*, ſimul ac illud in fora Germanica penetrare coepit. Eo enim primo factum eſt, vt tutela illa adultarum in quibuſdam Germaniae prouinciis plane exoleſce-

(p) *Ius prou. Sax.* I. 45.
(q) *Ibid.* I. 46. II. 63.
(r) *Ius Lubec.* I. 7. 1. *et ibi* Meu. n. 18.
(s) *Ius Statut. Hamb.* I. 9. 1.
(t) *Ius Wurtemb.* I. 18. *Add.* Wibel. *de Contract. Mulier.* III. 8. 135.
(u) Lamb. Gorif. *Aduerſar.* I. 4. 5.
(x) *Ius prou. Sax.* I. 45.
(y) *Weichb. art.* LXV.
(z) *Ad ius Lubec.* I. 10. 3. n. 18.
(a) Carpzou. P. I. Conſt. I. Def. 31.

Digitized by Google

ſceret; in aliis, vbi ſanctior manſit iuris patrii cuſtodia, eadem priſtinam naturam et indolem non parum amitteret, vt vix hodie ſibi ſimilis videatur. Plane abolita eſt pleriſque locis, vbi, repudiato iure patrio, ius Romanum priuatum primum veluti locum obtinuit. Sic enim de Marchia auctor eſt STRYKIVS (*b*), mulieres et ſine curatoribus ibi agere omnia, et pro ſe recte poſtulare, niſi ſponte ſibi eos petierint, quibus inconſultis deinde vix quidquam valide agant. Sed non ſtatim et veluti praecipiti curſu, ſed paullatim, ibi id iugum excuſſiſſe mulieres, ex iuriſconſultorum Marchicorum ſcriptis probatu facillimum eſt. Refert enim FRID. PRVCKMANNVS (*c*), in Marchia etiam Brandenburgica feminis curatorem dari ſolere, dum teſtamenta condant, vel actus iudiciales exerceant, idque ius Saxonicum poſt ſe ait reliquiſſe, quo in iſto quoque terrarum tractu patrum memoria vixerint. Cui ſuffragantur etiam IOACH. SCHEPLIZIVS (*d*) et FRID. MVLLERVS (*e*). Sed certum tamen eſt, eam mulierum vel tutelam, vel curam, ibi demum in exſilium actam eſſe, adeo, vt hodie ipſa femina pro ſe ſine curatore poſtulet, et ne maritus quidem pro ea admittatur ſine cautione, rem ratam habituram vxorem. Eadem obtinere in Ducatu Brunſuicenſi et Luneburgenſi, idem obſeruat STRYKIVS (*f*). Nec aliter in aliis Germaniae prouinciis, vbi, adoptato iure Romano, vel plane in deſuetudinem abiit tutela mulierum, veluti in Pomerania (*g*), arbitrio mulierum relicta eſt; maritalis vero tutelae vocabulum, *die eheliche Vormundſchaft* aeque, ac curatela litis, fere in vmbram abiit: quod vel maxime mireris de Friſia orientali, in qua tutela illa, quamuis ſingulari ſtatuto nitatur, plane tamen euanuit, ceu exemplis forenſibus demonſtrauit EYBENIVS (*h*), quum tamen in ipſa Friſia, qua nulla fere gens iuris Romani ſeruantior eſt (*i*), illa etiamnum vſu perpetuo ſeruetur. Tantam morum ac legum diſſimilitudinem in Germaniam inuexit ius Romanum, aliis gentibus patrii moris tenacioribus, aliis iuri Romano plane obnoxiis, et veluti diuina humanaque ei omnia dedentibus. Quid? quod pleriſque locis eo decurſum eſt, vt ICti extra Saxoniam ad ſuſcipiendam probationem obſtrictum putent eum, qui aut feminae perſonam ſtandi in iudicio dubiam reddere (*k*); aut pro ea maritum, de receptitiis bonis acturum, ſine mandato, vel cautione de rato admittendum eſſe, contendat (*l*). Quae omnia quam iuris patrii principiis aduerſentur nemo non intelligit.

§. XX.

(b) Stryk. *Vſ. Mod. Digeſt.* III. 1. 5. *p.* 309.

(c) Pruckmann. *lib.* I. *Conſ.* XLVIII. *n.* 191.

(d) Scheplitz. *Conſuet. Marcb.* P. III. *tit.* II. §. 6. *n.* 2. *p.* 172.

(e) Muller. *Prax. For. Marcb. Reſol.* CXXV. *n.* 60.

(f) Stryk. *Not. ad Laut.* p. 105.

(g) Meu. *P.* IV. *Dec.* 99.

(h) Eyben. *de tutel.* I. 1. *p.* 328.

(i) Zach. Huber. *Obſ. Rer. iudicat. Cent.* I. *in praef.*

(k) Stryk. *Vſ. mod. ibid. n.* 5. *p.* 309

(l) Hahn. ad Weſenb. *tit. de tutel. n.* 5. Esbach. *ad* Carpz. P. II. *Conſt.* 15. *def.* 1.

Digitized by Google

§. XX.

Alibi plane mutauit in curam.

At ne iis quidem loci omnibus, vbi etiamnum mulieres vel ſub cura, vel ſub tutela ſiue maritorum, ſiue aliorum, eſſe iubentur, ius iſtud Germanicum illibatum manſit. Nam primo, quum ICti ex iure Romano didiciſſent, puberes et viri potentes non in tutela, ſed cura, eſſe poſſe: tutelam illam in curam commutarunt. Quo factum, vt frequenter quidem audias, mulierem contraxiſſe vel egiſſe cum curatore, rariſſime autem, eam tutoris ſui auctoritatem adhibuiſſe. Quod ſine ratione fieri, facile poteſt probari. Nam ignotum maioribus fuiſſe tutorum et curatorum diſcrimen, ſupra (§. II.) vidimus, et tutela illa, quam vel mariti, vel agnati, ex lege apud Germanos ſuſcipiebant, non modo primario ad bona earum, ſed vel maxime ad perſonam, pertinebat: id quod vel inde patet, quod ex plerarumque prouinciarum legibus ne nuptias quidem inire ſine tutorum illorum conſenſu poſſent (*m*), quum id ſine curatorum conſenſu recte fiat ex principiis iuris Romani (*n*). Deinde cum vetus illa tutela eſſet legitima, quam ipſo iure acquirebat maritus, ſimul ac vxor in eius torum conceſſiſſet, (*wann ſie in ſein Bett trat*) adeoque nec conſtitutione ſolemni, nec confirmatione magiſtratus, ad explicanda illius tutelae munia opus eſſet; denuo legitimam illam tutelam tantum ad adminiſtrandas vxoris res ſufficere, exiſtimarunt, non ad actiones pro vxore inſtituendas ſuſcipiendaſque. Hinc Saxonici doctores negant, maritum vxoris nomine in iudicio eſſe admittendum, priuſquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit (*o*). Quin ne mandari quidem marito litem ab vxore ſine curatore poſſe, contra RAVCHBARVM (*p*) contendunt DAN. MOLLERVS (*q*) et BEN. CARPZOVIVS (*r*), quorum ſententiam poſtea ordinatione Proceſſus Sax. ratam habuit Saxoniae Elector (*s*). Denique pleraque huic tutelae effecta ſubtraxerunt, eatenus, vt illa non amplius ex illa tutela maritali, ſed ex iuribus peregrinis, explicare plerique malint. Sic enim adminiſtrationem rerum illatarum, quam ex tutela maritali differte arceſſit ius Saxonicum, ipſi eamdem putant cum adminiſtratione, quam ſecundum ius Romanum nouiſſimum marito in paraphernalibus competere nouimus (*t*), quum tamen haec non ſit fructuaria, niſi pactione conſtituatur vſusfructus, illa, tamquam ex tutela legitima Germanorum profecta, cum uſufructu ſemper coniuncta ſit. Curatoris, quoque, vt vocant, conſenſum non amplius putant neceſſarium vel puellae, vel viduae nupturae, quin iniqua atque iniuſta eſſe arbitrantur eiuſmodi ſtatuta, quae a curatorum conſenſu nuptiarum validitatem ſuſpendunt, quem tantum decori cauſſa adhibendum ipſi exiſti-

(m) Ill. a Ludewig *de Conſenſu Connub. extra patrem. Diff.* II. *p.* 19.

(n) *L.* 8. *C. de nupt.*

(o) Carpz. P. I. C. I. *Def.* 31. Rauchb. P. I. *Quaeſt.* II. *n.* 46. Moller. *Semeſt.* I. 18. 19.

(p) Rauchb. *ibid. n.* 52. *ſequ.*

(q) Moller. *ad Conſt. El. XV.* 62. *ſequ. et Semeſtr.* I. 18.

(r) Carpz. *ibid. def.* 32. *n.* 4.

(s) *Ordn. Proc. tit.* VIII. *pr.*

(t) *L.* 8. *C. de pact. conu.*

exiſtimant (*u*). Quae quam aliena ſint a Theomidos Germanicae principiis, ex iis, quae ſupra (§. II.) diſſeruimus, ſatis vnuſquiſque intelliget.

§. XXI.

Quomodo hodie maritus vxoris curator fiat in Saxonia?

Sed iam operae pretium fuerit, hodiernam huius tutelae curaeue indolem cum iuris antiqui principiis, iiſque, quae poſtea ex iure Romano recepta ſunt, quin et praxin Saxonicam cum aliarum ciuitatum legibus et ſtatutis contendere, vt eo magis adpareat, qualia hodienum ſuperſint veteris iſtius tutelae maritalis veſtigia. Et primo quidem iam diximus, vetere iure marito hanc tutelam ex lege competiiſſe, ſimul ac vxor in eius amplexus veniſſet. Itaque non opus erat vel ſingulari conſtitutione, vel confirmatione magiſtratus. At Saxones aliter philoſophari coeperunt. Sufficere putant curam maritalem legitimam, ſi quid agendum contrahendumque ſit extra iudicium, adeo vt ſi vel maxime ſingularem curatorem acceperint a iudice, tamen alterutrius, ſiue mariti ſiue conſtituti curatoris, conſenſus vxori contrahenti ſufficiat, modo ille non diſſentiat (*x*). Hinc quum Auguſtus Elector Saxoniae (*y*) vſus ſit verbis: *Ohne Vorwiſſen vnd auctoritat ihrer ehelichen vnd anderer verordneten Vormunder*: copulam ET disiunctiue interpretandam putant MOLLERVS (*z*) et BERLICHIVS (*a*), quamuis veroſimilior ſit ſententia CARPZOVII (*b*), verba illa accipientis de feminis nuptis et innuptis ſimul, adeoque illa poſtrema: *verordneten Vormunden* referentis ad innuptas. Vnico caſu mariti curatoris conſenſum feminae ſufficere negant, ſi nimirum cum marito, vel in eius commodum, contrahere velit. Quod et iuſtam habet rationem, quum non modo ius noſtrum (*c*), ſed et ipſa recta ratio non patiatur quemquam auctorem fieri in rem ſuam. Sic Doctores Saxonici maritali iſti ſiue tutelae ſiue curae, adhuc aliquid tribuunt, quoties negotium aliquod extra iudicium gerendum eſt, et ſimul ac in foro pro vxore poſtulare velit maritus, eum aut a magiſtratu confirmandum, aut nonniſi tamquam procuratorem vxoris praeſumtum, praeſtita cautione de rato, admittendum iudicant, ceu paullo ante oſtendimus pluribus. (§. XX.) Quod a iure Germanico vetere adeo abhorret, vt candide ſcribat GE. BEYERVS (*d*): *Olim cura maritalis in Germania ad lites ſuffeciſſe videtur abſque iudicis confirmatione, quod omnes iuris prouincialis vtriuſque ſcilicet Sueuici et Saxonici, textus innuunt* (*e*).

§. XXII.

(u) Beuſt. *de Sponſal. cap. XXI. pag.* 25. *et de Matrim. cap. XLIX. pag.* 92.

(x) Dan. Moller. *ad Conſt. Elect. XV.* 3. Weſenb. *Conſil. Tom. I. Conſ. XI. n.* 27. Carpz. *de Iur. fem. ſing. Decad. III. poſit.* 8. *n.* 8. *ſequ.*

(y) *Conſt. Elect. XV. §. gleicherg.*

(z) Moller. *ibid.*

(a) Berlich. II. *Concluſ. XXVII. n.* 15.

(b) Carpz. *ibid. n.* 11. *ſequ.*

(c) L. 1. *ff. de auct. tut. l.* 5. *ff. eod.* §. 5. *Inſt. eod.*

(d) Beyer. *Spec. Iur. Germ.* I. 27. 14.

(e) *Ius prou. Sax.* I. 31. *Spec. Suev. cap.* CCCLX.

§. XXII.

Quomodo aliis locis?

Nemo ergo mirabitur, extra Saxoniam, vbi plerumque iuris patrii decreta turbarunt ICti, ſolius iuris Romani principiis innutriti, eam magiſtratus confirmationem exſulare, ſiue in foro, ſiue priuatos intra parietes vxori aliquid agenti auctoritatem accommodet maritus. In ipſa Luſatia ſuperiore, vbi tamen legibus moribuſque Saxonicis viuitur maritum, etiam pro vxore poſtulaturum, non indigere magiſtratus confirmatione, ſed ſuo iure tamquam legitimum vxoris ſuae curatorem, admitti, ex STATVTO BVDISSINO (*f*) obſeruauit laudatus BEYERVS (*g*). In Belgio quoque maritos non confirmari vxorum curatores, ſiue domi ſuae, ſiue in foro quid gerant, experientia docet. Ex quo etiam collegit doctiſſimus Friſiorum ICtus, VAL. HVBERVS (*h*) maritalem illam curam, non eſſe curam proprie dictam, ſed poteſtatem ſui generis maritalem: recte profecto et adpoſite, ſi per proprie dictam curam intelligit eam, quae ex iure Romano eſt. Huic enim diſſimillimam eſſe tutelam illam maritorum in Germania, facile largimur: eſt tamen tutela proprie dicta iuris Germanici, quod inter poteſtatem, tutelam et curam nullum ſtatuiſſe diſcrimen, ſupra iam animaduertimus. (§. II. Cap. II.) Quod ad IVS HAMBVRGENSE (*i*) attinet, de eo iam ſupra vidimus. (XI.) Tantum enim abeſt, vt maritus eo iure arceatur a foro, ſi vel curatorium non proferat, vel rem ratam habituram vxorem, non ſatisdet, vt potius haec vxoris tutela eum obſtringat etiam inuitum ad vxorem in iudicio defendendam. (*Der ſie dann im Rechte als ihr Ehe-Vogt vnd rechter Vormund zu vertreten ſchuldig.*) Quo etiam factum, vt quum ſtatuta illa prudentiſſime ſcripta propinquos intra tertium gradum conſanguinitatis, nec non generum et ſocerum ſine mandato poſtulaturos, cauere de rato iubeant (*k*), ea cautione ibi onerari non videamus maritum, pro vxore ſine eius mandato agentem, quippe tutorem vel curatorem vxoris ſuae legitimum. Nec aliter ſe rem habere videmus IVRE LVBECENSI. Quamuis enim et illo ſanciatur (*l*). *Es ſollen Frauen vnd Iungfrauen zu keinen Zeiten Macht haben Sachen im Gericht zu fuhren, weder durch Klage noch durch Antwort, ſollen auch nicht auslaſſen vor dem Rathe noch vollmachtig machen ohne ihrer Vormunder Conſens vnd VVillen:* nuſquam tamen vel mandatum, vel curatorium, vel cautionem de rato a marito exigi animaduertimus, nec vſquam vllum horum exigit MEVIVS, iuris illius interpres, qui alioquin nullam temere, ſtatuta illa ex iure Romano interpretandi, praetermittere ſolet occaſionem. Eamdem tamen labem, quam in Saxonia iuri patrio intulit ius peregrinum, etiam in IVRE WVRTENBERGICO (*m*) obſeruamus. Quum enim maritis, iure ciuili nouo

[f] *Statut. Budiſſin. cap. II. tit. VIII.*
[g] Beyer. *Spec. iur. Germ. ibid.*
[h] Huber. *Praelect. ad Digeſt. XXVI. 1. 3.*
[i] *Statut. Hamb. I. 9. 1.*
[k] *Ibid. I. 10. 1.*
[l] *Ius Lubec. I. 7. 8.*
[m] *Ius prou. Wurtenb. Part. I. tit. XVI. §. Item ein Ehemann.*

tantum bonorum receptitiorum nomine ſine mandato acturus, de rato caueat, iure illo Wurtenbergico, neglecto illo bonorum diſcrimine, indiſtincte de rato cogitur cauere, adeo vt ibi dubitent (n), an ab hoc onere cautionis liber futurus ſit, ſi offerat inſtrumenta ſibi ab vxore tradita loco paraphernorum (o). Nec minus LEGIBVS MAGDEBVRGICIS (p) iuris peregrini lacinia acceſſit, quippe quibus cautum: *Er ſollen auch die Ehemänner, wann ſie wegen ihrer Eheweiber in Fällen, welche* kein ſpeciale mandatum *erfordern, erſcheinen, ein* curatorium *vorlegen, oder* de rato *cauiren, oder von ihren Eheweibern, bevorab* in caſibus ſpeciale mandatum requirentibus, *gevollmächtiget ſeyn*. Adeo magis alibi, alibi minus deſcitum eſt a priſco iure patrio, quo maritus ſine magiſtratus confirmatione legitimus erat vxoris ſuae tutor ac proinde ſine vxoris mandato, vel cautione de rato omnia eius negotia in iure aeque, ac inter priuatos parietes, recte explicabat.

§. XXIII.

Quanta eius poteſtas in Saxonia?

Iam ergo quanta in Saxonia ſit mariti curatoris poteſtas, paucis diſpiciendum. Quum nimirum extra iudicium omnia pro curatore agere poſſit: facile patet primo, vxorem nihil rerum ſuarum alienare poſſe ſine eius auctoritate ac conſenſu. Generatim enim IVS SAXONICVM (q): *Kein VVeib mag ihres Gutes ichtwas vergeben ohn ihres Mannes VVillen*. Et quidem quum mulier vel res mobiles poſſideat, vel res ſoli: in illis alienandis nemo dubitat, quin mariti conſenſu opus ſit, quia maritus vxoris ſuperſtes earum heres eſt ac legitimus ſucceſſor, quam ſucceſſionem vti nec teſtamenti factione, ita ne alienatione quidem inter viuos, marito interuerti oportet (r). At in fundorum alienatione vxorem hoc conſenſu mariti haud indigere, exiſtimant MOLLERVS (s) et BERLICHIVS (t): quos tamen errare vel ideo recte ſtatuunt alii (u), quod generalis ſit illa iuris Saxonici prohibitio. At eſt et alia, eaque conſultiſſima ratio, quae huiuſmodi res alienari ſine mariti conſenſu non patitur. Quum enim iure Saxonico maritus bonis omnibus vxoris, conſtante matrimonio, vtatur fruatur: mariti ſane quam maxime intereſt, legitimum hunc vſumfructum alienatione bonorum, ſe inconſulto facta, ſibi non interuerti, ceu iam AVCTOR GLOSSAE IVRIS SAXONICI (x) recte animaduertit. At quemadmodum nihil ibi alienare poteſt vxor inconſulto marito: ita nec maritus quidquam ex rebus vxoris, inuita ea, recte alienat (y). Deinde idem de aliis contractibus dicendum, quibus ſe

ad

[n] Beſold. *Diſp. ad P. I. Iur. Prou. Wurtenb.* §. 38. Lauterb. *ad P. I. tit. XVII.* §. 34.

[o] *L. fin. C. de pact. conuent.*

[p] *Ord. Proceſſ. Magdeb.* XIII. 3.

[q] *Ius prou. Sax.* I. *art. XXXI.*

[r] Matth. Coler. P. I. *Dec. LXI. n.* 5. Carpz. *de iure fem. ſing. Dec.* III. *poſ.* 8. *n.* 19.

[s] Moller. *ad Conſt. Sax. XV. n.* 3.

[t] Berlich. II. *Concl. XVII. n.* 16.

(u) Weſenb. *Tom.* I. *Conſ. XXV. n.* 15. Rauchb. I. *Quaeſt. XXXIV. n.* 45. Carpz. *de iur. ſing. fem. ibid. n.* 23. *ſeq.*

(x) Hartm. Piſt. *Obſ. CLV.* Carpz. *ibid. poſ.* 91

(y) *Conſtit. Auguſti Elect. Sax. XV.* §. *Gleichbergeſtalt.* Moller. *ad dictam conſt. n.* 85. Berger. *Diſp. iur.* X. *theſ.* XI.

ad dandum praeſtandumque obſtringit vxor. Tantum enim abeſt, vt femina ſe ſine conſenſu curatoris, (cuius vicem et maritum in contractibus ſuſtinere diximus) valide obligare poſſit, vt defectus curatoris obligationi huic vim atque effectum ipſo iure detrahat, adeoque actus plane nullus ſit, nec ulla reſciſſione vel reſtitutione mulieri laeſae opus ſit (z). Quod adeo verum eſt, vt, quum mulier ſine curatore contrahens procul dubio obligetur naturaliter, ac proinde fideiuſſorem pro ea interuenientem obligari, nemo dubitet (a), ICti tamen Saxonici etiam condictionem indebiti concedant mulieri, quae ex eiuſmodi obligatione, inconſulto curatore inita, quidquam ſoluit (b). Iuſiurandum tantum a muliere praeſtitum, quoad iurantis perſonam, ſupplere ſtatuunt ex iuris canonici principiis (c), et marito addunt, quoties vel in dolo verſetur mulier, vel pecuniam mutuam accipiendo locupletior ſit facta, obligari feminam, etiam ſine curatoris conſenſu contrahentem, quum et indignae ſint legum beneficio, quae dolo alios circumueniunt (d), nec feminae quoque fieri debeant cum aliorum damno locupletiores (e). Nullam erga Saxones vim tribuunt obligationibus nuptarum, ſine curatorum, adeoque et maritorum, conſenſu initis, niſi quod excipiat contractus mulieri vtiles (f), quia et pupillus meliorem conditionem ſuam reddere poſſint ſine tutoris auctoritate (g), itemque ea, ad quae feminae negotiantes circa mercaturam ſe obſtringunt (h). Quod adeo omni dubio caret, vt et cambia eiuſmodi mulieris, et ſine curatorum maritorumque conſenſu ſcripta, perſecutionem cambialem operentur, etiam iis locis, vbi alioquin mulieres nihil ſine iis poſſunt (i), quum alias mulieres et in iis Germaniae prouinciis, vbi illa mulierum cura paene euanuit, vel maritum curatoremue adhibere iubeantur, vel virum ſaltem aliquem, qui eas de effectu negotiationis collybiſticae rigidiſſimo admoneat (k). Quin et tum conualeſcere contractum docent, ſi mulier vel eum, qui negotio interfuit, curatorem ſibi conſtitui in continenti petat (l), vel loco curatorum adhibuerit cognatos proximos, iiſque contractum illum non improbarint (m): vel denique cum parentibus liberiſque contraxerint (n), inter quas perſonas vel ipſa pietas omnem fraudis ac laeſionis ſuſpicionem excludit (o). Denique feminam illuſtrem, et miniſtrorum vel officialium conſilio inſtructam, non indigere in contrahendo curatorum conſenſu, inter

 omnes

(z) Moller. *ibid. n.* 59.

(a) Hering. *de fideiuſſ.* XIX, 3. Carpz. *de iur. ſing. fem.* Dec. III. *poſ.* 3. *n.* 13. *ſeq.*

(b) Moller. *ibid. n.* 19. Berlich. *ibid. n.* 114. Carpz. *ibid. poſ.* II. *n.* 6.

(c) Carpz. *ibid. poſ.* 3. *n.* 18. *ſeq.*

(d) L. 43. §. 1. *ff. de admin. tut.* l. 37. §. 1. *ff. de minor.*

(e) *Arg. l.* 46. *ff. de obl. et act.*

(f) Riuin. *ad Proc. Sax. tit.* VIII. *ennunc.* 37.

(g) *Arg. l.* 9. *pr. ff. et pr. Inſt. de auct. tut.*

(h) *Conſt. Elect.* XV. *in fin.* Carpz. *ibid. poſ.* 4. *n.* 19. *ſequ.*

(i) Ludou. *introd. ad Proc. Camb.* I. 7. *ſequ.*

(k) *Pot. Pruſſ. Reg. allgemein Wechſel-Recht de anno* MDCCXXIV. *art.* VIII.

(l) Menken. *ad ordin. Proc. tit.* VIII. *th.* 12. *n.* 5.

(m) Carpz. P. II. *Conſt.* XV. *Def.* 18. Beyer. *ſpec. Iur. Germ.* I. 27. 30. *ſequ.*

(n) Moller. *ibid. n.* 66.

(o) L. 17. C. *de poſtl. reuerſ.*

omnes conſtat (p): quamuis non deſint exempla, quae et eius conditionis mulieres, in negotiis cum maiore praeiudicio coniunctis, veluti alienationibus vel oppignorantionibus immobilium, ſine curatorum conſenſu nihil egiſſe docent (q).

§. XXIV.

Quanta alibi?

At vero aliis locis, vbi mulieres perpetuae tutelae ſiue curae ſubſunt, non eodem modo haec omnia obſeruantur. In Belgio enim laxiorem eſſe maritorum poteſtatem, adeoque et inconſulta vxore eos alicubi vendere ac oppignorare poſſe vxorum bona, iam ſupra oſtendimus (r). In Friſia tamen, vxore non conſentiente, nihil rerum immobilium vxoris alienare licet marito, quum is res mobiles pro lubitu in alios transferat, ipſasque obligationes, vxore inſcia, valide cedat aliis, ceu variis adlatis ſententiarum exemplis ſolide demonſtrat VLR. HVBERVS (s). Similiter in Belgio vxor ſe, niſi auctore viro, obligare non poteſt, adeo, vt et Friſii, qui alioquin iuri Romano plurimum tribuunt, contractum huiuſmodi nullum iudicent, niſi in vxoris contrahentis vtilitatem manifeſto vergat (t). Adſtrictior quoque eſt mulieris poteſtas alienandi contrahendique apud Lubecenſes, quippe quae ſine marito vel curatore nec venundare quidquam, nec ſe obligare poteſt pro alio vltra binos numos et dimidium (u). Quod et Hamburgi obtinet, vbi vxor ſine mariti conſenſu nihil vel emit vel vendit valide, praeter linum, ac ne ex mutuo quidem, nedum ex alio contractu, tenetur, niſi quod creditor ei tunc ſtolam exteriorem detrahere poſſit, eo vsque, dum nomen expunxerit. Merentur verba ſtatuti legi, quae ita ſe habent (x): *Die frau, ſo der Kauffmanſchafft nicht zugethan, kan ohne ihres Mannes oder ihrer Vormunder VViſſen vnd Volbort, auſſerhalb Linnewand vnd Flachs, zu des Hauſſes Nothurfft gehorig, nicht beſtandiglich contrahiren. Hatte ſie aber ohne Conſent ihres Vormundes etwas aufgeborget, oder gekaufft, ſoll dem Glaubiger verſtattet werden, ihr das oberſte Kleid abzunehmen, bis daſs er bezahlt iſt.* Nimirum mercatrix et Hamburgi, et Lubecae, et in Belgio, ſine curatore contrahit valide, modo Hamburgi tabernam publice habeat, *wann ſie Kauffmanſchafft gebraucht, offene Laden vnd Fenſter halt, mit Gevvicht aus oder einvvieget vnd miſſet.* Contra alibi et bona ſua ſaltem mobilia recte alienat vxor, et ſuper iis contractus quoslibet init etiam inſcio marito vel curatore. Quod et in hoc ducatu Magdeburgico cautum ORD. PROCESSVS EMENDATIONE (y), quae, quamuis ſine curatoribus eas nihil in iure agere patiatur, nec quidquam in foro geſtum ratum eſſe velit ſine curatorum auctoritate, preterquam ſi in iure quid confeſſa ſit mulier: de ne-

(p) Carpz. *ibid. Def.* 9. 1. 6. et 18.
(q) Carpz. *de iur. ſing. fem. Dec.* III. *poſ.* 5. *n.* 28. *ſequ.*
(r) Grot. *Introd. in Ius Belg.* L. I. P. V. *n.* 33.
(s) Huber. *Prael. ad Pand.* XXVI.

(t) Huber. *ibid.* §. 6.
(u) *Ius Lubec.* I. 10. 1.
(x) *Stat. Hamb.* II. 8. 1.
(y) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap.* XIII. §. 1.

de negotiis tamen extra iudicium geſtis ſtatim ſubiicit: *VVie denn auch in den extra-iudicial Handlungen als Contracten, ſo mit frem- den, vnd nicht vnter Eheleuten ſelbſt geſchloſſen worden, Teſtamen- ten, Schenkungen des Fahrniſſes vnter den Lebendigen, oder auf den Todes-Fall, die Gegenwart vnd Auctoritaet eines Kriegiſchen Vormun- des nicht von nothen, ſondern er iſt darinnen nach den gemeinen be- ſchriebenen Rechten zu verfahren, in Veraußerung aber vnbevveglicher ſtucken ſoll die Auctoritaet vnd Vollvvort eines kriegiſchen Vormundes allerdings erfordert vverden, vnd in deſſen Entſtehung der Hanndel an ſich null vnd nichtig ſeyn.* Sic facile patet, et hac quoque in re alibi tenaciores fuiſſe Germanos morum patriorum, alibi eoſdem admixtione iuris Romani mirifice fuiſſe vel emendatos, vel interpolatos, vt mirum ſit, toti iſti maritali tutelae non potius ſemel ſimulque nuncium mitti, quam eamdem ita deformari his iuris peregrini laciniis, vt vix ſui ſimilis videatur.

§. XXV.

Quid vxor ſine curatore poſſit in Saxonia.

Ex quibus facile patet, quid in Saxonia ſine curatore poſſit femina, adeo, vt ne mariti quidem conſenſu ad id indigere videatur. Quum enim ICti Saxonici exiſtiment, illam ſiue tutelam ſiue curam in feminarum gratiam inuentam eſſe, ne fraudi illis ſit lubricum iudicii, et innata fere ſexui credulitas; non poterunt non inde colligere, ea omnia mulierem ſine curatoris, vxorem ſine mariti conſenſu recte explicare, ex quibus nullum illi immineat damni vel laeſionis periculum. Hinc non modo rem familiarem ſuo arbitrio adminiſtrat, ſed et inconſulto curatore, teſtamentum condit (z), mortiſque cauſa donat (a), aliaque recte agit, quae ſupremo hominis iudicio fieri ſolent. Quamuis enim de mortis cauſa donatione dubitent MATT. WESENBECIVS (b) et MOD. PISTORIS (c) eo, quod eiuſmodi donatio pactis et contractibus quodammodo videatur aequiparanda (d): notum tamen eſt, eamdem inter conuentiones et vltimas voluntates quodammodo fluctuare (e), quumque per omnem donatricis vitam ſit reuocabilis, nec prius, quam ea mortua, donatarius dominium conſequatur, quando iam laeſionis nullum amplius periculum ſubeſt: rationem, ob quam celſiſſimus Saxonum legiſlator liberam teſtamenti factionem concedit feminis, donationibus his omnino quadrare, nemo temere negauerit. Id ſatis expeditum eſt, ne conſentiente quidem curatore eam in fraudem mariti de rebus mobilibus (f), nec auctore marito alione curatore de rebus vtenſilibus vel geradicis, in fraudem cognatae, ſupremis tabulis diſponere poſſe (g). Vti enim in

[z] *D. Auguſti Elect. Sax. Conſt. 15. Gleichergeſtalt.*

[a] Carpzou. *de iur. ſing. fem. Dec. III. poſ. 7. n. 9. ſequ.*

(b) Weſenbec. *Paratitl. de mort. cauſ. don. n. 4.*

(c) Modeſt. Piſtor. *Tom. I. Conſil. 1. n. 23. 24.*

(d) Huber. *Prael. ad tit. Dig. de mort. cauſ. don. §. I.*

(e) *L. 37. pr. ff. de mort. cauſ. don.*

(f) *D. Auguſti El. Part. II. Conſt. VII.*

(g) Beyer. *Spec. Iur. Germ. II. 15. 55.*

Digitized by Google

in illis maritus, ita in his cognata ab ipſa lege ad ſucceſſionem vocatur, neque teſtatricis arbitrio hic quidquam permittitur, quia ſic ſemper eludi ac interuerti poſſet legitima illa ſucceſſio. Cui tamen principio an admodum conſentaneum ſit, quod geradam illam hereditate ad mulierem delatam vel illatam (*geerbte vnd eingebrachte Gerade*) marito vendi, vel extraneo donari patiantur, etiam nulla vrgente neceſſitate, alii viderint. Quis enim negauerit, eo modo cognatae illud lucrum a lege deſtinatum ſemper impune poſſe interuerti? Et quis fraudem fieri legi dubitet, quoties ſaluis legis verbis ſententia eius circumuenitur (*h*)?

§. XXVI.

Quid extra illam?

Extra Saxoniam alibi eadem ſequuntur principia, alibi id, quod res eſt, iudicant, non in feminarum gratiam inuentam eſſe hanc tutelam, ſed in gratiam mariti, quem vetere iure Germanico non minus vxorem, quam liberos, in poteſtate habuiſſe tutoris nomine, ſupra iam animaduertimus. Hinc quemadmodum liberam feminis teſtamenti factionem indulgent etiam Leges Magdebvrgicae (*i*), et mores in Friſia recepti (*k*): ita in Gallia et vxori teſtamentum conditurae opus eſt auctoritate viri (*l*), ne quid in eius liberorumque communium detrimentum diſponat. Nec deſunt leges ſimiles in Germania. Ivre enim Hambvrgico (*m*) cautum eſt: *Keine Frauensperſon, ſie ſey ledig oder verheurathet, moge auch von wolgewonnenem gut, ohne Vormund, in ihrem Teſtament oder lezten Willen etwas vergeben. VVas denn aber eine Frau gebe von ihrem gevvonnenen Gut durch ihren Mann, als ihren rechten Vormund, ohne Erlaubnis der Erben, das ſolle man entrichten aus dem ſammenden Gut vor allem Theile.* Et Ivre Lvbvcensi (*n*) adhuc magis reſtricta eſt mulierum teſtamenti factio, et contra tanto plus maritis circa vxorum teſtamenta permiſſum. Sicuti enim ibi non teſtatur femina, niſi mercatrix de bonis induſtria ſua adquiſitis, et vidua: ita priore caſu requiritur conſenſus tutorum vel curatorum: poſteriore poteſtas a marito vxori teſtamento facta. En verba notatu digniſſima: *Es kan keine Frau nach Lubiſchem Recht ein Teſtament machen, es ſey ihr dann die Macht von ihrem verſtorbenen Manne in ſeinem Teſtament gegeben, doch von denen Gutern, vvelche ihr der Mann gegeben, vnd zu vertaſtiren vergonnet hat, vnd nicht von Erbgutern. VVare ſie aber eine Kauff-Frau, vnd alſo vor dem Rathe gezeuget, ſo mag ſie ein Teſtament machen, von ihrem vvolgevvonnenen Gute, doch mit ihrer Vormunder vnd nachſter Erben bevvilligung.* De cuius ſtatuti maxime exor-

(*h*) L. 29. *ff. de Legib.*
(*i*) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap.* XIII. §. I.
(*k*) Huber. *Prael. ad Dig.* XXIV. I. 17.
(*l*) Tiraquell. *ad Leg. Connub. Gloſſ.* *V. n.* 93. *ſequ.* Chaſſan. *Conſuet. Burgund. tit. de iur. contug. rubr. IV. verb.* ni auſſi par teſtament.
(*m*) *Ius ſtat. Hamb.* III. 11. 14.
(*n*) *Ius Lubec.* II. 1. 14.

exorbitantis aequitate quum multis diſputet Mevivs, neſcio tamen, an rationem eius genuinam ſatis peruiderit. Nimirum de bonis hereditariis iure Lubecenſi teſtari non licet, ſed de adquiſitis. Adquirere ibi nihil praeſumitur femina, niſi vel mercatrix ſit, vel a marito aliquid teſtamento acceperit. Vtroque ergo caſu teſtari poteſt, illo, ſi curator, qui ex lege maritus eſt, conſentiat, hoc, maritus cum ipſis rebus poteſtatem ſimul ei dederit, de rebus iſtis ſuo arbitrio diſponendi. Ita bene cohaeret ius illud vere Germanicum, nec multum refert, iuri Romano conſentaneum ſit, nec ne, quum cuiuis ciuitati ac reip. integrum fuerit, iuri Romano ita apud ſe ius hoſpitii dare, vt ne ciuibus moleſtum eſſet, moreſque ac conſuetudines patrias, violato hoſpitii iure, ageret in exſilium.

§. XXVII.

Itaque paſſim effectus quidam ſuperſunt tutelae maritalis legitimae, etiam vbi iuri patrio parum honoris habetur, veluti quod maritus bona vxoris, conſtante matrimonio, adminiſtrat, quod iiſdem vtitur fruitur, quod vxor in alienandis rebus ſuis pleriſque locis mariti conſenſum adhibere tenetur, quod hic pleriſque locis, vbi etiam curatoribus non indigent feminae, maritus vna cum vxore ſubſcribit contractibus, adhibita formula: *In ehelicher Vormundſchafft ſeiner Frauen.* Quae omnia demonſtrari poſſent pluribus, niſi nos promiſſae breuitatis fides, quanto omnia tranſcurſu dicenda ſint, identidem admoneret. Effectus quidam veteris iuris etiamnum ſuperſtites.

§. XXVIII.

Sed iam pridem portum reſpicimus. Ne itaque iuſto latius euagemur, ſuffecerit, genuina vtriuſque iuris principia de tutela vel cura maritali oſtendiſſe, comparatiſque ſtatutis moribuſque hodiernis, perſpicue, quantum per alias occupationes licuit, docuiſſe, quae Germaniae gentes ac ciuitates vel ſanctius priſcas leges patrias colant, vel eas aut ex iure Romano interpolarint, aut plane extorres ſolo patrio eſſe iuſſerint. Alia enim, quae ſtudio praetermiſimus, ne vulgus quidem ignorat, et ex libellis in triuio obuiis facile petuntur. Itaque illis miſſis hic figimus ratem, Deoque ſoſpitatori tabulas votiuas pia mente ſuſpendimus. Concluſio diſſertationis.

DE

Digitized by Google

DE PRAESCRIPTIONE ANNALI
IVRIS LVBECENSIS
A IVRE COMMVNI DIVERSA.

EXERCITATIO XXVI.

§. I. Iuris Lubecenſis celebritas et aequitas. Inſtituti ratio. §. II. Praeſcriptio quatenus ſit iuris ciuilis? §. III. Non tamen ea iuri naturae et gentium contraria eſt. §. IV. Leges ciuiles cuiuſque reip. fini populique genio ſunt attemperandae. §. V. Adeoque et praeſcriptio. Cur ea apud veteres tam varia? §. VI. In emporiis contractiora eſſe oportere praeſcriptionis tempora. §. VII. Hinc et Lubecae fere annalis praeſcriptio obtinet. §. VIII. Quid in iure Lubecenſi annus et dies? §. IX. Primus caſus, quo praeſcriptio annalis obtinet, ſi quis hominem proprium vindicet. §. X. Vindicationi ſeruorum an iure ciuili obſtet praeſcriptio? §. XI. An talis praeſcriptio prodita fuerit vetere iure Germanico? §. XII. An in ciuitatibus ſeruis tutum perſugium fuerit? §. XIII. Praeſcriptio, qua ſe in vrbibus tuentur homines proprii, ex priuilegio eſt. §. XIV. Quale et Lubecenſes obtinuerunt ſimul cum iure Suſatenſi. §. XV. Ipſius periochae, ex iure Lubec. adductae, interpretatio. §. XVI. An et ab aeſtimatione praeſtanda liberet illa praeſcriptio? §. XVII. Alter caſus praeſcriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium et mobilium excluditur. §. XVIII. Comparatio iuris communis et Lube-

Lubecenſis. §. *XIX. Nec non Lubecenſis et aliorum Germ. iurium*. §. *XX. Ciuitates quaedam Germanicae annalem praeſcriptionem et in immobilium vindicatione admiſerunt. Aequitas eiuſmodi ſtatuti*. §. *XXI. Interpretatio ſtatuti de vſucapione rerum immobilium*. §. *XXII. Nec non alterius de praeſcriptione mobilium*. §. *XXIII. Tertius caſus de praeſcriptione bonorum vacantium, et legatorum caducorum*. §. *XXIV. Differentiae iuris Rom. et Lubecenſis circa haec capita*. §. *XXV. Lubecenſes hic ſequuntur principia iuris Germanici antiqui*. §. *XXVI. Interpretatio capitis de bonis vacantibus*. §. *XXVII. Nec non alterius de legatis caducis*. §. *XXVIII. Quartus caſus de forma aedificiorum*. §. *XXIX. Comparatio huius capitis cum iure Romano*. §. *XXX. Quintus caſus praeſcriptionis annalis in dote*. §. *XXXI. Comparatio iuris Lubecenſis et iuris Romani*. §. *XXXII. Sextus caſus praeſcriptionis annalis eorum, quae libro publico inſcripta ſunt*. §. *XXXIII. Quando et quamdiu ea, quae in hunc librum relata ſunt, impugnari queant?* §. *XXXIV. Concluſio diſſertationis*.

§. I.

Iuris Lubecenſis celebritas et aequitas. Inſtituti ratio.

Permagnam eſſe in Germania exteriſque prouinciis Iuris Lubecenſis auctoritatem, neminem ignorare arbitramur, niſi qui ſe in iuris Germanici hiſtoria plane hoſpitem profiteatur. Non potuit non aliis ciuitatibus admirationi eſſe ſumma iſtarum aequitas, ſingularis diſciplinae publicae vigor, ipſaque nobiliſſimae vrbis, quae a tot ſaeculis his inſtitutis excelſiſſime floruit, felicitas: ac proinde nemo mirabitur, alias quoque ciuitates certatim inde petiiſſe prudentioris legiſlationis exemplum, quin pro beneficio duxiſſe, ſeſe participes fieri iſtius, quod ciuitas florentiſſima feliciſſimis condidiſſet auſpiciis, quodque vtiliſſimum eſſe reipublicae, diuturno tot ſaeculorum vſu, ſatis perſpexiſſet. Quae itaque olim laus fuit Rhodi, qua in vrbe Strabo (*a*), *admirandam fuiſſe*, refert, *legum optimarum conſtitutionem, et induſtriam cum in aliis reipublicae partibus, tum circa rem nauticam, incredibilem, adeo vt imperium maris diu poſſederit, legeſque ab iis repertas cum Romani, tum aliae ciuitates quam plurimae, adoptarint*: idem de Lubeca dicendum, cuius ſtatuta ob inſignem εὐνομίαν prudentiamque legiſlatoriam vrbes municipiaque pleraque per Holſatiam, Pomeraniam, terras Meklenburgicas, quin et Boruſſiam, ſua fecerunt, vt ex inſtituto demonſtrarunt Io. Sibrandvs (*b*), Mollervs (*c*), et Ernest. Ioach. We-

(a) Strabo *lib. XIV. p.* 448.

(b) Io. Sibrand. *in iure publ. vrb. ſon. Cimbr. Part. IV. cap.* I. §. 2.

(c) Moller. *Iſagog. ad Hiſtor. Cher-*

STPHALVS (*d*). Etiamſi ergo alia deeſſent, quibus celeberrimi iſtius iuris aequita probaretur, argumenta, quorum plura tamen in promtu ſunt, iam a MEVIO (*e*) et illuſtri BOEHMERO (*f*), in medium prolata: vel ipſum tamen tot praeſtantiſſimarum ciuitatum iudicium facile, credo, vnicuique perſuaderet, non poſſe non praeclaras eſſe leges, quas tot florentiſſimae vrbes et olim ciuitate donarunt, et hodienum omnibus aliis inſtitutis, quin, vt cum CICERONE (*g*) loquar, *omnibus omnium philoſophorum bibliothecis* longiſſime anteponunt. Quum vero multa hoc iure conſtituta ſint, quae a iure communi quam maxime diſcrepant, ego, qui vrbem praeclaram non quidem natalem, ſed altricem atque educatricem benigniſſimam veneror, me operae pretium facturum duxi, ſi ſingulare iuris Lubecenſis caput DE PRAESCRIPTIONE ANNALI exponerem, illudque cum iuris ciuilis Romani ſanctionibus breui diſſerratione compararem. Quod vt bene vertat ſupremum Numen, in ipſo limine huius ſchediaſmatis, ex animo precor.

§. II.

Praeſcriptio quatenus ſit iuris ciuilis?

Acturus itaque *de* PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS ſingulari et a iure communi diuerſa, actum ſane agere mihi viderer, ſi aliorum expilare ſcrinia, et quidquid de praeſcriptione in genere ICti praecipiunt, hic accumulare conarer. Illud potius hic praemonere viſum eſt, praeſcriptionis aeque ac vſucapionis, qua priuati inter ſe vtuntur, originem non aliunde, quam ex iure ciuili, eſſe repetendam, et hanc proinde a veteribus recte vocari, *modum adquirendi iuris ciuilis* (*gg*). Equidem et gentes, quae iure ciuili inter ſe non vtuntur, praeſcriptionis praeſidio inter ſe niti, facile largior. Quis enim ignorat, iam illud belli fulmen, IEPHTHAM, Hebraeorum poſſeſſionem aduerſus Ammonitas ſolo temporis longiſſimi lapſu tueri (*h*)? Et quid aliud Lacedaemoniis, quam exceptionem praeſcriptionis, opponit ISOCRATES (*i*), dum pro Meſſeniis differens vrget, ὅτι τὰς κτήσεις, καὶ τὰς ἰδίας, καὶ τὰς κοινὰς ἢν ἐπιγίγνηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσιν. *Poſſeſſiones ſiue priuatas, ſiue publicas, praeſcriptione longi temporis, et confirmari, et patrimonii loco habendas eſſe, perſuaſum eſſe omnibus*. Omitto iam, quae pro praeſcriptione iuris gentium erudite ſuo more dixerunt HVGO GROTIVS (*k*), PVFENDORFFIVS (*l*), et, qui cauſſam plane perorauit, argumentiſque PETRI PVTEANI ſpecioſiſſimis praeclare ſatisfecit, IO. WERLHOFFIVS (*m*). Enimuero quamuis haec extra omnem dubi-

(d) Ern. Ioach. Weſtphalus *de Fontibus Iuris Lub.* §. VIII. *et Specim. Document. Mecklenb. p.* 224.

(e) Meu. *Proleg. Quaeſt.* I. *n.* 56. *ſequ.*

(f) Boehm *in diſſ. de Aequitate legiſlatoria iuris Lub. in materia teſtamenti.*

(g) Cicero *lib.* I. *de Orat. cap.* XLIV.

(gg) §. *vlt. Inſt. de vſu et habit. pr. Inſt. de vſucap.*

(h) *Iud. XI. v.* 26.

(i) *In Archidam. p.* 234.

(k) Hugo Grot. *de I. B. et P. lib.* II. *cap. IV.*

(l) Puffend. *de Iure Naturae et Gent. lib.* IV. §. XII.

(m) Io. Werlhoff. *in Vindiciis dogmat.* Grotiani *de praeſcriptione inter gentes liberas, editis Helmſtadii anno* MDCXCVI.

dubitationis aleam poſita videantur: illam tamen iuris gentium praeſcriptionem ab hac, qua privati poſſeſſiones ſuas tuentur, toto coelo diſtare, recte obſeruauit illuſtre olim huius Academiae ornamentum, CHRIST. THOMASIVS (*n*). Illius enim fundamentum eſt derelictio tacita, quae ex tam pertinace tamque diuturna gentis, poſſeſſione deiectae, patientia colligitur: huius negligentiae poena, quam leges minantur iis, qui, quum iura vigilantibus ſcripta nouerint, in diem veluti ſtertunt, nec de rebus ſuis recuperandis, dum occaſio eſt, cogitant. Illa ad certum tempus non reſtringitur, ſed ſufficit tanto tempore gentem adquieuiſſe, vt ex ea derelictio poſsit colligi. Haec tempori certo legibuſque definito alligata eſt (*o*). Quin ipſa vſucapionis ac praeſcriptionis requiſita, quae non in omnibus civitatibus eadem eſſe animaduertimus, ſatis non conuincunt, eam non ex aeterno illo ac immutabili iure, quod recta ratio inter omnes homines genteſque conſtituit, ſed ex iure cuiuſque reipublicae arbitrario promanaſſe, adeoque eatenus non eſſe iuris gentium, ſed ciuilis.

§. III.

Quamnis vero iuris ciuilis inuentum ſit illa inter priuatos praeſcriptio: non tamen ideo exiſtimandum eſt, eam iuri naturae et gentium plane aduerſari, quamuis in ea haereſi ſint non modo GVIL. AMESIVS (*p*), ipſeque, quod mireris, *ὁ πάνυ* CVIACIVS (*q*), verum etiam IVSTINIANVS Imp. cui praeſcriptio eſt *impium praeſidium et tutus peccandi locus* (*r*). Quaſi vero improbum et a recta ratione alienum ſit praeſidium, ſine quo ſocietatis humanae vinculum ſaluum eſſe nequit, quodque, ſi e republica proſcribatur, non poteſt non ſimul pacem ac tranquillitatem ſecum rapere in exilium. Id vero euenturum eſſe, ſublata praeſcriptione, nemo non videt, et demonſtratione admodum erudita oſtendit vir clariſsimus KOEHLERVS (*s*). Tolle praeſcriptionem, nihilque certius continget, quam vt dominia omnia, omneſque poſſeſſiones in dubium vocentur, adeoque lites inter ciues gliſcant ſempiternae, nullaque temporum ſerie vmquam finiendae. Quid ergo aequius eſt, quam vt leges diſcrimen aliquod ſtatuant inter vigilantes et deſides (*t*), nec induſtriam deſidiae poenas: deſidiam induſtriae praemia ferre patiantur (*u*)? Quid iuſtius, quam vt *finis* aliquis *ſit ſollicitudinis et periculi litium*, quemadmodum vſucapionem eleganter vocat CICERO (*x*), ac proinde is ab actione repellatur, qui alterum quiete tam diu poſſidere paſſus eſt, vt non potuerit non ſe iſtum dominum putare? maxime, *quum vix ſit*, iudice PAVLLO noſtro (*y*), *vt non videatur alienare, qui patitur vſucapi, vel non agen-*

Non tamen ea iuri naturae et gentium contraria eſt.

(n) Thomaſ. *Iuriſpr. diu. lib. II. cap. X. §. 191. ſequ.*
(o) Conf. Henr. Bodini *diſſ. de Praeſcriptione ex lapſu temporis.*
(p) Guil. Ameſius *de Conſcient. V.* 45.
(q) Cuiac. *ad l.* 1. *ff.* de *vſucap.*
(r) *Nou.* IX.
(s) Koehl. *in Exercit. Iur. N. Exercit. VII.* §. 1657.
(t) L. 2. C. *de Annal. except.*
(u) L. 12. C. *depoſ.*
(x) Cicero pro A. Caecin. *cap. XXVI.*
(y) L. 28. *ff. de V. S.*

tantum bonorum receptitiorum nomine ſine mandato acturus, de rato caueat, iure illo Wurtenbergico, neglecto illo bonorum diſcrimine; indiſtincte de rato cogitur cauere, adeo vt ibi dubitent (*n*), an ab hoc onere cautionis liber futurus ſit, ſi offerat inſtrumenta ſibi ab vxore tradita loco paraphernorum (*o*). Nec minus LEGIBVS MAGDEBVRGICIS (*p*) iuris peregrini lacinia acceſſit, quippe quibus cautum: *Er ſollen auch die Ehemanner, wann ſie wegen ihrer Eheweiber in Fallen, welche kein* ſpeciale mandatum *erforden*, *erſcheinen*, *ein* curatorium *vorlegen*, *oder* de rato *cauiren*, *oder von ihren Eheweibern*, *bevorab* in caſibus ſpeciale mandatum requirentibus, *gevollmathtiges ſeyn*. Adeo magis alibi, alibi minus deſcitum eſt a priſco iure patrio, quo maritus ſine magiſtratus confirmatione legitimus erat vxoris ſuae tutor ac proinde ſine vxoris mandato, vel cautione de rato omnia eius negotia in iure aeque, ac inter priuatos parietes, recte explicabat.

§. XXIII.

Quanta eius poteſtas in Saxonia?

Iam ergo quanta in Saxonia ſit mariti curatoris poteſtas, paucis diſpiciendum. Quum nimirum extra iudicium omnia pro curatore agere poſſit: facile patet primó, vxorem nihil rerum ſuarum alienare poſſe ſine eius anctoritate ac conſenſu. Generatim enim IVS SAXONICVM (*q*): *Kein VVeib mag ihres Gutes ichtwas vergeben ohn ihres Mannes VVillen*. Et quidem quum mulier vel res mobiles poſſideat, vel res ſoli: in illis alienandis nemo dubitat, quin mariti conſenſu opus ſit, quia maritus vxoris ſuperſtes earum heres eſt ac legitimus ſucceſſor, quam ſucceſſionem vti nec teſtamenti factione, ita ne alienatione quidem inter viuos, marito interuerti oportet (*r*). At in fundorum alienatione vxorem hoc conſenſu mariti haud indigere, exiſtimant MOLLERVS (*s*) et BERLICHIVS (*t*): quos tamen errare vel ideo recte ſtatuunt alii (*u*), quod generalis ſit illa iuris Saxonici prohibitio. At eſt et alia, eaque conſultiſſima ratio, quae huiuſmodi res alienari ſine mariti conſenſu non patitur. Quum enim iure Saxonico maritus bonis omnibus vxoris, conſtante matrimonio, vtatur fruatur: mariti ſane quam maxime intereſt, legitimum hunc vſumfructum alienatione bonorum, ſe inconſulto facta, ſibi non interuerti, ceu iam AVCTOR GLOSSAE IVRIS SAXONICI (*x*) recte animaduertit. At quemadmodum nihil ibi alienare poteſt vxor inconſulto marito: ita nec maritus quidquam ex rebus vxoris, inuita ea, recte alienat (*y*). Deinde idem de aliis contractibus dicendum, quibus ſe ad

[n] Beſold. *Diſp. ad P. I. Iur. Prou. Wurtenb.* §. 38. Lauterb. *ad P. I. tit. XVII.* §. 34.

[o] *L. fin. C. de pact. conuent.*

[p] *Ord. Proceſſ. Magdeb.* XIII. 5.

[q] *Ius prou. Sax.* I. *art. XXXI.*

[r] Matth. Coler. P. I. *Dec. LXI. n.* 5. Carpz. *de iure fem. ſing. Dec.* III. *poſ.* 8. *n.* 19.

[s] Moller. *ad Conſt. Sax. XV. p.* 3.

[t] Berlich. II. *Concl. XVII. n.* 16.

(u) Weſenb. *Tom.* I. *Conſ. XXV. n.* 15. Rauchb. I. *Quaeſt. XXXIV. n.* 45. Carpz. *de iur. ſing. fem. ibid. n.* 23. *ſeq.*

(x) Hartm. Piſt. *Obſ. CLV.* Carpz. *ibid. poſ.* 9.

(y) *Conſtit. Auguſti Elect. Sax. XV.* §. *Gleichergeſtalt.* Moller. *ad dictam conſt. n.* 85. Berger. *Diſp. iur. X. theſ. XI.*

ad dandum praeſtandumque obſtringit vxor. Tantum enim abeſt, vt femina ſe ſine conſenſu curatoris, (cuius vicem et maritum in contractibus ſuſtinere diximus) valide obligare poſſit, vt defectus curatoris obligationi huic vim atque effectum ipſo iure detrahat, adeoque actus plane nullus ſit, nec ulla reſciſſione vel reſtitutione mulieri laeſae opus ſit (z). Quod adeo verum eſt, vt, quum mulier ſine curatore contrahens procul dubio obligetur naturaliter, ac proinde fideiuſſorem pro ea interuenientem obligari, nemo dubitet (a), ICti tamen Saxonici etiam condictionem indebiti concedant mulieri, quae ex eiuſmodi obligatione, inconſulto curatore inita, quidquam ſoluit (b). Iusiurandum tantum a muliere praeſtitum, quoad iurantis perſonam, ſupplere ſtatuunt ex iuris canonici principiis (c), et marito addunt, quoties vel in dolo verſetur mulier, vel pecuniam mutuam accipiendo locupletior ſit facta, obligari feminam, etiam ſine curatoris conſenſu contrahentem, quum et indignae ſint legum beneficio, quae dolo alios circumueniunt (d), nec feminae quoque fieri debeant cum aliorum damno locupletiores (e). Nullam erga Saxones vim tribuunt obligationibus nuptarum, ſine curatorum, adeoque et maritorum, conſenſu initis, niſi quod excipiat contractus mulieri vtiles (f), quia et pupillus meliorem conditionem ſuam reddere poſſint ſine tutoris auctoritate (g), itemque ea, ad quae feminae negotiantes circa mercaturam ſe obſtringunt (h). Quod adeo omni dubio caret, vt et cambia eiuſmodi mulieris, et ſine curatorum maritorumque conſenſu ſcripta, perſecutionem cambialem operentur, etiam iis locis, vbi alioquin mulieres nihil ſine iis poſſunt (i), quum alias mulieres et in iis Germaniae prouinciis, vbi illa mulierum cura paene euanuit, vel maritum curatoremue adhibere iubeantur, vel virum ſaltem aliquem, qui eas de effectu negotiationis collybiſticae rigidiſſimo admoneat (k). Quin et tum conualeſcere contractum docent, ſi mulier vel eum, qui negotio interfuit, curatorem ſibi conſtitui in continenti petat (l), vel loco curatorum adhibuerit cognatos proximos, iiſque contractum illum non improbarint (m): vel denique cum parentibus liberiſque contraxerint (n), inter quas perſonas vel ipſa pietas omnem fraudis ac laeſionis ſuſpicionem excludit (o). Denique feminam illuſtrem, et miniſtrorum vel officialium conſilio inſtructam, non indigere in contrahendo curatorum conſenſu, inter

 omnes

(z) Moller. *ibid. n.* 59.

(a) Hering. *de fideiuſſ.* XIX, 3. Carpz. *de iur. ſing. fem.* Dec. III. *poſ.* 3. *n.* 13. *ſeq.*

(b) Moller. *ibid. n.* 19. Berlich. *ibid. n.* 114. Carpz. *ibid. poſ.* II. *n.* 6.

(c) Carpz. *ibid. poſ.* 3. *n.* 18. *ſeq.*

(d) *L.* 43. §. 1. *ff. de admin. tut. l.* 37. §. 1. *ff. de minor.*

(e) *Arg. l.* 46. *ff. de obl. et act.*

(f) Riuin. *ad Proc. Sax. tit.* VIII. *enunc.* 37.

(g) *Arg. l.* 9. *pr. ff. et pr. Inſt. de auct. tut.*

[h] *Conſt. Elect. XV. in fin.* Carpz. *ibid. poſ.* 4. *n.* 19. *ſequ.*

(i) Ludou. *introd. ad Proc. Camb.* I. 7. *ſequ.*

(k) *Pot. Pruſſ. Reg. allgemein Wechſel-Recht de anno MDCCXXIV. art.* VIII.

(l) Menken. *ad ordin. Proc. tit.* VIII. *th.* 12. *n.* 5.

(m) Carpz. P. II. *Conſt. XV. Def.* 18. Beyer. *ſpec. Iur. Germ.* I. 27. 30. *ſequ.*

(n) Moller. *ibid. n.* 66.

(o) *L.* 17. *C. de poſtl. reuerſ.*

omnes conſtat (*p*): quamuis non deſint exempla, quae et eius conditionis mulieres, in negotiis cum maiore praeiudicio coniunctis, veluti alienationibus vel oppignorantionibus immobilium, ſine curatorum conſenſu nihil egiſſe docent (*q*).

§. XXIV.

Quanta alibi?

At vero aliis locis, vbi mulieres perpetuae tutelae ſiue curae ſubſunt, non eodem modo haec omnia obſeruantur. In Belgio enim laxiorem eſſe maritorum poteſtatem, adeoque et inconſulta vxore eos alicubi vendere ac oppignorare poſſe vxorum bona, iam ſupra oſtendimus (r). In Friſia tamen, vxore non conſentiente, nihil rerum immobilium vxoris alienare licet marito, quum is res mobiles pro lubitu in alios transferat, ipſaſque obligationes, vxore inſcia, valide cedat aliis, ceu variis adlatis ſententiarum exemplis ſolide demonſtrat VLR. HVBERVS (s). Similiter in Belgio vxor ſe, niſi auctore viro, obligare non poteſt, adeo, vt et Friſii, qui alioquin iuri Romano plurimum tribuunt, contractum huiuſmodi nullum iudicent, niſi in vxoris contrahentis vtilitatem manifeſto vergat (t). Adſtrictior quoque eſt mulieris poteſtas alienandi contrahendique apud Lubecenſes, quippe quae ſine marito vel curatore nec venundare quidquam, nec ſe obligare poteſt pro alio vltra binos numos et dimidium (u). Quod et Hamburgi obtinet, vbi vxor ſine mariti conſenſu nihil vel emit vel vendit valide, praeter linum, ac ne ex mutuo quidem, nedum ex alio contractu, tenetur, niſi quod creditor ei tunc ſtolam exteriorem detrahere poſſit, eo vsque, dum nomen expunxerit. Merentur verba ſtatuti legi, quae ita ſe habent (x): *Die frau, ſo der Kauffmanſchafft nicht zugethan, kan ohne ihres Mannes oder ihrer Vormunder VViſſen vnd Volbort, auſſerhalb Linnewand vnd Flachs, zu des Hauſſes Nothurfft gehörig, nichts beſtändiglich contrahiren. Hatte ſie aber ohne Conſent ihres Vormundes etwas auſgeborget, oder gekaufft, ſoll dem Gläubiger verſtattet werden, ihr das oberſte Kleid abzunehmen, bis daſs er bezahlt iſt.* Nimirum mercatrix et Hamburgi, et Lubecae, et in Belgio, ſine curatore contrahit valide, modo Hamburgi tabernam publice habeat, *wann ſie Kauffmanſchafft gebraucht, offene Laden vnd Fenſter hält, mit Gevvicht aus oder einvvieget vnd miſſet*. Contra alibi et bona ſua ſaltem mobilia recte alienat vxor, et ſuper iis contractus quoslibet init etiam inſcio marito vel curatore. Quod et in hoc ducatu Magdeburgico cautum ORD. PROCESSVS EMENDATIONE (y), quae, quamuis ſine curatoribus eas nihil in iure agere patiatur, nec quidquam in foro geſtum ratum eſſe velit ſine curatorum auctoritate, preterquam ſi in iure quid confeſſa ſit mulier: de ne-

(p) Carpz. *ibid. Def.* 9.

(q) Carpz. *de iur. ſing. fem. Dec.* III. *poſ.* 5. *n.* 28. *ſequ.*

(r) Grot. *Introd. in Ius Belg.* L. I. *P. V. n.* 33.

(s) Huber. *Prael. ad Pand.* XXVI. 1. 6. et 18.

(t) Huber. *ibid.* §. 6.

(u) *Ius Lubec.* I. 10. 1.

(x) *Stat. Hamb.* II. 8. 5.

(y) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap.* XIII. §. 1.

Digitized by Google

de negotiis tamen extra iudicium geſtis ſtatim ſubiicit: *VVie denn auch in den extra-iudicial Handlungen als Contracten, ſo mit frembden, vnd nicht vnter Eheleuten ſelbſt geſchloſſen worden, Teſtamenten, Schenkungen des Fahrniſſes vnter den Lebendigen, oder auf den Todes-Fall, die Gegenwart vnd Auctoritaet eines Kriegiſchen Vormundes nicht von nothen, ſondern er iſt darinnen nach den gemeinen beſchriebenen Rechten zu verfahren, in Veraͤuſſerung aber vnbevveglicher ſtucken ſoll die Auctoritaet vnd Vollvvort eines kriegiſchen Vormundes allerdings erfordert vverden, vnd in deſſen Entſtehung der Hanndel an ſich null vnd nichtig ſeyn.* Sic facile patet, et hac quoque in re alibi tenaciores fuiſſe Germanos morum patriorum, alibi eoſdem admixtione iuris Romani mirifice fuiſſe vel emendatos, vel interpolatos, vt mirum ſit, toti iſti maritali tutelae non potius ſemel ſimulque nuncium mitti, quam eamdem ita deformari his iuris peregrini laciniis, vt vix ſui ſimilis videatur.

§. XXV.

Ex quibus facile patet, quid in Saxonia ſine curatore poſſit femina, adeo, vt ne mariti quidem conſenſu ad id indigere videatur. Quum enim ICti Saxonici exiſtiment, illam ſiue tutelam ſiue curam in feminarum gratiam inuentam eſſe, ne fraudi illis ſit lubricum iudicii, et innata fere ſexui credulitas: non poterunt non inde colligere, ea omnia mulierem ſine curatoris, vxorem ſine mariti conſenſu recte explicare, ex quibus nullum illi immineat damni vel laeſionis periculum. Hinc non modo rem familiarem ſuo arbitrio adminiſtrat, ſed et inconſulto curatore, teſtamentum condit (z), mortiſque cauſa donat (a), aliaque recte agit, quae ſupremo hominis iudicio fieri ſolent. Quamuis enim de mortis cauſa donatione dubitent MATT. WESENBECIVS (b) et MOD. PISTORIS (c) eo, quod eiuſmodi donatio pactis et contractibus quodammodo videatur aequiparanda (d): notum tamen eſt, eamdem inter conuentiones et vltimas voluntates quodammodo fluctuare (e), quumque per omnem donatricis vitam ſit reuocabilis, nec prius, quam ea mortua, donatarius dominium conſequatur, quando iam laeſionis nullum amplius periculum ſubeſt: rationem, ob quam celſiſſimus Saxonum legislator liberam teſtamenti factionem concedit feminis, donationibus his omnino quadrare, nemo temere negauerit. Id ſatis expeditum eſt, ne conſentiente quidem curatore eam in fraudem mariti de rebus mobilibus (f), nec auctore marito alioue curatore de rebus vtenſilibus vel geradicis, in fraudem cognatae, ſupremis tabulis diſponere poſſe (g). Vti enim in

Quid vxor ſine curatore poſſit in Saxonia.

[z] D. *Auguſti Elect. Sax. Conſt.* 15. *Gleichergeſtalt.*

[a] Carpzou. *de iur. ſing. fem. Dec.* III. *poſ.* 7. *n.* 9. *ſequ.*

(b) Weſenbec. *Paratitl. de mort. cauſſ. don. n.* 4.

(c) Modeſt. Piſtor. *Tom.* I. *Conſil.* 1. *n.* 23. 24.

(d) Huber. *Prael. ad tit. Dig. de mort. cauſſ. don.* §. I.

(e) *L.* 37. *pr. ff. de mort. cauſſ. don.*

(f) D. *Auguſti El. Part.* II. *Conſt.* VII.

(g) Beyer. *Spec. Iur. Germ.* II. 15. 55.

Digitized by Google

in illis maritus, ita in his cognata ab ipſa lege ad ſucceſſionem vocatur, neque teſtatricis arbitrio hic quidquam permittitur, quia ſic ſemper eludi ac interuerti poſſet legitima illa ſucceſſio. Cui tamen principio an admodum conſentaneum ſit, quod geradam illam hereditate ad mulierem delatam vel illatam (*geerbte vnd eingebrachte Gerade*) marito vendi, vel extraneo donari patiantur, etiam nulla vrgente neceſſitate, alii viderint. Quis enim negauerit, eo modo cognatae illud lucrum a lege deſtinatum ſemper impune poſſe interuerti? Et quis fraudem fieri legi dubitet, quoties ſaluis legis verbis ſententia eius circumuenitur (*h.*)?

§. XXVI.

Quid extra illam? Extra Saxoniam alibi eadem ſequuntur principia, alibi id, quod res eſt, iudicant, non in feminarum gratiam inuentam eſſe hanc tutelam, ſed in gratiam mariti, quem vetere iure Germanico non minus vxorem, quam liberos, in poteſtate habuiſſe tutoris nomine, ſupra iam animaduertimus. Hinc quemadmodum liberam feminis teſtamenti factionem indulgent etiam LEGES MAGDEBVRGICAE (*i*), et mores in Friſia recepti (*k*): ita in Gallia et vxori teſtamentum conditurae opus eſt auctoritate viri (*l*), ne quid in eius liberorumque communium detrimentum diſponat. Nec deſunt leges ſimiles in Germania. IVRE enim HAMBVRGICO (*m*) cautum eſt: *Keine Frauensperſon, ſie ſey ledig oder verheurathet, moge auch von wolgewonnenem gut, ohne Vormund, in ihrem Teſtament oder lezten Willen etwas vergeben. VVas denn aber eine Frau gebe von ihrem gevvonnenen Gut durch ihren Mann, als ihren rechten Vormund, ohne Erlaubnis der Erben, das ſolle man entrichten aus dem ſammenden Gut vor allem Theile.* Et IVRE LVBVCENSI (*n*) adhuc magis reſtricta eſt mulierum teſtamenti factio, et contra tanto plus maritis circa vxorum teſtamenta permiſſum. Sicuti enim ibi non teſtatur femina, niſi mercatrix de bonis induſtria ſua adquiſitis, et vidua: ita priore caſu requiritur conſenſus tutorum vel curatorum: poſteriore poteſtas a marito vxori teſtamento facta. En verba notatu digniſſima: *Es kan keine Frau nach Lubiſchem Recht ein Teſtament machen, es ſey ihr dann die Macht von ihrem verſtorbenen Manne in ſeinem Teſtament gegeben, doch von denen Gutern, vvelche ihr der Mann gegeben, vnd zu vertaſtiren vergonnet hat, vnd nicht von Erbgutern. VVare ſie aber eine Kauff-Frau, vnd alſo vor dem Rathe gezeuget, ſo mag ſie ein Teſtament machen, von ihrem vvolgevvonnenen Gute, doch mit ihrer Vormunder vnd nachſter Erben bevvilligung.* De cuius ſtatuti maxime exor-

(h) L. 29. *ff. de Legib.*
(i) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap.* XIII. §. I.
(k) Huber. *Prael. ad Dig.* XXIV. I. 17.
(l) Tiraquell. *ad Leg. Connub. Gloſſ.* *V. n. 93. ſequ.* Chaſſan. *Conſuet. Burgund. tit. de tur. coniug. rubr. IV. verb.* ni auſſi par teſtament.
(m) *Ius ſtat. Hamb.* III. II. 14.
(n) *Ius Lubec.* II. I. 14.

exorbitantis aequitate quum multis diſputet MEVIVS, neſcio tamen, an rationem eius genuinam ſatis peruiderit. Nimirum de bonis hereditariis iure Lubecenſi teſtari non licet, ſed de adquiſitis. Adquirere ibi nihil praeſumitur femina, niſi vel mercatrix ſit, vel a marito aliquid teſtamento acceperit. Vtroque ergo caſu teſtari poteſt, illo, ſi curator, qui ex lege maritus eſt, conſentiat, hoc, maritus cum ipſis rebus poteſtatem ſimul ei dederit, de rebus iſtis ſuo arbitrio diſponendi. Ita bene cohaeret ius illud vere Germanicum, nec multum refert, iuri Romano conſentaneum ſit, nec ne, quum cuiuis ciuitati ac reip. integrum fuerit, iuri Romano ita apud ſe ius hoſpitii dare, vt ne ciuibus moleſtum eſſet, moreſque ac conſuetudines patrias, violato hoſpitii iure, ageret in exſilium.

§. XXVII.

Effectus quidam veteris iuris etiamnum ſuperſtites.

Itaque paſſim effectus quidam ſuperſunt tutelae maritalis legitimae, etiam vbi iuri patrio parum honoris habetur, veluti quod maritus bona vxoris, conſtante matrimonio, adminiſtrat, quod iiſdem vtitur fruitur, quod vxor in alienandis rebus ſuis pleriſque locis mariti conſenſum adhibere tenetur, quod hic pleriſque locis, vbi etiam curatoribus non indigent feminae, maritus vna cum vxore ſubſcribit contractibus, adhibita formula: *In ehelicher Vormundſchafft ſeiner Frauen.* Quae omnia demonſtrari poſſent pluribus, niſi nos promiſſae breuitatis fides, quanto omnia tranſcurſu dicenda ſint, identidem admoneret.

§. XXVIII.

Concluſio diſſertationis.

Sed iam pridem portum reſpicimus. Ne itaque iuſto latius euagemur, ſuffecerit, genuina vtriuſque iuris principia de tutela vel cura maritali oſtendiſſe, comparatiſque ſtaturis moribuſque hodiernis, perſpicue, quantum per alias occupationes licuit, docuiſſe, quae Germaniae gentes ac ciuitates vel ſanctius priſcas leges patrias colant, vel eas aut ex iure Romano interpolarint, aut plane extorres ſolo patrio eſſe iuſſerint. Alia enim, quae ſtudio praetermiſimus, ne vulgus quidem ignorat, et ex libellis in triuio obuiis facile petuntur. Itaque illis miſſis hic figimus ratem, Deoque ſoſpitatori tabulas votiuas pia mente ſuſpendimus.

Digitized by Google

Lubecenſis. §. XIX. Nec non Lubecenſis et aliorum Germ. iurium. §. XX. Ciuitates quaedam Germanicae annalem praeſcriptionem et in immobilium vindicatione admiſerunt. Aequitas eiuſmodi ſtatuti. §. XXI. Interpretatio ſtatuti de vſucapione rerum immobilium. §. XXII. Nec non alterius de praeſcriptione mobilium. §. XXIII. Tertius caſus de praeſcriptione bonorum vacantium, et legatorum caducorum. §. XXIV. Differentiae iuris Rom. et Lubecenſis circa haec capita. §. XXV. Lubecenſes hic ſequuntur principia iuris Germanici antiqui. §. XXVI. Interpretatio capitis de bonis vacantibus. §. XXVII. Nec non alterius de legatis caducis. §. XXVIII. Quartus caſus de forma aedificiorum. §. XXIX. Comparatio huius capitis cum iure Romano. §. XXX. Quintus caſus praeſcriptionis annalis in dote. §. XXXI. Comparatio iuris Lubecenſis et iuris Romani. §. XXXII. Sextus caſus praeſcriptionis annalis eorum, quae libro publico inſcripta ſunt. §. XXXIII. Quando et quamdiu ea, quae in hunc librum relata ſunt, impugnari queant? §. XXXIV. Concluſio diſſertationis.

§. I.

Iuris Lubecenſis celebritas et aequitas. Inſtituti ratio.

PErmagnam eſſe in Germania exteriſque prouinciis Iuris Lubecenſis auctoritatem, neminem ignorare arbitramur, niſi qui ſe in iuris Germanici hiſtoria plane hoſpitem profiteatur. Non potuit non aliis ciuitatibus admirationi eſſe ſumma iſtarum aequitas, ſingularis diſciplinae publicae vigor, ipſaque nobiliſſimae vrbis, quae a tot ſaeculis his inſtitutis excelſiſſime floruit, felicitas: ac proinde nemo mirabitur, alias quoque ciuitates certatim inde petiiſſe prudentioris legislationis exemplum, quin pro beneficio duxiſſe, ſeſe participes fieri iſtius, quod ciuitas florentiſſima feliciſſimis condidiſſet auſpiciis, quodque vtiliſſimum eſſe reipublicae, diuturno tot ſaeculorum vſu, ſatis perſpexiſſet. Quae itaque olim laus fuit Rhodi, qua in vrbe STRABO (a), *admirandam fuiſſe*, refert, *legum optimarum conſtitutionem, et induſtriam cum in aliis reipublicae partibus, tum circa rem nauticam, incredibilem, adeo vt imperium maris diu poſſederit, legeſque ab iis repertas cum Romani, tum aliae ciuitates quam plurimae, adoptarint:* idem de LVBECA dicendum, cuius ſtatuta ob inſignem ἐυνομίαν prudentiamque legislatoriam vrbes municipiaque pleraque per Holſatiam, Pomeraniam, terras Meklenburgicas, quin et Boruſſiam, ſua fecerunt, vt ex inſtituto demonſtrarunt IO. SIBRANDVS (b), MOLLERVS (c), et ERNEST. IOACH. WESTPHA-

(a) Strabo *lib. XIV. p.* 448.

(b) Io. Sibrand. *in iure publ. vrb. Lub. Sect. X. p.* 94. *ſequ.*

(c) Moller. *Iſagog. ad Hiſtor. Cherſon. Cimbr. Part. IV. cap.* I. §. 2.

ſTPHALVS (*d*). Etiamſi ergo alia deeſſent, quibus celeberrimi iſtius iuris aequita probaretur, argumenta, quorum plura tamen in promtu ſunt, iam a MEVIO (*e*) et illuſtri BOEHMERO (*f*), in medium prolata: vel ipſum tamen tot praeſtantiſſimarum ciuitatum iudicium facile, credo, vnicuique perſuaderet, non poſſe non praeclaras eſſe leges, quas tot florentiſſimae vrbes et olim ciuitate donarunt, et hodienum omnibus aliis inſtitutis, quin, vt cum CICERONE (*g*) loquar, *omnibus omnium philoſophorum bibliothecis* longiſſime anteponunt. Quum vero multa hoc iure conſtituta ſint, quae a iure communi quam maxime diſcrepant, ego, qui vrbem praeclaram non quidem natalem, ſed altricem atque educatricem benigniſſimam veneror, me operae pretium facturum duxi, ſi ſingulare iuris Lubecenſis caput DE PRAESCRIPTIONE ANNALI exponerem, illudque cum iuris ciuilis Romani ſanctionibus breui diſſertatione compararem. Quod vt bene vertat ſupremum Numen, in ipſo limine huius ſchediaſmatis, ex animo precor.

§. II.

Praeſcriptio quatenus ſit iuris ciuilis? Acturus itaque *de* PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS ſingulari et a iure communi diuerſa, actum ſane agere mihi viderer, ſi aliorum expilare ſcrinia, et quidquid de praeſcriptione in genere ICti praecipiunt, hic accumulare conarer. Illud potius hic praemonere viſum eſt, praeſcriptionis aeque ac vſucapionis, qua priuati inter ſe vtuntur, originem non aliunde, quam ex iure ciuili, eſſe repetendam, et hanc proinde a veteribus recte vocari, *modum adquirendi iuris ciuilis* (*gg*). Equidem et gentes, quae iure ciuili inter ſe non vtuntur, praeſcriptionis praeſidio inter ſe niti, facile largior. Quis enim ignorat, iam illud belli fulmen, IEPHTHAM, Hebraeorum poſſeſſionem aduerſus Ammonitas ſolo temporis longiſſimi lapſu tueri (*h*)? Et quid aliud Lacedaemoniis, quam exceptionem praeſcriptionis, opponit ISOCRATES (*i*), dum pro Meſſeniis diſſerens vrget, ὅτι τὰς κτήσεις, καὶ τὰς ἰδίας, καὶ τὰς κοινὰς ἢν ἐπιγίγνηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσιν. *Poſſeſſiones ſiue priuatas, ſiue publicas, praeſcriptione longi temporis, et confirmari, et patrimonii loco habendas eſſe, perſuaſum eſſe omnibus*. Omitto iam, quae pro praeſcriptione iuris gentium erudite ſuo more dixerunt HVGO GROTIVS (*k*), PVFENDORFFIVS (*l*), et, qui cauſſam plane perorauit, argumentiſque PETRI PVTEANI ſpecioſiſſimis praeclare ſatisfecit, IO. WERLHOFFIVS (*m*). Enimuero quamuis haec extra omnem dubi-

(d) Ern. Ioach. Weſtphalus *de Fontibus iuris Lub.* §. VIII. *et Specim. Document. Mecklenb. p.* 224.

(e) Meu. *Proleg. Quaeſt.* I. *n.* 56. *ſeqq.*

(f) Boehm *in diſſ. de Aequitate legiſlatoria iuris Lub. in materia teſtamenti.*

(g) Cicero *lib.* I. *de Orat. cap.* XLIV.

(gg) §. *vlt. Inſt. de vſu et habit. pr. Inſt. de vſucap.*

(h) *Iud. XI. v.* 26.

(i) *In Archidam. p.* 234.

(k) Hugo Grot. *de I. B. et P. lib.* II. *cap.* IV.

(l) Puffend. *de Iure Naturae et Gent. lib.* IV. §. XII.

(m) Io. Werlhoff. *in Vindiciis dogmat.* Grotiani *de praeſcriptione inter gentes liberas, editis Helmſtadii anno* MDCXCVI.

dubitationis aleam poſita videantur: illam tamen iuris gentium praeſcriptionem ab hac, qua privati poſſeſſiones ſuas tuentur, toto coelo diſtare, recte obſeruauit illuſtre olim huius Academiae ornamentum, CHRIST. THOMASIVS (n). Illius enim fundamentum eſt derelictio tacita, quae ex tam pertinace tamque diuturna gentis, poſſeſſione deiectae, patientia colligitur: huius negligentiae poena, quam leges minantur iis, qui, quum iura vigilantibus ſcripta nouerint, in diem veluti ſtertunt, nec de rebus ſuis recuperandis, dum occaſio eſt, cogitant. Illa ad certum tempus non reſtringitur, ſed ſufficit tanto tempore gentem adquieuiſſe, vt ex ea derelictio poſsit colligi. Haec tempori certo legibuſque definito alligata eſt (o). Quin ipſa vſucapionis ac praeſcriptionis requiſita, quae non in omnibus civitatibus eadem eſſe animaduertimus, ſatis non conuincunt, eam non ex aeterno illo ac immutabili iure, quod recta ratio inter omnes homines genteſque conſtituit, ſed ex iure cuiuſque reipublicae arbitrario promanaſſe, adeoque eatenus non eſſe iuris gentium, ſed ciuilis.

§. III.

Non tamen ea iuri naturae et gentium contraria eſt.

Quamuis vero iuris ciuilis inuentum ſit illa inter priuatos praeſcriptio: non tamen ideo exiſtimandum eſt, eam iuri naturae et gentium plane aduerſari, quamuis in ea haereſi ſint non modo GVIL. AMESIVS (p), ipſeque, quod mireris, ὁ πάνυ CVIACIVS (q), verum etiam IVSTINIANVS Imp. cui praeſcriptio eſt *impium praeſidium et tutus peccandi locus* (r). Quaſi vero improbum et a recta ratione alienum ſit praeſidium, ſine quo ſocietatis humanae vinculum ſaluum eſſe nequit, quodque, ſi e republica proſcribatur, non poteſt non ſimul pacem ac tranquillitatem ſecum rapere in exilium. Id vero euenturum eſſe, ſublata praeſcriptione, nemo non videt, et demonſtratione admodum erudita oſtendit vir clariſsimus KOEHLERVS (s). Tolle praeſcriptionem, nihilque certius continget, quam vt dominia omnia, omneſque poſſeſſiones in dubium vocentur, adeoque lites inter ciues gliſcant ſempiternae, nullaque temporum ſerie vmquam finiendae. Quid ergo aequius eſt, quam vt leges diſcrimen aliquod ſtatuant inter vigilantes et deſides (t), nec induſtriam deſidiae poenas: deſidiam induſtriae praemia ferre patiantur (u)? Quid iuſtius, quam vt *finis* aliquis *ſit ſollicitudinis et periculi litium*, quemadmodum vſucapionem eleganter vocat CICERO (x), ac proinde is ab actione repellatur, qui alterum quiete tam diu poſſidere paſſus eſt, vt non potuerit non ſe iſtum dominum putare? maxime, *quum vix ſit*, iudice PAVLLO noſtro (y), *vt non videatur alienare, qui patitur vſucapi, vel non agen-*

(n) Thomaſ. *Iuriſpr. diu. lib. II. cap. X.* §. 191. *ſequ.*

(o) Conf. Henr. Bodini *diſſ. de Praeſcriptione ex lapſu temporis.*

(p) Guil. Ameſius *de Conſcient. V.* 45.

(q) Cuiac. *ad l.* 1. *ff. de vſucap.*

(r) *Nou.* IX.

(s) Kochl. *in Exercit. Iur. N. Exercit. VII.* §. 1657.

(t) *L.* 2. *C. de Annal. except.*

(u) *L.* 12. *C. depoſ.*

(x) Cicero pro A. Caecin. *cap. XXVI.*

(y) *L.* 28. *ff. de V. S.*

do ius ſuum amittit. Suſpicari quis poſſet, vel eo nomine iniquum videri illud praeſcriptionis praeſidium, quod eo fieri poſſit, vt qui alioquin optimo iure nititur, ſine vlla culpa ſua, ac ideo tantum, quod vindicandi nulla fuerit occaſio, rerum ſuarum dominio excidat. Sed vanus plerumque eſt hic metus. Neque enim tam rigida ſunt iura noſtra, vt et non valenti agere, currere praeſcriptionem patiantur, quin iis, qui abſentes ex iuſta cauſſa, res ſuas vindicare, vel aduerſario abſente, agere non potuerunt, data reſtitutione in integrum ſubueniunt, et facillimum praeterea produnt remedium, omnem vſucapionem praeſcriptionemque ſine vllo impendio interrumpendi (z). Maneat ergo fixum et firmum, vſucapionem quidem et praeſcriptionem ex iure ciuili eſſe, nec tamen iuri naturae et gentium aduerſari, adeoque et de hoc iuris capite vere dici poſſe, quod de iure ciuili generatim docet VLPIANVS (a), praeſcriptionem *nec totam a gentium vel naturali iure recedere, nec ei per omnia ſeruire*.

§. IV.

Leges ciuiles cuiuſque reip. fini populique genio ſunt attemperandae.

Quum ergo, vt hactenus obſeruatum, iuris ciuilis inuentum ſit praeſcriptio: (§. II.) facile mihi hoc largientur omnes rerum ciuilium haud ignari, eam ſingularum ciuitatum fini, ipſique cuiuſque populi genio atque indoli eſſe attemperandam. Si enim vera prudentia in eo poſita eſt, vt quis genuinum actionum ſuarum finem ob oculos habeat, mediaque, quibus ad eum finem quam facillime poſſit peruenire, et recte reperiat, et repertis dextre vtatur: conſequens omnino eſt, et in legislatoria iuriſprudentia hoc primum, ſecundum, vltimum eſſe, vt leges ad finem et ſalutem ſingularum ciuitatum ſint comparatae. Hinc, beatas eſſe reſpublicas, experientia docet, in quibus leges vigent, fini earum ac populi indoli prudenter attemperatae, infeliciſſimas contra, vbi dum legibus parent ciues, ſine ſuo miſeri excidunt, ſimiles nautis, qui aduerſo flumine nauigantes, vincente omnem induſtriam ventorum vi, tanto magis retro feruntur, quanto magis vela contrahunt, remos impellunt, omniaque ex artis nauticae praeſcripto agunt. Recte hoc obſeruauit rerum ciuilium auctor praeſtantiſſimus, ARISTOTELES (b), vbi alias eſſe docet leges, quae ſtatum popularem conſeruant, alias, quibus principatus vel imperium optimatium contineatur, nec fieri poſſe, vt eaedem proſint et imperio paucorum, et ſtatui multitudinis. Noc minus accurate philoſophatur THEOPHILVS noſter (c), dum ius ciuile ideo vocari *τοπικὸν καὶ χρειῶδες*, *locale et vtile*, ſcribit, *quod loco circumſcribatur, et loci vtilitati conſulat, eaque, quae loco illi pernicioſa ſint, tollat*. Quod deinde auctor prudentiſſimus exemplo Athenienſium, Alexandrinorum ac Spartanorum illuſtrat, qui quum diuerſos fines ob oculos habuerint, ſolumque incoluerint diſſimillimum, quin et ciues habuerint indo-

(z) *L. 2. C. de annal. praeſcript.*
[a] Vlp. *l. 6. pr. ff. de iuſt. et iure.*
[b] Ariſtotel. *Polit. III. 7. IV. 1. et V. 9.*
[c] *In Paraphraſi §. I. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.*

indolis atque ingenii diuerſiſſimi, non potuerint non diuerſis etiam legibus viuere, adeo, vt ſaepe, quod in laude ponerent Athenienſes, id Lacedaemone turpe ac a legibus alienum putaretur, et id contra eſſet vni reipublicae vtiliſſimum, quod cum maximo alterius detrimento coniunctum videretur. Adeo verum eſt, diuerſum ius ciuile producere diuerſum rerum publicarum finem, diuerſum populorum genium, ipſumque tempus, quod ſaepe, mutata reipublicae vtilitate, ipſas etiam leges ciuiles mutare ac refigere neceſſe eſt.

§. V.

Adeoque et praeſcriptio. Cur ea apud veteres tam varia?

Quum ergo inter omnes conſtet, et luculenter hactenus demonſtratum ſit, ius ciuile vniuerſum, fini cuiusuis ciuitatis et reipublicae eſſe attemperandum: dubitare profecto non licet, quin eadem prudentiae legislatoriae regula circa praeſcriptionem quoque ſeruanda ſit legislatori, ſi conſultum velit reipublicae. Et id quidem diligenter factum eſſe animaduerto, dum nulli fere genti idem praeſcriptionis tempus placuit, quod alteri commodum viſum, ſed haec longiore, illa breuiori temporis ſpatio illud circumſcripſit, quaedam gentes eam plane proſcripſerunt e republica ſua, prout id cuique ciuitati ſaluberrimum futurum videretur. Vt rem exemplis illuſtremus, ipſe Deus immortalis, qui rempublicam Hebraeorum, vel Θεοκρατίαν potius, inaudito inter homines exemplo, conſtituit, legibuſque ſapientiſſimis temperauit, ſingularem plane in praeſcriptione rationem ſequutus eſt. Equidem quid circa praeſcriptionem rerum mobilium apud Hebraeos iuris fuerit, non facile dixerim. Aſt de immobilibus cautum erat, ne poſſeſſiones in perpetuum alienarentur, ſed alienatae, ſi non prius, ſaltem circumacta illa quadraginta nouem annorum periodo, quae anno Iubilaeo magno finiebatur, ad priorem dominum redirent (d): de qua agraria Hebraeorum lege, quae vſucapionem et praeſcriptionem rerum ſoli plane excludebat, eamque vindicationem lapſu temporis non elidi patiebatur, ſed in ſuſpenſo eſſe iubebat, erudite egerunt Car. Sigonius (e), Fr. Vlr. Calixtus (f), et Petrus Cunaeus (g). Simile fere erat Lycurgi inſtitutum, quem emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuiſſe, referunt Aristoteles et Heraclides apud Cragium (h). Ex quo conſequitur, vt iure Spartanorum nulla prodita fuerit praeſcriptio, ob quam vindicari non potuerint poſſeſſiones, quae vllo caſu in alterius poteſtatem perueniſſent, vt non abſurde laudatus paullo ante Cragius hoc Lycurgi inſtitutum cum illa lege Hebraeorum agraria, de qua modo diximus, compararit. Cur vero hae gentes a reliquis tantum non omnibus ea in re diſceſſerint, facile intelliges, ſi conſideres, vtrique legislatori, licet

[d] Leuit. *XXV.* 14. *ſequ.* *XXVII.* 22. *ſequ.* Ioſeph. *Antiquit. Iud.* III. 12.

[e] Car. Sigon. *de Rep. Hebr.* III. 15. *p.* 126.

[f] Fr. Vlr. Calixt. *de Iubilaeis Rom. Pont.* §. CXLVI. *ſequ.*

[g] Petr. Cunaeus *de Republica Hebraeor. lib.* I. *cap.* II. *et* III.

[h] Crag. *de Republica Lacedaemon. pag.* 200. *ſequ.*

licet ob diuerſas rationes, eumdem finem ob oculos fuiſſe, puta, vt populus, ſui ſemper ſimilis, nullo exterorum commercio contaminaretur. Quo minus itaque aliarum gentium conſuetudinem deſiderarent ciues reipublicae Hebraicae; Deus terram, rerum omnium feraciſſimam, inter XII. tribus, excepta Leuitica, aequaliter ſorte diſtribuerat: idemque inſtitutum ſequutus Lycurgus, agrum omnem ita viritim diuidi iuſſerat inter ciues Lacedaemonios, vt nullus inter eos excelleret opibus, nulli inopia dedecori ac pudori eſſet (*i*). Ad eam vero *ἰσότητα τῶν κτήσεων* conſeruandam, vel maxime comparatae erant leges, quae rerum illarum, ſi forte in alterius poteſtatem perueniſſent, vindicationem nulla quantiuis temporis praeſcriptione excludi patiebantur. Quam neceſſaria ſit ea prudentiae regula, ipſi quoque Romani ſuo exemplo ſatis ſuperque oſtenderunt. Quum enim initio vrbs eſſet non admodum ſpatioſa, et ager ſatis anguſtis limitibus finiretur; denique ciuibus in acie ſtare, quam in foro litigare, pulchrius atque vtilius videretur: breue valde praeſcriptionis tempus legibus inſtituerant, vt mobiles res anno, immobiles biennio vſucaperentur (*k*). Quam facile enim erat Romanis, tunc raro longius a patria abſentibus, in res ſuas inquirere, eaſque vindicare illico, nec committere, vt, qui eas detineret iniuſte, in earum poſſeſſione conſeneſceret? Neque exterorum cauſſa longiore temporis ſpatio opus eſſe videbatur, quia ex iuris Romani principiis *aduerſus hoſtes*, id eſt, peregrinos, *perpetua erat auctoritas*, nec vlla ciuibus, aduerſus eos agentibus, obſtabat praeſcriptio (*l*). Simulac vero Romani arma victricia per vniuerſum fere terrarum orbem circumferre et tot vbique prouincias ſub ſuam poteſtatem redigere coeperant: ſtatim frequentior ciuium abſentia, praediorumque ſitus remotior legem corrigi, tempuſque illud laxari ſuadebat. Hinc inuenta longi temporis praeſcriptio, quae ad praedia prouincialia pertinebat (*m*): hinc repertum praetoris beneficium, quo abſentibus quibuſdam aduerſus praeſentium, vel praeſentibus aduerſus abſentium vſucapionem ſubueniretur (*n*). Hinc denique IVSTINIANVS e republica futurum exiſtimabat, vſucapionem in praeſcriptionem longi temporis plane transformari, adeoque rerum mobilium vindicationem non niſi triennii, immobilium inter praeſentes demum decennii, inter abſentes vicennii praeſcriptione excludi (*o*). Poſſemus idem PLATONIS exemplo firmare, qui, quum rempublicam ex ſuo ingenio fingeret, tamen fuſe de praeſcriptione rerum praecipit, eamque totam ita ordinauit, prout id reipublicae illius fictitiae finis, ciuiumque, quos in eam adlegere conſtituerat, ingenium poſtularet (*oo*). Sed vel haec, quae hactenus diſſeruimus, vt opinor, probant, praeſcriptionem a quolibet legislatore adcommodari ſolitam eſſe fini formaeque reipublicae, et quemadmodum

[i] Cragius *de republ. Lacedaemon.* pag. 199.

[k] *Pr. inſt. de vſucap.* Cicero *Topic. cap. IV. et pro A.* Caecina *cap. XIX.*

[l] Cicero pro A. Caecina *cap. XXVI.*

[m] *Pr. inſt. de vſucap.*

(n) *Tot. tit. ff. Quib. ex cauſ. mai. viginti quinque ann. in integrum reſt.*

(o) *L. vn. C. de vſucap. transform.*

(oo) *Lib. XII. de legibus.*

Digitized by Google

dum ius illud, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, immutabile, et in vniuerſo humano genere idem eſt, ita ius ciuile vtilitati ac neceſſitatibus ſingularum gentium ſeruire, ac proinde, pro diuerſitate rerumpublicarum, non poſſe non eſſe diuerſiſſimum.

§. VI.

In emporiis contractiora eſſe oportere praeſcriptionis tempora.

Quibus poſitis, nemo, credo, mirabitur, eas etiam ciuitates, quae terra marique negotiantur, ita plerumque legibus temperare praeſcriptionem, ne illa huic fini ſuo refragetur, ac eam proinde breui admodum temporis ſpatio circumſcribere. Obſeruauit hoc vir πολιτικώτατος, Io. Nic. Hertivs (p), cuius en ipſa verba: *Apud populos*, inquit, *qui Mercurium prae ceteris colunt, ſiue finem praecipue in flore commerciorum collocant, tempora praeſcriptionum ſolent eſſe contractiora, rerum etiam, quae alias vſucapi nequeunt, furtiuarum, v. g. vſucapio facilius permittitur.* Idem (q) vbi ex inſtituto agit de rebuspublicis, quibus commercia pro fine ſunt, inter alia et haec praecipit, *vt tempora vſucapionum in hiſce ciuitatibus ſint contractiora*. Ei ſuffragantur et alii rerum ciuilium periti, veluti Io. Sam. Strykivs (r), et interpres iuris Lubecenſis doctiſſimus, Mevivs (s), qui intereſſe mercaturae docent, vt res quaedam citius, quam iure ciuili definitum eſt, praeſcribantur. Non ſubſiſterent profecto inter homines commercia, niſi iis huius generis legibus ac inſtitutis conſuleretur. Quis enim cum aliis contrahere, vel ab iis contractu quodam oneroſo ſibi quidquam comparere vellet, ſi non niſi poſt longum tempus tuta ac immota foret poſſeſſio? Quis in incerto euictionis promiſſo ſpem aliquam ac fiduciam poneret? Et quam miſera demum futura eſſet mercatorum conditio, ſi ita comparatae eſſent leges, vt, quauis adhibita cautione, nihil emere poſſis, quin periculum ſit, ne contractus poſt aliquot annos reſcindatur, remque amiſſo pretio, alii reddere cogaris? Adde, quod flori commerciorum minime omnium conueniant litium ambages, nihilque magis incommodum ſit mercatoribus, quam ſi plus boni temporis in foro, quam in tabernis ſuis, conſumere cogantur. Id quod tamen nulla animi perſpicacia caueas, niſi id agant legiſlatores, vt rerum dominia quam citiſſime certa ſint, et litigandi occaſio omnis iis, qui non in tempore vigilarint, praeſcindatur.

§. VII.

Hinc et Lubecae fere annalis praeſcriptio obtinet.

Quae quidem omnia, neſcio, an in vlla ciuitate, vllo ue emporio, accuratius obſeruentur, quam Lvbecae, quae iam olim inter celeberrima emporia tantum eminuit,

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Ius

(p) Hertius *Not. ad* Puffend. *de iure nat. et gent. lib. IV. cap. XII. §. V.*

(q) *Elem. polit. P. II. Sect. XI. §. 5. p.* 447.

(r) Io. Sam. Stryk. *in diſſ. de praeſcriptione rerum per mare adlatarum ſecundum ſtatuta Hamb. §. VII.*

[s] Meu. *in Comment. ad ius Lub. L. I. tit. VIII. art. I.*

Ius enim, quod a florentiſſima illa ciuitate nomen tulit, nulla in re magis a iure ciuili diſcrepat, quam in praeſcriptione, ſiquidem eam arctiore temporis ſpatio, quam vllum aliud ius ciuile, circumſcribit. Exempla eius rei exſtant quamplurima. Tres tantum dies apud Lubecenſes viuit iniuriarum actio, ob verbera extra ciuitatem accepta, ſi quis in ciues Lubecenſes velit culpam coniicere, idque triduum a momento, quo pulſatus, verberatusue ad vrbem reuertit, currit (t), vt adeo ad exſtinguendam iniuriarum actionem non maiore ibi tempore opus ſit, quam iure communi requiritur ad interdictum de glande legenda excludendum (u). Eodem iure incolis non niſi trium menſium induciae indulgentur, ad ius ciuitatis impetrandum (x): quum facultas illud ius adquirendi raro cuiquam ob temporis lapſum adimatur in aliis ciuitatibus, et durum ac inhumanum ſane videatur Ciceroni (y), M. Iunii Penni vel Papii imitari legislationem, peregrinoſque vrbe vti prohibere. Iusiurandum alicui delatum iniunctumque, niſi intra quatuordecim dies praeſtetur, pro deſerto habetur cauſſaque cadit, qui tantillum temporis praeterire paſſus eſt (z). Contra pignus, eo iure, conualeſcit, ſi decoctor quatuor hebdomadibus, antequam foro ceſſit, more in ciuitate recepto, conſtituit (a). Sed et reliquarum tam rerum, quam actionum praeſcriptio iure Lubecenſium quam breuiſſima eſt, et plerumque anno et die finitur, niſi quod biennium indulgetur marito, intra quod promiſſam, nec numeratam, dotem exigere poſſit, cariturо omni actione, ſi has inducias abire paſſus ſit (b). Quin longi ac longiſſimi temporis praeſcriptionem, quae in iure ciuili vtramque paginam facit, fere ignorat ius Lubecenſe, quod (vt verbis vtamur Mevii,) (c) *commerciorum libertati, vigori et vtilitati conſulti, et ſubſeruit quoniam mercaturae, immo omnis forenſis negotiationis intereſt, dominia rerum eſſe certa, et certos eſſe rerum poſſeſſores, qui de iis negotiari cupiant, nec, quae publice et bona fide accipiuntur, retractari, aut in ſuſpenſo eſſe.* Quare eos quam maxime fugit ratio, quibus durum ac paullo iniquius videtur, eos iuſto citius iure ſuo priuari, qui verecundia quadam praepediti, non ſtatim adeant praetorem. Recte enim his reſpondit laudatus Mevius (d), *ſi quid iniquitatis breuitati temporis ineſſe putetur, id tollere et emendare tum publicam vtilitatem, tum amittentis negligentiam. Boni patrisfamilias, cuius officia lex merito ab omnibus exigat, aut neglecta iuſte coerceat, eſſe, ex mente* Varronis, *rerum immobilium quotannis inire rationem, rerum mobilium ſingulis ſemeſtribus. Quod ſi fieret, rariſſimas fore praeſcriptiones, dum autem non fiat, eas non poſſe non eſſe iuſtiſſimas.* Haec Mevius, qui mallem ab aliis rationibus ac argumentis minus idoneis obſtinuiſſet, nec perſuadere lectoribus ſuis voluiſſet, ſtatutorum Lubecenſium auctores ius praetorium habuiſſe ob oculos, iſtique praeſcriptionis ſuae terminum

[t] *Ius Lubecenſe lib. IV. tit. 4. art. 2.*
[u] *L. vn. ff. de glande legenda.*
[x] *Ius Lubec. lib. I. tit. II. art. 2.*
[y] Cic. *de Offic. lib.* III. *cap. XI.*
[z] *Ius Lubec. lib. V. tit. VIII. art. 2.*
[a] *Ius Lub. lib.* III. *tit. IV. art. 1.*
(b) *Ius Lubec. lib. I. tit. V. art. 2.*
(c) Mevius *Comment. ad ius Lub. lib.* I. *tit.* VIII. *art. 1. n. 7.*
(d) Mevius *n. 9. et 10.*

ſtum aequare voluiſſe. Quid enim commune eum iure praetorio habet illa praeſcriptio Lubecenſium? Et quis verum praeſtabit, primos ſtatutorum conditores, iuris Romani libros vmquam non dicam euoluiſſe, ſed oculis tantum vſurpaſſe? Accedit, quod ius honorarium poenales tantum ac reſciſſorias actiones, ex edicto profectas, tam breui vnius anni curriculo circumſcribit, rei autem perſequutorias aeque ac ciuiles perpetuas eſſe iubet *(e)*: ius vero Lubecenſe inter actiones rei perſequutorias et poenales nullum plane diſcrimen ſtatuit, ſed vtraſque, fere elapſo anno et die, exſpirare patitur. Et quid opus denique eſt iſtis ambagibus, praeſidioque a praetore Romano petito, quum multo ſolidiore fundamento nitatur iuris iſtius ſtatutarii aequitas? Quum enim ius naturae et gentium praeſcriptioni nullum certum tempus praefigat, integrum eſt cuiuis legiſlatori, illud lata lege definire, adeoque et Lubecenſis reipublicae patribus illud ita definire licuit, prout id exigere viſus eſt reipublicae ſuae finis, populique ſalus, quam ſemper ſupremam legem eſſe oportere, non potuerunt profecto ignorare.

§. VIII.

Quid in iure Lubecenſi annus et dies?

Diximus, annalem illam praeſcriptionem in iure Lubecenſi fere ſemper ita exprimi, vt mentio fiat ANNI et DIEI, *Iahr vnd Tag.* Quare ſemel defungendum eſt eo labore, vt, quantum temporis ex legiſlatorum ſententia formula iſta comprehendat, diſquiramus. Sane ſi per varia veteris Germaniae iura oculos circumferas, nihil reperies frequentius, quam vt annis praeſcriptionis dies, tamquam auctarium quoddam, ſuperaddatur. Fieri hoc animaduertimus, in IVRE SAXONICO *(f)*, SVEVICO *(g)*, AVSTRIACO *(h)*, quin et NORMANNICO *(i)*, et ANGLICANO, quod eleganter deſcripſit IOANNES COWELLVS *(k)*. Quumque hodie viri doctiſſimi non dubitent, quin ius ſuum Lubecenſes primum a Suſatenſibus acceperint: cupiditas animum inceſſit, diſquirendi, an et Suſatenſibus ſollemnis fuerit illa formula? Quod dubium ſtatim exemit codex eius iuris MSC. apographus, quem *illuſtris Dominus* PRAESES mecum communicauit, in quo, quoties de praeſcriptione agitur, fere ſemper iunguntur *annus et dies, Iahr vnd Tag. (l)*. Praeterea haec formula iam a ſaeculo XII. paſſim occurrit in diplomatibus Bremenſibus, Brunſuicenſibus, Goslarienſibus, Luneburgenſibus, Northuſanis, Tremonienſibus, aliiſque, quae in communi illo vaſtoque imperii tabulario edidit LVNIGIVS *(m)*. Quid vero maioribus noſtris fuerit ANNVS et DIES, ex ipſis medii

(e) *L.* 35. *pr. ff. de oblig. et act.*

(f) *Lib.* III. *iur. prouinc. art.* LXXXIII. *lib.* II. *art.* XXIX. *et alibi paſſim.*

(g) *Cap.* XLII.

(h) *Art.* XXVIII. *apud illuſtr.* Ludewig. *reliqu. MSSC. Tom. IV. p.* 12.

(i) *Lib.* II. *cap.* XVII. §. IV. *et cap.* XX. *apud eumdem Tom.* VII. *pag.* 187. *et* 192.

(k) Cowellus *Inſt. iur. Angl. lib.* II. *tit.* VI. §. III. *pag.* 88.

(l) Veluti *art.* XXXVIII. XLI. LXI. LXV. CL. CLXIX. *et aliis.*

(m) Lunig. *part. ſpecial. cont. IV. Part.* II. *p.* 66. 120. 639. *et Part.* I. *pag.* 220. 308. 443. 855.

Digitized by Google

aeui legibus Germanicis ſatis patet. *Diem* enim vocabant dilationem legitimam, qua elapſa quis in foro vadimonium ſiſtere tenebatur. Quum vero citationes more maiorum ſemper fierent in diem decimum quartum, (*uber vierzehn Nachte*,) eaque citatio antequam contra contumacem ferri poſſet ſententia, ter eſſet repetenda, connumeratis tribus diebus, quibus adeſſe debuiſſet reus, inde, emergunt ſex hebdomades et dies tres, quod tempus vno vocabulo dies dicitur, ceu tum ex IVRE WEICHBILDICO SAX. (*n*) et FEVDALI SAX. (*o*) tum ex diplomate apud LVNIGIVM (*p*), ſatis intelligitur. Iam ne dubitandum quidem videtur, quin eamdem vocabuli notionem retinuerint etiam Lubecenſenſes, maxime quum multa eos ex iure Saxonico decerpſiſſe, pro certo adfirment viri doctiſſimi, ARTHVRVS DVCK (*q*) et DAV. MEVIVS (*r*). Aſt quum iam CALLISTRATVS obſeruarit, *optimam legum interpretem eſſe conſuetudinem* (*s*): et hic profecto ratio habenda erit vſus.

Quem penes arbitrium eſt, et norma loquendi.

Auctorem autem habeo MEVIVM (*t*), diem Lubecae non accipi pro ſex hebdomadibus et tribus diebus, ſed pro viginti quatuor horarum ſpatio, adeoque praeſcriptionem annalem, quae in Saxonia quadrigentis et decem diebus abſoluitur, Lubecae dies tantum trecentos et ſexaginta ſex comprehendere.

§. IX.

Primus caſus, quo praeſcriptio annalis obtinet, ſi quis hominem proprium vindicet.

Sed vt demum ad ipſas ſpecies vel caſus, quibus praeſcriptio illa annalis iure Lubecenſi obtinet, progrediamur; prima eaque notatu digniſſima occurrit (*u*), vbi de tempore, quod hominis proprii, ciuitatis iura adepti, vindicationem excludit, agitur, de eoque ita diſponitur: *Wann aber ein Burger in einer Stadt, da Lubeckiſch Recht gebraucht wird, Iahr vnd Tag geſeſſen hat, vnd alsdann von einem andern, als ſein eigen Mann angeſprochen, vnd ſolches, daſs er eigen ware, mit Zeugen beweiſet wurde; kan dagegen der Burger durch Rahtmanne oder beſeſſene Burger wahrmachen, daſs er vber Iahr vnd Tag am Burger-Recht, vnd Burger geweſen, vnd id der Zeit vnbeſprochen blieben, ſo bleibt er der Anſpruch ledig vnd frey.* En primum praeſcriptionis annalis, quae ex iure Lubecenſe proficiſcitur, exemplum, quod paucis et cum iure ciuili contendere, et ex ſolidis principiis interpretari, iuuabit.

§. X.

(n) *Art. XXI.*
(o) *Art. XIII.*
(p) Lunig. *ibidem p. 66.*
(q) Arthurus Duck *de vſu et auctoritate iur. ciu. lib. II. cap. XVI.*
(r) Dau. Meuius *proleg. comm. in ius Lub. quaeſt. I. n. 55.*
(s) *L. 37. ff. de legib.*
(t) Meu. *ad ius Lub. lib. I. tit. VIII. art. I. n. 16.*
(u) *Lib. I. tit. III. art. III.*

Digitized by Google

§. X.

Iure Romano permultum intereſt, vtrum quis ſeruum, ab alio poſſeſſum, vindicare, an pro libero ſe gerentem in ſeruitutem retrahere velit. Qui iniuſte auſugit, ſeque alicubi pro libero gerit, ſui ipſius fur habetur (*x*), nec vmquam ideo libertatem adquirit, quod longiſſimo tempore in libertate moratus eſt. Hinc DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS Auguſti (*y*) reſcribunt. *Mala fide morato diu in libertate prodeſſe non poſſe longi temporis praeſcriptionem:* Qualia de agricolis etiam et cenſitis, tamquam adſcriptitiis hominibus, ſanxit IVSTINIANVS (*z*). Contra ſi quis, etiam fugitiuus, in alterius poſſeſſione eſt, non eſt dubium, quin domino eum vindicaturo obſtet longiſſimi temporis praeſcriptio, ceu recte obſeruauit CVIACIVS (*a*). Nec obſcura eſt huius diſcriminis ratio. Alio enim ſeruum meum poſſidente, poſſeſſio mea deſinit: non item, ſi a nemine poſſideatur (*b*). Huius enim poſſeſſionem animo retineo, idque adeo verum eſt, vt fugitiuos quoque, quoties ex lege Fuſia Caninia ſeruorum numerus iniretur, inter ſeruos numerari conſueuiſſe, ſcribat PAVLLVS (*c*). Non mirum itaque eſt, fugitiuo praeſcriptionem non prodeſſe, quamuis eadem proſit poſſeſſori eius, ſi reliqua omnia recte ſe habeant. Multo minus vero dubitandum, quin iure canonico domino nulla currat praeſcriptio, ſi ſe ei ſeruus ſubduxerit, quia hoc iure expeditum eſt, malam fidem omnem cuiuſcumque temporis praeſcriptionem impedire (*d*). Ex quo recte colligit ANT. FABER (*e*), ſeruilis conditionis hominem nullo temporis quantumcumque longiſſimi, ſpatio, praeſcribere poſſe, ſi vel centum annorum curricula effluxerint, quod tamen tempus ſufficere credidit HVSANVS (*f*): ſemper enim in mala fide eſſe, qui ſuo ſe domino ſubduxerit, nec fugitiuum conditionem ſuam incompertam habere, vel proprii facti ignorantiam obtendere poſſe. Memoriae prodidit DIO CASSIVS (*g*), Maximum quemdam, quum iam quaeſturam Romae peteret, a domino, tamquam fugitiuum, domum eſſe abductum. Et ſimile VLPIANVS noſter (*h*) refert de Barbario Philippo, quem dominus ſiue praetorem deſignatum, ſiue, vt SVIDAS (*i*) mauult, iam e tribunali ius dicentem, herus ad certam crucem domum abſtraxerit. An vero credibile eſt, inter fugam et diem iſtum, quo in tantum euectus faſtigium fortuna ſubito deſtituit, pauxillum temporis interceſſiſſe? An ſeruos fugitiuos, Romam venientes, ſtatim ad honores viam ſibi munire potuiſſe,

Vindicationi ſeruorum an iure ciuili obſtet praeſcriptio?

Ff 2

(x) L. 60. ff. de furt. l. 1. C. de ſeruis fugitiu.

(y) L. 1. C. de long. temp. praeſcript. quae pro libert.

(z) Iuſtinian. l. 22. §. 1. C. de agricolis et cenſit. lib. XI. tit. XLVII.

(a) Cuiac. Not. poſter. ad Inſt. de vſucap.

(b) L. 1. §. 14. ff. de adquirenda vel amitt. poſſ. l. 13. pr. l. 15. ff. eod. l. 27. §. vlt. de furtis.

(c) Paullus Recept. Sent. lib. V. tit. XIV. §. III.

(d) Cap. 2. de regul. iuris in 6.

(e) Ant. Faber in Codice lib. VII. tit. IV. def. 1.

(f) Huſanus de hom. propr. Quaeſt. V. n. 8.

(g) Dio Caſſius lib. XLVIII. p. 377.

(h) L. 3. ff. de off. praet.

(i) Suid. in Βαρβ. φίλιππος.

tuiſſe, exiſtimemus? Fieri profecto non potuit, quin diu prius in luce ciuiumque oculis verſati ſint, antequam iis honoribus digni viderentur. Quin Barbarium Philippum prius quaeſtura ac aedilitate functum oportuit, quam ei praeturam liceret petere. Quod omne intra paucos dies contigiſſe non poteſt. Et tamen neque vitam anteactam, neque honores, neque tot annorum lapſum miſeris illis quidquam profuiſſe ad libertatem, animaduertimus, luculento ſatis argumento, domino ius ſuum ab ipſo fugitiuo nullius temporis praeſcriptione interuerti iure Romano potuiſſe.

§. XI.

An talis praeſcriptio prodita fuerit vetere iure Germanico?

Nec alio iure Germanos antiquitus vſos eſſe circa homines proprios arbitramur. Quamuis enim apud Langobardos ſeruus fugitiuus triginta annorum praeſcriptionem opponere poſſet domino: ſingulari tamen lege edixerat CAROLVS M. id ius, tamquam Langobardis proprium, alias gentes Germanicas non obligaturum. *Vbicumque*, inquit, *intra Italiam ſiue regius, ſiue eccleſiaſticus, vel cuiuſque alterius hominis ſeruus fugitiuus inuentus fuerit a domino ſuo, ſine vlla annorum praeſcriptione vindicetur, ea tamen ratione, ſi dominus Francus, ſiue Alamannus, aut alterius cuiuslibet conditionis et nationis ſit. Si vero Langobardus aut Romanus fuerit, ea lege ſeruos ſuos, vel adquirant vel amittant, quae inter eos antiquitus eſt conſtituta* (*k*). Francis ergo, Alamannis, aliiſque Germanis, ſeruos ſuos, ſiue pro liberis ſe gerentes, ſiue ab aliis poſſeſſos, vindicantibus, nulla obſtabat praeſcriptio, quamuis ea obſtaret Langobardis ex lege ſua. Poſtea mitiſſimi ingenii princeps, LVDOVICVS PIVS (*l*), paullo aliter quidem iniit rationes, eoque caſu triginta annorum praeſcriptionem valere voluit, non vt ea prodeſſet ſeruo, ſed ei, *qui alienum colonum triginta annos in re ſua habuiſſet*. Quam quidem legem a iuris ciuilis ſanctione parum diſcrepare, nemo non videt. Hinc multae exſtant veteres formulae apud BALVZIVM (*m*) et GOLDASTVM (*n*), ex quibus diſcimus, fugitiuorum liberos non minus, quam ipſos fugitiuos, vindicari potuiſſe, nulla, vti videtur, obſtante temporis praeſcriptione.

§. XII.

An in ciuitatibus ſeruis tutum perfugium fuerit?

Sed fortaſſis locus ſaltem, vbi fugitiuus tantiſper delituit, vel ciuitas, in quam ſeſe recepit, tutum ei praebuerit receptaculum, maxime ſi, impetrato ciuitatis iure, ibi ſatis diu commoratus ſit? Immo ne id quidem impedimento domino fuit, quo minus ſeruum ſuum vbicumque repertum ſibi adſereret. Tantum enim abeſt, vt exceptio illa ſeruum domino eriperet, vt illi fugitiuo, ne in ipſorum quidem regum

(*k*) *Addit.* Caroli M. *ad leg. Langob. VI. et XXXII. cap. VIII.*

(*l*) *Capitular. lib. V. cap.* III.

(*m*) Baluz. *Adpend. Marculfi form.*

(*n*) Goldaſt. *in Chartis Alam. cap.* VIII.

regum praefecturis ac praediis tutum perfugium eſſet. Patet hoc ex CAPITVLARIBVS *regum Francorum* (o), in quibus et haec legimus: *Si ſerui eccleſiaſtici, vel quorumlibet liberorum hominum, in fiſcum noſtrum confugerint, et a dominis vel aduocatis eorum repetiti fuerint, ſi actor fiſci noſtri intellexerit, quod eos iuſte non poſſit tenere ad noſtrum dominium, eiiciat illos de eodem fiſco, et recipiant eos domini eorum*. Interiecto tempore, quum vrbes in Germania etiam ciſrhenana ampliſſimae conderentur, multique, vitae elegantioris illecebris capti, intra moenia, quam ruri, lares ſibi ac fortunarum ſedem conſtituere mallent: publicis imperii legibus cautum fuerat, ne vlli homini ſeruilis conditionis tutus ad iura ciuitatum acceſſus eſſet, exſtatque eam in rem non modo aurea FRIDERICI II. Imp. bulla, in curiae Hallenſis tabulario adſeruata, editaque ab illuſtri Academiae noſtrae Cancellario, Io. PETRO A LVDEWIG (p) *qua* Imperator *principum, nobilium, miniſterialium et eccleſiarum homines proprios in ciuitatibus admitti*, vetat: ſed et eamdem legem ſubinde in vſum renocatam legimus ab HENRICO VII. Rege et SIGISMVNDO Imper. cuius diploma, itidem aurea bulla ornatum, recitauit MELCHIOR GOLDASTVS (q). Quin tum peruulgatum apud maiores noſtros hoc fuit, vt de eo inoleuerit paroemia iuris elegantiſſima: *Keine Henne* (quo vocabulo ob gallinam, in conditionis ſeruilis ſignum ab vnoquoque homine proprio quotannis praeſtandam, vulgo *das Rauch oder Leib-Huhn*, ipſe homo proprius denotabatur) *flieget uber die Mauer*: id eſt, *nemini alteri conditione ſeruili obnoxio vel adſcriptitio in ciuitatibus locus eſt* (r). Quis ergo ſibi perſuaſerit, aufugientibus in ciuitates ſeruis, ibique aliquamdiu latitantibus, libertatem fugae praemium fuiſſe, quum ne via quidem ſeruis lege pateret ad ciuitates, et perinde in leges committere viderentur ciues, qui ſeruum recepiſſent intra moenia, ac ipſi ſerui, quos fuga eo abſtuliſſet? Nec ignorabant hoc ciuitatum duumuiri et decuriones, experientia quippe edocti, quoties aliqua ciuitas fugitiuis receptum dediſſet, id facinus adeo indignum viſum eſſe principibus et equeſtris nobilitatis viris, vt arma, more ſaeculi, ideo corriperent, ferroque et flammis repeterent ſeruos, quos iure vindicari ciuitates prohibuiſſent. Qualia exempla bellorum, ob eam cauſſam illatorum ciuitatibus florentiſſimis, habes apud LEHMANNVM (s) et Io. HERTIVM (t) qui etiam obſeruat, inde inoleuiſſe conſuetudinem, exigendi a nouis ciuibus publicum ingenuitatis teſtimonium, quod vocant *das Mann-Recht*, vel *den Geburths-Brieff*, eam ob cauſſam inuentum, ne homines proprii furtim in tabulas cenſuales irreperent, et ciues imprudentes patrocinium ſuſcipientes fugitiuorum, in leges imperii, tamquam in caſſes, inciderent. Quae quum ita ſint, ne in ciuitatis quidem iuribus furtim impetra-

(o) *Lib.* III. *cap.* LXXXIII.

[p] Io. Pet. a Ludewig *Reliqu. MSSC. Tomo VII. pag.* 517.

(q) Melch. Goldaſtus *Conſt. imp. Tom.* I. *p.* 167.

(r) Hert. *Paroem. iur. lib.* II. *paroem. XI. pag.* 657.

(s) Lehmann. *Chron. Spir. lib. VII. cap.* LXXI.

(t) Io. Hertius *de Homin. propr. Sect.* III. §. X.

Digitized by Google

petratis quidquam fugitiuis praeſidii fuiſſe, nec dolum hunc iſtis ad conſequendam libertatem in Germania profuiſſe, facile vnuſquiſque intelliget.

§. XIII.

Praeſcriptio, qua ſe in vrbibus tuentur homines proprii, ex priuilegio eſt.

Quum itaque haec praeſcriptio, qua ſerui Lubecae libertatem ſuam aduerſus dominos tuentur, et iuri communi Romano, et moribus Germanicis aduerſetur: (§. X. ſequ.) fieri non poteſt, quin ſingularis illa diſpoſitio, quam ſupra (§. IX.) recenſuimus, ex priuilegio aliquo, ſeu iure, ad exemplum non trahendo, quod Lubecenſibus a ſuperioribus fuerit conceſſum, ſit repetenda. Quum enim intereſſet principum, vrbes florere excelſius, ciuiumque numero quam maxime adfluere: hoc ſe illi non facilius conſequuturos exiſtimabant, quam ſi ad libertatem vocarent homines proprios, qui migrarint in ciuitates, ibique certum tempus quiete exegerint, maxime quum hi dominorum truculentia in deſperationem acti, certatim ad vrbes, tamquam in portum, confugerent. Hinc paſſim ciuitatibus huiuſmodi priuilegia conceſſa videmus, quibus ciues ſuos, ſtatus quaeſtionem paſſuros, ſolo temporis, aliquando ſatis exigui, lapſu in libertate defenderent. Tale priuilegium Niceae, Sabaudiae municipio, datum eſſe, teſtatur Ant. Faber (u) qui tamen diſerte monet, praeſcriptionem annalem dominis ibi non diutius obſtare, quam dum fugitiui in ciuitate deliteſcant, contra ea hos non minus, quam eorum liberos, ſi extra pomoeria deprehendantur, iure a dominis vindicari. Inter Rigenſium quoque priuilegia tale ſe repeririſſe ſcribit Mevivs (x), vt ciuis a domino in ſeruitutem reuocari nequeat, ſi biennio continuo iure ciuitatis vſus eſſet ſine vllius contradictione. Sed multo plura eius generis priuilegia in ipſa Germania reperias, quamuis, quod ad tempus praeſcriptionis attinet, ſibi non per omnia ſimilia. Ratiſponenſibus ſane an. MCCXXX. id tantum indulſit Fridericvs II. Imp. vt decem annorum praeſcriptio dominis, ciues Ratiſponenſes vindicaturis, opponi poſſet (y) quale priuilegium et Hamburgenſes impetraſſe conſtat, quia eorum statvtis (z) cautum eſt: *Da dieſer Stadt Burger von einem andern, als ſein eigen Man angeſprochen, und ſolches bewieſſen wurde; kan dagegen der Burger wahr machen, daſs er uber zehen Iahr ohne Anſpruche in dieſer guten Stadt ſich aufgehalten, ſeine Wohnung und Weſen allhie gehabt, ſoll er ſeiner rubſahmen Beſitzung genieſſen, und ferner Anſprach ledig und frey bleiben*. Pleriſque tamen ciuitatibus ipſa praeſcriptio annalis conceſſa, veluti anno MCLXXXVI. Bremenſibus a Friderico I. Imp. (a) anno MCCV. Argentoratenſibus a Philippo Imperatore

(u) Ant. Faber *in Cod. lib. VII. tit. IV. def. II. et lib. I. tit. XII. def. VIII.*

(x) Mev. *Comm. ad ius Lub. lib. I. tit. III. art. III. no. 50.*

(y) Lunig *Reichs-Archiu. Part. Spec. Cont. IV. P. II. p. 262.*

(z) *P. I. tit. II. art. II.*

(a) Limn. *Addit. iuris publ. Tom. I. pag. 173.*

re (*b*): anno MCCXIX. Goslarienſibus a FRIDERICO II. (*c*) anno MCCXXXVII. Viennenſibus ab eodem Imperatore (*d*): anno MCCLXXV. Lindauienſibus a RVDOLPHO I. Rege (*e*): anno MCCXC. Nordhuſanis ab eodem Rege (*f*): anno MCCCXXXII. Tremonienſibus a LVDOVICO Bauaro (*g*): anno MCCCXCVII. Spirenſibus a WENCESLAO Rege (*h*): fortaſſis et aliis vrbibus, quarum chartae nondum in lucem prodiderunt. Saltim Magdeburgenſes huiuſmodi priuilegium, quamuis Lubecenſi paullo adſtrictius, obtinuiſſe colligi poteſt ex loco IVRIS WEICHBILDICI (*hh*): *VVelcher Mann binnen VVeichbild-Recht geſeſſen hat Jahr und Tag ohne iedermans Anſprache, der mag ſeine Freyheit behalten ſelb ſiebend ſeiner nachſten Magen (der ſollen drey ſeyn von Vater, drey von der Mutter, wer ſie auch ſeyn, denn daſs ihn iemand zu eigen behalten moge.* Denique et id obſeruamus, non modo Imperatores et Reges vrbibus huiuſmodi priuilegia dediſſe, verum etiam principes. Nam Luneburgenſibus Otto Puer, Dux, anno MCCXLVII. id inter alia conceſſit, *vt ſi quis in ipſa ciuitate annum et diem tranſegerit, non requiſitus a domino ſuo, pro libero homine teneretur et a nemine in poſterum impeteretur* (*i*). Et inſequentis ſaeculi anno XIV. Otto, Dux Brunſuicenſis, notabili diplomate vniuerſos ciues Brunſuicenſes manumiſit, qui ibi pro veris ciuibus morati ſunt, per annum et diem, eoſque ab omni dominorum vindicatione ſecuros praeſtat apud eumdem LVNIGIVM (*k*). Ex quibus ſane conſequitur, vt omnes fere ciuitates florentiores a ſaeculo XII. ſibi de eiuſmodi priuilegiis proſpexerint, et Imperatores aeque ac Principes in concedendis illis indulgentiores paene fuerint, quam aequitatis et prudentiae praecepta paterentur.

§. XIV.

Quod vero tot aliis per Germaniam ciuitatibus obtigit beneficium, id Lubecae quoque obtigiſſe, ſemper exiſtimauimus. Neque nos fefelliſſe hoc augurium, poſtea didicimus ex priuilegio FRIDERICI I. Imp. (*l*) LVBECENSIBVS conceſſo anno MCLXXXVIII. XIII. KAL. OCTOBRES. In eo enim cum alia iura, quae hodienum in ſtatutis eorum ſuperſunt, tum et hoc occurrit: *Si quidquam extraneorum ſuperueniens aliquem ciuem de ſua libertate pulſauerit, ciuis vicinior eſt ad obtinendam ſuam libertatem ſola manu, quam extraneus ad ipſum conuincendum. Si vero quiſpiam de terra ipſorum aliquem de libertate pulſauerit, et pulſatus probare poterit, quod annum et diem in ciuitate*

Quale et Lubecenſes obtinuerunt ſimul cum iure Suſatenſi.

(b) Iac. Wencker. *Diſſ. de Pfalburgeris* §. XI.

(c) I. M. Hejneccius *Antiqu. Goſlar. ad ann.* 1219.

(d) Lambec. *Bibl. Vindob. lib.* II. *cap.* V. *p.* 81.

(e) Conring. *Cenſur. Diplomat.* Ludou. *cap.* XIV. *p.* 267.

(f) Lunig *Reich-Archiu. ibid. p.* 66.

(g) Lunig *ibid. p.* 443.

(h) Lehmann. *Chron. Spir. lib.* VII. *cap.* LXX.

(hh) *Art.* IV.

(i) Lunig. *ibid. p.* 639. *Adpen. von Hanſee-Stadten.*

(k) *ibid. pag.* 220.

(l) *Apud* Lunigium *ibid. pag.* 1330.

Digitized by Google

tate ſine pulſatione ſubſtiterit, pulſatus euadit. Sed quamuis hoc dubio careat: non tamen exiſtimandum eſt, demum eſſe huius priuilegii Lubecenſis originem, quum facile probari poſſit, illud multo eſſe antiquius, et iam antea ciuitati datum, tum nouum duntaxat vigorem nouumque robur a FRIDRICO I. Imp. accepiſſe. ARNOLDVS enim LVBECENSIS (m) auctor eſt, *capta ab imperatore vrbe, priusquam ei ciuitatem aperirent, ciues ad eum exiiſſe, rogantes vt libertatem ciuitatis, quam a Duce (Henrico Leone) prius traditam habuerint, et iuſtitias, quas in priuilegiis ſcriptas habeant, ſecundum iura Soſatiae, et titulos, quos in paſcuis, ſiluis, fluuiis, poſſederint, ipſius auctoritate et munificentia poſſideant*. Addit auctor grauiſſimus, *adnuiſſe victorem, omniaque illa vetera iura ac priuilegia rata habuiſſe*. Id quod vere ſcripſiſſe ARNOLDVM, ex hoc ipſo, quod laudauimus, FRIDRICI I. Imp. diplomate ſatis intelligitur, in quo quippe profitetur Imperator, *ſe opportunitatibus Lubecenſium adquieſcentem, omnia iura, quae primus loci fundator Henricus, quondam Dux Saxoniae, eis conceſſerit, et priuilegio ſuo firmauerit, ſe quoque illis conceſſiſſe*. Ea vero ab Henrico Duce profecta priuilegia fuſius deinde recenſet Imperator, in iiſque etiam praeſcriptionem illam annalem loco haud poſtremo ponit. Non igitur a Fridrico I. Imp. eſt hoc priuilegium, ſed ab Henrico Leone, Duce Sax. et Bauariae, principe prudentiſſimo, et incomparabili profecto, niſi virtutem eius fortuna deſtituiſſet. Quum vero a MEIBOMIO (n), MOLLERO (o), aliiſque viris doctiſſimis, luculenter demonſtratum ſit, Henricum Ducem Saxoniae iura ac priuilegia, quae Lubecenſibus dederit, Suſato, Weſtphalica vrbe, adſciuiſſe: veroſimillimum profecto eſt, inde etiam profectam eſſe annalem hanc de qua loquimur, praeſcriptionem. Simile enim quid in IVRE SVSATENSI MSC. cuius ſupra iam meminimus, reperiſſe nobis videmur (p), cuius ipſa verba adſcribere operae pretium fuerit: *Hedde ock ein eigen Menſch de Burſchop hier gewonnen, wurde em de van de Herſhop binnen Iaar vnde Dage beſprocken, ende verwunnen, alſo en Recht is, de ſoll ſich mit de Herſhop verſunen, alſo, dat ſe eme de VVoninge allhie vergunnen. Duet he des nichts, de ſoll na ſes wecken hier nicht langer bliuen, ende ſoll ſin Geld verloren hebben, dat he vmme Burſchop geven heut*. Ex quo loco colligitur, circumacto anno et die ius heri expiraſſe, adeoque ſimile fuiſſe Suſatenſium ac Lubecenſium priuilegium, quin hoc ex illo, vt iam monuimus, procul dubio expreſſum eſſe.

§. XV.

Ipſius periochae, ex iure Lubec. adductae, interpretatio. Supereſt, vt ipſam, quam ſupra (§. IX.) adduximus, ſanctionem iuris Lubecenſis paullo accuratius contemplemur. Ea primum exigit, vt homo proprius iura ciuitatis ſiue Lubecae, ſiue in vrbe aliqua, quae

(m) *Lib. II. Chron. Slau. c. XXXV.*
(n) Meibom. *Introd. in Hiſt. inf. Sax.* p. 81. *ſequ.*
(o) Moller. *Iſagog. ad Hiſt. Cherſ. Cimbr. P. IV. cap. VI.*
(p) *Art. CXLIX.*

Digitized by Google

quae iure Lubecenſi vtatur, impetrarit. Initio enim ſtatim loquitur de ciue. *VVan ein Burger in einer Stadt, da Lubeckiſch Recht gebraucht wird, Iahr vnd Tag geſeſſen hat*. Hinc nihil in hoc iure praeſidii eſt fugitiuis, qui ſe clam ſubduxerint dominis, et intra moenia in receptatoris cuiuſdam improbi aedibus latitauerint, ſed illis, qui Lubecae palam et in oculis ciuium verſati ſint, et iam ante annum et diem iura ciuitatis obtinuerint, nec ab eo tempore vllam ſtatus quaeſtionem paſſi ſint. Ne id quidem tuliſſent leges Romanae. Tantum enim abeſt, vt ratum eſſe paſſae ſint ius ciuitatis, quod ſeruus clam et dolo malo eſſet conſequutus, vt ipſi ſocii ac Latini nominis, quamuis liberi homines, ſi clam in tabulas cenſuales irrepſiſſent, non modo ſeueris magiſtratuum edictis, ſed et latis legibus, quales CLAVDIA et LICINIA, itemque PAPIA fuerunt, domum intra certum tempus redire cogerentur, vt docet LIVIVS (q), ASCON. PAEDIANVS (r), et qui has leges ſingulari ſtudio ex inſtituto expoſuit *illuſtr. Dn.* PRAESES (s). Liber quidem et ciuis Romanus fiebat ſeruus, ſi nomen ſuum in cenſum contuliſſet, ſed tum demum, ſi id feciſſet iuſſu domini (t), et poſtea luſtro, quod publice condebatur, interfuiſſet (u). Alioquin, ſi clam irrepſiſſet in cenſum, nec libertatis, nec ciuitatis fiebat particeps, ac proinde quouis tempore a domino recte vindicabatur, ceu iam ſupra Maximi et Barbarii Philippi exemplis oſtendimus. At Lubecae ſeruo ius ciuitatis, etiam quod inſcio atque inuito domino impetrauit, praeſidio eſt aduerſus dominum. Quum enim in eo Germaniae tractu ſita ſit vrbs, in quo olim Slaui et Venedi longe lateque dominabantur: his a Germanis oppreſſis, quidquid ruri communem cladem effugerat, ſeruitutem triſtiſſimam ſeruiebat (x). In tanta vero hominum propriorum colluuie, quae vicinas regiones inundauerat, fieri ſane non potuit, quin aliquando et ſeruilis conditionis homines, ingenuam mentiti originem, in vrbem migrauerint, iuraque ciuitatis variis artibus impetrarint, maxime, quum nondum fortaſſis conſuetudo illa, teſtimonium ingenuorum natalium a nouellis ciuibus exigendi, inualuiſſet. Iam horum quidem improbitas id priuilegium non merebatur: at tanto magis id merebatur ciuitas, cuius miſera profecto futura fuiſſet conditio; ſi ciues ſuos quotidie pati vidiſſet quaeſtionem ſtatus, ciues, inquam, qui fortaſſis vxores in vrbe duxerant, liberos in ciuitate procrearant, nec male meriti fuerant de republica. Haec enim omnia contingere potuiſſe, ſi ius vindicandi hos homines nullo temporis lapſu vmquam excluſum eſſet, facile quiſque animaduertit. Proſpectum ergo ciuitati cupiens HENRICVS, Dux Saxoniae, praeſcriptionem hanc inuenit, et quidem breuiſſimam vnius anni, *Iahr vnd Tag*. Permultum itaque intereſt, ante annum quis hominem proprium repetat, an eo iam

[q] Liu. *Lib. XLI. cap. XII. ſeq. lib. XLII. cap. X.*

(r) Aſcon. Paedianus *ad Orat. pro L. Cornelio p. m.* 1309.

[s] *In Commentar. ad Leg. Iul. et Pap. lib.* I. *cap.* I. *p.* 8. *ſequ.*

[t] Vlpian. *Fragm. tit.* I. *§. VIII.*

(u) Cicer. *de Orat. lib.* I. *cap. XI.*

(x) *Vid.* Helmold. *Chron. Slau. lib.* I. *cap. LXXXVIII. et lib.* II. *cap. XIII.*

exacto. Priori caſu, probato dominio procul dubio ei reddendus eſt eiuis, vel ſi dubia eſt eius conditio, iureiurando praeſtito, liber et ingenuus pronunciatur. Qua de re IVS LVB. (y) ita loquitur: *Wurde ein Burger angeſprochen, daſs er eines andern eigen ware, kan er mit ſeinem Eyd erhalten, daſs er des Klagers eigen nicht ſey, ſo iſt er der Anſprach loſs*. Quia enim reus eſt in poſſeſſione libertatis, ac proinde maxima pro eo militat libertatis praeſumtio (z): auctori incumberet probatio, reum ſibi ſeruili conditione eſſe obnoxium. Hoc non probante, reus eſſet abſoluendus (a), adeoque multo minus iniquum videri poterat, rem eius religioni vel iuriiurando committi, ad quod merito prae altero admitti debet is, pro quo maior eſt praeſumtio (b). Quod ad poſteriorem caſum attinet, praeſcriptio annalis domini actionem plane perimit, modo probet reus, ſiue per Senatores, qui ſenatui, quum ciuium numero adſcriberetur, interfuerint, ſiue per ciues, rerum immobilium poſſeſſores, *das er vber Iahr vnd Tag an Burger-Recht vnd Burger geweſen*, nec non, *daſs er in der Zeit vnbeſprochen blieben*. Siquidem notum eſt, non prodeſſe cuiquam praeſcriptionem, ſiue naturaliter, ſine ciuiliter interruptam. Id vero praeclare monet MEVIVS (c), non aliter procedere hanc praeſcriptionem, quam ſi ſeruus ſaltem probabilem e fundo diſcedendi cauſſam poſſit allegare, veluti quod dominus eum eiecerit praedio, quod ipſe alium in locum ſuum ſurrogarit, quod dominus ſit proſcriptus, vel ipſe ferre non potuerit eius ſaeuitiam, quod ob belli iniurias, fundiue ſterilitatem, ferias ibi egerit eſuriales, et quae ſunt cauſſae huius generis aliae. Vti enim iniquiſſimum eſſet, homines improbos e fraude ſua fructum capere: ita merito leges ſubueniunt illis, qui ſaltem ex probabili cauſſa ſatis diu in libertate palam morati ſunt. Idque ſibi volunt verba vltima: *Daſs er alsdann der Anſpruch ledig vnd frey bleiben ſolle*.

§. XVI.

An et ab aeſtimatione praeſtanda liberet illa praeſcriptio?

Defendendum itaque in libertate eſſe hominem proprium, ſatis expeditum videtur: aſt illud merito quaeritur, an et a praeſtanda aeſtimatione hac praeſcriptione liberetur? Affirmare id video illuſtrem MEVIVM (d), quamuis alios in alia omnia ire, ipſe lubens fateatur. Et ſane quamuis ego adſurgam tam illuſtri nomini, et ab eius ſententia, non ſine verecundia quadam, meam ſeiungam: neſcio tamen, an non iuſtiorem rationem habeat eorum, quos refellit, ſententia. Quid enim durius videri poteſt, quam dominum, probato dominio ſuo, non homine tantum, ſed et eiuſdem aeſtimatione carere debere? An non ſatis magnum hoc eſt beneficium, quod homo proprius domi-

(y) *Lib.* I. *tit.* III. *art.* III.
(z) L. 7. §. *vlt. ff. de lib. cauſſa l.* 15. C. *de probat.*
(a) *L.* 6. *ff. de probat.*
(b) Sichard. *in l.* 3. C. *de reb. cred.* *n.* 12. Menoch. *de arbr. indic. Quaeſt. lib.* I. *Quaeſt.* LXXXI. *ſequ.*
(c) Meu. *Comment. ad h. l. n.* 34. *ſequ.*
(d) *Ibid. n.* 28. *ſequ.*

domino non redditur, vt hic et pretium amittere cogatur? Moderatius olim ac benignius fuit ANTONII PII imperatoris iudicium, qui, quum ex Iulii Sabini familia quidam, infami affecti iniuria, ad ſtatuam principis confugiſſent, eos quidem in domini poteſtatem reuerti noluit, ſed venire tamen eos, pretiumque domino, quamtumuis improbo, reddi iuſſit, perelegantem ſubinngens rationem, *nulli hominum ius ſuum detrahi oportere* (e). Quidni ſimili temperamento locus eſſet, quoties homo proprius ob ſolum temporis lapſum in poſſeſſione libertatis defenditur, vt quidem in domini poteſtatem non reuertatur, aſt iuſto tamen pretio redimere ſe teneatur? Fuiſſe enim hanc Imperatorum, talia priuilegia concedentium, ſententiam, non obſcure innuere videntur in diplomatibus Lindauienſibus, et Buchhornenſibus apud LVNIGIVM (f). Et IVS SVSATENSE, ex quo Lubecenſe promanaſſe diximus, vix alioque omine, liberum aliquem eſſe iudicat, quam praeſtita domino, qui dominium ſuum probauerit, aeſtimatione. Vrget quidem laudatus MEVIVS verba STATVTI: *So bleibet er der Anſpruch ledig vnd frey*, additque: *Libertas, quae ex praeſcriptione alicuius facta eſt, non poteſt ei amplius ex pretio aut redemtione adquiri, et, quod eius proprium eſt, amplius eius fieri non poteſt* (g). Sed ego praeſcriptionem illam ex iure Lubecenſi non rei, id eſt, libertatis, ſed actionis eſſe puto: adeoque, ſeruus ille non tam libertatem adquirit, quam domini actionem excludit. Iuris autem analogiae non repugnat, actionem in rem eſſe exſtinctam, et tamen dominum agere ad conſequendam aeſtimationem, vt vel actio tigni iuncti demonſtrat, qua duplum perſequimur, quamuis tignum ipſum vindicari non poſſit (h). Quidni ergo et domino, cui vindicanti ſeruum praeſcriptio annalis obſtat, integrum eſſet, ius petendi aeſtimationem, quum ipſe dominium plene probauerit? Denique et verba STATVTI eam interpretationem ferunt, quum et is maneat ab omni perſequutione liber *aller Anſpruch ledig vnd frey*, qui iam in ſeruitutem amplius vindicari nequit, quamuis aeſtimationem eum iudex praeſtare iuſſerit.

§. XVII.

Alter caſus praeſcriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium et mobilium excluditur.

Sed diutius fortaſſis, quam permittere videbatur inſtituti ratio, illi ſeruitutis perſonali praeſcriptioni immorati, iam ad alia maiora prouehimur. Libertati adeo fauiſſe legislatores noſtros, vt vel puſillum temporis ad eam adipiſcendam ſufficere exiſtimarent, non omnino inauditum eſt. Maximus enim apud omnes gentes fuit fauor libertatis, quam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (i) *πάντων τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν*, *omnium humanorum bonorum maximum* eſſe cenſet, eoque factum eſt, vt et *praetores fauerent libertatibus* (k), et

ipſi

(e) *L. 2. ff. de his, qui ſui vel alieni iur. §. 2. Inſt. eod.*

(f) *Ibid. p. 308. et 1298.*

(g) *L. 159. ff. de R. I. §. 10. Inſt. de Legat.*

[h] *L. XII. Tabul. §. 29. Inſt. de rer. diuiſ.*

(i) *Antiqu. Rom. lib. XI. p. 712.*

(k) *L. 3. §. 1. ff. de alien. iudic. mut.*

ipſi principes *eius fautores eſſent*, ac proinde, illius ſeruandae cauſſa, permulta contra ius commune ſtatuerent, fauorque libertatis, vt ait POMPONIVS, haud raro benigniores ſententias exprimeret (*m*). Enimuero id paullo durius atque inhumanius videri poterat, quod IVS LVBECENSE, et aliarum rerum, immobilium aeque ac mobilium, dominio priuat eos, qui illas intra annum et diem, non vindicarint. De praeſcriptione enim immobilium ita cauent STATVTA (*n*). *VVill iemand verkauffte liegende Grunde, ſtehende Erbe, vnd Rente anſprechen, der ſoll es binnen Iahr vnd Tag thun; Nach dieſer Zeit ſoll es nicht zugelaſſen werden, beweiſe dann, daſs er auſſerhalb Landes geweſen, ſo hat er noch* a tempore ſcientiae *Iahr vnd Tag*. De mobilibus autem ſimilia fere legas (*o*): *Alles Gut, welches in dieſe Stadt kompt doch nicht vber See vnd Sand, vnd ein Mann bey ſich hat Iahr vnd Tag, mag er ſolches beweiſen, ſo kan ihm das niemand mit Recht abgevvinnen, oder vor geſtohlen vnd geraubt Gut anſprechen, doch ſo derienige, der ſolch Gut anſprechen vvill, auch binnen Landes gevveſen*. Quum vero, exſtincto omni iure agendi, ac ceſſante rei amittendae periculo, ad euictionem obligatus eſſe non poſſit auctor: ex hac iuris diſpoſitione manifeſto fluit altera (*p*): *VVurden liegende Grunde vnd ſtehende Erbe verkaufft, ſo muſſen dieſelbe vor den Raht verlaſſen, vnd dem Kauffer Iahr vnd Tag gevvahret vverden*. Et haec quidem eſt altera ſpecies, in qua iure Lubecenſi praeſcriptio illa annalis obtinet, ex inſtituto noſtro, paullo accuratius interpretanda.

§. XVIII.

Comparatio iuris communis et Lubecenſis.

Quantum hic inter ius commune et Lubecenſe ſit divortium, nemo non intelligit. Primo enim illud, res ſoli a mobilibus quam maxime ſeiungit, illaſque longo demum tempore decem annorum, inter praeſentes, viginti, inter abſentes; has, triennio vſucapi vel praeſcribi patitur (*q*). Quum enim iure antiquo, paullo contractiora eſſent vſucapionis tempora, et res mobiles anni, immobiles biennii poſſeſſione adquirerentur (*r*): id mutare viſum eſt IVSTINIANO, ne domini maturius rebus ſuis defraudarentur (*s*), ſuiſque poſſeſſionibus citius, quam par eſſet, caderent (*t*). Nimirum immobilia communi hominum aeſtimatione maioris pretii habentur, quam alia quaecumque, ceu recte obſeruauit V. CL. CORN. VAN BYNKERSHOECK (*u*), quippe quae non modo nobiliſſimam facultatum partem conſtituunt, ſed et certioris multo ac ſtabilioris, quam res mobiles, poſſeſſionis eſſe videntur. Quemadmodum ergo et aliis caſibus legislatores plus curae ac

(l) *L.* 2. C. *de comm. ſeru. manumiſſ.*
(m) *L.* 32. §. *vlt. ff. ad Leg. Falcid.*
(n) *Lib.* III. *tit. VI. art.* 3.
(o) *Lib.* I. *tit. VIII. art.* 1.
(p) *Lib.* III. *tit. VI. art.* 1.
(q) *Pr. Inſt. de vſucap. l. vn.* C. *de vſucap. tranſf.*
(r) Cic. pro A. Caecin. *cap.* XIX. 26. *et Topic. cap. IV.*
(s) *D. pr. Inſt. de vſucap.*
(t) *D. l. vn.* C. *de tranſf. vſucap.*
(u) Bynkershoeck *de rebus mancipi*, *cap.* II. *et* III.

Digitized by Google

ac ſollicitudinis adhibuerunt rebus ſoli, quam mobilibus conſeruandis, eiuſque rei inſigne exemplum obſeruamus in eo SCto, iiſque conſtitutionibus, quibus res immobiles minorum ſine decreto alienari prohibentur (*x*): ita eamdem διαίρεσιν IVSTINIANVS in vſucapionibus et praeſcriptionibus obſervandam exiſtimauit, vt fundi difficilius, quam res mobiles, vſucapione amitterentur: At nihil horum placuit LVBECENSIBVS, qui nec res mobiles ab immobilibus ſeiungunt, et has non minus, quam illas, annali poſſeſſione adquiri patiuntur, nihilque intereſſe putant, ſiue quis lebetem vel cacabum, ſiue aliquod pinguiſſimae glebae praedium, vel domum aliquam ſplendidiſſimam, intra annum et diem vindicare neglexerit. Deinde et alterum diſcrimen inter ius commune et Lubecenſe non minus notatu dignum arbitramur. Romanae equidem leges diſcrimen aliquod inter abſentes et praeſentes admittunt, ſed tantum in vſucapione rerum ſoli. Quod ad res mobiles attinet, perinde eſſe cenſent, ſiue praeſens quis res ſuas neglexerit, ſiue abſens eas paſſus ſit vſucapi (*y*). At ius Lubecenſe vtrobique id diſcrimen ſtatuit, et ei, qui extra prouinciam peregre egit, laxius res ſuas tum mobiles, tum immobiles, vindicandi ſpatium indulgent, id quod et PLATONEM circa rerum mobilium praeſcriptionem obſeruaſſe, animaduertimus (z). Accedit et tertia inter ius Romanum et Lubecenſe differentia. Illud enim ita conſulit abſentibus, vt iis duplo maioris temporis inducias ad res vindicandas indulgeat, non modo ſi toto illo tempore legibus definito, verum etiam ſi aliquamdiu interim adfuerint. Nam et hoc caſu abſentiae annos duplicari, vel, quod perinde eſt, alios tot annos, quot quis ex ipſo decennio peregre egit, ſuper decennium adiici iuſſit IVSTINIANVS Imperator (*a*). Quid vero IVS LEBECENSE? Hoc tempus abſentiae non duplicari tantum iubet, ſed et abſenti praeſcriptionem currere vetat, niſi a die ſcientiae. Itaque elapſo anno et die, ſi quem fata, veluti alterum Vlyſſem, diutius patria arceant, contingatque ei, quod Sinon conqueritur apud VIRGILIVM (*b*):

Nec mihi iam patriam antiquam ſpes vlla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem,

non ideo alter circumactus annus eum facultate vindicandi res ſuas priuat, ſed iſte alter annus demum a die ſcientiae currere incipit. *Er hat noch* a tempore ſcientiae *Iahr vnd Tag.* Itaque quum tempus duplicatum, quod abſentibus, rerum immobilium dominis, conceſſerat IVSTINIANVS, ſit continuum, et a momento in momentum currat: ius Lubecenſe abſentibus indulſit annum vtilem, qui ab eo demum momento, quo primum experiundi poteſtas futura eſſet, id eſt a die notitiae, curreret, eoque prudentiſſimo temperamento ſanctionis illius rigorem mirifice emolliuit.

§. XIX.

(x) *L. 1. pr. §. 1. ff. de rebus eorum, qui ſub tut. vel cur. ſunt, l. 22. C. de adminiſtrat. tut.*

(y) *Pr. Inſt. de vſucap.*

(z) Plato *lib. XII. de legibus.*

(a) *Nou. CXIX. cap. VIII.*

(b) Aeneid. *lib.* II. *v.* 137.

Digitized by Google

§. XIX.

Nec non Lubecenſis et aliorum Germ. iurium.

Quum ergo hic nihil Lubecenſibus commune ſit cum iure ciuili Romanorum: operae pretium fuerit, diſquirere, an non ſaltem aliorum Germanorum mores atque inſtituta ea in re ſequuti ſint? Enimuero et hic dici non poteſt, quantopere a iure illo leges gentium Germanicarum fere omnium diſcrepent. Equidem commune id habet ius Lubecenſe cum aliorum moribus, quod annuae poſſeſſionis auctoritate, tamquam trabali clauo, rei mobilis dominium figit. Id enim et aliis quibuſdam placuiſſe animaduertimus, maxime SAXONIBVS (c). Nam ALAMANNI hic ad Romanos transfugerunt, mobileſque res vſucapi triennio ſtatuerunt (d). Aliae Germanicae originis gentes inter res ſoli et mobiles nihil omnino diſcriminis ſtatuunt, veluti LANGOBARDI, de quibus ANDR. BARVLO (e) recte tradit, *de eorum iure eam praeſcriptionem requiri in re mobili, quae in immobili*. Verum, rerum immobilium praeſcriptionem annalem, tantum abeſt, vt vlla gens, vllaue ciuitas originis Germanicae probauerit, vt nec Iuſtinianeum decennium, vel vicennium ſufficere exiſtimarint, ad ius veri domini excludendum, ac proinde, veluti ex compacto, receperit praeſcriptionem tricennalem, vel ex Germanica computandi ratione, annorum triginta, anni et diei, id eſt annorum triginta et vnius, ſex hebdomadum, et trium dierum. Plerumque tamen leges numerum praeferentes rotundum, triginta tantum annos definiunt, quod ſpatium maioribus noſtris pro ſaeculo fuiſſe, memoriae prodidit PLINIVS (f). Sic ſane LEX BVRGVNDIONVM (g): *Si quis terram ab altero violenter dixerit et conuicerit eſſe ſublatam, priuſquam XXX. annorum numerus compleatur, res, quam conſtiterit, eſſe occupatam, requiri poterit, et repetentis partibus reformari. Ceterum ſi impletis XXX. annis terra a quocumque etiam peruaſa fuiſſe dicatur, non fuerit reſtituta, nihil ſibi reddendam eſſe cognoſcat*. Quale triginta annorum ſpatium poſtea §. V. et actionibus reliquis in perſonam praefigitur, addita ratione, *ſatis vnicuique ad requirendum et recipiendum, quod ei debitum fuerit, iſtum annorum numerum poſſe ſufficere*. WESTGOTHORVM quoque LEX (h) *omnes cauſſas, ſiue bonas, ſiue malas aut etiam criminales, quae intra XXX. annos definitae non fuerint, vllo modo repeti, vetat*, in eo tamen BVRGVNDICA humanior, quod et neceſſariae abſentiae rationem haberi vult, ac proinde §. VI. omne illud tempus, quo quis in vinculis, vel exſilio fuerit, connumerari prohibet. Multa ſingularia hic habet ius LANGOBARDICVM (i). Si quis enim rem ſoli emtam per quinque annos, inter perſonas praeſentes, poſſedit, alter vero negat, ſe vendidiſſe, et contractum tantum libellaticum interceſſiſſe contendit, nec tamen libellum producere poteſt; poſſeſſor iurare iubetur, ſe fundum pretio ſuo comi-

(c) *Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXIX. ſequ.*

(d) *Ius Prou. Sueu. cap. CCLXIII.*

(e) *Comment. in leg. Langob. tit. XXXVI.*

(f) Plin. *Hiſt. nat. lib. XVI. cap. XLIV.*

(g) *Tit. LXXIX. §. II. ſequ.*

(h) *Lib. X. tit. II. §. III.*

(i) *Lib. II. tit. XXXV. §. I. ſequ.*

comparaſſe, eoque facto, firmiter poſſidere, quod ſibi comparauerit. Sin cauſſam ab ipſo vindicante non habeat poſſeſſor, ſed a tertio, hic ſi per quinquennium rem iſtam, ſiue mobilem, ſiue immobilem, poſſederit, aut ſacramentum praeſtare tenetur, aut *per pugnam ſe defendere, ſi potuerit.* Denique, ſi quis per triginta annos bona fide poſſedit caſas, familias et terras, et de ea tricennali poſſeſſione certo conſtat, non his amplius ſingulari certamini committenda eſſe dicitur, ſi tamen de bona fide poſſidentis dubitatur, illi eam in rem iusiurandum deferri oportere ſtatuitur. Itaque, primo et ſecundo caſu, titulus; tertio, bona fides probanda eſt, primoque et tertio, ea probatio per iusiurandum; ſecundo, per ſingulare certamen, priſco more germanico, erat explicanda. Exſtat porro DECRETO CHILDEBERTI apud LINDENBROGIVM (*k*) cuius §. III. cautum: *vt quaslibet res, ad vnum ducem vel iudicem pertinentes, per decem annos quicumque inconcuſſo poſſedit, nullam habeat licentiam intertiandi, niſi tantum cauſſa orphanorum*, quibus, *vſque ad XX. annos intertiandi licentia conceditur*, addita comminatione, *eum qui ſuper hoc iudicium praeſumſerit intertiare, ſolidos XV. ſoluturum, et rem intertiatam amiſſurum*. INTERTIARE, vt luculenter docuit IO. GEORG. ECCARDVS (*l*), idem eſt, ac ſequeſtrare, adeoque ſenſus huius legis eſt, eum, qui vindicaturus ſit rem quamcumque, (nam et hic mobiles ab immobilibus non diſcernuntur) ac proinde, illam ſequeſtrari petiturus ſit, a poſſeſſore decem annorum praeſcriptione excluſum iri, niſi ſit orphanus, cuius dominium non niſi viginti annorum praeſcriptione interuertendum ſit. Itaque Franci decennalem quidem praeſcriptionem contra actiones in rem admittebant, in eo tamen illis cum reliquis Germanis conueniebat, quod aliae actiones omnes, vti ſtatim additur, apud eos *lege tricennaria excludebantur*. Sed haec antiquiora ſunt, quae diuturnitas temporis, vti fit, iam dudum excluſit. Hinc merito recentiora quaedam, et quorum hodienum ſanctior cuſtodia eſt, addimus. Talia vero ſunt, quae de rerum immobilium praeſcriptione in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (*m*) legimus: *An eigen vnd Erbe mag ſich der Sachſs verſchvveigen bey dreyſig Iahren, Iahr vnd Tag, vnd eher nicht.* Idem fere Belgae obſeruant, apud quos, modo viginti annorum inter praeſentes, triginta inter abſentes, modo tanti temporis, quantum tertia pars ſaeculi, *de deerte deel van hondert laren*, complectitur, ſpatium exigitur, ad rei immobilis vindicationem excludendam. De qua praeſcriptione Belgica, plura ex inſtituto diſſerunt GROTIVS (*n*), LAMBERTVS GORIS (*o*), et FRANC. ZYPAEVS (*p*) qui generatim de moribus Belgicis: *Mobilium vſucapio fere vbique hodie deſiit, et cum rebus ſoli eodem tempore praeſcribuntur, quo annis fere paſſim triginta abſoluitur. Vt et actiones perſonales durant triginta.* Qualia et de Gallis illis, qui moribus potius, quam

(*k*) *Cod. Leg. antiqu. p. 346.*

(l) *Ad Legem Salic. tit. XL. §. I. p. 75. et ad leg. Ripuar. tit. XXXIII. p. 216.*

[m] *Lib. I. art. XXIX.*

(n) Grotius *Introd. ad Iuriſp. Batau. Lib. II. cap. VII.*

(o) Lambert. Goris *Aduerſ. iur. tract. III. cap. IX.*

(p) Franc. Zypaeus *Notit. iur. Belg. p. 77.*

quam iure ſcripto, reguntur, obſeruant BOERIVS (*q*) et IO. IMBERIVS (*r*).

§. XX.

Ciuitates quaedam Germanicae annalem praeſcriptionem et in immobilium vindicatione admiſerunt. Aequitas eiuſmodi ſtatuti.

Neque tamen exemplo caret annalis illa rerum immobilium praeſcriptio, neque illa ideo quo plerisque gentibus tempus multo longius placuit, pro iniqua habenda eſt. Nimirum alienationes rerum immobilium Lubecae, non niſi ad acta et interueniente auctoritate eorum, qui iuri dicundo praeſunt, fiunt, ac proinde vix contingere poteſt, vt dominus rei ſuae poſſeſſorem ignoret, aut res, eo inuito, in cuiuſquam poſſeſſionem peruenire poſſit. Hinc articulum iſtum de praeſcriptione rerum immobilium annali (*s*) ἀμέσως praecedunt verba: *VVann einer liegende Grunde, ſtehende Erbe, auch Rente verkaufft, die ſollen dem Kauffer vor den ſitzenden Rathe verlaſſen vverden; Sturbe der Verkauffer, ehe die Verlaſſung in der Stadt Erbebuch geſchrieben vvurde, ſo ſollen doch nichts deſtovveniger deſſelben Erben dem Kauffer nochmahls verlaſſen, vnd zu Buche bringen laſſen.* Quid vero inquit ineſt ſtatuto, quod obſeruata illa ſolemnitate ſecurum eſſe iubet emtorem, ſimulac annus et dies exierit? *Eſt enim* teſte MEVIO (*t*) *ea vis communis illorum, quae libro publice ciuitatis inſcribuntur, vt poſt annum et diem ab omni impugnatione immunia ſint, vti generaliter ſtatutum* (*u*): *VVird etvvas in des Raths oberſtes Stadt-Buch geſchrieben, vnd ſolches vvurde in Iahr vnd Tac nicht angefochten, ſo kan darauf kunfftig niemand Einrede thun.* Hinc et alias ciuitates, quae fundos ad acta alienari iubent, tam breuem vnius anni praeſcriptionem probare animaduertimus IVRE ſane HAMBVRGICO (*x*) ſimilia leges: *Nach Ausgang Iahres vnd Tages kan niemand verkauffte, verlaſſene, in der Stadt Buch zugeſchriebene Erbe anfechten, es ſey dann, daſſ er durch rechtmaſſige Sache ausheimiſch gevveſen, ſo hat er billig von Zeit der VViſſenſchafft noch Iahr vnd Tag zu genieſſen.* Quin HVGO GROTIVS (*y*) auctor eſt, Batauos quoque, qui alioquin non niſi tertia parte ſaeculi praeſcribi rerum vindicationibus permittuntur, eam tamen conſuetudinem plerisque locis obſeruare, vt vnius anni et diei ſpatium ſecurum reddat poſſeſſorem, qui praedium, interueniente auctoritate ac cognitione ſcabinorum, aliorumue, qui iuriſdictioni praeſunt, traditum accepiſſet. Equidem non eadem in alienatione rerum mobilium intercedit ſollemnitas: et proinde harum ſaltem praeſcriptio videri poſſet paullo iniquior. Verum ne eam quidem dicam Lubecenſibus quiſquam ſcripſerit, quin ſimul iniquitatis coarguas et ius Saxonicum, et ipſum Romanum, quo ante IVSTINIANI tempora non aliam, quam annalem, rerum mobilium vſucapionem proditam fuiſſe, nemo, vt opinor, ignorat, qui vel *principium Inſt. de vſucapione* vmquam perlegit attentius.

§. XXI.

(*q*) Boerius *in Conſuet. Bituric. tit. de praeſcript.* §. VII.

(*r*) Io. Imbertus *Enchirid. iur. Gall. p.* 376. *ſequ.*

(*s*) *Lib.* III. *tit.* VI. *art.* II.

(*t*) Mev. *ad h. l. p.* 633.

(*u*) *Art.* I. *tit.* VI. *lib.* V.

(*x*) *Part.* II. *tit.* VIII. *art.* VII.

(*y*) Hug. Grotius *Introd. ad Iuriſp. Batau. cap.* VII.

§. XXI.

Sed nihil iam ſupereſt, quam vt et has ſtatutorum periochas paucis interpretemur. Prior, vt diximus, eſt de vſucapione rerum immobilium, *von liegenden Grunden, vnd ſtehenden Erbe*, id eſt, de praediis tam ruſticis, quam vrbanis, quibus tamen aequiparantur annui reditus, vel *Renten*, quippe qui iure LVBECENSI (z) rebus immobilibus accenſentur, ſi ſint irredimibiles (a). Nec tamen hae res promiſcue annali vſucapione adquiruntur, ſed ſi ſint venditae, et ea quidem adhibita ſollemnitate, quam ius illud Lubecenſe requirere, diximus. Quod accuratius exprimit IVS HAMBVRGENSE, Lubecenſi hic ſimile, dum mentionem facit *verkauffter, verlaſſener, vnd in der Stadt-Buch geſcriebener Erbe*. Ex quo recte colligit MEVIVS, rem ad ius commune redire, ſi venditor ſollemnitatem illam neglexerit, vel contractus ex perſona contrahentium, aliaue ſimili cauſſa, ipſo iure nullus ſit, quia, quod ab initio vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis conualeſcere (b). Si quis itaque rem huiuſmodi, inſtituta actione, petit, ei intra annum et diem id faciendum eſt: *Der ſoll es binnen Iahr vnd Tag thun*, id eſt, intra anni et viginti quatuor horarum ſpatium, quod iſta phraſi ex vſu forenſi Lubecenſium intelligi, iam ſupra (§. VIII.) monuimus. Id vero quaeritur, a quo momento id tempus currat, et ſitne a die, quo res vendita, an, a quo venditor rem in iure ceſſit, computandum? Quod poſterius merito probabilius videtur MEVIO (c), partim, quod non titulo alienationis, ſed libro publico, is effectus attribuitur, vt emtor, elapſo anno, ſecurus ſit (d), partim, quod non prius res tradi, adeoque nec alter eam ciuiliter poſſidere cenſetur, quam facta in iure conceſſione. Res ergo, ita emtas et per annum et diem poſſeſſas, nemo poſtea actione aliqua perſequi poteſt. Quamuis enim verbrm *anſprechen*, quo legis iſtius conditor vſus eſt, rei potiſſimum vindicationem ſignificare videatur: non abſurde tamen MEVIVS (e) exiſtimat, actionem etiam hypothecariam hac annali praeſcriptione excludi, ſi quis ea aduerſus nouum poſſeſſorem vti velit. Quamuis enim non adeo ſtringere videantur rationes, ex iure Romano adductae (f): ſufficere tamen ad rei ſummam videtur quod verbum *anſprechen*, ad omnes actiones in rem, adeoque et ad quaſi Seruianam, quae ipſa quoque inter vindicationes eſt, pertinere videatur (g). Quum denique legi ſubiiciatur limitatio: *Er bevveiſe dann, daſs er auſſerhalb Landes gevveſen, ſo hat er noch* a tempore ſcientiae *Iahr vnd Tag*; merito quaeritur, quid hic ſit: *Auſſerhalb Landes?* Sane enim, quum plerarumque ciuitatum imperialium, nedum municipalium, quae iura Lubecenſia

(z) *Lib.* III. *tit. V. art. V.*

(a) *Vid.* Koeppen *Deciſ. XXIV. n. 7. et* Meu. *ad Ius Lub. lib.* III. *tit.* VI. *art.* VIII. *n.* 21. *ſequ.*

(b) *L.* 29. *ff. de diu. reg. iur.*

(c) Meu. *in Comment. ad h. art. n.* 20. *ſequ.*

[d] *Lib. V. tit. VI. art.* I.

[e] Meuius *ibid. n.* 7. *ſequ.*

[f] *L.* 2. *C. de remiſſ. pign. et l.* 12. *C. de pactis.*

[g] §. 15. *Inſt. de act.*

Interpretatio ſtatuti de vſucapione rerum immobilium.

Digitized by Google

adoptarunt, non adeo amplus ſoleat eſſe ager, in quem illis ſit iuriſdictio, ac proinde ille partem facere ſoleat prouinciae cuiuſdam maioris: exiſtimare quis poſſet, eum, qui e. g. in Holſatia moratur, Lubecae; qui Gryphswaldiae, Stralſundi, non poſſe pro abſente extra prouinciam cenſeri. Enimuero, tam varia eſt vocabuli (*Land*) notio, vt et agrum, qui in ciuitatis alicuius ditione eſt, et prouinciam, qua tractus ille cingitur, et ipſum, cuius prouincia illa pars eſt, imperium donet. Res ipſa vero ſummaque aequitatis ratio ſuadet, vt ſolum ciuitatis cuiuſque territorium in ſtatuto intelligamus. Quum enim tam breues ſint, quae hic actori conceduntur, induciae, iniquum profecto eſſet, abſentem excludi ideo, quod in eadem prouincia, vel in Germania interim moratus eſſet. Quaſi, qui e. g. in extremis Holſatiae finibus degit, quid rerum in curia Lubecenſi agatur, aeque facile ſcire poſſit, quam qui pedem vrbe per totum annum non extulerit. Hinc MEVIVS (*h*) obſeruat, Stralſundi abſentem habitum et eum, qui Gryphswaldiae conſtituerat domicilium, quum Stralſundum et Gryphswaldia non modo in eadem Pomerania ſitae eſſent, ſed et eidem principi parerent. Denique annus ille alter, abſentibus conceſſus, non continuus eſt, ſed vtilis, et a tempore ſcientiae currit, quod et praetorem animaduertimus obſeruaſſe, cuius ex edicto annale tempus ignoranti non magis, quam iure Lubecenſi, currit (*i*). Ceterum vti abſens rem alibi geſtam ignorare praeſumitur: ita non audiendus videtur, qui praeſens rei palam, id eſt, coram pluribus, quin publice geſtae, ignorantiam obtendit (*k*), niſi tam probabilis allegetur cauſſa ignorantiae, vt iudex eum ad iuſiurandum admittendum exiſtimet (*l*). Nam ita ſe habent mores ciuitatis, vt aditus cuiuis pateat ad librum publicum, et nemo fere ibi diu, quid rei geſtum contractumque ſit, niſi ſupina ſit eius negligentia, poſſit ignorare.

§. XXII.

Nec non alterius de praeſcriptione mobilium.

Quum eadem fere omnia ſint, quae de rerum mobilium immobiliumque praeſcriptione ſtatuit IVS LVBECENSE: actum profecto agere nobis videremur, ſi alteram, quam ſupra (§. XVII.) attulimus, periocham eadem diligentia interpretaremur. Ceſſat ſane et mobilium perſequutio, ſi quis eas integro anno et die poſſederit; et ne haec quidem praeſcriptio abſenti currit, vt parum ſit diſciminis inter hanc et ſuperiorem periocham. Quare id modo expendendum videtur, de quibuſnam rebus hic loquatur ſtatutum? Videmus enim, hic ipſos ſtire fontes, et ne eos quidem, quos nihil paene fugit, rem ſatis expoſuiſſe. Primum, quin de mobilibus hic agatur, dubitari vel ideo nequit, quod diſerte vocantur: *Gut, welches in die Stadt kompt*. Aſt quando ſtatim adiicitur; *Doch nicht vber See vnd Sand*: non ſane adeo expeditum eſt, quid ea exceptione opus ſit. Nam de rebus per mare

(h) Meuius *ibid. n.* 27.

(i) *L.* 15. §. 5. *ff. quod vi aut clam. l.* 6. *ff. de calumniat. l.* 2. *pr. ff. quis ordo in poſſ. obſeru.*

(k) *L.* 33. *ff. de verb. ſignif.*

(l) Meuius *ibid. n.* 30.

Digitized by Google

mare adlatis ſingulare quid conſtitutum eſſe, non reperimus: nec nos intelligere, fatemur, quid ſibi velint pleraque, quae alii ad elucidandum hunc articulum attulerunt. Quare quum res paullo videatur obſcurior: dicamus nos, quid ſentiamus. Cautum eſt IVRE LVBECENSIVM (m): *Giebt ein Burger oder Gaſt einem andern Burger oder Gaſt, ſein Gut mit zunehmen vber See vnd Sand, ſolche zu verkauffen, vnd damit ſein beſtes zu vviſſen vnd zu ſchaffen, derienige, vvelchem das Gut gethan, iſt machtig, damit zu thun vnd zu laſſen gleich dem ſeinen, denn vver ihm das ſeine vertrauet, muſs ihm auch die Rechenſcafft vertrauen.* Itaque res eiuſmodi, trans mare aduectae, vindicari a domino plane non poſſunt, ſemel venditae: quia iura Lubecenſia receperunt vetus illud Germanorum principium, eleganter expoſitum ab HERTIO (n), *Hand muſs Hand vvahren*, ex eoque collegerunt, rem, quam quis alteri, trans mare auehendam, dederit, non poſſe a tertio poſſeſſore vindicari, ſed quemque cum eo, cuius ipſe fidem ſequutus ſit, agere debere. Eo vero poſito, conſequens omnino erat, vt poſſeſſori rerum trans mare adlatarum non opus eſſet praeſcriptione annali aduerſus dominum, rem, tamquam ſuam, vindicaturum, et hinc merito adderetur exceptio: *doch nicht vber See vnd Sand.* Nam magis legis noſtrae ſenſum adſequuti videntur, qui eam ad praeſcriptiones rerum furtiuarum pertinere negant. Quid enim clarius verbis: *So kan ihm das niemand vor geſtohlen vnd geraubt Gut anſprechen.* Nec obſtant, quae IVRE LVBECENSIVM (o) de rerum furtiuarum vindicatione cauentur. Annalem enim illam praeſcriptionem cum bona fide poſſeſſoris coniunctam eſſe oportet, quae praeſumitur, ſi quis res, publice venum proſtantes, mercatus eſt. Sin poſſeſſor furti conſcius ſit: domino rei ſuae vindicatio deneganda haud videtur. Eamque *διηνεκῶς* Lubecenſes in praxi forenſi ſeruare, obſeruat MEVIVS (p). Vnde recte NIC. GOTHOFR. STEVRNAGEL (q) docet, *iure Lubecenſi et Hamburgenſi furtiuarum etiam rerum vſucapionem eſſe*, quamuis ea in re ſtatuta iſta a iure communi, quin ius Lubecenſe hodiernum ab antiquiore, quale KOLLIVS (r) edidit, non parum diſcrepare, vltro fateamur.

§. XXIII.

Sed de rerum mobilium atque immobilium vſucapione haec ſufſecerint. Itaque iam ad tertium caſum, quo iure Lubecenſi annali praeſcriptioni locus eſt, progredimur, et de quo (s) ita cauetur: *Stierbet iemand ohne Kundige Erben, ſein nachgelaſſen Gut ſoll man dem Raht vberantworten zu bewahren Iahr vnd Tag. VVurde ſich aber bin-*

Tertius caſus, de praeſcriptione bonorum vacantium, et legatorum caducorum.

(m) *Lib.* III. *tit.* VI. *art.* XX.
(n) Hert. *in Paroem. iur. lib.* I. *par.* XVIII. *Hand muſs Hand vvahren. add.* Amſel *in diſſ. Hand muſs Hand vvahren.*
(o) *Lib.* III. *tit.* VI. *art.* 17. *et lib.* IV. *tit.* I. *art.* III.
(p) Meuius *Comment. ad h. art. in addit. ad n.* 26.
(q) Steurnagel *Memorab. Statut. Lubec. et Hamb. Axiom.* XVIII. *pag.* 34.
[r] Kollius *art.* CLXXXIII.
[s] *Lib.* II. *tit.* II. *art.* XIV.

binnen Iahr vnd Tag niemand angeben, noch wie Recht dazu zeugen laſſen, ſo iſt das Erbgut dem Raht heimgefallen. Pertinet haec ad bona VACANTIA, id eſt eorum; qui ſine herede decedunt, quae STRABO (*t*) elegantet ἀδέσποτα, CONST. HARMENOP. (*u*) ἀκληρονόμητα vocat. Sed ſimilia et alibi leguntur de legatis, qua antiquitus CADVCORVM nomine veniebant, id eſt, quae per leges non ſubſiſtebant, *ſed in caſum cadebant*, ceu loquitur CONSTANTINVS M. Imp. (*x*) De iis enim idem IVS LVBECENSE (*y*): *Giebt iemand in ſeinem Teſtament ſeinem neheſten Erben ein legatum, doch mit dem Beſcheide, daſs ſie ſich die naheſten dazu zeugen laſſen, ſo muſſen ſie dem alſo nachkommen, vnd ſich in gebuhrender Zeit binnen Iahr vnd Tag von dem Tage an zurechnen, auf welchen der teſtator verſtorben, zu deſſelben Gutern die naheſten zeugen laſſen; geſchicht das nicht, ſo iſt ſolch legatum dem gemeinen Gut verfallen.* Vbi ſimul monemus, priorem textum tantum non iiſdem verbis deſcriptum eſſe ex praeclaro illo FRIDRICI I. Imp. diplomate, apud LVNIGIVM (*z*), niſi, quod bona vacantia ibi non fiſco ciuitatis, ſed ipſius Imperatoris addicuntur: *Si quiſquam* (ait Imperator) *mortuus ibi fuerit, et forte heredem non habuerit, omnem hereditatem et ſupellectilem ipſius annum et diem integraliter in domo, in qua moritur, reſeruandam cenſuimus, niſi forte aliquis ei proximus intra tempus denunciatum aduniat, qui hoc iure ciuitatis obtineat. Si vero intra tempus illud nullus proximorum ſuorum venerit, quaecumque hereditauit, Regiae poteſtati ſoluantur.* Sed vti omnes Principes et ordines Imperii iura fiſci, olim ſolis Imperatoribus adſerta, ſibi paullatim vel priuilegio vel praeſcriptione, vel aliis titulis adquiſiuerunt, ceu decerptis ex omni antiquitate exemplis praeclare demonſtrarunt HERTIVS (*a*) et PFEFFINGERVS (*b*): ita ius ἀδέσποτα et caduca ſibi vindicandi, etiam florentiſſimam Lubecenſium rempublicam ſibi adſeruiſſe, eo minus mirandum eſt, quo certius conſtat, ciuitates etiam municipales quaſdam hoc ius, vel diuturno vſu, vel ex principum ſuorum priuilegio, iam pridem obtinuiſſe.

§. XXIV.

Differentiae iuris Rom. et Lubecenſis circa haec vacantia.

Haec quoque iura a Romanis haud parum diſcrepare, nemo non animaduertit. Quamuis enim et hoc iure bona, quorum nullus heres eſt, fiſco cedant (*c*), et aequum iam AVGVSTO viſum fuerit, *parentem omnium populum, vacantia tenere* (*cc*): ante omnia tamen certum eſſe oportebat, heredem nullum exſtare, nec fraudi erat abſenti, quod eam hereditatem aliquamdiu iacere paſſus eſſet, quia aditioni et peti-

(t) Strabo *lib. XVII.*
(u) Conſt. Harmenop. *Promtuar. lib.* III. *tit.* I. §. *XVIII.*
(x) *L. pen. C. de delatorib.*
(y) *Lib.* II. *tit.* I. *art.* IX.
(z) Lunig. *in Reichs-Archiu. Part. Spec. Contin. IV. p.* 1331.
(a) Hertius *de Superioritate territoriali* §. *LII.*
[b] Pfeffinger. *ad Vitr. Inſt. iur. publ. lib.* III. *tit.* XXIII. §. 72. *not. b. pag.* 2511. *ſequ.*
(c) *L.* 1. *pr. ff. de ſucceſſ. edict. C. de bon. vac. l.* 1. §. 2. *ff. de iure fiſci.*
[cc] Tacit. *Annal. lib.* III. *c. XXVIII.*

Digitized by Google

petitioni eius non niſi triginta annis praeſcribebatur (*d*). Et licet fiſco praefiniatur quadriennium, intra quod agnoſcere eum oporteret bona vacantia (*e*): id tamen quadriennium non a morte, ſed ex die, quo certum eſſe coeperit, neque heredem, neque bonorum poſſeſſorem exſtare, computari oportere, Caelio Amaranto reſcripſerat ANTONINVS PIVS (*f*). Quorum nihil omnino iure Lubecenſi obſeruari animaduertimus, quod heredi, ſi quis forte exſtiterit, annum et diem praefigit, intra quod temporis ſpatium et heredem ſe probet, eo vero elapſo, bona illico pro vacantibus haberi, et fiſco cedere iubet. Non magis iuri Romano conſentaneum eſt, quod ius Lubecenſe de legatis caducis ſtatuit. Erat quidem tempus, quo ex LEGE IVLIA et PAPIA caducaria caduca omnia fiſco cedebant, niſi quod quidam tantum fiſco ex priuilegio praeferrentur, de quibus ex inſtituto egimus in comment. noſtro ad Leg. Iul. et Pap. (*g*) Sed nemo ignorat, pleraque caduca ſuſtuliſſe IVSTINIANVM, cumque praeter bona vacantia, et quae tamquam indignis auferantur, nihil omnino ex hereditatibus fiſco vindicatum voluiſſe (*h*). Si cui ergo legatum ſub quacumque conditione relinquitur, eaque conditio deficit: ex iure nouo non fiſco illud cedit, ſed in hereditate ſubſidit, niſi legatarius coniunctum habeat collegatarium, ad quem illud iure accreſcendi perueniat (*i*). At in alia omnia hic eunt STATVTORVM LVBECENSIVM conditores, qui non modo *inuidioſam illam legis caducariae obſeruantiam*, vt IVSTINIANVS vocat, in vſum reuocarunt, et legatum relictum ſub conditione, ſi ſe proximum cognatum eſſe probauerit legatarius, non adimpleta conditione, pro caduco habuerunt, illudque adſeruerunt fiſco, ſed et breuiſſimum anni vnius tempus ſtatuerunt, intra quod legatarius, niſi conditioni paruerit, iure ſuo priuaretur.

§. XXV.

Lubecenſes hic ſequuntur principia iuris Germanici antiqui.

Sed quo magis a iure Romano hic receſſionem faciunt Lubecenſes: eo religioſius priſci iuris Germanici principia, ſaltem, quod ad bona vacantia attinet, ſequuntur. IVRE LANGOBARDICO, *ſi quis ſine herede mortuus eſſet, res ipſius ad curtem regis perueniebat*, et ita quidem, vt circumacto tempore, quod tamen non exprimitur, nec donanti nec creditori ius eſſet, fiſcum conueniendi (*k*). Propius ad ius Lubecenſe accedit SAXONICVM, quod de bonis vacantibus ita ſtatuit. *Was ſolches Dinges erbloſs ſtierbet, als Herrgevvedt, Erb oder Gerad, das ſoll man antvvorten dem Richter oder Frembdten, ob er es heiſchet nach den dreyſigſten, das ſoll dann der Richter behalten, Iahr vnd Tag unverthan, vnd vvarten, ob ſich iemand dazu ziehen vvolt mit Recht. Kommt da niemand, ſo kehre es der Richter zu ſeinem Nutz* (*l*). In eo tantum diſcrimen aliquod ſupereſt, quod iure Lubecenſium

(d) *L. 7. C. de petit. hered.*
(e) *L. 10. §. 1. ff. de diuerſ. temp. praeſcript.*
(f) *L. 1. §. 2. ff. de iure fiſci.*
(g) *In Comment. noſtro ad Leg. Iul. et Pap. lib. III. cap. III. p. 383.*
[h] *L. vn. C. de cadut. toll.*
[i] *D. l. vn. §. 7. C. de cad. toll.*
[k] *Lex Langob. lib. II. tit. XIV. §. 17.*
[l] *Vid. Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXVIII.*

ſium inter res ſoli et mobiles hic nihil intereſſe cenſetur, quum contra SPECVLATOR SAXO ſub finem articuli diſerte addat: *dies iſt aber geredt von fahrender habe*. Cuius differentiae ratio ſatis liquida videtur. Vti enim immobilium rerum vindicationi iure Saxonico triginta demum annis anno et die praeſcribitur: ita iure Lubecenſium, vti paullo ante oſtendimus, in vtriſque praeſcriptioni annali locus eſt, adeoque, vertente anno, fiſcus non minus fundos et praedia, quam res mobiles et ſuppellectilem, occupat. Luculentiſſimus porro eam in rem exſtat locus in IVRE PROV. ALAMANNICO (*m*), qui in editione Bergeriana ita ſe habet: *VVo ein Menſch ſtierbt, es ſey VVeyb oder Man, die an erben ſterbent, vvas ſy gutes hinder in laſſent, es ſey liegendes, oder varendes Gut, vnd iſt daz ſy ainen herren habent, des ſy aigen ſind, dem ſoll mans antvvurtten, ob er es vordert, oder iſt er eins Gotzhaus, ſo iſt es daſſelbe Recht: vnd vordert es nieman, vnd iſt es auf dem Lande, ſo ſoll ſich ſein der Richter vntervvinden, vnd iſt es in ainer Stadt, ſo vndervvind ſich ſein der Stetherre, oder ſein Richter, vnd er ſoll es Iar vnd Tag behalten in ſeiner Gevvalt, ob iemand darnach kam, der ſich mit dem Rechten darzu ziech innerhalb iar und tags, dem ſoll man es an ſchaden vvider laſſen*. Vbi ſane eadem omnia, quae ius Lubecenſe ſancit, obſeruamus. Quid? quod et IVRE SVSATENSI (*n*) ita cautum eſt: *Vort mehr: verſtrecken Guth, dat den Richter vvard geantvvort, dat ſoll he verkundigen laten dry Sundagen vppe den olden Kerck-Hove, und kommt dar vvey na binnen Iare und Dage, deme ſoll he dat vvedder geven, und de ſoll dem Richter vveder geven, dat he daran geleget heft*. Atque hinc ſatis conſtare arbitramur, et commune hoc ius fuiſſe Germanis omnibus, et Lubecenſes illud ab vrbis primordiis cum ipſo iure Suſatenſi adoptaſſe. Sed haec de bonis tantum vacantibus vera eſſe fatemur. Quod enim ad caduca adtinet, ea iuris Lubecenſis diſpoſitio, niſi nos omnia fallunt, paullo videtur recentior, et ab eo demum tempore repetenda, quo teſtamenta a Germanis condi legataque relinqui coeperunt, quod a ſaeculo XIII. demum, inualeſcente paullatim inter Germanos iure eccleſiaſtico, factum eſſe, veroſimile eſt.

§. XXVI.

Interpretatio capitis de bonis vacantibus.

Vt ergo et haec capita ex inſtituto noſtro paucis interpretemur, prius agit de bonis vacantibus, quae a Germanis *erbloſe Guter* vocari ſolent. Talia vero ſunt, non ſolum, quorum nullum heredem eſſe, conſtat, ſed et quorum aliquem heredem eſſe, non conſtat. Quod accurate exprimunt iura Lubecenſia. *Stirbt iemand ohne kundige Erben*. Contingere ſane poteſt, vt peregrinus Lubecae diem obeat ſupremum, de quo, quis, cuiaſue ſit, quoſue cognatos reliquerit, nemini compertum eſt. Fieri etiam ſolet, vt ciuis caelebs et orbus decedat, cuius de cognatis nemini conſtat: His ergo caſibus, heredes quidem reliquit mortuus: ſed de quibus non conſtat. Tunc vero hereditas

(m) *Cap. GCLXVIII.*

(n) *Art. XXXVIII.*

Digitized by Google

reditatem iacentem per annum et diem cuſtodit adminiſtratque ſenatus, adeoque dubitari non poteſt, quin et inuentarium confici, et accepta expenſaque in rationes referri oporteat, vt ſi forte interea ſuperueniat heres, qui ſe proximum ad hereditatem rite probare poſſit, iſti integra omnia ſeruentur. Quin et prudenter monuit MEVIVS, recte et ordine facturos magiſtratus, qui propoſito palam edicto vel programmate denuncient abſentibus, vt adſint intra annum et diem, et ius ſuum probent. Non enim quemquam abſentem temere iure ſuo priuandum arbitramur, niſi vel edicto ſaltim, vt ſibi in tempore conſulat, praemonitum. Quare in Belgio aliiſque locis, eo caſu, non modo programmata proponuntur, ſed et in relationibus diurnis, quae publicantur, datur rei notitia, heredeſque abſentes monentur, vt adſint, hereditatemque ad ſe pertinere demonſtrent. His vero omnibus obſeruatis, ſi nemo adſit intra annum, vel is, qui ſe heredem proximum adfirmat, ius ſuum liquido probare nequeat: tunc vniuerſam hereditatem occupat fiſcus, ſalua tamen coniugi ſuperſtiti praerogatiua, quam illi ius commune prae fiſco indulget (o), quamque contra COTHMANNVM (p), qui coniugem a fiſco excludi cenſuit, praeclare vindicauit DAV. MEVIVS (q). Sed merito quaeritur, ſit ne IVS LVBECENSE tam rigidum, vt abſentes omnes, licet in iuſta ignorantia verſentur, tam breui praeſcriptione ab hereditate excludat? Id quoque merito negat MEVIVS, motus potiſſimum IVRE SAXONICO, ex quo fonte ſua hauſiſſe Lubecenſes, exiſtimat, ac proinde non abs re ſtatuens, heredi intra triginta annos ſuperuenienti non denegandam eſſe reſtitutionem in integrum. Aſt, ſi id promiſcue ſtatuas, vereor, ne tum in fumum abitura ſit annalis iſta praeſcriptio, quum raro praeſentes tam futuri ſint rerum ſuarum incurioſi, vt fatale illud anni ſpatium negligant. Iure ſane Saxonico non ob quamlibet abſentiam reſtitutio promittitur, ſed ob certas tantum abſentiae cauſſas: *Es ware dann, daſs der Erbe gefangen waer, oder in des Reichs-Dienſt gezogen, oder in Gottesdinſt auſſer des Landes, ſo muſs er ſein warten mit dem Erbe, bis daſs er wiederkomme: Denn er kan ſich an ſeinem Erbe dieweil nicht verſchweigen.* Quibus fere gemina ſunt haec iuris ALAMANNICI, niſi quod et abſentiam ob morbum ſonticum ibi iuſtis abſentiae cauſſis accenſeri animaduertimus: *Kumbt aber yemand nach dem Iar, der ſoll bereden, dar er in ehehaffter Not geirret hab, dem ſoll man es antwurtten. Ehehaffte Not iſt vanknuzz, vnd ob ain Man an des Reichs-Dinſt iſt, oder in ſeines Herren-Dinſt, oder in Gottes-Dinſt, oder wen ſiechtumb irret: Vnd wer ehehafft not bereden ſoll, welcher er der aines beredet mit ſeinen tzwain vingern, ob er des ſtat hat; ſo ſoll man im recht thun vmb ſein Gut, vnd ſoll der Menſch gelten, das ſoll man bey den erſten abrichten.* Quae quum ita ſint, in eo quidem MEVIO plane adſentimur, quod heres abſens contra lapſum iſtius anni merito reſtituendus ſit in integrum, at hic tamen vel maxime locum fore arbitra-

(o) *L. vn. ff. vnde vir et vxor.*
(p) *Conſil. LI. n. 80. ſequ. Vol. II.*
(q) Dav. Mev. *in Comm. ad h. art. n. 35. ſequ.*

tramur edicto Praetoris, SI QVA ALIA IVSTA MIHI CAVSSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM (r), adeoque non ſuffecturam putamus ſolam abſentiam, niſi iuſta eius ratio reddi queat.

§. XXVII.

Nec non alterius de legatis caducis.

Quibus explicatis, non iam obſcura poteſt eſſe alterius capitis, quod erat de legatis caducis, ſententia. Nimirum non omne legatum, deficiente conditione, caducum putatur, ſed vnicum, ſub ea relictum conditione, ſi ſe proximum defuncto eſſe probet legatarius. Solent enim ditioribus, maxime quos gratioſos facit coelibatus et orbitas, facile obrepere obſcuriſſimi homines, qui ſe non modo cognatos, ſed et cognatorum proximos, repetita ab vltima ſtirpe genealogia, fuerunt, captandaeque hereditatis cauſſa nullum vel officii vel obſequii genus praetermittunt, qualem neceſſitudinem adſectabant, qui Periplectomenis, ſenis, hereditatem iam cauerant animo, et de quibus ille lepide apud PLAVTVM (s):

Quando habeo multos cognatos, quid opus mihi ſit liberis?
Nunc bene viuo, et fortunate, atque vt volo, atque animo vt lubet,
Mea bona morte COGNATIS *dicam, inter eos partiat.*
Illi apud me edunt, me curant, viſunt, quid agam? ecquid velim?
Priuſquam lucet, adſunt, rogitant, noctu vt ſomnium ceperim.
Eos pro liberis habeo: quin mihi mittunt munera:
Sacrificant, dant inde partem maiorem mihi, quam ſibi,
Adducunt ad exta, me ad ſe ad prandium, ad coenam vocant.
Ille miſerum ſe retur, minimum qui miſit mihi:
Illi inter ſeſe certant donis: ego hoc muſſito mecum:
Bona mea inhiant, certatim mittunt dona et munera:

Vbi ſane vnuſquiſque intelligit, non de veris cognatis loqui ſenem PLAVTINVM, ſed de fictitiis, qui opulentis vna nocte, tamquam fungi, naſcuntur. Iam finge, horum vni legatum relinqui, ſed addita conditione: SI SE COGNATVM PROXIMVM, qualem ſe eſſe viuo teſtatori perſuaſerat, PROBAVERIT: tunc ius Lubecenſe ei prudenter praefigit annum, intra quem conditioni ſatisfaciat. Deficientem in probatione indignum legato iudicat, adeoque ei lucrum eripit fiſcus, tamquam qui teſtatorem mendaciis, aliiſque captatoriis artibus, ad relinquendum ſibi legatum turpiter pellexerit. Bene ſane ac prudenter, ſi quid aliud. Si enim iuris Romani conditores legatum, vt indignis auferendum, putant iis, qui de hereditate viuentis et ignoran-

(r) L. 26. §. 8. ff. ex quibus cauſſ. maior. vig.

(s) Plaut. *Milit. glor.* Act. III. Scen. 1. v. 111. ſequ.

tantis pacti ſunt (t), vel qui legatum adulterio (u), vel accommodata in fraudem legum fide meruerunt (x): an iniquum videbitur lucrum mendaciis et dolo malo quaeſitum huiuſmodi captatori extorqueri? Sane ſi eadem ſeueritate vſi eſſent Romanorum legislatores, non tantus apud eos heredipetarum fuiſſet prouentus, nec auditae eſſent querelae PETRONII ARBITRI (y) de Crotone, quo nomine Romam derideri putant: *In hac vrbe non litterarum ſtudia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas ſanctique mores laudibus ad fructum perueniunt: ſed quoſcumque homines in hac vrbe videritis, ſcitote in duas partes eſſe diuiſos. Nam aut* CAPTANTVR, *aut* CAPTANT. *In hac vrbe nemo liberos tollit, quia quiſquis ſuos heredes habet, nec ad coenas, nec ad ſpectacula admittitur, ſed omnibus prohibetur commodis, inter ignominioſos latitat. Qui vero nec vxores vmquam duxerunt, nec proximas neceſſitudines habent, ad ſummos honores perueniunt, id eſt, ſoli militares ſoli fortiſſimi, atque etiam innocentes habentur. Videbitis, inquit, oppidum, tamquam in peſtilentia campos, in quibus nihil aliud eſt, niſi cadauera, quae lacerantur, aut corui, qui lacerant.* Nimirum talem eſſe oportet rerum faciem, niſi prudentes legislatores dent operam, vt corui deludantur hiantes.

§. XXVIII.

Quartus caſus, de forma aedificiorum.

Singularis porro ſpecies, in qua praeſcriptioni annali ſecundum IVS LVBECENSE locus eſt, talis exſtat (z): *VVann vber Jahr vnd Tag ein Gebaude vnangeſprochen geſtanden, daſs kan nach Iahr vnd Tag nicht mehr angefochten werden:* Qui ius illud diffuſo commentario illuſtrauit, DAV. MEVIVS, articulum hunc, modo de praeſcriptione ſeruitutum, modo de noui operis nunciatione, interpretatur, adeoque vertente anno nec actioni confeſſoriae, nec noui operis nunciationi amplius locum eſſe, contendit. At nos primo non videmus, quomodo noui operis nunciationi Lubecae locus eſſe poſſit etiam intra annum et diem, *wan vnter Iahr vnd Tag ein Gebaue geſtanden hat*, quum id vel maxime ad naturam huius nunciationis pertineat, vt ſtatim initio, et nondum perfecto opere, fiat (a). Deinde generaliora ſunt verba ſtatuti, quam vt ad ſolas ſeruitutes praediorum reſtringi poſſint, quum potius de omni forma aedificiorum loquantur, cui alioqnin vicinus iuſte ſeſe opponeret. e. g. Si quis aedificando vicini fundum occuparit, ſi ſeruitutibus tigni immittendi, proſpectus, luminum, aliiſque, quae vicino competunt, praeiudicium fecerit, ſi officinam aliquam, quam inconſultis vicinis, aedificare per IVS LVBECENSE (b) non licet, exſtruxerit, nouas porticus, feneſtras, ianuas, cellas ſubterraneas, caminos, horrea, contra priſtinam formam, aedifi-

(t) *L. 2. §. 3. ff. de his, quae ut indign.*

(u) *L. 13. ff. et l. 14. ff. eod.*

[x] *L. 10. pr. L. 18. pr. l. 23. ff. eod. l. 103. de legat. I.*

(y) *In Satyr. p. 105.*

(z) *Lib. I. tit. VIII.*

[a] *L. 1. §. 1. ff. de nou. op. nunc.*

(b) *Lib. III. tit. XII. art. XII.*

dificarit, quod itidem non permittit ius Lubecenſe (c). His omnibus caſibus vicinus alioquin iure agit, vt aedificium vel deſtruatur, et ad priſtinam formam reducatur, vel, vti olim, ſeruiat vel denique ſeruitute liberum eſſe iubeatur, quorum primum interdicto *quod vi aut clam*, alterum actione *confeſſoria*, tertium *negatoria* fieri, nemo ignorat. At eas actiones omnes ius Lubecenſe intra annum et diem iubet inſtitui, et alias exceptione praeſcriptionis ſubmotum iri actorem, minatur.

§. XXIX.

Comparatio huius capitis cum iure Romano.

Itaque iam facile patet, quid inter ius ciuile et Lubecenſe hac in re interſit. Si quid contra priſtinam formam factum fuerit, nulla plane erit inter vtrumque ius differentia, niſi quod Lubecenſe ciuili paullo liberalius anni ſpatio diem, vel viginti quatuor horas, ſuperaddit. Nam et iure Romano, interdictum *quod vi aut clam*, cui tunc locus eſt, annum duntaxat viuit, eoque vertente expirat (d). At tanto magis ius illud a Romano diſcrepat eo caſu, quo ſeruituti libertatique praedii vicini aedificando nocitum eſt. Quum enim ſeruitutibus, ſublata lege Scribonia, decem annis inter praeſentes viginti inter abſentes praeſcribatur (e), adeoque et actiones confeſſoria et negatoria longum tempus durent (f): ius Lubecenſe id temporis ſpatium coanguſtat, et non niſi annum et diem ſtatuit: intra quem hae actiones cum effectu poſſint inſtitui. Intereſt enim reipublicae, vrbes ruinis non deformari. Id vero euitari vix poſſet, ſi ius agendi aduerſus aedificantes nullo, aut longo demum tempore exſtingueretur. Ceterum quum de priuatis procul dubio aedificiis agat hic articulus: recte hic notauit Mevivs, publicae vtilitati tam breui temporis ſpatio non praeſcribi, nec derogari hoc articulo eleganti reſponſo, quod exſtat *in l. 6. C. de operib. publicis*.

§. XXX.

Quintus caſus, praeſcriptionis annalis in dote.

Nullae fere lites alibi terrarum magis fatigant iudices, quam quae de dotibus inter ſocerum et generum, nec non inter maritum et vxorem, eorumque heredes feruere ſolent. Saepe enim gener dotem promiſſam, ſaepe non promiſſam, petit. Aliquando vxori eamdem repetenti opponitur exceptio dotis non illatae: aliquando ipſam apocham in dubium vocat gener, dotemque cautam, non numeratam eſſe, contendit. Reſecandam vero hanc litium materiam exiſtimarunt Lvbecenses, idque ſe non facilius conſequuturos ſperarunt, quam ſi ſponſos Graeca fide mercari iuberent, eoſque et actione, et exceptione non numeratae dotis priuarent, qui dotem promiſſam non exegerint

(c) *Lib.* III. *tit.* XII. *art.* XIII.

(d) *L.* 15. §. 3. 4. *ff. quod vi aut clam.*

(e) L. 4. §. *fin. ff. de vſurp. et vſucap. l.* 10. *ff. ſi ſeru. vind. iuncta. l. vlt. C. de long. temp. praeſcript.* Iac. Raevardus *de lege Scribonia.*

(f) Stryk. *de Praeſcript. act. Memb. axiom.* I. *n.* 9. 10. Donellus *Comment. Iur. lib.* XI. *cap.* XI.

Digitized by Google

rint in tempore. Qua de re ita cauerunt (*g*): *Verehlicht ſich ein Mann mit einer Iungfrauen oder VVittwen, den Brautſchatz, welcher ihr mit gelobet wird, ſoll man mahnen binnen den erſten zweyen Iahren. Thut er aber das nicht, ſo iſt man ihm nichts pflichtig, dieweil er denſelben zuwieder den Lubeckiſchen Rechte ſtehen laſſen. Stirbet alſo der Mann, ob nun wohl ihr Brautſchatz in ſein Gut nicht gefloſſen iſt, wann ſie aber gleichwoll erweiſen wurde, daſs ihr ſolcher Brautſchatz mitgelobet, wann ſie es ihr nicht trauen wollen, ſo ſoll ihr dennoch derſelbe aus ſeinen geſamten Gutern folgen, es konten dann ſeine Freunde erweiſen, daſs er den Brautſchatz gemahnet habe, vnd habe denſelben mit guten VVillen ſtehen laſſen, oder aber auch innerhalb Iahr vnd Tag, ſich bey den Burgermeiſtern angegeben, vnd dauon proteſtiret, daſs er ſolches in der Gute gefordert, aber nichts erhalten konnen.* Multa hic occurrere ſingularia, et quae iuri Romano minus conueniant, facile patet, adeoque operae pretium fuerit, iura iſta inter ſe paucis contendere, et paullo accuratius oſtendere vtriuſque differentiam.

§. XXXI.

Comparatio iuris Lubecenſis et iuris Romani.

Primum dos rite promiſſa iure Romano peti poteſt actione ex ſtipulatu, eaque tamquam perſonalis et ciuilis eſt perpetua, nec quidquam impedit, quominus intra triginta annos inſtituatur (*h*). Et quamquam alioquin dotis periculum penes maritum eſt, ſi extraneum non in tempore interpellarit: aliud tamen dicendum, ſi quando gener ſocero pepercerit, eumque moras nectentem non vrſerit ad exſolutionem (*i*). Hinc ſi dotem promiſſam non exegit gener, et ſocer interea bonis labitur: dos non genero, ſed ei, cui adquiritur, id eſt, mulieri periiſſe cenſetur, quia agnoſcendum videtur pietati generi, aequo animo ferentis ſoceri auaritiam, eique ex quadam verecundia plus iuſto indulgentis (*k*). At quum haec verecundia lites innumeras pariat: iuris Lubecenſis conditores eam arcto biennii ſpatio circumſcribere maluerunt, cum iure dotem petendi excludentes, qui diutius eam petere ceſſarit. Quale exemplum Mevivs (*l*) factum refert anno MDLXXXV. Id. Octobr. in cauſſa *Hanſs Cramers* contra Anton. Bellingshauſen. Deinde ius Romanum, ne quidem ſi dos cauta ſit, tam breui tempore maritum eiuſque heredes priuat exceptione non numeratae dotis, ſed ſoluto intra biennium matrimonio, per annum: ſoluto eodem intra decennium, per tres menſes eam adhuc permittit, eamque adeo circumacto demum decennio exſpirare iubet (*m*). Contra ius Lubecenſe maritum biennii anguſtiis circumſcribit, et dotem, eo poſt biennium mortuo, illatam eſſe, praeſumit, ita, vt non admittatur probatio in contrarium, mo-

 do

(g) *Lib. I. tit. V. art. II.*

(h) *L. 3. et l. 7. C. de praeſcript. trig. vel quadr. ann.*

(i) *L. 33. ff. de iure dotium.*

(k) *Conf.* Cuiac. *obſ. lib. XII. cap.* *XVII.*

(l) Mev. *ad h. art. n.* I.

(m) *Auth. quod locum C. de dote cauta non numerat.*

do probet vxor, dotem eſſe promiſſam. Hinc dos etiam numerata tunc repetitur, adeoque ex eius iuris principiis magno cum heredum detrimento coniuncta eſt mariti verecundia, dotem promiſſam a ſocero intra biennium non exigentis, ſaltim Lubecae. Nam ſi femina Lubecenſis nupſerit extraneo, in vrbe vel prouincia, vbi ius Lubecenſe non viget, commoranti: nemo dubitarit, quin ceſſare oporteat diſpoſitionem de repetitione dotis, non autem ceſſaturum ſit, quod ſtatuta de praeſcriptione dotis promiſſa cauent. Quemadmodum enim gener in exigenda dote forum promittentis et recepta ibi iura ſequi cogitur: ita vxor vel eius heredes, ſoluto matrimonio repetituri dotem, forum et iura mariti defuncti merito ſequuntur (n). Dura haec videri poterant, ac proinde duae exceptiones ſubiiciuntur, quarum tamen altera, quae proprius ad inſtitutum noſtrum pertinet, de nouo acceſſit, nec in Kollii editione (o) habetur. Ibi tantum prima haec exceptio occurrit: *Sunder konnen ſyne Frunde dat tugen, dat he danach gemahnet hebbe, ſi dat mit guten VVillen ſtahn latten, ſo moht man dat af ſchlahn in dem Bruttſchatte*. Primo itaque poſt biennium datur exceptio non numeratae dotis, ſi mariti heredes docere poſſint, exactionem intra biennium factam, et conueniſſe tamen inter ſocerum generumque, vt dos inſoluta penes ſocerum maneret. Id enim fieri poſſe, diſerte cauetur, articulo proxime antecedente I. Deinde et tunc poſt biennium ſalua eſt exceptio non numeratae dotis, ſi doceri poſſit, generum intra annum et diem interpellaſſe ſocerum, et coram conſulibus de non facta ſolutione eſſe proteſtatum. Quum enim et alioquin interpellatio, ſiue ad acta, ſiue extra iudicium facta, ad debitorem in mora conſtituendum ſufficiat (p), quis dubitet, quin interpellatio cum obteſtatione tam ſollemni coniuncta generum a mora abſoluat eamque culpam retorqueat in ſocerum? Ceterum non ineleganter quaerit Mevius (q), an hoc ſtatutum ei quoque marito fraudi ſit, qui dotem, ab ipſa muliere promiſſam, intra biennium exigere ceſſarit? Idque recte negat, partim quod lex tam rigida non proferenda ſit ad caſum verbis non expreſſum, partim quod non ferenda ſit vxor, obiiciens marito moram in exigenda dote admiſſam, quem quotidie ferre matrimonii onera viderit, nimis iniqua, ſi beneuolentia mariti abuti velit. Si cui paullo argutior videatur haec ratio, quam verior: malim dicere, non adeo neceſſarium videri, maritum dotem ab ipſa vxore conſtitutam, vrgere, quum Ivre Lvbecensi, communia cum illa habeat bona omnia, oneraque matrimonii non ipſe ex ſuis, ſed ex communibus bonis ferat, praetereaque ipſi mulieri repetenti dotem, quam ſe numquam intuliſſe probe norit, exceptio doli mali, manifeſto obſtet.

§. XXXII.

Sextus caſus, praeſcriptionis Supereſt ſextus caſus, quo quis praeſcriptione annali tutiſſimus eſt, ſi nimirum actus quidam in librum publicum ſit relatus. De eo enim ſanci-

(n) L. 65. *ff. de iudiciis*.
(o) *Art. XLI.*
(p) Struu. *Exercit. XXVII. th. LXVII.*
(q) Mevius *ad Ius. I. iur. Lubec. tit. V. art. II. n. 13.*

ſancitur (r): *VVird etwas in des Rahts oberſte Stadt-Buch geſchrieben; vnd ſolches wurde in Iahr vnd Tag nicht angefochten, ſo kan darauſ kunfftig niemand einige Anrede thun, es vvare denn, daſs derienige, vvelcher daran intereſſiret, auſſerhalb Landes gevveſen, der vvird* a tempore ſcientiae *innerhalb Iahr vnd Tag billig zugelaſſen.* Non eſt, quod hic prolixam inſtituamus comparationem iuris Lubecenſis et Romani. Neque enim Romanos eiuſmodi librum publicum habuiſſe, conſtat, qualis hic memoratur. Neque de quibusuis actis ac codicibus publicis loquuntur ſtatuti conditores, quales ſunt *Rahts-Bucher, Straf-Bucher, Zinſs-vnd Schoſs-Regiſter, Gerichts-Cantzeley-Vrthel, Vormundſchaffts-Bucher*, ſed de libro praecipuo, qui ideo κατ' ἐξοχὴν vocatur *der Stadt-Buch, der Stadt-Erb-Buch* (s), itemque *des Rahts oberſtes Stadt-Buch*, in quem emtiones venditiones rerum immobilium, hypotecae in iis conſtitutae, ceſſiones in iure, aliaque huius generis referuntur. Quale quid Romae factum eſſe, non meminimus, niſi forte huc referre velis tabulas cenſuales, quarum teſtimonio ſaepe vtebantur veteres, ſi vel de natalibus cuiuſquam, vel de bonis, quaeſtio incideret (t), adeo, vt et eccleſiae doctores, veluti IVSTINVS MARTYR (u), TERTVLLIANVS (x) et CHRYSOSTOMVS (y), ad eas prouocent, quoties Seruatorem Bethlehemi natum demonſtrare cupiunt. Non autem mirabitur quiſquam, tantum fidei tantumque ponderis ineſſe publico Lubecenſium libro, qui paullo accuratius expendere voluerit ritum, ſollemnitatemque, quae in huiuſmodi inſcriptione adhiberi conſueuit, quamque ita deſcribit DAV. MEVIVS (z): *Forma huius ceſſionis haec eſt, quod venditor vna cum emtore coram conſenſu Senatus publice pro tribunali ſedentis*, vor ſitzenden Rahte, *vt habent verba art. II. h. t.* wann er offentliche Audientz halt, *comparet, ibi contractum intimat, ſuamque voluntatem de cedenda re vendita declarat; rogans porro, vt ſollemniter ceſſio*, die Verlaſſung, *admittatur, eiuſque in librum publicum inſcriptio fiat. Iis precibus cuilibet licet intercedere, cui inde praeiudicium imminet. Si nulla eius cauſſa vel manifeſto iniqua reperitur: reiici ſolet contradictio non iuſtificata. Si aliquid cauſſae praetexitur, ſiquidem poſt auditam vtramque partem, in loco de veritate et iure decernere liceat ſtatim ſenatus, quid faciendum, decernit. Vbi ampliori diſcuſſione indiget, ad eum, qui ad hanc rem, proceſſus ſummarius vel ordinarius, pro circumſtantiarum qualitate neceſſe eſt, partes remittuntur. Facta deciſione, et contradictione reiecta, decernitur a ſenatu illa ſollemnis ceſſio*, die Verlaſſung, *et abſente ſeu contumace altera parte, eius loco, publico miniſtro eam facere iniungitur, eiuſque nomine ab aliquo Senatorum (certi enim ſenatoris muneris portio id eſſe ſolet)* con-

annalis eorum, quae libro publico inſcripta ſunt.

(r) *Lib. V. tit. VI. art.* I.

[s] *Lib.* III. *tit. VI. art.* II.

(t) *L. 6. C. de fide inſtr. l. vlt. C. ſine cenſu et reliqu. l. 2. §. 1. ff. de excuſat. l. 16. ff. de probat.*

(u) Iuſtinus Martyr. *Apol.* II. *pag.* 75.

(x) Tertullian. *lib. IV. adu. Marcion. cap. XIX.*

(y) Chryſoſtomus *Serm. de diuerſ. noui teſtam. loc. XXXI.*

[z] Dau. Meuius *lib.* III. *Iur. Lubec. tit. VI. art. I. n.* 17.

Digitized by Google

conſueta quadam formula et ritu expeditur. Hoc peracto, rogari ſolet inſcriptio in librum ciuitatis, die Einſchreibung in das Stadt-Buch, *quae coram cuſtodibus iſtius libri, veluti apud nos (Stralſundenſes) coram camerariis, expeditur, ſed a ſenatu aeque decernitur. Quia vero haec ſollemnitas inſignis effectus eſt, ne forſan illis, quorum intereſt, ignorantibus ſub et obreptitie impetretur: prudens magiſtratus inquirere ſolet, an vendita res libera ſit, an aeri alieno obnoxia, an litigioſa, cui in libro publico ante fuerit adſcripta, anne etiam venditori; ſi inde quid grauioris ſuſpicionis emergat, vſque ad vlteriorem inueſtigationem rem differre. Quae ſi exactius ſemper obſeruarentur, multis difficilibus litibus ſuperſedere liceret.* Quodſi ergo plenam fidem et iure Romano merentur inſtrumenta publica (a) in primis tabulae cenſuales, quibus liber hic Lubecenſium eſt ſimillimus (b), non aliam ob cauſſam, quam quia omnia accuratiſſime et adhibita ſumma induſtria illis inſcripta eſſe, praeſumitur: quis miretur, ſimilem auctoritatem Lubecenſes ineſſe velle libro ſuo publico, in quem nihil, niſi adhibita omni circumſpectione, et re accurate diſcuſſa, refertur. Ceterum ſimilem Lubecenſi eſſe animaduertimus legem Hamburgenſium, quae his verbis (c) comprehenditur, *VVas fur dem Rahte in offener Audientz an Erb-vnd Eigen, Hauptſtuhl vnd Rente verlaſſen vnd in dieſer Stadt Erb-oder Rent-Buch geſchrieben, vnd in Iahr vnd Tag nicht angefochten, vnd dauon vnter des Secretarii Hand ein Extract im Gerichte furgeleget wird; dagegen kan niemand einige Einrede thun, es wäre dann derjenige, welcher daran intereſſiret, auſſerhalb Landes geweſen, der wire von der Zeit an, daſs er ſolches erfahren, innerhalb Iahres vnd Tages billig zugelaſſen.*

§. XXXIII.

Quando et quamdiu, ea quae in hunc librum relata ſunt, impugnari queant?

Quum vero in rebus humanis nihil tam diligenter atque accurate fieri poſſit, vt non aliqua fugiant magiſtratum etiam Argo oculatiorem; ipſa aequitas ſuaſit iuris Lubecenſis auctoribus, vt iis, quibus inconſultis vel abſentibus aliquid in librum publicum relatum eſt, quod iis detrimento eſſe poſſet, puſillum laxamenti indulgerent ad ius ſuum perſequendum. Verum et hic ſufficere viſus eſt annus et dies, et quidem non continuus, ſed vtilis, quippe quem a tempore ſcientiae currere voluerunt. Quum vero ſaepe contingat, vt quis negligentiae praetexat ignorantiam, ſeque ſero admodum rem comperiſſe contendat, quum eam iam pridem habuerit exploratiſſimam: nemo dubitat, quin ſaltim iureiurando firmanda ſit illa ignorantia (d). Id quod diſerte his verbis expreſſerunt Hamburgenſes (e), *die Zeit aber ſeiner erlangten Wiſſenſchafft, ſoll er auf des Gegentheils ſein Begehren, mit ſeinem Eyde erhalten.* Vix enim alia ſperanda eſt eorum, quae intra mentis receſſus latent, probatio, quam quae ſit per iusiuran-

(a) *L.* 10. *ff. de probat. l.* 31. *C. de donat. l.* 15. *C. de fide inſtrument.*

(b) *L.* 3. *C. ſine cenſu vel reliqu. l.* 7. *§.* 30. *C. de donat.*

(c) *Stat. Hamb. Part. I. tit. XXX. art.* III.

(d) Heig. *Part.* I. *Quaeſt.* XL. *n.* 20. Carpz. *Iuriſpr. Forenſ. Part.* I. *Conſt.* XXII. *def.* 6. Meu. *ad ius Lub. b. t. n.* 29.

(e) *Ibid.*

randum (*f*). Nec quaeuis prodeſſe poteſt ignorantia, etiam adfectata (*g*), ſed quae in virum diligentiſſimum cadere poſſit, qualis eſt abſentium. Vnde in textu noſtro: *daſs derjenige, vvelcher daran intereſſiret, auſſerhalb Landes gevveſen*. Quis enim ferret, eum, qui pedem extra pomoeria interea numquam extulit, ignorantiam praetexere earum rerum, quae publice atque in conſpectu omnium geſta ſunt, quum ignorantiae rerum publice geſtarum nulla ſit praeſumtio (*h*)? *Quid enim, ſi omnes in ciuitate ſciant, quod ſolus ignorat?* inquit PAVLVS ICtus (*i*). Si vero iuſta fuerit ignorantiae cauſſa, iſque, cuius in detrimentum aliquid libro publico inſcriptum eſt, interea ſub alio ſole ſit peregrinatus: quis dubitet, quin ei fas futurum ſit, illud, tanquam quod clam ac furtim in librum illum irrepſerit, impugnare? Non autem abs ratione addimus, ei impugnationi tum demum locum fore, ſi quid in abſentis detrimentum factum. Quemadmodum enim et iure communi tum demum ignorantia prodeſt intra tempus annale, ſi quis non de lucro captando, ſed de euitando damno cum alio contendit (k); ita nec iura Lubecenſium ſubuentura credimus illis, qui inſignis cuiuſdam lucri ac compendii cauſſa actum in librum publicum relatum impugnare conentur (*l*). Denique et id recte monet iuris Lubecenſis interpres celeberrimus, annalem hanc praeſcriptionem non pertinere ad ea negotia, quae ipſo iure ita nulla ſunt, vt ne contrahentium quidem conuentione conualeſcant. Ea enim et circumacto anno nullius eſſe momenti, nec magiſtratuum confirmationem ad eiuſmodi actus eſſe porrigendam, quos ipſae leges conſiſtere haud patiuntur, facile vnuſquiſque animaduertit.

§. XXXIV.

Enimuero dum de inſigni illa Lubecenſium prudentia legislatoria, quae in annali iſta praeſcriptione vel maxime elucet, diſſerimus, vix ſentimus, tantum iam chartae abſumtum, quantum deſtinari ſolet exercitationi academicae. Et quis dubitet, quin hoc acturo, non defutura ſit vberrima de rebus pulcherrimis diſſerendi materia? Sed ne CALLIMACHI incurramus reprehenſionem, cui *βιβλίον μέγα μέγα κακὸν*, *magnus liber*, *magnum malum* videbatur; hic quidem ferias calamo indicimus, Deumque precamur, vt LVBECAM, inferioris Saxoniae ocellum, religionis puritate, pietate ciuium, iuſtitiae laude, ac commerciorum amplitudine excelſiſſime florere iubeat, donec decretorius ille dies vniuerſum hoc aboleat, aeuumque hoc omne hauriat abſorbeatque aeternitas! **Concluſio diſſertationis.**

DE

(f) Felin. *in c. 16. X. de homicid. n. 2.* Maſcard. *de Prob. Vol. I. concl. XCIV. n. 4.* Stryk. *de iure ſenſ. diſſ. X. cap. II. n. 8.*

(g) L. 2. §. *vlt. ff. ſi quis caut. in iud. fac.*

[h] Menoch. *lib. VI. de praeſumt. praeſ.* XIII. *n. 96.* Gail. *de pace publica lib.* II. *cap.* X. *n. 10. ſequ.*

(i) *L. 9. §. 2. ff. de iur. et facti ignorantia.*

(*k*) Tiraquell. *de retract. §. XXXV. gloſſ. IV. n. 27.*

(l) Meuius *ad h. art. n. 32.*

DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO.

ARCTISSIMIS LIMITIBVS PASSIM CIRCVMSCRIPTA.

EXERCITATIO XXVII.

§. I. Libertas teſtandi homini iure naturali et gentium deberi dicitur. §. II. Hinc Romanae leges omnibus facultatem teſtandi liberrimam indulſerunt. §. III. Teſtamenta rectae rationi non conueniunt. §. IV. Nec regulae prudentiae ciuilis, quae leges publicas priuati arbitrio tolli non patitur. §. V. Teſtamentifactio plerumque ex ira, odio, inuidia, aliiſque vitiis, proficiſcitur. §. VI. Hinc aliae gentes Teſtamenta vel exſulare voluerunt ex rebuſp. ſuis, vel eadem arctis limitibus circumſcripſerunt, veluti Hebraei. §. VII. Athenienſes. §. VIII. Lacedaemonii. §. IX. Germani. §. X. Quando teſtamenta in Germania condi coeperint? §. XI. Quaedam Germanicae originis gentes vel ſero, vel plane non, admiſerunt teſtamenta. §. XII. Quaedam eam facultatem admodum reſtringunt. Quot modis id fiat? §. XIII. Non omnes promiſcue in Germania teſtantur. Alicubi requiritur conceſſio Principis. §. XIV. Comparatio huius iuris cum Romano. §. XV. Alibi teſtari non poſſunt lectulo adfixi. §. XVI. An id iuri communi et Germanico conſentaneum? §. XVII. Alibi feminis non indiſtincte liberrima teſtandi facultas permittitur.

Digitized by Google

titur. §. *XVIII. Pubertas non vbique ſufficit teſtamentum condituris.* §. *XIX. Heredes ab inteſtato exſtantes paſſim teſtamentifactionem impediunt. Ius recadentiae quid?* §. *XX. Teſtari alicubi non poſſunt peregrini, caelibes et ſpurii.* §. *XXI. Non de omnibus bonis teſtari licet. Regula, quae neminem pro parte teſtatum, pro parte inteſtatum decedere patitur, in Germania non vbique valet.* §. *XXII. Quibuſdam locis de certa tantum bonorum parte teſtari licet.* §. *XXIII. Alibi de mobilibus tantum.* §. *XXIV. Alibi inter bona adquiſita et hereditaria diſtinguitur.* §. *XXV. Mulieres Saxonicae de Gerada: viri de rebus expeditoriis diſponere non poſſunt.* §. *XXVI. Vbique ſere prohibita diſpoſitio de feudis.* §. *XXVII. Quod ad formam attinet, quibuſdam locis non admittuntur teſtamenta, niſi publica.* §. *XXVIII. Itemque alicubi non valent teſtamenta, niſi in quibus ad piam cauſſam, vel rei publicae vtilitatem aliquid relictum.* §. *XXIX. Quin et agnatis legitima alicubi adimi non poteſt.* §. *XXX. Si quis aliquo loco ſecundum iſtius leges teſtatus ſit, an et alibi ſubſiſtat teſtamentum?* §. *XXXI. Heredis inſtitutio multis locis haud neceſſaria.* §. *XXXII. Alibi ne permiſſa quidem.* §. *XXXIII. Cur tam multae Germaniae prouinciae peregrinos, quam maiorum, mores ſequi maluerint?* §. *XXXIV. Effectus receptae teſtamentifactionis liberrimae.* §. *XXXV. Concluſio diſſertationis.*

§. I.

Quo vehementiore viuendi deſiderio natura omnes tenemur: eo magis ipſa vnumquemque noſtrum conuincit experientia, vitam nobis non mancipio, ſed veluti vſui, datam eſſe, tempuſque imminere, quo conclamanda vaſa, et ex hac vita, tamquam ex diuerſorio quodam, ſit emigrandum. Quid mentem hominis, de decretorio illo die cogitantem, erigat, vt laeta componat ſarcinulas, et ex hac rerum humanarum caligine ad caeleſtem lucem ſine perturbatione euolet, non alia, quam Chriſtianorum, diſciplina docemur, quae ſola id veluti praecipuum habet, vt ne cum morte quidem colluctantes deſtituat, ſed viuos formet ac praeparet, vt et viuere deſinant aequo animo, extremamque illam horam ſine formidine praeſtolentur. Enimuero quum olim vniuerſum paene terrarum orbem paganiſmi oppreſſiſſent tenebrae: ſollicitum de imminente illa hora humanum genus cum alia excogitauit mortalitatis ſuae ſolatia, tum illud in primis, vt morientibus veluti poſteritati intereſſe, et, quid poſt mortem ſuam fieri vellent, ante mortem anxie praecipere, per-

Libertas teſtandi homini iure naturali et gentium deberi dicitur.

Digitized by Google

permitterent. Hinc non aliam ob cauſſam inuenta eſt teſtamentifactio, quam vt homines inde qualecumque fragilitatis ſuae caperent ſolatium, et poſt mortem quoque ſibi victuri viderentur, ſi, voluntatem ſuam et poſt fata ratam fore praeſcirent. Philoſophatur hunc in modum ipſe CONSTANTINVS M. Imperator (*a*), dum quae quiſque eccleſiae ſupremis tabulis ſit relicturus, vel eo nomine praeſtanda exiſtimat, *quod nihil magis hominibus deberi videatur, quam vt ſupremae voluntatis, poſtquam iam aliud velle non poſſint, liber ſit ſtilus, et licitum, quod iterum non redit, arbitrium.* Quam in ſententiam et QVINTILIANVS (*b*): *Non aliud*, inquit, *videtur ſolatium mortis, quam voluntas vltra mortem. Alioqui poteſt graue videri et ipſum patrimonium, ſi non integram legem habet, et quum omne ius nobis in id permittatur viuentibus, auferatur morientibus.* Et ſane id argumentum tanti viſum eſt quibuſdam, vt et ex iure naturae et gentium profectam exiſtiment teſtandi libertatem, tum quod teſtamentorum ſubſtantia cognata ſit dominio, tum quod et inter viuos ita quiſque diſponere poſſit, vt effectus et poſt mortem duret, tum denique, quod teſtamentorum vſus pleriſque gentibus communis fuerit. Iis enim ſimilibuſque argumentis vtuntur, qui teſtamentifactionem ex ipſo iure naturae et gentium, arceſſendam eſſe exiſtimant, veluti VIGLIVS ZVICHEMIVS (*c*), COVARRVVIAS (*d*), BRONCHORSTIVS (*e*), GROTIVS (*f*), VINNIVS (*g*) aliique, quos turmatim, vti ſolent, adducunt HILLIGERVS (*h*), GILKENIVS (*i*), et PINELLVS (*k*), quibuſque omnibus iam e veteribus THEOPHILVM (*l*) praeluſiſſe, animaduertimus, quippe τὸ συγγράφεσθαι διαθήκας ſeu *teſtamentifactionem* ad ἐθνικὸν νόμιμον, id eſt, *ius gentium*, diſerte referentem.

§. II.

Hinc Romanae leges omnibus facultatem teſtandi liberrimam indulſerunt.

Et haec quidem tanti momenti viſa ſunt Romanis, vt non modo morientibus, ſed et de mortalitate ſua cogitantibus, id qualecumque ſolatium concederent, quin et *publice expedire* exiſtimarent, *ſuprema hominum iudicia exitum habere* (*m*). Lata enim fuerat lex decemuiralis: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA, PECVNIA TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO, *iiſque legis verbis latiſſimam ciuibus poteſtatem tributam nouimus et heredes inſtituendi, et legata, et libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi* (*n*), quin et ſubſtituen-

(a) L. 1. C. *de ſacroſ. eccl.*

(b) Quinctilian. *Declam.* CCCVIII.

(c) Vigl. Zuichem. *ad* §. 2. *Inſt. de teſtam.*

(d) Couarruu. *Var.* III. 6. *n.* 6.

(e) Bronchorſt. *Enantioph. Cent.* III. *enant.* 20.

(f) Grot. *de Iure belli et pac. Lib.* II. *Cap. VI.* §. *vlt.*

(g) Vinn. *ad pr. Inſt. de teſtam. ord. n.* 3.

(h) Hillig. *ad Donell. Comment. Iur. Lib. VI. Cap. V. litt. A.*

(i) Gilken. *in l.* 1. *C. de teſtament. n.* 5. *et* 32.

(k) Pinell. *Select. Lib.* II. *cap.* X.

(l) Theophil. *ad princ. Inſt. de Iure nat. gent. et ciu.*

(m) L. 5. *ff. teſt. quemadm. aperiantur.*

(n) L. 120. *ff. de verb. ſign.*

tuendi, exheredes ſcribendi, omniaque agendi pro arbitrio. Quin vere dici poteſt, legislatoriam poteſtatem, in qua alioquin *τὸ κῦρος* in republica conſiſtit, hac lege cum vnoquoque ciue Romano eſſe communicatam. LEGARE enim, teſte VLPIANO (*o*), eſt LEGIS MODO *aliquid relinquere*, adeoque, qui teſtamentum condebant, vere ac proprie dicebantur *νομοθετεῖν* (*p*), *legem ferre*, quemadmodum et ipſum teſtamentum vere et proprie *νόμον* ſeu legem adpellari obſeruamus a veteribus (*q*). Quemadmodum enim legislator ſuo omnia arbitrio praecipit, quae ipſi e republica futura videntur, ciuibuſque tunc in obſequio gloria relicta eſſe cenſetur: ita Romani non minus obſequium deberi exiſtimabant ſupremis cuiuſcumque patrisfamilias tabulis, vt PLINIVS (*r*), iunior hinc vel maxime laudet amicum, *religioſiſſime ſoleret cuſtodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexiſſe pro iure ſit*. Quemadmodum deinde tanta eſt legislatoris poteſtas, vt et antiquiori legi, et conſuetudini, iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus receptae derogare, quin vtramque plane abolere, et e republica proſcribere poſſit: ita teſtatori fas eſt, non modo ſuas, quas antea condiderat, tabulas, nouis confectis, rumpere, ſed et ipſas euertere leges publicas, de ſucceſſione inteſtatorum latas. Quid? quod priuatis multo maior ac laxior poteſtas fuerit legem dicendi rebus ſuis, quam vlli legislatorum, quum horum poteſtati idem, ac ipſius vitae, finis contingat, nec quiſquam legem ſcripturus ſit, ſe mortuo demum in ciuitate, valituram, illi autem, quid et ſequuturis ſaeculis fieri velint, recte ſanciant, et, vt cum SENECA (*s*) loquamur, *nihil vmquam ſanctiore cura componant, quam quod ad ſe non pertinet*. Quae quum ita ſint, recte omnino legem cum teſtamento compoſuit CICERO (*t*), ſcripſitque: *In publicis nihil eſt* LEGE *grauius: in priuatis firmiſſimum eſt* TESTAMENTVM.

§. III.

Enimuero ſi recte pones calculum, non facile adſentieris illis, qui teſtamentorum originem ad ius naturae et gentium referunt, ac proinde ampliſſimam illam de rebus ſuis diſponendi facultatem, qua Romani vſi ſint, ſi a forma et ſollemnitatibus diſceſſeris, ipſam rectam rationem omnibus peraeque hominibus dediſſe arbitrantur. Primo enim pridem vir perelegantis ingenii, EMVNDVS MERILLIVS (*u*), poſt eumque et alii, in primis CHR. THOMASIVS (*x*) et perilluſtris huius prouinciae Praeſes, IO. GOTHOFREDVS DE COCCEIIS (*y*) recte viderunt dominii quidem eam eſſe naturam, vt domino, quoad viuit, liceat ius ſuum in quemcumque transferre, eaque translatio, illo

Teſtamenta rectae rationi non conueniunt.

(o) Vlpian. *tit.* XXIV. §. I.
(p) Chryſoſt. *in Act. Apoſtol. homil.* I. *p.* 615. *Graec. Nou.* XXII. *Cap.* II.
(q) *Excerpta de Legation. p.* 62.
(r) Plin. *Lib.* IV. *Epiſt.* 10.
(s) Seneca *de Benef. Lib.* IV. *Cap.* XI.
(t) Cic. Philipp. II. *Cap.* XLII.
(u) Merill. *Obſeru. Lib.* VI. *c.* XXV.
(x) Thomaſ. *Not. ad tit. Inſt. de teſtam. ord. p.* 173.
(y) *Diſſ. de Teſtament. Principum Part.* I. §. XXII. *ſequ.*

illo etiam rebus humanis exemto, rata ac firma ſit: at ex eo tamen non conſequi, vt et ab eo tempore initium capere poſſit translatio dominii, quando quis iam dominus rerum ſuarum eſſe deſiit. *Potius contra naturalem rationem eſt*, inquit MERILLIVS, *vt voluntas hominis poſt mortem valere incipiat: nam mors omnia ſoluit. Igitur et poteſtatem, de rebus noſtris ſtatuendi, ſoluit, vt etiam mandatum morte mandandis ſoluitur. Et ita voluntas hominis cum vita expirat, niſi poteſtate legis* (ciuilis) *in teſtamento poſt mortem confirmaretur*. Quae, vt intelligas, paullo attentius, quaeſo, expende, quid moliatur, quiſquis ſupremas tabulas ſcribit. Viuus nihil iuris, ac ne ſpem quidem certam in alterum transfert, ſed omnia ſibi integra ſeruat, nec quidquam ſibi voluntatem mutaturo impedimento eſſe cupit. At tum demum res vult in heredem translatas, quando transferre amplius nihil poteſt, adeoque vult in eum euentum, quo velle amplius non licet. Quae ſane a recta ratione adeo abhorrent, vt qui teſtamentorum originem ex iure naturae et gentium repetunt, iis ſe tricis inuoluant, quibus ſe ipſos expedire nullo modo queant. GROTIVS (z) ſane et VINNIVS (*a*), teſtamenta cum iuris naturalis, id eſt, rectae rationis principiis in gratiam reducere non alia ratione potuerunt, quam vocabulo notionem plane aliam et ab vſu remotiſſimam ſubiiciendo, et per teſtamentum intelligendo alienationem in mortis euentum, ante eam reuocabilem, retento interim iure poſſidendi et fruendi. Quaſi vero id cenſeri poſſit alienatum, de quo prior dominus poſt alienationem aeque libere, ac antea, diſponit: et quaſi vſumfructum tantum ſibi retineat teſtator, qui in heredem nihil proprietatis tranſtulit. Sed et ſagaciſſimi vir ingenii, GOTTOFR. GVIL. LEIBNITIVS (*b*), expedire ſe alia ratione non potuit, quam vt teſtatores ob mentis immortalitatem vere rerum ſuarum dominos manere, fingat, relictos vero ab illis heredes concipiendos exiſtimet, tamquam procuratores in rem ſuam. Quaſi vero mens, corporis exſoluta vinculis, fluxa haec ac terrena curet, et dominium adfectet earum rerum, quibus ipſa non magis, quam gallina vnionibus, vti poſſit.

Id cinerem et Manes credis curare ſepultos?

Recte quaerit apud VIRGILIVM (*c*) Anna. Et quid multa, quaeſo, hic accumulemus? Si rerum dominium aut ius vllum ex teſtamento in heredem tranſit, id aut viuo teſtatore in eum transfertur, aut eo iam mortuo. Viuo teſtatore ius hereditarium transferri non dixeris, quum nec vlla ſit viuentis hereditas, nec ipſe teſtator heredi, ſe ſuperſtite, ius aliquod eſſe velit. Nec eo mortuo fieri poteſt illa translatio, quum teſtator tunc nec velit quidquam transferre, nec poſſit, quippe cuius dominium cum vita omnino deſiit. Quem nodum plus quam

(z) Grot. *de Iure belli et pac. Lib.* II. *Cap.* VI. §. *vlt.*

(a) Vinn. *ad pr. Inſt. de teſt. ord.* n. 2.

(b) *Auct. nouae methodi iuriſprud.* p. 56.

(c) Aeneid. IV. *v.*92.

quam Gordium quum ſatis animaduerterent iuris conſulti Romani, eum ſecare, quam ſoluere maluerunt, variis excogitatis fictionibus, quas ne quidem ab ANT. DADINO ALTESERRA (*d*) ſatis explicatas, non melius, quam perilluſtris de COCCEIIS (*e*) verbis deſcribere licebit: *Et ſane ita eſt*, inquit vir doctiſſimus. *Tota Teſtamentifactio, prout non tantum iure Romano formata, ſed et inter gentes ab omni memoria recepta eſt, meris iuris poſitiui fictionibus abſoluitur et ſuſtinetur. Primo enim fictione iuris momentum teſtamenti cum momento mortis iungitur, et vltima voluntas cum vltimo vitae halitu expoſita intelligitur* (*f*). *Deinde momentum quoque aditae hereditatis retrotrahitur ad momentum mortis* (*g*). *Haec igitur tria tempora, teſtamenti, mortis et aditionis, naturaliter inter ſe diſtincta, fictione iuris ita iunguntur, atque pro vno eodemque tempore habentur, vt et teſtator eodem mortis momento bona ſua, prout lubet, heredi conceſſiſſe, et hic ab eo accepiſſe fingatur.* Quis vero ex iure naturae deriuet actum, qui ne explicari quidem poteſt, niſi excogitatis tot fictionibus, naturae rei plane repugnantibus?

§. IV.

Accedit et alterum, quod ampliſſimae illi teſtandi facultati iure opponitur, argumentum. Nullam vmquam gentem fuiſſe arbitramur, quae non de hereditatibus in liberos aliosque cognatione proximos deuoluendis leges accurata diligentia ſcripſerit. Quum enim prudentum legislatorum ſit, naturam, optimam vitae magiſtram, ducem ſequi, veriſſimum autem deprehendamus, quod olim cecinit PINDARVS (*h*):

Nec regulae prudentiae quae leges publicas priuati arbitrio tolli non patitur.

Πλῦτος, ὁ λα-
χὼν ποιμένα ἐπακτὸν ἀλλότριον,
Θνάσκοντι στυγερώτατος,

Diuitiae, quae nactae ſunt
Dominum ac heredem, adſcitum aliunde,
Morienti ſunt triſtiſſimae.

nihil illi fecerunt reliqui, vt, quo ordine liberi ad parentum, ad liberorum parentes, eaque deficiente neceſſitudine, agnati cognatique ad mortuorum hereditates vocandi ſint, legibus quam diligentiſſime definirent. Enimuero dum ampliſſima teſtandi libertas vnicuique conceditur, ei ſimul datur arbitrium, leges illas, pro lubitu euertendi. Quod quam alienum ſit a prudentiae ciuilis principiis, nemo non animaduertit. Negat PAPINIANVS (*i*), *ius publicum priuatorum pactis mutari poſſe*. Cur vero magis mutetur arbitrio vnius, legem contra

(d) Alteſerta *de Fiction. iur. tract.* IV. *cap.* II. *p.* 143.
(e) *Ibid.* §. XXIV. *ſequ.*
(f) *L.* 1. *C. de ſacroſ. eccl.*
(g) *L.* 54. *ff. de adquir. vel omitt. h.* 193. *ff. de reg. iur.*
(h) Pindarus *Olymp.* X.
(i) *L.* 38. *ff. de pact.*

Digitized by Google

tra leges priuatim condentis? *Contra legem nec ſtipulationem teneri* ſtatuunt THEODOSIVS et VALENTINIANVS (ii), *nec mandatum vllius eſſe momenti, nec ſacramentum admitti*. Cur magis ergo admittatur teſtamentum? Sane ſi ea demum beata eſt reſpublica, in qua potentiora ſunt legum, quam hominum, imperia, et in qua ne magiſtratibus quidem aduerſus eas quidquam permittitur: quis non in iis prudentiam deſideret, qui arbitrium in ipſas leges priuatis permiſerunt, eaſque tam impune ab vnoquoque euerti paſſi ſunt, vt et paroemia inde nata ſit: *prouiſionem hominis tollere prouiſionem legis*. Ipſi ſane, qui naſcenti Romae praeerant, multo ſapientius, quam poſteros, rationes ſubduxiſſe, animaduertimus. Hi enim heredes quidem nuncupandi poteſtatem faciebant ciuibus ſuis, ſed quum *nihil ſit tam naturale, quam eodem modo vnumquodque diſſolui, quo colligatum eſt* (k), recte ſtatuebant, leges de ſucceſſione inteſtatorum non poſſe, niſi nouis legibus, mutari, ac proinde heredem illum eſſe in comitiis calatis, rogante populum magiſtratu, centuriiſque ſuffragantibus, nuncupandum, vt ſic lex in cauſſa inteſtati noua lege, in cauſſa teſtati lata, abrogaretur, ceu recte animaduertit vir ampliſſimus CORN. VAN. BINKERSOEK (l). Quin quum iam ab eo maiorum inſtituto deſciuiſſent decemuiri: cautio adhuc erat iis, qui legis actiones componebant, ne leges de inteſtatorum ſucceſſione priuata teſtatorum auctoritate tolli viderentur. Hinc enim excogitarunt ritum teſtandi per aes et libram, ab VLPIANO (m) accuratius deſcriptum, vt teſtator non tam legem, poſt mortem demum valituram, rebus ſuis dicere, quam inter viuos bona ſua alienare videretur. Quae omnia hodie in vmbram abiere, ex quo, abolitis iſtis ritibus, quaedam tantum ſollemnitates, tamquam veteris illius teſtamentifactionis ſimulacra, retentae, et cuius data eſt poteſtas heredem vel ſcribendi, vel nuncupandi pro lubitu, adeoque legem contra leges publicas priuato arbitrio ferendi.

§. V.

Teſtamentifactio plerumque ex ira, odio, inuidia, aliiſque vitiis, proficiſcitur.

Iam ſi quis porro cauſſas, quibus impulſi plerique homines, praeteritis proximis agnatis cognatiſque, extraneos heredes ſcribant, paullo accuratius conſideret: et has ita comparatas eſſe animaduertet, vt, rectius facturos fuiſſe decemuiros, ſaſſurus ſit, ſi introducta teſtandi licentia improbitati non praeſtitiſſent patrocinium. Quamuis enim *actum hominis et praecipuae curae, et vltimi temporis eſſe teſtamentum*, ſcribat VALERIVS MAXIMVS (n), et, ex SENECAE (o) ſententia, *numquam diligentius demus beneficia, numquam magis iudicia noſtra torqueamur, quam vbi, remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum poſitum eſt, et mors, intercludens omnia, ad ferendam ſententiam incorruptum iudicem mittit*: neſcio tamen an vmquam latitantia hominum vitia magis erumpant foras, quam dum teſtes ad ſignan-

(ii) L. 5. §. *vlt. C. de Legib.*
(k) L. 35. *ff. de reg. iur.*
(l) Bynkersh. *Obſeru.* II. 2.
(m) Vlpian. *tit.* XX. §. IX.
(n) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII.
(o) Seneca *de Benef. lib.* IV. *cap.* XI.

Digitized by Google

gnandae tabulas coguntur. Tunc vero vel ira et odium, vel inuidia et liuor, vel inertiſſimum vitiorum, voluptas, vel ſtolidiſſimum omnium, ſuperſtitio animum vel maxime in diuerſa rapiunt, vt tunc praecipue omnia improbe agantur, quando homines, mortalitatis ſuae memores, ſe omnia ſanctiſſima cura agere, ſimulant. Iam pater durior et impius a prima ſaepe offenſa animum inducit, vt naturam ipſam eiuret, amoremque penitus inſitum eiici ex animo, et, parentem ſe eſſe obliuiſcatur. Iam alius, *nouercalibus delinimentis inſtigationibuſque corruptus, iniuriam aduerſus liberos ſuos teſtamento inducit, et maligne circa ſanguinem ſuum infert iudicium* (p). Iam liuor miſerum excruciat teſtatorem, nec ille aequo animo ferre poteſt cognatos, quorum ipſe inopia ſemper laetatus eſt, et quibuſcum ſimultates per omnem vitam exercuit, bonis ſuis potituros. Hinc extraneus ſcribitur heres, qui vel ſtupro aliiſue probris id beneficium meruit, vel miluii inſtar teſtatorem captauit, demiſſoque ad humillimum obſequium animo, et hamatis beneficiis, eum ad expungendas proximas neceſſitudines pellexit, qui deinde voti compos factus, vti eleganter ait poeta (q),

> *Stat domo capta cupidus ſuperſtes,*
> *Imminens lethi ſpoliis, et ipſum*
> *Computat ignem.*

Quum multi porro, non pietate quadam, ſed turpiſſima ſuperſtitione, impulſi hereditatem miſeris cognatis praeripiunt, iiſque piam, quam vocant, cauſſam praeferendam exiſtimant? Praeclarum profecto eſt, et laude digniſſimum, bona elargiri pauperibus, vel ea ita diſpenſare, vt ad eccleſiam, ſcholas, et miſerabiles perſonas aliqua inde redundet vtilitas. At plerique id eum in finem faciunt, vt oblata aliqua bonorum, ſcelere ſaepe quaeſitorum, parte, tranſigant cum Deo, quem peccatis ſuis offenſum eſſe ſentiunt, eademque opera et cognatis aegre faciant, et gloriolam aliquam poſt fata conſequantur, non minus ſtolidi Romanis, quos DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (r) tota ſaepe ſeruitia ſupremis tabulis manumiſiſſe teſtatur, tantum vt liberalitatis laudem poſt mortem ferrent, et in eorum funere eo plures pileati nebulones lecticam ſequerentur. Sic raro admodum contingit, vt vltimae teſtatorum voluntates ex recta ratione, virtutiſque ac honeſtatis ſtudio, et non potius ex odio, liuore, alioque impotente animi impetu, proficiſcantur, nihilque ſapientius dici poſſet, quam quod Belgis ſaepe in ore eſſe audiui:

> *De zalig will ſterven,*
> *Moet laeten vererven.*
> *Aen t' naeſte Bloedt*
> *Syn tydlik Goedt.*

§. VI.

(p) L. 4. ff. de inoffic. teſtam.
(q) Papin. *Sat. Silu. lib.* IV.
(r) Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. lib.* IV. p. 228.

Digitized by Google

§. VI.

Hinc aliae gentes teſtamenta vel exſulare voluerunt ex rebuſpublicis ſuis, vel eadem arctis limitibus circumſcripſerunt, veluti Hebraei.

Quae quum ita ſint, nemo mirabitur, gentes pleraſque aliter, quam Romanos, philoſophatas, teſtamenta vel plane proſcripſiſſe ex rebuspublicis ſuis, vel ea admiſſa arctiſſimis limitibus circumſcripſiſſe, ne in cuiuſuis arbitrio poſitum eſſet, legeſne de ſucceſſione inteſtatorum migrare, an ſanguini honorem habere mallet. *Singuli enim*, vt ait PLATO (s), *multa et inter ſe diuerſa, et legibus et viuentium et ſuis ipſorum moribus contraria ſtatuerent, ſi quis poteſtatem daret, ita ſimpliciter condendi teſtamentum, vt ratum ſit, quodcumque quis diſponat, quomodocumque adfectus ad finem vitae, ſtolidi enim et fracto praediti animo ſumus plerique, quum iam morituros nos eſſe putamus.* Vt auſpicium faciamus ab Hebraeis, quorum rempublicam ipſe Deus Optimus Maximus conſtituerat, *in* vniuerſo veteris teſtamenti codice teſtamentariae diſpoſitionis nec volam nec veſtigium deprehendimus. Profitetur equidem Abraamus (t), ſe, liberis legitimis deſtitutum, hereditatem Eleaſaro ſeruo relicturum: ſed teſtamento vel ſcripto, vel nuncupatiuo id ſe facturum, non addit. Probabilius itaque eſt, eum id exſequi voluiſſe per donationem. Nam et poſtea, quum ex altera vxore Cethura ſuſcepiſſet liberos, iis non condito teſtamento, ſed donatione inter viuos de parte bonorum proſpexit (u). Non putamus etiam, quemquam futurum, qui vltimum illud elogium Iacobi (x) patriarchae pro teſtamento ſit habiturus, quum non tam bona ac terras, (quales tum nullas poſſidebat,) (y) liberis leget, quam futura, quae eorum poſteris imminebant, fata diuino actus ſpiritu canat vt vates. Denique ne IESAIAE (z) quidem verba, quae vulgo de teſtamentifactione interpretantur, ita comparata ſunt, vt ex iis teſtamentorum vſum apud Hebraeos tuto liceat probare. Quis enim dubitet, quin et alia ratione, quam conditis ſupremis tabulis, domus potuerit diſpenſari. Quare non videntur errare, qui, veteres Hebraeos teſtamenta plane ignoraſſe, exiſtimant (a). At poſtea teſtamentariam etiam ſucceſſionem admiſerunt magiſtri, ſed tot ſanctionibus coanguſtatam, vt a Romanorum inſtitutis toto caelo diſtare videatur. Primo enim non eum, qui ſano corpore eſt, teſtamentum condere patiuntur; ſed fatali lectulo adfixum mortique proximum (b). Deinde ea vltima voluntas non pertinet ad bona, voto vel Corbane obſtricta, (quod votum grauiter reprehendit SERVATOR,) (c) quippe quae abſciſſe Deo deberi videbantur. Denique quum a SALOMONE (d) praeclare dictum ſit: *Qui turbat propinquum ſuum eſt crudelis*: nefas putant, excluſis proximis ab inteſtato heredibus, extraneum

(s) Plato *de Legib. lib.* II.
(t) *Geneſ.* XV. 3.
(u) *Geneſ.* XXV. 6.
(x) *Geneſ.* XLIX.
(y) *Act.* VII. 5. *Hebr.* XI. 9. 10.
(z) *Ieſ.* XXXVIII. 1.

(a) Lael. Mancin. *Collat. Leg. Moſ. lib.* X. *cap.* XLVII. *n.* 4.
(b) Selden. *de Succeſſ. ad Leg. Hebr. cap.* XXIV.
(c) *Marc.* VII. 11.
(d) *Prou.* IX. 7.

neum inſtituere, ac proinde inculcant principium שאין ראוי אין לעקיר הירושת מו היקדש ליקדשו ולא ארם יכול לתורש למי *Nemo poteſt alium inſtituere praeter eum, qui ex eis eſt, ad quos hereditas pertinet, nec hereditatem ab herede funditus tollere* (e). Id vnum ergo licebat teſtatori, vt ex pluribus heredibus proximis, veluti pluribus filiis vel fratribus, vnum alterumue inſtituere poſſet, non tamen per modum exheredationis, v. g. *Filius meus exheres eſto inter fratres ſuos*: ſed per modum inſtitutionis, e. g. *Ruben, filius, mihi heres eſto ante omnes filios meos* (f). Id enim vel ideo non iniquum putabant, quo ipſe Deus non quidem excluſionem proximorum heredum, ſed diuiſionem tamen hereditatis inter proximos heredes morientibus conceſſiſſet (g): quamuis, ſi dicendum, quod res eſt, non adeo bene haec cohaerere videantur, partim, quod nemo hereditatem inter heredes diuidi crediturus ſit, quam vnus totam praeripit, partim quod reipſa parum interſit, verbis quis, an ipſo facto, exſors hereditatis fiat. Ceterum his omnibus rite obſeruatis ratam eſſe vltimam hominis voluntatem exiſtimant magiſtri, adeo vt bona ex ea ad heredem tranſlata perpetuo penes heredem maneant, et ne ex lege quidem agraria, quae, circumacta quadraginta nouem annorum periodo, omnia prioribus dominis eorumue heredibus reſtitui iubet (h), vindicetur. Haec Iudaeorum magiſtri de teſtamentifactione praecipiunt, quae quin noua plane ſint, ex eorum interpretamentis potius, quam iure diuino, profecta, duobus argumentis conſtare arbitramur, primo quod Antipater apud IOSEPHVM (i) neget, teſtamento, quod Heredes in ipſo fere diiugio corporis et animi ſcripſiſſet, rumpi poſſe ſuperius, a ſano et vegeto conditum: altero, quod magiſtri ne vocabulum quidem quo teſtamentum adpellitent, in lingua Hebraica reperiant, ac proinde illud vocabulo Graeco דייתיקי, id eſt, διαθήκην exprimere cogantur.

§. VII.

Idem Athenis contigiſſe animaduertimus. Antiquiſſimis enim temporibus heredes ſui cuique liberi ac cognati erant, nullumque teſtamentum, quippe quod Solonis demum aetate innoteſcere coepit. Teſtem eius rei locupletiſſimum habemus PLVTARCHVM (k), quippe diſerte ſcribentem: *Πρότερον οὐκ ἐξῆν, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος ἔδει τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον καταμένειν. Initio non erat ius* (teſtamentum condere,) *ſed familiae defuncti pecunia et hereditas relinquenda erat*. Enimuero quemadmodum SOLON totam fere veterem DRACONIS legislationem euertit: ita et teſtamenti condendi poteſtatem dedit ciuibus Atticis, ſed limitibus tamen ſatis anguſtis circumſcriptam. Athenienſes.

(e) *Piruſch Miſnai ad Baba batbra* apud Selden. *ibid.*

(f) Selden. *ibid. p.* 79.

(g) *Deut. XXI.* 16.

(h) *Leuit. XXV.*

(i) Ioſeph. *Antiq. Iud. lib. XVII. cap. XI.*

(k) Plutarch. *in Solone p.* 90.

Qua de re iterum PLVTARCHVS: Ὁ δὲ Σόλων ᾧ βούλεταί τις ἐπιτρέψας, εἰ μὴ παῖδες εἶεν αὐτῷ δοῦναι τὰ αὑτοῦ, φιλίαν τε συγγενείας ἐτίμησε μᾶλλον, καὶ χάριν ἀνάγκης. Καὶ τὰ κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν, οὐ μὴν ἀνέδην γε πάλιν, οὐδ' ἁπλῶς τὰς δόσεις ἐφῆκεν, ἀλλ' εἰ μὴ νόσων ἕνεκεν, ἢ φαρμάκων, ἢ δεσμῶν, ἢ ἀνάγκῃ κατασχεθεὶς, ἢ γυναικὶ πειθόμενος. *Hic Solon liberum ſecit, non exſtantibus liberis, cui viſum eſſet, ſua donare, amicitiamque propinquitati, et gratiam pretulit neceſſitati, pecuniamque eo ipſo mancipium fecit poſſeſſorum. Nec indefinite tamen citra delectum dare indulſit, ſed, ſi non per morbum, vel medicamentum, vel vinculis, vel vi adſtrictus, vel vxoris adductus eſſet blanditiis.* Ipſa SOLONIS lex integra exſtat apud DEMOSTHENEM (l), ex cuius verbis patet, ſenſum eius ſatis commode expreſſiſſe PLVTARCHVM niſi quod Solon addiderat, non valituras etiam ſupremas tabulas, ὑπὸ τούτων τοῦ παρανόμων, *earum rerum aliqua, quae legibus interdictae ſint*, extortas. Primo itaque teſtari non poterant, quibus eſſent liberi. Hinc ſtatim ſubiicit DEMOSTENES: τὸ μὲν νόμου τοίνυν ἀκηκόατε, ὃς οὐκ ἐᾷ διαθήκας διαθέσθαι, ἐὰν παῖδες ὦσι γνήσιοι. *Legem audiuiſtis, quae teſtamenta condere non ſinit, ſi liberi ſint germani.* Et ISAEVS (m): Ὁ νόμος αὐτοῖς ἀποδίδωσι τῷ υἱῷ τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ οὐδὲ διαθέσθαι ἐᾷ ὅτῳ ἂν ὦσι παῖδες γνήσιοι. *Lex ipſa ea, quae ſunt patris, permittit filio, et non patitur eum teſtari, cui filii ſunt legitimi.* Quin ne quis forte exiſtimet, filiis tantum, non aeque filiabus, proſpexiſſe Solonem: alibi idem ISAEVS (n) ſcribit: Οὔτε γὰρ διαθέσθαι, οὔτε δοῦναι οὐδενὶ οὐδὲν ἔξεστι τῶν ἑαυτοῦ ἄνευ τῶν θυγατέρων, ἐάν τις καταλιπὼν γνησίας τελευτᾷ. *Non enim cuiquam licet aut diſponere aut donare ſua, inuitis filiabus: ſi quis legitimas relinquens deceſſerit.* Id quod deinde ita explicat, patrem, non exſtantibus filiis, diſponere potuiſſe ſuo arbitrio: ſin filiae eſſent ſuperſtites, harum cenſenſu opus fuiſſe, ſi cui bona relinquere vellet. Itaque recte intellexit SOLON, quod et a PAVLLO (o) noſtro obſeruatum eſt, *rationem naturalem, quaſi legem quamdam tacitam, liberis parentum hereditatem addicere.* Deinde Solon teſtamentifactionem negauit, non modo furioſis et mente captis, ſed et aegrotantibus, lectulo adfixis, ac confectis ſenectute, veriturus, ne vel

Vis morbi diſtracta per artus
Turbet, agens animam,

vel ob deuexam aetatem ita iam deſipiat teſtator, vt malignum de agnatis iudicium inferat. Hinc denuo ISAEVS (p): Δοῦναι γὰρ ὁ νόμος οὐδενὶ ἐᾷ τὰ ἑαυτοῦ, ἐὰν ὑπὸ γήρως, ἢ ὑπὸ νόσου παρανοήσῃ. *Non enim lex permittit donare ſua, ſi aut ſenectute, aut morbo deſipiat.* Ex quo tamen loco patet, morbum et ſenectutem non omnem impedimento fuiſſe teſtamenta conditurис, ſed eum ſtatum, quo quis prae mor-

(l) Demoſthen. *Orat.* II. *in Steph.* p. 953.
[m] Iſaeus *Orat.V.*
(n) Idem *Orat.* II.
(o) *L.7. ff. de bonis damnat.*
[p] Iſaeus *Orat.* III.

morbo vel ſenio deſipere videretur. Quum porro venenis magicisque ſuſurris eam vim tribuerent veteres, vt et animum iis ad amorem vel odium inflecti poſſe exiſtimarent: non mirum profecto eſt, Solonem et eorum teſtamenta irrita eſſe voluiſſe, quos ſuſpicio ſit veneficio ad huiuſmodi ſupremum iudicium perpulſos eſſe. Denique et vim, et vincula, et ipſas blanditias vxorias abeſſe iuſſit Solon, quum eae alias, iure Romano, ſi minus importunae ſint, teſtamentis non obeſſe credantur (q). Itaque limitibus ſatis anguſtis circumſcripta apud Athenienſes fuit teſtamentifactio, nec parum falluntur, qui Atticae originis eſſe exiſtimant illud πολυθρύλλητον: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. VIII.

Progredimur ad Lacedaemonios, apud quos eadem teſtamentifactionis fata fuerunt, ac apud Athenienſes, niſi quod vbi illa ſemel inoleuit, multo plus libertatis indultum eſt ciuibus, quam Athenis, adeo vt et ſuos quiſque liberos exheredes pro lubitu ſcriberet. Hinc ſummus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES (r), Spartanorum expendens inſtituta et rempublicam, id vel maxime reprehenſione dignum exiſtimat, quod, quum ſortes, ſeu agri portiones, ciuibus ſingulis a republica attributas, penes familias manere voluerit Lycurgus, ac proinde earum alienationem lege prohibuerit, libera tamen ciuibus conceſſa ſit facultas teſtandi, ſorteſque illas pro lubitu transferendi in alios. Τοῦτο δὲ, inquit, καὶ διὰ τῶν νόμων τέτακται φαύλως, ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπάρχουσαν, ἐποίησεν οὐ καλὸν, ὀρθῶς ποιήσας. διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. καίτοι ταὐτὸ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἐκείνως τε καὶ οὕτως. *Hoc autem etiam legibus conſtitutum eſt perperam. Fecit enim lator legis* (Lycurgus,) *vt patrimonium aut ſuum vendere, aut alienum emere, haberetur non honeſtum: atque hoc recte. Donandi autem et teſtamento relinquendi poteſtatem licentiamque permiſit iis, qui vellent. Atqui idem euenire neceſſe eſt et hoc et illo modo.* Enimuero hoc non eſt ex LYCVRGI inſtitutis, quin quum auri argentique vſum, veluti omnium ſcelerum materiam, ſuſtuliſſet, eoque loco eſſe voluiſſet ciuium ſuorum fortunas, vt virtute potius ac laborum tolerantia, quam opibus excellerent (s), nihil illis minus, quam teſtandi de rebus ſuis licentiam permittendam cenſuit. Aſt quum iam Spartani, deſerta ſeueriore Lycurgi diſciplina, non gradu, ſed praecipiti curſu a virtute deſciſcere, et ad vitia tranſcurrere coepiſſent: tum demum hanc teſtandi licentiam lege lata inuexit Epitadeus ephorus, vir factioſus, et acerbis moribus, qui ſimultate ſibi cum filio exorta rhetram, teſte PLVTARCHO (t), *promulgauit, ius vt cuique eſſet, hereditatem ſuam et ſortem cuicumque vellet, inter viuos donandi, et relinquendi teſtamento.* Quae lex qui- Lacedaemonii.

Ll 2 bus

(q) *L. vlt. ff. ſi quis aliquem teſt. prohib. l. 70. ff. de hered. inſt.*

(r) Ariſtot. *Polit. lib.* II. *cap.* IX.

(s) Iuſtin. *Hiſtor. lib.* III. *cap.* II. et III.

(t) Plutarch. *in Agid. et Cleom. p.* 797.

bus malis, turbiſque deinde inuoluerit rempublicam, idem PLVTARCHVS fuſius narrat, idque vnuſquiſque, vel a mediocri prudentia inſtructus, praeſagire facile potuiſſet, quum lex illa primis Lycurgi inſtitutis quam maxime eſſet aduerſa, quin ea deſtrueret in ſolidum, adeoque et ipſam rem publicam non poſſet non eadem inuoluere ruina. De reliquis Graeciae ciuitatibus non eſt, quod multa addamus, quum iam pridem fere vbique recepta fuerit teſtamentifactio, vt ſcribere non dubitet ISOCRATES (tt): Νόμος ταῖς διαθήκαις βουλῶν δοκεῖ τοῖς Ἕλλησι καλῶς κεῖσθαι, τεκμήριον δὲ μέγιστον. περὶ μὲν γὰρ ἄλλων διαφέρονται, περὶ τούτων πάντες ταὐτὰ γινώσκουσι. *Lex graecis omnibus probata teſtamentis ſuffragatur: cuius rei maximum illud argumentum eſt, quod, quum aliis de rebus diſſentiant, de hoc ſtatuunt idem omnes.*

§. IX.

Germani. Non iam vacat aliarum gentium mores expendere: alioquin enim diſpiciendum etiam eſſet de Aegyptiis, quos populis, qui teſtamenta ignorarint, accenſere videmus IO. SCHILTERVM *(u)*, quamuis auctorem ſuum, vnde haec hauſerit, non nominantem. Quare de GERMANIS tantum quaedam addimus, de quibus TACITVS *(x)*: *Heredes*, inquit, *ſucceſſoreſque ſui cuique liberi*, NVLLVM TESTAMENTVM. Hunc locum, dici non poteſt, quam varie interpretati ſint viri docti, aliis non ipſa teſtamenta, ſed vel nimia a miſera diligentia condita apud Germanos exulaſſe exiſtimantibus *(y)*, aliis tum demum ea Germanis in vſu fuiſſe, negantibus, ſi liberi, aut cognati exſtarent: quam ſententiam non ſine adparatu defendit STRYKIVS (z). Praeterquam enim quod eum ſenſum verba TACITI ferre videntur, difficillimum creditu videtur viro doctiſſimo, Germanos ſolos a communi gentium vſu receſſiſſe, tamque barbare fuiſſe ſtupidos, vt ne deficientibus quidem liberis et cognatis bona ſupremo iudicio in alios transferre, ſed ea veluti in medio poſita cuiuſuis rapinae relinquere voluiſſent. Quin fide LEHMANNI *(a)* refert, Carolum M. victorem Germanis, difficili bello perdomitis, teſtamentifactionem ademiſſe, reſtitutam poſtea beneficio Ludouici Pii. Ex quo conſequi putat, vt et antea eos modum aliquem teſtandi in vſu habuiſſe, fatendum ſit, quamuis ille cum Romana iſta ac ſollemni teſtamentifactione nihil omnino commune habuiſſe videatur. Sed non videntur tanti eſſe hae rationes, vt ideo vadimonium deferendum cenſeamus. Non negat TACITVS, ſollemnia tantum vel ſcripta teſtamenta Germanos ignoraſſe: ſed nullum ibi teſtamentum, contendit. Nec ſequitur ſane, vt, dum ſuos cuique liberos et cognatos heredes fuiſſe ait, iis non exſtantibus, teſtamenta in vſu fuiſſe, fateatur. Neque etiam quiſquam facile concedet, communem gentibus omnibus fuiſſe teſtamentorum vſum,

[tt] Iſocr. *in Aeginet. p.* 778.
(u) Schilt. *Exerc. t. XIV.* §. III.
(x) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XX.
(y) Marqu. Freher. *de Tutel. Elect. p.* 415.
(z) *De ſucceſſ. ab inteſt. Diſſ. VIII. cap.* I. §. II. III.
(a) Lehmann. *Chron. Spir. lib.* II. *cap.* XX. *p.* 98.

vſum, neque barbarae ſtupiditatis argumentum ſatis idoneum ſunt leges et mores, quibus illa teſtandi facultas morientibus admittitur, quum ipſe laudatiſſimus STRIKIVS alibi (*b*) fateatur, ſatis beatas fuiſſe reſpublicas, quae illam litium innumerarum materiam penitus ſublatam voluerint, nulloſque vlli heredes eſſe permiſerint, quam legitimos. Accedit, quod ſi vel maxime non exſtet teſtamentum, non tamen ideo verendum ſit, ne hereditas, nullo ſuperſtite cognato, veluti pro derelicto habita cuiuis occupanti pateat, quum donationibus, traditionibus pactiſque ſucceſſorem ſibi nominare legibus patriis non prohiberentur. Quod ad poſtremum attinet argumentum, teſtamentifactionem Germanis a Carolo M. ademtam, a Ludouico Pio reſtitutam eſſe, non ſcripſiſſet vir doctiſſimus, ſi ſcriptores eiuſdem aetatis, quam LEHMANNVM et PAVLLVM AEMILIVM, conſulere maluiſſet. Totius enim rei fundus eſt locus veteris auctoris, qui VITAM LVDOVICI PII (*c*) reliquit. Is enim non quidem de vniuerſis Germanis, ſed de Saxonibus et Friſiis, ob reſumta ſaepius arma in Galliam deportatis, ita ſcribit: *Quo tempore Saxonibus atque Friſonibus* IVS PATERNAE HEREDITATIS, *quod ſub parte ob perfidiam legaliter perdiderant, imperatoria clementia reſtituit*. Non ergo teſtamentifactio ademta fuerat his gentibus, ſed *ius paternae haereditatis*, id eſt bona auita, quae antea fiſco ob eorum perfidiam fuerant adiudicata, id quod et inde facile intelligitur, quod idem auctor refert, miram illam Ludouici Pii benignitatem multorum incurriſſe reprehenſionem, exiſtimantium, gentibus illis, rerum nouarum ſtudioſiſſimis, ſubtrahi potius perfidiae inſtrumenta, quam vltro ſubminiſtrari oportere. Quid vero periculi, quaeſo, inde imminuiſſet, ſi miſeris hominibus, omnique facultate paterna ſpoliatis, liberam tantum permiſiſſet teſtandi facultatem? Quare tam certum eſſe arbitramur, quam quod certiſſimum, Germanos TACITI temporibus teſtamenta plane ignoraſſe. *Neque adparet*, vt recte inquit PVFENDORFFIVS (*d*), *quare tantopere teſtamenta deſiderare debuerit gens, theſauros tunc cumulare neſcia, et paupere ſupellectile contenta, cui ex ſegete, pecore et venatu vix amplius quaerebatur, quam quod victui quotidiano, eique ſimplici, ſufficeret*: maxime quum leges et ſucceſſores deſignaſſent, et non ita clauſiſſent poſſeſſorum liberalitatem, vt his in promtu non eſſet modus, ſibi inter viuos de ſucceſſore proſpiciendi.

§. X.

Equidem fatendum eſt, non tam diligentem maioribus noſtris manſiſſe moris iſtius patrii cuſtodiam, vt et poſteris plane ignota fuerint teſtamenta: ſed ſi tamen dicendum, quod res eſt, non tam omnes Germani, quam illi, qui a ſaeculo quarto ſe in prouincias Romanorum infuderant, teſtamentifactionem, exemplo Romanorum, admiſerunt, Quando teſtamenta in Germania condi coeperint?

(b) Stryk. *Cautel. Teſtam. cap. I. §. VIII.*

(c) Vita Ludou. Pii *ad an. DCCCXIV.*

(d) Pufendorff. *de Iure Nat. et gent. lib. IV. cap. XI. §. XVIII.*

runt, vel potius eam in prouinciis, quas occuparant, iam receptam retinuerunt. Hinc eius mentionem paſſim faciunt leges WISIGOTHORVM (*e*), OSTROGOTHORVM (*f*), BVRGVNDIONVM (*g*), quin et in monimentis Francicis varia exſtant prouincialium teſtamenta, veluti apud MARCVLFVM (*h*), ceteroſque FORMVLARVM SCRIPTORES (*i*), GREGORIVM TVRONENSEM (*k*), et alios, qui inter chartas veteres varia etiam teſtamenta e ſaeculo quinto et ſequentibus protulerunt. Sed ſero admodum ea teſtandi conſuetudo penetrauit in Germaniam magnam, nec ibi teſtatos deceſſiſſe reperimus alios, quam principes, quamuis et hi mortis magis cauſſa res quaſdam ſingulares donare, quam de vniuerſis bonis diſponere, ſolerent. Talia ſane fuiſſe dixeris teſtamenta HENRICI Aucupis apud WITICHINDVM CORBEIENSEM (*l*), Ottonis IV. Imp. apud MEIBOMIVM (*m*), aliaque, quorum paſſim veſtigia exſtant in antiquitatibus Germanicis. Inter priuatos ignota fere fuiſſe teſtamenta, vel id argumento eſt, quod quum in Brabantia iam ſaeculo XIII. (*mm*) in Friſia ſaeculo XIV. (*n*) in vſu fuerint, nuſquam eorum mentionem faciant LEGES SAXONICAE, ſed quaedam iis ſanciantur, que facultati teſtandi plane aduerſantur, qualia ſunt illa in IVRE WEICHBILDICO (*nn*): Kein *Mann aber, noch kein Weib, mogen im Siechbtte ihres Gutes nichts vergeben, das uber funff Schilling werth ſey, ohne der Erben Vhrlaub, noch auch ein Weib, ohne ihres Mannes Vhrlaub*. Quibus gemina etiam occurrunt in IVRE PROVINCIALI (*o*), ideo inter articulos reprobatos relata a GREGORIO PAPA (*p*), quippe *erronea*, vt Papa loquitur, *in quantum eleemoſynas, teſtamenta, et alia pia opera reſpiciunt*. Itaque medio alio aeuo paene extra vſum erant teſtamenta, et, quamuis nihil reliqui facerent epiſcopi et clerici, vt eiuſmodi ſuprema iudicia morientibus ſuaderent, quippe in rem ſuam vel maxime futura: vix tamen tam dociles experti ſunt Germanos, vt de vniuerſitate bonorum teſtamenta conderent, quamuis, vti Langobardi loquuntur (*q*), plerumque *iudicarent pro anima*, et morientes aliquid donarent caelitibus, vt animae igne purgatorio vſtulandae inducias quaſdam impetrarent. Vocabantur huiuſmodi codicilli *Seelen-Gerathe*, vel *Seelen Geſchaffte*, eaeque donationes medio aeuo tam videbantur neceſſariae, vt, ſi quem mors inteſtatum oppreſſiſſet, etiam a legitimis eius heredibus deberentur, ceu ex SPECVLO SVEVICO (*r*) pluribus demonſtrauit IO. SCHILTERVS (*s*). Itaque idem tunc de vniuerſa Germania dici

(e) *Lex Wiſigoth. lib.* II. *tit. V.* §. XII. *ſequ.*

(f) *Edict. Theodorici* §. XXVIII.

(g) *Lex Burgund. tit.* XLIII.

[h] Marculf. *Form. lib.* II. *cap.* XII. *ſequ. et Adpen. cap.* LII.

(i) *Formul. Lindenbrog. cap.* LXXII.

(k) Greg. Turon. *Hiſt. lib.* VI. *cap.* XXXVI. *lib.* VII. *cap.* VII. *lib.* X. *cap.* XII. *et* XXIX.

(l) Witichind. *lib.* I. *extr.*

[m] Meibom. *in Apolog. pro Ottone IV. p.* 148. *Tomo* III.

(mm) Mir. *Dipl. Belg. lib.* I. *cap.* LXXXII.

(n) *Leg. Conn. Opſtalbom.* §. *XV.*

(nn) *Ius Weichb. art. LXV.*

(o) *Ius prou. Sax. lib.* I. *art.* LII.

(p) *Bulla Gregorii Papae poſt Spec. Sax. art. XIV.*

(q) *II. Feud.* 9. §. I.

(r) Ius Sueu. *Cap. IV.*

(s) Schilter. *Exerc. XI.* §. 25.

dici potuit, quod de Dania teſtatur INNOCENTIVS Papa III. (t) *eam* nimirum *quantum ad ea quae ius fori contingant, conſuetudinibus ſuis et inſtitutionibus principum ſuorum omnino rectam eſſe, nullamque habuiſſe teſtamentorum vſum, qui alibi in vltimis decedentium voluntatibus ſecundum legalem obſeruantiam cuſtodiebatur.*

§. XI.

Quaedam Germanicae originis gentes vel ſero, vel plane non, admiſerunt teſtamenta.

Quum ius Romanum paullatim in fora ac tribunalia Germaniae penetraret: teſtandi quoque libertatem mirifice hominibus placuiſſe, nemo mirabitur. Et tamen eam non ſemel ſimulque, ſed alibi tardius, plane non admiſſam eſſe, nouimus: Sane VDALR. ZASII (u) temporibus tam rarae in ſuperiore ſaltim Germania erant ſupremae tabulae, vt ipſe *teſtamentorum vſum apud mediae plebis Germanos inſolentem eſſe, ſeque numquam vidiſſe*, ſcribat. Multo tardius, id eſt, anno demum MDCXVI. Nouiomagi ciuibus publica lege permiſſam eſſe teſtamentifactionem, memoriae prodidit FRIDR. A SANDE (x). In reliqua Geldria, quae prouinciis foedere *συστηματικῷ* vnitis acceſſit, teſtamentorum et hodie nullum vſum eſſe, praeter laudatum SANDIVM teſtatur IO. ISAACVS PONTANVS (y), et PETR. BVSIVS (z), quorum iſte patriae hanc mentem mirifice gratulatur, eamque paene ſolam hoc inſtituto viam reperiſſe putat, qua calumniae pleraeque forenſes in exſilium ire cogerentur. *Non itaque hic*, inquit, *atteruntur ſubditorum bona litibus de teſtamentorum internis vel externis vitiis, vel ſuorum heredum de inofficioſo teſtamento ac praeteritione liberorum non emancipatorum querelis, nec controuerſiis de fideicommiſſis, vnde paſſim alibi patronis forenſibus eſt opima meſſis.* Quaeſtionem equidem ea occaſione mouet BVSIVS, an valeant huiuſmodi ſtatuta vel conſuetudines, quibus ciuibus teſtandi facultate interdicatur? eiuſque quaeſtionis definitionem pendere exiſtimat ab altera, iuriſne naturae gentiumque primaeui illa ſit, an poſitiui? ac demum, quum poſterius ipſi videatur veroſimilius, merito inde colligit, rata eſſe eius generis ſtatuta, eaque iniquitatis coargui a nemine poſſe. At nos Domitianam hanc quaeſtionem dixerimus, ſi vel maxime, teſtamenta ex iure naturali et gentium primum permanaſſe, fingas. Quum enim ſic quoque iuri non praeceptiuo, ſed tantum permiſſiuo, ceu vocant, tribui poſſit, ea autem, quae ius illud ſempiternum permittit, legibus ciuilibus coanguſtari poſſe, nemo dubitet (a): nihil omnino impedire arbitramur, quo minus huiuſmodi ſtatuta ac mores valerent, ſi vel maxime daremus, quod dare tamen non poſſumus, teſtamenta ipſi iuri naturae ac gentium originem debere.

§. XII.

(t) *Cap.* 2. *X. de conſuet.*
(u) Zaſ. *Reſponſ. Lib.* I. *reſp.* III. *n.* 76.
(x) Fr. a Sande *Deſcript. Gelr. p.* 147.
(y) Pontan. *Hiſt. Gelr. Lib. I. p.* 47.
(z) Buſ. *ad l.* 1. *ff. qui teſtam. cond. poſſ. n.* 7.
[a] *L.* 6. *pr. ff. de iuſt. et iur.*

§. XII.

Quaedam eam facultatem reſtringunt. Quot modis id fiat?

Quamuis vero non vbique mores maiorum tanta religione ſequuti ſint poſteri, ſed vbi ius Romanum ſemel ciuitate donatum eſt, idem fere pleriſque locis contigerit, quod conqueritur FRANC. HOTOMANVS *(b)*, *vt materia teſtamentaria eſſet fons et nutricula maximae litium partis, captionumque, quae iſtic fieri ſolent, vbi ius ciuile viget*: non tamen omnes Germani teſtamentifactionem Romanam ita admiſerunt, vt libertatem omnibus darent conſtituendi de bonis ſuis per vltimam voluntatem, ſed eam licentiam variis limitibus, ex priſco iure patrio fere deſumtis, prudenter circumſcripſerunt, adeo, vt in quibuſdam Germaniae prouinciis ac ciuitatibus nihil minus valeat, quam carmen illud decemuirale: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Id vero quatuor potiſſimum modis fieri animaduertimus. *Primo* enim alicubi non omnes perſonae ſuo arbitrio, et quandocumque collibitum eſt, teſtamenta condunt. *Deinde* quibuſdam locis non de omnibus quiſque bonis ſuis diſponere poteſt. *Tum porro* leges quaedam non quoſuis heredes inſtitui patiuntur. *Denique* alibi certus teſtandi modus ab eo, quem leges Romanae inculcant, diuerſiſſimus, praeſcribitur, quo non obſeruato irritum habetur ſupremum iudicium, quantumuis de enixa teſtatoris voluntate conſtet. Quae omnia ex iure Germanorum ſtatutario gentiumque Germanicae originis legibus, illuſtrare animus eſt. Quamuis enim non dubitemus, quin plura eius generis proferri poſſent ab iis, quibus maior eiuſmodi legum adparatus ad manus eſt: tamen, quum id fortunae magis ſit, quam ingenii, vel paucis exemplis rem illuſtrare, eaque cum iure Romano comparare ſuffecerit, maxime quum nec inſtituti ratio, nec temporis anguſtiae, ſingula fuſius perſequi nos, patiantur.

§. XIII.

Non omnes promiſcue in Germania teſtantur. Alicubi requiritur conceſſio Principis.

Quod ad perſonas, quae teſtamenta condere poſſunt, adtinet, ſunt ſane leges et ſtatuta, quae ciues vel generatim, vel certis ſaltem caſibus non niſi Principis indulgentia de rebus ſuis vltima voluntate conſtituere patiuntur. Retulit ſane DN. PRAESES, ex Iutia et Ducatu Sleſuicenſi ſibi aliquoties oblata eſſe acta priuata, ex quibus dicerit, facultatem teſtandi de rebus ſuis ciues a potentiſſimo Danorum Rege impetraſſe, et in ipſo tabularum exordio profeſſos eſſe, ſe, facta ſibi a Rege poteſtate, teſtamenta condidiſſe. Et quamuis ex iiſdem actis conſtiterit, FRIDERICVM Regem die XXI. Ianuar. MDCCVII. patriae illi conſuetudini derogaſſe eatenus, vt omnibus orbis ius eſſet, in coniugum ſuperſtitum commodum de bonis ſuis diſponendi: non tamen dubitandum arbitramur, quin ad alias ſpecies proferenda non ſit illa optimi Principis indulgentia. Simile quid obſeruatur in Belgio, ſaltim ſi quis de bonis, alteri nexu clientelari obſtrictis, ſupremas tabulas velit ſcribere. Quamuis enim, vti FRANC.

(b) Hotoman. *in Antitribon. Cap. VI. p. 30.*

Digitized by Google

FRANC. ZYPAEVS (c) docet, *in Brabantia liberrima ſit diſpoſitio, et arbitrium rerum ſuarum, inter viuos et per teſtamentum, adeo vt vi vſus etiam feuda, nec domino, nec agnato conſentiente, alienet: teſtamento tamen de feudo, indulgente duntaxat Principe, diſponere fas eſt*. In Geldria ne de allodio quidem teſtamenta valere, ſupra vidimus. Multo minus itaque ea valere ſuper feudis, facile intelligitur. Et tamen prouinciae ordines anno MDC. teſte FRID. A SANDE (*d*), decreuerunt, *vti quiſque de ſuis feudis inter liberos vel collaterales diſpoſuerit*, ACCEDENTE SVPERIORIS, *vel* PROXIME INFERIORIS DOMINI *conſenſu, ita ius fore*. Id quod et in Brabantia, Flandria, Hollandia, ditione Traiectenſi, et in pleriſque aliis Belgii partibus, obtinere, ſcribit, quamuis CORN. NEOSTADIVS (*e*) ſcribat, et rei iudicatae auctoritate probet, in Hollandia, ſi quis de ſubfeudo teſtari velit, domini ſubalterni auctoritatem non ſufficere, et Principis vel Ordinum conſenſum requiri contendat, et de Flandria ZYPAEVS (*f*) teſtetur, *ibi de feudo teſtaturis non aeque obuiam eſſe veniam Principis*. Quod tamen in eam partem accipimus, poſſe quidem ibi de ſuo quemque feudo teſtamento diſponere cum conſenſu principis, ſed eum conſenſum impetratu difficiliorem eſſe, quam in aliis prouinciis. In omnibus vero his prouinciis id vel maxime notatu dignum eſt, quod non domini duntaxat, vel agnatorum, quorum in primis intereſt, feuda teſtamentaria diſpoſitione in extraneos non deuolui, ſed Principis conſenſus requiritur. Quae cauſſa nos etiam mouit, vt hanc conſuetudinem hic omittendam non exiſtimaremus, vbi de teſtamentifactione, alicubi ſine indulgentia Principis illicita, agimus.

§. XIV.

Comparatio iuris germanici cum Romano.

Haec quidem non parum diſcrepare a iuriſprudentiae Romanae nouae principiis facile vnuſquiſque animaduertit: aſt tanto propius accedunt ad antiquum ius Quiritium, quod ante decemuiros Romae viguit. Tunc enim non priuata auctoritate, ſed in comitiis calatis, magiſtratu populum iure rogante, populoque iure ſciſcente, teſtamenta condita eſſe, iam ſupra vidimus (*ff*). Nemo itaque tum teſtabatur, niſi auſpiciis eius, quem penes tum τὸ κύριον erat in republica, id eſt, populi Romani: nec validum erat teſtamentum, niſi populi ſuffragiis confectum. Perlatis legibus XII. Tabularum, priuati quidem arbitrii eſſe coepit teſtamentifactio: at ii tamen, qui legis componebant actiones, id dabant operam, vt ius vetus nouis etiam ritibus quodammodo adumbraretur. Hinc teſtamento per aes et libram praeter libripendem et anteſtatum adhibendi erant quinque teſtes, ciues Romani, quibuſcum erat teſtamentifactio (*g*). Eos vero quin-

(c) Zypaeus *Notit. Iur. Belg.* p. 182.

(d) Fridr. a Sande *de Feud. Geldr. Tract.* II. *Cap.* II. §. 4.

(e) Neoſtad. *Obſeru. Feud. Dec.* I. *obſ.* I. *p.* 35.

(f) Zypaeus *ibid.*

(ff) §. 1. *Inſt. de teſt. ordin.*

[g] D. §. 1. *et* Vlpian. *Tit.* XX. §. 1. VIII.

que teſtes totidem ciuium Romanorum claſſes, quae centuriatim ſuffragia ferebant, (ſextae enim, ad quam proletarii et capite cenſi referebantur, nullam Romae habitam eſſe rationem, aliunde conſtat,) (*h*) repraeſentaſſe, recte viderunt OB. GIPHANIVS (*i*) et REIN. BACHOVIVS (*k*), idque vel inde patet, quod ideo teſtes idonei, quibuſcum erat teſtamentifactio, CLASSICI vocari ſolerent, quaſi vni ex quinque claſſibus adſcripti. Vnde FESTVS (*l*): *Claſſici teſtes dicebantur, qui ſignandis teſtamentis adhibebantur*. Sunt equidem, quae huic ſententiae obuertit vir doctiſſimus, ARN. VINNIVS (*m*): ſed iis et VLR. HVBERVS (*n*) abunde ſatisfecit, et DN. PRAESES (*o*) quaedam non vulgaria repoſuit. Ceterum ex eo ritu, quod quinque illi teſtes populum Romanum repraeſentarent, reddi poteſt ratio, cur ſcripſerit PAPINIANVS (*p*): *Teſtamenti factio non priuati, ſed* PVBLICI IVRIS *eſt*, curque P. FALCIDIVS (*q*), quod teſtamento relinquitur, IVRE PVBLICO *dari legari*, dixerit. Non enim ſatisfacit ratio, a CVIACIO reddita, quod nimirum ius publicum ſeu leges ciuibus facultatem teſtandi indulſerint. Nam eadem etiam dederunt ius contractuum et connubiorum; et nuſquam tamen, quod meminerimus, contractus et nuptiae dicuntur iuris publici. Vera itaque ratio potius a ritu illo teſtandi vetere eſt repetenda. Quum enim olim in comitiis inſtituendus eſſet heres: *teſtamentifactio vere non priuati, ſed publici iuris erat*: idque principium et poſtea non videbatur abiiciendum, quum iam liberrima ciuibus poteſtas teſtandi data eſſet, quia quinque teſtes populum Romanum repraeſentare videbantur. Enimuero ſi quis rei veritatem, quam illam fictionis nubem, amplecti malit, ei omnino fatendem erit, non publici, ſed priuati arbitrii iuriſque fuiſſe teſtamentifactionem ciuium, praeterquam ſurdorum et mutorum, de quo AEMIL. MACER (*r*): *Si mutuſ, aut ſurdus, vt liceret ſibi teſtamentum facere, a Principe impetrauerit, valet teſtamentum*. Quamuis et hoc a IVSTINIANO (*s*) mutatum eſſe, nemo ignoret, et proinde principis indulgentia eo demum caſu opus eſſe videatur, ſi mutus recte quidem exaudiat, at ſcribendi tamen ſit imperitus, adeoque non litteris, ſed aliis adhibitis ſignis, vltimam voluntatem velit ſignificare (*t*). Itaque, quod apud Romanos dicis cauſſa adfirmabant iureconſulti, teſtamentifactionem eſſe iuris publici: id vere dici poteſt iis locis, vbi non niſi permittente Principe teſtamenta iure conduntur, vel ſaltem de certo bonorum genere, eo inconſulto, nihil recte conſtituitur.

§.XV.

(h) Meurſ. *Crit. Arnob. Lib.* II. *Cap.* XVI.

(i) Ob. Giphan. *ad* §. 1. *Inſt. de teſtam. ord.*

(k) Bachou. *ad Treutl. Vol.* II. *Diſp.* X. *theſ.* V. *litt. A.*

(l) Feſt. *in Claſſici p.* XXXV.

(m) *Vinn. ad* §. 2. *Inſt. de teſt. ord.* nn.

(n) Vlr. Huber. *Digreſſ. Part.* I. *Lib.* IV. *cap.* XXXII. §. II. *et* III. *p.* 420.

(o) *In Addition. ad Vinn. ibid.*

(p) *L.* 3. *ff. qui teſt. cond.*

[q] *L.* 1. *pr. ff. ad L. Falcid.*

(r) *L.* 7. *ff. qui teſt. fac. poſſ.*

(s) *L.* 10. *C. eod.*

(t) Stryk. *Caut. Teſt. Cap.* IV. §. XXXIII.

§. XV.

Quum porro pleraeque gentes teſtamenta qualecúmque mortalitatis ſolatium eſſe exiſtimarent, et proinde ea teſtandi libertas vel maxime deberi videretur iis, qui lectulo fatali decumbentes, mox ſe rebus humanis exceſſuros, cogitarent: hic quoque multo aliter philoſophari videmus Germanos quoſdam, qui ſubſiſtere non patiuntur teſtamenta aegrotantium, ſed ea integra adhuc ſanitate, ac vegeto corpore, fieri prudenter iubent. Sic IVRE PROVINCIALI Friſiae orientalis (u) cautum eſt: *So lange ein menſch geſund vnd mechtig is, mag he ſyn Guth geuen, weme he will, buten der Erfgenamen wille*. Et capite inſequente: *De man, de op ſyn Kranckbedde ligt, de mag nicht mehr vergeuen buten de Erfgenamen willen, dann den hilligen vnd den Herren ein Engelſch Marck*. Denique interiectis plurimis (x): *Wann einer vp ſyn Kranckbedde oder laſte ligt, ſo mag he ſyn Guht im Teſtament ſynen Erfgenemen nicht onteruen*. Et quamuis pragmaticos quoſdam ibi dubitaſſe ſciamus, an non haec iuris patrii diſpoſitio, recepto iure ciuili, iam pridem in exſilium acta ſit: retulit tamen DN. PRAESES, non modo illuſtrem ICtorum ordinem in hac academia nuper admodum eam normam in concipienda ſententia eſſe ſequutum, ſed et in iiſdem actis adductam eſſe ſpeciem, ex qua conſtabat, teſtamentum, quod *Hilken Amels*, morti iam proxima, condiderat, ante aliquot annos non modo in iudicio Dornumenſi, ſed et in ſupremo dicaſterio, adeoque per omnes inſtantias, a cognatis reſciſſum eſſe. Equidem coniugibus eodem IVRE PROVINCIALI (y) permittitur, etiam lectulo adfixis, vt bona ſua ſeparaturi coram parocho et aliquot teſtibus vltimam voluntatem enuncient, at non aliter tamen valituram, quam ſi ratam eam habuerint heredes. En enim verba, a viro etiam conſultiſſimo, ENGELBERTO KETTLERO (z), laudata: *So ein Mann vp ſyn Kranckedde beſald, vnd alsden beede Ebelude vor ohrem Prieſter vnd gude Lueden von ohre Guederen eine Scheidung macken, ſo ſall dat alſo blyuen. Syn auerſt de Erffgenaemen dar nit met tho freden, ſo macken ſe wedderung ohrer beyden Guederen, ſo gut als die webren, do thoſamen quemen, vnd deelen dan bathe vnd ſchade tho hope. Dat is Landrecht vnd ſteit in Pennings-Sculd*. Simile quid apud Cliuenſes et Colonienſes inter ruſticos, qui poſſident praedia, Koofs-Guder dicta, nec non in prouincia Groningenſi Omlandica, obſeruari teſtantur FELTMANNVS (a) et A. A. PAGENSTECHERVS (b) eoque pertinent, quae ex NAVTAE ſchedis adſert HVBERVS (c): *Non licet Groningae puberibus infra XX. annos, nec tempore morbi fatalis, neque de bonis hereditariis vltra partem dimidiam teſtari*. Sed et IVRE COLONIENSI (cc) ſancitur: *So*

Alibi teſtari non poſſunt lectulo adfixi.

(u) *Ius prou. Oſtfriſ. Lib. II. Cap. 172.*
(x) *Ibid. Cap. 197.*
[y] *Ibid Lib. II. art. 211.*
(z Kettler *Deciſ. Oſtfriſ. Cent. I. deciſ. XXIV. n. 32.*
[a] Feltmann *ad tit. Inſt. quib. non eſt perm. fac. teſt. et de Iure in re Cap V.*
[b] Pagenſtech. *Aphoriſm. Iur. ad Inſt. Lib. II. Tit. XII. §. 98. p. 166.*
(c) Huber. *Pract. ad Pand. l. 3. p. 27.*
(cc) *Ius Colon. tit. von Teſtamenten vnd Vermaechtniſſe.*

wer einig ſein Erbe oder Erb-Renthen binnen der alten Mauren in vnſer Stadt, vnd auch in Ausburger-vnd Nieder-Gericht gelegen, durch Teſtament oder Vormachtniſs vergeben oder beſetzen wolte, der ſoll vngehalten vnd vngeleitet 7 Fuſs lang geben, als das von Alters gewohnlich geweſt iſt, es ware dann, daſs er einige kanntliche Lahmde hatte, darum er mit ſeinem Fuſs nicht gahn kunte, ſonder Argeliſt. Iniquum itaque viſum eſt Germanis, iam demum de morte cogitare homines, vbi iam agant animam, et bona ſua veluti noxae dare heredibus extraneis, quando iam ipſi illis frui nequeant: ac proinde teſtamenta, aegre admiſſa, non niſi a ſanis et corpore vegetis condi permiſerunt, vt non iam pro derelictis bona ſua habere, quam ſano iudicio, et adhibita in conſilium ratione, ea alteri deſtinare viderentur.

§. XVI.

An id iuri communi et Germanico conſentaneum?

Hic non poſſumus non profecto mirari tam diuerſa gentium inſtituta, diuerſaſque, quas ſequutae ſunt, rationes. Hebraeorum enim magiſtros ſanorum: Athenienſes aegrotantium teſtamenta improbaſſe vidimus. Illos, quia ſerio agi videntur, quae imminente morte aguntur; hos quia parum prudenter fieri ſolent, quae fiunt ab aegrotantibus, ita ſanxiſſe veroſimile eſt: Solent enim per morbos incidere alienationes mentis, quae ſenſum et intelligentiam turbant, et tunc fere contingit, quod vel in aliis, vel in ſeipſo, animaduertit LVCRETIVS (d):

> *Quin etiam morbis in corporis auius errat*
> *Saepe animus: dementit enim, deliraque fatur.*
> *Interdumque graui lethargo fertur in altum,*
> *Aeternumque ſoporem, oculis vultuque cadenti:*
> *Vnde neque exaudit voces, nec noſcere vultus*
> *Illorum potis eſt, ad vitam qui reuocantes,*
> *Circumſtant, lacrymis rorantes ora genaſque.*
> *Quare animum quoque diſſolui, fateare neceſſe eſt.*
> *Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.*

Romani, neutram ſequuti rationem, et eos, qui iam rebus humanis valedicturi videntur, modo mens nondum loco emota eſſet, recte teſtari, ſtatuebant, et *mente* tantum *in aduerſa valetudine captos eo tempore teſtamentum iure facere, negabant* (dd), quod *integritas mentis, non ſanitas corporis eius temporis, quo teſtamentum facit*, in teſtatore *exigeretur* (e). Obſeruaſſe ſane videntur, corpus aliquando, vi morbi oppreſſum, ſenſim tabeſcere, feruido adhuc et compote mentis pectore, vti eleganter loquitur iureconſultus eximius, CAR. HANNIB. FABROTVS (f). Sed id rarius contingere, et plerumque *vitium cor-*

(d) *Lucret. de Rer. nat. Lib.* III. *v.* 464.

(dd) Pauli *Recept. Sentent. Lib.* III. *tit.* IV. §. 11. *l.* 17. *ff. qui teſt. fac. poſſ.*

(e) *L.* 2. *ff. eod. l.* 3. *C. eod.*

(f) Fabrot. *Exerc.* IV. *in Theſaur. Iur. ciu. Tom.* III. *p.* 1185.

corporis vſque ad animum peruenire, eumque vitiare, ipſi iuris auctores fatentur (*g*). Quare nemini mirum videbitur, Germanos ex his, quae forte vno aliquo caſu accidere poſſunt, iura non duxiſſe conſtituenda (*h*), ac proinde morbo confectis veluti bonis interdicere maluiſſe, ne animo fatiſcente potius, quam integro iudicio, verba ſuprema effutiſſe viderentur. Nimirum ne inter viuos quidem quidquam ſine conſenſu heredum alienari patiebantur, niſi et ſano vegetoque corpore eſſet dominus, eo edito virium ſpecimine, oſtendiſſet, nondum ſibi eueniſſe, quod de ſenibus canit Lucretius (*i*), quibus

Iam validis quaſſatum eſt viribus aeui
Corpus, et obtuſis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque menſque.

Sic Ivre Provinciali Saxonico (k) cautum legimus, vt nemini ius ſit fundos ſuos ſine heredum conſenſu, et extra acta vlli tradere, traditos vero heredes perinde, ac ſi mortuus eſſet donator, iure vindicare poſſint. Mobiles autem res donare poſſe vnumquemque, ſtatuitur, *allein daſs er ſich alſo vermoge, daſs er begurt mit einem Schwerdt, vnd mit einem Schild auf ein Roſs kommen mag, von einem Stein oder Stock, einer Daumellen hoch, ohn Hulff, als daſs man ihm das Roſs vnd den Stegreiff halte. Wenn er das nicht thun mag, ſo mag er ſein Gut weder vergeben, noch verlaſſen, noch geleihen, dadurch ers iemand entfremde, der es wartent wäre nach ſeinem Tode.* Haec gloſſatores recte monent ad equeſtris dignitatis viros pertinere. Nam quod ad vrbium ciues adtinet, eos res ſuas immobiles recte tradere aiunt, *ſo lange ſie ſo vermogend ſind, daſs ſie ohne Hulffe zu VVege vnd Straſſen gehen, vnd ſo lange ſtehen mogen, biſs ſie in gehegten ding dieſelbe Gabe gethan haben*: mobiles vero, liberrime, quidem alienari inter viuos, mortis cauſſa non plus tradi poſſe, quam aegrotus e lectulo porrigere poſſit. *Doch ſagen etliche, daſs er auch auf ſeinem Siech-Bette die ding vergeben moge, welche er vber das Bett-Brett hinweg reichen konne.* Ruſticum denique eiuſmodi res in alium recte transferre aiunt, *alldieweil er einen Vmbgang verpflugen mag, eines Morgens lang*, feminam, *vvann ſie zu der Kirchen gehen mag, von vvelcher ſi zvvanzig Ruthen geſeſſen iſt.* Quod itaque de donationibus aliiſque alienationibus inter viuos ſanxerant leges Germanicae: id, receptis paullatim teſtamentis, ad haec quoque ſtatutis quibuſdam prolatum eſt, vt teſtamenta condere poſſint, qui recte valent, non, qui iam in ipſo vitae limine conſtituti, nec animo nec lingua ſatis vtuntur.

§. XVII.

(g) L. 1. §. 9. ff. de Aedil. edict.
(h) L. 4. ff. de legib.
(i) Lucret. Lib. III. v. 452.
(k) Ius Prouinc. Sax. Lib. I. art. LII.

Digitized by Google

§. XVII.

Alibi feminis non indiſtincte liberrima teſtandi facultas permittitur.

Iure ciuili inter maſculos ac feminas teſtamenta condituras vix quidquam diſcriminis eſt. Quamuis enim Em. Merillivs (*l*) exiſtimet, feminas olim non in ſcriptis teſtari potuiſſe, ſed nuncupatis propalam heredibus: id tamen non aliunde collegit vir doctus, quam ex ſpecie, a Papiniano (*m*) relata, in qua pater *mandat filiae, pro ſalute ſollicitus ipſius, vt, quoad liberos tollat, teſtamentum non faciat, ita enim fore, vt ipſa ſine periculo viuat*. Id vero conſilium non ex ea cauſſa proficiſci, quod mulieri non niſi propalam heredem nuncupare liceret, ſed quod ne ſcriptus quidem ab ea heres in occulto eſſe poſſet, pluribus alibi docuit Dn. Praeses (*n*). Vnde et tabularum, a feminis ſcriptarum, exempla paſſim exſtant apud Valerium Maximum (*o*), Svetonium (*p*), Plinium (*q*), quemadmodum et ſcriptorum ab iis heredum ipſae leges noſtrae paſſim faciunt mentionem (*r*). At quamuis iure nouiſſimo nulla inter maſculos feminaſque differentia ſit: permagna tamen fuit iure antiquo. Primo enim, qui in manum conueſſerant, teſtamentifactionem non magis habebant, quam filiae familias, ceu recte viderunt viri eximii, M. Avrel. Galvanvs (*s*) et Ant. Schvltingivs (*t*). Deinde et quae ſui iuris erant, teſte Vlpiano (*u*), non aliter teſtabantur, quam auctoribus tutoribus, idque adeo verum eſt, vt vel ideo maxime apud Papinianvm ſuſpicatus ſit pater, filiam, antequam liberos ſuſtuliſſet, ſine periculo teſtamentum non condituram, quod heres ignotus eſſe non poſſet tutori, eius vero auctoritas iure liberorum finiretur, et tunc ſuo arbitrio et ſine diſcrimine ſalutis, et mulier teſtari poſſet. Ita ergo ius Romanum et olim comparatum fuit, et hodie comparatum eſt, vt olim feminae, quoad in manu maritorum eſſent, plane non teſtarentur, reliquae, non niſi auctoribus tutoribus; hodie aequo iure de bonis ſuis teſtentur feminae puberes ſui iuris, ac maſculi. Hinc vero denuo mireris, ſtatuta quaedam Germanica propius ad ius antiquum, quam nouum, accedere. Nam ivre lvbecensi (*x*) feminis non eſt libera teſtamentifactio, niſi duobus caſibus: primo, ſi viduae eam teſtandi facultatem dederit prior maritus, quo caſu tamen non niſi de bonis a marito relictis iure diſponit: altero, ſi qua mulier mercatrix, quae ſe talem eſſe Senatui probauit, teſtari velit de bonis adquiſitis, ſiquidem tunc, vti legaſſit, ita ius eſt, dum id fecerit, adhibito proximorum cognatorum curatorumque conſenſu. Et verba Statuti: *Es kan keine Fraw nach Lubiſchem Recht ein Teſtament machen, es ſey ihr dann die*

Macht

(l) Merill. *Obſ. Lib.* II. *Cap.* I. *et lib.* IV. *Cap.* XXXI.

(m) *L.* 77. §. 24. *ff. de legat.* 2.

(n) *Comment. in Leg. Iul. et Pap. Lib.* II. *Cap.* IX. *p.* 240.

(o) *Valer. Max.* VII. 8. 2.

(p) Sueton. *Galb. Cap.* V.

(q) Plin. *Epiſt.* II. 20.

(r) *L.* 19. *ff. de inoffic. teſt. l.* 33. *ff. de vulg. et pupill. ſubſt. l.* 37. §. 6. *ff. de legat.* 3.

(s) Galuan. *de Vſufr. Cap.* IX. *extr.*

(t) Schulting. *Iuriſprud. vet. Anteiuſtin. p.* 632.

(u) Vlpian. *Tit.* XX. §. 15.

(x) *Ius Lubec. Lib.* II. *tit.* I. *art.* XIV.

Digitized by Google

Macht von ihrem verſtorbenen Manne in ſeinem Teſtament gegeben, doch von den Gutern, welche ihr der Man gegeben, und zu verſeſtiren gegonnet hat, und nicht von Erbgutern: VVare ſie aber eine Kauff-Fraw, und alſo vor dem Rahte gezeuget, ſo mag ſie ein Teſtament machen von ihrem wohlgewonnenen Gute, doch mit ihrer Vormundere, und nachſter Erben Bewilligung: Hinc quamuis alibi in Germania frequentiſſima inter coniuges ſint teſtamenta reciproca: tamen ne ea quidem Lubecae rata ſunt, niſi vxor iam maritum habuerit, iſque ei teſtamento poteſtatem teſtandi diſerte dederit: *Sofern die Frau zuvor einen Mann gehabt, der ihr von dem Gute, welches er in ſeinem Teſtament ihr beſcheiden, auch ein Teſtament zu machen, ausdrucklichen erlaubet hat, ſo mag ſie ſich ſolcher ihres verſtorbenen Mannes gegebenen Macht gebrauchen, und von gemeinen Gutern ihrem andern Manne, oder weme ſie will, Legata verordnen* (y). Vtroque tamen loco obſeruauit MEVIVS, id ius tantum intra moenia cuſtodiri, Roſtochii vero, Stralſundi, Gryphswaldiae aliiſque locis, vbi ceteroquin iure Lubecenſium viuitur, feminas qualcunque et ſine curatorum cognatorumque conſenſu teſtamenta iure condere, quod et de ciuitatibus Holſaticis, iure Lubecenſi vtentibus, adfirmat NIC. GOTOFR. STEVRNAGEL (z). Sed et IVS HAMBVRGENSE (a) feminas de bonis adquiſitis cum conſenſu curatorum vel maritorum, *als ihrer rechten Vormunder*, etiam non adſtipulantibus proximis heredibus, teſtari ſinit. Quod et alibi obtinere, docet FRANC. ZYPAEVS (b), vbi de Belgio: *In aliquibus illis locis*, inquit, *feminis, vt ſine marito contrahere non licet, ita nec teſtari: alibi et frequentius teſtari ſine marito licet, etſi non contrahere.* Qualia ſtatuta etiam Galliae et Italiae, ex moribus procul dubio Germanicis profecta, recenſet CHOPINVS (c).

§. XVIII.

Porro iure Romano puberes omnes ſui iuris teſtamenta recte condere, tralatitium eſt (d). Quamuis enim minor ſit haec aetas, quam vt negotium tanti momenti a puero quatuordecim, vel puella duodecim annorum, ſatis prudenter explicari poſſe credibile ſit: ſufficere tamen hi anni viſi ſunt Romanis, ex ea, niſi fallimur, ratione, quod, ſi vel maxime lubrico aetatis lapſi, male conſuluiſſe poſteritati dicantur; nullum tamen inde laeſionis periculum teſtatoribus immineret. Quin WISIGOTHI (e), qui alioquin, leges ſequuti Romanas, non niſi puberibus teſtandi facultatem indulgent; tamen et decennes pueros eo caſu ſupremas tabulas condere patiebantur, ſi morbus grauior eos vexet: ſpes inchoare longas: quamuis eiuſmodi puerorum teſtamentis non perpetuum robur ineſſe, ſed ea corruere voluerint, ſimul

Pubertas non vbique ſufficit teſtamentum conditur̄is.

(y) *Ius Lubec. ibid. art. X.*
(z) Steurnagel *Memorab. Statut. Lubec. et Hamb. Axiom. XXIV. p. 44.*
(a) *Ius ſtatut. Hamb. Part.* III. *tit.* I. §. XIII. *XIV. et XVII.*
(b) Zyp. *Notit. Iur. Belg. p.* 182.
(c) *Chopin. de Mor. Pariſ. Lib.* II. *tit. IV. de teſtam. n.* 21.
(d) L. 5. *ff. qui teſtam. fac. poſſ.*
(e) Lex Wiſigoth. *Lib.* II. *tit.* V. §. XI.

mul ac eluctati morbum cum valetudine rediiſſent in gratiam. Quod neſcio an vlla alia gens conceſſerit paganis. Tribunis enim militum impuberibus; (quales plures ſub Caeſaribus in exercitu fuiſſe ex VEGETIO) (f) docent CORRASIVS (g) et IAC. CVIACIVS (h), et iure Romano fas erat, vltimum conficere elogium, priuſquam hoc priuilegium illis adimeret IVSTINIANVS (i). Sed fortaſſis bellicoſa gens Wiſigothorum, pueris ſuis, inter ipſa fere arma enutritis, priuilegium, quod tribunos illos codicillares Romanorum vſurpare animaduertebat, multo potiore iure deberi exiſtimauit, quam imbellibus iſtis militibus. Vtcumque ſe res habeat: reliqui Germani, poſtquam teſtamentifactionem ciuitate donarunt, multo aliter ſunt philoſophati. Tantum enim abeſt, vt puberes teſtari paſſi ſint, vt ne puberibus quidem vbique conceſſerint facultatem de rebus ſuis ſtatuendi. IVRE HAMBVRGENSI (k) ſancitum: *Ferner mag auch von wohlgewonnenem Gut kein Knabe vnter achtzehen Iahren in ſeinem Teſtament oder letzten Willen etwas vergeben*. Idem terminus et IVRE PRVSSICO (l) pueris praefinitus eſt, puellis, exacto anno aetatis quartodecimo, teſtamentifactione conceſſa. Simile ſtatutum CELLENSE memorat STRYKIVS (m), cuius in fraudem teſtamentum conditurus ſedecim annorum adoleſcens, quum in exordio ſupremi iſtius elogii diſerte profeſſus eſſet, ſe non ad iuris ſtatutarii Cellenſis, ſed iuris ciuilis normam, teſtaturum, ICtorum Viadrinorum ordo, eum nihil egiſſe, merito pronunciauit, quia ſatis conſtat, *neminem poſſe teſtamento ſuo cauere, ne leges in ſuo teſtamento locum habeant* (mm). Ceterum huius generis ſtatuta fortaſſis quamplurima paſſim exſtant: nec dubito, quin hoc ius ſit commune iis omnibus, apud quos anno demum decimo octauo maſculi puberes habentur. At id non aeque vulgare eſt, quod, anno demum vigeſimo exacto, puberes teſtari poſſunt: quale exemplum tamen ex NAVTAE ſchedis et HVBERO iam ſupra adtulimus, hic non repetendum.

§. XIX.

Heredes ab inteſtato exſtantes paſſim teſtamentifactionem impediunt. Ius recadentiae quid?

Eſt, vbi et iis, quibus cognati heredes ab inteſtato ſunt, de bonis ſuis teſtari nequeunt. Quod tantum abeſt, vt legibus Romanis conueniat, vt ex earum principiis ne liberi quidem et heredes ſui teſtamenitifactioni impedimento eſſent, dum hi vel inſtituerentur ſaltem in portione legitima, vel nominatim exheredes ſcriberentur. Quin et hos iure antiquo impune praeteribant, et quoſuis extraneos recte inſtituebant Romani, adeoque multo minus cognatis ius erat reſcindendi ſuprema teſtatorum iudicia, quippe ſumtibus ſe ipſos ve- xatu-

[f] *Veget. de Milit. Rom. Lib. I. cap. IV.*
[g] Corraſ. *Lib. V. Miſcell. cap. XXII.*
[h] Cuiac. *Obſ. XVII. 36.*
(i) *L. 18. C. de teſtam. mil.*
(k) *Ius Hamburg. ibid. art. XIII.*
[l] *Ius Pruſſ. Lib. V. tit. I. Art. I. §. IV.*
[m] Stryck. Cautel. *Teſtam. Cap. III. §. LXVI. p. 84.*
[mm] *L. 55. ff. de legat. I.*

Digitized by Google

ſaturis inanibus; nullamque obtinendi ſpem habituris, ex preſagio VLPIANI (n). At Germanicae originis gentes nonnullae, exſtantibus heredibus ſuis et cognatis, vel teſtamenta plane prohibuerunt, vel certam tantum bonorum partem vltima voluntate relinqui voluerunt. Eleganter neceſſitudinis gradus diſtinguunt LEGES SVECICAE, quibus cautum (o): *Si vir aut mulier condere teſtamentum velit, ſiue bene valens, ſiue in morbo decumbens, et poſt ſe liberos habeat, ei ſit poteſtas legandi decimam partem ex omnibus ſuis bonis, mobilibus et immobilibus. Si non habeat liberos, ſed alios heredes intra regnum, ei ſit poteſtas legandi tertiam partem omnium bonorum, vt ante dictum eſt. Si ille vel illa non habeat indigenas heredes, ſed extraneos; poteſtatem habeat legandi dimidium omnium bonorum, vt prius dictum eſt: non tamen legandi aut donandi, in fraudem ſuorum heredum vel liberorum vel extraneorum heredum, domum, praedium, aut fundum, ſi huc migrare, et hic in regno habitare velint: ſed ita, vt heredes intra annum et diem, ſi velint, iſthaec redimere poſſint.* Sed et IVRE LVBECENSI cautum reperimus (p): *Nach Lubiſchem Rechte muſs ein ieglich Teſtament inſtitutionem heredis haben, welche in dieſer Clauſul in forma begriffen ſeyn ſollen: vnd giebt ſeinen naheſten Erben, ſie ſeynd eines, zwey oder mehr, die ſich wie rechte nachſten zeugen laſſen werden N. N.* ex quo nonnulli collegerunt, exſtantibus cognatis, extraneos inſtitui non poſſe, quin ne rite quidem confectum videri teſtamentum, in quo proximi cognati heredes non ſint inſtituti. Sed id refellit MEVIVS (q), heredis inſtitutionem in hac periocha minus proprie pro donatione certae rei accipi exiſtimans. Sed quum ipſe vir doctiſſimus fateatur, ius Lubecenſe hic firmare ius commune, quod *heredis inſtitutionem caput et fundamentum totius teſtamenti* eſſe ſtatuit (r); non videmus profecto, qui heredis inſtitutio hic donationem certae rei ſignificare poſſit. Sed contortas eiuſmodi ſtatutorum interpretationes nobis peperit regula: *Statuta ita eſſe interpretanda, vt a iure communi quam minime exorbitent.* Adeoque hodie non impedit hoc ſtatutum, quo minus vnuſquiſque Lubecan, praeteritis proximis neceſſitudinibus, extraneos heredes ſcribere poſſit, dum certi quid reliquerit proximis heredibus, quod tamen infra octo ſolidos et quatuor denarios eſſe non poſſe, ex aliis STATVTI locis colligunt (s). Sed vel maxime huc pertinet IVS RECADENTIAE, quod vocant, *das Ruckfalls-Recht*, id eſt, conſuetudo, in quibuſdam Germaniae prouinciis, veluti in Ducatibus Iuliacenſi et Montenſi, recepta, ſecundum quam bona immobilia non exeunt e familia, ſed eo, vnde profecta ſunt, reuertuntur: *Die Guter muſſen erben vnd fallen hinter ſich an die nachſten Erben, daher ſie kommen.* Idque adeo expediti iuris habetur, vt ne teſtamento quidem de iis aliter ſta-

(n) *L. 1. ff. de inoffic. teſt.*
(o) Loccen. *Suec. regni Leges ciuiles tit.* III. *cap.* XIX. *p.* 65.
(p) *Ius Lubec. Lib.* II. *Tit.* I. *Art.* XII.
(q) Meuius *in Commentar. ibid. n.* 36.
(r) §. 34. *Inſt. de legat.*
(s) *Lib.* I. *tit.* VI. *art.* 2. *et tit.* IX. *art.* II.

ſtatuere liceat (t). De quo Iuliacenſium et Montenſium iure ex inſtituto egit MELCH. VOETIVS. Simile ius Friſia obtinere nouimus. Quum enim LEGIBVS CONVENTVS OPSTALBOMICI (u) anno MCCCCXXIII. cautum eſſet, vt *praedia emenda vel vendenda cederent viro vel mulieri, a cuius patribus vel auis proceſſerint: ſucceſſiones vero hereditatum, quocumque modo euenerint, proximo ſecundum leges et canones ſuccederent ſucceſſori; niſi diſcedens cum conſilio rectoris in vltimo teſtamento aliter duxerit ordinandum*: poſtea Ezardus I. Comes in iure prouinciali OSTFRISICO (x), priorem diſpoſitionem etiam ad hereditates porrexit ſtatuitque: *Alles Erbgut faller wieder auf die Seiten, woher es erſtlich angekommen iſt, und nicht auf die Siebbe oder nachſte Freunde, daher es nicht gekommen iſt* (y). An vero ibi ius cognatorum interuerti poſſit per teſtamentum, quod CONVENTVS OPSTALBOMICI leges diſerte indulgent, pro certo adfirmare non poſſumus. Ceterum et in Belgio ſimile ius paſſim vigere, colligere nobis videmur ex verbis his FRANC. ZYPAEI (z). *Pleriſque conſuetudinibus immobilia paterna paternis, materna maternis ſeruantur: Iure Romano originis bonorum ratio habita non fuit.*

§. XX.

Teſtari alicubi non poſſunt peregrini, caelibes et ſpurii.

Denique et iis omnibus teſtamentifactionem reipſa negarunt Germani, quorum morientium bona ad fiſcum pertinere cenſuerunt. Tales primo olim erant, qui peregrinantes in Germania deceſſerunt, quippe quorum bona omnia fiſcus, non modo in Italia, Sicilia, et Gallia, vbi et hodie vetus iſta conſuetudo ſub vocabulo IVRIS ALBINAGII, viget (a); ſed et in ipſa Germania, occupabat. Exſtat enim apud MABILLONIVM (b) et ECCARDVM (c) vetus CAROLI M. diploma, coenobio Hohnaugienſi conceſſum, quo *commendat omnibus, qui acceperunt aliquid de eccleſia Scotorum, quae eſt in inſula Honaugia, vt iterum reddant omne, quod acceperint, vel quod rapuerint ſine ſcientia Abbatis Beati, et ſi quis retentet parum, commendet omnibus iudiciis terrae illius, vt illi quaerant omnes res eccleſiae cum ratione, ſecundum legem Francorum, quia* RES PEREGRINORVM *propriae ſunt regis*. Enimuero id ius inhumanius viſum eſt Germanis, quam vt eo vti diutius vellent. Potius id celeberrima iſta *authentica* OMNES PEREGRINI C. *communia de ſucceſſ.* ſuſtulit FRIDERICVS II. Imp. Ea enim lex quamuis ad Italos potiſſimum videatur pertinuiſſe: certum tamen eſt, quod ſcribit BODINVS (d), apud Germanos eius iuris

(t) Hert. *de collis. Leg. Sect. IV. §. XXVI. et de fratr. germ. querel. inoff. Sect. II. §. XII.*

(u) *Leg. Conu. Opſtalbom. §. XIV. XV.*

(x) *Ius. Oſtfriſ. prou. Lib. II. tit. CXXXV. CXXXVIII. CLIV. CLXV.*

(y) *Add. Hert. paroem. iur. LXXXIII. §. IV.*

(z) Zypaeus *Notit. Iur. Belg. p.* 187.

(a) Petr. Gregor. Tholoſan. *Synt. Lib. III. Cap. XII. n. 8. 9. et 14.* Gudelin. *Iur. Nouiſſ. Lib. V. Cap. X. n. XI.* Bodin. *de Republ. Lib. VI. n.* 62.

(b) Mabillon. *Annal. Benedictin. Tom. II. p.* 697.

(c) Ge. Eccard. *Orig. Habſp. p.* 105.

(d) Budin. *ibid.*

Digitized by Google

iuris nullum vſquam vſum ſupereſſe, niſi huc referre velis Comitatum Hannonienſem, quem vicinae Galliae mores, veluti contagione quadam, infecerunt. De eo enim FRANC. ZYPAEVS: *Apud Hannones idem ſeruatur rigor aduerſus Francos, alioſque, qui vltra Scaldim ſub eis fuerint: non aduerſus Brabantes, Leodienſes, Germanos.* De quo iure albinagii Hannonienſium et GVDELINVS (e) et NIC. BVRGVNDVS (f) teſtantur. Vbi itaque inoleuit haec conſuetudo: ibi ius nullum teſtandi eſt peregrinantibus, et inutiles ſunt, quas fecerunt, tabulae, quas fiſcus valere non patitur ratione earum rerum, quas ſecum in iſtam prouinciam intulerunt. Deinde ſimile ac non minus inhumanum fuit IVS HAGESTOLZIATVS quod eos, qui in caelibatu conſenuerunt, priuauit teſtamentifactione, eorumque bona fiſco principis vindicauit. Sed huic non eſt, cur iam immoremur. Perorauit cauſſam illuſtris academiae noſtrae CANCELLARIVS, cuius doctiſſimis argumentis quidquam addere, eo minus neceſſarium videtur, quo notius eſt, hageſtolziatum illum et iis locis, vbi diutiſſime haeſit, exturbaſſe aequitatem Principum, adeoque non eſſe, cur ei, iam non modo exſuli, ſed et extorri, προπεμπτικὸν ſcribere velimus. Quare id potius tamquam ſcitu dignius notamus, quibuſdam locis et ſpuriorum res ad fiſcum pertinere, adeoque et his ibi ademtum eſſe ius teſtandi, niſi illud ſpeciali Principis indulgentia impetrarint. Mentio eius iuris fit in diplomate Henrici II. Lotharingiae et Brabantiae Ducis, apud AVR. MIRAEVM (g), ſed ita, vt primo hoc ius tantum ad aduentitios reſtrictum, et deinde eorum libertati teſtandi nihil detractum velit. En verba: *Promiſimus etiam ſimiliter, fide corporaliter praeſtita, quod volumus et obſeruare debemus in perpetuum, vt in bonis illorum, qui vulgo* HAVESCOOT. SPVRII *dicuntur, ſi de terra noſtra nati fuerint, et proximos habeant, ſuccedant in dictis bonis proximiores, ſecundum legem terrae et conſuetudinem. Si vero fuerint aduentitii, bona talium ſecundum legem terrae, huc vſque ſeruatam, noſtra ſint et ſucceſſorum noſtrorum, ſaluo tamen per omnia tam de alienigenis, quam indigenis talibus, quod* TESTAMENTA, *quae condiderint, robur habere debeant, et fortitudinem.* Quum etiam ſimile ius ad Rhenum ſibi vindicet Sereniſſimus Elector Palatinus, illud non minus reſtringit MAXIMILIANVS I. Imp. priuilegio, anno MDXVIII. Electori conceſſo (h), quo inter alia voluit, *vt Electori baſtardorum, quum abſque deſcendentibus aut legitimo, rito, firmoque* TESTAMENTO *deceſſerint, omnis hereditas et bona, mobilia ac immobilia, nomina et pignora, aliaque, vbicumque, abſque vllius rei exceptione, ceu Principi Territoriali, hereditario iure obueniant.* Enimuero neſcio, an non ab illa maiorum inhumanitate in vtraque prouincia aliquid remiſerint poſteri. Nam de Brabantia ſaepe laudatus ZY-

(e) Gudelin. *Iur. nouiſſ. Lib. V. Cap. X.*

(f) Burgund. *ad Conſt. conſuet. Flandr. tract. XIV.*

[g] Mir. *Diplom. Belgic. Lib. I. Cap. LXXXV.*

[h] Thulemar. *de Octouiratu Cap. XVIII. §. 37. p. 257. ſequ.*

PAEVS (*i*): *Moribus*, inquit, *fiſcus baſtardo ſuccedit: niſi a principe facultatem teſtandi obtinuerit: alicubi teſtari ei licet, et inteſtato mater et ex ea nati ſuccedunt: ſi liberos habet, vbique heredes ſunt*. Et IVS PROVINCIALE PALATINVM (k) nulla facta teſtamenti mentione ita diſponit! *Daſs dieſelben Baſtart, wo ſie ohn Leibes-Erben mit Todt abgegangen ſeind, in allen ihren verlaſſenen haben vnd Gutern, liegend vnd fahrenden, auch an Schulden, Pfanden vnd andern, wo die gelegen ſeyn, nichts ausgenommen, an die Pfalz, Lands-Furſten geerbet ſeyn, vnd ſie auch zu ihren Handen einziehen vnd nehmen, die gebrauchen, nutzen vnd nieſen, vnd in alle wege damit, als andern ihren eigenen Gutern nach deren VVillen vnd VVohlgefallen handeln ſollen vnd mogen*.

§. XXI.

Non de omnibus bonis teſtari licet. Regula, quae neminem pro parte teſtatum, pro parte inteſtatum decedere patitur, in Germania non vbique valet.

Sufficere haec exempla videntur, ad probandum, quod ſupra poſuimus, teſtamentifactionem apud Germanos, quod ad teſtatoris PERSONAM adtinet, arctioribus legibus, quam apud Romanos, fuiſſe circumſcriptam. Aeque facile demonſtrari poteſt, nec de omnibus rebus teſtamenta apud Germanicae originis gentes valere. Apud Romanos inoleuerat iuris regula: *neminem paganum pro parte teſtatum, pro parte inteſtatum decedere poſſe*: eaque tanti momenti videbatur veteribus, vt earum rerum naturalem inter ſe pugnam eſſe ſcribat POMPONIVS (*l*). Contingere equidem poteſt, vt teſtamento, inſtituta querela inofficioſi, pro parte reſciſſo, aliquis pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus deceſſerit, idque eo caſu non abſurdum videtur PAPINIANO (*m*), et VLPIANO (*n*): at reliquis caſibus id omnino inciuile videbatur, adeo, vt ſi quis in re certa vnum inſtituiſſet heredem, cauſſa teſtati cauſſam inteſtati ad ſe traheret, et heres totam hereditatem caperet (*o*). Nimirum lege illa decemuirali: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, optio data erat vnicuique, ipſe legem dicere rebus ſuis, an, quae iam ſanxiſſent leges, rata habere malit, et valde inconueniens videbatur, duos eſſe legiſlatores, quibus, licet diuerſa in eadem cauſſa praecipiant, nihilominus praeſtandum eſſet obſequium. Aut itaque de vniuerſis bonis condendum erat teſtamentum, aut ea probanda ſucceſſio, quam iam legibus ſanxiſſet ciuitas. Ita Romani philoſophantur. Germanos contra non vbique recepiſſe hoc principium, recte obſeruarunt GVDELINVS (*p*), CHRISTINAEVS (*q*), ipſeque celeberrimus *Vſus hodierni pandectarum* auctor (*r*). Dum enim iſti vel certum bonorum genus ita exceperunt, vt de eo nefas eſſet ſupremis tabulis diſponere, dumque alibi non niſi de parte quota bonorum teſtamentifactionem permiſerunt: fieri non potuit, quin homines pro parte teſtatos, pro parte inteſta-
tos

(i) Zyp. *Notit. Iur. Belg. p. 186. ſeq.*
(k) *Pfalz. Landes.Ordnung Tit. VIII.*
(l) *L. 7. ff. de diu. reg. iur.*
(m) *L. 15. §. vlt. ff. de inoff. teſt.*
(n) *L. 24. ff. eod.*
(o) *L. 1. §. 4. ff. de her. inſt.*
(p) Gudelin. *Iur. nouiſſ. Lib. I. Cap. V.*
(q) Chriſtin. *Vol. I. Dec. LI. n. 48.*
(r) *Vſ. modern. Digeſt. lib. XXVIII. tit. V. §. VIII.*

tos decedere vellent, adeoque tantum abeſt, vt his locis naturalis earum rerum pugna videatur, vt iſte demum cum legibus pugnare velle videretur, qui de vniuerſis bonis teſtari conatus eſſet.

§. XXII.

Quibuſdam locis de certa tantum bonorum parte teſtari licet.

Eſſe autem ſtatuta, quae de certa tantum bonorum parte teſtamentifactionem permittunt, nemo vt opinor, dubitauerit, quum iam ſupra tale ex LOCCENII iure Suecico adduxerimus. (§. XIX.) Iam addimus legem Flandricam, quae itidem teſtamentifactionem non concedit ciuibus, niſi ſuper certa parte bonorum immobilium, tum adquiſitorum, tum hereditariorum. Qua de re FRANC. ZYPAEVS (s): *Rerum immobilium in Flandria non eſt libera teſtantibus diſpoſitio, quia trientem duntaxat veteris patrimonii: adquiſitorum autem herediorum binum trientem dare legare licet.* Similes his ſunt leges DANICAE (t), quae a patrefamilias, deſtituto liberis, viduaque improli dimidiam bonorum partem legari, tantumdemque etiam ab iis, qui liberos habent, templis, ſcholis et pauperibus relinqui permittunt, plura vero dari legari omnino vetant. Talia fortaſſis et in ipſis Germanorum ſtatutis paſſim occurrunt, quae iam curioſius inueſtigare non vacat. Id modo addimus, IVRE HAMBVRGENSI (u) mulieri quoque non licere marito plus legare, quam tertiam bonorum adquiſitorum partem, vniuerſa bona adquiſita non aliter, quam iure vſusfructus, et praeſtita a marito cautione fructuaria. Semper itaque iniquum viſum eſt maioribus noſtris, cognatis omnem ſpem hereditatis inuidia teſtatoris interuerti, ac proinde recepto iure Romano multi ſtatutis cauerunt, vt certa ſaltim bonorum pars, tamquam legitima abſciſſe relinqueretur proximis heredibus, de eaque omnis irrita eſſet teſtamentaria diſpoſitio.

§. XXIII.

Alibi de mobilibus tantum.

Sunt porro ſtatuta, quae de certo tantum bonorum genere teſtamenta condi permittunt, certum genus excipiunt, idque proximis heredibus ab inteſtato relinqui iubent. Sic quum bona ſint vel IMMOBILIA ſeu SOLI, vel MOBILIA, *liegende Grunde*, *und Fahrniſs* vel *fahrende Habe*: omnibus fere gentibus nobiliſſimam fortunarum partem conſtituere viſi ſunt fundi, quorum et certior ac ſtabilior poſſeſſio, et fructus minus, quam rerum mobilium, incerti habentur. Non itaque mirum eſt, Germanos dediſſe operam, vt non tam facile res immobiles a familia alienarentur, ac mobiles. Quemadmodum itaque illas et difficilius, et nonniſi adhibitis quibuſdam ſollemnitatibus, inter viuos alienari paſſi ſunt: ita et teſtamenta de iis condita non vbique rata eſſe voluerunt, exiſtimantes id, quod res eſt, non tam acerbam familiae eſſe iacturam pecuniae aliarumque rerum mobilium,

(s) Zypaeus Notit. Iur. Belg. p. 182. ſequ.

(t) Ius Danic. Lib. V. Cap. IV. §. XIV. XIV.

(u) Ius Hamb. Part. III. Tit. I. §. ſequ.

bilium, quae facilius aere redimuntur, quam agrorum, et herediorum, a quibus ſaepe et ſplendor familiae et fortuna poſterorum vnice pendet. Iam ſupra adferre nos meminimus legem eiuſmodi Groningenſium, quamuis hi ſimul diſtinguant, bonane iſta immobilia poſſeſſori ex hereditate maiorum obuenerint, an eius virtute ac labore parta ſint. Quin et in Flandria diſpoſitionem de immobilibus arctioribus limitibus circumſcriptam eſſe, quam de mobilibus; paullo ante monuimus. Iam ergo addimus, IVRE MVNICIPALI RIGENSIVM (x) diſerte cautum eſſe: *Stebendes Erbe oder Erdveſt eigen mag weder Mann noch Frew, ohne der Erben Vrlaub, vergeben, noch legiren*; Hinc vbi legandi donandique poteſtas conceditur ciuibus, diſerte additur: *Auſſerhalb ſeinen liegenden Grunden, vnd vnbeweglichen Erbgutern*. Ex quibus facile intelligitur, his locis, vbi huiuſmodi ſtatuta vigent, nullius momenti eſſe teſtamenta, quibus bona immobilia aliis deſtinata ſunt, quam proximis heredibus, niſi horum conſenſus et auctoritas acceſſerit.

§. XXIV.

Alibi inter bona adquiſita et hereditaria diſtinguitur.

Non minus frequens in legibus Germanicis eſt diſtinctio bonorum ADQVISITORVM et HEREDITARIORVM, quam ſingulari diſſertatione in hac academia explicauit noſter olim LVDOVICI (y). Eius vero vſus non modo in alienationibus, iure retractus, ſimilibuſque negotiis inter viuos ſeſe exſerit: verum etiam in teſtamentis vltimiſque voluntatibus. In eo enim permultis legibus Germanicis conuenit, quod de illis teſtamentum condi poſſit, de his non poſſit, niſi impetrato proximorum cognatorum conſenſu. IVRE ſane LVBECENSIVM (z), bona hereditaria heredibus ab inteſtato relinquenda ſunt, ſed immobilia tantum: de mobilibus et adquiſitis vnuſquiſque recte diſponit pro lubitu, *vvan er zuvor ſeinen nechſten Erben giebet 8. Schilling, 4. Pfennige* (a). Contra HAMBVRGENSIVM (b) ſtatuta nullum diſcrimen ſtatuunt inter bona mobilia et immobilia, ſed generatim diſponunt: *Von Erbgut iſt niemand, vermoge dieſer Stadt-Rechte, ohne ſeiner nachſten Erben Erlaubniſs oder Bewilligung zu teſtiren bemachtiget, ſondern daſſelbe ſeinen Erben vngeſchmalert zu laſſen ſchuldig*; et paucis interiectis, vbi quaeritur, quae referenda ſint ad bona hereditaria, reſpondetur, ad illa pertinere omne, quod quis a parentibus vel cognatis iure hereditario acceperit, itemque quidquid liberis datum, vel ſeparatis, vel elocatis, ac denique quod ex praemortui coniugis rebus hereditariis ad ſuperſtitem peruenit, vbi denuo nihil diſcriminis ſtatuitur inter bona mobilia et immobilia. In IVRE BREMENSI EQVESTRI (c), eamdem obſeruamus διαίρεσιν inter bona hereditaria, *Erb-Stamm-Guter*, et adquiſita, quorum illa ſolis agnatis,

(x) *Ius. Rigenſ. Lib. III. tit. IV. art. IV.*

(y) Ludou. *Diſſert. de diſcrim. bon. adquiſ. et heredit.*

(z) *Ius Lubec. Lib. I. Tit. X. art. VI. et ibi Mev. n. 69.*

(a) *Ibid. Lib. I. Tit. IX. art. II.*

(b) *Ius Hamb. Part. III. Tit. I. art. IV.*

(c) *Brem. Ritter-Recht tit. I. von Succeſſion und Erbnehmung.*

tis, nulla poſſeſſori data libertate diſponendi, cedere iubentur, haec ad cognatos et agnatos perueniunt, niſi quis condito teſtamento aliud ſtatuerit. Denique et iure DITHMARSICO (*d*), MINDENSI (*e*), GRONINGANO et FLANDRICO eadem fere cauta eſſe reperimus, niſi quod Groningae, et in Belgio reliquo, itidem inter bona immobilia et mobilia ſimul diſtinguitur, et poſſeſſori etiam de certa hereditariorum bonorum parte teſtari permittitur, ceu ſupra iam ex ZYPAEO et HVBERO obſeruauimus. Adeo maioribus noſtris familiarum ſplendor curae cordique fuit, vt, quidquid maiores poſſediſſent, id poſteris ſimul partum eſſe crederent, ſatis gnari, veriſſime ſcripſiſſe PLATONEM (*f*), *ὑμᾶς οὔτε ὑμῶν αὐτῶν εἶναι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην. ξυμπάντων δὲ τοῦ γένους ὑμῶν τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου*: *non eſſe nos, nec quod ad perſonam, nec quod ad bona, noſtros, ſed gentis ac familiae praeſentis et futurae.*

§. XXV.

Inter ea bonorum genera, quae teſtatorum arbitrio ſubiicere noluerunt leges Germanicae, merito etiam referimus RES VTENSILES et EXPEDITORIAS, *die Gerade vnd das Heergewette*, quae in Saxonia, aliiſque vicinis prouinciis, et noſtris temporibus antiquam naturam atque indolem ſuam retinent. Antiquam eas naturam retinere, dicimus. Neque enim id ius heri demum aut nudius tertius natum eſt, ſed iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus in Germania etiam extra Saxoniam viguit. Nota eſt LEX ANGLIORVM et WERINORVM (*g*): *Ad quecumque hereditas terrae peruenit*, (peruenit autem ad filios et agnatos,) *ad illum veſtis bellica, id eſt, lorica, et vltio proximi, et ſolutio leudis debet pertinere. Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittat, filiae vero ſpolia colli, id eſt, murenas, monilia, inaures, veſtes, armillas, vel quidquid ornamenti proprii videbatur habuiſſe.* Quum ergo hae res eximantur ab hereditate: (*ſie geboren nicht ins Erbe*,) conſequens erat, vt nec ad heredes tranſmitterentur, relicta alicui per teſtamentum hereditate, adeoque res vtenſiles, et expeditoriae teſtamento vlli deſtinari non poſſent. Quum enim res expeditoriae ex ſpeciali iuris prouiſione et priuilegio filiis et agnatis debeantur (*h*): recte colligunt, eam illis nec teſtamento nec donatione mortis cauſſa interuerti poſſe (*i*). Idemque obtinet in rebus vtenſilibus, quarum dominium ipſo momento mortis ab filiam vel cognatam tranſire fingunt. Inualida ergo ac irrita etiam de his eſt diſpoſitio teſtamentaria (*k*), quamuis ſi filia vel cognata ſit heres inſtituta, eaque hereditatem adierit, legatum rerum vtenſilium alii relictum ex duplici fundamento vtile ſit, primum, quod heredem voluntatem defuncti praeſtare oporteat (*l*), deinde quod expeditiſſimi iuris

Mulieres Saxonicae de Gerada: viri de rebus expeditoriis diſponere non poſſunt.

(d) *Ius Dithm. Art.* XXVII.
(e) *Ius Mind. lib.* II. *tit.* I. *art.* V.
(f) Plato *de Legib. Lib.* XI.
(g) *Lex Angl. tit.* VI. §. *V. et VI.*
(h) *Mod. Piſtor. Part. IV. qu.* 131. *n.* 33.
(i) *Richter de Succeſſ. ab inteſt. Sect.* III. *membr.* I. *n.* 113.
(k) *Conſt. Elect. Part.* II. *Conſt.* XIV.
(l) *L.* 10. *ff. de reg. iur. l.* 149. *ff. eod.*

Digitized by Google

iuris ſit, teſtatorem etiam res heredis proprias, quin et plane alienas, cuicumque vtiliter legare poſſe (m). Quod inprimis illuſtrat incluti ordinis Iuriſconſultorum Wittebergenſium reſponſum, a GOTHOFR. AVG. HOFMANNO (n) editum, Dreſdamque verſus datum Menſe Iunio MDCCXII. Quid vero, ſi quis, nullo relicto filio vel agnato, de rebus expeditoriis, vel nulla relicta filia vel cognata de vienſilibus teſtamento conſtituerit? an tunc ſaltem vtilis eſt eiuſmodi diſpoſitio? Id quoque vel ideo negandum, quod deficientibus illis perſonis, in earum locum fiſcus ſuccedit (o), earumque iure vtitur, adeoque teſtamentum in fraudem fiſci conditum non magis vtile eſſe poteſt, quam quod in fraudem perſonarum illarum factum eſt (p). Cui definitioni non obſtat, has res iure alienare, earumque nec venditionem nec donationem inter viuos prohiberi. Quum enim, ceu iam paullo ante diximus, rerum iſtarum dominium ipſo mortis momento in perſonas illas, quibus debentur, tranſire fingatur: teſtamentum mortiſue cauſſa donatio effectum ſortiri nequit, quia vtrumque negotium demum a morte teſtatoris vel donatoris capit ſubſtantiam (q). At viuus teſtator donatorue procul dubio gaudet iuſto earum rerum dominio, adeoque nihil impedit, quo minus hoc dominium in alium rite ac valide transſcribat, nec rerum in bonis defuncti defunctaeque non amplius ſuperſtitum dominium aliquod vel in filium agnatumue, vel in filiam aut cognatam tranſire ipſo iure poteſt, ceu iam ab aliis ſatis ſuperque eſt explicatum.

§. XXVI.

Vbique fere prohibita diſpoſitio de feudis.

Denique inter illius generis bona, de quibus iure Germanico teſtamento conſtitui nequit, etiam feuda eſſe, in vulgus notum eſt. Quare rei peruulgatae inhaerere nihil adtinet. Quibuſdam equidem locis, veluti in Belgio, etiam de feudis cum conſenſu Principum teſtamenta fieri poſſe, iam ſupra monuimus (r): ac proinde in Hollandia clientelaria eiuſmodi bona vocantur *vnſterffelyke Erf-leen* (s). Sed et Biturigum, Burgundorum (t), Delphinatenſium (u), immo et totius fere Franciae moribus (x) teſtamenta etiam ſuper feudis condita rata eſſe, ſatis conſtat, vt iam omittamus, quae Luſatis anno MDLXXV. conceſſit MAXIMILIANVS II. Imp. (y) quaeque POTENTISSIMVS PRVSSORVM REX noſtra memoria vaſallis, per omnes prouincias indulſit. At ordinarie tamen in feudis ceſſat teſtamentaria ſuc-

(m) L. 67. §. 8. *ff. de legat.* 2. §. 4. *Inſt. de legat.*

(n) Hoffmann, *ausfuhrl. Beſchreibung von der Gerade und Heergew. Part.* II. *p.* 352.

(o) *Part.* II. *Conſt. Sax. XIV.* Carpz. *ibid. Def.* I. *et* II.

(p) Stryck. *de Succeſſ. ab inteſt. Diſſ.* III. *Cap.* III. §. II.

(q) Weſenbec. *Parat. tit. Dig. de ſupellect. leg. n. vlt.*

(r) Frid. a Sande *Comm. in Conſuet. feud. tit.* II. *Cap.* II. 3. 5.

(s) Neoſtad. *Obſ. Feud, Dec.* I. *obſ.* I. *p.* 35.

(t) Greg. Tholoſan. *Synt. Iur. vniu. Lib. VI. cap. XVIII. n.* 3.

(u) Guido Papa *Deciſ. Q.* LIX. *n.* 2.

(x) Boer. *Deciſ.* CCII. *n.* 3.

(y) Richt. *Part.* I. *Dec.* XXV. *n.* 10.

Digitized by Google

ſucceſſio, niſi in antiquis et agnatorum et domini; in nouis ſolius domini conſenſus acceſſerit (z), vel niſi feudum ſit vere hereditarium, quippe quod allodio aequiparatur, iiſdemque modis, ac illud, in alios transferri poteſt, modo inſtituatur heres, qui ſit ad ſuccedendum in feudo habilis, niſi vaſallo plus indultum ſit a domino (a). Denique quamuis in feudis quibuſdam impropriis valere teſtamentifactionem contendant doctores, eoque referant feuda cenſualia, et oppignorata: vere tamen poſterius huc non pertinet, quia tunc teſtator non de feudo diſponit, ſed de credito ſuo, eoque ſoluto feudum reuertitur ad eum, ad quem illud vel iure hereditario, vel ex pacto et prouidentia maiorum pertinet. Iam quum latiſſime in Germania pateat feudorum vſus, et multi olim ipſa allodia, quae poſſidebant, principibus, eccleſiis, aliiſque in feudum ex variis cauſſis obtulerint (b): quam arctis limitibus in Germania adſtricta ſit teſtandi facultas, facile vnuſquiſque, vt opinor, intelligit.

§. XXVII.

Quod ad formam attinet, quibuſdam locis non admittuntur teſtamenta, niſi publica.

Hactenus de *materia* diſpoſitionis teſtamentariae, quantum ſatis eſt, egimus. Dicendum iam porro de ſtatutis, quae, quod ad FORMAM adtinet, eamdem variis limitibus circumſcribunt. Iure Romano in cuiusuis poſitum eſt arbitrio, publicane, an priuata fide niti velit teſtamentum ſuum. Quemadmodum enim vnuſquiſque priuatos intra parietes recte condit teſtamentum, adhibitis ſeptem teſtibus, reliquiſque obſeruatis ſollemnitatibus, quas leges a teſtatore exigunt: *ita omnem ſollemnitatem ſuperare videtur, quod inſertum mera fide precibus inter tot nobiles probataſque perſonas etiam conſcientiam Principis tenet*, nec minus *ſecurus eſt, qui actis cuiuſcumque iudicis aut municipum, mentis ſuae poſtremum publicauit iudicium* (c). Prius tamen Romae faciebant plerique, quumque in tantis ſollemnitatum ambagibus facilis eſſet lapſus hominis priuati, et negotiorum ciuilium imperiti: plerumque vtebantur conſilio iuriſperiti, adeo vt ſcribere non dubitet ARRIANVS (d): *Διαθήκην μὲν οὐ γράφει μὴ εἰδὼς, τῶν δεῖ γράφειν, ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδότα. Teſtamentum nemo ſcribit, niſi aut ipſe ſciat, quomodo ſcribendum ſit, aut eius rei peritum adhibeat.* Vt iam non dicamus, *iuri ſtudioſorum et iuris petitorum teſtamenta ſcribentium aut dictantium* mentionem fieri et apud SVETONIVM (e), et in ipſo iure noſtro (f). At optionem illam ſuis non vbique indulgent iura ſtatutaria, ſed publica duntaxat teſtamenta fieri permittunt, partim vt ſi forte male conſulere poſteritati decreuerint, magiſtratui ſit occaſio, iis meliora ſuadendi, partim vt compendium fiat tot litium, quae de ſollemnitatibus teſtamentorum externis plerum-

(z) Stryk. Cautel. *Teſt. Cap. VI. Memb.* II. §. III. *ſeq.*

(a) Stryk. *ibid.* §. VIII. *ſeq.*

(b) Hert. et Thomaſ. *Diſſ. de feud. oblat.*

(c) *L. 19. C. de teſtam.*

(d) Arrian. *Diſſ. in Epictet. Lib.* II. *Cap.* XIII.

(e) Sueton. *in Neron. Cap.* XXXII.

(f) *L. 88. §. 17. ff. de legat.* 2.

que agitantur. Sic ſane Ivre Lvbecensi (*g*) nuncupatiuum teſtamentum condi oportet *in gegenwartigkeit zweyer Rathmannen*, ſed et ſi in ſcriptis quis teſtari malit, tabulae offerendae ſunt Senatui, ceu patet ex verbis (*h*): *Ordnet ein Mann ſein Teſtament, vnd vbergiebt daſſelbe den Rathmannen, welche es auch, wie gebrauchlichen, empfangen*. Equidem hanc Ivris Lvbecensis diſpoſitionem non impedire exiſtimat Mevivs (*i*), quo minus et adhibitis ſollemnitatibus, iure Romano praeſcriptis, quis recte de rebus ſuis diſponat, idque etiam viſum eſt Sibrando (*k*): ſed non aliam habent huius ſententiae ſuae rationem, quam quod Lubecenſes ſollemnitates iuris, introducta illa teſtandi ratione, non abrogarint. Ego vero me vix intelligere fateor, cur de caſu, ſi duorum Senatorum non ſit copia, addiderint: *Konte man aber ſo eilends die Raths-perſonen nicht haben, ſo konnen zweene beſeſſene Burger ein ſolch Teſtamen bezeugen, doch allein von zehen Marck Silber, darunter, vnd nicht daruber*. Cur enim non potius teſtatori commendaſſent, vt ſeptem rogatis teſtibus coram iis vltimam voluntatem enunciaret, ſi admittere intra moenia voluiſſent teſtamentifactionem Romanam? Hambvrgensivm tamen ivre (*l*) nullum eſt dubium. Quamuis enim et illud moneat, maiores, pertaeſos litium, quae de teſtamentorum ſollemnitatibus ſuboriri ſolent, iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus formam teſtandi ſimpliciſſimam praeſcripſiſſe, puta, vt, adhibitis duobus Senatoribus et Secretario, teſtator vltimam voluntatem vel viua voce enunciet, vel ſcriptam offerat: paucis tamen interiectis additur (*m*); *VVolte auch iemand aus ſonderbaren bewegenden Vrſachen lieber nach Ordnung vnd Zierlichkeit der gemeinen Rechten ſein Teſtament aufrichten, dann obgeſetzter heilſamer Form ſich gebrauchen: ſo ſoll ihm ſolches auf ſeine Gefahr hinſuhro zugelaſſen, iedoch die Notarien dabey gewarnet ſeyn, allen moglichen Fleiſs anzuwenden etc.* Ivre Coloniensivm (*n*) teſtamenta fieri oportet, adhibitis tabellione, duobus teſtibus, viris honeſtis, totidemque Scabinis, qui et audiant teſtatorem et eius tabulas, ſi in ſcriptis teſtetur, ſignent, eo tamen obſeruato diſcrimine, vt, ſi quis de fundis et reditibus annuis teſtetur, eius tabulae in ſcrinio vel archiuo Scabinorum reponantur, ſin de mobilibus, in arbitrio teſtatoris poſitum ſit, an id ad acta deponere, an domi ſuae adſeruare malit. Zittauiae, quae mihi patria contigit, Statvtis municipalibus (*o*) cautum eſt, *daſs wer ſein teſtament vnd lezten vvillen bey geſunden Leibe oder im Siechbette machen vvill, das thun ſolle guter Vernunfft, mit vvohlbedachten Muthe, vnd mit Vervviſſen eines Ehrbaren Rahts, in Gegenvvertigkeit zvveyer oder mehr hierzu von einem Rath, oder den Gerichten, erforderten Perſonen.* Quum-

(g) *Ius Lubec. Lib.* II. *Tit.* I. *art.* II.

(h) *Ibid. art.* IV.

(i) Meu. *Comm. ad Ius Lubec. Lib.* II. *tit.* V. *art.* II. *n.* 162.

(k) Sibrand. *de Iure publ. Lubec. Part.* I. *ſect.* VIII. *n.* 61.

(l) *Ius Hamb. Part.* III. *tit.* I. *Art.* I.

(m) *Ibid. art.* III.

(n) *Ius Colon. tit. von Teſtamenten und Vermachtn.*

(o) *Statut. tit. von Teſtamenten.*

Quumque paullo poſt moneant ſtatuentes, teſtamentum, hac forma obſeruata, conditum ratum fore, quid, neglecta hac forma, futurum ſit, ita docent: *VVas aber ſonſt vor Teſtament gemachet vverden, ohn Vorvviſſen oder Beyſeyn des Raths, oder der Gerichte, die ſollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Nahmen eines Teſtaments haben, ſondern vor nichtig, krafftloſs, und vnbundig angeſehen, vnd gehalten vverden.* Sed id et aliis permultis locis obſeruatur, vt ſuperuacuum videatur, ei teſtandi formae diutius inhaerere.

§. XXVIII.

Id quoque ſingulare, ac Germanis proprium eſt quod, quum ius Romanum, ſi a perſonis, quibus legitima debetur, diſceſſeris, nulli mortalium imponat neceſſitatem, alicui quidquam legandi, ſed id omne teſtatoris arbitrio relinquat, in Germania teſtamenta paſſim irrita habeantur, niſi iis aliquid piae cauſſae vel reipublicae fuerit relictum. Hinc ſaepe in teſtamentis legas, teſtatorem primo omnium aliquid legare ad reficiendas vias ponteſque, et alia opera publica, ſarta tecta ſeruanda, itemque eccleſiis, ſcholis, pauperibus. Id quod non vbique voluntatis, ſed pleriſque neceſſitatis habetur. Quod vt exemplis quibuſdam illuſtremus: primo omnium nobis ſuccurrunt STATVTA ZITTAVIENSIA (p), paullo ante laudata, quae in primis teſtatoribus commendant, vt gloria Dei ſibi ſupremam legem ſtatuant, deinde vt, et ciuitatis vtilitati ſtudeant, et aliquid legent, *zu Erbauung VVege vnd Stege, auch zu Erhaltung Mauren, Thurne, Pforten, Graeben vnd Brucken, neben dem, das zum Gottesdienſte verordnet.* Quod ſi quis neglexerit, ſub finem ſubiicitur clauſula: *VVas aber ſonſt vor Teſtament gemacht vverden - - - darinnen Gottes Ehre vnd gemeinen Nutzes vergeſſen vvird, die ſollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Namen eines Teſtaments haben, ſondern nichtig, krafftloſs vnd vnbundig angeſehen vnd gehalten vverden.* Similis quodammodo eſt diſpoſitio IVRIS HAMBVRGENSIS (q): *Ferner ſoll von einem ieglichen Teſtament zum vvenigſten ein Marckſtucke zu VVegen vnd Stegen gegeben vverden. Vnd da Frau vnd Mann ein Teſtament zuſammen machen, ein ieder ſo viel zu geben ſchuldig ſeyn, vnd ſolches vnverzuglich in die Kammerey gelieffert vverden.* Enimuero, quum hic lex certam ſummam exprimat, infra quam nemo legatum aliquod relinquere poſſit ad vtilitatem publicam: non dubito, quin ea diſpoſitione neglecta, ratum tamen futurum ſit teſtamentum, modo heredes tantumdem in aerarium publicum conferant. Sed talia paſſim reperias in STATVTIS ciuitatum, quae argumento eſſe poſſunt luculentiſſimo, Germanos multo arctioribus legibus circumſcripſiſſe teſtatores, quam Romanos, adeo vt et quae legata ab iis relicta vellent, legibus definiuerint.

Itemque alicubi non valent teſtamenta, niſi in quibus ad piam cauſſam, vel rei publicae vtilitatem aliquid relictum.

(p) *Statuta Zittau. ibid.*

(q) *Ius Hamb. Part.* III. *tit.* 2. *art.* XVI.

Digitized by Google

§. XXIX.

Quin et agnatis legitima alicubi adimi non poteſt.

Sed id multo magis ex eo intelligitur, quod et agnatis cognatiſque legitima relinquenda eſt iure Germanico. Iure Romano portio legitima non aliis debetur, quam liberis, parentibus et fratribus ſororibuſque, ac ne his quidem omnibus, ſed iis duntaxat, quibus perſona infamis, vel leuis notae macula laborans praelata eſt (r). Ac proinde recte ac prudenter monet VLPIANVS (s): *cognatos proprios, qui ſint vltra fratres, teſtamenta tamquam inofficioſa accuſaturos, melius facere, ſi ſe ſumtibus inanibus non vexent, quum obtinendi ſpem non habeant*. Itaque agnati et cognati hoc iure non melioris conditionis erant, ac extranei, quos teſtamento vel praeterire licebat, vel inſtituere, prout id mereri teſtatori viderentur. Multo maiorem vero eorum curam ſuſceperunt legiſlatores Germanorum plerique, quibus aequiſſimum viſum eſt, cognatis non minus, quam liberis, parentibus ac fratribus ſororibuſque, legitimam aliquam bonorum portionem relinqui. Quum enim iam ſupra demonſtratum ſit, in multis Germanicae originis ciuitatibus de bonis auitis ac hereditariis, vel omnino non, vel pro parte duntaxat, teſtamenta condi poſſe, conſequens ſane eſt, vt cognati reliqua accipiant non beneficio teſtatoris, ſed ex prouiſione legis, adeoque legitimam portionem apud Germanos quoſdam multo latius patere, quam apud Romanos, et non modo liberis, parentibus, fratribuſque et ſororibus, verum etiam, illis non exſtantibus, cognatis competere: vt dubitari poſſit, an non iis locis, vbi de certa tantum bonorum parte teſtamenta valent, etiam non inſtituta turpi perſona, fratres et ſorores poſſint conqueri, et annon eadem querela, iis deficientibus, etiam proximis cognatis dari debeat? Sed quum plerumque teſtamenta pro illa parte, quam relinqui prohibent, pro nullis habeant STATVTA, et ICti eorum locorum iam adſueti ſint iurisprudentiae Romanae, neganti, eos, qui vltra fratres ſunt, teſtamentum tamquam inofficioſum accuſare poſſe: non mirum profecto eſt, et iis locis Romanas phraſes in foro perſonare, quum res ipſa a iuris Romani principiis quam maxime abhorreat.

§. XXX.

Si quis aliquo loco ſecundum iſtius leges teſtatus ſit, an et alibi ſubſiſtat teſtamentum?

Sed quum tam varia ſit apud Germanos teſtandi ratio: quaeſtio hic ſuboritur, an teſtamentum ſecundum cuiuſque loci ritus et conſuetudines conditum, aliis etiam locis, vbi eiuſmodi mos teſtandi extra vſum eſt, valeat? Vbi merito, adhibita diſtinctione, reſpondendum videtur. Si enim de ſolemnitatibus quaeritur: nullum eſt dubium, quin ſufficiat, eo ritu conditum eſſe teſtamentum, qui iſto loco, vbi tabulae factae ſunt, legibus moribuſue receptus eſt. In omnibus enim negotiis, quae vel inter viuos per modum contractum, vel mortis cauſſa explicantur, ad conſuetudinem eius regionis, in qua geſtum negotium, reſpiciendum eſſe, ipſae leges noſtrae inculcant

(r) L. 27. C. de inoff. teſt. (s) L. 1. ff. eod.

Digitized by Google

cant (*t*). Sin de bonis quaeſtio eſt; non quidem erit dubium, quin ea diſpoſitio porrigatur ad bona etiam alibi ſita, ceu recte obſeruarunt Strykius (*u*) et Hubervs (*x*). At id quidem ceſſaret procul dubio, ſi teſtatorem diſponere de certis bonis prohibeant leges, et ſtatuta illius regionis et vrbis, vbi bona iſta ſita ſunt. Hinc recte obſeruat Hubervs (*y*), ciuem Friſium fruſtra teſtari de agris et fundis, quos in agro Groningano poſſideat, quia Groninganorum legibus teſtamenta de rebus ſoli, ſeu immobilibus, prohibeantur. Et Strykivs (*z*), elegantem adducit ſpeciem, quod quum aliquis Lubecae, ſed in aedibus Senatui non ſubiectis, habitans, et principis cuiuſdam Germanici conſiliarius, teſtamentum condidiſſet de bonis hereditariis, Lubecae et in vrbis iſtius territorio ſitis, irritae fuerint tabulae, quod ad illa bona adtinet, quia de illis teſtamento conſtituere per leges Lubecenſes nemini omnino liceat. Nec magis ratum ſane eſſet teſtamentum, apud nos conditum, quo quis bona auita, Lubecae vel Hamburgi ſita, heredi extraneo relicta vellet, quia illa qualitas, quod extraneo relinqui nequeunt bona haec ibi ſita, ita adficit, vt eam teſtamento alibi facto iſtis adimere nullatenus poſſit. Idem denique dixerim, ſi quaeſtio moueatur, an eius teſtamentum, qui apud nos habilis habetur, de illis etiam bonis valeat, quae reperiuntur alibi, vbi per leges inhabilis cenſetur? Adfirmat et hoc Hubervs (*a*), praeterquam vnico caſu, ſi id manifeſto in fraudem legum patriarum feciſſe teſtatorem adpareat. Hinc ſi quis e. g. anno aetatis decimo quinto condidiſſet teſtamentum: dubitandum vix putarem, quin illud valiturum ſit et de bonis alibi ſitis, vbi exacto demum anno decimo octauo vel viceſimo teſtamentum facere poſſet. At ſi quis domo Hamburgenſis, quindecim annorum puer, eo conſilio ſe ad nos conferret, vt teſtamentum condat, cuius condendi facultatem Hamburgi decimo octauo demum aetatis anno habiturus eſſet, eae tabulae in patria procul dubio non habiturae eſſent effectum, quia alioquin nihil foret facilius, quam leges patrias a ciuibus eludi, et penitus propemodum euerti.

§. XXXI.

Heredis inſtitutio multis locis haud neceſſaria.

Sed vt e diuerticulo redeamus in viam: quam diuerſa principia fuerint iuris Germanici Romanique circa teſtamentifactionem, vel ex eo colligitur, quod quum his teſtamentum ſine heredis inſtitutione nullius momenti eſſet, illis eiuſmodi tabulae nihil abſurdi prae ſe ferre viderentur. Romanis heredis inſtitutio erat *caput et fundamentum totius teſtamenti* (*b*), quia ſine ea *nihil in teſtamento ſcriptum valebat* (*c*), niſi quod legata relicta, inductis heredum nominibus, ex benigniore interpretatione admiſiſſe Antoninum Imp. refert Marcellvs (*cc*). Hinc ſecundum ius Romanum capita omnia reliqua ſine peri-

(t) *L. 6. ff. de euict.*

(u) Stryk. Cautel. *Teſt. Cap. XV.* §. XIII.

(x) Huberus *de Colliſ. Leg.* §. III. *et IV.*

(y) Huber. *ibid.* §. *XV.*

(z) Stryk. *ibid.* §. *XV.*

(a) Huber. *ibid.* § XII. *et* XIII.

(b) §. 34. *Inſt. de legat.*

(c) *L. 1. §. vlt. ff. de vulg. et pup. ſubſt.*

(cc) *L. 3. ff. de his, quae in teſt. del.*

Digitized by Google

periculo abeſſe poſſunt, veluti ſubſtitutiones, legata, donationes, fideicommiſſa, tutorum datio; at ſi abeſt heredis inſtitutio, non id teſtamentum eſt, ſed codicillus, ad heredes legitimos ſcriptus, licet vel maxime omnia facta ſint rite ac ſollemniter. Ex quo patet, quid ſibi velit VLPIANVS (*d*), dum alicubi teſtamentum quinque, tribus, duobus, immo denique vno verbo abſolui poſſe ſubtiliter ſcribit. En eius verba, quae ideo integra adferre iuuabit, vt ſimul elegantem doctiſſimi, qui ſaeculum noſtrum illuſtrat, iureconſulti, CORNELII VAN BYNKERSHOEK (*e*), emendationem, qua perplexo huic loco medicinam fecit, commendemus, maxime quum nouum illud ac incomparabile obſeruationum volumen, quod nuper admodum prodiit, nondum in omnium manibus verſetur: *Qui neque legaturus quid eſt, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis poteſt facere teſtamentum, vt dicat*: LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Ita SABINVS, cuius ad verba iam haec addit VLPIANVS: *Haec autem ſcriptura pertinet ad eum, qui non per ſcripturam teſtatur, qui poterit etiam tribus verbis teſtari, vt dicat:* LVCIVS HERES ESTO: *nam et* MIHI *et* TITIVS *abundat*. Siccine vero haec SABINI verba tantum ad teſtamenta nuncupatiua pertinent? Quae vero ratio eſt, cur de teſtamentis ſcriptis; aliud ſtatuendum videatur? Praeclare ergo laudatiſſimus CORN. VAN. BYNKERSHOEK ex regula geminationis legit: *Haec autem ſcriptura pertinET ad eum*; id eſt, *pertinet et ad eum*. Pergit VLPIANVS: *Si autem ſic ſcribat*: LVCIVS HERES, *licet non adiecerit*: ESTO, *credimus, plus nuncupatum, minus ſcriptum*: et ſi ita: LVCIVS ESTO, tantumdem *dicimus*. Itaque et duo vocabula conſtituere teſtamentum, animaduertit. Denique tentat, an non vnum ſufficiat vocabulum, de eoque ita ſuam depromit ſententiam: *Ergo et ſi ita*, LVCIVS, *ſolummodo? Marcellus non inſubtiliter non putat hodie hoc procedere. Diuus autem Pius, quum quidam portiones inter heredes diſtribuiſſet ita*: ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, *nec adieciſſet*, HERES ESTO: *reſcripſit, valere inſtitutionem, quod et* IVLIANVS *ſcripſit*. Itaque contra Marcellum defendit VLPIANVS, et vno verbo conſtare poſſe integrum teſtamentum, idque ex ea ratione, quod ex Antonini Pii Imp. et Saluii Iuliani ſententia intelligantur verba HERES ESTO, ſi vel maxime ea ſubticuiſſet teſtator. Vbi neminem turbare debet φράσις EX PARTE TOTA, quaſi ſibi inuicem repugnent TOTVM et PARS, adeoque ſine manifeſta contradictione coniungi nequeant. Nam et hic oſtendit vir, quem paullo ante laudauimus, eruditiſſimus (*f*), *totum* hic non eſſe *ſolidum*, *integrum*, *indiuiſum*: ſed, priore ſyllaba correpta, correlatum τῷ *quotum*, adeoque partem quotam ſignificare, vti apud MANILIVM (*g*)

> *Detrahitur ſummae* TOTA PARS, *quota demit vtrimque Omnibus ex horis*.

Adeo

(d) L. 1. §. 3. 4. ff. *de hered. inſt.*
(e) Bynkerſh. *Obſ. Lib. V. Cap.* I.
(f) Bynkerſh. *ibid. p.* 4.
(g) Manil. *Lib.* III. *v.* 447.

Digitized by Google

Adeo ergo neceſſaria Romanis viſa eſt heredis inſtitutio, vt ab illa ſubſtantiam capere teſtamentum videretur, ac proinde vnum verbum totum abſolueret, modo illud teſtator, ſeptem adhibitis teſtibus, obſeruatiſque reliquis ſollemnitatibus, vel ore enunciaſſet, vel in ſcripturam retuliſſet. At ab hac quoque Romanorum philoſophia alieniſſimas ſe oſtenderunt quaedam Germaniae ciuitates, in quibus et ſine heredum inſtitutione valet teſtamentum, quia, vt iam ſupra obſeruauimus, medio etiam aeuo, quum primum teſtamenta in Germania innoteſcerent, ea magis donationes et legata, quam heredis inſtitutionem complecti viderentur. Hinc VINNIVS (h): *Multorum locorum legibus*, inquit, *aut moribus nunc ita comparatum eſt, vt heredis inſtitutio ad ſubſtantiam teſtamenti non videatur neceſſaria, quo ſenſu hodie teſtamenta adpellamus: nam et id teſtamentum dicitur, in quo, relictis tantum legatis, nulla heredis inſtitutio facta eſt.* Quum vero VINNIVS ea de re teſtimonium denunciet ſcriptori peregrino, IOANNI DE CASTILLO SOTOMAYOR (i), atque inde quis facile ſuſpicari poſſet, non Germanicum hoc eſſe, ſed peregrinum, et non niſi in Hiſpania vſu receptum: adſeremus nos legem vere Germanicam, quae, teſtamentum et ſine heredis inſtitutione ratum eſſe, diſerte ſtatuir. Eſt illa ex IVRE HAMBVRGENSIVM (k), atque ita ſe habet: *Ob vvohl auch in gemeinen Rechten die Erbſetzung in einem ieden Teſtament fur das Haupt-Stuck gehalten vvird: ſo ſollen doch nach dieſem vnſerm Stadt-Recht, zu Hamburg, des Teſtatoris vvillen, darinn kein Erbe benennet vvird, fur kraffiig gehalten, vnd vollſtrecket vverden.* Ita et ſupra vidimus, quamuis IVS LVBECENSE (l) ſanciat, vt teſtamentum quoduis heredis inſtitutionem contineat, quin et formulam inſtituendi praeſcribat, doctores tamen, et inter eos MEVIVM (m), heredis inſtitutionem in hoc articulo improprie accipere pro donatione certae rei, et nihilominus totum textum, tantum vt iuri Romano congruat, ita interpretari, ex Lubecenſium ſtatutis teſtamentum requirere heredis inſtitutionem, et tamen non opus eſſe, vt inſtituatur cognatus proximus, modo huic quidquam donetur, veluti octo ſolidi et quatuor denarii, ne plane praeteritus videatur. Mihi vero verba ipſa conſideranti non videtur dubitandum, quin illud, quod de heredis inſtitutione neceſſaria praecipitur, de nouo ex iure Romano acceſſerit, ius tamen vetus in eo ſeruatum ſit, quod nemo, niſi ex cognatis, poſſit inſtitui. Quem ſenſum turbaſſe interpretes recentiores, non ſane mirum eſt, quum id ſibi negotii crediderint ſolum dari, vt ius patrium conſortiſſimis interpretationibus peruerterent, et ad iuris Romani ſenſum, quoad fieri poſſet, inflecterent. Ceterum et alibi in Belgio non neceſſariam videri heredis inſtitutionem, teſtamentumque vocari, in quo legata tantum repe-

(h) Vinn. *ad* §. 12. *Inſt. de hered. inſt.*
(i) Io. de Caſtillo *de Vſufr. cap.* LX.
(k) *Ius Hamb. Part.* III. *tit.* I. *art.* XXII.
(l) *Ius Lubec. Lib.* II. *tit.* I. *art.* XII.
(m) Meu. *ad Ius Lubec. Lib.* II. *Tit.* I. *art.* XII. *n.* 6.

reperiantur, iam obſeruarunt GVDELINVS (*n*) et FRANC. ZYPAEVS (*o*), quorum ſcrinia iam expilare nolumus.

§. XXXII.

Alibi ne permiſſa quidem.

Quin tantum abeſt, vt heredis inſtitutio Germanicae originis gentibus caput et fundamentum teſtamenti viſa ſit, vt quibuſdam locis ne quidem permittatur per leges, heredem inſtituere. Romanis *et vnum hominem, et plures, vſque in infinitum, quot quis vellet, heredes facere licebat* (*p*): Germanis quibuſdam ne vnum quidem, quia non patiebantur alios defunctis ſuccedere, quam ſuos cuique liberos, proximoſque cognatos. Quamuis itaque paullatim et teſtamentifactionem receperint, ac ciuitate veluti donarint; noluerunt tamen quidam ideo nuncium mittere legibus patriis, ac proinde teſtatores tantum legata, fideicommiſſa, donationes teſtamentis ſuis relinquere paſſi ſunt, nemini conceſſa facultate heredem, ſucceſſorem vniuerſalem futurum, inſtituendi. Adduxit quaedam eius moris exempla VINNIVS (*q*) qui et GVDELINVM (*r*) et CHRISTINAEVM (*s*) teſtes laudat, eorumque nixus auctoritate ſcribit: *Quin etiam ſecundum quarumdam ciuitatum leges ne locum quidem in teſtamentis habet heredis inſtitutio. Sic enim dictant leges Pariſienſium, Aurelianenſium, Gandauenſium, Cortracenſium. Quod tamen ita paſſim accipitur, vt, ſi heres inſtitutus, pro legatario tantum his habeatur.* Quamuis vero priora exempla non tam ad Germanorum, quam Francorum, mores et leges pertinere videantur: iam pridem tamen obſeruarunt viri docti, in Francia quoque quam luculentiſſimas ſupereſſe iuris veteris Germanici reliquias, quas, a veteribus Francis Galliae illatas, non ſine cura ſeruarunt poſteri, quin aliquando religioſius, quam ipſi Germani, cuſtodiuerunt.

§. XXXIII.

Cur tam multae Germaniae prouinciae peregrinos, quam maiorum, mores ſequi maluerint?

Nimirum iamdudum Germanos pleroſque inceſſit neſcio quae nouandi libido, vt, priſcis moribus magis magiſque paullatim damnatis; nullam fere iuris prudentiae Romanae partem cupidius reciperent, quam, quae de teſtamentis praecipit. Eo factum eſt, vt pauca illa, quae ex variarum prouinciarum ciuitatumque ſtatutis collegimus, tamquam fractae, quaedam nanteſque in gurgite vaſto tabulae, ſuperſint, iura autem communia reliquam Germaniam fere omnem veluti inundarint. Cauſſae eius rei variae ac multiplices. Eſt enim primo ita natura comparatum, vt homines nihil omnino libertati putent eſſe anteferendum. Quid itaque Germanis iucundius eſſe potuiſſet, quam liberrimum illud de rebus ſuis ſtatuendi arbitrium? quid gratius, quam facultas indulgendi adfectibus, alioſque vel honorandi, vel exclu-

(n) Gudelin. *Iur. Nou. Lib.* II. *Cap.* V. *inſt. n.* 1.
(o) Zypaeus *Notit. Belg. p.* 182.
(p) §. 4. *Inſt. de hered. inſt.*
(q) Vinn. ad §. *vlt. Inſt. de hered. n.* 8. *et Decīſ.* CCCV. *n.* 17.
(r) Gudelin. *Iur. nouiſſ. Lib.* II. *Cap.* V.
(s) Chriſtin. *Vol.* I. *Deciſ.* CCXLVII.

eludendi pro lubitu? Id quod ſane hoc ipſo perſpicue oſtendunt Germani, quod ſuprema illa iudicia vocant *ihren letzten vnd* LIEBSTEN *Willen*. Deinde et nemo eſt, quin de futuris temporibus magis ſere, quam de praeſentibus, ſollicitus ſit. Ob hanc quoque cauſſam non poteſt non iucunda videri poteſtas illa diſponendi in tempus futurum, poſteriſque etiam leges, prout viſum fuerit, praeſcribendi. Hinc diuites animaduertimus in eo non adquieſcere, quod heredem ſibi ſcripſerint, ſed et, quid heredibus heredum, horumque poſteris faciendum ſit, ſollicite praecipere, quaſi Deo haec curae non eſſent, vel ipſi ſaltem prudentius haec omnia diſpenſare poſſint, quam prouidum iſtud Numen. Nullum ego fere reperias teſtamentum, in quo non teſtator familiae, quam poſt ſe futuram ſperat, per multa ſaecula leges ferat, incredibili, vt putat, prudentia ſcriptas, quum poſtea doceat euentus, fruſtraneam hanc fuiſſe teſtatoris ſollicitudinem, nihilque homines poſſe contra ſapientiſſima illa Dei decreta, quibus rerum humanarum ordo voluitur. Denique vel praecipua cauſſa, cur tam facile teſtamentifactionem Romanam in ciuitates ſuas admiſerint Germani, in eo poſita videtur, quod iuri ciuili iam antea viam veluti muniuiſſet ius pontificium. Perſuaſum erat hominibus, eum, qui ſeiunctae a corpore animae conſultum velit, non poſſe quidquam facere rectius, quam ſi moriens locupletaret eccleſias, coenobia, ptochotrophea, ſimiliaque collegia, quae piae cauſſae adnumerarentur. Id vero non modo ad immortalem mortuorum gloriam, ſed et ad expiationem delictorum, per omnem vitam admiſſorum, pertinere credebatur. Hinc primum de ſalute ſua ſolliciti, teſtamenta condere coeperunt pro remedio animae, ſed ſimplicia admodum, adhibitis parocho et aliquot teſtibus, viris bonis, qui de enixa illa voluntate ſua, ſi quid humani contingat, teſtimonium perhiberent. Ab his vero initiis facilis profecto fuit progreſſus ad vlteriora. Quum enim deinde Germanica pubes, neſcio quo adflata ſidere, certatim Bononiam addiſcendi iuris ciuilis gratia confluxeret, ea ICtorum colonia, reuerſa domum, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt doctrinas de teſtamentis, quibus ſub alio caelo imbuta fuerat, in rem ciuium ſuorum verteret, eoſque ſollemnius ad legum Romanarum normam teſtari doceret. Ita demum factum eſt, vt vbique iuſta teſtamenta more Romanorum ſcriberentur, et miraretur Germanie, ſe tam breui tempore factam eſſe Romanam.

§. XXXIV.

Ea vero rerum conuerſio quam multa ſimul incommoda inuexerit in Germaniam, facile intelligitur, idque agnouere iureconſulti cordatiores tantum non omnes, quibus nimius iuris peregrini amor non omnem intelligentiae aciem praeſtrinxit. Iam enim iudices in foris omnibus quam maxime fatigarunt lites de teſtamentorum ſollemnitatibus, ſubſtitutionibus, legatis, fideicommiſſis, vnde tam opima aduocatis meſſis ſuccreuit, vt Baldum gloriatum eſſe ſciamus, ſe ſolis con-

Effectus receptae teſtamentifactionis liberrimae.

controuerſiis de ſubſtitutionibus XV. millia aureorum lucratum (t). Nec ignorum eſt ALBERICI ROSCIATIS elogium, quo illud iuris caput de ſubſtitutionibus commendauit auditoribus (u): *haec materia inter omnes eſt, ſicut mare Anglicanum, ſcilicet profunda, vtilis, ſubtilis, et per conſequens periculoſa, quotidiana, et vtilis, quoad burſas aduocatorum, ſicut expertus ſum in magnis hereditatibus. Vnde poteſt dici mare magnum et ſpacioſum, in quo ſunt reptilia quaſi ſine numero.* Sane quod de ſubſtitutionum materia profeſſi ſunt doctores, id de omnibus cauſſis teſtamentariis verum experimur, quod nullae temere vberiorem litibus materiam, nullae aduocatis, quibus in turbido conſilium eſt, occaſionem promtiorem praebeant lucrum faciendi, quam illae, quae ex vltimis hominum elogiis oriuntur. *Quo cautius quis*, inquit STRYKIVS (x), *poſteritati ſuae teſtando conſulere intendit, eo maiorem litibus ſuppeditat occaſionem, ex quo non raro contingit, vt maxima patrimonii pars ob iurgia inſtitutorum ſubſtitorumque, vt et legitimorum heredum, ſuper voluntate defuncti oriunda, aduocatorum praeda fiat.* Hinc multi auctores fuere principibus, vt teſtamentifactionem plane proſcriberent e re publica: alii ad reſecandas tot litium tricas conſultiſſimum fore cenſuerunt, ſi nimiae illae ſollemnitatum ambages omnino tollerentur, et pagano cuiuis tribueretur priuilegium, quod militibus datum nouimus (y). Sed vana fuere haec ſimiliaque conſilia, quia iam adeo inueteratus eſt morbus, vt paene impar ei omnis medicina videatur.

§. XXXV.

Concluſio diſſertationis.

Sed iam tot pagellas nobis procedere animaduertimus, quot diſſertationi academicae deſtinari ſolent. Quare non diutius immorabimur quaeſtioni licet pulcherrimae, maxime quum excluſis temporis anguſtiis, pleraque nobis attingere potius, quam pro dignitate pertractare licuerit. Deo vero ſoſpitatori, quod vnum supereſt, gratias agimus immortales, votaque pro praeſtito auxilio flagrantiſſima pietate nuncupamus.

(t) Dauth. *de teſtam. ad l.* 1. *D. de vulg. et pupill. ſubſtit. pag.* 503.
(u) Dauth. *ibid.*
(x) Stryk. *Cautel. teſtam. cap.* 1. §. 1.
(y) Stryk. *ibid.*

FINIS Sylloges I.

IO. GOT. HEINECCII, IC.

OPVSCVLORVM VARIORVM

SYLLOGE II.

Nunc primum in unum faſciculum collecta.

DE PECVNIA, IN CASVM, SI CAVSSA CECIDERINT, AB ADPELLANTIBVS ALIISQVE, SENTENTIAS IMPVGNANTIBVS, DEPONENDA.

EXERCITATIO XXVIII.

§. I. Lites non oportet eſſe ſempiternas, et cauſſae tamen accurate decidendae. §. II. Hinc varia a Romanis inuenta ſunt remedia ſuſpenſiua et deuolutiua: veluti INTERCESSIO. *§. III.* ADPELLATIO. *§. IV.* SVPPLICATIO *et* RESTITVTIO IN INTEGRVM. *§. V. Attamen temere adpellandi pruritus coercebatur, praefinito adpellationibus certo tempore. §. VI. Adpellatione non niſi bis conceſſa. §. VII. Ea quibuſdam caſibus plane prohibita. §. VIII. Inſtituti ratio et conſilium agendi de pecunia, ſuccumbentiae, quam vocant. §. IX. Origo huius pecuniae, an ab Athenienſibus? §. X. An a Romanis, et quidem ex L. 5. C. quorum adpell. non recip. §. XI. An ex L. 6. §. 4.*

Digitized by Google

C. de adpell. et L. 10. C. Theod. de adpell. non recip. §. *XII. An ex Paulli receptis ſententiis ?* §. *XIII. Depoſitio illa vere eſt ex iure Germanico.* §. *XIV. Quod probatur ex legibus antiquis.* §. *XV. Itemque ex iure Saxonico.* §. *XVI. Et ex ſtatutis vetuſtioribus.* §. *XVII. Huius pecuniae ſuccumbentiae vſus, natura et indoles.* §. *XVIII. Eam, deficiente lege, exigere non poſſunt iudices.* §. *XIX. Niſi priuilegium eam exigendi acceperint.* §. *XX. Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio vtentibus remedio.* §. *XXI. Non tamen promiſcue ab omnibus.* §. *XXII. Leges de hac depoſitione et extendi, et reſtringi poſſunt.* §. *XXIII. An, pluribus ſententiam impugnantibus, a ſingulis deponenda ſit pecunia ?* §. *XXIV. Quanta deponenda ſit ?* §. *XXV. An idonea cautio pro depoſitione ſit ?* §. *XXVI. Quando deponenda haec pecunia ?* §. *XXVII. Tempus hoc poteſt prorogari, maxime abſente prouocante.* §. *XXVIII. Victor hanc pecuniam repetit.* §. *XXIX. Eamdem amittit victus. An et is qui adpellationi renunciauit, quine fatalia neglexit ?* §. *XXX. An, qui pendente adpellatione cum aduerſario tranſegit ?* §. *XXXI. Cui cedat illa pecunia pro commiſſa habita ?* §. *XXXII. Concluſio diſſertationis.*

§. I.

Lites non oportet eſſe ſempiternas, at cauſſae tamen accurate cognoſcendae.

Intereſt reipublicae, diligenter, et accurate cognoſci litigantium cauſſas, nec quidquam, quod ad indagandam excutiendamque veritatem pertinere videatur, a bono iudice praetermitti, ne vel indicta, aut non ſatis diſcuſſa cauſſa, condemnetur reus, vel actor iure ſuo praecipiti ſententia priuetur. At non minus reipublicae intereſt, lites non eſſe ſempiternas, ſed quam primum, ſi fieri poſſit, iuſta atque aequa ſententia finiri. Nam vti recte iudicat philoſophorum πολιτικώτατος, ARISTOTELES (*a*), οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὲν δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβάνειν τέλος. *fruſtra iudicantur cauſſae, niſi hae demum ad finem perducantur.* Praeterea moleſta illa litium diuturnitate non modo hominum fortunae euertuntur, amicitiae diſtrahuntur, odiaque internecina inter cognatos et ciues gliſcunt, ſed et id euenit, vt homines tribunalia, tamquam ſcopulos, fugiant, ſibique manu ius dicere malint, ne pro vna leuiore iniuria vindicanda duplo maiorem deuorare cogantur. *Properandum* itaque recte *viſum eſt* IVSTINIANO (*b*), *ne lites fiant paene immortales, et vitae hominum modum excedant*: ſed nobis ita merito videtur properandum, ne accuratae cauſſarum diſcuſſioni quidquam decedat. Qua in re quaecumque ciuitates iuſtum tenuerunt modum, quaeque ita

[a] Ariſtot. *Politic. Lib.* VI. *Cap.* VIII. (b) *L.* 13. *pr. C. de iudic.*

Digitized by Google

ita conſtituta habuerunt iudicia, vt nec accuratior cauſſae cognitio celeritati iudicis, nec haec illi obeſſe: eas demum ter quaterque beatas dicendas, exiſtimamus, quum ſolae id, cuius cauſſa homines in reſpublicas coaluerunt, ex voto conſequutae eſſe videantur.

§. II.

Quandoquidem vero ad diligentem atque accuratam cauſſarum cognitionem et id pertinet, vt ne ab vnius iudicis arbitrio vita, fortunae, atque exiſtimatio hominum pendeant, ſed iis, qui ſe vel aduerſarii calumniis ac potentia, vel iudicis iniquitate, oppreſſos conqueruntur, in alterius aequitate perfugium ſit: non mirum profecto eſt, gentes fere omnes varia inueniſſe remedia, quibus cauſſa vel ad ſuperiorem, vel ad alium ſaltem deuolueretur iudicem, ſententiaque iniqua, cauſſa cognita, reſcinderetur. Talis apud Romanos erat INTERCESSIO, quae quomodo ab adpellatione diſcernenda ſit, erudite, vti ſolent, oſtenderunt ὁ πάνυ CVIACIVS (c) et CAROLVS BRETVS (d). Solebant enim adpellantes prouocare ad iudicem maiorem (e), eo conſilio, vt retractaretur ſententia iniquior. At INTERCEDERE litigantis rogatu poterant et ii, quibus aequale vel minus erat imperium, in primis collegae, idque non faciebant eo conſilio, vt ſententiam reſcinderent, ſed vt eam executioni mandari, vimque fieri eo nomine, prohiberent. Ius enim intercedendi apud Romanos non ſolum Tribunis plebis, ſed et aliis magiſtratibus erat, vt ſaepe collega collegae decretis intercederet, idque, quod extremum in iuriſdictione eſt, impediret, ac proinde idem contingeret, quod cecinit OVIDIVS (f):

Hinc varia a Romanis inuenta remedia ſuſpenſiua ac deuolutiua, veluti interceſſio.

Saepe, premente Deo, fert Deus alter opem.

Exemplum habemus apud CICERONEM (g) qui Piſonem Praet. peregrinum C. Verris, Praetoris vrbani decretis interceſſiſſe: refert his verbis: *Itaque L. Piſo multos codice impleuit earum rerum, in quibus ita interceſſit, quod iſte aliter, atque vt edixerat, decreuiſſet: quod vos oblitos eſſe non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Piſonis ſellam, iſto praetore, ſolitus ſit conuenire. Quem iſte collegam niſi habuiſſet, lapidibus coopertus eſſet in foro. Sed eo leuiores iſtius iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Piſonis paratiſſimum perfugium, quo ſine labore, ſine moleſtia, ſine impenſa, etiam ſine patrono, homines vterentur.* Ad quae CICERONIS verba notauit ASCONIVS: *Intercedere, vt vides, etiam praetor praetori ſolet, vt Piſo Verri, adpellatione cauſſae ad collegam facta.* Et FRANC. HOTOMANNVS antiquitatis non minus, quam iuriſprudentiae, callentiſſimus:

(c) Cuiac. *obſerv.* *Lib.* XXI. *Cap.* XXXIII.

(d) Car. Bret. *de ord. perant. iudicior. ciuil.* Cap. XLII.

(e) L. 1. §. 3. *ff. de adpellat. l.* 21. *ff. eod.*

(f) Ouid. *Triſt. Lib.* I. *eleg.* II. *v.* 4.

(g) Cic. *in Verr.* I. *cap.* XLVI.

tiſſimus: Et *Praetor praetori, et conſul conſuli, et par denique omnis poteſtas pari, item et ſuperior inferiori intercedebat. Cicero de legibus III. Par maiorque poteſtas plus valeto.* Quin et alio, eoque eximio C. Trebonii exemplo res illuſtrari poteſt, de quo CAESAR (*b*): *Iiiſdem temporibus Romae M. Coelius Rufus, praetor, cauſſa debitorum ſuſcepta, initio magiſtratus, tribunal ſuum iuxta C. Trebonii praetoris vrbani ſellam collocauit, et, ſi quis adpellaſſet de aeſtimatione et de ſolutionibus, quae per arbitrium fierent, vt Caeſar conſtituerat, fore auxilio, pollicebatur.* Et hoc quidem primum idemque praeſentiſſimum remedium erat, quo Romani, ſi iniqua ſententia oppreſſi eſſent, vtebantur.

§. III.

Adpellatio. Nec minus frequens apud Romanos erat ADPELLATIO. Libera enim republica litigantes modo ad tribunos plebis prouocabant, quorum vox veluti vox populi videbatur (*i*): modo ad conſules, qui tunc inferioribus magiſtratibus iuriſdictionem abrogabant: modo ad ipſum populum, ſummum rerum arbitrum: neque quemquam magiſtratuum Romani ſine prouocatione eſſe patiebantur (*k*). Et ſane adpellatorum Tribunorum plebis exempla exſtant apud CICERONEM (*l*) et VALERIVM MAXIMVM (*m*): conſulum apud eumdem VALERIVM (*n*). De prouocatione vero ad populum, cui potiſſimum in cauſſis, ad caput ciuis Romani pertinentibus, erat locus, pluribus agunt viri docti ad LIVIVM (*o*) et SENECAM (*p*). Poſteaquam deinde in principatum declinare coepit reſpublica, varia, ac plane alia eſſe coepit adpellationum ratio. Quum enim Caeſarem Auguſtum, de reddenda retinendaue republica ſollicitum, prudenter monuiſſet Mecaenas, neminem ita ſummum merumque imperium obtinere in ciuitate debere, vt non prouocari ab eo poſſet (*q*): morem ei geſſit Auguſtus, *et adpellationes*, teſte SVETONIO (*r*), *quotannis urbanorum quidem litigatorum praetori urbano*, (vel, vt CASAVBONVS mauult, *praefecto vrbi*,) *prouincialium conſularibus viris, quos ſingulis cuiuſque prouinciae negotiis praepoſuiſſet, delegauit.* Deinde Nero, Senatui gratificaturus, conſtituerat, vt adpellationes a iudicibus ad ſenatum fierent (*s*). Denique paullatim inualuit, vt ab ordine decurionum ad praeſidem (*t*); a praeſidibus aliis ad praefectum praetorio (*u*); ab aliis ad praefectum vrbi (*x*); denique a praetoribus, con-

[b] Caeſ. *de bello ciuil. Lib.* III. *cap.* XX.

(i) Lipſ. *de magiſtrat. Rom. Cap. V.*

[k] Sigon. *de iure ciu. Rom. Lib.* I. *Cap.* VI.

(l) Cic. *pro Quinctio Cap. VII.*

(m) Val. Max. *Lib. VI. Cap. V.* Exemplo IV.

(n) *Lib.* VII. *Cap.* VII. *ex.* VI.

(o) Liu. *Lib.* I. *Cap.* XXVI. *Lib.* VIII. *Cap.* XXXIII.

(p) Seneca *Epiſt.* CVIII.

(q) *Dio Caſſ. Lib.* LII. *p.* 487.

(r) Suet. *Aug. Cap.* XXXIII.

(s) Sueton. *Neron. Cap.* XVII.

(t) L. I. *ff. quando adpell.*

(u) *L.* 29. *C. de adpell.*

(x) *L.* 13. *C. eod.*

conſulibus (*y*), praefecto vrbi (*z*), prefecto annonae (*a*), proconſulibus (*b*), ipſoque ſenatu, antequam aliud conſtitueret Hadrianus (*c*), ad principem prouocaretur: quamuis et tunc ad Caeſarem extra ordinem prouocari potuiſſe in cauſſis, ad caput ciuium Romanorum pertinentibus, exemplo **Pavlli**, Apoſtoli (*d*), luculenter poſſit demonſtrari.

§. IV.

Placuit poſtea principibus: tribunalia quaedam ea praerogatiua donare, vt ab iis nulla eſſet prouocatio: quali priuilegio praeter Senatum cui Hadrianus illud conceſſerat (*e*), gaudebant praefecti praetorio. Quum enim tanta eorum eſſet auctoritas, vt ea dignitas a Zosimo (*f*) *ἡ ἀρχὴ δευτέρα μετὰ σκῆπτρα*, *magiſtratus a principatu ſecundus*; ab Herodiano (*g*) vero *πρᾶξις οὐ πολύ τι ἐξουσίας καὶ δυνάμεως βασιλικῆς ἀποδέουσα*, *poteſtas non multum diſtans a principatu* vocaretur: noluerunt ab iis prouocari poſſe Imperatores, credentes, *eos, qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide et grauitate, ad huius officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapientia ac luce dignitatis ſuae, quam ipſi forent iudicaturi* (*h*). Ne tamen et ii, qui ab horum tribunalibus triſtiores diſceſſerant, omni auxilio deſtituerentur: his in promtu erat beneficium Svpplicationis, vel ipſi praefecto praetorio intra decendium, vel imperatori intra biennium, offerendae (*i*). Praeterea et ei, qui intra minorennitatem ſententia praefecti praetorio laeſus ſibi videbatur, fas erat, ab ipſo praefecto petere Restitvtionem in Integrvm, quia nullus aliorum magiſtratuum aduerſus praefecti ſententiam quemquam reſtituere poſſet (*k*). Tot remedia Romani indulgebant litigantibus, ne ſe quiſquam iniqua vllius iudicis ſententia oppreſſum eſſe, iure conquereretur. Supplicatio et reſtitutio in integrum.

§. V.

Enimuero vti rariſſime homines ſatis cauti eſſe ſolent aduerſus bona ſua, ſed beneficiis huiuſmodi plerique in aliorum detrimentum nefarie abutuntur: ita nullum eſt dubium, quin et interceſſionibus, adpellationibus, ſupplicationibus, reſtitutionibuſque in integrum et olim ſaepenumero non ad ius ſuum perſequendum, ſed ad aduerſarios diuturnis litibus macerandos turpiter vſi ſint, et hodie quoque vtantur, ceu libello ſingulari, eoque prudentiſſime ſcripto, oſtendit vir eximius, Lvdolphvs Hvgo (*l*). Quam ob rem Romani nihil fece- Attamen temere adpellandi pruritus coërcebatur praefinito adpellationibus certo tempore.

(y) Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.*
(z) *L. 38. ff. de min.*
(a) *L. vlt. ff. quod cum eo, qui in al. pot.*
(b) *L. vlt. ff. de condit. et demon.*
(c) *L. 1. ff. a quibus adpell.*
(d) *Actor. Apoſt.* XXV. 11. 12.
(e) *L. 1. ff. a quibus adpell.*
(f) Zoſim. *Lib.* II. *Hiſt. cap.* XXXII.
(g) Herodian. *Lib. V. Cap.* I.
(h) *L. vn. §. 1. ff. de off. praef. praet.*
(i) *L. vn. C. de off. praef. praet. Nouell.* CXIX. *Cap. V.*
(k) *L. vn. §. vlt. ff. de off. praef. praet.*
(l) Lud. Hugo *de adpellat. abuſu tollendo. Guelpherb.* 1661. 4.

Digitized by Google

fecerunt reliqui, vt illum adpellandi pruritum, quoad eius fieri poſſet, compeſcerent. Eo enim merito retuleris, quod non modo arctiſſimo temporis ſpacio circumſcriberent illam prouocandi licentiam, ſed et fatalia ac peremtoria eſſe vellent interponendae, introducendae, proſequendaeque adpellationis tempora, adeo vt prouocaſſe fruſtra videretur qui non ſeruiiſſet temporibus, quibus, ceu fato ſuo, adpellandi facultas perimitur atque exſpirat. Olim ſane ſuo nomine liticans a ſententia intra biduum; alieno, veluti procurator, defenſor, tutor, intra triduum adpellationem interponere debebat, niſi excludi vellet eo beneficio (*m*). At IVSTINIANVS (*n*), laxaturus adpellandi ſpacium, omnibus promiſcue decem dies indulſit, ſiue a tempore latae ſententiae, ſiue a die notitiae, ſi quis forte non fuiſſet ad audiendam ſententiam rite vocatus, dinumerandos. Quas inducias et hodie per vniuerſum imperium litigantibus concedi, ipſa docet experientia (*o*). Sic et tempora petendorum apoſtolorum ſeu litterarum dimiſſoriarum, ſatis anguſta, et fatalia tamen erant, puta quinque dierum (*p*); quamuis id temporis ſpatium poſtea ad triginta dies prorogarint VALENTINIANVS et VALENS A. A. (*q*). Denique et interponendae et exercendae adpellationi certum tempus erat praefinitum, et illi quidem, ſi prouocans in eadem prouincia degeret: trium, ſin quis extra prouinciam, vel ad principis auditorium prouocaſſet, ſex menſium, vel vnius anni (*r*): huic anni vnius, et poſtea bienni (*s*). Quae adpellationum tempora tam accurate erant ab omnibus obſeruanda, vt, qui in eo fuiſſent negligentiores, ii praeſcriptione ſubmouerentur, niſi iuſtum iis obiectum eſſet impedimentum, ſiquidem tunc nouae indulgebantur induciae, quas REPARATIONEM ADPELLATIONEM vocabant veteres (*t*), de qua plura viri docti, inprimis IAC. CVIACIVS (*u*), CAR. BRETVS (*x*), et IAC. GOTHOFREDVS (*y*). Quae omnia eo pertinebant, vt fraena, quoad fieri poſſet, iniicerentur litigantibus, neque cuius integrum eſſet, ſub legum praeſidio calumniari, liteſque reddere immortales.

§. VI.

Adpellatione non niſi bis conceſſa. Ob eamdem cauſſam conſtitutum fuerat, ne liceret in eadem cauſſa tertium adpellare. Tanta enim multorum litigantium pertinacia eſt, vt PLATO (*z*) eos veteres palaeſtritas imitari velle, ſcribat, qui non niſi

(m) L. 1. §. 6. 11. 13. *ff. quando adpell. l. pen. ff. eod. l. 6. C. de adpell.*

(n) *Nou.* XIII. *Cap.* I. *Auth. hodie C. de adpellat.*

(o) Rittershuſ. *ad Nou. Part. X. Cap.* I. §. *IV.*

(p) Paull. *Recept. ſentent. Lib. V. tit.* XXXIV. §. I. *et* II.

(q) *L.* 24. *C. de adpell.*

(r) *L. vlt. pr.* §. 2. *C. de temp. adpell.*

(s) *L. vlt.* §. 4. *C. eod.*

(t) Symmach. *Lib.* X. *epiſt.* LII. *tit. C. Iuſtin. et Theodoſ. de tempor. et reparat. adpell.*

(u) Cuiac. *Paratitl. C. Lib.* VII. *tit.* LVIII.

(x) Bret. *de peraut. iud. ord. Cap.* XLII.

(y) Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. IV. p.* 280. *ſeq.*

(z) Plato *de leg. Lib. V.*

Digitized by Google

niſi tertium proſtrati victos ſeſe eſſe profitebantur. Nam nec litigatores ſemel iterumque cadentes, victas dant manus, ſed ſubinde inſtaurant cum victoribus certamen, non prius porrecturi herbam, quam omni collapſi fortuna, vires ſibi deficere, neruumque inciſum eſſe rerum gerendarum, animaduertunt. Eorum ergo ferociam cohibendam ratus, IVSTINIANVS (a) prudenter ſanxit, *vt, ſi quis in quacumque lite iterum prouocaſſet, non liceret ei tertio in eadem cauſſa, ſuper eodem capite, prouocatione vti, vel ſententias excellentiſſimorum praefectorum retractare*. Exiſtimare quis poſſet, IVSTINIANVM hac notiſſima conſtitutione dilatare magis adpellandi licentiam, quam coanguſtare, voluiſſe, quum CVIACIVS (b) ante eius tempora vnam tantum adpellationem, veluti a duumuiris ad praeſidem, permiſſam fuiſſe contendat, idque tum ex lege aliqua CODICIS THEODOSIANI (c), tum ex CASSIODORI (d) teſtimonio colligi poſſe, cenſeat. Enimuero videtur hic ſomnus obrepſiſſe magno illi Homero, vt non meminerit, ex ipſis legibus noſtris luculenter poſſe probari, ſaepe et ante Iuſtiniani tempora non ſemel, ſed iterum eſſe prouocatum. Praeterquam enim quod Aemilii Lariani heredem, Rutilianam, victam tum apud praetorem, tum apud praefectum vrbi, iterum prouocaſſe, refert IVL. PAVLLVS (e): etiam SCAEVOLA (f) teſtatur, heredem quemdam apud iudicem tutelarem victum, ad iudicem competentem, et ab eo quoque ad ipſum principem adpellaſſe. Nec lex ipſa, quam ex Codice Theodoſiano attulit vir incomparabilis, ad rem facit, quum ibi VALENTINIANVS et imperii collegae non prohibeant, gemino iudicio ſuperatum, tertium aleam experiri, ſed id tantum ſanciant, *vt, ſi iterum prouocandum eſſe duxerit, ab eo ad petitorem mox poſſeſſio transferatur*, id eſt vt repetita illa adpellatio exſequutionem non moretur, ceu conſtitutionem illam erudite interpretatus eſt IAC. GOTHOFREDVS (g). Nec plus praeſidii CVIACIO eſt in CASSIODORI teſtimonio, quippe qui Gothorum ius deſcribit, a Romano ſaepe diuerſiſſimum. Quare potius certiſſimum eſt, poſt Iuſtiniani tempora tantum hominibus fuiſſe litigandi pruritum, vt non contenti, ſemel iterumque prouocaſſe, tertium quoque ipſum fatigare Imperatorem non dubitarent, idque impuliſſe IVSTINIANVM, vt tertiam prouocationem ſeuera lege prohiberet, quamuis recuſari iudicem, a praefecto praetorio datum, ante litis conteſtationem permitteret, neque eam recuſationem litiganti pro noua inſtantia vellet imputari.

§. VII.

Sunt et alia huius generis, eodem conſilio a legislatoribus reperta, in primis, quod non permitterent, vt prouocaretur in omnibus cauſ- | Et quibuſdam caſibus plane prohibita et ad-

 ſis,

(a) L. vn. C. *ne lic. in vna ead. cauſſa.*
(b) Cuiac. *paratitl. Cod. Lib. VII. tit.* LXX.
(c) *L. 1. C. Theod. de poſſeſſ. ab eo, qui bis prouoc. transferenda.*
(d) Caſſiod. *Variar. Lib.* IX. *Cap.* XVIII.
(e) *L. 38. ff. de minor.*
(f) *L. 122. §. 8. ff. de verbor. obligat.*
(g) Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. IV. p.* 317.

pellatione et ſupplicatione.

ſis, ſed quaſdam vna ſententia definitiua terminari iuberent. Sic non recipiebantur adpellationes facinoroſorum, ſi iam vel conuicti, vel ſine tormentis confeſſi eſſent (*h*): nec eorum, qui illi remedio vltro renunciaſſent (*i*): nec contumacium, quippe indigniſſimorum tanto beneficio (*k*). Nec magis admittendas putabant adpellationes in cauſſis alimentorum, ſimilibuſque, quae moram ferre non videbantur: veluti debitorum fiſcalium (*l*), et tributorum (*m*). Denique adpellari vetabant tum ab interloquutionibus, niſi vim definitiuarum habentibus, damnumque inferentibus irreparabile (*n*), tum a definitiuis in cauſſis poſſeſſionum (*o*), tum ab exſequutione ſententiarum, niſi forte exſequutor vel modum iudicati excederet, vel turbato ordine procederet (*p*). Similiter et ſupplicationibus beneficium non paſſim omnibus indulgeri placuerat. Ne enim vileſceret tanti auxilii dignitas, non recipiebantur ſupplicationes in cauſſis, in quibus nec prouocatio erat permiſſa, veluti in crimine perduellionis (*q*), ruptorum Nili aggerum (*r*), ac ſimilibus. Obiter monemus, CAROLVM BRETVM (*s*) tamquam rem notatu dignam obſeruare, ſollemne fuiſſe Romanis, precibus, principi offerendis tamquam ex formula ſubiungere verba: VOTA PRO SALVTE TVA FACIMVS eaque tam viſa eſſe neceſſaria, vt quum Rhodii magiſtratus illa aliquando omiſiſſent, ea adiici iuſſerit Tiberius. Sed quamuis res ipſa nota ſit ex DIONE CASSIO (*t*), et SVETONIO (*u*): nihil tamen illa facit ad ſupplicationem illam, qua ſententias, ſibi aduerſas, euertere conabantur litigantes, nec quemquam ideo illo beneficio priuatum eſſe legimus, quod verba iſta ſollemnia omiſerit: vt adeo non pertineant ad fraenum illud, quod temere prouocantibus iniiciendum eſſe exiſtimabant principes Romanorum.

§. VIII.

Inſtituti ratio, et conſilium agendi de pecunia ſuccumbentiae.

Omittimus iam alia, quibus fraena iniici poſſe hodie credunt iis, qui remediis tam ſapienter repertis abuti, liteſque ex litibus ſerere conantur, quale etiam eſt iuſiurandum calumniae alicubi ab adpellantibus praeſtandum. Nobis enim de PECVNIA AB ADPELLANTIBVS, ALIISQVE REMEDIIS SENTENTIAM IMPVGNANTIBVS, DEPONENDA quaedam differere conſilium eſt. Neſcio enim, an ſit quidquam, quod praeceps adpellandi conſilium magis impediat, quam illa pecuniae depoſitio, quam vulgo vocant *die Succumbenz-Gelder*. Nam quum ea ſit hominum quorumdam indoles, vt illis minoris ſit fama atque exiſtimatio, quam pecunia, aliique huic ne mentem quidem recti conſciam anteponendam eſſe ſtatuant: facile eſt ad exiſtimandum, homi-

(h) *L.* 15. *ff. de adpell.*
(i) *L.* 1. §. 3. *ff. a quib. adpell. non lic.*
(k) *L.* 23. §. *vlt. ff. de adpell.*
(l) *L. vlt. pr. ff. de adpell. recip.*
[m] *L.* 4. *C. quorum adpell. non recip.*
(n) *L.* 36. *C. de adpell.*
(o) *L. vn. C. ſi de moment. poſſ.* Symmach. *Lib.* X. *epiſt.* XLI.
[p] *L.* 4. *pr. ff. de adpell.*
(q) *L.* 5. *C. ad leg. Iul. maieſt.*
(r) *L.* 1. *C. de Nili agger.*
(s) *Car. Bret. de perant. iudic. ordine Cap.* XLIII.
(t) *Dio Caſſ. Lib.* LVII. *p.* 608.
(u) Sueton. *Tiber. Cap.* XXXII.

Digitized by Google

homines, quos nec pudor ac verecundia, nec religio a litigandi prurit cohibet, non tamen ad remedia iſta temere eſſe prouolaturos, ſi certam pecuniae ſummam, cuius iacturam aequo animo ferre non poſſint, veluti aleae exponendam eſſe videant. Quamuis vero probe meminerim, academia Ienenſi hoc thema iam occupaſſe iureconſultum olim celeberrimum, CHRISTIANVM WILDVOGEL (x), ego tamen, quantum in me fuit, operam dedi, ne actum agerem, vel viro doctiſſimo quaedam ſublegerem, ſed ea potiſſimum, quae ille vel praetermiſit, vel non ſatis expoſuit, conſectarer. Quis vero poſt meſſem prohibeat ſpicilegium?

§. IX.

Origo huius pecuniae an ab Athenienſibus?

Primum ergo, vt de ipſa rei origine ſimus ſolliciti non nouum eſſe hoc inſtitutum, nec heri aut nudius tertius natum, ſed iam inde ab antiquiſſimis ductum temporibus, et ſapientiſſimarum gentium firmatum conſenſu, animaduerto. Iam enim a viro doctiſſimo, NIC. HERTIO (y), obſeruatum eſt, ipſis Athenienſibus illam litigandi pertinaciam cohibendi rationem non plane ignotam fuiſſe. Sane Athenis ab iis, qui in iudicio Heliaſtico de iure experiri vellent, deponendae erant certae ſummae pecuniae, quarum aliam παράστασιν, aliam ἐπωβελίαν, aliam πρυτανεῖα, aliam denique παρακαταβολὴν vocabant. PRYTANEA vero, quae vel maxime huc pertinent, ita deſcribit CAR. SIGONIVS (yy): *Prytanea Pollux cum Harpocratione conſentit pecuniam fuiſſe, quam ante iudicium actorem et reum deponere oportuit; qui vero iudicio facto victus eſſet, pro vtroque iudicibus perſoluit, moriſque fuiſſe, addit, vt, qui de ſumma centum drachmarum vſque ad mille contenderent, tres drachmas deponerent, qui de mille vſque ad decem millia, triginta.* Sed ſatius fuerit ipſa legere IVLII POLLVCIS (z) verba, quae ita ſe habent: Τὰ μὲν πρυτανεῖα ὡρισμένα, ὅ τι ἔδει καταβαλεῖν πρὸ τῆς δίκης τὸν διώκοντα, καὶ τὸν διωκόμενον. εἰ δὲ μὴ, διέγραφον τὴν δίκην οἱ εἰσαγωγεῖς. ὁ δὲ ἡττηθεὶς ἀπεδίδου τὸ παρ' ἀμφοτέρων δοθέν. ἐλάμβανον δὲ αὐτὰ οἱ δικασταί. *Prytanea definita erat pecunia, ante actionem ab actore et reo deponenda. Quod ſi non fieret, actionem hanc introductores cauſſarum debebant, victus vero vtrumque depoſitum perſoluebat, illudque cedebat iudicibus.* Quibus gemina ſunt haec SVIDAE (a): πρυτανεῖα· πρόσοδος εἰς τὸ δημόσιον κατατασσομένη, ἣν οἱ δικαζόμενοι τισί, καὶ ἡττηθέντες κατέβαλον, ὡρισμένην ζημίαν κατατιθέντες ἕκαστος. *Prytanea, pecunia, quae in aerarium inferebatur: quam illi, qui litigabant, et cauſſa cadebant, in iudicio depoſitam, vt ſtatutam mulctam ſoluebant.* Quamuis vero fatendum omnino ſit, haec prytanea non multum diſcrepare a pecunia illa,

quam

(x) Wildvogel *Diſſ. de pecunia ſuccumbentiae Ien.* MDCCVIII.

(y) Hertius *de iudicio reuiſorio* §. XXVI.

(yy) Car. Sigon. *de republ. Athenienſ. Lib.* III. *Cap.* IV.

(z) Iul. Pollux *Lib.* VIII. *Onomaſt. Segm.* XXXVIII.

(a) Suid. *ſub voce* πρυτανεῖα *T.* III. *p.* 220. *edit. Kuſteri.*

quam hodie in euentum litis deponi nouimus: diſcrepare tamen, nemo, qui vtrumque inſtitutum inter ſe contenderit, inficiabitur. In noſtris enim foris non in prima inſtantia, ſed in ſequentibus demum haec pecunia deponitur: apud Athenienſes ſub ipſum litis exordium. Apud nos non vtraque pars eam deponit, ſed alterutra, quae adpellatione alioue remedio ſententiam impugnat: apud Athenienſes eadem erat amborum litigantium conditio. Denique ſi vel maxime ſimillimi hac in re eſſent Athenienſium ac Germanorum mores, neminem tamen arbitramur futurum, qui hanc pecuniae depoſitionem Germanos ab Athenienſibus accepiſſe exiſtimet, qui nullam iam pridem habebant rempublicam, quum Germani Romanis innoteſcere coepiſſent.

§. X.

An a Romanis et quidem ex l. 5. C. quor. ad pell. non recip.

Quare laudatiſſimus WILDVOGELIVS (*b*) potius a Romanis hunc morem ad Germanos permanaſſe, ſuſpicatur, eoque refert conſtitutionem VALENTIS, GRATIANI, et VALENTINIANI AAA (*c*). *Sciant autem prouocatores, ſe vel ab exſequutione adpellantes, vel ab articulo, ſi, eos perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe, claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduerſione mulctandos.* Sed veremur, ne haec lex parum ad rem faciat. Ne enim iam non vrgeamus, pecuniam hanc non deponi in anteceſſum, ſed poſtea: non omnem adpellandi temeritatem hac pecunia coercebant Romani, ſed eam dumtaxat, quando *ab exſequutione*, vel *ab articulo* interponebatur. *Articulos* autem, quem et *praeiudicium* vocabant veteres, hic idem eſt, ac interloquutio (*d*): vnde et in BASILICIS (*e*) vel ab articulo vertitur κατὰ διαλαλιὰς: quo vocabulo graecos interpretes ſemper deſcribere interloquutionem, vel ex DIONYSII GOTHOFREDI *gloſſario*, *Harmenopuli Procheiro ſubiuncto patet*. Denique quando poena illa quinquaginta argenti libris definitur, ne id quidem moribus noſtratibus quadrat, ac proinde non modo GROENEWEGIVS (*f*), ſed et alii, vllum huius conſtitutionis vſum eſſe, negant, quum depoſitionem illam pecuniae paſſim receptam eſſe, non ignorarint.

§. XI.

An ex l. 6. §. 4. C. de adpell. et L. 10. C. Theod. de adpell. non recip.

Equidem magis ad rem facere videtur altera, quam laudatiſſimus WILDVOGEL ad partes vocat, DIOCLETIANI et MAXIMIANI conſtitutio (*g*), quae talis eſt: *Ne temere te paſſim prouocandi omnibus facultas praebeatur, arbitramur, eum, qui malam litem fuerit proſequutus, mediocriter poenam a competente iudice ſuſtinere.* Hic ſane non iis tantum, qui ab exſequutione vel articulo prouocauerint, ſed omni-

(b) Wildvogel *Diſſ. de pecunia ſuccumb.* §. XV.
(c) L. 5. *fin. C. quor. adpell. non recip.*
(d) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 295.
(e) Baſilic. *Lib. IX. tit.* I. §. CXLV.
(f) Groeneweg. *de leg. abrog. tit. de adpell. non recip.* Cypr. Regn. ab Oeſterga *Cenſ. Belgic. Cod. Lib.* VII. *tit. LXV.*
(g) *L. 6. §. 4. C. de adpell.*

Digitized by Google

omnibus temere adpellantibus mulcta irrogatur: non a ſuperiore iudice, ſed ab inferiore, a quo adpellatur, ceu ex variis CODICIS THEODOSIANI locis (*h*) demonſtrauit IAC. GOTHOFREDVS (*i*). Denique non quinquaginta libris, aliaue certa ſumma, hanc pecuniam aeſtimant principes, ſed eam mediocrem eſſe volunt, ac proinde eam iudicis relinquunt arbitrio, quem ex perſonae conditione, cauſſaeque qualitate aeſtimare oporteat, quantam a temere adpellante mulctam exigendam exiſtimet. At quum ne hic quidem vel de deponenda illa mulcta, vel de cautione eo nomine praeſtanda quidquam caueatur: ne hanc quidem conſtitutionem occaſionem huic inſtituto dediſſe, veroſimile eſt. Minime omnium vero de hac pecuniae depoſitione agit tertia, quam idem vir doctiſſimus laudauit, CONSTANTII conſtitutio (*k*) tantum enim abeſt, vt illa mulctam irroget adpellantibus, vel eam ab his deponi iubeat, vt potius Imperator, indignatus, Proclianum, Africae Proconſulem, prouocationem aduerſus fiſcum admiſiſſe, eum quinquaginta argenti pondo poenae nomine inferre velit, *quod prouocationem contra commodum fiſci receperit, ſolutionemque vitanti praebuerit culpabilem conniuentiam*. Adpellationes enim huiuſmodi recipi grauiter vetuerat ipſe CONSTANTINVS (*l*) ac proinde non tam prouocans, quam proconſul, qui prouocationi contra leges locum dederat, mulctam illam commeruiſſe videbatur.

§. XII.

Quum itaque in iure tum IVSTINIANEO, tum THEODOSIANO fruſtra quaerant pecuniae iſtius, ab adpellantibus deponendae, originem: operae pretium fuerit, diſpicere, an non ſaltem in iure vetere, quod ante Theodoſium et Iuſtinianum in foro viguit, quaedam eius veſtigia ſuperſint? Talia vero, eaque expreſſiſſima notare nobis videmur in fragmentis PAVLLI (*m*), qui titulum ſingularem inſcripſit *de cautionibus et poenis adpellantium*. In eo obſeruat iureconſultus, prouocantes intra quinquaginta dies vtiles, a tempore acceptorum apoſtolorum dinumerandos, cauere, aut certam pecuniam, vel pignus deponere debuiſſe in eam legem, vt ſi contra eos fuerit pronunciatum, perderent, quod depoſuiſſent. Addit (*n*), recte exprimi oportere huius mulctae quantitatem, adſertores vero, et qui in cauſſis pecuniariis adpellauerint, in iudicati partem cauere, vel eam deponere conſueuiſſe. Habes hic ſane pecuniam ab adpellantibus in anteceſſum deponendam, vel a fideiuſſoribus promittendam, et in commiſſum poſtea caſuram, ſi contra adpellantem fuerit pronunciatum; quae ipſa eſt illa depoſitio, quam hodie vocant *Succumbenz-Gelder*. Praeterea haec tam amare exigebatur, vt, ſi cui nec pecuniae, nec fide-

An ex Paulli receptis ſententiis.

(h) *L.* 10. *l.* 44. *l.* 50. *l.* 60. C. *Theodoſ. de adpell. l.* 15. *l.* 16. *l.* 30. *Cod. Theod. quor. adpell. non recip.*

(i) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 262.

(k) *L.* 10. C. *Theod. quor. adpell. non recip.*

(l) *L.* 6. *l.* 8. *l.* 9. *C. Theod. quor. adpell. non recip. l.* 6. *C. de iure fiſci*.

(m) Paul. *recept. ſentent. lib. V. tit.* XXXIII. §. 1. 2.

(n) *Ibid.* §. VI. VII.

Digitized by Google

fideiuſſorum eſſet copia, cum ipſa egeſtas a facultate adpellandi excluderet, ceu ex teſtimonio VLPIANI (o) luculenter demonſtrauit CVIACIVS (p). Meminit eiuſdem pecuniae vel mulctae CORNELIVS TACITVS (q), ex quo ſimul diſcimus, iam ante Neronis tempora, eos tantum, qui ad principem prouocaſſent, certam pecuniae ſummam aleae exponere coactos, poſteaque eam legem ad illos quoque, qui ad Senatum adpellaſſent, porrectam eſſe. Ita enim intelligenda ſunt auctoris grauiſſimi verba: *Auxit patrum honorem, ſtatuendo, vt, qui a priuatis iudicibus ad ſenatum prouocaſſent, eiuſdem pecuniae periculum facerent, cuius ii, qui imperatorem appellauere, nam ante vacuum id, ſolutumque poena fuerat*. Quo tempore haec poena ad reliquas adpellationes demum porrecta ſit, nondum liquet: id vero tam certum, quam quod certiſſimum eſt, poenam hanc, quatenus in anteceſſum deponenda, vel per fideiuſſores ſpondenda erat, poſtea ſublatam, et primum in mulctam arbitrariam (r), poſtea in quinquaginta argenti libras conuerſam eſſe; vltra quam ſummam quidquam ad adpellantibus extorqueri vetuerunt Imperatores (s).

§. XIII.

Depoſitio illa vere eſt ex iure Germanico.

Quamuis vero ea, quae ex PAVLLI receptis ſententiis decerpſimus, tam gemina ſint illis, quae de pecunia ab adpellantibus ſententiaſque impugnantibus deponenda in hodiernis conſtitutionibus occurrunt, vt vix ouum ouo ſimilius eſſe videatur: tamen hoc ipſum ius antiquum Romanorum huic inſtituto non magis occaſionem dare potuit, quam illa prytanea Athenienſium, de quibus ſupra diximus. In iure enim Iuſtinianeo, quod ſolum in fora recepimus, nullum eius rei vel vola vel veſtigium exſtat. PAVLLI vero receptae ſententiae non modo tardius, anno puta MDXXVIII. cura Io. SICHARDI primum in lucem prodierunt, ſed et poſtea tantum CVIACIO, paucisque aliis iureconſultis humanioribus, fuerunt in deliciis, nec vmquam aliquam in foro auctoritatem ſunt conſequutae. Quumque ne ius quidem canonicum et pontificium, ex quo alioquin pleraque, quae ad litigandi rationem atque ordinem pertinent, in fora noſtra promanarunt, hanc pecuniae depoſitionem exigat: conſequens eſt, vt eius origo ex ipſo iure patrio ſit repetenda. Quidquid enim in Germanorum foro deprehendimus, quod nec in iure Romano, nec in canonico vel pontificio praeſidium reperit, id fere ex vetere iuriſprudentia patria retinuiſſe poſteros, recte vidit acutiſſimus HERM. CONRINGIVS (t), ſimul obſeruans, *quamuis paſſim per Germaniae fora Romanum ius coeperit, et multae priſcae leges et conſuetudines obſeruari deſierint: non tamen vſquam locorum hoc ius ſolum receptum eſſe, omnibus priſcis moribus atque inſtitutis abrogatis*. Id quod vel inde manifeſtum fieri

(o) L. 8. §. 8. *ff. mandati*.
(p) Cuiac. *obſeru. Lib.* XXI. *Cap.* XXXIII.
(q) Tacit. *Ann. Lib.* XIV. *Cap.* XXVIII.
(r) *L. 6. §. 4. C. de adpell.*
(s) L. 43. C. *Theod. eod.*
(t) Conring. *de orig. iur. Germ. Cap.* XXXIII.

Digitized by Google

fieri ait, *quod hodieque paſſim per vniuerſam Germaniam plurima edicantur, et promulgentur, quae a Romanis inſtitutis immane quantum diſſideant*. Sed hoc quidem tot exemplis in *elementis iuris Germanici* probauit PRAESES doctiſſimus, vt cauſſam omnino peroraſſe videatur.

§. XIV.

Noua igitur ſcena his nobis panditur, diſquiſituris, an non inſtituti huius origines multo certius ex ipſis patrii iuris fontibus deriuare liceat? Et hic vero primum incidimus in LEGEM hanc LANGOBARDICAM (*u*) vere Germanicam: *Si quis cauſſam habuerit, et ſculdais aut iudex ei ſecundum edicti tenorem et per legem iudicauerit, et ipſe ſtare in eodem iudicio minime voluerit: componat illi, qui iudicauit, ſol. XX.* Quae, vt rectius intelligantur, in memoriam reuocandum eſt, maiores noſtros non habuiſſe certum temporis ſpacium, quo demum elapſo ſententia vires rei iudicatae adquiſiuerit: ſed iudicem, promulgata ſententia, protinus quaeſiuiſſe ex litigantibus, vtrum in ea adquieſcere, an eam impugnare, vel, vti veteres loquebantur, BLASPHEMARE mallent? Alterutrum in continenti fieri oportebat, et, ſi tergiuerſarentur aduocati, ii in vinculis publicis tantiſper habebantur, dum vel ratam haberent, vel oppugnarent ſententiam. Hinc CAROLVS M. (*x*): *De clamatoribus et cauſſidicis, qui nec iudicio ſcabinorum adquieſcere, nec blaſphemare volunt, antiqua conſuetudo ſeruetur, id eſt, vt in cuſtodia recludantur, donec vnum e duobus faciant:* quae totidem paene verbis in LEGE LANGOBARDICA (*y*) repetuntur. Iam ſi prius faciebant litigantes, eorumue aduocati, qui hic a clamore ſollemni iudiciali *clamatores* vel *reclamatores* (*z*): nec cauſſam retractare fas erat: *nec flagitare iudicium, de cauſſa quae definita, vel iudicata fuerat* (*a*): idque, ſiquis facere non dubitaret teſtibuſque vel certamine ſingulari conuinci poſſet, cauſſam iam eſſe iudicio terminatam, apud Alamannos XL. (*b*) apud Langobardos XV. ſolidis mulctabatur, immo ex horum lege, ſi ſoluendo non eſſet, totidem flagra corpore, excipere cogebatur (*c*). Sin quis improbaret ſententiam, ab eaque temere prouocaret, victus XX. ſolidis mulctabatur, de eoque caſu lex noſtra loquitur. Equidem vtrum deponenda ſtatim haec mulcta, an eo nomine ſatis dandum fuerit, non ſatis conſtat. Poſterius tamen tanto probabilius videtur, quanto certins eſt, iudices apud Langobardos omnibus fere caſibus, quibus litigantes facere quid vel dare oportebat; vel pignora, ſeu *Vadia*, vel fideiuſſores exegiſſe (*d*). Itaque recte ANDR. DE BARVLO (*e*), hanc LEGIS LANGOB. diſpoſitionem comparat cum L. 5. C. *quor.*

Quod probatur ex legibus antiquis.

(u) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* XLI. §. IV.

(x) Capitular. *Lib.* III. *Cap.* VII.

(y) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* LIII. §. XXII.

(z) Dn. Praeſes *in Elem. Iur. Germ. Lib.* III. §. LXXXII.

(a) Capitular. *Lib.* VII. §. CCCLI.

(b) Lex Alam. *tit.* CIV.

(c) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* XX.

(d) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* XXI. §. XVIII.

(e) Andr. de Barulo *in Leg. Langob. tit.* XXIX.

Digitized by Google

C. quor. adpell. non recip. eamque adeo ad poenam temere adpellantium pertinere fatetur.

§. XV.

Ex iure Saxonico.

Multa luculentiora ſunt, quae in medii aeui iuribus deprehendimus, huius pecuniae, ab adpellantibus deponendae, veſtigia. Nam et SAXONIBVS non erant certi dies, intra quos in rem iudicatam tranſiret ſententia: ſed illa in continenti aut rata habenda, aut impugnanda erat. Hinc ius PROV. SAXONICVM (*f*), *welche Gabe der Mann ſiehet vergeben wieder ſich, oder welche Vrtheil er finden horet wieder Recht: Wiederredet er das zur Hand nicht, ſo mag ers hernach nicht wiederreden*, vbi quidem MELCHIOR KLINGIVS (*g*) illud *zur Hand* explicat *zu gebuhrender Zeit, als in zehen Tagen*, ſed perperam, et ex genio illorum temporum, quibus doctores tunc demum optime ſibi functi videbantur interpretum officio, ſi iura patria ex Romanis interpretarentur. Sane enim illud *zur Hand* non idem eſt, ac intra decendium, ſed in continenti, quandoquidem et apud Saxones interrogabantur litigantes ratamne habere, an impugnare, illa protinus pro re iudicata erat. Hinc *Gloſſa*: *Nach Sachſen-Recht fragt man allezeit, ob einer ein geſunden Vrtheil vollworten volle? In welches, da er alſo eins verwilliget, billig mag er es darnach nicht wieder ſchelten.* Quid ſi illud impugnare mallet? Id quoque in continenti fieri oportebat, eodem fere modo, quem deſcribit MACER, iure conſultus (*h*). Quemadmodum enim, *ſi quis apud acta adpellaret, ſatis eſſe videbatur, ſi diceret*: ADPELLO: ita apud Saxones is, cui iniqua videbatur ſententia, ſtans (nam qui ſedens id faciebat, mulctam debebat iudici (*i*), hac ſimilive vtebatur formula: *Das Vrtheil, dar des Mann funden hat, iſt unrecht das ſchelte ich, und ziehe mich des, da ich das durch Recht billig hinziehen ſoll, und bitte eines Antheils, wohin ich das billig ziehen ſoll* (*k*)? Interpoſita hoc modo adpellatione, et cauſſa ad iudicem ſuperiore, veluti Regem vel Imperatorem deuoluta, cauſſae adpellationis reddendae erant in proxima curia ſollemni, quae intra prouinciam indicebatur, ſed ita vt res ageretur inter prouocantem et iudicem, cuius officium erat, ſententiam ſuam tueri, et in curiam mittere viros aliquot ingenuos, (*ſchoeppenbar-freyeleute*) eoſque cum famulitio et equis commeatu inſtruere (*l*). Quod, quantis cum ſumtibus coniunctum fuerit, facile vnus quiſque animaduertit. Redditis in curia cauſſis adpellationis, protinus ferebatur ſententia, neque hac inſtantiam durare oportebat, vltra ſex hebdomades, intra quas legati ſententiam domum referre tenebantur (*m*). Haec, ſi eſſet reformatoria, ſcabinus prioris ſenten-

tiae

(f) *Ius prou. Saxon. Lib. II. art. VI.*
(g) Kling. *in Sachſen-Spiegel fol. LIV.*
(h) *L. 2. ff. de adpell.*
[i] Ius prou. Sax. *Lib. II. art. XII.* Ius prou. Sueuic. *Cap. LXXIX. et LXXX. §. IV.*
[k] Ius prou. Sax. *Lib.* II. *art.* XII. Sueu. *Cap. CVIII. §. IV.*
(l) Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap. CVI.* §. II.
[m] Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap. CVI.* §. II.

Digitized by Google

tiae auctor, et quotquot ipſi ſuffragati fuerant, argenti libram victori debebant: In confirmatoria: is, qui calumnioſe ſententiam impugnauerat, non modo ſumtus reſtituere, verum etiam mulctam et iudici et ſcabino, ſententiae auctori, exſoluere cogebatur. IVS PROV. SAXONICVM (n): *Wer das Vrtheil geſcholten hat, vollkomet er das nicht, er muſs darum wetten dem Richter, vnd ienem ſeine Buſſe geben, des Vrtheil er geſcholten hat, vnd dem Richter ſeine Koſt gelten, die er mit ſeinem Bothen verthan hat*. Et poenam temere adpellantium, quam vel deponi in anteceſſum, vel a fideiuſſoribus ſpondendam fuiſſe, eo minus videtur dubitandum, quo certius conſtat, iudices apud Saxones, imminente mulcta, non ſequutos eſſe fidem litigantium, ſed eos fere ſemper ad cautionem eo nomine praeſtandam adegiſſe (o).

§. XVI.

Ex ſtatutis antiquioribus.

Moris huius patrii poſteris quoque ſanctiſſimam manſiſſe cuſtodiam, argumento ſunt ſtatuta paullo antiquiora, quorum quaedam tantum hic euoluere iuuabit. Extant apud LEIBNITIVM *leges municipales Goslarienſes*, in quibus cum alia priſci moris, tum et poenae illius temere adpellantium expreſſiſſima veſtigia deprehendimus. Nam quemadmodum Goslarienſes in eo imitabantur Saxones, quod ſententiam vel ratam haberi, vel ſtante pede (*ſtander ſtedte*) impugnari vellent (p): ita et poenam eorum exemplo irrogabant prouocantibus, ſi prior ſententia a iudice ſuperiore confirmaretur. Hinc ibidem legimus (q): *Schilt man eyn Ordel, de dat heuet geſchulden, de mot deme Voyde wedden, unde deme Sackwolden boten deme dat Ordel to vromen geunden* is, *off he dat weder dreuen wert, dat he dat to vnrechte geſchulden hebbe*: vti id notatu dignum videtur, quod apud Goslarienſes mulcta non iudici et ſcabino, qui ſententiam tulerat, ſed iudici et victori eſſet exſoluenda. Ceterum et in hac vrbe vnumquemque, a quo multa exſpectabatur, cautionem eo nomine praeſtare debuiſſe, ex alio ſtatutorum iſtorum loco patet (r). Gemina paene his ſunt STATVTA vetuſta COLONIENSIVM (s) quibus cauetur vt impugnaturus ſententiam, id faciat per tabellionem in continenti, et ſtante pede, (*vnuerwandten Fuſſes*) nudo capite, ſine armis, formula recepta, eique, quam ſupra ex IVRE SAXONICO et SVEVICO adduximus, fere per omnia ſimile. Ne vero impune quis ferat prouocantis temeritatem, adpellans ſatiſdare, aut poſito pignore cauere iubetur, ſe ſi ſuccubuerit, iudici marcam argenti et ſcabino duas marcas exſoluturum, addita comminatione, pro deſerta habitum iri adpellationem, niſi ita cautum ſatis datumque fuiſſet. Denique et

(n) Ius prou. Sax. *Lib.* II. *Art.* XII.

(o) Ius prou. Sax. *Lib.* III. *Art.* XII. et *Lib.* II. *Art.* X.

(p) Statuta Gosl. *tit. van Ordelen* §. CCXXI. *ſequ. ap.* Leibnit. *Script. rerum Brunſu. Tom.* III. *p.* 524.

(q) *Ibid.* CCXXVII.

(r) *Ibid. tit. wes men vueren ſchall* §. CCI. *ſequ. p.* 524.

(s) Statuta Colon. *tit.* 1.

fecerunt reliqui, vt illum adpellandi pruritum, quoad eius fieri poſſet, compeſcerent. Eo enim merito retuleris, quod non modo arctiſſimo temporis ſpacio circumſcriberent illam prouocandi licentiam, ſed et fatalia ac peremtoria eſſe vellent interponendae, introducendae, proſequendaeque adpellationis tempora, adeo vt prouocaſſe fruſtra videretur qui non ſeruiiſſet temporibus, quibus, ceu fato ſuo, adpellandi facultas perimitur atque exſpirat. Olim ſane ſuo nomine litigans a ſententia intra biduum; alieno, veluti procurator, defenſor, tutor, intra triduum adpellationem interponere debebat, niſi excludi vellet eo beneficio (m). At IVSTINIANVS (n), laxaturus adpellandi ſpacium, omnibus promiſcue decem dies indulſit, ſiue a tempore latae ſententiae, ſiue a die notitiae, ſi quis forte non fuiſſet ad audiendam ſententiam rite vocatus, dinumerandos. Quas inducias et hodie per vniuerſum imperium litigantibus concedi, ipſa docet experientia (o). Sic et tempora petendorum apoſtolorum ſeu litterarum dimiſſoriarum, ſatis anguſta, et fatalia tamen erant, puta quinque dierum (p), quamuis id temporis ſpatium poſtea ad triginta dies prorogarint VALENTINIANVS et VALENS A. A. (q). Denique et interponendae et exercendae adpellationi certum tempus erat praefinitum, et illi quidem, ſi prouocans in eadem prouincia degeret: trium, ſin quis extra prouinciam, vel ad principis auditorium prouocaſſet, ſex menſium, vel vnius anni (r): huic anni vnius, et poſtea bienni (s). Quae adpellationum tempora tam accurate erant ab omnibus obſeruanda, vt, qui in eo fuiſſent negligentiores, ii praeſcriptione ſubmouerentur, niſi iuſtum iis obiectum eſſet impedimentum, ſiquidem tunc nouae indulgebantur induciae, quas REPARATIONEM ADPELLATIONEM vocabant veteres (t), de qua plura viri docti, inprimis IAC. CVIACIVS (u), CAR. BRETVS (x), et IAC. GOTHOFREDVS (y). Quae omnia eo pertinebant, vt fraena, quoad fieri poſſet, iniicerentur litigantibus, neque cuius integrum eſſet, ſub legum praeſidio calumniari, liteſque reddere immortales.

§. VI.

Adpellatione non niſi bis conceſſa.

Ob eamdem cauſſam conſtitutum fuerat, ne liceret in eadem cauſſa tertium adpellare. Tanta enim multorum litigantium pertinacia eſt, vt PLATO (z) eos veteres palaeſtritas imitari velle, ſcribat, qui non

niſi

(m) L. 1. §. 6. 11. 13. *ff. quando adpell. l. pen. ff. eod. l. 6. C. de adpell.*

(n) *Nou.* XIII. *Cap.* I. *Auth. hodie C. de adpellat.*

(o) Rittershuſ. *ad Nou. Part. X. Cap.* I. §. *IV.*

(p) Paull. *Recept. ſentent. Lib. V. tit.* XXXIV. §. I. *et* II.

(q) *L.* 24. *C. de adpell.*

(r) *L. vlt. pr.* §. 2. *C. de temp. adpell.*

(s) *L. vlt.* §. 4. *C. eod.*

(t) Symmach. *Lib.* X. *epiſt.* LII. *tit. C. Iuſtin. et Theodoſ. de tempor. et reparat. adpell.*

(u) Cuiac. *Paratitl. C. Lib.* VII. *tit.* LVIII.

(x) Bret. *de perant. iud. ord. Cap.* XLII.

(y) Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. IV. p.* 280. *ſeq.*

(z) Plato *de leg. Lib. V.*

niſi tertium proſtrati victos ſeſe eſſe profitebantur. Nam nec litigatores ſemel iterumque cadentes, victas dant manus, ſed ſubinde inſtaurant cum victoribus certamen, non prius porrecturi herbam, quam omni collapſi fortuna, vires ſibi deficere, neruumque inciſum eſſe rerum gerendarum, animaduertunt. Eorum ergo ferociam cohibendam ratus, IVSTINIANVS (a) prudenter ſanxit, *vt, ſi quis in quacumque lite iterum prouocaſſet, non liceret ei tertio in eadem cauſſa, ſuper eodem capite, prouocatione vti, vel ſententias excellentiſſimorum praefectorum retractare*. Exiſtimare quis poſſet, IVSTINIANVM hac notiſſima conſtitutione dilatare magis adpellandi licentiam, quam coanguſtare, voluiſſe, quum CVIACIVS (b) ante eius tempora vnam tantum adpellationem, veluti a duumuiris ad praeſidem, permiſſam fuiſſe contendat, idque tum ex lege aliqua CODICIS THEODOSIANI (c), tum ex CASSIODORI (d) teſtimonio colligi poſſe, cenſeat. Enimuero videtur hic ſomnus obrepſiſſe magno illi Homero, vt non meminerit, ex ipſis legibus noſtris luculenter poſſe probari, ſaepe et ante Iuſtiniani tempora non ſemel, ſed iterum eſſe prouocatum. Praeterquam enim quod Aemilii Lariani heredem, Rutilianam, victam tum apud praetorem, tum apud praefectum vrbi, iterum prouocaſſe, refert IVL. PAVLLVS (e): etiam SCAEVOLA (f) teſtatur, heredem quemdam apud iudicem tutelarem victum, ad iudicem competentem, et ab eo quoque ad ipſum principem adpellaſſe. Nec lex ipſa, quam ex Codice Theodoſiano attulit vir incomparabilis, ad rem facit, quum ibi VALENTINIANVS et imperii collegae non prohibeant, gemino iudicio ſuperatum, tertium aleam experiri, ſed id tantum ſanciant, *vt, ſi iterum prouocandum eſſe duxerit, ab eo ad petitorem mox poſſeſſio transferatur*, id eſt vt repetita illa adpellatio exſequutionem non moretur, ceu conſtitutionem illam erudite interpretatus eſt IAC. GOTHOFREDVS (g). Nec plus praeſidii CVIACIO eſt in CASSIODORI teſtimonio, quippe qui Gothorum ius deſcribit, a Romano ſaepe diuerſiſſimum. Quare potius certiſſimum eſt, poſt Iuſtiniani tempora tantum hominibus fuiſſe litigandi pruritum, vt non contenti, ſemel iterumque prouocaſſe, tertium quoque ipſum fatigare Imperatorem non dubitarent, idque impuliſſe IVSTINIANVM, vt tertiam prouocationem ſeuera lege prohiberet, quamuis recuſari iudicem, a praefecto praetorio datum, ante litis conteſtationem permitteret, neque eam recuſationem litiganti pro noua inſtantia vellet imputari.

§. VII.

Et quibuſdam caſibus plane prohibita et ad-

Sunt et alia huius generis, eodem conſilio a legislatoribus reperta, in primis, quod non permitterent, vt prouocaretur in omnibus cauſſis,

(a) *L. vn. C. ne lic. in vna ead. cauſſa.*
(b) Cuiac. *paratitl. Cod. Lib. VII. tit. LXX.*
(c) *L. 1. C. Theod. de poſſeſſ. ab eo, qui bis prouoc. transferenda.*
(d) Caſſiod. *Variar. Lib. IX. Cap. XVIII.*
(e) *L. 38. ff. de minor.*
(f) *L. 122. §. 8. ff. de verbor. obligat.*
(g) Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. IV. p. 317.*

pellatione et ſupplicatione.

ſis, ſed quasdam vna ſententia definitiua terminari iuberent. Sic non recipiebantur adpellationes facinoroſorum, ſi iam vel conuicti, vel ſine tormentis confeſſi eſſent (*h*): nec eorum, qui illi remedio vltro renunciaſſent (*i*): nec contumacium, quippe indigniſſimorum tanto beneficio (*k*). Nec magis admittendas putabant adpellationes in cauſſis alimentorum, ſimilibuſque, quae moram ferre non videbantur: veluti debitorum fiſcalium (*l*), et tributorum (*m*). Denique adpellari vetabant tum ab interloquutionibus, niſi vim definitiuarum habentibus, damnumque inferentibus irreparabile (*n*), tum a definitiuis in cauſſis poſſeſſionum (*o*), tum ab exſequutione ſententiarum, niſi forte exſequutor vel modum iudicati excederet, vel turbato ordine procederet (*p*). Similiter et ſupplicationibus beneficium non paſſim omnibus indulgeri placuerat. Ne enim vileſceret tanti auxilii dignitas, non recipiebantur ſupplicationes in cauſſis, in quibus nec prouocatio erat permiſſa, veluti in crimine perduellionis (*q*), ruptorum Nili aggerum (*r*), ac ſimilibus. Obiter monemus, CAROLVM BRETVM (*s*) tamquam rem notatu dignam obſeruare, ſollemne fuiſſe Romanis, precibus, principi offerendis tamquam ex formula ſubiungere verba: VOTA PRO SALVTE TVA FACIMVS eaque tam viſa eſſe neceſſaria, vt quum Rhodii magiſtratus illa aliquando omiſiſſent, ea adiici iuſſerit Tiberius. Sed quamuis res ipſa nota ſit ex DIONE CASSIO (*t*), et SVETONIO (*u*): nihil tamen illa facit ad ſupplicationem illam, qua ſententias, ſibi aduerſas, euertere conabantur litigantes, nec quemquam ideo illo beneficio priuatum eſſe legimus, quod verba iſta ſollemnia omiſerit: vt adeo non pertineant ad fraenum illud, quod temere prouocantibus iniiciendum eſſe exiſtimabant principes Romanorum.

§. VIII.

Inſtituti ratio, et conſilium agendi de pecunia ſuccumbentiae.

Omittimus iam alia, quibus fraena iniici poſſe hodie credunt iis, qui remediis tam ſapienter repertis abuti, liteſque ex litibus ſerere conantur, quale etiam eſt iusiurandum calumniae alicubi ab adpellantibus praeſtandum. Nobis enim de PECVNIA AB ADPELLANTIBVS, ALIISQVE REMEDIIS SENTENTIAM IMPVGNANTIBVS, DEPONENDA quaedam diſſerere conſilium eſt. Neſcio enim, an ſit quidquam, quod praeceps adpellandi conſilium magis impediat, quam illa pecuniae depoſitio, quam vulgo vocant *die Succumbenz-Gelder*. Nam quum ea ſit hominum quorumdam indoles, vt illis minoris ſit fama atque exiſtimatio, quam pecunia, aliique huic ne mentem quidem recti conſciam anteponendam eſſe ſtatuant: facile eſt ad exiſtimandum, homi-

(h) *L.* 15. *ff. de adpell.*
(i) *L.* 1. §. 3. *ff. a quib. adpell. non lic.*
(k) *L.* 23. §. *vlt. ff. de adpell.*
(l) *L. vlt. pr. ff. de adpell. recip.*
[m] *L.* 4. *C. quorum adpell. non recip.*
(n) *L.* 36. *C. de adpell.*
(o) *L. vn. C. ſi de moment. poſſ.* Symmach. *Lib.* X. *epiſt.* XLI.
[p] *L.* 4. *pr. ff. de adpell.*
(q) *L.* 5. *C. ad leg. Iul. maieſt.*
(r) *L.* 1. *C. de Nili agger.*
(s) *Car. Bret. de perant. iudic. ordine* Cap. XLIII.
(t) *Dio Caſſ. Lib.* LVII. *p.* 608.
(u) Sueton. *Tiber. Cap.* XXXII.

homines, quos nec pudor ac verecundia, nec religio a litigandi pruritu cohibet, non tamen ad remedia iſta temere eſſe prouolaturos, ſi certam pecuniae ſummam, cuius iacturam aequo animo ferre non poſſint, veluti aleae exponendam eſſe videant. Quamuis vero probe meminerim, academia Ienenſi hoc thema iam occupaſſe iureconſultum olim celeberrimum, CHRISTIANVM WILDVOGEL (x), ego tamen, quantum in me fuit, operam dedi, ne actum agerem, vel viro doctiſſimo quaedam ſublegerem, ſed ea potiſſimum, quae ille vel praetermiſit, vel non ſatis expoſuit, conſectarer. Quis vero poſt meſſem prohibeat ſpicilegium?

§. IX.

Primum ergo, vt de ipſa rei origine ſimus ſolliciti non nouum eſſe hoc inſtitutum, nec heri aut nudius tertius natum, ſed iam inde ab antiquiſſimis ductum temporibus, et ſapientiſſimarum gentium firmatum conſenſu, animaduerto. Iam enim a viro doctiſſimo, NIC. HERTIO (y), obſeruatum eſt, ipſis Athenienſibus illam litigandi pertinaciam cohibendi rationem non plane ignotam fuiſſe. Sane Athenis ab iis, qui in iudicio Heliaſtico de iure experiri vellent, deponendae erant certae ſummae pecuniae, quarum aliam παράστασιν, aliam ἐπωβελίαν, aliam πρυτανεῖα, aliam denique παρακαταβολὴν vocabant. PRYTANEA vero, quae vel maxime huc pertinent, ita deſcribit CAR. SIGONIVS (yy): *Prytanea Pollux cum Harpocratione conſentit pecuniam fuiſſe, quam ante iudicium actorem et reum deponere oportuit; qui vero iudicio facto victus eſſet, pro vtroque iudicibus perſoluit, moriſque fuiſſe, addit, vt, qui de ſumma centum drachmarum vſque ad mille contenderent, tres drachmas deponerent, qui de mille vſque ad decem millia, triginta.* Sed ſatius fuerit ipſa legere IVLII POLLVCIS (z) verba, quae ita ſe habent: Τὰ μὲν πρυτανεῖα ὡρισμένα, ὅ τι ἔδει καταβάλλειν πρὸ τῆς δίκης τόν τε διώκοντα, καὶ τὸν διωκόμενον. εἰ δὲ μὴ, διέγραφον τὴν δίκην οἱ εἰσαγωγεῖς. ὁ δὲ ἡττηθεὶς ἀπεδίδου τὸ παρ᾽ ἀμφοτέρων δοθέν. ἐλάμβανον δὲ αὐτὰ οἱ δικασταί. *Prytanea definita erat pecunia, ante actionem ab actore et reo deponenda. Quod ſi non fieret, actionem hanc introductores cauſſarum debebant, victus vero vtrumque depoſitum perſoluebat, illudque cedebat iudicibus.* Quibus gemina ſunt haec SVIDAE (a): πρυτανεῖα, πρόσοδος εἰς τὸ δημόσια καταπιπτομένη, ἣν οἱ δικαζόμενοί τισι, καὶ ἡττηθέντες κατέβαλλον, ὡρισμένην ζημίαν κατατιθέντες ἕκαστος. *Prytanea, pecunia, quae in aerarium inferebatur; quam illi, qui litigabant, et cauſſa cadebant, in iudicio depoſitam, vt ſtatutam mulctam ſoluebant.* Quamuis vero fatendum omnino ſit, haec prytanea non multum diſcrepare a pecunia illa;

Origo huius pecuniae ab Athenienſibus?

 quam

(x) Wildvogel *Diſſ. de pecunia ſuccumbentiae Ien.* MDCCVIII.

(y) Hertius *de iudicio reuiſorio* §. XXVI.

(yy) Car. Sigon. *de republ. Athenienſ. Lib.* III. *Cap.* IV.

(z) Iul. Pollux *Lib.* VIII. *Onomaſt. Segm.* XXXVIII.

(a) Suid. *ſub voce* πρυτανεῖα T. III. *p.* 220. *edit. Kuſteri.*

Digitized by Google

quam hodie in euentum litis deponi nouimus: diſcrepare tamen, nemo, qui vtrumque inſtitutum inter ſe contenderit, inficiabitur. In noſtris enim foris non in prima inſtantia, ſed in ſequentibus demum haec pecunia deponitur: apud Athenienſes ſub ipſum litis exordium. Apud nos non vtraque pars eam deponit, ſed alterutra, quae adpellatione alioue remedio ſententiam impugnat: apud Athenienſes eadem erat amborum litigantium conditio. Denique ſi vel maxime ſimillimi hac in re eſſent Athenienſium ac Germanorum mores, neminem tamen arbitramur futurum, qui hanc pecuniae depoſitionem Germanos ab Athenienſibus accepiſſe exiſtimet, qui nullam iam pridem habebant rempublicam, quum Germani Romanis innoteſcere coepiſſent.

§. X.

An a Romanis et quidem ex l. 5. C. quor. adpell. non recip.

Quare laudatiſſimus WILDVOGELIVS (b) potius a Romanis hunc morem ad Germanos permanaſſe, ſuſpicatur, eoque refert conſtitutionem VALENTIS, GRATIANI, et VALENTINIANI AAA (c). *Sciant autem prouocatores, ſe vel ab exſequutione adpellantes, vel ab articulo, ſi, eos perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe, claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduerſione multandos.* Sed veremur, ne haec lex parum ad rem faciat. Ne enim iam non vrgeamus, pecuniam hanc non deponi in anteceſſum, ſed poſtea: non omnem adpellandi temeritatem hac pecunia coercebant Romani, ſed eam dumtaxat, quando *ab exſequutione*, vel *ab articulo* interponebatur. *Articulos* autem, quem et *praeiudicium* vocabant veteres, hic idem eſt, ac interloquutio (d): vnde et in BASILICIS (e) vel ab articulo vertitur κατὰ διαλαλιὰς: quo vocabulo graecos interpretes ſemper deſcribere interloquutionem, vel ex DIONYSII GOTHOFREDI *gloſſario*, *Harmenopuli Protheiro ſubiuncto patet*. Denique quando poena illa quinquaginta argenti libris definitur, ne id quidem moribus noſtratibus quadrat, ac proinde non modo GROENEWEGIVS (f), ſed et alii, vllum huius conſtitutionis vſum eſſe, negant, quum depoſitionem illam pecuniae paſſim receptam eſſe, non ignorarint.

§. XI.

An ex l. 6. §. 4. C. de adpell. et L. 10. C. Theod. de adpell. non recip.

Equidem magis ad rem facere videtur altera, quam laudatiſſimus WILDVOGEL ad partes vocat, DIOCLETIANI et MAXIMIANI conſtitutio (g), quae talis eſt: *Ne temere te paſſim prouocandi omnibus facultas praebeatur, arbitramur, eum, qui malam litem fuerit proſequutus, mediocriter poenam a competente indice ſuſtinere.* Hic ſane non iis tantum, qui ab exſequutione vel articulo prouocauerint, ſed omni-

(b) Wildvogel *Diſſ. de pecunia ſuccumb.* §. *XV.*

(c) L. 5. *fin. C. quor. adpell. non recip.*

(d) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 295.

(e) Baſilic. *Lib. IX. tit.* I. §. CXLV.

(f) Groeneweg. *de leg. abrog. tit. de adpell. non recip.* Cypr. Regn. ab Oeſterga *Cenſ. Belgic. Cod. Lib.* VII. *tit. LXV.*

(g) *L. 6. §. 4. C. de adpell.*

Digitized by Google

omnibus temere adpellantibus mulcta irrogatur: non a ſuperiore iudice, ſed ab inferiore, a quo adpellatur, ceu ex variis CODICIS THEODOSIANI locis (*h*) demonſtrauit IAC. GOTHOFREDVS (*i*). Denique non quinquaginta libris, aliaue certa ſumma, hanc pecuniam aeſtimant principes, ſed eam mediocrem eſſe volunt, ac proinde eam iudicis relinquunt arbitrio, quem ex perſonae conditione, cauſſaeque qualitate aeſtimare oporteat, quantam a temere adpellante mulctam exigendam exiſtimet. At quum ne hic quidem vel de deponenda illa mulcta, vel de cautione eo nomine praeſtanda quidquam caueatur: ne hanc quidem conſtitutionem occaſionem huic inſtituto dediſſe, veroſimile eſt. Minime omnium vero de hac pecuniae depoſitione agit tertia, quam idem vir doctiſſimus laudauit, CONSTANTII conſtitutio (*k*) tantum enim abeſt, vt illa mulctam irroget adpellantibus, vel eam ab his deponi iubeat, vt potius Imperator, indignatus, Proclianum, Africae Proconſulem, prouocationem aduerſus fiſcum admiſiſſe, eum quinquaginta argenti pondo poenae nomine inferre velit, *quod prouocationem contra commodum fiſci receperis, ſolutionemque vitanti praebueris culpabilem conniuentiam*. Adpellationes enim huiuſmodi recipi grauiter vetuerat ipſe CONSTANTINVS (*l*) ac proinde non tam prouocans, quam proconſul, qui prouocationi contra leges locum dederat, mulctam illam commeruiſſe videbatur.

§. XII.

An ex Paulli receptis ſententiis.

Quum itaque in iure tum IVSTINIANEO, tum THEODOSIANO fruſtra quaerant pecuniae iſtius, ab adpellantibus deponendae, originem: operae pretium fuerit, diſpicere, an non ſaltem in iure vetere, quod ante Theodoſium et Iuſtinianum in foro viguit, quaedam eius veſtigia ſuperſint? Talia vero, eaque expreſſiſſima notare nobis videmur in fragmentis PAVLLI (*m*), qui titulum ſingularem inſcripſit *de cautionibus et poenis adpellantium*. In eo obſeruat iureconſultus, prouocantes intra quinquaginta dies vtiles, a tempore acceptorum apoſtolorum dinumerandos, cauere, aut certam pecuniam, vel pignus deponere debuiſſe in eam legem, vt ſi contra eos fuerit pronunciatum, perderent, quod depoſuiſſent. Addit (*n*), recte exprimi oportere huius mulctae quantitatem, adſertores vero, et qui in cauſſis pecuniariis adpellauerint, in iudicati partem cauere, vel eam deponere conſueuiſſe. Habes hic ſane pecuniam ab adpellantibus in anteceſſum deponendam, vel a fideiuſſoribus promittendam, et in commiſſum poſtea caſuram, ſi contra adpellantem fuerit pronunciatum; quae ipſa eſt illa depoſitio, quam hodie vocant *Succumbenz-Gelder*. Praeterea haec tam amare exigebatur, vt, ſi cui nec pecuniae, nec fide-

(h) *L.* 10. *l.* 44. *l.* 50. *l.* 60. C. *Theodoſ. de adpell. l.* 15. *l.* 16. *l.* 30. *Cod. Theod. quor. adpell. non recip.*

(i) Iac. Gothofr. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 262.

(k) *L.* 10. C. *Theod. quor. adpell. non recip.*

(l) *L.* 6. *l.* 8. *l.* 9. *C. Theod. quor. adpell. non recip. l.* 6. *C. de iure fiſci.*

(m) Paul. *recept. ſentent. lib. V. tit.* XXXIII. §. 1. 2.

(n) *Ibid.* §. VI. VII.

Digitized by Google

fideiuſſorum eſſet copia, eum ipſa egeſtas a facultate adpellandi excluderet, ceu ex teſtimonio VLPIANI (o) luculenter demonſtrauit CVIACIVS (p). Meminit eiuſdem pecuniae vel mulctae CORNELIVS TACITVS (q), ex quo ſimul diſcimus, iam ante Neronis tempora, eos tantum, qui ad principem prouocaſſent, certam pecuniae ſummam aleae exponere coactos, poſteaque eam legem ad illos quoque, qui ad Senatum adpellaſſent, porrectam eſſe. Ita enim intelligenda ſunt auctoris grauiſſimi verba: *Auxit patrum honorem, ſtatuendo, vt, qui a priuatis iudicibus ad ſenatum prouocaſſent, eiuſdem pecuniae periculum facerent, cuius ii, qui imperatorem appellauere, nam ante vacuum id, ſolutumque poena fuerat.* Quo tempore haec poena ad reliquas adpellationes demum porrecta ſit, nondum liquet: id vero tam certum, quam quod certiſſimum eſt, poenam hanc, quatenus in anteceſſum deponenda, vel per fideiuſſores ſpondenda erat, poſtea ſublatam, et primum in mulctam arbitrariam (r), poſtea in quinquaginta argenti libras conuerſam eſſe; vltra quam ſummam quidquam ad adpellantibus extorqueri vetuerunt Imperatores (s).

§. XIII.

Depoſitio illa vere eſt ex iure Germanico.

Quamuis vero ea, quae ex PAVLLI receptis ſententiis decerpſimus, tam gemina ſint illis, quae de pecunia ab adpellantibus ſententiaſque impugnantibus deponenda in hodiernis conſtitutionibus occurrunt, vt vix ouum ouo ſimilius eſſe videatur: tamen hoc ipſum ius antiquum Romanorum huic inſtituto non magis occaſionem dare potuit, quam illa pryzanea Athenienſium, de quibus ſupra diximus. In iure enim Iuſtinianeo, quod ſolum in fora recepimus, nullum eius rei vel vola vel veſtigium exſtat. PAVLLI vero receptae ſententiae non modo tardius, anno puta MDXXVIII. cura Io. SICHARDI primum in lucem prodierunt, ſed et poſtea tantum CVIACIO, paucīſque aliis iureconſultis humanioribus, fuerunt in deliciis, nec vmquam aliquam in foro auctoritatem ſunt conſequutae. Quumque ne ius quidem canonicum et pontificium, ex quo alioquin pleraque, quae ad litigandi rationem atque ordinem pertinent, in fora noſtra promanarunt, hanc pecuniae depoſitionem exigat: conſequens eſt, vt eius origo ex ipſo iure patrio ſit repetenda. Quidquid enim in Germanorum foro deprehendimus, quod nec in iure Romano, nec in canonico vel pontificio praeſidium reperit, id fere ex vetere iuriſprudentia patria retinuiſſe poſteros, recte vidit acutiſſimus HERM. CONRINGIVS (t), ſimul obſeruans, *quamuis paſſim per Germaniae fora Romanum ius coeperit, et multae priſcae leges et conſuetudines obſeruari deſierint: non tamen vſquam locorum hoc ius ſolum receptum eſſe, omnibus priſcis moribus atque inſtitutis abrogatis*. Id quod vel inde manifeſtum fieri

(o) L. 8. §. 8. *ff. mandati.*
(p) Cuiac. *obſeru. Lib.* XXI. *Cap.* XXXIII.
(q) Tacit. *Ann. Lib.* XIV. *Cap.* XXVIII.
(r) *L. 6. §. 4. C. de adpell.*
(s) *L. 43. C. Theod. eod.*
(t) Conring. *de orig. iur. Germ. Cap.* XXXIII.

fieri ait, *quod hodieque paſſim per vniuerſam Germaniam plurima edicantur, et promulgentur, quae a Romanis inſtitutis immane quantum diſſideant*. Sed hoc quidem tot exemplis in *elementis iuris Germanici* probauit PRAESES doctiſſimus, vt cauſſam omnino peroraſſe videatur.

§. XIV.

Noua igitur ſcena his nobis panditur, diſquiſituris, an non inſtituti huius origines multo certius ex ipſis patrii iuris fontibus deriuare liceat? Et hic vero primum incidimus in LEGEM hanc LANGOBARDICAM (*u*) vere Germanicam: *Si quis cauſſam habuerit, et ſculdais aut iudex ei ſecundum edicti tenorem et per legem iudicauerit, et ipſe ſtare in eodem iudicio minime voluerit: componat illi, qui iudicauit, fol. XX.* Quae, vt rectius intelligantur, in memoriam reuocandum eſt, maiores noſtros non habuiſſe certum temporis ſpacium, quo demum elapſo ſententia vires rei iudicatae adquiſiuerit: ſed iudicem, promulgata ſententia, protinus quaeſiuiſſe ex litigantibus, vtrum in ea adquieſcere, an eam impugnare, vel, vti veteres loquebantur, BLASPHEMARE mallent? Alterutrum in continenti fieri oportebat, et, ſi tergiuerſarentur aduocati, ii in vinculis publicis tantiſper habebantur, dum vel ratam haberent, vel oppugnarent ſententiam. Hinc CAROLVS M. (*x*): *De clamatoribus et cauſſidicis, qui nec iudicio ſcabinorum adquieſcere, nec blaſphemare volunt, antiqua conſuetudo ſeruetur, id eſt, vt in cuſtodia recludantur, donec vnum e duobus faciant*: quae totidem paene verbis in LEGE LANGOBARDICA (*y*) repetuntur. Iam ſi prius faciebant litigantes, eorumue aduocati, qui hic a clamore ſollemni iudiciali *clamatores* vel *reclamatores* (*z*): nec cauſſam retractare fas erat: *nec flagitare iudicium, de cauſſa quae definita, vel iudicata fuerat* (*a*): idque, ſiquis facere non dubitaret teſtibuſque vel certamine ſingulari conuinci poſſet, cauſſam iam eſſe iudicio terminatam, apud Alamannos XL. (*b*) apud Langobardos XV. ſolidis mulctabatur, immo ex horum lege, ſi ſoluendo non eſſet, totidem flagra corpore, excipere cogebatur (*c*). Sin quis improbaret ſententiam, ab eaque temere prouocaret, victus XX. ſolidis mulctabatur, de eoque caſu lex noſtra loquitur. Equidem vtrum deponenda ſtatim haec mulcta, an eo nomine ſatis dandum fuerit, non ſatis conſtat. Poſterius tamen tanto probabilius videtur, quanto certius eſt, iudices apud Langobardos omnibus fere caſibus, quibus litigantes facere quid vel dare oportebat; vel pignora, ſeu *Vadia*, vel fideiuſſores exegiſſe (*d*). Itaque recte ANDR. DE BARVLO (*e*), hanc LEGIS LANGOB. diſpoſitionem comparat cum *L.* 5. *C. quor.*

Quod probatur ex legibus antiquis.

(u) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* XLI. §. IV.

(x) Capitular. *Lib.* III. *Cap.* VII.

(y) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* LIII. §. XXII.

(z) Dn. Praeſes *in Elem. Iur. Germ. Lib.* III. §. LXXXII.

(a) Capitular. *Lib.* VII. §. CCCLI.

(b) Lex Alam. *tit.* CIV.

(c) Lex Langob. *Lib.* II. *tit.* XX.

(d) Lex Langob. *Lib. II. tit. XXI.* §. *XVIII.*

(e) Andr. de Barulo *in Leg. Langob. tit. XXIX.*

C. *quor. adpell. non recip.* eamque adeo ad poenam temere adpellantium pertinere fatetur.

§. XV.

Ex iure Saxonico.

Multa luculentiora ſunt, quae in medii aeui iuribus deprehendimus, huius pecuniae, ab adpellantibus deponendae, veſtigia. Nam et SAXONIBVS non erant certi dies, intra quos in rem iudicatam tranſiret ſententia: ſed illa in continenti aut rata habenda, aut impugnanda erat. Hinc ius PROV. SAXONICVM (*f*), *welche Gabe der Mann ſiehet vergeben wieder ſich, oder welche Vrtheil er finden horet wieder Recht: Wiederredet er das zur Hand nicht, ſo mag ers hernach nicht wiederreden*, vbi quidem MELCHIOR KLINGIVS (*g*) illud *zur Hand* explicat, *zu gebuhrender Zeit, als in zehen Tagen*, ſed perperam, et ex genio illorum temporum, quibus doctores tunc demum optime ſibi functi videbantur interpretum officio, ſi iura patria ex Romanis interpretarentur. Sane enim illud *zur Hand* non idem eſt, ac intra decendium, ſed in continenti, quandoquidem et apud Saxones interrogabantur litigantes ratamne habere, an impugnare, illa protinus pro re iudicata erat. Hinc *Gloſſa*: *Nach Sachſen-Recht fragt man allezeit, ob einer ein geſunden Vrtheil vollworten volle? In welches, da er alſo eins verwilliget, billig mag er es darnach nicht wieder ſchelten*. Quid ſi illud impugnare mallet? Id quoque in continenti fieri oportebat, eodem fere modo, quem deſcribit MACER, iure conſultus (*h*). Quemadmodum enim, *ſi quis apud acta adpellaret, ſatis eſſe videbatur, ſi diceret*: ADPELLO: ita apud Saxones is, cui iniqua videbatur ſententia, ſtans (nam qui ſedens id faciebat, mulctam debebat iudici (*i*), hac ſimiliue vtebatur formula: *Das Vrtheil, dar des Mann funden hat, iſt unrecht das ſchelte ich, und ziehe mich des, da ich das durch Recht billig hinziehen ſoll, und bitte eines Antheils, wohin ich das billig ziehen ſoll* (*k*)? Interpoſita hoc modo adpellatione, et cauſſa ad iudicem ſuperiore, veluti Regem vel Imperatorem deuoluta, cauſſae adpellationis reddendae erant in proxima curia ſollemni, quae intra prouinciam indicebatur, ſed ita vt res ageretur inter prouocantem et iudicem, cuius officium erat, ſententiam ſuam tueri, et in curiam mittere viros aliquot ingenuos, (*ſchoeppenbar-freyeleute*) eoſque cum famulitio et equis commeatu inſtruere (*l*). Quod, quantis cum ſumtibus coniunctum fuerit, facile vnus quiſque animaduertit. Redditis in curia cauſſis adpellationis, protinus ferebatur ſententia, neque hac inſtantiam durare oportebat, vltra ſex hebdomades, intra quas legati ſententiam domum referre tenebantur (*m*). Haec, ſi eſſet reformatoria, ſcabinus prioris ſententiae

(f) *Ius prou. Saxon. Lib. II. art. VI.*
(g) Kling. *in Sachſen-Spiegel fol. LIV.*
(h) *L. 2. ff. de adpell.*
[i] Ius prou. Sax. *Lib. II. art. XII.* Ius prou. Sueuic. *Cap. LXXIX. et LXXX. §. IV.*
[k] Ius prou. Sax. *Lib. II. art. XII.* Sueu. *Cap. CVIII. §. IV.*
(l) Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap. CVI. §. II.*
[m] Ius prou. Sax. *ibid.* Sueu. *Cap. CVI. §. II.*

tiae auctor, et quotquot ipſi ſuffragati fuerant, argenti libram victori debebant: In confirmatoria: is, qui calumnioſe ſententiam impugnauerat, non modo ſumtus reſtituere, verum etiam mulctam et iudici et ſcabino, ſententiae auctori, exſoluere cogebatur. Ivs Prov. Saxonicvm (*n*): *Wer das Vrtheil geſcholten hat, vollkomet er das nicht, er muſs darum wetten dem Richter, vnd ienem ſeine Buſſe geben, des Vrtheil er geſcholten hat, vnd dem Richter ſeine Koſt gelten, die er mit ſeinem Bothen verthan hat.* Et poenam temere adpellantium, quam vel deponi in anteceſſum, vel a fideiuſſoribus ſpondendam fuiſſe, eo minus videtur dubitandum, quo certius conſtat, iudices apud Saxones, imminente mulcta, non ſequutos eſſe fidem litigantium, ſed eos fere ſemper ad cautionem eo nomine praeſtandam adegiſſe (*o*).

§. XVI.

Moris huius patrii poſteris quoque ſanctiſſimam manſiſſe cuſtodiam, argumento ſunt ſtatuta paullo antiquiora, quorum quaedam tantum hic euoluere iuuabit. Extant apud Leibnitivm *leges municipales Goslarienſes*, in quibus cum alia priſci moris, tum et poenae illius temere adpellantium expreſſiſſima veſtigia deprehendimus. Nam quemadmodum Goslarienſes in eo imitabantur Saxones, quod ſententiam vel ratam haberi, vel ſtante pede (*ſtander ſtedte*) impugnari vellent (*p*): ita et poenam eorum exemplo irrogabant prouocantibus, ſi prior ſententia a iudice ſuperiore confirmaretur. Hinc ibidem legimus (*q*): *Schilt man eyn Ordel, de dat heuet geſchulden, de mot deme Voyde wedden, vnde deme Sackwolden boten deme dat Ordel to vromen geunden* is, *off he dat weder dreuen wert, dat he dat to vnrechte geſchulden hebbe*: vti id notatu dignum videtur, quod apud Goslarienſes mulcta non iudici et ſcabino, qui ſententiam tulerat, ſed iudici et victori eſſet exſoluenda. Ceterum et in hac vrbe vnumquemque, a quo multa exſpectabatur, cautionem eo nomine praeſtare debuiſſe, ex alio ſtatutorum iſtorum loco patet (*r*). Gemina paene his ſunt Statvta vetuſta Coloniensivm (*s*) quibus cauetur vt impugnaturus ſententiam, id faciat per tabellionem in continenti, et ſtante pede, (*vnuerwandten Fuſſes*) nudo capite, ſine armis, formula recepta, eique, quam ſupra ex Ivre Saxonico et Svevico adduximus, fere per omnia ſimile. Ne vero impune quis ferat prouocantis temeritatem, adpellans ſatiſdare, aut poſito pignore cauere iubetur, ſe ſi ſuccubuerit, iudici marcam argenti et ſcabino duas marcas exſoluturum, addita comminatione, pro deſerta habitum iri adpellationem, niſi ita cautum ſatis datumque fuiſſet. Denique et

Ex ſtatutis antiquioribus.

[n] Ius prou. Sax. *Lib.* II. *Art.* XII.

[o] Ius prou. Sax. *Lib.* III. *Art.* XII. et *Lib.* II. *Art.* X.

[p] Statuta Gosl. *tit. van Ordelen* §. CCXXI. *ſequ. ap.* Leibnit. *Script. rerum Brunſu. Tom.* III. *p.* 524.

(q) *Ibid.* CCXXVII.

[r] *Ibid. tit. wes men vveten ſchall* §. CCI. *ſequ. p.* 524.

(s) Statuta Colon. *tit.* 1.

IVS STATVTARIVM HAMBVRGENSE (t) neminem ab inferiore iudicio ad Senatum prouocare patitur, niſi depoſita pecunia, exigua illa quidem et coercendae prouocantium pertinaciae vix idonea, at quae tamen priſcam conſuetudinem referre videtur. *Wer von geſprochenen Vrtheil des Vntergerichts an den Rath appelliren will, der ſoll ſolches nach* ALTER GEWOHNHEIT *mit Darlegung ſechs Schilling lubiſch auf ſtehenden Fuſs alsbald thun.* Ex quibus ſane omnibus facile intelligi poſſe arbitramur, et poenam illam temere adpellantium, et eiuſdem depoſitionem non eſſe ex iure Romano, ſed patrio, et prius illam in Germaniae foris obtinuiſſe, quam ius Rom. in illa paullatim penetrarit.

§. XVII.

Huius ſuccumbentiae vſus, natura et indoles.

Quemaemodum vero iuris ciuilis Romanorum, poſtquam ſemel ſibi viam in Germaniam muniuit, non eadem vbique fata fuerunt, ſiquidem alibi priſcos patriae mores paene in exſilium egit, alibi, ſaluis illis, vel pleriſque ſaltem non abrogatis in ſubſidium receptum eſt: ita idem in hac pecunia ab adpellantibus aliiſque, qui ſententias impugnant, deponenda contigiſſe animaduertimus. Alibi enim illam ignorant, alibi hodieque amare exigere ſolent. Et ſane ei locum eſſe, obſeruamus in ipſa Camera Imperii, ſi quando reuiſio actorum petitur in prouinciis Moguntinis, Pruſſicis, Palatinis, Wurtenbergicis, Haſſiacis, Saxonicis, extra Electoratum, Holſaticis, comitatu Lippiae, vrbibus item Colonienſi, Hamburgenſi, Lipſienſi et aliis, quarum magnum recenſum, ex actis ad illuſtrem ICtorum ordinem, tum Viadrinum tum Halenſem tranſmiſſis, contextum mecum communicauit PRAESES grauiſſimus. Quamuis vero non eadem vbique ſit huius inſtituti ratio: ſunt tamen, in quibus vel omnibus vel pleriſque inter ſe conuenit. Nimirum, I. quod temere adpellantes, vel alio remedio impugnantes ſententiam, poena quadam pecuniaria mulctandos, veluti ex compacto ſtatuunt: II. Quod poenae illius quantitatem legibus, vel ſaltim ἐν πλάτει definiendam putant: III. Quod de ea pecunia vel ſatis dari, vel eam in iudicio deponi iubent: quamuis poſterius vel ideo magis pleriſque placeat, quod a depoſitione et repraeſentatione pecuniae magis abhorrere ſolent homines, quam ab eiuſdem promiſſione, quippe quam ſe variis artibus poſtea eliſuros, nefarie plerumque ſperant. IV. Quod ea non praeſtita conditione, prouocandi aliiſque remediis vtendi facultas denegatur. Denique: V. quod committitur illa pecunia, ſi ex euentu conſtat, temere et calumniae cauſſa prouocatum, aliudue remedium adhibitum eſſe. Quibus poſitis, nemo non intelligit, PECVNIAM SVCCVMBENTIAE (ita enim eam vocare ſolent pragmatici) eſſe poenam pecuniariam, legibus definitam, ab iis, qui vel adpellatione vel alio remedio vſuri ſunt, niſi ea facultate priuari velint, in anteceſſum deponendam, ea lege atque omine, vt ſi eos temere illo remedio vſos eſſe adpareat, pecunia iſta in commiſſum cadat.

§. XVIII.

[t] Ius Statut. Hamb. *Part. I. tit. XXXVII. §. 4.*

§. XVIII.

Eam, deficiente lege vel conſuetudine, exigere non poſſunt iudices.

Quum itaque haec pecunia legibus definiatur, leges vero ferre ſit eorum, quos penes ſummum in republ. imperium eſt: merito inde colligimus, non eſſe iudicis cuiuſcumque, hanc poenam pecuniariam exigere, niſi eam exigi permittant iubeantque ipſi legislatores. Iam pridem GRATIANVS Aug. cum collegiis ſanxerat (u): *Prouocantibus mulctas, niſi ex noſtris* DECRETIS, *non patimur imponi. Decretum* vero ibi, obſeruante IAC. GOTHOFREDO (x) nihil aliud eſt, quam conſtitutio principum, vt merito mireris, in mentem venire potuiſſe IAC. RAEVARDO (y), ex huius conſtitutionis ſententia in iudicum ſuperiorum arbitrio fuiſſe mulctam et quantam temere prouocantibus imponere: Potius res omnis redit ad leges et ſtatuta vel conſuetudines cuiuſuis prouinciae, et, his mulctam non exigentibus, ea nullo iure exigitur a iudicibus, quibus non imperium in leges, ſed earum cuſtodia data eſt. Hinc recte MEVIVS (z): *Quum ſtatuto nihil tale introductum: non poteſt iudex adpellantem onerare, nec pars petere*. Accedit, quod haec pecuniae depoſitio, ſicubi recepta eſt, ſollemnibus adpellationum aliorumque remediorum accenſeatur. *Non vero permittendum eſt, iudici a quo*, inquit idem MEVIVS (a), *vt adpellantes oneret et adpellationes arctet, niſi cum ſuperioris adſenſu id fiat.* Vnde et paullo poſt refert, quum in Ducatu Bremenſi eiuſmodi ſollemnia introducerentur a conſiliariis, ſicque prouocantes, qui pecuniam deponere detrectauerant, a tribunali ſupremo Wiſmarienſi repelli peterent, non placuiſſe dominis, illorum adplaudere deſiderio, niſi probarent, pecuniam illam ibi ex lege vel conſuetudine eſſe deponendam.

§. XIX.

Niſi iudices priuilegium eam exigendi impetrauerint.

Quandoquidem vero et priuilegium pro lege eſt, quippe quod a ſumma poteſtate vel legislatore proficiſcitur, et neceſſitatem imponit ciuibus priuilegiatum in vſu iuris ac priuilegii exercitio non turbandi: nemo temere negauerit, tunc quoque locum eſſe depoſitioni pecuniae, ſi iudici inferiori id indultum ſit beneficio principis, vt non niſi depoſita certa pecuniae ſumma, ab iis ad ſupremas curias poſſit prouocari. Tale priuilegium a potentiſſimo Brandenburgico Electore FRIDERICO III. anno MDCLXXXIV. conceſſum eſt ciuitati Magdeburgenſi, quo cautum (b), *daſs niemand kunftig von Magiſtrat gedachter Stadt vnter der Summa von* 30. *Thaler adpelliren, vnd wer wegen hoherer Summen adpelliren wurde, zuforderſt* 30. *Thaler in caſum ſuccumbentiae wurcklich erlegen, oder an ſtatt deſſen nebſt ſeinem*

 Aduo-

(u) L. 41. *Cod. Theod. de adpell. et conſult.*

(x) Iac. Gothof. *ad Cod. Theod. Tom. IV. p.* 261.

(y) Raeuard. *Varior. Lib. V. Cap. X.*

(z) Meu. *Part. IV. Dec.* CCCLXIV.

(a) Meu. *Part.* II. *Dec. VIII.*

(b) Mylius *Corp. Conſt. Magdeb. Continuat. Num.* II. *p.* 3.

Aduocaten das iuramentum abſchweren ſolle, ſimili priuilegio floren-tiſſimam Lipſiam, Saxoniae ocellum gaudere nouimus. Quamuis enim alias in Saxonia electorali illam pecuniae depoſitionem poenae ignorent: prouocatio tamen a Lipſienſium praetorio non admittitur ex priuilegio FRIDERICI GVILIELMI, Ducis et adminiſtratoris Saxoniae, anno MDXCVIII. conceſſo, niſi L. florenos depoſuerit prouocans. Quod priuilegium aliquoties confirmatum ab Electoribus Saxoniae, et hodie obſeruari, exemplis et rebus iudicatis probat RIVINVS (c). Addimus et tertium exemplum priuilegii, quatuor Holſatiae ciuitatibus iure Lubecenſium vtentium, Kilonio, Itzehoae, Rendsburgo, et Oldesloae, dati, vt quatuor caſibus ab illis ad principes plane non poſſit prouocari, reliquis caſibus non aliter, quam expoſitis aleae L. Marcis Lubecenſibus (d). Quis vero dubitauerit, quin tale priuilegium, rite impetratum aeque ratum ſit, ac lex, vel alia conſtitutio principis? Hinc ex actis ſaepe ſe obſeruaſſe, retulit doctiſſimus PRAESES, magiſtratum Magdeburgenſem apoſtolis inſerere ſolere clauſulam, *ſe in honorem illuſtris Regiminis adpellationi dediſſe locum, ita tamen, vt prouocans ante omnia priuilegio ſatisfaceret, ac proinde rogare ſe, ne priuſquam id factum eſſe probetur, recipiatur adpellatio*.

§. XX.

Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio remedio utentibus.

Quum porro ſupra monuerimus, hanc depoſitionem pecuniae poenam eſſe temere adpellantium, adeoque ad coercendam eorum temeritatem comparatam, ea vero ratio non minus in leuterationem, quam vocant, aliaque remedia ſuſpenſiua, quam in prouocationem cadat: non mirum eſt, in illis aeque, ac in adpellationibus eam pecuniae depoſitionem exigi ſolere. Quod de reis vulgo aiunt, *reorum eſſe fugere* (e): id de iis, aduerſus quos litem ſemel dedit iudex, iure dixeris. Semel enim ſententia parum propitia conterriti, non vano aguntur metu; ne iterum ſimili fulmine proſternantur. Itaque in eo ſibi ſolatium quaerunt, vt bellum trahant, omnibuſque, quae leges indulgent, remediis vtentes aduerſarios, fortaſſis non admodum pecunioſos ad incitas redigant, ſi forte tunc ſe eo adduci patiantur, vt vel litem deſerant, vel admiſſa qualicumque tranſactione, quouis damno tam intolerabilem moleſtiam redimere ſtatuant. Quum igitur non modo adpellando, ſed et leuterando, ſupplicando, reſtitutionem in integrum vel reuiſionem actorum petendo, id conſequi ſtudeant: aequiſſimum eſt, vt de his remediis non impune abutantur homines litigioſi, ac proinde in caſum ſi cauſſa ceciderint, certam pecuniae ſummam deponant. Sic in ducatu Magdeburgico non modo de ADPELLATIONIBVS cautum eſt, *daſs wenn von keiner gewiſſen Summa adpelliret wird, in caſum ſuccumbentiae derienige*, vvel-

(c) Riuin. *Spec. except. forenſ. Cap. XXX. n. XVI. ſequ.*

(d) Reuidirte Land-Gerichts-Ordnung der Hertzogthumer Schleswig und Holſtein, *Part. IV. tit. VI. §. III. pag.* 107.

(e) *L.* 13. §. 2. *C. de Iudic.*

Digitized by Google

welcher an Ihro Maleſtat adpelliret, 20. Thaler; in vbrigen aber von ieden 1000. Thaler 20. Thaler deponiren ſolle (f): verum etiam de leuterationibus et oberleuterationibus *daſs von Leuteranten vnd oberleuteranten, iedeſmal in caſum ſuccumbentiae nach Gelegenheit der Sachen, vnd nachdem die grauamina der Leuterung erheblich, oder nicht, 5. bis 10. Thaler binnen der ihnen bemelten zeit ſub poena deſertionis deponiret werden ſollen (g).* Immo et de QVERELA NVLLITATIS, ſiue intra decendium, ſiue intra triginta annos, a lata primum ſententia inſtituatur, praecipitur, *daſs 50. Thaler in caſum ſuccumbentiae erleget, vnd ehe darauf nichts verordnet werden ſolle (h),* quod poſtremum FRIDERICVS I. Rex Boruſſiae, die XXI. Febr. MDCCVIII. ſingulari reſcripto et ad eos, qui non tam ſententiam quamdam, quam alium iudicis actum tamquam nullum impugnare conentur, extendit *(i)*. Similiter et alibi certam pecuniae ſummam deponere coguntur *leuterantes* et *oberleuterantes*, veluti Altenburgici (*k*) et Iſenaci (*l*): et reuiſionem petentes, non modo in ſupremo Imperii dicaſterio (*m*), verum etiam Hamburgi, vbi ſententiae adpellationis, a qua reuiſio petitur, ſubſcribi ſolet a conſule: *Hieuon hat beklagter reuiſion geſuchet den 19. Ian. 1736. P. R. D.* a Secretario vero: *Beklagter hat zu reuiſions-Geldern 5. Thaler ſpecies deponiret. den. 19. Ian. 1736. I. C. S.* Praeterea et in Marchia, patria mea iucundiſſima, pecuniam hanc deponi oportet non tantum ab ADPELLANTIBVS, ſed et a SVPPLICANTIBVS, RESTITVTIONEM IN INTEGRVM vel REVISIONEM petentibus et QVERELAM NVLLITATIS inſtituentibus, quae remedia omnia ibi EXTRAORDINARIORVM nomine venire nouimus (*n*). Denique et Erfurti eos, qui ſiue QVERELA NVLLITATIS, ſiue reſtitutione in integrum ſententiam impugnant, tres vel quatuor imperiales deponere iubet Elector Moguntinus eminentiſſimus (*o*). Vt adeo ex tot exemplis luculenter conſtet, in remediis tum ſuſpenſiuis, tum deuolutiuis, vti vocant, locum eſſe huic depoſitioni pecuniae, quamuis ea alibi plane exſulet, alibi non niſi in vno alteroue obtineat remedio.

§. XXI.

Sed quaeri praeterea ſolet, an iis locis, vbi hic mos deponendi pecuniam viget, haec mulcta promiſcue ab omnibus, qui adpellatione ſimiliue remedio vti cupiunt, deponenda ſit? quod adfirmandum omnino, niſi ipſae leges gratiam quibuſdam eius rei faciant, vel ipſa aequitas naturalis, cui plus ſemper, quam ſummo ſtrictoque iuri tribuen-

Non tamen promiſcue omnibus.

[f] Neuverbeſſ. Proceſs-Ordnung, *Cap. XLIII. §. VIII.*

[g] Ibid. *Cap. XLII.*

(h) Ibid. *Cap. XLIV. §. I.*

(i) Myl. Corp. Conſt. Magd. *Part. II. n. XLVIII.*

(*k*) Altenb. Proceſſ-Ordnung, *Part. I. Cap. XIV.*

(l) Eiſenach. Proceſſ-Ordnung, *tit. XIX. §. VII.*

(m) Ord. Cam. P. III. *tit. LXIII. §. VII.* Rec. Imp. MDCLIV. §. CXXVI.

(n) Konigl. Preuſſ. Cammer-Gerichts-Ord. *tit. LIII. §. VII.*

(o) Erf. Gerichts Ord. *tit. XXII. §. XX.*

buendum eſt, mitius cum quibusdam agere ſuadeat. Sane quum hoc inſtitutum ad coercendam adpellantium temeritatem comparatum ſit; merito onere deponendi pecuniam leuantur, quos ipſa officii ratio agere, adeoque et his remediis vti iubet, veluti aduocati fiſci et magiſtratus, quia in eos non cadit vlla aduerſarium vexandi ſuſpicio. Deinde fieri poteſt, vt ſententia, quam quis impugnaturus eſt, tam abſona atque iniqua ſit, vt ipſi iudices, qui fortaſſis eius auctores non ſunt, praeuideant, eam non poſſe non, interpoſita adpellatione, euerti. Quam iniquum vero tunc eſſet, prouocantem, cuius de iure in anteceſſum conſtat, depoſitione pecuniae onerare; maxime ſi tantae non ſint eius fortunae, vt ea pecunia ſine incommodo ſuo carere poſſit? Praeterea quum et paupertae preſſi boniſque euoluti eo gaudere ſoleant priuilegio, vt, demonſtrata paupertate, eiurataque bona copia, ab omni ſportularum onere tantiſper immunes ſint, dum vel victoria potiantur, alioue modo ad meliorem fortunam perueniant; vel conuicti de litigandi temeritate, poenas dent calumniae: quidni et huius oneris gratia illis fieret? Quin vel ideo aequiſſimum eſt, illos ſuperſedere poſſe hoc onere, quod alias facile poſſet contingere, vt deſtituti pecunia in iure ſuo perſequendo impedirentur. Nec eſt, quod vereamur, ne ita facultas detur pauperibus, aduerſarios infinitis litibus vexandi: ſiquidem alia tanto acriore poena adfici poſſunt, ſi eos per calumniam doloque malo litem traxiſſe, adpareat, quemadmodum in camera imperii eo caſu obtinere poenam carceris, (*des weiſſen Thurms*.) teſtatur ANDR. GAILIVS (*p*). Ceterum has ſimileſque cauſſas in emendata ordinatione proceſſus Magdeburgica coniunxit potentiſſimus legislator, dum ſanxit (*q*). *Es wäre dann, daſs wir hierunder auf einer oder der andern Parthey unterthänigſtes Anſuchen, nach Beſchaffenheit der Sachen Umſtände diſpenſiren würden, oder wenn ein Officialis oder Magiſtrat ratione officii Leuterung einwenden würde, oder die Leuteranten und Oberleuteranten arm und unvermögend wären, auf welche Fälle ſie mit angeregter diſpoſition zu verſchonen*. Quae regulae limitationes, quamuis ad leuterantes potiſſimum pertineant, procul dubio tamen, et ad alia remedia, in quibus eadem per omnia ratio eſt, ſunt proferendae. Sic et Lipſiae, quum pauper a praetorio Lipſienſi ad iudicium ſuperius prouocaret, ſenatuſque depoſitionem L. florenorum ex priuilegio paullo amarius vrgeret: Electorem Saxoniae anno MDCLIV. reſcripſiſſe, refert laudatus RIVINVS (*r*): *Daſs woſern Supplicant auf 50. fl. caution beſtellen, oder, daſs er über allen angewandten Fleiſs von den Seinigen, oder anderswo ſo viel an baaren Gelde nicht aufzubringen, ihm getrauete, eydlichen erhalten würde, ihm auf ſolchen Fall die gebetene Apoſtoli reuerentiales gebührlich ertheilet werden ſollen*.

§. XXII.

Leges de hac depoſitione

Nec dubium porro eſt, quin principes ſummaeque poteſtates non ſolum contra leges de deponenda iſta pecunia latas aliquid indulgere, ſed

(p) Gail. *Lib.* I. *obſeru.* CLV. §. VI.

(q) Neuverbeſſerte Proc. Ord. *cap.* XXXIX.

(r) Riuin. *Specim. except. forenſ.* §. [illegible] XLII. §. VI.

Digitized by Google

ſed et eaſdem vel ad ſimiles caſus proferre, vel reſtringere ſuo iure poſſint. Hinc iam laudatus WILDVOGEL (rr) obſeruauit, quum antea hoc inſtitutum in terris Haſſiacis tantum Caſſellis obſeruaretur, non Marpurgi et Rintelae, poſtea et Rintelenſi regimine id ſingulari conſtitutione conceſſum eſſe vt a ſententiis ſuis prouocantibus depoſitionem certae pecuniae imponere poſſint. Sic et quum in conſiſtorio Ducatus Magdeburgici extra vſum eſſet ad annum MDCXCVII. poſtea et ibi adpellantes vel leuterantes id data in periculum certa pecuniae ſumma facere iuſſit Frider. I. Rex Pruſſiae (s). Contra et reſtrictionis inſigne exemplum haec prouincia vidit anno MDCXCVII. Quum enim antea leuterantes omnes ad deponendam hanc pecuniam adigerentur, ſiue in inferioribus iudiciis, ſiue in ſuprema curia, eo remedio vterentur: id tunc ad leuterationes et oberleuterationes, a regiminis ſententiis interpoſitas, eſt reſtrictum ſingulari reſcripto, quod illuſtris MYLIVS ſeruauit (t), quamuis, quum hodie ex inferioribus tribunalibus apud nos exſulet leuterationis remedium, eius reſtrictionis nullus amplius vſus poſſit ſupereſſe.

et extendi et reſtringi poſſunt.

§. XXIIII.

An pluribus impugnantibus ſententiam haec pecunia a ſingulis deponenda ſit?

Ceterum quum haec pecunia a prouocantibus, leuterantibus ſimilique vtentibus remedio deponenda ſit, et aliquando tamen contingat, vt plures vnam eamdemque ſententiam impugnent: dubitari poſſet, omnibus-ne ſimul, an ſingulis ſeorſum hoc onus incumbat? Quod iam olim ita definiuit PAVLLVS (u): *Si plures adpellant, vna cautio ſufficit, et ſi vnus caueat, omnibus vincit: quum a pluribus ſententiis prouocatur: ſingulae cautiones exigendae ſunt, et de ſingulis poenis ſpondendum eſt.* Quamuis vero hae receptae PAVLLI ſententiae, ex quibus hoc fragmentum decerptum eſt, in foro noſtro non ſint receptae: ratio tamen, qua haec deciſio nititur, etiam in iure noſtro praeſidium reperit. Quoties enim plures ab eadem ſententia eodemque illius capite ex eadem cauſſa prouocant: toties vna tantum haec adpellatio eſt (x), reſcriptumque eſſe memorat VLPIANVS (y), *in communi cauſſa, quoties alter adpellat, alter non, alterius victoriam ei proficere, qui non prouocauit, dum vna eademque cauſſa ſit defenſionis.* Quid ergo aequius eſt, quam vt vnus hoc caſu pro omnibus, vel omnes ſimul vna cautione defungi poſſint. At diuerſa ratio eſt, ſi qui ſeparatim vel vna vel pluribus ſententiis condemnati adpellent. Tunc enim plures eſſe prouocationes, idem docet VLPIANVS (z), ac proinde ne dubitandum quidem videtur, quin et ſinguli deponere legitimam pecuniae ſummam cogendi ſint, ſi vel maxime ex eadem cauſſa

(rr) Wildvogel *de pecun. ſuccumb.* §. XXXIX.

(s) Mylius *Corp. Conſt. Magdeb. Part.* II. *num.* LIII. *p.* 297.

(t) Ibidem *num.* XVI. *p.* 254.

(u) Paull. *recept. ſentent. lib.* V. *tit.* XXXIII. §. IV. *et* V.

(x) C. 72. X. *de adpellat.* l. 10. §. *vlt. ff. de adpellat. et relat.*

(y) D. l. 10. §. *vlt. ff. de adpell.*

(z) D. l. 10. *pr. ff. eod.*

cauſſa condemnentur. Multo magis ergo hoc adfirmandum fuerit, ſi plures ex diuerſis cauſſis, et a diuerſis ſententiis, vel diuerſis eiuſdem ſententiae capitibus prouocent. Tunc enim alter non vincit alteri, nec tam diuerſae pronocationes pro vna haberi poſſunt (*a*). Ex quibus principiis non adeo difficile intellectu eſt, depoſitione hac non onerandum eſſe eum, qui aduerſarii adpellationi tantum adhaeret, quum, vti recte obſeruat laudatus WILDVOGEL (*b*), huic non praeſumatur eſſe animus protrahendi lites, ac proinde, deficiente cauſſa, effectum quoque ceſſare oporteat. Quare STRYCKIVS (*c*): *Ex adhaeſione etiam id commodi habebit adpellatus, vt, ſi per ſtatutum adpellans certam pecuniae ſummam in caſum ſuccumbentiae deponere teneatur, ad id tamen non teneatur adhaerens*. Quae omnia et de leuteratione, ſupplicatione, aliiſque remediis, quae per leges prouinciales, non niſi depoſita pecunia legitima pecuniae ſumma indulgentur, repetenda eſſe, facile vnus quiſque intelligit.

§. XXIV.

Quanta deponenda ſit pecunia. Quantitas huius pecuniae maior alibi, alibi minor eſt, plerumque tamen legibus ſaltem ἐν πλάτει definita. Ipſae enim prudentiae regulae generatim ſuadent, vt nihil, vel parum admodum permittatur iudicum arbitrio. At maxime rationem hoc iuſtiſſimam habet in iis rebus, quae ad ſportulas et rem pecuniariam pertinent. *Hinc enim eſt*, inquit CASSIODORVS (*d*), *quod legum reperta eſt ſacra reuerentia, vt nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu*: vbi *manum* pro arbitrio dici, erudite obſeruat V. A. CORN. VAN BYNCKERSHOEK (*e*). Quid vero futurum credis, ſi in iudicis cuiuſque, etiam auari et ſordidi, arbitrio poſitum eſſet, quantas adpellantibus poenas pecuniarias imponere velit? Quam multum hic amori, quam multum odio, quam multum inexplebili habendi cupiditati daturi eſſent iudices, maxime ſi ex pecunia illa, vti paſſim fieri animaduertimus, lucrum aliquod caperent? Attamen pecuniae huius ſummam aliquando ἀκριβῶς et ſtricte, aliquando ἐν πλάτει, ac cum latitudine quadam, legibus definiri, animaduertimus. Prioris exemplum eſt, in priuilegiis Lipſienſium, Magdeburgenſium, et quatuor Holſatiae ciuitatum, quae ſupra (§. XIX.) deſcripſimus. Poſterius ita fieri ſolet, vt vel perſonae eiuſque conditionis, vel cauſſae obiectiue litis habeatur ratio. Sane enim quemadmodum olim ſportularum hanc rationem iniri voluerant Romani, vt ſi actor quantitatem centum aureorum vel pauciorum libello complexus eſſet, a reo dimidius aureus ſportularum nomine exigeretur (*f*): ita et poenam temere adpellantium plerique legis-

[a] D. *l.* 10. §. *vlt. l.* 17. *pr.* ff *de adpell.*

[b] Wilduogel *de pecun. ſuccumb.* §. XXXI.

[c] Stryck. *Introd. ad prax. Cap.* XXIII. §. XX.

[d] Caſſiodor. *Lib. IV. var. Cap.* X.

[e] Bynckershoeck *praetermiſſ. ad* L. 2. ff. *de orig. iur. pag.* 16.

[f] Theophil. §. 24. *Inſt. de act.* Franc. Iuret. *ad Symmach. Lib. IV. epiſt.* LV.

Digitized by Google

legiſlatores ex ſumma, libello comprehenſa, aeſtimari iuſſerunt. ORDINATIONE CAM. MARCH. (g) cautum eſt, vt, ſi nulla certa ſumma libello comprehendatur, XX. imperiales; alioquin totidem pro ſingulis millibus deponantur: quod et in ORD. MAGDEB. PROC. (h) repetitur. Ex Haſſiacis quoque actis obſeruaſſe ſe, mihi retulit ILLVSTRIS PRAESES, ibi interpoſita, introductaque adpellatione vel reuiſione, iudicium aeſtimare ſolere, quantum pecuniae deponendum ſit, quod et in CAM. IMPERII fieri ſolere a reuiſoribus, teſtantur BENDERVS (i), BLVMIVS (k), et HERTIVS (l). Denique aliquando arbitrio iudicum aliquid relinqui ſolet, ſed ita, vt ſimul quouſque ſe illud porrigere debeat, lege exprimatur. Quale quid factum animaduertimus in Conſtitutionibus MOGVNTINIS (m) et MAGDEBVRGICIS (n), quarum illae imperiales tres vel quatuor, hae quinque vel plures ad decem vſque exigi patiuntur. Vbi rationem habendam eſſe tum perſonarum, tum cauſſarum, nemo non animaduertit.

§. XXV.

An non idonea cautio pro depoſitione ſit?

Operae porro pretium fuerit, diſquirere, neceſſario-ne illa pecunia deponenda ſit, an et ii ſatisfeciſſe officio videantur, qui de illa in poſterum praeſtanda ſatisdederint, vel pro pecunia aliud quid eiuſdem pretii depoſuerint, vel denique, non repertis pignoribus vel fideiuſſoribus, iureiurando cauerint? Negat celeberrimus WILDVOGEL (o), partim quia lex vltra mentem legiſlatoris ad alia non ſit proferenda (p): partim quod conſtitutiones de hac pecuniae depoſitione ſint correctoriae, ac proinde tam ſtricte omnino interpretandae (q), vt quidquid in eiuſmodi legibus non exprimatur, id pro omiſſo ſit habendum (r): partim denique, quod finis legiſlatorum, qui ad coercendam litigantium pertinaciam eſt comparatus, vix obtineretur, ſi cautio hic ſolutionis vel depoſitionis vice fungeretur, quum ſemper poſſit quaeſtio oriri, an cautio ſit idonea? ſuper qua dum contendant litigatores, fieri non poſſit, quin ipſa cauſſa principalis in longius tempus ducatur (s). At quum priores rationes ſint ſatis generales, ac totidem fere exempla proferri poſſint, quibus leges, ſiue correctoriae ſint, ſiue confirmatoriae, ad alios caſus proferantur: nec intelligere nos fateamur, cur cautio, maxime per fideiuſſores et pignora praeſtanda, non aeque moleſta accidere poſſit adpellantibus, quam ipſa paratae pecuniae depoſitio, vel cur denique mora ac litis protractio, datis prouocanti breuibus induciis non aeque euitari poſſit, ac depo-

[g] *Ord. Cam. March. tit.* LII. §. X.

[h] *Ord. proc. Magd. emend. cap.* XLIII. §. VIII.

[i] Bender *de reuiſione Concl.* V. *num.* XIII.

[k] Blum. *Proceſſ. Cameral. tit.* LXXIX. §. XXVI.

[l] Hertius *de iudicio reuiſor.* §. XXVI.

(m) *Ord. iud. Erfurt. tit.* XXII.

(n) *Ord. proc. Magd. emend. Cap.* XLII. §. I.

(o) Wilduogel *Diſſ. de pecun. ſuccumb.* §. XXIV.

(p) *L.* 16. *ff. de legibus.*

[q] Meu. *Part.* I. *Deciſ.* CC. *n.* IV.

(r) *L.* 64. §. 9. *ff. de ſolut.*

(s) Meu. *Part.* II. *Deciſ.* LXXI.

Digitized by Google

depoſitione pecuniae: potius ad leges et mores ſingulorum iudiciorum, nec non ad perſonas, a quibus ea depoſitio exigitur, attendendum videtur. Paſſim ipſae leges ac conſuetudines hanc cautionem, ſiue fideiuſſoriam ſiue pignoratitiam admittunt, maxime ſi tanta deponenda ſit pecunia, quantam prouocans tam cito expedire nequeat. Tunc enim durum atque inhumanum eſſet, illi ideo adimi remedium iuris communis, quod non ſtatim in numerato habeat pecuniam. Ipſos Romanos hoc caſu cautionem tum fideiuſſoriam, tum pignoratitiam, admiſiſſe teſtis eſt PAVLLVS (*t*), qui de fideiuſſoria: *Quoties*, inquit, *in poena adpellationis cauetur: tam vnus, quam plures fideiuſſores, ſi idonei ſunt, dari poſſunt:* de pignoratitia vero ſcribit (*u*): *poſſe prouocantem vel poenam*, vel ALIVD PRO EA, *deponere*. Nec minus cauere litigatorem, qui reuiſionem actorum petit, patitur ORDINATIO CAMERALIS (*x*), qua ſancitur: *Es ſollen ſolche anhaltende Partheyen zuuor, vnd ehe ſolche reuiſion vorgenommen, eine ſumma Geldes, welche nach Gelegenheit der perſonen vnd Sachen durch die verordnete Viſitatoren gemaſſiget werden ſoll, im fall, daſs die geſprochene Vrtheil gerecht erfunden, dem Kayſerlichen Fiſco zur Straffe vnd zu Errichtung des Koſtens, ſe iederzeit auf ſolch Syndicat vnd reuiſion gehet, erlegen, vnd damit genugſamlich verburgen.* Quae poſtrema verba, quamuis copulatiua, alternatiue, tamen accipienda eſſe monent iuris cameralis interpretes (*y*) ſimul obſeruantes, ſaepe pauperes, quibus nec fideiuſſorum, nec pignorum copia ſit, iurato tantum promittere, ſe, ſi temere eo remedio vſi in poſterum eſſe videantur, poenam illam, vel quamcunque irrogaturi ſint viſitatores, daturos (*z*). Denique et in Holſatia cautionem pro depoſitione eſſe, patet ex conſtitutionibus iſtius prouinciae (*a*), quibus de iis, qui a quatuor vrbibus, iure Lubecenſium vtentibus, prouocaturi ſunt, cauetur, *es ſolle ihnen ſolgender geſtalt vnd maſſen freygelaſſen ſeyn, daſs ſie die adpellanten verborgen oder mit hingelegten gnug ſamen Pfanden Verſicherung thun ſollen, da ſie der adpellation verluſtig wurden, daſs ſie* 5. *Marck Lubiſch den vier Stadten erlegen vnd abtreten wollen. Und ob ſie, die Adpellanten, Burgen nicht konten bekommen, oder auch keine gnugſame Pfande zu hinterlegen hatten, ſollen ſie die iuratoriam cautionem beſtellen.* Denique et alibi aliquando inopia prouocantis mouet iudices, vt tam amare non vrgeant depoſitionem pecuniae, ſed qualicumque cautione contenti eſſe malint. Nam licet in priuilegio Lipſienſium abſciſſe requiratur depoſitio pecuniae: cautionem tamen ſiue fideiuſſoriam, ſiue iuratoriam, a paupere praeſtitam, non adſpernandam eſſe, cenſuit Sereniſſimus Saxoniae Elector apud RIVINVM (*b*), cuius iam verba ſupra dedimus.

§. XXVI.

(t) Paull. *recept. ſent. Lib. V. tit. XXXIII.* §. III.

(u) *Ibidem* §. II.

(x) Ord. Cam. *Part.* III. *tit. LXIII.* §. *VII.*

(y) Roding. *pand. cameral. Lib.* III. *Tit. LXI. p.* 1017.

(z) Harprecht *de caut. iurat.* §. *XLVI.*

(a) Reuidirte Land-Gerichts-Ordn. der Hertzogth. Schleſw. vnd Holſt. *Part. IV. tit. VI.* §. III.

[b] Riuin. *ibid.*

§. XXVI.

Quando deponenda ſit haec pecunia?

De eo vero minus licet dubitare, quod intra certum tempus deponenda ſit huiusmodi pecunia, niſi impugnaturus ſententiam remedio ſuo priuari cauſſaque cadere velit. Spacium iſtud temporis modo laxius, modo adductius eſt, eaque in re ſingularum prouinciarum leges ſunt conſiderandae. In camerali imperii dicaſterio, pecuniam illam reuiſionis cauſſa, non ſtatim, petito hoc remedio, deponi, ſed demum, facta a viſitatoribus moderatione, quam vocant, deponenda eſt (c). Prouocantibus ad ſuprema imperii iudicia in ORD. PROC. MAGD. EMEND. (d) induciae dantur quatuor hebdomadum a die interpoſitae adpellationis, addita comminatione, pro deſerta habitum iri prouocationem, niſi pecunia intra hoc tempus deponatur. Ibidem (e) iis, qui ſibi nullitatis quaerela vtendum eſſe exiſtimant, non quidem certum tempus conſtituitur, quo deponi oporteat pecuniam, ſed additur tamen, *es ſolle ehe darauf nichts verordnet werden*. Denique eadem conſtitutione prouinciali (f) et leuterantibus iniungitur, vt definitam pecuniae ſummam die a regimine conſtituto, (*binnen der in der auf die Leuterungs-oder Oberleuterungs-Schedul ertheilten Verordnug beniemten Zeit*,) ſub poena deſertionis deponant. Nimirum inter ſollemnia adpellationis aliorumque remediorum referenda eſt haec pecunia. Sollemnibus vero illis neglectis, perinde eſt, ac ſi non eſſet prouocatum (g): ſiquidem paria ſunt, aliquid non eſſe factum, et non rite, eoque, quo oportebat, modo factum eſſe (h).

§. XXVII.

Tempus hoc poteſt prorogari, maxime abſente prouocante?

Enimuero quemadmodum hae ſollemnitates, non ita comparatae ſunt, vt prorogari a iudice nequeant: ita nec dubitari poteſt, quin et ad expediendam hanc pecuniam aliquando puſillum laxamenti concedi queat. Id quod tum potiſſimum fieri memini, ſi prouocante procuratore, vel aliud interponente remedium, abſente domino, locisque tam diſſitis, ſperari vix poſſet, pecuniam tam cito ſubmiſſum iri. Quamuis enim exiſtimet beatus WILDVOGEL (i), ſyndicos quoque et procuratores non minus, quam ipſos mandantes, ad deponendam hanc pecuniam eſſe obſtrictos, eamdem tamen illos ideo quod officium ſuum nemini damnoſum eſſe debet (k), iure repetere: tamen, quum procuratores hodie non ſint domini litis, nec vlterius, quam quatenus mandatum ſuſceperunt, teneantur, denique non adpareat eos ſuſcepiſſe mandatum, impenſas pro domino faciendi: vix arbitramur, quemquam ſiue ſyndicum, ſiue procuratorem, inuitum

cogi

(c) Blum. *proceſſ. cam. tit.* LXXIX. *n.* XXVI.
(d) Ord. proc. Magd. emend. *Cap.* XLIII. §. XIX.
(e) Ibid. *cap.* XLIV. §. I.
(f) Ibid. *Cap.* XLII. §. VI.
(g) Meu. *Part.* II. *deciſ.* VIII.
(h) *L.* 6. *ff. qui ſatiſd. cog.*
(i) Wilduogel *de pecun. ſuccumbent.* §. XXXII.
(k) *L.* 7. *ff. teſt. quemadm. aper.*

cogi poſſe ad pecuniam illam pro vniuerſitate vel domino deponendam, niſi forte ab his ei certa pecunia data vel adſignata ſit, *zum kunftigen Vorſchuſs*, eaque ad exſoluendam hanc ſummam ſufficiat. Tunc enim tantum abeſt, vt ab hoc onere immunis ſit, vt ad reſarciendum omne damnum teneatur domino, ſi mora ac tergiuerſatione ſua effecerit, vt remedium, quod interponi oportuit, pro deſerto haberetur: quamuis et hoc caſu beneficium reſtitutionis in integrum domino non ſit denegandum, ſi excuſſo procuratore, inanem aduerſus illum actionem eſſe adpareat (l). Neque obſtat, ad pecuniam hanc deponendam teneri negotiorum geſtorem, tutorem, maritum. Quum enim hi omnes abſentium pupillorum vxorumque bona adminiſtrent, ac proinde et inde pecuniam petere ſoleant: id dici non poteſt de procuratore, cui ſolum id negocii datum eſt, vt cauſſam in iudicio peragat. Ceterum et procuratorem, ſi ſine mandato calumnioſe prouocarit, et tutorem curatoremue damnum ferre debere, nec regreſſum habere aduerſus dominum, pupillum, vel minorem, ſatis patet ex loco VLPIANI: *Si procurator tuus, vel tutor vel curator ius dicenti non obtemperauerit, ipſe punitur, non dominus vel pupillus* (m). Neque enim ratio eſt poenae, a contumace, quam a temere prouocante ſoluendae, quia vtrobique plectitur litigantis pervicacia.

§. XXVIII.

Victor hanc pecuniam repetit.

Haec de depoſitione huius pecuniae dicta ſunto. Quod ad effectum iſtius depoſitionis attinet, ille ex fine elucet. Quum enim ideo deponenda ſit haec pecunia, vt poenam et damnum ſentiat is, qui calumnioſa prouocatione, alioue remedio abuſus, litem immortalem reddere ſtuduit: conſequens eſt, vt ei, qui iuſtam adpellandi ſententiamue impugnandi rationem habuerit, et ſecundum quem litem dederit tribunal ſuperius, pecunia illa reſtituenda. Neque enim ſine delicto poena intelligitur (n). Et quamuis mulctae, ſemel depenſae, repeti non ſoleant (o): id tamen tunc demum verum eſt, ſi culpa vel fraus anteceſſit (p), ſine qua poena eſſe non poteſt (q). Et hinc diſerte praecipiunt legiſlatores quidam, vt prouocanti, alioue remedio impugnanti ſententiam, ſi victoria potiatur, depoſita pecunia reſtituatur. Veluti in ORD. PROC. HASSIACA: *Da denn daſelbſt vor den Appellanten geurtheilet wird, ſoll ihm ſolch deponirt Geld vvieder gefolget vnd erſtattet vverden*. Et in ORD. CAMERALI (r): *Vnd im fall, da die vrtheil aus vberſehen der Richter als nichtig oder vngerecht reformiret vvurde, ſoll der Parthey ihr erlegt Geld vviederum zugeſtellet, vnd mit der execution ſolcher reformirten Vrtheil an dem*

(l) *L.* 8. §. 1. *ff. mand. l.* 13. §. *vlt. C. de iud.*

(m) *L. vn.* §. 2. *ff. ſi quis ius dic. non ob. temp.*

[n] *L.* 2. §. *pen. l.* 6. *ff. de decurion. l.* 22. *C. de poen.*

(o) *L.* 42. *l.* 49. *ff. de condictione indebiti.*

(p) *L.* 1. §. 2. *ff. ſi is, qui teſtam. lib. eſſe iuſſ.*

[q] Auguſtin. *Retractat. Lib.* I. *Cap.* IX.

(r) Ord. Cam. *Lib.* III. *tit.* LXIII. §. XII. Lynck. *Deciſ.* DCCCCXXXV.

dem Cammer-Gericht vollfahren vverden. Sufficere autem ad repetendam pecuniam videtur, ſi ſemel ſequuta ſit ſententia reformatoria, quamuis poſtea, interpoſita ab aduerſario leuteratione, vel alio remedio, cauſſa poſtea ceciderit prouocans. Quia enim vt in poenam temerariae prouocationis cedat, deponi ſolet haec pecunia: in eum ſane cadere non poteſt calumnioſae prouocationis ſuſpicio, pro quo lata eſt ſententia, quamuis ea poſtea nouo remedio euerſa ſit. Quare quum et expenſae ſoleant compenſari, ſi pars vtraque litigans pro ſe habeat ſententiam (s), idque ex ea ratione, quod pro temere litigante non videatur habendus: cur quaeſo temere videretur prouocaſſe, ſecundum quem lis ſemel data eſt? Idem multo magis dicendum fuerit de eo caſu, ſi quis prouocauit, alioque remedio impugnauit ſententiam; ſaltem vnum alterumue grauamen tam iuſtum habuerit, vt in quibuſdam capitibus prior ſententia reformetur. Solent enim adpellantes etiam iniqua petere, vt aequa obtineant: et tunc ſatis purgaſſe pudorem videntur, ſi in vno alteroue capite vicerint, vt temere et per calumniam prouocaſſe haud videantur (t).

§. XXIX.

Contra nullum eſt dubium, quin in commiſſum cadat haec pecunia, ſi male ceſſerit adpellatio, ſententiaque prior confirmata ſit. Hinc enim in caſum ſuccumbentiae, ceu vulgo loquuntur, deponi dicitur, vt poena in hunc caſum depoſita procul dubio committatur, ſi ex euentu conſtet, male ac temere eſſe prouocatum (u). Quum vero aliquando prouocationem ſuam miſſam faciant, eique renuncient adpellantes: aliquando ea, neglectis fatalibus, pro deſerta habeatur: denique aliquando tranſactione lis finiatur: merito diſquiritur, an tunc quoque pro commiſſa ſit pecunia illa depoſita? Primam quaeſtionem adfirmat laudatiſſimus WILDVOGEL (x), ex ea ratione, quod adpellatione interpoſita iudici ratione poenae ius quaeſitum eſſe videatur (y), quod illi auferri nequeat (z), nec poenitentiae facile locus relinquatur, quum res non amplius ſit integra (a). Enimuero ſi rationem huius poenae conſideres, ea, vti iam ſupra monuimus, in eo conſiſtit, vt adpellandi temeritas, quae cum iudicis inferioris iniuria quodammodo coniuncta eſt, coerceatur. Quis vero eum ſemper temere adpellaſſe vel iniuria adfeciſſe iudicem dixerit, qui prouocationi ſuae renunciat, quum id aliquando ex verecundia potius et odio litis faciat, quam quod depoſitam conclamatamque cauſſam ſuam eſſe, exiſtimet? Verum deinde eſt, ius quaeſitum nemini, adeoque nec iudici, eſſe interuertendum: ſed iudici vllum in poena ius quaeſitum eſſe, vbi delictum non admittitur, vix crediderim, neque id leges a DNO WILDVOGELIO adlatae probare videntur. Denique quidni hic

Eamdem amittit victus, an et is, qui adpellationi renunciauit, et qui fatalia poſtea negligit?

(s) Gail. *Part.* I. *obſeru.* CLII. *n.* IV. XLII. *ſequ.*

(t) Meu. *Part.* VII. *Deciſ.* CCXLI.

(u) Arg. *l.* 12. §. 1. *ff. rem rat. hab.*

(x) Wilduogel *de pecunia ſucc.* §.

(y) *L. vlt. pr. C. de adpell.*

[z] *L.* 11. *ff. de reg. iur.*

[a] *L.* 23. *ff. de recept. arbitr.*

Digitized by Google

ni hic poenitentiae locus ſit, quum in fauorem adpellantium inducta ſit adpellatio, et quiſque iuri in fauorem ſui introducto licite renunciet? Quod obſeruans vir doctiſſimus, ipſe demum concedit, diſtinguendum eſſe, fueritne ante citationem ad cauſſas adpellationis reddendas inſinuatam, an, ea iam inſinuata, prouocatum, et priore caſu id impune fieri; poſteriori poenam depoſitam merito pro commiſſa haberi, exiſtimat. Idque rectiſſime ob Conſtitutionem ARCADII et HONORII AA. (c) *ſi quis libellos adpellationis ingeſſerit, ſciat, ſe habere licentiam arbitrium commutandi, et ſuos libellos recuperandi, ne iuſta* POENITVDINIS *humanitas amputetur*. Cuius vero rei licentiam indulgent leges, id nec pro delicto, ne poena dignum poteſt exiſtimari. Magis de adpellatione deſerta dici poteſt, ob eam committi pecuniam depoſitam, quum omnino vel malitiam, vel culpam quandam prouocantis inuoluat, eaque merito coercenda ſit (*d*). Vno quidem caſu et deſertionem a poena immunem eſſe ſtatuit laudatus WILDVOGEL (*e*), ſi iuſta adpellandi cauſſa ſit, ſiquidem tunc deſertio potius ex odio atque exſecratione litium, laudanda potius, quam vituperanda (*f*), facta eſſe intelligatur. Sed quum tunc ſuper grauaminibus non pronuncietur, nec proinde conſtare poſſit, iuſtaene ſint prouocandi cauſſae, an iniuſtae, vix vmquam fortaſſis ab eo recuperabitur pecunia, cuius adpellatio ob neglecta tempora adpellationis pro deſerta habetur.

§. XXX.

An is, qui cum aduerſario tranſegit pendente adpellatione?

Eamdem diſtinctionem ac *διαίρεσιν* et tunc ſeruandam eſſe cenſet vir doctiſſimus (*g*), ſi pendente adpellatione tranſactum fuerit. Id enim ſi factum ſit, antequam citatio decreta, impune factum videri: ſin citato adpellato, pecuniam depoſitam merito pro commiſſa habendam eſſe. Sed malim ego ipſam tranſactionem expendere. Si quis enim, qui antea a ſententia prouocauit, poſtea dato aliquo, vel relicto, liti et cauſſae renunciarit: quis dubitet, quaeſo, quin ipſe quaſi confeſſione ſua ſe condemnari, ſeque temere et litigaſſe et prouocatione ſimilibusque remediis vſum eſſe, agnouerit? Quid vero ſi aduerſarius pendente adpellatione vel vltro, vel ſuadente iudice, prouocanti huiuſmodi offerat conditionem, vt accepto aliquo vel retento a proſequenda adpellatione deſiſtat, et hic, ſimiliter perſuaſus a iudice, liti et cauſſae renunciet? Quis, quaeſo, hunc temere prouocaſſe contendat? An non ipſe potius euentus oſtendit, ponderis haud exigui fuiſſe grauamina, quae metuens adpellatus tam iniquis conditionibus tranſegit? Praeterea, ſi iudice conciliante, ei tranſactioni locum dedit prouocans: qui fieri poſſit, vt id ramquam delictum et calumnia habeatur, quod auctore iudice factum eſt, cuius ad religionem atque officium pertinet, dare operam, vt quouis modo lites finian-

(c) L. 28. C. *de adpell. et conſult.*

(d) L. *vlt. C. quando prou. non eſt neceſſ.*

(e) Wilduogel *de pecun. ſuccumb.* §. XLIV.

(f) L. 4. §. 2. *ff. de alien. iudic. mut. cauſſ.*

(g) Wilduogel *ibid.* §. XLIII.

nientur (*h*)? Tranſactio ſane non modo, quod ad auctoritatem et effectum attinet, ſed et quod ad deciſionem, vim rei iudicatae obtinet (*i*). Hinc qui tranſigunt cauſſam DECIDERE dicuntur, eaque loquutio in iure noſtro vbique obuia eſt (*k*). Quemadmodum ergo non decidi poteſt cauſſa, quin vel ſecundum vnam, vel alteram partem lis detur: ita nec tranſigi fere vmquam poteſt, quin adpareat, vtrius cauſſa ſit iuſtior, niſi forte ea lege fiat tranſactio, vt rem litigioſam aequa lance inter ſe diuidant: quamuis et hoc caſu prouocatio non videri poſſit temere interpoſita, qua tantum lucrum is, qui prouocauit, eſt conſequutus.

§. XXXI.

Cuinam cedat pecunia illa, ſi pro commiſſa habeatur?

Ceterum operae pretium fuerit, ſub finem adhuc quaerere, cuinam pecunia illa commiſſa cedat? Eam vero fiſco vindicat ſaepe laudatus WILDVOGEL (*l*), quippe cui regulariter mulctae debentur (*m*). Quamuis enim alioquin mulctae, tamquam fructus iuriſdictionis, ei, cuius eſt iuriſdictio, competant: id tamen de ordinariis tantum iuriſdictionis fructibus, non de his extraordinariis, intelligendum eſſe, monet. Quamuis vero nondum me intelligere fateor, cur magis pro extraordinario fructu iuriſdictionis habenda ſit mulcta illa temere adpellantium, quam aliae: veriſſimum tamen eſt, leges ac conſuetudines quarumdam prouinciarum ac tribunalium hanc pecuniam ſiue totam, ſiue pro parte, fiſco vindicare. Sic ORD. CAM. IMP. (*n*) ſaltem partem pecuniae ab iis, qui reuiſionem petunt, deponendae fiſco addicit, dum diſponit: *Daſs im im fall, daſs die geſprochene Vrtheil gerecht erfunden vvurde, das erlegte Geld dem Kayſerlichen fiſco zur Straffe vnd Erleichterung der* Koſtens &c. *verbleiben ſolle*. Eodem exemplo et in Haſſia fiſco cedere hanc pecuniam commiſſam, ex ipſis conſtitutionibus Haſſiacis iam obſeruauit Dn. WILDVOGELIVS (*o*). At ſicuti in aliis, ita et hac in re, diuerſae ſunt diuerſarum prouinciarum leges et conſuetudines. Alicubi enim pecunia illa, non fiſco, ſed illi, qui acta recenſuit, ſententiamque concepit, quem vocant *den Referenten*, cedit. Alicubi pauperibus, aliiſque piis cauſſis, adplicatur. Saltem in tribunali eccleſiaſtico Magdeburgico poſterius obſeruari voluit legiſlator potentiſſimus, dum anno MDCCIX. reſcripſit (*p*): *Daſs in Zukunſt bey dem Conſiſtorio die Succumbentz-Gelder, gleichvvie bey der Regierung geſchiehet, bey denen eingevvandten leuterationen erleget, vnd die dauon fallende Gelder zur Armen-Caſſa vervvendet vverden ſollen*. Vbi municipiis

(h) Meu. *Part.* III. *deciſ.* CCXLV. n. III.

(i) *L. 2. C. de tranſact. et ibi Brunnemannus.*

(*k*) L. 46. *ff. de rei vind. l.* 20. §. 1. *ff. de inoff. teſt. l.* 23. *C. de tranſact. l.* 7. *ff. de condict. furt. l.* 3. *ff. ad* L. *Falcid. l.* 13. C. *de furt. l.* 7. *l.* 19. *l.* 14. C. *de tranſact.*

(l) Wilduogel *ibid.* §. XLI.

(m) L. 5. C. *de modo mulct. quae a iud. inflig.*

(n) *Ord. Cam. Imp. Part.* III. *tit.* LXIII. §. VII.

(o) Wilduogel *ibid.* §. XXXIX. XL. XLI.

(p) Myl. *Corp. Conſt. Magdeb. Part.* II. *n.* XIII. *pag.* 297.

Digitized by Google

cipiis id per modum priuilegii conceſſum eſt, vt adpellari ab eorum ſententiis non poſſit, niſi depoſita pecunia: ibi commiſſam hanc mulctam eorum aerario inferendam eſſe, ſatis conſtat, idque ipſa priuilegia ſupra a nobis recenſita, loquuntur. Itaque res redit ad ſingularum prouinciarum leges ac conſuetudines, vt nihil, quod in vniuerſum et vbique obtineat, ſtatui poſſe videatur.

§. XXXII.

Concluſio diſſertationis.

Plura, eaque non inutilia, dici poſſent de hac pecunia in caſum, ſi cauſſa ceciderint, ab adpellantibus, alioue vtentibus, remedio deponenda, niſi et temporis et ipſius chartae, huic exercitationi deſtinatae, habenda eſſet ratio. Enimuero, quum non niſi ſpicilegium eorum, quae iam laudatus Dn. WILDVOGEL delibauit, dare decreuerim, ego, ne illud in iuſtam meſſem euadat, calamum pono, Deoque optimo maximo pro gratia, qua ſtudia mea adhuc proſequutus eſt, gratias, quas poſſum concipere, maximas ago.

DE

Digitized by Google

DE MONETAE REDVCTIONE
AD IVSTVM PRETIVM.
AD LEG. I. COD. DE VET. NVMISM. POTEST.
EXERCITATIO XXVIIII.

§. I. Numi vel pecuniae neceſſitas. §. II. Eiuſdem requiſita. §. III. Ad pretium et valorem numorum conſeruandum pertinet Lex I. C. de vet. numiſm. poteſt. §. IV. Legis huius chronologia et hiſtoria. §. V. Pars eius prior de numis principum non detrectandis. §. VI. Quinam in illa dicantur, NVMOS DISTRAHERE? *§. VII. Lex noſtra ad collybiſtas, menſarios, collectarios, pertinuit, et in oriente diu viguit. §. VIII. Similes leges et in occidente latae. §. IX. Poena eorum, qui probum numum reiecerint. §. X. Pars legis poſterior de improbis numis reiiciendis. §. XI. Cuiusnam apud Romanos iudicium de bonitate numorum fuerit? §. XII. Axiomata ex hac lege. In magnis imperiis principum numi non reiiciendi ſunt a ſubditis. §. XIII. An idem et in Germania ſeruari poſſit? Leges Germ. de re numaria ſaluberrimae. §. XIV. Saepe numi in Germania ad iuſtum pretium reducendi. Quae cura laude digniſſima. §. XV. Ius hoc initio fuit penes priuatos. §. XVI. Poſtea ad publicam curam reuocatum eſt. §. XVII. Partim ſingulorum Imperii ordinum. §. XVIII. Partim circulorum, ſiue ſingulorum, ſiue foederatorum, et, qui iis praeſunt, Directo-*

 rum.

rum. §. XIX. *Laus decreti de re monetaria nuper a variis Circulis editi*. §. XX. *Partim totius Imperii*. §. XXI. *Numorum emendatio et reductio ad iuſtum pretium requirit morbi cognitionem*. §. XXII. *Statuenda certa norma, quae vocatur der Muntzfuſs*. §. XXIII. *Ea attemperanda auri argentique pretio*. §. XXIV. *Quae fuerit auri argentique analogia apud Hebraeos et Graecos?* §. XXV. *Quae apud Romanos?* §. XXVI. *Quae apud Germanos veteres et recentiores?* §. XXVII. *Ob diverſitatem pretii norma haec aliquoties mutata*. §. XXVIII. *Pretium hoc maxime intenditur ob luxuriam*. §. XXIX. *Nec non ob licentiam aurum argentumque diſtrahendi, promiſcue conceſſam*. §. XXX. *Conſtituta rite norma, cogitandum eſt de ſurrogato*. §. XXXI. *Tunc reliqua facile obtinebimus. Votum pro felice publicorum conſiliorum exitu*.

§. I.

Numi vel pecuniae neceſſitas.

POſteaquam, aucto in immenſum genere humano, dominia diſtinguere, agris terminos ponere, commercia denique et obligationes inſtituere placuit: nihil vnquam ab ingenio humano excogitatum eſt praeſtantius, nihil ſalutarius, quam numus, quo, tamquam communi menſura atque eminente rerum omnium pretio, aeſtimare res omnes, eaſque, quibus indigemus, nobis ſine vllo damno poſſimus comparare. Quanta enim cum vtilitate inſtitutum hoc coniunctum ſit, non facilius quiſquam intelliget, quam comparatis inter ſe commerciis, qualia ea ante inuentum numum eſſe oportuit, et qualia ſunt ab eo tempore, quo inſtitutum iſtud paene communi omnium gentium ſuffragio probatum eſt. Quod dum facit PAVLLVS noſter (a), ſummam ille hanc cogitationum ſuarum facit: *Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat numus, neque aliud merx, aliud pretium: ſed vnusquiſque ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum vtilibus inutilia permutabat, quando plerumque euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed quia non ſemper et facile conueniebat, vt, quum tu haberes, quod ego deſiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia eſt, cuius publica ac perpetua aeſtimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis ſubueniret, eaque materia, forma publica percuſſa, vſum dominiumque non tam ex ſubſtantia praebet, quam ex quantitate, nec vltra merx vtrumque, ſed alterum pretium vocatur*. Quo loco, ex ARISTOTELE (b), vt videtur, expreſſo, prudenter monet iureconſultus, principio rerum homines auri argentique, maximarum peſtium, ignaros, vice rerum com-

[a] *L. 1. princ. D. de contrab. emt.*
(b) Ariſtotel. *Ethic. ad Nicom. Lib. V. Cap. VIII. et Polit. Lib. I. Cap. VI.*

commercia exercuiſſe, hoc vero commerciorum genus id praecipue difficultatis incommoditatiſque habuiſſe, quod nec ſemper alteri ſupereſſet, quod deeſſet alteri, et ſaepe alter id, quod alter dare vellet, adſpernaretur, et ipſarum denique rerum, quas inter ſe permutare vellent, tam lubrica atque incerta eſſet aeſtimatio, vt non poſſet non alteruter damni incurrere periculum; immo plerumque contingeret, quod de permutatione Glauci ac Diomedis memoriae prodidit HOMERVS (c), vt permutarent

> Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων
> *Aurea aereis, centena nouenariis.*

Quare demum ipſam neceſſitatem inuexiſſe numi vſum, eoque vno his difficultatibus potuiſſe ſubueniri, quum is non ſubſtantia, ſed quantitate, aeſtimetur, et recipiatur ab omnibus ob pretium, quod publica auctoritate illi tributum eſt, et aequalitas denique, ac mutua inter res et pretium relatio in numo, vt in quantitate, facillime poſſit reperiri. Et haec quidem eſt PAVLI ſententia, quam erudite, vt ſolet, expoſuit V. C. PERIZONIVS (d), minime omnium vero ceperunt GVIL. BVDAEVS (e), et CLAVD. SALMASIVS (f), quorum ille textum ſollicitat, et pro *ex quantitate* reſcribi iubet *ex qualitate*, vim hanc iniuſtam merito prohibente FRANC. DVARENO (g), hic autem per quantitatem intelligit numerum, quum manifeſtum ſit, quantitatem iureconſulto eſſe aeſtimationem vel pretium, quod numo veluti ex compacto ſtatuerunt gentes, inter quas intercedunt commercia.

§. II.

Quantacumque vero ſit numi vel pretii eminentis vtilitas: manifeſtum tamen eſt, eam ſperari non poſſe, niſi de duobus capitibus inter omnes conueniat, puta, vt numo probo iuſtum ab omnibus pretium ſtatuatur, deinde vt numis, quibus in commercio vtimur, ſua conſtet bonitas interna, et pondus legitimum. Nam quemadmodum nullus numi vſus eſt inter gentes, quae nihil faciunt pecuniam, quod ſua adhuc aetate de maioribus noſtris obſeruauit TACITVS (h), de Satarchis, Scythiae Europaeae populo, POMP. MELA (i), de Colchis BVSBEQVIVS (k), de gentibus Americanis tantum non omnibus ſcriptores, qui de illarum moribus atque inſtitutis exſtant, plurimi, de Lapponibus denique OLAVS (l): ita ſi interna ſua bonitas pon-

Eiuſdem requiſita.

Tt 2

(c) Homer. *Iliad.* II. *v.* 236.
(d) Iac. Perizon. *de aere gravi* §. II. *p.* 6. *ſeqq.*
(e) Guil. Bud. *ad l.* 1. *ff. de contrab. emt.*
(f) Cl. Salmaſ. *de Vſur. Cap. XV. p.* 443.
(g) Duaren. *Diſput. anniverſar. Lib.* I. *Cap. VI.*
(h) Tacit. *de morib. German. Cap. V.*
(i) Pompon. Mela *de ſitu orb. Lib.* II. *cap.* I.
(k) Busbequ. *Epiſt.* III. *p.* 205.
(l) Olaus *Lib. IV. Cap. V.*

pondusque non conſtat numo, reperiri non poterit illa aequalitas, ob quam ille inuentus eſt, ac proinde alterutrum contrahentium non parum detrimenti capere oportebit, quin id potius continget, quod de ſua aetate refert CICERO (m): *Iactatur numus, ſic, vt nemo poſſit ſcire, quid habeat*. Hinc antiquiſſimis temporibus, quum adhuc rude aurum, argentum, aes pro pecunia daretur, vel certe nondum ad eam perfectionem perducta eſſet ars ſignandi monetam, vt numis certa et aequalis forma, certumque pondus eſſet, mercatores non ſolum explorabant metallum, probumne, an adulterinum eſſet, verum etiam illud ſibi inuicem non adnumerabant, ſed adpendebant. Quem ritum iam ab Abraami temporibus obſeruatum eſſe, nouimus (n): idemque de Iobi aetate pluribus demonſtrauit FRIDERICVS SPANHEMIVS (o). Et quis ignorat, ipſos etiam Romanos, multo poſt, quum iam numo vterentur, vetuſtum illud commercii genus adumbraſſe per aes et libram in mancipationibus, eoſdemque et *pendere* et *adpendere numos* dixiſſe pro adnumerare (p), quin ne tunc quidem, quum gentes omnes arte cudendi numiſmata ſuperarent, a vetere illo ritu prorſus abſtinuiſſe (q)? Quae omnia argumento ſunt luculentiſſimo, gentes vetuſtas nihil prius, nihilque habuiſſe antiquius, quam vt numi probi tantum iuſtique ponderis expenderentur.

§. III.

Ad pretium et valorem numorum conſeruandum pertinet l. 1. C. de vet. numiſm. poteſtate.

Quapropter vtrumque illud caput ad curam ſuam pertinere ſemper exiſtimarunt boni principes, dederuntque operam, vt nec probi numi ab hominibus callidis et lucricupidis temere reprobarentur, nec furtim ſub lectorum bonorumque ſchemate vel adulterini, vel iuſto pondere internoue valore deſtituti, magno reibublicae malo iactarentur. Argumento ſunt eorum leges, etiam hodie ſuperſtites, ex quibus iam vnam ſeligere iuuat VALENTINIANI et VALENTIS Imperatorum (r), cuius occaſione de iure monetas ad iuſtum valorem vel pretium reducendi quaedam diſſeramus: non, quod talia iuris publici vel vniuerſalis, vel Germanici, capita ex iure Romano cum IO. OTTONE TABORE cenſeamus eruenda: ſed vt vel eo exemplo demonſtremus, principia, quibus hodie in conſtituenda re numaria vtuntur principes ceterique Imperii ordines, tam eſſe ipſi rectae rationi conſentanea, vt nec olim vlla fuerit gens, paullo ſapientior, quae non iiſdem vſa ſit iam pridem, facemque praetulerit poſteris, ne, quid factu opus ſit, ignorarent. Verba autem legis noſtrae ita ſe habent: *Solidos, veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus et diſtrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragatio-nis*

(m) Cicero *de Offic. Lib. III. Cap. XX.*

(n) *Geneſ. XXIII. 16.*

(o) Frider. Spanhem. *Hiſt. Iob. Cap. XI. §. XIII. et XIV.*

(p) *L. 34. D. de iur. dot. l. 52. §. 15. D. pro ſoc.* Ezech. Spanhem. *de vſu et praeſt. numiſm. Diſſ. I. pag. 13. Tom. I.*

(q) Caſſiodor. *Variar. Lib. VII. cap. XXXII.*

(r) LEX I. C. DE VET. NVMISM. POTEST.

nis oriatur: modo vt debiti ponderis ſint, et ſpeciei probae: ſcituris vniuerſis, qui aliter fecerint, haud leuiter in ſe vindicandum. Quamuis vero haec lex abſit a CODICE THEODOSIANO: tamen et illi geminam paene CONSTANTINI M. conſtitutionem inſertam reperimus (*s*), nec abſimilis ipſius Valentiniani lex inter eius NOVELLAS (*t*) occurrit. Praeterea et multo poſt Valentiniani tempora eadem paene conſtituit non modo IVSTINIANVS, ſanctione illa pragmatica, quam ad Vigilii, Epiſcopi Romani, petitionem edidit (*u*): verum etiam LEO Sapiens Imperator (*x*), cui et noſtra haec, quam expendere iam decreuimus conſtitutio, digna viſa eſt, quae tamquam lex perpetuo valitura in vaſto illo ac aeterno opere ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ (*y*) integra legeretur.

§. IV.

Anni, quo haec VALENTINIANI et VALENTIS conſtitutio edita eſt, nullum prope exſtat veſtigium, quia cum in reliquis huius tituli conſtitutionibus, tum in hac quoque, ſubſcriptiones plane deſiderantur. Attamen indemnes nos quodammodo praeſtat inſcriptio: IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. GERMANO P. P. Ex ea enim colligimus, editam eſſe hanc conſtitutionem inter annum erae Chriſtianae CCCLXV. qua perfectura praetoriana Galliarum fungi coepit *Germanianus*, vti in Codice Theodoſiano (*z*) et apud AMMIANVM MARCELLINVM (*a*) vocatur, vel *Germanus*, vti perpetuo adpellatur in codice Iuſtinianeo (*b*), et annum CCCLXVII. quo, iam alius, nomine Florentius, ad ſublime iſtud honorum faſtigium adſpirauerat. Nec minus ea inſcriptio nos docet, conſtitutionem illam non tam ad orientem, quam ad occidentem, cuius pars haud poſtrema erat praefectura Galliarum, pertinuiſſe. Tanta enim, obſeruante IAC. GOTHOFREDO (*c*), in illo imperii tractu tum erat rei metallicae ac nummariae perturbatio, tanta confuſio, vt Valentinianus Imp. qui in rem praeſentem venerat, totumque paene annum haeſerat Remis in Gallia (*d*), morbo iſti peſtilentiſſimo mederi ſtuderet pluribus conſtitutionibus, quarum quaedam adhuc in CODICE THEODOSIANO (*e*) exſtant. Earum vero haud poſtrema fuit haec noſtra, quae cur ad hunc Germanianum potiſſimum miſſa ſit, intellectu non adeo difficile eſt, quum ex illis codicis Theodoſiani fragmentis pateat, eum non tantum perfectura praetoriana functum eſſe, ſed et *comitem* fuiſſe

Legis huius chronologia et hiſtoria.

(s) L. 1. C. *Theod. ſi quis ſolidi circ. exterior. incid.*

[t] *Nouella Valentiniani XXV.*

(u) Iuſtinian. *ſanctio pragm. ad petit. Vigilii cap. XX. de mutatione ſolidorum, i. e. monetae.*

(x) *Nouell. Leon. LII.*

(y) Baſilic. *Lib. XIV. tit. XVIII. lege* I.

(z) *L. 9. C. Theod. de diuerſ. offic.*

[a] Ammian. Marcellin. *Hiſtor. Lib. XXVI. cap. V.*

(b) *L. 1. C. de vet. num. poteſt. l. 39. C. de decurion.*

(c) Iac. Gothofred. *Chronol. Cod. Theodoſ. ad ann.* CCCLXVII. *p.* LXXIX. *ſequ.*

(d) Ammian. Marcell. *ibid.*

(e) *L. 4. C. Theodoſ. de metall. l. 13. C. Theod. de ſuſcept.*

Digitized by Google

ſe *ſacrarum largitionum* (*ee*) cuius ad diſpoſitionem et metallorum omniſque rei pecuniariae et commerciorum cura pertinebat (*f*). Vnde in NOTITIA IMPERII ORIENTALIS (*g*) et OCCIDENTALIS (*h*) ſub eius diſpoſitione eſſe dicuntur *comites commerciorum*, *comes metallorum per Illyricum*, *procuratores monetarum*, *comes auri*, *procuratores brambaricariorum ſiue argentariorum*, et ſimiles. Et CASSIODORVS (*i*) inter alia id quoque negotii datum eſſe teſtatur ſacrarum largitionum comiti, *vt figura vultus principalis metallis vſualibus imprimeretur*, *monetamque faciendam curaret*, *de ſuis temporibus futura ſaecula commonituram*: vt dubitare non liceat, quin et rei monetariae curam geſſerit ille ſacrarum largitionum comes, adeoque ad Germanianum noſtrum iure meritoque mitti debuerit illa de re numaria conſtitutio.

§. V.

Pars eius prior de numis principum non detrectandis.

Eius vero, vt ad rem ipſam progrediamur, duae potiſſimum partes ſunt. Altera enim Imperatores probam monetam veterum principum reiici ac detractari in commercio vetant; altera, quae exceptionis loco eſt, numos, quibus iuſtum pretium et pondus deeſt, eximunt commercio. Quod ad priorem attinet: *Solidos*, inquiunt, *veterum principum veneratione formatos*, *ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus et diſtrahentibus iubemus*, *vt nihil omnino refragationis oriatur*. Solidi ſunt numi aurei, de quorum interno valore ac pondere ſub Conſtantino M. et Valentiniano ſeniore aduerſus IAC. GOTHOFREDVM (*k*) ſubtiliter diſputat IO. FRID. GRONOVIVS (*l*). Quum enim olim Romanis vna eſſet forma numi ex auro, ac proinde huiusmodi numus non niſi aureus vocaretur: poſtea Alexander Seuerus, teſte LAMPRIDIO (*m*), cudit aureos, primum ſemiſſes, ac poſtea tremiſſes, etiam quartarios facturus, ſi per rationem temporum licuiſſet. Quum ergo ex eo tempore circumferrentur aurei diuerſi pretii et ponderis: magnus ille, qui aſſem aereum pondere aequabat, *ſolidus* coepit adpellari, quaſi integer, vt ab aureis ſemiſſibus et tremiſſibus diſtingueretur, ceu luculenter oſtendit vir, quem paullo ante laudauimus, in his litteris incomparabilis, IO. FR. GRONOVIVS (*n*). Non omnes autem ſolidos ſine diſcrimine valere iubent Imperatores, ſed *veterum principum veneratione formatos*, id eſt, *ὧν ἐχάραττον τῶν βασιλέων*, *ſi imperatoris alicuius* eorum, qui ante Valentinianum et Valentem floruerant, *formam vel vultum praeferrent*, vti haec verba exprimi videmus ab auctoribus ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ (*o*). Id enim ſufficere vide-

(*ee*) Quod neſcio cur in dubium vocarit Tillemont. *Hiſt. des Empereurs Tom. V. Part.* I. *p.* 336. *ſequ.*

(*f*) Iac. Guther. *de Offic. dom. Aug. Lib.* III. *cap. XVI. pag.* 655. *ſequ.*

(*g*) Notit. imp. orient. *p.* 117.

(*h*) Notit. imp. occid. *p.* 64. *ſequ. edit. Panciroli.*

(*i*) Caſſiod. *Var. Lib. VI. Cap. VII.*

(*k*) Iac. Gothofred. *Differt. de mutat. et augm. mon. aur.* Gen. 1654.

(*l*) Io. Frid. Gronou. *de vet. pec. Lib. IV. cap.* XIII.

(*m*) Lamprid. *Alex. cap.* XXXIX.

(*n*) Gronou. *ibid. Lib. IV. cap.* XIII. *p.* 798.

(*o*) Baſilic. *Lib. LIV. tit.* XVIII. §. I.

videbatur ad auctoritatem numis conciliandam, ſi ſignati eſſent Caeſarum Auguſtorum charagmate, dum nulla cauſſa eſſet, quamobrem pro adulterinis haberentur. Hinc illa CHRISTI interrogatio: *Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη ἡ ἐπιγραφή; cuius eſt imago haec et inſcriptio* (p)? Elicit enim a Iudaeis confeſſionem ſeruitutis, dum reſpondent: *Καίσαρος*. Si ergo, inquit, numi Caeſaris Auguſti ſignati imagine, a qua alioquin tantopere abhorretis, in ciuitate veſtra vbique ſine detrectatione recipiuntur, qui dubitare quaeſo poteſtis, vobis imperare Caeſarem? *Reddite ergo Caeſari, quae ſunt Caeſaris, et, quae Dei, Deo.* Eodem pertinet inſignis ARRIANI (q) locus: *Τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ, οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ, ἀλλ' ἂν δείξῃς, θέλει, οὐ θέλει, προΐεσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ' αὐτοῦ πωλούμενον. Numulario non licet pro adulterina reiicere monetam Caeſaris, aut, qui vendit olera: ſimul ac enim effigiem oſtenderis, ſiue velit, ſiue nolit, mercem tradere eum oportet.* Idem ergo et hac conſtitutione cauetur, ne fas ſit vlli mortalium reiicere vel reſpuere ſolidum, in quo veteris alicuius principis vultus conſpiciatur, ſed ille *ita tradatur ac ſuſcipiatur ab ementibus et diſtrahentibus, vt nihil omnino refragationis oriatur.* Recte enim CASSIODORVS (r): *Quidnam erit tutum, ſi in principis peccetur effigie, et, quam ſubiectus coede venerari debet, manu ſacrilega violare ſuſtinet?*

§. VI.

Enimuero id mirum alicui videri poterat, hanc legem, vt numi hi ſine refragatione ſuſcipiantur, dici non modo *diſtrahentibus*, id eſt, venditoribus, quorum omnino eſt, numos vel pretium pro re vendita recipere, verum etiam *ementibus*, qui non recipiunt numos, ſed tradunt. Quis vero emtor tam eſſet inepte ſtolidus, vt *numis veterum principum veneratione formatis*, minus, quam per leges licet, pretium ſtatuere non dubitet? Hoc quemquam mortalium facturum, adeo non ſit veroſimile, vt emtores potius vel maxime iniuriam ſibi fieri querantur, ſi qui numos, quos offerunt, tamquam minoris pretii, reiiciant. Ac inde factum arbitramur, vt auctores ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, nulla facta vel *ementium*, vel *diſtrahentium* mentione, generatim huiuſmodi numos *ἀδιαστρόφως καὶ πιπράσκεσθαι, καὶ ἀγοράζεσθαι, ſine omni refragatione tradi ac ſuſcipi debere*, tradant. Iam recte equidem obſeruatum eſt a viris doctiſſimis (s), non raro in iure noſtro confundi emtorum venditorumque nomina, eamque obſeruationem veram ac ſolidiſſimam eſſe, exemplis probari poteſt quamplurimis (t): ſed ne hoc quidem colore vti licebit huius conſtitutionis interpreti, quia

Quinam dicantur diſtrahere numos?

(p) *Matth.* XXII. 20.

(q) Arrian. *Epictet. Lib.* III. *cap.* III.

(r) Caſſiodor. *Var. Lib.* VII. *Cap.* XXXII.

[s] Radulph. Forner. *Rer. quotid. Lib.* IV. *Cap.* VIIII. *et Lib.* III. *cap.* XXVIII. Schulting. *Iuriſpr. vet. anteiuſtin. p.* 492.

(t) *§. vlt. Inſt. de vſucap. l.* 13. *§.* 26. *D. de act. emt. l.* 26. *l.* 66. *§. pen. D. de Aedil. edict.*

Digitized by Google

quia Valentinianus et Valens Imperatores non *ſuſcipi* tantum ſine refragatione iubent numos, quod eſt venditoris, ſed et *tradi*, quod manifeſto emtoris eſt. Vere ergo et emtoribus et venditoribus hanc legem tulerunt Valentinus et Valens Imperatores, vt non detrectarent proba veterum principum numiſmata, ac proinde facturi nobis videmur operae pretium, ſi genuinam huius ſanctionis ſpeciem paullo diligentius eruerimus.

§. VII.

Lex noſtra ad collybiſtas, menſarios, collectarios pertinuit, et in oriente diu viguit.

Nimirum lex noſtra non modo ad regulares emtiones venditiones, verum etiam ad negotiationem collybiſtarum, menſariorum, numulariorum, et argentariorum, id eſt, ad emtionem pecuniae, vel maxime pertinet. Solebant enim, qui numos veteres maiores ac probos habebant, eos vendere collybiſtis, vt aliquantulum lucri facerent, ſi creditoribus minoribus ſatisfacerent numis, maioribus paullo maiore pretio venditis. Hinc ZONARAS (u): collybiſtas definit, *τοὺς τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντας, qui vendunt minuta aera*. Minuta ergo aera dabant pro maioribus, et quidem pretio paullo maiore, quod hodie vocamus *agio*, olim vero *collybum* vel *aſpraturam* adpellabant. Hinc *collybus* HIERONYMO (x) eſt *munus, quod pro cambio datur*. Et gloſſae: *Aſpratura negotiatio argentariorum*. De vtroque vero vocabulo plura paſſim obſeruauit vir rei trapeziticae veterum peritiſſimus, CLAVD. SALMASIVS (y). Iidem homines, qui pro minimo illo lucello, quod venditoribus maiorum numorum dabant, multo maius ſolebant adfectare, inſequente aetate dicti etiam ſunt *collectarii*, quorum certum Romae corpus fuiſſe teſtatur SYMMACHVS (z). Hos eleganter deſcribit SVIDAS (a): *κολλεκτάριος ἀργυραμοιβός, ὁ τὸ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης. Collectarius, qui numos viliores et minutiores argento permutat, menſarius, argentarius*, Et in voce, *ἀργυραμοιβός* (b) *ἀργυραμοιβός. ὁ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος ὁ τραπεζίτης, ὁ ἀργυροπράτης κολλεκτάριος. Argentarius, qui monetam minorem, vel aeream argentea permutat, trapezita, numularius, collectarius.* Hi ergo collectarii, trapezitae, argentarii, numularii, dici non poteſt, quam multis variiſque fraudibus circumuenerint illos, quos maiora numiſmata minoribus permutare cogebat neceſſitas. Modo enim cauſſabantur, nimis veteres eſſe numos, modo, eos iuſto minores videri, modo diuturno vſu ita detritos eſſe clamabant, vt ſine damno emi non poſſent, niſi de pretio legitimo aliquid ab emtore remitteretur. Cui numulariorum cupiditati cum aliis legibus, tum hac noſtra conſtitutione occurſum eſt, cautumque, vt ſolidi veterum principum vultu ſignati, neque ſi emerentur, neque ſi venderentur, alio pretio, quam quod iis ſemel ſtatutum eſſet, ſuſciperentur

(u) Zonar. *ad Synod. Trullenſ. can.* CLXXVI.

[x] Hieronym. *Comment. ad Matth.* Cap. XXI.

(y) Claud. Salmaſ. *de vſur. p.* 454. 402.

(z) Symmach. *Lib.* X. *Epiſt.* XLII.

[a] Suid. *voce κολλεκτάριος*, *Tomo* II. *pag.* 338. *edit. Kuſteri.*

(b) Idem *ſub ἀργυραμοιβός*. *Tomo* I. *p.* 312.

tur traderenturue, nec vel forma, vel magnitudo, vel aetas ſpectaretur, ſed ſola eius bonitas pondusque legitimum. Sic iam anno CCCXVII. CONSTANTINVS M. (c): *Omnes ſolidi in quibus noſtri vultus veneratio vna eſt, vno pretio aeſtimandi ſunt, atque vendendi, quamquam diuerſa menſura ſit. Nec enim, qui maiore habitu faciei extenditur, maioris eſt pretii: nec, qui anguſtiore expreſſione concluditur, minoris haberi credendus eſt, quum pondus idem exiſtat*. Paullo poſt Valentiniani tempora THEODOSIVS (d): *Vniuerſos auctoritas tua propoſito edicto commoneat, obryzatorum omnium ſolidorum vniforme pretium poſtulare*. Hinc Valentinianus III. (e): *Frequens ad nos, Quirites, temerarii auſus querela peruenit, vt in parentum noſtrorum contumeliam inſigniti ſolidi eorum nominibus, ab omni emtore recuſentur. Quod diu eſſe impunitum non patimur*. Porro et IVSTINIANVS (f), *Quum autem ſcimus, veterum Romanorum principum ſolidos per illa loca facile inueniri, comperimus autem, negotiatores, vti alios quoſdam, propter mutationem ſolidorum diſpendium aliquod collatoribus noſtris inferre: ſancimus, ſolidos Romanorum principum forma ſignatos, ſine permutationis diſpendio per omnes prouincias ambulare, et per eos celebrari contractus*. Et hoc ius etiam poſt Iuſtinianum ad tempora Phocae viguiſſe, teſtem habemus GE. CEDRENVM (g), qui inter huius imperatoris vitia et hoc maxime reprehendit, quod numiſma attenuauerit, tetartero excogitato, quumque eo modo duplex eſſet nummus, pro publicis penſionibus grauiorem exegerint, minorem in ſumtibus faciendis diſſiparit, νόμου καὶ ἔθους ὄντων, πάντα χαρακτῆρα βασιλέων, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν ἀεὶ φέρειν καὶ ἔχειν ἰσότιμον. *quum autem eſſet lege et conſuetudine receptum, vt omnes numi, imagine imperatoris alicuius ſignati, modo ponderi iuſto nihil deeſſet, idem valerent*. Quae ipſa eſt conſtitutionis noſtrae, quam iam exponimus, diſpoſitio. Quamuis vero illa infauſtis Nicephori Phocae temporibus aliquamdiu exoleſceret, quin et poſtea in maxima illa rerum per orientem perturbatione rem etiam numariam valde perturbatam fuiſſe, probabile ſit: veterum tamen ſanctionem ſaeculo nono in vſum reuocauit LEO Imp. (h) qui grauiter inuectus in anteriorum principum ſordes, qui depreſſo veterum numorum pretio, nouis et a ſe cuſis tanto maius attribuerint, (quod ipſum Phocam feciſſe CEDRENVS obſeruauit,) demum grauiter ſancit, *vt ſecundum benignum maiorum reique publicae commodiſſimum iudicium numiſmatis omne genus, quod quidem formam materiamque non adulteratam et plenum pondus habeat, ſiue vetuſtioris cuiuſdam principis, ſiue recentioris ſit, aequaliter et aeſtimetur, et in republica tractetur*. Atque ita nos luculenter demonſtraſſe exiſtimamus, legis noſtrae ad ſaeculum vſque nonum in oriente ſanctiſſimam manſiſ-

(c) L. vn. C. Theod. *ſi quis ſol. circ. ext. circumcid.*

(d) L. 3. C. *de vet. num. poteſt.*

(e) *Nouell. Valentin.* XXV.

(f) Iuſtinian. *Sanct. pragm. ad pe-tit. Vigilii Cap.* XX.

(g) Cedren. *in Nicephoro Phoca p.* 546. *edit. Guil. Xylandri.*

(h) Leon. *Nouell.* LII.

ſe cuſtodiam, et quamuis illam peſſimo exemplo Phocae Imp. aliquamdiu euerterit auaritia, Leonem tamen eam reuocaſſe in vſum. Quum ergo his nouellis Leonis, quamdiu Byzantinum ſtetit imperium, ſua conſtiterit auctoritas: dubitare nefas eſt, quin et conſtitutioni iſti ad illa extrema imperii tempora ibi non fuerit ab vllo ſucceſſorum derogatum.

§. VIII.

Similes leges et in occidente latae.

Quid vero de occidente, in cuius gratiam conſtitutionem hanc ediderat Valentinianus, dicamus? In eum ſane iam ab Honorii Imp. temporibus ſeſe infundere coeperant gentes barbarae, quae non modo exitium paullatim attulerunt potentiſſimo imperio, praeſtantiſſimaſque prouincias ſub ſuam redegerunt poteſtatem, ſed et omnem litterarum, humanitatis, legumque ſplendorem, tamquam caligine quadam ſubito exorta, exſtinxerunt. Hinc non ſane mirum videretur, ſi et conſtitutionis noſtrae tam infelicibus temporibus nec vola nec veſtigium ſuperfuiſſet. Et ſuperfuit tamen inter ipſos barbaros, quibus ſe illa ſua aequitate adeo commendauit, vt eam in leges ſuas, quas paullatim exemplo Romanorum ſcribere coeperunt, recipere non dubitarint. LEX ſane WISIGOTHORVM (*i*), quam pleraque cum Romanis communia habere, iam CVIACIVS (k) obſeruauit, iſtam manifeſto reuocauit in vſum, ſtatuitque, *vt ſolidum aureum integri ponderis, cuiuſcumque monetae ſit, ſi adulterinus non fuerit, nullus audeat recuſare, nec pro eius commutatione, aliquid monetae requirere, propter hoc, quod minus forte penſauerit*. Nec minus LEX GVNDOBADA, vel BVRGVNDICA (*l*), hanc ſanctionem Valentiniani non modo probat, ſed et ſolidos quoſdam, qui iuſto pretio ac pondere deſtituantur, recenſet. Ait enim legislator: *De monetis ſolidorum praecipimus cuſtodire, vt omne aurum, quodcumque penſauerit*, (id eſt, quodcumque iuſti ponderis eſt) *accipiatur, praeter quatuor tantum monetas Valentiniani Gennauenſis, et Gothium, qui a tempore Alarici Regis adaerati ſunt, et Ardaricanos*. Quales hi fuerint ſolidi, quos e republica ſua proſcribendos putarunt Burgundiones, pluribus alibi diſputauit ILLVSTRIS DOMINVS PRAESES (*m*), oſtenditque *Valentinianos* eſſe ab hoc ipſo Valentiniano noſtro Imp. cuſos, quem anno CCCLXVII. nouam λογκελκιν inſtituiſſe obſeruat DION. PETAVIVS (*n*): Gothios aureos ab Alarico potiſſimum, Gothorum Rege, cuſos: de Genauenſibus nihil pro certo adfirmari poſſe: Ardaricanos denique non ab Alarico, quod CAR. DV FRESNE (*o*) ſuſpicatus eſt, ſed ab Ardarico, Gepidarum Rege, nomen inueniſſe (*p*). Sic et bar-

(i) Lex Wiſigoth. *Lib.* VII. *tit.* VI.

(k) Cuiac. *ad* 2. *Feud.* II. *pag.* 1248. *Tom.* II. *Oper.*

(l) Leg. Burgund. *Additam.* II. §. *VI.*

(m) *Elem. Iur. Germ. Lib.* II. *Part.* II. §. CCCXII.

(n) Dionyſ. Petau. *ad Epiphan.* p. 436.

(o) Car. du Freſne *Gloſſar. med. et inf. Latin. voce Ardaricanus*.

(p) Hadr. Valeſ. *Hiſt. Franc. Tom.* I. p. 408.

barbari illam Valentiniani legem ſequuti ſunt: idque tanto notatu dignius eſt, quod illa, vti ſupra diximus, in Codice Theodoſiano non exſtat, cuius, alioquin ſolius notitiam vſumque aliquem habuiſſe dicuntur populi iſti Germanici (q).

§. IX.

Poena eorum qui probum nummum reiecerint.

Sed vt ex hoc diuerticulo redeamus in viam: expendenda iam porro erit ſanctio poenalis, quam conſtitutioni huic ſubiecerunt Imperatores. Eo enim pertinent verba: *Scituris vniuerſis, qui aliter fecerint, haud leniter in ſe vindicandum*. Poenam ergo ſtatuit non fixam et definitam, ſed arbitrariam, conſilio ſatis prudente, quod plura incidere poſſint, ob quae poena vel mitior vel acerbior ſit infligenda. Et hac in re a veteribus legibus quodammodo diſcrepat conſtitutio noſtra, quae certam, eamque ſatis atrocem poenam comminatae ſunt illis, qui probos ſolidos reiecerint. Et ſane ex PAVLLI (r) ſententia *lege Cornelia de falſis tenetur, qui vultu principum ſignatam monetam, praeter adulterinam, reprobarit*. Poena vero legis Corneliae olim erat aquae et ignis interdictio: poſtea honeſtiores deportabantur in inſulam humiliores autem in metallum damnabantur, aut in crucem tollebantur: Serui etiam, poſt admiſſum facinus manumiſſi, capite puniebantur, ceu idem PAVLLVS (s) teſtatur. Atrocius poſtea ſupplicium ſtatuit CONSTANTINVS M. (t) quippe qui hanc ſanctionem poenalem ſubiecit coſtitutioni ſuae: *Quod ſi quis aliter fecerit, aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia poena mortifera*. Vbi non male IAC. GOTHOFREDVS (u): *Atrox haec poena valde in crimine, vt videri poteſt, non adeo atroci*. Et ſane quis igne expiandum credat facinus, ſi numus, veteris alicuius principis vultu ſignatus, ab aliquo reprobetur, niſi forte cum Stoicis omnia delicta paria exiſtimet? At haec quidem philoſophia non eſt publici ſaporis, de eaque recte iudicauit HORATIVS (x):

Nec vincet ratio hoc, tantumdem vt peccet, idemque,
Qui teneros caules alieni infregerit horti,
Et qui nocturnus ſacra Diuum legerit. Adſit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas:
Ne ſcutica dignum horribili ſectere flagello.
Nam, vt ferula caedas meritum maiora ſubire
Verbera, non vereor: quum dicas eſſe pares res,
Furta latrociniis, et magnis parua mineris,

Vv 2 *Falce*

(q) Herm. Conring. *Orig. Iur. Germ. cap. IV. et V.* Io. Selden. *Diſſ. ad Flet. V. 2. ſequ.* Innoc. Ciron. *Obſeru. iur. Can. V. 2.*

(r) Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit.* XXV. §. I.

(s) Idem *ibid.*

(t) L. *vn. Cod. Theod. ſi ſolidi circ. extr.*

(u) Iac. Gothofr. *Comment. in Cod. Theodoſ. Tomo* III. *p.* 181.

(x) Horat. *Lib.* III. *Serm. ſat.* III. *v.* 115. *ſequ.*

Digitized by Google

Falce reciſurum ſimili te, ſi tibi regnum
Permittant homines.

Attamen cur repudiantibus aureos tam dirum ſupplicium ob tam leue delictum irrogatum voluerit CONSTANTINVS M. intellectu non adeo difficile eſt, ratioque in ipſius verbis: *noſtri vultus veneratio* latitat. Principum enim imagines veteres diuinis proſequebantur honoribus, vocabantque *vultus aeternales* (y), immo et *diuinos* et *ſacros*, veluti PAPINIVS STATIVS (z).

Quae Diuum in vultus igni formanda liqueſcat,
Maſſa, quid Auſoniae ſcriptum crepet igne monetae.

Quare non modo crimen maieſtatis, ſed et ſacrilegium, admiſiſſe videbatur, qui principis imaginem parum reuerenter habuerat, cuius rei inſignia exempla ſunt apud SENECAM (a), alioſque ſcriptores antiquos, qui infeliciſſima Tiberii, Neronis et Domitiani tempora viderunt. Nec exiſtimandum eſt, in Conſtantinum M tantam non cadere ſuperſtitionem, vt violationem ſacri vultus pro ſacrilegio habuerit. Eum enim, etiam ex quo Chriſto nomen dederat, multa retinuiſſe ex priſtinis moribus, quae Chriſtiano vix digna videntur, cum alii ex eius numis, marmoribus, conſtitutionibus luculenter probarunt, tum inprimis illuſtris SPANHEMIVS (b). Inde ergo atrox haec poena, quam poſtea conſtitutione ſua ratam habuerunt THEODOSIVS (c) et VALENTINIANVS iunior (d), et ipſi capitale ſupplicium interminati illis, *qui aeternales vultus, dum fraudibus ſtuduerint, duxerint violare.* Reliqui tamen Principes paullo mitiores ſe ſe oſtenderunt poena arbitraria vel pecuniaria contenti, exemplo Valentiniani ſenioris. IVSTINIANVS enim *eum, qui diſpendium aliquod permutationi ſolidorum inferre praeſumſerit, pro vnoquoque ſolido alterum tantum eis, cum quibus contraxerit, inferre cogit.* LEO Sapiens (e) eum, *qui rebelli animo decretum ſuum contemſerit, flagris caeſum, cute tenus tonderi, inſuperque tres auri libras deponere* iubet. Ex LEGIS WISIGOTHICAE (f) praeſcripto a iudice diſtrictus is, qui probum ſolidum reſpuerat, alter cuius ſolidum recuſauerat, tres ſolidos exſoluere tenebatur. Denique apud BVRGVNDIONES (g) idem rem venalem perdebat. Adeoque pleriſque Imperatoribus regibuſque diſplicuiſſe animaduertimus illam CONSTANTINI M. truculentiam, magiſque ſe probaſſe prudentiam VALENTINIANI I. cui, tamquam paullo mitioris ingenii principi, *pro magno peccato paullulum ſupplicii ſatis eſſe* videbatur.

§. X.

(y) L. vlt. C. *de vet. num. poteſt.*
(z) Papin. Stat. *Lib.* III. *ſilu.* III. v. 104.
(a) Seneca *de Benefic. Lib.* III. *Cap.* XXIII.
(b) Ezech. Spanhem. *de vſu et praeſt. numiſm. Diſſ.* XII. *p.* 415.
(c) L. 3. C. *de vet. numiſm. poteſt.*
(d) *Nouell. Valentin.* XXV.
(e) Leon. *Nouella* LII. *fin.*
(f) Lex Wiſigoth. *ibid.*
(g) Lex Burgund. *ibid.*

Digitized by Google

§. X.

Hactenus de priore conſtitutionis noſtrae capite, quod omnes ſolidos, anteriorum principum vultu ſignatos, in commercio eſſe, iuſtoque pretio tradi ac ſuſcipi iubet. Sequitur poſterius, quod exceptionem ſuggerit his verbis: *Modo vt debiti ponderis ſint, et ſpeciei probae*: quae totidem verbis expreſſa animaduertimus in Basilicis: μόνον ἵνα τὸν σταθμὸν καὶ τὸ εἶδος καλὸν ἔχῃ. Per σταθμὸν vero vel *pondus* hic merito intelligimus id quod ii, qui auro, argento, aeri flando ferinndo praeſunt, vocare ſolent *Schrot* vnd *Korn*, id eſt, metalli bonitatem iuſtamque quantitatem. Per εἶδος vero vel *ſpeciem* ipſam γνησιότητα, vt numus non ſit falſus vel adulterinus. Ita enim ſpeciem interpretantur leges quaedam et anteriores, et inſequentes. Nam et Constantinvs reprobari patitur *ſolidum adultera imitatione figuratum*, et Leo conſtitutione ſua diſerte excipit numos, *qui formam materiamque adulteram, nec plenum pondus habeant*. Itaque iure reiiciebantur adulterini, ſiue probum eſſet metallum, ſiue male temperatum. Iure etiam reiiciebantur iuſto leuiores, quamuis non adulterini. Variae enim erant falſariorum artes circa monetam etiam publicam, quam modo conflabant, quod prohibetur titulo Codicis Theodosiani: *ſi quis pecunias conflauerit* (*h*), modo ſeparato ab aere argento pretio iuſto ſpoliabant, quod maiorinae potiſſimum pecuniae, id eſt ex argento et aere conflatae, contigiſſe obſeruat Iac. Gothofredvs (*i*), qui et de ipſa hac arte deteſtabili fuſius ibidem diſſerit: modo, exteriore numi circulo abraſo, iuſtum illi pondus detrahebant, quod facinus eodem viuicomburii vel alio capitali ſupplicio expiari iuſſerat Constantinvs (*k*): quemadmodum iam antea libera adhuc republica poenae legis Corneliae de falſis locus erat aduerſus eos, qui monetas abraſerant (*l*), vel vti eleganter vocabant Graeci, aduerſus παραψαλιστάς. Eſt enim ψαλὶς *forceps*, qua ad abradendum numi circulum vtebantur falſarii. Quum enim ea forcipe dexterrime vteretur Alexander quidam impoſtor, eum a Byzantinis eleganter cognominatum eſſe ψαλίδιον, ſeu forcipulam, ſcribit Procopivs (*m*). Sed ne hodie quidem proh dolor hanc artem dedidicerunt falſarii, et Iudaei maxime, qui non minus ingenioſa manu numos aureos, quam pueros ſuos, circumcidunt, eoque rem redigunt hac digniſſima quouis ſupplicio ſolertia, vt ad priſtinum aureos non adnumerandi, ſed adpendendi morem dudum redierimus. Quis vero vitio vertat hominibus diligentioribus ſi et hos reprobent numos, quibus abraſo circulo detractum eſt pretium, quum recte obſeruarit Chrysostomvs (*n*). ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασι τὸν μικρὸν τοῦ χαρακτῆ-

(h) Cod. Theodoſ. *Lib.* IX. *tit.* XXIIII.

(i) Iac. Gothofred. *ad l. 6. C. Theod. de falſa mon. Tomo* III. *p.* 176. *ſequ.*

(k) L. 1. C. *Theod. ſi quis. ſol. circ. exter. circumcid.*

(l) L. 8. *D. ad Leg. Corn. de falſ.* Paull. *Recept. ſent. Lib. V. tit.* XXV. §. I.

(m) Procop. *de bello Goth. Lib.* III. Cuiac. *Obſeru. Lib.* XIX. *Cap.* XXV.

(n) Chryſoſtom. *homil. ad Galat.* I. *p.* 972. *edit.* Commelin.

Pars poſterior de improbis numis reiiciendis.

ρον περικόψαντα ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον ἐργάζεσθαι, *eum qui ex Caeſaris numo vel minimam partem abraſerit, totum numum videri corrupiſſe.*

§. XI.

Cuiusnam apud Rom. iudicium de numorum bonitate fuerit?

Ceterum hoc de aureorum probitate iudicium praecipue ſibi adrogabant ipſi argentarii vel numularii, qui et praeceptis magiſtrorum, et diuturna exercitatione, eam ſibi dexteritatem atque ἐμπειρίαν in exploranda numorum bonitate adquiſiuerant, vt eos non temere quiſquam falleret, ſed ſtatim veluti ex tripode dicerent, probusne ſit numus, an dubius, ſuſpectusue, ponderiſne legitimi, an maligni, integer an adroſus, circumciſus vel ſtrictus, obryzus an inquinatus, vel ſubaeratus. Omnia enim haec non modo oculis, pondere, lapide Lydio, ſed et tinnitu deprehendebant, probe attendentes,

Si qua ſubaerato mendoſum tinniat auro:

vti ait Persivs (*o*). Varii Theocriti (*p*), Aristotelis (*q*), Philonis (*r*), Maximi Tyrii (*s*) et Lvciani (*t*) teſtimoniis hoc probauit iureconſultus eximius, Marqv. Freherus (*u*) quibus nos addimus vnum elegantiſſimum Arriani (*x*): Ὁρᾶτε ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ὅπου δοκεῖ τι εἶναι πρὸς ἡμᾶς, πῶς καὶ τέχνην ἐξευρήκαμεν, καὶ ὅσοις ὁ ἀργυρογνώμων προσχρῆται κατὰ δοκιμασίαν τοῦ νομίσματος. Τῇ ὄψει, τῇ ἁφῇ, τῇ ὀσφρασίᾳ, τὰ τελευταῖα τῇ ἀκοῇ, ῥίψας τὸ δηνάριον τῷ ψόφῳ προσέχει. καὶ οὐχ ἅπαξ ἀρκεῖται ψοφήσαντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς πολλῆς προσοχῆς μουσικὸς γίνεται. *Videtis, vt in numiſmate, quum pertinere ad nos videatur; et artem inuenerimus, et quot rebus argentarius ad eius explorationem vtatur, vt viſu, tactu, olfactu, auditu, denique proiecto denario ſonitum obſeruat, neque vnico ſonitu contentus, prae crebra attentione fit quodammodo muſicus.* Sed hi quidem priuata auctoritate, et in ſuam potiſſimum rem hanc artem faciebant, ac proinde ſi quando de numorum bonitate et pondere incideret controuerſia, ad numularios ibatur, ceu et Africanvs noſter (*y*), obſeruat, et varia apud veteres exempla docent (*z*). Enimuero quum poſtea intereſſe videretur reipublicae, publica potius auctoritate has lites dirimi: primus Ivlianvs Imp. (*a*) anno CCCLXIII. per omnes ciuitates *conſtitui iuſſit zygoſtatas, qui pro ſua fide atque induſtria neque fallerent, neque fallerentur, vti ad eorum arbitrium et ad eorum fidem, ſi qua inter vendentem emtoremque in ſolidis exorta fuerit con-*

ten-

(o) Perſius *Sat. V. v.* 106.

(p) Theocrit. *Eidyll.* XII. *v.* 35.

[q] Ariſtot. *Rhetor. Lib.* I. *Cap.* XV.

(r) Philo *de iudice p.* 722.

[s] Maxim. Tyr. *Serm.* VIII.

(t) Lucian. *in Paraſito Tom.* II. *p.* 242.

(u) Marqu. Freher. *Parerg. Lib.* I. *c.* XIV. Theſaur. *iur. Tom.* I. *p.* 880.

(x) Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib.* I. *cap.* XX.

(y) L. 39. *pr. D. de ſolut.*

(z) Apulei. *Lib.* X. *Metamorphoſ. p.* 243. *edit. Elmenh.* Hieron. *in Epiſt. ad Ephes. Lib.* III. *Cap.* IV. *fol.* 184.

(a) L. 2. C. Theod. *de ponderator.*

tentio, *dirimeretur*. Ita enim ſe ſe in CODICE THEODOSIANO (*b*) habent verba IVLIANI, quae non integra in CODICE ſuo IVSTINIANVS exhibuit. Ceterum xygoſtatas iſto vocabant etiam *ponderatores*, ad eoſque pertinere videtur formula apud CASSIODORVM (*c*), qua alicui monetae cura committitur. Vnde titulus vtriuſque codicis *de ponderatoribus et auri inlatione*, ad quem multa interpretes, quae hic, aliis intenti, non repetimus.

§. XII.

Sic defuncti nobis videmur labore pulcherrimo explicandi conſtitutionem, quam plerique interpretes non adeo dignam iudicarunt induſtria ſua, quidam etiam male, vti fieri ſolet ſunt interpretati. Iam proximum eſt, vt ad rem ipſam, cuius cauſſa hanc operam in nos ſuſcepimus, progrediamur. Duo nimirum quum hic inculcari videamus axiomata, alterum, *numos principum ſiue veterum, ſiue nouorum, ſi probi ac iuſti pretii ſint, non poſſe a ſubiectis ſine principis iniuria repudiari, eamque detrectationem eſſe poena digniſſimam*: alterum, *intereſſe reipublicae vt numi adulterini et quibus iuſtum pretium deeſt, et detegantur, et vel proſcribantur penitus, vel ad iuſtum pretium reducantur*: neutrum horum ita comparatum eſt, vt non ipſi rectae rationi reguliſque prudentiae ciuilis conueniat, neque adeo ſit mirandum, vtrumque vbique obſeruari, ſi vel maxime ipſius huius conſtitutionis tamquam ad ius publicum Romanorum pertinentis, vſum aliquem hodie eſſe, negemus. Et quidem in magnis imperiis, vbi raro numi alii, quam ab ipſis imperantibus cuſi, viſuntur: nullum eſt dubium, quin haud leui delicto ſeſe obſtringant, qui numos illos, publica auctoritate ſignatos, repudiant reiiciuntue. Quum enim inter cetera iura maieſtatis et hoc ſit, vt rectores ciuitatum poſſint numos non ſolum cudere, ſed et iuſtum iis valorem pretiumue imponere, (quod quibus cautionibus fieri oporteat, iam ab aliis traditum eſt (*d*): fieri non poteſt, quin is ipſum principem eiuſque iura contemtui habere, commerciaque ſimul mirifice turbare videatur, qui eius numos probos et iuſti ponderis temere reiicit. Non enim conſiſtunt exempla, vbi coeperunt, ſed latius euagandi viam ſibi faciunt. Hinc quod numorum genus vnus repudiat, ab eo et alii, tum rurſus alii, abhorrere incipiunt, donec vniuerſam rempublicam peruagetur id malum, et vbique ſuſpecti fiant numi, non ſine grauiſſima principis iniuria. Omnis ergo tunc cura in eo ſita eſt, ne adulterini iactentur, ne probis ſuum pondus detrahatur, ne peregrini nequiores et ſubaerati inuehantur in rempublicam, iiſue pretium idem, ac probis domeſticis, ſtatuatur. Id enim ſi impune fiat, prohiberi non poteſt, quo minus probae numorum ſpecies ad vicinos mi-

Axiomata ex hac lege. In magnis imperiis principum numi non reiiciendi ſunt a ſubditis.

[b] L. 2. C. eod. tit.

[c] Caſſiodor. *Var. Lib.* VII. *Cap.* XXXII.

(d) Herm. Conring. *de re num. in ... quauis rep. recte conſtit.* §. X. XXXV. *ſequ.* Pufend. *de Iure Nat. et Gent.* *Lib. V. Cap.* I. §. XIV.

migrent, et in eorum locum ſuccedant nequiores, ac proinde ciues tanto pauperiores fiant, quanto probi numi noſtri fuerunt peregrinis meliores: qua de re egregia ſunt, quae monuit laudatus CONRINGIVS (e).

§. XIII.

An idem et in Germania ſeruari poſſit? Leges Germ. de re numaria ſaluberrimae.

At miſera eſt in eo Germanici imperii conditio, quod quia eius territoria et reſpublicae ſpeciales pleraeque non adeo late patent, et tamen ius cudendi monetam cum pluribus non modo imperii ordinibus, ſed et cum mediatis quibusdam quas vocant, ciuitatibus eſt communicatum, fieri non poſſit, quin vicinorum ordinum monetae ſaepius non minore numero expendantur quam domeſticae, ac proinde aegre impediri queat, quo minus et improbi et nequiores numi paullatim inundent Germaniam. Equidem prudentiſſimas leges huic malo oppoſuit Imperium, quibus ſi ſua conſtaret auctoritas, non poſſet profecto tam perturbata eſſe res numaria: at impares fere huic malo eſſe leges, ipſa ſatis iam pridem docuit experientia. Quales enim paſſim iactantur numi? quam leues? quam improbi et ſubaerati? Quam pauci adparent veteres et probi? Nimirum ad tantas ſordes prolapſum eſt ſaeculum, vt id vere, ſi non ferreum, at aeneum ſaltem, dixeris, ad cuius infelicitatem ipſi numi veluti erubeſcunt. Prudenter cautum eſt in COMITIIS AVGVSTANIS anno MDLXVI. (f), vt quisquis iure cudendi monetas abuſus, aduerſus leges publicas peccet, is iure ſuo priuetur: idemque repetitum anno MDLXX. in COMITIIS SPIRENSIBVS (g), eique grauiſſimo decreto et id adſtructum eſt, vt ne poenitenti quidem ius ſemel ereptum reſtituatur. Quin vt eo magis legis illius ſaluberrimae vigeret auctoritas, ea ab anno MDCXII. migrauit in CAPITVLATIONEM MATTHIAE IMP. (h) inſequentes omnes (i), quin in poſtrema (k) noua addita eſt ſanctio poenalis, vt ordines, qui improbis numis cudendis iure ſuo abutantur, non modo iure illo auri, argenti, aeris, flandi feriundi priuentur, ſed et iiſdem de communi ordinum ſententia iure comitiorum et ſuffragii interdicatur. Huc pertinent et aliae imperii leges ciuibus imperii, ſi adcuratius obſeruarentur, admodum ſalutares futurae: veluti vt nemini id ius monetam cudendi de nouo concedatur, niſi de Electoralis collegii ſententia, et circuli cuius intereſt, conſilio (l): vt auream monetam nemo, niſi ſpeciali priuilegio munitus, vel propriis aurifodinis beatus, ſignet (m), vt vnciales octo una argenti marca dependantur (n):

quam-

(e) Conring. *ibid.* §. XXI.

(f) Receſſ. Imp. Auguſtan. MDLXVI. §. CLIV.

(g) Receſſ. Imp. Spir. *MDLXX.* §. *CXXVII.*

(h) Capitul. Matthiae §. *XXXIV.*

(i) Capitular. Ferdinandi II. *art.* XXXIII. Capitular. Ferdinandi III. *art.* *XXXVII.* Capitul. Ferdinandi IV. *art.* XXXV. Capitul. Leopoldi *art.* *XXXIV.* Capitul. Ioſephi I. *art.* *XXXIII.*

(k) Capitul. Caroli *VI. art. IX.*

(l) Capitul. Caroli VI. *ibid.*

(m) Receſſ. Imp. *MDXLI.* §. *XLVIII.* et *MDLXXVI.* §. *LXXVIII.*

(n) Receſſ. Imp. *ann. MDLXVI.* §. CL.

quamuis is valor internus poſtea in tractu Germaniae inferiore partim anno MDCLXVII. per *pedem*, quem vocant *Zinnenſem* (o), partim anno MDCXC. per *Lipſienſem* mutatus ſit (p): porro vt imperio praeter certas officinas monetarias, circuli cuiuſuis auſpiciis inſtitutas, non tolerentur aliae, a ſingulis ordinibus inſtitutae, quae vocantur *Heckemunzen* (q): vt ne numi maiores in minores mutentur, poteſtaſque minutiores cudendi numos, (*Landmunzen*) certis legibus certaque λογαρινῇ circumſcripta ſit (r): ne monetae ius vlli vel vendatur, vel locetur (s): monetarii et zygoſtatae, (*die waredeins*) in leges iurent (t): vt ab ordinibus vel ſingulorum circulorum, vel plurium ſimul, quos vocant *correſpondirende creyſe*, bis quotannis inſtituantur conuentus, explorandae monetae cauſſa, et res numaria conſtituatur, prout id leges imperii et circulorum exigere videatur vtilitas (u). Quis ergo tam praeclaras ac ſalubres leges non ſufficere exiſtimet conſeruandae rei numariae, omnibuſque fraudibus, quas turpis lucri cupiditas quotidie excogitat, coercendis? Sed nuſquam tamen magis peccatur inter ipſas leges, quam in Imperio Rom. Germanico, vbi, legum repagulis fortaſſis ab vno potentiore ſtatu ruptis, et reliqui ſibi licere exiſtimant, quod huic libuit, ac ſic non gradu, ſed praecipiti curſu, ad eas decurritur, ſordes, vt conflatis probis, nequiſſimi numi vbique circumferantur. Hinc pudor angit bonos imperii ciues, dum legunt querelam HERMANNI CONRINGII (x), viri profecto patriae amantiſſimi: *omnia haec prudenter legibus in Germania eſſe conſtituta, at leges illas minus ſancte obſeruari*.

§. XIIII.

Quandoquidem ergo ea eſt Imperii Romano-Germanici conditio, vt acriora illa legum ſaluberrimarum vincula vix ſufficiant recte conſtituendae conſeruandaeque rei monetariae: id vnum ſupereſſe videtur, vt ea perturbata rite emendetur, numique nequiores et leuiores partim proſcribantur, quod vocant *verruffen*, vel ad iuſtum reducantur pretium, quod vocant *die Munz-aluation* vel *deualuation*, procul dubio a valuis publicis, in quibus edicta illa monetaria, tamquam in albo, proponuntur. Eſt vero haec deualuatio ius cum Imperatori et Imperio, tum circulis iiſdem competens, numos, vel materia vel pondere improbos, inſtituto eorumdem examine, ad iuſtum pretium reducendi, irrogandique poenas omnibus, qui vel illos iniquo pretio aliis obtrudere, vel priſtinum eorum valorem reducere conantur. Quo iure, ſi illud rite et adhibitis prudentiae regulis, exerceatur, nihil po- *Saepe numi in Germania ad iuſtum pretium reducendi. Quae cura laude digniſſima.*

Hein. Opuſc. Syllogé II. Tom. VI. X x   eſt

(o) Lunig. *Reichs-Archiu. Part. Spec. IV. Sect.* II. *p.* 200.

(p) Idem *ibid. p.* 225.

(q) Receſſ. Imp. *ann. MDLXVI.* §. CLXXII. *et ann. MDLXX.* §. CXXXIII.

(r) Receſſ. Imp. *MDLXVI.* §. *CLIV. et CLXII. et MDLXX.* §. *XXXIII.*

(s) Receſſ. Imp. *ann. MDLI.* §. *XLVI. et MDLXX.* §. *CXXXII.*

(t) Receſſ. Imp. *MDXCIV.* §. CIII.

(u) Receſſ. Imp. *ann. MDLI.* §. *XL. et ann. MDCIII.* §. *LI. ſequ.*

(x) Herm. Conring. *de re num. in rep. recte conſtit.* §. LXI.

teſt eſſe ſalubrius. Proditum eſt memoriae (y), extremis liberae reip. temporibus re numaria Romae mirifice corrupta, Tribunos plebis, adhibito in conſilium Praetorum collegio, et in primis M. Mario Gratidiano, qui artem nouam probandi denarios inuenerat (z), rem monetariam de communi vtriuſque collegii ſententia emendaſſe, conſcriptoque communiter edicto, conſtituiſſe, vt omnes ſimul in roſtra poſt meridiem deſcenderent, et ceteros quidem alium alio digreſſos, Marium a ſubſellis recta iuiſſe in roſtra, idque quod communiter compoſitum fuerat, ſolum edixiſſe: eamque rem ei tanto fuiſſe honori, vt omnibus vicis ſtatuae ponerentur, ad eaſque tus et cerei collucerent. Iam quidem CICERO recte reprehendit id facinus cognati ac municipis ſui, quod collegis tribuniſque plebis popularem hanc gratiam eripuerit: at monere tamen nos illud poteſt, conſtitutionem illam rei monetariae, qua numi ad verum pretium reducuntur, eſſe rem et vnice neceſſariam, et vniuerſae reipublicae ſaluberrimam. Quid enim magis neceſſarium, magiſque e republica eſt, quam ciuium opibus veluti circumponere praeſidium, eos ab exterorum fraudibus tutos praeſtare, commercia reſtituere in integrum, quin publicum dedecus a republica prudenter amoliri? Quae omnia, re numaria ſemel perturbata, ſperari non poſſunt, niſi numis nullius pretii proſcriptis e ciuitate, ceteriſque ad iuſtum pretium reductis.

§. XV.

Ius hoc initio fuit penes priuatos.

Ceterum ex definitione illa, quam ſuperiore paragrapho praemiſimus, facile intelligitur, quem penes ſit ius numos improbos ad iuſtum reducendi pretium? Imperatores Romanorum, vti ſupra oſtendimus, id negotii dederant argentariis et zygoſtatis, vel ponderatoribus, publica auctoritate per ſingulas ciuitates conſtitutis, quorum arbitrio priuati ipſi ſuſpectis numis iuſtum pretium ſtatuebant. Quin et ipſis Imperatoribus et Regibus Rom. ſimile inſtitutum placuiſſe animaduertimus ſaeculis vndecimo et inſequente. Paſſim enim in vrbibus celebrioribus florebat corpus monetariorum, cui ius erat, non modo priuatis auſpiciis cudendi monetas, verum etiam ab aliis cuſas examinandi, iiſque iuſtum ſtatuendi pretium. Tales monetarios fuiſſe Argentorati, patet ex iure vetere Argentoratenſium, (*den alten Stadt-Articuln*,) edito a SCHILTERO (a), quod vir doctus ex aliis vetuſtis monimentis paſſim illuſtrat. Sed et alibi, veluti Francofurti, Weiſſenburgi, Spirae, Wormatiae, huiuſmodi floruiſſe collegia, teſtes ſunt HERZOGIVS (b), et CHR. LEHMANNVS (c), quorum poſterior, ipſis productis diplomatibus, eo pertinentibus, Spirae corporatos illos anno demum MCCCXLVII. eo ſe iure abdicaſſe, docet. Id vero [illegible] et ali-

(y) Cicero *de offic. Lib.* III. *cap.* XX.

(z) Plin. *Hiſt. nat. Lib.* XXXIII. *cap.* IX.

(a) Schilter. *ad Iac. Konigsh. Chron.* p. 707. 813. 836. 842. 856.

(b) Hertzog. *Chron. Alſat. Lib.* VIII. *cap.* IV. *et Lib.* X. *Cap.* VII.

(c) Lehmann. *Chron. Spir. Lib.* IV. *Cap.* XIV. *p.* 277. *ſequ.*

Digitized by Google

et alibi paullatim factum eſſe, veroſimile eſt, quum et Colonienſibus monetariis anno MCCLVIII. hoc ius, cauſſa cognita, ademiſſe Conradum Archiepiſcopum, argumento ſit diploma apud LVNIGIVM (cc). Simile quid de Goslarienſibus conſtat: Exſtat enim inſigne diploma FRIDRICI II. anno MCCXIX. III. Id. Iul. datum (d), quo primum cauetur, *vt nulla ſit in vrbe coniuratio, nec promiſſio, vel ſocietas, quae Teutonice dicatur Eyninge vel Ghilde, niſi ſolum* MONETARIORVM, *ea de cauſſa*, *vt* CAVEANT de FALSIS MONETIS: deinde, ne hi homines iure tam eminente abuterentur, inſerta eſt ſanctio poenalis: *Si ſub monetario falſi numi fuerint deprehenſi, vbi eos alicui dat, ſi non poterit exhibere illum, qui eoſdem numos ſibi dederit, de falſo conuictus eſſe indicatur: quod ſi gratiam apud iudicem inuenerit, auro, argento vel cupro, ſeu quocumque cenſu poterit, manum redimat, quod tamen non ſaepius quam ſemel, ei facere licebit. Quod ſi falſarius ſemel manum redemerit, exlex vel infamis erit, quod vulgariter echtloſs dicitur, ac ſi pro falſo manum perdidiſſet.* Quae omnia ex hoc priuilegio in ipſas LEGES GOSLARIENSES, a viro illuſtri, GOTFR. GVIL. LEIBNITIO editas (e), translata eſſe, iam beatus HEINECCIVS (f) obſeruauit. Ibi verba adduntur notatu digniſſima: *Diſſe vare ne dreget neman, ſunder de muntere, de van Suluer penninge maken kan.* Hoc periculum nemo ſubit praeter monetarium, cui ius eſt, numos argenteos cudendi. Et ſic ſuperioribus, ſaeculis nondum fortaſſis excogitatis gliſcentibusque tot fraudibus, tanti non viſa res numaria, quam ad curam ſuam reuocaret vniuerſum imperium, ſed ſufficere credita eſt illa monetariorum, in praecipuis Germaniae vrbibus huius rei ſatagentium, ſollertia, quos adeo tamquam oracula, adire oportuit eos, qui ſibi conſulere vellent.

§. XVI.

At demum animaduerſum eſt, maioris momenti eſſe rem numariam, eamque propius attingere rempublicam, quam vt eius cura priuatis poſſit demandari. Quum enim circa rem numariam, vt recte obſeruat HERM. CONRINGIVS (g), duo poni neceſſe ſit quaſi fundamenta, quibus illa vniuerſa nititur, primum, vt numus quilibet probus cedat in commercia, et loco omnium, id eſt, rerum omnium pretium eminens ſit: alterum, vt numus in poteſtate ſit maieſtatis ciuilis, eaque omnia circa rem numariam conſtituat ac dirigat: neutrum ſane obtineri poſſe docuit experientia, ſi priuatis tantum id negotium demandetur. Hinc quamuis ius cudendi monetam non omnibus imperii ordinibus commune ſit, immo ne illis quidem proprium, ſed plures etiam mediati id ius vel praeſcriptione vel priui- *Poſtea ad publicam curam reuocatum eſt.*

Xx 2 legio

(cc) Lunig. *Spicil. archiui Imp. Tom.* II. *p.* 143.

(d) Io. Mich. Heineccius *Antiquit. Goslar. Lib.* II. *p.* 218. *ſequ.*

(e) Leg. Gosl. *Lib.* II. *tit. van Vredebracke* §. *LVIIII. apud* Leibnit. *Script. Rer. Brunſu. Tom.* III. *p.* 500.

(f) Heineccius *Antiqu. Gosl. Lib.* II. *p.* 222.

(g) Herm. Conring. *ibid.* §. *X.*

Digitized by Google

legio adquiſiuerint (h): ipſius tamen monetae cura et ius eamdem ad iuſtum pretium reducendi proprium eſſe coepit ordinibus imperii immediatis, ita tamen, vt pars quaedam huius poteſtatis ad ſingulos, pars ad circulos eorumque directores, pars ad Imperatorem et imperium pertineat (i); quorum ſingulorum iura paullo accuratius expendere operae pretium fuerit, maxime quum haec parum accurate vulgo diſcerni ſoleant.

§. XVII.

Partim ſingulorum ordinum Imperii.

Ordines imperii omnibus ſuperioritatis territorialis iuribus gaudere, nemo eſt, qui ignoret, de eoque vel ipſae imperii leges, et maxime celeberrima illa Pacis Osnabrvgensis ſanctio (k) neminem dubitare patiuntur. Quum vero ſuperioritas illa iura omnia, quae ad conſtituendam, ordinandam conſeruandamque rempublicam pertinent, ſuo ambitu complectatur: conſequens eſt, vt nec poteſtas numum ad valorem et pretium legitimum reuocandi, principibus ordinibusque imperii denegari poſſit (l). Et ſane iam olim eo iure vſos eſſe animaduertimus Bauariae Duces. Nam anno MCCLV. *Dux Bauariae, Henricus, cum Epiſcopo Ratisbonenſe plene concordans, monetam Lantshutenſem, quam pater ſuus fabricari iuſſerat, caſſauit; et innouatam monetam Ratisbonenſium denariorum dari, ſicut prius, per ſuum diſtrictum permiſit et praecepit*: inquit auctor Chronici Avgvstensis (m). Sed poſtea ipſis imperii legibus excitati ſunt Imperii ordines, vt darent operam, ne quid prouinciae ſuae caperent detrimenti. Nam anno MDXCIV. in comitiis Ratisbonenſibus non tantum circulis, ſed et ſingulis Imperii ordinibus, id negotii datur, vt edictis in ſuo quiſque territorio propoſitis, rem numariam conſtituant, dum ne quid ex legibus imperii deminuatur (n): *Derneben ſollen die Creyſſe vnd eine iede Obrigkeit ſchuldig ſeyn, damit der ſchaedlichen Einſchleichung oder Einfuhrung der boeſſen Muntze abgewehret vnd vorkommen werde, in den Creyſſen, auch ieder Obrigkeit vnd Gebieten, ſonderbare Edicta, Gebot vnd Verordnungen, welche gleichwohl dem Muntz-Edict nicht zuwieder ſeyn, furzunehmen, vnd ins Werck zu richten*. Itaque dubitari non poteſt, quin ſinguli imperii ordines, quoties monetas vel adulterinas, vel improbas in prouincias ſuas inferri animaduertunt, dare debeant operam, ne quid ciues inde detrimenti capiant, ac proinde eas vel proſcribere e territorio ſuo, vel iuſtum iis pretium ſtatuere poſſint tantiſper, dum de communi Imperatoris et Imperii ordinum ſententia certum quid, et in vniuerſum valiturum, ſtatuatur. Quod et ſingulari circuli Saxonici ſuperioris decreto anno MDCLXVII. ſingulis eius circuli ſtatibus permiſſum eſſe;

[h] Arniſ. *de iure Maieſt. Lib.* II. *Cap.* VII. *n.* VI. III. Henric. a Bunau *de iure circa rem monetar. in Germ. cap.* II. §. *XLVI*.

[i] Idem *cap.* III. §. *XV. ſequ.*

(*k*) Inſtrum. Pacis Oſnabr. *Art.* *VIII*. §. I.

(l) Hert. *de ſuperiorit. territ.* §. *XX*. *p.* 238.

(m) Chronic. Auguſt. *ad an. MCCLV. apud Freber. Script. Rer. Germ. Tom.* I. *p.* 531. *edit. nou.*

(n) Rec. Imp. Ratiſp. *an.* MDXCIV. §. *CIV*.

eſſe, memoriae prodidit Io. Seb. Mvllervs (o). Deinde quum et mediati quidam Status ius cudendi monetam iam antiquitus nacti ſint: quis territorii dominis negauerit facultatem inueſtigandi numorum, ab iis cuſorum, valorem, eoſque, ſi improbi ſint, vel proſcribendi, vel ad iuſtum reducendi pretium, quin et Status illos mediatos, iure illo abuſos, ex legum praeſcripto coercendi? Sane et id permittunt leges publicae, etiam nouiſſimae, puta Capitvlatio Caroli VI. Imp. Auguſtiſſimi (p), qua cautum, *daſs wofern ſich dergleichen miſsbrauche der Muntz Gerechtigkeit bey mediat-Staenden vnd andern ſo dem Reich immediate nicht vnterworffen, begaeben, alsdann durch dero Landes-Furſten vnd Herrn wieder ſie, wie ſichs gebuhret, verſahren, vnd ſolche Muntz-Gerechtigkeit ihnen gaentzlich geleget, caſſiret, vnd ferner nicht ertheilet werden ſolle.* Multo magis ergo eo caſu, quando ipſum Imperium de communi ſententia ſtatuit, vt certae numorum ſpecies prohibeantur, Principum ordinumque imperii eſt, propoſitis edictis monere ciues, vt intra certum tempus illos numos expendere ſtudeant, ne deinde publicata imperii lege tanto maius capiant detrimentum. Quod itidem imperii ordinibus concedit Recessvs Imp. Avgvstanvs (q): *Nachdem dann wie vor geordnet, die geſchwachten geringen Munzen vnſerer vnd des Reichs verordnung vngemaſs geſchlagen, laenger nicht auf ihrem in angeregter valuirung geſezten Werth, dann ſechs Monath nach dato dieſes vnſers Reichs-Abſchieds gangbar ſeyn ſollen: damit dann nach auſgang der benannten ſechs monat dieſelbige vntuchtige Munz ganzlich abgeſchafft, aus ihrem Gang, vnd den gemeinen haenden kommen, ſo ſoll eine iede Obrigkeit ihre Vnterthanen deſſen zeitlich verwarnen, auch aufferlegen vnd befehlen, daſs ſie dieſelbige verworffenen vnd verbothenen Munzen, immittelſt der ſechs Monathen, nach Gelegenheit ausgeben, verhandthieren vnd fortbringen.* Et ſane quum in vniuerſum ius leges ferendi Imperii ordinibus denegari nequeat; quo, quaeſo, obtentu iis denegaretur ius et circa rem numariam ea ſtatuendi, quae e republica videantur, maxime ſi ipſum imperium rem non reuocet ad curam ſuam, publicoque malo non ea, qua par erat, ſollicitudine quaerat remedium?

§. XVIII.

At ſaepe tamen contingit, vt parum ad rei ſummam proficiant ſinguli imperii ordines. Aliorum enim tam anguſtum eſt imperium, vt vix pares videantur conſtituendae rei numariae, ſed vicinorum numis illud in commerciis ſtatuere cogantur pretium, quod iſtis attribuit vſus. Alii, vicinorum Principum ordinumque veriti potentiam, iure ſuo non vtuntur, ſexcentis obnoxii futuri vexationibus, ſi ſibi de eorum numis iudicandi arbitrium adrogarent, cuius rei exempla et no-

Partim circulorum, ſiue ſingulorum, ſiue foederatorum, et, qui iis praeſunt Directorum.

(o) Io. Sebaſt. Muller. *Annal. Sax. ad ann. MDCLXVII. p. 472.*

(p) Capitulat. Caroli VI. *Art. IX.*

[q] Receſſ. Imp. Auguſt. *ann. MDLXVI. §. CLXVI.*

et noſtra tempora viderunt luculentiſſima. Itaque omnino conſultis viſum eſt, rei monetariae curam praecipue demandari circulis, tum quibuſdam ſimul, quos communis vtilitas veluti vinculo quodam coniunxit, vocatis ideo *correſpondirende Kreyſſe*, tum aliquando omnibus (*r*): quamuis fatendum ſit, rarius communi circulorum conſilio aliquid de re numaria ſtatui, et pleraque vel ad ſingulos vel ad conſociatos circulos (*die correſpondirende Kreyſse*) redire. Tales ſunt primo Auſtriacus, Bauaricus, Sueuicus et Franconicus: deinde Electoralis vel Rhenanus inferior, Rhenanus ſuperior et Weſtphalicus: denique Saxonici ſuperior et inferior, quamuis hi et cum Weſtphalico vetus commercium (*die alte correſpondence*) renouandi ius ſibi integrum eſſe velint (*s*). Saepe et ſingulorum circulorum ordines de re monetaria conſulunt in medium, idque ex lege imperii publica bis quotannis fieri deberet, quos conuentus vocant *Munz-probations-taege*: quamuis et huius ſaluberrimi moris alibi ſanctior, alibi nulla paene maneat cuſtodia, cauſſaeque, cur paſſim in deſuetudinem abierint, non adeo obſcurae cuiquam eſſe poſſint. Ceterum hos conuentus indicunt ſingulorum circulorum directores (*t*), iiſque intereſſe ſolent non omnes circuli cuiuſque ordines, ſed quibus ius cudendae monetae eſt (*u*), (*ihre mit-creyſs-verwandten, ſo Muenʒ-Freyheit haben.*) Hi ergo auditis zygoſtatis, quos vocant *waradeynen*, non modo, quid, quantumque numorum quotanni a ſingulis circuli ordinibus cuſum ſit, inquirunt, ſed et ipſos numos, obſtrictis iureiurando zygoſtatis, examinant, eoſque, prout res eſt, vel probant, vel proſcribunt (*x*), omnia denique, quae vniuerſo concilio placuerunt, in SC. quod receſſum vocant, redigunt. Quamuis ergo nouas leges vbique valituras non condant circuli: improbos tamen numos iure reiiciunt, leges publicas aduerſus eos, qui iſtas violarunt, exequuntur, quin et alia, quae circulo profutura cenſent, quaeque legibus imperii communibus non aduerſantur, conſtituunt, vt adeo ſatis ampla ſit circulorum poteſtas circa rem monetariam (*y*). Praeterea circulo electorali Rhenano ſingulare illud ius prae aliis competit, vt eius delegati vna cum commiſſario Imperatoris in nundinis Francofurtanis dent operam, ne quid ibi contra publicas de re numaria leges fiat, et, ſi quid ſecus factum viderint, id ope ſenatus illico emendent, numoſque improbos occupent. Quale ius et Electoribus Saxoniae et Brandenburgico in ſuis emporiis, Caeſari in ſuis et imperii ciuitatibus datum eſt (*z*). Eſt et circulorum directoribus ſua praerogatiua, puta, vt et poenas contra eos, qui iure monetandi abuſi ſint, exſequi, et officinis moneta-

(r) Receſſ. Imp. *ann.* MDLI. §. XL. Rec. Imp. *ann.* MDCIII. §. LI. LII.

(s) Wilduogel *Diſſ. de conuent. monetal. de trium ſuperior. correſp. circulor.*

(t) *Ord. monet* Ferd. I. Imp. *ann.* MDLIX. §. CLVIII.

(n) Receſſ. Imp. MDLI. §. XL. *ann.* MDLXVI. §. CLXX. *et ann.* MDLXX. §. CXXXVIII.

(x) Budelius *de Diaet. probat. in Actis monetariis.* Thomani ab Hagelſtein Tom. I. *p.* 169.

(y) Nitſch *ad capitulat. Ioſephi I. Art.* XXXII. §. III. *p.* 527.

(z) Receſſ. Imp. *anni* MDLXX. §. CXLVII. *ſequ.*

Digitized by Google

netariis, quae vocant *Heckemunzen*, curam impendere poſſint (*a*). Vt adeo nihil reliqui feciſſe videantur Imperator et imperii ordines, quod ad valida remedia aduerſus gliſcens malum numarium inuenienda pertineat, feliciſſimamque omnino eſſe oporteret Germaniam noſtram, ſi tanta cura ſeruarentur leges publicae, quanta ſapientia feruntur.

§. XIX.

Laus decreti de re monetaria nuper a variis circulis editis

Et vidimus ſane, Imperii circulos non paucos miſere iam perturbatis rei numariae rationibus nuper admodum excitatos eſſe, vt de re maximi momenti conſulerent in medium, et numos, qui incredibili reipublicae malo vbique circumferebantur, ad iuſtum pretium reuocarent, quoſdam etiam plane prohiberent tantiſper, dum ab Imperatore Auguſtiſſimo, ordinibuſque Imperii certi quid, et quod in vniuerſo imperio obſeruandum eſſet, ſtatueretur. Quae ſalutaria circulorum decreta quamuis turbis quibuſdam et querelis occaſionem dederint, (vt ſolent ea, quae quorumdam compendiis obſtant, non aeque omnibus probari,) ita tamen omnino comparata ſunt, vt nec legibus imperii, nec ſuperioritati vicinorum ordinum aduerſari videantur. Nihil enim egerunt Circuli, niſi quod publica Germaniae calamitas, quod leges imperii, quod reipublicae ſalus, ipſaque recta ratio efflagitauit. Nec tam noui quid ſanxerunt circulorum ordines, quam ea, quae iam pridem Imperii leges ſanxerunt, exſequuti ſunt; non minore profecto laude prouinciarumque ſuarum plauſu digni, quam quo ciues Romanos Marium Gratidianum proſequutos eſſe, ſupra diximus. Praeterea quum circuli ſinguli de decretis ſuis certiorem fecerint Imperatorem auguſtiſſimum, eumque de publice gliſcente malo grauiter monuerint, (quod fieri, ipſae imperii leges iubent) (*b*) ac praeterea, ſe his decretis non officere velle conſiliis ab vniuerſo Imperio capiendis, quin potius ea tantiſper duntaxat, dum aliud viſum fuerit Imperatori et Imperii ordinibus, ſe rata habituros, profeſſi ſint: vix in illis circulorum decretis quidquam a viris reipublicae amantibus, legumque ac conſuetudinum patriarum gnatis, deſideratum iri, exiſtimamus.

§. XX.

Partim totius Imperii.

At veriſſimum tamen eſt, omnia haec remedia, ſiue a ſingulis principibus, imperiique ordinibus, ſiue a circulis, vel ſingulis, vel pluribus, inuenta vix paria eſſe morbo, qui, vt ita dicam, totum paene imperii Romani corpus inuaſit. Nullus enim eſt Germaniae tractus, qui non alterius ope indigeat: vt vere in variis Germaniae partibus contingat, quod de vniuerſo terrarum orbe cecinit VIRGILIVS (*c*):

Hic

(a) Capitulatio Caroli VI. Imp. CXXXIX. *ſequ. Artic.* IX.

(b) Receſſ. Imp. *ann.* MDLXX. §.

(c) Virgil. *Georgic.* LIB. I. *v.* 54. *ſeq.*

Hic ſegetes; illic veniunt felicius vuae,
Arborei foetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina.

In perpetuis vero tot prouinciarum commerciis fieri non poteſt, quin mira ſequatur rerum omnium perturbatio, niſi res monetaria de communi omnium ſententia conſtituatur. Quemadmodum igitur illuſtriſſimi ac potentiſſimi Belgii foederati ordines, quamuis ſingulis prouinciis ius cudendi monetas ſaluum eſſe voluerint, in foederis tamen Vltraiectini tabulis (*d*) prudenter pacti ſunt, vt eamdem omnes normam legemque ea in re ſequerentur, ne ſcilicet inter ſocios, tam arcto foedere iunctos, commercia turbarentur: ita idem ſibi faciendum putarunt Imperator et Imperium, vt communi omnium conſilio, quod vbique et apud omnes valeret, conſtitueretur. Id iam inde ab antiquiſſimis temporibus in pluribus Imperii comitiis factum eſſe animaduertimus. Equidem Maximilianum I. Imp. primum eam rem dignam haduiſſe, de qua ad totum Imperium referret, obſeruat celeberrimus Hertivs (*e*), idque ex recessv imperii fribvrgensi anno MCCCCXCVII. quem Dattivs (*f*) eddidit, necnon ex inſequentium comitiorum hiſtoria probat, ſimulque exiſtimat, vix quidquam, quod operae pretium eſſet, ab Imperio praeſtitum eſſe ante annum MDLIX. quo Ferdinandi I. Imp. conſtitutio de re monetaria prodierit. At vir non eruditus minus, quam illuſtris, Henr. de Bvnav (*g*) multo antiquiora collegit teſtimonia, ex quibus conſtet, multo prius hanc rem numariam ad curam ſuam reuocaſſe vniuerſum Imperium. Quum enim infauſtis interregni temporibus, omnia miſcente procaciore ordinum libertate, tam miſeri prodirent numi, vt iis nec valor nec pondus legitimum conſtaret: anno MCCLXXXVII. in comitiis Herbipolenſibus vna comitiali lege omnes numos, a Fridrici II. Imp. temporibus cuſos, proſcribere placuit, teſte Io. Christoph. Lehmanno (*h*). Similes totius Imperii conſtitutiones monetarias anno MCCCCII. ex comitiis Moguntinis, an. MCCCCIX. ex comitiis Spirenſibus ac Colonienſibus, anno MCCCCXXXIII. ex Francofurtanis, anno MCCCCXXXVII. ex Egranis, anno MCCCCXXXVIII. ex Noribergenſibus, denique an. MCCCCXLII. ex Francofurtanis prodiiſſe, ipſa teſtantur acta illorum comitiorum, quae ex variis archiuis depromſerunt Wenkervs (*i*), Dattivs (*k*), et Mvllervs (*l*). Nec dubitare licet, quin plura, eaque antiquiora non defutura eſſent exempla, ſi acta comitiorum plura tuliſſent aetatem,

(d) Vnio Vltraiect. *art.* XII.

(e) Hert. *de ſuperior. territor.* §. XX. *p.* 234. *ſequ.*

(f) Datt. *de pace publica Lib. IV.* *Cap.* X. *n.* XXXIX. *ſequ.*

(g) Henr. de Bunau *Diſſ. de iure circa rem monetar. in German. Cap.* II. §. *LI. p.* 76.

(h) Lehmann. *Chron. Spir. Lib. V.* *cap.* CVIII. Du Mont. *Corp. Dipl, Tom.* I. *Part.* I. *p.* 273.

(i) Wencker. *Adparat. Archiv. p.* 357. *et* 359.

(k) Datt. *de pace publica Lib.* I. *Cap.* XXVI. *p.* 178.

(l) Muller. *Reichs-Tags-Theatrum* *Part.* I. *Cap.* X. §. XIX. *p.* 142.

tem, vel ex archiuis, vbi cum blattis et tineis luctantur, in lucem protraherentur. Ceterum ad Imperatorem et imperium pertinere curam rei monetariae, eo minus quiſquam negauerit, quo magis Receſſus Imperii maxime ab anno MDLIX. pleni ſunt ſaluberrimarum huiuſmodi legum. Et ſane quum publicae Imperii leges (*m*) et in his Instrvmentvm Pacis Osnabr. (*n*) facultatem leges, per vniuerſum Imperium valituras, condendi Imperatori et Imperio diſerte vindicent: quidni et de re monetaria, quam rite conſtitui totius Imperii intereſt, leges ferrent Imperator et Imperii ordines? Et quis, quaeſo, ignorat, hoc ipſo tempore, quo haec in chartam coniicimus, nihil paene magis occupare ſplendidiſſimum, qui in patria mea tot annos pro ſalute ac ſecuritate Imperii excubat, conſeſſum, quam rem monetariam corruptiſſimam? Quae conſilia vt vniuerſae Germaniae felicia, fauſta, fortunataque eſſe iubeat ſupremum numen, omnes boni nobiſcum precantur.

§. XXI.

Sed ſupereſt, vt et de ipſis rem numariam conſtituendi emendandique mediis quaedam ſubiiciamus. Ea vero non rectius inueſtigabimus, quam ipſo veluti morbo, cui hoc remedium quaeritur, adcurate cognito. Eum vero dudum intellexit Germania, de quo quippe iam pridem in omnibus fere comitiis conqueſti ſunt Imperii ordines: immo non potuiſſet iſte ab vllo luculentius deſcribi, quam a Valentiniano I. Imp. factum eſt in lege ſupra expoſita (*o*): *modo vt debiti* ponderis *ſint, et* speciei *probae*. Per pondvs intelligendum eſſe monuimus id, quod ii, qui auro, argento, aeri, flando feriundo praeſunt, vocare ſolent *Schrot vnd Korn*. (§. X.) At pondus ſuum non conſiat numis, primo, ſi non habent tantum materiae, quantum a lege exigitur: deinde ſi illa, prohibente lege, vel miſceatur ac interpoletur alio metallo, vel plus adiiciatur aeris, quam leges publicae permittunt. Siue enim iuſto leuiores numi iactentur, ſiue iis iuſto plus metalli vilioris adiiciatur, ii, qui illos recipiunt non parum detrimenti capiunt. Quod quum probe animaduerterint Imperatorum et Imperii ordines, cum in Recessv Imperii Avgvstano ann. MD. (*p*) cauerunt, vt monetae ex puro auro argentoque fiant: (*eine beſtaendige gold vnd ſilberne Muntz von feinem Gold vnd Silber, ohn allem Zuſatz,*) tum poſtea additamentum vilioris metalli ad certum modum redegerunt, legemque condiderut (*q*): *Es ſolten auf die Coelniſche Marck gehen neunzig Stuck Reichs-Gulden von ſechtzig Kreuzern, vnd ſein halten vierzehn Loth, ſechzehn Gren*. Qua de re et in

Numorum emendatio et reductio ad iuſtum pretium requirit morbi cognitionem.

ſe-

(m) Receſſ. Imp. *anno* MDLIX. §. XXXVIII. *Ann.* MDLXX. §. XLII. *Ann.* MDLXIV. §. XIII. *Addat.* Schweder. *Iur. publ. Part. Spec. Sect.* I. *cap.* XXV. §. II.

(n) Inſtrum. Pac. Oſnabr. *Art.* VIII. §. *Gaudeant.*

(o) L. 1. C. *de vet. numiſm. poteſt.*

[p] Receſſ. Imp. *Ann.* MD. *tit.* XXI. §. I.

[q] Ferdinandi I. *Münz-Ordnung.* §. III.

ſequentibus Edicti Ferdinandei capitibus praeclara multa conſtituta animaduertimus. Praeterea fieri non poteſt, quin cum magno purioris monetae diſpendio conflentur maioris moduli numi, et in minores ſpecies redigantur, quod vocant *die Muntze brechen* (r), niſi forte id eo fine ac conſilio fiat, vt numi improbi peregrini in ſpecies minores in Imperio receptas mutentur (s), quum minoribus ſpeciebus plus accedat vilioris materiae, quam grandioribus, ac proinde illi minus ſoluatur, cui minoribus, ſpeciebus adnumeratur ſumma debita. Vnde et grauiter de reipublicae detrimento, quod ex nimia numorum minutorum multitudine oriatur, conqueſti ſunt Imperii ordines, vt non ſine iuſta cauſſa lege illa publica, ſeu Ferdinandi I. Imp. EDICTO MONETARIO (t), cautum ſit: *et ſolten alle vnd iede Kreyſs- oder Muntz-Herrn fleiſſigs Aufſehens haben, damit in allen denen mindern Sorten, vnter den funff Creutzern, bis an die Pfennig vnd Heller dieſe Beſcheidenheit gehalten werde, damit die nicht gehauffet, vnd die andern hohern Muntzen dadurch in Aufſteigen gebracht werden.* Denique et in eo morbus haud leuis conſiſtit, ſi SPECIES non probae ſint, id eſt, ſi tales circumferantur cudanturque ſpecies, quae nec legibus moribuſque Imperii conſentaneae ſunt, nec ad noſtram λογικὴν iuſtum rationem habent. Sic ſane iam in comitiis Spirenſibus anno MDLXX. is morbus animaduerſus, ac proinde lege publica cautum eſt (u), *daſs im H. Reich keine andere ſilberne Muntz-Sorten, dann die darin beſtimmte an Schrot vnd Korn probirte Reichs gantze, halbe vnd viertheil-Thaler, auch Reichs gantze vnd halbe Gulden, Zehen-Creutzer, halbe Batzen, Creutzer, Pfenning; vnd etliche benamte Landmuntzen gemuntzt, noch im Kauffen, Verkauffen, oder andern Handlungen vnd Bezahlungen in ihrem vnterſchiedlich geſetzten Werth gegeben vnd genommen werden ſollen. Gleichſals daſs auch im H. Reich nur Rheiniſche Gold Gulden vnd Reichs-Ducaten innhalt des Edicts gemunzet, dieſelbige ſowohl, als etliche andere im Edict ſpecificirte Ducaten vnd Cronen, in ihrem Werth fur VVehrſchoft genommen werden mogen.* Quae aliquoties repetita, nouisque atque acrioribus ſanctionibus munita reperimus, veluti in REC. DEPVT. FRANCOF. MDLXXI. (x) in REC. IMP. MDXCIV. (y) quamuis alibi (z) et ſpecies aliae, quam quas Imperium probauit, cudi permittantur, dummodo id fiat conſentientibus circulis conſociatis, *wann ihnen daſſelbige aus erheblichen, nothwendigen, wahren vrſachen von gemeinen Creyſs-Correſpondenz-Muntz Staenden ſamptlich erlaubt ſey.*

§. XXII.

Statuenda certa norma quae voca-

Tot malis vero, quae pridem ſenſit, et remedia iam olim inuenit imperium Germanicum, vt ea aliunde arceſſere minus ſit neceſſarium,

(r) Receſſ. Imp. *MDLXXVI. §. LXXI.*
(s) Ferdinandi I. Imp. *Edict. monet.* §. LII. LXXII. *et* CLXXII.
(t) *Ibid.* §. XXXII.
(u) Rec. Imp. MDLXX. §. CXLI.
(x) *Rec. deput. Francof. MDLXXI. §. XVII. ſequ.*
(y) *Receſſ. Imp.* MDXCIV. *§. CI.*
(z) *Rec. Imp. MDLXXXII. §. LXX.*

ſarium, modo iis viueremus temporibus, quibus remedia facilius quam morbum, pateremur. Quum enim in eo ſe vel maxime exſerat rei numariae morbus, quod monetae tantum non ineſt auri argentique, tamquam nobilioris materiae, quantum leges publicae exigunt: (§. XXI.) ei malo aliter mederi non licet, quam ſi iuſta conſtituatur norma, quam vniuerſi, quibus ius cudendi monetam eſt, ſequantur, quam vocare ſolemus, *den Muntz-Fuſs*. Per illam intelligimus iuſtam inter pretium metalli et numorum quantitatem proportionem, vt ſtatim vnicuique, qui auro, argentoque flando, feriundo praeeſt, conſtare poſſit, quot certorum numorum ſpecies ex marca argenti cudendi ſint. Quomodo enim fieri poſſet, vt numus ſit pretium rerum omnium eminens, ſi ipſa materia, e qua percutitur, vulgari pretio deſtituatur? Verum eſt, ab impoſitione hominum pendere numorum pretium; ac proinde non defuiſſe olim integras gentes, quae inſuper habito metalli vſu, rebus etiam viliſſimis huiuſmodi pretium attribuerent. Fecerunt id ſane Carthaginenſes, aliaeque gentes, de quibus inſignis eſt locus AESCHINIS Socratici (zz): Ἀυτίκα γὰρ οὗτοι Καρχηδόνιοι νομίσματι χρῶνται τοιῷδε. ἐν δερματίῳ μικρῷ ἀποδέδεται ὅσον τε στατῆρος τὸ μέγεθος μάλιστα. ὅ, τι δὲ ἐστι τὸ ἀποδεδεμένον, οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ οἱ ποιοῦντες. εἶτα κατεσφραγισμένῳ τούτῳ νομίζουσι, καὶ ὁ πλεῖστα τοιαῦτα κεκτημένος, οὗτος πλεῖστα δοκεῖ χρήματα κεκτῆσθαι καὶ πλουσιώτατος εἶναι. *Nam Carthaginienſes tali vtuntur numiſmate: in pellicula exigua illigari ſolet aliquid, quod magnitudinem fere ſtateris habet; quid vero ſit, quod illigatum eſt, nemo nouit, praeter eos, qui hoc faciunt. Deinde hoc obſignato vtuntur pro numiſmate, et qui plurima talia poſſidet, is plurima bona poſſidere, et ditiſſimus eſſe cenſetur.* Et paucis interiectis (a): Ἐν δὲ Λακεδαίμονι σιδηρῷ σταθμῷ νομίζουσι, καὶ ταῦτα μέν τοι τῷ ἀχρείῳ τοῦ σιδήρου: Ἐν δὲ τῇ Αἰθιοπίᾳ λίθοις ἐγγεγλυμμένοις χρῶνται. *Lacedaemone vero ferreo pondere vtuntur, pro numiſmate, et quidem inutili ferro. In Aethiopia lapidibus vtuntur inſculptis.* De ferrea Lacedaemoniorum moneta plura habes apud PLVTARCHVM (b): quemadmodum et aliarum gentium, conchis ſimilibuſque rebus pro pecunia vtentium, inſtituta, non ſine adparatu deſcripſit PVFENDORFFIVS (c). Enimuero vti haec omnia vſum aliquem praeſtant in calamitate publica, in qua ſaepe charta, corium, ſimileſque materiae, publico ſigno notatae, pecuniae vice funguntur (d), nec non in commerciis minutis inter ciues eiuſdem reipublicae expediendis: ita nemo temere extra rempublicam, immo nec extra illam calamitatem, rebus iſtis, in quouis triuio obuiis, pretium aliquod eminens attribuerit. Itaque materia placuit gentibus prudentioribus, quae interno pretio ſuo homines alliceret, vt pro illa res quaſcumque dare non dubitarent, qualis pleriſque videbantur metalla nobiliora. Eſt ergo pecunia, ceu elegan-

tur *der Muntz-Fuſs.*

[zz] Aeſchin. *dial. de diuit.* Cap. XXIV. pag. 78. *edit. Petr. Horrei.*
(a) *Ibid.* p. 80.
[b] Plutarch. *Lycurg.* p. 51.
(c) Pufend. *Libr. V. de Iur. nat. et gent.* Cap. I. §. XIII.
(d) Polyaen. *Stratag. Lib.* III. *Cap.* X. §. I. Seneca *de Benefic. Lib. V. Cap.* XIV.

ganter obſeruauit ARISTOTELES *(dd)*, οἷον ἐγγυητὴς, *veluti ſponſor ac fideiuſſor*, quo interueniente omnia nobis vnuſquiſque crediderit. Sicuti vero nemo fideiuſſorem accipit, niſi locupletem: ita nec pecuniam quiſquam pro re, quae ipſi cara eſt, accipiet, niſi cui internum ſuum pretium conſtet, quum non ſoleant homines, niſi emotae mentis ſuum iactare *(e)*. Ex quibus omnibus omnino conſequitur, non eſſe quidquam de emendatione rei monetariae ſperandum, niſi certa placeat norma, ad quam pecuniae pondus et valor internus aeſtimetur. Quin tanto magis neceſſaria haec eſt, quo certius alias continget, quod de ſua aetate conqueſtus eſt CICERO *(f)*, *vt iactetur numus ita, vt nemo ſciat, quid habeat*.

§. XXIII.

Ex attemperanda auri argentique pretio.

Ad inueniendam certam hanc atque aequiſſimam normam primo omnium ad auri argentique pretium, quod pro copia vel raritate ſua diuerſis temporibus diuerſiſſimum eſſe ſolet, eſt reſpiciendum. Quemadmodum enim numus, cuius interna materia valorem externum, qui ei attribuitur, non attingit, omnibus ſordet: ita ſi leges publicae plus valoris interni exigant, quam argenti pretium ferat, vix cudi poterit numus ſine inſigni diſpendio, ac proinde tanto rarior ille erit, quanto minus principes a ſe impetrabunt, vt ius cudendae monetae non modo ſine ſpe compendii cuiuſdam, ſed et cum magno diſpendio, exerceant. Diximus, nobiliorum metallorum pretium nec vbique, nec ſemper, idem eſſe, ſed pro copia vel raritate metallorum remitti, vel intendi. Quod ſane probatu non adeo difficile, hic vero tanto iucundius fuerit, quo magis inde conſtabit, quantum pretium et olim, et poſtea extremis temporibus apud varias gentes auro argentoque ſtatutum ſit. Et multa quidem hanc in rem diſſeruerunt viri doctiſſimi, MATTH. HOSTVS *(g)*, IO. FR. GRONOVIVS *(h)*, GVIL. BVDAEVS *(i)*, et TIL. FRISIVS *(k)*, quorum obſeruationes, partim in nucleo exhibere, partim emendare ac veluti reuocari ſub limam iuuabit. Fuere primum, qui exiguum vtrique pretium ſtatuerent, veluti vetuſtiſſimi Germani, de quibus TACITVS *(l)*: *Argentum et aurum propitii, an irati Dei negauerint, dubito .... eiuſque poſſeſſione et vſu haud perinde adficiuntur*, nec non Scythae, qui, teſte IVSTINO *(m)*, *aurum et argentum, non perinde ac reliqui mortales, adpetebant*. Alii ſaltem vilius, ſed vſu praeſtantius metallum, quale eſt ferrum, auro argentoque vel praeferebant, vel aequiparabant, ſi abundarent illo, hoc carerent. Sic de Arabibus memoriae pro-

(dd) Ariſtot. *ad Nicomach. Lib. V. Cap.* VIII.

[e] *L. 25. D. de probat.*

(f) Cic. *de offic. Libr.* III. *Cap.* XX.

[g] Matth. Hoſtus. *Rei num. vet. Lib. V. cap. IV. p.* 324.

(h) Io. Fr. Gronou. *de pec. vet. p.* 224. 233. 234. 235. 311. 380. 760. *edit.* 1656.

(i) Bud. *de Aſſe. Lib. IV. p.* 403. *edit. Recbenb.*

(k) Til. Friſ. *im Muntz-Spiegel. Lib.* I. *Cap.* IX. *apud* Thomam ab Hagelſtein *Actor. Monet. Tom.* I. *p.* 10.

(l) Tacit. *de mor. Germ. Cap. V.*

(m) Iuſtin. *Lib.* II. *Cap.* II.

prodidit DIODORVS SICVLVS (*n*), eos pro aere et ferro aequale pondus auri dare, quia hoc abundarint, illius laborarint inopia. Immo STRABO (*o*) et AGATHARCIS, multo maioris pretii iis fuiſſe argentum, aes et ferrum, quam aurum, referunt. Πωλοῦσι δὲ, inquit STRABO, *καὶ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας ὤνιον τὸν χρυσὸν τριπλάσιον ἀντιδόντες τοῦ χαλκοῦ, διπλάσιον δὲ τοῦ σιδήρου, καὶ δεκαπλάσιον τοῦ ἀργύρου, διά τε τὴν ἀπειρίαν τῆς ἐργασίας, καὶ τὴν σπάνιν τῶν ἀντιλαμβανομένων, ὧν ἡ χρεία πρὸς τὸν βίον ἀναγκαιοτέρα. Vendunt id aurum vicinis vili pretio, aeri triplum auri rependentes, ferro autem duplum, et argento decuplum, tum propter operandi inſcitiam, tum quod indigent iis, quae contra accipiunt, quorumque vſus magis eſt ad vitam neceſſarius.* Sed haec quidem rariſſima, non niſi apud illas gentes locum habere potuerunt, quae vel pecuniae vſum nullum habuerunt, mercium duntaxat permutatione vſae, vel naturam tam liberalem expertae, vt reliquorum metallorum neceſſariorum inopiam ſolo auro penſaret. Vnde et de Peruuianis ſuis ſimile quid refert YNCA GARCILLASSVS DE LA VEGA (*p*).

§. XXIIII.

At reliquas nationes, quae numos pro pretio eminente habuerunt, tantum non omnes magis auro, quam argento aliiſque imperfectioribus metallis, pretium ſtatuiſſe comperio. Apud Hebraeos ſane aurum ad argentum *δωδεκαστάσιον*, ſeu in proportione duodecupla fuiſſe, cenſet MATTH. HOSTVS (*q*), quamuis TILEM. FRISIVS (*r*) decuplam tantum in ſacris litteris ſibi reperiſſe videatur. Ad Graecos quod attinet, antiquiſſima auri argentique analogia eſt illa apud HERODOTVM (*s*): *τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον, τὸ ψῆγμα εὑρίσκεται ἐὸν Εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. Aurum autem ramentitium, ſi ramentum argento ter et decies rependatur, inuenietur talentorum Euboicorum quatuor millium ſexcentorum et octoginta.* Sed PLATONIS (*t*) aeuo aliquid iam deceſſerat auri pretio. Is enim argumentum ad aurum facit *δωδεκαστάσιον*, hoc eſt *duodecuplum*, vt duodecies tantum argenti pro auro rependatur. Ait enim philoſophus: *Ἐάν τις χρυσίου σταθμὸν ἥμισυ ἀναλώσας, διπλάσιον λάβῃ ἀργυρίου, ἀντὶ δωδεκαστασίου διστάσιον αὐτῷ καθίσταται τὸ χρυσίον. Siquis, dimidiam auri libram erogans, duplum reportet argenti, pro* DVODECVPLO *duplum ſolummodo capit.* At ne hoc quidem pretium admodum fuit diuturnum. Menandri enim, poetae comici, temporibus, qui non multo poſt Platonem floruit, aurum decies tanto argento commutabatur. Qua de re IVL. POLLVX (*u*). *Τὸ δὲ χρυσίον, ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἔστιν ἐκ τῆς Μενάνδρου Παρακαταθήκης μαθεῖν· προσπὼν γὰρ Ὁλκὴν ταλάντου χρυσίον*

(n) Diod. Sic. *Bibl.* *Lib.* III. *Cap.* XLV.

(o) Strabo *Geograph.* *Libr.* XVI. *p.* 1124. *edit. nouiſſ.*

(p) Garcillaſſ. *Hiſtoire des Yncas. Liv.* V. *chap.* VII. *p.* 425.

(q) Matth. Hoſt. *ibid.* *p.* 327.

(r) Tilem. Friſ. *ibid.* *p.* 10.

(s) Herodot. *Lib.* III. *p.* 127. *edit. Henr. Steph.* 1570.

(t) Plato *in Hipparcho*.

(u) Iul. Pollux *Lib.* IX. *Sect.* 76.

Quae fuerit auri argentique analogia apud Hebraeos et Graecos?

lis poſt, ſaltem in Germania vilius pretium placuit. Nam ante ſaeculum XII. quo ius Saxonicum a REPKOVIO compilatum eſt, pretium auri, cum argento comparatum decuplum duntaxat fuiſſe videtur; Is enim (q) vbi de mulcta, ſingulis, qui delicto alterius laeſi eſſent, ſoluenda differit; de mulcta principibus laeſis ſoluenda ita differit. *Furſten, Freyherrn und Schoeppenbarfreye Leut die ſind gleich an Bvſſe und VVehr-Geld zu nehmen. Doch ſo ehret man Furſten und Freyherrn mit Gold geben zu Buſse, und giebt ihnen zwoelff guldene Pfennige, der ſoll ein jeglicher drey Pfennige Gewicht Silbers wiegen. Das Pfennig-Gewicht Goldes nahm man fur Zeit vor zehen Pfennige Silber.* Idem paene repetit SPECVLATOR SVEVVS (r) haud paullo recentior: *Furſten und Freyen, ſind gleich an ihrer Buzz, man puſt in hienor mit guldem Phennig, die waren pſundig, und der phenning nam man einen fur zehen grozz ſilbrein phenning.* Sed vterque, ne quid diſſimulemus, ita loquitur, vt non tam ſuorum, quam anteriorum temporum, mores deſcribere velle videatur. Nam auctor iuris municipalis, quod WEICHB. MAGDEB. (s) vocatur, diſerte *marcam vnam auri duodecim marcis argenti valere*, ſcribit. Poſt ea tempora varium deſluo fuit auri argentique pretium et hodie eſt, prout alterutrum metallum vel frequentius, vel rarius reperitur. Saltem quod TILEM. FRISIVS (t) de ſua aetate monuit, rationem vel analogiam inter vtrumque metallum non multo maiorem, quam vndecuplam, fuiſſe: id adeo non fuit perpetuum, vt et ante illa tempora, et poſtea, non minorem in illis, quam in aliis rebus, quarum inaequalis prouentus ac copia eſt, pretii diuerſitatem reperiamus. Raris enim immenſum; vulgo obuiis leue ac modicum pretium ſtatuere ſolet hominum cupiditas.

Sicuti quum primiter fiſcos propalam recentes
Protulit, et pretio ingenti dat primum paucas.

vt ait apud NONIVM (u) LVCILIVS.

§. XXVII.

Ob diuerſitatem pretii norma haec aliquoties mutata.

Quum ergo vel haec ſola auri argentique analogia argumento ſit luculentiſſimo, non idem ſemper eſſe auri argentique pretium: conſequens eſt, vt et norma illa, ad quam monetae in Germania cudendae ſunt, (*de Muntz-Fuſs*) non eadem eſſe poſſit, ſed illa pretio argenti aurique omnino ſit attemperanda. Hinc et ea in re variatum eſſe, intelligimus. De certa norma primum conuentum in COMITIIS AVGVSTANIS anno MDLXVI. (x) eaque in Receſſu ita deſcri-

(q) Ius Prou. Sax. Lib. III. *Art.* XLV.

(r) Spec. Suev. *Cap.* CCCXCVII. *p.* 336. *edit. Bergeri.*

(s) Weichb. *Art.* XIII. *et Art.* XV.

(t) Tilem. Friſ. *Muntz-Spiegel Part.* I. *Cap.* IX. *p.* 11. apud Thoman. *Act. publ. Monet. Tom.* I.

(u) Non. *de propr. verb. Cap.* II. *pag.* 521. *edit. Dion. Gothofr.*

(x) Rec. Imp. *ann.* MDLXVI. §. CLI. CLII. *et* CLIII.

deſcribitur. *Demnach haben wir vns mit ihnen, vnd ſie ſich hinwieder mit vns entſchloſſen, ſetzen, ordnen, vnd wollen, daſs beruhrte Thaler, gantz, halb, vnd Oerter neben andern in dem Muntz-Edict angeordneten Stucken vnd Sorten; iedoch denſelben in gleicher Gute, vnd Gehalt gemuntzt, geſchlagen, vnd in Bezahlungen fur VVehrſchafften, inhalt vielberuhrter Muntz-Ordnung, gegeben vnd genommen werden ſollen. Als nemlich ein gantzer Thaler, derer ein Stuck ſechtzig acht Creutzer gelten; ſollen auf die Coelniſche Marck gehen acht Stuck, vnd fein halten viertzehen Loth vnd 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, vmb zehen Gulden vnd 12. Creutzer. Am andern, halben Thaler, deren ein Stuck vier vnd dreyſſig Creutzer gelten, ſollen auf die Coellniſche Marck gehen ſechzehen Stuck, vn fein halten 14. Loth 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, wie iezt gemeldt. Am dritten viertheil Thaler, deren ein Stuck ſiebenzehen Creutzer gelten, ſollen auf die Coellniſche Marck gehen zwey vnd dreyſſig Stuck; vnd fein halten viertzehen Loth, vier Gren wird die feine Marck ausgebracht, wie obgeſetzt.* Quamuis vero ſaluberrima tum videretur haec norma: magnae tamen paullo poſt auditae ſunt quereſlae, illam inſuper haberi, cauſſantibus pleriſque, eam non conuenire pretio argenti, nec poſſe huiuſmodi numos ſine ordinum diſpendio percuti. Itaque in Circulo Saxonico vtroque VI. Kal. Sept. anno MDCLXVII. conſilia ſociarunt tres ſereniſſimae Domus, Saxonica, Brandenburgica et Brunſuicenſis, et Zinnae inter ſe pactae ſunt, *daſs, da zuuor die Marck fein Silber zu neun Thaler 2. Groſchen ausgemuntzt worden; hinfuhro dieſelbe auf 10. Thr. 12. gl. erhohet werden ſolte (y).* Hanc normam Zinnenſem, quippe temporibus iſtis conuenientiſſima, paullo poſt probarunt circuli Bauaricus, Sueuicus et Franconicus, quorum decretum eodem anno ratum habuit Imperator. Enimuero ne id quidem ad rei conſummationem profuit. Paullo poſt enim viſi ſunt numi tam leues ac improbi, vt ex vna argenti marca eorum XIII. XIV. XV. vel XX. conficerentur (z). Id quod eoſdem Electores et Principes ſereniſſimos permouit, vt d. XVI. Ian. MDCXC. Lipſiae de noua norma inter ſe conuenerit, conſtituerentque, *daſs eine iedo Marck $\frac{3}{1}$ $\frac{2}{3}$ vnd $\frac{1}{6}$ Stuck auf 12. Thaler ausgemuntzet, vnd aus vielen erheblichen Vrſachen bis naechſt kunfftigen Michaelis damit continuiret, immittelſt aber von keinem derer hohen Herrn Correſpondenten weiter hierunter gegangen werden ſolle, da man denn vmbſelbige Zeit wieder zuſammen zu kommen, vnd einen verhoffenden nahern vnd beſſern Muntz-Fuſs feſt zu ſtellen die Abrede genommen (a).* Et quamuis eam normam ad tempus initio conſtitui placuerit: poſtea tamen non alia vel melior reperta eſt, immo et hanc iamdudum peruertit habendi cupiditas, leuioris notae numis

(y) Lunig. *Reichs-Archiu. Part. ſpec. IV. Abth.* p. 200. *Europaeiſcher Herold.* Part. I. p. 950.

(z) Thoman. ab Hagelſt. *Act. Monet.* Part. II. p. 366.

(a) Thoman. ad Hagelſtein. *ibid.* p. 365. Lunig. *ibid.* n. LXXIII. p. 235. Ziegler. *de maieſt. Lib. I. Cap.* XLIV. §. XIII.

et noſtra tempora viderunt luculentiſſima. Itaque omnino conſultis viſum eſt, rei monetariae curam praecipue demandari circulis; tum quibuſdam ſimul, quos communis vtilitas veluti vinculo quodam coniunxit, vocatis ideo *correſpondirende Kreyſſe*, tum aliquando omnibus (*r*): quamuis fatendum ſit, rarius communi circulorum conſilio aliquid de re numaria ſtatui, et pleraque vel ad ſingulos vel ad conſociatos circulos (*die correſpondirende* Kreyſse) redire. Tales ſunt primo Auſtriacus, Bauaricus, Sueuicus et Franconicus: deinde Electoralis vel Rhenanus inferior, Rhenanus ſuperior et Weſtphalicus: denique Saxonici ſuperior et inferior, quamuis hi et cum Weſtphalico vetus commercium (*die alte correſpondence*) renouandi ius ſibi integrum eſſe velint (*s*). Saepe et ſingulorum circulorum ordines de re monetaria conſulunt in medium, idque ex lege imperii publica bis quotannis fieri deberet, quos conuentus vocant *Munz-probations-taege*: quamuis et huius ſaluberrimi moris alibi ſanctior, alibi nulla paene maneat cuſtodia, cauſſaeque, cur paſſim in deſuetudinem abierint, non adeo obſcurae cuiquam eſſe poſſint. Ceterum hos conuentus indicunt ſingulorum circulorum directores (*t*), iiſque intereſſe ſolent non omnes circuli cuiuſque ordines, ſed quibus ius cudendae monetae eſt (*u*), (*ihre mit-creyſs-verwandten, ſo Muenzens Freyheit haben.*) Hi ergo auditis zygoſtatis, quos vocant *waradeynen*, non modo, quid quantumque numorum quotanni a ſingulis circuli ordinibus cuſum ſit, inquirunt, ſed et ipſos numos, obſtrictis iureiurando zygoſtatis, examinant, eoſque, prout res eſt, vel probant, vel proſcribunt (*x*), omnia denique, quae vniuerſo concilio placuerunt, in SC. quod receſſum vocant, redigunt. Quamuis ergo nouas leges vbique valituras non condant circuli: improbos tamen numos iure reiiciunt, leges publicas aduerſus eos, qui iſtas violarunt, exequuntur, quin et alia, quae circulo profutura cenſent, quaeque legibus imperii communibus non aduerſantur, conſtituunt, vt adeo ſatis ampla ſit circulorum poteſtas circa rem monetariam (*y*). Praeterea circulo electorali Rhenano ſingulare illud ius prae aliis competit, vt eius delegati vna cum commiſſario Imperatoris in nundinis Francofurtanis dent operam, ne quid ibi contra publicas de re numaria leges fiat, et, ſi quid ſecus factum viderint, id ope ſenatus illico emendent, numoſque improbos occupent. Quale ius et Electoribus Saxoniae et Brandenburgico in ſuis emporiis, Caeſari in ſuis et imperii ciuitatibus datum eſt (*z*). Eſt et circulorum directoribus ſua praerogatiua, puta, vt et poenas contra eos, qui iure monetandi abuſi ſint, exſequi, et officinis monetarum

neta-

(r) Receſſ. Imp. *ann.* MDLI. §. XL. Rec. Imp. *ann.* MDCIII. §. LI. LII.

(s) Wildvogel *Diſſ. de conuent. monetal. de trium ſuperior. correſp. circulor.*

(t) *Ord. monet* Ferd. I. Imp. *ann.* MDLIX. §. CLVIII.

(u) Receſſ. Imp. MDLI. §. XL. *ann.* MDLXVI. §. CLXX. *et ann.* MDLXX. §. CXXXVIII.

(x) Budelius *de Diaet. probat. in Actis monetariis.* Thomani ab Hagelſtein *Tom.* I. *p.* 169.

(y) Nitſch *ad capitulat. Ioſephi* I. *Art.* XXXII. §. III. *p.* 527.

(z) Receſſ. Imp. *anni* MDLXX. §. CXLVII. *ſequ.*

netariis, quae vocant *Heckemunzen*, curam impendere poſſint (*a*). Vt adeo nihil reliqui feciſſe videantur Imperator et imperii ordines, quod ad valida remedia aduerſus gliſcens malum numarium inuenienda pertineat, feliciſſimamque omnino eſſe oporteret Germaniam noſtram, ſi tanta cura ſeruarentur leges publicae, quanta ſapientia feruntur.

§. XIX.

Et vidimus ſane, Imperii circulos non paucos miſere iam perturbatis rei numariae rationibus nuper admodum excitatos eſſe, vt de re maximi momenti conſulerent in medium, et numos, qui incredibili reipublicae malo vbique circumferebantur, ad iuſtum pretium reuocarent, quoſdam etiam plane prohiberent tantiſper, dum ab Imperatore Auguſtiſſimo, ordinibuſque Imperii certi quid, et quod in vniuerſo imperio obſeruandum eſſet, ſtatueretur. Quae ſalutaria circulorum decreta quamuis turbis quibuſdam et querelis occaſionem dederint, (vt ſolent ea, quae quorumdam compendiis obſtant, non aeque omnibus probari,) ita tamen omnino comparata ſunt, vt nec legibus imperii, nec ſuperioritati vicinorum ordinum aduerſari videantur. Nihil enim egerunt Circuli, niſi quod publica Germaniae calamitas, quod leges imperii, quod reipublicae ſalus, ipſaque recta ratio efflagitauit. Nec tam noui quid ſanxerunt circulorum ordines, quam ea, quae iam pridem Imperii leges ſanxerunt, exſequuti ſunt; non minore profecto laude prouinciarumque ſuarum plauſu digni, quam quo ciues Romanos Marium Gratidianum proſequutos eſſe, ſupra diximus. Praeterea quum circuli ſinguli de decretis ſuis certiorem fecerint Imperatorem auguſtiſſimum, eumque de publice gliſcente malo grauiter monuerint, (quod fieri, ipſae imperii leges iubent) (*b*) ac praeterea, ſe his decretis non officere velle conſiliis ab vniuerſo Imperio capiendis, quin potius ea tantiſper duntaxat, dum aliud viſum fuerit Imperatori et Imperii ordinibus, ſe rata habituros, profeſſi ſint: vix in illis circulorum decretis quidquam a viris reipublicae amantibus, legumque ac conſuetudinum patriarum gnaris, deſideratum iri, exiſtimamus.

Laus decreti de re monetaria nuper a variis circulis editis

§. XX.

At veriſſimum tamen eſt, omnia haec remedia, ſiue a ſingulis principibus, imperiique ordinibus, ſiue a circulis, vel ſingulis, vel pluribus, inuenta vix paria eſſe morbo, qui, vt ita dicam, totum paene imperii Romani corpus inuaſit. Nullus enim eſt Germaniae tractus, qui non alterius ope indigeat: vt vere in variis Germaniae partibus contingat, quod de vniuerſo terrarum orbe cecinit VIRGILIVS (*c*):

Partim totius Imperii.

Hic

(a) Capitulatio Caroli VI. Imp. CXXXIX. *ſequ.* *Artic. IX.*

(b) Receſſ. Imp. *ann.* MDLXX. §.

(c) Virgil. *Georgic. LIB. I. v. 54. ſeqq.*

Digitized by Google

Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuae,
Arborei foetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina.

In perpetuis vero tot prouinciarum commerciis fieri non poteſt, quin mira ſequatur rerum omnium perturbatio, niſi res monetaria de communi omnium ſententia conſtituatur. Quemadmodum igitur illuſtriſſimi ac potentiſſimi Belgii foederati ordines, quamuis ſingulis prouinciis ius cudendi monetas ſaluum eſſe voluerint, in foederis tamen VLTRAIECTINI tabulis (*d*) prudenter pacti ſunt, vt eamdem omnes normam legemque ea in re ſequerentur, ne ſcilicet inter ſocios, tam arcto foedere iunctos, commercia turbarentur: ita idem ſibi faciendum putarunt imperator et Imperium, vt communi omnium conſilio, quod vbique et apud omnes valeret, conſtitueretur. Id iam inde ab antiquiſſimis temporibus in pluribus Imperii comitiis factum eſſe animaduertimus. Equidem Maximilianum I. Imp. primum eam rem dignam haduiſſe, de qua ad totum Imperium referret, obſeruat celeberrimus HERTIVS (*e*), idque ex RECESSV IMPERII FRIBVRGENSI anno MCCCCXCVII. quem DATTIVS (*f*) eddidit; necnon ex inſequentium comitiorum hiſtoria probat, ſimulque exiſtimat, vix quidquam, quod operae pretium eſſet, ab Imperio praeſtitum eſſe ante annum MDLIX. quo Ferdinandi I. Imp. conſtitutio de re monetaria prodierit. At vir non eruditus minus, quam illuſtris, HENR. DE BVNAV (*g*) multo antiquiora collegit teſtimonia, ex quibus conſtet, multo prius hanc rem numariam ad curam ſuam reuocaſſe vniuerſum Imperium. Quum enim infauſtis interregni temporibus, omnia miſcente procaciore ordinum libertate, tam miſeri prodirent numi, vt iis nec valor nec pondus legitimum conſtaret: anno MCCLXXXVII. in comitiis Herbipolenſibus vna comitiali lege omnes numos, a Friderici II. Imp. temporibus cuſos, proſcribere placuit, teſte Io. CHRISTOPH. LEHMANNO (*h*). Similes totius Imperii conſtitutiones monetarias anno MCCCCII. ex comitiis Moguntinis, an. MCCCCIX. ex comitiis Spirenſibus ac Colonienſibus, anno MCCCCXXXIII. ex Francofurtanis, anno MCCCCXXXVII. ex Egranis, anno MCCCCXXXVIII. ex Noribergenſibus, denique an. MCCCCXLII. ex Francofurtanis prodiiſſe, ipſa teſtantur acta illorum comitiorum, quae ex variis archiuis depromſerunt WENKERVS (*i*), DATTIVS (*k*), et MVLLERVS (*l*). Nec dubitare licet, quin plura, eaque antiquiora non defutura eſſent exempla, ſi acta comitiorum plura tuliſſent aetatem;

(d) Vnio Vltraiect. *art.* XII.

(e) Hert. *de ſuperior. territor.* §. XX. *p.* 234. *ſequ.*

(f) Datt. *de pace publica Lib. IV.* *Cap.* X. *n.* XXXIX. *ſequ.*

(g) Henr. de Bunau *Diſſ. de iure circa rem monetar. in German. Cap.* II. §. LI. *p.* 76.

(h) Lehmann. *Chron. Spir. Lib. V. cap.* CVIII. Du Mont. *Corp. Dipl. Tom.* I. *Part.* I. *p.* 273.

(i) Wencker. *Adparat. Archiu. p.* 357. *et* 359.

(k) Datt. *de pace publica Lib.* I. *Cap.* XXVI. *p.* 178.

(l) Muller. *Reichs-Tags-Theatrum Part.* I. *Cap.* X. §. XIX. *p.* 142.

tem, vel ex archiuis, vbi cum blattis et tineis luctantur, in lucem protraherentur. Ceterum ad Imperatorem et imperium pertinere curam rei monetariae, eo minus quiſquam negauerit, quo magis Receſſus Imperii maxime ab anno MDLIX. pleni ſunt ſaluberrimarum huiuſmodi legum. Et ſane quum publicae Imperii leges (*m*) et in his INSTRVMENTVM PACIS OSNABR. (*n*) facultatem leges, per vniuerſum Imperium valituras, condendi Imperatori et Imperio diſerte vindicent: quidni et de re monetaria, quam rite conſtitui totius Imperii intereſt, leges ferrent Imperator et Imperii ordines? Et quis, quaeſo, ignorat, hoc ipſo tempore, quo haec in chartam conicimus, nihil paene magis occupare ſplendidiſſimum, qui in patria mea tot annos pro ſalute ac ſecuritate Imperii excubat, conſeſſum, quam rem monetariam corruptiſſimam? Quae conſilia vt vniuerſae Germaniae felicia, fauſta, fortunataque eſſe iubeat ſupremum numen, omnes boni nobiſcum precantur!

§. XXI.

Sed ſupereſt, vt et de ipſis rem numariam conſtituendi emendandique mediis quaedam ſubiiciamus. Ea vero non rectius inueſtigabimus, quam ipſo veluti morbo, cui hoc remedium quaeritur, adcurate cognito. Eum vero dudum intellexit Germania, de quo quippe iam pridem in omnibus fere comitiis conqueſti ſunt Imperii ordines: immo non potuiſſet iſte ab vllo luculentius deſcribi, quam a Valentiniano I. Imp. factum eſt in lege ſupra expoſita (*o*): *modo vt debiti* PONDERIS *ſint, et* SPECIEI *probae*. Per PONDVS intelligendum eſſe monuimus id, quod ii, qui auro, argento, aeri, flando feriundo praeſunt, vocare ſolent *Schrot vnd Korn*. (§. X.) At pondus ſuum non conſtat numis, primo, ſi non habent tantum materiae, quantum a lege exigitur; deinde ſi illa, prohibente lege, vel miſceatur ac interpoletur alio metallo, vel plus adiiciatur aeris, quam leges publicae permittunt. Siue enim iuſto leuiores numi iactentur, ſiue iis iuſto plus metalli vilioris adiiciatur, ii, qui illos recipiunt non parum detrimenti capiunt. Quod quum probe animaduerterint Imperatorum et Imperii ordines, cum in RECESSV IMPERII AVGVSTANO ann. MD. (*p*) cauerunt, vt monetae ex puro auro argentoque fiant: (*eine beſtaendige gold vnd ſilberne Muntz von ſeinem Gold vnd Silber, ohn allem Zuſatz*,) tum poſtea additamentum vilioris metalli ad certum modum redegerunt, legemque condiderut (*q*): *Es ſolten auf die Coelniſche Marck geben neunzig Stuck Reichs-Gulden von ſechtzig Kreuzern; vnd fein halten vierzehn Loth, ſechzehn Gren*. Qua de re et in

Numorum emendatio et reductio ad iuſtum pretium requirit morbi cognitionem.

(m) Receſſ. Imp. *anno* MDLIX. §. XXXVIII. *Ann.* MDLXX. §. XLII. *Ann.* MDLXIV. §. XIII. *Addat.* Schweder. *Iur. publ. Part. Spec. Sect.* I. *cap.* XXV. §. II.

(n) Inſtrum. Pac. Oſnabr. *Art.* VIII. §. *Gaudeant.*

(o) L. 1. C. *de vet. numiſm. poteſt.*

(p) Receſſ. Imp. *Ann.* MD. *tit.* XXI. §. I.

(q) Ferdinandi I. *Munz-Ordnung.* §. III.

ſequentibus Edicti Ferdinandei capitibus praeclara multa conſtituta animaduertimus. Praeterea fieri non poteſt, quin cum magno purioris monetae diſpendio conflentur maioris moduli numi, et in minores ſpecies redigantur, quod vocant *die Muntze brechen* (r), niſi forte id eo fine ac conſilio fiat, vt numi improbi peregrini in ſpecies minores in Imperio receptas mutentur (s), quum minoribus ſpeciebus plus accedat vilioris materiae, quam grandioribus, ac proinde illi minus ſoluatur, cui minoribus, ſpeciebus adnumeratur ſumma debita. Vnde et grauiter de reipublicae detrimento, quod ex nimia numorum minutorum multitudine oriatur, conqueſti ſunt Imperii ordines, vt non ſine iuſta cauſſa lege illa publica, ſeu Ferdinandi I. Imp. Edicto Monerario (t), cautum ſit: *et ſolten alle vnd iede Kreyſs- oder Muntz-Herrn fleiſſigs Aufſehens haben, damit in allen denen mindern Sorten, vnter den funff Creutzern, bis an die Pfennig vnd Heller dieſe Beſcheidenheit gehalten werde, damit die nicht gehauffet, vnd die andern hohern Muntzen dadurch in Aufſteigen gebracht werden*. Denique et in eo morbus haud leuis conſiſtit, ſi species non probae ſint, id eſt, ſi tales circumferantur cudanturque ſpecies, quae nec legibus moribuſque Imperii conſentaneae ſunt, nec ad noſtram λογαριϰὴν iuſtum rationem habent. Sic ſane iam in comitiis Spirenſibus anno MDLXX. is morbus animaduerſus, ac proinde lege publica cautum eſt (u), *daſs im H. Reich keine andere ſilberne Muntz-Sorten, dann die darin beſtimmte an Schrot vnd Korn probirte Reichs gantze, halbe vnd viertheil-Thaler, auch Reichs gantze vnd halbe Gulden, Zehen-Creutzer, halbe Batzen, Creutzer, Pfenning, vnd etliche benamte Landmuntzen gemuntzt, noch im Kauffen, Verkauffen, oder andern Handlungen vnd Bezahlungen in ihrem vnterſchiedlich geſetzten Werth gegeben vnd genommen werden ſollen. Gleichfals daſs auch im H. Reich nur Rheiniſche Gold Gulden vnd Reichs-Ducaten innhalt des Edicts gemunzet, dieſelbige ſowohl, als etliche andere im Edict ſpecificirte Ducaten vnd Cronen, in ihrem Werth fur VVehrſchaft genommen werden mogen*. Quae aliquoties repetita, nouisque atque acrioribus ſanctionibus munita reperimus, veluti in Rec. Depvt. Francof. MDLXXI. (x) in Rec. Imp. MDXCIV. (y) quamuis alibi (z) et ſpecies aliae, quam quas Imperium probauit, cudi permittantur, dummodo id fiat conſentientibus circulis conſociatis, *wann ihnen daſſelbige aus erheblichen, nothwendigen, wahren vrſachen von gemeinen Creyſs-Correſpondenz-Muntz Staenden ſamptlich erlaubt ſey*.

§. XXII.

Statuenda certa norma quae voca-

Tot malis vero, quae pridem ſenſit, et remedia iam olim inuenit imperium Germanicum, vt ea aliunde arceſſere minus ſit neceſſarium,

(r) Receſſ. Imp. *MDLXXVI.* §. *LXXI.*
(s) Ferdinandi I. Imp. *Edict. monet.* §. LII. LXXII. *et* CLXXII.
(t) *Ibid.* §. XXXII.
(u) Rec. Imp. MDLXX. §. CXLI.
(x) *Rec. deput. Francof.* MDLXXI. §. *XVII. ſequ.*
(y) *Receſſ. Imp.* MDXCIV. §. CI.
(z) *Rec. Imp.* MDLXXXII. §. *LXX.*

ſarium, modo iis viueremus temporibus, quibus remedia facilius quam morbum, pateremur. Quum enim in eo ſe vel maxime exſerat rei numariae morbus, quod monetae tantum non ineſt auri argentique, tamquam nobilioris materiae, quantum leges publicae exigunt: (§. XXI.) ei malo aliter mederi non licet, quam ſi iuſta conſtituatur norma, quam vniuerſi, quibus ius cudendi monetam eſt, ſequantur, quam vocare ſolemus, *den Muntz-Fuſs*. Per illam intelligimus iuſtam inter pretium metalli et numorum quantitatem proportionem, vt ſtatim vnicuique, qui auro, argentoque flando, feriundo praeeſt, conſtare poſſit, quot certorum numorum ſpecies ex marca argenti cudendi ſint. Quomodo enim fieri poſſet, vt numus ſit pretium rerum omnium eminens, ſi ipſa materia, e qua percutitur, vulgari pretio deſtituatur? Verum eſt, ab impoſitione hominum pendere numorum pretium; ac proinde non defuiſſe olim integras gentes, quae inſuper habito metalli vſu, rebus etiam viliſſimis huiuſmodi pretium attribuerent. Fecerunt id ſane Carthaginenſes, aliaeque gentes, de quibus inſignis eſt locus AESCHINIS Socratici (zz): Ἀυτίκα γὰρ οὗτοι Καρχηδόνιοι νομίσματι χρῶνται τοιῷδε. ἐν δερματίῳ μικρῷ ἀποδέδεται ὅσον τε στατῆρος τὸ μέγεθος μάλιστα. ὅ, τι δὲ ἐστι τὸ ἀποδεδεμένον, οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ οἱ ποιοῦντες. εἶτα κατεσφραγισμένῳ τούτῳ νομίζουσι, καὶ ὁ πλεῖστα τοιαῦτα κεκτημένος, οὗτος πλεῖστα δοκεῖ χρήματα κεκτῆσθαι καὶ πλουσιώτατος εἶναι. *Nam Carthaginienſes tali vtuntur numiſmate: in pellicula exigua illigari ſolet aliquid, quod magnitudinem fere ſtateris habet; quid vero ſit, quod illigatum eſt, nemo nouit, praeter eos, qui hoc faciunt. Deinde hoc obſignato vtuntur pro numiſmate, et qui plurima talia poſſidet, is plurima bona poſſidere, et ditiſſimus eſſe cenſetur.* Et paucis interiectis (*a*): Ἐν δὲ Λακεδαίμονι σιδηρῷ σταθμῷ νομίζουσι, καὶ ταῦτα μὲν τοι τῷ ἀχρείῳ τοῦ σιδήρου. Ἐν δὲ τῇ Αἰθιοπίᾳ λίθοις ἐγγεγλυμμένοις χρῶνται. *Lacedaemone vero ferreo pondere vtuntur, pro numiſmate, et quidem inutili ferro. In Aethiopia lapidibus vtuntur inſculptis.* De ferrea Lacedaemoniorum moneta plura habes apud PLVTARCHVM (*b*): quemadmodum et aliarum gentium, conchis ſimilibusque rebus pro pecunia vtentium, inſtituta, non ſine adparatu deſcripſit PVFENDORFFIVS (*c*). Enimuero vti haec omnia vſum aliquem praeſtant in calamitate publica, in qua ſaepe charta, corium, ſimileſque materiae, publico ſigno notatae, pecuniae vice funguntur (*d*), nec non in commerciis minutis inter ciues eiuſdem reipublicae expediendis: ita nemo temere extra rempublicam, immo nec extra illam calamitatem, rebus iſtis, in quouis triuio obuiis, pretium aliquod eminens attribuerit. Itaque materia placuit gentibus prudentioribus, quae interno pretio ſuo homines alliceret, vt pro illa res quaſcumque dare non dubitarent, qualis plerisque videbantur metalla nobiliora. Eſt ergo pecunia, ceu elegan-

tur *der Muntz-Fuſs.*

[zz] Aeſchin. *dial. de diuit. Cap. XXIV. pag. 78. edit. Petr. Horrei.*
(a) *Ibid. p.* 80.
[b] Plutarch. *Lycurg. p.* 51.
(c) Puſend. *Libr. V. de Iur. nat. et gent. Cap. I.* §. XIII.
(d) Polyaen. *Stratag. Lib.* III. *Cap. X.* §. I. Seneca *de Benefic. Lib. V. Cap. XIV.*

Digitized by Google

ganter obſeruauit ARISTOTELES *(dd)*, οἷον ἐγγυητὴς, *veluti ſponſor ac fideiuſſor*, quo interueniente omnia nobis vnuſquiſque crediderit. Sicuti vero nemo fideiuſſorem accipit, niſi locupletem: ita nec pecuniam quiſquam pro re, quae ipſi cara eſt, accipiet, niſi cui internum ſuum pretium conſtet, quum non ſoleant homines, niſi emotae mentis ſuum iactare *(e)*. Ex quibus omnibus omnino conſequitur, non eſſe quidquam de emendatione rei monetariae ſperandum, niſi certa placeat norma, ad quam pecuniae pondus et valor internus aeſtimetur. Quin tanto magis neceſſaria haec eſt, quo certius alias continget, quod de ſua aetate conqueſtus eſt CICERO *(f)*, *vt iactetur numus ita, vt nemo ſciat, quid habeat*.

§. XXIII.

Ex attemperanda auri argentique pretio.

Ad inueniendam certam hanc atque aequiſſimam normam primo omnium ad auri argentique pretium, quod pro copia vel raritate ſua diuerſis temporibus diuerſiſſimum eſſe ſolet, eſt reſpiciendum. Quemadmodum enim numus, cuius interna materia valorem externum, qui ei attribuitur, non attingit, omnibus ſordet: ita ſi leges publicae plus valoris interni exigant, quam argenti pretium ferat, vix cudi poterit numus ſine inſigni diſpendio, ac proinde tanto rarior ille erit, quanto minus principes a ſe impetrabunt, vt ius cudendae monetae non modo ſine ſpe compendii cuiuſdam, ſed et cum magno diſpendio, exerceant. Diximus, nobiliorum metallorum pretium nec vbique, nec ſemper, idem eſſe, ſed pro copia vel raritate metallorum remitti, vel intendi. Quod ſane probatu non adeo difficile, hic vero tanto iucundius fuerit, quo magis inde conſtabit, quantum pretium et olim, et poſtea extremis temporibus apud varias gentes auro argentoque ſtatutum ſit. Et multa quidem hanc in rem diſſeruerunt viri doctiſſimi, MATTH. HOSTVS *(g)*, IO. FR. GRONOVIVS *(h)*, GVIL. BVDAEVS *(i)*, et TIL. FRISIVS *(k)*, quorum obſeruationes, partim in nucleo exhibere, partim emendare ac veluti reuocari ſub limam iuuabit. Fuere primum, qui exiguum vtrique pretium ſtatuerent, veluti vetuſtiſſimi Germani, de quibus TACITVS *(l)*: *Argentum et aurum propitii, an irati Dei negauerint, dubito ... eiuſque poſſeſſione et vſu haud perinde adficiuntur*, nec non Scythae, qui, teſte IVSTINO *(m)*, *aurum et argentum, non perinde ac reliqui mortales, adpetebant*. Alii ſaltem vilius, ſed vſu praeſtantius metallum, quale eſt ferrum, auro argentoque vel praeferebant, vel aequiparabant, ſi abundarent illo, hoc carerent. Sic de Arabibus memoriae pro-

(dd) Ariſtot. *ad Nicomach. Lib. V. Cap.* VIII.

(e) *L. 25. D. de probat.*

(f) Cic. *de offic. Libr.* III. *Cap.* XX.

(g) Matth. Hoſtus. *Rei num. vet. Lib. V. cap. IV. p.* 324.

(h) Io. Fr. Gronou. *de pet. vet. p.* 224. 233. 234. 235. 311. 380. 760. *edit.* 1656.

(i) Bud. *de Aſſe. Lib. IV. p.* 403. *edit. Rechenb.*

(k) Til. Friſ. *im Muntz-Spiegel. Lib.* I. *Cap. IX. apud* Thomam ab Hagelſtein *Actor. Monet. Tom.* I. *p.* 10.

(l) Tacit. *de mor. Germ. Cap. V.*

(m) Iuſtin. *Lib.* II. *Cap.* II.

prodidit DIODORVS SICVLVS (n), eos pro aere et ferro aequale pondus auri dare, quia hoc abundarint, illius laborarint inopia. Immo STRABO (o) et AGATHARGIS, multo maioris pretii iis fuiſſe argentum, aes et ferrum, quam aurum, referunt. Πωλῶσι δὲ, inquit STRABO, καὶ πρὸς τὰς ἀστυγείτονας ὤνιον τὸν χρυσὸν τριπλάσιον ἀντιδόντες τοῦ χαλκοῦ, διπλάσιον δὲ τοῦ σιδήρου, καὶ δεκαπλάσιον τοῦ ἀργύρου, διά τε τὴν ἀπειρίαν τῆς ἐργασίας, καὶ τὴν σπάνιν τῶν ἀντιλαμβανομένων, ὧν ἡ χρεία πρὸς τὸν βίον ἀναγκαιοτέρα. *Vendunt id aurum vicinis vili pretio, aeri triplum auri rependentes, ferro autem duplum, et argento decuplum, tum propter operandi inſcitiam, tum quod indigent iis, quae contra accipiunt, quorumque vſus magis eſt ad vitam neceſſarius.* Sed haec quidem rariſſima, non niſi apud illas gentes locum habere potuerunt, quae vel pecuniae vſum nullum habuerunt, mercium duntaxat permutatione vſae, vel naturam tam liberalem expertae, vt reliquorum metallorum neceſſariorum inopiam ſolo auro penſaret. Vnde et de Peruuianis ſuis ſimile quid refert YNCA GARCILLASSVS DE LA VEGA (p).

§. XXIIII.

Quae fuerit auri argentique analogia apud Hebraeos et Graecos?

At reliquas nationes, quae numos pro pretio eminente habuerunt, tantum non omnes magis auro, quam argento aliiſque imperfectioribus metallis, pretium ſtatuiſſe comperio. Apud Hebraeos ſane aurum ad argentum δωδεκαστάσιον, ſeu in proportione duodecupla fuiſſe, cenſet MATTH. HOSTVS (q), quamuis TILEM. FRISIVS (r) decuplam tantum in ſacris litteris ſibi reperiſſe videatur. Ad Graecos quod attinet, antiquiſſima auri argentique analogia eſt illa apud HERODOTVM (s): τὸ δὲ χρυσίον τρισκαιδεκαστάσιον λογιζόμενον, τὸ ψῆγμα εὑρίσκεται, ἐὸν, Εὐβοϊκῶν ταλάντων ὀγδώκοντα καὶ ἑξακοσίων καὶ τετρακισχιλίων. *Aurum autem ramentitium, ſi ramentum argento ter et decies rependatur, inuenietur talentorum Euboicorum quatuor millium ſexcentorum et octoginta.* Sed PLATONIS (t) aeuo aliquid iam deceſſerat auri pretio. Is enim argentum ad aurum facit δωδεκαστάσιον, hoc eſt *duodecuplum*, vt duodecies tantum argenti pro auro rependatur. Ait enim philoſophus: Ἐάν τις χρυσίου σταθμὸν ἡμίσεος ἀναλώσας, διπλάσιον λάβῃ ἀργύριον, ἀντὶ δωδεκαστασίου διστάσιον αὐτῷ καθίσταται τὸ χρυσίον. *Siquis, dimidiam auri libram erogans, duplum reportet argenti, pro* DVODECVPLO *duplum ſolummodo capit.* At ne hoc quidem pretium admodum fuit diuturnum. Menandri enim, poetae comici, temporibus, qui non multo poſt Platonem floruit, aurum decies tanto argento commutabatur. Qua de re IVL. POLLVX (u). Τὸ δὲ χρυσίον, ὅτι τοῦ ἀργυρίου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τῆς Μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι· προειπὼν γὰρ ὅλων ταλάντων χρυσίου [illegible] σοι

[n] Diod. Sic. *Bibl. Lib.* III. *Cap.* XLV.

(o) Strabo *Geograph. Libr.* XVI. *p.* 1124. *edit. nouiſſ.*

(p) Garcillaſſ. *Hiſtoire des Yncas. Liv.* V. *chap.* VII. *p.* 425.

(q) Matth. Hoſt. *ibid. p.* 327.

(r) Tilem. Friſ. *ibid. p.* 10.

(s) Herodot. *Lib.* III. *p.* 127. *edit. Henr. Steph.* 1570.

[t] Plato *in Hipparcho*.

[u] Iul. Pollux *Lib.* IX. *Sect.* 76.

σοι παιδίον. Ἐσυκα πρῶν. Ἐπάγει μετὰ ταῦτα περὶ ταυτοῦ γίλων. Μακάριος ἐκεῖνος, δεκατάλαντον καταφαγών. *Aurum vero argento decuplo praeſtantius fuiſſe, manifeſto quis ex Menandri Depoſito diſcat. Praefatus enim: opes talenti aurei tibi ſunt, o puer, expenſae: his ſtatim de iiſdem loquens ſubiungit: Diues hic, decem talenta* (puta *argenti*) *abligurriens*. Ad quem praeclarum locum plura diſſerunt ALEXANDER SARDVS (*x*), IOS. SCALIGER (*y*), et MATTH. HOSTVS (*z*), qui hanc auri argentique rationem decuplam etiam ex POLYBIO, SVIDA, HESYCHIO, et LIVIO confirmant.

§. XXV.

Quae apud Romanos?

Sed et apud Romanos non minorem pretii, quod auro argentoque ſtatuebatur, varietatem animaduertimus. Auctor ſane eſt PLINIVS (*zz*), quum primum aureus numus Romae percuteretur, rationem argenti ad aurum fuiſſe quindecuplam. Quamuis hunc locum ita ſollicitent critici, vt, eorum perpenſis rationibus, multo incertior futurus ſis, quam dudum. Nec tamen mirandum fuerit, immodicum fuiſſe auri pretium, in maxima illa auri inopia. Hinc quo magis gliſcebant Romanorum opes, eo minus factum eſſe auri pretium, veteres annales docent. Teſtis enim eſt POLYBIVS (*a*), foederis, quod M. Fuluius cum Aetolis inierat, etiam hanc fuiſſe legem: δότωσαν Αἰτωλοὶ ἀργυρίου μὴ χείρονος Ἀττικοῦ παραχρῆμα μὲν τάλαντα εὐβοϊκὰ, σ' τῷ στρατηγῷ τῷ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀντὶ τρίτου μέρους τοῦ ἀργυρίου χρυσίον, ἐὰν βούλωνται, διδόντες, τῶν δέκα μνῶν ἀργυρίου χρυσίου μνᾶν διδόντες. *Argenti quod Attico deterius non eſſet, ducenta Euboica talenta in praeſentia proconſuli in Achaia agenti, Aetoli darent. Pro tertia argenti parte aurum, ſi dare mallent, darent, dum pro argenteis decem minis vnam auri penderent*. Factum hoc eſt anno V. C. DLXIV. adeoque eo tempore argentum ad aurum fuit δεκαπλάσιον, id eſt, decuplum, ceu et LIVIVS (*b*), dum illud foedus ex ipſo POLYBIO deſcribit, adfirmat. At in immenſum id auri pretium non ita multo poſt decreuerit, ſi viri docti recte intelligunt locum SVETONII (*c*), vbi de Caeſaris rapinis Gallicanis: *In Gallia fana templaque Deorum, donis referta, expilauit, vrbes diruit, ſaepius ob praedam, quam ob delictum; vnde factum, vt* AVRO *abundaret, ternisque millibus numum in libras promercale per Italiam prouinciaſque diuenderet*. Sic enim inter annos ab V. C. DCXCIV. et DCCI. quando Caeſar Gallos perdomuit, proportio inter aurum et argentum ſeptupla fuiſſet cum ſemiſſe, ceu recte calculum poſuerunt IO. BAPT. EGNATIVS (*d*), MATTH. HOSTVS (*e*), et ISAAC. CASAVBONVS (*f*).

Sed

(x) Alex. Sard. *de Num. p.* 12.
(y) Scalig. *de Re numar. p.* 13.
(z) Matth. Hoſt. *ibid. Lib. V. Cap. IV. p.* 325.
(zz) Plin. *Hiſt. Natural. Lib.* XXXIII. *Cap.* III.
(a) Polyb. *Excerpt. legat. c.* XXVIII. *p.* 1157. *Tom.* II. *edit. Gronou.*
(b) Liu. *Lib.* XXXXVIII. *Cap.* XI.
(c) Sueton. *Iul. cap. LIV.*
(d) Io. Bapt. Egnat. *ad Sueton. ibid.*
(e) Matth. Hoſt. *ibid. pag.* 328.
(f) Iſaac. Caſaub. *ad Sueton. Caeſ. Cap. LIV.*

Sed ſiue aurum Gallicanum deterioris venae eſſet, ſiue, quod Io. Fr. Gronovivs (*g*) mauult, ipſa auri inde auecti abundantia tantae vilitatis cauſſa fuerit: non diu ſane ſaeculum iſtud aureum mantit. Nam ſub Galba argenti ad aurum ratio fuit duodecupla cum ſemiſſe. Quum enim de Othone ſcribat Tacitvs (*h*): *Quoties Galba apud Othonem epularetur, coborti excubias agenti viritim centenos nummos diuiſit*: Svetonivs (*i*), et Plvtarchvs (*k*) Othonem vnum aureum cohorti dediſſe viritim, referunt. Quum vero aureus Romanis fuerit didrachmus, C. autem numi pendeant XX[illegible]. drachmas: conſequens eſt, vt proportio argenti ad aurum tum fuerit duodecupla ſeſquipla, id eſt, vt XXV. ad duo. Nimirum tantam auri vim Nero domi ſuae aureae illeuerat (*l*), vt rarius, quam antea, reperiretur, ac proinde neceſſario intenderetur eius pretium. Sed felicioribus iam temporibus ad priſtinum modum paullatim rediit auri valor, auctorque eſt Plinivs (*m*), qui ſub Veſpaſiano floruit, auri ſcripulum ſua aetate ſeſtertiis ſedecim aeſtimari conſueuiſſe. Iam quum ſedecim ſeſtertii ſint quatuor denarii: ſcripulum auri aequiparabitur quatuor denariis, tres ſcripuli XII. denariis, ac proinde illo tempore ratio argenti ad aurum denuo fuit duodecupla. Immo poſtremis temporibus, ſiue ob abundantiam ſiue ob deteriorem venam adeo euiluit auri pretium, vt demum ratio argenti ad aurum eſſet decupla. Eo enim pertinet conſtitutio haec Arcadii et Honorii (*n*): *Iubemus, vt pro argenti ſumma, quam quis theſauris fuerit illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita, vt pro ſingulis* libris *argenti quinque ſolidos inferant*. Quam rationem eſſe decuplam eique et Svidae temporibus fuiſſe locum, ſolide demonſtrauit Matth. Hostvs (*o*). Adeo et apud Romanos non idem ſemper fuit auri argentique pretium, quum vel intendi, vel remitti coeperit, prout alterutrius metalli vel maior, vel minor eſſet prouentus, vti in annona aliiſque rebus, quarum non eadem ſemper vbertas eſt, contingere ſolet.

§. XXVI.

Id vero et in Germania viciniſque prouinciis docuit experientia. Nam vt iam non eam per vetuſtiores annales; ſaeculo Chriſtiano IX. argentum et aurum in regno Francorum fuit *δωδεκαπλάσιον*, id eſt, in ratione duodecupla. Anno enim DCCCLXIV. prodiit Edictvm Pistense (*p*), quo inter alia cautum, vt in omni regno (Caroli Calui) *non amplius venderetur libra auri, puriſſime cocti, niſi XII. libris argenti de nouis et meris denariis*. At aliquot ſaecu- Quae apud Germanos veteres et recentiores?

lis

[g] Io. Fridr. Gronou. *de pec. vet. p.* 905.

(h) Tacitus *Hiſt. Lib.* I. *Cap.* XXIV.

(i) Sueton. *Othon. Cap. IV.*

(k) Plutarch. *in Galba pag.* 1062.

(l) Suet. *Ner. Cap.* XXXI.

[m] Plin. *Hiſt. Nat. Lib.* XIX. *Cap.* I.

(n) *L. vn. C. de arg. pret. quod theſaur. inferr. Lib. X. tit.* LXXVI.

(o) Hoſtus *de re numar. Lib. V. Cap. IV. p.* 326.

(p) Edict. Piſtenſe Cap. XXIV. *apud Steph. Baluz. Capitular. Reg. Franc. Tom.* II. *p.* 186.

Digitized by Google

lis poſt, ſaltem in Germania vilius pretium placuit. Nam ante ſaeculum XII. quo ius Saxonicum a Repkovio compilatum eſt, pretium auri, cum argento comparatum decuplum duntaxat fuiſſe videtur. Is enim (q) vbi de mulcta, ſingulis, qui delicto alterius laeſi eſſent, ſoluenda differit; de mulcta principibus laeſis ſoluenda ita differit. *Furſten, Freyherrn und Schoeppenbarfreye Leut die ſind gleich an Buſſe und VVehr-Geld zu nehmen. Doch ſo ehret man Furſten und Freyherrn mit Gold geben zu Buſse, und giebt ihnen zwoelff guldene Pfennige, der ſoll ein ieglicher drey Pfennige Gewicht Silbers wiegen. Das Pfennig-Gewicht Goldes nahm man fur Zeit vor zehen Pfennige Silber.* Idem paene repetit Speculator Suevus (r) haud paullo recentior: *Furſten und Freyen, ſind gleich an ihrer Puzz, man puſt in hievor mit guldem Phennig, die waren pſundig, und der phenning nam man einen fur zehen grozz ſilbrein phenning.* Sed vterque, ne quid diſſimulemus, ita loquitur, vt non tam ſuorum, quam anteriorum temporum, mores deſcribere velle videatur. Nam auctor iuris municipalis, quod Weichb. Magdeb. (s) vocatur, diſerte *marcam vnam auri duodecim marcis argenti valere*, ſcribit. Poſt ea tempora varium deinde fuit auri argentique pretium et hodie eſt, prout alterutrum metallum vel frequentius, vel rarius reperitur. Saltem quod Tilem. Frisius (t) de ſua aetate monuit, rationem vel analogiam inter vtrumque metallum non multo maiorem, quam vndecuplam, fuiſſe: id adeo non fuit perpetuum, vt et ante illa tempora, et poſtea, non minorem in illis, quam in aliis rebus, quarum inaequalis prouentus ac copia eſt, pretii diuerſitatem reperiamus. Raris enim immenſum; vulgo obuiis leue ac modicum pretium ſtatuere ſolet hominum cupiditas.

Sicuti quum primiter fiſcos propalam recentes
Protulit, et pretio ingenti dat primum pauras.

vt ait apud Nonivm (u) Lvcilivs.

§. XXVII.

Ob diuerſitatem pretii norma haec aliquoties mutata.

Quum ergo vel haec ſola auri argentique analogia argumento ſit luculentiſſimo, non idem ſemper eſſe auri argentique pretium: conſequens eſt, vt et norma illa, ad quam monetae in Germania cudendae ſunt, (*de Muntz-Fuſs*) non eadem eſſe poſſit, ſed illa pretio argenti aurique omnino ſit attemperanda. Hinc et ea in re variatum eſſe, intelligimus. De certa norma primum conuentum in Comitiis Avgvstanis anno MDLXVI. (x) eaque in Receſſu ita deſcri-

(q) Ius Prou. Sax. Lib. III. *Art. XLV.*

(r) Spec. Suev. *Cap.* CCCXCVII. *p.* 336. *edit. Bergeri.*

(s) Weichb. *Art.* XIII. *et Art.* XV.

(t) Tilem. Friſ. *Muntz-Spiegel Part.* I. *Cap. IX. p.* 11. apud Thoman. *Act. publ. Monet. Tom.* I.

(u) Non. *de propr. verb. Cap.* II. *pag.* 521. *edit. Dion. Gothofr.*

(x) Rec. Imp. *ann.* MDLXVI. §. CLI. CLII. et CLIII.

deſcribitur. *Demnach haben wir vns mit ihnen, vnd ſie ſich hinwieder mit vns entſchloſſen, ſetzen, ordnen, vnd wollen, daſs beruhrte Thaler, gantz, halb, vnd Oerter neben andern in dem Muntz-Edict angeordneten Stucken vnd Sorten; iedoch denſelben in gleicher Gute, vnd Gehalt gemunzt, geſchlagen, vnd in Bezahlungen fur VVehrſchaffsten, inhalt vielberuhrter Muntz-Ordnung, gegeben vnd genommen werden ſollen. Als nemlich ein gantzer Thaler, derer ein Stuck ſechtzig acht Creutzer gelten; ſollen auf die Coelniſche Marck gehen acht Stuck, vnd fein halten vierzehen Loth vnd 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, vmb zehen Gulden vnd 12. Creutzer. Am andern, halben Thaler, deren ein Stuck vier vnd dreyſſig Creutzer gelten, ſollen auf die Coellniſche Marck gehen ſechzehen Stuck, vñ fein halten 14. Loth 4. Gren, wird die fein Marck ausgebracht, wie iezt gemeldt. Am dritten viertheil Thaler, deren ein Stuck ſiebenzehen Creutzer gelten, ſollen auf die Coellniſche Marck gehen zwey vnd dreyſſig Stuck; vnd fein halten vierzehen Loth, vier Gren wird die feine Marck ausgebracht, wie obgeſetzt.* Quamuis vero ſaluberrima tum videretur haec norma: magnae tamen paullo poſt auditae ſunt querelae, illam inſuper haberi, cauſſantibus pleriſque, eam non conuenire pretio argenti, nec poſſe huiuſmodi numos ſine ordinum diſpendio percuti. Itaque in Circulo Saxonico vtroque VI. Kal. Sept. anno MDCLXVII. conſilia ſociarunt tres ſereniſſimae Domus, Saxonica, Brandenburgica et Brunſuicenſis, et Zinnae inter ſe pactae ſunt, *daſs, da zuuor die Marck fein Silber zu neun Thaler 2. Groſchen ausgemuntzt worden; hinfuhro dieſelbe auf 10. Thr. 12. gl. erhohet werden ſolte* (y). Hanc normam Zinnenſem, quippe temporibus iſtis conuenientiſſima, paullo poſt probarunt circuli Bauaricus, Sueuicus et Franconicus, quorum decretum eodem anno ratum habuit Imperator. Enimuero ne id quidem ad rei conſummationem profuit. Paullo poſt enim viſi ſunt numi tam leues ac improbi, vt ex vna argenti marca eorum XIII. XIV. XV. vel XX. conficerentur (z). Id quod eoſdem Electores et Principes ſereniſſimos permouit, vt d. XVI. Ian. MDCXC. Lipſiae de noua norma inter ſe conuenerit, conſtituerentque, *daſs eine iede Marck* $\frac{3}{1}$, $\frac{2}{3}$ *vnd* $\frac{1}{6}$ *Stuck auf 12. Thaler ausgemuntzet, vnd aus vielen erheblichen Vrſachen bis naechſt kunfftigen Michaelis damit continuiret, immittelſt aber von keinem derer hohen Herrn Correſpondenten weiter hierunter gegangen werden ſolle; da man denn vmbſelbige Zeit wieder zuſammen zu kommen, vnd einen verhoffenden nahern vnd beſſern Muntz-Fuſs feſt zu ſtellen die Abrede genommen* (a). Et quamuis eam normam ad tempus initio conſtitui placuerit: poſtea tamen non alia vel melior reperta eſt, immo et hanc iamdudum peruertit habendi cupiditas, leuioris notae numis

(y) Lunig. *Reichs-Archiu. Part. ſpec. IV, Abth. p.* 200. *Europaeiſcher Herold. Part.* I. *p.* 950.

(z) Thoman. ab Hagelſt. *Act. Monet. Part. II. p.* 366.

(a) Thoman. ad Hagelſtein. *ibid. p.* 365. Lunig. *ibid. n.* LXXIII. *p.* 235. Ziegler. *de maieſt. Lib. I, Cap. XLIV.* §. XIII.

tanta copia cuſis, vt meliores fere omnes ab argyropolis redemti deinde in deteriores in monetis clandeſtinis (*auf denen Hecke-Muntzen*,) commutarentur.

§. XXVIII.

Pretium hoc maxime intenditur ob luxuriam.

Quum ergo emendari et ad iuſtum pretium reduci non poſſit moneta, niſi certa norma, *ein beſtaendiger Muntz-Fuſs* ab vniuerſo Imperio conſtituatur, in eo autem conſtituendo ad argenti pretium, quale tum apud nos, tum apud vicinos eſt, reſpiciendum ſit: conſequens eſt, vt ea cura vel maxime iam iis debeat pectore fixa eſſe, qui de emendanda re numaria conſilia conferunt. At, ſiue Zinnenſis, ſiue Lipſienſis probetur, ſiue plane noua inueniatur: experientia iam pridem docuit, nihil inde vtilitatis peruenturum ad rempublicam, niſi prius ea omnia, quae pretium auri argentique intendunt, prudenter remoueantur. Eſt talis praecipue luxuria, fatale omnibus rebuspublicis et imperiis malum, quo fit vt aurum argentumque male diſſipetur, ac proinde metallis iſtis, tamquam rarioribus, immane pretium ſtatuatur. Videmus, aurum argentumque, in lamellas et filamenta duci, magnam partem templis, epitaphiis, libris, ſupellectili, nec minorem veſtimentis ornandis, adhiberi. Ex illo auro argentoque vix quidquam; ex hoc parum admodum ſeruatur. Quis vero dubitet, quin demum rariora fieri oporteat ea metalla, quorum maſſa quotannis luxu humano deminuitur? Exſtat integer libellus, inſcriptus: *Schatz der VVelt*, quo demonſtratum iuit auctor, non poſtremam raritatis metallorum nobiliorum cauſſam eſſe in abuſu iſtorum quaerendam, puta quod in lamellas tenuiſſimas et filamenta duci ſoleat, et ita fiat, vt maxima eius copia paullatim profundatur, abſumatur, ac plane intereat. Hoc auctor ille Bonifac. Terminaevs (c), hoc alter Anonymvs (d) et, qui primo loco nominandus erat, Tob. Oelhaffen a Schellenbach (e) luculenter demonſtrarunt, rationibusque probabiliter ſubductis oſtenderunt, in ſex dumtaxat emporiis, puta Noribergae, Auguſtae Vindelicorum, Vratiſlauiae, Argentinae, Magdeburgi et Vlmae quotannis ab artificibus in lamellas duci poſſe et ſolere centum et quinquaginta ſex millia cum octogenis aureorum, quos Ducatos vocamus, adeoque intra triginta annorum ſpacium quatuor myriades et ſeptingenta ac quatuor millia aureorum. Ex qua immenſa auri mole vix centeſimam partem lucri fieri ab hominibus, et reliqua omnia male perire, nemo eſt, qui non intelligat. Cui ſi addas, quantum auri argentique in filamenta ducti depereat: adeo non miraberis horum metallorum raritatem, vt mirandum videatur, illa non multo rariora eſſe. Quare merito mireris in alia omnia hic iuiſſe virum harum rerum peritiſſimum, Pavllvm Velservm (f), ex ea ratione, quod ſatius omnino fit,

[c] Bonifac. Terminaeus: *von dem groſſen Schatz der Welt. Arg.* MDCXXIII.

(d) Auctor libelli: *Welcher geſtalt ein Land, ſo durch Krieg, oder in andere Weg verderbt, wiederum aufzubringen?*

[e] Tob. Oelhaffen *de rei moneſtatu hodierno Cap. V.* 202. *ſequ. apud* Thoman. *Tom.* I. *Actor. monetal.*

[f] Velſer. *Diſcurs vom Muntz-Weſen. ibid. Tom.* III. *p.* 13.

ſit, aliquid auri argentique hoc modo perire, quam huiuſmodi merces multo maiore pretio ab exteris peti. Quamuis enim inde colligi poſſit, paullo minus eſſe hoc malum, quo nunc premimur, quam ſi exteros luxu noſtro locupletaremus: non tamen inde ſequitur, vt non et illud ſit malum ſatis magnum. Sane ſiue ab exteris redimamus has merces, ſiue eas ipſi conficiamus: certum tamen eſt, permultum auri argentique perire, ac proinde fieri non poſſe, quin metallorum iſtorum pretium quotidie intendatur. Accedit, quod eo iam ſaeculo viuimus, quo priuatis etiam mediocris conditionis vix ſatis nitida videtur ſupellex, niſi argentea, immo quibuſdam ne haec quidem ſufficit. Quotusquiſque hodie non gladio argenteo? quammulti aureo cinguntur? Quotusquiſque non ſiue aurea ſiue argentea circumfert horologia, capſas argenteas aureaſue puluere ſternutatorio oppletas, fibulas argenteas aureaſue, baculos aureis argenteiſue manubriis praemunitos? Cuinam vero ſatis ſapidus videtur liquor ex herba Sinica, vel lupinis Turcicis decoctus, ſi non ex vaſis argenteis diluatur? Quot ergo aureorum argenteorum numorum millia quotidie conflari oportet, vt aurum argentumque non deſit hominum luxuriae? Et iam aliquis, et auri argentique raritatem pretiumque quotidie gliſcens, miretur, quum et plumbea ingenia, ferreaeque frontes auro argentoque fulgeant, et ii etiam, qui Cynica traducunt tempora coena, latrantem ſtomachum argenteo aliquo vaſculo vel veſtibus auro argentoque ſplendidis placare, et genium defraudare, quam auro argentoque carere malint?

§. XXIX.

Praeterea ipſa quoque auri argentique negotiatio pretium eiusdem mirifice intendit. Ea enim fere ad Iudaeos, et hos quidem opulentiores, rediit, qui ſoli fere et monetis publicis aurum argentumque praebent, et metalla tuſta vendunt aurificibus, iisque qui artem illa metalla in tenuiſſimas lamellas ac filamenta ducendi exercent. Hi vero homines, quum veluti monopolium quoddam materiae iſtius nobiliſſimae ſibi iam dudum vindicarint: quid facilius eſt, quam vt omnia agant ex compacto, et tamquam in Velabro olearii mercibus ſuis pretium quodcumque ſtatuant? Itaque omnino vix ſpes vlla ſupereſt, fore, vt aurum argentumque ad iuſtum pretium reducatur, niſi negotiationis illius curam paullo maiorem habeant ii, quorum eſt, operam dare, ne quid reſpublica detrimenti capiat. Nerui autem, ſi quid video, inciderentur iniquiſſimo illi commercio, ſi qui aurum argentumque vendunt, illud non aliis, quam monetis publica auctoritate inſtitutis offerre cogerentur, ſeueriuſque animaduerteretur in eos, qui priuatis monetis, quas vocant *Hecke-Muntzen*, metalla multo loculentioribus conditionibus, quam aliis, vendunt. Quo plures enim inde prodeunt numi improbi, eo magis intendi oportet auri argentique pretium, et eo certius bonae ac probae ſpecies veluti euaneſcunt, vt vere dici poſſit, quemadmodum olim vaccas pingues a

Nec non ob licentiam aurum argentumque diſtrahendi promiſcue conceſſam.

 maci-

Digitized by Google

macilentis deglutiri per ſomnum viderat Rex AEgyptiorum: (g) ita probas iuſtique ponderis et valoris monetas ab improbis illis ac leuioribus veluti deuorari. Vnde et nemo eorum, qui de conſtituenda emendandaque re numaria conſultationes ſuas ediderunt, quorumque non poenitendum numerum Tomo III. Actorum monetariorum inſeruit Dav. Thomanus ab Hagelstein, ſpem aliquam oſtendit, meliora nobis imminere tempora, quamdiu Imperator et Imperium leges ſaluberrimas de officinis monetariis clandeſtinis, vel auctoritate circulorum non conſtitutis; (*von Hecke-Munzen*) non maiore ſeueritate exſequantur, illaeque demum penitus maximo Germaniae bono ſupprimantur.

§. XXX.

Conſtituta rite norma cogitandum eſt de ſurrogato.

Alterum, quod conſtituta certa rei pecuniariae norma, factu opus eſt, in eo conſiſtit, vt ſtatim antequam improbi numi vel penitus proſcribantur, vel ad iuſtum reducantur pretium; iuſignis quaedam proborum numorum copia publica auctoritate ad illam normam communi Imperii ſuffragio receptam, percutiatur, quae ſit loco Svrrogati, quod vocant, et cuius bonitas efficiat, vt homines improbas illas ſpecies facile adſpernentur. Quid enim vtilitatis ex improborum numorum proſcriptione et reductione ad iuſtum pretium capiant ciues, ſi non ſint alii probi, qui pretii eminentis vice in rerum commerciis fungantur? Sane tunc alterutrum fieri oportet, vt aut commercia omnia ceſſent, maximaque inde naſcatur rerum omnium perturbatio, aut numi, publica lege proſcripti, in vſum vltro reuocentur, priſtinumque recipiant valorem, et non ſine legum contemtu a ciuibus iactentur. Fingamus, quaeſo, ruſticos Germanos ſaeculo XVI. veluti Furiis quibusdam ad bellum nefarium inſtinctos, feliciterque profligatos, vna eademque ſententia ferali capitis fuiſſe damnatos, aut ad vltimos Garamantas proſcriptos; quam miſera futura fuiſſet Germaniae facies, dum deerant, qui eorum loco agrum colerent? Nonne ipſa neceſſitas tum ad clementiam inflexit principes, ſatius fore exiſtimantes, malis agricolis parci, quam nullos ſupereſſe, qui agros colerent? Sic ſane ipſa neceſſitas etiam bonos ciues inter leges peccare coget, niſi melior ſuppetat numus, quo loco praui ac improbi vtantur, quia vnuſquiſque qualeſcumque, quam nullos, numos habere malet.

§. XXXI.

Tunc reliqua facile obtinebimus. Votum pro felice publicorum conſiliorum exitu.

Sic demum nullo negotio numi improbi ad iuſtum pretium reducentur. Si enim exſtat norma, ad quam exigantur; ſi non deſunt numi probi, quibus vtantur ciues; quam facile erit, adhibitis zygoſtatis artis ſuae peritiſſimis ſingulorum improborum pretium ac valorem internum explorare, eoſque, prout res fuerit, vel plane proſcribere, vel iuſtum illis ſtatuere pretium? Sua ſponte etiam tunc ciues dabunt operam, vt intra certum tempus expendant hos numos, melioreſ-

[g] Geneſ. XLI. 18. 19. 20.

lioreſque adquirant. Quin ipſe numus improbus, veluti oculos hominum reueritus, paullatim euaneſcet, et conflatus in meliorem commutabitur. Quin, his obſeruatis, nullo alio Germaniae opus erit remedio, praeter leges ſaluberrimas, quas iam pridem maiores tulerunt, quarum ſi diligentior manſiſſet cuſtodia, iam non laboraremus: immo nec laborabimus in poſterum, ſi eum animum Imperatori Auguſtiſſimo Imperiique ordinibus dederit ſummum, quod omnia moderatur, Numen, vt leges illas ſeuerius exſequantur. Vtinam vero ſplendidiſſimo illi conſeſſui, qui iam in vrbe patria pro ſalute vniuerſi imperii incomparabili diligentia excubat, eam gloriam deſtinaſſet prouidum Numen, vt Germaniam inueterato hoc ac deſperato morbo leuet, et his aliiſque multo ſalubrioribus remediis Imperio priſtinas opes, priſtinamque fidem, qua ſola florent commercia, reddat. Quam perpetua atque immortalis ad poſteros futura eſſet tanti meriti memoria? Quam grato animo ciues tanti boni auctores, vti Romani Marium Gratidianum non quidem thure et ſuffitu, ſed incorruptis laudibus eſſent proſequuturi? Et quam felix fortunataque futura eſſet inclyta Ratiſpona, e qua tam inſignis vtilitas ad vniuerſam Germaniam, redundaret! Faxit hoc bonorum omnium auctor, Deus, conſiliaque publica, quae iam agitantur, ita ſecundet, vt Germani pro aeneo ferreoque ſaeculo aureum argenteumque ſibi rediiſſe, iure glorientur, eaque felici temporum reparatione quam diutiſſime laeti perfruantur!

* * * * * * * * * * *

DE

DE IVRE PRINCIPIS
CIRCA COMMERCIORVM LIBERTATEM TVENDAM,
EXERCITATIO XXX.

§. *I. Inſtituti ratio.* §. *II. Commercii definitio, et cur illud vocetur rerum operarumque cum aliis communicatio?* §. *III. Cur communicationem illam ex obligatione perfecta oriri dicamus?* §. *IV. Commerciorum neceſſitas inter ciues eiuſdem reipublicae.* §. *V. Nec non inter gentes liberas.* §. *VI. An ea ſemper libera eſſe oporteat?* Grotii *aliorumque ea de re ſententia.* §. *VII. Eam non firmo ſatis talo ſtare, oſtenditur.* §. *VIII. Libertas commercandi qualis eſſe debeat inter eiuſdem reipublicae ciues?* §. *IX. Princeps quibuſdam ius negotiandi et dare, et adimere poteſt.* §. *X. Idem definire poteſt, quaenam res in commercio eſſe debeant.* §. *XI. Nec non ipſis commerciis certum modum praeſcribere,* §. *XII. Ceſſat porro libertas commerciorum cum hoſtibus.* §. *XIII. Cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum reſtricta eſſe ſolent.* §. *XIV. Immo et cum gentibus amicis commercia per foedera reſtringuntur.* §. *XV. Nullo exſtante foedere, liberum eſt vnicuique genti, quid alteri concedere velit.* §. *XVI. An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat?* §. *XVII. Id negandum eſſe, probatur.* §. *XVIII. Praeterquam quibuſdam caſibus.* §. *XIX. Quid commerciorum libertas,*

bertas, a principe tuenda? §. XX. Quot modis illa turbari ſoleat? §. XXI. Principis eſt, illam commerciorum libertatem tueri. §. XXII. Quod fit legibus, §. XXIII. Itemque priuilegiis, §. XXIV. Nec non iudiciis mercatoriis et nauticis, §. XXV. Foederibus, §. XXVI. Munimentis in ſolo extero exſtructis, §. XXVII. Legationibus, §. XXVIII. Claſſibus, §. XXIX. Aliquando et repreſſaliis, §. XXX. Ac denique bello. §. XXXI. Vota pro potentiſſimo Danorum Rege, optimo Principe, et libertatis commerciorum vindice acerrimo, concepta.

§. I.

SI libellis ob ſolam nouitatem raritatemque materiae pretium eſſet ſtatuendum: ſubuererer omnino, ne acturus de COMMERCIIS, et abundare ocio, et, quod ſolent ocioſi, actum agere velle videar. Siue enim de eo, quod circa commercia iuſtum eſt, ſiue de ciuilis prudentiae praeceptis, quae ad illa recte inſtituenda, conſeruanda, amplificandaque pertinent, incidat quaeſtio: adeo omnia a viris doctis occupata, et non modo diſſertationibus, ſed et iuſtis voluminibus, explicata illuſtrataque ſunt, vt poſt tantam meſſem vix vlli ſpicilegium aliquod relictum eſſe exiſtimem. Enimuero, ſi quis aliorum meditationes cum his noſtris contenderit, is profecto, nec aliorum ſcrinia a nobis expilata, nec operam in quaeſtiunculis protritis ac vulgaribus enodandis collocatam, animaduertet. Qui enim ſuperioribus ſaeculis de commerciis quaedam commentati ſunt, iureconſulti id ſibi negotii crediderunt ſolum dari, vt, quidquid de commerciis et mercaturis in iure Romano vaſtiſque gloſſatorum operibus occurrit, id omne, nulla habita ordinis ratione, coacceruarent. Quo profligato labore, ab iis, qui cauſſis in foro agendis occupantur, tanto maiorem ſibi gratiam iniiſſe videbantur, quanto plus Accurſiani abſinthii vbique adſperſiſſent. Et tales profecto ſunt ſcriptores tantum non omnes, quorum opuſcula in grandi *Deciſionum variorumque tractatuum de mercatura* volumine *(a)* locum inuenerunt. Veluti NIDERVS, BALDVS, STRACCHA, ZVARIVS, VANDERANVS, HIPPOL. DE MARSILIIS, IAC. DE ARENA, BENED. DE PLVMBINO, DAMHOVDERVS et reliqui, qui cum in hoc opere, tum in vaſtiſſimo illo *Iuris oceano* ſeu *Tractatu tractatuum (b)* vtramque faciunt paginam, ipſis plerumque nominibus terribiles. Habes enim ibi LVPOS, CACCIALVPOS, CANES, CABALLINOS, et neſcio quae alia nominum terriculamenta, quae quidem, ne cui dirum aliquod carmen ordiri videamur, recitare iam nolumus. Palmam his praeripiunt, qui poſt felicem illam iuriſprudentiae reparatio-

Inſtituti ratio.

(a) Prodiit haec collectio *Lugduni anno erae Chriſtianae MDLXXXXII.* cura Petri Landry, typographi non indocti, in forma maiore.

(b) In primis *Tomis VI. et VII.*

rationem animum ad ſcribendum adpulerunt, CAR. MOLINAEVS (c), IO. MARQVARDVS (d), IAC. SAVARY (e), et ſimiles, ſed quorum omnium tamen induſtria magis in decidendis priuatorum controuerſiis, quam in ipſo commerciorum iure ex iuris gentium principiis explicando, eluxit. Quidam et de hoc iure, ſed non niſi generatim, diſſeruerunt, vt IO. STRAVCHIVS (f) et CASP. ZIEGLERVS (g). Alii de commerciis prudenter inſtituendis praecepta dederunt, vt HERMANNVS CONRINGIVS (h). Alii de libertate, priuilegiis, foederibus commerciorum (i), ſimilibusque quaeſtionibus, erudite commentati ſunt, taliumque libellorum ac diſſertationum inſignem prouentum debemus ſaeculo noſtro, maxime ex quo controuerſiae de libertate commerciorum inter gentes potentiſſimas gliſcere, et non ſine inſigni animorum motu agitari coeperunt (k). Horum et ego ſequutus exemplum, DE IVRE PRINCIPVM CIRCA LIBERTATEM COMMERCIORVM TVENDAM quaedam in chartam conieci, quae non omnino ingrata lectoribus fore, eo certiore augurio praeſentire mihi videor, quo magis et hodie lites illae fatigant conſilia Principum, quoque minus quisquam dubitat, quin operae facturi ſint pretium, qui ſubtiles illas et non parum ſpinoſas de libertate commerciorum quaeſtiones paullo accuratius expenderint, diuerſasque diuerſorum ſententias inter ſe, adhibita in conſilium ratione, compararint.

§. II.

Commercii definitio, et cur illud dicatur rerum operarumque cum aliis communicatio.

Per COMMERCIVM intelligo communicationem rerum operarumque cum aliis, non ex ſola humanitate et beneficentia, ſed ex obligatione perfecta profectam (l). Ex quo enim ipſa neceſſitas homines impulit, vt primaeuae illi rerum omnium communioni mitterent nuncium, et ſuas ſibi quiſque ſedes, ſuos agros, ſuas denique, quibus indigeret, res occuparet: fieri non poterat, vt mutua ope non indigerent, neque ea peterent aliunde, quae ſibi quiſque deeſſe animaduertebat. Multa autem deeſſe oportebat omnibus et ſingulis, quia

(c) Car. Molinaei *Tractatus commerciorum, contractuum et uſurarum* ſaepiſſime praela fatigauit. Ad manus iam eſt editio *Pariſina MDLV*. 4.

(d) Io. Marquardi *de iure commerciorum et mercaturae* opus prodiit Francof. MDCLXII. fol.

(e) Iac. Sauary *Conſilia et reſponſa de praecipuis et maxime arduis commerciorum cauſſis*. Pariſ. MDCLXXXVIII. 4.

(f) *Diſſ. de iure commerc*, Ien. 4.

(g) Caſp. Ziegleri *Diſſ. de iure commercior*. *Witteb.* MDCLXVI. et *de iur. maieſtat. Lib.* I. *Cap.* XXXXI.

(h) Herm. Conring. *diſſ. de commerc. maritim.* Helmſt. MDCLXXX.

(i) Vid. inſignis diſſertatio, *de foederibus commerciorum*, quam *Lipſ.* MDCCXXXV. ſub praeſidio viri eximii, Iac. Maſcouii, defendit illuſtris dominus Chriſt. Siegfr. de Pleſſen, Eques Danus.

(k) Quo pertinent Io. Frid. L. B. Bachoffii ab Echt *Diſſ. de eo quod iuſtum eſt circa commercia*. Ien. MDCCXXX. P. Mac. Neny *Refutation des argumens avances de la part de Meſſ. les Directeurs des Compagnies d' Orient et d' Occident des provinces unies*, a *Bruxelles* 1725. et Io. Barbeyraci *Defenſe du Droit de la Compagnie Hollandoiſe des Indes Orientales contre les nouvelles pretentions des Habitans des Pays bas Autrichiens. a la Haye* 1725.

(l) Vid. Cel. Domini Praeſidis *Elem. iur. nat. et gent. Lib.* I. §. CCCXXVII.

quia in natura comparatum eſt, vt non omnis ferat omnia tellus, ſed quarum rerum alibi magnus prouentus eſt, earum maxima alibi ſit inopia. Notiſſima ſunt illa VIRGILII (*m*):

> *Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuae:*
> *Arborei foetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt*
> *Gramina. Nonne vides, croceos vt Tmolus odores,*
> *India mittit ebur, molles ſua tura Sabaei?*
> *At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus*
> *Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?*
> *Continuo has leges aeternaque foedera certis*
> *Impoſuit natura locis:*

nec non quae alibi idem poeta eruditiſſimus (*n*) canit de diuerſis diuerſarum prouinciarum arboribus:

> *Nec vero terrae omnes omnia poſſunt.*
> *Adſpice et extremis domitum cultoribus orbem,*
> *Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos,*
> *Diuiſae arboribus patriae. Sola India nigrum*
> *Fert ebenum, ſolis eſt turea virga Sabaeis.*
> *Quid tibi odorato referam ſudantia ligno*
> *Balſamaque, et baccas ſemper frondentis acanthi?*
> *Quid nemora AEthiopum, molli canentia lana?*
> *Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?*

Quae quidem quum veriſſima eſſe non tantum in diuerſis prouinciis, ſed et in vnius diuerſis tractibus, experiamur, quumque recte obſeruarint rei ruſticae ſcriptores (*o*), neque in pingne terra omnia recte ſeri, neque in macra nihil, aliaque in montoſo, alia in plano, alia in aprico, alia in vmbroſo agro felicius prouenire; conſequens ſane eſt, vt vnicuique regioni permulta et deſint, et ſuperſint, quibus inter ſe communicatis nihil, quod ad neceſſaria vitae ſubſidia pertinet, vlli deeſſe poteſt. Non tamen res tantum homines debent communicare cum hominibus, verum etiam operas. Quotuſquiſque enim eſt mortalium, qui poſſit omnia? Pro monſtro ſane eſt, quod memoriae prodiderunt APVLEIVS (*p*) et HIERONYMVS (*q*), Hippiam, ſophiſtam, praeter eximiam artium omnium ingenuarum cognitionem, omnium etiam opificiorum callentiſſimum, quae ſecum circumtulerit, ſua omnia manu confeciſſe, vt indumenta, tunicam interulam elegantiſſimam, baltheum, pictura Babylonica mirifice variegatum, pallium, crepidas, annulum aureum, faberrimo ſignaculo, ampullam oleariam, et quidquid reliquae haberet ſupellectilis. Quin Daedalum

 hunc

(m) Virgil. Georg. *Lib.* I. *v.* 54. *ſequ.*
(n) Idem *Lib.* II. *v.* 109. 114. *ſequ.*
(o) Varro *de re ruſt.* *Lib.* I. *Cap.* XXIII. Columella *de re ruſt.* *Lib.* II. *Cap.* II. Pallad. *de re ruſt.* *Lib.* I. *tit.* V.
(p) Apulei. *Florid.* *p.* 346. *edit.* *Elmenh.*
(q) Hieron. *Epitaph. Nepotiani.*

hunc a Iulio Caeſare Bottiſanga ingenio ſuperatum dixeris, quem IAN. NIC. ERYTHRAEVS (*r*) refert non modo ipſum ſibi femoralia, thoraces, calceos, confeciſſe, ſed et omni inſtrumento muſico ceciniſſe egregie, eaque quouis artifice melius atque accuratius elaboraſſe, penicillo porro pictores, acu pingendi arte Arachnen ipſam ita prouocaſſe, vt, quae artem illam profitebantur, mulierculis ruborem excuſſerit. At tales *μυριοτεχνίτας*, ſi vera ſunt, quae de iis iactantur, natura producit pauciſſimos, et

Vix totidem, quot
Thebarum portae, vel diuitis oſtia Nili.

Et ſi vel maxime plures reperirentur, quibus, vt ANT. MATTHEI (*s*) verbis vtar, ingenium omne in digitos abiiſſe dixeris: tamen nec tantum ocii vlli futurum eſſet, vt ſufficeret tot laboribus illiberalibus, et pleroſque ipſa dignitas, vitaeque conditio ab operis tam ſordidis auocaret; nec virum honeſtum caminos purgare, calceos conſuere, columnas aedium nitidas praeſtare, pateretur. Indiget ergo alter alterius operis, nihilque certius eſt, quam manum a manu lauari, adeoque commercia in operarum non minus, quam rerum communicatione conſiſtere.

§. III.

Cur communicationem illam ex obligatione perfecta oriri dicamus?

Nec ſine ratione in definitione noſtra expreſſimus, communicationem illam rerum operarumque cum aliis, in qua commercium conſiſtere diximus, non ex humanitate et beneficentia, ſed ex obligatione perfecta proficiſci. Eſt enim et alia communicatio, quae ex ſolo illo humanitatis ac beneficentiae fonte promanat, quaeque efficeret profecto, vt omnibus commerciis aequo animo careremus, ſi homines omnes, naturae ſuae memores, virtutem colerent. Iam pridem Stoici, ex naturae, quae in omnibus hominibus deprehenditur, aequalitate collegerunt, *communem eſſe hominum inter homines naturalem commendationem* (*t*), vel, vt EPICTETI (*u*) verbis vtamur, *φυσικὴν κοινωνίαν πρὸς ἀλλήλους*, *naturalem inter ſe inuicem communionem*, de qua eleganter ſuo more SENECA (*x*): *Natura nos*, inquit, *cognatos edidit, quum ex iiſdem, et in eadem gigneret. Haec nobis amorem indidit mutuum, et ſociabiles fecit. Illa aequum iuſtumque compoſuit: ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quam laedi*. Ex naturali illa hominum cognatione recte quidem collegit FLORENTINVS, iureconſultus (*y*), *hominem homini inſidiari, nefas eſſe*. At multo fertilius eſſe hoc principium, facile vnuſquiſque animaduertit. Ex eo enim conſequitur, *vt hominem, ob hoc ipſum, quod homo eſt, non* opor-

(r) Ian. Nic. Erythr. *Pinacoth. Lib.* II. *Cap.* XVII. *et* Morhoff. *Polyhiſt. litterar. Lib.* I. *Cap.* I. *n.* 6.

(s) Ant. Matthaei *de Criminib. ad Libr. Dig.* XXXXVII. *tit.* XI. *n.* 3.

(t) Cicero *de finib. Lib.* III. *Cap.* XVIIII.

(u) Apud Arrian. *Diſſert. Epict. Lib.* II. *Cap.* 20.

(x) Seneca *Epiſt.* LXXXXV.

(y) *L.* 3. *de iuſt. et iure* vbi vid. Merill. *Obſeru. iur. ciuil. Lib.* I. *Cap.* XI.

oporteat ab homine alienum eſſe (z) , ſed alteri , quidquid ſibi fieri cupit ab alio, quam libentiſſime faciat . Iam ſi tanta eſſet generis humani felicitas, vt omnes amore virtutis peraeque flagrarent : non vllo profecto opus eſſet commercio , quia et nihil habentibus , nihil tamen ad vitam bene beateque tranſigendam eſſet defuturum . Sane enim amicorum, (quales ſunt omnes virtute praediti) , omnia forent communia, nemoque quidquam alteri venderet vel locaret , ſed vltro et gratis concederet . Immo idem tunc omnino eueniret, quod de primo in orbe coetu Chriſtianorum ſcripſit LVCAS (*a*): Οὐδὲ ἐνδεὴς τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς, διεδίδοτο γὰρ ἑκάστῳ , καθότι χρείαν εἶχεν. *Nemo eorum indigebat . Diſtribuebatur enim vnicuique , quod opus eſſet*. Enimuero fuere aurea illa tempora, quibus homines

Vindice nullo,
Sponte ſua , ſine lege, fidem rectumque colebant (*b*) .

Nunc aliis viuitur moribus , amorque ille vel caritas , ex qua haec potiſſimum officia, tamquam ex limpidiſſimo fonte promanant , adeo paullatim inter homines refrixit , vt vix quiſquam hodie alterius humanitate ac beneficentia poſſit fiduciam aliquam collocare. Itaque interpoſitis contractibus obligandi fuerunt homines , ad ea , quibus abundarent, cum aliis communicanda . Et ſic nata demum ſunt inter eos commercia, quae pactis ac contractibus contineri , iam pridem obſeruarunt ISOCRATES (*c*) et ARISTOTELES (*d*).

§. IIII.

Commerciorum neceſſitas inter ciues eiuſdem reipublicae.

Quum ergo ipſa indigentia homines ad inſtituenda cum aliis commercia adegerit: (§. II. et III.) conſequens ſane eſt , vt ea inter maxime neceſſaria generis humani inſtituta ſint referenda . Quemadmodum vero omnis neceſſitas ſuos admittit gradus : ita idem dicendum videtur de commerciis, puta, vnum illorum genus altero magis eſſe neceſſarium, gentemque unam illis magis , quam alteram, indigere. Primo enim res ipſa docet , commercia vel inter *eiuſdem reipublicae ciues*, vel *inter gentes* , communi imperio non ſubiectas , intercedere. Prioribus nulla fere gens, quae coaluit in rempublicam, quaeque a primaeua illa rerum omnium communione receſſit, carere poteſt, quantumuis ſimplicem, et ab omni luxu alienam vitam colere dicatur: poſteriora gliſcente demum luxuria reperta ſunt. Et ſane, quod ad priora attinet , exemplo eſſe poſſunt maiores noſtri, recti exempli, vt inter barbaros homines, qui licet ſimplici ac parabili cibo, agreſtibus pomis, recente fera , lacte concreto , ſine adparatu et blanditiis famem expellerent , nec alio potu , quam vel aqua, vel corrupto ex hordeo in vini ſimilitudinem liquore, vterentur (*e*), licet

caſas

(z) Cic. *de Finib. Lib.III. Cap.XVIIII. p. 742.*
[a] *Act. Apoſt. V.* 34.
(b) Ouid. *Metamorph. Lib.* I. *v.* 90.
(c) Iſocrat. *Excepi. aduerſ. Callimach.*
(d) Ariſtotel. *ad Nicom. Lib. V. Cap. VIII. et Polit. Lib.* I. *Cap. VI.*
(e) Tacit. *de mor. Germ. Cap.* XXII.

caſas habitarent, ex materia informi citra ſpeciem aut delectationem conſtructas (*f*), veſtes denique illis omnibus eſſent ſagulum, fibula aliqua vel ſpina conſtrictum, ferina pellis vel linum (*g*), commercio tamen omni inter ſe carere non poterant, quippe permutatione, teſte TACITO (*h*), vice contractuum vſi. Gemina fere ſunt, quae de Satarchis refert POMPONIVS MELA (*i*), eos, licet feris moribus, et ab omni cultu alienos, *vice* tamen *rerum commercia mutaſſe*. Soli fortaſſis populi nomades, quia et pleraque neceſſaria veluti in medio poſita habebant, nec plura ipſi deſiderabant, paullo minus indiguiſſe commerciis videntur: veluti apud eumdem POMPONIVM (*k*) Sarmatae, nec non Scythae, de quibus IVSTINVS (*l*): *Hominibus*, inquit, *inter ſe nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut ſedes eſt, armenta et pecora ſemper paſcentibus, et per incultas ſolitudines errare ſolitis. Vxores liberoſque ſecum in plauſtris vehunt, quibus coriis imbrium hiemiſque cauſſa tectis pro domibus vtuntur. Aurum et argentum non perinde, vt reliqui mortales, adpetunt. Lacte et melle veſcuntur. Lanae iis vſus ac veſtium ignotus, et, quamquam continuis frigoribus vrantur, pellibus tamen ferinis aut murinis vtuntur. Haec continentia illis morum quoque iuſtitiam edidit, nihil alienum concupiſcentibus. Quippe ibidem diuitiarum cupido eſt, vbi et vſus*. Ita vero viuentibus Scythis, omniaque, quae ad luxum voluptatemque pertinent, adſpernantibus, quid, quaeſo opus fuiſſet commerciis? quid mercatoribus et propolis? quid foro communi? quod primum Athenis conſpicatus Anacharſis, Scytharum ſapientiſſimus, illud ἀφωρισμένον τόπον εἰς τὸ ἀλλήλους ἀπατᾷν καὶ πλεονεκτεῖν, *deſtinatum ad fallendum captandumque lucrum locum*, vocare non dubitauit (*m*).

§. V.

Nec non inter gentes liberas. Quod ad ea, quae inter gentes intercedunt, commercia attinet, iis paullo facilius videntur caruiſſe gentes, quae vel ob morum ſanctitatem rerumque ad luxum pertinentium abſtinentiam, agri ſui vbertate contentae, exterorum delicias nihili fecerunt, vel ob barbariem plane inhoſpitales factae, peregrinos omnes, tamquam hoſtes, a ſe repulerunt. Quod poſtremum olim eo frequentibus potuit contingere, quo minus gentes, etiam ceteris humaniores, latrocinari ac praedas agere puduit (*n*). Quis enim vitio vertiſſet populis, ſuo contentis, alienaque non adpetentibus, quod ad ſe aditum concedere nollent exteris, rapinae ſuſpectis, ex quibus aduenientibus quaerendum erat (*o*).

Ω' ξε.

(f) Idem *ibid. Cap. XVI.*
(g) Idem *ibid. Cap. XVII.*
[h] Idem *ibid. Cap. V.*
(i) Pompon. Mela *de ſitu orb. Lib.* II. Cap. I.
[*k*] Pompon. Mela *ibid. Lib.* III. Cap. IIII.
(l) Iuſtin. *Hiſtor. Lib.* II. *Cap.* II.
(m) Diog. Laert. *Lib.* I. *Segm.* C
(n) Grot. *de iure belli et pac. Lib.* II. *Cap. XV. §. V.* et *de veritate relig. Chriſt. Lib.* II. §. *XII. in not.*
(o) Homer. *Odyſſ. Lib.* III. *v.* 71.

Ω' ξῦνοι τίνες ἐςὶ; πόθεν πλῶθ' ὑγρὰ κέλευθα
Η' τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊςῆρες ὑπεὶρ ἅλα τοίδ' ἀλόωνται,
Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
O hoſpites, quinam eſtis? vnde nauigatis humidas vias?
Virum ob aliquod negotium? an temere erratis
Tamquam praedones, per mare qui errant,
Animam periclitantes, malum alienis ferentes?

Interrogationem enim hanc veteribus ſollemnem, et neque interroganti, neque interrogato indecoram viſam eſſe, e veteribus THVCYDIDES (*p*) et PHILOSTRATVS (*q*), et recentiorum plurimi (*r*) teſtantur. An ergo vlli mirum videatur, gentes olim quasdam tanto odio perſequutas eſſe omnes exteros, vt metuerent etiam dona ferentes, eosque omnes procul faceſſere a finibus ſuis iuberent? Tales olim Scythae, accolae Ponti, quem ideo veteres non *Euxinum*, ſed *ἄξενον*, id eſt, *inhoſpitalem* dictum eſſe, referunt (*s*), quamuis in alia omnia eat BOCHARTVS (*t*), qui mari iſti potius ab Aſcenace, gentis auctore, Euxini nomen haeſiſſe exiſtimat. De aliis populi inhoſpitalibus ex inſtituto egit IO. SCHILTERVS (*u*), qui tamen bene ſperat de humano genere, nullamque nationem tam immanem fuiſſe putat, vt ab omni hoſpitali humanitate abhorruerit. Vt iam ad priorem cauſſam, ob quam gentes quaedam commercia exoſa habuerunt, perueniamus, eam in ſanctioris vitae ſtudio abſtinentiaque a rebus omnibus, ad luxum comparatis, conſtitiſſe diximus. Cuius rei vix illuſtrius aliud exſtat exemplum quam Hebraeorum, de quibus IOSEPHVS (*x*): *Ἡμεῖς οὔτε χώραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτ' ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς πρὸς ἄλλους διὰ τούτων ἐπιμιξίαις. Quod ad nos attinet, terram habitamus, quae neque mari vicina eſt, neque negotiationibus gaudemus, neque earum cauſſa nobis conſuetudo cum aliis gentibus eſt.* Multa praeterea fuiſſe addit IOSEPHVS, quae Iudaeos negotiari cum aliis gentibus prohibuerint, veluti agri bonitatem vbertatemque eximiam, pietatis liberorumque recte educandorum ſtudium, diuerſam denique a reliquis gentibus viuendi rationem, et ſi qua ſunt eiuſdem generis alia. Attamen ſi dicendum, quod res eſt, haec omnia magis comparate, quam abſolute, accipienda eſſe, arbitramur. Neque enim nulla fuerunt Hebraeorum cum Phoenicibus, Aegyptiis, ipſiſque Ophiritis (*y*), gente Indica, commercia. Et quum praeterea eorum terrae quaedam proferrent, quibus exteri pretium ſtatuebant, vt balſamum et bitumen: eam lucrum faciendi occaſionem praetermiſiſſe Iudaeos, nec gentis ingenium, nec veterum credere nos patitur auctoritas.

§. VI.

(p) Thucydid. *Hiſtor. Lib.* I. *p.* 4.
(q) Philoſtr. *vit. Apollon. Tyan. Lib.* II. *Cap.* XXVIIII.
(r) Eu. Feith. *Antiqu. Hom. Lib.* II. *Cap.* VIII. Olear. *ad Philoſtr. p.* 81.
[s] Strabo *Geogr. Lib.* VII. *p.* 460.
(t) Bochart. *Phaleg. Lib.* III. *Cap.* VIIII.
(u) Schilter *Diſſ.* I. *de iure hoſpit.* §. *VI.*
[x] Ioſeph. *Lib.* I. *aduerſ. Apion. Cap.* XII.
(y) I. *Reg.* VIIII. 26. *ſequ.*

§. VI.

An commercia ſemper libera eſſe oporteat? Grotii aliorumque ea de re ſententia.

Quum igitur ex iis, quae diximus, (§. IV. ſequ.) an et quatenus neceſſaria ſint commercia, ſatis adpareat: nec difficile ſane erit iudicium, an ea ſemper libera eſſe oporteat? Adfirmant hoc GROTIVS (z), SIG. SCACCIA (a), P. MAC. NENY (b), et alii, idque ex ea potiſſimum ratione, quod non poſſit non liberum eſſe id omne, quo genus humanum carere nequeat. Hoc praecipue telo aduerſus Luſitanos vtitur GROTIVS, dum ſcribit: *Deus hoc ipſe per naturam loquitur, quum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis ſuppeditari a natura non vult, artibus etiam aliis alias gentes vult excellere. Quo iſta? niſi quod voluit, mutua neceſſitate ac copia humanas foueri amicitias, ne ſinguli ſe putantes ſibi ipſis ſufficere, hoc ipſo redderentur inſociabiles. Nunc factum eſt, vt gens altera alterius ſuppleret inopiam, diuinae iuſtitiae inſtituto, vt eo modo, ſicut* PLINIVS (c) *dicit, quod genitum eſſet vſpiam, apud omnes natum diceretur. Poetas itaque canentes audimus* (d):

Nec vero terrae ferre omnes omnia poſſunt.

Item (e):

Excudent alii ſpirantia mollius aera:
Credo equidem viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſſas melius, coelique meatus
Deſcribent radio, et ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hae tibi erunt artes) paciſque imponere morem.

Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem: tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Haec GROTIVS, ſequutus, ex mea quidem ſententia, SENECAM (f) qui et ipſe maximis laudibus proſequitur *ſummum illud naturae beneficium, quod et vento gentes locis diſſipatas miſcuit, et ſua omnia in regiones ita deſcripſit, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium*: et alibi (g), adductis, quos ſupra laudauimus, poetae Mantuani verſibus, ſubiicit: *Iſta* inquit, *in regiones deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret.* Talia et apud alios, veluti ARISTOTELEM (h), PHILONEM (i), EVRIPIDEM (k), SENECAM tragoedum (l) legimus: quos duces ſequutus GROTIVS libera, nulliſque

(z) Grot. *de mari libero Cap.* I. *et de iure belli et pac. Lib.* II. *Cap.* II. §. XIII. *n.* 5.

(a) Sigiſm. Scacc. *de Commerc.* §. I. *quaeſt.* I. *n.* XXXXVII.

(b) P. Mac. Neny *dans la refutation* §. *VII. p.* 44. *et* §. *VI. p.* 30.

(c) Plin. *Panegyr. Cap.* XXVIIII.

(d) Virgil. *Georg. Lib.* II. *v.* 109.

(e) Idem *Aeneid. Lib. VI. v.* 448.

(f) Seneca *Natur. Quaeſt. Lib. V. Cap.* XVIII.

(g) Idem *Epiſt.* LXXXVII.

(h) Ariſtot. *ad Nicom. Lib. V. Cap.* VIII. *Polit. Lib.* I. *Cap. VI.*

(i) Philo *legat. ad Caium Imp. p.* 998.

(k) Euripid. *ſupplic. v.* 209. *ſequ.*

(l) Seneca *Herc. fur. v.* 49.

Digitized by Google

liſque legibus circumſcribenda, nulla vi prohibenda eſſe ſtatuit commercia. Quin, quum qui in ſtatu naturali alterum iure ſuo vti non patitur, iuſto bello in ordinem cogi poſſit: inde porro collegit, non minus iuſtam arma corripiendi cauſſam habere eos, qui ab aliis negotiari prohibeantur. Iure enim Megarenſes bellum intuliſſe Athenienſibus, quippe conqueſtos apud PLVTARCHVM (*m*) et THVCYDIDEM (*n*), *πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν, εἴργεσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια καὶ τοὺς γεγενημένους ὅρκους τοῖς Ἕλλησιν*, *ſe praeter ius gentium et iusiurandum, inter Graecos datum, omnibus emporiis, omnibuſque portubus, quas obtinerent Athenienſes, arceri et prohiberi*. Nec minus celebre eſſe bellum inter Venetos et Bononienſes, quod ob turbatam tantum commerciorum libertatem exarſiſſe, referat CAR. SIGONIVS (*o*).

§. VII.

Eam non ſatis firmo talo ſtare demonſtratur.

Haec eſt illa GROTII, aliorumque, qui eius veſtigia legunt, philoſophia de libertate commerciorum. Sed quamuis illa, ſi de commerciis generatim quaeritur, veriſſima ſit, et omnino generis humani intereſſe videatur, illorum libertatem inter homines ſaluam eſſe: tamen inter ipſos Belgas, libertatis iſtius vindices acerrimos, iam pridem viri quidam docti obſeruarunt (*p*), illa omnia, quod ad ſingulas gentes attinet, nimis laxe, nimiſque liberaliter pronunciari. Sane enim nimio cauſſae, quam tuetur, ſtudio ac feruore diſputandi eo abripitur vir doctiſſimus, vt hanc libertatem veluti inalienabilem ac nulli mutationi obnoxiam eſſe, ſtatuat, eamque vllo pacto vel lege coerceri poſſe, omnino neget. Ita ſane ille ſubducit rationes, vbi ex inſtituto demonſtrare nititur, mercaturam inter quosuis iure gentium liberam eſſe oportere. *Oportet*, inquit, *negotiationem communem eſſe iure gentium, non tantum* PRIVATIVE, *ſed et* POSITIVE, *vt dicunt magiſtri, ſiue* ADFIRMATIVE. *Quae autem illo modo ſunt iuris gentium, mutari poſſunt: quae hoc modo,* NON POSSVNT (*q*). Et extremo eodem capite: *Commercandi libertas ex iure eſt primario gentium, quod naturalem et perpetuam cauſſam habet, ideoque* TOLLI NON POTEST, *et, ſi poſſet, non tamen poſſet, niſi* COMMVNI OMNIVM GENTIVM CONSENSV: *tantum abeſt, vt vllo modo gens aliqua gentes duas, inter ſe contrahere volentes, iuſte impedire poſſit*. Si vero ea, quae ſupra diſſeruimus, (§. IIII. et V.) paullo accuratius, adhibita in conſilium ratione, expenderis: facile animaduertes, GROTIVM hic eſſe ſui quodammodo diſſimilem, nec ad libellum iſtum adornandum eum attuliſſe animum, quem prae ſe fert alibi, dum ſcribit (*r*): *Vere profiteor, ſicut mathematici figuras, a corpore ſemotas,*

(m) Plutarch. *in Pericle p.* 168.
(n) Thucydid. *Lib.* I. *p.* 92.
(o) Car. Sigon. *de reb. Ital. Lib. vlt.*
(p) Io. Fridr. Gronou. *Not. ad Grot. de iure belli et pac. Lib.* II. *Cap.* II. §. XIII. *n.* V. Barbeyrac *dans la defenſe du droit de la Compagnie Hollandoiſe Chap.* IIII. §. III. *p.* 18.
(q) Grot. *de libert. mar. Cap.* VIII.
(r) Grot. *proleg. iur. bell. et pac.* §. LVIII.

tas, conſiderant; ita me in iure tractando ab omni ſingulari facto abduxiſſe animum. Eſt ea libertatis natura ac indoles, vt, ſi nullius, quam qui illa fruitur, intereſt, a quolibet abdicari, eique renunciari omnino poſſit (s). Quum ergo nullius interſit, commercia eſſe libera, quam ipſorum commercantium, vtilitatemque inde ſentiat, vel qui

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare, pauperiem fugiens:

vel gens, cui ob ſoli ſterilitatem idem expedit, quod olim Athenienſibus, *πολλοὺς καταπλῶν ἐπὶ τὴν Α'ττικὴν, vt in Atticam nauigarent quam plurimi* (t): quis dubitet, quin vtriſque liceat inſuper habere vtilitatem ſuam, libertatique illi vel modum ſtatuere, vel plane mittere nuncium? Sic ſane nemo ius gentium violaſſe dixerit Scythas et Sarmatas, dum nec aliarum gentium delicias et opes concupiſcerent, nec ipſi pelles ſuas communicarent cum aliis, ſed ipſi illis ad expellendum frigus vterentur (u). Nec magis id iure exprobrari poteſt Sueuis et Neruiis, quorum illos vinum ad ſe importari non ſiuiſſe (x), hos mercatoribus nullum plane aditum ad ſe dediſſe, refert CAESAR (y). Illud quoque ſatis abſonum eſt, quod vir doctiſſimus eam renunciationem non niſi communi gentium conſenſu fieri poſſe contendit. Quemadmodum enim ille gentium conſenſus ius gentium non conſtituit (z): ita nec eodem opus eſt illi, qui libertati, iure gentium conceſſae, renunciat. Quum ergo ipſa commercandi libertas in dubium vocari non poſſit, et nihil tamen impediat, quo minus abdicari, et arctioribus limitibus circumſcribatur: quouſque porrigenda ſit illa libertas, paullo diſtinctius erit explicandum.

§. VIII.

Libertas commercandi qualis eſſe debeat inter ciues eiuſdem reipublicae?

Omnis negotiatio, ceu iam ſupra vidimus, (§. IIII.) vel inter eiuſdem reipublicae ciues, vel inter gentes diuerſas, communique imperio non ſubiectas, inſtituitur. Priore caſu illam libertatem facile tolli non poſſe, vel inde patet, quod commercia ciuibus ſint neceſſaria, iiſque ſublatis illi rebus quampluribus neceſſariis eſſent carituri. (§. IIII.) At quum tamen non omnia perinde neceſſaria, quaedam etiam ciuibus noxia potius, quam vtilia ſint: ea ſane cura ad rectores cuiuſuis reipublicae pertinet, vt, quid in commercio eſſe, vel non eſſe debeat, legibus definiatur. Eoque ſaepenumero contingit, vt legibus ciuilibus arctioribus limitibus circumſcribatur quotidianum illud inter ciues commercium, quam iure gentium. Neque quemquam tam iniquum rerum aeſtimatorem fore arbitror, vel huiuſmodi leges iniquas eſſe, cenſeat. Qui enim in communem rempubli-

(s) L. 29. D. *de pact.*
(t) Theophil. *Paraphraſ.* §. I. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*
(u) Iuſtin. *Hiſt. Lib.* II. *Cap.* II.
(x) Caeſar *de bello Gall. Lib.* IIII. *Cap.* II.
(y) Idem *Ibid. Lib.* II. *Cap.* XV.
(z) Celeb. Praeſid. *Elem. iur. nat. et gent. Lib.* I. §. LXXI.

Digitized by Google

publicam coaluerunt, ciues ita voluntatem ſuam ſubmiſerunt ſummo imperio, vt, qui illud tenent libertati ciuium naturali eatenus modum ſtatuere poſſint, quatenus id exigit ſalus populi ac reipublicae. Quidni ergo imperantibus liceat, et ciuium dirigere commercia, iiſque leges, prout e republica videatur, praeſcribere? Et quis, quaeſo, hanc facultatem dirigendi commercia ad iura maieſtatis pertinere neget (a)? Permultum profecto intereſt reipublicae, florere commercia: at non minus intereſt, ea ita florere, ne cum ſummo reipublicae detrimento ipſorumque ciuium pernicie coniuncta ſint. Hoc vero quum triplici potiſſimum ratione contingat, primum, ſi omnibus promiſcue ſit negotiandi licentia: deinde, ſi res omnes ſine diſcrimine in commercio ſint: poſtremo, ſi negotio non eo modo, quem iuſtitia prudentiaque praeſcribit, inſtituatur: in his omnibus cura ſollicitudoque principis tanto magis eſt neceſſaria, quanto eq in re peccatur periculoſius, quantoque certius eſt, quod obſeruauit vir recti iudicii, Casp. Zieglervs (b), *tam ingenioſe et ſubtiliter plerumque damnum a negotiatoribus dari, vt illud non prius perſentiſcat reſpublica, quam vbi in immenſum iſtum excreuerit, et iam deſperata ſint remedia*. Cuius rei triſte ſane experimentum noſtra memoria dedit Europa, inuento a quibusdam modo, teſſeras chartaceas, quas vocabant *Actien*, parata pecunia vendendi, et, ne nihil vendidiſſe viderentur, ſparſo rumore mendaciſſimo de aureis Miſiſippae montibus tam immenſum pretium chartulis illis conciliandi, vt homines pecunioſi, veluti peſtilenti quodam ſidere adflati, de illis redimendis inter ſe contenderent. Ita ſpes pretio emebatur, hominesque, emuncti pecunia, ad incitas redigebantur: quin tanta cum potentiſſimorum regnorum ciuitatumque clade coniuncta erat breuis illa inſania, vt ne ipſa quidem Salus illas potuiſſet ſeruare, ſi illis, qui hanc ſcenam ita inſtruxerant, diutius frui hoc ſtupore hominum, eoſque ex inſanis furioſos reddere licuiſſet. Si ergo, quod inter omnes conſtare arbitror, principum eſt, dare operam, ne quid reſpublica detrimenti capiat, maximo vero detrimento illi eſſe poſſit promiſcua commercandi licentia: nemo ſane negauerit, iiſdem ius eſſe, commercia ad curam ſollicitudinemque ſuam reuocandi, iiſque talem ſtatuendi modum, qualem reipublicae ſuae intellexerint eſſe ſaluberrimum futurum.

§. VIIII.

Primum ad ſummorum imperantium curam hoc pertinere diximus, vt, quibus in ciuitate perſonis negotiandi libertas concedenda adimendaue ſit, prudenter, diſpiciant. (§. VIII.) Quamuis enim quibuſdam reipublicae vel maxime expedire videatur, omnibus promiſcue licere negotiari, et Grotivs (c) eo trahat illud Hesiodi (d): ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι. *Bona lis mortalibus haec eſt*: male tamen con-

Princeps quibuſdam ius negotiandi dare ac adimere poteſt.

[a] Caſp. Ziegler *de iur. maieſt. Lib. I. Cap. XXXXI.*

(b) Ziegler *de iur. maieſt. ibid.*

(c) Grot. *de mari libero Cap. XII.*

(d) Heſiodi *Opera et dies v.* 24.

conſuleretur reipublicae, ſi ciues omnes ad quaeſtum mercatura faciendum animum adpellerent. Primo enim ita non futura eſſet eorum copia, qui capeſſerent rempublicam, qui docendi munere fungerentur, qui ſectarentur militiam, et pro patriae ſecuritate ſub pellibus excubarent. Deinde fieri non poſſet, quin ipſa negotiantium multitudo mercaturam parum lucroſam redderet. Quod enim agris contingere animaduertimus, vt, ſi pleniore, quam par eſt, manu ſementem facias, aruum ipſa ſegete marceſcat, tantoque minor ſit prouentus, quanto plus ſeminis ſparſeris: idem in mercatura fieri docet experientia, quippe quam ipſa ſaepe commercantium multitudo euertit. Praeterea reip. ſalus aliquando non patitur, vt inter ciues eiuſdem quidem imperii, at diuerſarum prouinciarum, commercia permittantur, ſi nimirum prouinciales, victi potius, quam perdomiti, nouis rebus ſtudere videantur, ac proinde periculum ſit, ne ſub commerciorum obtentu aduerſus imperantem vel rempublicam coniurent. Sic ſane inter leges, quas L. Aemilius Paullus victis a ſe Macedonibus dediſſe fertur, et haec fuit, teſte Livio (*e*), *vt, quum in quatuor regiones deſcripſiſſet vniuerſam Macedoniam, nulli connubium, agrorumque et aedificiorum commercium extra fines regionis ſuae eſſet, ne ſale inuecto vterentur.* At non minus incommoda rebuſpublicis eſſe ſolet tum mercatorum, tum opificum, quos mercatura nutrit, paucitas, quippe quae facile degenerat in monopolium. Quemadmodum enim pauci ex compacto omnia agunt, tamquam in velabro olearii (*f*), et inter eos facile conuenit, vt merces ſupra pretium vendantur, ne maior importetur copia, eaque, quae in promtu eſt, clam habeatur, donec ipſa raritas pretium intendat: ita non poteſt non inde naſci monopolium, vt tota reſpublica vel vnius hominis, aliquando ſordidiſſimi, vel ſocietatis cuiuſdam exactionibus exponatur, iique homines, vt Lysias (*g*) conqueritur, non modo belli temporibus ciuibus vna cum hoſte inſidientur, ſed et in pace eoſdem turpiter diripiant, vt vero primum, quod e mercatorum multitudine oritur, vitium *polypolium*, alterum, quod ex eorumdem paucitate, *monopolium* adpellatur: ita non minus plerumque noxium eſt *propolium*, ſi qui merces praeſtinare poſſunt minore pretio, mox tanto maiore illas vendituri. Sunt hae ſane tres commerciorum peſtes (*h*), quibus niſi in tempore medicina paretur, ilicet actum eſt. Quis vero remedium his malis inueniat, praeter Principes, rectoreſque reipublicae? Horum ergo eſt, ſtatuere, quibuſnam in ciuitate permitti mercaturam oporteat, coercere nimiam negotiantium multitudinem, ſi pauciores illi rei ſtudeant, plures, propoſitis, praemiis, priuilegiis, immunitatibus, vel inſtitutis ſocietatibus, ad excolenda commercia incitare monopolia, et propolia veterum principum exemplo (*i*) prohibere, iis,

(e) Liu. *Lib. XXXXV. Cap.* XXX.

(f) Eraſm. *Adag. Chiliad. III. Cent. VII. adag. LXXX.*

(g) Lyſias *Orat. XXI. contra frumentar. p.* 360.

(h) Hert. *Elem. polit. Part. II. ſect. XI. §. III.*

[i] *L. vn. C. de monopol. et conu. negot. illicit. Can.* 109. *Cauſſ. XIIII. qu.* IIII.

iis, qui aduerſus leges negotiantur, vel doli et fraudis comperti ſunt, foro interdicere (*k*), reliquos, qui hanc operam reipublicae grauiter et incorrupta fide nauant, fouere ac defendere. Quod principis officium tanti viſum eſt Theophilo Imperatori, vt quum auguſtam coniugem quaeſtum mercatura maritima facere intellexiſſet, nauem eius, ſimul ac in portu adpuliſſet, cum ipſis, quibus onuſta erat, mercibus comburi iuſſerit, indignum hoc eſſe facinus, clamitans, quod, quum a Deo ad ſummum inter homines faſtigium eueſtus ſit, per vxorem nauclerus fiat (*l*).

§. X.

Idem definire poteſt, quae res in commercio eſſe debeant.

Deinde et in eo non minus vertitur reipublicae vtilitas, vt res non omnes promiſcue ſint in commercio ciuium. (§. VIII.) Ideoque et hoc iuſtiſſimam cauſſam praebere poteſt principi, cur commercandi libertatem arctioribus finibus circumſcribendam eſſe exiſtimet. Sunt ſane quaedam merces ita comparatae, vt vel ciuium ſanitati noceant, vel eoſdem ad ocium, luxum, aliaque vitia, quae in dedecus publicum vergere ſolent, pellicere poſſint: quas ſi quis promiſcue in ciuium commercio eſſe debere ſtatuerit, nae is, ex mea ſententia, et occidendi corrumpendique licentiam nemini adimendam eſſe ſtatuet. At iura noſtra venire recte vetant mala venena, quae adiectione alterius materiae nullo modo uſui eſſe poſſint (*m*). Quin et illa, quae aliis mixta materiis nocendi naturam exuunt, et ex quibus antidota aliaque ſalubria medicamenta conficiuntur, non niſi cum ſumma circumſpectione venalia eſſe patiuntur leges (*n*), iiſque, qui incautius talia diſtraxerint, poenam merito comminantur. Et quotuſquiſque ignorat, quam ſeuera lege nuper ſupremum Regis regnique Britannici ordinum concilium liquorum quorumdam venditionem prohibuerit, et quem in furorem ſaluberrima iſta conſtitutio egerit faecem hominum, ſuaui illi inſaniae iam pridem adſuetam. Quis vero vitio vertat bono Principi, ſi earum rerum commercium adimat ciuibus, quas hi, ſi mens non laeua eſſet, vltro et ſine lege cane peius et angue fugerent? Eodem iure ille reſtringit commercium earum rerum, quarum vſum, vel ſibi ſoli reſeruauit, vel reipublicae. Sic, quum apud Romanos purpura Auguſtis propria et ſummi imperii *παράσημον* eſſet: merito ſeueriſſima lege prohibuerant Imperatores, ne quis priuatorum conficeret purpuram, eamue venalem aut domi haberet (*o*). Et quamuis forte nimis rigida videri poſſit capitis poena, quam Gratianvs, Valentinianvs et Theodosianvs AAA. legis iſtius transgreſſoribus interminantur: paullo minus tamen hanc ſeueritatem mirabuntur ii, qui ſeditioſos potiſſimum ciues purpura abuſos eſſe, eamque ideo detraxiſſe ſignis militaribus, non ignoraue-

[*k*] *L.* 9. §. 9. 10. *D. de poen. l.* 1. §. 13. *D. de offic. praef. vrb.* Caſſiodor. *Var. Lib. VIIII. Cap. V.*

(*l*) Zonar. *Annal. Tomo III. fol.* 146.

[*m*] *L.* 35. §. 2. *D. de contrah. emt.*

[*n*] *Conſtitutio crimin. Caroli V. Imp. Art. XXXVII. et ibi interpretes.*

(*o*) *L.* 1. *C. quae res ven. non poſſ.* Iul. Caeſ. Bulenger. *Imperat. Rom. Lib. II. Cap.* IIII.

rint (*p*) : Sic et frumentum publici canonis, populi Romani exercitusque vſibus deſtinatum, propoſita proſcriptionis, publicationiſque bonorum, immo et capitali poena, prohiberi animaduertimus ab ARCADIO et HONORIO Imperatoribus (*q*), quia vel maxime expediebat reipublicae, populum exercitumque non agere ferias eſuriales, ipſaque fame atque inopia ad ſeditionem conſternari (*r*). Quum porro incidere poſſint tempora, quibus periculoſum ſit ciues habere armatos, et illos maxime, qui nuper demum perdomiti, omnes occaſiones iugum excutiendi ſpeculantur: non raro ciuibus cum armorum, tum ipſius ferri, vſu ac commercio interdictum eſſe, animaduertimus (*s*): eoque pertinet etiam lex IVSTINIANI Imperatoris (*t*), qua arma priuatis venire prohibuit, ſupplicium fabricenſibus, ea non inferentibus armamentariis publicis, emtoribus vero publicationem mercimonii interminatus. Talem enim legem tempora exegiſſe, vel inde colligimus, quod olim priuati arma promercii cauſſa habere nulla lege prohiberentur (*u*). Quae quidem omnia nos exempli tantum cauſſa adduximus, vt oſtenderemus, multas eſſe poſſe rationes, quae moueant bonum Principem, ne ciuibus liberum rerum omnium commercium concedat, ſed quaſdam venire plane vetet, quaſdam, non niſi certis adhibitis cautionibus, venum proſtare patiatur.

§. XI.

Nec non ipſis commerciis certum modum praeſcribere.

Denique et ipſum commercandi modum formamque legibus, accurate ac diligenter ſcriptis, temperari, aliquando e republica eſt (§. VIII.) Quum enim, qui dies noctesque de lucro faciendo cogitant, eo demum prolabi ſoleant, vt nec fidei nec iuſtitiae vllam amplius rationem habeant, et hinc SYRACIDES (*x*), vir ſapientiſſimus, iam pridem obſeruarit, *ἀναμέσον ἁρμῶν λίθων πιπηγέναι πάσσαλον, καὶ ἀναμέσον πράσεως καὶ ἀγορασμοῦ συντρίβεσθαι ἁμαρτίαν, ſicuti clauus inter duos lapides, ita peccatum inter emtionem venditionemque fixum eſſe :* ad officium Principum pertinet, leges ferre de contractibus, iiſque hunc modum imponere, ne alteruter defraudetur contrahentium, damnumque vllum ex alterius calliditate ſentiat. Ne hic quoque deſit exemplum, tale adferre iuuabit, idque belliſſimum, cuius in marmore apud GRVTERVM (*y*) ſeruata eſt memoria. Mos Romae inoleuerat, vt carnes in macellis non ad trutinam, ſed per micationem digitorum venderentur. Micatio vero erat ſortitionis genus, quo per digitos, ab vtroque ſubito proiectos, ad liqnidum perducebatur, venditorne emtoris, an hic illius numerum atque aeſtimationem ſequi debe-

(p) Lindenbrog. et Hadr. Valeſ. *ad Ammian. Marcellin. Lib.* XV. *Cap. V. p.* 63.

(q) *L.* 3. *l.* 4. *C. quae res ven. non poſſ.*

(r) Boecl. *Diſſ. de annona ſub Imperatoribus Tom.* II. *p.* 512.

(s) 1. *Sam.* XIII. 22. *Plin. Hiſt. nat. Lib.* XXXIIII. *Cap.* XIIII. Flor. *rer. Rom. Lib.* II. *Cap.* III. *et* XVIII.

(t) *Nouell.* LXXXV.

(u) *L.* 1. *D. ad leg. Iul. de vi publica.*

(x) *Syracid.* XXVII. 2.

(y) Gruter. *Inſcript. p.DCCXXXXVII.* 6.

Digitized by Google

deberet (z). Hinc VARRO apud NONIVM MARCELL. (a) *Micandum erit cum Graeco, vtrum ego illius numerum, an ille meum ſequatur.* Et ſane hic ſortiendi modus apud veteres erat frequentiſſimus, adeo vt NONNVS non modo in *Dionyſiacis* (b) Cupidinem et Hymenaeum micando inter ſe contendiſſe fingat, verum etiam in *Paraphraſi euangelii S. Ioannis* (c) ſortitionem ſuper tunica Chriſti inconſutili micando factam eſſe, credat, ac milites proinde ita loquentes inducat:

Ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν
Δάκτυλα χειρὸς ἀφέντες, ἑκηβόλα σύμβολα νίκης,
Δαχμῷ πάντες ἴδωμεν ἀδηρίτῳ, τίνος ἔσται;

Sed ſuper illa
Digitos manus iacientes, procul iacta ſigna victoriae,
Sorte omnes videamus, contentionis expertes, cuius futura ſit.

Quemadmodum ergo hoc micandi ritu veteres plerumque in ſponſionibus, diuiſionibus, certaminibus, aliiſque, quae aleam continere videbantur, negotiis vti ſolebant: ita eodem ſortiendi ritu pecora et carnes in macellis venibant, non ſine alterutrius contrahentis laeſione. Quia vero teſte VLPIANO (d), *cura carnis omnis, vt iuſto pretio praeberetur, ad curam praefecturae vrbanae pertinebat, et ideo et forum ſuarium ſub ipſius cura erat, ſed et ceterorum pecorum, ſiue armentorum, quae ad huiuſmodi praebitionem ſpectant, ſora ad ipſius curam pertinebant*: Turcius Apronianus, Praefectus vrbi anno erae Chriſtianae CCCXXXVIIII. (e) hunc carnes diſtrahendi modum edicto elegantiſſimo aboleuit, cuius partem e marmore huc traſferre haud pigebit:

EX Φ AVCTORITATE TVRCI APRONIANI
V. C. PRAEFECTI VRBIS.

RATIO DOCVIT, VTILITATE SVADENTE, CONSVETVDINE MICANDI SVBLATA, SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDERE, QVAM DIGITIS CONLVCENTIBVS TRADERE, VT ADPENSO PECORE, CAPITE, PEDIBVS ET SEVO LACTANTE ET SVBIVGVLARI LANIO CEDENTIBVS, RELIQVA CARO CVM PELLE ET INTERANEIS PROFICIAT VENDITORI SVB CONSPECTV PVBLI-

(z) Eraſm. *Adag. Chiliad.* I. *Cent.* VIII. *adag.* XXIII.
(a) Non. Marcell. *de propriet. ſerm.* *Cap.* IIII. *n.* 303. *edit. Dionyſ. Gotbofr.*
(b) Nonn. *Dionyſ. Lib.* XXXIII. *v.* 77. *ſequ.*
[c] Idem *Paraphr. euangel. Ioann.* XVIIII. 24.
(d) *L.* 1. *§.* 11. *D. de offic. praef. vrb.*
(e) De eo videndi Ammian. Marcellin. *Lib.* XXIII. *Cap.* I. Almeloveen *Faſt. conſular.* p. 306. et Lud. Ant. Muratorius *Anecdot. Tom.* I. vbi vitam Turcii Aproniani accuratiſſime deſcripſit.

Digitized by Google

PVBLICO, FIDE PONDERIS COMPROBATA, VT, QVANTVM CARO PECORIS OCCISI ADPENDAT, ET EMTOR NORIT, ET VENDITOR. Cui edicto, paucis interiectis, ſanctio haec poenalis ſub finem ſubiungitur: QVAE FORMA INTERDICTI et DISPOSITIONIS SVB GLADII PERICVLO PERPETVO CVSTODIENDA MANDATVR. Habes elegans exemplum certae formae, venditioni carnis ac pecorum praeſcriptae, quam generali conſtitutione ratam poſtea habuit VALENTINIANVS Imperator *(f)*: vt adeo dignum videatur hoc quotiuis pretii monimentum, cuius quaedam verba a nobis illuſtrentur. AVCTORITAS hic idem eſt ac edictum, quod ſub finem etiam FORMA INTERDICTI et DISPOSITIONIS adpellatur; vocabulo cum in illius aeui ſcriptoribus *(g)*, tum in ipſo iure noſtro *(h)*, paſſim obuiis. Pro DIGITIS CONLVCENTIBVS aliqui legi mallent *concludentibus*, ſed nulla vrgente neceſſitate. *Collucere* enim veteribus idem fuit, ac *micare*. GLOSSA VETVS *(i)*: *Micat*, λαγχάνει, λάμπει, *id eſt ſortitur, lucet*. Porro EXAGIVM eſt trutina *(k)*, ἀπὸ τοῦ ἐξαγιάζειν, quod idem eſt, ac *examinare vel perpendere*. Quod de VENDITORE in hoc edicto dicitur, id ad *emtorem* manifeſto pertinet: ſed haec vocabula ſaepenumero et in iure noſtro vel confundi, vel promiſcue vſurpari, exemplis quamplurimis demonſtrarunt IAC. CVIACIVS *(l)* et RAD. FORNERIVS *(m)*. Ceterum ſupplicii atrocitas eo minus cuiquam mira videbitur, quo notior eſt Romanorum, qui tum viuebant, peruicacia, ad tantas quippe ſordes prolapſa ciuitate, rerum olim domina, vt eam ex AMMIAN. MARCELLINI *(n)* iudicio *ne Epimenides quidem Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ſolus purgare ſuffeciſſet*. Non ſufficientibus autem poenis leuioribus, acrioribus opus eſſe, nemo negauerit. Sic vel hoc exemplum demonſtrat, circa commercandi formam et modum permulta incidere poſſe, quae legibus emendanda videantur, qualia et hodie incidere animaduertimus quotidie, veluti, quae ad rem collybiſticam, pecuniae valorem, calculum vſurarium, contractus adſecurationis, bodmeriae, auariam, ſimiliaque negotia pertinent, quae legibus prudenter definienda eſſe, neminem inficias iturum, arbitramur.

§. XII.

Ceſſat libertas commerciorum cum hoſtibus.

Quum ergo inter eiuſdem reipublicae ciues tot ſint cauſſae, quae naturalem illam commercandi libertatem legibus coerceri ſuadeant: multo plures profecto erunt, cur Principes ciuium ſuorum commercia cum exteris vel lege prohibenda, vel arctioribus limitibus circumſcri-

(f) *L. 4. C. Theod. de ſuariis.*
(g) Vid. Iuret. *ad Symmach. Lib.* III. *Epiſt. LXVIIII.*
(h) *L. 9. C. de aquaed. l. 3. C. de edendo. l. 10. C. Gregor. de pact. et tranſact. l. 19. C. de annon.*
(i) Henr. Steph. *Theſaur. Graec. Tomo VII. p.* 238.
(k) *Nouell. Theodoſii et Valentin. XXV.*
(l) Cuiac. *Lib. XII. Obſ. Cap. XXIII.*
(m) Rad. Forner. *Rer. quotid. Lib.* III. *Cap.* XXVIII. *et Lib.* IIII. *Cap.* VIIII.
(n) Ammian. Marcellin. *Lib. XXVIII. Cap.* IIII.

ſcribenda exiſtiment. Gentes enim illae, quae cum ciuibus noſtris negotiantur, vel pacifice nobiſcum viuunt, vel iuſti hoſtes ſunt, vel ita colunt pacem, vt quamuis occaſionem belli ſpeculentur. Quod ad HOSTES attinet, cum iis omne ceſſare ſolent commercium, nec fieri profecto poteſt, vt cum illis negotiemur, quibuscum bellum gerimus, quum nec illis ad nos, nec nobis ad illos tutus acceſſus ſit, et perſonis captiuitas, rebus publicatio immineat, ſi in hoſtico deprehendantur. Quod adeo verum eſt, vt in ipſis belli indictionibus moneri ſoleant ciues, ne cum hoſtibus quidquam habeant commercii, ceu pluribus exemplis probat vir illuſtris, CORN. VAN BYNKERSHOEK (o). Fieri equidem aliquando ſolet, vt et ingruente bello commerciorum libertati pactionibus conſulatur, cuius rei exempla itidem collegit vir ille eximius: ſed tunc quoque illam libertatem non pertinere ad merces quibus hoſtis fiat inſtructior ad bellum perſequendum, veluti ad arma, tormenta, puluerem nitratum, equos, eorumque adparatum, res ipſa docet. Quin ea de re eo minus dubitandum eſt, quo magis conſtat, flagrante inter duas gentes bello, ne ciuitatibus quidem in bello mediis licere alterutri hoſti talia ſuppeditare, quibus aduerſus alteram partem fiat validior (p). Quamuis enim hoc ius temperandum exiſtimet GROTIVS (q), ſi gentes amicae aliquid faciant, *quo is fiat validior*, *qui* IMPROBAM *foueat* CAVSSAM, *aut quo* IVSTVM *gerentis* BELLVM *motus impediantur*: eam tamen limitationem recte reiicit laudatus BINKERSHOEKIVS (r). Quis enim tantum indulgeat genti amicae, vt de bellorum iuſtitia iniuſtitiaque veluti ex tripode pronunciet? Et quis iudex ſedebit, ſi gens, quae bellum gerit, naues et res gentis amicae, hoſti ſubuehendas, ideo interceperit, quod ſe iuſtam cauſſam armis tueri contendat? Ius ergo illud impediendi gentes amicas, quo minus hoſtibus res neceſſarias ſubuehant, non ex iuſtitia iniuſtitiaque belli, ſed ex ipſis legibus amicitiae naſcitur, quae non permittunt, vt gens amica *bello ſe interponat*, vti loquitur LIVIVS (s), alterique belligerantium offerat arma, quae in alterius iugulo defigat. Sed vt iam ad ciues cum hoſtibus negotiantes reuertamur: iam olim Romae capitale erat, arma, ferrum, frumenta, ſalem, hoſtibus vendere (t). Poſtea, mutata bellandi ratione, prohibitio illa ad plures res, quibus hoſtis redderetur inſtructior, prolata eſt, veluti ad vaginas, baltheos, ocreas, herbam Nicotianam, et ſimilia, de quibus conſulendi ZOVCHEVS (u) et PETR. BELLVS (x). Magnum ſane aliquando momentum in bellis habent res etiam minimi momenti, ſi hoſtis laboret inopia, nec rerum iſtarum aliunde copia ſit. Saepe vrbes munitiſſimae ob herbae iſtius

(o) BYNKERSHOEK *Quaeſt. iur. publ. Lib.* I. *Cap.* III.

(p) Vid. Cel. Dom. Praeſidis inſignis Diſſ. *de nauibus ob merc. illicit. vecturam commiſſis*.

(q) Grot. *de iure belli et pac. Lib.* II. *Cap.* XVII. §. III.

(r) Corn. van Bynkersh. *ibid. Lib.* I. *Cap.* VIIII. *p.* 69.

(s) Liu. *Lib.* XXXV. *C.* XXXXVIII.

(t) L. 11. *D. de public. et vectig.*

(u) Zouch. *de iure feciali. Part.* II. *ſect.* VIII. *quaeſt.* VIII. *ſequ.*

(x) Petrin. Bell. *de re milit. Part.* VIIII. *n.* 26. *ſequ.*

Digitized by Google

iſtius combuſtibilis vel vini aduſti inopiam deditionem fecerunt, et famem facilius tolerare militem praeſidiarium, quam rerum illarum deſiderium, multis exemplis compertum eſt. Quis ergo neget, tum ciues, tum extereos male mereri de republica, qui talia ſuppeditent hoſtibus noſtris, ſine quibus facile adigi ad deditionem potuiſſent? Adeo verum eſt, belli temporibus commercia non modo inter hoſtes ceſſare, verum etiam amicis et neutrarum partium gentibus non promiſcue permitti negotiationem cum hoſtibus, niſi ſibi hae ſecuritatem a belligerante vtroque ſtipulentur: qualia exempla ex ZENTGRAFIO (y) et monimentis patriis attulit illuſtris VAN BYNCKERSHOEK (z).

§. XIII.

Cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum reſtricta eſſe ſolent.

Sunt praeterea gentes, quibuſcum nobis numquam firma ac ſtabilis amicitia, ſed aut pax infida, aut bellum, aut belli praeparatio eſt. Tales olim Romanis videbantur omnes barbari, quibus orbis Romanus, tamquam indagine, circumdabatur, maxime quum quorumdam *tanta eſſet barbaries, vt pacem non intelligerent*, ceu de Illyriis ait FLORVS (a). Cum his negotiantibus duo potiſſimum cauenda eſſe videbantur: primum ne quid eorum, quibus Romanis viribus pares fierent, ſubueheretur, qualia erant arma (b) et aurum (c), ſub quo et argentum comprehendi, ſtatuit BENEV. STRACCHA (d): alterum ne quidquam earum rerum cum illis communicaretur, quarum admiratione ad nouas in orbe Romano ſedes quaerendas pellici poſſe videbantur. Quo pertinet inſignis VALENTIS et GRATIANI conſtitutio (e): *Ad barbaricum tranſuehendi vini, olei, et liquaminis, nullam quiſquam habeat facultatem, nec guſtus quidem cauſſa, aut vſus commerciorum*. Romanis enim praeter vinum, quod palatum per ſe ſollicitare ſolet, nihil magis erat ad guſtum, quam oleum et liquamen. Et oleum quidem quid ſit, nemo ignorat. *Liquamen* autem, quod et *garum* vocabant (f) nihil erat aliud, quam muria, ex ſanie piſcium, veluti ſcombrorum vel thynnorum, ſale maceratorum confecta, de quo menſarum Romarum condimento praeter PLINIVM (g), alioſque a BRISSONIO (h) citatos auctores, legi meretur ille deliciarum Romanarum promus condus, APICIVS COELIVS (i), qui varios gari vel liquaminis emendandi modos fuſius deſcripſit. Ne vero barbaros, ſpecierum iſtarum ſuauitate illectos, cupido incederet, inuadendi Romanorum prouincias, in quibus res tam praeſtantes prouenirent: tala *ne guſtus quidem cauſſa*, nedum ad vſum

(y) Zentgraf. *de orig. verit. et oblig. iur. gent. Art. VII. & VIII. p. 296. ſequ.*

(z) Byncẖersh. *ibid. Lib.* I. *Cap.* X. *p.* 77.

(a) Flor. *rer. Rom. Lib.* IIII. *Cap.* XII.

(b) *L.* 2. *C. quae res export. non poſſ.*

(c) *L.* 2. *C. de commerc.*

(d) Straccha *de mercat. Part.* IIII. *n.* 15.

(e) L. I. C. *quae export. non poſſ.*

(f) L. 3. *D. de penu leg.*

(g) Plin. *Hiſt. nat. Lib.* VIIII. *Cap.* XVII.

(h) Briſſon. *de verb. ſignificat. voce garum.*

(i) Apic. Coel. *de arte coquin. Lib.* I. *Cap.* VII. vbi addatur Mart. Liſter. *in Notis p.* 29. 198. 321.

Digitized by Google

vſum commerciorum, ad eos transuehi patiebantur leges. Non facile equidem dixerim, an conſtitutionem hanc promulgantibus VALENTI et GRATIANO Auguſtis in animo fuerit exemplum Gallorum Senonum quos LIVIVS (k) *dulcedine frugum, maximeque vini noua tum voluptate captos, Alpes tranſiſſe, agroſque ab Hetruſcis antea cultos poſſediſſe* quin et *in Galliam vinum illiciendae gentis cauſſa inuexiſſe*, refert. At id tam certum eſt, quam quod certiſſimum, principes huius conſtitutionis auctores, ea, quae multo poſt acciderunt, ceciniſſe vt vates. Proditum enim memoria eſt (*l*), Langobardos, quum a Narſete ſollicitati, diu ſatis dubitaſſent, an in Italiam irrumperent, demum ſubmiſſis Alboino Regi plurimis pomorum generibus, aliarumque rerum, quarum Italia ferax eſt, ſpeciebus illectos hanc expeditionem ſuſcepiſſe, neque prius poſuiſſe arma, quam prouinciam iſtam cultiſſimam totam ſub ſuam redegiſſent poteſtatem. Vtinam vero eadem cum circumſpectione cum Turcis et Sarracenis commercia inſtituiſſent poſteri! vtinam non ipſi Chriſtiani ſubuectis nauibus ac tormentis eos aduerſus Chriſtianos armaſſent! Staret adhuc et floreret imperium Byzantinum, ipſorum procul dubio Chriſtianorum artibus euerſum, neque iam maxima orbis pars barbarorum ſub iugo gemeret. Ceterum obſeruatu digniſſimum eſt, quod contrario plane inſtituto vtantur Hiſpani ad Americanos in officio continendos, et plurimum vini oleique Hiſpanici iis aduehant, non conceſſo vites et oleas habendi iure, vt eo magis neceſſarium illis videatur commercium cum Hiſpanis, iugumque eorum tanto aequiore ferant animo, quanto aegrius ferrent rerum tam praeſtantium deſiderium (*m*). Habes ergo nouas cauſſas, cur commercandi libertatem cum gentibus quibuſdam coerceri ſuadeant ciuilis prudentiae regulae, etiamſi bellum cum illis aperto Marte non geramus, immo potius illos vel ſociorum, vel ſubditorum loco habeamus.

§. XIIII.

Progredimur ad gentes amicas et pacificas, quibuſcum abſciſſe libera eſſe debere commercia, contendunt GROTIVS (*n*) et SIG. SCACCIA (*o*), eo in primis freti argumento, quod iam ſupra tetigimus; id quod ad conſeruandam generis humani ſocietatem ſit neceſſarium, id nulla ratione oportere prohiberi. Enimuero huic argumento, et ipſi ſupra ſatisfeciſſe videmur, (§. VII.) et idem iam pridem fecit CASP. ZIEGLERVS (*p*). Saepe enim contingere poſſe, docet experientia, vt principes ex iuſtiſſimis cauſſis vel hanc commercandi cum exteris libertatem adimant ciuibus, vel exterorum merces importare in prouincias ſuas prohibeant. Aut enim foedus nobis intercedit cum gen-

Immo et cum gentibus amicis commercia per foedera reſtringuntur.

(*k*) Liu. *Lib. V. Cap.* XXXIII.
(*l*) Paull. Warnefrid. *de geſt. Langob. Lib.* II. *Cap. V.*
(*m*) Larrea *Deciſ. Granat.* XI. *n.* 24.
(*n*) Grot. *de mari lib. Cap.* I. *ſequ.*
(*o*) Scacc. *de Commerciis* §. I. *quaeſt.* I. *n.* XXXXVII.
(*p*) Ziegler. *de iurib. maieſt. Lib.* I. *Cap.* XXXXI. §. XXIIII.

gente amica ac pacifica: aut nihil cum ea de commerciis pacti ſumus. Priore caſu tantum abeſt, vt ſemper nullis legibus circumſcripta ſit illa negotiandi libertas, vt potius plerumque foedera eiuſmodi eo fine percutiantur, ne gentes exterae commerciorum obtentu quiduis ſibi licere in alieno territorio exiſtiment. Hinc aliquando inter foederum leges fuit, ne gens extra certum promontorium promercii cauſſa nauigaret. Quale quid placuiſſe nouimus Romanis et Carthaginenſibus, quos inter ſe pactos eſſe refert Polybius (q) *τοῦ Καλοῦ ἀκρωτηρίου, Μαστίας, Ταρσηΐου μὴ λῄζεσθαι ἐπέκεινα Ῥωμαίους μηδ᾽ ἐμπορεύεσθαι. ne Romani vltra Pulcrum promontorium, Maſtiam et Tarſeium praedas agerent, vel mercaturam facerent.* A quo non admodum abludit foedus famoſiſſimum inter Hiſpanos & Luſitanos, quo orbem nauigabilem auctore pontifice Romano inter ſe partiti ſunt (r), nec non illud inter Romanos et Perſas (s), quo conuenerat, *ne quis vtrique imperio ſubiectus vltra Niſibin, Callinicum et Artaxatam emendi ſeu vendundi ſpecies cauſſa proficiſci auderet*, vbi et ratio redditur, *ne quis, quod nemini conueniat, alieni regni arcana ſcrutetur.* Aliquando foederatis libera conceditur nauigatio, ſed ea lege, vt naues nonniſi certo loco adpellant; nec alibi merces, quam in certo emporio, venum exponantur, qualem conditionem olim, teſte Herodoto (t) exteris omnibus cum populo ſuo negotiantibus tulerat Amaſis, Rex Aegyptiorum, vt non ad aliud emporium, quam Naucratim, liber acceſſus eſſet, et qui alibi adpuliſſent, ii iurarent, eo ſe veniſſe inuitos, ventis compellentibus, et tunc nauigare liceret ad Canopium oſtium, vel, ſi id fieri non poſſet, onera fluuialibus nauigiis Naucratim portare. Nec hodie exemplo carent huiuſmodi foedera, notumque eſt, reges Indicos Europaeorum naues non vbiuis admittere, ſed in certis portubus, nec ipſos mercatores, vbicumque velint, ſed in certis tantum emporiis negotiari permittere (u). Exſtant foedera, quibus et certum iter exteris praeſcribitur, quale eſt illud Luſitanorum, cum Anglis percuſſum anno MDCLXXXXVI. quo ſibi ſtipulati ſunt Luſitani, ne Angli via recta nauigent in Braſiliam, ſed in itu redituque ad Portum Callenſem adpellant; vectigalque idem, quod Luſitani pendant (x). Sed maxime frequens eſt illa pactio, ne certas merces exportare vel importare liceat exteris: quemadmodum de Sueuis et Neruiis ſupra vidimus, quod vinum ad ſe importari non ſiuerint, eius vſu animi corporiſque vires elangueſcere rati, de Nabataeis vero refert Strabo (y), *εἰσαγώγιμα εἶναι τὰ μὲν τελέως, τὰ δ᾽ οὐ παντελῶς, Importare ad eos quaſdam res licere, quaſdam non item*: vt iam non dicam de foedere, quod anno MDCLXII. inter Hiſpanos et Anglos percuſſum, quoque cautum eſt, ne Hiſpani ex Anglia numos Anglicanos, vel lanam et terram fullonum; Angli ex Hiſpa-

[q] Polyb. *Lib.* III. *Hiſt. Cap.* XXIIII.
(r) Solorzan. *de iure Ind. Lib.* I. *Cap.* VI. *et Lib.* II. *Cap* XIIII.
[s] *L.* 4. *C. de commerc. et mercat.*
(t) Herod. *Lib.* II. *Cap.* CLXXXVIII.
(u) Tauernier *Itinerar. Indic. Lib.* I. *Cap.* I.
(x) Maſcou. *Diſſ. de foed. commerc.* §. XVII.
[y] Strabo *Geogr. Lib.* XVI. *p.* 1130. *edit. nou.*

Hiſpania aurum argentumue ſiue ſignatum, ſiue non ſignatum, exportarent (z). Talia pacta ac foedera, quantumuis libertati commercandi quodammodo inimica, religioſe tamen ſeruanda eſſe, quis, quaeſo, negauerit? Ex quibus ſimul patet, quam parum accurate GROTIVS (a) et ex parte PVFENDORFFIVS (b) commerciorum foedera accenſeant iis, quae parum, vel nihi ſuperaddant iuri naturali, quum iis commerciorum libertas magis plerumque reſtringatur, quam firmetur, et nulla omnino gens, vti ſupra demonſtrauimus, obligetur iure gentium ad promiſcuam commercandi licentiam reliquis concedendam, et ipſe GROTIVS alibi (c), *cuilibet liberum eſſe debere*, fateatur, *ſtatuere, quid velit adquirere aut non.*

§. XV.

Nullo exſtante foedere liberum eſt vnicuique genti, quid alteri concedere velit.

Sunt denique gentes, nullo vmquam foedere de commerciis mutuis inter ſe inſtituendis quidquam pactae, quibus adeo et nulla cum aliis negotiandi, exterorumque merces admittendi neceſſitas incumbit. Quemadmodum enim in cuiusuis patrisfamilias arbitrio poſitum eſſe animaduertimus emere ac vendere velit, nec ne, itemque, cum hoc, an cum alio, contrahere malit: ita multo magis cuiuſque reip. ac ciuitatis eſt, ſtatuere, an, et quibuſcum, commercia inſtituere, quas admittere merces, quibus ad ſe acceſſum denegare velit. Et ſane in eo maxima elucet imperantium prudentia, ſi prouinciis ſuis inferri non patiantur quasuis res futiles, ſuperfluas, ad ſolum luxum voluptatemque comparatas, niſi ciuibus ſuis tantum ſuperſit exportandarum mercium, vt eae importandarum pretium haud parum excedant. Niſi enim id fiat, nihil impedit, quo minus argentum e ciuitate noſtra paullatim migret ad exteros, adeoque veluti neruus incidatur reipublicae. Praeterea materiam rudem ab exteris exportari non patiuntur prudentiae ciuilis praecepta, quum ita interuertatur lucrum, quod ex ſpecierum elaboratione ac diſtractione tot ciues noſtri capere potuiſſent. Nemo profecto ignorat, quam tenues fuerint Britannorum opes, quamdiu lanam illam, quam eorum oues ferunt, praeſtantiſſimam ad Belgas exportari patiebantur, et quantum illis diuitiarum acceſſerit, ex quo, animaduerſo illo errore, ciues lanificio ac texturae adſueſacere coeperunt (d). Accedit, quod vulgus communi mortalium vitio, exterorum tantum bona mirari, ſua contemnere ſoleat, adeoque vitio id vertendum non ſit bono principi, ſi non faueat iſti ciuium ſuorum inſaniae, nec res illas ab exteris peti patiatur, quae domi, ſi non meliora, at non multo deteriora naſcuntur. Praeterquam enim, quod ita exteris non eſt occaſio, pecuniam intercipiendi, hoc interdicto non parum exacuitur ciuium induſtria, vt

 illa,

(z) Maſcou. *ibid.* §. XVIII.

(a) Grot. *de iure belli et pac.* Lib. II. *Cap. XV.* §. *V.* n. 3.

(b) Pufendorff. *de iure nat. et gent.* Lib. VIII. §. II.

(c) Grot. *de iure belli et pac.* Lib. II. Cap. II. §. XX.

(d) Ziegler a Kliph. *Schaupl. der Zeit* p. 318.

illa, quae patria producit, tanto magis curent, et colant eo diligentius, quanto maius inde lucrum ſperare iis licet, ſi exterorum merces ſuarum veluti luminibus non officiunt. Quae omnia profecto ita ſunt comparata, vt ea ipſa reipublicae ſalus, quae bono Principi pro ſuprema lege eſt, flagitet, nec ideo gens iniuriae aut inhoſpitalitatis iure poſſit coargui, quod non promiſcuae omnia ad ſe patiatur deuehi, quum is, qui iure ſuo vtitur, nemini omnino iniuriam feciſſe videatur.

§. XVI.

An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat?

Id vero praecipue quaeritur, an gens vna alteram, cum tertia commercium inſtituere volentem iure prohibeat? Vbi merito praemonemus, quaeſtionem hanc non pertinere ad gentes inimicas, quarum alterutra nobiſcum bellum gerit. Quum enim hoſti in hoſtem in infinitum omnia liceant, quae ad debellandum illum ſunt neceſſaria: licebit ſane et gentem amicam impedire, quo minus hoſti res, quibus validior inſtructiorque ad bellum gerendum fiat, aduehere poſſit, ceu iam ſupra vidimus. Sin hoſtes noſtri cum gente extera nobiſque amica negotiantur: eo minus dubitare licet, quin fas nobis eſſe oporteat, illa commercia turbare, et id agere, ne quid ex illis lucri ad hoſtes noſtros redeat. Recte enim obſeruauit Polybius (e), iure belli non modo munitiones, portus, vrbes hoſtium, ſed et naues, fructus, et, ſi quae ſint ſimilia, comprehendi, ac proinde licere nobis ea omnia perdere, vt et res inimicorum hoc modo atteratur, et noſtra magis magiſque adaugeatur. Nihil ergo obſtat, quo minus mare claſſibus occupemus, itum reditumque hoſtilium nauium impediamus, quin eorum res et opes cum ipſis, quibus vehuntur, nauibus intercipiamus, dummodo vi illa aperta non violetur gentis cuiusdam amicae territorium (f). Quamuis enim veriſſimum ſit illud Evripidis (g).

> Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾷν, ὅπου λάβῃς, κακῶς.
> *Vbicumque prenſum laedi iura hoſtem ſinunt.*

ſemper tamen gentes cultiores legem hanc religioſe ſeruandam putarunt, vt in amicorum portubus et territoriis ab omni vi abſtinerent, adeo, vt ne Poeni quidem, teſte Livio (h), naues Romanorum in portu regis Numidiae adgredi auderent. Interdum tamen eo porrectam eſſe illam belligerantium licentiam nouimus, vt et integras hoſtium claſſes in amicarum gentium portubus inuaſas flammiſque abſumtas, legamus: iure, an iniuria, eleganter ſuo more diſputat v. a. Corn. Van. Bynkershoek (i). Enimuero de hoſte, vti diximus, nulla hic quaeſtio eſt. Immo ne de eo quidem caſu diſceptatur, ſi qua

(e) Polyb. *Lib. V. Cap. XI.*
(f) Grot. *de iure belli et pac. Lib. III. Cap. IIII. §. VIII. n. 1.*
[g] Eurip. *Heracl. v. 965.*
(h) Liu. *Lib. XXVIII. Cap. XVII.*
(i) Corn. van Bynkersh. *Quaeſt. iur. publ. Lib. I. Cap. VIII.*

qua gens, inito nobiſcum pacto, commerciis cum extera quadam gente vltro renunciarit. Id enim vnumquemque iure facere poſſe, ſupra iam contra Grotivm probauimus, idemque aduerſus P. Mac. Neny feciſſe meminimus Barbeyracivm (k). Id ergo hic vnice quaeritur, an vlla gens gentem amicam, quae nulla huiuſmodi pactione renunciatiua ius ſuum abdicauit, iure impedire poſſit, quo minus cum tertia gente commercia de nouo inſtituat? Qua de re quid ſtatuendum ſit, paullo accuratius hic videtur diſquirendum.

§. XVII.

Qui adfirmandam eſſe exiſtimant quaeſtionem, ſuperiore paragrapho propoſitam, ii in poſſeſſione potiſſimum ac praeſcriptione iuris gentium praeſidium quaerunt, quippe qua fieri arbitrantur, vt iuri ſuo et tacite quis renunciaſſe videatur. Si enim, qui in fluminis publici diuerticulo pluribus annis piſcatus eſt ſolus, alterum ibidem piſcaturum iure prohibet (l), et; qui aquam per alterius fundum ſciente domino duxit, ſeruitutem exemplo rerum immobilium tempore quaeſiuit (m): quidni et is, qui cum gente aliqua per longiſſimum tempus, nemine contradicente, commercium ſolus habuit, ius illud commerciorum, alioſque illius vſu ac conſortio excludendi, ipſa poſſeſſione diuturna dicatur adquiſiuiſſe? Deinde maxime vrgent diſpendium illud, quod rebus ſuis non poſſit non metuere gens, ſi et aliae gentes eam de poſſeſſione deiicere, vel ſaltem vna cum illa in poſſeſſionem ire audeant. Neminem autem, qui ſibi vigilauit, aequo animo ferre, vt iuſte quaeſito lucro ab aliis ſpolietur, nec genti liberae vitio verti poſſe, quod hoc rerum ſuarum detrimentum quouis modo a ſe amoliri, ſeque in poſſeſſione iuris, quam maiorum virtuti atque induſtriae debeat, quauis honeſta ratione defendere conetur. Sed his merito obuertitur, primo eum, qui iure ſuo vtitur, nemini facere iniuriam (n). Licuit vni genti alias praeuertere, et cum extera quadam natione inſtituere commercium: licebit vero et alteri, prioris exemplum ſequi, et ad eamdem gentem negotiandi cauſſa excurrere, nec prior reliquas excludendi vllum ſibi ius poteſt adrogare. Quis quaeſo ferret mercatorem, qui prior ad nundinas vel mercatum publicum profectus alios paullo tardius eo confluentes prohibere audeat, eo obtentu, quod ipſe ſibi vigilans, ac iam in poſſeſſione conſtitutus, pati non poſſit, vt lucro ſuo quidquam propter alios, tardius aduenientes, decedat? An vero minus iniquos eſſe dixeris eos, qui gentem amicam ideo commercio cum gente extera prohibere conantur, quod ipſi illud commercium prius non ſine inſigni quaeſtu exercuerint? Nec ſolidi quidquam ineſt argumentis, quibus freti aliqui id ſibi ius cum ſumma aliorum iniuria vindicant. Si enim vel maxime largiamur, praeſcriptioni inter gentes eſſe locum, (de quo tamen

Id negandum eſſe, probatur.

(k) Barbeyrac *dans la defenſe. Chap. III. §. III.*

(l) *L. 7. D. de diuerſ. temp. praeſcript.*

(m) *L. 2. C. de ſeru. et aqua. D. de aqua et aquae pluu. arc.*

(n) *L. 55. D. de reg. iur. l. 1. §. 12.*

men non ſine idoneis rationibus dubitant viri doctiſſimi :) ei tamen locus eſſe non poteſt in rebus arbitrii noſtri, meraeque facultatis (o). Quemadmodum ergo via publica eundi ius non vtendo nemo amittit (p), etiamſi alii ante eum via iſta vſi ſint, et adhuc vtantur : ita nemo ideo ac libertate ſua cum aliis negotiandi excidit, quod alii eo iure ante ſe vſi ſint. Accedit, quod praeſcriptio nulla ſine poſſeſſione, poſſeſſio nulla ſine animo ſibi rem habendi intelligitur : is vero, qui cum gente extera negotiatur, nihil vel vere vel quaſi poſſidet. Prudenter PAVLLVS (q) noſter negat, *eum, qui iure familiaritatis fundum amici ingreditur, poſſidere videri, quia nec eo animo ingreſſus ſit, vt poſſideret, licet corpore in fundo ſit*. An vero qui cum extera gente negotiantur, alio iure negotiantur, in eiuſque portus et emporia ingreſſi ſunt, quam iure familiaritatis? Ergo vti nec portus nec emporia poſſident, ita neque ius commercandi, neque facultatem alios illo iure excludendi quaſi poſſeſſione ſeſe vmquam adquiſiuiſſe dicere poſſunt, niſi frons e rebus perierit. Aeque ficulneum eſt alterum, quo vtuntur argumentum, quod genti, quae alteram praeuertit, non poſſit non multum de quaeſtu ac lucro ſuo decedere, ſi et aliae cum eodem populo negotiari coeperint. Primo enim eum, qui iure ſuo vtitur, nemini facere iniuriam, paullo ante monuimus, idque non modo Hiſpanis et Luſitanis, Belgas eo colore commercandi cum Indis libertate priuare auſis, opponit GROTIVS (r), ſed et VASQVIVS (s), ipſe licet Hiſpanus, verum eſſe, candide agnoſcit. Deinde ne de damno quidem conqueri poſſunt, quorum lucro per alios iure ſuo vtentes, aliquantulum decedit. Eſt ſane haec PROCVLI philoſophia, quam, tamquam ſolidam veriſſimamque probat VLPIANVS (t), *non debere eum damnum facere videri, qui eo veluti* LVCRO, *quo adhuc vſus ſit, prohibeatur : multumque intereſſe, vtrum* DAMNVM *quis faciat, an* LVCRO, *quod adhuc fecerit prohibeatur*. Senſus iureconſulti eſt, eum qui damni infecti nomine repromiſerit, teneri, ſi alter e re ſua damnum paſſus ſit (u), at ob lucrum alteri ſine iniuria interceptum teneri neminem, ſi vel maxime damni infecti nomine cautum repromiſſumue ſit, quia inter damnum datum, lucrumque ſine iniuria interceptum permultum interſit ; quam *διαίρεσιν* et VASQVIVS (x) probat, controuerſiiſque inter gentes adplicat prudenter. Quo iure enim gens conqueratur de gente amica, iure ſuo libertateque naturali vſura, quod per eam ſibi quid de lucro deminutum ſit, quum ne priuatus quidem, cui damni infecti nomine repromiſſum eſt, de lucro ſibi intercepto vllam habeat actionem?

§. XVIII.

(o) Interpretes *ad l. 41. D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ.*

(p) *L. 2. D. de via publ. et itin. publ.*

(q) *L. 41. D. de adquir. vel amitt. poſſ.*

(r) Grot. *de mari libero Cap. XII.*

(s) Vaſqu. *Controuerſ. illuſtr. Cap. X. n. XI.*

(t) *L. 26. D. damni infect.*

(u) *L. 6. §. 1. et 2. D. damn. inf. et de ſuggrund.*

(x) Vaſq. *controu. illuſtr. Cap. IIII. n. 3.*

§. XVIII.

Attamen aliud dicendum videretur, ſi gens, cum gente extera inſtitutura commercium, tranſitum liberum per territorium noſtrum peteret, et nos ipſi cum illa negotiantes lucrum noſtrum hoc ipſo deminutum iri vereamur. Tunc vix dubitandum videtur, quin in arbitrio noſtro futurum ſit, vtrum concedere tranſitum, an denegare eumdem, malimus. Quamuis enim in alia omnia eat GROTIVS (y), exiſtimans, eum tranſitum omnibus veluti natura deberi: iam ab aliis tamen obſeruatum eſt, eum hic iuſto eſſe liberaliorem, ſibique nimium in coercendis principum iuribus indulgere (z). Intereſt enim plerumque reipublicae, per cuius territorium tranſitus petitur, ipſam potius lucro, quod ex commercio cum gente extera ſperari poteſt, frui, quam gentem vicinam. Quo iure ergo tunc alii a nobis peterent, quod non niſi cum incommodo noſtro praeſtare poſſemus? Eleganter iura noſtra obſeruant, iure gentium feram captam ſtatim fieri capientis, nec intereſſe, feras beſtias et volucres vtrum in ſuo fundo quis capiat, an in alieno. Et tamen ſtatim additur: *Plane qui* ALIENVM FVNDVM *ingreditur venandi et aucupandi gratia, poteſt a domino, ſi is praeuiderit*, PROHIBERI, *ne ingrediatur* (a). Quod, paucis interiectis, de apibus quoque et examine, in alienum fundum euolante, repetitur. Nulla vero ratio eſt, cur cuilibet priuato plus iuris in fundo ſuo eſſe ſtatuamus, quam Principi in territorio ſuo, aut cur illi quidem fas eſſe exiſtimemus, alium, cum ſuo incommodo ingreſſurum, prohibere, huic vero non licere, tranſitum negare iis, qui cum reipublicae ſuae incommodo negotiari cum gente vicina velint. Quod ſane prudenter ſuperiore ſaeculo animaduertit FRIDERICVS, Dux Sleſuici et Holſatiae, qui id agens, vt ſubditi ſui cum Perſis negotiarentur, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt Ruſſorum monarchae, cuius per prouincias proficiendum erat mercatoribus, conſenſum, miſſa legatione ſatis ſplendida, impetraret (b). Quod vero in ſuo cuique licet, nempe vt poſſit ingredientes prohibere; id non pertinet ad eam quaeſtionem, quam ſupra propoſuimus, de gente, quae ita cum alia gente extera negotiari cupit, vt vel per oceanum, cuius

Herum natura nec vllum,
Nec me nec quemquam ſtatuit (c),

vel per aliam viam, intacto noſtro territorio, ad exteros excurrat. Tunc enim non magis vlli ius prohibendi eſt, quam ne quis aere communi fruatur, neue per vicini fundum, domino non prohibente, ambulet.

Praeterquam quibuſdam caſibus.

§. XVIIII.

(y) Grot. *de iure belli et pac. Lib.* II. *Cap.* II. §. *XIII. n. V.*

(z) Ziegler. *Not. ad Grot. h. l.*

(a) §. 12. *Inſt. de rer. diuiſ. l.* 3. §. 1. *D. de adqu. rer. dom.*

(b) Olear. *Itin. Moſcou. Perſ. Itin. l. p.* 1?.

(c) Horat. *Serm. Lib.* II. *ſat.* II. *v.* 129.

§. XVIIII.

Quid commerciorum libertas, a principe tuenda?

Et hactenus quidem, quouſque porrigatur illa a tot grauiſſimis ſcriptoribus celebrata commerciorum libertas, luculenter, vt opinor, oſtenſum eſt. Quemadmodum enim omnes homines tam liberos natura producit, vt quidquid nec iure prohibitum, nec pactis conuentis aliter definitum eſt, id iis facere omnino liceat: ita, qui quid contra leges vel pacta agit, is non libertate, ſed licentia, vti intelligitur. Hinc Plutarchus (d): *τῷ λόγῳ τοὺς ἑπομένους ἀξιῶν ἔτι μόνους ἐλευθέρους νομίζειν, μόνοι γὰρ ἃ δεῖ βούλεσθαι, μαθόντες, ὡς βούλονται, ζῶσι. Τοῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ παραλόγοις ὁρμαῖς καὶ πράξεσιν ἔνεστι καὶ μικρὸν ἐν πολλῷ τῷ μετανοοῦντι ουσιον. Rationi qui parent, ſoli digni ſunt, qui pro liberis habeantur. Soli enim hi viuunt, vt volunt, qui quid velle debeat didicerunt. Inerudite autem et rationis expertes animi incitationes atque actiones exilem quamdam ignobilemque voluntatis libertatem, multa cum poenitentia coniunctam, habent.* Quod pluribus argumentis, more ſuo, demonſtrauit Epictetus apud Arrianum (e). Sic ſane et liberis gentibus non tam abſoluta nulliſque legibus circumſcripta commercandi libertas tribuenda eſt, quantam illis a Grotio, aliiſque, tribui animaduertimus: ſed talis, quae nec legibus, et in primis gentium iuri, nec pactis ac conuentionibus, refragetur. Ac proinde per Libertatem Commerciorum hic non quidem intelligimus ius vel facultatem tum ſingulorum, tum integrarum gentium, commercia cum aliis hominibus gentibuſque, quatenus per leges et pacta licet, inſtituendi.

§. XX.

Quot modis illa turbari ſoleat?

Quam multis vero modis ſaluberrima haec libertas et poſſit turbari, et turbetur quotidie, ipſa rerum omnium magiſtra experientia ſatis ſuperque docet. Quum enim totum illud commercium ad parandas opes comparatum ſit, nulla vero re homines magis, quam inſatiabili accumulandarum opum cupiditate, adficiantur: quis dubitet, quin mille artes excogitaturum ſit ingenium humanum, quibus lucrum vel intercipiatur aliis, vel ſaltem deminuatur? Saepenumero haec fuit cauſſa alios laceſſendi, nulla iniuria vlli cognitos; et neſcio, an non multa, quae Romani gefferunt, bella haec ipſa habendi cupiditas conflarit. Saltem de iis ſcribere non dubitauit Petronius (f):

Si quis ſinus abditus vltra,
Si qua foret tellus, fuluum quae mitteret aurum:
Hoſtis erat, fatiſque in triſtia bella paratis
Quaerebantur opes.

Et iam pridem grauiſſimus auctor, Tacitus (g) obſeruauit, opes et prae-

(d) Plutarch. *de audit.* p. 37.

(e) Arrian. *Diſſ. Epictet. Lib.* I. *Cap.* XII.

(f) Petron. *Satyric. Cap.* CXVIIII.

(g) Tacit. *Hiſt. Lib.* IIII. *Cap.* LXXIIII. et *lib.* XI. *Annal. Cap.* XVIII.

Digitized by Google

praecipuam belli cauſſam, et belli praemia victoriae eſſe. Haec fabula et hodie luditur, mutatis tantum perſonis. Saepe enim nihil aliud reſpublicas florentiſſimas collidit, quam concepta ex alterius opibus commerciiſque lucroſiſſimis inuidia. Ea vel vi, vel dolo euertere, vel ſibi vindicare, adeo non iniuſtum quibusdam videtur, vt potius magnam prudentiae laudem in eo poſitam exiſtiment, ſi vberrimum illum diuitiarum fontem vel turbare, vel plane in ſuum veluti fundum deriuare poſſint. Alii id agunt, vt certarum rerum monopolia ſibi vindicent, et, vt ZENO Imp. (*h*) loquitur, *inter ſe coniurent, ac paciſcantur, vt ſpecies diuerſorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter ſe ſtatuerint, venumdentur*. Quod quanto cum commerciorum detrimento coniunctum, quamque eorum libertati inimicum ſit, nemo non intelligit. Aliquando vel perditorum quorumdam hominum colluuies, vel integra ciuitas operam dat piraticae et latrociniis, et vel nauibus, vel mercibus terra transferendis, inſidias ſtruit, veluti olim inſulani in mari Aegeo (*i*), Cilices (*k*), aliaeque gentes, de quibus ex inſtituto egit GROTIVS (*l*). Quamuis non opus eſſe videatur petitis ex antiquitate exemplis, quum et hodie iniuſtiſſimo illi lucro inhient Afri, Tartari, Arabes, gentes commerciis inimiciſſimae, quibus hoc perpetuo, ſi non in ore, at, in animo eſt:

> *Trux ventilet ignes*
> *Tiſiphone, quatiatque ſuos irata colubros:*
> *Prouehimur, quo lucra vocant.*

Quid vero magis turbat commerciorum libertatem, quam viui illi ſcopuli, piratae, qui *ſic maria bello, quaſi tempeſtate, praecludunt* (*m*)? Quid magis horrent mercatores, quam audaciſſimorum graſſatorum globos, a quibus et in continente naufragium metuunt? Non minus ſaepe contigit, vt ciues noſtri, cum exteris negotiantes, a publicanis vexentur, ſiue diripientibus naufragos, (quod ſe ſuosque a publicanis inſularum Cycladum paſſos eſſe, conqueritur Eudaemon Nicomedienſis apud VOLVSIVM MAECIANVM (*n*), ſiue vectigalia immodica ab illis exigentibus. *Quantae enim audaciae, quantae temeritatis ſint publicanorum factiones, nemo eſt*, ex VLPIANI (*o*) ſententia, *qui neſciat*. Fieri porro poteſt, vt leges reipublicae cuiusdam, quae alioquin commercandi libertatem ciuibus noſtris non negat, commerciorum libertati aduerſentur, veluti ſi cautum ſit, ne cui niſi ritu ſuo, Deum apud ſe colere liceat, neue cadauera eorum, qui a religione ſua abhorrent, terrae mandentur: vt illas iam omittam leges, quae tantis ambagibus iudicandi ordinem, inuoluunt, vt tolerabilius pleriſque videatur, breuem deuorare iniuriam, quam ius longa ac ſumtuoſiſſima lite experiri. Hoc enim cum omnibus peregri-

(h) *L. vn. C. de monopol.*
(i) *Nepos vit. Themiſtocl. Cap.* II.
(k) Diod. Sic. *Lib. XVI.*
(l) Grot. *de verit. relig. Chriſt. Lib.* II. *p.* 12. *in not.*
(m) Flor. *Lib.* III. *Cap. VI.*
(n) *L.* 9. *D. ad Leg. Rhod. de iactu.*
(o) *L.* 12. *pr. D. de publican.*

grinis, tum praecipue mercatoribus, ſub alio coelo, alioque veluti ſole commerciorum cauſſa peregrinantibus, moleſtiſſimum eſſe ſolet, quippe quibus non eſt tantum ocii, vt pro rerum venalium foro, fora litigioſa petere velint. Denique hanc commerciorum libertatem omnium maxime turbat inuidia gentium lucricupidarum, quales olim Phoenices, *φιλοχρήματοί τε καὶ τρῶκται*, *pecuniarum auidi, et voraces*, vti vocantur a PHILOSTRATO (*p*). Hae enim non contentae lucro, quod ipſae faciunt, omnium ſe ducunt miſerrimas, ſi vllam aliam habeant huius fortunae ſociam, nihilque faciunt reliqui, vt aliarum quaeſtum vi ac dolo intercipiant. Quod denuo olim erant Syrophoenicum vitium, de quibus HIERONYMVS (*q*): *Vſque nunc*, inquit, *permanet in Syris negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate excurrunt, et tantam mercandi habent veſaniam, vt occupato nunc orbe Romano inter gladios et miſerorum neces quaerant diuitias, et paupertatem periculis fugiant*. Et fingamus, tantas non eſſe gentis cuiuſdam vires, vt aliorum negotiationes aperto Marte impedire poſſit: at non deerunt artes, aemulis apud gentes exteras conflandi inuidiam, lucrumque quaelecumque intercipiendi. Hae vero artes numquam turpes videntur hominibus, ſolum lucrum anhelantibus, omnesque, quos quaeſtui ſuo obſtare exiſtimant, hoſtium loco habentibus. Hoſtibus vero quis nocere dubitat?

Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat (*r*)?

§. XXI.

Principis eſt, libertatem commerciorum tueri.

Atqui ea omnia, ſine quibus ciues ſalui eſſe, iuribusque ſuis frui non poſſunt, ad boni Principis officium pertinent: recteque obſeruauit AMMIANVS MARCELLINVS (*s*), *nihil aliud eſſe imperium, quam curam ſalutis alienae*. Si ergo populi ſalus bono principi ſuprema lex eſt: quid illum prius, quidque antiquius habere decet, quam ne ciues libertate commercandi, legibus pactiſque firmata, aut ipſo iure gentium conceſſa, ab vllo priuentur. Quamquam reipublicae rector, dum ciuium lucra ac commoda tuetur, ſuam quoque et reip. rem agere merito videtur, quum numquam ciuium ſalus ac felicitas a ſalute, ac felicitate reipublicae ſeiuncta ſit, tantumque ſemper ipſi Principi, quantum ciuibus, decedat. Tolle commerciorum libertatem, et ſublatam ſimul eſſe animaduertes rerum neceſſariarum adfluentiam, ſublata vectigalia et portoria, ſublatum id omne, in quo neruum rerum gerendarum poſitum eſſe prudentes obſeruant. Quum Mithridates Ponticus omnes Romanos, per Aſiam negotiantes, et publicanos vltra centies et quinquagies mille vno die eodem edicto occidi iuſſiſſet, ac inaudita illa truculentia commercium omne turbaſſet (*t*): CICERO, bellum aduerſus Mithridatem ſplendidiſſima

ora-

(p) Philoſtrat. *Heroic. p.* 660. *edit. nou.*

[q] Hieronym. *ad Ezech.* XXVI.

(r) Virgil. *Aeneid. Lib.* II. *v.* 390.

(s) Amian. Marcell. *Lib.* XXVIII. *Cap.* II.

(t) Vellei. Paterc. *Hiſt. Lib.* II. *Cap.* XVIII. Plutarch. *in Sulla p.* 467. Appian. *de bello Mithridat. p.* 205. Valer. Max. *Lib.* VIIII. *Cap.* II. *exempl. extr.* III.

oratione ſuadens (*u*), nullum argumentum habere ſibi videbatur potius, et in quo magis excurreret oratio, quam vt oſtenderet, quantam aerario eluuionem intulerit Mithridates, dum tot per Aſiam negotiatores et publicanos vita rebusque ſuis nefarie ſpoliarit. *Delenda vobis eſt*, inquit, *illa macula*, *Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta*, *quae penitus iam inſedit atque inueterauit in populi Romani nomine*, *quod is*, *qui vna die tota Aſia*, *tot in ciuitatibus*, *vno nuncio*, *atque vna litterarum ſignificatione*, *ciues Romanos necandos trucidandosque denotauit*, *non modo adhuc poenam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit*, *ſed ab illo tempore annum iam tertium et viceſimum regnat*, *et ita regnat*, *vt ſe non Ponto*, *neque Cappadociae latebris occultare velit*, *ſed emergere e patrio regno*, *atque in veſtris* VECTIGALIBVS, *hoc eſt*, *in Aſiae luce verſari*. Idem paullo poſt (*x*) multo vehementius vrget, defendendam eſſe imperii dignitatem, praeſertim quum de maximis populi Romani vectigalibus agatur. Ceterarum enim prouinciarum vectigalia eſſe tanta, vt eae ad ipſas tutandas prouincias vix ſufficiant: ſolam Aſiam tam opimam eſſe, ac fertilem, vt vbertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine paſtionis, et multitudine earum rerum, quae expetantur, facile terris omnibus antecellat. Tum porro demonſtrat, eo tumultu factum eſſe, vt pecora relinquerentur, agricultura deſereretur, mercatorum nauigatio conquieſceret, atque ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura, vectigal conſeruaretur. Denique praeclare ſubiicit (*y*) memoria retinere debere Romanos, calamitate doctos, quum in Aſia res magnas permulti amiſiſſent ſolutionem et fidem concidiſſe: *neque enim poſſe vna in ciuitate multos rem atque fortunas amittere*, *vt non plures in eamdem calamitatem trahant*. Quum ergo illa turbatio libertatis commercandi, ceu hactenus demonſtratum eſt, non modo cum ciuium iniuria ac pernicie, ſed et cum eluuione aerarii, et cum reipublicae, ipſiusque Principis incredibili detrimento coniuncta ſit, quis negauerit, quaeſo, non ſolum ius eſſe Principi, verum etiam ad eius officium pertinere, vt hanc negotiandi libertatem, quatenus neque legibus publicis, neque pactis reſtricta eſt, defendat, nihilque faciat reliqui, vt illa auctoritate ac prouidentia ſua in tuto collocetur? Fuit haec olim laus Theomiſtoclis, qui maritimos praedones confectando, mareque tutum reddendo, patriam cum diuitiis ornauit, tum peritiſſimos belli naualis fecit (*z*). Non minorem ſuſcepta commerciorum defenſione gratiam a ciuibus ſuis inierunt Hippias Athenienſis (*a*), Pompeius Romanus (*b*), quin et fulmen illud belli, Alexander Macedo (*c*), qui omnes, licet tot grauiſſimis diſtricti negotiis, inter arma de ſecuritate commerciorum cogitarunt, vt quidquid praedonum, per maria vagabatur inſtructiſſimis claſſibus opprimerent. Vt iam non enumerem exempla ſimilia, quae inſe-

(u) Cicero *pro lege Manil. Cap.* III. XIIII. *p.* 492.

(x) Idem *ibid. Cap. VI.*

(y) Idem *ibid. Cap.* VII.

(z) Corn. Nepos *Themiſtocl. Cap.* II.

(a) Polyaen. *Strategemat. Lib. V. Cap.* XXXVI. *p.* 9.

(b) Flor. *Lib.* III. *Cap. VI.* Plutarch. *in Pompeio p.* 630. *ſequ.* Dion. *Lib.*

(c) Curt. *Lib.* IIII. *Cap.* VIII.

inſequentium temporum annales nobis ſufficiunt, quaeque ſatis oſtendunt, prudentiſſimos potentiſſimosque principes hanc curam ac ſollicitudinem non indignam habuiſſe magnitudine ſua, eaque re immortalem ſibi gloriam vel maxime peperiſſe.

§. XXII.

Quod ſit legibus, At praecipua quaeſtio eſt, quibus potiſſimum modis tuenda ſit illa commerciorum libertas? Vbi facile vnuſquiſque animaduertet, aliis omnino mediis aduerſus ciues, aliis aduerſus exteros, quibus illae negotiationes noſtratium ſudes in oculis ſunt, vtendum eſſe. Ciuibus quum in obſequio gloria relicta ſit, ii non rectius ac facilius, quam LEGIBVS et POENIS, eo adiguntur, ne conciues in illa, a principe conceſſa libertate turbare audeant. Nec quidquam iuſtius eſt huiuſmodi legibus ac ſanctionibus, quia vti recte obſeruat PLATO (*d*), iuſtitiae fruendae cauſſa conſtituti ſunt Reges et principes, finiſque ciuitatum haud poſtremus eſt μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, *nec facere, nec pati iniuriam*. Eo pertinent leges omnes, quae de fide a mercatoribus religioſe ſeruanda, de re collybiſtica, de rebus nauticis, de bodmeria, adſecurationibus, hauariis, ſimilibuſque negotiis feruntur, quippe ad tuendam non modo libertatem, ſed et ſecuritatem, ac laetiora incrementa commerciorum prouehenda vnice comparatae. Hinc laudem ſibi incredibilem pepererunt Rhodii, populus nauticus, et aliquando θαλασσοκρατῶν (*e*), de quo STRABO (*f*): Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ εὐνομία τῆς Ῥόδου, καὶ ἡ ἐπιμέλεια πρός τε τὴν ἄλλην πολιτείαν, καὶ περὶ τὰ ναυτικά, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησε πολὺν χρόνον. *Admiranda eſt et legum Rhodi optimarum conſtitutio et induſtria, cum in aliis reipublicae partibus, tum circa rem nauticam, qua effectum, vt imperium maris diu teneret*. Et neſcio ſane, an vllum praeſtantius exſtiturum eſſet ius nauticum, et an alio hodie vtendum exiſtimaturae ſint gentes Europaeae, quam quod ipſi Romani in fora ſua admittere non dubitauerant (*g*), ſi vti ad CICERONIS (*h*) memoriam diſciplina naualis et gloria Rhodiorum permanſerat: ita ipſa lex Rhodia integra ac genuina aetatem tuliſſet. Quae enim a SIM. SCHARDIO, (*i*) IOANNE LEVNCLAVIO (*k*) et IO. LAVRENTIO (*l*) edita eſt, tantum abeſt, vt miram illam Rhodiorum ſapientiam et in omni re nautica prudentiam redoleat, vt eam, tamquam foetum ſuppoſititium, editumque ab otioſo aliquo Graeculo ingenii abortum, reiecerint viri, harum rerum intelligentiſſimi (*m*). At iacturam hanc paullo tolerabiliorem reddiderunt gentes partim ſeptentrionales, partim quae nauiga-

(d) Plato *de Republ. Lib.* II.
[e] Florus *rer. Rom. Lib.* II. *Cap.* VII. Euſeb. *Chron. n.* MC.
[f] Strabo *Geograph. Lib.* XIIII. *p.* 448.
[g] *l.* 9. D. *ad Leg. Rhod. de iactu.*
(h) Cicero *pro lege Manil. Cap.* XVIII.
(i) Schardii *leges Naut. georg. et militares. Baſil.* 1561. 8.
(k) Leunclau. *Iur. Graec. Rom. Tom.* II. *p.* 165.
(l) *Graec. et Lat. Lugd.* 1647. *et Amſt.* 1668.
(m) V. A. Corn. van Bynkersh. *ad* d. *l.* 9. D. *ad Leg. Rhod. Cap.* V.

uigationibus per ſeptentrionem aliaſque orbis partes, opes famamque quaeſiuerunt, ciuitates Hanſeaticae. Quemadmodum enim ſaeculo XII. in lucem prodiit ius nauticum WISBYENSE, ceu docet eius a LEIBNITIO (n) e vetuſto codice ſeruata praefatio: ita haud paullo poſt circa annum MDXCI. ipſae quoque ciuitates Hanſeaticae ius ſuum maritimum, cuius non exigua paſſim eſt auctoritas, condiderunt (o). Et vt iam non dicam de tot legibus ſaluberrimis, quae a Regibus rebuſque publicis florentiſſimis de omni re maritima, de adſecurationibus cambiiſque perſcriptae ſunt, quarum magnam farraginem in *conſulatu maris* (p), nec non a IO. MARQVARDO collectam nouimus: vix eſſe arbitramur gentem, quae aequioribus ac prudentioribus legibus ea in re vtatur, quam eae, quae Danorum imperio reguntur, quippe in quorum corpore Legum, quod ſub inſcriptione *des Daeniſchen Loo-Buchs* celebratur, totus *Liber IIII.* de omni re ac diſciplina nautica ita agit, vt neſciamus, an quidquam de re, tam multis implicata ſubtilitatibus, aequius prudentiuſque conſtitui potuiſſet, et vere ſcripſiſſe videatur IO. IS. PONTANVS (q), nuſquam in Europa, modo officium iudex faciat, aut citius quemquam, aut minore cum impendio finem litis adſequuturum, quam in Dania, vbi tanto ſalubriores ſint leges patriae, quanto breuiores ſint, quantoque minus iuris peregrini laciniis deformentur, vt habeant omnino prouinciae, quae iure illo viuunt, cur ſibi hanc felicitatem veluti peculiarem gratulentur.

§. XXIII.

Quemadmodum vero leges et principum conſtitutiones vel ad omnes in vniuerſum ciues, vel ad certas tantum perſonas, pertinent, quae priuilegia (r), quaſi *priuae leges* (s), vocantur: ita et leges ad tuendam commerciorum libertatem comparatas, vel GENERALES, vel SPECIALES eſſe oportet. Fieri enim ſolet, vt princeps aliquando certis perſonis vel collegiis plus, quam reliquis ciuibus, indulgeat, quo plures impendiorum molem conſociatis viribus eo facilius ferant, ſocietatem aliquam eximiis quibusdam priuilegiis muniant, quae vocabulo iam vbique vſitato OCTROYEN ſolent adpellari, a voce ſiue Belgica, ſiue ex Gallica lingua petita, *octroye*, quam CORN. KILIANVS (t) inter vocabula peregrina interpretatur *beneficium*: quemadmodum *octroyen* vel *octroyeren* illi eſt *indulgere*, *adnuere*, *aliquid tribuere*. Quod vero id facere non liceat principi, nulla profecto idonea exiſtimandi ratio eſt. Quum enim id omne principi non modo liceat, ſed et ad ſummum iſtius officium pertinere videatur, quod in publicam

Itemque priuilegiis.

(n) Leibnit. *Script. rer. Brunſuic.* Tom. III. p. 750.

(o) Io. Marquard. *de iure merc. Lib. IIII. cap. V. §. XXXVI.*

(p) Poſt varias editiones Italice prodiit cum commentariis Caſaregis, Florent. 1718. ad fin. *diſcurſ. Legal. de comm.*

(q) Pontan. *Deſcript. Chorogr. Dan.* p. 773.

(r) §. 6. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*

(s) Gell. *Noct. Attic.* Lib. X. Cap. XX.

(t) Kilian. *Dict. Teuton. Lat. Gall.* p. 689.

Digitized by Google

cam vtilitatem vllo modo vergit : quid regno vel reip. vtilius eſſe poſſet, quam ſi commercia a pluribus iunctis viribus collataque pecunia inſtituantur, atque ita efficiatur, vt vtilitas ad omnes, periculum ad paucos perueniat, vt merces noſtrae hoc modo optimis conditionibus diſtrahantur apud exteros, et res exterae, quas immodico pretio adhuc ab aliis coemere coacti ſunt ciues, iam a ciuibus ipſis multo viliore pretio vendantur, vt denique ita rei nauticae ſtudium acuatur, vectigalia augeantur, ipſumque locupletetur aerarium ? Quod quum vix aliter, quam inſtitutis maioribus ſocietatibus, priuilegiisque illis liberaliter conceſſis, poſſit obtineri : neminem profecto dubitaturum arbitramur, quin et iure ſuo vtatur, et de republica praeclare mereatur Princeps, qui huiuſmodi ſocietates et inſtituit, et iisdem priuilegia, ſine quibus vel conſiſtere, vel florere non poſſent, concedit ? Hinc iam olim SOLON (u) ſodalibus *ἐπὶ λείαν, ἢ εἰς ἐμπορίαν οἰχόμενοι, ad praedam vel mercaturae cauſſa exeuntibus*, quodcumque placeat, inter ſe conſtituere patiebatur, illudque ratum eſſe iubebat, dummodo non obſtarent decreta publica. Et quam feliciter, quantoque cum lucro ac compendio olim negotiatae ſint ciuitates Hanſeaticae, et hodie commercia inſtituant ſocietates maiores in Anglia, Gallia, et Belgio, nemo ignorat. Immo e ſocietate Belgarum Indica tantum vtilitatis in remp. redundabat, vt GROTIVS (x) adfirmare non dubitarit, *a ſaeculi XVII. initio ſocietatem illam magnam reip. partem haberi coepiſſe*, et Zeelandi, quae poſt futura eſſent, ceciniſſe videantur, vt vates, dum cuſi eo anno numi anteriore parte ſculpſerunt leonem Zeelandicum, e tribus fluminibus emergentem, cum lemmate: LVCTOR ET EMERGO. 1602. in poſtica nauem vela facientem cum perigraphe: IMPERATOR MARIS, TERRAE DOMINVS. Vere enim contigit, quod ſcripſit BIZOTVS (y): *Ziet daar den Oorſpronk van die doorluchtige Maatſchappy, welke Koningkryken verovert, Koningen cynsbaar gemaakt, en geſantſchappen aan de Keizers van China en Iapan geſtuurd heft*. Quumque nihil non his in rebus liceat Principi ac reipublicae, ſi ſe iure ſuo, interpoſitis pactis et foederibus, numquam abdicarunt : quidni et alii poſſint, quod gentes illae potuerunt ? et quis populos quosdam, immiſſa ſemel falce in meſſem tam vberem, ita veluti ſua feciſſe commercia dixerit, vt aliis ne ſpicilegium quidem relinquendum putent ?

§. XXIV.

Nec non iudiciis mercatoriis et nauticis.

Porro iam ſupra obſeruatum eſt, non ferre mercatorum rationes, vt diuturnis litibus vacare, et tabulis veluti deuorandos ſeſe dare aut velint aut poſſint. Quod eo magis de cauſſis nauticis repetendum, quum, vti iam a CAESARE obſeruatum eſt, *res maritimae celerem et inſtabilem motum habeant*, et hinc ipſi Romani (a) cauſſas de ſubmer-

(u) L. 4. D. *de colleg. et corporib.*
(x) Grot. *Hiſt. Belg. Lib. X. ad ann.* MDCII.
(y) Bizot. *Medaliſche Hiſtorie der Republyk van Holland* p. 85. 86.
(a) L. 5. C. *de naufrag.*

merſis nauibus et naufragiis leuato velo cognoſcendas eſſe, prudenter monuerint. Hinc pleriqve principes, quibus commerciorum libertas atque incrementa curae cordique ſunt, id agere ſolent, vt lites, quae de rebus ad mercaturam vel rem nauticam pertinentibus incidunt, leuato veluti velo et ſine ambagibus iudicentur. Inter maxima ſane reip. Athenienſis vitia fuit litium diuturnitas, quam licet in ſpeciem excuſet XENOPHON (*b*), commerciis tamen, quibus vnice ſtudebant, eam fuiſſe exitioſiſſimam, nemo non intelligit. Satis quidem non modo breue, ſed et praeceps erat iudicium, in quo quidam, ſimul ac adpellerent, cauſſam dicere cogebantur, quodque Phraeattaeum vocabant, de quo IVL. POLLVX (*c*): Ἦν δὲ ἐν Θαλάττῃ τὸ δικαστήριον· καὶ τὸν ἐν αἰτίᾳ προσπλεύσαντα, τῆς γῆς οὐ προσαπτόμενον, ἀπὸ τῆς νεὼς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι, μήτε ἀποβάθραν, μήτε ἄγκυραν, εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον. *Erat et in mari iudicium, et reum quidem adnauigantem, et non tangentem terram, e naue defenſionem ſui dicere oportebat, neque ſcalam, neque ancoram terrae inicientem*. Cuius miri dicaſterii mentionem etiam faciunt DEMOSTHENES (*d*), ARISTOTELES, (*e*) SVIDAS (*f*) et alii. Sed hoc iudicium tantum ad crimina, non ad cauſſas maritimas, pertinuit. Eos enim, qui ſolum verterant ob caedem, non patiebantur cauſſam niſi ex naue, dicere. At de criminibus eo breuiora erant iudicia Athenienſium, quo magis ibi plebs caedibus ac ſuppliciis delectabatur ac veluti oculos paſcebat. Quanto prudentius alibi res nauticae tractantur in collegiis architalaſſicis, quae vocantur *Admiralitaeten*; cauſſae mercatorum in iudiciis mercatorum, *in Kauff oder Handels-Gerichten?* Horum enim iudiciorum ea indoles eſt, vt et viris iuriſperitis adiunguntur homines rei naualis iuriſque omnis maritimi, et conſuetudinum nauticarum, et inter mercatores receptarum, periti, et iis praeſcribitur modus, cauſſas has breuiter, et ſine taedioſis ambagibus cognoſcendi, quem in cauſſis maritimis et ad mercaturam pertinentibus maxime neceſſarium eſſe, recte ſemper ſtatuerunt iuris interpretes (*g*). Qua in re denuo admiranda eſt Danorum iuriſprudentia, qui quamuis fora multiplicare noluerint, in cauſſis tamen nauticis celerrimam obſeruant iuris dicundi rationem, adeo vt eorum legibus ſapientiſſime cautum ſit (*h*), *vt omnes, quae ex re nauali ſuam ducunt originem, vel ex iure hoc maritimo pendent; cauſſae tum ciuium, tum exterorum ſtatim, ab ordinario cuiuſque loci iudice cognitae, tres intra ſoles ſecundum legitimam cauſſae dictionem ex praeſcripto iuris maritimi decidantur, & nautis, ſi non habeant, aduocatus detur*. Quam curam mercaturae habuiſſe veteres, non animaduertimus, niſi huc referre velis iuriſdictio-

(b) Xenoph. *de rep. Athen.* Cap. III. *Tom. V. Op. p.* 119. *ſequ.*

(c) Iul. Pollux Onomaſt. *Lib. VIII. ſegm.* 120.

(d) Demoſth. *in Ariſtocrat. p.* 737.

(e) Ariſtot. *Politic. Lib.* IIII. *Cap.* XVI.

(f) Suid. *voce* ἐμφρεαττοῖ.

(g) Peck. et Vinn. *ad l.* 5. C. *de naufrag. p.* 402. Meu. *ad Iur. Lubec. Lib.* III. *tit.* VII. *art.* VII. *n.* 2. *ſequ.* Loccen. *de iure marit. Lib.* III. *Cap.* X. §. II.

(h) Ius Danic. *Lib.* IIII. *Cap.* VIII. *art.* I.

ctionem Aedilium et agoronomorum, tum Romae, tum in municipiis, ad quam tamen non niſi forum rerum venalium, cum contractibus ibi initis, videtur pertinuiſſe (*i*).

§. XXV.

Foederibus. Enimuero hae libertatem commerciorum tuendi rationes *inter ciues* duntaxat locum habent. Quid enim facilius eſt, quam ciues, aliis iure ſuo vſuris iniuriam intentantes, legibus, poenis et iudiciis in ordinem cogere, fidem in contractibus legibus poenalibus ſancire, denique dare operam, ne quis de iniuſtitia non adminiſtrata iure conqueratur? At non aeque facile exteris ciuium noſtrorum libertatem turbantibus fraena iniiciuntur. Quum enim inter gentes non ſit, qui iudex ſedeat, earumque controuerſias iure diſcernat: nihil ſupereſt, quam vt lis vel conſenſu vtriuſque gentis rectorum, vel vi et armis, finiatur. At ipſa recta ratio facile vnicuique perſuadebit, non eſſe prouolandum ad arma, quorum et vſus ſumtuoſiſſimus, et euentus maxime anceps eſſe ſolent, ſi ſine pulueris iactu lis componi, ſuper eaque tranſigi poſſit. Sapienter enim CICERO (k): *Quum*, inquit, *ſint duo genera decertandi, vnum per diſceptationem, alterum per vim, quumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum: fugiendum eſt ad poſterius, ſi vti non licet ſuperiore.* Hinc lucroſiſſima commercia foederibus vel inſtituta vel firmata eſſe, nouimus, iiſque ſibi ciuibuſque ſuis proſpexiſſe conſtat Salomonem, Hieramum (*l*), Ezechiam (*m*), immo et integras ciuitates, de quarum foederibus ipſi veteres numi clamant (*n*). Hinc conſultiſſimum ſemper viſum eſt, ictis foederibus, aequas commercandi conditiones ciuibus impetrare, ſiue ne negotiantes in prouinciis foederati principis ciues noſtri laedantur, ſiue ne tranſituri impediantur, portubuſque vel ipſo mari excludantur, ſiue vt periclitantibus ſubueniatur, ſiue vt vectigalia non maxima, ſed vel nulla, vel modica exigantur. Eo enim fere referri poſſe videntur, quae commerciorum cauſſa ineuntur foedera. Primum ius omnino eſt principi, foederibus obſtringere exteros, ne ciues ſuos, ad eos negotiandi cauſſa excurrentes laedant, veluti ne ob diuerſam religionis formulam vim patiantur, ne iis ibi mortuis honeſta ſepultura negetur, ne iniquis et longis angariis vexentur, ius iis denegetur, vel perperam reddatur. De his enim omnibus huiuſmodi foederibus caueri ſolere, exemplis luculentiſſimis demonſtrauit laudatiſſimus MASCOVIVS (*o*). Quibus iam id addo, plerumque his foederibus id exprimi ſolere, vt negotiatoribus noſtris, in foederatorum ciuitatibus portubuſque commorantibus Conſules a nobis conſtituti ius dicant, ſimulque dent operam, vt omnes foederis leges religioſe obſer-

uen-

(i) Euer. Otto *de Aedilib. municip. Cap. XIII. p.* 466 *ſequ.*

[k] Cic. *de Offic. Lib.* I. *Cap. XI.*

(l) I. *Reg. VIIII.* 27. II. *Paral. VIII.* 30.

(m) II. *Paral. XX.* 35.

(n) Ez. Spanh. *de vſu numiſm. Diſſ.* III *p.* 143. Tomo I. *Orb. Rom. Cap.* IIII.

[o] Maſcou. *de foed. comm.* §. *VI. VII. ſequ.*

nentur. Vnde eleganter eos conſules dici ait MARQVARDVS (*p*), vt, coſulere ſe debere mercatoribus et mercaturae, ipſo nomine admoneantur; ceu et de coſſ. Romanis ſcripſerat FLORVS (*q*). Iam inde ab antiquiſſimis temporibus id factum eſſe, non alio luculentiore teſtimonio oſtendi poteſt, quam LEGIS WISIGOTHICAE (*r*), qua cautum eſt, vt *ſi transmarini negotiatores inter ſe cauſſam habuerint, nullus de ſedibus Wiſigothiae regum eos audire praeſumeret, niſi tantummodo ſuis legibus audirentur apud* TELONARIOS SVOS. *Telonarii* enim hic non alii ſunt, quam conſules, ſeu negotiatorum exterorum iudices, quippe qui, nondum recepto conſulum vocabulo, variis nominibus veniebant, dicti *baiuli*, *praepoſiti*, *ſeneſchalli*, *priores mercatorum*, *Court-Meiſtere* (*s*), et in emporiis ciuitatum Hanſeaticarum *ſeniores*, *Oldermannen* (*t*), apud Viſigothos *telonarii*. Sane et apud Francos *mercati Palatii tolonearium* fuiſſe inter dignitates palatinas, eumque non modo omnibus regni portitoribus praefuiſſe, ſed et ius dixiſſe de huiuſmodi cauſſis, ex HINCMARO (*u*) et ALCVINO (*x*) obſeruauit CAR. DV FRESNE (*y*). Quemadmodum vero alioquin omnis iuriſdictio in republica a ſummo illius imperante pendet; ita regulariter hos conſules conſtituunt principes territorii, ciuitatumque rectores, idque pluribus exemplis demonſtrauit MARQVARDVS (*z*). Sed quum aliquando in peregrinorum aequitate integritatemque non eamdem, ac in ciuium fide, fiduciam collocare poſſimus: ſaepe contingit, vt foederibus aliquid de conſulum conſtitutione caueatur. Sic apud LEIBNITIVM (*a*) exſtant tabula foederis, anno ſaeculi XIII. trigeſimo inter Fridricum II. Imp. et Siciliae Regem, et Principem Afrorum icti, quo hic id ſibi ſtipulatur, *vt non habeant Chriſtiani in inſula Corſica iurisdictionem ſuper vllum Mahometanum, praeter Praefectum Mahometanum, miſſum a Rege Siciliae nomine ſuo, ad regendos tantummodo populos vnitatis, et ſit occupatus in negotiis populi vnitatis, quem Deus honorificet*. Itaque foedere illo placuit, primum, vt conſul ſingularis vel praefectus Mahumetanis, in Corſica inſula negotiantibus, ius diceret: deinde vt is ab ipſo Fridrico II. Imp. conſtitueretur, eiuſque nomine ius redderet: denique, vt non alii id officium demandaretur, ac Mahumetano, quipppe cui ſoli nota perſpectaque eſſe poterat Mahumetanorum iurisprudentia. At poſtea eo deuentum eſt, vt ab ipſis principibus exteris mitterentur conſules, qui ciuibus ſuis, apud exteros negotiantibus, ius ſecundum leges patrias dicerent, idque illi ſibi foederum tabulis diſerte ſtipularentur, cuiusmodi conuentionum varia exempla attulit paulló ante laudatus MASCOVIVS (*b*). At tunc ſimul cauendum

[p] Marqu. *de iure merc. Lib.* III. *Cap.* VI. §. XVIII.

[q] Flor. *rer. Rom. Lib.* I. *Cap.* VIIII.

[r] *Leg. Wiſig. Lib.* XI. *tit.* III. §. II.

(s) Marquard. *de iure mercat. Lib.* III. *Cap.* VI. *n.* XVIII.

[t] Idem *ibid. n.* XXXIII.

[u] Hincmar. *Opuſc.* XXXV.

(x) Alcuin. *Epiſt.* LXXIII.

(y) Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. Tom.* III. *p.* 1081.

(z) Marqu. *ibid. n.* XIIII. *ſequ.*

(a) Leibnit. *Cod. dipl. iur. gent. Tom.* I. *n.* X. *p.* 13.

(b) Maſcou. *Diſſ. de foeder. commerc.* §. XII.

erit foederum legibus, vt conſules illi ſint immunes et ſacroſancti, quia alias et magiſtratibus eius, ciuitatis, in qua degunt, ſubſunt, nec legatorum iuribus et priuilegiis fruuntur (c). Sic ſane anno MDCXII. inter Imperatorem Turcicum et Belgii foederati ordines conuenit, ne Conſules eorumue bona detinerentur, ſed tamen in ius vocari poſſent ad tribunal Turcicum (d). Idemque cautum eſt inter Ordines Belgii et Algerienſes (e). Saepe etiam hos conſules in vincula publica ductos legimus, veluti anno MDCXXXIIII. Venetum, qui Anconam miſſus fuerat, ab Vrbano Papa VIII. et Hollandum a Gubernatore Gaditano (f). Nec iis auxilio fuit vox, legatos eſſe iure gentium ſacroſanctos et inuiolabiles. Recte enim Wicqvefortivs, ſanctimoniae legatorum vindex alioquin acerrimus (g): *Les conſuls ne ſont que des marchands, qui auec leur charge de iuge des differends, qui peuuent naiſtre entre eux de leur nation, ne laiſſent pas de faire leur trafic, et d'etre ſuiets a la iuſtice du lieu de leur reſidence, tant pour le ciuil, que pour le criminel: ce qui eſt incompatible auec la qualite de Miniſtre public.* Ex quibus conſequitur, vt niſi horum conſulum ſecuritati pactis et foederibus caueatur, nihil futurum ſit frequentius, quam vt adficiantur iniuriis, maxime ſi quando immineat bellum, aut ea onera de nouo exigantur a negotiatoribus, ad quae ſeſe minus putent eſſe obligatos. Nec deſunt exempla foederum, quibus gens a gente nautis ſuis in mari periclitantibus auxilia officiaque humanitatis ſtipulatur. Eſt enim ea quarumdam gentium indoles, vt naufragos in ſeruitutem redigant, bonisque et rebus omnibus ſpolient, ipſo mari ſaeuiores. Vixere ſane olim his moribus plures gentes, quas recenſuerunt Io. Bodinvs (h), Hvgo Grotivs (i), et Io. Seldenvs (k), quarum cauſſa non confundenda cum conſuetudine bona naufragorum pro derelictis habita, et intra annum et diem non repetita a dominis, fiſco vindicandi, quale ius vbique fere olim viguiſſe in Germania (l), et etiamnum apud Danos (m), Suecos (n) et Noruagos (o) vigere, ſatis ſuperque conſtat. Quum ergo principis quam maxime interſit, ciues ſuos maris inclementia perditos, non bis perire, nec libertate rebusque ſpoliatos, in eam redigi conditionem, vt conquerendum ſit miſeris:

Heu! mare haud eſt mare, vos mare acerrimum:
Nam in mari reperi; hic elaui bonis. (p).

non

(c) Wicquefort *de l'Ambaſſadeur Liv. I. ſect. V. p.* 92. Corn. van Bynkersh. *de foro legat. Cap. X. p.* 482. *Opuſc. min.*

(d) *Placat-Buch.* T. III. *Lib.* I. *tit.* XIII. *n.* 36.

(e) Aitzema *Lib. I. p.* 353.

(f) Wicquefort *de l'Ambaſſadeur ibid. p.* 92.

[g] Wicquef. *ibid.*

(h) Bodin. *de Rep. Lib.* I. *Cap. vlt.*

(i) Grot. *de iure belli et pac. Lib.* II. *Cap.* VII. §. I.

(k) Selden. *Mar. clauſ. Lib.* I. *Cap.* XXV.

(l) Schottel. *de ſing. Germ. iur. Cap.* XX. Hert. *de ſuper. territ.* §. LVI. Cel. Dn. Praeſes *Elem. iur. Germ. Lib.* II. §. XXIII.

[m] *Ius Dan. Lib.* IIII. *Cap.* IIII. §. IIII. *Iutic. Lib.* III. *Cap.* LXI. LXIII.

(n) *Leg. Prouinc. Cap.* XXXVI. *et Tit. de furt. Leg. Munic. Cap.* XIIII. *ibid.*

(o) *Iur. Norueg. Cap.* XXVI. *de iure mercandi.*

(p) Plaut. *Aſin. Act.* I. *ſcen.* II. *v.* 8.

non melior eſt id impediendi ratio, quam vt foederis tabulis obſtringantur exteri, ne naufragos laedant, neue eos in ſeruitutem detrudant, aut bonis ſpolient, ſed rebus neceſſariis liberaliter iuuent. Quale quid inter Waldemarum Daniae et Magnum Sueciae Reges anno Chriſtianae erae MCCCXXXXIII. (q) et inter Henricum VII. Angliae Regem et Philippum, Archiducem Auſtriae, anno MCCCCLXXXXV. (r) conueniſſe nouimus. Denique nihil frequentius contingere ſolet, quam vt vectigalium exactio paullo rigidior collidat gentes etiam amiciſſimas, et commercandi libertatem mirifice turbet, maxime quod illa plerumque cum accurata perueſtigatione nauium merciumque coniuncta, ac proinde nauigantibus moleſtiſſima eſſe ſoleat. Huic quoque malo non aliud remedium quam a foederibus. Quemadmodum ergo iam olim teſte Polibio (s) inter ſe pacti ſunt Romani et Carthaginenſes, *τοῖς κατ' ἐμπορίαν παραγινομένοις μηδὲν εἶναι τέλος, πλὴν ἐπὶ κήρυκι ἢ γραμματεῖ*, vt, *qui ad mercaturam venerint, ii vectigal nullum penderent, praeterquam ad praeconis vel ſcribae mercedem*: ita et poſtremis temporibus ſaepiſſime placuiſſe nouimus Principibus et rebuspublicis, vt vel nulla, vel modica vectigalia, veluti as vnus e centum, vel ſaltem non maior, quam à ciuibus, exigatur, neue naues viſitentur, ſed publicani, viſis litteris, quas vocant *certificats*, adquieſcant, qualium foederum exempla plura quum iam adduxerit celeberimus Mascovius (t), huic rei immorari nolumus, demonſtraſſe contenti, nihil ad tuendam commerciorum libertatem efficacius, nihil vtilius eſſe, quam foedera, quippe quibus pleraque definienda ſunt, quae iure illo gentium vniuerſali veluti in medio relinquuntur.

§. XXVI.

At nuſquam tuta fides. Si enim foederibus ac pactis ſua ſemper conſtaret religio: nec lites, nec bella inter mortales pullularent, ſed ſuum cuique, prout foederum et pactorum legibus cautum eſt, tribueretur. Enimuero quum ipſorum priuatorum, qui legibus, iudiciis, poenis, in ordinem cogi poſſunt, ea ſit indoles, vt pactis et contractibus ſtare nolint: quid dicamus de gentibus liberis, earumque rectoribus, quos nullum commune vinculum continet, qui ſaepe res omnes vtilitate potius, quam iure, metiuntur, quorum denique quibuſdam idem videtur, quod olim Lyſandro apud Plutarchum (u): *τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾷν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις. pueros taxillis, viros iureiurando decipere debere.* Non mirum itaque, principes rerumque publicarum rectores de aliis iiſque firmioribus praeſidiis ſibi circumponendis cogitare, quorum quidem nullum eſt, in quo plus fiduciae collocare liceat, quam munimenta, in exterorum ſolo exſtru-

Munimentis in ſolo extero exſtructis,

(q) Du Mont *dans le Corps univerſ. diplom. Tom. I. Part. II. p. 223.* Loccen. *iur. marit. Lib. I. Cap. VII. §. X. p. 75.*

(r) Du Mont *dans le Corps univerſel Diplomatique Tom. III. Part. II. p. 337.*

(s) Polyb. *Hiſt. Lib. III. Cap.* XXII.

(t) Maſcou. *Diſſ. de foeder. commerc.* §. XVIIII. XX. XXI.

(u) Plutarch. *Apophth. Lacon. p.* 229.

exſtructa, praeſidiiſque firmiſſimis munita. Nam haec et perfugium tutiſſimum dant oppreſſis, et gentem quacum nobis negotiatio intercedit, in officio continent, et efficiunt, vt non precario, ſed perfecto et ſtabili iure, alicubi negotiemur. Iam antiquiſſimis temporibus hac arte vſi ſunt Phoenices, eorumque poſteri Carthaginenſes, qui vt commerciis per totum terrarum orbem tanto liberius tutiuſque vacare poſſent, omnem fere non modo Aſiae, et Africae, verum etiam Graeciae, Illyrici, Italiae, Siciliae, et Hiſpaniae oram maritimam coloniis, portubus, ciuitatibuſque munitiſſimis occuparunt, et ipſa Phoenicia tot vrbium nomina, quae erudite expoſuit BOCHARTVS (x), huius originis monimenta, poſteris vbique terrarum reliquerunt. Quemadmodum ergo de iis LVCIANVS (y): Ὅσον γ᾽ inquit, ἐν τῷ πλῷ καὶ τῇ ἀποδημίᾳ πολλοὺς ἄν σοι θειοτέρους ἐκείνων ἀποδείξαιμι τοὺς ἐμπόρους, καὶ μάλιστα τοὺς φοίνικας αὐτῶν, οὐκ ἐς τὸν Πόντον, οὐδὲ ἄχρι τῆς Μαιώτιδος, καὶ τοῦ Βοσπόρου μόνον ἐσπλέοντας, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ βαρβαρικῆς θαλάττης ναυτιλλομένους. ἅπασαν γὰρ οὗτοι ἀκτὴν καὶ πάντα αἰγιαλὸν, ὡς εἰπεῖν, διερευνησάμενοι καθ᾽ ἕκαστον ἔτος ὀψὲ τοῦ μετοπώρου εἰς τὴν αὑτῶν ἐπανίασιν. *Quantum ad nauigationem et peregrinationem attinet, multos iſtis diuiniores oſtendere negotiatores, atque inter hos potiſſimum Phoenices, qui non in Pontum, neque ad Maeotidem vſque, aut Boſphorum, tantum enauigant, verum quaqua verſus Graecum ac Barbarum mare permetiuntur. Hi ſiquidem omnem oram, et omne littus, vt ita dixerim, quotannis ſcrutati; extremo tandem auctumno in ſuam patriam reuertuntur*: ita diſtincte demonſtrauit BOCHARTVS; eos in Cypro (z), Aegypto (a), Cilicia (b), Piſidia (c), Caria et Rhodo (d), Samo (e), Chio, Lesbo, Tenedo (f), Bithynia at Paphlagonia (g), Thracia et Thaſo (h), Samothracia, Imbro, Lemno, et inſulis circa Magneſiam Macedoniae (i), Euboea (k), Cycladibus (l), Creta, (m) Boeotica (n), Attica (o), Laconia (p), Illyrico (q), Africa (r), Melita (s), Sicilia (t), Sardinia (u), Corſica (x), Italia (y), Hiſpania (z), Britannia, Hibernia et Caſſiteridibus inſulis (a), Thule, (b) Gallia (c), mari rubro (d), et inſula Ceylan (e) ciuitates quamplurimas

(x) Bochart. *in Chanaane Lib.* I. *Cap.* II.

(y) Lucian. *in Toxari p.* 34. *Tomo* II. *Op.*

(z) Bochart. *Chanaan. Lib.* I. *Cap.* III.

(a) *Ibid. Cap.* IIII.

(b) *Ibid. Cap.* V.

(c) *Ibid. Cap.* VI.

(d) *Ibid. Cap.* VII.

(e) *Ibid. Cap.* VIII.

(f) *Ibid. Cap.* VIIII.

(g) *Ibid. Cap.* X.

(h) *Ibid. Cap.* XI.

(i) *Ibid. Cap.* XII.

(k) *Ibid. Cap.* XIII.

(l) *Ibid. Cap.* XIIII.

(m) *Ibid. Cap.* XV.

(n) *Ibid. Cap.* XVI.

(o) *Ibid. Cap.* XXI.

(p) *Ibid. Cap.* XXII.

(q) *Ibid. Cap.* XXIII.

(r) *Ibid. Cap.* XXIIII. *et Cap.* XXXVII. *ſequ.*

(s) *Ibid. Cap.* XXVI.

(t) *Ibid. Cap.* XXVII. *ſequ.*

(u) *Ibid. Cap.* XXXI.

(x) *Ibid. Cap.* XXXII.

(y) *Ibid. Cap.* XXXIII.

(z) *Ibid. Cap.* XXXIIII. *ſequ.*

(a) *Ibid. Cap.* XXXIIII.

(b) *Ibid. Cap.* XXXX.

(c) *Ibid. Cap.* XXXXI.

(d) *Ibid. Cap.* XXXXIIII.

(e) *Ibid. Cap.* XXXXVI.

Digitized by Google

rimas condidiſſe. Horum veſtigiis poſtea Carthaginenſes et poſtremis ſaeculis Luſitani, Hiſpani, Angli, Galli, Dani, Fridericus Guil. Elector Brandeburgicus, Belgae, quin et Curlandi inſtiterunt, qui partim in America, partim in India Orientali, conditis quamplurimis caſtris et munimentis effecerunt, vt non modo tuta ſit negotiatio, ſed et ipſi earum prouinciarum Principes bene ſecum agi, putent, ſi ſub Europaeorum clientela precario imperent. Exiſtimare quis poſſet, in barbarico tantum hoc licere, et vi ac ferro magis obtineri, quam iure et foederibus. Sed quum nihil ſit rectae rationi magis conſentaneum, quam poſſe vnumquemque ſe iure ſuo abdicare: quidni et foederibus conuenire poſſet, vt genti exterae in ſolo alieno munimenta et caſtra condere liceat? Et ſane quod Europaei ſibi in America et India orientali, ictis foederibus, adquiſiuerunt, id et in Europa ſibi ab Hiſpanis ſtipulati ſunt Britanni, puta vt vrbem Calpen, nec non portum Magonis in Minorica inſula retinerent, negotiantibus in mari mediterraneo inſigni praeſidio futuras, quamuis, quam aegre id ferant Hiſpani, et quam ſaepe eas vrbes recuperare ſtuduerint, nemo ignoret.

§. XXVII.

Aliquando ipſa foedera tam dubiae ſunt interpretationis, vt, ſintne eorum leges ab alterutro violatae, nec ne, vix adpareat. His caſibus profecto durum eſſet, illico ad arma prouolare, et ſibi veluti manu ius dicere, quum mitiora ſuperſint remedia, ſapienteſque prius omnia tentare oporteat, quam rem nondum ad liquidum perductam dubiae Martis aleae committant (f). Quum vero tria potiſſimum media impediendi bellum commendare ſoleant viri docti et prudentes (g), colloquia, ſeu diſceptationem amicam, prouocationem ad arbitros, et ſortem: facile eſt intellectu, raro ita comparatam eſſe de commerciis controuerſiam, vt Principes rerumque publicarum rectores eam fortunae arbitrio permittere velint, nec minus difficile eſſe, reperire arbitrum aequum, at qui nobis lucrum, quod ex commerciis ſperamus, non potius interuerſum, quam firmum ac ſtabile eſſe, cupiat; ac proinde non aliud ſupereſſe remedium, quam legationes, a quibus amice diſcernantur illae controuerſiae, et dubia foederum capita ad liquidum perducantur. Multum ſane momenti poſitum eſt in legati eloquentia, prudentiaque: ſaepe et dona, quae ferunt, placant animos, ſaepius eorum ſplendor oculos foederatorum percellit, vt potentiam exterae gentis reuereantur, et mitiora conſilia capiant. Hinc recte apud GROTIVM (h) LIBANIVS: Πρῶτον μὲν τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιτηδεύειν ἀνθρωπινώτερον δίκα-ζειν. *Homini eſſe conuenientius, prius verborum experimentum facere, quam ſtatim ad arma proſilire.* Et ſane quam multa olim Romani et Grae- Legationibus.

(f) Cel. Dn. Praeſ. *Elem. Iur. nat. et gent. Lib.* II. §. CC.

(g) Grot. *de iure belli et pag. Lib. II. Cap. XXIII.* §. *VII. ſeqq.* Puſendorff. *de iure Nat. et gent. Lib. V. Cap. XIII.* §. III. et *Lib.* VIII. *Cap. VI.* §. III.

(h) Grot. *ibid.* §. *VII.* n. 1. not. 1.

Graeci, noſtra vero patrumque memoria Angli et Belgae legationibus a gentibus non modo humanioribus, verum etiam barbaris, impetrarint, quae ipſis fortaſſe armis numquam impetraſſent, tam notum prouocatumque eſt, vt pluribus id teſtimoniis probare ſuperuacuum videatur. Exſtant ſane iuſta volumina, quibus illae legationes earumque euentus luculenter deſcribuntur, veluti AD. OLEARII (*i*), GARCIAE SYLVAE FIGVERAE (*k*), NIEVHOFFII (*l*), CHAVMONTII (*m*), et *collectoris legationum Societatis Indicae ad Iaponiae Imperatores* (*n*), quibus ſimilibusque libris euolutis, non temere quidquam, quod ad probandam huiuſmodi legationum neceſſitatem vtilitatemque pertineat, poterit deſiderari. Multa, quae a priuatis parum dextre ac feliciter adminiſtrantur, procedunt felicius, ſi principis vel reipublicae auctoritas negotio veluti pondus ſuperaddit: nec vlla eſt tam difficilis controuerſia, quae non prudentis legati diligentia poſſit definiri, ſi hic occaſiones omnes callide ſpeculetur, iniectaque ſpe, metuue in tempore incuſſo, animos in partes ſuas pertrahere didicerit. Quam difficile fuerit foedus commerciorum inter Belgas et Anglos concinnare, ex BASNAGIO (*o*) oſtendit MASCOVIVS (*p*): et tamen impedimenta omnia perrupit legatorum Belgicorum adſiduitas, prudentia, ac conſtantia, documentumque dedit poſteris, nullam eſſe his virtutibus viam inuiam, omniaque recte procedere; ſi dextre ac ſapienter gerantur.

§. XXVIII.

Claſſibus. Praeterea ad tuendam commerciorum libertatem permultum faciunt claſſes, bene inſtructae, quippe quae nec impugnantur facile a gente inimica, et ei metum iniiciunt, vt aequas conditiones admittat. Hae vero vel a priuatis negotiatoribus priuatiſque ſumtibus, vel Principum rerumque publicarum auſpiciis ac impenſis mari immittuntur. Prius vbi fit, naues hae, in claſſis modum conſociatae, hodie vocantur *ein Admiralitaet*, ab Arabica voce *Emir* ſeu *amira*, quod dominum denotat vel praefectum (*q*): olim σύμπλοια vel ὁμόπλοια, quia plures naues armatae coeunt, et ſimul ductu vnius praefecti nauigant, ad vim piratarum hoſtiumque eo facilius profligandam. Et ſane vti neceſſitas per Orientem docuit mercatores, terra continenti negotiantes, vt conſociati in modum exercitus, quem vocant *carauanam*, ſub auſpiciis alicuius ducis iter per loca inhoſpita faciant: ita hac

(i) Ad. Olearii *Itiner. Maſcou. Perſ.* Sleſu. 1663. *fol.*

[k] L' *Ambaſſade de D. Garcias Sylua Figueroa en Perſe*, ex verſione Wicquefortii *Pariſ.* 1667. 4.

[l] Nieuhoff. *Legatio Societatis orient. Indiae in Belgio ad Imperatorem Chinenſem. Amſtelod.* 1666. *fol.*

[m] *Relation de l' Ambaſſade de Mr. de Chaumont a la Cour du Roi de Siam. Pariſ.* 1668. 12.

(n) *Ambaſſades memorables de la Compagnie des Indes Orientales des Prouinces vnies vers les Empereurs du Japon. Amſt.* 1680. *fol.*

(o) Baſnag. *Hiſt. Belg. Tom.* I. *p.* 51. et 493.

(p) Maſcou. *Diſſ. de foed. commerc.* §. VI.

[q] Voſſ. *de vitiis ſerm. Lib.* II. *Cap.* II. Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. Tom.* I. *p.* 387. *ſequ. edit. nou.*

hac cautione multo magis opus eſt iis, qui per mare ad diſſitas gentes negotiandi cauſſa excurrunt, vbi

> *Quid quiſque vitet, numquam homini ſatis*
> *Cautum eſt in horas: et vbi nauita Boſphorum*
> *Poenus perhorreſcit* (r).

Sic ſane huiuſmodi ὁμόπλοια iam antiquiſſimis temporibus placuit Salomoni et Hieramo, Regibus, ad Ophirenſes vela facturis (s), eaque vtebantur et Graeci et Romani, quoties periculi quid imminere videbatur nauigantibus. Eam enim et aliis ſuadet CICERO (t), et ſe ipſum eo praeſidio vti conſtituiſſe ſcribit (u): vt iam non dicam de *archigubernο claſſis Britannicae*, Seio Saturnino, cuius in ipſo iure noſtro (x) mentionem fieri nouimus. Haec ſocietas, ſi conſentiente principe vel republica coaleſcit: ſi fidem patriae ſibique inuicem praeſtat, ſi ingruente aliquo caſu aut periculo quiſque communem ſecuritatem ſupremam ſibi legem dicit, nec ex ſocietate ante tempus diſcedit, ſi denique ſancte ſeruantur leges nauticae, quales Dani (y), Belgae (z) aliaeque gentes de ordine nauigandi, pugnaeque nauticae ratione tulerunt, dici non poteſt, quam ad quaeuis euitanda pericula ſit vtilis; quamque ſalutaris mercatoribus, qui maximam ſaepe fortunarum partem ventis ac fluctibus committere coguntur, duplici expoſiti periculo, ſi praeter breuia et ſyrtes hoſtium quoque ac piratarum vim et iniurias metuere cogantur. Sic priuati ſocietatem nauticam contrahere ſolent. Si vero tanta ſint gentis cuiuſdam in ciues noſtros odia, vt priuata illa praeſidia ſufficere non videantur: nihil ſupereſt, quam vt ipſi Principes et reſpublicae claſſibus mare tutum reddant, ſuiſque ſint praeſidio, quod ab Athenienſibus, Romanis, Hiſpanis, Luſitanis, Gallis, Anglis et Belgis tam feliciter ſaepe factum eſſe nouimus vt lucroſa commercia ſua non modo ſalua praeſtiterint, ſed et ea ſubinde amplificarint.

§. XXIX.

Euenit aliquando, vt gentes quaedam nullum aequitati locum concedere velint, ſed depredationes terra marique faciant, et conquerentibus licet per legatos principibus vel ſatisfactionem praefracte negent, vel poſtulata vanis promiſſis eludant. Eo caſu moribus gentium permittitur ſpecies violentae exſequutionis, quam *ius repreſſaliarum* vocant iureconſulti recentiores, vt gentis tam iniuſtae naues merceſque, vbicumque repertae capi ac ſiſti, ex iiſque laeſis ſatisfieri poſſit (a). Aliquando et repreſſaliis.

bertas,

(r) Horat. *Carm. Lib.* II. *Od.* XIII.
(s) I. *Reg.* VIIII. 27. II. *Paralip.* VIII. 30.
(t) Cicero *Lib.* XVI. *Epiſt. ad Attic.* I.
(u) *Ibid. Epiſt.* IIII.
(x) L. 46. *D. ad SC. Trebellian.*
(y) *Leg. Dan. Lib.* IIII. *Cap.* VII.
(z) Placat-Buch. *Tom.* I. *p.* 523. 479. *ſequ.*
(a) Grot. *de iure belli et pac. Lib.* III. *Cap.* II. §. IIII. *et ſequ.*

Quod quidem nihil, quod a iuſtitia alienum ſit, continere arbitramur. Quamuis enim ita fiat, vt et innocentibus, nullaque nobis iniuria compertis, damni quid inferatur: id tamen hi non magis deprecari poſſunt, quam cladem bellicam. Nam ciues vna cum Principe ſuo perſonam quamdam moralem conſtituunt, et hinc factum principis ciuium factum eſt, nihilque iniuriae fit ciui, qui ob reipublicae ſuae factum aliquid damni ſentit (*b*), quamuis ei recurſus aduerſus ciuitatem, eumue, per quem ſtetit, quo minus eo damno adficeretur, omnino patere debeat (*c*). Quamuis vero et nomen ſit recentius, et hanc pignorationem inter ciues eiuſdem reip. prohibeant leges (*d*): tamen iam antiquiſſimis temporibus eam inter gentes liberas non extra vſum fuiſſe, luculentiſſimis exemplis oſtendit GROTIVS. Iam apud HOMERVM (*e*) Neſtorem, ob ereptos patri ſuo equos, Elidenſium pecora et armenta cepiſſe, legimus. Sed et Romanorum naues pro bonis Tarquiniorum, quorum hereditatem creuerat, Cumis retinuit Ariſtodemus (*f*). At poſtremis ſaeculis ob turbatam commerciorum libertatem eo remedio ſaepe vſae ſunt gentes liberae, quamuis aliquando iuſto plus ſibi indulſiſſe videantur. Primo enim ipſa ratio ſuadet, id ius quod belli veluti praeludium eſſe ſolet, priuatis ſine decreto ſummi imperantis, cui ius belli eſt, non eſſe concedendum: ac proinde in Gallia nemini illo vtendi ius eſt, quam qui a Rege impetrauit *litteras marcae*, quas vocant (*g*), et quidem ab ipſis curiis ſupremis confirmatas (*h*): et in Belgio foederato id occaſionem dedit litibus non mediocribus, quod Zeelandi pro cauſſa communi repreſſalias, inuitis ceteris foederatis, decernere vellent (*i*). Quare tanto minus toleranda eſt audacia priuatorum, hoc iure ſine principum vel reipublicae conſenſu auctoritateque vtentium. Quibus enim belli gerendi ius non eſt, iis nec repreſſalias decernere licet (*k*), quidquid hic obuertant IO. BODINVS (*l*) et ipſe GROTIVS (*m*), *ἀνδροληψίαν* ſeu ius pignorandi exteros, ipſis priuatis concedere non dubitantes. Deinde et id cauendum, ne quid in decernendis repreſſaliis contra pacta et foedera fiat. Quia enim in ſe admodum rigida eſt haec exſequendi ratio, multis foederum legibus eius vſus eſt reſtrictus, cautumque veluti anno MDCLIX. inter Anglos et Belgas, ne repreſſaliae concedantur, niſi princeps, cuius ciuis ſe laeſum exiſtimat, prius principem laedentis adierit, iſque intra tres menſes laeſo ius non dixerit. Et anno MDCLXII. inter Galliae

Regem

(b) Puſend. *de iure Nat. et gent. Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. XIII.

(c) Grot. *de iure belli et pac. Lib.* III. *Cap.* II. §. VII. *n.* 4.

(d) *L. vn. C. vt null. ex vican. l.* 4. *C. de exſequutor. et exactorib.* Nouell. LII. et CLIII.

(e) Homer. *Iliad.* Λ. *v.* 660. *ſequ.*

(f) Liu. *Lib.* II. *Cap.* XXXIIII.

[g] Grot. *ibid. n.* 1.

[h] Corn. van Bynkersh. *Quaeſt. iur. publ. Lib.* I. *Cap.* XXIIII. *p.* 175.

(i) Aitzema *Lib* XXIIII. *p.* 717. *Lib.* XXXXII. *p.* 455. *Lib.* XXXXV. *p.* 1017.

(k) Corn. van Bynkersh. *Quaeſt. iur. publ. Lib.* I. *Cap.* XXIIII. Ziegler. *ad Grot. Lib.* I. *Cap.* XXXIIII. §. 32.

(l) Io. Bodin. *Lib.* I. *de republ. Cap.* X.

[m] Grot. *ibid.* §. VII. *n.* 5.

Digitized by Google

Regem et Belgii foederati ordines conuenit, ne vllus eſſet repreſſaliarum vſus, niſi denegata iuſtitia, eaque denegata non cenſeatur, niſi libellus laeſi communicatus prius ſit cum legato eius principis, contra cuius ſubditos repreſſaliis vti conſtitutum ſit, et niſi intra quatuor menſes laeſo ius dictum ſit (*n*). Haec ergo accurate eſſe ſeruanda, nemo dubitauerit, niſi qui omnem fidem obligationemque inter gentes ſublatam cupiat. Enimuero caueri aliqua ſolent foederibus, quae vel nihili ſunt, vel exitum habere nequeunt. Cuius generis v. a. Corn. van Bynkershoek merito eſſe dixit clauſulam anno MDCIX. induciarum (*o*); et poſtea pacis Monaſterienſis tabulis (*p*) inſertam, *ne repreſſaliae, niſi ſecundum legum Romanarum praeſcripta decernantur*, itemque, quod inter ſe anno MDCCX. pacti ſunt Imperator Maroccanus et Belgii Ordines, vt plane ceſſent repreſſaliae, ſed ſibi inuicem ius et iuſtitiam adminiſtrent. Quemadmodum enim ius Romanum repreſſalias ignorat, rem ipſam vero plane prohibet, adeoque ex eius praeſcripto illis vti nemo poteſt: ita poſterior conuentio plane eſt fruſtranea. Quid enim ſi iuſtitia non adminiſtretur? annon tunc nihilominus recurretur ad repreſſalias? Quare haec ſimiliaque pacta non obſtant, quo minus princeps laeſo ſubdito recepto hoc inter gentes remedio ſuccurrere, et honeſtam habere poſſit hanc libertatem commerciorum tuendi rationem.

§. XXX.

Sed vbi ea omnia expertus eſt Princeps, vt ſubditis ſua conſtet commercandi libertas, et tamen nihil aequi impetrauit: ibi nihil omnino ſupereſt, quam vt iuſta expediat arma, ſibique ius dicat manu, quod nulla alia ratione obtinere potuit. Quum enim iuſtificae hae ſint belli cauſae, ſi quis ſummorum imperantium vel laedat alterum iniuria, vel ius illius interuertat, iniuria, vero ciuibus vel ſubditis illata, in ipſum principem ac rempublicam redundet, quis negauerit ius eſſe ciuitatum rectoribus, vim vi repellere, vel iuſto bello cogere hoſtem ad abolendam iniuriam, et pacem aequis conditionibus faciendam? *Aequiſſima*, inquit Seneca (*q*), *vox eſt, et ius gentium prae ſe ferens: redde quod debes.* Et quum ne a priuato quidem id exigatur, vt ſuo ſe iure priuari iniuria aequo animo patiatur: qua fronte id exigeretur a principe vel republica? Nec quiſquam dixerit, ad principem non pertinere illatam ſubditis iniuriam, quum et ſupra iam demonſtratum ſit, cum commerciorum flore ipſam reipublicae ſalutem eſſe coniunctam, et ideo in ciuitatem coaluerint et aliorum imperia ſubierint liberi homines, vt iuribus ſuis ſine vlla iniuria fruerentur. Et ſane ſi recte Campani ineuitabilem neceſſitatem impoſitam credebant Romanis arma

Ac denique bello.

[n] Bynkersh. *ibid. p.* 173. *ſequ.*

(o) *Pact. induciar. inter Albertum Archiduc. et Ordines Belg. foed.* §. XI.

(p) *Pax Monaſt. inter Hiſpan. et Belg.* §. XXII.

[q] Seneca *Epiſt.* LXXXXVI.

arma pro illis capeſſendi, quod ſe ſuaque omnia illis dedidiſſent (r): quis neget, eamdem aliquando neceſſitatem incumbere aliis principibus rerumque publicarum rectoribus, quorum ciues iure ſuo vi ac dolo malo prohibentur? Et hinc iam ſupra attulimus exempla vetera aeque ac noua bellorum, ob turbata commerciorum libertatem geſtorum, quae iniuſta nemo vmquam dixerit, niſi cui omne bellum iniuſtum videatur. Facile equidem largimur, boni principis eſſe, non ob quamlibet minimam cauſſam arma ſumere, ſed eum expenſurum prudenter, non modo an res alio leniore modo poſſit componi, ſed et an operae pretium ſit, ob leuem quamuis iniuriam confugere ad remedium ipſo ſaepe morbo grauius futurum. Sed quemadmodum parum prudenter, nec tamen iniuſte agere dicimus hominem, qui, ne leue damnum concoquere videatur, ſumtuoſam litem inſtituit: ita non ideo dixeris iniuſte agere Principem, qui et leuem iniuriam, illatam ſubditis armis vindicat, maxime ſi talis ſit iniuria, ex qua hoſtilis alterius animus ſatis ſuperque elucet. Non enim conſiſtere ſolent talia exempla, vnde coeperunt, ſed latiſſimam ſibi plerumque euagandi faciunt viam, vt demum nihil ſuperfuturum ſit ei, qui ſibi minima quaeque extorqueri patitur. Veriſſimum tamen eſt, ſaepe prudentia ac conſiliis plus proficere bonos principes, quam bello et armis, nec vllam eſſe maiorem gloriam, quam ſi ita pacis artibus vtantur, vt nihil auctoritati ſuae, nihil reipublicae ſaluti, nihil denique ciuium iuribus atque opibus decedat, ipſeque potius ſeruaſſe rempublicam, quam aleae expoſuiſſe, videatur.

§. XXXI.

Vota pro potentiſſimo Daniae Rege, optimo Principe, et libertatis commerciorum vindice acerrimo concepta.

Et haec eſt illa immortalis gloria, qua fulget Rex meus multo clementiſſimus. Haec virtus inuſitata, quam in auguſto hoc principe cum omnes exteri, tum ciues maxime, qui ſub mitiſſimo eius imperio viuunt, venerantur. Nihil optimo Regi prius, nihil antiquius eſt, quam felicia praeſtare regna ac prouincias, religionem pietatem, optimarum artium ſtudia, commerciaque in maius prouehere, ciues non modo legibus ſaluberrimis, ſed et incomparabili exemplo, meliores reddere: ita denique pacem colere, vt reipublicae non deſint claſſes, milites, commeatus, et reliqua tuendae pacis praeſidia. Quamobrem ſicuti ciuibus omnibus, ita et mihi, hoc officium imponit pietas, vt vota pro Rege optimo concipiam, Deumque precibus flagrantiſſimis rogem, vt ſaluum praeſtet patrem patriae, religionis ac ſtudiorum ſtatorem, iuſtitiae aſylum, libertatis commercandi vindicem, ſaluam incomparabilem Reginam, ſaluum heredem paternarum virtutum, iuuentutis principem, tantisque bonis, quibus ſub auſpicatiſſimo eius imperio tot regna et prouinciae fruuntur, addat perpetuitatem!

DE

(r) Liu. *Lib.* VII. *Cap.* XXXI. Flor. *Lib.* I. *Rer. Rom. Cap.* XVI.

DE IVRE PRINCIPIS
CIRCA CIVIVM STVDIA.
EXERCITATIO XXXI.

§. I. Cur Minerua in Imperatorum numis vocetur Comes Avg. *§. II. Tranſitio ad inſtitutum differendi de iure principis circa ciuium ſtudia. §. III. Qualia ſtudia hic intelligantur. §. IV. Quid obiici poſſit huic iuri principis? §. V. Earum obiectionum ſolutio: §. VI. Ius hoc principis fluit ex natura et fine ſocietatis ciuilis. §. VII. Idem exigunt ſingularum rerumpublicarum formae. §. VIII. Nec non ipſa ſtudiorum ratio. §. IX. Exempla principum, hoc iure ſuo cum laude vtentium. §. X. Conſiſtit illud primo in ingeniorum delectu. §. XI. An princeps recte probibeat, quo minus promiſcue omnes ad litterarum ſtudia animum adpellant? §. XII. Abuſus huius iuris. §. XIII. Per quos principem hunc delectum habere deceat? §. XIV. Idem deinde ius principis ſeſe exſerit circa ſcholas et academias. §. XV. Vindiciae huius iuris aduerſus canoniſtas. §. XVI. Tertio et circa reliquas ſocietates literarias hoc ius verſatur. §. XVII. Itemque quarto circa itinera litteraria ciuium. §. XVIII. Nec non quinto circa ſtipendia litteraria et praemia diligentiae. §. XIX. Sexto circa explorandos ciuium profectus. §. XX. Septimo circa ſocietates, ad excolendas artes mechanicas pertinentes. §. XXI. Octauo circa docendi diſcendique rationem praeſcribendam. §. XXII.*

Nono circa impedimenta, quae artium incrementis obſtant, remouenda. §. XXIII. *Felicitatis reipublicae, in qua iure hoc ſuo vite vtitur princeps.* §. XXIV. *Concluſio diſſertationis.*

§. I.

Cur Minerua in numis Imp. vocetur COMES AVG.

PRaeclare MONETARVM nomen tuentur veteres Romanorum numi, quorum tot myriades, incredibili litterarum bono, tulerunt aetatem, maximaque cura pro eo, ac decet, in fortunatiorum gazophylaciis adſeruantur. Quemadmodum enim *moneta*, recte hoc obſeruante ISIDORO (*a*), *a monendo* nomen accepit, ac proinde in gloſſa PHILOXENI vocatur *μνημοσύνη*, ita de tam multis iiſque praeſtantiſſimis rebus nos admonent vetera illa Romanorum numiſmata, vt quum EZECH. SPANHEMIVS *de eorum vſu ac praeſtantia* vaſtum elaboratiſſimumque opus adornarit, is tamen omnem eorum vtilitatem adeo non exhauſerit, vt poſt tantam meſſem aliis maximum ſpicilegium reliquiſſe videatur. Rem iam vnico, eoque perelegante exemplo illuſtrare iuuat, numis puta, qui exſtant, Tetrici (*b*), Probi (*c*), Diocletiani (*d*) et Maximini (*e*), Imperatorum, in quibus conſpicitur Minerua galeata, dextra praeferens oleae ramum, ſiniſtra clypeum, humi poſitum, inuerſamue haſtam, cum epigraphe: COMES AVG. His enim admoneri videmur, non poſſe principes rectoreſque rerum publicarum carere praeſidio ſapientiae, quam iam PLVTARCHVS (*f*) ἄρχοντα πάρεδρον, καὶ φύλακα ἐγκαθιδρυμένον, *comitem principis, cuſtodem ac adſeſſorem indiuiduum eſſe* oportere, prudenter obſeruauit. Quamuis vero iis temporibus tantum non omnes, qui dignitate quadam palatina fungebantur, COMITES AVGG. (*g*) quidam etiam eorum ob interiorem admiſſionem AMICI ET COMITES AVGG. vocarentur (*h*): vix tamen Imperatores, dum Mineruae id cognomen tribuerunt, has dignitates in animo habuiſſe crediderim: nec probabile videtur, principes illos ſuperſtitioſiſſimos Deum tam magnam ſibique tam venerabilem adminiſtris ſuis aequiparare, et, vti tum loquebantur (*i*), *comitiuae honore ac cingulo donare* voluiſſe. Quare potius cogitaſſe eos arbitror de Minerua, quae adſcita Mentoris forma comitem ſe fore Telemacho, ita promittit apud HOMERVM (*k*):

Τοῖος γάρ τοι ἑταῖρος ἐγὼ πατρώϊός εἰμι,
Ὅς τοι νῆα στελῶ, καὶ ἅμ᾽ ἕψομαι αὐτός.

En

[a] Iſidor. Hiſpal. *Origin. Lat. Lingu. Lib. XV. Cap. XV.*

[b] Anſelm. Banduri *Numiſm. Imp. Tomo* I. *p.* 408.

(c) Laur. Beger. *Theſaur. Brandeb. Tomo* II. *p.* 767. Car. Patin. *in Indice Numiſm. Imp. p.* 406. Banduri *ibid. p.* 447. 460. 480.

(d) Idem *ibid. p.* 26.

(e) Idem *ibid. p.* 68. 82.

(f) Plutarch. *ad principem inerudit. p.* 779.

(g) Barn. Briſſon. *de verb. ſignif. voce Comes.*

(h) Gruter. *Inſcript. p.* MC. 5. *Tomo* II.

(i) Caſſiodor. *Variar. Lib.* II. *Cap.* XVI. *l.* 6. *C. de princip. agent. in reb.*

[k] Homer. *Odyſſ.* B. *v.* 286.

En ſocium talem, vetereinque parentis amicum,
Qui tibi do nauem, ſimul et COMITABOR *euntem.*

Talem ſibi nimirum Mineruae comitatum exoptarunt illi principes, qualem Telemacho contigiſſe fabulatur poeta, vt, quemadmodum hic, eius Deae ope ac conſilio, omnes hoſtium inſidias, omniaque pericula feliciter effugiſſe dicitur, ita ipſi maximis periculis, quibuſcum coniuncta eſſe ſolent magna imperia, duce ſapientia, feliciter defunguntur. Alios equidem Imperatores in numis ſuis HERCVLEM COMITEM AVG. (*l*) SOLEM COMITEM AVG. (*m*) et VICTORIAM COMITEM AVG. (*n*) celebraſſe comperio, iiſque emblematibus oſtendere eos voluiſſe conſtat, ſibi inuicto robore, ſumma prouidentia, victoriis denique ac triumphis opus eſſe ad tuendam amplificandamque rempublicam, at noſtri principes, exemplo Agamemnonis, qui ſibi decem, non Achilli, aut Vlyſſi, ſed Noſtri, ſimiles exoptabat (*o*), comitem ſibi adiungere malunt Mineruam, non ignari, neque Herculeum robur, neque ſplendidiſſimos triumphos, niſi comes adſit ſapientia, ſeruare poſſe rempublicam, eam vero propemodum oppreſſam, ſaepenumero non modo ſeruaſſe, ſed et in integrum reſtituiſſe principum ſapientiam. Non enim haec inermis, ſuiſque deſtituta eſt praeſidiis, ſed, ſicuti in numis noſtris Minerua altera manu oleam, altera haſtam ac clypeum praefert, ita hoc ipſum ſchema docet, ſapientiam, omnibus pacis bellique artibus munitam; et vtroque reipublicae tempore COMITEM AVGVSTORVM principum eſſe fidiſſimam. Et haec quidem etiam Stoicorum fuit ſententia, dum ſolum ſapientem regem, ſolum magiſtratui gerendo idoneum, ſolum opulentum, ſublimem, fortem, eſſe, profeſſi ſunt (*p*): nec aliud voluit MENANDER (*q*), dum dixit:

Τῷ διαβιῶσθαι πράγματα
Ἕκαστ᾽ ἐστιν καὶ λογίσασθαι κατὰ τρόπον,
Ἄρχων, στρατηγὸς, ἡγεμὼν δήμου, πάλιν.
Σύμβυλος, ὁ διαφέρων λογισμῷ πάντ᾽ ἔχει.

Aetate in hominum nil, pater, praeſtantius
Ratione conſilioque. Nam res qui ordinat,
Viaſque agendi recte diſponit ſibi,
Princeps, et imperator, conſiliarius,
Plebiſque dux eſt. Cuncta habet, cui mens adeſt.

Id ergo monere voluerunt veteres, dum COMITEM AVG. laudarunt Mineruam: recte profecto et ſapienter, ſi pro Minerua comitem ſibi ſumſiſſent veram illam ac diuinam ſapientiam, quam ita loquentem indu-

(l) Banduri *ibid. p.* 129. 255. 297. 400. 401. 402. 406. 408. *et* 411. 460.
(m) Idem *ibid. p.* 164. 174. 226. 248. 258. 269.
(n) Idem *ibid. p.* 118. 311. 318. 320.
(o) Homer. *Iliad. B. v.* 371.
(p) Laert. *Lib. VII. ſegm.* 122.
(q) Io. Stobeus. *eclog. ethic. Cap.* IIII.

inducit Rex ſapientiſſimus (r) : *Meum eſt conſilium et ratio . Ego prudentia ſum , mea eſt fortitudo . Per me reges regnant et gubernatores iuſta ſciſcunt . Per me principes imperant , illuſtresque ſunt omnes orbis praeſides .*

§. II.

Tranſitio ad inſtitutum differendi de iure principis circa ſtudia ciuium.

Qui alterum , tamquam indiuiduum comitem in contubernium adſciſcit , is procul dubio et comitis ſui comes eſt . Adeo enim mutuum eſt hoc officium , vt alter alteri ſit praeſidio , alter alterius ope , conſilio , cuſtodia , fruatur , nec vmquam vnus ab alterius latere diſcedat , et vterque vere dicere poſſit , quod ait apud Evripidem (s) Antigone :

> πόμπιμον
> Ἔχεις ἐμ', ὥστε ναυσίπομπον αὔραν.
> *Comitem*
> *Me habes , vt ſecundum ventum comitantem naues .*

Quemadmodum ergo Minerua , id eſt , ſapientia indiuidua Comes Avg. eſt : ita auguſti principes ſunt indiuidui Mineruae comites ; dum honeſtarum artium ſapientiaeque ſtudia defendere , ornare , et ad ἀκμὴν magis magiſque indies prouehere , pulcrum ſibi atque honorificum eſſe , arbitrantur . Hinc quod olim ad Herculis ſui officium pertinere credebat fabuloſa antiquitas , puta , vt ſit ΜΟΥΣΑΓΗΤΗΣ , et quibuſuis optimarum artium ſtudiis praeſtet patrocinium : id ad bonum principem refert Evmenivs (t) , dum ſcribit : *Aedem Herculis Muſarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia cenſoria fecit : non id modo ſequutus ; quod ipſe litteris et ſummi poetae amicitia duceretur , ſed quod in Graecia , quum eſſet imperator , acceperat* , *Herculem* Mvsageten *eſſe* , *id eſt* , Comitem Dvcemqve mvsarvm. *idemque primus nouem ſigna ex Ambracienſi oppido tranſlata , ſub tutela fortiſſimi numinis conſecrauit ; vt res eſt , quia* mvtvis opibvs et praemiis *iuuari ornarique deberent , Muſarum quies defenſione Herculis , et virtus Herculis voce Muſarum .* Reliqua non addo , id monuiſſe contentus , Herculem Muſageten illi , vt ex inſequentibus patet , eſſe quemuis bonum principem , comitem ac ducem Muſarum , ſtatoremque optimarum artium , cuius ad iura ac officium vel id maxime pertinet , vt quaeuis honeſtarum artium ſtudia ſub eius cura ac patrocinio floreant , ex iiſque reſpublica fructum capiat multo vberrimum . De quo quidem ivre principis circa civivm stvdia dum iam differere animus eſt , Deum o. m. omnis verae ſapientiae auctorem , vt id bene vertat , pia mente precor .

§. III.

Qualia ſtudia hic intelliguntur ?

Quum ius illud ſublime principis , quod paullo accuratius iam explicare conſtituimus , circa ciuium stvdia ſeſe exſerat : quibuſnam de

(r) *Prouerb. VIII. 14. ſequ.*
(s) Euripid. *Phoeniſſ. v. 1706.*
[t] Eumen. *panegyric. pro ſchol. inſtaur. Cap. VII.*

de ſtudiis hic acturi ſimus, in ipſo ſtatim limine videtur exponendum. Et quidem STVDIVM generatim eſt omnis animi corporiſque exercitatio, ad habitum, in certa arte certoue vitae genere adquirendum, ſuſcepta, vel vt CICERO (r) definit, *animi adſidua et vehemens ad aliquam rem adplicata occupatio*. Vtramque eodem redire definitionem, facile patet. Quamuis enim corpori nullas ea in re partes tribuere videatur CICERO: fieri tamen non poteſt, quin adſidua et vehemens animi contentio etiam in corpore agilitatem incredibilem, motuſque fini, quem ſibi quiſque propoſuit, accomodatos producat. Vnde ipſum *ſtudii* vocabulum Latini formarunt a Graeco σπουδῆ, Graeci vero *σπουδὴν ἀπὸ τοῦ σπεύδειν*, id eſt, *a feſtinando vel properando* (s), quia omne ſtudium et mentem, et corpus, incitat, ac veluti calcaria ſubdit, vt quod quiſque concupiſcit, id eo citius celeriuſque adſequi conetur. Prout vero minus magiſue late patet illa corporis animique exercitatio: ita et ipſum ſtudii vocabulum modo ſtrictius, modo latius, accipitur. Strictiſſime iureconſulti ciuilem illam, quam ipſi excolunt, ſapientiam STVDIVM (t); et ipſos iureconſultos, etiam veteranos, et qui iam regnum aliquod forenſe tenebant, STVDIOSOS adpellabant (u). Aliquando eo nomine veniunt omnes artes, quibus ad humanitatem ac ſapientiam inſtituimur, quaſque veteres et *litterarum* (x), nec non *diſciplinarum ſtudia* (y) vocaſſe nouimus. Et eo ſenſu poeta Venuſinus (z):

Et STVDIIS *annos ſeptem dedit.*

Nec non VELLEIVS PATERCVLVS (a): *Pacatis bellis ciuilibus, ad erudiendam liberalibus diſciplinis ſingularis indolem iuuenis, Apolloniam eum in* STVDIA *miſit*. Vbi *ſtudia* cum reliquas artes liberales, tum philoſophiam maxime, ſuo ambitu complecti, res ipſa docet. Et ſunt ſane hae artes ſingulari quodam ac praecipuo ſtudio digniſſimae, quippe quae *adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis ſolatium ac perfugium praebent: quae delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur* (b); quae denique ſemel deguſtatae adeo animum ſui dulcedine ſuauitateque permulcent, vt nulla in re difficilius, quam in earum ſtudio, modum teneamus. Quamobrem nec mirum eſt, eam liberalium artium ἐγκυκλοπαιδείαν ob eximiam dignitatem STVDIORVM nomen κατ' ἐξοχὴν tuliſſe. At praeterea latiſſima eſt vocabuli notio, quando omnia vitae genera, ad quae quis animum adpellit, STVDII vel STVDIORVM nomine veniunt. Quo ſenſu ſenex ille TERENTIANVS (c):

Quod

(r) Cicero *de inuentione Lib. I. Cap. XXV.*

(s) Ger. Ioann. Voſſ. *Etymolog. ſub voce Spica p.* 562.

(t) *L.* 1. §. 2. D. *de iuſt. et iure.* Moxill. *Obſeru. Lib. I. Cap. XI.*

(u) *L.* 1. *D. de offic. adſeſſ. l.* 9. *D. de poen. l.* 4. *D. de extraord. cognit.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XII. Cap. XIII.*

(x) Cicero *de haruſp. reſponſ. Cap.* VIIII.

(y) Quinctilian. *Inſtit. Orat. Lib.* I. *Cap. X.*

(z) Horat. *Lib.* II. *Epiſt.* II. *v.* 82.

(a) Vellei. Patercul. *Lib.* II. *Cap.* LVIIII.

(b) Cicero *pro Archia Cap. VII.*

(c) Terent. *Andr. Act.* I. *ſcen.* I. *v.* 28.

Quod plerique omnes faciunt adoleſcentuli,
Vt animum ad aliquod STVDIVM *adjungant, aut equos*
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philoſophos:
Horum ille nihil egregie praeter cetera
STVDEBAT, *et tamen omnia haec mediocriter.*

Nimirum veteres, ceu recte obſeruat VOSSIVS (*d*), quaſdam artium ac ſcientiarum veluti claſſes conſtituerant, aliaſque dixerant φαύλας, ἀνελευθέρους, βαναύσους, ἀγοραίους, id eſt *viles*, *illiberales*, *ſordidas*, ac veluti *circumforaneas*, in quem cenſum omnes fabriles ac ſellularias, quas opificia adpellamus, referebant: alias *populares*, in quibus apud Graecos omnes pueri, teſte ARISTOTELE (*e*) exercebantur, quales erant grammatiſtice, gymnaſtice, muſice et ars pingendi: alias ἐγκυκλίους vel ἐλευθερίους, id eſt, *orbem diſciplinarum*, vel *artes liberales*, puta arithmeticam, geometriam, muſicam, aſtronomiam, grammaticam, rhetoricam et dialecticam: alias denique *ſublimiores* et veluti *principes*, quarum in numerum diſciplinas philoſophicas referebant. Ex his artium ſcientiarumque claſſibus plerumque duas poſteriores duntaxat *ſtudiorum* nomine dignas iudicabant: de prioribus inualuerat opinio, artibus illis neſcio quid ſordium haerere, eaſque non modo indignas ingenuorum hominum ſtudio (*f*), ſed et ciuibus ingenuis reipublicae ex voto optimae plane eſſe adimendas (*g*). Qua quidem ſententia nihil poteſt fingi abſurdius. Quum enim ipſe ARISTOTELES, (*h*) eodem alioquin in luto haerens, πᾶσαν τέχνην ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι, *omnem artem boni aliquid adpetere*, fateatur: cur vllam earum, quae reipublicae vtilitatem adfert, ſordidam exiſtimemus? Ideone, quod in rebus ſordidis occupantur? Quaſi in re magis ſordida verſentur mercatores, fabri, piſtores, quin cerdones et fullones, quam poëtae, id ſaepe omni ſtudio agentes, vt omnes nequitias turpiſſimoſque Veneris luſus inſidioſa oratione exornent. An, quia non tam ingenio, quam manu exercentur? Quaſi ſordidum ſit omne, quod manu paratur, et non potius veriſſimum ſit illud HESIODI (*i*):

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος.
Otia ſunt probrum, ſunt nulla negotia probrum.

An denique quod indignae ſunt illae artes libero homine, vel earum ſtudium minorem, quam liberales, vtilitatem adferunt? Quaſi vero indignum quid perſona ſua faciant, qui ſtudio, cui par ingenium ab ipſo bonorum omnium auctore Deo acceperunt, animum adiungere, quam artes liberales ac ſublimiores, inuita Minerua, addiſcere malunt: et quaſi facilius ac minore cum incommodo opificibus careat reſpu-

(d) Voſſ. *de art. et ſcient. nat. et conſtit. Lib.* I. *Cap. I.*

(e) Ariſtotel. *Polit. Lib. VIII. Cap. III.*

(f) Cicero *de Offic. Lib.* II. *Cap. XXXXII.*

(g) Ariſtotel. *Polit. Lib. VII. Cap.* VIIII. *et* X. Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib.* II. *p.* 98. Aelian. *Var. Hiſt. Lib. VI. Cap. VI.*

(h) Ariſtotel. *Ethic. ad Nicom. Lib.* I. *Cap.* I.

(i) Heſiod. *ἔργ. καὶ ἡμέρ. v.* 309.

reſpublica, quam rhetoribus, criticis ac poetis. Quare tantum abeſt, vt tam arctis limitibus circumſcribendam putemus ſtudiorum notionem, vt eius vocabuli ambitu omnes honeſtas artes complectamur, illoſque demum aequo Ioue iudicare exiſtimemus, qui et vtiliſſimas reipublicae eſſe has artes cenſent (k), et auctores ſunt bono principi, vt non modo ſapientiae ac litterarum, ſed et vulgarium quarumuis artium, ſtudia ad curam ſuam reuocet, nihilque faciat reliqui, vt haec aeque, ac illa, a ciuibus excolantur, et ad maiorem, ſi fieri poteſt, perfectionem prouehantur.

§. IV.

Quo latius vero ius hoc principis circa ciuium ſtudia patet: eo minus dubitandum eſt, quin illi iuſto plus tribuere velle quibuſdam videamur. Primo enim ciues non eo fine coaluiſſe dicent in rempublicam, vt ſe vni paucisue in ſeruitutem addicerent, ſed vt ſub imperantium tutela ac patrocinio vera libertate tanto ſecurius fruerentur. Inde enim eſſe, quod ſummus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES (l), ciuitatem κοινωνίαν τῶν ἐλευθέρων, *communionem liberorum hominum* adpellare non dubitarit. Atqui nihil eſſe ſtatui herili propius, quam imperium illud, quod ſibi princeps in ciuium ſtudia adroget. Quod in Priapi ſtatuam luſit poeta (m): *Quid obiici poſſit huic iuri principis?*

Non me Praxiteles Scopaſue fecit,
Nec ſum Phidiaca manu politus:
Sed lignum rude villicus dolauit,
Et dixit mihi: Tu Priapus eſto:

idem de ſeruis dici poterat, *de quibus domini curam eſſe*, ait COLUMELLA (n), *cui quemque officio praeponere conueniat, et qualibus operis deſtinare*. Hi nimirum, audita heri voce: Tu villicus, tu vero actor, tu bubulcus, tu agaſo eſto, in ſolo obſequio ſibi relictam eſſe gloriam experiuntur. Quid vero intereſt, inquient, inter viliſſimum quodque mancipium, et ciuem, cui non relinquitur naturalis illa facultas faciendi, quod velit, artemque honeſtam, qua ſibi ſuiſque victum amictumque quaerat, ſuo arbitrio eligendi? Deinde ipſius ingenii humani eam eſſe dicent naturam ac indolem, vt nullius inter mortales imperium admittat. Nullis enim legibus parere intellectum, nullam iſtum vim metuere, quin eum ſolum, libertate inexpugnabili fretum, Manliana etiam imperia impune adſpernari. Addent, ne ardorem quidem illum, naturalemque ad artem quamdam impetum, qui in quouis ſtudio, tamquam primum, ſecundum, vltimum eſt, ab alterius iuſſu ac voluntate, ſed a cuiuſque natura et indole pendere, et hinc prudenter monere ſapientes (o):

Tu nihil inuita dices facieſue Minerua.

(k) Hertius *Elem. Polit. Part.* II. *ſect.* II. §. XXX.

(l) Ariſtotel. *Polit. Lib.* III. *Cap.* IIII.

(m) *Luſus Priap. n.* 10.

(n) Columella *de re ruſt. Lib.* I. *Cap.* VIII.

(o) Horat. *de arte poet. v.* 385.

Quum ergo ipſa experientia doceat, quod pridem obſeruauit SENECA (*p*), *male reſpondere coacta ingenia*: ecquem dubitaturum, quin cuilibet permittendum ſit, vt naturam ſequutus ducem, ei ſtudio adiungat animum, ad quod ſe naturali quadam cupiditate ſentiat inflammari? Denique erunt ſortaſſis qui male ominentur ſtudiis artibuſque, tanta ſeruitute oppreſſis: Vti enim tum demum florere artes, et quaſi lacertos mouere conſtat, quando ſalua ciuibus eſt libertas, eas ſuo arbitrio excolendi: ita periculum eſſe clamabunt, ne ius illud, quod principi vindicamus, earum flori incrementiſque laetioribus officiat, omnemque bonam artem, quod de Domitiani temporibus conqueritur TACITVS (*q*), *in exſilium agat*. Quae quum ita ſint, ſatius quibuſdam videbitur, libera ab omni imperio eſſe ſtudia ciuium, quam eadem a ſummo eius arbitrio ac voluntate pendere.

§. V.

Earum obiectionum ſolutio.

Enimuero haec omnia, ſi paullo accuratius, et adhibita in conſilium ratione, expendantur, ita comparata ſunt, vt ne ſpecioſa quidem, nedum ſolida, videantur. Quod enim ad primum illud argumentum attinet, male profecto colligeres, ciues, ſi principi circa eorum ſtudia ius aliquod concedatur, ſeruitutis periculum adituros, neque ſequitur, vt, quia domini ſeruorum ſtudia regunt, ideo et ciues, quorum ſtudia princeps ad reipublicae vtilitatem dirigit, pro ſeruis ſint habendi: niſi et liberos, quorum ſtudia parentes et paedagogi moderantur, triſtem ſeruire ſeruitutem fatearis. Permultum profecto intereſt, quo quidque animo, quoue conſilio fiat. Regunt ſeruorum ſtudia domini: verum non illorum, ſed ſui cauſſa, parendumque eſt ſeruis, modo domini imperent *ὀ τὸ τύχης ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον*, *non quod fortunae, ſed quod naturae congruit*, vti eleganter monet PHILO (*r*). Regunt liberorum ſtudia parentes, at non vt ſibi, ſed vt liberis, rei nondum intelligentibus, conſulant. *Quia enim vtile eſt iuuentuti regi*, inquit SENECA (*s*), *impoſuimus illi quaſi domeſticos magiſtratus*. Regunt denique ciuium ſtudia principes, at reipublicae cauſſa, cuius ratio non conſtat, niſi ſinguli ciues omnes ingenii vires eius ſaluti attemperent. Deinde facile quidem largimur, non poſſe cogi intellectum humanum, vt adprehendat, quod adprehendere non poteſt, vel, quod falſum eſſe perſpicue intelligit, pro vero; quod verum eſſe nouit, pro falſo habeat: ſed quis, quaeſo, niſi MACHIAVELLVS (*t*) vel HOBBESIVS (*u*) aliquis, tale ius, ſumma cum iniuria coniunctum, principi tribuat? Enimuero quemadmodum nullum principis imperium eſt in religionem, hominiſque conſcientiam (*x*), et illi tamen ius circa religionem vel ſacra denegari non

(p) Seneca *de tranquillit. animi Cap. VI.*

[q] Tacit. *vit. Agric.* Cap. II.

(r) Philo *Lib. II. de Legib. ſpeciali libro. p. 708.*

(s) Seneca *de Benefic.* Lib. III. Cap. XI.

(t) Conring. *praefat. ad Machiauelli principem p. 20. ſequ.*

(u) Hobbeſ. *Leuiathan Lib. II. Cap. XVIII. p. 68. ſequ.*

{x} Grot. *de iure belli et pacis Lib. II. Cap. XX. §. XXXXVIII. ſequ.*

Digitized by Google

non poteſt: ita, quamuis in ipſas artes et ſcientias nihil iuris ſit principi, idque adeo verum ſit, vt facilius hominibus, quam vlli vocabulo, ius ciuitatis dare poſſit (*y*): ei tamen ius aliquod circa artes merito vindicamus, quod ad iuuandas potius ornandaſque illàs, quam ad ciues obtorto collo atque inuita Minerua ad certa vitae genera pertrahendos, eſt comparatum. Denique poſtremum, quod attulimus, argumentum plane eſt *ἀπροσδιόνυσον*. Non enim a principe huiuſmodi periculum imminet artibus ac ſcientiis, ſed a tyranno. Ille enim *vtilitatem ciuium ſic tuetur, vt, quaecumque agit, ad eam referat, oblitus commodorum ſuorum* (z): hic nihil, quod ciuibus vtile eſt, ſibi ſalubre putat.

Non vulgi cura tyranno:
Dum ſua ſit modo tuta ſalus.

Suſpectum ei eſt, quidquid eminet, ac proinde idem omnium tyrannorum eſt conſilium, ac olim Tarquinii et Periandri, qui, quid fieri vellent, ſummis papauerum capitibus baculo decuſſis, per ambages oſtendebant (*a*). Hinc inter eorum artes eſt, teſte ARISTOTELE (*b*), *μήτε παιδείαν ἐᾶν μήτε ἄλλο μηδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντα φυλάττειν, ὅθεν γίνονται δύο, φρόνημά τε καὶ πίστις, καὶ μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ἐπιτρέπειν γίνεσθαι σχολαστικούς. nec diſciplinam permittere, nec aliud quidquam huiuſmodi: ſed omnia cauere, vnde ſolent oriri haec duo, ſpiritus magni et fides: ac proinde neque ludos litterarios ſinere coli, neque alios conuentus, in quibus honeſto ocio homines fruuntur.* Hinc ſub Domitiano ſimilibuſque principibus Roma vidit expelli ſapientiae profeſſores (*c*), inertiam coli pro ſapientia (*d*), nec minus periculi ex magna, quam ex mala, fama eſſe (*e*). Quae omnia non eſt, quod a bono principe metuamus, qui ſatis intelligit, ſe tanto florentiorem habiturum rempublicam, quanto laetius in ea ſapientia, virtus, omneſque bonae artes efflorescant.

§. VI.

Quum ergo tam leuicula ſint, quae huic principum iuri obuerti poſſe videntur: facile vnuſquiſque intelliget, fundamentis illud niti firmiſſimis, quorum praecipua tantum hic conſectari iuuabit. Primo itaque ciuitatem in ſocietate, ſocietatem in plurium hominum in eumdem finem, eademque media conſenſu conſiſtere, inter omnes conſtat (*f*): idque adeo extra omnem dubitationis aleam poſitum ſemper viſum eſt, vt ideo rempublicam *eadem velle, eademque nolle*

Ius hoc principis fluit ex natura et fine ſocietatis ciuilis.

(y) Sueton. *de illuſtr. grammat. Cap. XXII.*
(z) Cic. *de offic. Lib. I. Cap. XXV.*
(a) Liu. *Lib. I. Cap. LIII.* Flor. *Lib. I. Cap. VII.* Ariſtot. *Polit. Lib. III. Cap. VIIII. et Lib. V. Cap. X.*
(b) Ariſtot. *ibid. Lib. V. Cap. XI.*
(c) Tacit. *Agric. Cap. II.* Gell. *Noct. Attic. Lib. V. Cap. XI.*
(d) Tacit. *Agric. Cap. VI.*
(e) Idem *Annal. Lib. III. Cap. LV. et Lib. XVI. Cap. VII.*
(f) Dn. Praeſ. *Elem. iur. nat. et gent. Lib. II. §. XIIII.*

dixerint (*g*), eamque tamquam vnam aliquam perſonam conceperint animo, quia *in quibus eadem ſtudia ſunt, eaedemque voluntates, in his fit, vt aeque quis altero delectetur, ac ſeipſo, efficiaturque id, quod Pythagoras vult in amicitia, vt* VNVS *fiat* EX PLVRIBVS (*h*). Quum vero inter contraria hominum ſtudia ſperandum non ſit, vt tot myriades veluti per conſpirationem vnum idemque velint ac nolint: id vnum ſane relinquitur, vt ciues voluntates ſuas voluntati ſummi imperantis ſubmittant, in quo et officium bonorum ciuium poſitum eſſe, recte obſeruauit EPICTETVS (*i*). Quare princeps idem reipublicae praeſtat, quod mens corpori. Quemadmodum enim illa non modo totum corpus, ſed et omnia eius membra mouet ac regit, vt, quod toti vere proſit, peragant, nec ſaluum eſſet totum corpus, niſi membra ſingula mentis imperio parerent: ita principis eſt, ciues, tamquam magni corporis membra ac artus, ita regere, vt quiſque eas partes reipublicae, quae eius ingenio viribuſque conueniunt, cum laude agat. Opus reipublicae eſt milite eiuſque ducibus, opus eſt viris rerum ciuilium gnaris, qui ſint in principis conſilio, opus iuris peritis, qui vice ſacra iudicent, viris prudentibus qui aerario ea, qua par eſt, integritate praeſint, qui ſanctiſſimo legatorum munere apud exteros fungantur, qui ſacra faciant, docendique munere fungantur. Nec minus reſpublica indiget mercatoribus, artificibus, opificibus, nautis, agricolis, qui diuerſiſſimorum ſtatuum homines tamquam totidem magni iſtius corporis membra conſiderandi ſunt. Quum ergo princeps vniuerſum corpus regat: ad eius quoque officium pertinebit, curare, vt ſingula membra ſuis officiis recte fungantur, adeoque operam dare, vt et ſtudia quarumlibet artium floreant in republica, et ciuium quiſque illud excolat vitae genus, in quo vere prodeſſe poſſit reipublicae. Quin tantum abeſt, vt hanc curam abiicere debeat bonus princeps, vt, niſi hic admodum ſit oculatus, facile ſummum periculum reipublicae immineat. Quum enim Athenas nauarchorum peſſumdederit imperitia (*k*), Romae inſcitia temeritaſque legatorum paene exitio fuerit [*l*], Hebraeorum denique rempublicam florentiſſimam euerterit conſiliariorum imperitia (*m*): quis neget, idem et hodie euenire poſſe, niſi princeps det operam vt et ciuium in omni ſtudiorum genere praeſtantiſſimorum ſit copia, et quiſque iis reipublicae partibus, ad quas a natura factus ſummaque arte perpolitus eſt, fungatur?

§. VII.

Idem exigunt ſingularum rerumpublicarum formae. Praeterea id ius, eamque curam reipublicae rectorum ipſas rerumpublicarum formas diuerſiſſimas exigere, iam pridem obſeruauit ſummus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES (*o*). Quum enim non vna eademque omnibus gentibus placeat imperii ratio, ſed aliae principa-

(g) Apulei. *de habit. Doctr. Platon. Lib.* II. *p.* 25.

[h] Cic. *de offic. Lib.* I. *Cap.* XVII. et *Catilin.* IIII. *Cap.* VII.

(i) Arrian. *Diſſert. Epictet. Lib.* I. *Cap.* XII.

[k] Xenoph. *Hiſtor. Graec. Lib.* II. *Cap.* I. §. XVI.

(l) Liu. *Lib.* V. *Cap.* XXXVI.

(m) 1. Reg. XII. 8. *ſequ.*

(o) Ariſtot. *Polit. Lib.* VIII. *Cap.* I.

Digitized by Google

cipatum, aliae optimatium imperium, aliae populare regimen reliquis rerumpublicarum formis anteferendum eſſe, cenſeant, pleriſque genus reipublicae vel ex duabus, vel ex omnibus ciuitatum formis conflatum, quod veteres omnium optimum praeſtantiſſimumque habuerunt (*p*), adrideat: per multum ſane intereſt, cuinam ex his formis accommodatius videatur populi cuiusdam ingenium. Sunt ſane, qui ne regibus quidem, niſi ex libidine, parent (*q*): alios ad herum recipiendum natura factos, dixeris: alios ad regnum, alios ad optimatium imperium procliuiores, alios aequalitatis amantiſſimos eſſe. Graecorum barbarorumque exemplis oſtendit ARISTOTELES (*r*). Quaecumque vero reipublicae forma ſemel placuerit: nihil prius, nihilque antiquius habere debent ciuitatum rectores, quam vt ciues adſueſiant illi formae, atque ita inſtituantur, vt eam non modo aequo animo ferant, ſed et ament, ac non minus, quam ſeipſos, ſaluam eſſe cupiant. *Δεῖ γὰρ*, inquit philoſophus (*s*), *πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. Τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης τὸ οἰκεῖον, καὶ φυλάττειν εἴωθε τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς. Οἷον τὸ μὲν δημοκρατικὸν δημοκρατίαν, τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν ὀλιγαρχίαν. Ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιστον ἦθος βελτίονος πολιτείας. Oportet enim apte ad ſingulos verſari in republica. Indoles namque cuiusque reipublicae ſua ac propria; et tueri ſingulas ſolet, et initio conſtituere, veluti popularis indoles popularem, oligarchica oligarchiam. Semper autem optima indoles et mos cauſſa eſt melioris reipublicae.* Hinc maxime porro intereſſe oſtendit legiſlatoris, vt curam adhibeat puerorum inſtitutioni, et diſciplinam publicam eamdem ac vniformem ac ciuibus omnibus praeſcribat: eoque nomine laudat Lacedaemonios *καὶ πλείστην ποιοῦντας σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινῇ ταύτην, plurimum ſtudii impendentes pueris, et id quidem publice*, qua in re et XENOPHONTEM (*t*), et PLVTARCHVM (*u*) habet conſentientes. Hactenus ARISTOTELES, cuius praeceptis nihil poteſt eſſe ſapientius, nihil ſalutarius. Niſi enim ita inſtituantur ciues, vt ament reipublicae ſuae ſtatum, ad eiusque conſeruationem felicitatemque omnia referant: alterutrum euenire neceſſe eſt, vt aut ciuitatem ſibi exoſam, ſi poſſint, deferant, aut rebus nouis ſtudeant, omnemque praeſentem ſtatum euertendi occaſionem ſpeculentur. Obſeruauit ſane HERM. CONRINGIVS (*x*), patrum noſtrorum memoria Cretenſes, non ob aliam cauſſam, quam quod non adſueti eſſent regimini oligarchico, et iuuenum quorumdam patriciorum iniuriis laceſſerentur, clam ſollicitaſſe Turcarum auxilia, eaque induxiſſe in inſulam, easque fuiſſe primas veluti ſcintillas ex quibus exarſerit ferale illud bellum Creticum, quod vnum maxime poſt hominum memoriam vires florentiſſimae Venetorum reipublicae attriuerit. Nec cuiquam ignotum eſt, quid

Bel-

(p) Polyb. *Hiſt. Lib.* I. *Cap.* I. *p.* 628. *et Cap.* VIII. *p.* 638. Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. Lib.* II. *p.* 82. Diog. Laert. *Lib.* VII. *ſegm.* 131.

(q) Tacit. *Annal. Lib.* IIII. *Cap.* XXXXVI.

(r) Ariſtot. *ib. Lib.* III. *Cap. XII.*

(s) *Id. ibid. Lib. VIII. Cap.* I.

(t) Xenophon. *de republ. Lacedaem. Cap.* I.

(u) Plutarch. *in Lycurgo p.* 50. *ſequ.*

(x) Herm. Conring. *de morb. et mutat. oligarch.* §. *XX.*

Belgas, mitiſſimi ingenii homines, principumque ſuorum olim amantiſſimos, contra Hiſpanos armarit. Non prius enim in neruum rem erupiſſe nouimus, quam quum moderato adſucti imperio pro mancipiis tractari coepiſſent. Quod ſane ipſum Carolum V. Imp. cecíniſſe vt vatem, memoriae prodidit GROTIVS (*y*), *ſaepe quippe teſtatum, ſi Hiſpanorum ſuperbia cum Belgarum patientia committatur, ingens imminere periculum*: quin aliquando *inuectum eum in filium qui inter Hiſpanos nutrita indole, opportunitates earum regionum*, INGENIA QVE POPVLORVM *non perinde noſſet, aut etiam contemneret*. Vt paucis complectamur omnia, neque ſeruitutem, neque libertatem, nequelaxum, neque adductius imperium aequo animo ferent ciues, niſi ab ipſis incunabulis iis doctrinis ac opinionibus imbuantur, quae cuiusuis reipublicae ſtatui conueniant, nec ſalua eſſe poteſt vlla ciuitas, niſi rem tanti momenti ad curam ſuam reuocent ii, quos reipublicae praeeſſe voluit diuini Numinis prouidentia.

§. VIII.

Nec non ipſa ſtudiorum ratio.

Accedit, quod ſine ea principis cura vix in vlla arte ac ſcientia operae pretium facturi eſſent ciues, quantumuis ingenioſiſſimi cupidiſſimique diſcendi. Pauciſſimi mortalium tam felice ac prope diuino ingenio praediti ſunt, vt viam, qua ad ſummum in aliqua arte faſtigium itur, ipſi inueniant: pauciſſimi, qui inuentam, nullo adhibito duce, conficere poſſint. Accedere oportet veluti polituram, a ſola inſtitutione dextra ac prudente expectandam. Hinc CICERO (*z*): *Ego*, inquit, *multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, et ſine doctrina, naturae ipſius habitu prope diuino, per ſeipſos et moderatos et graues exſtitiſſe, fateor. Etiam illud adiungo, ſaepius ad laudem atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. Atque idem ego contendo, quum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerint ratio quaedam conformatioque doctrinae tum illud neſcio quid praeclarum et ſingulare ſolere exiſtere*. Nimirum permulta requiruntur, vt quaeuis honeſta ſtudia in republica floreant, magiſtri artium omnis generis optimi, ſcholae bene ac prudenter conſtitutae, libri, bibliothecae, inſtrumentorum, aliarumque neceſſariarum rerum adparatus, quin et occaſio, ea, quae quisque didicit, exercendi. Haec vero maximam partem ita comparata ſunt, vt iis adquirendis non ſufficiat priuatorum fortuna: quaedam ſine principis auctoritate non adeo magnam vtilitatem adlatura videntur reipublicae. Principis ergo eſt, praeſtantiſſimos omnium ſcientiarum doctores ac artifices inuitare, eosque ſtipendiis, praemiis, legibus inflammare ad diligentiam, ſcholas, gymnaſia, academias condere, easque legibus ac priuilegiis ornare, id enim ius principi veluti praecipuum, vindicant iuris publici auctores illi quoque, qui magiſtratibus etiam inferioribus ſcholarum curam non adimunt (*a*): bibliothecas,

(y) Grot. *Annal. Belg. Lib.* I. *p.* 6.

(z) Cicero *pro Archia Cap. VII.*

(a) Cothmann. *Reſp. acad.* I. *n.* 8. Limn. *Iur. publ. Lib. VIII. Cap.* I. *n.* XXXI. *ſequ.* XXXVI. Ziegler. *de iur. maieſt. Lib.* I. *Cap.* XXIII. §. IIII. Matth. Steph. *Diſc. acad.* VIII. *n.* XV.

cas, muſea, gazophylacia magnificis ſumtibus inſtituere, theatra anatomica, ſimileſque palaeſtras, tamquam campum ampliſſimum, in quo iuuenum induſtria excurrat, aperire, et quae ſunt huius generis alia. Fuit ſane haec praeclara illa via, quam ſimul litteris ad perfectionem, ſimul ſibi ipſius ad immortalem gloriam muniuerunt principes optimi, Alexander M. (*b*), Veſpaſianus (*c*), Antonini (*d*), Alexander Seuerus (*e*), Conſtantius Chlorus (*f*) qui adeo nullis pepercerunt ſumtibus, quibus ad prouehenda quaelibet honeſtarum artium ſtudia opus eſſe videbatur, vt paene profuſi magis, quam munifici, viſi ſint poſteris, eo nimirum ſaeculo natis, quo ſaepenumero plus impenſarum fit in equos caneſque, quam in viros doctiſſimos alendos (*g*). Quo animo ſi et olim fuiſſent principes: actum procul dubio eſſet de litteris, praeclariſque artibus, omniaque iam pridem vna veluti ruina inuoluiſſet barbaries.

§. VIIII.

Exempla principum hoc iure ſuo cum laude vtentium.

Et eo quidem iure circa bonorum artium ſtudia iam pridem maximo reip. bono vſi ſunt principes, tum barbari, tum Graeci et illi quidem tanto diligentius, quanto minus in eorum imperiis aliqua erat priuatim in artibus proficiendi occaſio. Fuit ſane hoc Regum Babyloniae inſtitutum, in ipſis ſacris litteris deſcriptum, vt, habito ingeniorum formaeque externae delectu, adoleſcentes eximiae indolis in palatio ſuo omnibus artibus, quas illi praeſtantiſſimas iudicabant, imbuendos curarent; quod ſeminarium palatinum luculenter deſcribit Daniel, propheta, ipſe in illo cum ſociis quibusdam ac contribulibus ſub Aſpenatis eunuchi diſciplina educatus (*h*). Eumdem morem poſtea imitati ſunt Perſae, apud quos, teſte Xenophonte (*i*), optimatium liberi non modo in vrbe regia, ſed *ἐν ταῖς βασιλέως θύραις*, *in ipſa porta regis*, (quo vocabulo olim Perſae aeque, ac hodie Turcae, palatium regium denotabant (*k*), immo et in prouinciis intra ſatraparum aulas (*l*) ad artes quasuis honeſtas inſtituebantur. Quem morem mirifice laudans Xenophon (*m*): Ε᾽νθα, inquit, *πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἄν τις, αἰσχρὸν δ᾽ οὐδὲν, οὔτ᾽ ἀκοῦσαι, οὔτ᾽ ἰδεῖν ἔστι. Θεῶνται δ᾽ οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλέως, καὶ ἀκούουσι καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους ὥς εὐθὺς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. Hic magnam continentiam animaduertere licet, nec quidquam* *iſtic*

(b) Plin. *Hiſt. Nat. Lib.* VIII. *Cap. XVI.*
(c) Sueton. *Veſpaſ. Cap. XVIII.*
(d) Iul. Capitolin. *Vit. Antonini Pii Cap. XI.* Tatian. *orat. contra Graecos p.* 157. Philoſtr. *vit. Sophiſt. Lib.* II. *Cap.* II. *p.* 566.
(e) Lamprid. *Alex. Seu. Cap.* XXXXIIII.
(f) Eumen. *Orat. pro Schol. inſtaur. Cap. XI.*
(g) Creſoll. *Theatr. rhetor. Lib.* IIII. *Cap.* III. Salmaſ. *ad Script. Hiſt. Auguſt. p.* 72.
(h) *Daniel* I. 3.
(i) Xenoph. *Expedit. Cyri Lib.* I. *Cap.* VIIII. *p.* 61.
(k) Henr. Stephan. *ad Xenoph. p.* 138
(l) Xenoph. *Cyropaed. Lib.* VIII. *Cap. VI.* §. *V. p.* 534. Barnab. Briſſon. *de regno Perſ. lib.* II. §. CII.
(m) Xenoph. *de Expedit. Cyri Lib.* I. *p.* 61.

iſtic turpe vel audire, vel videre. Quin etiam ſpectant pueri cum eos, qui à Rege ornantur, tum alios, qui notantur ignominia, quo fit, vt mox a prima pueritia parendi imperandique leges addiſcant. Quid? quod et hodie diligentiſſima eius moris maneat cuſtodia apud Turcas, apud quos vix vllum praeſtantius inſtitutum reperias, quam quod ex omnibus pueris, (quos quidem iniquiſſima lege parentibus decimarum nomine extorquent,) praeſtantiſſima quaeuis ingenia in ſeminario palatino alunt, bellique ac paucis artibus ita inſtituendos curant, vt in tanta gentis barbarie poſtea ſummis in republica muneribus cum laude eximia fungantur (*n*). Quam inhumanae gentis prudentiam adeo admiratur vir morum Turcicarum non minus, quam rerum ciuilium, peritiſſimus, AVGER. GILSEN. BVSBEQVIVS (*o*), vt ad tam accuratae diſciplinae exempla erubeſcendum eſſe Chriſtianis, exiſtimet. *Habent hoc omnino*, inquit, *Turcae, vt hominem nacti egregium, tamquam adepti rem pretioſam, vehementer gaudeant, neque in eo excolendo quidquam laboris aut ſtudii praetermittant, praeſertim, ſi ad rem militarem idoneum eſſe cognouerint. Noſtra longe diuerſa eſt ratio. Nam nos quidem, ſi bonum canem, accipitrem, aut equum ſumus nacti, valde laetamur, neque vlli rei parcimus, dum illum ad ſummam in ſuo genere perfectionem perducamus. In homine vero, ſi quem praeclara indole nanciſci contigerit, non perinde elaboramus, neque eius inſtitutionem ad nos magnopere pertinere, exiſtimamus; ac nos quidem ex equo, cane, atque accipitre, belle adſuefactis, varias oblectationes, multiplicemque vſum capimus. Sed Turcae ex homine, bonis moribus informato tanto maiorem, quanto reliquis animantibus natura hominis praeſtantior eſt atque excellentior.* Ne vero ſolis barbaris curae fuiſſe exiſtimemus ciuium ſuorum ſtudia, idem inſtitutum et Macedones ab ipſa regni origine tenuerunt. Nam et horum Reges clariſſimorum Macedonum liberos recepiſſe in familiam legimus, *ὅτι τι ἐνυβρίζοντες αὐτοῖς, οὐδὲ δυστελίζοντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναντίων καρτερικοὺς αὐτοὺς ἐκπονοῦντες, καὶ ἑτοίμους πρὸς τὸ τὰ δέοντα πράττειν ἀποφαίνοντες. non per iniuriam aut contemtum, ſed vt patientes eos laborum, et ad ea, quae fieri opus eſt, peragenda promtos ac paratos redderent*, vti loquitur AELIANVS (*p*), in eo tamen falſus, quod ſolius Philippi Regis hoc inſtitutum fuiſſe crediderit, quum id commune omnibus Macedonum regibus fuiſſe, obſeruarint ARRIANVS (*q*), VALERIVS MAXIMVS (*r*), et CVRTIVS (*s*), qui in ſcholae iſtius palatinae laudes excurrens: *Haec cohors*, inquit *ſeminarium ducum praefectorumque apud Macedonas fuit. hinc habuere poſteri reges, quorum ſtirpi poſt multas aetates Romani opes ademerunt.* Addimus his veteres Francorum reges, qui et ipſi liberorum optimatium, rarae indolis, formaeque ac ingenii excellentioris, curam in pala-

(n) Leunclau. *Pandect. Turcic.* Cap. CCXXVIII. *p.* 223. Ricaut *dans l'estat preſens de l'Empire Ottoman.*

(o) Busbequ. *Conſil. de re militari contra Turcas recte inſtituenda p.* 330.

(p) Aelian. *Var. Hiſtor. Lib.* XIIII. *Cap.* XXXXVIIII.

(q) Arrian. *Expedit. Alexandri M. Lib.* IIII. *Cap.* XIII. *p.* 169.

[r] Valer. Max. *Lib.* III. *Cap.* III.

(s) Curt. *Lib.* VIII. *Cap.* VI. *et* VIII.

Digitized by Google

palatio ſuo gerebant, eosque omnibus pacis bellique artibus probe excultos, muneribus ac dignitatibus, quibus pares ac idonei videbantur, admouebant. Horum iuuenum mentionem paſſim faciunt ſcriptores Francici, apud quos *aulicorum palatinorum*, *puerorum aulicorum* (t), itemque *ſcholaſticorum* (u) nomine veniunt, quales Patroclum Mumioni (x), Arnulfum (y) et Chrodogangum (z), Meteníium Epiſcopos, fuiſſe nouimus. De quo ſeminario Regum Francorum HADR. VALESIVS (a): *Itaque e palatio*, inquit, *tamquam e ludo, plurimi Abbates et Epiſcopi, ſanctitate vitae eminentes, comites ſtabuli, theſaurarii, referendarii, comites palatii, praepoſiti pocillatorum, conſiliarii, comites, duces, patriciique exierunt. Nec aliunde ferme, quam ex puerorum regia cohorte deligebantur, qui poſt data virtutis et fidei experimenta ad magna et honorata miniſteria ſublimesque dignitates proueherentur.* Et hae ſunt illae gentes, quae ſi a Romanis diſceſſeris maxima ſibi imperia armis quaeſiuerunt, easque his artibus diutiſſime rexerunt feliciter, vt mireris, in Germania et Francia vix aliud priſci iſtius moris exſtare veſtigium, quam contubernium illud puerorum nobilium, quos *pagen* vocant, quamuis hos vt plurimum ad aulicas potius vanitates, et equitandi, digladiandi, ſaltandi ſollertiam, quam ad pacis bellique artes inſtitui, animaduertamus.

§. X.

Sed vt iam ad ipſam rem accedamus paullo propius, merito quaeritur, quibusnam in rebus ius illud principum circa ciuium ſtudia poſitum eſſe exiſtimemus? Hic vero primum ponimus, iura principum, quae et *iura maieſtatis* vocantur, fine reipublicae eſſe metienda (b). Hic finis non alius eſt, quam interna externaque ſecuritas, in qua vtraque conſiſtit ſalus illa publica, quam *ſupremam* rectoribus rerumpublicarum *legem eſſe* oportere, ipſa recta ratio praecipit (c). Ex quo conſequitur, vt principi ea omnia liceant circa ciuium ſtudia, quae exigit ſalus publica, cuius illi cuſtodiam ciues in prima ciuitatis conſtitutione communi conſenſu ac ſuffragio detulerunt. Vnde recte AGAPETVS (d): *Ὥσπερ ὀφθαλμὸς ἐμπέφυκε σώματι, οὕτω βασιλεὺς τῷ κόσμῳ ἐνήρμοσται, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένος εἰς συνεργίαν τῶν συμφερόντων. Χρῆ ἐν αὐτὸν ὡς οἰκείων μελῶν, οὕτω πάντων ἀνθρώπων προνοεῖν, ἵνα προκόπτωσιν ἐν καλοῖς, καὶ μὴ προσκόπτωσιν ἐν κακοῖς. Sicut oculus corpori inſitus eſt, ita rex adaptatus eſt orbi, a Deo nempe datus ad eorum, quae publice proſunt, adminiſtrationem. Oportet ergo eum omnibus* homi-

Conſiſtit hoc ius primum in ingenio rum delectu.

(t) Hadr. Valeſ. *rer. Francic. Lib. XV. ad ann.* DLXXXXI.

(u) *Monach. S. Gallenſ. in vita Caroli M. Lib. I. Cap. XII.*

(x) Valeſ. *ibid. Lib.* VIIII. *ad ann.* DLXV.

(y) *Vita S. Arnulphi Metenſ. Epiſc. apud* Mabillon. *Act. Sanct. ord. Bened. Saec.* II. *p.* 150.

(z) Paul. Langob. *geſt. Epiſc. Metenſ. apud* Calmet. *in Probat. Hiſt. eccleſ. et ciuil. Lotharing.* Tomo I. p. 50.

(a) Hadr. Valeſ. *ad ann.* DLXXXXI.

(b) Dn. Praeſ. *Elem. iur. nat. et gent. Lib.* II. §. CXXXV. *ſequ.*

(c) Cicero *de Legib. Lib.* II. *Cap.* III.

(d) Agapet. *Diac. de officio Regis* §. XXXXVI. p. 37.

hominibus, vt ſuis ipſius membris, proſpicere, vt in bonis proficiant, in mala autem non impingant. Inde ergo primo omnium fluit IVS, DELECTVM INGENIORVM habendi, quod in eo conſiſtit, vt non patiatur promiſcue omnes, ad ſtudia quaeuis adpellere animum, ſed explorata cuiuſuis indole, quibus artibus aptiſſimus quiſque videtur, in eas illum totum incumbere iubeat. Experientia ſane docet, vix alia in re periculoſius peccare homines, quam in certo vitae genere ſibi deligendo, nec vllam deliberationem, quam ea de re ſuſcipi ſolere frigidius. Veteres quoſdam, veluti Sophroniſcum, Socratis patrem (*e*), Ariſtotelem item (*f*) et Zenonem, (*g*) oraculum conſuluiſſe legimus, quodnam vitae inſtitutum vel filiis eligerent, vel ipſi ſequerentur. Nec ignotum eſt, quid de Hercule ex Prodico retulerit XENOPHON (*h*), eum quum primum pubeſceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quiſque viam viuendi ſit ingreſſurus, datum eſt, exiiſſe in ſolitudinem, atque ibi ſedentem diu ſecum multumque dubitaſſe, quum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius eſſet donec incredibili virtutis pulcritudine captus, viam, difficiliorem quidem ac ſalebroſam, at exitu laetiſſimam ingredi conſtituerit. Iam equidem vanam priorem iſtam conſultationem, poſteriorem fabuloſam fuiſſe, non nego. At recte tamen intellexiſſe videntur, qui id memoriae prodiderunt, nullam eſſe rem matura deliberatione digniorem, quam, quae de futuro totius vitae inſtituto ſuſcipitur, conſultatio. Hic potiſſimum Deum O. M. prudentiores amicos, ipſamque rectam rationem, adhibendos eſſe in conſilium: hic explorandas corporis animique vires: hic omnes *propenſiones* accuratiſſime expendendas, vt quis certo ſtatuere poſſit, ad quodnam vitae genus quam maxime futurus ſit idoneus: hic denique in memoriam reuocandum PERSII praeceptum (*i*):

Quem te Deus eſſe
Iuſſit, et humana qua parte locatus es in re,
Diſce.

Sed nulla in re negligentiores ac ſtolidiores ſunt homines, quam in re tanti momenti. Et liberis quidem quodammodo ignoſcendum videtur, qui *ineunte adoleſcentia, quum eſt maxima imbecillitas conſilii, dum id ſibi quiſque genus aetatis degendae conſtituit, quod maxime adamauit, ante implicantur aliquo certe genere curſuque viuendi quam potuerunt, quod optimum eſſet, iudicare* (*k*). At quis ignoſcendum putet parentibus, qui tantam rem tam perfunctorie tractant? Hi filiorum vnum, ad ſtuam natura factum, ſtudio theologiae: alium, cui vinum, quam oleum, conſumere pulcrius videtur, iurisprudentiae vel medicinae; alium, ad perpetranda quaeuis flagitia, quam feren-

(e) Plutarch. *de genio Socrat. p.* 588.
(f) Ammon. *in vita Ariſtot. p.* 4.
(g) Diogen. Laert. *Lib.* VII. *ſegm.* 2.
(h) Xenoph. *Memorab. Socrat. Lib.* II. *Cap.* I. §. XXI. *ſequ.* Cic. *de offic. Lib.* I. *Cap.* XXXII.
(i) Perſ. *Satyra* III. *v* 71.
(k) Cicero *de offic. Lib.* I. *Cap.* XXXII.

ferendum hoſtium conſpectum, fortiorem militiae conſecrant, alium ad optimarum artium ſtudia maxime idoneum tabernae cuidam, vel arti ſellulariae, tamquam noxae dedunt. Atque ita fit, vt magna ſaepe ingenia latitent, et ſalſamentis vendundis vitam miſerrimam aegre tolerent ii, qui rempublicam, ſi literarum ſtudiis operam dediſſent, cum laude capeſſere potuiſſent: alii obtentu ſtudiorum, quae tamen, vti canes ad Nilum, fugiendo pitiſſandoque tantum deguſtarunt, ſummis in republica muneribus, quibus plane ſunt impares, cum dedecore publico praeficiantur. Iam quis neget, id omne ad rempublicam pertinere? Conqueſtus olim eſt COLVMELLA (*l*), Romanos ſua aetate rem *ruſticam peſſimo cuique ſeruorum, velut carnifici, noxae dediſſe, quam maiorum optimus quiſque tractarit*: atque inde eueniſſe ait, vt ſolum, quantumuis vbertate prioris aeui non defatigatum ac effoetum, priſtina tamen benignitate alimenta non praebeat mortalibus. Et ſane, ſi peſſime ſe habet res familiaris, quando pecoribus ſcriba vel anagnoſtes, agriculturae mediaſtinus, culinae bubulcus, theſauris ſeruulus trifurcifer, cellae vinariae anicula, iride bibacior, praeficitur: quanto magis periclitari dixeris rempublicam, quae ineptiſſimo cuique homini veluti noxae deditur? in qua imbelles ducunt exercitus, iuriſprudentiae expertes de capite ac fortunis aliorum ius dicunt, et qui ſibi ſemitam non ſapiunt, aliis monſtrant viam? *Vnum hominem pluris plerumque, quam ciuitatem eſſe*, Epaminondae exemplo demonſtrarunt CORNELIVS NEPOS [*m*] et POLYBIVS [*n*], quorum hic idem et de Athenienſibus obſeruat, tamdiu eos potentia et opibus eximie floruiſſe, quamdiu Themiſtoclis virtute ſuſtentati ſint, mox propter mores inſequentium ciuium diſſimiles contrariam fortunam expertos [*o*]. Denique et de Romanis auctor eſt SALLVSTIVS, (*p*) *paucorum ciuium egregiam virtutem cuncta patrauiſſe eoque factum eſſe, vt diuitias paupertas, multitudinem paucitas ſuperaret: ſed poſtquam luxu ac deſidia ciuitas corrupta ſit, rurſus rempublicam magnitudine ſua imperatorum ac magiſtratuum vitia ſuſtentaſſe*. Quum ergo et floreat reſpublica, et obſoleſcat, prout omnes eius partes viri vel ſapientes ac virtutibus ornati, vel imprudentes et vitiis omnibus obruti, ſuſcipiunt, immo ſaepe in vno eximiae virtutis ac ſapientiae viro vniuerſae reipublicae ſalus poſita ſit (*q*): quis quaeſo dubitet, quin ius ſit principi, ingenia praeſtantiora ſeligere, eaque ita perpolienda curare, vt aliquando reipublicae in partibus illis gerendis vtilem ac fructuoſam operam nauare poſſint?

(l) Columella *de re ruſtica Lib.* I. *praefat. comm.* 3.

(m) Cornel. Nepot. *Epaminond. Cap.* X.

(n) Polyb. *Lib. VI. Cap.* XXXXI.

(o) Idem *ibid. Cap.* XXXXII.

(p) Salluſt. *Catilin. Cap.* LIII.

(q) Seneca *de benef. Lib. V. Cap.* XVIII. *de conſtant. ſap. Cap.* II. Iuſtin. *Hiſt. Lib. V. Cap.* IIII. *Liu. Lib.* II. *Cap.* X. *Lib.* XXIIII. *Cap.* XXXXIIII. *Lib.* XXVIII. *Cap.* XXXXIII. Phaedr. *Lib.* IIII. *fab.* XXXXIII.

§. XI.

An princeps prohibere poſſit, quo minus omnes promiſcue animum ad literarum ſtudia adpellant?

At paullo immitius cum ciuibus agere videbitur princeps, qui hoc iure ſuo vtitur. Fieri enim non poteſt, quin quoſdam, qui incredibili diſcendi cupiditate flagrant, a Muſarum ſacris, tamquam profanos, arceat, eoſque ad vulgares artes, quaſi ad operas publicas, condemnet. Atqui hoc ignominioſum plerisque videbitur, notumque eſt, hanc contumeliam Cylonem Crotonienſem, repulſam a Pythagora paſſum, in tantam egiſſe rabiem, vt dolori ſuo Pythagora eiuſque ſchola funditus deletis parentaret (r). Deinde ipſae artes elegantiores multis ideo liberalium nomine venire videntur, quod vnicuique ad eas liberum patere acceſſum oporteat. Quid ergo, ſi ciuibus libertas iſta adimitur? Nonne idem continget quod de infauſtis Neronis temporibus conqueritur PLINIVS (s): *Peſſum iere vitae pretia, omnesque a maximo bono liberales dictae artes in contrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici coeptum?* Enimuero et his plus ſpeciei, quam ſoliditatis ineſt. Nemo enim, qui ſapit, auctor fuerit principi, vt quemquam cum ignominia a ſtudiorum cultura repellat, ſed vt, tamquam pater, iis quemque artibus, ad quas natus eſt, animum adiicere iubeat, quo ipſo non magis quemquam adficit iniuria, quam pater, qui filium obtuſioris ingenii a ſtudiis arcet. Si male res ceſſit Pythagorae, id non mirum eſt, primum quod hoc auſus eſt priuatus, deinde in aliena republica, tum porro aduerſus Cylonem, *ἄνδρα γένει μὲν καὶ δόξῃ καὶ πλούτῳ πρωτεύοντα τῶν πολιτῶν, ἄλλως δὲ χαλεπὸν καὶ βίαιον, καὶ τυραννικὸν τὸ ἦθος, genere, ſplendore, diuitiis Crotoniatarum facile principem, cetera hominem durum, violentum, ſeditioſum, tyrannicoque ingenio praeditum* (t), immo *Συβαριτῶν ἔξαρχον, principem Sybaritarum* (u). Quae vero maior eſſe potuiſſet ludimagiſtri, peregre aduenientis, audacia, quam dum hominem ciuitatis ſuae principem, morum obtentu, veluti abſtentum reddere non dubitauit? Vt iam non dicam, odii iſtius quo Cylonem proſequutus eſt Pythagoras plane aliam fuiſſe cauſſam, adfectationem nimirum tyrannidis, quae quum in hoc non minor, quam in illo, eſſet, huic demum exitio fuit, teſtibus LAERTIO (x) et APOLLONIO (y). Itaque diuerſa plane eſt cauſſa principis et Pythagorae, iure imperantis, et adfectantis tyrannidem, ciuem officii ſui admonentis, et ſuperiorem cum ignominia repellentis: nec hoc exemplum quidquam ad rem facit. Deinde non metuendum eſt, vt liberalium nomen tueantur artes, ſi non cuiuis indigno in earum amplexus ruere liceat. Neque enim ob eam cauſſam liberales audiunt, quod cuiuis, tamquam ſcortilla, proſtitutae ſint, ſed quod *dignae ſint libero homine* (z), vel, vt

(r) Iamblich. *vit. Pythag. ſegm.* 248. Porphyr. *vit. Pyth. Cap.* LIIII. *p.* 49. *ſeqq.*

(s) Plin. *Hiſt. Nat. Lib.* XIIII.

(t) Iamblich. *vit. Pythag. ſegm.* 248. Porphyr. *ibid. Cap.* LIIII.

(u) Iamblich. *ibid. ſegm.* 74. *p.* 61.

(x) Diog. Laert. *Lib.* VIII. *ſegm.* 39.

(y) *Apud* Iamblich. *de vit. Pythag. ſegm.* 254. Olear. *ad Stanl. Hiſt. philoſ. Part.* VIII. *Cap.* XVIIII. *p.* 688.

(z) Seneca *Epiſt.* LXXXVIII.

vt TERENTIVS (*a*) rem eloquitur, quod *eas liberum hominem ſcire aequum eſt*. Non ergo haec omnia obſtant iuri principis, qui, ſi delectum militum habere, et nanos, mutilos, imbelles repellere iure poteſt, quidni eodem iure a ſtudiis arceat homines ineptos, nulloque ingenio praeditos? Quidni illi idem liceat, quod HOMERVS (*b*) in Vlyſſis virtutibus ponit, qui

Ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι,
Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν, ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ.
Δαιμόνι' ἀτρέμας ἧσο, καὶ ἄλλων μῦθον ἄκουε,
Οἳ σέο φέρτεροί εἰσι. σὺ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἄναλκις
Οὔτι ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιος, ἔτ' ἐνὶ βυλῇ.

Si quemquam e vulgo clamantem inuenerit vſquam,
Hunc ſceptro ferit, et verbis non lenibus vrget:
Tu vero taceas, et te melioribus aures
Praebe, nec belli arte potes, nec robore praeſtas:
Tu nec conſilio quidquam es, nec idoneus armis.

Sane tanto magis id licere debet bono principi, quanto minus vulgo homines illud vitae genus, quod illorum ingenio conuenit, eligere ſolere, obſeruauimus.

§. XII.

Abuſus huius iuris.

Enimuero hic ſemper meminiſſe oportet, nos de bono principe, cui populi ſalus lex ſuprema eſt, loqui, adeoque illi fruſtra obuerti, id ius aliquando abiiſſe in ſummam iniuriam. Fatendum enim eſt, aliquando eo iure abuſos eſſe malos principes, idque vel in artem tyrannicam, vel in arcanum dominationis conuertiſſe, dum factionem, cui male cupiuerunt, prohibuere operam dare honeſtis artibus, vt eo orbati praeſidio, ab aduerſariis eo facilius opprimerentur. Ea ſane arte ad opprimendos Chriſtianos vſum eſſe Iulianum τὸν παραβάτην, memoriae prodiderunt GREGORIVS NAZIANZENVS (*c*), SOCRATES (*d*), SOZOMENVS (*e*), THEODORITVS (*f*), AVGVSTINVS (*g*), immo et alienus alioquin a Chriſtiana pietate AMMIANVS MARCELLINVS (*h*), qui, licet Iuliano deuotiſſimus, hoc tamen eius facinus miro candore reprehendit. Quum enim animaduertiſſet homo ſagaciſſimus, non deeſſe Chriſtianis eximia ingenia, qui paganae theologiae vanitatem maſcula eloquentia, miroque argumentorum pondere refellerent: nihil magis e re contribulium ſuorum eſſe exiſtimabat, quam ſi efficere poſſet, vt obmuteſceret illa Chriſtianorum

(a) Terent. *Eunuch. Act.* III. *Scen.* II.
(b) Homer. *Iliad. B. v.* 198. *ſequ.*
(c) Greg. *Nazianz. Orat.* I. *in Iulian. p.* 91.
(d) Socrat. *Hiſt. eccl. Lib.* III. *Cap.* XII. *et* XVI.
(e) Sozom. *Hiſt. eccl. Lib.* VI. *Cap.* XXXVII.
(f) Theodorit. *Hiſt. eccl. Lib.* III. *Cap.* IIII.
(g) Auguſtin. *de ciuit. Dei Lib.* XVIII. *Cap.* LII.
(h) Ammian. Marcellin. *Lib.* XXV. *Cap.* IIII.

Digitized by Google

rum facundia. Fieri autem non poſſe videbatur, quin illa mox obmuteſceret, ſi Chriſtianis litterarum cultu, tamquam aqua ac igne, interdiceret. Quo conſilio illum etiam celeberrimam iſtam conſtitutionem (*i*) de magiſtris artium ſine accurato curiarum examine non admittendis, promulgaſſe, ſuſpicantur BARONIVS (*k*), IAC. GOTHOFREDVS (*l*), et CASP. ZIEGLERVS (*m*). Qua in re quamuis Iulianum plane fugerit ratio, parum quippe memorem, Chriſti doctrinam *non in perſuaſoriis humanae ſapientiae verbis, ſed in demonſtratione ſpiritus et ſapientiae conſiſtere* (*n*): tamen et artem tyrannicam redolebat hoc eius conſilium, eiuſque animum trepidum et religioni ſuae metuentem denudabat, quippe cui male ominabatur, niſi ei Chriſtianos inermes obiiceret. Id quoque hic non praetermittendum videtur, principes quoſdam hoc iure abuſos eſſe, ad gentes male perdomitas in officio continendas, quamuis non modo diuerſis, ſed et contrariis viis, ad metam contenderent. Alii enim id agebant, vt victis, paullatim obbruteſcentibus, eo facilius dominarentur: veluti Cyrus, qui Lydos Croeſi conſilio, citharam pulſare, pſallere, et cauponari, et ab omnibus pacis belliquе artibus abſtinere iubebat, vt mox eos videret *γυναῖκας ἀντ᾽ ἀνδρῶν γεγονότας*, *ex viris mutatos in mulieres* (*o*). Alii rhetoricam aliaſque artes liberales in prouinciis magno ſtudio docendas curabant, vt iis deliniti ſtudiis ferociam paullatim exuerent prouinciales, et iugum tanto patientius ferrent. Eo ſane conſilio Agricola, teſte TACITO (*p*), *vt homines diſperſos ac rudes, eoque bello faciles, quieti et ocio per voluptates adſueſceret, hortatus eos eſt priuatim, adiuuit publice, vt templa, fora, domos extruerent, deinde principum filios liberalibus artibus emolliuit, et ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteculit, vt qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiſcerent*. Quibus ipſe ſubiicit TACITVS, *Id apud imperitos humanitas vocabatur, quum* PARS SERVITVTIS *eſſet*. Nimirum *mitiſſima haec ſunt tyrannidis arcana*, vti eleganter vocat FORSTNERVS (*q*), ſed tyrannidis tamen. Bonus enim princeps tantum abeſt, vt bonas artes agat in exſilium, vel iis ad emolliendos ciuium animos abutatur, vt nihil ipſi maiorem adferat voluptatem, quam ſi ciues omnibus belli paciſque artibus ad capeſſendam rempublicam magis magiſque in dies idoneos reddi animaduertit.

§. XIII.

Per quos principem hunc delectum habere doceat?

Quum vero tanta ſit occupationum, quibus princeps diſtringitur, moles, vt ipſe per ſe ciuium omnium ingenia explorare non poſſit: merito quaeritur, cuinam potiſſimum curam hanc delegari oporteat? Et

[i] *L. 5. C. Theod. de medic. et profeſſorib.*
(*k*) Baron. *Annal. eccleſ. ad ann.* CCCLXII. *n.* 286.
(l) Iac. Gothofred. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. V. p.* 32. *ſequ.*
(m) Ziegler, *de iur. maieſt. Lib. I. Cap.* XXIII. *§.* XI.
(n) I. *Corinth.* II. 4.
(o) Herodot. *Lib.* I. *p.* 40. *edit. Steph.*
(p) Tacit. *vit. Agricol. Cap.* XXI.
[q] Forſtner. *Diſcurſ. polit. ad Tacit. Annal. Lib.* I. *p.* 93. *Tom.* I.

Et hic quidem maxime idonei videri poſſent ſcholarum, tum triuialium, quas vocant, tum academiarum magiſtri. Illis enim tam arcta cum adoleſcentulis conſuetudo intercedit; vt non poſſent non, ſi vellent, eorum perſpicere ingenia, et, quales futuri ſint, ex ipſis primae aetatis rudimentis augurari. Et notum ſane eſt, quanta hac in re fuerit *εὐστοχία* Pythagorae (*r*), neminem recipientis in contubernium, niſi cuius ingenium prius accuratiſſime exploraſſet: quin et ſingulari cura diſpicientis, ſapientiaene ſtudiis, an alii honeſto vitae generi, quiſque aptior videretur, quorum priores diſcipulos *σεβαστικοὺς* et *μαθηματικοὺς*, poſteriores *πολιτικοὺς* adpellabat (*s*). Quod vero potuit Pythagoras, quidni et alii praeſtarent magiſtri? et quibuſnam rectius princeps hoc det negotii, ſi id recte curatum velit? Sed vereor, ne his minime omnium haec cura recte demandetur. Praeterquam enim, quod intereſt docentium, ſcholas ſuas eſſe quam frequentiſſimas, adeoque, vt ſunt ingenia mortalium commodis ſuis intenta, vix ſperandum videatur, eos omnes huic officio incorrupta fide ſatisfacturos: verendum etiam eſt, vt plerique artem illam explorandi ingenia ſatis perſpectam habeant. Praeterea vix horum tanta eſt auctoritas, vt iuuenes, maxime fauſtis nutriti ſub penetralibus, eorum conſilia vel ſuae propenſioni, vel votis parentum quantumuis ſtolidis antelaturos, probabile ſit. Mandandum ergo erat hoc officium viris prudentibus, et in dignitate conſtitutis, quibus nec pulcherrima illa ingenia explorandi facultas, nec iuuenes eorumque parentes in viam reuocandi auctoritas deeſſet. Quod quum fere vbique negligatur: iuſta profecto eſt haec quaerela Morhofii (*t*): *Magno hoc litteris totique reipublicae, damno eſt, nullam hic plane eſſe* Magistratus *curam, quum in eo reipublicae maxime felicitas ſit*. Lacedaemoniis tanti viſa eſt iuuenum inſtitutio, vt eam curam non magiſtris, multoque minus alicui ex ferulis, ſed vni ex eorum, qui ſummos in ciuitate magiſtratus obibant, quemque ipſi *παιδονόμον*, vocabant committerent, quo publica auctoritate totum iſtud negotium adminiſtraretur (*u*). Quid prohibet, quo minus et in noſtris ciuitatibus ea res viris honoratioribus ac prudentibus committatur? Mauritium ſane, Saxoniae Ducem, principem pietate et prudentia eximium, ei rei praefeciſſe comperio concionatorem aulae primarium (*x*). Alii praeſidi ac conſiliariis id iniunxerunt, vt ingeniorum haberent delectum, nec quemquam paterentur ſtudia academica auſpicari, niſi teſtimonio ſuo ornatum. Pudendum quibuſdam videbitur hoc munus, ſed non niſi iis, quos ipſius virtutis pudet. Si enim equorum ſtabulique praefectura inter ſummas dignitates palatinas eſt: cur quemquam pudeat, praeeſſe ingeniis, et eorum ſtudia regen-

(r) Iamblich. *vit. Pythag. ſegm.* 95. Porphyr. *vit. Pythag. Cap.* XIII. et LIIII. Gell. *Noct. Lib.* I. *Cap.* VIIII.

(s) Photius *Bibliothec. Cod.* CCLVIIII.

(t) Morhoff. *Polyhiſt. Lib.* II. *Cap.* I. *n.* 3.

(u) Xenoph. *de rep. Laced. Cap.* II. *ſ.* II. *p.* 65. Plutarch. *in Lycurgo p.* 50. Crag. *de republ. Laced. Lib.* II. *Cap.* XII. *p.* 150.

(x) Mulleri *Annal. Sax. ad ann.* 1664. *p.* 438.

Digitized by Google

regendo de poſteris praeclare mereri? Epaminondam, ferunt (*y*), quum a ciuibus ſuis telearchus, id eſt, viocurus creatus eſſet, qui apud Thebanos non admodum honoratus magiſtratus erat, *ſe illum ita geſturum, dixiſſe, vt deinceps telearchia haberetur honoratior*: illumque hoc egregie praeſtitiſſe, ſiquidem tantum valuerit Epaminondae auctoritas, vt poſt eum telearchi perpetuo ex ipſis ciuitatis principibus ſint creati. Idem profecto in noſtris euenturum eſſet rebuſpublicis, ſi vel vnus vir, genere atque auctoritate illuſtris, id munus eodem obiret animo, Spartamque, quam nactus fuerit, praeclare ornaret. At perinde eſt, quos princeps huic rei praeficiat, dum tanta eorum ſit prudentia atque auctoritas, vt munere illo dextre et cum magna reipublicae vtilitate fungi poſſint.

§. XIIII.

Idem ius principis ſeſe exſerit circa ſcholas et academias.

Ex eodem principio, quod principi ea omnia circa ciuium ſtudia liceant, quae ſalus publica exigit, (§. X.) porro conſequitur, vt eidem ius ſit, ſcholas et academias non modo inſtituendi, et ſalubribus legibus attemperandi reipublicae ſaluti, ſed et eaſdem, ſi quid vitii coeperint, emendandi. Sunt enim haec media, quibus opus eſt ad excolendas honeſtiores artes, nec quisquam, cui ſana mens eſt, inficiabitur, ei, a quo finis exigitur, media quoque in promtu eſſe debere, nec quidquam adeo principi illicitum eſſe poſſe, ſine quo finem adſequi nequeat. Iam quidem ea de re ab aliis, et maxime iureconſulto eximio, Casp. Zieglero (*z*), actum eſt: nos tamen ne plane *ἀσύμβολοι* hic diſcedamus, tria potiſſimum ad hoc ius principis pertinere, animaduertimus. Primum vt diſpiciat, quinam in ſcholis et academiis doceant: deinde, quid doceant; poſtremo, quomodo quisque hoc docendi munere fungatur. Primum adeo neceſſarium eſt, vt inde omnis ſcholarum et academiarum non modo celebritas, ſed et vtilitas, pendeat. Quotuſquiſque enim impetrare a ſe poſſet, vt magnam cum iuuentae, tum patrimonii, partem conſumat, vbi indocti profitentur doctrinam, et tamquam in Hebraeorum ſynagogis non decem, ſed totidem *ocioſi*, quot doctores, reperiuntur (*a*)? Qua in re grauiter peccarunt Athenienſes. Quamuis enim Athenae, tamquam omnis doctrinae ſapientiaeque domicilium, celebretur: nullam tamen ciuitatem iure illo, quod in ſtudiis ciuium regendis verſatur, minus prudenter vſam eſſe arbitramur, quam Athenienſem. Docebant ibi philoſophi, ſophiſtae, rhetores, non publica auctoritate conſtituti, ſed quibuſcumque aliqua erat ſtudiornm fiducia. Horum alius cum aliis ludens, edens, bibens, militans, philoſophabatur, vti Socrates (*b*), alius modo academiam, modo hortum Coloneum

(y) Valer. Max. *Lib.* III. *Cap.* VII. *exempl. extr.* 5.

(z) Ziegl. *de iur. maieſt. Lib.* I. *Cap.* XXIII.

(a) *De decem ſynagogae Iudaicae ocioſis quae diſputata ſint inter* Campeg. Vitringa et Iac. Rhenferdium, *ſatis notum eſt. Vid.* Fabric. *Bibliogr. antiquar. Cap.* XXI. §. I.

loneum (*c*), alius Lyceum (*d*), alius Cynoſarges, gymnaſium (*e*), alius ſtoam, ſeu porticum variam (*f*), alius hortulum ſuum (*g*), pro auditorio habebat, ibique ſuo quiſque docebat periculo, nullo reipublicae iuſſu, nulla auctoritate publica. Deinde, quid magis cum reipublicae ſalute coniunctum eſt, quam ipſae, quae traduntur artes ac doctrinae? Sed has non magis curabant Athenienſes, parum ſolliciti, quid quiſque, aut quomodo doceret, eoque eueniebat, vt alii ob noxias ac peſtilentes doctrinas poenas darent, veluti Theodorus, atheus (*h*): alii accuſatorum oppreſſi calumniis, innoxii damnarentur, vti Anaxagoras (*i*) et Socrates (*k*). Quod ſane tam facile non eueniſſet, ſi non niſi exploratae doctrinae ac virtutis hominibus docendi munus publica auctoritate demandaſſent, vel in eorum doctrinas docendique rationem inquiſiuiſſent diligentius. Hinc recte CONRINGIVS (*l*): *Sed et notandum inprimis eſt, non vni alicui, vel duntaxat meliori philoſophorum ſectae, aut ei, quae conſentiret cum moribus aut inſtitutis reipublicae, conceſſam libere docendi illam facultatem fuiſſe, ſed ſine diſcrimine in eam libertatem admiſſas varias admodum, immo quaſdam et noxias philoſophorum haereſes, vti a ſeſe inuicem, ita etiam a religione recepta et legibus vrbanis quam longiſſime diſſidentes. Neque enim vlli ſectarum iſtarum cum inſtitutis ciuilibus tunc omni ex parte conueniebat, ſed ſingulae pro ſeſe iſthaec oppugnabant impune, immo non ſine tacito multorum adplauſu*. Omnia ergo haec curae eſſe debent bono principi, ſi fructum ex ſcholis capere velit rempublicam. Plerique equidem, hanc curam ad academias potiſſimum pertinere, arbitrantur, quia haec praecipua ſint reipublicae ſeminaria, iisque recte conſtitutis, non poſſint deeſſe hominum quibusuis muneribus idoneorum copia. Ego vero, ſi quid video, ſcholarum inferiorum, ſi non magis, ſaltem aeque, habendam eſſe rationem cenſeo. Quem enim fructum ex academiis etiam florentiſſimis capiet respublica, ſi ex ſcholis triuialibus, tamquam ex equo Troiano, quotannis prodeat indoctorum ac petulantiſſimorum adoleſcentium turba, quae ad academias, non tamquam ad omnis doctrinae ſapientiaeque mercatum, ſed tamquam ad ludos Olympicos, confluit? Quid vero hi proficient in acamediis? quem fructum ex acroaſibus etiam accuratiſſimis capient? Annon potius idem continget, quod de auditoribus rudibus atque indoctis dixiſſe ferunt Ariſtippum, vt, quemadmodum in theatris, ita et in acroateriis, lapides lapidibus, ligna lignis inſideant (*m*)? Vtrobique ergo danda eſt opera, vt non cuiuis promiſcue ad docendum pateat aditus, ſed ei rei praeficiantur viri ſolide

(c) Laert. *Lib.* III. *ſegm.* 7.
(d) Laert. *Lib.* V. *ſegm.* 10.
(e) Laert. *Lib.* VI. *ſegm.* 13. Suid. *voce* κυνοσάργει.
(f) Laert. *Lib.* VII. *ſegm.* 6.
(g) Laert. *Lib.* X. *ſegm.* 10. Plin. *Hiſt. nat. Lib.* XVIIII. *Cap.* IIII.
(h) Laert. *Lib.* II. *ſegm.* 101.
(i) Laert. *Lib.* II. *ſegm.* 14.
(k) Xenoph. *Apolog. Socrat. Cap.* I. Laert. *Lib.* II. *ſegm.* 40.
(l) Herm. Conring. *Antiqu. academ. Diſſ.* I. *p.* 10.
(m) Diog. Laert. *Lib.* II. *ſegm.* 77.
(b) Plutarch. *virum ſeni gerenda reſp.* p. 796.

ſolide docti, et iis, quae hanc perſonam deceant, virtutibus ornati: vt hi vtilia, adoleſcentibus profutura, tradant, non quae non didiciſſe rectius erat: denique vt ita omnia inculcent auditoribus, ne vel ſtudiorum eos capiat taedium, vel, ipſi, quid didicerint, neſciant, ſed vt hi omnia ſapientiae praecepta in vſu habeant. Haec enim niſi curentur, et niſi ſimul virtutis ac diſciplinae habeatur ratio: nihil aut parum vtilitatis ex ſcholis atque academiis ſperandum eſt, quia vel indocti inde domum reuertentur iuuenes, vel, ſi quid didicerint, eo turpiter abutentur in reipublicae perniciem, vel pſeudotheologi futuri, vel vultures togati, vel medici tam mali, vt promtius numerare liceat anni cuiusuis uberrimi fructus, quam

Quot Themiſon aegros auctumno occiderit vno (*n*).

Quem vero ſuffecturum credimus tot conficiendis monſtris, quae ſcholas et academias miſere deuaſtant, quam Herculem Muſageten, id eſt, principem? et quis neget, eum, ſi rem, quam ad totius generis humani ſalutem pertinere animaduertimus, ad curam ſuam reuocet, de vniuerſa poſteritate praeclare meriturum?

§. XV.

Vindiciae huius iuris aduerſus canoniſtas.

Sed intercedunt hic canoniſtae, genus hominum parum aequum Principum iuribus, quod proinde eam curam ad Epiſcopos potius, illosque epiſcopos epiſcoporum, qui Romae dominantur, quam ad principes, pertinere contendit (*nn*). Demonſtrare hoc, ſed ſuo more, voluerunt celeberrimus Panormitanorum abbas, NIC. DE TVDISCHIS (*o*), IO. BAPT. GALLVS (*p*), AD. CONTZENIVS (*q*) et VAL. ROTMARVS (*r*), quorum quae argumenta ſint, age paucis expendemus. Scholae, inquiunt, et academiae ſocietates eccleſiaſticae ſunt, vel partes ſaltem eccleſiaſticae communitatis: quumque eae viros habiles eccleſiae ſufficere debeant, huius vel maxime intereſt, eas bene eſſe inſtitutas. Hinc ipſum ius ciuile academiarum curam demandat epiſcopis (*s*), iique et cancellariorum dignitate plerumque fulgent: quin ipſi ſtudioſi, tamquam eccleſiae conſecrati, et hierarchiae ſubiecti, aliquando clericorum nomine veniunt (*t*). His armis hic pugnant canoniſtae. Et tamen iis exterriti quidam etiam noſtratium hoc ius principibus quidem proteſtantibus, ſed tamquam ſupremis prouinciarum ſuarum epiſcopis, competere exiſtimant (*u*). Enimuero nulla idonea ſubeſt

(n) Iuuenal. *Sat.* X. *v.* 221.

(nn) *Concil. Trident. ſeſſ.XXV. de reform.* C. II.

(o) Abbas *in cap. ex litteris* X. *de conſtit. Cap. ob eccleſiarum X. de offic. ord.* et *Cap.* I. X. *locat.*

(p) Io. Bapt. Gall. *Not. in Thuani Hiſt. Cap. XI. p.* 69.

(q) Contzen. *Polit.* Lib. IIII. *Cap.* XIII. §. II. *p.* 218.

(r) Rotmar. *Annal. acad. Ingolſtad. Part.* I. *p.* 35.

(s) *Auth. Habita C. ne fil. pro patre.*

(t) Rittersh. *Expl. Nouell. Part. VIII. Cap. VIII. n.* 8.

(u) Carpzou. *Iuriſpr. conſiſtor. Lib. I. tit. I. defin. VIII. n.* 5. Io. Gerhard. *loco de miniſterio eccleſ. Sect. V.* §. 109. Ziegler. *de iur. maieſt. Lib.* I. *Cap.* XXIII. §. I. Brunnem. *de iur. eccl. Lib.* I. *tit.* VI. §. 12.

Digitized by Google

ſubeſt ratio, cur ſcholas et academias, quales hodie florent, accenſere velis ſocietatibus eccleſiaſticis. Tulerint fortaſſis id nomen ſcholae, quae olim in eccleſiis cathedralibus et monaſteriis floruerunt, de quibus luculenter egerunt ZIEGLERVS (*x*), HOSPINIANVS (*y*), et HERM. CONRINGIVS (*z*). Saltem hodie vix eccleſiaſticae ſocietatis formam prae ſe ferunt ſcholae et academiae: et, ſi eam prae ſe ferrent, tamen, vti alia collegia, ipſaque eccleſia, non poſſent non ad principis curam pertinere. Deinde non eccleſiae tantum, ſed et reipublicae viros doctos ac habiles ſufficiunt ſcholae et academia, adeoque reip. non minus, quam eccleſiae, intereſt, recte ſe habere haec ciuitatis ſeminaria, quin reipublicae tanto magis, quanto minus, eccleſiam eſſe in republica, negari poteſt. Mirum porro eſſet, ſi *authentica habita C. ne fil. pro patr.* ad euertenda principis iura abuti vellent epiſcopi, cui ipſi ius, ſi quod habent in academias, debent. Cancellarii dignitatem aeque laico, ac epiſcopo, recte committi poſſe, ſaeculum noſtrum experiundo didicit, idque tam profecto eſt perſpicax, vt nihil minus credat, quam ſtudioſos eſſe clericos. Sane ſi ex eo vocabulo, quod illis olim haeſiſſe volunt, colligi oporteret, eos cleri numerum augere: nihil prohiberet, quo minus omnes non modo publicos ſcribas, ſed et qui priuatim magiſtratibus a manu ſunt, eadem praerogatiua donaremus, quos in Britannia et Belgio *clericos*, (*clercs*) vocari, nemo ignorat. Tantum ergo abeſt, vt hoc ius epiſcopis tribuere cogantur proteſtantes, vt ipſa curia ſuprema Gallorum, quam Parlamentum vocant. Non. Sept. anni MDLXXIII. academiam Pariſienſem collegium ſaeculare, proinde regii beneficii ac patrocinii eſſe, cauſſa cognita, iudicarit (*a*).

§. XVI.

Praeter ſcholas et academias permagnum momentum poſitum eſt in ſocietatibus, ſiue ad litterarum, ſiue ad aliarum artium, fines proferendos comparatis, quas ipſas quoque *academias* vocare ſolent. Quum enim oculos plus oculo videre, probabile ſit, pluraque praeclara ingenia, communicatis inuicem meditationibus, operiſque collatis, quid verum falſumque ſit, facilius, quam ſinguli, perſpiciant, et quaedam, adhuc tenebris obuoluta, in lucem felicius protrahant: vtiliſſimae reipublicae ſemper viſae ſunt huiuſmodi ſocietates, quas iam alii ex inſtituto commendarunt (*b*). Sic iam ante Chriſtum natum, multoque poſt illa tempora celeberrimum fuit muſeum Alexandrinum (*c*), in quo, teſtibus STRABONE (*d*), ATHENAEO (*e*), PHILO-

Tertio et circa reliquas ſocietates litterarias hoc ius verſatur.

Iii 2 STRA-

(x) Ziegl. *de iure Epiſc. Lib.* III. *Cap.* XXIII. §. *V.*

(y) Hoſpinian. *de orig. monaſt. Lib.* IIII.

(z) Conring. *Antiqu. Academ. Diſſert.* III. *p.* 61. *ſequ.*

(a) Choppin. *de Doman. Franc. tit.* XXVII. *n.* 12. Charond. *ad l.* 1. *Cod. Henriciani Lib.* XI. *tit.* III. Limn. *iur. publ. Lib.* VIII. *Cap.* I. *n.* 47.

(b) Vockerodt *Exerc. Academ.* I. *de ſociet. litterar. Gothae* 1704.

(c) Ionſ. *de Script. Hiſt. philoſ. Lib.* III. *Cap.* II. Rechenberg. *Diſſ. de muſeo Alex. Lipſ.* 1698. Iac. Gronou. *Antiqu. Graec. Tomo* VIII.

(d) Strabo *Geogr. Lib. XVII. p.* 1143. *edit. nou.*

(e) Athenaeus *Deipnoſoph. Lib. V. Cap.* VIII.

STRATO (*f*), inuſitata ac plane regia munificentia alebantur rhetores, poetae, philoſophi, qui de rebus praeclaris quotidie inter ſe diſſerebant. Poſtea id exemplum, ſed priuatis plerumque auſpiciis, ſequuti ſunt Itali, Galli, Angli, Germani, immo nuper etiam Luſitani, et Ruſſi, quorum de ſocietatibus et collegiis egit MORHOFFIVS (*g*), quamuis non exiguo aliis relicto ſpicilegio. At experientia docuit, academias huius generis, publica auctoritate inſtitutas, magnam reipublicae litterariae vtilitatem, eas, quae priuatis auſpiciis coaluerunt, paene nullam attuliſſe. In his enim nullus fere ſociorum delectus eſt, nulla paene legum reuerentia, immo nec tantus plerumque adparatus, quo ad amplificandas ſcientias opus eſt. Quare vix eximii quidquam a tot ſaeculis peperiſſe animaduertimus humoriſtarum, lynceorum, ocioſorum, immobilium, Arcadum, (huiuſmodi enim cognominibus mirifice ſibi olim placuerunt,) ſemper parturientia ingenia, quum contra, quae ſocietates Francicae, Londinenſis, naturae curioſorum et Berolinenſis inuenerunt, praeclara ſint, poſterorumque memoria digniſſima. Quae quum ita ſint, quumque ipſa ciuilis prudentia ſuadeat, collegia in republica omnia a principe pendere, immo quum in conuenticula illicita degenerare poſſint haec collegia, veluti anno MDCVIIII. quando quidam Pariſiis *academiam ludorum aleae et chartarum*, inſequente anno ſeuero edicto ſupprimendam, inſtituere non dubitauerant (*h*): facile intelligitur, ad principis curam et haec collegia pertinere, eumque iure ſuo vti, ſi iis certas praeſcribat leges, ſi ſocios idoneos cooptari iubeat, ſi iiſdem praeſidem, illi muneri parem, praeficiat, omniaque ita dirigat, vt fructum inde reſpublica litteraria capiat vberrimum.

§. XVII.

Itemque quarto circa itinera litteraria ciuium.

Porro cum ad litteras, tum ad reliquas artes, prouehendas amplificandaſque plurimum faciunt itinera ciuium litteraria, dummodo a ſelectioribus ingeniis, eaque, qua par eſt, prudentia inſtituantur. Notum eſt, iam veteres philoſophos totum paene terrarum orbem peragraſſe, nec vlla terra marique pericula, nullas moleſtias reformidaſſe, vt, quidquid vbique praeclarum occurreret, memoratuque dignum, id in patriam referrent. Hoc conſilio Thales Mileſius in Cretam (*i*), Phoeniciam (*k*), Aegyptum (*l*); Pythagoras ad Phoenicios (*m*), Aegyptios (*n*), Chaldaeos, et Perſas (*o*), immo, ſi veteribus quibuſdam credimus, ad Iudaeos (*p*), Indos (*q*), Arabes (*r*), aliaſque gentes excurriſſe, idemque exemplum poſtea et Platonem (*s*) et

(f) Philoſtr. *Vit. Sophiſt. Lib.* I. *Cap.* XXII. §. 3.

[g] Morhoff. *polyhiſt. Lib.* I. *Cap.* XIIII. *n.* 14.

(h) Herm. Conring. *Antiqu. Academ. Supplem.* I. *p.* 202.

(i) Diog. Laert. *Lib.* I. *Segm.* 43.

[k] Idem *ibid.*

(l) Plutarch. *de placit. philoſ. Lib.* I. *Cap.* III. *et Sympoſ. p.* 47.

[m] Iambl. *vit. Pyth. Cap.* III. *init.*

(n) Laert. *Lib.* VIII. *ſegm.* 3. Porphyr. *vit. Pyth. Cap.* IIII.

(o) Cic. *de Fin. bon. Lib. V. Cap.* XVIIII. Iambl. *et* Porphyr. *ibid.*

(p) Porphyr. *ibid. p.* 184.

[q] Clem. Alex. *Strom. Lib.* I. 304.

(r) Idem *ibid.*

(s) Porphyr. *p.* 185.

Digitized by Google

et magnum illum agyrtam, Apollonium Tyaneum (t) ſequutos eſſe, nouimus, quorum huic itinera iſta tam neceſſaria viſa ſunt iuueni, ad accuratiorem doctrinam adſpiranti, vt teſte PHILOSTRATO (u), dicere ſoleret: προσήκειν νέῳ ἀνδρὶ ἀποδημεῖν τε καὶ ὑπερορίῳ ἄρασθαι. *Decere virum iuuenem ad exteros abire, et in terra peregrina inclareſcere.* Et ſane quid vtilius eſſe poſſet iuueni, litteris antea probe perpolito, quam adire extraneos, cum viris doctiſſimis contrahere neceſſitudinem, luſtrare bibliothecas celebriores, et, ſi quid ibi rarius praeſtantiuſque latitet, in vſus ſuos conuertere, denique gazophylacia non modo curioſo oculo luſtrare, ſed et omnia, quae ad hiſtoriam aliaſque ſcientias locupletandas pertinent, enotare diligenter, adeoque inſigni rerum praeſtantiſſimarum adparatu onuſtum domum redire? Et notum ſane eſt, quos ſibi theſauros hoc modo collegerint viri maximi, LIPSIVS, REINESIVS, GRONOVII, NIC. HEINSIVS, IS. VOSSIVS, MARQV. GVDIVS, GOTTFR. GVIL. LEIBNITIVS, IO. MABILLONIVS cum ſociis, BERN. MONTFAVCONIVS, CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIVS, et alii. Nec litterarum tantum ſtudioſis prodeſſe itinera prudenter ſuſcepta; ſed et artificibus, ipſiſque opificibus, nemo negauerit. Enimuero ſi dicamus, nulla paene re magis abuti ſolere iuuenes, nullaſque impenſas, quam quae in itinera profuſius fiunt, peius plerumque collocari: neminem, rerum paullo peritiorem, diſſentientem nos habituros, arbitramur. Primo enim vtplurimum ad extraneos mittuntur adoleſcentes nulla adhuc ſolidiore doctrina imbuti, qui, quo fine iter faciendum, quidque inueſtigandum apud exteros ſit, ſciunt cum ignariſſimis. Deinde ex eo conſequi neceſſe eſt, vt quidam in diuerſoriis latitent, et exterorum deliciis fruantur, alii contemplandis quidem palatiis, et operibus ſplendidioribus, immo et bibliothecis et muſeis, vel viris doctis ſalutandis, totos dies conſumant, ſed in ſolo illo conſpectu adquieſcant, exactoque hoc modo itinere, et marſupio exhauſto, domum redeant indoctiores, pauperiores, immo et vanitatibus voluptatibuſque corruptiores, nihil omnino in patriam referentes, quam philothecium, multis ſententiolis et nominibus refertum, et narratiunculas de palatiis, fontibus, operibus ſplendidis, pompis publicis, ludis ſcenicis, immo et de prodigiis, quae ſeſe vidiſſe iactant, innumeris, quibus rerum ignaros deinde in quouis circulo oblectare ſolent. Idem multo magis arti cuidam aut opificio deditis accidit, qui vbi mendicando multa itinera miſeri confecerunt, et vrbis cuiuſque μνημόσυνα (*die Wahr-Zeichen* vocant,) infixerunt memoriae, Vlyſſe ſe putant ſapientiores,

ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε,
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.

qui tempore multo,
Euerſis Troiae ſacratis moenibus, errans,
Multorum mores hominum peruidit et vrbes (x).

Quis

(t) Val. Max. *Lib.* VIII. *Cap.* VII. *extern.* 8. Philoſtr. *vit. Apollon. Tyan. Lib.* I. *Cap.* XVIIII. *ſequ.*

(u) Idem *ibid. Cap.* XVIII.

(x) Homer. *Odyſſ.* A. v. 1. *ſequ.*

Digitized by Google

Quis ergo vitio vertat bono principi, ſi et his peregrinationibus, per quas tantum pecuniae ad exteros nullo cum reipublicae noſtrae fructu migrat, modum praeſcribat? Lycurgum notum eſt ciues ſuos vagari prohibuiſſe [*y*]: et inter Platonis (*z*) leges eſt, praeter quinquagenarios deponianos inter exteros nemo verſetur. Quanto magis principi fas eſt cauere legibus, ne non niſi ſelectioribus ingeniis facultas eſſet ad exteros excurrendi, ne cuilibet ex nido, velut implumi, intempeſtiue liceat euolare, vt a prudentioribus iis praeſcribatur regula, quam ob oculos habeant, vt non temere ſoli ad exteros excurrant iuuenes, ſed ſe adiungant prudentioribus, vt totius itineris perceptique inde fructus rationem reddant, et quae ſunt huius generis alia. Eſt ſane tum generatim peregrinandi, tum et in ſpecie iter litterarium inſtituendi quaedam prudentia, quarum illam Herm. Conringivs (*a*), hanc Ge. Nic. Kriegk [*b*] eleganter expoſuerunt. Vtriuſque vero neglectum, non ſolum cum priuatarum familiarum pernicie, ſed et cum maximo rerumpublicarum detrimento coniunctam eſſe, ipſa ſatis docet experientia.

§. XVIII.

Nec non quinto circa ſtipendia litteraria et praemia diligentiae.

Inter artium litterarumque augmenta prouehendi media locum haud poſtremum tenent ſtipendia vel ſubſidia pecuniaria, quibus non modo iuuantur iuuenum erectioris indolis honeſti conatus, verum etiam calcaria veluti ſubiiciuntur currentibus, vt tanto alacrius ad maiora nitantur. Non ita natura comparatum eſt, vt ſemper par ſit fortuna indoli, et quos excellente ingenio inſtruxit ſummum Numen, iis et tantas conceſſerit facultates, vt ſine aliorum ope ac auxilio ſtudiis honeſtioribus vacare poſſint. Raro multis accidit, quod in ſumma felicitatis parte poſuit Menander [*c*]; dum dixit: *μακάριος, ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει. Cui mens opeſque ſunt ſimul, beatus eſt.* Nam opibus inſtructi raro ſunt eo ingenio, vt neruos animi intendere velint: et qui eo ingenio ſunt, plerumque conqueruntur, *ſe neſcire, quomodo bonae mentis ſoror ſit paupertas* (*d*), vel, vti Apvleivs (*e*) vocat, *philoſophiae vernacula.* Hinc in omnibus rebuſpublicis ingeniis praeſtantioribus, at paupertate preſſis, quaedam deſtinata ſunt ſtipendia litteraria, eaque vel publica auctoritate e fiſco ipſius principis, vel reipublicae aerario, vel ex priuatorum diſpoſitionibus ſupremiſque iudiciis eroganda: qualia legata permulta olim ab hominibus ſtudiorum amantibus academiae Platonicae relicta eſſe, auctor eſt Diogenes Laertivs (*f*). Eo inſtituto nihil eſt laudabilius, nihil ad prouehenda optimarum artium ſtudia vtilius. Enimuero et de his

(*y*) Crag. *de republ. Lacedaemon. Lib.* III. *Inſt.* IIII. *p.* 214.

(*z*) Plato *de Leg. Lib.* III.

(*a*) Herm. Conring. *de prud. peregrin. Helmſt.* MDCLXXVII.

(*b*) Ge. Nic. Kriegk *de peregrinat. Rom. academ. Ien.* 1704.

(*c*) Henr. Stephan. *Graec. Comic. ſentent. p.* 139.

(*d*) Petron. Arbit. *Satyric. Cap.* LXXXIIII.

(*e*) Apulei *Apolog. p.* 285.

(*f*) Diog. Laert. *Lib.* III. *ſegm.* 20.

Digitized by Google

his ſtipendiis vetus omnino iuſtiſſimaque querela eſt, ea plerumque et male adminiſtrari, et diſpenſari imprudentiſſime. Quam multa enim inter adminiſtratores, tamquam inter praedones, ſtrangulantur? quam multa dantur vel opulentis, quibus adeo frons periit, vt hoc pauperculorum peculium graecando decoquendoque abſumere, quam ex ſua arca quidquam depromere malint, vel hominibus ſtupidiſſimis, qui id vnice agunt, vt, aliquot annis in academia quadam exactis, in litteratorum numero cenſeantur, vere *nummos, et fruges conſumere nati* (g). Quis vero medelam huic morbo adferat, praeter principem? Huius enim non modo eſt cura, vt congiaria ſua recte diuidantur, ſed et vt a priuatis eum in finem legata ita diſpenſentur, prout ea diſpenſari voluerunt teſtatores. Bene ergo conſulet reipublicae, ſi primum dabit operam, vt recte adminiſtretur pecunia, ei rei deſtinata; et rationes adminiſtratorum accurate diſpungantur: deinde, ſi nemini conferri patietur ſtipendium, niſi cuius de paupertate, ingenio, diligentia ſatis conſtet, tum porro ſi in ſcholis et academiis viris quibuſdam prudentibus id det negotii, vt eorum inuigilent ſtudiis, et ſi quos libris potius, quam in libros incumbere, vel tempus nugis et luxu conſumere animaduertant, id ad ſe referant: denique ſi non patietur indignos eo beneficio frui, ſed iis veluti exauctoratis, et, ſi tantae ſint facultates, ad reſtituendam pecuniam adactis, alios diligentiores ſubſtituet. Qua de re quum plura monuerit Academiae Francofurtanae inſigne nuper ornamentum, CHRIST. GODOFR. HOFFMANNVS (h), ad eum lectorem remittere, quam plura addere, malumus.

§. XIX.

Ex eo vero porro conſequitur, vt ea omnia, quae adhuc commendauimus, media, quantumuis in ſe ſaluberrima, parum ſint profutura, niſi eorum, qui ſtudiis ſeſe operam dare profitentur, profectus ſubinde explorentur. Iam quidem huc pertinent examina in ſcholis triuialibus, nec non quibus in academiis in eorum, qui vel beneficiis fruuntur, vel ad honores academicos adſpirant, profectus ſtudiorumque rationem inquiritur: ſed vereor, vt neutra ad rei ſummam proficiant. Quemadmodum enim, imminentibus prioribus, non raro penſum aliquod ediſcendum repetendumque cuique praebent magiſtri, vt eo recitato, vel ſolutis quibuſdam quaeſtiunculis, fucum faciant ephoris: ita in poſterioribus paſſim omnia fiunt perfunctorie, vtroque vero caſu intereſt examinantium, diſſimulari potius iuuenum ignorantiam, quam palam fieri; priore, ne ipſorum praeceptorum ruditas aut negligentia in apricum proferatur, poſteriore, ne pauciores numero fiant candidati, vel ii in alias academias, vbi aequioribus conditionibus ſecum tranſigatur, proficiſcantur, ſi ad viuum omnia reſecare velint. Hinc vetus illa virorum doctiſſimorum querela, honorum gradus, quondam adeo ſancte habitos, et in eos tantum collatos,

Sexto circa explorandos ciuium profectus.

[g] Horat. *Lib. I. Epiſt. II. v. 27.*
[h] Hoffm. *diſſert. de eo, quod circa ſtipendia, ſtudiorum cauſſa conſtituta, iuſtum eſt. Francof. 1731.*

tos, quos ardua ad aethera virtus enexiſſet, nunc quibuſuis, qui vix prioribus labris doctrinam, quam profiteantur, deguſtarint, tamquam phaleras iniici (*i*). Quae tametſi in dedecus publicum vergant, efficiantque, vt, qui abundamus doctoribus, doctos vbique deſideremus, emendari tamen, multiplicato academiarum numero, vix poſſunt, niſi id agant principes, vt ſubditi non niſi in patria, vel certa aliqua academia, iſta honorum inſignia capiant. Quare ea demum examina ſunt vtiliſſima, quae decurſo demum ſtudiorum ſtadio a viris prudentibus iuſſu principis ſuſcipiuntur. Si enim nemini committatur munus eccleſiaſticum, niſi probe explorato: ſi nulli in forum pateat aditus, niſi qui et propoſitis ex vniuerſo iure quaeſtionibus ſatisfecerit, relationemque, quam vocant, pro ſtatu ita confecerit, vt iureconſultorum calculos ferat: ſi artem facere prohibeatur medicus, niſi publice in anatomia, chirurgia, chymia, aliiſque medicinae partibus fecerit periculum, quod laudatiſſimum potentiſſimi Pruſſorum Regis inſtitutum eſt [*k*]: mox ſane adparebit, quantum cuiuſque valeant humeri, quid ferre recuſent, et ſitne candidatus ex eorum numero, qui ſeuera lege profecerunt, an ex illa hominum turba, de qua HORATIVS [*l*]:

> *In cute curanda plus aequo operata iuuentus,*
> *Cui pulcrum fuit, in medicos dormire dies, &*
> *Ad ſtrepitum cytharae ceſſantem ducere ſomnum.*

Si quidquam, hoc certe dixeris neceſſarium, vt princeps hoc ad curam ſuam reuocet, eoque impediat, quo minus indocti et ignaui homines cathedras eccleſiaſticas et academicas occupent, pro iuriſperitis in foro caninam facundiam exerceant *contortores legum*, *bonorumque extortores*, vti eos vocat TERENTIVS (*m*), denique aegroti caput et vitam credere cogantur iis, quibus nemo temere, ſi ſutrinam facerent calceandos committeret pedes (*n*). Haec enim omnia pertinere ad ipſam rempublicam, nemo non intelligit, recteque iam olim ſcripſit IO. HENR. BOECLERVS (*o*): *Hiſtoria omnis aeui me docuit, eruditionis vitiatae genium corruptae reipublicae vel ſignum, vel cauſſam fuiſſe.*

§. XX.

Septimo circa ſocietates ad artes mechanicas pertinentes.

At quum non modo litteras, ſed et quaſuis reliquas artes, florere in republica oporteat: earum quoque curam ſuſcipere debere principem, facile patet, idque tanto magis, quanto minus de iis perficiendis priuati cogitare vel volunt, vel ob rem domi anguſtam poſſunt. Nemo ignorat, quantum curae in Gallia ac Italia impendatur rei equeſtri, artique pictoriae et ſculptoriae ad ſummum perfectionis gradum

(i) *Plures huius generis virorum doctorum querelas collegit* Io. Chriſt. Itterus *de grad. academ. Cap.* VII. §. XXVIIII. *ſequ. quibus adde* Menag. *praefat. ad Amoenit. iur. ciuilis.*

(k) *Vid.* Konigl. Preuſſ. Medicinal. Ordnung.

(l) Horat. *Lib.* I. *Epiſt.* II. *v.* 29.

[m] Terent. *Phorm. actu* II. *ſcen.* II.

(n) Phaedr. *Lib.* I. *fab.* XIIII. *v.* 7.

(o) Boecler. *diſſ. de voto Imperat. p.* 29.

dum prouehendae. At non minus reipublicae intereſt, perfici artem chirurgicam, pharmaceuticam, obſtetriciam, architecturam ciuilem, militarem, naualem, fuſoriam, pyrotechnicam, textoriam, fulloniam, figulinam, ſimileſque artes, immo et totam rem oeconomicam. Falluntur profecto, qui his omnibus nihil accedere poſſe exiſtimant. Accederet ſane permultum, ſi viri prudentes ad eas perficiendas adpellerent animum. *Sunt* enim *artes mechanicae omnes*, ceu recte vidit MORHOFFIVS (p), *quaſi quaedam naturalis ſcientiae et diſciplinarum mathematicarum propagines, quae ornari augerique eorum beneficio poſſunt, omneſque ab hominibus ſapientiſſimis inuentae*. Viderunt poſtrema haec ſaecula experimenta eius rei luculentiſſima, dum Principum quorumdam ſapientiſſimorum cura artes et opificia quaedam ad tantum perfectionis gradum perduci coeperunt, vt inde maximum lucrum ad totas prouincias rediret. Sic ſubditos ſuos magnopere locupletauit Henricus IV. Rex Franciae (q), dum ciues legibus praemiiſque excitauit ad moros plantandas, alendos bombyces, texturamque ſerici magis magiſque perficiendam. Eo enim factum eſt, vt paullatim ipſos orientalium pannos ſericos Francici elegantia ſuperarent, atque inde incredibilis pecuniae vis in Galliam migraret. Nec minus lucri fecerunt Angli et Scoti, ex quo illos ad perficiendam texturam remque fulloniam Eliſabetha Regina; hos Iacobus I. euocatis in regnum Flandris, excitarunt (r). Quantum porro opum acceſſerit terris Pruſſicis, chirurgia, re textoria, vitriaria, fabricis armorum; quantum Saxonicis, arte figulina ad ſummum perfectionis gradum euectis, quantum inclutae Noribergae (s) et Auguſtae Vindelicorum, tot artificibus de perficiendis artibus inter ſe veluti certantibus, non crediderit fortaſſis, niſi qui rem ipſe oculis vſurpauit. Id vtinam vbique pari induſtria fieret! Nullus profecto eſt prouinciae cuiuſdam tractus, vbi non lucri faciendi eſſet occaſio, ſi ciues patriae ſuae naturam ac dotes recte intelligerent. Sunt regiones aliae lino ferendo texendoue, aliae lanificio, aliae ſalinis, aliae rei metallicae, aliae nauticae aptiores. Alibi terra materiam ſingularem vaſis conficiendis idoneam, alibi ligna, alibi coria, alibi aliud profert, nec vſquam fere nouercam ſe praebet natura, vt recte cecinerit poeta Sulmonenſis (t).

Nec ſterilis locus vllus ita eſt, vt non ſit in illo
Miſta fere duris, vtilis herba, rubis.

Quae omnia ſi arte ac induſtria perficerentur a ciuibus, quantum quaeſo lucri inde eſſet ad eos rediturum? Quum vero ea plerumque opinione vulgus ducatur; nihil in his rebus eſſe nouandum, nec quemquam altius maioribus tollere, vel prae iis ſapere velle debere:

(p) Morhoff. *Polybiſt. litt. Lib.* I. *Cap.* I. *n.* 7.

(q) Ziegler. *Schaupl. die* IIII. *Maii n.* 2. *p.* 506.

(r) Werlhoff. *de commerc. marit.* §. XCVIIII. Buchanan. *rer. Scotic. Lib.* X. *p.* 341.

(s) Io. Chriſt. Wagenſeil. *Comment. de Noriberga Cap.* XXI. *p.* 149. *ſequ.*

(t) Ouid. *ex Ponto Lib.* III. *eleg.* III.

certiſſimum profecto eſt, nihil ſperandum eſſe a ciuium induſtria, niſi ea a principe ad aliquid audendum legibus, praemiis, priuilegiiſque excitetur. Immo ipſum principem initio non decet parcere ſumtibus, vt experimenta, quae ad perficiendas artes pertinent, inſtituantur. Qua laudabili prodigalitate quantum vtilitatis vaſto imperio ſuo attulerit Petrus I. Ruſſiae Imperator, quotque artes, antea Ruſſis vix fama cognitas, ad maximam perfectionem prouexerit, non ſine admiratione quadam, quicumque ex illo imperio ad nos redeunt, referre ſolent.

§. XXI.

Octauo, circa docendi diſcendique rationem praeſcribendam.

Vt ad litteras arteſque liberales velut e diuerticulo redeamus: id quoque admodum neceſſarium eſſet, vt et docentibus certa docendi, et diſcentibus diſcendi ratio, quam ſequantur omnes, praeſcriberetur. Magnum aliquando ſtrepitum dant magiſtri, ſuaſque merces μετὰ πολλῆς φαντασίας exponunt, vt adoleſcentes, rerum ignaros, in caſſes ſuas incautos pertrahant. Vetus haec ars, de qua iam PETRONIVS (u): *Minimum*, inquit, *in his exercitationibus doctores peccant, qui neceſſe habent cum inſanientibus furere. Nam niſi dixerint, quae adoleſcentuli probent, vt ait Cicero, ſoli in ſcholis relinquentur, ſicut ficti adulatores, quum coenas diuitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratiſſimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, niſi quaſdam inſidias auribus fecerint), ſic magiſter, niſi tamquam piſcator, eam impoſuerit hamis eſcam, quam ſcierit adpetituros eſſe piſciculos, ſine ſpe praedae moratur in ſcopulo.* Et tamen dici non poteſt, quanto cum reipublicae detrimento coniuncta ſit illa nimia libertas docentium. Tunc enim fieri non poteſt, quin dum magna maximo hiatu promittunt promiſſores magni, adoleſcentes hiantes aduolent, vt his myſteriis initientur, et interea negligant ea, quae maxime addidiciſſe oportebat. In primis periculoſiſſimum eſt, ſi inferiorum ſcholarum magiſtri magna minantur, et ſapientiam ſe pueris induere iactant adhuc naſcentibus, de ſtudiis propaedeuticis interim parum ſolliciti. Sane ex quo patrum memoria quidam ex ſcholis paene expellere coeperunt Latinarum Graecarumque litterarum ſtudia, et pro iis ſe Germanicam oratoriam, geographiam, genealogiam, hiſtoriam, immo, ſi Diis placet, politicam, et ius publicum pueris tradere iactarunt: actum paene eſt de litteris, non quod haec, ſi non omnia, ſaltim pleraque, in ſcholis fieri non poſſint, ſed quod, neglectis litteris propaedeuticis, tota illa noua docendi ratio in ſtrepitum inanem euaſit, perinde ac Athenis oſtentatio, ſophiſtarum (w) Gorgiae Leontini, Thraſymachi Chalcedonii, Protagorae Abderitae, Prodici Cei, Hippiae Elei, qui omnes tempore Socratis, arrogantibus verbis, artem inſignem, quomodo reſpublica gerenda ſit, et quemadmodum cauſſa inferior dicendo ſuperior euadere poſſit, adoleſcentibus pollicebantur, eoſque deinde, aere

(u) Petron. *Satyr.* *Cap.* III. *Orat.* *Cap.* XII. Liban. *Apolog.* *Socr.*
(w) Cicero *in Bruto* *Cap.* VIII. *in* *p.* 642.

aere emunctos, indoctiores, quam antea fuerant, domum dimittebant. Quotuſquiſque vero iam ex ſchola prodit, vel mediocrem tantum non dicam Graecae, ſed Latinae linguae facultatem adſequutus? quotuſquiſque aliquem artium liberalium, maxime philologiae et mathematicarum diſciplinarum guſtum in ſcholis capit? Omnia ſane haec impune negliguntur in ſcholis, non ſolum a docentibus, ſed et a diſcipulis, adeo vt meminerim, eos qui iuriſprudentiae vel arti medicae addiſcendae ſe conſecrauerant, per eas horas, quibus hae artes docerentur, ſcholis exiſſe impune, ne videlicet delicatae eorum aures Graeci alicuius vocabuli ſono polluerentur. Ad tantas ſordes prolapſum eſt ſaeculum noſtrum, vt parentes ipſi filios interea malint nugis bonas horas perdere, quam in ſtudiis propaedeuticis exercere ingenium. Haec fundi noſtri calamitas eſt. quam niſi auertant ipſi principes, actum profecto eſt de ſolidiore doctrina, quia ſine praeſidiis illis haec ſacra non conſtant. Leges auditoribus ſuis praeſcribebant Pythagoras (x), et Plato (y), et in his illam, vt nemo expers geometriae ſcholas ſuas ingrederetur. Quidni et principibus idem liceat, quorum vel maxime intereſt ſtudia in ſcholis et academiis recte et ordine tractari? Et ſane ſi IVSTINIANO (z) noſtro licuit ordinem ac rationem iuriſprudentiam docendi diſcendique, non optimam quidem, at ordinem tamen, praeſcribere; quidni et aliis eiuſdem faſtigii liceret, adhibitis in conſilium viris doctis, cum doctoribus academicis, tum et ſcholaſticis, eorumque auditoribus eam praeſcribere methodum, qua obſeruata, hi ad veram ac ſolidam doctrinam perveniant? Debebat ſaltem haec ephororum cura eſſe, de quibus recte MORHOFFIVS (a): *Quemadmodum*, inquit, *vt reſpublicae perennes ſint, vel a prudente legiſlatore formari debent, vel ſalutaribus legibus conſeruari: ita in ſchola inſtituenda optimis peritiſſimiſque cenſoribus opus eſt. Non ſufficit idoneos admouere iuuentuti magiſtros, ſed conſtitui debent, qui totius rei ſcholaſticae curam habeant, idonei ephori, in quibus plerumque peccatur. Solet enim haec cura ſacri ordinis viris demandari, qui non omnes aeque iis ſunt doctrinis exculti, vt de re ſcholaſtica ſtatuere poſſint.* Loquitur autem vir doctiſſimus de curriculo ſcholaſtico, ſtudiiſque ibi rite et ordine tractandis, de quibus recte conſtituendis eo ſeueriora cura opus erat, quo veriora ſunt illa LVCRETII (b):

In fabrica ſi falſa eſt regula prima,
Normaque ſi fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua ſi ex parte claudicat hilum:
Omnia mendoſe fieri atque obſtipa neceſſe eſt,
Praua, cubantia, prona, ſupina atque abſona tecta,
Iam ruere vt quaedam videantur velle, ruantque,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.

 Quae

(x) Porphyr. *vit. Pythag. p.* 201. Iuſtin. Mart. *Dialog. cum Tryph. p.* 219.
(y) Laert. *Lib.* III. *ſegm.* 5.
(z) §. 2. *Inſt. de iuſt. et iure. Conſt. omnem reip. ad Anteceſſ.*
(a) Morhoff. *Polyhiſt. litt. Lib.* II. *Cap.* X. *n.* 7. *ſequ.*
(b) Lucret. *de rer. nat. Lib.* IIII. *v.* 516.

Quae veriſſima eſſe, ipſa ſatis experientia docet. Et tamen nulla emendationis ſpes adfulget, niſi a ſummo imperante, cuius ſolius ei malo tollendo par eſt auctoritas.

§. XXII.

Nono, circa impedimenta quae artium incrementis obſtant, remouenda.

Quum ergo ea omnia, quae ad ſcientiarum artiumque incrementa pertinent, Princeps ſuo quodam iure curet: facile profecto intelligitur, illum eodem iure curare poſſe, vt, quaecumque illi fini obiiciuntur, impedimenta quantocyus remoueantur. Talia quidem innumera ſunt: ſed nullum aliud peſtilentius inuidia, quae veram virtutem tamquam vmbra corpus comitatur. Hanc enim primum in aemulationem, deinde in lites, tum porro in putidiſſimas calumnias, denique, ſi qua fieri poteſt, in lanienam ac ſaeuitiam abit. Quoties ergo virum doctum ac ſapientem luminibus ſuis officere exiſtimant reliqui vmbratici doctores: primum omnia experiuntur, vt per emiſſarios illum ſuſpectum reddant, et auditores, propoſita ſpe beneficiorum, vel iniecto metu, ab eo abducant: deinde omnem occaſionem illi litem intentandi captant: hinc porro, ſi fieri poſſit, illi vel magiae (c), vel impietatis ſeu ἀϑεότητος, vel turbatae quietis publicae, dicam ſcribunt, nec quidquam faciunt reliqui, vt, illo oppreſſo eiectoque in exſilium, quam primum illud IO. TRIVMPHE ingeminare poſſint. His artibus ſane olim peſſumdati Anaxagoras (d), Socrates (e), iiſdem, renatis litteris, euerſi Galilaeus Galilaeus (f), Petrus Ramus (g), Iordanus Brunus (h), Thomas Campanella (i), aliique viri doctiſſimi, quorum ex inuentis ſcriptiſque fructum incomparabilem capere potuiſſet reſpublica, ſi quid temporis illis a libellis eriſticis litibuſque calumnioſiſſimis ſuperfuiſſet, vel ſi diutius eos hominibus intereſſe paſſa eſſet aduerſariorum crudelitas. Si vero haec praemia manent veram doctrinam ac ſapientiam: quis, quaeſo, non potius eiuraret litterarum ſtudium? quis non potius ſubinde repetat illud HORATII (k):

> *Beatus ille, qui procul negotiis,*
> *Vt priſca gens mortalium,*
> *Paterna rura bobus exercet ſuis!*

Eſt ergo boni principis officium, tueri innocentes, iudiciumque de eorum doctrinis non aduerſariis, ſed viris prudentibus, qui amoris odiique cauſſas procul habeant, permittere, denique idemtidem cogitare, quum nec prophetis, nec apoſtolis, nec ipſi veritatis doctori,

CHRI-

(c) Vid. Gabr. Naudaei *Apologia pro viris doctis, magiae falſo accuſatis*.

(d) Laert. *Lib.* II. *ſegm.* 12. *ſequ.* Ioſeph. *contra Apion. Lib.* II. *p.* 1079.

(e) Liban. *Apol. Socr. p.* 642.

(f) Ian. Nic. Erythr. *Pinac.* I. *Cap.* LIII.

(g) Launoi. *de var. Ariſtot. fort. Cap.* XIII. Bayle *Diction. hiſtorique et critique p.* 2424.

(h) Bayle *Dictionar. Hiſt. et crit. voce Brunus*.

(i) Ern. Sal. Cyprian. *de philoſ. Thomae Campanellae*. Ian. Nic. Erythr. *Pinacoth.* I. *Cap. XXI.*

(k) Horat. *Epod.* II. *Cap.* I.

CHRISTO, pepercerit calumnia, ab ea multo minus immunes fore alios, quicumque vel veritatem ſectentur, vel acutius aliis cernere videantur. Praeterea inter maxima ſcientiarum artiumque obſtacula ſunt publica munera complura, quibus docentes diſtrahuntur, magiſtrorum eorum maxime, qui in ſcholis inferioribus Siſyphi ſaxum voluunt; egeſtas et contemtus, diſciplina ſcholaſtica ſiue iuſto laxior, ſiue Orbiliana ſeuerior, et quae ſunt huius generis alia, quibus omnibus e medio remouendis ſi ſtudeat Princeps, et iure ſuo vtetur, et immortalem ſibi gloriam apud poſteros pariet. Sed his quidem, quod plures iam chartas, quam huic meditationi deſtinaram, inſumtas animaduerto, iam non immorabor.

§. XXIII.

Felicitas reipublicae, in qua hoc iure ſuo rite vtitur princeps.

Potius paucis adhuc demonſtrandum videtur, beatiſſimam fore rempublicam, in qua bonus Princeps hoc iure ſuo vſus litterarum artiumque curam in ſe ſuſcipit: Id vero probatu haud difficile eſt. Primo enim ſi recte ſe habet totum, cuius ſingulae partes ita, vt decet, comparatae ſunt: non poterit non recte ſe habere reſpublica, ſi ſingulas eius partes capeſſunt viri, iis artibus, quibus opus eſt, probe exculti. Id vero continget, ſi curet princeps vt omes ſcientiae, atque artes in republica floreant, et magis magiſque indies perficiantur. Tunc ſane numquam deerunt viri ſapientiſſimi, qui, vel quid belli paciſque temporibus facto ſit opus, in medium conſulant, vel legatorum grauiſſimo munere apud exteros fungantur: non viri iuris periti aequitatiſque tenaciſſimi, qui vice ſacra iudicent: non rei oeconomicae periti, qui aerario publiciſque praeſint obuentionibus, deque illis ſine vllius iniuria prudenter amplificandis cogitent: non docti et pii, qui in eccleſia ac ſcholis cum fructu doceant, non circumſpecti, qui in municipiis et praefecturis ius dicant: non medici experti, qui aegrotis opem ferant. Siue porro in nautica, ſiue in terreſtri militia, opus ſit nauarchis, ducibus, rei tormentariae praefectis, architectis, iudicibus, medicis, chirurgis: numquam eorum erit inopia, omniaque, prout decet, adminiſtrabuntur. Deinde florentibus ſapientiae artiumque ſtudiis, ſinguli ciues, ex quibus conſtat reſpublica, erunt multo feliciores; quum nemini non pateat ad virtutem et ſapientiam via, nemini non in promptu ſit occaſio honeſto aliquo vitae genere ſe ſuamque familiam non modo alendi, ſed et locupletandi pro conditione ſua. Denique vbi ſcientiae et artes florent: fieri non poteſt, quin et commercia gliſcant, aerarium fiat locupletius, quin nouam veluti faciem res omnes publicae priuataeque induant, adeoque vere eueniat, quod olim gloriabatur Auguſtus (l), *marmoream ſe relinquere Romam, quam lateritiam repeiſſet*. Sunt hae litterae ac artes, quae Germanos ad eum elegantioris vitae cultum perduxerunt, vt, ſi Tacitus rediret in vitam, Germaniam ſuam in ipſa Germania quaereret. Hae reliquas Europae partes, denſiſſima olim barbariae oppreſſas, ad

[l] Sueton. *Aug.* Cap. XXVIII.

ad eam, qua nunc gaudent, felicitatem euexerunt. Per has denique noſtra aetate intra luſtra non adeo multa tanta rerum omnium conuerſio facta eſt in Ruſſorum imperio, quantam multis ſaeculis futuram, nemo vmquam praeſagiuiſſet. Ridiculae pleriſque videntur fabulae de ſuauiſſimo illo concentu, quo belluas Orphaeus, ipſa ſaxa Amphion mouiſſe fertur. Aſt ille quidem concentus nihil aliud eſt, quam ſcientiarum artiumque ſtudium, quo homines, belluis ferociores, ad ciuilis atque elegantioris vitae cultum, caedendos lapides, ligna edolanda, domos extruendas condendaſque vrbes traducti ſunt: in quem ſenſum recte HORATIVS (*m*):

Silueſtres homines ſacer interpreſque Deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidoſque leones.
Dictus et Amphion, Thebanae conditor arcis,
Saxa mouere ſono teſtudinis, et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit haec ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.

Vt paucis omnia complectar, ſi eas in annales, priſcorumque ſaeculorum memoriam reuoluas, res ipſa docebit, florentibus litteris artibuſque, floruiſſe reſpublicas, eaſdemque, exſtincto litterarum artiumque lumine, paullatim veluti conſenuiſſe: vt dubitari nequeat, quin magna publicae felicitatis pars a ſapientiae artiumque ſtudiis, et cura illa prouidentiaque Principis, qua illas prouehere ſtudet, pendeat, et, quo eſt cura illa intentior, eo certius ciues miraturi ſint FELICEM illam, quam tot Romanorum numi celebrant, TEMPORVM REPARATIONEM.

§. XXIIII.

Concluſio diſſertationis.

Et haec eſt illa de IVRE PRINCIPIS CIRCA CIVIVM STVDIA meditatio, qua ego me eo tantum nomine magnopere delectari fateor, quod potentiſſimus patriae meae pater, CHRISTIANVS VI. Daniae Norwagiaeque Rex, dominus meus longe clementiſſimus mihi haec commentanti vbique verſari ob oculos viſus eſt. Virtus enim illa excellentiſſima, quam tota hac diſſertatione celebrauimus, in incomparabili hoc principe, tamquam in exterſiſſimo quodam ſpeculo relucet. Norunt omnes, qui mitiſſimo eius imperio reguntur, quanta cura litterarum omniumque ſcientiarum et artium ſtudia in regnis prouinciiſque ſuis prouehat, quam indefeſſo ſtudio id agat, vt ſcholae atque academiae emendentur, vt delectus habeatur ingeniorum, vt eorum, qui munera publica ambiunt, profectus accurate explorentur, nihilque, quod prudentia ſuadet, ſaluſque populi exigit, praetermittatur.

(m) Horat. *de arte poet. v. 391. ſequ.*

tur. Quae vt mihi, tamquam ciui ſubiectiſſimo, miranda venerandaque ſunt: ita ipſa me vrget pietas, vt vota concipiam pro optimo Rege, ſereniſſimaque Regina, et Principe ivventvtis celſiſſimo, Deumque optimum maximum, vt ſeruet Regiam Domum, omniaque Optimi Principis conſilia regnis, eccleſiae, litteris, omnibuſque honeſtis artibus, fauſta ac ſalutaria eſſe iubeat; indeſeſſis precibus exorem.

DE CAVSSA SERVITVTVM PERPETVA,

EXERCITATIO XXXII.

§. I. Doctrinae de ſeruitutibus ſubtilitas. §. II. Eius ſubtilitatis cauſſa. §. III. Conceptus ſeruitutis ſecundum principia rectae rationis. §. IV. Variae huius conceptus determinationes ex iure ciuili. §. V. Inſtituti ratio et partitio diſſertationis. §. VI. Locus primus de cauſſa ſeruitutum perpetua, l. 28. D. de ſeru. vrb. praed. §. VII. Breuis eius analyſis. §. VIII. Locus alter, l. 23. §. 1. D. de ſeruit. praed. ruſt. eiuſque explicatio. §. IX. Locus tertius l. 1. §. 4. D. de fonte. §. X. Locus quartus: l. 29. D. de ſeruit. vrb. praed. §. XI. Obſeruationes quaedam ex his iureconſultorum teſtimoniis. §. XII. De cauſſa ſeruitutum perpetua ſententia IO. SVPERIORIS. *§. XIII. Eius examen. §. XIV. Sententia* DVARENI, CVIACII *aliorumque excuſſa. §. XV. Nec non* DONELLI *et* NOODTII *interpretatio. §. XVI. Eius examen. §. XVII. Interpretatio* M. AVRELII GALVANI *expenſa. §. XVIII. Hypotheſis cel.* VLR. HVBERI. *§. XIX. Quaedam circa illam dubia. §. XX.* SCHILTERI *ſententia. §. XXI. Eiuſdem examen. §. XXII. Iudicium cel.* THOMASII. *§. XXIII. Quaedam de illo monita. §. XXIV. Perpetuitas cauſſae ſemper fuit inter adfectiones ſeruitutum praedialium. §. XXV. Eius principii ratio. §. XXVI. Quid ſit* CAVSSA PERPETVA? *§. XXVII. De quibusnam ſeruitutibus diſceptatum fuerit, an*

cauſ-

cauſſam perpetuam habeant? §. XXVIII. Regulae de cauſſa ſeruitutum perpetua. §. XXIX. Regularum iſtarum adplicatio ad l. 28. D. de ſeru. vrb. praed. §. XXX. Nec non ad ſeruitutem fumi immittendi, et aquae hauſtus e ciſterna. §. XXXI. Denique ad ſeruitutem aquae, rota e flumine tollendae, vel e caſtello ducendae. §. XXXII. Concluſio diſſertationis.

§. I.

Doctrinae de ſeruitutibus ſubtilitas.

QVum in vniuerſa Romanorum iuriſprudentia doctrinae permultae ſatis difficiles, et a communi hominum ſenſu remotae, paſſim occurrunt: tum illa omnium fere ſpinoſiſſima de SERVITVTIBVS, quae vel perſonis, vel praediis debentur, quippe ex IO. CORASII (a) ſententia, *a nemine omnium, qui adhuc eam ſunt interpretati, funditus eruta enucleataque.* Et ſane, quum iureconſultus in iure non minus interpretando, quam excogitandis calumniis, ingenioſiſſimus, BARTH. CAEPOLLA initio ſtatim libri de ſeruitutibus, nihil ſe vmquam, quod iam aliorum induſtriam occuparit, ſcribere voluiſſe profiteatur, ſtatim addit, hanc ipſam ſe ſibi materiam ideo potiſſimum ſepoſuiſſe, quippe et ſubtilem admodum, et a nemine ante ſe, quod meminerit, ſatis perpolitam. Qua in re quamuis forte et memoria, et collocata in ſtudiis ſuis fiducia hominem ſefellerit: in eo tamen, quod hanc de ſeruitutibus doctrinam ſubtiliſſimam eſſe exiſtimauit, rem omnino acu tetigit, conſentienteſque ſibi habet viros doctos quam plurimos, e quorum numero GER. GOTTL. TITIVS (b), vir recti ac limati iudicii: *Vti*, inquit, *ſeruitutes, ex communibus vtilitatis humanae regulis oriundas, Romani in ſua quoque republica agnouerunt, earumque iura egregie in multis excoluerunt, vt grato animo illa agnoſcere par ſit: ita fatendum nihilominus eſt, quod ſubtilitatibus minime quidem neceſſariis, ſed a veritate et communi vſu plerumque abeuntibus, materiam hanc quandoque innoluerint.* Enimuero, ſi recte ponas calculum, non tam veterum iuris auctorum hoc vitium eſt, quam interpretum, qui vere intelligendo fecerunt, vt intelligamus nihil, ſalebraſque et aſperitates, quae hic multae et magnae ſunt, verboſiſſimis commentariis ſuis, adeo non explanarunt, vt qui ad eos, tamquam in portum, confugiunt, pro Charybdi in Scyllam incidiſſe ſibi videantur, et quum antea eam doctrinam ſubtilem ac difficilem habuerint, conſultis his oraculis, multo ſe, quam dudum, fateantur eſſe incertiores.

(a) Coraſ. *Epiſt. dedicat. ad Cardin. Othonem a Caſtillione Comment. tit. D. de ſeruit. praemiſſa p. 4.*

(b) Ger. Gottl. Titius *diſſert. de ſeruitute faciend.* §. VIIII.

§. II.

Eius ſubtilitatis cauſſa.

Cur vero materiae iuris, in foro frequentiſſimae, ac paene quotidianae, tam ſpiſſae tenebrae paullatim offuſae ſint, intellectu non admodum difficile videtur. Ita enim natura comparatum eſt, vt, quo ius ciuile ad naturalem aequitatem, et ius illud ſempiternum, quod ipſa recta ratio inter omnes homines conſtituit, accedit propius, eo illud ſit planius ac ſimplicius: tanto obſcurius autem ac ſubtilius, quanto magis a rectiſſimo illo tramite ſecedit, ac veluti in deuia deflectit. Sane quod de ipſa natura Thaletem Mileſium ſapienter dixiſſe refert PLVTARCHVS (c), ῥᾶστον εἶναι τὸ κατὰ φύσιν, *facillimum eſſe, quod ſit naturae conſentaneum*, quodque de eadem adfirmat SENECA (d), *nihil homini naturam, neceſſarium quod fecerit, feciſſe operoſum*: idem de iure illo naturali recte dici poſſe arbitramur, nullis quippe ſpinis obſito, nullis confragoſo ſubtilitatibus, ſed plano vbique, facillimo ac ſimpliciſſimo. Quemadmodum igitur, quo magis linea quaedam flexu ſuo a recta decurrit, eo magis illam curuam fieri oportet: ita fieri non poteſt, quin ius ciuile tanto ſit ſubtilius, quanto eſt a naturali iuris vniuerſalis rectitudine ac ſimplicitate remotius. *Illa* enim *aptitudo, quae a natura data vel inſtituta, creuit aut diſciplinis, aut contemplatione*, SVBTILITAS, *meo quidem indicio, haberi debet*, inquit IVL. CAES. SCALIGER (e). Quum ergo et ius illud ſempiternum, a natura datum inſtitutumque, per diſciplinam et contemplationem iureconſultorum creuerit, et ipſe VLPIANVS (f) iam obſeruarit, *ius ciuile neque totum a naturali et gentium iure recedere, nec ei per omnia ſeruire, ſed, quum aliquid addatur vel detrahatur iuri communi, ius proprium vel ciuile effici*: adeo non mirum eſt, pleraſque iuris mere ciuilis doctrinas eſſe difficiles, aliaſque aliis ſubtiliores, vt, ſi aliter ſe res haberet, id profecto vel maxime mirandum eſſe videretur.

§. III.

Conceptus ſeruitutis ſecundum principia rectae rationis.

Iam, vt ad SERVITVTES redeamus, pleraque, quae de illis ius ciuile Romanorum inculcat, a iuris naturalis ſimplicitate quam maxime recedere, nemo, qui ea iura inter ſe paullo accuratius contenderit, inficiabitur. Si rem ex rectae rationis principiis aeſtimes, ſeruitutes inter ea iura ſunt, *quae neceſſitatem conſtituiſſe*, ait MODESTINVS (g). Si enim naturae ſuae memores eſſent omnes homines, et incredibili virtutis pulcritudine peraeque caperentur: nulla omnino ſeruitute opus foret. Vti enim amicorum, ita omnium hominum, veram virtutem colentium, omnia communia futura, nec quiſquam alteri, quod ad eius vtilitatem commoditatemque pertinet, eſſet dega-

nega-

(c) Plutarch. *in ſept. ſapient. conuiu. p.* 153.
(d) Seneca *Conſolat. ad Helviam Cap. XI.*
(e) Iul. Caeſ. Scaliger. *de ſubtilitate Lib. I. Cap. I. p.* 4.
(f) L. 6. *pr.* D. *de iuſtit. et iure.*
(g) L. 40. D. *de legib.*

negaturus. Quin eodem quiſque foret animo, quo fuit SENECA (h), dum ſcripſit: *Conſortium rerum omnium inter nos eſt: nec ſecundi quidquam ſingulis, nec aduerſi. In commune viuitur. Non poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit. Alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Haec ſocietas diligenter et ſancte obſeruanda eſt, quae nos omnes omnibus miſcet, et iudicat, aliquid eſſe commune generis humani.* Non ergo quiſquam fretus, iure dominii, quod in aliorum excluſione a rerum noſtrarum vſu conſiſtit, alteri vllum humanitatis officium, maxime quod ſine ſuo damno praeſtare poſſet, in ſuo denegaret, nec ideo ſtatim ſeruire fundum ſuum crederet, per quem vicinus ire, ambulare, vel in quo aquam haurire cupiat: immo potius haec et ſimilia vltro quiſque, nullaque neceſſitate adactus, libenter praeſtaret. Enimuero ex quo refrixit inter homines amor, quem homini erga hominem ipſa natura impreſſit, virtuſque laudari et algere coepit: non licuit profecto amplius homini in hominum humanitate collocare fiduciam; ac proinde, interuenientibus pactis, id ſibi ſtipulari coacti ſunt, quod ſibi ab aliis et in rebus alienis praeſtari vellent. Hinc et varia iura ſibi conſtituenda curarunt in fundis alienis, id eſt facultatem aliquid in iis agendi, vel quamdam ex iis vtilitatem capiendi, quam ſibi gratis et ſponte praeſtiturum eſſe vicinum, ſperare vix licebat. Haec vero iura SERVITVTES vocari coeperunt, per quas adeo nihil aliud intelligimus, quam *iura in fundo alieno conſtituta, ob quae dominus eius ad vtilitatem aliquam commoditatemue, in illo alteri concedendam, perfecte obligatur.* Quum vero ea vtilitas commoditaſue vel certae tantum *perſonae*, vel ipſi *praedio*, omnibuſque eius poſſeſſoribus promiſſa ſit: priore caſu SERVITVS PERSONALIS; poſteriore REALIS naſcitur. Quamuis enim et poſteriore caſu, ceu recte iureconſulti noſtri viderunt (i), vtilitas non tam ad praedia, quam ad eorum poſſeſſores, ſeu homines, *quorum cauſſa omnia iura introducta ſunt* (k), redundet: ita tamen obtinuit, vt, quia haec iura praedia meliora reddunt, et commoda ex iis capienda ad omnes poſſeſſores tranſeunt, praedium praedio ſeruire, ipſaeque ſeruitutes huius generis REALES vel PRAEDIALES dicantur.

§. IIII.

Tam amplus, ſi a iure ciuili Romano diſceſſeris, SERVITVTVM conceptus eſt, nec vllas alias determinationes recta ratio agnoſcit. Sufficit in ſeruitutibus praedialibus, poſſeſſori praedii cuiuſdam ius eſſe, vtilitatem commoditatemue qualemcumque ex vicino praedio capiendi. Qualem vero illam vtilitatem commoditatemue eſſe oporteat, et quomodo illa percipienda ſit, non magis definit recta ratio, quam quouſque illa porrigi debeat. Omnia enim iſta ad paciſcentium arbitrium conuentionumque leges redire, facile vnuſquiſque intelligit. Aſt vide, quantum ab hac ſimplicitate iuris naturalis ius ciuile

Variae huius conceptus determinationes ex iure ciuili.

LII 2

(h) Seneca *epiſt.* XXXXVIII.

(i) *L. 15. D. de ſeruitut.* Guil. Maran. *paratitl. Digeſt. tit. de ſeruit. p.* 253.

(k) *L. 2. D. de ſtatu hom.*

uile recedat, et quam multis, ſubtilibus admodum, parumque neceſſariis determinationibus illud conceptum hunc circumſcribat, ne omnis vtilitas, quae nobis e re aliena prouenit, ſeruitutis nomine veniat. Sic ſane quum, vtilitas commoditasue illa ex vicini vel *facto* vel *non facto*, vel *patientia* denique, capi poſſit: iureconſulti ſeruitutem negant in faciendo conſiſtere poſſe (*l*). Qua ſemel admiſſa hypotheſi, non potuerunt non naſci quaeſtiones ſubtiliſſimae, an agi poſſit ad reficiendam foſſam, cuius non exſtet memoria (*m*)? an is cuius paries onus vicini ferre tenetur, ad reficiendum parietem obſtrictus ſit? immo an pactum huiuſmodi, conſtitutioni ſeruitutis iſtius recte adiiciatur (*n*)? Cuiuſmodi quaeſtiunculis facile carent Germani; quibus iam olim nihil obſtare viſum eſt, quo minus et faciendi ſeruitus conſtitueretur, vti ex inſtituto docuerunt GER. GOTTL. TITIVS (*o*), EPHR. GERHARDVS (*p*), et nuper illuſtris PRAESES, Vir de omni felicitate mea, ob maxima, quae in me contulit beneficia, immortaliter meritus, *in iuris Germanici elementis* (*q*). Eiusdem generis ſunt ſubtilitates, quae ex aliis eiusdem generis determinationibus oriuntur, quam plurimae. Vnde ad rauim vſque diſputari videas, an ſeruitus in diem, vel ex die, vel ſub conditione, vel ad certam conditionem poſſit conſtitui (*r*)? an proprietario, conſentiente vſufructuario, fundo ſeruitutem imponere liceat (*s*)? totumne fundum, an eius partem, adficiat ſeruitus (*t*)? an ſeruitute quis recte vtatur vltra neceſſitatem praedii ſui (*u*)? an fas ſit, ſolius voluptatis cauſſa ſeruitutem ſibi ſtipulari (*x*)? De quibus omnibus tanta ſunt ſententiarum diuortia, tantae doctiſſimorum virorum concertationes, (quas neſcio an operoſius quisquam OSWALDO HILLIGERO (*y*) collegerit,) vt qui hic interpretes in concordiam reducere conetur, is eadem opera inter aquam & ignem pacem conciliet,

Atque idem iungat vulpes, et mulgeat hircos.

§. V.

Inſtituti ratio, et partitio diſſertationis.

At mihi quidem iam non integrum eſt, tantos componere fluctus: neque tantum fortaſſis mihi ſupereſſet ingenii, vt per tot quaeſtionum ſyrtes, tanquam per medium profundum, ire audeam. At quia tamen, inter tot determinationes et reſtrictiones nulla eſt, ex mea quidem ſententia, ſubtilior, nulla quae plures difficultates pepererit, quam adſectio illa, ſeruitutibus tribui ſolita, puta, quod cauſſa earum debeat eſſe perpetua: facturum me exiſtimaui operae pretium; ſi de PERPETVA illa SERVITVTVM CAVSSA quaedam in chartam coniicerem,

(l) *L. 15. §. 1. D. de ſeruit.*

[m] *L. 2. §. 7. D. de aqu. et aqu. pluu. arc.*

(n) *L. 33. D. de ſeruit. urban. praed. l. 6. §. 2. D. ſi ſeru. vind.*

(o) *Diſſert. de ſeruit. faciendi, quae inter iunctim editas eſt num. XI.*

(p) *Diſſert. de ſeruit. in faciendo conſiſtent. Ien. MDCCX.*

[q] *Elem. iur. Germ. Lib. II. §. CXXXI. ſequ.*

(r) *L. 4. pr. D. de ſeru.*

(s) *L. 15. §. 7. D. de uſufr.*

(t) *L. 9. D. de ſeruit. l. 13. §. 1. l. 23. §. 3. l. 26. D. de ſeru. ruſt. praed.*

(u) *L. 5. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed.*

[x] *L. 8. pr. D. de ſeruit.*

(y) *Hillig. Donell. lib. XI. et XII.*

rem, in eaque potiſſimum vexatiſſima quaeſtione, dum ſpecimen inaugurale more maiorum edendum eſt, ingenium induſtriamque exercerem. Quin id feci tanto libentius, quanto minus mihi vllus veterum recentiorumue adhuc innotuit, qui iſthoc thema ex inſtituto tractandi coeperit conſilium, multo minus qui illud ita enodarit ac perpoliuerit, vt ocium feciſſe aliis, nullumque poſt meſſem ſpicilegium reliquiſſe videatur. Vt vero diſſertationi ipſi ſuus conſtet ordo: commodiſſimum viſum eſt, eam ita partiri, vt, recenſitis, quae huc pertinent, veterum fragmentis, virorum doctorum interpretationes ac ſententias modeſte expendam; iisque meam ſubiungam, eamque non ſolum ſolidis argumentis pro virili ſuffulciam, verum etiam ab obiectionibus, ſi quae illi obuerti poſſint, vindicare ſtudeam. Id quod vt bene vertat DEVM O. M. ex animo precor.

§. VI.

Vt ergo veterum iureconſultorum fragmenta, quae ad hoc ſeruitutum attributum pertinent, ordine recenſeamus: familiam merito hic ducit PAVLLVS, *vir prudentiſſimus* (z), et, iudice LAMPRIDIO (a), *iuriſperitiſſimus*, quin *legum prudentum coryphaeis* ab HERENNIO MODESTINO (b) adnumeratus, ſed idem, ſi alios audimus, ſaepe tam ſubtilis atque obſcurus, vt de eo ſcribere non dubitet IO. BERTRANDVS (c): *Eius vniverſae leges ita obſcurae, ambiguae, verborumque tenebris involutae ſunt, vt id, quod de Chryſippo Cicero ſcripſit, de PAVLLO dicere veriſſime poſſimus, eum totum hoc volumen impleuiſſe oraculis flexiloquis et obſcuris, vt interpres egeat interprete, et ſors ipſa referenda ſit ad ſortes*. Quod iudicium ſicuti aliquando veriſſimum eſt, ita GVIL. GROTII (d), IO. DVARENI (e), aliorumque doctiſſimorum virorum, ſuffragia meruit. Scripſerat hic inter alia ad MASSVRII SABINI *ius ciuile* libros ſedecim, quorum penultimo illum interdicta, ad ſeruitutes pertinentia, illuſtraſſe, recte obſeruauit IAC. GOTHOFREDVS (f), idque ex ipſis ſedecim fragmentis, quae LABITTVS *ex libro illo ad Sabinum quinto decimo* enotauit, ſatis conſtat. Itaque et de ſeruitutibus ſtillicidii et fluminis eo loco egit (g), eaque occaſione haec iura praediorum quaſi poſſeſſione etiam adquiri poſſe docuit. Quum vero ferretur caſus, quod quidam foramen in imo pariete, proluendi pauimenti cauſſa, apertum habuiſſet, idque ius, tamquam ſeruitutem fluminis quaſi longi temporis poſſeſſione quaeſitum ſibi adſeruiſſet: diſquirit, an proluuies illa per foramen fluminis nomine venire poſſit? itemque an praedii dominantis poſſeſſor ius illud

Locus primus, de cauſſa ſeruitutum perpetua, l. 28. D. de S. V. P.

(z) *L. 6. C. de nupt. l. 11. C. ad Leg. Corn. de falſ.*

(a) Lamprid. *vit. Alexandri Seu. Cap.* XXXII.

(b) *L. 13. §. 2. D. de excuſat.*

(c) Bertrand. *de iuriſperit. Lib.* I. *Cap.* XXV.

(d) Guil. Grot. *vit. iureconſult. Lib.* II. *Cap. X.*

(e) Duaren. *ad l. 132. D. de verb. ſignif. p. 783. Op.*

(f) Iac. Gothofred. *in ſerie librorum Sabinian.*

(g) *L. 20. D. de ſeruit. vrb. praed.*

Digitized by Google

lud tempore ſibi adquiſiuiſſe videatur? Has ergo quaeſtiones ita breuiter ſoluit PAVLLVS (h): *Foramen in imo pariete conclauis vel triclinii, quod eſſet proluendi pauimenti cauſſa, id neque* FLVMEN *eſſe, neque* TEMPORE ADQVIRI *placuit. Hoc ita verum eſt, ſi in eum locum nihil ex caelo aquae veniat. Neque enim* PERPETVAM CAVSSAM *habet; quod manu fit: at, quod ex caelo cadit, etſi non adſidue fit, ex* NATVRALI *tamen cauſſa fit, et ideo* PERPETVO *fieri exiſtimetur. Omnes autem ſeruitutes praediorum* PERPETVAS CAVSSAS *habere debent: et ideo neque ex lacu, neque ex ſtagno, concedi aquaeductus poteſt: Stillicidii quoque immittendi naturalis et* PERPETVA CAVSSA *eſſe debet.* Eſt hic locus, qui huc pertinet, primus, ac veluti praecipuus, quin totius iſtius doctrinae de cauſſa ſeruitutum perpetua veluti fundus, ac proinde eum, breui inſtituta analyſi illuſtrare non ab re fuerit.

§. VII.

Breuis eius analyſis.

Primum itaque PAVLLVS ſpeciem ponit, quod FORAMEN illud IN IMO PARIETE CONCLAVIS VEL TRICLINII PROLVENDI PAVIMENTI CAVSSA patuerit: ita enim recte legitur Florentiae, et nihili eſt, quod in quibuſdam codicibus eſſe notat IVL. PACIVS, *in vno pariete*. Hac quidem poſita ſpecie, reſpondet iureconſultus, NEQVE FLVMEN hoc ESSE, NEQVE id ius TEMPORE ADQVIRI, PLACVISSE. Non *flumen*, quia tametſi per id etiam aqua educi ſoleat, ac proinde proluuies illa, per foramen erumpens, hoc fluminis nomen non incommode ferre videatur, id tamen vocabulum ad aquam duntaxat pluuiam pertineat, ac proinde *caelum, quod ſupra id ſolum intercedit, liberum eſſe debeat* (i): conclauia autem et triclinia ita tecta ſint laquearibus, VT IN EVM LOCVM NIHIL EX CAELO AQVAE VENIAT. Nec *tempore* id ius *adquiri*; quia ſeruitutes quidem, quae continuam vel quaſi continuam cauſſam habeant, longi temporis praeſcriptione adquirantur (k), foraminis autem iſtius vſus ne nomen quidem ſeruitutis mereatur. OMNES enim SERVITVTES PRAEDIORVM CAVSSAM PERPETVAM HABERE DEBERE, nec ſine ea adfectione ſeruitutem intelligi. NON AVTEM PERPETVAM CAVSSAM HABERE, QVOD MANV FIAT: AT QVOD EX CAELO CADAT, ETSI NON ADSIDVE FIAT, EX NATVRALI TAMEN CAVSSA FIERI EXISTIMARI. Vbi ſimul definitiones cauſſae perpetuae, et non perpetuae occurrunt, aeque ex media philoſophia vetere, ceu ex ARISTOTELE (l) et SENECA (m) patet, depromtae. Hinc porro colligit, IDEO NEQVE EX LACV, NEQVE EX STAGNO CONCEDI AQVAEDVCTVM POSSE. Nam LACVS, teſte VARRONE (n) eſt *lacuna magna, vbi aqua contineri poteſt*, eaque plerumque manu excauatur, vt ibi aqua palu-

ſtris

(h) *L. 28. D. de ſeruit. vrb. praed.*

(i) *L. 1. D. de ſeruit. vrb. praed.*

(k) Dionyſ. Gothofred. *ad l. 28. D. eod.*

(l) Ariſtotel. *analyt. poſter. Lib. I. p. 12. Cap. VII.*

(m) Seneca *Conſolat. ad Marc. Cap. VII. ſequ.*

(n) Varro *de lingua Lat. Lib. IIII.*

ſtris et pluuia colligatur, contineaturque in vſum praedii, ac proinde, quum aquam perennem et perpetuam non habeat, creſcere interdum ac decreſcere, interdum plane exareſcere ſolet (o). Idque de STAGNO multo magis verum eſt, quod ita *exſiccari poteſt, vt fiat ager* (p). Vnde ad lacus, *qui perpetuam habent aquam* (q), quosque alibi PAVLLVS (r) *lacus perpetuos* vocat, haec obſeruatio non pertinet. Pergit PAVLLVS, nouoque rem exemplo illuſtrat; STILLICIDII QVOQVE IMMITTENDI, ſi illud ſeruitutis nomen ferat, NATVRALIS ET PERPETVA CAVSSA ESSE DEBET, quippe cuius ea eſt indoles, vt quis aquam pluuiam ex alterius tecto vel tabulato ſtillatim caſſitantem in aream ſuam vel recipere cogatur, vel eam auertere in vicini fundum poſſit. Sed quomodo, quaeſo, fingi poteſt ſtillicidium tale, quod ſine aqua pluuia, et de caelo cadente ſubſiſtat? Immo non modo fingi, ſed et oſtendi poteſt huiuſmodi ſtillicidium, quippe quod apud Romanos frequentiſſimum fuiſſe, ſatis conſtat. Solebant illi in tectis aedium planis habere nemora et viridia, ceu iam obſeruauit EM. MERILLIVS (s), (ſed ex loco VITRVVII (t) male intellecto, vbi emendatiores editiones non *tectis* ſed *lectis* habent:) et multo ſolidioribus argumentis probarunt IO. MEVRSIVS et V. C. GER. NOODTIVS (u). Iam quum aqua fontana per aeſtatem ſicciorem rigandae eſſent illae plantae et arbores: contingere oportebat, vt aqua illa manuaria opera ingeſta, inde ſtillatim in vicini aream caſſitaret. Id vero PAVLLVS negat eſſe ſtillicidium, quia illius non ſit cauſſa naturalis et perpetua.

§. VIII.

Locus alter l. 23. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed. eiuſque explicatio.

Iungimus huic loco alterum eiuſdem PAVLLI (x), ex eodem *libro decimo quinto ad Sabinum* deſumtum, vbi iureconſultus pleriſque ſua ipſe vineta caedere, ſibique parum conſtare videtur, dum ſcribit: *Si* LACVS PERPETVVS *in fundo tuo eſt, nauigandi quoque ſeruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi poteſt*. En vero, aiunt, idem ille PAVLLVS, quem paullo ante aquaeductum ex vicini lacu concedere noluiſſe vidimus, iam ſeruitutem nauigandi in eo concedere non dubitat: et prius quidem, quia in lacu cauſſa aquaeductus non ſit perpetua: poſterius, quia lacus ſit perpetuus. Sudant hic ſuo more gloſſatores, vt, ſe arbitris, PAVLLVS ſecum redeat in gratiam, idque ea ratione quam commodiſſime fieri poſſe, exiſtimant, ſi vel ponant, nauigandi ſeruitutem non eſſe continuam, ac proinde aquam in lacu ſtagnantem huic ſeruituti facile ſuffecturam, aquaeductum vero aquam lacui adſidue ſubducere, vt mox non amplius ſuffectura ſit aquae-

(o) L. 12. pr. D. de adquir. rer. dom. l. 24. §. vlt. D. de aqua et aqu. pluu. arc.

(p) L. 10. §. 3. D. quib. mod. vſusfr. vel vſ. amitt.

(q) L. vn. §. 3. D. vt in flum. publ. nauig. liceat.

(r) L. 23. §. 1. D. de ſeruit. ruſt. praed.

(s) Em. Merill. Obſeru. Lib. I. Cap. XXXVIII.

(t) Vitruu. Architect. Lib. VI. Cap. VI.

(u) Io. Meurſ. de luxu Rom. Cap. XII. p. 22. Ger. Noodt Comment. ad Pandect. p. 211.

(x) L. 23. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed.

Digitized by Google

aquaeductui: vel ſi nobis perſuadeant, in fauorem nauigationis aliquid indulſiſſe leges, quod in aquaeductu locum non habeat (*y*). Sed prior ratio, quam et HVGO DONELLVS (z), probat, admodum diluta eſt, quia ne aquae hauſtus quidem eſt ſeruitus continua, et eum tamen *in ciſterna*, LACV, *piſcina*, *puteo*, *ſi viuam aquam non habeant*, *conſtitui poſſe*, negat VLPIANVS (*a*). Poſterior plane abſona videtur, quoniam legislatores publicam quidem nauigationem, qua reipublicae annona, aliaque neceſſaria ſubuehuntur, variis priuilegiis dignam iudicarunt (*b*): ſiquidem, vti ait CALLISTRATVS (*c*), *remunerandа viſa ſunt pericula nauicularioruum, qui annonae vrbis ſeruiunt, quin et praemiis hortenda eſſe, quia non eſt abſurdum dicere, etiam hos reipublicae cauſſa, dum annonae vrbis ſeruiant, abeſſe*: nauigationis vero priuatae ex vno fundo in alterum tantus numquam fuit fauor, vt ideo a generali iuris ciuilis principio de perpetue ſeruitutis cauſſa recedendum videretur. Aliam deinde rationem commentus IO. GOEDDEVS (*d*) PAVLLVM quidem in *l.* 28. *D. de ſeru. vrb. praed.* mentionem facere ait *lacus*, ſed vere intelligere *ſtagnum*, quia poſſeſſores fundorum ſua ſaepe opinione ac ſententia quamlibet aquam collectitiam et ſtagnantem pro *lacu* habuerint, et ſic *ſtagno* id tribuerint vocabulum (*e*): lacum autem, proprie ſic dictum, perpetuam ac perennem aquam habere, et de eo intelligendum eſſe locum alterum *l.* 23. §. 1. *D. de ſeru. vrban. praed.* Sed non opus eſt his argutiis. *Lacus* et *ſtagnum* magnitudine differunt. *Lacuna magna*, teſte VARRONE (*f*), *lacus* vocatur, parua *ſtagni* nomine venit. *Lagni* porro, ſeu lacunae magnae duorum ſunt generum, alii PERPETVI, quos vel ſcaturigo quaedam, vel amnis riuuluſue, ingreditur, alio loco ex eo erupturus, quales ex maioribus ſunt *Larius*, *Seruinus*, *Fucinus*, *Lemanus*, *Acronius*, et alii: alii, qui et ſcaturigine et riuis carent, qualis *Traſimenus*. Illi perennem ac viuam continent aquam, et in tabulis PAVLLVS nauigandi ſeruitutem recte concedit: hi aquam ſtagnantem, quae feruida aeſtate facile deficit, vnde MARTIALIS (*g*):

Multum, crede mihi, refert, a fonte bibatur,
Qui fluit, an PIGRO, *quae* STVPET, *vnda* LACV.

Et in his lacubus nec aquaeductum, nec vllam aliam ſeruitutem concedit PAVLLVS noſter: vt adeo nodum in ſcirpo quaerant, qui PAVLLVM ſecum ipſo committunt, eum que vno eodemque libro lacui cauſſam perpetuam modo tribuiſſe, modo negaſſe, contendunt, cum in loco, hactenus enodato, diſerte loquatur de *lacu perpetuo*.

§. IX.

(y) Caepolla *de ſeruitut.* Cap. XXVIIII. *num.* 3.

(z) Donell. *Commentar. iur. ciu.* Lib. XI. Cap. III.

[a] *L.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

(b) Sueton. *Claud.* Cap. XVIII. et *tot. tit. C. de nauicular.*

(c) L. 5. §. 3. D. *de iure immunit.*

(d) Io. Goed. *Comment. ad l.* 112. *D. de verb. ſignif.* p. 823.

(e) Argum. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 7. *D. de ſupell. leg.* *l.* 24. §. 2. *D. de leg.* 1.

(f) Varro *ibid.* p. 12.

[g] Martial. *Lib.* VIIII. *Epigr.* 6.

Digitized by Google

§. IX.

Locus tertius l. 1. §. 4. D. de fonte.

Hactenus PAVLLVM de cauſſa ſeruitutum perpetua diſſerentem audiuimus: iam ei merito iungimus VLPIANVM, quocum PAVLLO quidam perpetuas lites interceſſiſſe, eiuſque diſſidii ſemina per ius noſtrum paſſim ſparſa eſſe, fingunt (*h*). Vere, an falſo, alii viderint: ſaltem *talia non eſt, quod tam large nobis obtrudi patiamur*, ceu recte monet V. A. CORN. VAN BYNCKERSHOEK (*i*). Attamen a PAVLLO manifeſto aiunt diſſenſiſſe VLPIANVM, dum ſcripſerit (*k*). *Hoc interdictum de ciſterna non competit: nam ciſterna non habet* PERPETVAM CAVSSAM, *nec viuam aquam. Ex quo adparet, in his omnibus exigendum, vt viua aqua ſit. Ciſternae autem imbribus concipiuntur. Denique conſtat, interdictum ceſſare, ſi lacus, piſcina, puteus, viuam aquam non habeant.* Et de lacu quidem, piſcina et puteo non eſt, quod multum laboremus, quum eadem illum ſeruaſſe *διαίρεσιν*, animaduertamus, ac PAVLLVM, et hinc de lacubus, piſcinis et puteis, *qui viuam aquam non habent*, diſerte loquatur VLPIANVS. At de ciſterna manifeſto illum aiunt a PAVLLO facere diuortium. Quum enim hic ſeruitutis foraminis cauſſam perpetuam agnoſceret, *ſi quid eo ex caelo aquae venire poſſet*, ac proinde regulam poneret, *quod ex caelo venit, etſi non adſidue fiat ex* NATVRALI *tamen cauſſa fieri, et ideo* PERPETVO *fieri exiſtimari*: ille ciſternam, in quam ſola aqua pluuia defluit, perpetuam cauſſam habere, negat. Et fateor ſane, pleroſque qui de conciliandis his iureconſultis laborarunt, parum extricaſſe. Nam alii non aquam hic ſeruire cenſent, ſed ciſternam, quae, vtpote manu facta, cauſſam non habeat perpetuam (*l*): alii vſum tantum aquae conſiderandum eſſe monent, amplius nihil, adeoque, vnde veniat aqua, parum in hac ſeruitute intereſſe exiſtimant (*m*). Sed ſi ciſterna, quippe manu facta, ſeruire non poteſt, neque cauſſam habet perpetuam: qui fit, vt vicini tigna recte ſuſtineat praedii noſtri paries, quum tamen et ipſe manu fiat, nec magis, quam ciſterna, cauſſam perpetuam habere videatur? Et quis uſum aquae ab ipſa aqua diſcernat, quum ideo ille non ſit perpetuus, quia ipſa aqua non eſt perennis vel perpetua? Hinc videri poſſet VLPIANVS idem quidem cum PAVLLO inculcaſſe principium, puta quod *cauſſam ſeruitutum perpetuam eſſe oporteat*, at cauſſam perpetuam multo aliter, quam PAVLLVM, definiiſſe. Enimuero illi cum PAVLLO bene conueniſſe, aliunde ſatis conſtat, veluti dum vterque, aquam aliunde, quam ex capite, duci poſſe, negat (*n*): et diſſenſus hic adparens per ſe euaneſcet, ſimul ac, quid vterque per CAVSSAM PERPETVAM intellexerit, infra ſuo loco ad liquidum fuerit perductum.

(h) Merill. *Obſeru. Lib. I. Cap. XXXIII.* Bertrand. *vit. iurisperit. Lib. I. Cap. XXV.*

(i) Bynkersh. *libr. ſing. ad leg. lect. Cap. XIII. p. 89. edit. nouiſſ.* Ant. Schulting. *iurispr. vet. anteiuſt. p.* 558.

(k) *L. 1. §. 4. D. de fonte.*

(l) Noodt *Comment. ad Pandect. p.* 222.

(m) Vlr. Huber. *Praelect. ad Pand. Lib.* VIII. *tit.* III. §. VII.

(n) *L. 1. §. 7. D. de aqu. quotid. et aeſtiu. l. 9. D. de ſeruit. vrb. praed.*

§. X.

Locus quartus l. 29. D. de ſeru. vrb. praed.

Praeter hos duos iureconſultos et tertio, illis haud paullo antiquiori, principium iſtud de perpetua ſeruitutum cauſſa placuiſſe, comperio. Nam et POMPONIVS *in libro XXXII. ad Quintum Mucium* ſeruitutem foraminis conſtitui poſſe negauit, dum ſcripſit (o): *Si quid igitur ex eo foramine, ex quo* SERVITVS NON CONSISTIT, *damnum vicinus ſenſiſſet: dicendum eſt, damni infecti ſtipulationem locum habere*. Negat ergo POMPONIVS, *ſeruitutem ex foramine conſiſtere*, ac proinde poſſeſſori, cui moleſtiam adfert illa proluuies, non indulget actionem *negatoriam*, quae alioquin occaſione ſeruitutum datur (p), ſed *damni infecti*, quae et alias, vbi locus non eſt negatoriae, ex POMPONII (q) ipſius ſententia, ſolet competere. Aſt quamuis in eo PAVLLO calculum adiiciat POMPONIVS, quod foraminis non conſiſtat ſeruitus: rationem tamen eamdem, puta, quod illud cauſſa perpetua careat, hic non adiici animaduertimus, adeoque exiſtimare quis poſſet, eum ex alia ac diuerſa ratione ius illud ſeruitutum numero eximere potuiſſe. Si enim foramen illud dominantis praedii poſſeſſor in ſuo pariete aperuit: id ſeruitutis rationem habere nullo modo potuit, quum cuique ex libertate naturali parietem ſuum perfringere, et feneſtras, quot lubitum eſt, nedum foramen, aperire liceat (r). Sin in pariete vicini, (quam ſpeciem hic format ACCVRSIVS (s): ſeruitus quidem haec fuit, ſi vicinus hanc proluuiem ſe excepturum in aream ſuam pollicitus eſt, at non foraminis, verum cloacae, quippe quae nihil aliud eſt, quam locus concauus, per quem colluuies defluit (t). At quamuis haec ſpecioſa ſint: aliunde tamen ſatis conſtat, eamdem fuiſſe philoſophiam POMPONII ac PAVLLI, eique et idem principium de cauſſa ſeruitutum perpetua, et easdem cauſſae perpetuae et non perpetuae definitiones placuiſſe. Nam in alio textu *ex libro XXXIII. ad Sabinum* deprompto, ita ait POMPONIVS (u): *Seruitus* NATVRALITER, *non* MANVFACTO *laedere poteſt fundum ſeruientem: quemadmodum ſi imbri creſcat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquae fons ſecundum riuum, vel in eo ipſo, inuentus poſtea fuerit*. Vbi quod contingit NATVRALITER, ei, quod MANVFACTO fundum ſeruientem laedit, manifeſto opponit, et illud quidem, non hoc, cauſſam perpetuam habere tradit, vt adeo de POMPONII et PAVLLI conſenſu non videatur dubitandum.

§. XI.

Obſeruationes quaedam ex his iureconſultorum teſtimoniis.

Et haec quidem ſunt loca illa veterum iureconſultorum, quae ad ſubtile iſtud principium de cauſſa ſeruitutum perpetua praecipue pertinent. Ex iis vero *primum* animaduertimus, principium hoc fuiſſe anti-

(o) *L. 29. D. de ſeru. vrb. praed.*
(p) *L. 1. pr. D. ſi ſeru. vindic.*
[q] *L. 18. D. de ſeru. vrban. praed.*
[r] Argum. *l. 9. D. de ſeru. vrb. praed. l. 8. §. 5. D ſi ſeru. vindic.* Wiſſenb. *ad tit. D. de ſeru. vrb. praed. n. 10.*
(s) Accurſ. *gloſſ. ad l. 28. D. eod.*
(t) *L. 1. D. de cloac.*
(u) *L. 20. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed.*

antiquiſſimum, et ipſis adhuc liberae reipublicae temporibus receptum. Nam PAVLLVS haec notauit ad MASSVRIVM SABINVM, qui proxime ab eo tempore abfuit (x); POMPONIVS ad Q. MVCIVM SCAEVOLAM, qui multo ante illam reipublicae conuerſionem floruit, et in Mariano tumultu anno v. C. DCLXVI. periit, C. Fimbriae ſcelere nefarie interemtus (y). Iam notum eſt, veteres interpretes aut ipſas auctorum ſuorum doctrinas proponere ac illuſtrare, aut easdem refellere verbis diſertis. Quum ergo poſterius neuter faciat: recte DVARENVS (z) Paulli ſententiam ipſi Sabino tribuit, et nos adeo eodem iure illam POMPONII tribuere videmur Q. Mucio Scaeuolae. Praeterea haec regula non lege aliqua, aut SCto, aut Principis conſtitutione, introducta, ſed ex iure ciuili ſtrictius accepto depromta eſt. Quaecumque enim ad rerum ciuilium naturam, definitiones et formam, nec non ad formulas agendi, actuſque legitimos pertinent, ea non a recentioribus illis iureconſultis, quorum fragmenta in Pandectis ſuperſunt, ſed a vetuſtiſſimis, veluti SEX. AELIO CATO, cuius Tripertita *veluti incunabula iuris continebant*, nec non ex libris BRVTI, P. MVCII et MANILII, qui *fundaſſe ius ciuile dicuntur*, profecta ſunt (a). Hinc CICERO (b): *Fundus a patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc eſt, finis ſollicitudinis et periculi litium, non a patre, ſed a legibus, relinquitur.* AQVAEDVCTVS, HAVSTVS, VIA, ITER, ACTVS *a patre; ſed rata auctoritas harum rerum a* IVRE CIVILI. Et alio loco (c): *De* IVRE *quidem* PRAEDIORVM *ſancitum apud nos eſt* IVRE CIVILI. Si ergo tota illa doctrina de ſeruitutibus, eiuſque principia, ex iure ciuili, cuius veteres illi iureconſulti, qui libera adhuc republica floruerunt, auctores ſunt, veluti e fonte promanarunt: etiam hoc principium, in quo omnes conſpirarunt, non poſſumus non pro antiquiſſimo habere. Diximus, quae altera noſtra obſeruatio eſt, in hoc principio omnes conſpiraſſe, quorum in pandectis fragmenta ſuperſunt. Neque enim inter tot interpretes, quorum ex ſcriptis TRIBONIANVS ſub titulis *Libri VIII. Pandectarum* excerpta collegit, (collegit autem illa ex operibus LABEONIS (d), ALFENI (e) PROCVLI (f), CELSI (g), NERATII [h], IAVOLENI [i],

 IV-

(x) L. 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

(y) Cicero *de oratore Lib.* III. *Cap.* III. *Excerpta Peireſc. p.* 410. Vellei. Patercul. *Lib.* II. *Cap.* XXVI. Appian. *de bello ciu. Lib.* I. *p.* 404. Lucan. *Pharſalic. Lib.* II. *v.* 126. *ſequ.*

(z) Duaren. *Comment. ad l.* 28. *D. de ſeru. praed. vrb. p.* 195. *Oper.*

(a) *L.* 2. §. 5. 6. 38. 39. D. *de orig. iur.*

(b) Cicero *pro A. Caecinna Cap. XXVI.*

(c) Cicero *de offic. Lib.* III. *Cap. XVI.*

(d) *L.* 21. *D. ſi ſeru. vindic. l.* 19. *D. de ſeru.*

(e) *L.* 17. *D. ſi ſeru. vindic.*

(f) *L.* 16. *D. quemadm. ſeru. amitt. l.* 13. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 13. *D. ſi ſeru. vind.*

(g) *L.* 9. *D. de ſeruit. l.* 6. *D. quemadm. ſeruit. amitt.*

(h) *L.* 12. *D. eod. l.* 2. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

(i) *L.* 12. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 13. *D. de ſeru. praed. ruſt. l.* 4. *et l.* 5. *D. commun. praed. l.* 9. *l.* 14. *et* 15. *D. quemadm. ſeru. amitt. l.* 12. *D. ſi ſeru. vind. l.* 12. *l.* 16. *l.* 20. *D. de ſeruit.*

Digitized by Google

IVLIANI (*k*), AFRICANI [*l*], PAPIRII IVSTI (*m*), POMPONII, CAII, SCAEVOLAE, (*n*) MARCELLI (*o*), PAPINIANI (*p*), VLPIANI, PAVLLI, CALLISTRATI (*q*), MARCIANI (*r*), MODESTINI (*s*), vel vnus reperitur, qui principium illud de cauſſa ſeruitutum perpetua vel verbo perſtringat, aut diſerte illud, tamquam vanum aut futile, reiiciat. Immo quum alioquin ſaltem diuerſarum ſectarum iureconſulti diſſentire ſoleant, eiuſque diſſenſus veſtigia a TRIBONIANO non potuerint ita conturbari, vt non ea paſſim deprehenderint viri docti (*t*): hic nullus inter Proculeianos et Sabinianos diſſenſus obſeruatur. Immo quum PAVLLVM, POMPONIVM, VLPIANVM inter erciſcundos, quos vocant, iureconſultos referant, eoſdemque tamen in Sabinianorum partem procliuiores eſſe obſeruent (*u*): ab his ſententiam ſuam non disiungit Proculeianorum acerrimus, NERATIVS (*x*), qui dum alicubi ſcribit: *ſi aquaeductus, vel hauſtus aquae* SVFFICIENS EST, *poteſt et pluribus per eumdem locum concedi, vt iiſdem diebus vel horis ducatur*, manifeſto exigit, vt cauſſa earum ſeruitutum ſit perpetua, ſiquidem alias fieri non poſſet, vt pluribus ſufficeret.

§. XII.

De cauſſa ſeruitutum perpetua ſententia Ioannis Superioris.

Quum ergo haec de perpetua cauſſa ſeruitutum doctrina et antiqua omnino, et omnibus vtriuſque ſectae iureconſultis communis fuerit, et in eius tamen adplicatione non vna difficultas emergat: noſtrum porro erit, diſpicere, quo pacto interpretes recentiores explicare illud principium, et nodos, quos hic et magnos, et plurimos deprehendimus, ſoluere ſoleant. Nec tamen hic immorabimur gloſſatorum, CAEPOLLAE, aliorumque eiuſdem commatis ſcriptorum ſomniis, qui ſeruitutes continuas cum perpetua earumdem cauſſa turpiter confundentes, principium iſtud, quod omnium ſeruitutum cauſſa perpetua eſſe debeat, manifeſto deſerunt, nec facere poſſunt, quin diſcontinuarum, quas vocant, cauſſam perpetuam eſſe, negent. Saltem eam ſententiam et Io. LONGOVALLIVS (*y*), qui alias gloſſatorum errorem de harum ſeruitutum praeſcriptione erudite refellit, amplectitur, ipſe poſtea

(*k*) *L.* 22. *l.* 32. *l.* 34. *l.* 37. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 27. *l.* 28. *l.* 31. *D. de ſeru. praed. ruſt. l.* 2. *l.* 16. *l.* 18. *D. ſi ſeru. vind. l.* 14. *D. commun. praed.*

(l) *L.* 32. *D. de ſeru. praed. ruſt. l.* 33. *eod.*

(m) *L.* 14. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 17. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

(n) *L.* 20. *D. ſi ſeru. vind. l.* 41. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 20. *l.* 22. *l.* 24. *D. quemadm. ſeru. amitt.*

(o) *L.* 10. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 11. *l.* 13. *D. quemadm. ſeru. amitt.*

(p) *L.* 6. *D. ſi ſeru. vindic. l.* 4. *l.* 18. *D. de ſeru. l.* 36. *D. de ſeru. praed. vrb. l.* 4. *l.* 34. *de ſeru. praed. ruſt. l.* 17. *D. commun. praed.*

[q] *L.* 16. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

(r) *L.* 1. *D. de ſeru. l.* 35. *D. de ſeru. praed. ruſt. l.* 19. *D. ſi ſeru. vind.*

(s) *L.* 11. *D. de ſeru. l.* 12. *D. de ſeru. ruſt. praed.*

(t) Merill. *Lib.* I. *Obſeru. Cap. V. ſequ* Maſcou. *de ſect. Sabinian. et Procul. Cap. vlt*

(u Eu. Otto *Papinian. Cap. XI. §. VI. p.* 229.

(x) *L.* 2. §. *vlt. D. de ſeru. praed. ruſt.*

[y] Longouall. *in L. imperium* 3. *D. de iuriſd. Parte* IIII.

poſtea refutatus a Io. Corrasio (z). Agmen ergo hic potius ducat non inelegantis ingenii iureconſultus, Ioannes Svperior (a), Aquitanus, qui quum obſeruaſſet, ipſam aliquando ſeruitutum conſtitutionem caussae nomine venire (b), non ſe perpetuam illam ſeruitutum cauſſam rectius credidit explicaturum, quam ſi perpetuitatem illam in ipſa ſeruitutum conſtitutione voluntateque conſtituentium quaereret, vt adeo cauſſam perpetuam habere videretur ſeruitus, quia ex die, vel ad diem, vel ſub conditione, vel ad certam conditionem conſtitui nequeat (c), et ita conſtituta non habeatur pro ſeruitute. Quia vero facile animaduertit, foraminis ius, et aquae hauſtum ex ciſterna, lacu, puteo, piſcina, non minus, quam flumen, aliaque praediorum iura, pure conſtitui poſſe, et tamen ſeruitutibus non adnumerari (d): adiecit, ſeruitutes et ratione vſus eſſe debere perpetuas, ita, vt et fundus, cui imponitur ſeruitus, eam numquam non poſſit praeſtare, aut pati, et alter, cui adquiritur, illa ex naturali vel perpetua cauſſa ſemper indigeat. Et ſic ſatis perſpicue explicari a ſe poſſe credidit, cur nec ex ciſterna, nec ex ſtagno, aqua collectitia duci, nec foramen, in imo pariete apertum pro ſeruitute haberi poſſit, et cur neutrius ſeruitutis cauſſa perpetua viſa ſit veteribus.

§. XIII.

Sed haec viri docti ſententia ſpecioſa magis, quam ſolida, videtur. Nam quod ad rationem priorem attinet, nec ea aquae hauſtui ex ciſterna, lacu, puteo, nec foramini in imo pariete aperto, obſtat, quia, vti iam monui, et haec iura pure conſtitui poſſunt. Praeterea non ideo pure conſtituendae ſunt ſeruitutes, quod cauſſa earum debeat eſſe perpetua: ſed alia plane eſt eius rei ratio, in quam iam alii cum cura inquiſiuerunt (e), quamuis vix quiſquam rem acu tetigiſſe videatur. Vera enim ratio non alia eſt, quam quod praediorum ruſticorum ſeruitutes, tamquam res mancipi, per *mancipationem*; praediorum vrbanorum iura per *in iure ceſſionem* adquirerentur (f), et hi adquirendi modi inter viuos ſoli eſſent legitimi. Atqui et *mancipatio*, et *in iure ceſſio* inter actus legitimos erant, qui nec diem, nec conditionem, admittebant (g). Nihil ergo haec faciunt ad cauſſam ſeruitutum perpetuam, quamuis in ſe omnino ſint veriſſima. Poſterior Io. Svperioris ratio, ſi recte explicetur, non longe a veritate abeſt: at eo ſenſu, quo eam ipſe auctor propoſuit, dubiis haud leuibus vrgetur. Sane enim paſcua, quibus vicinus aliquando iure ſeruitutis fruitur, ſaepe non ita comparata ſunt, vt praeſtari poſſint, quia Eius examen.

(z) Corraſ. *Comment. de ſeruit. p. 261. ſequ.*

(a) Io. Superior *Comment. de ſeruit. ad l. 12. pr. D. de ſeruit. n. 4.*

(b) *L. 17. pr. D. de aqu. et aqu. pluu.*

(c) *L. 4. pr. D de ſeruit.*

(d) *L. 28. D. de ſeru. praed. vrb. l. 1. §. 4. D. de fonte.*

(e) Guil. Maran. *Paratitl. p. 259.* Merill. *ad tit. de ſeruit. p. 637. Tom. III. Theſaur. iur.*

(f) Vlpian. *Fragm. tit. XVIII. §. I. III. et XI.*

(g) *L. 77. D. de regul. iur. et ibi* Iac. Gothofred.

quia ſicciore aeſtate non minus, quam ciſternae et ſtagna, exareſcunt. Saepe, vti ait VIRGILIVS (*h*),

Steriles exuret Syrius agros,
Arebunt herbae, et victum ſeges aegra negabit.

Sed et ſaepe conſtituitur ſeruitus, quamuis quis ea non ſemper indigeat. *Ei fundo*, inquit LABEO (*i*), *quem quis vendat, ſeruitutem imponi, etſi* NON VTILIS *ſit, poſſe exiſtimo: veluti ſi aquam alicui ducere non expediret, nihilominus conſtitui ea ſeruitus poſſet: quaedam enim habere poſſumus, quamuis vtilia non ſint*. Si ſeruitus conſiſtit, etiam ex qua nulla ad nos redundat vtilitas: qui dici poteſt, ea ſemper indigere debere dominantis praedii poſſeſſorem? Sic ſane iure terram, rudus, ſaxa iaciendi, poſitaue habendi ac prouoluendi in alieno fundo non ſemper indiget praedium, et nihilominus hoc ius vicino recte cedi, obſeruat NERATIVS (*k*). Et quis denique neget, foramine illo, in imo parieti, ex naturali et perpetua cauſſa ſemper indigere cubiculum, quum ita natura comparatum ſit, vt pauimenta non poſſint non ſordes et ſitum contrahere, ac proinde ſemper proluenda ſint? Quiſue dubitet, quin fundus vicinus eam ſeruitutem ſemper, et multo quidem facilius, quam cloacam, flumen, ſtillicidium, praeſtare ac pati poſſit? Et tamen ſeruitutem huiuſmodi cauſſam perpetuam habere, negat PAVLLVS (*l*): idque argumento luculentiſſimo eſt, non peruidiſſe IO. SVPERIOREM veterum ſententiam, nec perſpicue ſatis, quid *cauſſae perpetuae* nomine illis venerit, explicaſſe.

§. XIIII.

Duareni, Cuiacii aliorumque excuſſa.

Proximi ſint FRANC. DVARENVS [*m*], IAC. CVIACIVS [*n*], GVIL. MARANVS [*o*], ANDR. FACHINEVS [*p*], et alii, quibus tunc demum perpetuam cauſſam habere videtur ſeruitus, ſi res ipſae, in quibus illa conſiſtit, ita ſint comparatae, vt, quoties collibitum eſt, iis vti liceat (*q*). Tales autem non alias eſſe aiunt quam naturales, non autem opera manuue hominis factas. Sed tametſi haec ipſis PAVLLI verbis ſatis congruant, nec in ſe admodum obſcura ac difficilia ſint: iiſdem tamen difficultatibus, quibus ipſa illa PAVLLI φιλοσοφήματα, laborant. Sane enim ſiue de praedio dominante, ſiue de ſeruiente, eas definitiones intelligas: plures dari poſſunt ſeruitutes, quae adficiunt res, hominum opera manuque factas, et quas tamen ordine illo mouere nemo vmquam auſus eſt: In ſeruitute *oneris ferendi*, ex parte praedii dominantis occurrit ſuperior aedium contignatio, quae in alterius pariete vel columna requieſcit: ex parte ſeruientis

[h] Virgil. *Aeneid.* *Lib.* III. *v.* 141. *ſequ.*

(*i*) *L.* 19. *D. de ſeruit.*

(*k*) *L.* 3. §. 2. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

(*l*) D. *l.* 28. *D. de ſeru. praed. vrban.*

(m) Duaren. *Comment. ad d. l.* 28. *p.* 195. *Op.*

(n) Cuiac. *Obſeru. Lib.* XI. *Cap.* III.

(o) Guil. Maran. *Paratitl. Dig. p.* 259.

(p) Andr. Fachin. *Controu. iur. Lib.* VIII. *Cap.* XXII. *p.* 646.

(q) *L.* 1. §. 1. *et* 5. *D. de aqua quotid. et aeſt. l.* 1. §. 4. *D. de fonte*.

tis ipſa columna vel paries, quo vicini onus ſuſtinetur. Neutra res a natura profecta; vtraque manu facta eſt, et tamen hanc ſeruitutem nemo vmquam cauſſam perpetuam habere, negauit. Si quis nobis obuertat, cauſſam huius ſeruitutis ſaltem ex hypotheſi eſſe perpetuam, quia hic dominus praedii ſeruientis reficere parietem, atque ita efficere teneatur, VT PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST, ITA SIT: (r) reſpondeo, primum nondum euictum eſſe, reficiendi obligationem ſeruientis praedii domino citra pactum incumbere (s): deinde, ſi vel maxime ea huius ſeruitutis indoles eſſet, eam tamen perpetuitatem parietis vel columnae non naturae, quod hi viri docti exigunt, ſed operae hominum manuariae deberi: denique cauſſam perpetuam aeque tribui ſeruituti *tigni immittendi*, in qua tamen ſeruientis praedii poſſeſſori hoc onus plane non incumbit. Ex quo ſane conſequitur, vt ne hi quidem viri doctiſſimi aliquid, quod ad vetus iſtud principium perſpicue explicandum pertineat, attulerint, ſed omnia aeque adhuc, ac antea, incerta ſint, multisque tricis inuoluta.

§. XV.

Progredimur ad HVGONEM DONELLVM (t), qui quum alias DVARENI ſui veſtigia paene vbique praemat, hic tamen ab iis longius recedit, ὁμόψηφον in plerisque nactus virum eximium, GER. NOODTIVM (u). Nam hi ſeruitutes cauſſam perpetuam habere ſtatuunt, primum, ſi earum vſus ex naturali cauſſa ſit perpetuus: e. g. in aquaeductu ex aqua viua et perenni (x): deinde, ſi eius vſus non quidem continuus ac perpetuus, at res ipſa tamen a natura ſit, veluti in ſtillicidii et fluminis ſeruitute aqua pluuia, quae non cadat ſemper, attamen, quia a natura ſit, cadere ſaltem poſſit (y): denique, ſi quid manu quidem fiat, ſed praedium tamen eiusue pars rei habendae cauſſa comparatum ſit. Hinc *ius fumi immittendi* veram eſſe ſeruitutem, quia caminus vel fornax, quamuis manu exſtruantur, eo tamen conſilio habeantur, vt aut ignem perpetuum habeant, aut ad habendum illum ſemper parati ſint (z). Sicubi vero nullum horum attributorum reperiatur: cauſſam non poſſe videri perpetuam, adeoque in *foramine parietis* non conſiſtere ſeruitutem, quia aqua manu ingeratur, nec magis eo nomine venire poſſe *aquaeductum ex ſtagno vel lacu*, viuam aquam non habente, ſed omnia haec iura, rite conſtituta, obligationis perſonalis naturam induere. Ex quibus principiis deinde DONELLVS veterem illam vexatamque quaeſtionem ſoluit, an *aquae ex caſtello ducendae*, *vel per rotam ex flumine tollendae*, *hauriendaeue* ſeruitutes poſſent conſtitui? Id enim poſt multas variationes ait obtinuiſſe (a), quia

Nec non Donelli et Noodtii explicatio.

(r) *L. 33. D. de ſeruit. praed. vrban. L. 6. §. 2. D. ſi ſeru. vind.*

(s) Eu. Otto *ad* §. 1. *Inſt. de ſeru.* et Illuſtris Praeſidis *Elem. iur. ſec. ord. Pand. Part.* II. §. 142.

(t) Donell. *Comment. iur. cit. Lib.* XI. *Cap.* III.

(u) Noodt *Comment. ad Pand. p.* 222.

(x) *L.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

(y) *L.* 28. *D. de ſeru. praed. vrban.*

(z) *L.* 8. §. 5. *D. ſi ſeru. vind.*

(a) *L.* 9. *D. de ſeru. ruſt. praed. l.* 1. *D. comm. praed. vrban. et ruſtic.*

quia caſtellum vel machina illa hydraulica aquam non gignant, ſed eius tantum receptacula et cauſſae motrices ſint (b): ipſa vero aqua ex caſtello educta, vel per rotam ſublata, tamquam perennis, cauſſam habeat perpetuam. Denique et *cloacae* cauſſam eſſe perpetuam, exiſtimat vir eximius, qua cloaca non ſit quoduis foramen, ad ſordes emittendas apertum, ſed locus cauus, aquam de caelo cadentem, ſordeſque et colluuiem ſecum vna auferentem, recipiens (c). Neque enim fluere, ſed ſtagnare colluuiem, niſi ab aqua pluuia auferatur. Vnde *cloacam* dictam, quaſi *colluacam*, quae ſordes, aqua pluuia vel alia, perpetua decurrente, ſua ſponte colluat (d). Sic ergo DONELLVS, pulcre imitatus PAVLLI ratiocinationem, tunc demum cloacam cauſſam habere perpetuam, ſtatuit, ſi quid aquae caeleſtis eo venire poſſit (e).

§. XVI.

Eius examen.

Enimuero quod ad duas priores DONELLI definitiones attinet, illae mihi in easdem difficultates incidere videntur, quibus DVARENI et CVIACII ſententiam premi, paullo ante oſtendimus. Aliquot enim ſeruitutes vidimus, quae nec continuam, nec poſſibilem cauſſam a natura habent, et tamen cauſſa perpetua non carere dicuntur, veluti ſeruitutes *ferendi oneris*, *tignique immittendi*. Quod vero ad tertiam attinet, vir doctus PAVLLVM non explicat, ſed manifeſto deſerit. Quum enim hic diſerte id, quod manu fit, cauſſam perpetuam habere neget (f): DONELLVS etiam huiuſmodi rebus manufactis tribuit cauſſam perpetuam, ſi eius rei gratia, cui ſeruiunt, habeantur, veluti camino, quem fumi cauſſa habeamus. Atqui ſic nulla idonea ſubeſt ratio, cur in *foramine* illo parietis conſiſtere non poſſit ſeruitus, quum et illud eum in finem a poſſeſſore praedii dominantis habeatur, vt aqua, proluto pauimento, inde vel recipiatur, vel emittatur. Si regerat aliquis, aquam tamen ipſam, que per foramen iſtud effluat, non eſſe perennem, ſed manu in conclaue vel triclinium inferri: ei ego reponerem, ne fumum quidem, per caminum emittendum, eſſe perennem, eumque non minus, quam aquam illam, pauimento infuſam, manuaria hominum opera indigere. Fornax, qui ignem perpetuum habeat, vix fingi poteſt, nec talem in ciuis Romani aedificio aliquo repertum crediderim, ſed in ſolo Veſtae templo, *in cuius foco ad ſimulacrum caeleſtium ſiderum cuſtos imperii flamma perpetuo vigilabat* (g). Si vero in ſeruitute fumi immittendi ſufficit, caminum ad ignem habendum ſemper eſſe paratum, quidni et altero illo caſu ſufficeret, foramen ſemper paratum eſſe, ad recipiendam emittendamue conclauis vel triclinii proluuiem. Deinde in ſeruitute *aquae*, *e caſtello ducendae*, *vel rota e flumine tollendae*, DONELLVS id ad cauſſam perpetuam ſufficere cenſet, quod aqua caſtello recepta, rotaue in ſublime euecta, in ſe perennis et viua ſit. Quid ergo ſi aqua

(b) *L.* 1. §. 39. *D. de aqu. quotid.*
(c) *L.* 1. §. 4. *D. de cloac.*
(d) Feſtus *voce cloaca*. Voſſ. *Etymolog. p.* 166.
(e) *L.* 28. *D. de ſeru. praed. vrban.*
(f) *D. l.* 28. *D. de ſeruit. praed. vrban.*
(g) Flor. *rer. Romanar. Lib. I. Cap. II.*

Digitized by Google

aqua perennis vel ſontana manibus in pauimentum ingeratur? Scire profecto peruelim, cur aqua, per rotam in ſublime euecta, perennis maneat; manu extracta effuſaque in pauimentum non maneat? et cur infuſa amphoris perennis ſit, infuſa pauimento viua et perennis eſſe deſinat? Denique et quod de *cloaca* acute ſibi obſeruaſſe videtur DONELLVS, eam ſine aqua caeleſti, quae ſordes auferat, intelligi non poſſe, id in iure noſtro vix reperit praeſidium. Quum enim edixiſſet Praetor: QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, PVRGARE LICEAT, VIM FIERI VETO: ſtatim ſubiicit VLPIANVS (h): *Ait Praetor*: QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET. *Aedes hic accipere debes pro omni aedificio, hoc eſt ex aedificio eius in tuum aedificium*. Et paucis interiectis (i): *Quod ait Praetor*, PERTINET, *hoc ſignificat, quod ex aedibus eius in tuas pertinet, hoc eſt, dirigitur, extenditur, peruenit*. Si ergo cloaca ex aedibus in aedes, vel ex aedificio in aedificium pertingit, per eamque locus cauus, ſubter terram depreſſus, et ſuperne tectus, vel concameratione clauſus, (quod ex *periculoſo ſerui in cloacas deſcenſu* (k) eruditi colligunt:) intelligitur: quomodo eo aliquid aquae pluuiae peruenire poterit? Philologia etiam DONELLI de voce *cloaca* parum ad rem facit. Poteſt enim ei a *colluendo* nomen eſſe, etiamſi ſordes ſtagnantes aqua manu ingeſta diluerentur: quum et ſpurcities omnes *ſentinarum colluuiones* vocentur ab ARNOBIO (l), aliiſque bonis auctoribus. Denique apud VLPIANVM (m) nuſquam exſtat illa cloacae definitio, quam ex eius verbis extundit DONELLVS: ſed cloaca ibi eſt *locus cauus, per quem colluuies quaedam fluet*: pluuiane vero, an alia aqua, diluendae ſint ſordes, non expreſſit iureconſultus, nec quidquam procul dubio intereſſe, ipſe exiſtimauit.

§. XVII.

Attigit hanc quaeſtionem etiam M. AVR. GALVANVS (n), vir eruditiſſimus, et, quod caput rei eſt, interioris iurisprudentiae quidam veluti promus condus. Dum enim de vſucapione vſusfructus, reliquarumque ſeruitutum differit, oſtenditque luculenter, ſeruitutes omnes longo tempore adquiri poſſe, et textum tamen PAVLLI, ſaepe laudatum (o), ſibi quodammodo obſtare animaduertit, hoc dubium ita ſoluit: *Sed optime reſponſum eſt, foramen non adquiri, non quod ſeruitutes tempore adquiri nequeant, ſed quia perpetuam cauſſam non habeat, qualem habere debent omnes ſeruitutes, vt ibidem exprimit* PAVLLVS, *et recte: nam ſeruitutes reales, ſicut adficiunt praedium, quod perpetuum eſt, ita ipſae cauſſam habere debent perpetuam, vt perpetuo illud adficere poſſint*. Et alio loco, vbi de oppignoratione ſer- *Interpretatio M. Aur. Galuani expenſa.*

(h) *L. 1. §. 8. D. de cloac.*
(i) *L. 1. §. 10. D. eod.*
(k) *L. 54. pr. D. de act. emt. vend.*
(l) Arnob. *adu. gentes Lib. V. p.* 151.
(m) *L. 1. §. 4. D. de cloac.*
(n) M. Aur. Galuan. *de vſufructu Cap. XII. §. V. p.* 119.
(o) *D. l. 28. D. de ſeru. praed. vrb.*

ſeruitutum erudite diſputat (*p*): *Seruitus*, inquit, *non niſi in perpetuum recte conſtituitur* (*q*): *ſiue*, *quia iungitur praedio*, *et ſit quodammodo pars vel qualitas*, *adficiens ipſum praedium*, *quod naturaliter perpetuum eſt*: *ſiue quod conſtituitur ſeruitus ad perpetuam vtilitatem praedii dominantis quod ſuapte natura non modo nunc*, *ſed etiam ſemper deſideraturum eſt*, *v. g. iter*, *actum*, *viam aquaeductum. Quamobrem et cauſſam perpetuam debet habere* (*r*). Ergo cauſſam perpetuam GALVANO habere videntur iura, quae praedium perpetuo poſſunt adficere: quae vero non ſunt in ea cauſſa, ex eius ſententia carent cauſſa perpetua. At, quaenam iura praedia perpetuo adficere poſſunt, vel non poſſunt? Abrumpit hic vtrobique ſermonem GALVANVS, vbi minime oportebat. *Adficere* ſane praedia perpetuo videntur omnia iura, praediis ita impoſita, vt illis in omne tempus haereant, et tamquam onera realia ad omnes poſſeſſores tranſeant (*s*), nec quidquam videtur intereſſe, naturales habeant cauſſas, an legibus et conuentionibus debeant originem. Et ſic recte intelligere mihi videor, quid inter obligationes poſſeſſorum, et ſeruitutes, ipſis praediis impoſitas, interſit: at ex eo me nondum percipere fateor, quaenam ſit cauſſa ſeruitutis perpetua. Quid enim obſtat, quaeſo, quo minus et foramen in imo pariete apertum, ſi ius illud ibi habendi in perpetuum conceſſum ſit, praedium perpetuo adficere dicatur? Praeterea vir doctus et conſtitutionem ſeruitutum puram cum cauſſa earumdem perpetua confudiſſe, et illam quorumdam opinionem, quod ſeruitutes ſint qualitates a praedio inſeparabiles, adoptaſſe videtur, quam refellens GVIL. MARANVS (*t*): *Non eſt verum*, inquit, *ſeruitutum qualitates*, *ſemel impreſſas*, *non facile auelli*, *repugnat enim titulus*: *quemadmodum ſeruitutes amittantur*.

§. XVIII.

Hypotheſis celeberrimi Vlr. Huberi. Eorum, qui nouiſſime ſubtilem iſtam iuris regulam explicare conati ſunt, haud poſtremus eſt vir celeberrimus, VLR. HVBERVS (*u*). Is vero primum veteribus merito placuiſſe ait, cauſſas ſeruitutum eſſe perpetuas. *Debere enim eas rebus inhaerentes*, *et inter quoſuis poſſeſſores valituras*, *praediorum naturae eſſe congruas*, *adeoque durare*, *quomdiu res et praedia durent*. Qua in re cum GALVANO omnia conueniunt viro eximio. Hinc, reiecta vulgari ſeruitutum continuarum et diſcontinuarum diſtinctione, non omnes quidem ſeruitutes continuum, aequabilem, et non interruptum vſum habere, fatetur, omnium tamen cauſſam perpetuam eſſe debere contendit. At difficile explicatu eſſe ait, cur foraminis perpetuam cauſſam eſſe negarit PAVLLVS, quum tamen ille perpetuitatis defectus in exercitio iuris, non

(p) Galuanus *ibid. Cap.* XXXVIIII. p. 598.
(q) *L. 4. D. de ſeruitut.*
[r] *D. l. 28. D. de ſeru. praed. vrban.*
(s) *L. penult. §. vlt. D. ſi ſeruit. vind.*
(t) Guil. Maran. *Paratitl. Digeſt. p.* 259.
(u) Huber. *Praelect. ad Dig. Lib.* VIII. *tit.* IIII. §. *VI.*

non in aptitudine, conſiſtere videatur. Quamobrem de ſpecie, quam iureconſultus ob oculos habuerit, ſollicitus, probare videtur ſententiam Accvrsii, qui foramen illud in pariete praedii non dominantis, ſed ſeruientis, exſtitiſſe exiſtimat. Denique quum animaduerteret, ex Pavlli ſententia non aliam cauſſam eſſe perpetuam, quam quae *a natura* ſit, et plures tamen ſeruitutes a poſſeſſore praedii dominantis non niſi manuum pedumque opera poſſe exerceri, e. g. iter, actum, viam, ceteras: expenſis omnibus, quae huc facere videbantur, ſubductiſque rationibus, hanc demum facit cogitationum ſuarum ſummam: *Seruitus omnis debet habere cauſſam perpetuam, hoc modo, vt loci ſeruientis conditio ſemper idonea ſit ad vſum ſeruitutis, nec ad illum procurandum manu ſit opus. Quo minus hi, quibus competit ſeruitus, manus pedesue moueant, ad eam exercitandam, nihil vetat, et neceſſarium eſt.* Siue ergo dominans manu aliquid faciat, nec ne, perinde eſt, modo ex parte ſeruientis nihil manu fieri oporteat, ad vſum ſeruitutis alteri procurandum: id enim contra naturam ſeruitutum eſſet futurum, quae non patitur, vt poſſeſſor praedii ſeruientis aliquid faciat in alterius vtilitatem. Hoc poſito, omnes difficultates ſtatim euaneſcere, exiſtimat. Nam *iter*, *actum*, *viam*, non poſſe quidem, niſi pedum opera, exerceri: at loci tamen ſeruientis naturam ſemper eiuſmodi eſſe, vt ad recipiendum ſeruitutis vſum parata ſit. In *foramine* vero illo locum ſeruientem non eſſe aptum ad exercitium ſeruitutis, niſi aqua idemtidem in locum iſtum ingeratur. Porro ad *fumum immittendum* manu quidem dominantis, at nulla ſeruientis opera opus eſſe. Quod vero ad *ciſternam* attineat, in illam quidem aquam de caelo cadere, at cauſſam tamen aquae hauſtus ideo non eſſe perpetuam, quia ibi ſolus vſus aquae e ciſterna hauriendae conſideretur, amplius nihil: locum autem ſeruientem eſſe ciſternam, quae non ſemper idonea ſit ad aquam hauriendam. Si quis autem ius aquam deriuandi in ciſternam vel in foramen conſtituere velit, iam nihil obſtare, quod non ſemper aqua in eam cadat, quum potentia et aptitudo ſemper adſit aequabilis, idque ad perpetuitatem cauſſae ſufficiat.

§. XVIIII.

Sed quamuis haec ſatis plana viſa ſint viro doctiſſimo, et vere nemo illo a ſcopo propius abſit: vereor tamen, vt illa, niſi paullo aliter explicentur, tot nodis diſſoluendis ſufficiant. Primum equidem, quod attulit, ſeruitutem tamdiu durare debere, ac ipſa praedia, magis tamquam rationem, cur haec regula recepta ſit, quam tamquam definitionem cauſſae perpetuae, attuliſſe videtur: nec opus eſt vt hic repetamus ea, quae de M. Avrelii Galvani idem fere tradentis, ſententia monuimus. Deinde, vt ad ipſam Hvberi regulam perueniamus, ea ſane non abſona, ſed analogiae iuris conuenientiſſima eſt, nec vlla vmquam dari potuiſſet planior, ſi tot exempla, quae in contrarium vulgo adferunt, commode inde poſſent explicari. At ea recepta, non minus, quam antea obſcura manet illa Pavlli de fo- — Quaedam circa illam dubia.

rami-

ramine deciſo. Nam et in eo manuaria opera non ſeruientis, ſed dominantis, opus eſt, ſi quod vulgo ſtatuunt, aquam, proluto pauimento per illud in vicini aream emiſſam eſſe, ponamus. Seruiens hic nihil facit, nec aquam ingerit pauimento, ſed eam tantum, effluentem e foramine, recipit in aream ſuam: nec quiſquam dubitabit, quin loci ſeruientis, puta areae, conditio ſemper ac naturaliter idonea ſit ad vſum huius ſeruitutis praeſtandum. Cur ergo in eo minus conſiſteret ſeruitus, quam in camino, per quem fumus emittitur? Ipſe ſane vir eximius, non aliter hunc nodum ſoluere potuit, quam noua plane ſpecie acute excogitata, in qua fingit, fontem aut flumen in aedibus vicini eſſe, ex quo liceat per foramen, in ipſius vicini pariete apertum, et tubos illi inſertos aquam pauimenti noſtri proluendi cauſſa educare. Sed talem ſpeciem vix vmquam occurrere crediderim. Praeterea in tubulos illos aqua aut dominantis, aut ſeruientis manu ingerenda eſſet. Si prius: ſeruitus erit ex principio celeberrimi HVBERI, quia nihil obſtat, quo minus manum pedemue moueat is, qui ſeruitutem exercet: ſin poſterius: non erit ſeruitus, non ideo tamen, quod cauſſam non habeat perpetuam, ſed quod ſeruitus in faciendo conſiſtere non poteſt. Ceterum neminem fatemur ipſam ſpeciem rectius peruidiſſe celeberrimo HVBERO, idque infra pluribus demonſtrabimus.

§. XX.

Schilteri ſententia.

Facere porro non poſſumus, quin et IO. SCHILTERI, tamquam primarii in iureconſultorum ordine ſenatoris, ſententiam audiamus. Is enim de hac quaeſtione ex inſtituto diſputans (x), primum praemittit, quando CAVSSA ſeruitutis PERPETVA requiratur, non intelligi *finalem*, quae et in foraminis iure ſit perpetua, puta, perpetua ſordium auerſio: neque *efficientem*, id eſt, perſonas ſeruitutem conſtituentes ac exercentes, mortales profecto, ac proinde non perpetuo inter homines futuros: neque *formalem*, quae in iure ac potentia morali conſiſtat: neque denique *materialem*, quatenus ea denotetur ſubiectum, cui inhaereat ſeruitus, puta praedium: ſed cauſſam *materialem, circa quam* recipiendam auertendamue ſeruitutis exercitium occupetur, veluti aquam, lumen, fumum. Ac proinde *ius* illud *foraminis* ex mente SCHILTERI primario verſatur circa ſordes pauimenti: ſecundario etiam circa aquam, qua ſordes abluantur; ac proinde aqua in proluendo pauimento et materiae, et cauſſae inſtrumentalis, rationem habet. Iam ergo ipſe format regulam: *Si quando ad comparandum obiectum ſeruitutis quoties ea uti volumus, manu operaque hominis opus eſt; cauſſa ſeruitutis non eſt perpetua: quoties vero illud ſeruitutis obiectum a natura eſt, toties ipſa ſeruiens cauſſam perpetuam habere intelligitur.* Hinc porro colligit vir doctiſſimus, *foraminis* iſtius ius non habere cauſſam perpetuam, quia aqua hominis opera ingerenda ſit: nec aquae ex lacu vel ciſterna hauſtum, quia *lacus* idem ſit ac *ciſter-*

(x) Schilter. *exerc. XVIII. §. XIII. ſeq.*

ciſterna (*y*) vel *foſſa*, quippe receptaculum aquae manu factum (z). Praeterea ex *caſtello* aquaeductum ſtricto iure non conſiſtere, nec ius *aquam per rotam e flumine tollendi* ſeruitutis nomen ſtricto iure mereri, quia et caſtellum, vel diuidiculum et conceptaculum (*a*), et machina iſta hydraulica, non niſi manu fieri poſſit. Denique et de ratione huius regulae ita philoſophatur vir eximius (*b*): *Ex tali igitur aqua non placuit iureconſultis, Romanis ſeruitutem aquaeductus conſtitui poſſe. Cuius rei ratio neque inepta eſt, neque nimium ſubtilis, ſed facilis cognitu et aperta. Quum enim contra libertatem Quiritium eſſet, et hinc contra naturam ſeruitutum, vt cogeretur vicinus aliquid facere in ſuo: hoc ipſum inconueniens ſequutum eſſet, ſi ſeruitus aquaeductus ex aqua ea conſtitueretur, quam vicinus opera ſua ſuiſque ſumtibus colligere et conſeruare teneretur praedio dominanti. Quodſi vero aqua pluuia in pauimentum meum caſſitare poterit, illudque ita proluo, et porro per foramen in praedium vicini egero: tunc quia cauſſa eſt perpetua et naturalis, quotieſcumque pluit, ſeſe exſerens, non demum ab hominis arbitrio atque opera immediate pendens, ideo ſeruitus conſtitui poteſt.* Haec SCHILTERVS, ſatis verboſe, et, vti ſolet, obſcuriuſcule: quae, qualia ſint, paucis expendere iuuabit.

§. XXI.

Eius examen.

Hic primum animaduerto, ſi viro celeberrimo ea, quae de cauſſarum diſtinctione diſputauit, omnia largiamur: easdem tamen difficultates, quae reliquas hypotheſes premunt, nihilominus adhuc ſuperfuturas. Quod facile intelligetur, ſi quis *aquae hauſtum e ciſterna* SCHILTERI methodo expenderit paullo accuratius. Eius *cauſſa efficiens* ſic erunt perſonae hoc ius conſtituentes atque exercentes: *formalis* ipſum ius potentiaque moralis aquam hauriendi: *ſubiectiua* ciſterna, quam id ius adficit: *obiectiua* ſeu materia circa quam aqua pluuia, e ciſterna haurienda. Iam porro ad aquam illam comparandam, quae ſua ſponte in ciſternam defluit, non opus eſt manuaria hominis opera: immo potius illa de caelo, non adſidue quidem, at naturaliter tamen, cadit, vel, vti VLPIANVS (*c*) loquitur, *imbribus concipitur*. Habebit ergo iſte aquae hauſtus cauſſam perpetuam, adeoque non magis ſeruitutum ordine erit mouendus, quam ius foramen in imo pariete habendi, *ſi quid eo aquae caeleſtis veniat* (*d*): et id tamen eſt, quod negare VLPIANVM vidimus. Deinde verum quidem eſt, ad proluendum pauimentum aqua opus eſſe, ab homine ingerenda: at itidem opera manuaria opus eſt ad exercendas ſeruitutes *tugurium in alieno poſitum habendi* (*e*), *terram, rudus, ſaxa iaciendi, poſita habendi, prouoluendi* in

(y) *L.* 21. §. 5. *D. de furt.* Cuiac. *Obſeru. lib. X. Cap. VIIII.*

[a] Alciat. *Comment. in l.* 112. *D. de verb. ſignif.*

(a) *L.* 2. *C. Theod. de aquaed. et ibi* Iac. Gothofred.

(b) Schilter. *Exerc.* XVIII. §. XIIII. §. 143.

(c) *L.* 1. §. 4. *D. de fonte.*

(d) *L.* 28. *D. de ſeru. praed. vrb.*

(e) *L.* 6. §. 1. *D. de ſeru. praed. ruſt.*

in alieno (*f*), *ſterculinium ad vicini parietem habendi* (*g*), et pleraſque ſimiles: nec tamen quidquam impedit, quo minus haec iura ſeruitutum nomen ferant. Quod porro de *lacu* hic differit SCHILTERVS, per illum intelligi *ciſternam* vel *foſſam*, vix eſt, vt admitti poſſit. Nam in textu, quem eam in rem adducit (*h*), mentio quidem fit *ciſternae vini*, et CVIACIVS (*i*) ibi erudite notat, *ciſternam vini* Graecis dictam eſſe λάκκον, quod et CLAVD. SALMASIVS (*k*) exemplis firmauit: immo addere poſſum, ipſos Latinos vaſa, in quae muſtum exſudant torcularia, *lacus* adpellaſſe, veluti COLVMELLAM (*l*) et OVIDIVM, (*m*) cuius notiſſima ſunt verba:

> *Qui petis auxilium, non grandia diuide mecum*
> *Praemia, de* LACVBVS *proxima muſta tuis.*

Sed inde non ſequitur, vt et in *l.* 28. *D. de ſeru. vrb. praed.* lacus ciſternam notet, niſi quis tantam in vllum hominem credat cadere inſaniam, vt aquaeductum ſibi ex ciſterna cedi velit, vel vt ſibi fingat ciſternam, quae aquam viuam habeat (*n*). *Lacum* porro eſſe foſſam, nuſquam dixit ALCIATVS, immo potius ille *lacum* a *foſſa* diſerte diſtinguit, et illum, a natura factum, aquae perennis; hanc manu excauatam, aquae collectitiae receptaculum eſſe ſcribit (*o*). Praeterea ſi *ius aquam rota e flumine tollendi*, et *aquaeductus e caſtello* ſeruitutes vocari nequeunt, quia machina illa hydraulica et caſtellum manu fiunt: qui fit, vt ſeruire poſſit paries, itidem manu factus; et quomodo credere poſſumus SCHILTERO, per cauſſam ſeruitutum perpetuam intelligi efficientem neganti, quum machina illa, qua aqua euehitur, non ſit obiectum eius ſeruitutis, ſed cauſſa efficiens minus principalis, quam vocant philoſophi, vel inſtrumentalis, materia vero, ſeu obiectum ſit aqua fluuiatilis, quam cauſſam perpetuam habere, nemo temere negauerit. Denique ne ea quidem, quibus rationem huius regulae reddere voluit vir doctiſſimus, magis ſolida videntur. Fateor, naturae ſeruitutum id repugnare, ſi quis facere aliquid in ſuo cogatur: at idem hoc libertati iuris Quiritium repugnaſſe, nondum me intelligere fateor. Romani enim, ſalua illa libertate ſua, alteri quotidie promittebant, ſe non modo daturos, ſed et facturos aliquid in ſtipulatoris gratiam (*p*): quamuis eiuſmodi obligatio ad faciendum ſeruitutis nomine non veniret. Denique non adeo magni momenti eſt, quod ex aquaeductu e caſtello vel aquae hauſtu e ciſterna metuit vir doctiſſimus, incommodum, puta quod ita alius teneretur aquam opera ſua ſuiſque ſumtibus colligere. Nulli enim ſumtus a ſeruiente fiunt in aquam comparandam, quippe vltro e caelo cadentem,

(f) *L.* 3. §. 2. *D. eod.*
(g) *L.* 17. §. 2. *D. ſi ſeru. vind.*
(h) *L.* 21. §. 5. *D. de furt.*
[i] Cuiac. *Obſeru. Lib. X. Cap. VIIII.*
(*k*) Salmaſ. *Exercit. Plinian. Tomo I.* p. 320.
(l) Columell. *de re ruſt. Lib. XII. Cap. XXVIIII.*
(m) Ovid. *Lib.* IIII. *Faſt. v.* 888.
(n) *L.* 1. §. 4. *D. de fonte.*
(o) Alciat. *ad d. l.* 112. *D. de verb. ſign.*
[p] *L.* 92. *pr. l.* 75. §. *fin. l.* 81. *l.* 112. §. 1. *D. de verb. obligat.*

tem, vel ex fonte vel flumine in caſtellum ſponte defluentem, ſed in ciſternam vel caſtellum, quae tamen pro obiecto horum iurium, ipſo fatente, SCHILTERO, haberi non poſſunt: vt adeo hoc non magis ſeruitutum naturae repugnet, quam quod paries, cui tigna immittuntur, non niſi manu fieri poſſit.

§. XXII.

Iudicium celeberrimi Thomaſii.

Quae quum ita ſint, vix credo vllum iureconſultum magis ingenue ac libere dixiſſe ſententiam, viro celeberrimo, CHRISTIANO THOMASIO (*q*). Hic aliam plane ingreſſus viam, ſecauit nodum, quem ab aliis tam male ſolui, animaduertit. Quum enim, quo erat acumine, male cohaerere exiſtimaret non modo interpretum, ſed et ipſorum veterum iureconſultorum, doctrinas, nec cauſſam ſatis idoneam excogitare poſſet, cur aqua pluuia, e foramine imi parietis eiecta, cauſſam perpetuam habere, hauſta e ciſterna, eamdem non habere dicatur, et cur ibi aqua, manu pauimento ingeſta, non ſit obiectum ſeruitutis idoneum, fumus vero, hominis opera excitatus, pro tali omnino habeatur: hanc demum facit cogitationum ſuarum ſummam (*r*): *Igitur, vt dicam, quod ſentio:* DISSENSERVNT *antiqui iureconſulti inter ſe circa regulam, an ſeruitutes debeant habere perpetuam cauſſam? quibuſdam, qui nimiam ac fere metaphyſicam ſubtilitatem ſectabantur, id adfirmantibus, aliis vero et plerique id negantibus. Hunc diſſenſum* TRIBONIANVS *centonibus Pandectarum inſeruit, et ita crucem interpretibus fixit, quum tamen temporibus ipſorum iureconſultorum, qui iſtas ſubtilitates defendebant, adfirmantium ſententia fuerit exploſa.* Quum ergo ſemel, tamquam fixum ac firmum, poſuiſſet vir celeberrimus, quod tamen nullo idoneo argumento probauerat, quoſdam tantum ſubtilioris ingenii iureconſultos hanc regulam de cauſſa ſeruitutum perpetua eſſe amplexos, reliquos omnes eamdem, tamquam abſonam, exploſiſſe: licere ipſe ſibi credidit, poſteriori ſententiae adiicere calculum, et quum ſuffeciſſet, ſi non omnes ſeruitutes cauſſam perpetuam habere, oſtendiſſet, defendere ſententiam auſus eſt plane contrariam: NVLLAM SERVITVTEM DEBERE HABERE CAVSSAM PERPETVAM (*s*). Quod tamen θαῦμα παράδοξον vir doctiſſimus non aliis argumentis probauit, quam quod et ANTONINVS Imp. (*t*) ſubtilem illam regulam reſcripto aboleuerit, et PAVLLVS (*u*) ipſe illam, faltem in ſeruitute aquaeductus, non amplius obſeruatam eſſe, fateatur, et hodie eius rationem non amplius haberi, obſeruarit SCHILTERVS [*x*], cui nos GROENEWEGIVM [*y*], CASP. MANZIVM [*z*], IO. BRVNNEMANNVM (*a*), GER. GOTTL. TI-

(q) Thomaſ. *Diſſ. Lipſ. XV. de ſeruitute ſtillicidii* §. *XXVI. ſequ.*
(r) *Ibid.* §. *XXXIIII.*
(s) Thomaſ. *ibid.* §. *XXXV.*
(t) *L. 2. D. comm. praed. vrb. et ruſt.*
[u] *L. 9. D. de ſeru. praed. ruſt.*
(x) Schilt. *Exerc. XVIII.* §. *XVI.*
(y) Groeneweg. *de legib. abrog. ad l. 28. D de ſeru praed. vrb.*
(z) Manz. *ad tit. D. de ſeru. praed. vrb. n.* 168.
[a] Io. Brunnem. *ad l. 28. D. eod. n.* 8.

Titivm (*b*), et Sam. Strykivm (*c*) addimus, qui poſtremus illum *in praxi rideri* ait, qui ius illud habendi foramen hodie pro ſeruitute non agnoſcat, ſi vel maxime nihil eo aquae pluuiae ex caelo veniat.

§. XXIII.

Quaedam de illo monita.

Quamis vero haec erudita ſint, et veteres iureconſultos omnino in multis diſſenſiſſe, nemo temere negaturus videatur: tamen iam ab aliis obſeruatum eſt, non temere fingendum eſſe huiuſmodi diſſenſum, vbi eius non clara et expreſſiſſima exſtent veſtigia, nec tantum odium concipi debere aduerſus Tribonianum, vt eum vbique caecutiiſſe, ac vigilantem veluti dormitaſſe exiſtimemus. Eleganter, vti ſolet, vir ampliſſimus, Corn. Van Bynkershoeck (*d*): *Sed quid tandem*, inquit, *de emblematibus*, (adde et de aliis, qui Triboniano exprobrantur, erroribus,) *dicemus? Vetus prouerbium eſt*, inquit Vlpianvs (*e*): ὅτε πάντα, ὅτι πάντοτε, ὅτε περὶ πάντων, *neque omnia, neque paſſim, neque ab omnibus. Sic et nos de emblematibus. Omnia agnoſcere, ſtultiſſimum; paſſim, turpiſſimum; et ab omnibus impudentiſſimum. Quemadmodum vero, vt ſupra dicebam, ipſius iurisprudentiae intereſſet, nullum omnino dari emblema: ita et intereſſe, dari quam pauciſſima. Quapropter nos non oportet eſſe liberales in his vel temere iactandis, vel anxie inueſtigandis: quin nec ullum largiendum, ſi res aliter ſalua eſſe poſſit: et, an poſſit, tentanda prius omnia, omnis mouendus lapis. Sedulo inprimis cauendum, ne integros partus ſuppoſitos dicamus, vel eorum quoque emblematum, vltra quam neceſſe eſt, ſimus prodigi.* Quod graue, viroque prudente digniſſimum iudicium quum nemo hodie ſolide doctus non probet: merito ego vereor, vt hac in re Thomasio celeberrimo adſentiri quisquam poſſit. Circa regulam hanc veteres fere omnes conſenſiſſe, iam ſupra vidimus. Agnouere eam non modo Pavllvs, Vlpianvs, Pomponivs, quos in Sabinianorvm partes fuiſſe proniores, cenſent, verum etiam ex Procvlianis Neratius (*f*), nec vllus veterum poteſt laudari, qui vel verbo hoc principium reprehenderit, vel aliqua ſaltim deciſione contraria oſtenderit, ſibi id principium, ſubtile, abſonum, metaphyſicum, videri, quamquam, etiamſi concedendum eſſet, veteres in adplicatione huius regulae in diuerſa conceſſiſſe, (quod de Vlpiano et Pavllo vulgo exiſtimant:) inde tamen minime colligendum eſſet, de ipſa regula, admittendane illa ſit, an explodenda, eos diſſenſiſſe. Quam ſaepe enim et hodie contingit, vt iureconſulti etiam doctiſſimi in adplicando iure diſcrepent ſententiis, quum tamen de ipſo iure eiuſque genuino ſenſu amice conſentiant? Id vero et olim contingere potuiſſe, quis negauerit? Porro doctrina illa, *quod nulla ſeruitus*

[b] Tit. *Obſeruat. ad Lauterb.* CCXXXXIIII. *n.* 3.

(c) Stryk. *IT. mod. Dig. Lib.* VIIII. *tit.* II. §. *XVIII.*

(d) Bynckersh. *praefat. nouiſſimis obſeru. iur. praemiſſa pag.* VIII.

(e) *L.* 6. §. 1. *D. de offic. Procoſ.*

[f] *L.* 2. §. *vlt. D. de ſeru. praed. ruſt.*

nitus cauſſam perpetuam requirat, tametſi hodie vera fortaſſis eſſe poſſit, non tamen vel ex reſcripto ANTONINI (*g*), vel ex PAVLLI (*h*) teſtimonio, recte probatur. Quod enim ad prius attinet, primo ex textu non patet, hoc ius iureconſultum ideo ſeruitutibus iure validis adnumerare noluiſſe, quod cauſſam non haberet perpetuam: Deinde tantum abeſt, vt reſcripto illo tamquam nugatoria explodatur haec regula, vt eam diſerte pro iuris principio agnoſcat Imperator, dum reſcribit: *Licet* SERVITVS (aquam rota e flumine tollendi) IVRE NON VALVERIT: *ſi tamen hac lege compararit, ſeu alio quocumque legitimo modo hoc ius adquiſiuerit*, TVENDVM *eſſe eum, qui hoc ius poſſedit*. En vero, *ſeruitutem iure non valuiſſe*, fatetur Imperator: at *tuendum* tamen *eſſe eum*, qui huiuſmodi ius legitimo modo adquiſitum quaſi poſſederit, monet. Nimirum iam ſupra obſeruauimus, ſeruitutes olim inter viuos vel *mancipatione*, vel *in iure ceſſione*, adeoque ſollemni ritu interueniente, fuiſſe adquiſitas. Quamuis vero et aliis modis adquiri poſſent, veluti *pactionibus*, cum ſubſequente quaſi traditione coniunctis (*i*), *praeſcriptione* (*k*) immo et *vltimis voluntatibus* (*l*), inter hoc tamen adquirendi modos, recte id obſeruante GVIL. MARANO (*m*), magna differentia obſeruatur. Legitimis enim modis, et ſecundum regulas iuris adquiſita ſervitus IPSO IVRE valebat, aliter adquiſita et conſtituta per TVITIONEM PRAETORIS ſuſtinebatur. Hinc VLPIANVS (*n*): *Illud ſciendum, ſiue* IVRE IPSO *vſumfructum quis habeat, ſiue etiam* PER TVITIONEM PRAETORIS, *cogendum eſſe fructuarium cauere, aut actiones ſuſcipere*. Et alibi (*o*): *Parui refert, vtrum* IVRE *ſit conſtitutus vſusfructus, an vero* TVITIONE PRAETORIS. Legitimi autem modi olim tres erant, MANCIPATIO, IN IVRE CESSIO, et LEGATVM VINDICATIONIS (*p*) hodie vnus tantum, puta *legatum*: quo ſolo modo adquiſita ſeruitus ipſo iure valet. Et hinc alio loco *vſumfructum* IVRE LEGATI, *et* PER TRADITIONEM *vel* STIPVLATIONEM *vel alium quemcumque modum conſtitutum*, ſollicite ab VLPIANO (*q*) diſtingui, eumdemque alibi (*r*) diſerte notare animaduertimus, *traditionem et patientiam ſeruitutium inducere* OFFICIVM PRAETORIS, id eſt, hunc conſtituendi modum id efficere, vt Praetor eam ſeruitutem ſuſtineat, et quaſi poſſidentem tueatur. Sola ergo per *legatum* relicta ſeruitus *ipſo iure* valet: reliquis conſtituta modis *per tuitionem Praetoris*: idemque etiam obtinet, ſi quid in conſtituenda ſeruitute contra alias regulas iuris ciuilis fuerat admiſſum. Hinc PAPINIANVS (*s*): *Seruitutes* IPSO *qui-*

(g) *L. 2. D. comm. praed. vrb. et ruſt.*
(h) *L. 9. D. de ſeru. praed. ruſt.*
(i) *§. 4. Inſt. de ſeruit.*
[k] *L. vlt. C. de praeſcr. long. temp.*
[l] *L. 16. D. comm. praed. vrb. et ruſt.*
[m] Guil. Maran. *Paratitl. Digeſt. p. 257. ſequ. Add.* Ger. Noodt *de vſufr. Lib.* II. *Cap.* II. *p. 450. Tom.* I. *Op.*
[n] *L. 9. §. 1. D. vſufr. quemadm. cau.*
[o] *L. 1. pr. D. quib. mod. vſusfr. amitt.*
[p] Paull. *recept. ſent. Lib.* III. *Tit. VI. §. XVII.*
[q] *L. 25. §. vlt. D. de vſufr.*
(r) *L. 1. §. 2. D. de ſeruit. praed. ruſtic.*
(s) *L. 4. D. de ſeruit.*

dem IVRE *neque ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem, (verbi gratia, quamdiu volam,) conſtitui poſſunt: ſed tamen, ſi haec adiiciantur,* PACTI *vel per* DOLI EXCEPTIONEM *occurretur contra placita ſeruitutem vindicanti.* Tuetur enim aliquem Praetor, quum iure ciuili deficiente ipſe ex ſua iurisdictione actiones, exceptiones, cautiones, interdicta, prout res exigit, accommodat, vt actus aliquis ciuilis, iure ſtricto et rigido non valiturus, ſubſiſtat (*t*). Iam ergo facile intelligitur, quid ſibi velit ANTONINVS Caracalla, Imp. (*u*). De aqua per rotam tollenda ex flumine, vel haurienda, vel ſi quis ſeruitutem caſtello impoſuerat, quidam dubitabant, ne hae ſeruitutes non eſſent. Relata re ad principem, ſequutum eſt reſcriptum. Quale vero? an quod dubitationem illam, tamquam ridiculam, et paene metaphyſicam ſubtilitatem iureconſultorum, explodit, vel illam de cauſſae ſeruitutum perpetuitate regulam plane abrogat? Minime vero. Potius recte dubitatum ea de re eſſe fatetur Imperator. SERVITVTEM enim hanc ipſo IVRE NON VALERE: *ſi tamen hac lege compararit, aut alio quocunque legitimo modo ſibi hoc ius adquiſiuerit,* TVENDVM ESSE *eum, qui hoc ius poſſedit.* Et ita etiam alter textus PAVLLI (*x*) eſt intelligendus. *Seruitus aquae ducendae vel hauriendae, niſi ex capite vel fonte* CONSTITVI NON POTEST, (quia cauſſa non foret perpetua.) HODIE *tamen ex quocumque loco conſtitui ſolet*: non quod regula illa de cauſſa ſeruitutum perpetua exploſa ſit, ſed quod poſſeſſorem tueatur Praetor, qui toties ſuccurrit poſſeſſoribus, quoties contra rigidiores iuris ciuilis regulas aliquid factum eſſe dicitur. Quemadmodum ergo non ideo ſublatum dici poteſt ius ciuile, quod poſſeſſionem, vi, clam, vel precario adprehenſam, pro vitioſa habet, quia Pretor tuetur eum, qui cloacam, qua vi, clam vel precario ab altero vſus eſt, vult reficere (*y*): ita nec vetuſtiſſima illa regula ideo abolita dici poteſt, quod ſeruitutes quaedam, contra illam conſtitutae, TVITIONE PRAETORIS ſuſtinentur.

§. XXIIII.

Perpetuitas cauſſae ſemper fuit inter adfectiones ſeruitutum praediaſium.

Vt ergo demum, quid mihi, haec omnia diligentiſſime inter ſe comparanti, in mentem venerit, perſpicue exponam: primum reperio, quod ſupra me demonſtrare memini, eſſe hanc regulam non nouam, et vel a PAVLLO, vel ab vllo alio receptiore iureconſulto, excogitatam, ſed veterrimam: non vnius alicuius, vel auctoris, vel ſcholae, propriam, ſed omnibus communem; non denique oſtentandi ingenii cauſſa ab aliquo inuentam, ſed ex ipſa iuris ciuilis analogia ſua ſponte natam atque expreſſam. Quemadmodum iuris ciuilis, quod a prudentibus perpolitum nouimus, hoc erat praecipuum officium, vt, negotiis ciuilibus certam formam circumdaret: ita eamdem operam ſeruitutibus nauaſſe iureconſultos, conſtat. Et haec eſt illa *ſeruitutum* nata-

[t] *L. 20. D. de ſeruit. l. 11. §. 1. D. de Publ. in rem act. l. 41. D. de adquir. rer. dom.*

(u) *L. 2. D. commun. praed. vrb. et ruſt.*

(x) *L. 9. D. de ſeru. urban. praed.*

[y] *L. 1. §. 7. D. de cloac.*

natura (z), *certumque ſeruitutum genus* (a), cuius in legibus noſtris paſſim fit mentio. Nimirum ſeruitutes aut PERSONARVM ſunt, vt vſus et vſusfructus, aut RERVM, vti ſeruitutes ruſticorum praediorum et vrbanorum (*b*). Vtroque caſu res vel fundus SERVIRE (*c*), immo SERVVS eſſe, vel SERVIENS dicebatur, ac proinde *aedes* SERVAE et PRAEDIA SERVA cum apud CICERONVM (*d*), tum apud veteres iuris auctores (*e*), paſſim memorantur. Attamen inter vtriuſque generis ſeruitutes tantumdem paene intereſt, quantum inter ſtatuliberorum et ſeruorum reliquorum conditionem. Quemadmodum enim illi ſeruiebant quidem, at ſtatutam tamen in certum tempus vel conditionem libertatem habebant (*f*), hi vero ita dominis erant obnoxii, vt perpetuam ſeruitutem ſeruire cogerentur, niſi liberali ſeruiendi ratione libertatem vel manumiſſionem meruiſſent: ita praedia, quae ſeruitute quadam perſonali adficiebantur, ſeruiebant quidem, at ſpes erat, ea aliquando libera futura, quia vel ad certum tempus certamue conditionem (*g*), vel ad mortem tantum certae perſonae eiuſdemue capitis diminutionem (*h*) durabant hae ſeruitutes, et, quamuis ciuitati aliiue vniuerſitati eſſent conſtitutae, tamen centum annorum ſpacio (*i*); perſonae heredibusque eius legatae, primorum heredum morte finiebantur (*k*): at ſeruitutes praediales ſemper erant perpetuae, et rem ſeu praedium ſequebantur (*l*), donec legitimo aliquo modo eſtinguerentur. Quamobrem, conſtituta ſemel huiusmodi ſeruitute id non modo in praediorum venditionibus exprimebant: QVIBVS EST SERVITVS, VTIQVE, SIT, ITA SIT: ITINERA, ACTVS, QVIBVS SVNT, VTIQVE SVNT, ITA SINT: LVMINA, FLVMINA, STILLICIDIA, VTI NVNC SVNT, ITA SINT (*m*): verum etiam, ne haec pacta vlla vmquam oblitteraret obliuio, inſcriptionibus et marmoribus ibi poſitis indicabant, praedium aliquod alteri certam ſeruitutem debere. Tale enim eſt elogium illud apud GRVTERVM (*n*):

(z) L. 15. §. vlt. D. de ſeru. l. 32. fin. D. de ſeru. praed. vrb.

(a) L. 8. §. 1. D. ſi ſeru. vind.

(b) L. 1. D. de ſeruit.

(c) Cicero de offic. Lib. III. Cap. XVI. l. 3. §. 2. D. de aqua quotid. l. 57. D. de vſufr. l. 2. §. vlt. D. de aqua et aqu. pluu.

(d) Cic. de lege agrar. Cap. II.

(e) L. 6. §. 3. D. comm. praed. vrb. et ruſt. l. 8. D. de act. emt. l. 20. §. 1. D. de adquir. rer. dom.

(f) L. 1. D. de ſtatu lib.

(g) L. 15. D. quemadm. ſeru. amitt. l. 5. C. de vſufr.

(h) §. 3. Inſt. de vſufr. l. 1. l. 2. §. 1. l. 3. D. quemadm. ſeru. amitt.

(i) L. 56. D. de vſufr. l. 8. D. de vſu et vſufr. leg.

(k) L. 5. pr. D. l. 14. C. quemadm. ſeru. amitt.

(l) L. 12. D. comm. praed. l. 20. §. 1. D. de adqu. rer. dom.

(m) L. 17. §. 3. D. de ſeruit. praed. vrb. l. 33. D. de contrah. emt. Barn. Briſſon. de formul. Lib. VI. p. 554.

(n) Gruter. inſcript. p. CCI.

PER HANC
VIAM FVNDO
C. MARCI CL.
PHILERONIS
ITER ACTVS
DEBETVR.

Adeo ſua intereſſe exiſtimabant Romani, non modo perpetuas eſſe ſeruitutes praediales, verum etiam interpoſitarum ea de re ſtipulationum perpetuam ad poſteros exſtare memoriam. Quis vero negauerit, ſeruitutem, quae perpetua debebat eſſe, ac ne quidem in diem, vel ſub conditione, vel ad certam conditionem conſtituta, ipſo iure valebat (o), CAVSSAM etiam PERPETVAM habere debuiſſe, quum effectus ſine cauſſa non intelligatur, et talis effectus, qualis cauſſa, eſſe ſoleat?

§. XXV.

Eius principii ratio.

Ex quo deinde facile intelligitur, praedialium tantum vel realium ſeruitutum hanc eſſe adfectionem, non perſonalium. Nam ipſe PAVLVS (p) regulam iſtam his limitibus circumſcribit: *Omnes autem ſeruitutes* PRAEDIORVM *perpetuas cauſſas habere debent*. Exiſtimare equidem quis poſſet, eamdem et ſeruitutum perſonalium eſſe indolem, quia etiam vtendum, fruendum, habitandum ſit, ſalua rerum ſubſtantia (q). Enimuero, vnusquisque animaduertit, eam ſubſtantiae perpetuitatem in ſeruitutibus perſonalibus non ſeruitutis, ſed proprietatis cauſſa, requiri. Quia enim non perpetua eſt ſeruitus perſonalis, ſed interiecto tempore expirat: intereſt profecto proprietarii, ſaluam ſibi eſſe rerum ſeruientium ſubſtantiam, eoque nomine ſibi ſatisdatum eſſe: ac proinde Senatus non dubitauit etiam rerum, quae vſu conſumuntur, quaſi vſumfructum permittere, quia, cautione quaſi vſufructuaria veluti in ſubſtantiae locum ſurrogata, ſatis proſpectum videretur proprietario (r). At cauſſa perpetua in ſeruitutibus praedialibus, dominantis, non ſeruientis praedii cauſſa, exigitur, quia ipſas illas ſeruitutes perpetuas eſſe ac perpetuo deberi voluerunt, quippe ipſo iure non aliter inter viuos adquirendas, quam mancipatione et in iure ceſſione, quarum neutra diem vel conditionem, ceu iam ſupra monuimus, admittebat. Et haec eſt vera ac genuina regulae iſtius ratio, nec ſubtilis admodum, et iuris analogiae conuenientiſſima, quod ita oſtendimus: Non alii ſunt legitimi ſeruitutem praedialem inter viuos adquirendi modi, quam mancipatio ac in iure ceſſio: (§. XXIII.) vtraque vero haec eſt actio legis (s), quae nec diem, nec con-

(o) *L. 4. D. de ſeruit.*
[p] *L. 28. D. de ſeru. praed. vrban.*
[q] *L. 1. D. de vſufr. pr. Inſt. eod.*
(r) *L. 2. §. 1. D. de vſufr. ear. rer. quae vſu conſum.*
[s] Guil. Maran. *de actib. legit. p.* 230.

conditionem admittit (*t*) adeoque ſeruitus his modis conſtituta eſt perpetua (*u*). Seruitus perpetua requirit etiam cauſſam perpetuam: (§. XXV.) ac proinde ſeruitus praedialis omnis requirit cauſſam perpetuam.

§. XXVI.

Proximum eſt, vt quid demum iſtis CAVSSAE PERPETVAE vocibus ſignificetur, paullo accuratius diſquiramus. Et hic quidem primo omnium obſeruo, eam loquendi rationem alibi quoque in iure noſtro occurrere, veluti quando PAVLLVS (*x*) ait: *Dotis* CAVSSA PERPETVA *eſt, et cum voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt* SEMPER *apud maritum ſit*. Itemque quando idem ſcribit iureconſultus (*y*): *Quod leges fieri prohibent, ſi* PERPETVAM CAVSSAM *ſeruaturum eſt, ceſſat obligatio, veluti ſi ſororem ſibi nupturam aliquis ſtipuletur. Quamquam etiamſi non ſit* CAVSSA PERPETVA, *ut accidit in ſorore adoptiva, idem dicendum ſit, quia ſtatim contra mores fit.* Nimirum CAVSSA, quando perſonis rebusque in iure noſtro tribuitur, nihil ferè aliud eſt, quam rerum illarum qualitas et conditio, ex qua vel commodum, vel incommodum aliquod, percipimus. Quod adeo verum eſt, vt ipſe ſcriptor ſacer, D. MATTHAEVS (*z*) eodem ſenſu *αἰτίαν τῦ ἀνθρώπυ, cauſſam hominis* pro eiuſdem conditione dixerit, ceu poſt Is. CASAVBONVM recte obſeruauit HVGO GROTIVS (*a*). Sic ergo hoc ſenſu dicuntur *res tranſire cum ſua* CAVSSA (*b*), *vindicari cum ſua* CAVSSA (*c*), *reſtitui non tantum corpora, ſed et rei* CAVSSA (*d*): quemadmodum et homines *re vti* ſolent *cum ſua* CAVSSA, *ſuiſque vitiis* (*e*). Nec alio ſenſu MARTIALIS (*f*): Quid ſit CAVSSA PERPETVA?

Quid Nomentani CAVSSAM *mihi perdis* AGELLI,
Propter vicinum qui pretioſus arat?

Vbi *cauſſa* vtique nihil aliud eſt, quam rei qualitas et conditio, ex qua vel commodum vel incommodum aliquod ad poſſeſſorem redit. Ergo et CAVSSA SERVITVTIS idem eſt, ac eius qualitas et conditio, quae efficit, vt praedii dominantis poſſeſſor eam vtilitatem, cuius cauſſa conſtituta eſt, ex ea capiat. Quare tantum abeſt, vt regula de cauſſa ſeruitutum perpetua ad earum obiectum, ceu SCHILTERVS (*g*) voluit, vel ad cauſſam finalem, quod M. AVR. GALVANO (*h*) viſum eſt, referenda ſit, vt potius ipſam ſeruitutis qualitatem, vel

(t) *L. 77. D. de reg. iur.*
(u) *L. 4. D. de ſeruit.*
(x) *L. 1. D. de iure dot.*
(y) *L. 35. §. 1. D. de verb. oblig.*
(z) *Matth. XVIIII. 10.*
(a) Hugo Grot. *Commentar. ad Matth. p. 326.*
(b) *L. 67. D. de contrab. emt. l. 12. C. de diſtract. pign. l. vn. C. rem alien. gerent.*
(c) *L. 17. §. 5. D. ad SC. Trebell.*
(d) *L. 20. pr. D. de rei vind. l. 31. pr. D. de reb. cred.*
(e) *L. 13. §. 1. D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ.*
(f) Martial. *Lib. VII. Epigr. LXXXXII. v. 5.*
(g) Schilter. *Exerc. XVIII. §. XIII.*
(h) Galuan. *de vſufructu Cap. XXXVIIII. p. 598.*

vel conditionem, ex qua vtilitas aliqua ſeu commodum qualecumque ad praedii dominantis poſſeſſores redit, adeoque formam ſeruitutis manifeſto denotet. Vnde et ipſae ſeruitutes a forma ſua ſaepenumero QVALITATES (*i*), CONDITIONES (*k*), nec non VTILITATES *praediorum* (*l*) ſolent adpellari. In eo enim forma et quaſi ſubſtantia conſiſtit omnis ſeruitutis praedialis, vt ea ſit praedii ſeruientis qualitas et conditio, quae commodum, ob quod conſtituta eſt, praedii dominantis poſſeſſoribus praeſtare poſſit. PERPETVVM porro iureconſultis non eſt idem ac *ſempiternum*, ſed diuturnum, ac tamdiu duraturum, quoad durent praedia. Sicuti enim aliquis dicitur IN PERPETVVM *relegatus* (*m*), id eſt, quoad viuit: IN PERPETVVM *procurator datus* (*n*), id eſt, quoad durat adminiſtratio: *morbo* PERPETVO *impeditus* (*o*), id eſt, diuturno, quamuis ſaltem morte finiatur, immo aliquando contingat, quod alicubi ait PLINIVS (*p*), vt quis PERPETVAM *valetudinem feliciter euadat*: ita et perpetuam cauſſam habere dicitur ſeruitus, cuius ea eſt qualitas et conditio, vt praedii dominantis poſſeſſores, quoad durant praedia, et quoties collibitum eſt, ea vti, commodumque inde percipere poſſint. Et ita ſane perpetuitatem cauſſae ſeruitutis ipſe explicat PAVLLVS (*q*), dum ſcribit: *Quum in lege aedium ita ſcriptum eſſet. Paries oneri ferundo, vti nunc eſt ita ſit, ſatis aperte ſignificari*, IN PERPETVVM *parietem eſſe debere. Non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries* AETERNVS *eſſet*, (*quod ne fieri quidem poſſet*,) *ſed vti* EIVSDEM MODI (id eſt, eiuſdem conditionis) *paries in perpetuum eſſet, qui onus ſuſtineret*. Accedit, quod bina illa loca ſupra adducta, in quibus itidem fit mentio CAVSSAE PERPETVAE, non alium, quam hunc eumdem, ſenſum admittunt. In priore enim CAVSSA *dotis* dicitur PERPETVA (*r*), quia illius ea eſt conditio, vt conſtante matrimonio ſemper penes maritum ſit, et inde ille vtililatem capiat ad ferenda matrimonii onera. In poſteriore (*s*) PERPETVAM CAVSSAM *prohibitionis* matrimonium cum ſorore ſeruare ait PAVLLVS, quia eius ea eſt conditio, vt ſemper prohibitio duret, contra, *non eſſe* PERPETVAM CAVSSAM *prohibitionis in ſorore adoptiua*, quia ea, durante tantum adoptione, obtinet, ea vero per emancipationem diſſoluta, vel ipſo filio emancipato, nuptiae inter eas perſonas non prohibentur (*t*). Atque hic eſt verus ac genuinus ſenſus regulae, quae cauſſam ſeruitutum perpetuam eſſe debere ſtatuit.

§. XXVII.

De quibuſdam ſeruitutibus diſceptatum

Iam porro obſeruandum eſt, non omnes ſeruitutes eiusdem eſſe generis. Quaedam enim ita ſunt comparatae, vt *ſemper* ſint *praediales*, adeoque ne dubitari quidem poſſit, quin ſemper praediis debeantur, ac

(i) *L. 12. D. quemadm. ſeru. amitt.* dicto.
(k) *L. 23. §. 2. D. de ſeru. praed. ruſt.*
(l) *L. 1. §. vlt. D. ſi vſusfr. pet.*
(m) *L. 3. C. qui per. tut.*
(n) *L. 3. 4. D. de procur.*
(o) *L. 6. vlt. §. 1. D. de aedilit. E.*
(p) Plin. *Lib. I. Epiſt. XII.*
(q) *L. 33. D. de ſeru. praed. vrban.*
(r) *L. 1. D. de iure dot.*
(s) *L. 35. §. 1. D. de verb. oblig.*
(t) *§. 2. Inſt. de nupt.*

fuerit, an cauſſam perpetuam habeant?

ac proinde cauſſam habeant, perpetuam, quales ſunt vrbanae pleraeque, et e ruſticis *iter*, *actus*, *via*. Quare ad has ſeruitutes non pertinet illa veterum de cauſſa perpetua diſputatio. Alia praediorum iura naturae ſunt tam ancipitis atque ambiguae, vt dubitetur nonnumquam, perſonae conceſſa ſint, an vicino praedio. Vtrumque enim fieri poſſe, et vnam eamdemque ſeruitutem, perſonae, nulla habita praedii ratione, conceſſam, perſonalem; praedio conſtitutam realem eſſe, ipſa iura noſtra ſtatuunt (*u*). Sic *aquae vſus* inter reales ſeruitutes eſt (*x*), et tamen perſonae conceſſus, perſonalis naturam induit (*y*). Et ius ſiluae caedendae, quod praedio conceſſum inter praediorum ſeruitutes foret, perſonalibus tamen ſeruitutibus adnumeratum aliquando videas (*z*). Sed et de pecoris paſcendi ſimilibusque ſeruitutibus diſerte ſcribit PAPINIANVS (*a*): *Pecoris paſcendi ſeruitus, item ad aquam adpellendi, ſi praedii fructus maxime in pecore conſiſtet*, PRAEDII *magis, quam* PERSONAE *videtur. Si tamen teſtator* PERSONAM *demonſtrauit, cui ſeruitutem praeſtari voluit, emtori vel heredi non eadem praeſtabitur ſeruitus*. Ex quo loco ſimul intelligimus, aliquando dubitandi rationes ſatis eſſe idoneas, praedione, an perſonae, conceſſa ſit huiusmodi ſeruitus. Si ergo olim ex teſtamento vel pactionis legibus conſtabat, praedione, an perſonae, ſeruitus quaedam deberetur: non quaerebatur, an cauſſa ſeruitutis illius eſſet perpetua, quia, tametſi talis cauſſa eſſe non videretur, nec adeo *ſtricto iure* conſiſteret ſeruitus, ea tamen *tuitione Praetoris* ſuſtinebatur (*b*). (§. XXIII.) Sin vero quis poſſeſſione tantum ſibi huiusmodi ius, tamquam ſeruitutem praedialem, adquiſiuiſſe videbatur: tunc vero diſpiciendum erat, vtrum cauſſa huius iuris eſſet perpetua, nec ne? Priore enim caſu pro ſeruitute praediali; poſteriore pro perſonali habebatur. Atque inde patet, cur PAVLLVS (*c*) in vexatiſſima illa lege ſcripſerit: *Foramen in imo pariete conclauis vel triclinii* TEMPORE *non* ADQVIRI, *placuit. Neque enim* PERPETVAM CAVSSAM *habet*.

§. XXVIII.

Regulae de cauſſa ſeruitutum perpetua.

Quando porro quaerebatur, quaenam ſeruitutes cauſſam perpetuam habere viderentur, vel non viderentur? ex vetere philoſophia reſpondebant iureconſulti, ea, quae ab ipſa natura, et ſine manuatia opera, fiunt, ſiue adſidue, ſiue per interualla fiant, perpetuam cauſſam habere, non autem, quae manu fiant: manu, inquam, non poſſeſſoris praedii dominantis, (ſine qua pleraeque ſeruitutes exerceri plane non poſſent, veluti aquae hauſtus, ius ſiluae caedendae, pedamenta ſumendi, arenae fodiendae, ceterae:) ſed ſeruientis praedii poſſeſſoris. Nam prae-

(u) *L. 14. §. vlt. D. de alim. et cibar. legat.*
(x) *L. 1. D. de ſeru. praed. ruſtic.*
(y) *L. 21. D. de vſu et habitat.*
(z) *L. 22. pr. D. eod.*
(a) *L. 4. D. de ſeru. praed. ruſt.*
(b) *L. 9. §. 1. D. vſufr. quemadm. cau. l. 1. D. quib. mod. vſusfr. amitt. l. 4. D. de ſeruit. l. 2. D. comm. praed.*
(c) *L. 28. D. de ſeru. praed. vrban. l. 20. §. 1. D. de ſeru. praed. ruſt.*

praeterquam, quod hoc manu aliquid faciente in faciendo conſiſteret ſeruitus, quod per ius ciuile fieri non poteſt, non etiam ita cauſſa eſſet perpetua, quia, ſi quando illa ſeruitute vti quis vellet, ei res non foret in promtu, ſed prius exorandus eſſet vicinus, vt aliquid, quod ad iuris iſtius exercitium requiritur, faciat. Sic ergo non talis eſſet ſeruitutis conditio, vt a dominantis praedii poſſeſſore, quandocumque placet, exerceri poſſet. Hinc eleganter, et valde perſpicue rem explicat NERATIVS *(d)*, dum *aquaeductum vel aquaehauſtum* SVFFICIENTEM *eſſe debere*, ait. *Sufficere* vero, poteſt, quod a natura eſt, non quod manu hominis, toties, quoties illo opus eſt, perficitur. Quibus omnibus inter ſe comparatis, duae nobis naſcuntur regulae, quibus nihil videtur eſſe planius, nihil euidentius. Prior: *Quoties iuris, praedio cuidam inhaerentis, ea eſt conditio, vt ſolo* NATVRAE *beneficio et ſine manuaria vicini opera, dominantis praedii poſſeſſori* SVFFICIAT, *ita, vt ille hoc ius quandocumque collibuerit, exercere poſſit: toties cauſſa eius eſt perpetua, ac proinde ſeruitutis praedialis nomen ius iſtud recte tuetur.* Poſterior: *Quoties ea eſt iuris huiuſmodi conditio, vt vel* MANVARIA *poſſeſſoris praedii ſeruientis opera ad illud exercendum neceſſaria ſit, vel ſaltem dominantis praedii poſſeſſori ad vſum non* SVFFICIAT, *toties id ius cauſſa perpetua caret, neque adeo pro ſeruitute haberi poteſt.* Sic ergo perpetua eſt cauſſa *oneris ferendi, et tigni immittendi*. Quamuis enim manu fiat paries: non tamen manuaria vicini opus eſt opera ad ſeruitutes illas exercendas. Paries enim ipſa natura ſua ita comparatus eſt, vt oneri et tignis ferendis ſufficiat. Sic et *luminum* ſeruitus cauſſam habet perpetuam. Paries enim, ſemel pertuſus, natura ſua ſufficit, ad lumen in conclaue meum transmittendum, quotieſcumque eo opus eſt, vt nulla vicini opus ſit opera manuaria. Et ita ſe res habet in reliquis ſeruitutibus realibus, quarum omnium ea eſt conditio, vt natura rerum ſeruientium vſibus vicini ſufficiat, nec earum exercitium ſemper de nouo requirat operam vicini manuariam. Contra *aquaeductus* ex lacu vel ſtagno, quod aqua viua et perenni deſtituitur, cauſſa non eſt perpetua, quia etſi manuaria ſeruientis praedii poſſeſſoris opera ad eius vſum non deſideretur, lacus tamen ille ſua natura non ſufficit, vt dominans eo iure quotieſcumque libet, vti poſſit, ſed aquam illi paullatim ſubduci neceſſe ſit, niſi eam de nouo ingerat ſeruiens.

§. XXVIIII.

Regularum iſtarum adplicatio ad l. 28. D. de ſeru. praed. vrb.

Quibus explicatis, nihil ſupereſt, quam vt regulas has textibus illis, qui crucem figunt interpretibus, pulcre quadrare, oſtendamus. Inter eos vexatiſſimum eſſe PAVLLI *(e)* locum, nemo ignorat. Is enim tam male adhuc a plerisque intellectus eſt, vt non ſit mirum, eum pro depoſito a quibuſdam haberi. Sed res in vado erit, ſi ſpeciem recte formes. Iam ſupra obſeruauimus, non ibi quaeri de iure ali-

(d) *L. 1. §. vlt. D. de ſeru. praed. ruſt.*
(e) *L. 28. D. de ſeru. praed. vrban.*

aliquo legitimis modis, vel ſaltem iuſto titulo, adquiſito, quippe quod tuitione Praetoris ſuſtineri potuiſſet: ſed de tali, quod *poſſeſſione* ſe adquiſiniſſe exiſtimabat praedii dominus. FORAMEN quis adhuc habuerat in imo pariete, non vicini, quod in lege nuſquam exprimitur, ſed in ſuo procul dubio, vel, vti ipſe PAVLLVS ait, IN IMO PARIETE CONCLAVIS VEL TRICLINII, quem ex libertate naturali perfodere poterat. Sed cui, quaeſo, vſui deſtinatum fuerat illud foramen? Reſpondet iureconſultus: QVOD ESSET PROLVENDI PAVIMENTI CAVSSA. Id vulgo ita accipiunt, ac ſi per illud foramen dominus aquam proluto pauimento, emiſiſſet in vicini aream. Sed eum ſenſum verba PAVLLI vix admittunt. Dicendum enim fuiſſet: *Foramen, quod eſſet emittendae proluuiei cauſſa*. Vtebatur ergo triclinii dominus illo foramine non ad aquam per illud eiiciendam, ſed *ad proluendum pauimentum*, adeoque aquam ad eam rem neceſſariam per illud recipiendam. Quod aliter fieri non poterat, quam aqua vel a vicino ingeſta foramini, vel aperto epiſtomio ex ciſterna aliqua parieti proxima, alioue aquae collectitiae receptaculo ſua ſponte per illud influente. Quum ergo parietis dominus ſibi hoc ius poſſeſſione adquiſitum putaret, idque pro ſeruitute fluminis non euertendi, ſed recipiendi haberet: vtrumque negauit PAVLLVS: poſterius, quod IN EVM LOCVM NIHIL EX CAELO AQVAE VENIAT: prius, quod PERPETVAM CAVSSAM NON HABEAT, QVOD MANV FIAT. Vel enim manu vicini aquam foramini immittendam eſſe, quotiescumque eo iure vti velit triclinii poſſeſſor, vel aquaeductus ex receptaculo aquae collectitiae non eſſe eam conditionem, vt aqua illa ſua natura ſufficiat ad iuris iſtius exercitium, ſed nouum ſubinde aquae ſupplementum ſeruientis manu fore ingerendum, ſi ſufficere debeat. Si quis vero per tempus lege definitum aquam e tecto vicini per fiſtulas, qualium ſaepe fit mentio in iure noſtro (*f*), in triclinium vel aream ſuam per iſtud foramen duxiſſet, fore hanc ſeruitutem fluminis, eamque cauſſa perpetua non carituram: QVIA, QVOD EX CAELO CADIT, ESTO NON ADSIDVE FIT, EX NATVRALI TAMEN CAVSSA FIT, ET IDEO PERPETVO FIERI EXISTIMATVR. OMNES AVTEM SERVITVTES PRAEDIORVM PERPETVAS CAVSSAS HABERE DEBERE. Non vero rarum Romae fuit, aquam vndecumque per fiſtulas et tubulos in aedes, immo per ſingula earum conclauia, et triclinia duci: ceu vel ex his PAPINII STATII (*g*) verſibus intelligitur:

An picturata lucentia marmora vena
Mirer, an EMISSAS *per cuncta cubilia* LYMPHAS?

Quibuſcum coniungi merentur, quae illuſtrandis his adnotarunt Is.

(*f*) L. 18. *l.* 19. *pr.* D. *de ſeru. praed. vrb.* *l.* 47. D. *de contrah. emt.*

(*g*) Stat. *Lib. I. ſilu. III. v.* 36.

Is. Casavbonvs (h), Io. Brodaevs (i) et Io. Mevrsivs (k). Reliquam huius textus Pavlini partem de lacu, ſtagno, ſtillicidio, iam ſupra ita expoſuimus, vt hic plura addere nihil attineat. Sufficiet iam, nos oſtendiſſe, hanc philoſophiam iureconſulti non eſſe iuſto ſubtiliorem, ſed regulis, paragrapho ſuperiore propoſitis, conuenientiſſimam, immo et planam et perſpicuam, niſi bono illi iureconſulto meram noctem offudiſſent interpretes.

§. XXX.

Nec non ad ſeruitutem fumi immittendi, et aquae hauſtus e ciſterna.

Nec plus difficultatis ineſt ſeruituti fumi immittendi, de cuius cauſſa perpetua dubitaſſe nonnullos animaduerto. Romani ſaepe diuiſis caenaculis ita habitabant, vt ſuperiora domus in alius dominio eſſent, ac inferiora (l). Vnde et ſaepe ex publico in ſuperiores contignationes erat auditus, ne ſuperiorum contignationum domini per inferioris atrium ire commeare tenerentur (m). Habitator inferior tabernam caſeariam conduxerat a Minturnenſibus, in quam quum fumum immitteret conductor, (quia, vti ex Plinio (n) et Martiale (o) oſtendit Brissonivs, (p) fumus ille caſeorum gratiam et ſaporem augere credebatur,) fumus iſte per caminum in ſuperiores aedium partes adſcendebat. Quaerebatur, an ius fuerit conductori fumum immittere in caenaculum ſuperius? Reſpondit T. Aristo Cerellio Vitali (q), *non putare ſe, ex taberna caſearia fumum in ſuperiora aedificia iure immitti poſſe, niſi ei rei ſeruitutem talem admittat*. Vbi verba poſtrema vix ſenſum fundunt, niſi legeris: *etſi ea res ſeruitutem talem admittat*. Concedit enim Aristo, huiusmodi ſeruitutem poſſe conſtitui, ac proinde poſſeſſori eo nomine indulget formulam actionis confeſſoriae: ivs esse, fvmvm immittere. At non conſtituta hac ſeruitute ſuperioris aedificii inquilinum recte experiri poſſe negatoria: ivs ei non esse fvmvm immittere, conductorem vero, ſi tunc vti non recte poſſit taberna caſearia, Minturnenſes actione conducti iure conuenire. Haec Aristo. Iam obuertunt nobis, fumi cauſſam non eſſe perpetuam, quia manu ſit excitandus, et tamen fumi immittendi ſeruitutem conſiſtere. Immo reſpondemus, huius ſeruitutis eam eſſe conditionem ac indolem, vt caminus ſemel recte factus dominanti ſiue vlla manuaria ſuperioris habitatoris opera ſufficiat, ad fumum ex taberna caſearia in ſuperius caenaculum emittendum: ac proinde eius cauſſam manifeſto eſſe perpetuam. Fumus manu excitatur, aſt non ſeruientis, ſed dominantis praedii poſſeſſoris. Id vero ſalua perpetua ſeruitutis cauſſa fieri poſſe, et in pleriſque ſerui-

(h) Iſ. Caſaubon. *ad Sueton. Aug. Cap. LXXXII.*

(i) Io. Brodaeus *Miſcell. Lib. V. Cap. VI.*

(k) Meurſ. *de luxu* Rom. Cap. XII. *p.* 30.

(l) *Exempla ſunt l. 3. §. 7. D. vti poſſidet. l. 7. D. de inſtr. et inſtrum. leg.*

(m) Liu. *Lib. XXXVIIII. Cap. XIIII.*

(n) Plin. *Hiſt. Nat. Lib. XI. Cap. XXXXII.*

(o) Martial. *Libr. XIII. Epigr. XXXII.*

(p) Briſſon. *Sel. antiqu. Libr.* IIII. *Cap. XV.*

(q) *L. 8. §. 5. D. ſi ſeruit. vindic.*

ſeruitutibus fieri, iam ſupra vidimus. Sed alia eſt ratio ſeruitutis aquae hauſtus ex ciſterna, lacu, piſcina et puteo, aquam viuam non habentibus, quam iure conſiſtere poſſe negat VLPIANVS (r). Neque enim huius iuris ea eſt conditio, vt aqua illa natura ſufficiat vſibus vicini, ac non potius mox vacua futura ſint illa aquae collectitiae receptacula. Immo neceſſitas imponeretur ſeruientis praedii domino, aquam exhauſtam aliunde manu ingerendi, ſi ciſterna ſufficere deberet. Verum quidem eſt, aquam ipſam, quia e caelo cadit, cauſſam habere perpetuam. At iam ſupra monuimus, non hic obiecti rationem haberi, ſed formae ſeruitutis. Aquae cauſſa hic eſt perpetua, non autem formae aquae hauſtus ex ciſterna, lacu, piſcina, puteo, quia natura ſua hae res omnes non ita ſufficiunt alterius vſibus, vt aquam ſemper, et quoties id exigit praedii ſui neceſſitas, haurire poſſit. Ex quo ſimul animaduertimus cur et aquaeductus, et aquae hauſtus, immo et ius nauigandi recte conſtituatur in lacu perpetuo vel viuam aquam habente (s): quia tunc ea eſt ſeruitutum harum conditio, vt aqua illa exercendis iſtis iuribus ſemper ſufficiat, nec vlla ad id neceſſaria ſit manuaria vicini opera.

§. XXXI.

Denique ad ſeruitutem aquae rota e flumine tollendae, vel e caſtello ducendae.

Sed et ſeruitutes aquae rota e flumine tollendae, vel e caſtello ducendae, iure conſiſtere negat ANTONINVS CARACALLA, quem, dubitantibus ea de re iureconſultis, hunc in modum Tulliano reſcripſiſſe refert VLPIANVS (t): *Licet ſeruitus* IVRE NON VALVIT, *ſi tamen hac lege comparauit, ſeu alio quocumque legitimo modo ſibi hoc ius adquiſiuit, tuendum eſſe eum, qui hoc ius poſſedit*. Hic vero manifeſto nobis aquam haerere exiſtimabunt. Machina enim illa hydraulica, vel caſtello, ſemel rite confectis, (de quibus plura eaque ſelecta collegit CVIACIVS (u), eam huius ſeruitutis aiunt eſſe naturam, vt abunde ſufficiat dominantis vſibus, nec vlla deſideretur ſeruientis opera. Cauſſam ergo huius iuris eſſe perpetuam, et tamen ei locum inter ſeruitutes concedere noluiſſe veteres. Enimuero in tota illa lege ne veſtigium quidem occurrit cauſſae perpetuae: neque adeo ex ea probari poteſt, ideo hanc ſeruitutem iure non valuiſſe, quod cauſſa perpetua deſtitueretur. Quod et recte obſeruauit laudatus CVIACIVS (x), qui ideo aliam commentus eſt cauſſam, cur illud ius iure non valuerit, puta, quia vix ſit, vt praedia tanta aquae copia indigeant, vt adhiberi organa oporteat, non poſſint autem ipſo iure conſtitui ſeruitutes vltra, quam opus ſit ad praedia (y). Sed quis ignorat, ſaepe huiuſmodi machinas exigere praedium, immo et in Halae ſuburbio non deeſſe rotam, qua aqua ex Sala tollitur in vſum praedii priuati, in quo certa cereuiſia coquitur? Itaque nodum vix ſo-

 luit

[r] *L. 1. §. 4. D. de fonte.*
(s) *L. 23. §. 1. D. de ſeru. ruſt. praed.*
[t] *L. 2. D. commun. ſeru. urban. et ruſt.*
(u) Cuiac. *Obſeru. Lib.* III. *Cap. XXVIII.*
(x) Cuiac. *ibid.*
(y) *L. 5. fin. D. de ſeruit. praed. ruſt.*

luit illa, quantumuis ingenioſa coniectura Cviacii. At res in vado eſt. Seruitutes illae iure non valuerunt, non quod cauſſam non haberent perpetuam: ſed quod in flumine, quippe publico, et caſtello nemini conſtitui poſſet ſeruitus. Hinc ipſe Vlpianvs (z): *Haec, inquit, de hauſtu ex fonte* PRIVATO. *Ad* FLVMEN *autem* PVBLICVM, *idem Neratius eodem libro ſcribit, iter debere cedi,* HAVSTVM *non oportere. Et ſi quis tantum hauſtum ceſſerit,* NIHIL *eum agere.* Sed non magis ex caſtello ab vllo conſtitui poterat ſeruitus aquaeductus. *Aquam enim inde ducere a principe conceditur, nec alii vlli competit ius aquae dandae,* inquit Vlpianvs (a). Recte ergo iure valere has ſeruitutes negauit Antonivs Imp. quia in flumine ſeruitus a priuato non magis conſtituitur, quam in mari. Enimuero quemadmodum is tuendus eſt a Praetore, qui ius aliquod in mari legitimis modis adquiſiuit, et hinc denuo ſcribit Vlpianvs (b): *Venditor fundi Geroniani fundo Botroiano, quem retinebat, legem dederat, ne contra eum piſcatio thynnaria exerceatur. Quamuis* MARI, *quod natura omnibus patet, ſeruitus imponi priuata lege non poteſt, quia tamen bona fides contractus legem ſeruari venditionis expoſcit: perſonae poſſidentium, aut in ius eorum ſuccedentium per ſtipulationis vel venditionis legem obligantur.* Ita et recte reſcribere Imperator potuit, tuendum eſſe poſſeſſorem huiuſmodi machinae iuxta flumen publicum vel aquaeductus ex caſtello, qui tale ius legitimo modo adquiſiuerit, quamuis ſtricto iure neutro caſu conſiſtat ſeruitus, non ob cauſſae perpetuae defectum, ſed quia nulli priuato ius ſit aquae hauſtum vel aquaeductum ex flumine publico, vel caſtello concedendi, iiſque ſeruitutem priuata auctoritate imponendi.

§. XXXII.

Concluſio diſſertationis.

Et hi quidem ſunt textus illi difficiliores, qui regulae noſtrae de cauſſa ſeruitutum perpetua obſtare viſi ſunt. Reliquis, quos ſupra aliorum ſententiis obuertimus, ſuis locis ipſi ſatisfecimus. Aetas noſtra in id tempus incidit, quo ne dupondii quidem Triboniano parcunt, et ſi quid occurrit, quod ipſi non intelligunt, (at quam multa talia occurrent?) ſtatim expediunt ferulas, et eum cerebrum in calcaneo habuiſſe, clamant. Immo, quod mireris, ne melioris quidem aeui iureconſultos, Vlpianvm, Caivm, Pavllvm, et ſimiles, ſine nota dimittunt, tanto ferociores plerumque, quanto minus in iure ciuili profecerunt. Hos vero cenſores apertos inimicos habere, admodum periculoſum eſt. Itaque dabo operam, vt eos mihi reddam amiciores, et in eorum gratiam adferam brocardicum, non vnum e multis, ſed inter multa vnicum, illud puta digniſſimum, quod atrio templi Delphici inſcribatur; Cavssa etiam fatva a dolo excvsat. Quid hoc

(z) *L. 3. §. vlt. D. eod.*
(a) *L. 1. §. 42. D. de aqua quotid. et et ruſtic. aeſtiua.*
(b) *L. 13. pr. D. commun. ſeru. vrban.*

Digitized by Google

hoc ad Bacchum? Neſcio, niſi quod credam, eam incomparabilem regulam eatenus profuturam TRIBONIANO, ne eum pro fatuo habeant fatui, dum regulam illam, quod cauſſam ſeruitutis perpetuam eſſe oporteat, in Pandectis exſtare paſſus eſt. Si enim a dolo cauſſa etiam fatua excuſat: procul dubio a fatuitate hominem multo magis excuſat: procul dubio a fatuitate hominem multo magis excuſabunt tot ſolidiſſima, quae attulimus, argumenta. Cum viris doctis rerumque harum intelligentibus facile tranſigam. Hi enim tam ſunt emunctae naris, vt, quid inter CAVSSAM SERVITVTVM PERPETVAM et fatuas illico Tribonianomaſtigum cauſſas interſit, facile ſubolfaciant.

DE LOCATIONE CONDVCTIONE IVRISDICTIONIS.

EXERCITATIO XXXIII.

C A P. I.

AN LOCATIO CONDVCTIO IVRISDICTIONIS EX PRINCIPIIS IVRIS ROM. SIT LICITA?

§. I. *Inſtituti ratio & partitio diſſertationis.* §. II. *Quid iuriſdictio ſecundum* DVARENVM *?* §. III. *Ea definitio expenſa.* §. IV. *Aliarum definitionum examen.* §. V. CVIACIANA *iuriſdictionis definitio.* §. VI. *Ei quid a* GV. MARANO *obiiciatur?* §. VII. *Vindiciae aduerſus Maranum datae.* §. VIII. *Alia aduerſus* CVIACII *definitionem dubia.* §. IX. *Iuriſdictio non minus, quam imperium, vel priuata, vel publica. Quid iuriſdictio et imperium* PRIVATVM*?* §. X. *Quid* PVBLICA *iuriſdictio?* §. XI. *Probatur, definitionem noſtram eſſe adaequatam.* §. XII. *Imperium an idem, ac iuriſdictio?* §. XIII. *Quid imperium? et quid inter merum mixtumque interſit?* XIV. *An locari potuerit iuriſdictio et imperium domeſticum?* §. XV. *Publicam iuriſdictionem ac imperium locari non potuiſſe, probatur ex ipſa eorum indole.* §. XVI. *Itemque ex natura dignitatum ac magiſtratuum.* §. XVII. *Cur mandari, nec locari tamen, potuerit iuriſdictio?*

§. I.

Digitized by Google

§. I.

Inſtituti ratio et partitio diſſertationis.

DE LOCATIONE CONDVCTIONE IVRISDICTIONIS, quaedam, quae publicae diſceptationi more maiorum occaſionem praebeant, in chartam coniicere conſilium eſt. Quamuis enim in eadem iuris quaeſtione, iam alii exercuerint ingenium, quos mihi vel vllum ſpicilegium reliquiſſe, vix probabile eſt *(a)*: tamen, quemadmodum veteri illi ac florentiori iuriſprudentiae non obſuit, tot eximiorum ingeniorum, eamdem ſaepe iuriſprudentiae partem ſcriptionibus ſuis illuſtrantium, induſtria *(b)*, ita nec meam diſſertationem, qua res iam ab aliis occupata illuſtratur, oneri reipublicae litterariae futuram exiſtimo, neque vereor, ne quis, me aliorum luminibus hac ſuſcepta opera officere voluiſſe, ſuſpicetur. Diſcrepant non numquam eorum, qui eamdem materiam perpoliendam ſuſcipiunt, ſententiae. Aliquando eadem, ſed ex diuerſis veluti fontibus promanantia, ſcribimus. Eſt, vbi ipſa ſcribendi ratio rem abſtruſam quodammodo illuſtrat, magiſque reddit perſpicuam. Denique, vt LABEONIS *(c)* noſtri verbis vtar, *ſuum quiſque habet iudicium*, et, vti olim ſenatoribus de communi republica, ita hodie omnibus, quibus litterae curae ſunt, de re litteraria ſententiam dicere licere debet. Vt vero diſſertationi noſtrae ſuus conſtet ordo, quo XENOPHONTE *(d)* iudice, nihil pulcrius, nihilque praeſtabilius eſt · doctrinam hanc ita trademus, vt primum quid ex iuris ciuilis principiis ea de re dici poſſit, ac deinde, qua in re ab illis diſcrepent mores patrii, ex ipſis vtriuſque iuriſprudentiae fontibus oſtendamus. Faxit DEVS feliciter!

§. II.

Quid iuriſdictio ſecundum Duarenum?

Et iuris quidem ciuilis, a Romanis reperti, ſcita non rectius, opinor, intelligemus, quam ſi ab ipſa iuriſdictionis definitione proficiſcatur oratio: maxime quum et huic iuris capiti tantam caliginem offuderint interpretes, vt iure meritoque conqueratur M. ANT. MVRETVS *(e)*, eos, qui eius explicationem magno faſtu ac ſupercilio tradiderint, *pro iuriſdictione iuris ignorantiam, pro mero imperio meram ſtultitiam; pro mixto mixtam cum falſa opinione ſcientiae prodidiſſe*. Quin addit vir doctiſſimus, *vt traditum ſit, antiquis temporibus nobilem*

(a) *Praeter eos enim, qui obiter hanc quaeſtionem in ſyſtematibus iuris attigerunt, ſingulares ea de re diſſertationes ediderunt* clar. D. Iac. Aug. Franckenſteinius *Lipſ.* MDCCXXVIII. et *praeſide* V. A. Reinh. Fridr. Sahme, Iac. Henr. Ohlius, *Regiom.* MDCCXXXVII.

(b) *Si conſtat, de adulteriis ſcripſiſſe* Papinianum, Vlpianum, Paullum, *de fideicommiſſis* Pomponium, Caium, Maecianum, Valentem, Vlpianum et Paullum, *de adpellationibus* Macrum, Marcianum, Vlpianum *et* Paullum; *ad Leges Iuliam et Papiam* Caium, Marcellum, Mauricianum, Terentium Clementem, Vlpianum et Paullum, *de aliis alios*. *Vid.* V. C. Abr. Wielingii *Iuriſprud. reſtitut.* p. XLIII. *ſequ.*

(c) Sueton. *Octau. Aug. Cap.* LIIII.

(d) Xenoph. *Oeconomic. Cap.* VIII. §. 3. *p.* 57.

(e) Muret. *de iuriſdict.* p. 207. *Theſaur. Iur. Tom.* IIII.

Digitized by Google

bilem quemdam muſicum duplicem mercedem exigere ſolitum ab iis, qui ſe ipſi in diſciplinam darent, ſi prius aliis praeceptoribus vſi eſſent, quod ſibi duplicem laborem capiendum eſſe diceret, dedocendi vnum, et alterum docendi, ita, qui talibus deliramentis infatuati ſint, conducere, ſi fieri poſſet, aliquem debere, cuius ope ea, quae didicerint, dediſcerent. Quum vero nulla iuris quaeſtio enodari poſſit de re, cuius notio accurata menti noſtrae non obuerſatur: nos praecipue dabimus operam, vt verum ac genuinum iuriſdictionis Romanae conceptum euoluamus, ac deinde ad propoſitam quaeſtionem tanto inſtructiores progrediamur. FRANC. DVARENVS, (*f*) doctiſſimus ſane, ſed ſui ſenſus homo, quem ipſe CVIACIVS, (*g*) quamuis omnibus ab eo vexatus contumeliis, *ſine exemplo maximum iuriſprudentiae ducem* vocat, nec non PAVLLVS MANVTIVS (*h*) iuriſdictionem nihil aliud eſſe contendunt, quam *iudicis dandi licentiam in priuatis et pecuniariis cauſſis*, eamque definitionem ex ipſis legibus noſtris luculenter probari poſſe exiſtimant. VLPIANVM (*i*) enim et DIOCLETIANVM ac MAXIMIANVM, Auguſtos (*k*), iuriſdictionem diſerte vocare *iudicis dandi licentiam*: IVLIANVM (*l*), Imperatorem, *indices pedaneos dandi poteſtatem*: GORDIANVM (*m*) *dandi iudices inter priuatas perſonas facultatem*: denique IVLIVM PAVLLVM (*n*) *iudicis dandi ius*: ex eoque manifeſtum eſſe, iuriſdictionis vniuerſae naturam ac indolem in illa iudices dandi poteſtate conſtitiſſe.

§. III.

Ea definitio expenſa. Sed quantumuis auctori ſuo placuerit haec definitio, qui eam tamquam filiolam ſuam vnice exoſculatus eſt: vereor tamen, vt naturam iuriſdictionis Romanae vlla ex parte exhaurire videatur. Nolim quidem vti argumento GVIL. MARANI (*o*), qui, quum in arbitrio magiſtratuum poſitum fuiſſe, exiſtimet, ipſine iudicare, an iudicem dare mallent, iuriſdictionem abſciſſe iudicis dandi poteſtatem dici poſſe negat. Satis enim notum, et a v. c. GER. NOODTIO (*p*) pluribus demonſtratum eſt, eam optionem datam non fuiſſe magiſtratibus, ſed fuiſſe certas duntaxat extraordinariae cognitionis cauſſas, quas magiſtratus ipſi, nullo dato iudice, finiuerint: idque vel inde patet, quod CICERO (*q*) reprehendere non dubitat Quintum fratrem, qui ipſe cauſſam pecuniariam cognouerat: *Quid? Praetor ſolet* IVDICARE, *deberi?* At non deſunt alia, quae DVARENIANAM illam definitionem premunt, argumenta. Vt enim iam non dicam, eam non cadere in iuriſdictionem VOLVNTARIAM (*r*), eiuſque partem nobiliſſimam, legis

(f) Fr. Duaren. *Comment. ad l. 7. D. de pact. Diſp. Anniuerſar. Lib. I. Cap. LIII. et Apolog. adu. Eguin. Baron. p. 1007. Operum.*

[g] Cuiac. *Tomo* II. *Op. p. 639.*

(h) Manut. *Comment. ad Ciceron. Lib. I. ad Q. fratrem* Epiſt. II.

(i) *L. 3. fin. D. de iuriſdict.*

(k) *L. 2. C. de pedan. iudic.*

(l) *L. vlt. C. eod.*

(m) *L. 1. C. eod.*

[n] *L. 12. D. de Offic. Procoſ.*

(o) Guil. Maran. *Paratitl. p. 3.*

(p) Ger. Noodt *de iuriſdict. Lib.* I. *Cap.* VII. *p. 100. ſeqq.*

[q] Cicero *Lib.* I. *ad Q. fratr.* Epiſt. II.

(r) *L. 2. princ. D. de offic. Procoſ.*

gis actionem, quae tantum abeſt, vt deſideraret iudicem, vt *paſſim* (s), id eſt extra tribunal, etiam in tranſitu, veluti quum Praeſes in balneum, vel in theatrum iret (t), recte explicaretur: iudicis etiam datione non opus erat, quoties, vt dixi, extraordinariae cognitionis cauſſa incideret, quippe quam ipſi magiſtratus decernendo finiebant (u). Quare quum omnes viri docti duas iurisdictionis partes eſſe fateantur, DECRETVM et IVDICIS DATIONEM (x): certiſſimum ſane eſt, definitionem DVARENI nec omni iuriſdictioni competere, nec totam iurisdictionem, ſed eius tantum partem, et eam quidem non nobiliſſimam, deſcribere. Sunt et alia, quae huic definitioni obuerrit GVIL. MARANVS (y), puta quod magiſtratus municipales iuris dicundi habuerint poteſtatem, nec tamen iudices dare potuerint. Enimuero et illa de magiſtratibus municipalibus obſeruatio, ſi dicendum, quod res eſt, parum ſolida videtur. Potuiſſe enim etiam illos iudices dare, vel ex legis Maniliae verbis diſcimus, quibus IVRISDICTIO, IVDICISQVE DATIO ET ADDICTIO conceditur iſtis magiſtratibus (z). Quamobrem ne eo quidem argumento vti velim aduerſus DVARENI definitionem, priore ratione noſtra iam ſatis, niſi me omnia fallunt, euerſam.

§. IV.

Aliarum definitionum examen.

Eiuſdem paene commatis eſſe videntur definitiones tantum non omnes, quas excogitarunt interpretes. Plerisque, qui ante CVIACIVM iuri interpretando operam dederunt IVRISDICTIO eſt *poteſtas publica, cum neceſſitate iuris dicundi, aequitatisque ſtatuendae coniuncta* (a): EGVIN. BARONI (b) *publica iuris dicundi poteſtas*: LVD. CHARONDAE (c) *iuris dicundi licentia*: SCIPIONI GENTILI (d) *notio ciuilium ac criminalium cauſſarum cum ſtatuendi et exſequendi poteſtate*: M. ANT. MVRETO (e) *poteſtas iudicandi, iudiceſue dandi de ciuilibus controverſiis, et de delictis priuatis, omninoque de iis tantum, pro quibus non alia, quam pecuniaria poena, imponeretur*. Vt iam non dicam de ANT. GOVEANI (f), HVG. DONELLI (g), PAVRMEISTERI (h), OBRECHTI (i), et MATTH. STEPHANI (k)

(s) L. 7. §. 1. D. *de ventre in poſſeſſ. mitt.* l. 5. §. 9. D. *de reb. eor. qui ſub tut.*

(t) §. 2. *Inſt. de libertin.*

(u) L. 1. §. 7. 14. D. *de extraord. cognit.* l. 8. l. 9. D. *de offic. Praeſid.* l. 1. C. *de pedan. iudic.*

(x) Carol. Sigon. *de iure ciu. Rom.* Lib. I. *Cap.* VII. Ger. Noodt *de iuriſdict.* Lib. I. *Cap.* VII.

(y) Maran. *de iuriſd. p.* 8. *ſequ.* Tomo II.

(z) Guil. Goeſ. *Script. rei agrar. p.* 340.

[a] Vdalric. Zaſ. *Paratitl. tit. de iuriſd. n.* 1.

(b) Baro *var. Quaeſt. de iuriſd. p.* 18.

(c) Lud. Charond. *de iuriſd. n.* 5.

(d) Scip. Gentil. *de iuriſd. Lib.* I. *Cap.* I.

(e) Muret. *de iuriſd. p.* 209.

(f) Ant. Gouean. *de iuriſd. Lib.* II. *n.* 59.

(g) Hugo Donell. *Comment. iur. ciu. Lib.* XVII. *Cap.* VI.

[h] Paurmeiſt. *de iuriſd. Lib.* I. *Cap.* VII. *n.* 1.

(i) Obrecht. *de iuriſd. Cap.* I. *n.* 19.

[k] Matth. Steph. *de iuriſd. Lib.* I. *Cap.* V. *n.* 2.

Digitized by Google

definitionibus, quae ab iis, quas hactenus recenſuimus, verbis dumtaxat videntur diſcrepare, iiſdemque adeo, quos in prioribus illis notabimus, defectibus laborant. Nimirum parum aut nihil dicere videntur, qui iuriſdictionem poteſtatem vel licentiam iuris dicundi adpellitant. Nam, vti recte obſeruat ANT. GOVEANVS (*l*), quid ſit *iuris dicundi poteſtas*, aeque obſcurum eſt, quam, quid ſit *iurisdictio.* Nec magis perſpicuum videtur, quid ſit *aequitatem ſtatuere*, niſi forte facultatem illam ius ciuile edictis ſuis adiuuandi, ſupplendi, corrigendiue, quod VLPIANVS (*m*) Praetoribus tribuit, in animo habuerint iſtius definitionis auctores. Aſt municipales magiſtratus iuriſdictionem procul dubio habebant (*n*), et hinc paſſim memorantur IIVIRI IVR. DIC. (*o*) IIII. VIRI IVR. DIC. (*p*) AEDILES IVR. DIC. (*q*) nec tamen vlla gaudebant poteſtate edicta, quibus ius ciuile ad aequitatem inflecteretur, proponendi: immo potius ſecundum vrbanorum magiſtratuum edicta ius dicere cogebantur (*r*). Et quis, quaeſo, dixerit, Praetores et Praeſides ab Hadriani temporibus iuris dicundi poteſtatem amiſiſſe, quia illis non amplius integrum fuerit ius ciuile edictis ſuis, adiuuare, ſupplere, corrigere? Porro cognitio de criminibus perperam refertur ad iurisdictionem, quum praeclare docuerit MVRETVS (*s*), iurisdictionem vniuerſam fuiſſe penes Praetorem, et eum tamen ſolis controuerſiis ciuilibus diſceptandis diiudicandiſque praefuiſſe, nec de vllo cognouiſſe crimine publico, niſi ei imperium illud ſpeciali lege fuiſſet a populo delatum. Sed et exſequendi facultas non magis, quam poteſtas animaduertendi in facinoroſos homines, ad iurisdictionem pertinet. Extremum enim in iurisdictione eſt ſententia (*t*), adeoque eius exſequutio non pars iuriſdictionis, ſed imperii mixti, habetur (*u*). Immo ne MVRETI quidem definitio, quamuis reliquis paullo accuratior, ita comparata eſt, vt euerti non poſſit. Si enim disiunctim aut in iudicando, aut in iudice dando, poſita eſt iurisdictio: nihil profecto impedit, quo minus eam et iudici pedaneo, et arbitro, tribuamus, quippe, ſi non iudices dandi, at iudicandi ſaltem facultate inſtructis (*x*). Vnde miror, GVIL. MARANVM (*y*) virum doctiſſimum, et qui aliorum naeuos oculis paene lynceis deprehendere ſolet, nihil rectius impertiri potuiſſe, ſed iurisdictionem modo vocare *iudicandi, vel iudicem dandi licentiam*, modo *iuris cuique reddendi poteſtatem*: quum tamen prioris illius definitionis idem, quod illius MVRETI, vitium ſit, poſterior vero ipſo definito non multo clarior, immo illo haud paullo obſcurior videatur.

§. V.

(l) Ant. Gouean. *ibid. n.* 58.
(m) *L.* 7. §. 1. *D. de iuſt. et iure.*
(n) *L.* 29. *D. ad municipal.*
(o) Gruter. *Inſcr. p* CCCLXXXVIII. 2.
(p) Fabrett. *Cap.* VIIII. *n.* 132.
(q) Gruter. *Inſcr. p* CCXIIII.
(r) *L.* 32. D. *de leg.* Theoph. *Paraphr.* §. 7. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.* Eu. Otto. *de Aedil. colon. et municip. Cap.* XIII. *p.* 451.
(s) Muret. *de iuriſdict. p.* 208.
(t) *L. vn.* §. 1. D. *ſi quis ius dicenti non obtemper.*
(u) *L.* 2. *D. de iuriſd. l.* 5. §. 1. *D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd.*
(x) L. 81. *D. de iudic. l.* 1. *D. de arbitr. l.* 14. C. *de iudic.*
(y) Maran. *de iuriſd. p.* 16. 17.

§. V.

Cuiaciana iuriſdictionis definitio.

Prudenter, vti ſolet, hoc animaduertit ὁ πάνυ CvIACIVS, qui ideo accuratiorem magiſque adaequatam iurisdictionis definitionem daturus, eam eſſe ait *notionem, iure magiſtratus competentem* (z); et ſane hac definitione ſua ſibi ipſe adeo placuit vir incomparabilis, vt ſe numquam in reperiunda definitione feliciorem fuiſſe, fateretur (a). Quo minus mirandum, eam multo magis placuiſſe viris doctis, veluti CAR. HANNIBALI FABROTTO (b), qui eam in additionibus ſuis mirifice probare videtur, et VLR. HVBERO (c), qui ideo CVIACIVM *ſummum definiendi artificem* vocare non dubitat. Et ſane, eſſe eam reliquis omnibus meliorem, facile largior, idque mouiſſe videtur Illuſtrem Praeſidem, Praeceptorem meum aetate venerandum (d), vt eam in elementis ſuis ceteris omnibus anteferendam putaret. Multa tamen ei opponit vir celeberrimus, GVIL. MARANVS (e), quae hic expendere eo magis operae fuerit pretium, quo luculentius tunc, quam firmo talo ſtet CVIACII definitio, adparebit.

§. VI.

Et quid a Guil. Marano obiiciatur?

Nimirum primo, ideo mancam eſſe CVIACII definitionem, contendit MARANVS, quod iuriſdictionem mandatam, quippe iure magiſtratus nemini competentem, ambitu ſuo non complectatur. Licebat enim iuriſdictionem non modo magiſtratibus, ſed et priuatis, mandare (f), quibus adeo nihil omnino iure magiſtratus competebat. Deinde obſeruat, et eos aliquando, qui non fuerint in magiſtratuum numero, ius extra ordinem dixiſſe, veluti praefectos annonae et vigilum (g), iis vero illam iuriſdictionem nullo iure magiſtratus competere potuiſſe. Tum porro ipſum CVIACIVM (h) alicubi docuiſſe, monet, magiſtratus Romanos non adhibuiſſe ſuam notionem aut cognitionem, niſi extra ordinem, ſed iudices dediſſe vel arbitros, qui ex formula praeſcripta ferrent ſententiam. Definitionem ergo CVIACII non, quod a ius dicentibus ordinarie, ſed quod certis duntaxat caſibus extra ordinem fieri conſueuerit, exprimere adeoque et hanc ob cauſſam non ſatis plenam perfectamque eſſe. Praeterea illam non quadrare vel iuriſdictioni defenſorum ciuitatum, qui non fuerint magiſtratus (i), nec iudicum pedaneorum, quos Coſtantinopoli IVSTINIANVS iuris dicundi cauſſa conſtituerit (k), quoſque, vtut inter magiſtra-

(z) Cuiac. *Paratitl. Digeſt. Lib.* II. *Tit.* I. *et Paratitl. Cod. Lib.* III. *Tit.* XIII. *p.* 154. *Tom.* II. *Op.*

(a) Hilliger *Donell. Enucl. Lib.* XVII. *Cap.* VII. *not. f.*

[b] Fabrott. *Enarrat. ad vtraque Paratitla ibid.*.

(c) Huber. *Praelect. ad Pand. Lib.* II. *tit.* I. §. II.

(d) *Elem. iur. ciu. ſec. ord. Pand. Parte* I. §. CCXXXX.

[e] Maran. *de iuriſd. p.* 12. *ſequ.*

[f] *L. vlt.* §. 1. *D. de offic. eius, cui mand.*

(g) *L.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.*

[h] Cuiac. *Obſeru. Lib.* VIIII. *Cap.* XXIII.

(i) *Novell.* XV. *Cap.* I.

[k] *Novell.* LXXXII. *Cap.* I. *ſequ.*

giſtratus non fuerint, iuriſdictionem tamen habuiſſe, ex IVLIANI Nouellis (*l*) colligit. Denique ne id quidem praetermittendum putauit, notionis vocabulum nec iudicis dationem complecti, nec tam magiſtratibus, quibus potius cognitio fuerit, quam iudicibus, potius pedaneis, tribui, adeoque notionem eamdem eſſe, ac *παρασημείωσιν*, ſeu *adnotationem*, id eſt cognitionem ſummariam, et non actis ſollemniter confectis, ſed rebus breuiter adnotatis, ſuſceptam. Quae planaria notio quomodo iuriſdictionis naturam ac indolem abſoluere poſſit, vix ſe intelligere, ait MARANVS, maxime quum notio illa iudicis dationem numquam, ac ne iis quidem locis, in quibus iunguntur *cognitio* et *iuriſdictio*, ſignificet.

§. VII.

Vindiciae aduerſus Maranum datae.

Et haec quidem ſunt, quibus MARANVS definitionem CVIACIANAM euertiſſe ſibi viſus eſt, argumenta, quae an admodum ſtringant, iam paucis erit diſpiciendum. Et primum quidem illud, quod mandatae iuriſdictioni non quadret haec definitio, parum ferire videtur CVIACIVM. Omnino enim illa mandatario competit iure magiſtratus, non quidem ſui, ſed mandantis. Nam, *qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, proprium nihil habet, ſed* EIVS, *qui mandauit*, IVRISDICTIONE *vtitur* (*m*): quin *etſi Praetor ſit is, qui alienam iuriſdictionem exſequitur, non tamen pro ſuo imperio agit, ſed* PRO EO, *cuius mandatu ius dicit, quoties* PARTIBVS EIVS *fungitur* (*n*). Vt adeo nihil impediat, quo minus et mandatario iuriſdictionem iure magiſtratus competere dicamus. Quod ad Praefectos annonae et vigilum attinet, eos quidem magiſtratus fuiſſe negat POMPONIVS: ſed nec iurisdictionem eoſdem habuiſſe ait. Saltim Praefectum Vigilium ius dixiſſe, non conſtat, quamuis eum in facinoroſos quoſdam, veluti incendiarios, fures nocturnos, effractores, raptores, capſarios, in ſeruandis lauantium veſtimentis negligentiores, inquilinos, ignem male cuſtodientes, animaduertere potuiſſe, non ignoremus, niſi qua perſona tam atrox, tamque famoſa eſſet, vt ad Praefectum vrbi remittenda videretur (*o*). Praefectum aerario iurisdictionem habuiſſe, aliunde quidem probari poteſt (*p*): aſt vel id ipſum argumento eſt, eum inter magiſtratus, non ordinarios quidem, ſed extraordinarios, fuiſſe. Hinc ipſe CVIACIVS (*q*): *Praefecti*, inquit, *annonae et vigilum non ſunt magiſtratus ſtati et legitimi, ſed extra ordinem moremque conſuetum, ad tempus, vtilitatis cauſſa conſtituti*. Et V. A. CORNELIVS VAN BYNCKERSHOECK (*r*): *Conſtat, Praefectos annonae et vigilum ideo magiſtratus non dici, quod ordinarii non fuerint, quae oppoſi-*

[l] Iuliani *Nouell.* LXXXII. *Cap.* III.

[m] *L. 1. §. 1. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd.*

(n) *L. 3. §. 1. D. eod.*

(o) *L. 3. §. 1. 2. 5. l. 4. D. de offic. Praef. vigil.*

(p) *L. 1. §. 18. D. de exercit. act. l. vlt. D. quod cum eo, qui in al. pot.*

[q] Cuiac. *Adnot. ad l. 2. §. 33. D. de orig. iur.*

(r) Bynckersh. *Praetermiſſ. ad d. l. 2. §. 33. eod.*

poſitio et alias occurrit, *et a pleriſque interpretibus hic notata eſt*. Denique et Io. Gvilielmvs (*s*), vt alios praetermittam, praefectos annonae *iis* accenſet *magiſtratibus*, *qui aut cito e republica ſublati fuere*, *quum annui eſſent*, *aut non*, *niſi re cogente*, *creari ſolerent*; id eſt, ceu ipſe vocat, Extraordinariis. Si vero magiſtratus etiam extraordinarios veros eſſe magiſtratus nemo negat, et ipſis dictatoribus id vocabulum tribuit Pomponivs (*t*): quid prohiberet, quaeſo, quo minus et praefectos iſtos iuriſdictionem, ſi quam habuerint, iure magiſtratus explicaſſe dicamus? Tertio argumento Maranvs male cum ipſo Cviacio committit Cviacivm. Is enim nihil aliud dicit, quam quod ordinarie non ſoliti ſint magiſtratus ipſi de facto cognoſcere, ſed eam notionem plerumque delegarint iudicibus pedaneis. Aſt vel haec ipſa iudicum datio notionem requirebat, vt prius Praetor pro tribunali audiret iura partium, puta, quae actio inſtituatur, quae ei obuertatur exceptio, quid porro actor replicationis, quid reus duplicationis loco proferat, denique dandane ſit illa actio et exceptio, an deneganda, et qua denique formula circumſcribendum ſit iudicis officium, cauſſa cognita ſtatueret (*u*). Hinc tam frequenter formulae edictales: SI IVSTA CAVSSA VIDEBITVR, IVDICIVM DABO (*x*): CAVSSA COGNITA IVDICIVM DABO (*y*): CVIVS IVSTISSIMA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM (*z*), et ſimiles. Immo et exceptiones a Praetore poſtulari, nec aliter, quam cauſſa cognita, dari, formulaeque inſeri ſolebant, Hinc Vlpianvs (*a*): *Hoc tamen iure vtimur*, *vt Praetor* Ex Cavssa *aeſtimet*, *an* Hanc Exceptionem Dare *debeat*: *plerumque enim vtilitas ſuadet*, Exceptionem *iſtam* Dari. Et Cicero (*b*): *Agit is*, *cui manus praeciſa eſt*, *iniuriarum*, Postvlat *is*, *quocum agitur a Praetore* Exceptionem. *Is*, *qui agit*, *iudicium purum poſtulat*: *ille quocum agitur*, Exceptionem *ait* Addi Oportere. Et alibi (*c*): *Quare in iure plerumque verſantur*, *ibi enim et* EXCEPTIONES POSTVLANTVR, *et* AGENDI POTESTAS DATVR, *et omnis conceptio priuatorum iudiciorum conſtituitur*. Pertinent huc et alia veterum teſtimonia (*d*), quae, promiſſae breuitatis memores, ſtudio hic praetermittimus. Quum ergo ne iudicis quidem datio ſine notione fieret: quis, quaeſo, iuriſdictionem omnem in notione iure magiſtratus competente poſitam fuiſſe negauerit? Quarto Marani argumento paucis opinor ſatisfieri poſſe. Defenſores enim ciuitatum et iu-

(s) Guilielm. *de Magiſtr. Rom. litt.* G. *p.* 1.

[t] *L.* 2. §. 18. *D. de orig. iur.*

(u) Car. Sigon. *de Iudic. Lib.* I. *Cap.* XVIIII. *ſequ.*

[x] *L.* 1. §. 1. *D. de dolo malo.*

(y) *L.* 17. §. 10. *D. de iniur. l.* 1. *pr. D. de ſuperf. l.* 2. *pr. D. quod cum eo qui in al. poi.*

(z) *L.* 3. *pr. D. de ſepulcr. viol.* Barn. Briſſon. *de Form. pop. Rom. Lib.* II. *p.* 280. *ſequ.*

(a) *L.* 1. §. 6. *fin. D. ne quid in flum. publ.*

(b) Cicero *de Inuent. Lib.* I. *Cap.* XX.

(c) Idem *ibid. Lib.* II. *Cap.* XVIIII.

(d) Cic. *de Oratore Lib.* I. *Cap.* XXXVII. *et Academ. Quaeſt. Lib.* IIII. *Cap.* XXX.

et iudices pedanei libera adhuc republica, et poſtea aliquamdiu, non fuere magiſtratus: at ſimul ac illis iuriſdictio quaedam ordinaria a principibus data eſt, in magiſtratuum numero procul dubio eſſe coeperunt, aeque ac *ναυτοδίκαι*, et *defenſores corporum*, ſingulis profeſſionibus praefecti (*e*), quorum iuriſdictionem ſanctione munit ANASTASIVS Imp. (*f*) Quamuis enim priuati eſſent (*g*), et ex ipſis negotiatoribus et corporatis eligerentur (*h*): iudices tamen vel magiſtratus eſſe coeperunt ſemel electi, adeoque illis iuriſdictio omnino iure magiſtratus, minimi quidem, at magiſtratus tamen, competiit. Florentiore adhuc republica, iuriſdictio et forum erat ſolius magiſtratus, iudicium etiam priuatorum, vti recte notarunt CVIACIVS (*i*) et DVARENVS (*k*). Aſt haec omnia confudit noua iſta ac IVSTINIANEA iuriſprudentia, et, vti ex titulo Codicis *de iuriſdictione omnium iudicum* patet, inter magiſtratum et iudicem nihil omnino diſcriminis reliquit. Denique poſtrema MARANI obſeruatio de differentia *cognitionis* et *notionis*, ſeu *παρασημειώσεως*, parum ſolida eſt, quum haec fere promiſcue vſurpentur. Sane vti notio tribuitur Praeſidibus (*l*), Praetoribus (*m*), praefectis vrbi (*n*), ipſique Principi (*o*): ita et iudicibus pedaneis modo *notio* (*p*), modo *cauſſae cognitio* (*q*), quam tamen MARANVS ſolis magiſtratibus vindicare voluit, fuiſſe dicitur. Nec magis verum eſt, *notionem* nihil aliud eſſe, quam *παρασημείωσιν*. Haec enim fuit cognitio, *ſummatim* facta, vti VLPIANVS (*r*) loquitur, in qua non plena acta conficiebantur, ſed res breuiter, ac veluti per iudicem, ſolebat adnotari. Vnde *παρασημειώσιν excerpta* vertit HIERONYMVS (*s*). At vero ſiue ſummatim et leuato veluti velo, ſiue plene et accuratius, cauſſa cognoſceretur: et *notio* haec erat et *cauſſae cognitio*: ceu vel inde patet, quod iudices modo *ſummatim cognoſcere* (*t*), modo rem accuratius aeſtimare dicuntur.

§. VIII.

Alia aduerſus Cuiacii definitionem dubia.

Hactenus ergo, quod ad MARANVM attinet, integra omnia habet CVIACIVS, neque ab illo quidquam adlatum eſt, quod huius definitio-

(e) L. 34. §. 1. D. *de iureiur.* Lamprid. *vit. Alexandri Cap.* XXXIII.

(f) L. *vlt.* C. *de iuriſd. omn. iud.*

(g) Maran. *de iuriſd. p.* 14. *Tom.* II. *Op.*

[h] Lamprid. *ibid.* Petit. *Commentar. ad Leg. Atticas. Lib. V. Tit. V. p.* 423. Reineſ. *Inſcript. claſſ.* I. *n.* 204.

(i) Cuiac. *Paratitl. tit.* C. *de iuriſd. omn. iud.*

[*k*] Duaren. *Op. p.* 153.

(l) *L.* 2. *C. ſi adu. fiſc. l.* 9. *C. de rei vindic. l.* 1. §. 12. *D. ad* SC. *Turpill.*

(m) *L.* 8. §. 1. *D. de tranſact. l.* 3. §. 3. *D. de lib. exhib. l.* 1. §. 14. *D. de ſeparat.*

(n) *L.* 1. §. 4. *D. de offic. praef. vrb.*

(o) *L.* 10. §. 1. *D. de adpellat.*

(p) *L.* 3. *C. quando prou. non eſt nec. l.* 9. *C. quom. et quand. iud. ſent. prof. deb. l. vlt.* §. *vlt. D. quod met. cauſſ.*

(q) *L.* 4. §. 1. *D. de eo quod cert. loc. l.* 35. *D. de hered. inſt. l.* 13. *D. de ritu nupt.*

(r) *L.* 5. §. 8. *D. de agnoſ. vel alend. part.*

(s) Hieronym. *ad Ezechiel.* Cuiac. *ad Nouell.* LXXXII. Ant. Auguſtin. *Gloſſar. obſcur. verb. Iuliani voce paraſimioſis.*

(t) *D. l.* 5. §. 8. *D. de agnoſc. vel al. part.*

tionem non dicam euertat, ſed tantum concutiat. Immo potius illa, vti iam diximus, omnium, quae hactenus adlatae ſunt, optima eſt, naturamque ac indolem iuriſdictionis rectius, quam vlla alia, exprimit. In eo tamen deficere illam dixeris, quod nec EXTRAORDINARIAE, nec VOLVNTARIAE iuriſdictioni quadrare videatur. Non illi, quia non iure magiſtratus, ſed ſpeciali lege, SC., vel conſtitutione principis, defertur, veluti tutoris datio (u), et decretum ſuper tranſactione de alimentis (x): Neque huic, quoniam ea non conſiſtebat in notione, ſed ſine cauſſae cognitione, paſſim, et in tranſitu, veluti quando Praetor in balneum vel theatrum ibat, recte explicabatur (y), praeterquam ſi minor viginti annis manumittere vellet (z). Accedit, quod inter voluntariae iuriſdictionis actus etiam eſſent legis actiones, easque itidem non omnes promiſcue, et iure magiſtratus, haberent, ſed quidam tantum, *apud quos eſſe* dicebatur *legis actio*, id eſt; quibus ea iuriſdictio ſpeciali lege data fuerat, qui etiam ideo hanc iuriſdictionis ſuae partem aliis mandare non poterant. (a) Si ergo verum eſt, vti eſt veriſſimum, nec extraordinariam iuriſdictionem, nec voluntariam omnem, iure magiſtratus competere, et hanc praeterea pleriſque caſibus ſine notione vel cauſſae cognitione explicari: mancam ſane eſſe oportet definitionem, quae iuriſdictionem in notione, iure magiſtratus competente, conſiſtere, ponit. Haec ſane multo maiore cum ſpecie obuerti poterant CVIACIO, qui et ipſe haec tela praeuidebat, ac proinde ita reſpondebat aduerſariis (b): *Definitio eſt iuriſdictionis ordinariae. Nam extraordinariam etiam ii, qui non ſunt magiſtratus, habent, veluti praefectus annonae, et praefectus vigilum. Vel, ſi vis omnem complecti, iuriſdictio eſt notio, quae iure magiſtratus, vel ex mandato magiſtratus, vel extra ordinem competit.* Ita in gratiam aduerſariorum, quorum ſtricturas ſubuerebatur, definitionem ſuam et ad ordinariam iurisdictionem reſtrinxit, et laciniis quibuſdam auxit CVIACIVS. Cuius tamen conſilii ſui quas ipſe rationes habuerit, vix me intelligere fateor. Rectius enim ex mea quidem ſententia, ſeſe expedire potuiſſet vir erudititſſimus, ſi in memoriam reuocaſſet aduerſariis, iuriſdictionem extraordinariam proprie non eſſe iuriſdictionem, idque agnoſcere VLPIANVM (c), dum ſcribit: *Tutoris datio neque imperii eſt, neque* IVRISDICTIONIS. Nec magis id nomen mereri iuriſdictionem voluntariam, quippe quae et in cauſſis propriis (d), et extra tribunal (e), immo et extra territorium (*f*) poſſit exerceri, quum tamen alias nec ius ſibi ipſe quiſquam (*g*), nec aliis extra tribunal (*h*) recte reddat, et extra terri-

(u) *L. 6. §. 2. D. de tutel.*
(x) *L. 8. § 17. 18 D. de tranſact.*
(y) *L. 2. Inſt. de libertin.* Ger. Noodt *de iuriſdict. Lib. I. Cap X. p. 105.*
(z) *§. 4. et 5. Inſt. quib. ex cauſſ. manumitt. non licet.*
(a) *L. 2. §. vlt. l. 3. D. de offic. Proconſ.*
(b) Cuiac. *Paratitl. Cod. lib. III. tit. XIII. p. 153. Tom. II. Op.*
(c) *L. 6. §. 2. D. de tutel.*
(d) *L. 2. D. de offic. Proconſ.*
(e) *§. 2. Inſt. de libertin.*
(f) *L. 36. D. de adopt.*
(g) *L. 10. D. de iuri dict.*
(h) *L. 3. §. 8. D. de bon. poſſeſſ.*

Digitized by Google

territorium ius dicenti impune non pareatur (*i*), vti pluribus demonſtrauit MARANVS (*k*). Eo ſane poſito, ſalua eſt CVIACII definitio, eaque nulla melior adhuc reperta eſt, ſi vel maxime ſpecies illas, quae propriae iuriſdictionis nomine non veniunt, non comprehendat.

§. IX.

Iuriſdictio non minus, quam imperium, vel priuata vel publica. Quid iuriſdictio imperiumque priuatum?

Quamuis vero ita defendi poſſit illa CVIACII definitio, immo, ita intellecta, reliquis omnibus merito anteferenda videatur: fatendum tamen eſt, eam antiquis Romanae iuriſprudentiae principiis non per omnia conuenire. Quod vt eo rectius intelligatur, rem paullo altius repetere iuuabit. Romanis olim reuera duplex erat IVRISDICTIO: vna PRIVATA vel DOMESTICA, altera PVBLICA. *Illa* patribus familias in vxores, liberos et ſeruos; *haec* magiſtratibus in ciues et peregrinos, qui erant intra territorium, competebat. Sed et duplex IMPERIVM recte ſtatuitur: PRIVATVM alterum, alterum PVBLICVM, quorum illud patribusfamilias lege generali, quae de patria poteſtate iam a Romulo lata (*l*), et poſtea duodecim tabulis a Decemuiris inſerta fuerat (*m*); hoc ſpeciali lege certis magiſtratibus deferebatur (*n*). Quod ad IVRISDICTIONEM DOMESTICAM attinet: tanta, tamque libera erat patrisfamilias iuris dicundi poteſtas, vt cauſſas vxoris, liberorum, ſeruorum ſuo arbitratu diiudicaret ac decideret, ac proinde a M. SENECA patre (*o*) *domeſticus magiſtratus*; a filio, L. SENECA (*p*), *index domeſticus* iure diceretur. Hinc quum Calae, matronae, lites quaedam cum filiis intercederent, VALERIANVS et GALLIENVS A. A. (*q*) reſcribunt, *congruentius videri*, INTRA DOMVM *inter eam et filios ſuos, ſi quae controuerſiae oriantur*, TERMINARI, iudice procul dubio patrefamilias, cauſſamque ſummarie cognoſcente. Sic et ſi quid ex negotiatione peculiari deberent filii ſeruiue familiares: non magiſtratus, ſed pater, veluti iudex domeſticus merces peculiares pro rata diſtribuebat creditoribus (*r*), neque ea de re Praetorem adiri neceſſe erat, niſi pater vel dominus male tribuiſſet (*s*). Nec minus expreſſa paſſim exſtant imperii domeſtici veſtigia. Nam ipſas vxores, quae in manum conuenerant, maritorum iudicio permiſſas, et coram propinquis de capite famaque cauſſam dicere coactas (*t*), aliquando relegatas, aliquando capitis damnatas fuiſſe, legimus (*u*), eamque mariti poteſtatem

CAS-

(i) *L. vlt. D. de iuriſdict.*
(k) Maran. *Paratitl. p. 144.*
(l) Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p. 97.*
(m) Dionyſ. Halicarn. *ibid. p. 98.*
(n) *L. 1. pr. D. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict.*
(o) M. Seneca *Controu. Lib. II. Cap. III.*
(p) L. Seneca *de Benefic. Lib.* III. *Cap. XI.*
[p] *L. 4. C. de patr. pot.*
(r) *L. vlt. D. de tribut. act.*
(s) Cuiac. *Paratitl. Dig. eo tit.* Macan. *Paratitl. p. 322.*
(t) Tacit. *Annal. Lib. II. Cap. LXXXV. Lib. XIII. Cap. XII.* Sueton. *Tiber. XXXV.*
(u) Gell. *Noct. Attic. Lib. II. Cap. XXIII.* Plin. *Hiſt. Nat. Lib. XXIIII. Cap. XIII.*

Digitized by Google

CASSIODORVS (*x*) vocat DISTRICTIONEM *maritalem ac domeſticam*, quia medii aeui ſcriptoribus *diſtrictio* plerumque eſt iuriſdictio, vel poteſtas coercendi, quemadmodum ipſi ſubditi, qui alicuius iurisdictionem agnoſcere tenebantur, *diſtrictuales* vocatos eſſe in variis chartis apud CAR. DV FRESNE (*y*), animaduertimus. Ita et paternum imperium extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Solebant enim patres et cognoſcere de liberorum criminibus, et iis ſupplicium quod meruiſſe videbantur, de propinquorum amicorumque ſententia irrogare (z). Caſſium ſane filium, extribunum plebis, *adhibito* PROPINQVORVM *et* AMICORVM CONSILIO, *adfectati regni crimine* DAMNASSE, *adfectumque verberibus* NECARI *iuſſiſſe, ac peculium eius Cereri conſecraſſe patrem*, a VALERIO MAXIMO (*a*) relatum legimus, quamuis rem alii aliter narrent. Sed et aliorum huiuſmodi exemplorum numerum haud poenitendum nobis non modo VALERIVS MAXIMVS eodem capite, ſed et alii probatiſſimi auctores ſufficiunt. Vt enim iam nihil dicam de Fabio Eburno, quem filium domi damnaſſe QVINCTILIANVS (*b*) memoriae prodidit, vel de A. Fuluio Senatore; qui filium prauo aequalium conſilio amicitiam Catilinae ſequutum, et in eius caſtra temerario impetu ruentem, medio abſtractum itinere necari iuſſit (*c*): notatu profecto digniſſimum eſt domeſticum T. Arrii iudicium, quod SENECAE (*d*) verbis deſcribere iuuabit: *T. Arrium*, inquit philoſophus, *qui filium, deprehenſum in parricidio, exſilio damnauit* CAVSSA COGNITA, *nemo non ſuſpexit, quod contentus exſilio, et exſilio, delicato, Maſſiliae parricidam continuit*. Et paucis interiectis: *Cogniturus de filio T. Arrius, aduocauit in* CONSILIVM *Caeſarem Auguſtum, venit in priuatos parietes: adſedit: pars alieni* CONSILII *fuit. Non dixit: Immo in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet. Caeſaris futura erat* COGNITIO, *non patris*, AVDITA CAVSSA, *excuſſisque omnibus, et his, quae adoleſcens pro ſe dixerat, et his, quibus arguebatur, petit, vt* SENTENTIAM *ſuam quisque ſcriberet, ne eam omnium fieret, quae Caeſaris fuiſſet*. En patrem, domi ſuae damnantem filium parricidam, et quidem cauſſa cognita, omnibusque, quae in iudiciis capitalibus neceſſaria erant, religioſe obſeruatis. Nec aliam cauſſas ſeruorum cognoſcendi rationem fuiſſe puto, niſi quod hic heri non adeo multos adhibuiſſe in conſilium videntur. Saltem non ſine cauſſae cognitione damnatos eſſe ſeruos, vel ex verbis illis, quibus maritus apud IVVENALEM (*e*) vxoris truculentiam reprimere ſtudet, intelligitur:

(x) Caſſiodor. *Var. Lib. V. Cap.* XXXII.

(y) Car. du Freſne *Gloſſ. med. et inf. Lat.* p. 1558. et 1561. *Tom. II. edit. nouiſſ.*

(z) Petr. Aerod. *Pandect. rer. iudic. Lib. VI. tit. VII. p.* 227. *ſequ.*

(a) Valer. Max. *Lib. V. Cap. VIII.* *exemplo* 2.

(b) Quinctilian. *Declam.* III.

(c) Salluſt. *Catilin. Cap. XXXVIIII.* Valer. Max. *Lib. V. Cap. VIII. exemplo* 5.

(d) Seneca *de Clement. Lib. I. Cap. XV.*

(e) Iuuenal. *Satyr. VI. v.* 219.

Pone crucem ſeruo : meruit quo crimine ſeruus
Supplicium ? quis teſtis adeſt ? quis detulit ? audi .
Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa eſt .

Sed de hac iuriſdictione imperioque domeſtico , plura hic addere nihil attinet : quamuis vtrumque recte definiri poſſe videatur *notio et poteſtas animaduertendi in cauſſis vxorum , liberorum , et ſeruorum , quae patrifamilias domi ex iure Quiritum competebat .*

§. X.

Quid publica iuriſdictio ?

At multo ſublimior erat illa iuris dicundi poteſtas , quam PVBLICIS auſpiciis magiſtratus explicabant , et de cuius adeo definitione nos in primis hic ſollicitos eſſe decet . Hic ergo primum animaduertimus, Romanos hanc poteſtatem , quam Graeci *δικαιοδοσίαν* , quaſi *iuris dationem* , vocabant , non ſine cauſſa IVRISDICTIONEM dicere maluiſſe . Cuius rei rationem quum ignorarent gloſſatores , homines diligentes illi quidem atque ingenioſiſſimi , ſed omni elegantiore doctrina deſtituti , in vniuerſo iure noſtro pro *iuriſdictione* , *iuriſditionem* reſcribendam cenſebant (*f*) criſi profecto admodum ridicula , et cui , ceu EGVIN. BARO (*g*) recte monuit , omnium Latinorum vſus repugnat. Potuiſſent illi , ſi mens non laeua fuiſſet , animaduertere , hoc vocabulum eſſe *ἐμφατικώτατον* , et ipſam iurisdictionis naturam ac indolem accuratiſſime exprimere . Vere enim in DICENDO poſita erat vniuerſa iuriſdictio , puta in verbis illis ſollemnibus : DO , DICO , ADDICO , pronunciandis . Obſeruarunt hoc omnes , quibus paullo perſpectior fuit Romane iuriſdictionis ratio . VARRO (*h*) : *Dies faſti* , inquit , *per quos Praetoribus omnia* VERBA *ſine piaculo licet* FARI . *Contrarii horum vocantur nefaſti , per quos dies nefas ,* FARI *praetorem :* DO , DICO , ADDICO . *Itaque non poteſt agi :* NECESSE *eſt , aliquo eorum vti* VERBO *quum lege quid peragitur .* Et OVIDIVS (*i*) :

Ne tamen ignores variorum iura dierum ,
Non habet officii Lucifer omnis idem .
Ille nefaſtus erit , per quem TRIA VERBA *ſilentur :*
Faſtus erit , per quem LEGE *licebit* AGI .
Neu toto perſtare die ſua iura putaris .
Qui iam faſtus erit , mane nefaſtus erat .
Nam ſimul exta Deo data ſunt , licet OMNIA FARI ,
VERBAQVE *honoratus* LIBERA *Praetor habet .*

Addo locum SVETONII , quem ex eius libro octauo Praetorum ſeruauit PRISCIANVS (*k*) : *Faſti dies ſunt , in quibus* IVS FATVR , *id eſt , dici-*

(f) Accurſ. *apud* Matth. Steph. *de iuriſd. Lib. I. Cap. I. n.* 20.
(g) Egu. Baro *Var. Quaeſt. de iuriſdict.* p. 29.
(h) Varro *de lingu. Lat. Lib. V. pag.* 54.
[i] Ouid. *Lib. I. Faſtor. v.* 45. *ſequ.*
(k) Priſcian. *Lib. VIII.* p. 287. *edit. Baſ.* 1545.

dicitur, *vt nefaſti*, *in quibus* NON DICITVR. Similia fuerunt apud FESTVM (*l*): ſed partim corrupta hodie, partim mutila: Priorem tamen locum ita in adnotationibus reſtituit SCALIGER (*m*): *Faſtis diebus* IVS FARI *licebat*, *nefaſtis non* FARI *licebat*. Poſteriorem idem vir erudititiſſimus hunc in modum ſupplet (*n*): *Nefaſti dies* N. *omni ex parte nefaſti ſunt*, *vt dies apud quem numquam licet* FARI: DO, DICO, ADDICO N. E. P. *nefaſti parte priore ſunt*, *quibus poſtea et ſerui liberati ſunt ſaepe*, *et* --- *vnt*, *et in prouincias itum*, *et ſacra inſtituta ſunt*, *et aedes ſacrari*, *et vota ſolui poſſunt*. Denique et MACROBIVS (*o*) rem ita exprimit: *Faſti ſunt*, *quibus licet* FARI *Praetori* TRIA VERBA *ſollemnia* DO, DICO, ADDICO. Quinam vero dies faſti nefaſtiue eſſent, id eſt, quibus ius dicere liceret, vel non liceret, olim ſoli Pontifices ſciebant, *a quibus etiam dies*, *tamquam a Chaldaeis*, teſte CICERONE (*p*), *petebantur*, quique nacti illam poteſtatem faſtos ordinandi, intercalandique, *licenter gratificantes publicanorum vel* LITIGANTIVM *commodis*, *ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora*, *vel augebant*, ſi fides eſt AMMIANO MARCELLINO (*q*). Iam ergo quum ex tot veterum teſtimoniis luculentiſſimis pateat, ius dicere idem fuiſſe veteribus ac *fari*, *ius fari*, *tria verba fari*, *verba illa libera habere*, *aliquo trium illorum verborum* DO, DICO, ADDICO *vti*: manifeſtum ſane eſt, IVRISDICTIONEM Romanis nihil aliud fuiſſe, quam *poteſtatem dandi*, *dicendi addicendiue id quod ſecundum ius oportebat*, *ſiue iure proprio magiſtratus*, *ſiue ex illius mandatu*, *ſiue ex ſpeciali lege competentem*.

§. XI.

Haec demum eſt vera ac genuina IVRISIDICTIONIS definitio, quae non modo veteris iuriſprudentiae principiis, ſed et omnibus iuriſdictionis ſpeciebus, egregie quadrat. Sive enim VOLVNTARIAM, ſiue CONTENTIOSAM, conſideremus: vtramque in poteſtate DANDI, DICENDI, ADDICENDI, poſitam eſſe animaduertimus. *Voluntariae* iuriſdictionis erant, e. g. manumiſſio et adoptio. In vtraque aliquid ADDICEBAT Praetor, et in illa quidem libertatem; in hac ipſum filium, ab adoptante emtum et vindicatum, a patre naturali vero non contrauindicatum, ſed in iure ceſſum. Hinc ad manumiſſionem per vindictam adludens CICERO (*r*): *Itaque*, inquit, *vſurpaui vetus illud Druſi*, *vt ferunt*, *Praetoris*, *in eo*, *qui eadem liber non iuraret*, *me iſtos* LIBEROS *non* ADDIXISSE. Et de adoptione diſerte refert CAIVS jureconſultus apud BOETHIVM (*s*) *in iure ceſſionem* adoptiui *hoc modo*

Probatur definitionem noſtram eſſe adaequatam.

(l) Feſt. *voce faſtis p.* LX. *et voce nefaſti p.* CXVIII.

[m] Scaliger. *Not. ad Feſt. p.* LVIII.

(n) Idem *ibid. p.* C.

(o) Macrob. *Saturnal. Lib.* I. *Cap.* XVIIII.

[p] Cicero *pro Muraena Cap.* XI.

(q) Ammian. Marcellin. *Lib.* XXVI. *Cap.* I.

(r) Cicero *Lib.* VII. *ad Attic. Epiſt.* II.

(s) Boeth. *Commentar. ad Ciceron. Topic. ad Trebat. Lib.* III.

modo eſſe factam. Apud magiſtratum populi Romani, vel apud Praetorem, vel apud Praeſidem prouinciae, eum, cui in iure cederetur, rem tenentem ita vindicaſſe: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. *Deinde poſtquam hic vindicauerit, Praetorem interrogaſſe eum, qui cederet, an contrauindicaret? Quo negante, aut tacente, tunc ei, qui vindicauerit, eam rem* ADDIXISSE. Addicebatur ergo adoptanti adoptiuus, et quidem formula, quam VALERIVS PROBVS (*t*) ſeruauit: Q. N. A. N. N. H. E. H. P. E. V. A. id eſt: *Quando neque ais, neque negas, hunc ego hominem praeſenti et vindicanti* ADDICO. Deinde et *contentioſa* iuriſdictio in DANDO, DICENDO, ADDICENDO conſiſtebat. DABAT enim Praetor vindicias (*u*): DABAT petitori actionem (*x*), et quidem tam libere, vt vnus ſaepe Praetor daret actionem, quam alter negare eſſet ſolitus (*y*): nec minus exceptionem DABAT ei, vnde petebatur (*z*): DABAT denique iudicem, formulamque, qua eius poteſtas circumſcribebatur (*a*): immo aduocatos quoque non habentibus DABAT (*b*). Saepe etiam DICENDO, ADDICENDOQVE iuriſdictionem ſuam explicabant magiſtratus Romani. DICEBANT enim viam petentibus vindicias, et e iure manum conſertum ituris (*c*): DICEBANT, dum interdicebant: ADDICEBANT iudices arbitroſque, quos litigantes non recuſauerant (*d*): ADDICEBANT dominium (*e*), pignora (*f*), bona libertatum ſeruandarum cauſſa (*g*), immo iure veteri ex legibus XII. Tabularum creditores obaeratos, qui ſoluendo non eſſent (*h*). Porro tum PROPRIA, tum MANDATA, tum PROROGATA, aut, vt PERIZONIVS (*i*) mauult, PROPAGATA iuriſdictio hac definitione comprehenditur: Qui enim *propriam* et *prorogatam* iurisdictionem exercent, iure magiſtratus; qui *mandatam*, alterius magiſtratus mandatu *dant*, *dicunt*, *addicunt*. Denique non minus EXTRAORDINARIAE quam ORDINARIAE iuriſdictioni quadrat noſtra haec definitio. Nam et qui illam ex ſpeciali lege acceperant, tutores et curatores DABANT (*k*), ſuſpectis adminiſtratione interdicebant, adeoque DICEBANT (*l*); nec vllus poteſt excogitari iuriſdictionis qualiſcumque actus, *in quo non*, vt VARRONEM dicentem audiuimus, *neceſſe fuerit, aliquo eorum vti verbo*, id eſt, in quo non magiſtratus vel dederit, vel dixerit, addixeritue.

§. XII.

(t) Add. Barn. Briſſon. *de Form. Lib. V. p.* 375.

[u] Aſcon. Paedian. *in Cicer. Verrin.* III.

(x) Barnab. Briſſon. *de Formul. Lib. V. p.* 415.

(y) *L.* 1. §. 4. *l.* 7. §. *vlt. D. de dolo malo l.* 24. §. 2. *D. de iudic. l.* 102. §. 1. *D. de reg. iur.*

[z] Barn. Briſſon. *de formul. Lib. V. p.* 402.

(a) *L.* 3. *fin. D. de iuriſdict.*

(b) *L.* 1. §. 4. *D. de poſtulando.*

(c) Cicero *pro Muraena Cap. XI. ſequ.*

(d) *L.* 39. *l.* 46. *l.* 80. *D. de iudic. l.* 4. *fin. D. de eo quod cert. loc. l.* 30. *D. famil. erciſc.*

(e) *L. vlt. C. ſi in cauſſa iudic. pign. capt.*

(f) *L.* 15. §. 3. *et* §. 6. *D. de re iudic.*

(g) *L.* 2. *l.* 4. *D. de fideicomm. libert.*

(h) Quinctilian. *Inſt. Orat. Lib. VII. Cap.* III. *et Declamat.* CCCXI.

(i) Perizon. *Animadu. Hiſt. Cap. VI. p.* 229.

(k) *Pr. Inſt. de Atilian. tut.*

(l) §. 1. *Inſt. l.* 5. §. 3. *D. de ſuſpect. tutor.*

§. XII.

Ex iis vero, quae hactenus diximus, iam facile intelligimus, inter iuriſdictionem, quam modo definiuimus, et IMPERIVM permultum intereſſe. Quamuis enim ea, pro iiſdem habenda eſſe ſuſpicatus ſit vir doctiſſimus et inſigne ſaeculi ſui decus, ANT. GOVEANVS (m): ipſe tamen mox coniecturam ſuam damnauit, eamque minus eſſe ſolidam, ingenue, quo fuit candore, faſſus eſt. Idem vero poſtea multo maiore ſtudio egiſſe nouimus GER. NOODTIVM (n), ANT. SCHVLTINGIVM (o), NIC. HIER. GVNDLINGIVM (p) et GE. CHRIST. GEBAVERVM (q), qui omnes MERVM idem eſſe putant, ac acre et vehemens, MIXTVM idem, ac lene, mite, temperatum, ac proinde MERVM IMPERIVM pro iuriſdictione acerbiore ac vehementi, MIXTVM pro leni, ac mitiore accipiunt. Cui ſententiae ſuae in eo quaerunt praeſidium, quod non ſolum exſtent veterum loca, in quibus manifeſto eo ſenſu accipiantur iſta vocabula (r): verum etiam ſaepe veteres Iureconſulti promiſcue vſi ſint, imperii et iuriſdictionis vocibus (s); idque argumento ſit luculentiſſimo, imperium et iuriſdictionem tantum ſono differre. Enimuero quantumuis haec ſpecioſa ſint: expenſis tamen omnibus, quae huc facere videbantur, numquam a me impetrare potui, vt viris illis doctiſſimis hac quidem in re adſentirer. Quamuis enim *mixtum*, deſumta a vino translatione, aliquando pro leni et miti; *merum* pro vehementiore atque acerbiore a vetuſtis auctoribus vſurpetur: non tamen ſequitur, vt et iureconſulti rariore illa horum vocabulorum notione vſi ſint, quando IMPERIVM in *merum* et *mixtum* diuiſerunt. Immo potius, quo ſenſu mixtum aliquod vocent imperium, non aliunde rectius diſcimus, quam ex ipſis eorum fragmentis. PAVLLO (t) enim MIXTVM imperium eſt, *quod iuriſdictioni* COHAERET: VLPIANO (u) contra, *cui* INEST *iuriſdictio*. Eaque loca argumento ſunt, *mixtum* dici imperium, quod ita admixtum et ſuperadditum eſt iuriſdictioni, et cui ipſa quoque iuriſdictio ita admixta eſt, vt alterum alteri inſit regulariter, et inſeparabili nexu cohaereat. Vti enim iuriſdictio ſine modica coercitione nulla eſt (x): ita nec coercitioni illi modicae locus eſt ſine iuriſdictione, id eſt niſi Praetor prius dederit, dixerit, addixerit, quia ius noſtrum non patitur, vt magiſtratus ab exſequutione iudicia auſpicentur (y). Ergo, peri-

Imperium an idem ac iuriſdictio?

(m) Ant. Gouean. *de iuriſdict. Lib.* II. *p.* 71.

(n) Ger. Noodt *de iuriſd. lib.* I. *Cap.* IIII.

(o) Ant. Schulting. *πρότ. Lib.* II. *Tit.* I. §. I.

(p) Gundling. *πρότ. ibid.* §. V.

(q) Gebauer. *Comment. de iuriſdict.* Cap. I. §. IIII. *ſequ.*

(r) *Sic* Noodtius *laudauit locum* Ciceronis *pro A. Caecina Cap.* II. Gebauerus *vero addidit teſtimonia* Plauti *Aulul. Act.* II. *ſcen.* III. *v. vlt.* Martialis. *Libr.* II. *Epigr.* LVII. Apuleii *Metamorph. Lib.* VII. *p.* 207. Auſon. *Epigr. in Meroen anum vinoſam.*

(s) Loca iſta collegerunt Noodtius *de iuriſdict. Lib.* I. *Cap.* II. *p.* 94. et Ant. Schulting. *ibid.*

(t) *L.* 1. §. *vlt. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict.*

(u) *L.* 3. *D. de iuriſdict.*

(x) *L. vlt.* §. 1. *D. de offic. eius, cui mand.*

(y) *L.* 1. *C. de exſequ. rei iud. l.* 9. §. 1. *D. de offic. Procoſ.*

petita a contrario definitione, *merum* imperium erit, quod non cohaeret iuriſdictioni, cuique non ineſt iuriſdictio, ſed quod ipſum per ſe ſubſiſtit. Vnde prudenter ANT. GOVEANVS (z) quem tamen metaphoricam illam vocum ſignificationem primum obſeruaſſe, diximus, non auſus eſt coniectura ſua vti, ſed ſtatim addidit: *Verius tamen puto, ideo nomen* MERI IMPERII *adpellatum, quia iuriſdictionem non comitetur, et, vt* PAVLLI *verbis vtar, iuriſdictioni non cohaeret. Quod enim ſequitur mandatam iuriſdictionem*, NON MERVM *dici videmus* l. vlt. §. vlt. D. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdictio. *Recte autem ex alterius contrarii definitione, alterius colligitur definitio, neque certius vllo modo colligi poteſt.* Miratur quidem celeberrimus GEBAVERVS (*a*), virum magnum ex his ſe non potuiſſe extricare, et tam bellae interpretationis gloriam noluiſſe habere ſolidam: aſt tantum abeſt, vt ego id mirer, vt, ſi ſolidam hanc gloriam exiſtimaſſet GOVEANVS, id magis mirandum arbitrarer. Vereor etiam, ne nimis argutum ſit, qnod addit vir celeberrimus, quod ſi alterutri a mixtura nomen imponendum fuerit, non *mixtum imperium*, ſed *mixtam iuriſdictionem* dicendam fuiſſe. Si enim miſceas vel confundas aquam ea vinum: perinde erit, ſiue aquam vino, ſiue hoc illi miſceri, cohaerere, ineſſe dicas: adeoque et perinde erit, ſiue cum PAVLLO *imperium iuriſdictioni cohaerere*, ſiue cum VLPIANO *iuriſdictionem imperio ineſſe*, dicamus. Nec rem conficere videtur, quod aliquando promiſcue accipi animaduertimus *iuriſdictionem* ac *imperium*. Solebant enim veteres, teſte CAIO (*b*), *et in emtione venditione adpellationibus promiſcue uti*, quum tamen inter emtorem et venditionem, emtionem ac venditionem, permagna ſit differentia. Permultum enim intereſt, proprieue atque accurate, an paullo ſecurius, ac veluti negligentius loquantur iureconſulti. Quoties accurate ac *δογματικῶς* loquuntur, a *iuriſdictione* diſtinguunt *imperium*, veluti quando aliquid *magis* IMPERII, *quam* IVRISDICTIONIS (*c*), vel *neque* IMPERII, *neque* IVRISDICTIONIS *eſſe* (*d*), vel *alterum alteri* INESSE (*e*), vel COHAERERE (*f*), vel *vnum magiſtratum altero maius* IMPERIVM *in eadem* IVRISDICTIONE *habere*, ſcribunt (*g*). Quae ſane vix idoneum ſenſum funderent, ſi iuriſdictionem et imperium ſono tantum differre ſtatueremus. Accedit, quod ANTON. SCHVLTINGIVS (*h*), qui tamen alias NOODTIO ὁμόψηφος eſt, diſertis verbis fatetur, illam iuriſdictionis et imperii confuſionem, occupata demum republica, ortam eſſe. *Quamuis*, inquit, *etiam antiquitus fuerit diſcrimen inter* IVRISDICTIONEM, *quae in ciuilibus cauſſis dicebatur tantum exerceri, et* QVAESTIONES, *quae de criminibus inſtituebantur, ac ex legibus publicorum iudiciorum veniebant, atque ex earum mente regebantur et adminiſtrabantur, teſte*

CICE-

[z] Ant. Gouean. *ibid.*

(a) Gebauer. *Comment. de iuriſdict.* *Cap. I. §. V. p. 16.*

[b] *L. 19. D. act. emti.*

(c) *L. 4. D. de iuriſd. l. 26. pr. D. ad municipal.*

(d) *L. 6. §. 2. D. de tutel.*

(e) *L. 3. D. de iuriſd.*

[f] *L. vlt. §. vlt. D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd.*

[g] *L. 58. D. de iudic.*

(h) Schulting. *Πρώτ. Lib. II. tit. I. p. 162.*

Digitized by Google

CICERONE (*i*), *quam differentiam magnam fuiſſe, idem oſtendit* CICERO (*k*): *poſtquam tamen ſub imperatoribus magiſtratus creati fuere etiam in vrbe, qui de quibuslibet criminibus cognoſcerent ac ſtatuerent, non ex certis legibus, ſed extra ordinem, (de quorum criminalium iudiciorum ordinariorum et extraordinariorum differentiis alibi diſputaui (l), ſenſim quoque idem verbum iurisdictionis pro poteſtate de criminibus quaerendi, illaque coercendi, quae in iure noſtro merum imperium, nec non ius gladii, vel alterius grauioris coercitionis, vocatur, vſurpatum eſt* (*m*). Quae ſi vera ſunt, vti ſunt omnino veriſſima: quis miretur, quaeſo, poſtremi aeui iureconſultos aliquando incommode et ſecurius eſſe loquutos, et iurisdictionis ac imperii vocabula ſaepiuſcule confudiſſe, quamuis inter illa ex melioris aeui principiis permagna fuerit differentia, illudque diſcrimen et poſtea ab iis, qui accuratius loquebantur, religioſe obſeruatum eſſe, animaduertamus?

§. XIII.

At quodnam illud diſcrimen? Rem paucis expediri poſſe exiſtimo. IVRISDICTIONEM in *dando*, *dicendo*, *addicendo* conſtitiſſe, vidimus, adeoque, qui iuri dicundo praeerat, verbis officii ſui partes explicabat, nec vllam vim ac coactionem adhibebat. Simul ac vero res ad vim et coactionem ſpectabat: ea non amplius intra *iuriſdictionis* limites conſiſtebat, ſed ſtatim ſeſe exſerebat *imperium*. IMPERARE enim eſt cogere, immo plus, quam cogere, ceu vetus ſcholiaſtes obſeruat ad locum illum TERENTII (*n*): *Iubeo, cogo atque* IMPERO: et hinc patri et domino (*o*), omnibusque magiſtratibus maioribus, qui poſſunt coercere, et in carcerem duci iubere (*p*) tribuitur imperium. Quamobrem IMPERIVM nihil aliud eſt, quam *poteſtas cogendi, coercendique eos, qui ſua ſponte non faciunt officium*. Poteſtas autem illa dupliciter ſeſe exſerebat, vel coercendo immorigeros, vel animaduertendo in facinoroſos. Illa *modica* erat *coercitio*, vti vocat PAVLLVS (*q*), et ordinarie data erat omnibus, quibus erat iurisdictio, vt veluti pondus adderetur facultati illi dandi, dicendi, addicendique, in qua iuris dicundi poteſtatem conſtitiſſe, diximus. Haec poteſtas gladii, ſeu animaduertendi in facinoroſos, quae non competebat magiſtratibus omnibus, ſed, quia de capite ciuis Romani iniuſſu populi nemini quidquam ſtatuere licebat (*r*), ab illis demum recte explicabatur, quibus illa ſpeciali lege SCo conceſſa fuerat. Hinc LIVIVS (*s*): *Senatusconſultum factum, vt de queſtione Poſtumianae caedis Tribuni plebis*

Quid imperium? et quid inter merum mixtumque interſit?

(i) Cicero *pro Cluent.* Cap. LIII.

(k) Cicero *in Verr.* I. *Cap.* XXXXVII. *vbi* Aſcon. Paedian. *et pro Muraena Cap. XX.*

(l) Schulting. *de recuſat. iud. Cap. VII.*

(m) *L. 7. §. vlt. D. de offic. Procoſ. l. 1. pr. D. de offi. ei. cui mand. eſt iuriſd. l. 31. D. ad L. Corneli. de falſ.* Tertull. *ad Scapul. Cap.* IIII.

(n) Donat. *ad Terent. Eunuch. Act.* II. *Scen.* III. *v.* 97.

(o) *L. 4. D. de reg. iur.*

(p) *L. 2. D. de in ius voc.*

[q] *L. vlt. §. vlt. D. de off. eius cui mand. eſt iuriſd.*

(r) *L. 2. §. 16. D. de orig. iur.*

(s) *Liu. Lib.* IIII. *Cap.* LI.

Digitized by Google

plebis primo quoque tempore ad plebem ferrent, plebeſque praeficeret quaeſtioni, quem vellet. A plebe, conſenſu populi, conſulibus negotium mandatur. Et alio loco (t): *Ser. Sulpicio referente, quem ex rogatione Petilii quaerere vellent, Q. Terentium Culleonem patres iuſſerunt.* Hinc contingebat aliquando, vt et iis obuenirent quaeſtiones publicae, quibus nulla alioquin erat iurisdictio (u), quippe quae inter praetores vrbano et peregrino κατ᾽ ἐξοχὴν tribuebatur (x): quum contra mixtum vel non merum imperium per ſe non conſiſteret, iisque tantum, quibus iuriſdictio erat, competeret. Vnde hoc MIXTVM, illud MERVM ſolebat adpellari. Ad MIXTVM referebatur, quidquid ad coercendos immorigeros pertinebat, veluti pignoris capio, retentio corporis, mulctae dictio (y), immo et iubere cauere praetoria ſtipulatione, et in poſſeſſionem mittere, imperii magis illius, quam iuriſdictionis, eſſe videbatur (z). Ad hoc omnis animaduerſio ſiue gladio, ſiue aliis modis fieret, pertinebat, vt vere, merum ſibi imperium ademtum eſſe, faterentur Iudaei, dum Pilato regerebant: Οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν ἀποκτεῖναι οὐδένα; *Non licet nobis quemquam vltimo ſupplicio adficere* (a). Haec eſt illa vera ac genuina IMPERII, tum MERI, tum MIXTI, notio, quae quantum a iuriſdictionis conceptu differat, nemo, niſi rerum omnium ignarus, non intelligit.

§. XIIII.

An locari potuerit iuriſdictio et imperium domeſticum?

Iactis his paullo ſolidioribus fundamentis, iam non admodum difficile videtur, diſquirere, an haec poteſtas, quae in iure dicundo ac imperio conſiſtit, aliis tradi, et pro certa mercede locari ex iuris Romani principiis potuerit? Vbi primo non dubitamus, quin hunc contractum admiſerit iuriſdictio imperiumque domeſticum, quo quilibet paterfamilias in liberos ſeruoſque, vti ſupra demonſtrauimus, vtebatur. De vxore enim ideo iuſta dubitandi cauſſa eſſe videtur, quod in lenocinium abitura eſſet huiuſmodi locatio: quamuis ceſſionem vxorum, adeoque et poteſtatis maritalis, ſeu iuriſdictionis et imperii domeſtici Romanis non inauditam fuiſſe, famoſiſſima exempla Tiberii Neronis, Liuiam, vxorem ſuam Auguſto adhuc grauidam deſpondentis (b), et Catonis Vticenſis, Marciam coniugem, deſpondente patre, cedentis Q. Hortenſio (c), luculenter probant. Liberos cum poteſtate aliis locari ſolitos, obſeruare me nondum memini, niſi quod filiae nuptui datae maritis, COLLOCARI *in matrimonium* (d), vel *in matrimonio* (e), COLLOCARI *nuptum vel nuptui* (f), itemque *nuptiis*

(t) Liu. *Lib. XXXVIII. Cap. LIIII.*
(u) *L. 2. §. 32. D. de orig. iur. et omn. magiſtr.*
(x) Tacit. *vit. Agric. Cap. VI.*
(y) *L. 9. §. vlt. D. ad leg. Iul. peculat.*
(z) *L. 4. D. de iuriſdict.*
(a) *Ioan. XVIII. v. 31.* Conf. Zach. Huberi *Diſſert. Lib. I. Diſſ. I. Cap. III. p. 14. ſequ.*
(b) Dio Caſſ. XXXXVIII. *p.* 383. Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap. LXXXXIIII.*
(c) Plutarch. *in Cat. min. p.* 770.
(d) Cicero *de Diuinat. Lib. I. Cap. XLVI. l. 19. l. 36. l. 67. D. de ritu nupt. l. 27. D. depoſit.*
(e) *L. 77. §. vlt. D. ad SC. Trebell.*
[f] Caeſ. *de Bell. Gall. Lib. I. Cap. XVIII. l. 1. C. de interd. matrim. l. 3. C. de pact. conu. l. 88. D. de ſolution.*

priis (*g*) quin et abſolute COLLOCARI (*h*) dicerentur, verbis tamen illis καταχρηστικῶς et minus proprie, ex mea quidem ſententia, acceptis. Fateor ergo, nullum mihi exemplum ſuccurrere iuriſdictionis domeſticae in liberos, vere ac proprie alii locatae. Attamen eum contractum naturae ac indoli patriae poteſtatis non repugnaſſe, arbitror. Si enim patri liberos iure antiquo venumdare (*i*), ſeruatoque venditionis imaginariae vel mancipationis ritu, tum in adoptionem dare (*k*), tum emancipare licuit (*l*): quid obſtitiſſet, quaeſo, quo minus et locationis iure poteſtatem in liberos alii concedere poſſet? Deinde quum a V. C. CORN. VAN BYNCKERSHOECK (*m*) acute obſeruatum ſit, patriam poteſtatem, adeoque et paternam illam iurisdictionem domeſticumque imperium, in dominio Quiritario in liberos conſtitiſſe; et iam olim vere ſcripſerit LACTANTIVS (*n*): *Dominum eumdem eſſe, qui ſit pater, etiam iuris ciuilis ratio demonſtrat*, dominus vero cui libera eſt rerum adminiſtratio, rem vnamquamque ſuam, quae eſt in commercio, alteri locare non prohibeatur (*o*): quis dubitet, quin et filium cum poteſtate illa alii recte locare potuerit? At paullo rariorem tamen, ſi non plane inſolitam, huiuſmodi locationem eſſe oportuit, quia conducere aliquid nemo ſolet, niſi vnde fructus vtilitatemque aliquam percipiat, ex poteſtate vero illa iuris dicundi imperioque domeſtico nihil vtilitatis ad conductorem redundare potuit. Vnde et rara forte fuerit locatio iuriſdictionis domeſticae in ſeruos, ex quorum potius operis, quam ex iuriſdictione illa vel imperio conductor fructum percepiſſet, niſi forte in vtilitatis parte poſuerit, quod ita ſeruum, detrectantem officium, eo liberius coercere, fraenaque mordentem metu caſtigationis et ſupplicii reprimere poſſet. Vt adeo, ſi vel maxime hic contractus naturae patrii imperii non repugnet, nulla tamen fere fuerit ratio, cur inire eum homines, ſolamque poteſtatem in liberos ſeruoſque alienos mercede conducere vellent.

§. XV.

Multo minus ergo publicum *imperium* publicaque *iuriſdictio* locari potuit, idque ob varias eaſque conſultiſſimas rationes. Primo enim quod ad IMPERIVM attinet, illud nemini competiſſe diximus, quam cui illud ſpeciali lege, ſenatuſue conſulto fuerat conceſſum. Itaque non erat ita proprium magiſtratuum, vt de eo ſuo arbitrio diſponere poſſent. Quod adeo verum eſt, vt ne mandare quidem illud alteri liceret (*p*) nedum vt locare illud quiſquam pro certa mercede poſſet.

Publicam iuriſdictionem et imperium locari non potuiſſe, probatur ex ipſa eorum indole.

(g) L. 11. D. *de his qui not. infam.*

(h) Nepos *Ariſtid. Cap. vlt.* Sueton. *Caeſ. Cap. XXI. l. 57. D. de ritu nupt.*

(i) Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. Antiqu. Rom. Cap. XXVII. ſeqq.*

(k) Gell. *Noct. Attic. Lib. V. Cap.* XVIIII.

(l) Vlpian. *Fragm. tit. X. §. I. et ibi* Schulting. *l. 3. §. 1. D. de capit. minut.*

(m) Bynckersh. *de iure occidend. liber. Cap. I.*

(n) Lactant. *de vera ſap. Lib. IIII. Cap. III.*

(o) *Arg. l. 34. §. 1. D. de contr. emt. iuncta l. 2. D. loc. cond.*

(p) L. 1. *pr. D. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict.*

Deinde IVRISDICTIO mandatum quidem admittit, quia ſere iure magiſtratus competit, adeoque magiſtratui veluti propria eſt (*q*), ipſe quoque magiſtratus illam populi mandatu accepit, eodem iure, ac procurator a domino litis domininm accepiſſe dicitur. Huiuſmodi vero mandatarium ſemper alium pro lubitu ſubſtituere poſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt (*r*). At locari vel ideo non potuit, quod operae, quae ob dignitatem gravitatemque ſuam certam aeſtimationem admittere non videntur, inter eas, quae locari non ſolent, referuntur (*s*): adeoque ſi magiſtratus alterius operas ad ius dicundum conducere voluiſſet: illi obſtitiſſet iuris regula, quod huiuſmodi operae locari non ſoleant. Nec magis ipſe magiſtratus poteſtatem ſuam alteri locare poterat, quia eae tantum res, quae vſum praeſtare ſolent, locantur: iuris vero dicundi poteſtas in ſe vſum non praeſtabat. Nec enim poenae, vti hodie, cedebant magiſtratibus, ſed, ſi a pauciſſimis diſceſſeris, actori adplicabantur (*t*), et expenſarum litis non erat ea ratio, vt inde aliquid lucri caperent ii, qui iuri dicundo praeerant. Potius ſportulae debebantur tantum iudicibus pedaneis, adparitoribus, ſcribis, viatoribus, notariis, exceptoribus, aduocatis: non magiſtratibus, vti pluribus oſtenderunt CVIACIVS (*u*), et, qui FRANC. POLLETI forum Romanum perpoliuit, PHIL. BROIDAEVS (*x*). Immo tantum abeſt, vt hi quidquam pro iure dicundo capere potuerint, vt lege Iulia repetundarum tenerentur, ſi vel ipſi, vel eorum comites *pecuniam ob iudicandum, decernendumue, vel quo magis aut minus quid ex officio ſuo facerent, accepiſſent* (*y*). Quod non modo de donis et muneribus, quibus iudicis religio expugnatur, vti intellexiſſe videtur IAN. LANGLAEVS (z), ſed de qualibet mercede, quam exigebant magiſtratus, intelligendum eſſe, vel inde patet, quod lex Iulia non ad equites, quibus pecuniam iudicandi cauſſa accipere licebat, ſed ad ſolos magiſtratus, *quos*, teſte CICERONE (*a*), *delectabant ampliſſimus gradus, ſella curulis, faſces, imperia, prouinciae, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam prodita*, pertineret (*b*): quae ſane reſtrictio abſurda fuiſſet, ſi ſolam *iudicum* corruptionem forenſemque nundinationem prohibere voluiſſet lex Iulia. Quum ergo nihil iuſti lucri ex ſua iuriſdictione caperent magiſtratus, adeoque nec vtilitatem aliquam inde capere potuiſſet conductor: manifeſtum ſane eſt, locationi iuriſdictionis ex iuris Romani principiis locum eſſe haud potuiſſe. Locari enim tantum poterant fructus rerum ſiue corporalium, ſiue incorporalium, quae er..it in commercio, ceu recte obſeruauit V. C. GER. NOODTIVS (*c*), adeoque

non

(q) *L. 5. D. de iuriſdict.*

[r] *L. 8. §. 3. D. mandati. l. 8. et l. 11. C. de procurat.*

(s) *L. 1. pr. D. ſi menſ. falſ. mod. dixerit.*

(t) Car. Sigon. *de iudic. Lib. I. Cap. XXI. p. 382.*

(u) Cuiac. *Paratitl. Cod. Lib. III. Tit. II. p. 145. Tomo II. Op.*

(x) Franc. Pollet. *For. Roman. Lib. V. Cap. XI. p. 495. ſequ.*

(y) *L. 3. l. 4. l. 5. D. de L. Iul. repetund.*

(z) Ian. Langl. *Semeſtr. Lib. VI. Cap. I.*

(a) Cicero *pro C. Rabir. Poſtum. Cap. VII.*

[b] Petr. Aerod. *Pandect. rer. indic. Lib. VIIII. tit. III. Cap. XIII.*

(c) Ger. Noodt. *Comment. ad Pand. Lib. XVIIII. Tit. II. p. 422. Tom. II. Op.*

Digitized by Google

non niſi ea, quorum eſt vſus aliquis, hoc interueniente contractu alteri concedi poſſunt (*d*).

§. XVI.

Accedit et alia ratio, non minus perſpicua. Non erat in commercio dignitas, ita, vt vel emi, vel vendi, vel vllo alio contractu in alium transferri poſſet. Ipſi magiſtratus, qui pecunia profuſa poteſtatem dignitatemue ſibi adquiſiuerant, criminis ambitus erant rei, graueſque dabant poenas, quamdiu ſanctior manebat legum veteriſque diſciplinae cuſtodia (*e*). Scio equidem, quibuſdam eam ſeueritatem ſaltem occupata republica, et ſub principum imperio, ceſſaſſe videri, quia et MODESTINVS (*f*) fateatur, legem Iuliam de ambitu, in vrbe ſua aetate ceſſaſſe: et in iure noſtro paſſim mentio fiat MILITIAE emtae, venditae, legatae (*g*): et PAPINIANVS (*h*) diſerte ſcripſerit, *id quod* DIGNITATIS *nomine a patre datum ſit filio, conferre illum in commune non eſſe cogendum, quod hoc propter onera* DIGNITATIS *praecipuum haberi oporteat*. Sed MODESTINVS non ideo ceſſare ait legem Iuliam de ambitu, quod impune liceat dignitates et magiſtratus nundinari, ſed *quod ad curam Principis magiſtratuum creatio pertineat, non ad populi fauorem*, adeoque nec occaſio ſit magiſtratus ambientibus, ſuffragia populi data promiſſaue pecunia redimendi. A *militia* porro iſta *palatina*, quae erat in commercio, ad dignitates argumentum fruſtra ducitur, quippe quae res tam erant diuerſae, vt in iure diſcernantur ſaepenumero, quin ſibi inuicem opponantur (*i*). Hinc recte CVIACIVS (*k*): MILITIAE, inquit, *vendi poterant*, (DIGNITATES *vendi non poterant, id eſt, poteſtates iuris dicundi,*) *et pignori obligari, vt militia ſilentiariorum, qui excubias agunt in palatio principis, et militia adiutorum Quaeſtoris* (*l*). Et alibi (*m*): *Aliud*, inquit, *eſt, militia, aliud dignitas. Dignitas non emitur, vt militia, non eſt armata, ſed ciuilis, adiutor Quaeſtoris* (le greffier du Chancelier,) *militia ſollertiarum, ſtratologia. Hae militiae ſunt in patrimonio noſtro, ſicut feuda, et emi poſſunt, et tranſeunt ad heredes, ſicut patrimonium noſtrum:* MILITIA *eſt in patrimonio noſtro, ergo conferenda:* DIGNITAS *non eſt in patrimonio*. Denique nec id, quod ex PAPINIANO attulit VLPIANVS, huc pertinet. Neque enim ex eo loco colligendum, patrem dignitatem filio pecunia emiſſe, (quod ſine ambitus crimine fieri non potuiſſet,) ſed eam pecuniam *dignitatis nomine et propter onera dignitatis* datam

Itemque ex natura dignitatum ac magiſtratuum.

Sſſ 2 eſſe,

(d) Cuiac. *Recit. ſoll. ad l.* 1. *D. de naut. foen. p.* 862.

(e) Car. Sigon. *de iudic. Lib.* II. *Cap.* XXVIIII.

(f) *L.* 1. *pr. D. de lege Iul. de amb.*

(g) *L.* 102. §. *vlt. D. de legat.* 3. *l.* 52. §. 2. *D. de act. emt. vend.*

[h] *Apud* Vlpian. *l.* 1. §. 16. *D. de collat.*

(i) *L.* 13. *C. de offic. rector. prou. l.* 8. *C. de pagan. l. vlt. C. de iuriſdict. omn. iud.*

[*k*] Cuiac. *Recit. ad l.* 72. *de legat.* II. *Tom. VII. Op. p.* 1125.

(l) *L. vlt. C. de pignor. l.* 5. *C. qui milit. poſſ. l. vlt. C. de inoff. teſtam.*

(m) Cuiac. *Recit. ſollemn. ad d. l.* 1. *D. de collat. Tom.* IIII. *Op. p.* 362.

Digitized by Google

eſſe, legimus. Nam dignitates veluti Conſulatum, Aedilitatem, Decurionatum nemo adſequebatur ſine ſumtu. Dabantur honoraria decurionibus pro introitu, ſolebant edi munera propter honorem obtentum, ſolebat etiam aliquid dari ſuffragii nomine, vel ſolatii, conſuetudinis: non emebantur dignitates, ſed erogare aliquid neceſſe erat, vti denuo recte monet Cviacivs (n). Si vero emi vendique non potuerunt dignitates coniunctaque cum illis officia; quis ea locari conducique potuiſſe credat? Eſt enim locatio conductio proxima emtioni et venditioni, iiſdem iuris regulis conſiſtit (o), vt adeo recte ab illa ducere videamur argumentum, quia inde, dignitates et magiſtratus non fuiſſe in commercio, liquido patet.

§. XVII.

Cur mandari, nec locari tamen potuerit iuriſdictio?

Itaque ſatis probaſſe nobis videmur, nec iuriſdictionem, nec imperium locari conduci potuiſſe ex iuris Romani principis. Neque huic propoſitioni noſtrae obuerti poteſt, iuriſdictionem ſaltem et imperium mixtum potuiſſe mandari (p), ac proinde nullam eſſe rationem, cur eadem locari non potuerint. Primo enim non omnia, quae mandari poſſunt, illico etiam locari conduci poterant: quia non omnia quae gratis honeſte ſuſcipiuntur, etiam data mercede ſine turpitudine praeſtantur. Honeſte ſane mandatum et dari aduocato et ab eo accipi poterat, vt cauſſae ſuſciperet patrocinium: et tamen ea opera locari conducique ſine turpitudine non poterat ex lege Cincia (q): ex eoque ſatis intelligitur, ab vno contractu ad alterum duci non poſſe argumentum. Deinde multa in his vſui ac conſuetudini dantur, quae vnum contractum in certa re permittere, alterum pro turpi vel illicito habere poteſt. Cuius rei inſigne exemplum in ipſa locatione conductione deprehendit V. C. Ger. Noodtivs (r). Quum enim iura noſtra operas profeſſorum, medicorum, menſorum, negent eſſe inter eas, quae locari ſoleant (s): eleganter ſubiicit vir celeberrimus; *Omnibus his habitus hic honor, (tantum valet vsus,) vt eorum operae ad beneficia accedere crederentur, vſque adeo, vt quamuis vel ipſi aeque, atque opifices, artificesue alii, mercedem pro arte aut opera reuera et paciſcerentur, et acciperent; tamen non operam locare, neque mercedem pro opera aut arte, ſed honorarium vel ſalarium pro praeſtito beneficio accipere aut paciſci, diceretur.* Quo poſito, facile patet, cur mandare, non item locare, licuerit iurisdictionem. Mos enim iam inde ab ipſa origine ciuitatis inualuerat, vt mandari poſſet iurisdictio (t), auctoresque ſunt Livivs (u) et Tacitvs (x), iam reges ipſos,

(n) Cuiac. *ibid.* *Tom.* IIII. *p.* 361. *ſequ.*

(o) *L.* 2. *pr. D. locati cond.*

(p) *L.* 1. §. 1. *D. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd. l.* 5. §. 1. *D. eod.*

(q) Brummer. *de lege Cinc. Cap.* II. *p.* 17. *ſequ. edit. Pariſ.* Tacit. *Lib.* XIII. *Annal. Cap.* IIII.

(r) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p.* 423.

(s) *L.* 1. *D. ſi menſ. falſ. mod. dix. l.* 1. *D. de extraord. cognit.*

(t) Ger. Noodt *de iuriſdict. Lib.* II. *Cap.* I. *p.* 118. *Tom. I. Op.*

(u) Liu. *Lib.* I. *Cap.* XXXXI.

(x) Tacit. *Annal. Lib.* VI. *Cap.* XI.

Digitized by Google

ipſos, et in his Romulum, bellis aliiſque negotiis auocatos, iuris dicundi ſubitiſque medendi poteſtatem aliis mandaſſe, eorumque exemplum et conſules poſtea eſſe imitatos: vt adeo recte ſcripſerit Ivlianvs (y), more maiorm *ita comparatum eſſe, vt is iurisdictionem mandare poſſit, qui eam ſuo iure, non alieno beneficio habeat.* At more maiorum ita non erat comparatum, vt locari conducique poſſet iurisdictio: immo id, vti paullo ante vidimus, ab ipſa iuris analogia abhorrebat. Ac proinde non mirum eſt, a mandato ad locationem non ſemper procedere argumentum.

C A P. II.

DE LOCATIONE IVRISDICTIONIS EX IVRIS GERM. PRINCIPIIS.

§. I. *Tranſitio ad Caput II.* §. II. *Iuriſdictio apud omnes gentes nonniſi regibus, ſummis magiſtratibus, ipſique populo competiit.* §. III. *Idque et apud veteres Germanos obtinuit.* §. IIII. *Cur mutatio paullatim facta ſit iuriſdictionis Germanicae?* §. V. *Hodie ergo illa locari poteſt.* §. VI. *Tum una cum praedio, tum ſeorſum.* §. VII. *Itemque ſiue in longum, ſiue ad breue tempus. Quid ſit ad firmam dare?* §. VIII. *An etiam, quae non eſt fructuoſa?* §. VIIII. *An et criminalis, extraordinaria et voluntaria?* §. X. *Quis eam poſſit locare? et an conductor eam ſublocare poſſit?* §. XI. *Quis eam recte conducat.* §. XII. *Obligatio locatoris.* §. XIII. *Itemque conductoris.* §. XIIII. *Quos iuriſdictionis fructus percipiat conductor?* §. XV. *An regulis prudentiae ſatis conueniat haec locatio conductio.* §. XVI. *Concluſio diſſertationis.*

§. I.

SVperiore capite, qualis fuerit apud Romanos iuriſdictio, quomodo ab imperio diſceparit, et an locari ex iuris Romani principiis potuerit, accuratius diſputauimus. Iam ergo veluti domum reuertimur, diſquiſituri, quid iure Germanico circa locationem iuriſdictionis iuſtum ſit. Diuerſiſſimam enim a Romana eſſe iuriſdictionem Germanicam, iam pridem obſeruarunt ii, qui de eius natura atque indole ex inſtituto ſcripſerunt, viri doctiſſimi, Herm. Conringivs (z), Chr. Tranſitio ad caput II.

(y) L. 5. D. *de iuriſdict.*
(z) Herm. Conring. *Diſſ. de iudiciis reip. Germanicae.*

Digitized by Google

Chr. Thomaſivs (*a*), Nic. Hertivs (*b*), Ge. Chriſt. Gebaverus (*c*), quibus merito iungimus illuſtrem, et de Germanorum non ſecus, ac Romanorum, iurisprudentia optime meritum Dominum Preſidem, quem tum in ſingulari diſſertatione (*d*), tum in Elementis iuris Germanici (*e*), ea de re fuſius egiſſe, meminimus. Nos pro inſtituti ratione rem omnem paucis expediemus.

§. II.

Iuriſdictio apud pleraſque gentes non niſi regibus, ſummis magiſtratibus, ipſiſque populo competiit.

Omnes gentes, quae, relicta illa vita ſegregi, paullatim in reſpublicas coaluerunt, illico obſeruarunt, fruſtra ſe ſibi aduerſus exterorum vim atque iniurias praeſidia circumpoſuiſſe, niſi ciues ipſi inter ſe tuti agerent, iuſtitiaque, in qua praecipue rerumpublicarum ſalus ac beatitudo poſita eſt, quiete fruerentur. Hinc ſancta gentibus omnibus fuit iurisdicundi animaduertendique in facinoroſos poteſtas, tamque venerabilis, vt eam nemini, niſi regibus, maximiſque magiſtratibus, deferrent, immo plerumque partem eius nobiliorem cum iure extremae prouocationis ſibi ipſius reſeruarent. Quare quod generatim de antiquiſſimis mortalibus cecinit Hesiodvs (*f*):

> Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
> Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι.

> *Hoc uno reges olim ſunt fine creati,*
> *Dicere ius populis, iniuſtaque tollere facta:*

Id omnium paene gentium annalibus luculenter confirmatur. Apud Hebraeos a Moſis et Ioſue exceſſu pari poteſtate ſequuti ſunt Ivdices, qui, quum ob eminens, quo gaudebant, imperium a Iosepho (*g*) μονάρχαι vocentur, et ab edicendi poteſtate, ex Cvnaei (*h*) ſententia, recte dictatores ſaltem dici potuiſſent, quin duplicem illam poteſtatem ducendi et iudicandi diuinitus eſſent conſequuti, tamen non a ducatu dvces, ſed a iudicando, tanquam praecipua et potiore poteſtatis ſuae parte, ivdices vocari maluerunt (*i*). Ex quo deinde, remoto hoſtili metu, corruptiſque per ſecundas res conſiliis, regium nomen deſiderare coepit populus: ipſi quoque Reges adeo non putarunt infra maieſtatem ſuam eſſe, ius dicere, cauſſaſque ciuium cognoſcere, vt potius inter praecipua eorum munera eſſet, domi iudicare, bellaque foris adminiſtrare, ceu pluribus demonſtrarunt Car. Sigon. (*k*) et Gvil.

(a) Thomaſ. *Diſſ. de iuriſdict. et magiſtr. differens. ſecundum mores Germ.* Hal. MDCCIII.
(b) Hert. *de conſultat. leg. et iudic. in ſpecial. imp. Rom. Germ. rebuspublicis Opuſc. Vol. I. Tom. II. p.* 406.
(c) Gebauer *Comment. de iuriſdict.*
(d) *Diſſ. de orig. et ind. iuriſd. patrim.*
(e) *Elem. iur. Germ. Lib.* III. §. I. *ſequ.*
(f) Heſiod. *Theogon. v.* 88.
(g) Ioſeph. *Antiqu. Iud. Lib.* XI. *Cap.* IIII. §. VIII.
(h) Petr. Cun. *de republ. Hebr. Lib.* I. *Cap.* XII.
(i) Car. Sigon. *de republ. Hebr. Lib.* VII. *Cap.* II. *p.* 713.
(k) Sigon. *ibid. Cap.* IIII. *p.* 727.

Gvil. Schickardvs (*l*). Sic et apud Carthaginenſes magiſtratus, penes quos ſumma rerum erat, svffetes, voce Hebraea et Punica, quae *iudices* denotabat, dicebantur, eiuſque dignitatis vocabulum et aliis ciuitatibus Africanis erat familiare (*m*), quum tamen *Suffetes* iſti Carthaginienſium vere ſupremum in republica magiſtratum gererent (*n*), ac proinde a ſcriptoribus Romanis modo *Dictatores* (*o*), modo *Conſules* (*p*), modo *Reges* (*q*), adpellentur. Omitto reges Perſarum (*r*), Medorum (*s*), Macedonum (*t*), quos praeter reliqua munera regia etiam iuri dicundo vacaſſe, nauataque hac reipublicae opera, incredibilem ſibi laudem peperiſſe, notum peruulgatumque eſt. Nec aliter Romani, apud quos, teſte Dionysio Halicarnassensi (*u*), initio reges τῶν ἀδικημάτων μέγιστα, *grauiſſima delicta*, ipſi iudicare, leuiora ſenatoribus permittere ſolebant: poſtea vero conſules eadem iuris dicundi poteſtate vtebantur (*x*), donec, multiplicatis negotiis, plures crearentur magiſtratus, qui iuri dicundo in vrbe et prouinciis praeeſent. At ne regibus quidem ſolis ius illud animaduertendi in facinoroſos homines relinquendum putabant Romani, ſed, quoties de capite ciuis Romani quaerebatur, prouocatio erat ad populum. Quod quum primus ſub Tullo Hoſtilio rege feciſſet Horatius, tum primum populum Romanum τῆς θανατηφόρου κρίσεως κύριον, *iudiciorum capitalium dominum* factum eſſe, obſeruat Dionisivs (*y*). Et hic mos ad poſteros manſit. Quamuis enim omnia iura inſigniaque regum tenerent conſules (*z*): non tamen iniuſſu populi iis in caput ciuis Romani licebat animaduertere (*a*), niſi ea poteſtas illis in re trepida daretur ſenatus conſulto illo celeberrimo (*b*): darent coss. operam, ne qvid resp. detrimenti caperet. Quin tantum abeſt, vt Romani vlli magiſtratui illud abſolutum merumque imperium conceſſerint, vt, quum initio Dictatores eam poteſtatem in maximis reipub. periculis conſequerentur (*c*), mox lege Valeria cautum ſit, ne vllus magiſtratus, ac ne Dictator quidem, ſine prouocatione, in vrbe eſſet (*d*).

§. III.

(l) Schickard. *de iure regio Hebr.* Cap. IIII. *theor* XIIII. *p.* 240. *ſequ.*

(m) Selden. *de Synedr. Hebr. Lib.* I. *Cap.* XIIII. *p.* 410. Reineſ. *Inſcript. Claſſ. VII. n.* 17. *p.* 477. Vaillant. *Numiſm. imp. aen. in colon. Lat. tur. p.* 72. *et* 130. *Tomo* I.

(n) Liu. *Lib. XXVIII. Cap. XXXVII.*

(o) Gell. *Noct. Attic. Lib. X. Cap. XXIIII.*

(p) Liu. *Lib. XXX. Cap. VII.*

(q) Ariſtot. *Polit. Lib.* II *Cap.* VIIII. Polyb. *Hiſt. Lib. VI. Cap.* XXXXVIIII. Corn. Nep. *Hannib. Cap.* IIII.

(r) Ioſeph *Antiqu. Iudaic. Lib.* XI. *Cap.* III. Briſſon. *de regno Perſ. Lib.* I. §. CXXVII. *p.* 181.

(s) Herodot. *Lib. I. p.* 26. *ſequ.*

(t) Liu. *Lib. XXXI. Cap. XX.* Io. Andr. Schmied. *de regno Maced. Part.* I. §. 20. *p* 41.

(u) Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib.* II. *p.* 87. *et Lib. X. p.* 627.

(x) Dionyſ. *ibid. p.* 627.

(y) Idem *Lib.* III. *p.* 159. Liu. *Lib.* I. *Cap. XXVI.*

(z) Liu. *Lib.* II. *Cap.* I. *et Lib.* IIII. *Cap.* III.

(a) *L.* 2. §. 16. *D. de orig. iur.*

(b) Cicero *Catilinar.* I. *Cap. V.* Salluſt. *Catilin. Cap.* XXVIIII.

(c) Liu. *Lib.* II. *Cap. XVIII. l.* 2. §. 18. *D. de orig. iur.*

(d) Plutarch. *Poplic. p.* 102. *ſeqq.*

Digitized by Google

§. III.

Idque et apud veteres Germanos obtinuit.

Nec in vetere Germania alia iuriſdictionis faciem deprehendimus. Vbi enim populare erat imperium, quod pleriſque Germaniae gentibus placuiſſe nouimus: ibi in conciliis *eligebantur* PRINCIPES, *qui ius per pagos vicoſque redderent, iiſque certi ex plebe comites, conſilium ſimul et auctoritas, aderant* (e). Quare eo tempore nulla alia erat iuriſdictio, quam quae principibus illis, quos CAESAR (f) *maiores natu*, DIO CASSIVS (g) *πρεσβυτέρους*, ſeniores, id eſt, *canos, grauen* vel *grafen* vocat, iure magiſtratus competebat, quamque cum ipſis eorum perſonis expiraſſe, vel ex eo patet, quod populi ſuffragiis electi dicantur. Attamen non omnem iuris dicundi poteſtatem in hos principes vel comites transtulerant Germani, ſed vniuerſo populo reſeruauerant iudicia publica maioris momenti. Et hinc, teſte TACITO (h), *licebat etiam apud* CONCILIVM, (id eſt, coram populo) *accuſare, et diſcrimen capitis intendere*: nec dubium eſt, quin ius prouocandi ad concilium fuerit illis, qui, ſe iniqua ſententia a principibus illis oppreſſos eſſe, conquererentur. Et haec iuriſdictionis Germanicae facies eadem manſit medio aeuo, cum apud gentes, quae in Romanorum prouinciis noua ſibi regna quaeſiuerant, tum in ipſa Germania. Apud Wiſigothos enim ius per pagos et vrbes dicebant *Comites* (i), et, qui iis ſuberant, *thiuphadi*, *defenſores*, *pacis adſertores*, *villici* et *ſaiones* (k): nec minus illa Comitum iuriſdictio apud Burgundiones (l), et Francos (m) obtinuit, quamuis apud hos in cauſſis quibuſdam miſſi dominici (n), in aliis comites palatini (o), in aliis ipſi reges adpellarentur (p): quaedam maiores, et ad rempublicam pertinentes, in ipſis totius populi comitiis decidi ſolerent (q). Itaque iuriſdictio his quoque temporibus fere erat perſonalis, et a comitibus, vicecomitibus, aliiſque magiſtratibus, quos reges certis pagis, vrbibus et vicis praefecerant, iure magiſtratus adminiſtrabatur. Quod adeo verum eſt, vt ducatus et comitatus ad certum tempus datos (r), eoſdem male rem gerentibus pro lubitu ademtos (s), nec filiis eorum, ſi aliter viſum eſſet regibus, conceſſos eſſe, animaduertamus (t), idque luculenter demonſtrarit ANT. DADINVS ALTESERRA (u). Quae ſane omnia argumento ſunt, iuriſdictionem ſuam fiducia-

(e) Tacit. *de morib. Germ. Cap.* XII. Iul. Caeſ. *de bello Gall. Lib. VI. Cap.* XXIII.

(f) Caeſ. *de bello Gall. Lib.* IIII. *Cap.* XIII.

(g) Dio Caſſ. *Lib.* XXXVIIII. *p.* 113.

(h) Tacit. *de morib. Germ. Cap.* XII.

(i) Lex Wiſigoth. *Lib.* II. *Tit.* I. §. 14.

(k) Lex Wiſig. *Lib.* VIIII. *Tit.* II. §. I. *tit.* I. §. 26. *Lib. VI. tit.* I. §. I. *Lib.* II. *tit.* I. §. 16. 17. *et* 25.

(l) Lex Burgund. *addit.* II. §. 10.

(m) Ill. Praeſid. *Elem. iur. Germ. Lib.* III. §. XVIII. *ſequ. p.* 308. *Tomo* II.

(n) Idem *ibid.* §. XXVI. *ſequ.*

(o) Idem §. XVII.

(p) Idem §. LXXXXIII.

(q) Idem *ibid.* §. XVI.

(r) Greg. Turon. *Hiſt. Lib. V, Cap.* XIIII.

(s) Aimoni. *Contin. Lib. V. Cap.* III.

(t) Idem *Lib. V. Cap.* XXVII. *et* XXXVII.

(u) Alteſerra *de Duc. et Comit. Aquitan. Lib.* I. *Cap. V. p.* 23. *ſequ.*

Digitized by Google

duciario tantum iure poſſediſſe comites, et hinc neminem horum illam iuris dicundi poteſtatem tamquam rem, quae in bonis eſſet, aliis vel vendere, vel locare potuiſſe. Saltem in antiquioris aeui monumentis huiuſmodi contractus nec vola occurrit, nec veſtigium, et in precepto Caroli M. Regis, anno DCCLXXXVIIII. pro Truttmanno, Comite, edito, quod poſt MEIBOMIVM (*u*) edidit STEPH. BALVZIVS (*x*), nihil permittitur Truttmanno, quam vt in parte Saxoniae Comes ſit, et *reſideat in curte ad campos, in mallo publico, ad vniuerſorum cauſſas audiendas, vel recta iudicia terminanda*, nec quidquam in eo praecepto occurrit, ex quo colligere liceat, ei iuriſdictionem veluti in patrimonium datam eſſe.

§. IIII.

Cur mutatio paullatim facta ſit iuriſdictionis Germanicae?

Veriſſimum tamen videtur, quod iam ab HERTIO (*y*), et eruditiſſimo ALTESERRA (*z*) obſeruatum eſt, ſub ipſis Francorum regibus ſtirpis Merouingicae, tum ducatus quoſdam, tum comitatus fieri coepiſſe hereditarios, eoque factum eſſe, vt hi iuris dicundi poteſtatem veluti in bonis habere, non eam regum nomine adminiſtrare, ſibi viderentur. Sane enim non ſolum principes et comites, ex eo tempore, ab ipſis imperatoribus et regibus totis prouinciis et terrarum tractibus, cum omni banno et iuriſdictione, donatos eſſe, animaduertimus, verum etiam epiſcopos, praelatos, monaſteria, et ciuitates: adeo vt ſaepe diplomatibus exprimatur, donatariis *ius fore, in illis fundis* FREDA *exigendi*, MANSIONESQVE *faciendi* (*a*): *nullum iudicem publicum ibidem ad* CAVSSAS AVDIENDAS, *aut* FREDA *exactanda*, *vel* FIDEIVSSORES *tollendos*, *nec homines tam ingenuos, quam et ſeruientes, qui ſuper terras ſuas commanent*, DISTRINGENDOS, *nec vllas* REDHIBITIONES *requirendas vel exactandas, indiciaria poteſtate ingredi praeſumarum* (*b*): praedia monaſterium poſſeſſorum, *cum waſtinis, moris, humido, ſicco*, ALTO, BASSO (*c*): cum BANNO et CIPPO (*d*): *nec ſe nec quemquam imperatorem, aut regem, aut comitem, aut regium exactorem, ſiue ex imperiali, ſiue ex propria auctoritate quidquam ibi* ORDINANDI, *aut* EXIGENDI *habiturum poteſtatem* (*e*): *nullum iudicem publicum in eorum hominibus*

[u] Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* I. *p.* 689.

(x) Steph. Baluz. *Capitular.* Tom. I. *p.* 250.

(y) Hert. *de orig. et progr. ſpecial. Rom. Germ. Imp. rerump.* §. IIII.

(z) Alteſerra *de Duc. et Comit. Aquitan. ibid.*

[a] *Charta Childerici II. Reg. circa annum* DCLX. *apud* Miraeum *Diplom. Belg. Lib.* I. *Cap.* III.

(b) *Diploma Theoderici II. ann.* DCCXXII. *ibid. Cap. VI. Ludouici Pii anno* DCCCXV. *ibid. Cap. X. et de anno* DCCCXXI. *apud* Bruſch. *de Monaſter. p. 66. Diplom. Caroli Craſſi ann.* DCCCLXXXVII. *apud* Schaten. *Annal. Paderb. Lib.* III. *p.* 199.

(c) *Diplom. Hildeſundis ann.* DCCCCLXXXXII. *apud* Mir. *ibid. Cap.* XXIIII.

(d) *Diplom. Lotharii Imp. ann.* DCCCXXXXV. *apud* Lunig. *Reichsarchiu. Part.* II. *Cap. IV. tit. Straſburg. p.* 867. *ſequ.*

(e) *Diploma Caroli Craſſi ann.* DCCCLXXXVI. *apud* Gewold. *ad* Hund. *Metrop. Saliſb. Tom.* III. *p.* 1.

Digitized by Google

habiturum DITIONEM (*f*): fundum donatario ceſſurum *cum omni integritate*, REGIMINE et BANNO (*g*): et quae ſunt huius generis formulae aliae. Has enim tantum ex primae et ſecundae ſtirpis regum Francorum variis chartis et diplomatibus excerpſimus, vt inde adpareat, quam mature in Germania viciniſque prouinciis, iurisdictio, antea tantum iure magiſtratus competens, in bonis et patrimonio ducum, comitum, epiſcoporum, monaſteriorum, ciuitatum eſſe coeperit. Poſtea huiuſmodi donationum et conceſſionum numerum in immenſum auctum eſſe deprehendimus, ſub imperatoribus regibuſque Saxonicis, Franconicis, Sueuis, qui ſaepiſſime praedia, maiorum exemplo, principibus, et eccleſiis donant *cum omni* IVSTITIA *et cenſu* (*h*): *cum tali* DISTRICTIONE *et iure*, *ſicut hactenus ad imperialem pertinuit poteſtatem* (*i*): *omni* IVDICIARIA POTESTATE *remota* (*k*); *cum omni publicae rei* DISTRICTV (*l*): ita *vt nemo ad* CAVSSAS AVDIENDAS, *vel* AD FREDA *aut* BANNA *exigenda*, *aut aliqua* DISTRICTIONIS *negotia ſuper homines tam ingenuos*, *quam ſeruos*, *in eis praediis manentes*, *exercenda futuris temporibus ingredi audeat*, *remota* TOTIVS IVDICIARIAE POTESTATIS *inquietudine* (*m*). Qua liberalitate factum eſt paullatim, vt omnes non modo principes ac comites, verum etiam epiſcopi, abbates, praepoſiti, iurisdictionem intra limites ſuos in patrimonio haberent. Ciuitates quoque et vrbes, quarum decuriones initio nulla iuris dicundi gaudebant poteſtate, ſed res duntaxat, ad decus et ſalutem ciuitatum ſuarum pertinentes, curabant, hanc quoque praerogatiuam modo Imperatorum, Principumque priuilegiis, modo aliis titulis, in primis emti venditi, ſubinde adquiſiuerunt, eaque re effectum eſt, vt ciuibus paſſim non amplius comites, aduocati, ſculteti et ſcabini, a Principe conſtituti, penes quos antea id ius fuerat, ſed ipſi decuriones, vel delegati ex iis iudices, ius dicerent (*n*). Denique quod ad praediorum poſſeſſores attinet, illis iam inde ab antiquiſſimis temporibus ex iuris Germanici principiis competebat poteſtas herilis in homines proprios (*o*), cum iure, eorum controuerſias definiendi, coercendique immorigeros et facinoroſos coniuncta (*p*). Quod quum poſſeſſores illi paullatim facerent cauſſa cognita, ne quod olim de maioribus noſtris ſcripſerat TACITVS, *ira magis et impetu*, *quam diſciplina*, *occidere* viderentur: facile illa poteſtas iurisdictionis cuiuſdam χῆμα paul-

(*f*) *Diplom. Zwenteboldi Regis Lotharing. ann.* DCCCLXXXXVIIII. *in Monim. Paderb. p.* 42.

(*g*) Lunig *Reichs-arch. Part.* III. *Cap.* VI. *tit.* V. *Emmeran. p.* 648. Gewold. *ad* Hund. *Metrop. Saliſb. Tom.* II. *p.* 372.

[h] *Dipl. Ottonis M. an.* DCCCCLVIIII. *apud* Sagittar. *Antiqu. Magd.* §. LXVIIII. *p.* 36.

(*i*) Lunig. *Spicil. Eccleſ. Cap.* IIII. *tit. Chur. p.* 154.

[*k*] *Dipl. Ottonis* III. *apud* Lindenbr. *Priuil. Hamb. eccleſ. n.* XIII. *p.* 133.

[l] *Diploma Ottonis* III. *anno* DCCCCLXXXXVIIII. *apud* Gewold. ad Hund. *Metrop. Saliſb. p.* 242.

[m] *Dipl. Henrici* II. *apud* Lunig. *Part.* II. *Spicil. eccleſ. tit. Lutticb. p.* 461.

(n) Ill. Praeſes *Elem. iur. Germ. Lib.* I. §. CIIII. CVIIII. *et* CXIII.

(o) Ill. Praeſes *Diſſert. de origine et indole iurisdiction. patrim.*

[p] Tacit. *de Morib. Germ. Cap.* XXV. Herm. Adolph. Meinders *de iurisd. colon. praediar. et infer. p.* 61. *ſeqq.*

paullatim induit, quam deinde a feudorum dominis inueſtiturae iuriſdictionem illam praedialem deberi exiſtimant, vel id argumento eſt, quod in allodialibus praediis non minus, quam in feudalibus, eam a dominis explicari animaduertamus (q) idque non modo ex charta Ruperti Caeſaris apud SCHILTERVM (r) ſolide probauerit doctiſſimus FRANCKENSTEINIVS (s), ſed et ex multo antiquiore Hildeſundis Comitis Stryenſis diplomate, quippe anno DCCCCLXXXXII. ſcripto, poſſit demonſtrari (t). Ibi enim matrona illa, pietatis in Deum ſtudioſiſſima, *amicos ſibi factura in mammona iniquitatis, ad eccleſiam* Thorenſem, a ſe conditam, *attuliſſe ſe*, ait, ALLODIVM *ſuum, quod in terra ſua de Stryen glorioſus Rex, Zuentiboldus olim perdonauerit, cum* ALTO *et* BASSO. En ergo iuriſdictionem *altam* et *baſſam*, a femina, et quidem, non in feudo, ſed in allodio ſuo, monaſterio Thorenſi cum ipſis praediis ceſſam, quam ſane non iure fiduciario et clientelari, ſed tamquam propriam, exercuerat, nec ſine domini directi conſenſu alienare potuiſſet vna cum praediis, ſi eam iure feudi habuiſſet. Sed et in ducatu Bremenſi equeſtris nobilitatis viri iuriſdictionem etiam criminalem in praediis ſuis allodialibus exercere, iam dudum obſeruauit Io. A RHODE, Archiepiſ. Bremenſis, apud LEIBNITIVM (u). Atque ita factum eſt, vt omnis fere iuriſdictio in Germania facta ſit patrimonialis, eamque hodie et principes comiteſque, et praelati, et eccleſiae, et academiae et ciuitates, et equeſtris nobilitatis viri iure fere proprio explicent, aliiſque explicandam cedant, tamquam rem, in bonis ſuis vel patrimonio conſtitutam. Quin ex quo ius circa ſacra ad principes ordineſque imperii proteſtantes poſtliminio veluti rediit: hi ipſam quoque iuriſdictionem eccleſiaſticam, tamquam partem ſuperioritatis territorialis, in patrimonio habere (v), eamque aliis, non obſtante iure canonico (w), eodem iure cedere poſſe videntur, idque exemplo iudiciorum eccleſiaſticorum inferiorum, ciuitatibus etiam quibuſdam municipalibus et vaſallis primi ordinis conceſſorum (x), non inſcite probat laudatiſſimus FRANCKENSTEINIVS (y).

§. V.

Quum ergo hodie iuriſdictio tantum non omnis in patrimonio, ac proinde in commercio ſit: quis dubitet, quaeſo, quin eadem et locari conduci poſſit? Et quidem, quum iure Romano permultum inter iuriſdictionem atque imperium intereſſet, tale vero diſcrimen ignorent Hodie ergo illa locari poteſt.

Ttt 2 Ger-

[q] Gundl. Πρώτ. *Digeſt. p.* 149.

(r) Schilter. *ad ius feud. Alamann.* Cap. XXXXII. §. XXVIIII.

(s) Franckenſtein *diſſ. de locat. iuriſd. Cap.* I. §. *V. p.* 5.

[t] Miraeus *Diplom. Belg. Lib.* I. *Cap.* XXIIII. *p.* 146. *edit. Fopp.*

(u) Leibnit. *Script. rer. Brunſuic. Tom.* II. *p.* 272.

(v) Inſtrum. Pac. Oſnabr. *art. V.* §. 3. *et Art.* VIII. §. I.

(w) *Cap.* 1. *et* 2. *X. ne praelati vices ſuas ſub ann. cenſ.*

[x] Dondorff. *de iuriſd. eccl. Cap.* III. §. *XI.* Seckend. *Furſten-Staat: Part.* II. *Cap.* XI. §. III.

(y) Franckenſtein. *ibid.* §. VI. *p.* 7.

Digitized by Google

Germani, quibus IVRISDICTIO eſt *omnis poteſtas cauſſas ſubditorum, tum ciuiles, tum criminales cognoſcendi, ſententiis finiendi, easque demum ſententias exſequutioni mandandi, quin et actus omnes, qui ſine iudicum auctoritate non conſiſtunt, confirmandi, ratoſque habendi, iure dominii competens*: conſequens eſt, vt omnem hanc quam quis in patrimonio habet, iuriſdictionem, ſiue ciuilem, ſiue criminalem, ſiue ſaecularem, ſiue eccleſiaſticam, locare poſſit aliis. Quamuis enim non ſemper e republica ſit, huiusmodi contractus iniri, et conductores huiusmodi plerumque id agant tantum, vt ex iuriſdictione non modo penſionem corradant, ſed et lucrum quam vberrimum capiant, non vt ius ea, qua par erat, religione reddant (z): ipſa tamen haec locatio iuris Germanici principiis non refragatur, maxime quum apud nos domini iuriſdictionis, non modo ſportulas, ſed et mulctarum partem, cenſumque iuriſdictionis, tamquam iuriſdictionis fructus capiant, adeoque cum vtilitate conductoris coniuncta eſſe poſſit eius conductio, et proinde nulla ſubſit ratio, cur ſubſiſtere non poſſit, aut naturae locationis conductionis refragari videatur hic contractus, ſiue ſeorſum, ſiue cum ipſo praedio locetur iurisdictio.

§. VI.

Tum vna cum praedio, tum ſeorſum.

Obiici equidem poſſet, alias locari conduci non poſſe iura, certis rebus ac praediis inhaerentia, niſi vna cum ipſis rebus ac praediis. VLPIANVM (a) enim diſerte ſcribere: *Locare ſeruitutem nemo poteſt*, et, locato tamen praedio, conductorem etiam ſeruitute vti poſſe, indubii iuris eſſe (b). Deinde eodem fere modo ipſum ius pontificium ius patronatus ſeorſum vendi, locari, vel *ad firmam dari* non pati (c), nec tamen prohibere, quo minus, praedio vendito, vel locato, ab emtore vel conductore exerceatur (d). Et tamen de iuriſdictione nullum dubium eſt, quin ea non modo cum praedio, cui inhaeret, verum etiam ſeorſum locari poſſit. Rationes enim illae, ob quas ſeruitutes praediales et ius patronatus locari nequeant, plane non quadrant iuriſdictionis patrimonialis, qualem adhuc in Germania vidimus, indoli. Seruitutes ideo ſeorſum locari non poſſunt, quod ita inhaerent praediis, vt ſine illis non intelligantur (e). At ſine praedio recte non modo intelligitur, ſed et explicatur iuriſdictio, vſumque praeſtat conductori, etiamſi is praedium non conduxerit. Deinde quod ad ius patronatus attinet, illius venditio vel locatio ſeparata ſimoniae crimen inuoluere videtur iuris canonici interpretibus (f), ac proinde ſollicite cauendum monent, ne in venditione vel locatione praedii, in aeſtimationem ſimul veniat ius illud patronatus (g), ipſamque non modo

(z) Ian. Langl. *Otium Semeſtr. Lib.* VI. *Cap.* I. *p m.* 254. Ill. Bohmer. *Ius Eccleſ. Proteſt. Lib. V. Tit.* IIII. §. III.

(a) *L.* 44. *D. locat. cond.*

(b) Brunnem. *ad d. l.* 44. *p.* 622.

(c) *Cap.* 16. *X. de iure patron.*

(d) *Cap.* 13. *X. de locat.*

(e) §. 3. *Inſt. de ſeru. ruſt. vel vrb. praed.*

(f) Suarez. *de Simonia Lib.* IIII. *Cap.* XXVIII.

(g) Zoeſ. *Comment. Decretal. Lib.* III. *tit.* XXXVIII. §. XX.

modo iuris adquiſiti iacturam minantur conductoribus, hoc modo contrahentibus (*h*), verum etiam excommunicationis et interdicti poenis ex CONCILII TRIDENTINI decretis (*i*) eum coercendum eſſe, edicunt. Enimuero ne id quidem fulmen pertimeſcendum eſt iis, qui iuriſdictionem locati titulo alteri ad tempus cedunt. Non enim rem ſacram vel eccleſiaſticam locant, ſed ſuam: nec alteri pro certa mercede concedunt poteſtatem Eccleſiae praeficiendi rectores et miniſtros, ſed ius dicendi ſubditis, quae poteſtas, quum per ſe ſit in commercio, et a conductore aeque prudenter ac religioſe, quam ab ipſo iuriſdictionis domino, explicari poſſit, immo potius ille aliquando ad eam rem magis, quam hic, idoneus videatur, nulla ratio eſt, cur haec eum contractum reſpuat, niſi ſimul locetur praedium.

§. VII.

Et huiuſmodi ſane locationum, cum vrbibus, tum priuatis, factarum, exempla exſtant quam plurima, quorum aliqua ex WECKIO (*k*), MVLLERO (*l*), KRESSIO (*m*) aliiſque attulit doctiſſimus FRANCKENSTEINIVS (*n*). Et notum eſt aliunde, vrbes municipales pleraſque iuriſdictionem, ſaltem ſuperiorem, titulo vel locationis, vel pignoris, vel emtionis exercere, quod et de Serueſta ſua ex ipſis monimentis authenticis obſeruauit IO. CHRIST. BEKMANNVS (*o*). In eo tamen aliqua differentia eſt, quod locatio iſta aliquando ad certum, aliquando in longum tempus, aliquando irreuocabiliter, aliquando, quoad placuerit, facta legitur. Vnde variae locationum ſpecies, *Zeit-Pacht*, *Erb-Pacht*, *willkuhrlicher Pacht*, *Beſtatung auf lange Zeit*, qualis vere etiam fuit *datio vel conceſſio ad firmam*, cuius mentio fit in iure canonico (*p*). Quamuis enim viri docti non ſine aliqua veriſimilitudinis ſpecie hoc vocabulum explicandum exiſtiment ex dialecto Anglo-Saxonica, illudque vel a vocabulo *feo*, quod idem ac merces (*q*), vel a *firma*, quod conuiuium ſignificet (*r*), vel, quod nuper IO. GE. ESTOR (*s*) ſuſpicatus eſt, a nomine *farm*, quod Anglo-Saxonibus *praedium* notat, deriuent: vereor tamen, vt iuſtas habeant eius peregrinae originis cauſſas. Quas enim vulgo adferunt, Anglicanos ſcriptores fere ſolos hac loquutione vti, capitaque iuris canonici, in quibus *firmae* fiat mentio, ex epiſtolis ad epiſcopos et praelatos Anglicanos eſſe depromta, non admodum ſolidae videntur. Nam primo

Itemque ſiue in longum, ſiue ad breue tempus.

Quid ſit ad firmam dare?

(h) *Cap. 6. X. de iure patron.*
(i) Concil. Trident. *Seſſ. XXV. Cap.* VIII. *de reformat.*
(k) Weck. *Dresd. Part.* I. *tit.* IIII.
(l) Muller. *Annal. Sax. p.* 13. 23. 40.
(m) Kreſſ. *ad conſtit. crim. art.* II. §. XV.
(n) Franckenſtein *de locat. iuriſd. Cap.* I. §. XII.
(o) Beckm. *Hiſt. Anhalt. Part.* III. *p.* 273. *ſequ.*
(p) *Cap.* 2. *X. de locat. conduct. Cap.* 24. *X. de decim. Cap.* 7. *X. de iure patron. Cap.* 6. *X. ne cler. vel monachi. Clement vn. de exceſſ. praelat.*
(q) Innoc. Ciron. *ad Cap.* 2. *X. de locat. conduct.*
(r) Car. du Freſne *Gloſſ. med. et inf. Latin. Tom.* II. *p.* 445.
(s) Eſtor *kleine ſchrifften Part.* I. *Opuſc.* IIII. *p.* 159.

primo eodem ſenſu hanc loquutionem in variis ſcriptoribus Francicis occurrere, multis exemplis probarunt eruditiſſimi, qui nouam Gloſſarii Congiani editionem curarunt, congregationis S. Mauri BENEDICTINI (t). Et exſtat praeterea diploma Belgicum apud MIRAEVM (u), in quo memoratur *firma ſiue canon annuatim ſoluendus*. Nec magis verum eſt, capitula illa ſeu epiſtolas Pontificis, in quibus mentio fit dationis ad firmam, tantum ad Epiſcopos vel praelatos Anglicanos pertinere. Nam *cap.* 24. *X. de decim.* INNOCENTIVS Papa III. reſcribit Piſtorienſi Epiſcopo, adeoque Italo. *Clementina* etiam *Frequens de exceſſ. praelat.* plane nihil commune habet cum rebus Anglicanis. Denique quamuis vulgatae editiones pleraeque inſcriptionem *cap.* 2. *X. de loc. et cond.* ita corruptam ſiſtant: *Innocentius III. abbati et conuentui S. Petri Praetel. London. dioeceſ.* in Collectione tamen Cironiana ſinceriore legitur: *Honorius III. abbati et conuentui S. Petri de Pratellis* (x), *Luxou. dioeceſis*: quod Monaſterium Gallicanum prolixe deſcribunt Fratres SAMMARTHANI (y). Quamobrem quum id vocabulum gentibus tantum non omnibus medio aeuo commune fuerit, nihilque adeo nos cogat eius originem ab Anglo-Saxonibus petere: quid obſtat, quaeſo, quo minus ſuffragemur CVIACIO (z), id vocabulum Latinum eſſe ſuſpicanti? Quod Germani eſt *beſtaten*, id medio illo ac ſemibarbaro aeuo erat *firmare* (a), vel *ad firmam* ſcilicet penſionem, *dare*, id eſt ſub firma et fixa mercede vel vectigali locare. Vere ergo Latinum eſt vocabulum, quamuis more illius ſaeculi, aliam plane ac veteribus latinis inauditam notionem induerit. Et profecto, qui talia in cadentis Latinitatis ſcriptoribus nunquam animaduertit (b), eum ego plane hoſpitem in his ſcriptoribus dixerim.

§. VIII.

An etiam quae non eſt fructuoſa?

Locari ergo hodie poteſt omnis iuriſdictio, quae quodammodo fructuoſa eſt, et quidem etiam ſeorſum: ſi qua vero nihil vtilitatis adfert conductori, locari quidem poterit, at non niſi vna cum praedio, et tamquam eius acceſſorium. Neque enim, vti iam dixi, quiſquam mercede conducere volet aliquid, quod nullam ſibi adferat vtilitatem, et oneri magis, quam commodo, ſit futurum. Hinc in patria mea locatur iuriſdictio, praefecturis Regiis inhaerens, ſed una cum praefecturis, nec aliter facile conductorem inventura, ex quo REX potentiſſimus, incomparabili exemplo, ſportulas vllas a ruſticis ſuis exigi, vel mulctas illis delinquentibus irrogari longe clementiſſime vetuit, eaque de re ita reſcripſit praefectis ſuis: *Wir haben allergnaedigſt reſolui-*

(t) Tom. III. p. 512. ſequ.
(u) Miraeus *Dipl. Belg. Tomo* I. *p.* 680.
(x) Cuiac. *ad Cap.* 2. *X. de locat.* *Tom. VI. Op. p.* 1026. *ſequ.* Gonzal. Tellez *Not. in Decretal. Tom.* III. *Part.* I. *p.* 326.
(y) Sammarth. *Gall. Chriſtian. Tom.* IIII. *p.* 256.
(z) Cuiac. *ibid. p.* 1027.
(a) Martene *Anecdot. Tom.* IIII. *p.* 1124.
(b) Vid. Ger. Io. Voſſ. *de vit. et gloſſem. ſerm. toto Libro* VI.

ſoluiret, daſz unſere immediat bauerliche unterthanen allhier im gantzen lande bey ihren proceſſen weiter keine ſportuln mehr entrichten, ſondern ſie dauon gantz frey ſeyn, und die iuſtitz ihnen ohne alle dauon entrichtende gebuhren adminiſtriret werden ſolle. Wir haben auch gut geſunden, daſz ermeldte unſere baurliche unterthanen, wann ſie etwas verbrechen, nicht mehr an gelde, ſondern lieber am leibe geſtraffet werden ſollen. Darnach ihr euch denn gebuhrend zu achten habt. Daran geſchiehet unſer gnadig ſter Wille. Koenigsberg d. 26. Mart. 1721. Ita vero locari poteſt apud nos iuriſdictio cum praefecturis, quum reliquorum prouentuum vbertas illius veluti ſterilitatem quodammodo penſet: at fieri non poteſt, vt in aeſtimationem, cuius alias modum fuſe ſatis tradidit Graſsivs (*c*), veniat, multo minus, vt ſeorſum locetur. Contra vtrumque fieri poſſe, et fieri quotidie, quoties fructuoſa eſt iuriſdictio, nemo non intelligit. Quamobrem ea in re nec quidquam diſcriminis eſt inter *iuriſdictionem* et *imperium merum*, *ordinariam* et *extraordinariam*, *voluntariam* et *contentioſam*. Quum enim maiores noſtri numquam putarint, imperium merum, quod Rom. vocabant, iuriſdictionem extraordinariam et voluntariam non eſſe poſſe in patrimonio, ſed haec omnia ſpeciali lege eſſe demandanda: numquam dubitatum eſt, ad conductorem iuriſdictionis tranſire etiam iura quaeſtiones habendi de facinoroſis hominibus, tutores dandi, decreta ſuper alienatione fundorum minoris interponendi, adoptiones confirmandi, et quae ſunt huius generis alia. Tantum enim abeſt, vt vel hos actus, vel ipſum imperium merum, a iuriſdictione ſeiunxerint Germani, vt iam pridem obſeruauerit celeberrimus Thomasivs (*d*), iuriſdictionem apud eos primario conſtitiſſe in coercitione criminum, cauſſarumque ciuilium diiudicationem partem veluti acceſſoriam fuiſſe iuriſdictionis criminalis.

§. VIIII.

An et criminalis, extraordinaria et voluntaria?

Enimuero quum ſemper iuriſdictionem ipſam in SVPERIOREM, ALTAM, CRIMINALEM, et INFERIOREM, BASSAM, CIVILEM, vel, vti Germani loquebant in *Vngericht*, vnde *Gerichte* (*e*) diſtinxerint: et hinc paſſim in diplomatibus a iurisdictione ciuili diſcernatur *iuſtitia alta et maxima* (*f*), *altum iudicium* (*g*), *iudicium colli et manus* (*h*), *iudicium ſanguinis* (*i*), *pars iuriſdictionis, quae pro capitali reatu et pro effuſione ſanguinis competit* (*k*): accidit paullatim, vt qui-

(c) Graſſ. *de modo et iure taxandi iuriſdict. Part.* I. §. *VIIII.*

(d) Thomaſ. *de iuriſdict. et magiſtr. differ. ſecundum mor. Germ.* §. LII. *ſequ.*

(e) Kreſſ. *diſſ. de iuriſd. omnimoda. Helmſt.* MDCC.

(f) Miraeus *Dipl. Belg. Lib.* II. *Cap.* LXXXXV. *et Donat. Belg. Cap.* CVIII.

(g) Heda *de Epiſc. Vltraiect. p.* 334. Schaten *annal. Paderbor. Lib.* XI. *ad ann.* MCCLVI.

(h) Rango *Dipl. Pomer. p.* 179. Pertuch. *Chron. Port. Cap.* III. *p.* 131.

(i) Idem *Cap.* II. *p.* 65.

(k) *Diploma Dobrilug. apud perilluſtr.* de Ludewig. *Reliqu. MSC. Tom.* I. *pag.* 26. 29.

quidam vtramque iuriſdictionis ſpeciem, alii alterutram tantum, adquirerent et in bonis haberent. Ac proinde et hodie permultum intereſt, omnimoda quis iuriſdictione, an aliqua eius ſpecie, ſit praeditus, quod quomodo ex inueſtiturae litteris, vel ex verbis priuilegii colligendum ſit, iam alii oſtenderunt (*l*). Ex eo vero conſequitur, vt iuriſdictionis dominus non modo vtramque ſimul, ſed et alterutram ſolam immo et vtramque duobus ſeorſum poſſit elocare, ita, vt vnus conductor cauſſas ſubditorum ciuiles et pecuniarias cognoſcat et diiudicet; alter de criminibus habeat quaeſtiones. Quin non deſunt exempla, quod ne haec quidem tota aliis locetur, ſed locator ſibi aliqua, quae eo pertinent, e. g. exſequutionem reſeruet. Id vero hic praecipue monendum, pleriſque locis ad iuriſdictionem ciuilem referri ſolere etiam coercitionem criminum leuiorum, veluti in Saxonia (*m*) *haarrauffen, ſchlaege die nicht toedtlich ſind, noch laemde bringen, daraus auch keine wunde wird, als braun vnd blau, naſenbluthen, maulſchellen, zahnbluthen, ſo die nicht wackeln, auch andere blutkrunſten, mit naegeln gekratzt, oder ſonſten verletzt, daraus keine wunde noch laehmde erfolget, ſchlechtes luegen-ſtraffen, ſchlechte worte, die auſſerhalb hohen vnd befreyeten perſonen vnd oertern geſchehen, vnzuchtig, muthwillig geſchrey, meſſerzuge, wenn niemand dadurch beſchaediget wird, meſſer vnd verbothene waffen tragen, verbothene waaren feil haben, verbothene ſpiel ſpielen, deuben, die vnter drey ſchillingen, das iſt, weniger dann 4. groſchen werth ſeyn etc.* Quae etiam fere repetuntur in LEGIBVS PROV. MAGDEB. (*n*) niſi quod et furta minora pretio duorum imperialium, itemque damna, bonis illata, ad cognitionem iudicum inferiorum remittuntur. Alibi et alia delicta leuiora coercet iuriſdictionis ciuilis dominus (*o*), vt adeo ea in re maxime diſcrepent diuerſarum prouinciarum conſuetudines. Ex iis vero facile iam intelligitur, iurisdictione locata iis locis, in quibus coercitio leuiorum criminum pars iurisdictionis ciuilis eſt, eam etiam poteſtatem, niſi ſpeciatim excepta (*p*), ad conductorem merito deuolui.

§. X.

Quis eam poſſit locare? An et conductor eam alii ſublocare poſſit?

Quis iuriſdictionem LOCARE, quiſque eamdem conducere poſſit, ex iis, quae diximus, intellectu non difficile eſt. Locare eam poſſunt omnes, qui illam in bonis habent, ſiue principes, territoriumque domini, ſiue dynaſtae et nobiles. Quin quum conductor ea, que ipſe conduxit, alii ſublocare poſſit (*q*): non eſt dubium, quin, quod ad analogiam iuris attinet, ea non obſtet, quo minus ſublocari etiam

[l] Kreſſ. *Diſſ. de var. iuriſd. crim. in Germ. gener. Obſ. V.* §. VI.

[m] *Conſt. prou. ann.* MDLV. *tit. Was zu ober-nieder-oder erb-gericht gehoret.*

(n) Ord. polit. Magdeb. *Cap.* LVIII. §. III.

(o) Hahn. *ad Weſenb. Paratitla. Dig. Lib.* II. *tit.* I. *n.* VIII.

(p) *L.* 39. *D. de pactis. Conf.* Franckenſtein *Diſſert. de locat. iuriſd. Cap.* I. §. XV. *p.* 17. 18.

[q] *L.* 24. §. 1. *D. locat. conduct. l.* 6. *C. eod.*

etiam poſſit iuriſdictio. Sic ſane ſaepe contingit, vt viro rerum oeconomicarum peririſſimo, aſt tanto iuris imperitiori, praefectura quaedam vel praedium equeſtre vna cum iuriſdictione locetur. Hic, quum ipſe illam iuris dicundi poteſtatem explicare non poſſit, neceſſario tenetur alii iuriſperito, quem *iuſtitiarium* vocant, id negotii dare, vt iſte iudicandi munere fungatur. Quum vero mandare iuriſdictionem poſſit conductor: quidni et illam recte ſublocaret iuſtitiario? maxime quum ſubtile illud iureconſultorum Rom. diſcrimen inter res quae et mandari et locari, et quae mandari quidem, at locari non ſolent. (r), Germani in iuriſprudentiam ſuam numquam admiſerint, ac proinde res operaſque, locari apud Romanos non ſolitas, quotidie locare ſoleant, quin leges quaedam prouinciales (s) diſerte caueant, vt iuriſdictionis exercitium a dominis in alios penitus transferri poſſit. Enimuero quum prudenter moneat ALEXANDER Imp. (t) *neminem prohiberi rem, quam conduxerit, alii locare*, SI NON ALIVD CONVENERIT: ſublocationi iuriſdictionis non erit locus, ſi locator id fieri, in ipſo contractu prohibuerit. Vix autem prudentiae regulae permittunt, vt locator conductori poteſtatem ſublocandi faciat, quum vel ipſe perſonae induſtriam ac perititiam elegerit, vel iuris imperito iuriſdictionem ea lege locarit, vt eam per alium iuris peritiorem explicaret. Accedit, quod iuriſdictione alii homini imperito vel ſordido ſublocata, et hoc ſubconductore nundinationem inſtituente forenſe ſacroſanctumque iuris dicundi officium proſtituente, periculum non ſublocatoris, ſed domini ſit futurum, adeoque neminem tam ſtulte facturum credibile ſit, vt hanc ſublocationem permittat. Quamuis enim ſubconductor ſatis idoneam cautionem praeſtet: ea tamen non locatori, ſed conductori tantum prodeſt, quia res poſterioris conductoris dominio non obligantur (u). Et, ſi vel maxime ipſe conductor eo nomine ſatisdederit: ne ſic quidem ſatis proſpectum erit locatori, quia dominus, iuriſdictione ſua abuſus, eiuſdem priuatione puniri ſolet (v). Nec excuſabitur dominus, ſi culpam vel conductori, vel ſubconductori imputare velit, quia ipſe tamquam dominus, peccaſſe cenſebitur, ſi iuriſdictionem vel meliori non locauerit, vel eamdem cuilibet promiſcue paſſus ſit ſublocari, eaque inaduertentia atque oſcitatione ſua effecerit, vt quilibet aere ſuo ſibi comparare poſſet facultatem in vitam, famam, fortunaſque ſubditorum ſuorum pro lubitu graſſandi.

§. XI.

Sed et conducere iuriſdictionem poteſt, cuicumque alias res conducere licet, niſi vel legibus quis prohibeatur, vel honeſti ac decori regulae aliquem ad huiuſmodi conductionem admitti diſſuadeant. Hinc quemadmodum leges noſtrae praedia ruſtica conducere vetant mili- Quis eam recte conducat?

[r] Vid. ſupra Cap. I. §. vlt.
[s] Deciſ. Elect. Saxon. LXXIII.
(t) L. 6. C. locat. cond.
(u) L. 24. §. 1. D. eod.
[v] Gail. Obſ. Lib. I. Cap. XXVIII. n. I. Coler. Proceſſ. exſequ. Part. I. Cap. II. n. 281. Matth. Steph. de iuriſd. Lib. I. Cap. XXXVIIII. n. 6.

milites (x) et clericos (y): ita illis nec iuriſdictionem ſiue cum praediis, ſiue ſine iſtis, quiſquam recte locabit: quum eaedem cauſſae, quae praediorum conductioni obſtant, etiam iuriſdictionem illis locari diſſuadeant. Nec magis eum ferendum dixerim, qui iuriſdictionem locare non dubitet Iudaeo, quem inde quaeſtum ſordidiſſimum facturum, probabile eſt, maxime quum leges ipſae Iudaeis non modo ad honores ac dignitates (z), verum etiam ad poſtulandi iudicandiue (a) munus aditum plane praecludant, ne illis vlla praebeatur occaſio, Chriſtianos vllo damno adficiendi (b). Id vero aeque facile eueniret, ſi conducere illis liceret iuriſdictionem, ac ſi iuris dicundi muneri praeficerentur. Quod vero doctiſſimus FRANCKENSTEINIVS (c) adhuc arctioribus limitibus hanc conducendi libertatem circumſcribit, illamque iis tantum, *qui officiales eſſe poſſint*, concedendam eſſe exiſtimat: id vereor, vt experientia confirmetur. Quum enim iuriſdictionem etiam indocti, immo et feminae in bonis habere poſſint, et ſoleant (d): quidni eamdem ex conducto habere poſſent? Et ſi illae perſonae iuriſdictionem ſuam per alios peritiores recte adminiſtrant (e): quid prohiberet, quaeſo, quo minus et conductores eam exerceant per alios? Nec deſunt in patria mea exempla, de quibus auctor obſeruationis: *Ob Frauenzimmer das richterliche Amt fuhren konne?* in NOVELLIS PVBLICIS (f), quae Regiomonti ſingulis hebdomadibus prodeunt, ita loquitur: *Es kan denen adelichen Damen auf den Gutern, allwo ihnen die Iuriſdiction oder Gerichtbarkeit verſchrieben worden, das Richter-amt nicht diſputiret werden, wiewohl ſie ſolches in wichtigen Sachen durch ein delegirtes Gericht gemeiniglich zu exerciren pflegen. Ia wir haben Exempel, daſs bey denen General-verpachtungen derer Koniglichen Domainen, da die Iuriſdiction mit verpachtet worden, die Frauen Amtmanninnen vnd General-pachterinnen, wenn ſie nach abſterben ihrer Manner den contract continuiret, die Iuriſdiction in ihrem Amt vber alle Beſitzere der unadelichen Guter exerciret.* Talia exempla et alibi exſtant, quae hic multis verbis deſcribere nihil attinet. Quare recte dici poſſe videtur, omnes conducere poſſe iuriſdictionem tamquam acceſſoriam, qui praedia, quibus id ius inhaeret, recte conducunt: ſeorſum neminem, niſi qui idoneus ſit iuri dicundo: niſi principes conductori, vt alii id det negotium, diſerte permittat.

§. XII.

Obligatio locatoris. Ceterum ex ipſa locationis conductionis natura, ad quid obligatus ſit locator iuriſdictionis, facile intelligitur. Nimirum vti alii locatores obli-

(x) *L. 31. C. locat. cond.*

(y) *Nou.* CXXIII. *Cap. VI.*

(z) *L. 19. pr. C. de Iud. et Caelicol. c. 16. et c. 69. X. de iud.*

(a) *L. vlt. C de poſtul. l. 15. C. de iud.*

(b) Hahn. *Διάταγμ. Iudaeor.* §. XIIII.

(c) Franckenſtein *de locat. iuriſd. Cap.* I. §. XIII. *p.* 15. 16.

(d) Beyer. *Delin. iur. Germ. Lib.* I. *Cap.* IIII. §. *XVI.*

(e) Barth. *de iuriſd. quam perſ. ill. per official. exercent.*

(f) *Preuſſ. Intelligentz. ann.* MDCCXXXVII. *n.* XXI. *d.* 25. *Maii.*

obligati ſunt ad rei locatae vſum conductori praeſtandum (*g*), idque niſi fecerint, actione conducti recte conueniuntur (*h*): ita iuriſdictionis locator praeſtare tenetur iuriſdictionis exercitium, et non modo ipſe conductorem in eo non turbare, ſed et aduerſus alios illum impedientes defendere debet: eaque res eo minus dubii habere videtur, quo magis ex iure conſtat, etiam locatorem ad praeſtandum id, quod intereſt, eſſe obſtrictum, ſi res locata ab alio euincatur (*i*). Quemadmodum deinde conductori non ſolum rei vſus, verum etiam ea inſtrumenta, ſine quibus re conducta commode vti non poteſt, praeſtanda ſunt (*k*): ita conductor iuriſdictionis recte a locatore exigit locum iuri dicundo deſtinatum, (*die Gerichts-ſtube*,) libros et protocolla iudicialia, (*Gerichts-Vormundſchaffts-Hand-Innungs-Grund-und Hypothequen-Bucher*) acta iudicialia, nec non ſi criminalis locata ſit iuriſdictio, carceres, catenas, compedes, cellas, in quibus dirae quaeſtiones habentur, quin et numellas, patibulum, et quaecumque explicandae illi iuriſdictioni ſunt neceſſaria. Quin niſi aliud placuerit contrahentibus, conductori merito operas praeſtant etiam ſcribae, exſequutores litium, lictores, aliique, qui ante locationem ius dicenti adparebant: maxime, ſi horum hominum non vbique ſit copia. Quamuis res ipſa doceat, hominibus tunc etiam de ſalario promiſcere debere conductorem, niſi aliae ſint contractus leges, quibus ſtandum eſſe nemo negauerit (*l*). Praeterea quum ea ſit locationis natura ac indoles, vt locatur conductorem ante tempus expellere nequeat, ſed vſum rei locatae et heredibus per tempus contractu definitum relinquere teneatur (*m*): nemo negauerit, idem ius eſſe in locatione iuriſdictionis, dummodo vel ipſorum heredum aliquis iuri dicundo ſit habilis, vel ei rei heredes hominem praeficiant idoneum. Contra vti locatio ſucceſſorem ſingularem non obſtringit (*n*), ac proinde ſoluto iure dantis ius etiam accipientis ſolui recte dicitur (*o*): ita per ſe patet, ſi praelatus iuriſdictionem praedio eccleſiaſtico, vel maritus praedio dotali inhaerentem, in ſexennium locauerit, et locator ante coſtitutum illud tempus diem obierit ſupremum, nec praelati ſucceſſorem, nec vxorem, ad quam fundus dotalis, ſoluto matrimonio, redit ſtare locationi teneri. Quod etiam eo caſu contiget, ſi interea ipſum praedium vna cum iuriſdictione a domino alienatum fuerit (*p*), ſiquidem et eo caſu obtinebit πολυθρύλλητον iſtud: *Kauff gehet vor Miethe* (*q*): niſi forte iis locis quis conduxerit, vbi contraria iactatur paroemia: *Heuer gehet*

 vor

[g] §. *vlt. Inſt. de locat. cond.*
(h) *L.* 10. *C. eod.*
(i) *L.* 9. *pr. l.* 33. *D. loc. cond.* Nic. Burgund. *de culp. et pericul.* Cap. *VIII.* §. 4.
(*k*) *L.* 19. §. 2. *D. locat. cond.*
(l) *L.* 23. *D. de reg. iur.*
(m) *L.* 19. §. 8. *D. locat. cond. l.* 10. *C. eod.*
[n] *L.* 9. §. 1. *D. eod.*
[o] *L.* 31. *D. de pignor. l.* 4. §. 2. *D. de addict. in diem.* Ant. Gomez *Var. reſol.* Tom. II. Cap. III. *n.* 8. Cardin. Tuſch. Tom. *VI. lit.* R. *concluſ.* CCLXXII.
[p] *L.* 25. §. 1. *D. loc. cond. l.* 9. *C. eod.*
[q] Zaunſchliff. *Diſſ. ſing. ſubiuncta ſpecimini antinom. Menianar.*

vor Kauff (*r*), vel ſibi hypotheca in praedio conſtituta conſuluerit. Attamen inter caſus, hactenus recenſitos, id intereſt, quod, ſi locatoris ius fuerit temporarium, conductor agere non poteſt ad id, quod intereſt, quum praeuidere potuerit, ius locatoris ante tempus conuentum expirare poſſe (*s*): ſin locator alienatione voluntaria effecerit, vt conductio ante tempus ſolueretur, is recte conueniatur ad id, quod intereſt, maxime quum a culpa non abſit haec alienatio, niſi ea lege alienauerit, vt conductio eadem maneret (*t*). Sed quaeritur, an et ad expenſas, occaſione iuriſdictionis factas, conductori refundendas locator obſtrictus ſit? Quod negant, qui coductorem promiſcue ad omnia iuriſdictionis onera ferenda obligatum eſſe, exiſtimant: quum eum, qui emolumenta omnia percipit, etiam onera ferre aequiſſimum videatur (*u*). Ego vero permultum intereſſe arbitror inter impenſas, a conductore in exercitium iuriſdictionis, et in rem, quae ad iuriſdictionem pertinet, ita factas, vt finita etiam locatione conductione locatori vtilitatem praeſtare poſſit. Impenſas enim, quae in vtilitatem rei conductae perpetuam, et vltra conductionis tempus duraturam, vergunt, conductori a locatore rependendas eſſe, et leges noſtrae ſanciunt (*x*), et inter omnes iuris interpretes conſtat (*y*). Hinc quamuis recte obſeruet doctiſſimus FRANCKENSTEINIVS (*z*), conductorem iuriſdictionis obligatum eſſe, ad impenſas neceſſarias inquiſitionum erogandas: ad eos, qui iura pauperum impetrarint, ſubleuandos: ad ferendos ſumtus, in exſequutiones vel ſupplicia facinoroſorum factos, vulgo *das Hencker-Geld*, niſi ſicubi mos inualuerit, vt ſubditi id onus, corrogata pecunia, ferre teneantur: denique ad alimenta infantibus expoſititiis, furioſis, aliiſque perſonis miſeris, conſtituenda: neſcio tamen, an idem dicendum ſit de impenſis, in patibulum nouum exſtruendum, aliaque ſigna iuriſdictionis erigenda, factis, quas eodem refert laudatiſſimus FRANCKENSTEINIVS. Sunt enim hae impenſae ita comparatae, vt magis in duraturum praedii vſum, quam in iuriſdictionis exercitium, factae videantur. Denique quum fructus iuriſdictionis adeo incerti ſint, vt, qui eos conducit, ſpem ſere conduxiſſe videatur: facile patet, non obligatum eſſe locatorem, ad partem mercedis remittendam, ſi forte tam pacifice viuant ſubditi, vt intra aliquot annos nulla lis inter eos oriatur, vel ſi accidat, vt diu ita deliquerit nemo, vt ab eo mulcta exigi poſſit. Eſt enim ea iuriſdictionis indoles, vt nonniſi per auerſionem poſſit locari: in huiuſmodi vero locatione fieri non poteſt, quin penes conductorem ſit periculum (*a*), iſque adeo ſerte teneatur damnum, ſi ſpei,

(r) Wiſſenb. *de Curat. bon. dando* §. XIIII. Gudelin. *Iur. nouiſſ.* Lib. III. Cap. VII.

(s) *L. 9. §. 1. D. locat. cond.*

(t) *D. l. 25. §. 1. D. et l. 9. C. eod.*

(u) *L. 10. D. de reg. iur.*

(x) *L. 55. §. 1. l. 66. D. loc. cond.*

(y) Garſ. *de expenſ. Cap.* XIIII. *n.* X. *ſequ.* Alu. Valaſc. *quaeſt.* XXV. *n.* 32. Menoch. *de arbitr. iud. quaeſt. Caſ.* CCXV. *nu.* 4. Carpz. *Part.* II. *Conſt.* XXXVII. *def.* XXVI.

(z) Franckenſt. *Diſſ. de locat. iuriſd. Cap.* II. §. V.

(a) *L. 36. D. locat. cond.*

ſi ſpei, quam in conductione conceperat, euentus haud reſpondeat. Alia tamen eſt ratio, ſi externae cauſſae exercitium iuriſdictionis impediant, veluti ſi inter arma ſileant leges (b), vel aliud incidat iuſtitium, ob quod conductor ex conducta iuriſdictione nullum fructum capere potuerit. Tunc enim ad partem mercedis pro ratione temporis remittendam obſtrictum eſſe locatorem, recte animaduertit laudatus FRANCKENSTEINIVS (c), quamuis, ſi breue illud iuſtitium tanto maiore inſequentis temporis ſportularum prouentu penſetur (d), vel omnes hos caſus conductor vltro ſuſceperit (e), eum remiſſionem hanc fruſtra petiturum, facile vnuſquiſque intelligat.

§. XIII.

Sed et conductoris in quo conſiſtat obligatio, ex ipſa contractus natura ſatis manifeſtum eſt. Primo enim per ſe patet, eum penſionem ex compacto ſoluere debere tempore conſtituto, vel, ſi certum tempus ſyngrapha vel contractu non expreſſum ſit, ſub finem ſingulorum annorum (f), vel ſi, in aliqua prouincia aliud non inualuerit, finita locatione (g). Deinde, vti penſione in ſingulos annos promiſſa, eaque per biennium non ſoluta, expelli conductorem iura permittunt (h): ita eodem iure vti poſſe locatorem iuriſdictionis, nulla idonea dubitandi ratio eſt. Tum porro, ſicuti conductorem ad diligentiam et culpam leuem praeſtandam teneri (i); ſi vero re ſibi locata, ſiue phyſice, vti aiunt, ſiue moraliter, turpiter abutatur, iure ſuo priuari expellique poſſe, expediti iuris eſt (k): ita et iuriſdictionis conductorem ipſa contractus indoles ad omnem diligentiam et ſanctitatem quae in iudicem bonum ac religioſum cadit, obſtringit. Ac proinde ſi negligentia culpaue ſua damnum dederit locatori, ad farciendum illud iure meritoque adigitur. Sin iuriſdictione conducta ad opprimendos innocentes abutitur, turpiue ſententiarum nundinatione quaeſtum facere ſtudet, iuſtitiae adminiſtrationem ad ſe confugientibus praefracte denegat, in cauſſis cognoſcendis finiendiſque nullam legum et conſtitutionum, nullam ordinis, rationem habet: nulla ſane illi fiet iniuria, ſi ei ante finitum tempus iuriſdictionis adimatur exercitium, nec homini tam nefario diutius permittatur, in vitam, famam, bonaque ſubditorum ſuo arbitrio graſſari, et veluti impune in foro facere latrocinium. Quare et neceſſitas, ipſaeque prudentiae regulae, exigunt, vt conductor iuriſdictionis, ſi ipſe ius dicere velit, iureiurando ſeſe prius obſtringat ad iuſtitiam adminiſtrandam,

Itemque conductoris.

(b) *L.* 33. *D. eod.*

(c) Franckenſtein *ibid. Cap.* III. §. *VI.*

(d) *L.* 15. §. 4. *D. loc. cond.* Carpz. *Part.* II. *Conſt.* XXIII. *def.* 2.

(e) *L.* 9. §. 2. *D. eod.* Vinn. *Quaeſt. ſelect. Lib.* II. *Cap.* I.

(f) *Arg. l.* 29. *D. de verb. obl.*

(g) Berger. *Oeconom. Iur. lib.* III. *Tit. V.* §. 24. Franckenſt. *ibid. Cap.* II. §. III.

(h) *L.* 54. §. 1. *l.* 56. *D. locat. cond.*

(i) *L.* 5. §. 2. *D. Commod. l.* 23. *D. de reg. iur.*

(k) *L.* 3. *C. loc. cond.*

Digitized by Google

dam, leges ſeruandas, omnes ſordes religioſe fugiendas, vti tales iuriſiurandi formulae in omnibus fere conſtitutionibus prouincialibus ius dicentibus praeſcribuntur. Quin conſultum fuerit, eo nomine exigi idoneam cautionem, vt eo ſecurior ſit locator, ſi forte conductor male eo fungatur officio. Sed haec ſimiliaque, quum ad conſilia magis, quam ad ius, pertineant, hic merito praetermitto, maxime quum iam plures ſcribenti mihi paginas animaduertam procedere, quam diſſertationi deſtinaueram, adeoque vela demum contrahenda, portusque reſcipiendus eſſe videatur.

§. XIIII.

Quos iuriſdictionis fructus percipiat conductor?

Quum vero eo fine quis conducere ſoleat iuriſdictionem, vt fructus et prouentus, inde ad locatorem redituros, percipiat: merito quaeritur, in quibuſnam emolumenta illa conſiſtant? Et hic otium nobis omnino fecit ſaepe laudatus FRANCKENSTEINIVS (l), recte diſtinguens iuriſdictionem perſonalem et patrimonialem. Illa enim ſine reſeruatione conducta, conductori cedunt omnia, quae occaſione iuriſdictionis accepta, praefecti in rationes referre antea ſolebant, qualia in Saxonia ſunt *die commiſſion-vnd geleits-ſtraffen*, *Hulffs-vnd Abzugs-Gelder*, *Gerade vnd Heergewette*, *ſo dem Amte heimgefallen* (m). At tunc multo magis conductor capiet ſportulas, quantas iudicantibus concedunt leges publicae, immo et mulctarum partem, quae in pleriſque Germaniae prouinciis relinqui ſolet praefectis et iudicibus. Sin patrimonialem iuriſdictionem quis conduxit: eos fructus omnes ſibi iure vindicat conductor, qui antea dominio iuriſdictionis cedebant, cuius iuribus etiam omnibus, quae in locatione non excepta ſunt, vtitur: vti pluribus exemplis, quae tamen maxime ad Saxoniam electoralem pertinent, rem omnem illuſtrauit laudatus FRANCKENSTEINIVS (n). Sic ſane vbi iuriſdictionis dominis cedunt bona vacantia, gabellae, cenſus detractionis, ſportulae, mulctae, pecunia pro reluitione rerum pignoratarum ſoluenda, (*pfand-gelder*) ibi eadem omnia etiam conductor iure capit, niſi quid ſpecialiter exceptum ſit. At, quae dominus non occaſione iuriſdictionis, ſed tamquam poſſeſſor praedii, percipit, veluti operas, cenſus, canones, laudemia, maritagia, mortuaria, iuriſdictione ſeorſum locata, ad conductorem non transferuntur. Sed haec ita comparata ſunt, vt ab vnoquoque facile intelligantur, quamuis ea omnia in diuerſis prouinciis diuerſimode ſe habere oporteat. Prout enim plus minuſue indulgetur ipſis iuriſdictionis dominis: ita et conductoribus plus minuſue fructuum emolumentorum cedere, neceſſe eſt. Quare id tantum addo, iis locis vbi non admodum fructuoſa eſt iuriſdictio, veluti vbi ius ſine ſportularum exactione dicendum eſt, ibi ei, qui iuriſdictionem vna

(l) Franckenſt. *de locat. iuriſd. Cap.* III. §. II. *ſequ.*

(m) Horn. *Conſultat. reſponſ. et ſent.* p. 721. Berger. *Oecon. Iur.* p. 683.

(n) Franckenſt. *ibid.* §. III.

vna cum praefectura vel praedio conduxit, promitti ſolere ſalarium annuum, quo caſu tamen conductorem praedii, non tam iuriſdictionem conduxiſſe, quam operas ſuas, quamuis alias locari non ſolitas, pro certa mercede locaſſe dixeris.

§. XV.

Quantumuis vero iuri non refragetur, et hinc paene quotidiana fit, haec iuriſdictionis locatio: tantum tamen abeſt, vt magnopere ſit laudanda, vt, niſi hic omnes prudentiae neruos intendant legislatores, ea facile cum ſumma iuſtitiae clade coniuncta eſſe poſſit. Ita ſane non ſeliguntur iudices, vti olim, quando iure canebat HORATIVS (o): An regulis prudentiae ſatis conueniat haec locatio conductio?

Sine iubebat,
Vt facerem quid: habes auctorem, quo facias hoc:
Vnum ex IVDICIBVS SELECTIS *obiiciebat.*

ſed ſumuntur: neque, qui altero melior, iuſtior, prudentior eſt, ſed qui plus licitatur, iuri dicundo, magno ſubditorum incommodo, praeficitur. Olim eodem teſte HORATIO (p), ex iudicandi munere, quo quis functus erat ſaepius, colligebant, non poſſe non illum virum bonum eſſe.

Vir bonus eſt quis?
Qui conſulta patrum, qui leges iuraque ſeruat:
Quo multae magnaeque ſecantur IVDICE *cauſſae.*

Hodie ſtulte faciat, qui ex munere illo, quod ineptiſſimus quisque et ſordidiſſimus pecunia ſua conducit, de alicuius integritate et bonitate iudicium ferre velit. Accedit, quod ita plerumque contingat, vt venalis habeatur quaeſtuique turpiſſimo proſtituatur iuſtitia, res inter homines ſanctiſſima. Quemadmodum enim propolae et venalitiarii, quod ſolidum auro ſuo ſibi compararunt, id minutatim non exiguo lucro diuendunt: ita illi conductores iuriſdictionis, quando ex eo, quod conduxerunt, fructus quam vberrimos capere ſtudent, non peccare, ſed officium ſuum facere ſibi videntur. Neque enim fieri poteſt, inquit IVSTINIANVS (q), vt qui aurum dat, quique eo pacto ſibi adminiſtrationem comparat, idque non de ſuo fortaſſis praebet, ſed mutuum ſumit, non ſecum ratiocinetur, conveniens eſſe tantum a litigatoribus recipere, quantum ad diſſoluendum aes alienum ſuum ſatis ſit. Vnuſquiſque ſane dat operam, vt lacunas rei familiaris expleat, et imminutos hac conductione numos quam primum redintegret. Denique, ſicuti iam pridem obſeruauit SENECA (r), *non mirum eſſe, prouincias ſpoliari, et numa-* *rium*

(o) Horat. *Lib. I. Serm. Satyr.* IIII. *v.* 123.
(p) Idem. *Lib. I. Epiſt. XVI. v.* 40.
(q) *Nouell.* VIII. *praef.* §. I.
(r) Seneca *de Benef. Lib. I. Cap.* VIII.

Digitized by Google

rium tribunal, audita vtrimque licitatione, alteri addici, quando, quae emeris, vendere gentium ius ſit: ita experientia docet, ſuo ſibi iure vti videri conductores iuriſdictionis, ſi mercenariam habeant iuſtitiam, mercede conductam, operamque dent, vt ex iuris dicundi poteſtate, tamquam fundo ſuo, pecuniae, quantum poſſint, plurimum conficiant. Quod quanto cum reipublicae detrimento coniunctum ſit, cogitando quiſque facilius, quam dicendo, adſequetur.

§. XVI.

Concluſio diſſertationis. Sic demum finem facio diſſerendi: quumque in eo vniuerſae reipublicae beatitudo poſita ſit, ſub finem precor DEVM, iuſtitiae ſtatorem, omnibus principibus eam det mentem, vt et ipſi iuſtitiam colant, et non niſi iis deferant iuris dicundi poteſtatem, qui ſimiles ſint Lollio iſti, de quo HORATIVS (s):

Vindex auarae fraudis, et abſtinens
Ducentis ad ſe cuncta pecuniae,
Conſulque non vnius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Iudex, honeſtum praetulit vtili, et
Reiecit, alto dona nocentium
Vultu, et per obſtantes cateruas
Explicuit ſua victor arma.

Vtinam vero ita Themis vere rediret e caelo, terraſque reuiſeret, eius abſentis deſiderium vix ferentes! Sic demum futurum eſſet, vt obuiae ſibi inuicem fierent benignitas et fides, iuſtitiaque et pax ſe inuicem exoſcularentur! Sic demum contingeret, quod de Auguſti ſaeculo gloriatur HORATIVS (t):

Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit rura Ceres, almaque Fauſtitas:
Pacatum volitant per mare nauitae:
Culpari metuit fides:
Nullis polluitur caſta domus ſtupris:
Mos et lex maculoſum edomuit nefas:
Laudantur ſimili prole puerperae:
Culpam poena premit comes.

Faxit hoc, qui poteſt omnia, DEVS immortalis, cui ob ſtudia mea, adhuc clementia ſua mirifice ſubleuata, innumeraque, quae in me per omnem vitam contulit, beneficia, ſit laus, honor, gloria, in omnem aeternitatem.

DE

(s) Horat. *Carm. Lib.* IIII. *Od.* VIII. *v.* 37.
(t) Idem *ibid. Od. V. v.* 17.

DE VENDITIONE ILLICITA FRVCTVVM IN HERBIS.

EXERCITATIO XXXIIII.

§. I. Dominii origo. §. II. Poſſunt eius effectus, et inprimis libera de rebus diſpoſitio lege reſtringi. §. III. Inuecto dominio opus fuit contractus et praecipue emtione venditione. §. IV. Quid emtio venditio? et cur contractus conſenſualis? §. V. Dubium, quod huic theſi obſtare videtur, remouetur. §. VI. Quod de venditione, ſuper qua contrahentes inſtrumentum fieri volunt? §. VII. cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem? §. VIII. Traditio quomodo facta? §. IX. An hodie in immobilibus ſufficiat traditio ad transferendum dominium? §. X. An dominium demum per reſignationem iudicialem transferatur? §. XI. Quae res venire poſſint? An et non exſiſtentes? §. XII. Emtio ſpei et rei ſperatae. §. XIII. An fructuum futurorum licita ſit iure Romano venditio? §. XIV. An iure Germanico vetere? §. XV. An iure Germanico nouo? §. XVI. Eius iuris declaratio per Receſſ. Imp. de anno 1577. §. XVII. Aliarum gentium leges ſimiles. §. XVIII. Conſtitutionum emtioni futurorum fructuum oppoſitarum ratio. §. XIX. Sanctio poenalis addita, et quando ei locus ſit? §. XX. An et ad alios caſus extendi poſſit haec prohibitio?

§. I.

Dominii origo.

OMnia, ſi primaeuum rerum ſtatum conſideres, relicta fuerunt in communione quadam negatiua, ita vt vere in nullius eſſent dominio, quamuis vſus pateret ſingulis. Hinc VIRGILIVS (*a*), laudans aureum illud ſaeculum, et id obſeruat, nihil tum in vllius dominio fuiſſe:

Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quaerebant.

Quae deinde repetit, et Saturni in Italia regno adplicat MACROBIVS (*b*). Aucto vero humano genere et in innumeras gentes diſtracto, nec omnibus ſufficiente vna prouincia, ſuas ſibi quaelibet gens ſedes quaeſiuit, occupataſque prouincias ita aliquamdiu communes habuit, vt nihil eſſet priuatum et neceſſaria tamen a ſingulis recte occuparentur. Nemo ergo tum aliquid ſibi eſſe proprium, dicere poterat, ſed vnum quaſi cunctis erat patrimonium (*c*). Quo autem homines ius ſuum in res creatas communes exercere, iiſque peculiariter vti poſſent, adprehenſione et occupatione opus erat. Haec deinde paullatim proprietatem huius rei occupatae tribuebat adprehendenti, ſi ea mente, vt ſibi haberet, illam occupaſſet. Atque inde factum, vt res antea communes tunc fierent propriae et priuatae, dum ad alios eodem modo non amplius pertinebant, quo nunc ſpectabant ad occupantem. Sic CICERO (*d*): *Sunt*, inquit, *priuata nulla natura, ſed aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt aut bello, aut lege, pactione, conditione, ſorte etc.*

§. II.

Poſſunt eius effectus, et inprimis libera de rebus diſpoſitio lege reſtringi.

Quamuis igitur proprietas eum in finem inuecta ſit, vt vnus vel quidam ſoli gaudeant facultate illis pro arbitrio vtendi in ſui commodum, (§. I.) et potiſſimus dominii effectus tam in vſu rerum, quam in libera de iis diſponendi facultate conſiſtat: haec tamen poteſtas non ſemper ab vtentis arbitrio ſolum dependet, vt ille ius habeat rei ſuae aut retinendae aut amittendae, ſed pro neceſſitate et vtilitate reipublicae ciuiumque ſalute variis pedetentim reſtricta ac determinata eſt modis. Quemadmodum enim bonorum ciuium eſt, omnes vires ſuas vnice ad conſeruandam tuendamque rempublicam: ita et res omnes ita ſuas eſſe iudicare debent, ne illarum vſu omnis excidat reſpublica. Hinc nemo vitio verterit Principi, ſi vſui rerum noſtrarum praeſcribat leges, quamuis hoc ipſo libertas diſponendi de rebus noſtris arctioribus limitibus ſimul circumſcribatur. Intereſt enim

et ex-

(a) Virgil. *Georg. Lib. I. verſ.* 126.
(b) Macrob. *Saturn. Lib. I. cap.* 8.
(c) Lud. Molina *de Iuſt. et Iure Tract. I. Diſp. IV. n.* 8.
(d) *Lib. I. de Officiis cap. VII.*

et expedit reipublicae, ne quis re ſua male vtatur (e): et vti vere ſcripſit SENECA (*f*): *Omnia regem imperio poſſidere, ſingulos dominio*: ita Idem recte ſtatuit: *Summam Maieſtatem, quae omnium ciuium bona imperio quaſi poſſidet hanc habere poteſtatem, id quod naturae lex domino permittit, vetandi et facultatem ei naturaliter competentem certis limitibus circumſcribendi*. Propterea vero ipſum dominium veris dominis neutiquam ſubtrahitur, quod ſcilicet illa poteſtas, quam dominium tribuit, quodammodo impeditur et reſtringitur. Ita enim impeditur tantum vſus aliquis et effectus dominii, vt, ſublato hoc impedimento, reſtituatur. Et haec eſt ratio, cur dominium definire ſoleant, quod ſit ius in re, ex quo facultas de ea diſponendi eamque vindicandi naſcitur, niſi vel *lex* vel conuentio vel teſtatoris voluntas obſiſtat. Vnde iam laudatus SENECA (*g*): *Non eſt*, inquit, *argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam quod ſub certa lege eſt*. Eatenus nempe quis moderator et arbiter eſt rerum ſuarum, quatenus iure non prohibetur (*h*).

§. III.

Quibus autem ſolis competit facultas rebus quibuſdam pro arbitrio vtendi in ſui commodum, illi gaudent rerum earundem proprietate, (§. II.) eius vero haec eſt indoles, vt, quod cuique ex dominiorum diſtinctione peculiare factum eſt, id ſine cauſſa illi auferri non poſſit. Itaque introducto ſemel rerum dominio, neceſſario homines ea, quae ſibi deeſſe animaduertebant, aut ab aliena liberalitate exſpectare, aut intercedente contractu aliquo ſibi comparare cogebantur. In aliorum liberalitate parum plerumque praeſidii erat, ex quo refrigeſcente charitate et in peius lapſo humano genere,

Inuecto dominio opus fuit contractibus, et praecipue emtione venditione.

Protinus irrupit venae peioris in aeuum
Omne nefas, fugere pudor, verumque fideſque,
In quorum ſubiere locum fraudeſque dolique,
Inſidiaeque et vis, et amor ſceleratus habendi (*i*).

Opus ergo erat contractibus, quibus ſibi quiſque id, quo indigebat, ab altero ſtipularetur. Quum enim ſaepius eueniret, vt, quod alteri deerat, alteri ſupereſſet, et quaelibet regio ſibi ipſi non ſufficeret, medio illo opus fuit, ne intercideret iſta, in qua viuebant, ciuilis ſocietas. Hinc varii naſcebantur contractus, quibus humanis neceſſitatibus ſuccurrebatur. Contractus enim ad commodam rerum et officiorum in ciuili ſocietate communicationem et neceſſarii et idonei

 vide-

[e] §. 2. *Inſt. de his, qui ſui vel alien. iur. ſunt*.

(f) Seneca *de Beneficiis Lib. VII. cap. V.*

(g) Seneca *de Benefic. cap. XII.*

(h) Hermann. Latherus *de Cenſu Lib. I. cap.* VIIII. *n.* 46. et Cothmann. *Vol.* III. *Reſp.* II. *n.* 29. *ſeqq.*

(i) Ouidius *Metamorph. Lib.* I. *v.* 128. *ſequ.*

Digitized by Google

videbantur, vt alter, quod ipſi deerat, altero volente acciperet. In his primum atque antiquiſſimum fuiſſe contractum permutationis inter omnes conſtat, cuius origo humanae debetur indigentiae, quippe quae homines primum coegit, quum pecuniae vſus non eſſet, vt ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum inutilia vtilibus permutarent. Hinc omnes gentes, antequam ad cultiorem vitam traductae pretium aliquod eminens, quod pecuniam vocamus, habere coepiſſent, vice rerum commercia exercebant, quippe quod de Germanis antiquiſſimis TACITVS (*k*), de Scythis IVSTINVS (*l*), de Hiſpanis STRABO (*m*), de ipſi Graecis HOMERVS (*n*), de Romanis PLINIVS (*o*), de aliis alii memoriae prodiderunt. Quin notum eſt, eo commercii genere et noſtris temporibus vti gentes quaſdam barbaras, quibus nullus auri argentiue ſignati vſus eſt. Quamuis vero exiſtimare quis poſſet, contentos eſſe potuiſſe mortales ſimpliciſſimo illo et naturae conuenientiſſimo commercii genere: res ipſa tamen mox docuit, illud ad rei ſummam non ſufficere. Quum enim fatente PAVLO (*p*) non ſemper nec facile concurreret, vt quum alter haberet, quod alter deſideraret, hic inuicem haberet, quod ille accipere vellet, emtionem venditionem mox nummo per gradus (*q*) inuento, et poſtea reliqui contractus (*r*) in vſu eſſe coeperunt.

§. IIII.

Quid emtio venditio? et cur contractus conſenſualis?

In his autem perpoliendis contractibus admodum ſollicita fui Iuriſprudentia Romana, ab eiuſque conditoribus in eo potiſſimum elaboratum, vt cuilibet contractui certam tribuerent formam certumque ordinem, ita quidem, vt, niſi quis iſtam ſecutus eſſet formam, nec validus eſſet contractus, nec valida inde naſci videretur obligatio. Hinc varie oriebantur ſpecies; quas recenſere meum non eſt, dum praeſentis inſtituti ratio hoc neque poſtulat, neque concedit. Quamobrem vt ad propoſitum meum eo propius accedam, omnibus aliis contractuum generibus poſthabitis, ad ſolam emtionem venditionem me conuertam, qui mihi viam muniet ad inſtitutum. Emtio venditio vero eſt contractus conſenſualis de re pro certo pretio alteri tradenda (*s*). *Conſenſualem* eſſe contractum dicebant Romani, quod ſolo

(*k*) Tacitus *de Mor. Germ. cap. V.*
(*l*) Iuſtinus *Hiſtor. Lib. II. Cap. II.*
(m) Strabo *Geogr. Lib. III. p. 233.*
(n) Homerus *Iliad. Lib. VII. v. 482.* Locum habes §. 2. *Inſt. de emt. vend. et l. 1. §. 1. D. de contr. emt.*
(o) Plinius *Hiſt. Nat. Lib. XVIII. Cap. III. et Lib. XXX. Cap. I.*
(p) *L. 1. pr. D. de contrah. emt.*
(q) Egregie id docet Salmaſius *de Vſuris cap. XV. Aes*, inquit, *erat rude, quod in permutationem ſaepius veniebat, aurum argentumque infectum. Nam ab his ad nummum tandem per gradus deſcenſum eſt. Poſt aes rude progreſſus eſt vſus ad certam aeris quantitatem, quae pondus ſuum nota ſua praeferebat. Sic ad nummum ventum eſt, iſque tandem communi conſenſu receptus eſt et pro inſtrumento habitus expedito et facili ad explicandas omnes permutationes.*
(r) §. 2. *Inſt. de Iur. Nat. Gent. et Ciu.*
(s) *L. 1. §. 2. l. 2. §. 1. l. 8. pr. de contr. emt.*

ſolo conſenſu perficiatur, ſubſtantiamque capit emtio venditio (t). In omnibus enim contractibus ſolum conſenſum ſufficere noluerunt, ſed praeter illum in aliis *rei traditionem*, in aliis *verborum conceptionem* et in alii *literas* deſiderabant. Quum enim ſemel diſcrimen ſtatuiſſent inter pacta et contractus, fidemque, teſte GELLIO (u), *in negotiorum contractibus ſanxiſſent*, pactum vero, quatenus nudi placiti fine ſtat, obligationem ciuilem et actionem producere nollent (x), cuius rei rationes eleganter reddit EMVNDVS MERILLIVS (y): fieri ſane non potuit, vt omnia negotia, in quibus duorum pluriumue conſenſus intercederet, pro contractibus haberentur. Si enim fingas, vnum mutuam rogare pecuniam, alterum promittere, vel duos conſentire in depoſitum dandum et recipiendum, in rem commodato dandam et accipiendam, denique in pignus tradendum accipiendumque, nihil aliud erat hic mutuus conſenſus, quam pactum de credendo, deponendo, commodando, pignore dando, non ipſum mutuum, depoſitum, commodatum et pignus. Sed et inter pactum de dando aliquo faciendoue et contractum nihil interfuiſſet, niſi diſcrimen feciſſet verborum ſollemnitas. Itaque in his omnibus contractibus praeter conſenſum vel rei traditionem, vel verba ſolemnia, vel literas requirebant. In paucis ſolum conſenſum ſufficere credebant. Illi vero contractus, qui ſolo peraguntur conſenſu per excellentiam *conſenſuales* dici coeperunt. Conſenſum quidem tam mutuum, quam perſpicuum, et non ſimulatum; immo etiam in eandem rem directum, neceſſarium et iuxta mentem Romanorum deſideratum fuiſſe ipſa res loquitur, quum alias partim imperfecta fuiſſet venditio (z), partim nuda et imaginaria, quippe quae, vti loquitur ICtus PAVLVS (a), pro non facta haberetur.

§. V.

Dubium quod huic theſi obſtare videtur, remouetur.

Dum vero dictum eſt, emtionem venditionem ſolo conſenſu perfici, (§. IIII.) huic enunciato, id repugnare videtur, quod antequam res ex emto petatur et actio emti competat, pretium dari, et antequam actioni venditi ſit locus, rem traditam eſſe oporteat. Ait enim VLPIANVS (b): *Offerri pretium ab emtore debet, quum ex emto agitur, et ideo etſi pretii partem offerat, nondum eſt ex emto actio*; et IVLIANVS (c): *Qui pendentem vindemiam emit, ſi vuam legere probibeatur a venditore aduerſus eum petentem pretium exceptione vti poterit, ſi ea pecunia, de qua agitur, non pro ea re petitur, quae venit neque tradita eſt*. Ex his enim colligere quis poſſet, non *ſolo conſenſu* emtionem perfici, alioquin etiam, quam primum de pretio et re conuentum fuerit etiam antequam ſolutum pretium, reſue emtori ſit tradita, actionem emti venditi eſſe naſcituram, quum per-

(t) §. *vnic. Inſt. de obligat. quae eſt* XXXVIIII. *conſenſu et pr. Inſt. de emt. vendit.*
(u) Gell. *Noct. Attic. Lib.* XX. *Cap.* I.
(x) *L.* 7. §. 5. *D. de Pact.*
(y) Merill. *Obſeruat. Lib. VII. Cap.*
(z) *L.* 9. *D. de contrab. emt.*
(a) *L.* 55. *D. de contrab. emt.*
(b) *L.* 13. §. 8. *D. de action. emti.*
(c) *L.* 25. *D. eod.*

perfecta cauſa perfectum ſoleat producere effectum. Enimuero *pretium efferri et res tradi debet*, non vt actio ex emto vendito naſcatur, ſed vt actio emti venditi ſit efficax, id eſt talis, quae nulla euerti queat exceptione. Paria enim eſſe videntur non habere actionem et actionem habere, quae eliditur exceptione, vel, vti PAVLVS (*d*) rem eloquitur, *nihil intereſt, ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur*. Emtio venditio quamprimum de conſenſu conſtat actionem producit, ſed neuter contrahentium cum effectu illam inſtituere poteſt, nec ex ſua parte eam fundatam habet ad conſequendum id, quod ſibi viciſſim debetur, niſi contractui faciat, quod ſatis eſt. Inique enim, rem ſibi venditam tradi, petere cenſetur emtor quum contractum non adimpleuerit, nec pretium venditori praeſtiterit; Nec minus iniquus eſt venditor, qui re non tradita pretium petit. *Quam ineptum*, inquit TERTVLLIANVS (*e*), *quam iniquum eſt, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere*. Quare ante implementum actionem intentans per exceptionem non adimpleti contractus iuſte repellitur (*f*). Nullum itaque eſt dubium, quin eo non obſtante perfecta ſit emtio, ſi partes de pretio et re inter ſe conuenerint (*g*); licet eo ipſo nondum conſummatum ſit negotium, quum ad illud, vt et pretium ſolutum, et res tradita ſit, requiratur (*h*).

§. VI.

Quid de venditione, ſuper qua contrahentes inſtrumentum fieri volunt?

Quae quum ita ſint non pretii numerationem, ſed conuentionem ſine ſcriptis perficere emtionem facile intelligitur, (§. V.) praeterquam ſi eam in ſcriptis fieri placuerit; tunc enim emtio non aliter perfecta erit, vireſque habebit, niſi omnibus partibus abſoluta fuerit ſcriptura (*i*). Licet vero hoc caſu auctoritate iuris ciuilis contractus natura alterari videatur, vt, quod per ſe tale non erat, fiat eſſentiale (*k*): id tamen non impedit, quo minus contractus hic ſit conſenſualis. Ipſis enim contraentibus conſenſum ſuum ſuſpendere placuit tantiſper, dum ſcriptura perficeretur. Contractibus vero legem dare pacta et conditiones adiectas, expeditiſſimi iuris eſt. Quamobrem licet ſcriptura, tanquam conditio, in hoc negotio praeter contractus naturam interueniat; non tamen ipſe mutatur contractus in literarium, quem et chirographarium vocant, ſed manet conſenſualis. At conſenſus in eandem rem et idem pretium non prius intelligitur, quam inſtrumentum emptionis (*der kauff-Receſs*) fuerit ſubſcriptum omnibuſque parti-

(d) L. 23. *l.* 112. *l.* 115. §. 1. *D. de diuerſ. reg. iur.*

(e) Tertullian. *de Poenitentia Cap. VI.*

[f] Brunnemann. *ad l.* 13. §. 8. *de action. emti.* Struu. Ex. XXIII. *th.* 113.

(g) *Pr. Inſt. de emt. vendit. l.* 2. §. 1. *D. de contrah. emt. l.* 1. §. 2. *D. de rer. permut.* Vinnius *ad pr. Inſt. de emt. vendit.*

(h) L. 1. C. *Quando liceat ab emt. diſcedere. l.* 2. *ff. de reſcind. vendit.*

(i) *Pr. Inſt. de emt. vendit. l.* 17. *C. de Fide Inſtrument.* Menoch. *Lib.* III. *Praeſumt.* 148. *n.* 1. Franzkius *ad Dig. Tit. de contrahend. emt. n.* 17.

(*k*) Bachouius *ad Treutl. Vol.* I. *Diſp.* 29. *th.* 9.

Digitized by Google

partibus abſolutum (*l*). Requiritur porro, vt iam, antequam inſtrumentum conficiatur, contrahentium voluntas liquido ſit declarata, quo adpareat, hoc inter ipſos contrahentes actum eſſe: nec prius contractum perfectum eſſe debere, facile patet, quam inſtrumentum plene ſit confectum (*m*): quum alioquin in dubio probationis cauſſa adhibita videatur ſcriptura (*n*). Iuris ergo analogiae conuenientius eſt ſtatuere, vt vt de ſcriptura conuenerint, hanc tamen conuentionem eos litteris inire noluiſſe; quum verba contrahentium in dubio ſecundum naturam contractus, quem ineunt, intelligi debeant (*o*). Natura vero contractus emtionis venditionis, vt per ſe ſpectata conſenſu perficiatur, ſed formam accipit ex voluntate et pactis contrahentium: unde Bachovius (*p*) dicit, emptionem venditionem habere naturam vel *eſſentialem et communem* ex iure Gentium, vt perficiatur nudo et ſimplici conſenſu, vel *aduentitiam et accidentalem ex conuentione ſeu* partium voluntate, vt ſcilicet perficiatur in ſcriptis. Attamen haec natura aduentitia et accidentalis, ſi eam cum Bachovio ita vocare fas eſt, Germanis olim non fuit accidentalis ſed eſſentialis, vt egregie obſeruauit Illvstr. Dn. Praeses ſtudiorum meorum promotor svmmvs (*q*). Apud eos enim legibus moribuſque receptum fuerat, vt accederet vel literarum teſtimonium vel teſtium auctoritas, quoties res immobiles aliaeue alicuius momenti venirent (*r*), praeſertim ſi quis emeret ab eccleſia (*s*), quacum huiuſmodi contractum non ſine periculo aliquo celebrari, ſatis notum peruulgatumque eſt.

§. VII.

Conſtat itaque ex his dictis, conſenſum in rem et pretium huius contractus aſſentiam abſoluere (*t*). Quod adeo verum eſt, vt periculum rei venditae ad emtorem pertineat, licet pretium nondum numeratum, nec ipſa res fuerit tradita (*u*). Nam pretii numeratio et rei

Cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem?

(l) B. Henr. Coccoii *Diſſ. de Different. pact. et ſtipulat. Sect. I. §. 4. et de Iure Poenitendi Sect. II. §. 3.* Perill. L. B. de Cocceii *in Iur. Controu. Lib. XVIII. Tit. I. Qu. I.*

(m) Mornac. *ad l. 17. C. de Fide Inſtr.* Lauterbach. *ad Tit. Dig. de contr. emt. §. 1. n. 2.*

(n) *L. 4. D. de Pignor. l. 5. C. de tranſact.*

(o) B. Struv. *Caut. Contr. Sect. II. Cap. VIII. §. I. et ſſ. Mod. de Contr. Emt. §. 10.*

(p) *Ad pr. Inſt. de emt. vendit.*

(q) *In Element. Iur. Germ. Lib. II. Tit. XIIII. §. 393.*

(r) Hinc LEX WISIGOTH. *Lib. V. Tit. IIII. §. 3.* adfirmat: *Venditionem per ſcripturam factam plenam habere firmitatem. Caeterum ſi etiam ſcriptura facta non fuerit et datum pretium praeſentibus teſtibus comprobetur, plenum habeat emtio robur.* Cui quoque reſpondet LEX BAIVVAR. *Tit. XV. Cap. II. §. I. Si quis vendiderit poſſeſſionem ſuam alicui, terram cultam, non cultam, prata vel ſyluas poſt acceptum pretium, aut per chartam, aut per teſtes comprobetur firma emtio.*

(s) Vt oſtendit LEX ALAMAN. *Tit. XVIII. Res eccleſiae de laicis abſque charta nullus praeſumat poſſidere, et ſi chartam non oſtenderit, quod comparaſſet a Paſtore eccleſiae poſſeſſio ſemper ad eccleſiam pertinet.*

(t) *Pr. Inſt. de emt. vendit. l. 8. pr. l. 72. D. de contrah. emt.*

(u) *§. 3. Inſt. de emt. vendit. l. 8. pr. D. de Peric. et commod. rei vend.*

rei traditio non tam ad eſſentiam quam ad implementum emtionis venditionis pertinent. Alia ſcilicet eſt emtionis perfectio, alia eiuſdem adimpletio ſeu conſummatio. (§. V.) iure quidem naturali traditio ad dominii translationem non requirebatur, ſed ſolo conſenſu rerum dominia transferri poterant, dum ſola abdicatione, ore vel litteris facta, ius ab vno in alterum tranſit (x). Quam ſimplicitatem iuris naturae et gentium ex ipſis ICtis Romanorum agnouiſſe videtur Caivs (y), dum ſcribit: *nihil tam conueniens eſſe naturali aequitati, quam voluntatem domini, volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi*. Si quis ergo olim rem alteri datam, translatumque dominium vellet, et alter in hac voluntate adquieſceret; dominium ipſi erat adquiſitum, et quae poſtea accedebat traditio aut adprehenſio, poſſeſſioni tantum adquirendae inſeruiebat, vti Vir Excellentiſſimus ICtus Celeberrimus I. G. Wo[illegible]ivs (z) belliſſime docet. Hinc nec opus eſt diſtinctione Pvffendorffii (a) inter dominium ſeparatim a poſſeſſione conſideratum, et cum eadem coniunctum. Neque enim opus eſt dominium cum poſſeſſione coniungere, quum alterum ſine altero commode ſubſiſtat. Poteſt enim dominus eſſe iure gentium, qui non poſſidet, et poſſidere qui non eſt dominus (b). Sed hanc ſimplicem iuris naturalis viam non retinuerunt Romani, quippe qui pro rerum qualitate ad earum dominium adquirendum in aliis partim mancipationem, partim ceſſionem in iure, partim traditionem requirebant (c). Quod ſi itaque res emptori, licet emtione perfecta, nondum tradita ſit, venditor adhuc dominus eſt, quia huius rei dominium ſecundum eorum principia non nudis pactis ſed traditione in alterum tranſit; (d) et tamen nihiloſecius rei venditae periculum ad emptorem pertinere volunt. Eius rei, vt fit, alii alias adſerunt rationes. Vir acutiſſimi ingenii rectique iudicii Ger. Gottl. Titivs (e), Romanos ea in re iuris naturalis principium, ſecundum quod emtor et ante traditionem fiat dominus, ſequutos eſſe exiſtimat: Sed inuita, vt opinor, Themide. Quomodo enim, niſi ſui oblitos illos eſſe dicamus, ſequi potuerunt principium, quod ipſi ſibique reiiciunt, negantes, ſola conuentione, et ſine traditione transferri rerum dominia (f)? Quis illos tam doctrinarum ſuarum immemores, tamque inſtabiles ipſoque trocho verſatiliores fuiſſe credat, vt principium aliquod modo deſtruerent

(x) Grotius *de Iure B. et P. Lib. II. Cap. VI. §. I. n. 2. et Cap. VIII. §. 25. it. Cap. XII. §. 15.* Otto ad Puffendorff. *de Offic. Hom. et Ciu. Lib. I. Cap. XII. §. 14.* Puffendorff. *de Iure Nat. Lib. IIII. Cap. VIIII. §. 7.* Huber *Lib. IIII. Digreſſ. Cap. VIII. §. 2.*

(y) *L. 9. §. 3. D. de A. R. D. et §. 40. Inſt. de R. D.*

(z) *In Inſtitut. Iuriſprud. Natural. Part. II. Sect. I. Cap. VIII. §. 17.*

(a) *In Iure Nat. et Gent. Lib. IIII. Cap. VIIII. §. 6.*

(b) Quod etiam adfirmatur *in l. 52. pr. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ. Proprietatem cum poſſeſſione miſceri non oportere. l. 12. §. 1. eod. l. 1. §. 2. D. uti poſſidet.*

(c) Vlpianus *in Fragment. Tit. XVIIII. §.* [illegible]

(d) *§. 3. Inſt. de emt. vendit. l. 20. C. de Pact. l. 11. D. de action. emti. l. 6. C. de hered. vel act. vendit.*

(e) Titius *Obſeruat. ad Puffend. de offic. hom. et ciu. Lib. I. Cap. XV. §. 9. obſ. 372. et ad Lauterbach. obſ. 558.*

(f) *L. 20. C. de Pact.*

rent, modo eidem tanti momenti concluſionem ſuperſtruere non dubitarent? Alias ergo, easque conſultiſſimas rationes habuerunt veteres, cur, nondum translato dominio, periculum tamen omne et commodum, perfecta emtione venditione, tranſire ad emptorem debere, cenſerent, quas veluti in nucleo exhibet eximius ICtus GER. NOODTIVS (g): *Emtor perfecta emtione, ſtatim eſt creditor rei venditae: venditor contra eſt debitor. Interitu autem naturali ſpeciei debitae liberatur ſpeciei debitor* (h). *Non minus vera eſt ſequens* IVSTINIANI *ratio* (i), *quod venditor ex natura contractus vtriusque contrahentis vtilitati conſulentis, tantum de dolo et culpa lata et leui tenetur* (k), *et quid quid ſine his accidit, in eo ſecurus eſt. Poſtremo ait* VLPIANVS (l), *quod et alibi traditum* (m), *caſus fatales in nullo bonae fidei iudicio praeſtari*. Accedit, quod huiuſmodi iuris diſpoſitionem ipſa ciuilis prudentia ſuadere videretur. Intentio enim legislatorum fuit, vt conſuleretur venditori (n), eatenus vt de pretio eſſet tanto certior, nec emtor cunctaretur. Venditoris ſane hoc vnicum eſt votum, vt pretium accipiat, eique hac in re ſuccurrit legislator, emtorem per obligationem ad periculum etiam ante traditionem compellens ad pretium numerandum et rem accipiendam. Caeterum in hoc IVS etiam ALAMANNICVM conuenit cum Romano, quod, licet res vendita ſit in dominio venditoris, nihilominus periculum ſit emtoris, vti ſatis intelligimus ex IVRE SVEVICO (o). Neque tamen hoc vbique olim obſeruatum eſſe teſtatur THEOPHRASTVS (p). Plurimis enim legum conditoribus placuit, et hodie quibuſdam placet, vt ad traditionem vſque aut, vbi iudicialis requiritur reſignatio, ad hanc vſque aut, vbi iudicialis requiritur reſignatio, ad hanc vſque res commodo et periculo ſit venditoris (q); ſic facile adparet, qua ratione GROTIVS (r) hanc iuris doctrinam inter *iuris ciuilis commenta* referat.

§. VIII.

Verum enim vero quia non ſemper commode fieri poterat omnium rerum traditio, Romani etiam permiſerunt, vt interdum ſine traditione nuda domini voluntas ad rei translationem ſufficeret; quamquam deſiderabant, vt res eſſet talis, qualis nuda voluntate ſtatim transferri poterat, quaeque veram et naturalem rei ipſius traditionem non requirebat, quod euenire putabant, ſi quando dominus rem, antea ex

Traditio quomodo facta?

(g) Ger. Noodt. *Comment. ad Pand. p.* 412. *Tom.* II. *oper.*

(h) *L.* 23. *D. de verb. oblig.*

[i] §. 3. *Inſt. de emt. vendit.*

(k) *L.* 5. §. 2. *D. commod.*

(l) *L.* 23. *D. de diuerſ. reg. iur.*

(m) *L.* 6. *C. de pignor. act.*

(n) *L.* 17. *D. de peric. et commod. rei vend.*

(o) Iuxta Meichſnerum *fol.* 53. *Vnd gib ich einem Mann ein Gut zu kauff, vnd gibt er mir ſein Leykauff daran, vnd das Gut bleibt in meiner Gewalt, vnd vvird es mir geſtohlen, der Schad iſt ſein, vnd mein nicht, hab ich ſein gehütet, als ich von Recht ſollt.*

(p) Apud Stobaeum *Serm.* CXLV. *de Legibus pag.* 458.

(q) *Ordinat. Polit. Magdeb. cap.* XXII. §. 2.

(r) Grotius *de Iure B. et P. Lib.* II. *cap.* XII. §. 15.

cauſſa ad dominium transferendum minus habili alteri traditam, alio et fortiori inpoſterum titulo penes alterum eſſe vellet, ſcilicet ſi rem, quam ex locato, commodato vel precario antea poſſidebat, donatam alteri cuperet. Eo enim caſu ipſa declaratione facta, ex peculiari fingebant ratione, quaſi res dominio ſuo iam ſit reſtituta et poſtea iuſta ex cauſa in adprehendentem translata, quod ICti *breui manu traditum* vocant (*s*). Ab hac fictione ille traditionis modus nominatus eſt fictus, vtpote quam fictionem neceſſario poſtulat legislatio Romana, dum iuxta illam traditio nihil efficiebat aliud, quam vt res ab acceptante naturaliter teneretur (*t*). Si vero iam hoc modo res apud alterum erat, vlteriori traditione, dummodo ſubeſſet titulus ad transferendum dominium habilis, non indigebat, quum hoc caſu fictio idem, quod veritas, efficeret et operaretur (*u*). Alias quoque huius fictae traditionis ſpecies fuiſſe inter iuris peritos conſtat, veluti, ſi alter alteri poſſeſſionem concedit per rei demonſtrationem, quia tunc adprehenſio poſſeſſionis oculis et adfectu fieri ſolet (*x*). Id quod admodum conuenit iuriſprudentiae Romanae, quae in omni traditione deſiderat adprehenſionem cum animo ſibi habendi, quam adprehenſionem, quum in hac ficta traditione naturaliter fieri non poſſet, ſufficere voluerunt Romani, ſi *oculis et adfectu* fieret. Et haec fuit ratio diſpoſitionis: fictam traditionem fieri oportere in re praeſenti, vt rei traditae adprehenſio, ſi non corpore et actu, tamen oculis et adfectu fieri poſſet. Aliud hac in re placuit Germanis, quamquam apud illos ſollenniſſime expediebatur traditio, potiſſimum in rebus pretioſis: in ſymbolica tamen traditione rei praeſentia nunquam deſiderata eſt, ſed, vbicunque commodum eſſet, fieri potuit (*y*).

Poſſe-

(s) L. 3. §. *penult. D. de donat. inter vir. et vxor. l.* 42. *D de iure dot. l.* 9. §. 3. *D. de A. R D. l.* 21. *pr. D de adquir. vel amitt. poſſeſſ. l.* 18. D. *de precar. l.* 6. D. *de donat. l.* 62. D. *pr. de euict.* §. 43. *Inſt. de R. D.*

(t) *L.* 1. *pr. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.*

(u) L. 6. §. 2. *D. de precar. l. vnic. C. de rei vxor. act.* Cochinam *Tom.* I. *Reſp.* IIII. *n.* 54. *Tom.* II. *Reſp.* 59. *n.* 312. Conſil. Marpurg. *Vol.* II. *Conſ.* XIIII. *n.* 1.

(x) Hanc poſſeſſionis adprehenſionem probat PAVLVS *in l.* 1. § 21. *D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.* putans: *Non corpore et actu poſſeſſionem adprehendere neceſſe eſſe, ſed etiam oculis et adfectu. l.* 18. §. 2. *eod. l.* 74. *D. de contrab. emt.*

(y) Vt conſtat ex LEGE WISIGOTH. *Lib. V. tit.* II. §. 6. *Res donatae ſi in praeſenti traditae ſunt nullo modo repetantur a donatore. Quod ſi etiam prouenerit, vt, quod donatur, longe ſit poſitum, pro eo donatio euacuari non poterit, quia tunc videtur vera eſſe traditio, quando jam apud illum ſcriptura donationis habetur, in cuius nomine conſcripta eſſe dignoſcitur.* Cui merito iungimus LVDOVICI PII Imperatoris *Capitul. VI. ad* LEG. SALIC. *in Conuentu Aquiſgranenſi anno* MCCCXVIIII, *additum: Si quis res ſuas pro ſalute animae ſuae, vel ad aliquem venerabilem locum vel propinquo ſuo, vel cuilibet alteri tradere voluerit et eo tempore intra ipſum comitatum fuerit, in quo res illae poſitae ſunt legitimam traditionem facere ſtudeat. Quod ſi eodem tempore, quo illas tradere vult extra eundem comitatum fuerit, id eſt, ſiue in exercitu, ſiue in palatio, ſiue in alio quolibet loco, adhibeat ſibi vel ſuis pagenſibus vel de aliis, qui eadem lege viuunt, qua ipſe viuit, teſtes idoneos; vel ſi illos habere non potuerit, tunc de aliis, quales ibi meliores inueniri poſſint, et coram eis rerum ſuarum traditionem fa-*

Poſſemus hic plura addere de traditione ſymbolica, quae apud Romanos itidem in re praeſente fieri neceſſe erat, niſi omnia iam pridem in vulgus nota eſſent. Sic vina tradita videbantur, quum claues cellae vinariae (z): merces in horreo, ſimul ac claues horrei emtori traditae fuiſſent (a). Quare id tantum moneo, nullas fuiſſe gentes horum ſymbolorum magis curioſos Germanis et qui eiuſdem cum Germanis originis erant. Modo enim loco agri tradebant caeſpitem cum ramuſculo (b), quae ipſa Danorum *ſcotatio* eſt (c), modo per effeſtuçationem (d), vel *andelangum* (e), modo adhibitis pro arbitrio aliis quibuſcunque rebus (f) rerum dominia in alios transferebant. Quid? quod apud Anglos ſola propinatione ipſis ſanctis res traditas eſſe reperiamus. Exſtat enim apud CAMBDENVM charta, ex qua patet, *Indilatum quemdam Eboracum diuertiſſe, et cornu, quo bibere conſueuerit, vino repleſſe et coram altari Deo et Beato Petro, Apoſtolorum principi, omnes terras et reditus, flexis genibus propinaſſe* (g). Tam amantes nimirum iuriſprudentiae ſymbolicae fuerunt Germani, vt quum V. C. OTTO *de iuriſprudentia Romanorum ſymbolica* exiguum at pereruditum libellum adornauerit (h), de iuriſprudentia ſymbolica Germanorum, cuius Vir doctus Io. GVIL. HOFFMANNVS ſpecimen aliquod publici iuris fecit (i), iuſtum facile volumen conſcribi ab earum rerum perito poſſet.

§. VIIII.

An hodie in immobilibus ſufficiat traditio ad transferendum dominium?

Simul ac ficta haec traditio facta fuiſſet, emtori ſtatim competebat, aut ſimul data intelligebatur facultas rem ita traditam propria auctoritate occupandi. Quum autem hoc modo inſignes abuſus non tantum metuerentur, ſed etiam re ipſa poſtea ſequerentur, puta vt alter alienam rem ſic ſibi traditam iniuſte inuaderet: in ſequentibus ſeculis apud Germanos mos inualuit, vt bonorum immobilium alienatio aliter rata non eſſet, nec licet traditione accedente, dominium transferretur, quam ſi in iudicio ſollemniter eſſet declarata (k). Iſta

 vero

faciat, et fideiuſſores veſtiturae donet ei, qui illam traditionem accipit, vt veſtituram faciat; Et poſtquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Idem eſt, quod Sigonius *Lib.* III. *de Regno Italiae ad annum* DCCLV. *refert: Fulradum Pipini Francorum Regis procuratorem claues vrbium Pontifici Romano donatarum Romae in templo Petri depoſuiſſe*. Quod non tantum inter veteres Germanos, ſed et inter alias gentes liberas, ſemper obſeruatum fuiſſe legimus relatum apud Leonem Oſtienſem *in Chronico Caſſinenſi Lib.* II. *cap.* 39.

[z] *L.* 1. *§. penult. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.*

(a) §. 45. *Inſt. de Rer. Diuiſ. l.* 74. *D. de contr. emt. l.* 9. *§.* 6. *D. de A. R. D.*

(b) Monach. Braueuillerenſ. *apud* Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tom.* I. *pag.* 315.

(c) C. 2. *X. de conſuet.*

(d) Frid. Sande *de Effeſtucat.* Illuſtr. DN. PRAESES *Elem. iur. Germ. Lib.* II. *Tit.* III. §. 75.

(e) Ill. DN. PRAESES *ibid.* §. 76.

(f) Idem *c. l.* §. 77.

(g) Idem *c. l.* §. 78.

(h) *Vltrai.* 1730. 8o.

(i) *Francof. ad Viadr.* 1736. 4o.

(k) *Ius Weichbild. Art.* XX. *et Ius Prou. Sax. Lib.* I. *art.* 34. *et Lib.* II. *art.* 30.

vero traditionis ſollemnitas conſiſtebat in eo, vt vel apud acta vel in praeſentia teſtium, quorum numerus pro quantitate rei tradendae praeſcriptus erat, fieret, ſiue res eſſet parua, ſiue magna (*l*). Ex quo adparet traditionem apud veteres Germanos ſollenniſſime ſemper factam, idque multis retro ſeculis iam obſeruatum fuiſſe, vt in iudicio ſollenniter fieret. Quamobrem eorum ſententiam non ſequor, qui iſtam declarationem in iudicio factam, quam vulgo reſignationem, iudicialem, *die gerichtliche Auflaſſung*, vocant, antiquo Quiritium iuri adſcribere intendunt (*m*). Huic quodammodo ſimilem eſſe dicere licet. Sicuti enim dominium Quiritarium eo iure non nuda traditione ſolum transferebatur, ſed praeter illam iam mancipationem, iam ceſſionem in iure, interdum etiam adiudicationem requirebat, et res ſub hac qualitate hactenus poſſeſſae non prius dicebantur vere alienatae, ſi non in poteſtatem et poſſeſſionem alterius regulariter per traditionem aptumque titulum ad transferendum dominium vna cum mancipatione et ceſſione in iure perueniſſent (*n*): ita iure Germanico alienatio bonorum immobilium ad effectum dominii transferendi praeter traditionem iudicialem deſiderat reſignationem. Sed ex hoc antiquo Quiritium iure non petenda eſt origo moris Germanici, quo vſi ſunt maiores noſtri ante, quam ius Romanum illis innotuit. Et ſane quamuis inter ſe commune quid habere videantur in iure ceſſio Romanorum et reſignatio illa Germanica: re ipſa tamen quam maxime differunt, vt non potuerit haec ex illa naſci, quippe plane diuerſo fundamento ſubnixa. Nimirum apud Romanos dominus rem in iure cedebat non magiſtratui, ſed ei, cui illam traditam vellet: et magiſtratus illam huic addicebat, non quod ſibi tradita eſſet, ſed quod cedens eam non contrauindicaret (*o*). Apud Germanos vero reſi-

(l) Quod perſpicue colligi poteſt tam ex LEGE WISIGOTH. *Lib. V. Tit. IV.* §. 3. quam ex LEGE BAIVVAR. *Tit. XV. cap.* II. §. I. *Si quis vendiderit poſſeſſionem ſuam alicui poſt acceptum pretium aut per chartam aut per teſtes comprobetur firma emtio - - - duo vel tres vel amplius debent eſſe teſtes*. Nec non ex LEGE RIPVARIORVM *Tit. LVIIII.* §. 1. in verbis: *Si quis alteri aliquid vendiderit et emtor teſtamentum venditionis accipere voluerit in mallo hoc facere debet, et pretium in praeſente tradat et rem accipiat et teſtamentum publice conſcribatur. Quod ſi parua res fuerit, ſeptem teſtibus firmetur: ſi autem magna duodecim roboretur*. In adhibendis vero teſtibus non reſpiciebant veteres ad eorum aetatem, vtrum iuſtae ſint aetatis, an pueri, quia actus erat memoriae; quem eo melius infantes expedire poſſe putabant; praeſertim ſi ſigno quodam ad attentionem excitarentur, vt rei eo magis eſſent memores, quod oſtendit LEX RIPVAR. *Tit. LX.* §. I. *Si quis villam aut vineam vel quamlibet poſſeſſiunculam ab alio comparauerit et teſtamentum accipere non potuerit, ſi mediocris res eſt cum ſex teſtibus et ſi parua cum tribus, quod ſi magna cum duodecim ad locum traditionis cum totidem numero pueris accedat, et ſic eis praeſentibus pretium tradat et poſſeſſionem accipiat, et vnicuique de paruulis alapas donet et torqueat auriculas, ut ei poſtmodum teſtimonium praebeant.*

[m] Coler. *Part.* I. *Deciſ.* XVI. *n.* 20. Andreas Meyer *de Inueſtitura Saxonica in rebus allodialibus immobilibus cap.* 2. *n.* 15.

(n) Vlpianus *in Fragm. Tit.* XVIIII. §. 2. *l.* 20. C. *de Pact*. *l.* 50. *D. de rei vind. l.* 18. D. *de vi et vi armat. l.* 3. §. 1. *D. de act. emti. l.* 31. D. *de A. R. D.*

(o) Barn. Briſſon. *de form. pop. Rom. Lib. V. p.* 375.

reſignatio non fit emtori, ſed iudici, iſque deinde re illa immobili inueſtit emtorem. Vnde Germani dicunt, *der kauffer habe das in Lehn vnd Wurden empfangen*, ceu recte obſeruauit Vir Doctiſſimus GEORGIVS BEYERVS (*p*), qui etiam paullo poſt recte obſeruat, veram hanc eſſe inueſtituram a magiſtratu, tamquam domino directo factam, quamuis res ipſa ſit allodialis. Quid vero ſimile haec inueſtitura habet cum addictione, quae ceſſionem in iure ſequebatur? *Sed ita*, eodem obſeruante BEYERO (*q*), *torqueri ſolent, qui defixis in ius Romanum ſolum oculis, vlterius circumſpicere non audent*.

§. X.

An dominium demum per reſignationem iudicialem transferatur?

Et haec ſaluberrima ſanctio de reſignationis iudicialis neceſſitate eſt, quam in bonis immobilibus alienandis tam ob vtilitatem publicam, quam ſecuritatem emtorum retinuerunt non tantum Saxones, ſed et plerique Germani (*r*), adeo, vt illa nec hodie obſoleuerit, ſed pro locorum diuerſitate, ad reſignationem iudicialem retinendam et ius ſcriptum et non ſcriptum concurrat (*s*); hoc effectu, vt, niſi illa accedat traditioni, ſola rerum immobilium traditio emtori facta non proſit ad adipiſcendum dominium, ſed hoc tamdiu maneat apud venditorem, donec illa ſit ſecuta. Ex quo adparet quid ſtatuendum ſit de controuerſia, quae inter CARPZOVIVM et FRANZKIVM agitata eſt, vtrum dominium demum per reſignationem et inueſtituram, an ſtatim per traditionem tranſeat ad emtorem? Quum enim CARPZOVIVS (*t*) cum RAVCHBARO, BERLICHIO alliſque Doctoribus ſaxonicis reſignationi demum iudiciali hunc effectum tribuat: traditionem potius ad transferendum dominium ſufficere ſtatuit FRANZKIVS (*u*), quem fere ICti Ienenſes, veluti RICHTERVS (*x*) et STRVVIVS (*y*), ſunt ſequuti. Nos vero a nobis impetrare non poſſumus, vt FRANZKIO potius, quam CARPZOVIO ſuffragemur. Nam quum praecipuum, quod in reſignatione iudiciali fieri ſolet, ſit inueſtitura *die Reichung des Grundſtucks in Vehn vnd Wurden*: in rebus vero per inueſtituram transferri ſolitis ius in re vna cum poſſeſſione per inueſtituram propriam demum transferatur, adeo vt inueſtitus eam a quouis poſſeſſore poſſit vindicare (*z*): quis neget, etiam in allodialibus inueſtituram illam ſolam tribuere verum ac plenum dominium? Quin ne SCHILTERVM (*a*) quidem rem acu tetigiſſe arbitror, dum traditionis iudicialis neceſſitatem iure Saxonico communi ad bona tantum cenſitica et emphyteutica reſtringi exiſtimat. Vix enim iura Saxonica, ſi vel

[p] Georg. Beyer *Poſit. iur. Germ. Lib.* I. *Cap.* XVIIII. §. 10.
[q] Beyer *ibid.* §. VIII.
(r) *Specul. Saxon. Lib.* I. *art.* 8. *et* 59. *Specul. Sueuic. art.* 308.
(s) Moller *ad Conſtit. Elector.* XXIII. *Part.* I. *n.* 16. *verſ. ex vſu enim communi patriae.* Zobel *in addition. ad art.* VIIII. *lit. a.*
(t) Carpz. *Lib.* I. *Reſp.* CII.
[u] Franzk. *variar. reſol. Lib.* II. *quaeſt.* 12.
(x) Richter *de Concurſu Credit. Cap.* II. *memb.* XIX. *n.* 17. *ſequ.*
(y) Struu. *exerc.* XXIII. §. 109.
(z) Ill. Henr. Coccaii *Hypomn. iuris feud. Tit.* VI. §. 8.
(a) *Exerc.* XXX. §. 123.

Digitized by Google

ſi vel maxime de illis ſolis loquatur, hoc largiuntur, dum in omni alienatione quorumcunque praediorum reſignationem iudicialem deſiderant, quod ſatis verba generalia SPECVLI SAXONICI (*b*) et WEICHBILDI (*c*) oſtendunt, vtpote quae cum iure Sueuico (*d*) ac Lubecenſe (*e*), quorum conſtitutio etiam generalis eſt, optime conueniunt; ne dicam de generali ratione introductae reſignationis quae ad omnia bona omneſque alienationes pertinet, vt plenius euincit Celeberrimus ICtus Wittebergenſis LEYSERVS (*f*). Vt iam non dicam, Saxoniam Electoralem promulgata deciſione nouiſſima (*g*) agnoſcere vetus illud principium, vt non tantum ratione bonorum feudadalium, emphyteuticorum ac cênſiticorum; ſed etiam rerum allodialium, immobilium ad dominium transferendum iudicialis neceſſaria ſit reſignatio. Quamobrem ANDREAS MEYERVS (*h*) ad hanc deciſionem ſequentibus vtitur verbis veris magis quam latinis: *In Electoratu Saxoniae dominium plenum rerum allodialium immobilium praeceſſa cauſſa vel venditionis vel alius alienationis non transfertur, niſi et inſequatur ceſſio atque reſignatio iudicialis, et ſequatur inueſtitura.* Cui iuri etiam reſpondet Ordinatio Politica Magdeburgica (*i*) cum multis aliis (*k*).

§. XI.

Quae res venire poſſint? an et non exiſtentes?

Nunquam vero emtionis venditionis contractui accedere poteſt implementum, ſcilicet pretii numeratio reique traditio, niſi quoad eſſentialia plane ſit abſolutus. Conſenſum in rem et pretium huius eſſentiam abſoluere dixi, (§. VII.) inde nullus ſine re dici poteſt contractus emtionis venditionis; res autem, quae venditur, vt non ſolum ſit in commercio, ſed etiam vt exiſtat, deſideratur (*l*), quia alias nullus eſt contractus (*m*). Quod ſi maior rei pars exiſtit, valet quidem venditio, et emtor venditionem implere cogitur, pretio tamen ad aequitatem redacto, niſi ſciuerit venditor partem iam periiſſe; tunc enim quia dolus interuenit, vel nulla intuitu huius partis eſt emtio vel emtori, quod intereſt, reſtituere debet venditor (*n*). In eo enim actu, quippe qui eſt emtio venditio, in quo lex ex bono et aequo vult eſſe agendum, ad alterius detrimentum fraus cum ſcientia concurrere non debet, ſed ſi vnus contrahentium vitium aliquod ſcit, alteri illud, vt detegat, neceſſe eſt. Omnium autem rerum, quas quis habere vel poſſidere vel perſequi poteſt, venditionem recte fieri ait PAVLVS (*o*), ita vt non tantum res corpora-

(b) *Lib.* I. *art.* 8. *et* 59.
(c) *Art.* XX.
(d) *Art.* CCCVIII.
(e) *Lib.* III. *Tit.* VI. *art.* I.
(f) Leyſer *in Meditat. ad Dig. Specim.* CCCCXXXXVI. *medit.* I.
(g) LXI.
(h) *De inueſtitura Saxonica in rebus allodialibus immobilibus.*
(i) *Cap.* XXII. §. 2.
(k) Sande *ad. Conſuet. Feud. Geld. Tr.* II. *Cap.* I. Vinnius *ad* §. 41. *I. de R. D. n.* 4. *et ad* §. 3. *de emt. vendit. n.* 9.
(l) *L.* 15. 34. §. 1. *de contr. emt.*
(m) *L.* 69. *de Verb. Obligat.*
(n) *L.* 57. *pr. et* §. 1. *D. de contrah. emt.*
(o) *L.* 34. §. 1. *eod.*

porales, ſed etiam res incorporales, immo etiam iura, eaque tam vniuerſalia, quam ſingularia, venire poſſint, et quodlibet ius agendi contineat emtio venditio. Interdum tamen ratione iurium vendendorum multum intereſt, vtrum actu, an vero potentia exiſtant, dum iura vniuerſalia, *ſcilicet hereditas* in emtionem venditionem venire non poterant, niſi actu exiſterent, quod alias illa in rerum natura non eſſe reputabant Romani (*p*), quum e contrario iura ſingularia vendi omnino poſſint, licet tempore contractus res, quibus inhaerent, corporales nondum exſiſtant. Quam differentiam laudatus PAVLVS nobis ſuggerit, illamque et potiſſimum intuitu hereditatis ex proprio Quiritium iure, vt pluribus demoſtrauit SCHILTERVS (*q*). Nimirum emtio venditio iuris vniuerſalis ſeu hereditatis, indicebat in pactum ſucceſſorium diſpoſitiuum, quod de futura hereditate certae perſonae valebat, niſi tertius ille conſentiret, in eaque voluntate ad extremum vſque halitum perſiſteret. Immo adeo ab huiuſmodi pactis ſucceſſoriis abhorrebant Romani, vt *ea odioſa et plena triſtiſſimi et periculoſi euentus*, immo *contra bonos mores inita* vocare non dubitet IVSTINIANVS (*r*). Id quod eo minus mirum videtur, quod idem et aliis gentibus cultioribus, maxime Hebraeis, placuiſſe video, quibus et olim male audiuit, et ideo etiamnum vapulat Eſauus, quod ius primogeniturae fratri pro pulte vendiderit (*s*). Immo ne Germanos quidem, pactorum ſucceſſoriorum alioquin amantiſſimos, diſpoſitiua illa promiſcue admiſiſſe, ex vetuſtiſſimis eorum legibus ſatis conſtat (*t*). Haec ergo vera fuit ratio, cur iurium vniuerſalium adhuc futurorum venditionem, non admitterent Romani, quum tamen nihil obſtaret, quo minus recte veniret iam delata hereditas. Ad alias res quod attinet, parum aut nihil intereſt, illae actu, an potentia exſiſtant. Omnes enim in commercio eſſe nouimus, modo poſteriori caſu res exſiſtere poſſit. Futura enim emi et vendi poſſe, iuris indubitati, eatenus, vt fiat vel purus, vel conditionalis contractus. Si enim res, quae quidem exſiſtit, ſed cuius poſſeſſio tamen futura eſt, venditur, iſta venditio ſtatim facit obligationem puram, nec exſpectatur eius rei poſſeſſio, ita, vt emtio contrahatur ac pretium debeatur, etiamſi poſſeſſionem nondum adquiſiuerit emtor, quia emtio ſpei eſt (*u*). Sin res, quae non actu exiſtit, extitura tamen eſt ſeu ſperatur, in contractum emtionis venditionis deducitur, illa emtio conditionalem parit obligationem, adeo, vt ſi res ſperata non producatur, nihil etiam ab emtore ſoluendum ſit, et contractus is deficiente ſubintellecta conditione reſcindatur (*x*). Et hoc eſt, quod Doctores alias nominare ſolent *emtio-*

(p) *L.* 1. 7. *D. de heredit. vel action. vend.*

(q) *Exerc.* XXX. §. 50.

(r) *L. vlt. C. de Pact.*

(s) *Geneſ.* XXV. 29. *ſequ. Hebr.* XII. 16. 17.

(t) Capitular. *Lib.* VII. §. 328. Ius Prou. Sax. *Lib.* II. *art.* 30. Ius Alam. *Cap.* 272.

(u) *L.* 8. §. 1. *D. de contr. emt.* Hilliger in Donell. *Lib. XIII. cap.* I. *lit.* G. Franzkius *ad Tit. Dig. de contr. emt. n.* 118.

(x) *L.* 8. *pr. D. de contr. emt.* Brunnemann. *ad d.tl. leg.* Carpzou. P. II. C. 37. *Def.* 25. Molina *de I. et I. Tr.* II. *Diſp* 340. *n.* 4. Tulden. *ad Tit. C. de emt. n.* 4.

Digitized by Google

emtionem ſpei et *rei ſperatae*, quae emtionis genera eo accuratiorem merentur diſtinctionem, quo magis variat illarum adplicatio.

§. XII.

Emtio ſpei et rei ſperatae.

Et hanc differentiam inter emtionem *rei ſperatae* et *ſpei* fundamento ſatis ſolido niti docet ICtus POMPONIVS (*y*), qui emtionem ſpei fieri dicit: quando alea venit in emtionem. Quamquam autem idem adfert, emtionem contrahi ſine re, quando alea emitur; id tamen non ita intelligendum eſt, ac ſi emtio aleae ſit emtio non-entis; (qui enim aleam vult vendere, illam vt habeat neceſſe eſt, ſcilicet ius capiendi feras aut piſces, quod vel ipſe ſuo commodo aut periculo exercere, vel alteri ſpem pretio ementi ipſius periculo commodoue exercendum concedere poſſit,) ſed in emtione aleae tantum emolumentum illud, quod emtor ſpe votoque ſibi deſtinat, incertum, et quaſi in alea poſitum eſt, ipſum vero ius venandi, aucupii, piſcationis certum, vt euictum dedit PETRVS MVLLERVS (*z*), quocum omnino iungendi ſunt, qui totum illum textum POMPONII egregie, vti ſolent, illuſtrant, GER. NOODTIVS (*a*) et PETR. PANTOIA DE AYALA (*b*), ICtus humaniſſimus, qui, quidquid ad aleam pertinet, tam praeclare expoſuit, vt aliis ne ſpicilegium quidem reliquiſſe videatur. Sicuti vero in aleae tanquam ſpei emtione deſideratur alea: ita quoque in emtione rei ſperatae requiruntur fructus futuri, atque hinc fructus in herbis in hunc cenſum non veniunt, quia res, quae venditur, tempore contractus non ſperatur, ſed iam adeſt, licet adhuc ſit imperfecta, et quoad quantitatem indefinita. Ex quo adparet, emtionem hanc eſſe puram, et in emtorem tranſire periculum, adeo, vt ſi caſu perierint fructus, hic omne pretium, niſi aliud actum ſit, ſoluere teneatur (*c*), nec ob ſterilitatem emtori fiat remiſſio pretii, quum hoc venditionis genus, vtpote quod directe ad fructus refertur vt pertinet, emtorem inter ſpem et metum lucri damnique conſtituat, quo caſu propter incertum contractus euentum damnum contingens attendi non debet, maxime quod talis laeſio abſque dolo venditoris ex poſt facto accidat (*d*).

§. XIII.

An fructuum futurorum licita ſit inre Romano venditio?

Quum autem iura humana non omnibus in locis ſint eadem, ſed vtilitate et vſu communi ciuium ponderentur et conſtituantur: ſequitur, vt ad leges et mores cuiuſuis ciuitatis in omnibus perficiendis negotiis praecipue ſit reſpiciendum. Et ſic quoque ratio eorum habenda eſt,

(y) *Cit. l. 8. de contrab. emt.*

(z) Petr. Muller. *ad Struuium Ex.* XXIII. *th. 26. lit. e.*

(a) Noodt *Commentar. ad Pandect. Tom. II. Op. pag. 303. ſequ.*

(b) *Comment. in leg. fin. C. de aleat. Tom. IV. Theſauri iuris ciu. p. 1055.*

(c) *L. 39. §. 1. l. 78. §c fin. de contrab. emt. l. 21. pr. l. 25. de act. emti.* Perilluſtr. L. B. de COCCEII *Ius Controu. Tit. de contrab. emt. Quaeſt. VI. n. 4.*

(d) *L. 11. C. de tranſact.* Weldmann *de emtione ſpei th. 19.*

Digitized by Google

da eſt, ſi quaeritur, quae res in emtionem venditionem deduci poſſint, quaeque non poſſint; quum illarum rerum, quas natura, vel gentium ius, vel mores ciuitatis commercio exemerunt, nulla ſit venditio (e). Iura quidem Romana varias nobis deſignarunt res, quarum emtionem venditionem prohibuerunt: at illa tamen regulam non conſtituunt tam firmam ac ſtabilem, vt ab ea non poſſit recedi. Sane, vt rem illuſtremus exemplo, recte ac prudenter Romani vinum, oleum, et garum ſeu liquamen ad barbaros exportari prohibuerant (f), quia huiuſmodi ſanctionem exigere videbatur reipublicae ſalus. Periculum enim erat, ne barbarae gentes his illectae deliciis in prouincias Romanas irrumperent, ibique quaererent ſedes, vbi fructuum tam egregiorum vberrimus eſſet prouentus. Iam pridem Romanos docuerat experientia Gallos Senones dulcedine frugum, maximeque vini noua tum voluptate captos, Alpes tranſiiſſe, agroſque ab Hetruſcis antea captos poſſidere coepiſſe (g). Idem iterum fieri poſſe, recte cenſebant principes, quin id, quod poſtea contigit, canebant vt vates. Nam et Longobardos ſubmiſſis pluribus fructuum vinorumque, quae Italia profert, generibus a Narſete eſſe ſollicitatos, vt Pannonia relicta in Italiam expeditionem ſuſciperent, fama eſt (h). At nihil horum eſt, quod hodie vereamur, partim quod non tam inſtabiles, vti olim ſunt gentium barbararum ſedes, vt eas facile inceſſat cupiditas nouas ſibi ſedes quaerendi, partim quod noua bella gerendi ratio hanc migrationem reddidit difficillimam. Hinc nulla eſt ratio, cur fructuum noſtrorum etiam ſuauiſſimorum commerciorum aliis gentibus inuidere velimus. Sic res et in reliquis ſe habet. Multa apud nos venire emique prohibentur, quae leges Romanae numquam prohibuerunt: multa apud nos ſunt in commercio, quae Romanis prohibere viſum eſt; adeoque ius Romanum hic pro norma eſſe nequit. Quidquid enim de conſtitutione et prohibitione iuris Romani dicitur, omne illud accipiendum eſt, ſtatutis et conſuetudinibus quorumuis locorum ſaluis. Ius ſane Romanum ab vniuerſis gentibus in legem non eſſe cooptatum, recte obſeruat STEPHANVS (i): *Leges*, inquit, *Iuſtiniani, quatenus a moribus noſtris non ſunt adprobatae, non magis nobis ius facere potuerunt, aut nos obligare, quam Leonis Philoſophi aliorumque imperatorum Graecorum Nouellae, quae receptae non ſunt. Vnde nemo non intelligit nos altero oculo in ius Iuſtiniani, altero autem in mores ſeculi intentos eſſe oportere*. Hinc facile reddere licebit rationem, cur tanta ſint iuriſprudentiae Romanae et Germanicae diuortia circa venditionem fructuum adhuc immaturorum. Latii enim legibus fructus futuros libere vendi potuiſſe refert et POMPONIVS (k) et LABEO (l), ſiquidem hoc contractus genus iuri ciuili non videtur aduerſum, et alias fructus futuri in commercio ſunt et in obligationem cadere

(e) *L. 34. §. 1. D. de contrab. emt.*
(f) *L. 1. C. quae res export. non deb.*
(g) Liuius *Lib. V. Cap.* XXXIII.
(h) Paull. Warnefrid. *de geſt. Longobard. Lib.* II. *cap. V.*
(i) *In Comment. in Novell. n. 52.*
(k) *L. 8. pr. D. de contrab. emt.*
(l) *L. 78. §. 3. eod.*

cadere ſolent *(m)*; ſed an idem permiſſum ſit Germanorum, aliarumque gentium inſtitutis, iam paulo accuratius diſquirere iuuabit.

§. XIIII.

An iure Germanico vetere?

Inſignis apud omnes fere gentes fuit ruſticorum fauor, et, quo maior agriculturae vtilitas deprehenſa eſt, eo largior priuilegiorum iis conceſſorum fuit meſſis. In his non poſtrema erant, quae ad agriculturam agricolarumque perſonas pertinebant. Quum enim plus operae agris colendis impendere ſoleant; digni etiam viſi ſunt legislatoribus iſtas varias moleſtias ruſticorum conſiderantibus indefeſſarumque operarum rationem habentibus, qui eo pluribus ornarentur priuilegiis. Hinc etiam gentibus Germanicae originis, fauore agriculturae et pauperum ruſticorum, qui facile modico praeſenti alliciuntur ad vendendam ſpem futurae meſſis prohibere placuit venditionem fructuum in herbis: idque iam antiquitus iure Carolino ſtatutum fuiſſe legimus in LANGOBARDORVM LEGIBVS *(n)*, quibus cautum: *vt nemo propter cupiditatem pecuniae aut auaritiam det pretium, vt futuram emtionem ſibi praeparet, vt duplum vel triplum recipiat: ſed tunc tantum, quando praeſentes ſunt fructus ſibi illos comparet.* Licet vero dictum ſit, (§. XII.) fructus in herbis vel viridi non ſperari, ſed praeſentes eſſe, conſequenter hic textus de prohibita venditione fructuum in herbis non intelligendus videri poſſit; attamen nemo non intelligit, Imperatorem in adducta lege fructus iam maturos vocare praeſentes. Quare recte eam legem capit interpres Legum Longobardicarum doctiſſimus ANDREAS DE BARVLO *(o)*, dum eam cum iure Romano contendens ita ſcribit: *Differunt iura Romana et Longobardica, quia de iure Romano futuri fructus recte emuntur, de iure autem Longobardico expreſſe prohibita eſt emtio* FVTVRORVM FRVCTVVM. Et hoc aliquoties repetiiſſe Reges Francorum adparet ex CAPITVLARIBVS apud STEPHAN. BALVZIVM *(p)* vbi acriter inuehuntur in quoſdam *ſacerdotes impudentes, qui antequam meſſes maturae vel collectae eſſent, decimas ſuas vendere cauſſa ebrietatis tentauerint*, idque, ne impoſterum fieret, inhibent, *canonicam inuectionem*, id eſt, cenſuram eccleſiaſticam, interminari iis, qui tam turpem contractum in poſterum eſſent intuiri. Quae poſtea quidem ex vetere CONCILIO CARTHAGINENSI *(q)* decerpta, poſtea pro parte in ipſum ius canonicum retulit GRATIANVS (r). Immo eodem quodammodo referri poſſe videtur capitulare Niumagenſe anno MDCCVI. confectum, quod praeter GOLDASTVM *(s)* edidit STEPH. BALVZIVS, *(t)* cuius haec verba ſunt: *Qui-*

(m) *L. 24. ff. de legat. 1. l. 73. ff. de V. O.* Crauetta *Conſ. 145. n. 20.*

(n) *Lib.* II. *Tit.* 31.

(o) Andr. de Barulo *in Comment. in Leg. Langob. Tit. VI. p. m.* 350.

(p) Capitular. *Lib.* VII. §. 214. *Tom.* I. *pag.* 1070.

[q] *Concil. Carthag. Can.* XXXIII.

(r) *Can. placuit* 51. *Cauſſ. XII. qu.* 2.

(s) Goldaſt. *Conſtit. Imp. Tom.* III. *p.* 151.

[t] Steph. Baluzius *Capitular.* Tom. I. *p.* 455.

Quicunque tempore meſſis vel tempore vindemiae non neceſſitate, ſed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum verbi gratia de duobus denariis comparat modium vnum, et ſeruat vſque, dum iterum venundare poſſit contra denarios quatuor aut ſex ſeu et amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Quamuis enim hoc capitulare non loquatur de fructibus immaturis, ſed tempore meſſis vel vindemiae emtis: facile tamen eſt ad intelligendum, ſi ne tempore quidem meſſis vel vindemiae lucri immodici cauſſa comparare licuit fructus: multo minus permiſiſſe Francorum Reges, vt quis eos in herbis modico praeſente coemeret, eos deinde tanto maiore pretio venditurus.

§. XV.

His Legibus et moribus, ſemper vſi ſunt Germani, ne fraudibus diuitum aperiatur feneſtra, qui facilitate agricolarum pauperum abutuntur, et oblata pecunia modica iis praeripiunt laboris in colendis agris inſumti emolumenta, ex quibus ſe alere cenſuſque dominis pendere tenentur. Quamquam alii hoc interdictum, ne ſcilicet valeat fructuum in herbis venditio, in fauorem ciuitatum tendere malunt, vtpote quae iure compellendi agricolas ad merces in fora ſua deuehendas gaudent (*u*): attamen hanc rationem in conſtituendis his legibus ob oculos fuiſſe legislatoribus, vix veroſimile eſt, multoque aliam reddit Conſtitutio Imperii ſeu Receſſus Auguſtanus (*x*), in quo ſimilis facta eſt prohibitio, ſimulque cauſſae, quae legi publicae occaſionem dederunt, his verbis exponuntur: *Nachdem nicht ohne groſſe verderbliche Beſchwerden des armen gemeinen Volcks befunden, daſs demſelben durch etliche eigennutzige, geitzige Leuthe im Schein der Kauffmannſchaffi auf ihren Saamen, ſo noch auf dem Felde ſtehen, auch den VVein an den Stocken und andere ihre Fruchte, Arbeit und Vieh, Geld oder ein anders hinausgeliehen oder gegeben, dadurch dieſelben armen nothdurfftige Leuthe, was ſie gar hartiglick erarbeiten naher, den ſich ſonſt nach gemeinen gewohnlichen Kauff gebuhret, zu geben verurſacht und gedrungen werden. VVelches denn nicht allein denſelben armen Leuthen zu unwiederbringliehen Verderben, ſondern auch ihren Herſchafften, denen ſie furter ihr Gebuhrniſs viel deſto weniger zu thun vermogen, zu groſſen Abbruch, Nachtheil und Schaden gereicht, neben dem, daſs ſolches wider alle Gottliche und menſchliche Satzungen die Liebe des Nachſten und gute Sitten iſt. Hierauf ſetzen und ordnen vvir, daſs manniglich den armen Mann in der Noth und damit er ſeine Guther deſto ſtattlicher erbauen, auch ſonſten mit andrer Nothdurfft ſich erhalten moge, auf VVein-Fruchte und anders umb den gemeinen Schlag, VVerth und Kauff, wie die zur ſelben Zeit ſind, oder gemacht, werden, furzuſtrecken und zu leyhen unverbothen ſeyn.* An iure Germánico nouo?

(u) Huber. *ad Tit. Dig. de contrah. emt.* §. 10.

(x) *Anno* 1548. *promulgatus ſub Tit.* XIX. *Vom Verkauffung der Fruchte im Felde.*

VVo aber anders, denn itzt obvermeldet, gehandelt und hierinnen einiger Vortheil, Argeliſt, Gefahr oder Betrug gebraucht, ſo wollen wir hiermit ernſtlich, daſs ſolcher Abkauffer oder Ausleyher die Hauptſumma verlohren und dazu von der Obrigkeit nach Geſtalt und Gelegenheit der Sachen geſtrafft werden ſoll. Ex quibus verbis manifeſta adparet ratio, qua Germani ad prohibendam venditionem fructuum in herbis inducti ſint (y).

§. XVI.

Eius iuris declaratio per Receſſ. Imp. de anno 1577.

Haec porro conſtitutio nullam transgreſſionem, quocunque etiam fiebat praetextu, permittit, adeoque contra huius legis contemtores, nulla etiam inſtituta querela, iudices ex officio procedere procul dubio oportet. Enimuero quum in RECESSV illo AVGVSTANO is, qui illum conceperat, vſus eſſet verbis: *Umb den gemeinen Schlag, VVerth und Kauff, wie die zur ſelben Zeit ſind, oder gemacht werden*: et plures inde colligerent obſeruante SCHILTERO (z), licere cuiuis fructus futuros emere, dum emerentur eo tantum pretio, quo tunc venire ſoleant, quando contractus ineatur: paullo poſt anno MDLXXVII. in comitiis Francofurtanis (a) ita mentem ſuam expoſuerunt imperii ordines, ratam fore emtionem fructuum immaturorum eo conſtituto pretio quale illud tempore vel contractus, vel quatuordecim diebus poſt meſſem vel vindemiam eſſet futurum. Ita enim ſe habent verba Receſſus quae adiungere non praetermittemus: *Hierauf ſetzen und ordnen wir abermahls, daſs gleichwohl manniglich dem armenn Mann in der Noth, und damit er ſeine Guther deſto ſtattlicher erbauen; auch ſonſt mit andrer Nothdurfft ſich erhalten moge, auf VVein-Fruchte und anderes furzuleyhen oder zuvorausgeben anders und mehres nit, als auf dem Schlag und gemeinen Kauff, was nemlich der VVein oder Getreyd zu Zeit des Contracts oder aber* 14 *Tage die nachſten nach dem Herbſt oder Erndten gelten wird, beſchehe. VVoferne aber hinfuhro durch iemand anders, denn ietzt obermeldt gehandelt und hierin einiger VVortheil, Argeliſt, Gefahr oder Betrug gebrauchet wurde; ſo wollen wir hiermit ernſtlich, daſs ſolcher Abkauffer oder Ausleyher die Hauptſumma verlohren, und darzu von der Obrigkeit, ob auch gleich der arme Mann nit klaget ex officio nach Geſtalt und Gelegenheit der Sachen an Ehren und Gut geſtraffet werden ſoll.* Quam conſtitutionem ex cauſſa iuſta et reipublicae vtili latam ac proinde ſaluberrimam ita ſibi poſtea habuerunt commendatam principes et ſtatus imperii, vt illam ſuis legibus (b) paſſim confirmarint.

§. XVII.

(y) Ziegler *de iuribus Maieſtatis Lib.* I. *cap.* XXXXI. §. 64. 65.

(z) Exerc. XXX. §. 30.

[a] Ord. *Polit. de anno* MDLXXVII. *Tit.* XIX.

(b) Idem prohibitum in Ordinat. Polit. Iuliac. *Rubr. keine Fruchte ſo auf dem Felde ſteben etc.* vbi poena confiſcationis et mulctae in transgreſſores ſtatuta. Cui accedit Ordinat. Prouinc. Bauarica *Tit.* XIII. *Von Beſchlagung der Fruchte auf den Halmen.* Magdeburgica *cap.* 50. Wurtenbergica *Tit. VI.* et *Reſcriptum generale nouiſſ. de anno* 1692. *d.* 5. *Decembr.* Badenſis *Part.* V. *Tit.* III. et Ducatus Bremenſis *von vvucherlichen Contracten.* Cellenſis *cap.* 4. vbi etiam latius explicatur, quid ſub voce frugum in ariſtis extantium intelligatur. vid. Kreſſ. *de Priuilegiis agriculturae apud Germanos Sect.* II. §. 17.

Digitized by Google

§. XVII.

Aliarum gentium leges ſimiles.

Quin tam aequa tamque reipublicae ſalutaris eſt haec ſanctio, vt non mirum videatur, etiam alias gentes, quibus ſalus populi ſuprema lex eſt, ſimilibus conſtitutionibus proſpicere voluiſſe miſeris agricolis, iiſque veluti praeſidium quoddam circumpoſuiſſe aduerſus eorum fraudes, qui alieno ſudore ac veluti ſanguine viuere ſuauiſſimum ducunt. Saltem in Gallia frumentorum immaturorum ſeu in viridi emtionem variis conſtitutionibus prohibitam eſſe animaduerto. Conſtitutione Regia LVDOVICI XI. hoc primo ſancitum (*c*), quam poſtea a FRANCISCO I. renouatam firmatamque (*d*) relatum legimus apud CHOPPINVM (*e*). Hanc enim negotiationem reipublicae pernicioſam eſſe reputabant legislatores, dum alteruter, aut emtor, aut venditor periculum hoc modo incurrere poſſet, emtor ſcilicet, ſi non metat, ſed prius pereant fructus, quam metantur, aut longe minore pretio veneant poſt meſſem, quam quo in herbis ſunt aeſtimati; venditor contra, ſi modica pecunia fructus in herbis vendiderit emtori, quos poſt meſſem multo maiore pretio vendere potuiſſet. Emtoris quidem ad fauorem has conſtitutiones non pertinere, cenſet CAROLVS MOLINAEVS (*f*); rationem tantum haberi exiſtimans venditorum ruſticorum, qui facile alliciantur modica praeſenti pecunia oblata ad vendendam ſpem meſſis futurae, idque faciant tanto viliori pretio, quanto adhuc ſpes meſſis incertior pluribus quoque caſibus ſit obnoxia. Cui adſtipulatur THOLOSANVS (*g*), *Effecit*, inquiens, *nimia habendi cupiditas aliquorum, vt lex fieret ad intercipiendas fraudes negotiatorum, ne fructus in herba, antequam matureſcerent, emerentur, quae a Carolo Magno Tit. de probibitione alienationis futurorum fructuum Lib. II. Legum Longobardorum primum lata, deinceps a Ludouico XI. et ſubinde a Franciſco I. huius nominis Rege repetita.* Et hanc quoque ſpeciem alienationis fructuum herbeſcentium Friſios inter ea, quae venire prohibentur, retuliſſe commemorat HVBERVS (*h*), dum apud illos edictum, in leges Friſicas relatum eſt (*i*), quod ita ſe habet: *Alle verkoopen ende Contracten van Granen by Laſten te leveren eer dieſelve ghezaeyt zun, ofte weſende noch in den Aren ende waſſende fallen weſen null van onwaerden ende gheaboleert* (*k*). Varia quidem olim in hanc rem ab Hollandiae Comitibus etiam promulgata fuerunt edicta, ſed illa vſu fuiſſe abolita, et ius Romanum tum in Hollandia tum Vltraiecti ſeruari docent GROENWEGEN (*l*) et PAVLVS VOETIVS (*m*).

§.XVIII.

(c) *Anno 1482. Menſe Iulii.*

(d) *Per edictum de anno 1544. d. 25. Nouembr.*

(e) Choppin. *de Priuilegiis ruſticorum Lib. II. cap. 5.*

(f) Carol. Molinaeus *in Tr. Commercior. et vſurar. n. 470.*

(g) Tholoſanus *Syntagm. iur. vniuerſ. Lib. XXV. cap. 6.*

[h] Huber. *Praelection. Iur. Ciu. Tit. de contrah. emt. §. 10.*

(i) *Anno 1531. d. 23. Septembr.*

(k) Ioh. a Sande *Theatrum practicum Lib. III. Tit. IIII. Def. 7.*

[l] Groenweg. *ad l. 78. §. fin. de contrah. emt.*

[m] Paul. Voetius *ad pr. Inſt. de emt. vendit. n. 7.*

Digitized by Google

§. XVIII.

Conſtitutionum emtioni futurorum fructuum oppoſitarum ratio.

Et haec quidem prohibitio iuſtiſſimis omnino nititur rationibus. Nam primo pauperum facilitate abutebantur homines callidi et hinc cupidi, vt ex hoc negotio magnum, expilatis pauperibus ruſticis, facerent quaeſtum, et ex aliorum ſimplicitate fructum turpiſſimum caperent. Deinde iſta venditio inſignem conſtituit vſurariae prauitatis ſpeciem, quae omnino lege fuit coercenda, ne inpoſterum frumentum in herba a creditoribus, modicum pecuniae in illius ſpem credentibus interciperetur. Quod etiam cum aliis (*n*) obſeruat Ioh. Copvs (*o*), qui huius interdicti triplicem reddit rationem. Primo, ne, ſi frumenta, quae in herbis ſunt, emere liceret, hac occaſione oneraretur annona, cariorque ab iis redderetur, qui frumenta ſic emta ſupprimerent et aequis pretiis vendere nollent. Deinde ne inopes agricolae contenti modico praeſenti ſpem laetiſſimarum ſegetum amitterent, et ad extremam inopiam redigerentur, quum frumentis in herba venditis nihil haberent, vnde ſe ipſos, vxorem, liberos et familiam alerent. Poſtremo vt foeneratorum calliditati obuiam iretur, qui modica pecunia data maximam frumenti quantitatem acciperent. Quamquam autem Copvs exiſtimat, hoc interdictum potiſſimum intelligendum eſſe de eo caſu, ſi certum ſit, maiorem eſſe frumenti naſcituri, quam pecuniae datae, aeſtimationem, non vero ſi incertum ſit, quanti meſſis tempore frumentum futurum ſit, vel ſi nulla coniectura colligi poſſit, fore, vt venditio haec in vſurariae prauitatis ſpeciem incideret: recte tamen obſeruauit Zieglervs (*p*), nulla huiuſmodi concurrente ſuſpicione vſurariae prauitatis vim legis iſtius prohibitiuae non illico ceſſare, quippe quae eiuſmodi contractum non tantum propter foenus ſperatum aut expectatum infringit, ſed et potiſſimum propter periculum deceptionis, qua agricolae facile inducuntur, vt ſpem futurae meſſis tanto viliori vendant pretio, quanto incertior pluribuſque caſibus obnoxia eſt anni vbertas. Inde etiam leges Imperii non attendunt ad ſpem futurae meſſis incertam; pretiumque de praeſenti incertum, ſed ad fraudes et technas ementium, vt perſpicue oſtendunt verba: *Wo aber anders, denn itzt obuermeldet, gehandelt, vnd hierinnen einiger Vortheil, Argeliſt, Gefahr oder Betrug gebraucht: ſo wollen wir hiermit ernſtlich, daſs ſolcher Abkauffer oder Ausleyher die Hauptſumma verlohren, vnd dazu von der Obrigkeit, nach Geſtalt vnd Gelegenheil der Sachen geſtrafft werden ſoll.*

§. XVIIII.

Sanctio poenalis addita, et quando ei locus ſit?

Grauiſſima quidem, ſed ſancta eſt poena in eos, qui hanc legem effugiunt. Ex quibus Recessvs verbis ſimul diſcimus, quae poena immi-

(n) Boer. *Deciſ.* 296. *n.* 7. Rodericus *de annuis et menſtr. reditibus Lib.* I. *Quaeſt.* 12. *n.* 38.

(o) Ioh. Copus *de fructibus Lib.* I. *Tit.* III. *cap.* 5.

[p] Ziegler *de Iuribus Maieſtatis Lib.* I. *cap.* 41. §. 65.

immineat iis, quos ſaluberrima illa totius imperii ſanctio non abſterreat a negotiatione illa turpiſſima. Cautum enim animaduertimus, vt horum hominum malitia amiſſione dati pretii poenaque extraordinaria, iudicis officio etiam non implorato ſtatuenda coercentur (q). Gliſcente nimirum malo non ſolum iuſta, ſed etiam neceſſaria fuit cauſſa hoc ſordidum negotium in vniuerſum poenali ſanctione prohibendi, dignaque res viſa eſt cura imperii, vt non tantum vſurariae prauitati, ſed et damnis ex huiuſmodi contractibus inconſultis miſerae agricolarum nationi imminentibus obex poneretur, et per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellerentur, et agricolis ſaluum eſſet lucrum diuina benedictione conceſſum. Attamen per has leges liberum cuique manet emere et vendere fructus immaturos, vel mutuo dare agricolae pecuniam, modo ſolutionis loco abſque omni fraude et dolo praeſtentur fructus tanto pretio, quanto tempore contractus vel poſt meſſem in foro venditur, non autem viliori. Quum enim hanc prohibitionem contra fraudes mercatorum inuentum eſſe adpareat, vnuſquiſque facile intelliget hanc venditionem, ſi iuſtum pretium ſtatuatur frumento herbeſcenti, non eſſe irritam; quod multo magis dicendum, ſi fiat ſub haſta, modo iuſta praecedat aeſtimatio. Vnde ſancitum deprehendimus in Ordinatione Concurſus Pruſſica (r): *Im Fall bey einem zu taxirenden Gut auch die beſtelte VVinter oder Sommer-Saat mit verkauffet werden ſoll, wird ſelbige beſonders taxiret, vnd das ausgeſaete Getreyde nach dem zur zeit der geſchehenen Ausſaat marckgangigen Preiſe angeſetzet, vnd fur die Beſtellung, nachdem es zwey oder dreyſahrig beſtellet, die Fahre iedes Orts landublich angeſchlagen.* Ex quibus perſpicue liquet, tunc omnem abeſſe laeſionem, dum non tantum iuſtum frumenti pretium conſtituitur, ſed etiam curae et culturae ratio habetur, ne vel hac defraudentur agricolae.

§. XX.

Sub finem quaeri poteſt, an praeter frumenta et vindemias ad alios etiam fructus proferri poſſit haec prohibitio? Idque ego quidem adfirmare non dubito. Quamuis enim hae imperii conſtitutiones iuri communi derogent (s), et huiuſmodi iurium ea ſit natura ac indoles, vt ad caſus ſimiles non extendantur: immo potius, quum imperium ſolos hos fructus excipiat, haec exceptio regulam in caſibus minus exceptis firmare videatur, praeterea expedientia doceat, fructus arborum etiam immaturos hodie impune vendi: ſunt tamen plures ac multo maioris ponderis rationes, quae legem hanc ex intentione legis- An et ad alios caſus extendi poſſit haec prohibitio.

[q] Receſſ. Imperii *de anno* 1577. *Tit. XIX.* §. 3. Brunnemann. *ad l.* 8. *D. de contr. emt. n* 3. Stryck. *Diſſ. de Dardanar. cap.* II. *n.* 21. *ſequ.*

(r) *Adpend. ad* §. 61. *lit. g.* §. 13. *pag.* 198.

(s) *L.* 25. *D. de action. emti.* Exemplum venditae vindemiae pendentis eſt apud Plin: *Hiſtor. Nat. Lib. XIV. Cap.* 4. quocum iungendus Plinius Iunior Lib. VIII. Epiſt. II. *Vendideram*, inquiens, *vindemias, certatim negotiatoribus ementibus.*

Digitized by Google

legiſlatorum et ad alios fructus preferendam eſſe, ſuadent. Primo enim id patet ex verbis Recessvs Avgvstani: *Auf ihren Saamen, ſo noch auf den dem Felde ſtehet, auch den VVein an den Stocken, und andere ihre Fruchte; Arbeit und Viehe Geld, oder ein anders hinaus geliehen:* et paucis interiectis: *Auf VVein-Fruchte und anderes*. Deinde ipſae illae rationes, ob quas venditio illa iure Germanico prohibita eſt, non minus aliis fructibus rebuſque promercalibus, quibus venditis, qui ruri viuunt, pecuniam conficere ſolent, omnino quadrant; et certiſſimum ſane eſt, non minus ad incitas redactum iri ruſticos vitulos, agnos, hinnulos futuros, itemque lac, caſeum, butyrum ſimiliaque nondum confecta modico pretio vendentes, quam ſi fructus herbeſcentes in agris venales habeant. Neque obſtat, iuri communi derogare has conſtitutiones. Inde enim non ſequitur, vt proferri non poſſint ad caſus ſimiles, ipſa lege expreſſos, ſed vt ad alias diuerſas ſpecies non ſint extendendae. Tunc enim vere dici poteſt, exceptionem firmare regulam in caſibus non exceptis. Denique mos quidem in hoc terrarum tractu inualuit, vt fructus arborum etiam immaturi veneant: ſed magis inter ciues ac municipes, quam inter ruſticos. Et ſi hi adhuc impune id fecerunt, non ideo legis publicae periit auctoritas, ſed vigor tantum magiſtratuum incuria, vti fieri ſolet, elanguit. Sed vt chartae temporiſque rationem habeam, hic quidem diſſertationi finem impono, Deoque O. M. pro ſuffectis viribus ſtudiiſque meis benedictione ſua clementiſſime ſubleuatis gratias immortales pia mente perſoluo.

DE

DE DOMINIS, SVBDITOS SVOS IN IVDICIO SVO CONVENIENTIBVS.

EXERCITATIO XXXV.

§. I. *Inſtituti ratio, et partitio diſſertationis.* §. II. *Teſtimonia de conſuetudine ſubditos in iudicio ſuo conueniendi, in uniuerſa Germania recepta.* §. III. *In primis in Saxenia, Ducatu Magdeburgico, et principatu Hennebergico.* §. IV. *Nec non in Marchia, terris Pomeranicis et Holſatia.* §. V. *In Weſtphalia, Alſatia et Germania ſuperiore.* §. VI. *Denique in Italia, Gallia et Lotharingia.* §. VII. *Conſuetudini huic obſtare videtur* 1. *recta ratio.* §. VIII. *Idemque* 2. *ius Romanum, quod voluntariae tantum iuriſdictionis actus in cauſſa propria explicari patitur.* §. IX. *Non autem contentioſam.* §. X. *Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitio?* §. XI. *An quidam iuris Romani textus huic conſuetudini faueant?* §. XII. *An a principibus argumentum duci poſſit ad reliquos dominos.* §. XIII. *Probatur, hanc iurisdictionem nec iuri naturae repugnare.* §. XIV. *Nec iuri ciuili.* §. XV. *Eius origo a ſtatu ſubditorum ſeruili, et berili dominorum poteſtate repetenda eſt.* §. XVI. *Cur et ceſſante paſſim ſeruili ruſticorum conditione haec conſuetudo permanſerit?* §. XVII. *Quinam poſſint alios apud ſe ipſos conuenire?* §. XVIII. *An ipſe dominus cognoſcere et iudicare poſſit?* §. XVIII. *De quibus cauſſis huiuſmodi iudicio locus ſit?* §. XX. *An cauſſa a ſuperiore iudice*

Digitized by Google

pro lubitu auocari poſſit? §. XXI. *Id iure fit, ſi turbulenter et nulliter procedat iuſtitiarius.* §. XXII. *An ipſi iuſtitiario ſententiam ferre liceat?* §. XXIII. *A ſententia iuſtitiarii ſemper locus eſt adpellationi.* §. XXIV. *Concluſio Diſſertationis.*

§. I.

Inſtituti ratio et partitio diſſertationis.

Diuerſam admodum eſſe Romanae ac Germanicae iuriſdictionis faciem, eosque, qui hanc ex Romanorum legibus aeſtimandam cenſent, magnopere falli ac decipi, hodie inter omnes, rerum forenſium paullo peritiores, conſtare arbitramur. Siue enim perſonas, quibus apud nos iuris dicundi poteſtas eſt, ſiue ipſam litigandi iudicandique rationem atque ordinem, ſiue diuerſas, quas vocant, inſtantias paullo accuratius conſideremus: adeo nihil prope Romani moris in foris noſtris occurrit, vt viri doctiſſimi Germanos, recepta etiam iuriſprudentia Romana, litigandi ordinem non ex iure Iuſtinianeo, ſed partim ex iure canonico et eccleſiaſtico deſumſiſſe (a), partim ex priſcis moribus patriis retinuiſſe (b) fateantur. Prius iam a multis accurate ac ſolidiſſime demonſtratum eſſe, nouimus. Poſterius hac occaſione, qua quaedam meditationes, ſpeciminis inauguralis loco futurae, more maiorum edendae ſunt, illuſtri quodam ac luculento exemplo oſtendere conſtituimus. Quum enim in Germania paſſim in mores iuerit, vt DOMINI, qui iuriſdictione patrimoniali gaudent, SVBDITOS ſuos, fraena mordentes, penſioneſque et operas ſibi proterue denegantes, in IVDICIIS SVIS prius, quam res ad ſuperiores curias deuoluatur, CONVENIANT: videmur nobis facturi operae pretium, ſi de ea veterum Germanorum conſuetudine quaedam diſſeruerimus. Quod a nobis eo fiet ordine, vt *primum* non ignotam Germanis eſſe hanc iuris dicundi rationem, oſtendamus: *deinde* eam cum iuris tum naturalis, tum Romani principiis comparemus, et, an ſimile quid viderit orbis Romanus, diſpiciamus: *denique* inquiramus in eius origines, et, quid iuſtum ſit circa illam iuris in cauſſis propriis dicundi poteſtatem, breuiter et omnibus miſſis ambagibus, explicemus. Quod vt bene vertat Deus, ex animo precamur.

§. II.

Teſtimonia de conſuetudine ſubditos in iudicio ſuo

De more illo dominorum ſubditos ſuos apud ſe ipſos in ius vocandi teſtantur viri doctiſſimi, et ita quidem, vt illum non in vna alteraue prouincia, ſed in uniuerſa Germania, perpetuo ac conſtante vſu receptum eſſe, adfirment. Sane CASP. ZIEGLERVS (c), *non ſolum*

(a) Rhetius *de auctoritate iuris can. inter Aug. Conf. conſort.* Linck. *ad Decretal, proleg.* p. 13. Rittershuſ. *diffe-rent. iur. ciu. et can. proleg. extr.*

(b) Dn. Praeſ. *Element. iur. Germ. toto libro* III.

(c) Ziegl. *commun. concluſ. ad aur. prax.* Nic. Caluoli §. Nobilis n. 17. p. 117.

lum Nobiles ſuos ruſticos et ſubditos coram propriis officialibus, praetoribus, ſcabinis, et praefectis, iudicio pulſare, et in PROPRIO INTERESSE *ibi conuenire poſſe*, fatetur, ſed et ſtatim addit: *hanc generalem in Romano Imperio* CONSVETVDINEM *exſtare*. Idem repetit Io. SCHILTERVS (*d*), qui hanc nobilium iuriſdictionem in cauſſis propriis ita deſcribit: *Altera praedictae regulae limitatio eſt, quod ad landſaſſios et omnes, qui habent iurisdictionem hereditariam, vt ita in propria cauſſa exercere poſſint iurisdictionem contra ſubditos ſuos, actoris partes agendo, ſi conueniunt reos coram officiali ſuo, praetore et ſcabinis, qui proceſſum dirigant, et actis ad collegium IC. tranſmiſſis ſententiam petant: quae* GENERALIS *eſt* GERMANIAE CONSVETVDO. Quae quidem et apud alios, vt fit, verbis paene totidem occurrunt, vt plura huiuſmodi adferre teſtimonia vix neceſſarium videatur.

conueniendi in vniuerſa Germania recepta.

§. III.

In primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico et Principatu Hennebergico.

Tametſi vero doctoribus de conſuetudine teſtantibus, fidem eſſe habendam vulgo cenſeant (*e*); neſcio tamen, annon ſibi nimium ſumant, qui de conſuetudine totius Germaniae teſtimonium perhibere audent, quum plerumque ex patriae ſuae moribus aeſtimare ſoleant alias prouincias, et, quod ciuibus ſuis placere animaduertunt, id nulli alii diſplicere poſſe, praecipiti iudicio exiſtiment. Quare operae pretium fuerit, illam Germaniae conſuetudinem paullo accuratius demonſtrare. Et primo quidem de SAXONIA electorali dubitare nos haud patiuntur non modo tot doctores Saxonum (*f*), verum etiam ipſae leges publicae, inter quas ORDIN. PROCESSVS (*g*) ita ſancit: *Ob wir euch wol geſchehen laſſen kommen, daſs dieienigen, ſo mit Gerichten von uns beliehen, wie bishero, alſo hinfuhro, ſich deren gebuhrlich brauchen, und vor denenſelben ihre Vnterthanen rechtlich belangen mogen: Dieweil aber in ſolchen Occaſionen* cetera. Cui legi in emendatiore proceſſus ordinatione nihil vel derogatum, vel ſurrogatum eſſe, obſeruamus. Similiter quae ea de re ſancit ORD. PROC. MAGDEBVRG. (*h*) in noua ac recognita ORDINATIONE mutata non eſſe, deprehendimus. Cautum vero eſt, *daſs denen von Adel und Rathen in Stadten, ſo die Gerichte zu exerciren haben, wenn der Gerichts-Verwalter und Actuarius, oder Notarius in Beyſeyn der Burger und Vnterthanen zu denen Gerichten offentlich vereydet, vor denenſelben ihre eigene Sachen wieder die Burger und Vnterthanen zu klagen unbenommen bleibe*. Neque aliter ſeſe res habet in Franconia. Saltim de tractu Hennebergico mihi retulit PRAESES, ſibi oblata eſſe acta publica, ex qui-

(d) Schilt. *Exerc. VI.* §. 16.

(e) Ant. Coral. *comm. opin.* I. Socin. *conſil.* CLXV. *n.* 16. *Lib.* II. Weſenbec. *conſil.* T. I. *conſ.* 13. *n.* 98.

(f) Dan. Moller *ad Conſtit. elect.* XXIIII. P. II. *n.* 15. Zanger *de Except.* P. II. C. I. *n.* 408. Carpz. *L.* I. *Reſp.* LXXXVII. *n.* 21. *ſequ.* *L.* II. *Reſp.* XIIII. *n.* 8. *et in proceſſ. Tit.* III. *art.* IV. *n.* 103. *ſequ.* Berger. *Oecon. Iur.* *Lib.* III. *tit.* II. *p.* 914.

(g) Proceſſ. Saxon. *tit.* II. §. 3.

(h) Ord. Proceſſ. Magdeb. *cap.* I. §. 7.

quibus intellexerit, nobilem ibi aduerſus ſubditos quoſdam, laudemium (*das Erb-Hand-Lohn*) ſibi denegantes, egiſſe in iudicio ſuo, (*vor der Adelichen Voigtey*) et obtinuiſſe ſententiam, poſtea a Dominis Lipſienſibus firmatam, qua in quaſi poſſeſſione illius iuris exigendi laudemium fuerit defenſus. Prouocantibus porro reis ad ſupremam curiam, (*an die Furſtl. Regierung*) et iam in petitorio experientibus actione negatoria, et reliquis ſubditis, tamquam in communi cauſſa, interuenientibus, pronunciatum eſſe ab Erfurtenſibus Iuriſconſultis: *daſs Beklagter vor der Furſtl. Regierung ſich einzulaſſen nicht ſchuldig, ſondern die Sache an vorige Inſtantz zu verweiſen*. Et quamuis eam ſententiam poſtea, interpoſita leuteratione, reformarint Domini Ienenſes, procul dubio tamen Nobilem ſperare potuiſſe ſententiam reformatoriam, niſi, pertaeſus litium, remedio aliquo vſi noluiſſet.

§. IV.

Nec non in Marchia, terris Pomeranicis et Holſatia.

Ne vero quis in ſola Saxonia, viciniſque terrarum tractibus, huic conſuetudini locum eſſe exiſtimet: eamdem et in Marchia Brandenburgica iam olim inoleuiſſe, teſtis eſt Io. Brvnnemannvs (*i*), cuius hic ipſa verba adducere iuuat: *Nobiles etiam ſubditos ſuos coram officiali ſuo conuenire poſſe, praeiudiciis firmat* Berlichivs (*k*) *et auctores refert plures. Sic conſuetudo eſt in Marchia, vt domini ſubditos ſuos, ob non praeſtitas operas, et alia, caſtigare poſſint. Ita deciſum in Camera Brandeb. in cauſſa Ottonis Grabmann et Hans Robeln, anno MDC. mittewochen nach miſericordias Domini, his verbis: VVann der Kruger die Pachte zu rechter Zeit nicht abgiebet, mag ihm der von Robel, wie desfals des Landes Gebrauch mitbringet, ſelbſt gebuhrlich verhelffen.* Sed et terris Germanicis Suecico regno ceſſis, viciniſque prouinciis, idem adfirmat Dav. Mevivs (*l*), ex quo ſimul patet, ſecundum eam conſuetudinem pronunciare non dubitaſſe ſupremum, quod Wiſmariae floret, Tribunal. Ait enim vir rerum forenſium peritiſſimus: *Ea conſuetudo inter nobiles obſeruatur, vt, quando cum ruſticis vel ſubditis ſuis res eſt, ad alium iudicem ire non cogantur, ſed ipſi ius dicant, ſi res notoria, vel leuis momenti vel praeiudicii ſit, per ſemet ipſos, aut ſi grauior cauſſa ſit, per conſtitutum iudicium, a quo ſuſpicio abſit.* Quibus verbis hanc adnotationem ſubiungit: *Eam obſeruantiam in vicinis terris per infinita exempla reperi, ſicut et, quum ſubditus a iudice domino cauſſam deriuare voluit, nullo alio, quam quod propria illius eſſet, adlegato, non auditum fuiſſe, niſi iniuſtitiam aliunde argueret.* Inter quas vicinas terras procul dubio etiam eſt Holſatia, de qua Ordinat. Provinc. Ducatuum Sleſuic. et Holſatici (*m*): *Hatte auch ein Amtmann wegen ſeiner Herrn, ein Praelat, oder einer von Adel einen Ambts-Vnterthan, oder ſeiner eigenen Leute mit Rechte zu verſprechen, den ſoll er mit der That*

(i) Brunnem. ad l. 10. de iuriſd. n. 6.

(k) Berlich. Deciſ. VIII. n. 9.

(l) Mevius Part. VIII. Deciſ. 198. n. 6.

(m) Reuidirte Landgerichts-Ord-nung Part. I. tit. III. §. II.

Digitized by Google

That nicht beſchvveren, ſondern ihm DING *und* RECHT LEGEN, *und ſoll ieder von beyden Theilen, der ſich der Urthel beſchvveren thut, von denſelbigen Ding, nach alter Gevvonheit, und vvie obberühret, ſich zu beruffen haben.* Vt adeo nullum ſit dubium, quin hoc ius a Saxonia ad mare Balthicum vſque vbique vigeat, neque domini in toto illo tractu colonos et ſubditos ſuos apud ſe conuenire prohibeantur.

§. V.

In Weſtphalia, Alſatia et Germania ſuperiore.

Eodem pertinere arbitramur iuriſdictionem colonariam, quam paſſim in Weſtphalia ſupereſſe, docet HERM. ADOLPH. MEINDERS (n). Eius enim participes olim vbique homines proprios ſine praeſcitu officialium, nec implorato iudicum officio, domi ſuae et apud ſe ipſos conuenire, et carcere, ſi officium non facerent, coercere potuiſſe, oſtendit. Quamuis vero ſub finem ſaeculi decimi ſexti, eam iuriſdictionem, tamquam a iure communi exorbitantem, dominis in comitatu Rauensbergico adimendam cenſeret Dux Cliuiae: non tamen inter grauamina de hac priſtini iuris ſui iactura conqueri deſiit ordo equeſtris, donec illis anno MDCLIII. eam iuriſdictionem, ſed quodammodo reſtrictam, reſtituit FRIDRICVS GVILLELMVS, Elector Brandeburgicus, addita comminatione: *Solten ſie aber dieſe gnadigſte Zulaſſung zur Ungebuhr, und vviederrechtlich, oder auch in anderen ſtraffbaren Fallen, und delictis, ſiue maioribus, ſiue minoribus gebrauchen vvollen: vvurden ſeine Churfurſtl. Durchl. vvieder die Verbrechere, und die, ſo dieſe Churfurſtl. Gnade miſsbrauchen vvurden, mit Aufhebung derſelben verfahren laſſen* (o). Quum vero haec teſtimonia tantum ad inferiorem Germaniam pertineant: ex ſuperiore etiam exemplum adiicere iuuabit. Extat Io. SCHILTERI diſſertatio de curiis dominicalibus, quales non modo in Alſatia, verum etiam per Alamanniam, plures occurrunt. Earum ius in iuriſdictione conſiſtere, ait auctor doctiſſimus, et tali quidem, quae domino directo vna cum hubariis ſuis in cauſſis emphyteuticis praediorum, ad curiam emphyteuticariam ſeu dominicalem pertinentium, competat (p). Obſeruat autem porro (q), in iudicio hoc non ſolum hubariis inter ſe de praedio emphyteuticario litigantibus, verum etiam ipſi domino, emphyteutas ſuos conuenienti, ius dici ſolere. Hinc vbi de obiecto huius iuriſdictionis differit, illud ita deſcribit (r): *Cauſſas, ad curias illas dominicales pertinentes melioris doctrinae gratia, duplices facimus, quaedam enim earum pertinent ad* IVS DOMINI, *quaedam vero ad ius hubariorum ſeu emphyteutarum, pro ratione ſcilicet vtilis ipſis competentis dominii. In primis itaque ad obiectum curiarum dominicalium ſeu iuriſdictionis huius dominicalis vel emphyteuticae pertinent cauſſae, circa emphyteuſes, vel curias dominicales ortae, v. g. ſi ſubeſſe recuſant domo domi-*

(n) Meinders *de iuriſdict. colonar.* XI. p. 554. *Diſſ. I. p. 84. ſequ.*
(o) *Ibidem p. 90. ſequ.*
[p] Schilter *de curiis dominical.* §.
(q) *Ibid.* §. XV. p. 556.
(r) *Ibid.* §. XXII. p. 565.

dominicali, ſi alienae ſe ſubiicere volant iurisdictioni, itemque ſi hubarii inter ſe ratione hubarum quidquam habent diſſidii. Vt adeo dubitare non liceat, quin et in ſuperiore Germania non ignota ſit illa dominorum in cauſſis propriis iuriſdictio.

§. VI.

Denique in Italia, Gallia et Lotharingia.

Sed haec quidem exemplorum loco adferre placuit, vt hanc iurisdictionem paſſim in Germania vigere, oſtenderemus. Omnium enim prouinciarum ſtatuta et leges, ipſarumque cauſſarum iudicatarum grandia volumina euoluere nec vacat, nec lubet. Id modo obſeruamus, de huius iurisdictionis, vere Germanicae, vſu adeo non eſſe dubitandum, vt et extra Germaniam, vbicunque nouas ſedes quaeſiuerunt, potentiſſimaque regna conſtituerunt gentes Germanicae, expreſſiſſima ſuperſunt huius conſuetudinis veſtigia. In Italia ſane eius iam ſaeculo XIIII. meminit OLDRADVS DE PONTE (*s*), et ſaeculo XV. ALEXAND. TARTAGNVS (*t*), quorum ille hanc iuriſdictionem ne probatione quidem indigere ſtatuit, quippe et ſatis in Italia notam, et ab omnibus Iuriſconſultis agnitam atque adprobatam. Sed nuſquam terrarum ea conſuetudo frequentior, quam in Gallia, vbi notiſſima eſt iuriſdictio *tres-fonciere*, *cenſuelle ou cenſiere*, *iuſtice domaniaire*, quam alii FONCERIAM, alii FVNDALEM, alii PRAEDIARIAM, alii SOLARIAM vocare ſolent (*u*). De ea nihil fere, quod ad rem faciat, habet incomparabile GLOSSARIVM CANGII (*x*), praeter haec pauciſſima: FONSSERIA IVSTITIA, Gall. *iuſtice fonciere*, *iuriſdictio minor*, *inermis*. *Tabularium S. Cornelii Compendienſis*.: *Ipſos religioſos ius habere percipiendi in dicta villa de Compendio in eorum terra et iuſtitia fonſſeria ius foragii*. Nos ex I. N. HONTHEMII ſingulari diſſertatione, ea de iuriſdictione ſcripta (*y*), nec non LONGOVALLIO (*z*), Io. PAPONIO (*a*), CAR. MOLINAEO (*b*), et reliquis conſuetudinum Gallicarum (*c*) interpretibus, diſcimus, iuriſdictionem fonceriam ſeu fundalem alibi reſtrictiorem eſſe, alibi latius patere, ac in Lotharingia inprimis, vti eleganter oſtendit laudatus HONTHEMIVS, ad omnes cauſas et actiones reales porrigi: at potiſſimum tamen ad id eſſe comparatam, vt domini cenſuales ſubditos ſuos adigere poſſint ad cenſus aliosque reditus ſibi ſine mora praeſtandos. Atque adeo dubitari non poteſt, quin et in Gallia, et in Lotharingia, et in ducatu Luxemburgico, et in ipſo archiepiſcopatu Treuirenſi, id fere quotidie contingat, vt domini ſubditos conueniant in iudiciis ſuis, ſi forte fraena mordere, vel domino iura ſua denegare in animum inducant.

§. VII.

(s) Oldrad. *Conſ.* CCCII. *n.* 6. *et* 8.

(t) Alexand. *Conſil.* XIII. *n.* 10. *Vol.* VI.

(u) Dn. Praeſ. *Elem. iur. Germ. Lib.* III. §. 66. *p.* 419. *ſequ.*

(x) Car. du Freſne *Gloſſar. med. et inf. Latinit. Tom.* III. *p.* 556. *edit. nou.*

(y) *Excerpta ex ea dedit* Illuſtr. Dn. Praeſ. *Elem. iur. Germ. d.* §. 66. *in ſchol. p.* 420. *ſequ.*

(z) Io. Longouall. *de iuriſd. p.* 3.

[a] Io. Papon. *corp. iur. Franc. L.* VII. T. VII. §. 33. *p.* 242.

[b] Car. Molinaeus *Conſ. Pariſ. P.* II. *tit.* II. §. 73. *p.* 10. *ſequ.*

(c) Io. Choppin. *conſuet. Andigan.* L. I. C. I. *p.* 99. *ſequ.*

Digitized by Google

§. VII.

Sic ſatis, opinor, demonſtratum eſt, eam conſuetudinem ſubditos in iudiciis ſuis conueniendi alibi quidem reſtrictiorem, alibi ſolutiorem eſſe, attamen tantum non vbique in Germania, immo et extra Germaniam paſſim, inoleuiſſe. Iam ſi eam cum iure illo, quod ipſa recta ratio inter omnes homines conſtituit, immo et cum Romano, quod ob aequitatem in Germania etiam recepimus, paullo accuratius contendamus: permulta profecto occurrent, quae huic iuriſdictioni dominorum in cauſſis propriis maxime obſtare videantur. Primo enim ex ipſo fine, ob quem iuris dicundi poteſtatem homines natura aequales admiſerunt, intelligitur, quod recte obſeruauit PHILO (d), eum, qui adſcenſurus ſit tribunal, praeditum eſſe oportere animo, *παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμετόχῳ*, *nullis perturbationibus, nullique malitiae obnoxio*. Niſi enim animo amoris, odii, irae, inuidiae, ſpei metuſque vacuo praemunitus iuris dicundi iudicandique partes quis ſuſcipiat: numquam vel cauſſam prudenter cognoſcet, vel ſuum cuique, pro eo ac decet, tribuet, nec ſatis conſtanti animo erit ad iudicata, nulla habita perſonarum ratione, exſequenda. Atqui pauciſſimi ita ſunt a natura formati, vt nec amore, nec odio, nec ſpe metuue, nec vlla animi perturbatione a regia iuſtitiae via ſe ſe abduci patiantur. Plerique mortales diro illi adfectuum imperio adeo ſubſunt per omnem vitam, vt facilius reperturus ſis ſexcentos iuris rerumque forenſium peritiſſimos, quam vnum.

Conſuetudini huic obſtare videtur 1. recta ratio.

> *Iuſtum ac tenacem propoſiti virum,*
> *Quem haud ciuium ardor, praua iubentium,*
> *Nec vultus inſtantis tyranni,*
> *Mente quatit ſolida* (e).

Quis ergo in tanta adfectuum intemperie ſperet, aliquem boni integrique iudicis officio rite functurum in cauſſis propriis, vel ad ſe ſaltem vllo modo pertinentibus? Quis non potius periculum eſſe intelligit, ne iudex leges tunc dormire, quam ex earum praeſcripto ſe ſuoſue damnare malit? Zaleuco, Locrenſium legislatori, nemo temere vel prudentiae, vel virtutis laudem, negauerit, quippe quem veteres inter *viros bonos ac honeſtos, quos Pythagorae diſciplina in Italia formarit*, referunt (f). Et tamen quum tuliſſet legem de adulteris vtroque oculo priuandis, accuſato eius criminis filio, vnum oculum ſibi, alterum filio erui iuſſit, *ita debitum ſupplicii modum legi redditurus, vt ſe inter miſericordem patrem et iuſtum legislatorem partiretur* (g). Si ergo virum magnum et ſapientiae ſtudioſiſſimum, quem nullae fortaſſis tyrannorum minae peruertiſſent, ſolus amor, quo filium degenerem illum quidem, at filium tamen, comple-

(d) Philo *de iudice p.* 718. *oper.*
(e) Horat. *Lib.* III. *Carm. Ode* 1. *v.* 1.
(f) Diog. Laert. *Lib.* VIII. *Segm.* 16.
(g) Aelian. *Var. hiſt. lib.* XIII. *cap.* XXIII. Valer. Max. *Lib.* VI. *cap.* V. *exempl. ext.* 3.

Digitized by Google

plexus eſt, a conſtante illa ac perpetua ſuum cuique tribuendi voluntate dimouit: quis maiore religione ius dicturos eſſe credat dominos in cauſſis propriis, maxime quum eorum plurimi numquam fortaſſis de componendo emendandoque animo, adfectibuſque rationis imperio ſubiiciendis, ſerio cogitarint? an non potius in eos vel maxime cadere dixeris illud philoſophi (*h*): Σχεδὸν οἱ πλεῖστοι φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων. *Plerique fere mali ſunt iudices de rebus propriis.*

§. VIII.

2. Ius Rom. quod tantum voluntariae iuriſdictionis actus in cauſſa propria explicari patitur.

Deinde ſi ius Romanum conſulamus, eius conditores, homines profecto prudentiſſimos, et innatae illius omnibus mortalibus labis non ignaros, huic iuriſdictioni in cauſſis propriis non ſolum locum non conceſſiſſe in republica ſua, ſed et multas ſeueriſſimas ſanctiones ei oppoſuiſſe animaduertimus. Equidem, quum actuum voluntariorum ea ſit indoles, vt cum nullius hominis iniuria damnoue coniuncti eſſe poſſint, nulla etiam ratio ſubeſſe viſa eſt Romanis, cur eos a magiſtratibus in ſuis cauſſis explicari nollent. Hinc recte docet VLPIANVS (*i*), Praeſidem APVD SE et adoptare, et emancipare filium, et ſeruum manumittere poſſe. Recte etiam PAVLVS (k) noſter monet, ſi conſul vel Praeſes filiusfamilias ſit, poſſe eum APVD SEMET IPSVM vel emancipari, vel in adoptionem dari. Addit MODESTINVS (*l*): fuiſſe hanc NERATII ſententiam: ſed tantum abeſt, vt hic iuriſconſultus ea in re ſententiam ſuam a reliquorum doctrina ſeiunxerit, vel ſcholae Proculianae κύριον δόγμα defenderit, vt potius VLPIANVS (*m*), qui in nullius verba magiſtri iurauerat, ac proinde inter erciſcundos, quos vocant, a pleriſque veluti ex compacto refertur (*n*), *nullam ea de re dubitationem fuiſſe*, fateatur. Et ſane cum aliis iuriſconſultorum teſtimoniis (*o*), tum ipſius exemplo Augusti Imp. id luculenter poteſt demonſtrari. Auctor enim eſt SVETONIVS (*p*), eum *Caium et Lucium adoptaſſe* DOMI *per aſſem et libram, emtos a patre.* Vir eximius, IS. CASAVBONVS (*q*), hunc locum, quod mireris, non intellexit, et hinc non parum ſe torſit, dum illud DOMI interpretari conatus eſt: *An* DOMI, inquit, *id eſt*, IN DOMVM? *ſicuti dici ſolet adoptare in domum et familiam? vt* HVMI *ſaepe valet* IN HVMVM? *An potius haec vox a Tranquillo adiecta, vt id praeter conſuetudinem factum, indicaret? Caius JC. titulo VI. Quae tamen mancipatio ſolebat ante praeſidem fieri, modo ante curiam facienda eſt.* Immo neutrum verum eſt. Domi enim ſuae adoptauit Auguſtus, id eſt, apud ſemet ipſum, ob proconſulare, quod ipſi ſeptennio ante, teſte DIONE CASSIO (*r*), in perpetuum a ſenatu tribu-

[h] Ariſtot. *Polit. Lib.* III. *cap.* VI.
(i) *L.* 2. *D. de off. Praeſid.*
[k] *L.* 3. *D. de adopt. et emancip.*
[l] *L.* 4. *D. eod.*
[m] *L. vn.* §. 2. *D. de off. conſul.*
(n) Em. Merill. *Lib.* I. *obſ. cap.* VI. p. 12. Godofr. Maſcou. *de ſectis Sabinian. et Proculeian. cap.* VIII. §. 7. *n.* 2. *p.* 139.
(o) *L.* 1. §. 2. *D. de offic. praetor. l.* 1. *l.* 5. *l.* 18. §. 2. *D. de manumiſſ. vind.*
[p] Sueton. *Auguſt. cap.* LXIIII.
(q) Is. Caſaubon. *Not. ad Sueton. ibid.*
[r] Dio Caſſ. *Lib.* LIII. *p.* 518. *ſeqq.*

tributum fuerat, imperium, probe gnarus, poſſe vnumquemque magiſtratum apud ſe ipſum adoptare. Tantum enim abeſt, vt hic quidquam praeter conſuetudinem facere voluerit, vt recte obſeruarit Henr. Norisivs (s), eum, vt ciuilior, veterumque morum cuſtos videretur, in pueris illis adoptandis vetuſtum ritum per omnia retinuiſſe. Licebat ergo magiſtratibus tales actus apud ſe ipſos, et in propriis cauſſis explicare, quia nullius in praeiudicium vergebant. Simul ac vero cauſſae cognitione opus eſſe, exiſtimarent: tanta erat Romanorum religio, vt ne hos quidem actus in propria cauſſa explicare cuiquam permitterent. Hinc Vlpianvs (t) obſeruat, *ſi euenerit, vt minor viginti annis conſul ſit, eum apud ſe manumittere non poſſe, quum ipſe ſit, qui ex SC. conſilii caſſam examinet: apud collegam autem, cauſſa probata, poſſe*. Quum enim lege Aelia Sentia, et condito ad hanc legem SCo, cautum eſſet, ne cui minori viginti annis aliter manumittere liceret, quam vindicta, apud conſilium, et cauſſa manumiſſionis probata (u): non videbatur ferendum, vt ipſe conſul viginti annis minor in re ſua cauſſam cognoſceret: quamuis, ex quo Ivstinianvs (x) illud legis Aeliae Sentiae caput ſuſtulit, conſulem, etiam viginti annis minorem, apud ſemetipſum manumittere potuiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe videatur.

§. VIIII.

Aſt, quod ad contentioſam iuriſdictionem attinet, neminem patiebantur ſibi fuiſue ius dicere veriti, ne ſui magis, quam legum, rationem habendam exiſtimaret. Hinc Vlpianvs (y): *Qui*, inquit, *iuriſdictioni praeeſt, neque ſibi ius dicere debet, neque vxori, vel liberis ſuis, neque libertis, vel ceteris, quos ſecum habet*. Adeo ergo a tali iuriſdictione abhorrebant Romani, vt prohibitionem non modo ad vxorem et liberos, verum etiam ad libertos, immo et ceteros, quos ſecum magiſtratus haberet, proferrent. At quinam illi? Vir eximius, Georg. Adam Strvvivs (z), qui hanc legem ſingulari diſſertatione illuſtrauit, nos remittit ad fragmentum legis Corneliae de iniuriis (a), quo iudices ex ea lege eſſe prohibetur, *qui ei, qui agat, gener, ſocer, vitricus, priuignus, ſobrinusue ſint, propiusue eorum quemquam cognatione adfinitateue contingat, quiue eius parentiſue cuius eorum patronus eſſet*. Sed praeterquam quod hic textus non ad magiſtratus, ius dicentes, ſed ad iudices pertinet: hanc interpretationem vix admittunt verba: *et ceteris, quos ſecum habet*. Potius ergo haec clauſula ad magiſtratuum, maxime prouincialium, familiam, id eſt, adſeſſores, cancellarios, domeſticos, de quibus ex inſtitu-

Non autem iuriſdictionem contentioſam.

(s) Noril. *Cenotaph. Piſan. diſſert.* II. *cap.* I. *p.* 84. *ſequ.*
(t) L. vn. §. 2. D. *de offic. conſ.*
(u) §. 4. I. *qui, et* … *quibus cau*… *manum. l.* 4. §. *vlt.* D … *miſſ. vin*…
(x) §. *vlt.* I. *qui* … *ib. ca*… *manum.* Nou. CXVIIII. *cap.* II.
(y) L. 10. D. *de iuriſdict.*
(z) Struu. *diſſ. ad l.* 10. *D. de iuriſd.* *p.* 9.
(a) … §. *pr.* D. *de iniur.*

ſtituto agunt SIGONIVS (*b*) et CVIACIVS (*c*), referenda eſt, quibus tametſi nulla cognatione adfinitateue ſibi iunctis, ius dicere prohibebantur magiſtratus, quia eos non modo ab omnibus ſordibus, ſed et ab ipſa earum ſuſpicione abeſſe oportebat. Eadem ſeueritate quemquam in cauſſa ſua vel ius dicere, vel iudicare prohibet GRATIANVS Aug. (*d*) *generali lege decernens, neminem ſibi eſſe iudicem, vel ius ſibi dicere debere*, addita ratione, quae paullo plenior in CODICE THEODOSIANO (*e*), quam in IVSTINIANEO, legitur: *Quum enim omnibus in ſe propriam dicendi teſtimonii facultatem iura ſubmouerint: iniquum admodum eſt, licentiam tribuere ſententiae*. A teſtibus igitur ad iudices argumentum ducit Imperator, non tamquam a pari, vt dialectici loquuntur, ſed a maiori ad minus, quia, quum ne teſtis quidem aliquis admittendus ſit, in quem cadat amoris vel odii ſuſpicio, multo minus admitti oporteat talem magiſtratum vel iudicem, maxime quum multo difficilius ſit alium teſtem, quam iudicem, reperire (*f*). Porro ex iuriſconſultorum veterum ſententia nihil intereſt, directe quis ſibi ſuiſue ius dicat vel iudicet, an indirecte et per conſequentiam, veluti ſi ex ſententia ſua vel compendii quid ſperet, vel metuat diſpendium. Hinc apud VLPIANVM (*g*) ait IVLIANVS: *Si alter ex litigatoribus iudicem ſolum heredem, vel ex parte, fecerit: alium iudicem neceſſario eſſe ſumendum: quia iniquum ſit, aliquem* SVAE REI *iudicem fieri*. SVAE REI, inquit, id eſt, *in rem ſuam*. Non magis enim aequum eſt, iudicare quemquam in rem ſuam patriſue auctorem fieri (*h*). Addimus poſtremo locum inſignem ZENONIS Imp. (*i*) Quamuis enim hic viros illuſtres, qui ſine adminiſtratione codicillis honorariis decorati eſſent, ea praerogatiua donaſſet, vt adſidere Conſtantinopoli poſſent in conſiſtorio principis: illico tamen addidit, *ſcire ipſos quoque debere, nec* DE SE, *nec* DE SVIS FACVLTATIBVS *iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus, (niſi prius ad Imperatorem retulerint,) poſſe ſtatuere*. Sed nolumus plura accumulare teſtimonia, quum vel ex his paucis, quam iniqua ſemper Romanis illa in propriis cauſſis ius dicendi iudicandique facultas ſit viſa, ſatis ſuperque intelligamus.

§. X.

Quam lata apud Romanos patuerit haec prohibitio?

Ceterum quum id principium, tamquam ex ipſa recta ratione depromtum, ſemel adſumſiſſent iuris auctores: non potuerunt non ex limpidiſſimo illo fonte plures concluſiones elegantiſſimas, ac veluti riuulos, deriuare. *Primo* enim quum eandem rationem eſſe animaduerterent arbitrorum et iudicum: recte inde collegerunt prudentes (*k*), ſi de

(b) Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib.* II. *cap.* II.

(c) Iac. Cuiac. *paratitl. Codic. Lib.* I. *tit.* LI. *p.* 86. *Tomo* II. *oper.*

(d) *L. vn. C. ne quis in ſua cauſ. iudicet.*

(e) *L. vn. C. Theod. eod.*

(f) Emeric. a Rosbach. *Proceſſ. tit.* IIII. *n.* 61. Caſp. Ziegl. *Dicaſtice concluſ. XII.* §. 4. *p.* 169.

[g] L. 17. D. *de iudic.*

(h) L. 1. *l.* 7. *pr.* §. 2. *D. de auct. tut. et* §. 3. I. *eod.*

(i) L. 3. §. 2. C. *vbi Senatores vel clariſſimi ciuiliter vel criminal. conueniantur.*

(k) L. 51. D. *de recept. arbitr.* Euerh. *Topic. leg. loco* XXXX. Caſp. Ziegler. *dicaſt. concl.* XII. §. 9. *p.* 172.

Digitized by Google

ſi de re ſua quis factus ſit arbiter, eum ſententiam dicere non poſſe, vt ſe facere iubeat, aut petere prohibeat: imperare enim ſibi, vel prohibere ſe ipſum, poſſe omnino neminem. *Deinde* CASP. ZIEGLERVS (*l*) contra FRANC. MILANENSEM, alioſque (*m*), recte defendit, regulam hanc locum habere, etiamſi morte ſoluta ſit adfinitas. Quamuis enim certum omnino ſit, eam apud Hebraeos, Graecos et Romanos fuiſſe indolem adfinitatis, vt ſoluto matrimonio exſpiraret (*n*), idque ex ipſis legibus noſtris ſatis eluceat (*o*): plerumque tamen, ſaltem ſi diuortium non interceſſerit, prior durat adfectio, immo et aliquando, ob liberos ex eo matrimonio ſuperſtites, intereſſe poteſt coniugis, cauſſa non cadere adfines, ſed victores foro excedere. *Praeterea* ob eamdem rationem a iure dicundo iudicandoque iure meritoque arcetur fideiuſſor, quamuis TIRAQVELLVS (*p*) et SIG. SCACCIA (*q*) eum admittere non dubitent. Quum enim idem tunc debeant reus et iudex, illoque ſuccumbente, ſi ſoluendo non ſit, ad hunc eatur: quis credat, damnatum iri reum a iudice, et non potius hunc operam daturum, vt tum ipſe, tum reus, communi periculo liberentur? Nec minus *porro* recte inde colligunt (*r*), a iure dicundo propriaeque cauſſae cognitione abſtinere debere magiſtratus, ſi vel maxime iudicum conſeſſus ſatis numeroſus ſit. Quamuis enim tunc ad plurium ſuffragia res redeat: acute tamen, vt ſolet, obſeruauit CELSVS (*s*), *poſſe et vnius praeſentiam trahere ceteros ad ſuam ſententiam*. Ac proinde ſi vnius ex illo collegio cauſſa agitur, nihil aequius eſt, quam vt ille ſecedat tantiſper, dum eatur in ſuffragia, ne vel ipſa eius praeſentia ſententias dicendi libertati officiat. *Poſtremo*, quamuis in vita ciuili ſaepenumero contingat, vt vnus homo plures perſonas ſuſtineat (*t*): recte tamen obſeruauit ZIEGLERVS (*u*), diuerſum illum reſpectum nec mutare adfectionem, nec magis iudicem ſanctiorem reddere, quam ſi alia toga indutus ferret ſententiam. Hinc ſi fingamus, academiam aliquam agere aduerſus parochum in iudicio eccleſiaſtico, quod theologiae et iuris Profeſſores conſtituunt: ſane hi non minus, quam ſi in concilio academico res ageretur, in cauſſa propria ius dicere videbuntur, quia vna omnium iſtarum perſonarum moralium indoles, vna voluntas, iidem denique adfectus ſunt. Ceterum quum ex his omnibus pateat, reſcindendam eſſe ſententiam a tali iudice ſuſpecto non recuſato latam, ipſo vero iure nullam habendam, ſi ea a magiſtratu, quem quis iuſta exceptione repulit, et qui iudex eſſe per leges

 non

(l) *Ibid.* §. 10. *p.* 173.

(m) Franc. Milan. *Lib.* 1. *Dec.* XV. *n.* 14. *ſequ.* Sebaſt. Medices *in libro: mors omnia ſoluit. Part.* II. *concluſ. VI. n.* 22.

(n) Vinn. *comm. ad* §. 6. *I. de nupt.* Henr. Bern. Reinold. *Variar. Cap.* XXIV. Illuſtr. Dn. Praeſ. *ad L. Iul. et Pap. Lib.* II. *Cap.* XVII. *p.* 311.

(o) §. 7. *I. de nupt. l.* 2. *C. Theod. de inceſt. nupt.*

(p) And. Tiraquell. *in tit. C. res inter alios act. n.* 8.

[q] Sigiſm. Scaccia *de ſent. et re iud. gloſ. IV. qu.* 8. *n.* 2.

[r] Ziegl. *ibid.* §. XLII. *p.* 175.

(s) *L.* 17. §. *vlt. D. de recept. arbitr.*

(t) Hert. *Diſſ. ſing. de vno hom. plures perſonas ſuſtinente.*

(u) Ziegl. *dicaſtic.* §. XIII. *p.* 176. Meu. *Part.* 1. *Dec.* CIII.

non potuit (*x*), proficiſcatur (*y*): conſequens profecto eſt, vt ex iuris Romani principiis, idem dicendum ſit de magiſtratu in ſua ſuorumue cauſſa ius dicente, adeoque ius ciuile minime omnium faueat iuriſdictioni illi, qua domini iudicant in cauſſis ſubditorum, quos ipſi domi ſuae vel in iudicio proprio conueniunt.

§. XI.

An quidam textus iuris Romani huic conſuetudini faueant?

Sunt tamen, qui ſibi in ipſo iure Romano textus quoſdam, quibus defendi poſſit haec dominorum iuriſdictio, videntur reperiſſe. Sane enim quum *in priuatis negotiis patrem filium, vel filium patrem iudicem habere poſſe*, ſtatuat AFRICANVS (*z*): quumque MACER (*a*) proferat SC. ex quo praeſides etiam comitibus, *ſi quid iis inuitis accidat, veluti, ſi iniuriam aut furtum paſſi ſint*, ius dicere potuiſſe, intelligimus: quum denique magiſtratibus maioribus iuriſdictionem ſuam poenali iudicio defendere (*b*), et filio magiſtratum gerenti *patrem, cuius in poteſtate eſt, cogere liceat adire hereditatem et reſtituere* (*c*): quis miretur, Germanos etiam permiſiſſe dominis, vt ſibi ipſis ius dicere poſſent aduerſus ſubditos, fraena mordentes, operas, cenſum, laudemia denegantes, ingenioque tam ſeruili plerumque praeditos, vt nihil, ad quod obſtricti ſunt, niſi fuſtem tergo imminere videant, praeſtare ſoleant? Sed vereor, vt omnia haec veterum loca quidquam ad rem faciant. AFRICANI fragmentum ne acutiſſimus quidem eius interpres, CVIACIVS (*d*), ſatis videtur perſpexiſſe, partim quod illud de ipſo magiſtratu accipit, partim quod contra tot alia veterum iuriſconſultorum teſtimonia, ipſamque iuris Rom. analogiam, patrem et filium ſibi inuicem ius dicere poſſe, ſtatuit, non alia fretus ratione, quam quia, quod ad ius publicum attinet, filius non ſequatur ius poteſtatis (*e*), ſed illud, cum filii poteſtate comparatum, interquieſcat paullulum et conniueat (*f*). Attamen id ad priuatas tantum cauſſas pertinere, exiſtimat, non ad iudicia pubblica, in quibus permulta, quae ſemel decreta corrigi deinde nequeant, et a filio pati patrem indigniſſimum ſit, veluti carceres, catenae, verbera, tormenta incurrere ſoleant (*g*). Quum vero, quo erat ingenii acumine, facile animaduerteret CVIACIVS, hanc interpretationem ſuam aperta veluti fronte incurrere in *l.* 10. *D. de iuriſdictione*: ſubtilem ſatis commentus eſt rationem, qua AFRICANVM cum VLPIANO in gratiam reduci poſſe exiſtimauit. *In hac lege*, inquit, AFRICANVS *dicit*. POTEST: *in illa* VLPIANVS: NON DEBET. *Haec vero non ſunt contraria*. POTEST, *ſed* NON DEBET: *rectius enim fecerit, ſi in re patris aut filii* abſti-

(x) L. 1. §. *vlt.* D. *ad* SC. *Tertull.* *l.* 1. §. 2. D. *quod quiſque iur.* *l.* 2. §. *vlt.* D. *de poen.*

(y) Blaſ. Altimar. *de nullit. ſentent.* Part. I. *rubr.* VIIII. *quaeſt.* LXII. *p.* 439. *et qu.* CCV. *n.* 9. 10.

[z] L. 77. D. *de iudic.*

(a) L. 16. D. *de offic. Praeſ.*

(b) L. 1. *pr.* D. *ſi quis ius dic. non obtemp.* *l.* 8. D. *de adpellat.*

[c] L. 13. §. *vlt.* D. *ad* SC. *Trebell.*

[d] Iac. Cuiac. *Comment. ad African. tract.* III. Tom. I. *op.* *p.* 1278. *ſequ.*

(e) L. 14. *pr.* D. *ad* SC. *Trebell.* *l.* 9. D. *de his, qui ſunt ſui vel al. iur.*

(f) Gellius *Noct. Attic.* *Lib.* II. *cap.* II.

(g) L. *vlt.* C. *de abolit.*

Digitized by Google

abſtinuerit munere iudicandi. Vno verbo ius, altero honeſtas ſignificatur. Haec Cviacivs, Graecos interpretes, ſuo more ſequutus. Alibi tamen (*h*) ſua ipſe vineta cedit, dum illum Africani textum non de magiſtratu, ſed de iudice pedaneo, intelligendum eſſe cenſet, notatus ideo ab Em. Merillio (*i*). Sed non opus eſt ambagibus. Ipſa enim Africani verba ſatis oſtendunt, non de magiſtratibus, ſed de iudicibus pedaneis, ibi eſſe quaeſtionem: neque iis temporibus verba *ius dicere* et *iudicare* promiſcue accipere ſolebant iureconſulti, niſi ſi quando negligentius ſcriberent: quod in *libris Quaeſtionum*, accurate et *ἀκροαματικῶς* ſcriptis (*k*), feciſſe Africanvm, vix veroſimile eſt. Deinde nec magis ſolidum videtur commentum iſtud, quod magiſtratus poſſit quidem, at non debeat, in cauſſa patris vel filii ius dicere, quod non ineleganter ita profligat Merillivs (*l*): *Quod quidem ſubiicitur iudicis poteſtati, non ſubiicitur neceſſitati, vt facere debeat* (m): *Sed quod ſubiicitur neceſſitati, vt facere non debeat; id facere non poteſt. Quod iudex non debet facere, nec etiam facere poteſt: et quod non poteſt facere, nec etiam facere debet.* Quare nihil ſupereſt, quam vt cum Franc. Dvareno (*n*) et Petro Perennonio (*o*) diſtinguamus inter magiſtratus et iudices, et illos quidem ius dicere in cauſſa patris vel filii potuiſſe, negemus, his autem iudicare in tali cauſſa, ſaltem ex plerorumque ſententia (*p*), licuiſſe dicamus. Permultum enim inter vtroſque intererat. Illi iuriſdictionem in inuitos explicabant: hi nonniſi volentibus addicebantur. Licebat enim litigantibus, quibus Praetor iudices ſuſpectos addicere volebat, clamare: HVNC NOLO: HIC TIMIDVS EST, ET BONA SAECVLI PARVM INTELLIGIT: ILLVM VOLO, QVIA CAESAREM FORTITER AMAT. (*q*) Immo non aliter, quam ex conſenſu litigantium, et veluti ex compromiſſo eorum, dari addicique ſolebant iudices (*r*). Quamuis ergo iudices huiuſmodi iudicare non poſſent, recuſati a litigantibus, nec inuitis illis recte obtruderentur: iudicare tamen poterant etiam in cauſſa filii vel patris, ſi aduerſariis placerent, hique cauſſae bonitate freti ſpem ac fiduciam in iis collocaſſent, perinde ac de ſe patris arbitro eſſe licet filio, in quem vterque litigantium compromiſit (*s*). Reliquos textus minus difficultatis habere arbitramur. Senatuſconſultum enim, cuius verba ſeruauit Macer (*t*), non abſciſſe permittit Praeſidibus, vt comitibus ius dicant, (quamuis et eo cauſu vix eſſet, vt eos in propria cauſſa ius dicere exiſtimaremus,) ſed vt litem tantum conteſtari, rem redhiberi, et de iudicio ſiſti ſatisda-

(h) Cuiac. *Not. ad l.* 77. D. *de iudic.* Tomo VII. *op. p.* 766.

(i) Merill. *Variant. Cuiac. Lib.* I. *cap.* X. *p.* 36.

(*k*) En. Otto *in Papiniano cap.* XII. *p.* 234. *ſequ.*

(l) Merill. *ibid. p.* 38.

(m) *L.* 40. *D. de iudic.*

[n] Duaren. *Diſput. anniverſ. lib.* I. *cap.* LI.

(o) Perennon. *Animaduerſ. iur. ciu. lib.* I. *cap.* XII. *in theſauro iur. ciu.* Tomo I. *p.* 608.

(p) *L.* 6. *D. de recept. arbitr.*

(q) Plin. Maior. *hiſt. nat. lib.* I. *praef.* et Plin. Secund. *Panegyr. cap.* XXXVI.

(r) *L.* 23. D. *de adpell. l.* 80. D. *de iudic.*

(s) *L.* 6. *D. de recept. arbitr.*

(t) *L.* 16. *D. de offic. Praeſ.*

tiſdari iubeant, ipſa cauſſae diſceptatione ſucceſſori reſeruata. Id vero ideo facile indulſit Senatus, quod non modo res moram non ferret, (quo caſu et alias quaedam extra ordinem indulgentur magiſtratibus) *(u)*, verum etiam quod ex ſola litis conteſtatione, depoſitione rei et ſatisdatione nullum damnum immineret reo. Quare tantum abeſt, vt in illo MACRI textu iuriſdictioni in cauſis propriis explicandae aliquid ſit praeſidii, vt potius inde recte ducere videamur argumentum, ſi praeſides ne comitibus quidem ſuis, id eſt, extraneis, ius dicere potuerint, multo minus cuiquam ſibi ſuiſue in cauſſis propriis ius dicere apud Romanos licuiſſe. Satis porro ſpecioſum eſt, quod ex VLPIANI loco *(x)* ducitur, argumentum, quippe qui manifeſto de magiſtratu loquitur. Sed ſane non ibi eſt quaeſtio, an pater ſe ſubiicere teneatur filio magiſtratui, ac non potius ipſe aeque ac fideicommiſſarius, eius iuriſdictioni ſeſe ſubducere potuerint? Quod fieri potuiſſe, ex alio VLPIANI textu *(y)*, quem ſupra laudauimus, ſatis intelligimus. Quamuis enim recuſandi facultas, teſtibus DVARENO *(z)* et CVIACIO *(a)*, non ad magiſtratus, ſed ad iudices, pertineret: verum tamen eſt, non defuiſſe ciuibus cum maiorum, tum parium magiſtratuum, nec non Tribunorum plebis auxilium ſi magiſtratum ſibi ius dicturum ſuſpectum haberent *(b)*. Id vero quaerit VLPIANVS, ſi filiusfamilias magiſtratum gerat, nec a patre, nec a fideicommiſſario reiectus, patrem ſuum adire et reſtituere hereditatem coegerit, an coactio illa teneat? Negandum id ſane videbatur; primo, quod nemo iure cogere poſſit alterum, cui maius in ſeſe ſit imperium: deinde, quod, quum pater, et filius vnam perſonam conſtituant, abſurdum videatur, aliquem veluti a ſe ipſo cogi. Sed ad prius reſpondet VLPIANVS *(c)* conſulis quoque maius eſſe, quam Praetoris imperium, et ne Praetori quidem in Praetorem iuriſdictionem competere: et tamen, inquit, *ſi conſul vel Praetor* SE *iuriſdictioni* SVBIICIAT, *ſolet Praetor in eos ius dicere*. Alterum κατὰ θέσιν concedit, puta, neminem ſe ipſum cogere poſſe, ac proinde, *ſi ipſe Praetor heres inſtitutus ſuſpectam dicat hereditatem, ipſum ſe cogere poſſe, negat, quia triplici officio fungi non poſſit, et ſuſpectam dicentis, et coacti, et cogentis. Sed in his omnibus caſibus atque ſimilibus principale auxilium eſſe implorandum*. Enimuero καθ' ὑπόθεσιν negat, filiumfamilias magiſtratum vnam cum patre perſonam eſſe, quia in publicis negotiis non habeatur ratio patriae poteſtatis *(d)*, vel, vti inſequente ſtatim lege ait HERMOGENIANVS *(e)*, quia, *quod ad ius publicum attinet, filius non ſequitur ius poteſtatis*. Quibus poſitis, VLPIANVS hanc facit cogitationum ſuarum ſummam; *Si quis filiusfami-*

(u) *L.* 1. *D. de damn. inf. l.* 4. §. 1. 3. 7. 8. D. *eod.*

(x) *L.* 13. §. *vlt.* D. *ad* SC. *Trebell.*

(y) *L.* 10. *D. de iuriſd.*

(z) Duaren. *comment. ad l.* 10. *D. de iuriſd. Tomo* I. *op. p.* 28.

(a) Cuiac. *ad l. vlt.* C. *de ſentent. et interloquut. Tomo* VIIII. *op. p.* 1070.

(b) Sigon. *de iudic. Lib.* I. *cap. VII. p.* 363.

(c) D. *l.* 13. §. 4. D. *ad* SC. Trebell.

(d) *L.* 9. *D. de his qui ſunt ſui vel al. iur.*

(e) *L.* 14. *pr. D. ad* SC. *Trebell.*

familias ſit, et magiſtratum gerat: patrem ſuum in cuius eſt poteſtate cogere poterit, ſuſpectam dicentem hereditatem adire, et reſtituere, id eſt, valet coactio illa, tametſi a filio profecta, ſi vterque litigantium eius iuriſdictionem in illa cauſſa agnouerit. Denique quod ad iudicium poenale, quo magiſtratus Romani iuriſdictionem ſuam tueri poterant, attinet, id primum lex Ateria Tarpeja (*f*), ac poſtea Praetor (*g*) conceſſerat, quia non tam magiſtratuum, quam ipſius reipublicae, intererat, eorum dignitatem auctoritatemque ſaluam eſſe, adeoque, ſi quis eos parum reuerenter habuerat, non ſibi ius dicebant magiſtratus, ſed dignitatis ſuae ipſiuſque reipublicae iura tuebantur. Vnde idem hodie quoque fieri animaduertimus, obſeruatque CARPZOVIVS (*h*), magiſtratum delictum, ſe praeſente ac pro tribunali ſedente admiſſum, abſque omni cauſſae cognitione coercere, et iniuriam ſibi, tamquam iudici, in ipſo iudicio illatam illico vindicare poſſe, partim quod iure Germanico iudicibus et ſcabinis teſtificantibus ſuper his, quae coram illis geſta ſunt, plena fides habeatur (*i*), partim quod iudex vindicando talem iniuriam, non ſuam, ſed alienam cauſſam, cognoſcere dicatur (*k*). Id quod et auguſtum Camerae imperii iudicium in iudicando obſeruare, MYNSINGERVS (*l*) teſtatur.

§. XII.

An a Principe argumentum duci poſſit ad reliquos dominos?

Hactenus ergo nihil, quod huic dominorum iuriſdictioni in cauſſis propriis fauere, vel ei colorem ſaltem aliquem inducere videatur, in iure Romano reperimus. At ſunt tamen, qui illos Principis exemplo tuentur, quem in ſuis cauſſis ius dicere poſſe, non modo recta ratio, ſed et iura noſtra omnino concedunt. Saltem Imperatores in cauſſis ſuis, veluti Tiberium in cauſſa ſerui ſui, Parthenii (*m*), Antoninum de caducis ius dixiſſe (*n*), referunt POMPONIVS et MARCELLVS. Quod et ad imperii noſtri Principes iureconſulti proferunt (*o*). Si vero Principibus ſine ſuſpicione aliqua iniquitatis licet ſibi ius dicere: qui, quaeſo, id in perſona nobilium iniquum videatur? Enimuero permultum inter haec intereſſe, nemo non, opinor, animaduertit. Primo enim ſuperiorem, qui in cauſſa ſua ius dicat, non habet Principes, ac proinde, niſi eum impune ſpoliari poſſe a ſubditis, dixeris, ipſa eum iudicem conſtituit neceſſitas (*p*). At nobiles agnoſcunt forum ſuperius, in quo ſubditos, officii immemores, poſſint conuenire. Deinde tam verecundi ſunt boni Principes, vt raro ipſi ſibi ius dicant, ſed plerumque ſe vltro

(f) Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib. X. antiqu. Rom. p. 674.*
(g) *L. 1. pr. D. ſi quis ius dic. non obtemp.*
(h) Carpzou. *Part. II. conſtit. XVI. defin. 28. n. 1.*
(i) Ius Prou. Sax. *Lib. III. art. 88.* Weichb. Sax. *art. XI.*
(k) *cap. 1. de poen. in 6.*
(l) Mynſinger. *cent. VI. obſeru.* III.
(m) *L. 41. D. de hered. inſtit.*
(n) *L. 3. D. de his, quae in teſtam. del.*
(o) Zaſ. *ad d. l. 10. D. de iuriſd.* Gail. *obſ. lib.* I. *cap.* I. *n.* 18. Schrader. *Vol.* I. *caſu* II. *n.* 18. It. *de feud. P. X. ſect.* II. *n.* 64.
(p) Alexand. *conſil.* CXXXV. *fin. col. 2. verſu: pro hoc.*

dominicali, ſi alienat ſe ſubiicere volant iurisdictioni, *itemque ſi hubarii inter ſe ratione hubarum quidquam habent diſſidii*. Vt adeo dubitare non liceat, quin et in ſuperiore Germania non ignota ſit illa dominorum in cauſſis propriis iuriſdictio.

§. VI.

Denique in Italia, Gallia et Lotharingia.

Sed haec quidem exemplorum loco adferre placuit, vt hanc iurisdictionem paſſim in Germania vigere, oſtenderemus. Omnium enim prouinciarum ſtatuta et leges, ipſarumque cauſſarum iudicatarum grandia volumina euoluere nec vacat, nec lubet. Id modo obſeruamus, de huius iurisdictionis, vere Germanicae, vſu adeo non eſſe dubitandum, vt et extra Germaniam, vbicunque nouas ſedes quaeſiuerunt, potentiſſimaque regna conſtituerunt gentes Germanicae, expreſſiſſima ſuperſunt huius conſuetudinis veſtigia. In Italia ſane eius iam ſaeculo XIIII. meminit OLDRADVS DE PONTE (*s*), et ſaeculo XV. ALEXAND. TARTAGNVS (*t*), quorum ille hanc iuriſdictionem ne probatione quidem indigere ſtatuit, quippe et ſatis in Italia notam, et ab omnibus Iuriſconſultis agnitam atque adprobatam. Sed nuſquam terrarum ea conſuetudo frequentior, quam in Gallia, vbi notiſſima eſt iuriſdictio *tres-fonciere*, *cenſuelle on cenſiere*, *iuſtice domaniaire*, quam alii FONCERIAM, alii FVNDALEM, alii PRAEDIARIAM, alii SOLARIAM vocare ſolent (*u*). De ea nihil fere, quod ad rem faciat, habet incomparabile GLOSSARIVM CANGII (*x*), praeter haec pauciſſima: FONSSERIA IVSTITIA, Gall. *iuſtice fonciere*, *iuriſdictio minor*, *inermis*. *Tabularium S. Cornelii Compendienſis.: Ipſos religioſos ius habere percipiendi in dicta villa de Compendio in eorum terra et iuſtitia fonſſeria ius foragii*. Nos ex I. N. HONTHEMII ſingulari diſſertatione, ea de iuriſdictione ſcripta (*y*), nec non LONGOVALLIO (*z*), IO. PAPONIO (*a*), CAR. MOLINAEO (*b*), et reliquis conſuetudinum Gallicarum (*c*) interpretibus, diſcimus, iuriſdictionem fonceriam ſeu fundalem alibi reſtrictiorem eſſe, alibi latius patere, ac in Lotharingia inprimis, vti eleganter oſtendit laudatus HONTHEMIVS, ad omnes cauſas et actiones reales porrigi: at potiſſimum tamen ad id eſſe comparatam, vt domini cenſuales ſubditos ſuos adigere poſſint ad cenſus alioſque reditus ſibi ſine mora praeſtandos. Atque adeo dubitari non poteſt, quin et in Gallia, et in Lotharingia, et in ducatu Luxemburgico, et in ipſo archiepiſcopatu Treuirenſi, id fere quotidie contingat, vt domini ſubditos conueniant in iudiciis ſuis, ſi forte fraena mordere, vel domino iura ſua denegare in animum inducant.

§. VII.

(s) Oldrad. *Conſ.* CCCII. *n.* 6. *et* 8.
(t) Alexand. *Conſil. XIII. n.* 10. *Vol. VI.*
(u) Dn. Praeſ. *Elem. iur. Germ. Lib. III.* §. 66. *p.* 419. *ſequ.*
(x) Car. du Freſne *Gloſſar. med. et inf. Latinit. Tom.* III. *p.* 556. *edit. nou.*
(y) *Excerpta ex ea dedit* Illuſtr. Dn. Praeſ. *Elem. iur. Germ. d.* §. 66. *in ſchol. p.* 420. *ſequ.*
(z) Io. Longouall. *de iuriſd. p.* 3.
[a] Io. Papon. *corp. iur. Franc. L. VII. T. VII.* §. 33. *p.* 242.
[b] Car. Molinaeus *Conſ. Pariſ. P. II. tit. II.* §. 73. *p.* 10. *ſequ.*
(c) Io Choppin. *conſuet. Andegau. L. I. C. I. p.* 99. *ſequ.*

Digitized by Google

§. VII.

Sic ſatis, opinor, demonſtratum eſt, eam conſuetudinem ſubditos in iudiciis ſuis conueniendi alibi quidem reſtrictiorem, alibi ſolutiorem eſſe, attamen tantum non vbique in Germania, immo et extra Germaniam paſſim, inoleuiſſe. Iam ſi eam cum iure illo, quod ipſa recta ratio inter omnes homines conſtituit, immo et cum Romano, quod ob aequitatem in Germania etiam recepimus, paullo accuratius contendamus: permulta profecto occurrent, quae huic iuriſdictioni dominorum in cauſſis propriis maxime obſtare videantur. Primo enim ex ipſo fine, ob quem iuris dicundi poteſtatem homines natura aequales admiſerunt, intelligitur, quod recte obſeruauit PHILO *(d)*, eum, qui adſcenſurus ſit tribunal, praeditum eſſe oportere animo, *παντὸς ἀλόγου πάθους, καὶ πάσης κακίας ἀμετόχου*, *nullis perturbationibus, nullique malitiae obnoxio*. Niſi enim animo amoris, odii, irae, inuidiae, ſpei metuſque vacuo praemunitus iuris dicundi iudicandique partes quis ſuſcipiat: numquam vel cauſſam prudenter cognoſcet, vel ſuum cuique, pro eo ac decet, tribuet, nec ſatis conſtanti animo erit ad iudicata, nulla habita perſonarum ratione, exſequenda. Atqui pauciſſimi ita ſunt a natura formati, vt nec amore, nec odio, nec ſpe metuue, nec vlla animi perturbatione a regia iuſtitiae via ſe ſe abduci patiantur. Plerique mortales diro illi adfectuum imperio adeo ſubſunt per omnem vitam, vt facilius reperturus ſis ſexcentos iuris rerumque forenſium peritiſſimos, quam vnum.

Confuetudini huic obſtare videtur 1. recta ratio.

Iuſtum ac tenacem propoſiti virum,
Quem haud ciuium ardor, praua iubentium,
Nec vultus inſtantis tyranni,
Mente quatit ſolida (e).

Quis ergo in tanta adfectuum intemperie ſperet, aliquem boni integrique iudicis officio rite functurum in cauſſis propriis, vel ad ſe ſaltem vllo modo pertinentibus? Quis non potius periculum eſſe intelligit, ne iudex leges tunc dormire, quam ex earum praeſcripto ſe ſuoſue damnare malit? Zaleuco, Locrenſium legiſlatori, nemo temere vel prudentiae, vel virtutis laudem, negauerit, quippe quem veteres inter *viros bonos ac honeſtos, quos Pythagorae diſciplina in Italia formarit*, referunt *(f)*. Et tamen quum tuliſſet legem de adulteris vtroque oculo priuandis, accuſato eius criminis filio, vnum oculum ſibi, alterum filio erui iuſſit, *ita debitum ſupplicii modum legi redditurus, vt ſe inter miſericordem patrem et iuſtum legiſlatorem partiretur (g)*. Si ergo virum magnum et ſapientiae ſtudioſiſſimum, quem nullae fortaſſis tyrannorum minae peruertiſſent, ſolus amor, quo filium degenerem illum quidem, at filium tamen, comple-

(d) Philo *de iudice p.* 718. *oper.*
(e) Horat. *Lib.* III. *Carm. Ode* 1. *v.* 1.
(f) Diog. Laert. *Lib.* VIII. *Segm.* 16.
(g) Aelian. *Var. hiſt. lib.* XIII. *cap.* XXIII. Valer. Max. *Lib.* VI. *cap.* V. *exempl. ext.* 3.

plexus eſt, a conſtante illa ac perpetua ſuum cuique tribuendi voluntate dimouit: quis maiore religione ius dicturos eſſe credat dominos in cauſſis propriis, maxime quum eorum plurimi numquam fortaſſis de componendo emendandoque animo, adſectibuſque rationis imperio ſubiiciendis, ſerio cogitarint? an non potius in eos vel maxime cadere dixeris illud philoſophi (*h*): Σχεδὸν οἱ πλεῖστοι φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων. *Plerique fere mali ſunt iudices de rebus propriis*..

§. VIII.

2. Ius Rom. quod tantum voluntariae iuriſdictionis actus in cauſſa propria explicari patitur.

Deinde ſi ius Romanum conſulamus, eius conditores, homines profecto prudentiſſimos, et innatae illius omnibus mortalibus labis non ignaros, huic iuriſdictioni in cauſſis propriis non ſolum locum non conceſſiſſe in republica ſua, ſed et multas ſeueriſſimas ſanctiones ei oppoſuiſſe animaduertimus. Equidem, quum actuum voluntariorum ea ſit indoles, vt cum nullius hominis iniuria damnoue coniuncti eſſe poſſint, nulla etiam ratio ſubeſſe viſa eſt Romanis, cur eos a magiſtratibus in ſuis cauſſis explicari nollent. Hinc recte docet VLPIANVS (*i*), Praeſidem APVD SE et adoptare, et emancipare filium, et ſeruum manumittere poſſe. Recte etiam PAVLVS (k) noſter monet, ſi conſul vel Praeſes filiusfamilias ſit, poſſe eum APVD SEMET IPSVM vel emancipari, vel in adoptionem dari. Addit MODESTINVS (*l*): fuiſſe hanc NERATII ſententiam: ſed tantum abeſt, vt hic iuriſconſultus ea in re ſententiam ſuam a reliquorum doctrina ſeiunxerit, vel ſcholae Proculianae κύριον δόγμα defenderit, vt potius VLPIANVS (*m*), qui in nullius verba magiſtri iurauerat, ac proinde inter erciſcundos, quos vocant, a pleriſque veluti ex compacto refertur (*n*), *nullam ea de re dubitationem fuiſſe*, fateatur. Et ſane cum aliis iuriſconſultorum teſtimoniis (*o*), tum ipſius exemplo Auguſti Imp. id luculenter poteſt demonſtrari. Auctor enim eſt SVETONIVS (*p*), eum *Caium et Lucium adoptaſſe* DOMI *per aſſem et libram, emtos a patre*. Vir eximius, IS. CASAVBONVS (*q*), hunc locum, quod mireris, non intellexit, et hinc non parum ſe torſit, dum illud DOMI interpretari conatus eſt. *An* DOMI, inquit, *id eſt*, IN DOMVM? *ſicuti dici ſolet adoptare in domum et familiam? vt* HVMI *ſaepe valet* IN HVMVM? *An potius haec vox a Tranquillo adiecta, vt id praeter conſuetudinem factum, indicaret? Caius. IC. titulo VI. Quae tamen mancipatio ſolebat ante praeſidem fieri, modo ante curiam facienda eſt*. Immo neutrum verum eſt. Domi enim ſuae adoptauit Auguſtus, id eſt, apud ſemet ipſum, ob proconſulare, quod ipſi ſeptennio ante, teſte DIONE CASSIO (*r*), in perpetuum a ſenatu tribu-

[h] Ariſtot. *Polit. Lib. III. cap. VI.*
(i) *L. 2. D. de off. Praeſide*
[k] *L. 3. D. de adopt. et emancip.*
[l] *L. 4. D. eod.*
[m] *L. vn. §. 2. D. de off. conſul.*
(n) Em. Merill. *Lib. I. obſ. cap. VI.* p. 12. Godofr. Maſcou. *de ſectis Sabinian. et Proculeian. cap. VIII. §. 7. n. 2. p. 139.*
(o) *L. 1. §. 2. D. de offic. praetor. l. 1. l. 5. l. 18. §. 2. D. de manumiſſ. vind.*
[p] Sueton. *Auguſt. cap.* LXIIII.
(q) Is. Caſaubon. *Not. ad Sueton. ibid.*
[r] Dio Caſſ. *Lib. LIII. p. 518. ſeqq.*

Digitized by Google

tributum fuerat, imperium, probe gnarus, poſſe vnumquemque magiſtratum apud ſe ipſum adoptare. Tantum enim abeſt, vt hic quidquam praeter conſuetudinem facere voluerit, vt recte obſeruarit Henr. Norisivs (s), eum, vt ciuilior, veterumque morum cuſtos videretur, in pueris illis adoptandis vetuſtum ritum per omnia retinuiſſe. Licebat ergo magiſtratibus tales actus apud ſe ipſos, et in propriis cauſſis explicare, quia nullius in praeiudicium vergebant. Simul ac vero cauſſae cognitione opus eſſe, exiſtimarent: tanta erat Romanorum religio, vt ne hos quidem actus in propria cauſſa explicare cuiquam permitterent. Hinc Vlpianvs (t) obſeruat, *ſi euenerit, vt minor viginti annis conſul ſit, eum apud ſe manumittere non poſſe, quum ipſe ſit, qui ex SC. conſilii cauſſam examinet: apud collegam autem, cauſſa probata, poſſe*. Quum enim lege Aelia Sentia, et condito ad hanc legem SCo, cautum eſſet, ne cui minori viginti annis aliter manumittere liceret, quam vindicta, apud conſilium, et cauſſa manumiſſionis probata (u): non videbatur ferendum, vt ipſe conſul viginti annis minor in re ſua cauſſam cognoſceret: quamuis, ex quo Ivstinianvs (x) illud legis Aeliae Sentiae caput ſuſtulit, conſulem, etiam viginti annis minorem, apud ſemetipſum manumittere potuiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe videatur.

§. VIIII.

Aſt, quod ad contentioſam iuriſdictionem attinet, neminem patiebantur ſibi ſuiſue ius dicere veriti, ne ſui magis, quam legum, rationem habendam exiſtimaret. Hinc Vlpianvs (y): *Qui*, inquit, *iuriſdictioni praeeſt, neque ſibi ius dicere debet, neque vxori, vel liberis ſuis, neque libertis, vel ceteris, quos ſecum habet*. Adeo ergo a tali iuriſdictione abhorrebant Romani, vt prohibitionem non modo ad vxorem et liberos, verum etiam ad libertos, immo et ceteros, quos ſecum magiſtratus haberet, proferrent. At quinam illi? Vir eximius, Georg. Adam Strvvivs (z), qui hanc legem ſingulari diſſertatione illuſtrauit, nos remittit ad fragmentum legis Corneliae de iniuriis (a), quo iudices ex ea lege eſſe prohibetur, *qui ei, qui agat, gener, ſocer, vitricus, priuignus, ſobrinusue ſint, propiusue eorum quemquam cognatione adfinitateue contingat, quiue eius parentiſue cuius eorum patronus eſſet*. Sed praeterquam quod hic textus non ad magiſtratus, ius dicentes, ſed ad iudices pertinet: hanc interpretationem vix admittunt verba: *et ceteris, quos ſecum habet*. Potius ergo haec clauſula ad magiſtratuum, maxime prouincialium, familiam, id eſt, adſeſſores, cancellarios, domeſticos, de quibus ex inſtitu-

Non autem iuriſdictionem contentioſam.

(s) Noriſ. *Cenotaph. Piſan. diſſert.* II. *cap.* I. *p.* 84. *ſequ.*

(t) *L. vn.* §. 2. *D. de offic. conſ.*

(u) §. 4. *I. qui, et ex quibus cauſ. manum. l.* 4. §. *vlt. D. de manumiſſ. vind.*

(x) §. *vlt. L. qui, et ex quib. cauſ. manum. Nou.* CXVIIII. *cap.* II.

(y) *L.* 10. *D. de iuriſdict.*

(z) Struu. *diſſ. ad l.* 10. *D. de iuriſd. cap.* III. *p.* 9.

(a) *L.* 5. *pr. D. de iniur.*

ſtituto agunt SIGONIVS (b) et CVIACIVS (c), referenda eſt, quibus tametſi nulla cognatione adfinitateue ſibi iunctis, ius dicere prohibebantur magiſtratus, quia eos non modo ab omnibus ſordibus, ſed et ab ipſa earum ſuſpicione abeſſe oportebat. Eadem ſeueritate quemquam in cauſſa ſua vel ius dicere, vel iudicare prohibet GRATIANVS Aug. (d) *generali lege decernens, neminem ſibi eſſe iudicem, vel ius ſibi dicere debere*, addita ratione, quae paullo plenior in CODICE THEODOSIANO (e), quam in IVSTINIANEO, legitur: *Quum enim omnibus in ſe propriam dicendi teſtimonii facultatem iura ſubmouerint: iniquum admodum eſt, licentiam tribuere ſententiae*. A teſtibus igitur ad iudices argumentum ducit Imperator, non tamquam a pari, vt dialectici loquuntur, ſed a maiori ad minus, quia, quum ne teſtis quidem aliquis admittendus ſit, in quem cadat amoris vel odii ſuſpicio, multo minus admitti oporteat talem magiſtratum vel iudicem, maxime quum multo difficilius ſit alium teſtem, quam iudicem, reperire (f). Porro ex iuriſconſultorum veterum ſententia nihil intereſt, directe quis ſibi ſuiſue ius dicat vel iudicet, an indirecte et per conſequentiam, veluti ſi ex ſententia ſua vel compendii quid ſperet, vel metuat diſpendium. Hinc apud VLPIANVM (g) ait IVLIANVS; *Si alter ex litigatoribus iudicem ſolum heredem, vel ex parte, fecerit: alium iudicem neceſſario eſſe ſumendum: quia iniquum ſit, aliquem* SVAE REI *iudicem fieri*. SVAE REI, inquit, id eſt, *in rem ſuam*. Non magis enim aequum eſt, iudicare quemquam in rem ſuam patriſue auctorem fieri (h). Addimus poſtremo locum inſignem ZENONIS Imp. (i) Quamuis enim hic viros illuſtres, qui ſine adminiſtratione codicillis honorariis decorati eſſent, ea praerogatiua donaſſet, vt adſidere Conſtantinopoli poſſent in conſiſtorio principis: illico tamen addidit, *ſcire ipſos quoque debere, nec* DE SE, *nec* DE SVIS FACVLTATIBVS *iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus, (niſi prius ad Imperatorem retulerint,) poſſe ſtatuere*. Sed nolumus plura accumulare teſtimonia, quum vel ex his paucis, quam iniqua ſemper Romanis illa in propriis cauſſis ius dicendi iudicandique facultas ſit viſa, ſatis ſuperque intelligamus.

§. X.

Quam lata apud Romanos patuerit haec prohibitio?

Ceterum quum id principium, tamquam ex ipſa recta ratione depromtum, ſemel adſumſiſſent iuris auctores: non potuerunt non ex limpidiſſimo illo fonte plures concluſiones elegantiſſimas, ac veluti riuulos, deriuare. *Primo* enim quum eandem rationem eſſe animaduerterent arbitrorum et iudicum: recte inde collegerunt prudentes (k),

ſi de

(b) Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib.* II. *cap.* II.

(c) Iac. Cuiac. *paratitl. Codic. Lib.* I. *tit.* LI. *p.* 86. *Tomo* II. *oper.*

(d) *L. vn. C. ne quis in ſua cauſ. iudicet.*

(e) *L. vn. C. Theod. eod.*

(f) Emeric. a Rosbach. *Proceſſ. tit.* IIII. *n.* 61. Caſp. Ziegl. *Dicaſtice concluſ.* XII. §. 4. *p.* 169.

[g] *L.* 17. *D. de iudic.*

(h) *L.* 1. *l.* 7. *pr.* §. 2. *D. de auct. tut. et* §. 3. *I. eod.*

(i) *L.* 3. §. 2. *C. vbi Senatores vel clariſſimi ciuiliter vel criminal. conueniantur.*

(k) *L.* 51. *D. de recept. arbitr.* Euerh. *Topic. leg. loco* XXXX. Caſp. Ziegler. *dicaſt. concl.* XII. §. 9. *p.* 172.

Digitized by Google

ſi de re ſua quis factus ſit arbiter, eum ſententiam dicere non poſſe, vt ſe facere iubeat, aut petere prohibeat: imperare enim ſibi, vel prohibere ſe ipſum, poſſe omnino neminem. *Deinde* Casp. Zieglervs (l) contra Franc. Milanensem, alioſque (m), recte defendit, regulam hanc locum habere, etiamſi morte ſoluta ſit adfinitas. Quamuis enim certum omnino ſit, eam apud Hebraeos, Graecos et Romanos fuiſſe indolem adfinitatis, vt ſoluto matrimonio exſpiraret (n), idque ex ipſis legibus noſtris ſatis eluceat (o): plerumque tamen, ſaltem ſi diuortium non interceſſerit, prior durat adfectio, immo et aliquando, ob liberos ex eo matrimonio ſuperſtites, intereſſe poteſt coniugis, cauſſa non cadere adfines, ſed victores foro excedere. *Praeterea* ob eamdem rationem a iure dicundo iudicandoque iure meritoque arcetur fideiuſſor, quamuis Tiraqvellvs (p) et Sig. Scaccia (q) eum admittere non dubitent. Quum enim idem tunc debeant reus et iudex, illoque ſuccumbente, ſi ſoluendo non ſit, ad hunc eatur: quis credat, damnatum iri reum a iudice, et non potius hunc operam daturum, vt tum ipſe, tum reus, communi periculo liberentur? Nec minus *porro* recte inde colligunt (r), a iure dicundo propriaeque cauſſae cognitione abſtinere debere magiſtratus, ſi vel maxime iudicum conſeſſus ſatis numeroſus ſit. Quamuis enim tunc ad plurium ſuffragia res redeat: acute tamen, vt ſolet, obſeruauit Celsvs (s), *poſſe et vnius praeſentiam trahere ceteros ad ſuam ſententiam*. Ac proinde ſi vnius ex illo collegio cauſſa agitur, nihil aequius eſt, quam vt ille ſecedat tantiſper, dum eatur in ſuffragia, ne vel ipſa eius praeſentia ſententias dicendi libertati officiat. *Poſtremo*, quamuis in vita ciuili ſaepenumero contingat, vt vnus homo plures perſonas ſuſtineat (t): recte tamen obſeruauit Zieglervs (u), diuerſum illum reſpectum nec mutare adfectionem, nec magis iudicem ſanctiorem reddere, quam ſi alia toga indutus ferret ſententiam. Hinc ſi fingamus, academiam aliquam agere aduerſus parochum in iudicio eccleſiaſtico, quod theologiae et iuris Profeſſores conſtituunt: ſane hi non minus, quam ſi in concilio academico res ageretur, in cauſſa propria ius dicere videbuntur, quia vna omnium iſtarum perſonarum moralium indoles, vna voluntas, iidem denique adfectus ſunt. Ceterum quum ex his omnibus pateat, reſcindendam eſſe ſententiam a tali iudice ſuſpecto non recuſato latam, ipſo vero iure nullam habendam, ſi ea a magiſtratu, quem quis iuſta exceptione repulit, et qui iudex eſſe per leges

(l) *Ibid.* §. 10. *p.* 173.

(m) Franc. Milan. *Lib.* 1. *Dec.* XV. *n.* 14. *ſequ.* Sebaſt. Medices *in libro: mors omnia ſoluit. Part.* II. *concluſ. VI. n.* 22.

(n) Vinn. *comm. ad* §. 6. *I. de nupt.* Henr. Bern. Reinold. *Variat.* Cap. XXIV. Illuſtr. Dn. Praeſ. *ad L. Iul. et Pap. Lib.* II. *Cap.* XVII. *p.* 311.

(o) §. 7. I. *de nupt. l.* 2. C. *Theod. de inceſt. nupt.*

(p) And. Tiraquell. *in tit. C. res inter alios act. n.* 8.

[q] Sigiſm. Scaccia *de ſent. et re iud. gloſ. IV. qu.* 8. *n.* 2.

[r] Ziegl. *ibid.* §. XIII. *p.* 175.

(s) *L.* 17. §. *vlt. D. de recept. arbitr.*

(t) Hert. *Diſſ. ſing. de vno hom. plures perſonas ſuſtinente.*

(u) Ziegl. *dicaſtic.* §. XIII. *p.* 176. Meu. *Part.* 1. *Dec.* CIII.

non potuit (*x*), proficiſcatur (*y*): conſequens profecto eſt, vt ex iuris Romani principiis, idem dicendum ſit de magiſtratu in ſua ſuorumue cauſſa ius dicente, adeoque ius ciuile minime omnium faueat iuriſdictioni illi, qua domini iudicant in cauſſis ſubditorum, quos ipſi domi ſuae vel in iudicio proprio conueniunt.

§. XI.

An quidam textus iuris Romani huic conſuetudini faueant?

Sunt tamen, qui ſibi in ipſo iure Romano textus quoſdam, quibus defendi poſſit haec dominorum iuriſdictio, videntur reperiſſe. Sane enim quum *in priuatis negotiis patrem filium, vel filium patrem iudicem habere poſſe*, ſtatuat AFRICANVS (*z*): quumque MACER (*a*) proferat SC. ex quo praeſides etiam comitibus, *ſi quid iis inuitis accidat, veluti, ſi iniuriam aut furtum paſſi ſint*, ius dicere potuiſſe, intelligimus: quum denique magiſtratibus maioribus iuriſdictionem ſuam poenali iudicio defendere (*b*); et filio magiſtratum gerenti *patrem, cuius in poteſtate eſt, cogere liceat adire hereditatem et reſtituere* (*c*): quis miretur, Germanos etiam permiſiſſe dominis, vt ſibi ipſis ius dicere poſſent aduerſus ſubditos, fraena mordentes, operas, cenſum, laudemia denegantes, ingenioque tam ſeruili plerumque praeditos, vt nihil, ad quod obſtricti ſunt, niſi fuſtem tergo imminere videant, praeſtare ſoleant? Sed vereor, vt omnia haec veterum loca quidquam ad rem faciant. AFRICANI fragmentum ne acutiſſimus quidem eius interpres, CVIACIVS (*d*), ſatis videtur perſpexiſſe, partim quod illud de ipſo magiſtratu accipit, partim quod contra tot alia veterum iuriſconſultorum teſtimonia, ipſamque iuris Rom. analogiam, patrem et filium ſibi inuicem ius dicere poſſe, ſtatuit, non alia fretus ratione, quam quia, quod ad ius publicum attinet, filius non ſequatur ius poteſtatis (*e*), ſed illud, cum filii poteſtate comparatum, interquieſcat paullulum et conniueat (*f*). Attamen id ad priuatas tantum cauſſas pertinere, exiſtimat, non ad iudicia pubblica, in quibus permulta, quae ſemel decreta corrigi deinde nequeant, et a filio patri patrem indigniſſimum ſit, veluti carceres, catenae, verbera, tormenta incurrere ſoleant (*g*). Quum vero, quo erat ingenii acumine, facile animaduerteret CVIACIVS, hanc interpretationem ſuam aperta veluti fronte incurrere in *l.* 10. *D. de iuriſdictione*: ſubtilem ſatis commentus eſt rationem, qua AFRICANVM cum VLPIANO in gratiam reduci poſſe exiſtimauit. *In hac lege*, inquit, AFRICANVS *dicit*. POTEST: *in illa* VLPIANVS: NON DEBET. *Haec vero non ſunt contraria*. POTEST, *ſed* NON DEBET: *rectius enim fecerit, ſi in re patris aut filii* abſti-

(x) L. 1. §. vlt. D. ad SC. Tertull. l. 1. §. 2. D. quod quiſque iur. l. 2. §. vlt. D. de poen.

(y) Blaſ. Altimar. de nullit. ſentent. Part. I. rubr. VIIII. quaeſt. LXII. p. 439. et qu. CCV. n. 9. 10.

[z] L. 77. D. de iudic.

(a) L. 16. D. de offic. Praeſ.

(b) L. 1. pr. D. ſi quis ius dic. non obtemp. l. 8. D. de adpellat.

[c] L. 13. §. vlt. D. ad SC. Trebell.

[d] Iac. Cuiac. Comment. ad African. tract. III. Tom. I. op. p. 1278. ſequ.

(e) L. 14. pr. D. ad SC. Trebell. l. 9. D. de his, qui ſunt ſui vel al. iur.

(f) Gellius Noct. Attic. Lib. II. cap. II.

(g) L. vlt. C. de abolit.

Digitized by Google

abſtinuerit munere iudicandi. Vno verbo ius, altero honeſtas ſignificatur. Haec Cviacivs, Graecos interpretes, ſuo more ſequutus. Alibi tamen (h) ſua ipſe vineta cedit, dum illum Africani textum non de magiſtratu, ſed de iudice pedaneo, intelligendum eſſe cenſet, notatus ideo ab Em. Merillio (i). Sed non opus eſt ambagibus. Ipſa enim Africani verba ſatis oſtendunt, non de magiſtratibus, ſed de iudicibus pedaneis, ibi eſſe quaeſtionem: neque iis temporibus verba *ius dicere* et *iudicare* promiſcue accipere ſolebant iureconſulti, niſi ſi quando negligentius ſcriberent: quod in *libris Quaeſtionum*, accurate et ἀκροαματικῶς ſcriptis (k), feciſſe Africanvm, vix veroſimile eſt. Deinde nec magis ſolidum videtur commentum iſtud, quod magiſtratus poſſit quidem, at non debeat, in cauſſa patris vel filii ius dicere, quod non ineleganter ita profligat Merillivs (l): *Quod quidem ſubiicitur iudicis poteſtati, non ſubiicitur neceſſitati, vt facere debeat* (m): *Sed quod ſubiicitur neceſſitati, vt facere non debeat; id facere non poteſt. Quod iudex non debet facere, nec etiam facere poteſt: et quod non poteſt facere, nec etiam facere debet.* Quare nihil ſupereſt, quam vt cum Franc. Dvareno (n) et Petro Perennonio (o) diſtinguamus inter magiſtratus et iudices, et illos quidem ius dicere in cauſſa patris vel filii potuiſſe, negemus, his autem iudicare in tali cauſſa, ſaltem ex plerorumque ſententia (p), licuiſſe dicamus. Permultum enim inter vtroſque intererat. Illi iuriſdictionem in inuitos explicabant: hi nonniſi volentibus addicebantur. Licebat enim litigantibus, quibus Praetor iudices ſuſpectos addicere volebat, clamare: HVNC NOLO: HIC TIMIDVS EST, ET BONA SAECVLI PARVM INTELLIGIT: ILLVM VOLO, QVIA CAESAREM FORTITER AMAT. (q) Immo non aliter, quam ex conſenſu litigantium, et veluti ex compromiſſo eorum, dari addicique ſolebant iudices (r). Quamuis ergo iudices huiuſmodi iudicare non poſſent, recuſati a litigantibus, nec inuitis illis recte obtruderentur: iudicare tamen poterant etiam in cauſſa filii vel patris, ſi aduerſariis placerent, hique cauſſae bonitate freti ſpem ac fiduciam in iis collocaſſent, perinde ac de ſe patris arbitro eſſe licet filio, in quem vterque litigantium compromiſit (s). Reliquos textus minus difficultatis habere arbitramur. Senatuſconſultum enim, cuius verba ſeruauit Macer (t), non abſciſſe permittit Praeſidibus, vt comitibus ius dicant, (quamuis et eo cauſu vix eſſet, vt eos in propria cauſſa ius dicere exiſtimaremus,) ſed vt litem tantum conteſtari, rem redhiberi, et de iudicio ſiſti ſatisda-

(h) Cuiac. *Not. ad l.* 77. D. *de iudic.* *Tomo* VII. *op. p.* 766.

(i) Merill. *Variant. Cuiac. Lib.* I. *cap.* X. *p.* 36.

(k) En. Otto *in Papiniano cap.* XII. *p.* 234. *ſequ.*

(l) Merill. *ibid. p.* 38.

(m) *L.* 40. *D. de iudic.*

(n) Duaren. *Diſput. anniuerſ. lib.* I. *cap.* LI.

(o) Perennon. *Animaduerſ. iur. ciu. lib.* I. *cap.* XII. *in theſauro iur. ciu. Tomo* I. *p.* 608.

(p) *L.* 6. *D. de recept. arbitr.*

(q) Plin. Maior. *hiſt. nat. lib.* I. *praef.* et Plin. Secund. *Panegyr. cap.* XXXVI.

(r) *L.* 23. *D. de adpell. l.* 80. *D. de iudic.*

(s) *L.* 6. *D. de recept. arbitr.*

(t) *L.* 16. *D. de offic. Praeſ.*

tisdari iubeant, ipſa cauſſae diſceptatione ſucceſſori reſeruata. Id vero ideo facile indulſit Senatus, quod non modo res moram non ferret, (quo caſu et alias quaedam extra ordinem indulgentur magiſtratibus) (u), verum etiam quod ex ſola litis conteſtatione, depoſitione rei et ſatisdatione nullum damnum immineret reo. Quare tantum abeſt, vt in illo MACRI textu iurisdictioni in cauſis propriis explicandae aliquid ſit praeſidii, vt potius inde recte ducere videamur argumentum, ſi praeſides ne comitibus quidem ſuis, id eſt, extraneis, ius dicere potuerint, multo minus cuiquam ſibi ſuiſue in cauſſis propriis ius dicere apud Romanos licuiſſe. Satis porro ſpecioſum eſt, quod ex VLPIANI loco (x) ducitur, argumentum, quippe qui manifeſto de magiſtratu loquitur. Sed ſane non ibi eſt quaeſtio, an pater ſe ſubiicere teneatur filio magiſtratui, ac non potius ipſe aeque ac fideicommiſſarius, eius iuriſdictioni ſeſe ſubducere potuerint? Quod fieri potuiſſe, ex alio VLPIANI textu (y), quem ſupra laudauimus, ſatis intelligimus. Quamuis enim recuſandi facultas, teſtibus DVARENO (z) et CVIACIO (a), non ad magiſtratus, ſed ad iudices, pertineret: verum tamen eſt, non defuiſſe ciuibus cum maiorum, tum parium magiſtratuum, nec non Tribunorum plebis auxilium ſi magiſtratum ſibi ius dicturum ſuſpectum haberent (b). Id vero quaerit VLPIANVS, ſi filiusfamilias magiſtratum gerat, nec a patre, nec a fideicommiſſario reiectus, patrem ſuum adire et reſtituere hereditatem coegerit, an coactio illa teneat? Negandum id ſane videbatur, primo, quod nemo iure cogere poſſit alterum, cui maius in ſeſe ſit imperium: deinde, quod, quum pater, et filius vnam perſonam conſtituant, abſurdum videatur, aliquem veluti a ſe ipſo cogi. Sed ad prius reſpondet VLPIANVS (c) conſulis quoque maius eſſe, quam Praetoris imperium, et ne Praetori quidem in Praetorem iuriſdictionem competere: et tamen, inquit, *ſi conſul vel Praetor* SE *iuriſdictioni* SVBIICIAT, *ſolet Praetor in eos ius dicere*. Alterum *κατὰ θέσιν* concedit, puta, neminem ſe ipſum cogere poſſe, ac proinde, *ſi ipſe Praetor heres inſtitutus ſuſpectam dicat hereditatem, ipſum ſe cogere poſſe, negat, quia triplici officio fungi non poſſit, et ſuſpectam dicentis, et coacti, et cogentis. Sed in his omnibus caſibus atque ſimilibus principale auxilium eſſe implorandum*. Enimuero *καθ' ὑπόθεσιν* negat, filiumſamilias magiſtratum vnam cum patre perſonam eſſe, quia in publicis negotiis non habeatur ratio patriae poteſtatis (d), vel, vti inſequente ſtatim lege ait HERMOGENIANVS (e), quia, *quod ad ius publicum attinet, filius non ſequitur ius poteſtatis*. Quibus poſitis, VLPIANVS hanc facit cogitationum ſuarum ſummam; *Si quis filius-* *fami-*

(u) L. 1. D. *de damn. inf. l.* 4. §. 1. 3. 7. 8. D. *eod.*

[x] L. 13. §. *vlt.* D. *ad* SC. *Trebell.*

(y) L. 10. D. *de iuriſd.*

(z) Duaren. *comment. ad l.* 10. D. *de iuriſd. Tomo* I. *op. p.* 28.

(a) Cuiac. *ad l. vlt.* C. *de ſentent. et interloquut. Tomo* VIIII. *op. p.* 1070.

(b) Sigon. *de iudic. Lib.* I. *cap.* VII. *p.* 363.

(c) D. *l.* 13. §. 4. D. *ad* SC. *Trebell.*

(d) L. 9. D. *de his qui ſunt ſui vel al. iur.*

(e) L. 14. *pr.* D. *ad* SC. *Trebell.*

Digitized by Google

familias ſit, et magiſtratum gerat: patrem ſuum in cuius eſt poteſtate cogere poterit, ſuſpectam dicentem hereditatem adire, et reſtituere, id eſt, valet coactio illa, tametſi a filio profecta, ſi vterque litigantium eius iuriſdictionem in illa cauſſa agnouerit. Denique quod ad iudicium poenale, quo magiſtratus Romani iuriſdictionem ſuam tueri poterant, attinet, id primum lex Ateria Tarpeia (*f*), ac poſtea Praetor (*g*) conceſſerat, quia non tam magiſtratuum, quam ipſius reipublicae, intererat, eorum dignitatem auctoritatemque ſaluam eſſe, adeoque, ſi quis eos parum reuerenter habuerat, non ſibi ius dicebant magiſtratus, ſed dignitatis ſuae ipſiusque reipublicae iura tuebantur. Vnde idem hodie quoque fieri animaduertimus, obſeruatque CARPZOVIVS (*h*), magiſtratum delictum, ſe praeſente ac pro tribunali ſedente admiſſum, abſque omni cauſſae cognitione coercere, et iniuriam ſibi, tamquam iudici, in ipſo iudicio illatam illico vindicare poſſe, partim quod iure Germanico iudicibus et ſcabinis teſtificantibus ſuper his, quae coram illis geſta ſunt, plena fides habeatur (*i*), partim quod index vindicando talem iniuriam, non ſuam, ſed alienam cauſſam, cognoſcere dicatur. (*k*). Id quod et auguſtum Camerae imperii iudicium in iudicando obſeruare, MYNSINGERVS (*l*) teſtatur.

§. XII.

Hactenus ergo nihil, quod huic dominorum iuriſdictioni in cauſſis propriis fauere, vel ei colorem ſaltem aliquem inducere videatur, in iure Romano reperimus. At ſunt tamen, qui illos Principis exemplo tuentur, quem in ſuis cauſſis ius dicere poſſe, non modo recta ratio, ſed et iura noſtra omnino concedunt. Saltem Imperatores in cauſſis ſuis, veluti Tiberium in cauſſa ſerui ſui, Parthenii (*m*), Antoninum de caducis ius dixiſſe (*n*), referunt POMPONIVS et MARCELLVS. Quod et ad imperii noſtri Principes iureconſulti proferunt (*o*). Si vero Principibus ſine ſuſpicione aliqua iniquitatis licet ſibi ius dicere: qui, quaeſo, id in perſona nobilium iniquum videatur? Enimuero permultum inter haec intereſſe, nemo non, opinor, animaduertit. Primo enim ſuperiorem, qui in cauſſa ſua ius dicat, non habet Principes, ac proinde, niſi eum impune ſpoliari poſſe a ſubditis, dixeris, ipſa eum iudicem conſtituit neceſſitas (*p*). At nobiles agnoſcunt forum ſuperius, in quo ſubditos, officii immemores, poſſint conuenire. Deinde tam verecundi ſunt boni Principes, vt raro ipſi ſibi ius dicant, ſed plerumque ſe

An a Principe argumentum duci poſſit ad reliquos dominos?

vltro

(*f*) Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.* X. *antiqu. Rom. p.* 674.

(*g*) *L.* 1. *pr. D. ſi quis ius dic. non obtemp.*

(*h*) Carpzou. *Part.* II. *conſtit. XVI. defin.* 28. *n.* 1.

(*i*) Ius Prou. Sax. *Lib.* III. *art.* 88. Weichb. Sax. *art.* XI.

(*k*) *cap.* 1. *de poen. in* 6.

[*l*] Mynſinger. *cent. VI. obſeru.* III.

[m] *L.* 41. *D. de hered. inſtit.*

(*n*) *L.* 3. *D. de his, quae in teſtam. del.*

(*o*) Zaſ. *ad d. l.* 10. *D. de iuriſd.* Gail. *obſ. lib.* I. *cap.* I. *n.* 18. Schrader. *Vol.* I. *caſu* II. *n.* 18. It. *de feud.* P. X. *ſect.* II. *n.* 64.

[*p*] Alexand. *conſil.* CXXXV. *fin. col.* 2. *verſu: pro hoc*.

Digitized by Google

vltro ſubmittant ſupremis curiis, ſuiſque conſiliariis in ea cauſſa iuriſiurandi, quo ſibi obſtricti ſint, gratiam faciant: quod nobiles vnquam facere ſolere, non meminimus. Denique tantum eſt, ad quod magnos principes vel naſcendi ſors, vel virtus, euexit, faſtigium, vt nulla in eos cadat ſordium ſuſpicio, multoque ſit probabilius, eos cauſſa cadere, quam cum vllius mortalium iniuria damnoue victoriæ potiri malle. Superſunt veteres Neruae Imperatoris numi, praeferentes epigraphen: FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA (q). Quum enim Fiſci procuratores gentem miſeram, et recentibus patriae reipublicae cladibus adhuc ſauciam, innumeris rapinis atque exactionibus quotidie vexarent: eam calumniam non modo repreſſit, ſed et penitus ſuſtulit laudatiſſimus princeps, eoque edito abſtinentiae exemplo ſibi magis placuit, quam innumeris, quae fiſcum locupletare potuiſſent, exſulum iſtorum ſpoliis. Simile animi magnitudinis monimentum auro argentoque celebrare nouimus Gallos, cuſo anno MDCLXXX. elegantiſſimo numo, cui circumſcriptum: FISCVS CAVSSA CADENS. De eo CLAVDIVS FRANC. MENESTRIER (r). *L'affaire des maiſons baties ſur les anciens foſſes de la ville ayant ete portee au Conſeil, les voix furent partagees. Et le Roy pouuant decider en ſa faueur, donna ſa voix en faueur des particuliers, et* PERDIT *ainſi* SA CAVSE *par ſon ſeul ſuffrage.* Tanta animi magnitudine eſſe ſolent Boni Principes. At ea profecto non ſemper cadit in dominos reliquos, qui intra priuatorum ſortem plerumque ſubſidunt, neque ſemper ſibi religioni ducunt, lucrum aliquod cum ſubditorum ſuorum detrimento captare. Quamobrem inter Principum et priuatorum iuriſdictionem non minus diſcrimen eſt, quam inter ipſam vtrorumque fortunam, neque ab illis ad hos, quod ad hanc quaeſtionem attinet, duci poteſt argumentum.

§. XIII.

Probatur, hanc iuriſdictionem nec iuri naturae repugnare,

Enimuero habere nobis videmur rationes, cur illam dominorum iuriſdictionem nec iuri illi, quod nobiſcum natum eſt, ſempiterno, nec ipſi Romanorum iuriſprudentiae aduerſari, exiſtimemus. Iuris dicundi enim poteſtas ex earum rerum numero eſt, quas neceſſitas inuexit, et quibus ſine incommodo carere potuiſſet humanum genus, ſi in primaeua illa integritate perſtitiſſet, taleſque manſiſſent homines, quales aureo ſaeculo fuiſſe aiunt poetae,

Qui vindice nullo
Sponte ſua, ſine lege, fidem rectumque colebant (s).

Talia vero iura non ita definit recta ratio, vt non liceat hominibus ea ſtatui ſuo ac neceſſitati attemperare. Nec tanta ſemper ſperari poteſt eorum entium moralium perfectio, quanta, ſepoſita hominum imper-

(q) Ezech. Spanhem. *de vſu et praeſtant. numiſmat. diſſ.* XIII. *Tomo* II. *p.* 571.

(r) Meneſtrier *dans l' hiſtoire du Roy Louis le Grand par les medailles p.* 19. *n.* 6.

(s) Ouidius *Metamorph. Lib.* I. *v.* 90.

Digitized by Google

ſimperfectione, animo concipi poteſt. Iam ergo facile videtur ratio, iudicem eſſe oportere virum bonum, ſanctum, integrum, cuius religionem nulla vmquam expugnet praua cupiditas, qui non modo adſectibus omnibus ſit ſuperior, ſed et adſcendens tribunal, ſemper ſibi in animum reuocat *κρίνειν τε καὶ κρίνεσθαι*, *iudicari ſe non minus, quam iudicare*, ceu idem, quem ſupra laudauimus, PHILO (t) praecipit. Sed vbinam terrarum talem inter mortales, accenſa etiam lucerna, reperiet Diogenes?

Nam vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille eſt,
Qui minimis vrgetur (u).

Reliquum ergo fuit, vt homines, contenti hominibus, quales producebat ſaeculum, optimos eligerent, eoſque tamdiu haberent pro bonis, quamdiu nullius vitii nullarumque ſordium comperti eſſent. Si perfectos habere iudices voluiſſent homines: carendum plane fuiſſet iudicibus. Bene ergo ſecum agi credere debuerunt, dummodo non malos et improbos haberent. Deinde vltro largimur, non temere quemquam ſibi ius dicere oportere: at id vt obtineatur, denuo numquam fieri poteſt. Siue principis, ſiue optimatium, ſiue vniuerſi populi imperio ſeſe ſubiiciant homines: non poteſt non contingere, vt lites oriantur inter imperantes et ciues. Quis vero tunc iudicis partibus fungetur? Quis, niſi vel Princeps, vel optimatium concilium, vel populus? Neque tamen quiſquam id rectae rationi aduerſari exiſtimabit, quod euitare nequit humanum genus. Si ergo in ſe ratio non abhorret a iuriſdictione ſummorum imperantium in cauſſis propriis: quis rectae rationi in ſe aduerſari dixerit iuriſdictionem illam nobilium? maxime quum haec ob ius ſupremae adpellationis minus, ac illa, periculoſa ſit, nec deſint media, illam ita inter fines ſuos coercendi, vt non admodum formidoloſa ſit ſubditis, quibus, ſi iudex ille litem ſuam fecerit, ſemper ad Principem, tamquam ad ſacram anchoram, confugere integrum eſt.

§. XIV.

Parum quoque refert, leges noſtras ciuiles huic Germanorum conſuetudini non fauere. Neque enim iuriſdictio Germanica ex legibus Romanis, ſed ex iure ac moribus patriis, eſt aeſtimanda (x): niſi credere velis, Germanos, recepto iure Romano, ipſam reipublicae formam mutare, omniaque ſusque deque vertere voluiſſe. Quin, ſi tanti res eſſet: facile demonſtraretur, ne Romanis quidem talem iuriſdictionem plane ignotam fuiſſe. Notiſſimum enim eſt, patresfamilias olim cum inter liberos et ſeruos, tum ſibi contra vtroſque ius di-

Nec iurici-uili.

(t) Philo *de iudice p.* 719. *Op.*
(u) Horat. *Serm. lib.* I. *ſat.* III. *v.* 68.
(x) Stryk. *Vſ. mod. Dig. Lib.* II. *Tit.* I. *p.* 172. Carpz. *prax. crim. quaeſt.* CVIIII. *n.* 6. Schilt. *Exercit.* VI. *ad Pand.* §. I.

dixiſſe, vel, vti eleganter loquuntur DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS, Auguſti (*y*), *eos* DOMI *conueniſſe*. Hinc et offenſi a liberis patres domi ſuae iudices ſedebant, et veluti *domeſtici magiſtratus*, ceu a M. SENECA (*z*) vocantur, adhibitis in conſilium propinquis et amicis, ferebant ſententiam (*a*), et multo magis domini ſeruos apud ſe ipſos conueniebant, ſi quid contra officium feciſſent. De qua priuata ac domeſtica patrumfamilias iuriſdictione nuper admodum tam accurate diſſerere memini Illuſtr. DN. PRAESIDEM (*b*), vt actum hic agere omnino nolim. Si vero Romanis ipſis, qui alioquin neminem in propria cauſſa iudicem eſſe patiebantur, non abſurdum viſum eſt, parentes et dominos liberis ſeruiſque ſuis domi ſuae diem dicere poſſe: quis, quaeſo, vitio verterit Germanis, quod dominis idem indulgere non dubitauerint? Non cadebat in bonum patrem ſuſpicio, eum hac poteſtate abuſurum, vel iniqua ſententia oppreſſurum ſanguinem ſuum, nec periculum erat, ne dominus ſeruum, meliorem patrimonii ſui partem ſine cauſſa ſontica perderet: et ſi forte alteruter litem ſuam male iudicando feciſſet, tertio laeſo in promtu erat magiſtratuum auxilium, cuius in actione tributoria exemplum luculentiſſimum exſtat (*c*). Si enim pater vel dominus, tamquam magiſtratus domeſticus, merces peculiares vel nollet inter creditores diſtribuere, vel eaſdem male tribuiſſe diceretur, ea actione experiebantur aduerſus patrem vel dominum, vt Praetor iniquam iſtam diſtributionem emendaret (*d*).

§. XV.

Eius origo a ſtatu ſubditorum ſeruili, et herili dominorum poteſtate repetenda.

Et haec quidem ratio Germanos etiam mouit, vt dominis hanc iuriſdictionem in cauſſis propriis concedendam exiſtimarent. Vere enim haec iuriſdictio non aliunde eſt repetenda, quam ex ſeruili ſubditorum conditione, poteſtateque herili dominorum. Ruſtici olim in Germania omnes erant ſeruilis conditionis. Et quamuis aliorum tolerabilior, aliorum paullo durior eſſet ſeruitus: in eo tamen nulla erat in eorum ſtatu differentia, quod glebae adſcripti, dominiſque ſuis obnoxii eſſent. Quis vero negauerit, fas eſſe dominis, mancipia ſua, fraena ſi mordere auſint, coercere, et ad praeſtandas operas, penſiones, canones, mulcta pignoriſque capione, quin et carcere et verberibus, adigere? Auctorem equidem habemus TACITVM (*e*), Germanos ea diſciplina domeſtica raro eſſe vſos. *Verberare*, inquit, *ſeruum et vinculis atque opere coercere rarum*. Enim vero ideo non negat ſcriptor accuratiſſimus, dominos Germanos ea poteſtate herili vſos eſſe, ſed illos tantum ea moderatione fuiſſe ait, vt illo iure ſuo rarius vterentur, comparati cum Romanis, apud quos, corruptis luxu opimque magni-

(y) L. 6. C. *an ſeru. pro ſuo facto poſt manum. ten.*

[z] M. Seneca *Lib.* II. *controu. cap.* III.

(a) Valer. Max. *lib. V. cap.* VIII. Seneca *de clement. lib.* I. *cap.* XV.

[b] Dn. Praeſid. *diſſ. de locat. conduct. iuriſdict. cap.* I. §. VIIII.

(c) *L. vlt. D. de tribut. act.*

(d) Cuiac. *Paratitl. D. de tribut. act.* Maranus *in Paratitl. D. ibid. p.* 322.

[e] Tacit. *de mor. Germ. cap.* XXV.

Digitized by Google

magnitudine moribus, quotidiana corporum ſeruilium carnificina ſpectabatur (*f*). Idem et poſtea obſeruatum eſſe, ex elegante diplomate HENRICI III. Imp. apud POTGIESERVM (*g*) patet, vbi, *ſi quis ex villanis vel manſionariis cenſum debitum neglexerit, et ſtatuto die vel tempore non dederit, facultas datur villico abbatis, ſtatim ſequente die vadimonium de domo ipſius*, SINE ADVOCATO, *tale accipiendi, cum quo illud, quod ipſe ad ſeruitium debuit fratrum, pleniſſime perſoluat*. Itaque haec pignoris capio fiebat ſine *aduocati* vel iudicis ordinarii praeſcitu ac conſenſu, perinde, ac poſtea IVRE SAXONICO, cuius haec verba euidentiſſima ſunt (*h*): *Der Herr mag wohl ſelbſt pfanden auf ſeinem Gut, umb ſein Zinſs und Geld, das man ihm davon gelobet hat, ohn des Richters urlaub*. Quae ſane argumento ſunt luculentiſſimo, dominis olim licuiſſe in ordinem cogere homines proprios, et aduerſus eos, fraena mordentes, iura ſua et pignorationibus et poenalibus iudiciis tueri, et hanc ipſam conſuetudinem originem dediſſe iudiciis, quae nobiles et domini etiam hodierno die ſolent in cauſſis propriis explicare.

§. XVI.

Cur et ceſſante paſſim ſeruili ruſticorum conditione, haec conſuetudo permanſerit?

Nec quiſquam, credo, mirabitur, eam iuriſdictionem et hodie ſaluam eſſe dominis, quum tamen paſſim ruſtici, exſoluti ſeruitutis vinculis, iampridem ad libertatem adſpirarint. Quiſquis enim meminerit eorum, quae TACITVS (*i*) de Germanorum libertis memoriae prodidit, *eos non multum ſupra ſeruos eſſe*, is facile animaduertet, manumiſſiones illas et redemtiones nihil fere mutationis circa illam dominorum iuriſdictionem adferre potuiſſe, ſi praedia retinerent homines proprii manumiſſi, nec in vrbes vel alio migrarent. Eſt enim iuriſdictio illa, in quam paullatim degenerauit herilis illa poteſtas, non perſonalis duntaxat, ſed per totum illum tractum, qui in domini iſtius patrimonio eſt, porrigitur, ac proinde, quicunque in illo tractu habitant, ſiue ſeruilis ſint conditionis, ſiue manumiſſi, nullius, quam domini, iuriſdictionem agnoſcere poſſunt, niſi exemtionem eiuſque iuſtam cauſſam, rite probare poſſint. Praeterea, quum poſt Francorum tempora rariſſime iuſtam ac plenam libertatem conſequerentur homines proprii: fieri non poterat, quin variae ac diuerſiſſimae eſſent, ad quas ruſtici tenebantur, praeſtationes. Hinc POTGIESERVS (*k*): *Germani ſanguinem libertinum faſtidiebant, ideoque liberti non multum ſupra ſeruos erant, et raro aliquod momentum in domo, numquam in ciuitate. Sed et deinceps nullis fere aliis iuſta tribuebatur libertas, praeterquam illis, qui ad ſacros ordines ſuſcipiendos e manu dimittebantur: reliquorum libertati leges dicebantur ex voluntate*

 domi-

(*f*) Io. Menrſ. *Auctar. philolog. ad libell. de gloria cap.* XXII.

(*g*) Potgieſſ. *de ſtat. et cond. ſeru. lib.* II. *cap.* I. §. 23. *p.* 320. *edit. nouiſſ.*

(*h*) Ius prou. Sax. *lib.* I. *art.* LIIII.

(*i*) Tacit. *de mor. Germ. cap.* XXV.

(*k*) Potgieſſ. *de ſtat. et condit. ſeru. Lib.* IIII. *cap.* I. §. IIII. *p.* 668. *edit. nouiſſ.*

dominorum. Vnde non niſi retento obſequio, annuo cenſu, operarum et mortuarii reſeruatione, conſerebatur libertas, aliiſque conſtringebatur vinculis. Atque iſta manumiſſionum diuerſitas cum ingens inter agreſtes diſcrimen, tum tantam praeſtationum varietatem dubio procul inuexit. Quae et alibi repetit, et depromtis e VADIANO et HERM. STAMMIO teſtimoniis firmat vir doctiſſimus (*l*). Quum ergo ita natura comparatum ſit, vt vel minimam nacti libertatis particulam, iuſtam et plenam adfectent: quid iuſtius erat, quam ea de re diſceptari in domini iudicio, vbi et acta manumiſſionis facilius reperiebantur, et nota erat ruſtici ad libertatem proclamantis, obſequiumque detrectantis, conditio? maxime, quum, ſi dominus litem ſuam faceret, via pateret ruſtico ad ſuperiora principum iudicia, ac proinde non eſſet periculum, ne miſer ſubditus iniuſta ac praecipiti ſententia opprimeretur. Atque ita mos qui hominum propriorum cauſſa inoleuerat, quique ex herili in eos poteſtate fuerat profectus, etiam poſtea manſit, quum plerique homines proprii paullatim manumitterentur.

§. XVII.

Quinam poſſint alios apud ſe ipſos conuenire?

Sed quamquam de ipſo iure dominorum ſubditos ſuos in iudicio ſuo conueniendi dubitari non poteſt: ipſae tamen prudentiae regulae omnino ſuadent, vt non omnia iis permittantur, ſed haec iuriſdictio, quippe quodammodo exorbitans, ita temperetur, ne facile dominis feneſtra, ſubditis quidquid libeat, extorquendi aperiatur. Quamobrem ſupereſt vt poſtremo loco, quid iuſtum ſit, circa hanc iuriſdictionem, diſquiramus. Primo omnium vero merito quaeritur, cuinam id ius ſubditos apud ſe conueniendi competat? In ORD. PROC. SAX. ELECT. (*m*) id indulgetur *denenienigen, ſo mit Gerichten beliehen*, in ducatu Magdeburgico (*n*) *denen von Adel vnd Rathen in denen Stadten, ſo die Gerichte zu exerciren haben*. Sed origo huius iuriſdictionis, paullo ante a nobis deſcripta, ſatis oſtendit, id ius pertinere ad omnes, qui iuriſdictionem patrimonialem ſiue feudi iure, ſiue quocunque alio iuſto titulo nacti ſunt, adeoque et ad Praelatos, immo et ad eccleſiae miniſtros, quibus certi coloni dotales cum praediis ſuis ita ſubſunt, vt ſimul in eos iuriſdictionem inferiorem exerceant. Hi enim omnes ius dicunt ſubditis tamquam domini: adeoque et ratio, ob quam illud ius inuectum eſt, in eos omnino quadrat. Alia ergo omnia dicenda erunt, ſi qui tamquam officiales, quos vocant, iuri dicundo praeſunt, vel mandatam iuriſdictionem exercent, tamquam Iuſtitiarii. *Gerichtshaltere*, qui quum domini non ſint, non poſſunt quemquam apud ſe ipſos conuenire, ſed cauſſa merito a iudice ſuperiore cognoſcitur. Hinc ORD. PROC. MAGD. EMEND. (*o*) *VVan auch der Vnderrichter vor ſic und die Seinigen bey einer Sache intereſſire wäre,*

(*l*) Ibid. *lib.* IIII. *cap.* VIII. §. 6. *p.* 720. *ſequ.*

(*m*) Ord. Proc. Sax. *tit.* II. §. 3.

(*n*) Ord. Proc. *Magd. cap.* I. §. 7.

(*o*) Ord. proc. Magd. emend. *cap.* I. §. 31.

wäre, ſoll ſolche zu vnſerer Regierung gezogen werden. Et noua lex, quae ſub titulo *allgemeine Iuſtitz-Ordn.* anno MDCCIII. prodiit (*p*); *VVann die Dienſte vnd andere Amts-praeſtationes geweigert werden, oder ein vnd anderer Amts-Vnterthan von ſeinem Gute einige Dienſt-Freyheit praetendiret, ſolche gehoret einzig vnd allein zur cognition der Cammer*. Itaque ius hoc non aliis, quam dominis iuriſdictionis, quos vocant (*denen Gerichts-Herrn*) competit, neque illo vti poſſunt alii, qui iuriſdictionem non in patrimonio habent, ſed eam iuſſu Principis vel aliorum mandato exercent.

§. XVIII.

Deinde ex his omnibus facile patet, poſſe quidem ſubditos a dominis in iudiciis ſuis conueniri, neque tamen his ipſis licere iudicum partibus fungi, ſed opus eſſe viro bono, cui mandata ſit iuriſdictio, vt non tam ipſe, quam alius, videatur cauſſam cognoſcere, et ferre ſententiam. Quamuis enim de Pomeraniae nobilibus obſeruet MEVIVS (*q*), eos per ſemet ipſos ius dicere ſubditis, ſi res notoria, vel leuis momenti vel praeiudicii ſit, et in cauſſis grauioribus duntaxat iudicium, a quo ſuſpicio abſit, conſtituere; alibi tamen non licet dominis per ſemet ipſos cognoſcere et iudicare, ſiue leuior ſit cauſſa, ſiue grauior, ſed, vti recte obſeruat BRVNNEMANNVS (*r*) *coram officiali ſuo*. Quamuis enim parum intereſſe videatur, per ſemet ipſum quis, an per alium iudicis partibus fungatur, quum quod quiſque per alium facit, id ipſe feciſſe videatur (*s*): hic tamen aliter videtur ſentiendum, quia nemini ius pro alio dicere, vel mandatam iuriſdictionem ſuſcipere licet, niſi iureiurando ad ius religioſe et ſine ſordibus dicendum praeſentibus ſubditis obſtricto. Id ſane diſerte exigit ORD. PROC. SAX. ELECT. (*t*) *Dieweil aber in ſolchen occaſionen der Partheyligkeit vnd anderer Vnrichtigkeit halben, die bey Haltung derer Acten, vnd ſonſten mit vnterlaufft, bey vnſer Regierung allerhand Beſchwerden einkommen: wollen wir, daſs zu Vorkommung derſelben, dieienigen, ſo ſich zu Gerichts-Verwaltung gebrauchen laſſen, bey Antretung ihrer Beſtallungen, in Beyſeyn derer Vnterthanen, wie auch die zu denen Proceſſen erforderten Notarii, gleich andern Actuariis, wann ſie nicht obgedachter maſſen ſemel pro ſemper, vnd in genere, zu denen Gerichten geſchworen, iedesmal vereidet, vnd wie, vnd wann ſolches geſchehen, ſobald anfangs derer Acten regiſtriret werden ſolle*. Quibus in nouis additionibus et emendationibus id adſtruitur (*u*), *daſs es in Zukunfft ohn Vnterſcheid auch bey denenienigen, ſo bereits in dergleichen Beſtallung ſtehen, alſo gehalten werden, vnd keiner vor der auf dieſe Maſſe beſchehenen Verpflichtung bey 5 Rthlr. Straffe etwas zu expediren ſich anmaſſen ſolle*. Quandoquidem tamen ſaepe

An ipſe dominus cognoſcere et indicare poſſit?

(p) Allgem. Iuſt. Ord. §. IIII. *n.* 7.
(q) Meu. *Part.* VIII. *Dec.* 198.
[r] Brunn. *ad l.* 10. *D. de iuriſd. n.* 6.
[s] *L.* 1. §. 12. *D. de vi et vi arm. l.* 5. §. 3. *D. de adminiſtr. tut. cap.* 68. *et* 72. *de reg. iur. in* 6.
(t) Ord. Proc. Saxon. *Tit.* II. §. 3.
(u) *Erlaut. und verbeſſert. der Churſ. Sachſ. Proc. Ordn. Tit.* II. §. 3.

Digitized by Google

ſaepe contingit, vt ſubditi ad videndum iurari euocati non omnes adſint: ibidem additur, modo omnes rite vocati ſint, iusiurandum etiam coram paucis praeſtitum recte praeſtitum videri debere. Ita et ORD. PROC. MAGD. exigit (z), *daſs der Gerichts-Verwalter vnd Actuarius oder Notarius in Beyſeyn der Burger vnd Vnterthanen zu denen Gerichten offentlich vereydet ſey*. Quod, vti aequitati conuenientiſſimum, ita merito ſtricte ſeruandum eſt, niſi quis occaſionem dare velit ſubditis prouocandi ad iudicium ſuperius, nulloſque dicendi actus, a iuſtitiario et notario minus rite conſtituto explicatos.

§. XVIIII.

De quibus cauſſis huiuſmodi iudiciis locus ſit?

His obſeruatis, nullum eſt dubium, quin dominus omnibus actionibus, realibus aeque, ac perſonalibus, ſubditos ſuos pulſare, multoque magis actus voluntariae iuriſdictionis, ad ſe ſuamue familiam pertinentes, recte explicare poſſit, modo is, cui mandata eſt iuriſdictio, ad omnes actus generatim datus ſit, nec eorum vllum ſibi reſeruarit dominus, ſiquidem tunc ſine mandato ius diceret iuſticiarius; quum tamen alienis in rebus nemo quidquam contra domini voluntatem facere poſſit (y), et qui alienis negotiis ſeſe imprudenter ingerit, eo ipſo ſe ſuſpectum reddere cenſeatur (z). Quod ita prudenter exprimitur in additionibus et emendationibus ad PROCESS. SAXON. ELECTOR (a) *VVann dieſes alſo erfolget, kan ein Gerichts-Verwalter alles dasienige, ſo der Gerichts-Herr nicht ausdrucklich reſeruiret, vnd denen Vnterthanen zugleich bekannt gemacht, auch ohne denſelben verrichten, ſowohl der Gerichts-Herr ſelbſt vor ſolchen ſeinen Gerichten nicht allein ſeine eigene in ſeiner iuriſdiction gelegene Erbguter verpfanden, vnd die Glaubiger darauf beſtandig verſichern, allerley Contracte errichten, Verzicht leiſten, ein Teſtament machen, auch hinterlegen, und dergleichen, ſondern auch vor ſelbigen ſeine Vnterthanen in perſonalibus et realibus, auch feudalibus cauſſis, rechtlich belangen.* At ſunt tamen quaedam cauſſae ita comparatae, vt ſtatim deuoluendae ſint ad ſuperius iudicium vel ad regimen, quales in hoc Ducatu ſunt, quae ad operas a ſubditis praeſtandas pertinent. Hinc ORD. PROC. MAGDEBVRG. (b) *VVo aber auch die Sachen ſelber der Beſchaffenheit ſeind, daſs ſie ſofort ohne Mittel zu der Magdeburgiſchen Regierung cognition gehoren, als wann zwiſchen des Hertzogthums Magdeburg Vaſallen und dero Leuten, der Dienſte, Baufuhren, und anderer Praeſtationen halber Streit vorfallt, ſollen ſelbige ſofort bey der Cantzley an- und zu ſchleunigen Austrage gebracht vverden.* Id quod et in emendata ORDIN. PROC. (c) totidem paene verbis repetitur. Nec dubitandum eſt, quin et alibi paſſim ea iuriſdictio legibus reſtringi, et hi aliique caſus eximi poſſint. Si tamen huiuſmodi exemtio doceri nequeat: dominus, ſubditos ſuos ad ſe in ius vocans, procul dubio fundatam habet intentionem, nec recuſare ſubditi poſſunt iudicium legibus moribuſque Germaniae vbique paene probatum.

§. XX.

(x) Ord. Proceſſ. Magdeb. *cap.* I. §. 7. II. §. 3.
(y) *L. vlt. C. de pact.*
(z) *L. vlt. C. de adparit. proceſ. et legat. l. 25. D. de procur.*
(a) *Addit. et emend. proc. Saxon. tit.*
(b) Ord. Proc. Magd. *cap.* I. §. 12.
(c) Emend. Ord. Proc. Magd. *ibid.* §. 34.

§. XX.

An cauſſa a ſuperiore iudice pro lubitu auocari poſſit?

Ex quo facile intelligitur, nec ſubditis, in domini iudicio nullo decreto grauatis, ad iudicium ſuperius prouocare, nec ſupremis curiis cauſſas huiuſmodi ſuo lubitu auocare licere. Quamuis enim licitam eſſe cauſſarum auocationem a quocunque ſuperiore factam, vulgo ex loco Ivlii Pavlli (d) colligant Iuriſconſulti (e): ſatis magnum tamen atque euidens diſcrimen eſt inter iudices pedaneos, de quibus Pavllvm loqui manifeſtum eſt, et eos, qui iuriſdictionem habent in patrimonio, quibuſque omne ius ſuum indirecte adimi poſſet, ſi iudici ſuperiori integrum eſſet cauſſas, quotieſcunque collibitum eſſet, euocandi. Non ergo promiſcue id indulgendum eſt ſupremis curiis, ſed ob iuſtas et ſonticas cauſſas, de quibus prolixius Casp. Alexandri (f) diſſeruit, *ne detrimentum a maiore capiat minorum iuriſdictio, ſi nulla horum culpa nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec iudices vmquam abſoluere poſſint coeptum ſuo iure iudicium* (g). Accedit, quod ex Valentiniani et collegarum ſententia (h) *ſacrilegii inſtar ſit, ſuper quibuſcumque adminiſtrationibus promulgandi diuinis obuiare beneficiis*, id eſt, adminiſtrationem, ſiue iuſtitiae, ſiue reipublicae, impetratis reſcriptis, auocationibus ſimilibuſque artibus turbare. Si vero nefas eſt, cauſſas ab inferioribus iudicibus ſine iuſta ac ſufficiente cauſſa auocare: nefas quoque erit, dominos in hac iuriſdictione ſua in cauſſis propriis, legibus moribuſque adprobata turbare, niſi iuſtiſſima cauſſa id ſuadeat. Hinc iam ſupra vidimus ſententiam, qua ruſticis, petitorium ad regimen trahentibus, pronunciatum eſt, *Daſs beklagter vor der Furſtl. Regierung ſich einzulaſſen nicht ſchuldig, ſondern die Sache an die vorige Inſtantz zu verweiſen*. Solent quidem ſubditi plerumque conqueri de dominorum iniquitate, eoſque ex variis cauſſis ſuſpectos reddere: ſed tunc, praeuia relatione, quam ſupremae curiae iure exigunt, deprehenſa precum falſitate temeritateque ſubditorum, acta ad dominos remittenda, eorumque iuſtitiariis, quid eos agere, et quomodo procedere oporteat, praeſcribendum, ſubditis vero, ne dominis obſequium negent, ſeuere iniungendum eſt. Hinc quum vidua nobilis in Principatu Halberſtadienſi ſubditis aliquoties inhibuiſſet, quo minus ius paſcendi in loco quodam controuerſo exercerent, poenamque comminata eſſet quinquaginta imperialium, id mandatum proterue violantibus: conquerentibus ea de re ruſticis, expenſa relatione iuſtitiarii, cauſſaque plane cognita, ab illuſtri Regimine d. vii. Maii MDCCXXXIII. decretum eſt: *Communicetur et detur dem Iuſtitiario zu A. nebſt Remittirung der Acten, zur Reſolution, daſs da die dortige Gemeinde vor ſich anfuhret, daſs ſie in momentanea poſſeſſione, den ſo genannten Vorbuſch mit ihrem Vieh zu betreiben ſich befinde, ſolches auch gehorig zu beſcheinigen ſich offerirer; Iudicium deshalb beyde Theile mit ihrer Nothdurfft hin-* lan-

[d) *L. 58. D. de iudic.*

(e) Matth. Berlich. *Deciſ.* CLVIII. *vol.* I.

[f] Caſp. Alexandri *de auocat. cauſſarum cap.* IIII. *apud* Fritſch. *Exercit. iur. publ. Tom.* I. *p.* 724. *ſequ.*

[g] Alexandri *ibidem* §. *VII. p.* 732.

(h) *L.* 5. *C. de diuerſ. reſcript. et pragm. ſanct.*

Digitized by Google

langlich annoch zu horen, vnd wann cauſſa gnugſam inſtruiret ſodann, was rechtens, zu erkennen habe. - - - Die dictirte Straffe iſt zwar der Gemeinde vorkommenden Vmſtanden nach zu erlaſſen, derſelben aber pro futuro bey einer gemaſſigten Straffe zu unterſagen, ſich der K. Wieſe zu enthalten: wie dann dieſelbe ſowohl hierinnen, als auch ſonſten, ihrer Obrigkeit den ſculdigen Gehorſam zu leiſten angewieſen wird. Quod ſane decretum tam aequum ac moderatum eſt, vt illud merito tamquam exemplum ponendum ob oculos ſit iſtis, qui ruſticorum querelas, ſaepe maxime proteruas et temerarias, cum voluptate audiunt, eamque adripiunt occaſionem, cauſſas quaſcunque a iudiciis inferioribus ad ſe auocandi, atque ita turbandi iura nobilium.

§. XXI.

Id iure fit, ſi turbulenter et nulliter procedat iuſtitiarius.

Illud porro dubio caret, iuſtitiarios, apud quod ſubditos ſuos conueniunt domini, cauere debere, ne turbato ordine ac veluti tumultuarie procedant, vel iuſtitiam ſubditis plane denegent, ſed leges de ordine et modo litigandi latas accurate ſeruare debere. Quum enim, niſi id fiat, auocationi locus ſit: ſi vel maxime cauſſa ad dominum non pertineat (*i*): quanto minus patientur principes eorumque curiae tumultuarie procedere et quadrata rotundis, ſumma imis, miſcere in cauſſis dominorum, in quibus tanto religioſius verſari decet eos, quibus ab illis mandata eſt iuriſdictio, quanto magis ipſum iudicium ſuſpectum eſt ſubditis? Hinc illuſtris HENR. A BERGER (*k*), in Saxonia hoc caſu et Scabinorum praeſentiam exigit, non ſolum ob verba ORD. PROC. SAX. ELECT. (*l*) *ſich der Gerichten gebuhrlich gebrauchen*, ſed et, quia §. LI. diſerte praecipiatur, vt nobiles iudici adiungant adſeſſores idoneos, *vnd daſs durch den Notarium iedesmahl in Beyſeyn derer Gerichts-Perſonen denen Acten vnd Gerichts-Buchern daſienige einuerleibet, regiſtriret, vnd geſchrieben werde, was ſich nach Gelegenheit des Negotii vnd Proceſſus gebuhret.* Vbi tamen addit BERGERVS, ſecundum fori vſum non eſſe neceſſarium, vt ſcabini ſua manu ſubſcribant, ſed ſufficere, de eorum praeſentia atteſtari actuarium. Si ergo in his quoque, quae tamen non adeo magni momenti eſſe dixeris, tam accurate obſeruandae ſunt leges proceſſus: quanto minus ferendus fuerit iuſtitiarius qui ſubditos non rite citatos trahat ad iudicium, qui eorum exceptiones nec audiat, nec eas referat in protocollum, qui ab exſequutione auſpicium capiat, mandatis poenalibus, mulctis, quin carcere et verberibus in reos ſaeuiat, ſecundum dominum, nulla licet probatione vmquam defunctum, litem dare non dubitet? His vero hominibus quis dixerit fieri iniuriam, ſi illis in huiuſmodi cauſſis abrogetur dominica illa, qua tam turpiter abutuntur, iuriſdictio?

§. XXII.

An ipſi iuſtitiario ſententiam ferre liceat?

Illud porro quaeſitum memini, liceatne iuſtitiario in huiuſmodi cauſſis ferre ſententiam, an vero acta ad dicaſteria vel collegia iuridica tranſmittere teneatur? Quamuis vero facile largiamur, non melius exi-

(i) *L. 16. C. de iudic.* Petr. Rebuff. *de euocat. ad leg. Reg.* Alexandri *de auocat. cauſſar. cap.* IIII. §. *X. p.* 734.

(k) Berger. *Oecon. iur. Lib.* III. *tit.* II. *p.* 914.

(l) Ord. Proc. Sax. *tit.* II. §. 3.

exiſtimationi ſuae conſulere poſſe iuſtitiarium, quam ſi a ferenda ſententia abſtineat, et eam a neutrarum partium iuriſconſultis concipi patiatur (*m*), quin ſaepe id iniungi ſoleat nobilibus a ſupremis curiis: negauerim tamen, litem ſuam facere iuſtitiario, qui ipſi pronunciarunt. Quum enim primo iis in huiuſmodi cauſſis iudicandi poteſtas legibus publicis moribuſque patriis data ſit: quis negauerit, iis et ſententiam, quae extremum eſt in iudiciis, ferre licere (*n*)? maxime quum in cauſſis ciuilibus non aeque neceſſaria ſit actorum tranſmiſſio, ac in criminalibus, in quibus hanc traſmiſſionem ipſa lex imperii iniungit iudicibus (*o*). Deinde vix vllius legis memini, quae abſciſſe interdicat iuſtitiariis, quo minus ipſi ſententiam concipiant, quamuis omnes iiſdem id conſilii dent, vt in grauioribus et arduis cauſſis acta ad dicaſteria et collegia iuridica tranſmittant. Hinc in ORD. PROC. MAGDEB. (*p*) legimus: *Doch ſoll denen Gerichts-Verwaltern und Actuariis obliegen, in wichtigen Dingen, allen Verdacht zu vermeiden die Acta nach rechtlicher Erkantniſs iedesmal zu verſchicken.* Non ergo ipſi ſententiam ferre abſciſſe prohibentur, ſed tantum in cauſſis grauioribus. Nec aliter FRIDERICVS AVGVSTVS Rex Poloniae in nouis emendationibus ordin. Proceſſ. Saxonici (*q*): *Iedoch daſs in dergleichen Fallen die Gerichtshaltere, ſonderlich in wichtigen und zuveifſelhafftigen Puncten, fur ſich keine Beſcheide geben, ſondern die Acta zum Deciſo oder Verſpruch in ein Dicaſterium unſerer Lande verſenden, und die einkommenden Deciſa oder Urtheile nicht zuruckhalten, ſondern ſchlechterdings auf Art und Weiſe, wie unten ad tit. XXXIV. oberhaupt verordnet, publiciren.* Multo minus vero fas erit iuſtitiario, concipere ſententiam definitiuam, ſi vel vtraque pars, vel rei ſaltem acta ad dicaſterium aliquod tranſmitti petant, ſumtuſque neceſſarios erogare parati ſint. Tunc enim ne in vulgaribus quidem cauſſis, in quibus in iudicem non cadit tanta ſuſpicio, partibus denegari poteſt hoc beneficium, niſi leges prouinciales obſtringant iudices, vt primam ipſi ſententiam ferant, quod in terris Pruſſicis ſingulari edicto (*r*) cautum eſſe, nemo ignorat.

§. XXIII.

Ceterum cum actori, tum reo, ſi ſe ſententia illa grauatos exiſtiment, integrum eſſe, adpellare ſuperiorem iudicem, aliiſque legitimis mediis vti, nemo negauerit. Quo caſu, et in cauſſis reliquis, quum non liceat iudici inferiori, adpellationem reiicere, ſed quaeſtionem illam, ſitne recipienda adpellatio, an reiicienda, ſuperioris iudicis

A ſententia iuſtitiarii ſemper locus eſt adpellationi.

(m) Berger. *Supplem. Elect. Diſcept. forenſ.* Parte II. *p.* 38. *ſequ.* Philippi *ad proceſſ. Sax. tit.* II. *conſiderat.* 8.

(n) Berger. *Oecon. iur. Lib.* III. *tit.* II. *p.* 985.

(o) Conſt. crim. Caroli V. *art.* 160. 169. *ult. et paſſim.* Schilter. Exercit. II. §. 3. *ſequ.*

(p) Ord. Proc. Magd. *tit.* I. §. 7.

(q) Nou. addit. Proc. Sax. *tit.* II. §. 3. *ſub fine.*

(r) Edict. Regium *d.* XVII. *Febr.* MDCCXXIII. §. 1. 2.

dicis cognitioni ac iuriſdictioni referuare teneatur (s): multo minus ſuſpicione carebit poenamue effugiet iudex inferior qui in his litibus, quae domino cum ſubditis intercedunt, adpellationem impedire conatur. Ex quo porro colligimus, ne illum quidem iuſtitiarium carere ſuſpicione, qui, interpoſita apud ſe adpellatione, apoſtolos, quos refutatorios vocant, decernit. Quamuis enim ii nec legibus, nec moribus, aduerſentur: magis tamen exiſtimationi ſuae conſulet iuſtitiarius, ſi totam cauſſam integram ſeruet ſuperiori iudici, qui, ſi nullius momenti ſint grauamina, id per ſemet ipſum facile deprehendet, et adpellationem reiiciet, ſin digna vlteriore cognitione viſa fuerint, actori non denegabit facultatem grauaminibus iſtis exceptiones, quas voluerit, opponendi. Itaque hic vel maxime verum eſt, quod generatim ſcribit CASP. ZIEGLERVS (t): *Id vero excuſari nullo modo poteſt, quod indices inferiores indignari et excandeſcere in adpellantem velint, ſi ille in ſententia a ſe pronunciata adquieſcere nolit. Cuiuslibet iniuriae genus et varias contumelias, tum et carceris cruciatum et tormenta in adpellantes olim exercita fuiſſe, diſcimus ex l. 2. l. 15. l. 22. C. Theod. de adpellat. immo et ex Capitular. Caroli Lib. VII. tit. 128. et ex edicto* Theodorici Regis *cap. L.V. quum tamen, vti dicitur in d. l. 15. non recte iudices iniuriam ſibi fieri exiſtiment, ſi litigator, cuius negotium ſententia vulneratum eſt, a principali cauſſa prouocauerit, quod idem dicitur in l. 20. C. Iuſtin. eod. Nec enim adpellatio ad contumeliam iudicis, ſed ad priuilegium iurgantis inuenta eſt l. 11. C. Theod. eod. Vtique ſibi gratulari potius deberet iudex primae inſtantiae, quod per adpellationem liberetur a periculo conuentionis, cui ſe per iniuſtam ſententiam, ſi talis inuenta fuerit, expoſuit (u).* Hactenus Zieglerus. Quibus addo, ſi vel maxime alias ab interloquutione nec non in poſſeſſorio ſummario adpellationes in quibuſdam iudiciis non temere admittantur (x): facile tamen eas admiſſum iri in his cauſſis, in quibus et interloquutiones, et ſententiae, ſuper poſſeſſorio latae, cum intolerabili plerumque ſubditorum praeiudicio coniunctae eſſe ſolent.

§. XXIIII.

Concluſio diſſertationis.

Sed haec quidem de ſingulari hac iuriſdictionis Germaniae ſpecie dicta ſufficiant. Plura de illa moneri potuiſſe, fateor, niſi et temporis, et chartae habenda fuiſſet ratio. Mihi, eo librorum rerumque iudicatarum adparatu, quo talia ſcripturo opus eſt, nondum inſtructo, ſatis fuerit, et iuſtitiam huius iuriſdictionis, et eiuſdem originem, et quid circa illam iuſtum ſit, breuiter, et additis vbique teſtimoniis ex exemplis, oſtendiſſe. Deo vero O. M. qui ſtudiis meis adhuc propitius adfuit, pro tot in me collatis beneficiis me totum iure meritoque deuoueo conſecroque.

INDEX.

(s) *L. 21. C. de adpellat. l. 3. l. 19. l.* 31. C. *eod. Nou.* LXXXII. *cap.* XII.

(t) Ziegler. *in Dicaſtice concluſ.* L. §. 9. p. 913.

(u) Chriſtoph. Beſold. *de adpellat. cap.* I. *n.* 6.

(x) Boehmer. *Iur. eccleſ. proteſt. Lib.* II. *tit.* XXVIII. §. 8. *ſequ.*

Digitized by Google

INDEX OPVSCVLORVM
IN
VTRAQVE SYLLOGE
COMPREHENSORVM.

SYLLOGE I.

Numerus Romanus Tomum : Arabicus paginam denotat.

EXERCIT. I. de habitu et inſignibus ſacerdotalibus Apoſtolorum. Tom. V. Pag. 1

EXERCIT. II. de genuina natiuitatis Chriſti era ex nummis et inſcriptionibus antiquis illuſtrata. V. 68

EXERCIT. III. de verae falſaeque ſapientiae characteribus, *Programma inaug. publicatum XV. Kal. Octobr. 1713.* V. 96

EXERCIT. IIII. de inceſſu, animi indice, *Diſſertatio moralis, Halae 1713. reſpond. Io. Mich. Schumanno, Halenſi.* V. 114

EXERCIT. V. de philoſophis ſemichriſtianis, *Diſſert. hiſt. et philoſ. Halae. 1714. reſpond. Chriſtiano Hechtio, Halenſi.* V. 155

EXERCIT. VI. de origine atque indole iuriſdictionis patrimonialis, *Diſſert. auſpical. pro conſequendis ſupremis in utroque iure honoribus habita Hal. 1714.* V. 200

EXERCIT. VII. de leuis notae macula *ad l. 27. C. de inoff. teſtam. Diſſert. Hal. d. 17. Aug. 1720. reſpond. Chriſtophoro Gottlieb Stockmanno, Gerano Variſco.* V. 223

EXERCIT. VIII. de nauibus ob vecturam vetitarum mercium commiſſis, *Diſſ. reſpond. Keslero, Regiomontano Pruſſo.* V. 270

EXERCIT. VIIII. de collegiis et corporibus opificum, *Diſſ. Hal. 1723. reſpond. Schumanno.* V. 310

EXERCIT. X. de iuris prudentia veterum Romanorum formularia, ritibuſque, quibus negoria ciuilia explicabant, ſollemnibus, *Oratio auſpicalis Franequerae 1724.* V. 356

EXERCIT. XI. de vitiis negotiationis collybiſticae vel cambialis, *Diſſ. inaug. Franequer. defend. Lochauio, Hamburgenſi.* V. 385

EXERCIT. XII. de origine teſtamenti factionis, et ritu teſtandi antiquo, *ad l. 120. D. de verb. ſignif. Diſſ. Franequer. defend. Lindenquiſtio.* V. 425

EXERCIT. XIII. de P. Iuuen[illegible] [illegible]lſo, ICto eximio, ſuique ſaeculi ornamento, *Progr. inaug. Francof. ad V[illegible] ſacrorum Non. 1727.* V. 454

EXERCIT. XIIII. de ICtis ſemidoctis, *Or[illegible] Francof. ad Viadr. dicta a. d. 4. Non. 1727.* V. 467

EXERCIT. XV. de mercatorum, qui foro ceſſerunt, rationibus et codicibus, *Diſſ. inaug. Francof. ad Viadr. reſpond. Schoepfero, Roſtochienſi.* V. 478

EXERCIT. XVI. de vſufructu iuris Germanici, et maxime Hamburgenſis, *Diſſ. Francof. ad Viadr. reſp. Nicolao Rumpfio, Hamburgenſi.* V. 508

EXERCIT. XVII. de lubricitate iuriſiurandi ſuppletorii, *Diſſ. Francofurti ad Viadr. menſ. Oct. 1730. reſpond. Io. Theod. Reinolde, Bremenſi.* VI. 1

EXERCIT. XVIII. de religione iudicantium circa reorum confeſſiones, *Diſſ. inaug. Francof. ad Viadr. a. d. 10. Maii 1730. reſpond. Henrico Duſingio, Bremenſi.* VI. 29

EXERCIT. XVIIII. de Vlpiani ICti Hebraiſmis, *Progr. inaug. Francof. ad Viadr. non. Maii 1730.* VI. 68

EXERCIT. XX. de ſuprema principum magiſtratuumque tutela, *Diſſ. inaug. Francof. ad Viadr. VIII. iduum Iunii 1730. reſpond. Chriſtiano Eberhardo Ruſſel, Auricenſi.* VI. 73

EXERCIT. XXI. de ICtis, reformationi eccleſiae praeludentibus, *Progr. inaug. Francof. ad Viadr. non. Iun. 1730.* VI. 101

EXERCIT. XXII. de eminentioribus ducatus et ducum Lotharingiae praerogatiuis, *Diſſ. Francof. ad Viadr. reſpond. Engelkenio, Roſtochienſi.* VI. 108

EXERCIT. XXIII. de C. Aquillio Gallo, ICto celeberrimo, *Orat. Francof. ad Viadr. dicta XVII. Kal. Nouembr. 1731.* VI. 128

EXERCIT. XXIIII. de Saluio Iuliano, ICtorum ſua aetate coryphaeo, *Progr. inaug. Halae idib. Iun. 1733.* VI. 145

EXERCIT. XXV. de marito tutore et curatore vxoris legitimo, *Diſſ. inaug. Hal. 1734. reſpond. Martino Ottone, Quedlimburgenſi.* VI. 163

EXERCIT. XXVI. de praeſcriptione annali iuris Lubecenſis a iure communi diuerſa, *Diſſ. inaug. Hal. a. d. 12. Octobr. 1734. reſpond. Petro Burgeſohn, Geualienſi Sueco.* VI. 116

EXERCIT. XXVII. de teſtamenti factione iure Germanico arctiſſimis limitibus paſſim circumſcripta, *Diſſ. inaug. Hal. 1734. reſpond. Ioh. Henrico Gunthero, Zittauienſi.* VI. 256

SYLLOGE II.

EXERCIT. XXVIII. de pecunia in caſum, ſi cauſſa ceciderint, ab adpellantibus, alioque remedio vtentibus, deponenda, *Diſſ. inaug. Hal. menſ. Octob. 1736. reſpond. Petro Chriſtophoro Lepſio, Marchico.* VI. 299

EXERCIT. XXVIIII. de reductione monetae ad iuſtum pretium, *ad l. 1. C. de vet. numiſmat. poteſt. Diſſ. Hal. a. d. 4. Maii 1737. reſpond. Io. Matthaeo Egelgraſero, Ratiſponenſi.* VI. 329

EXERCIT. XXX. de iure principis circa commerciorum libertatem tuendam, *Diſſ. Hal. menſ. Mart. 1738. reſpond. Magno Henningo Miles, Holſato.* VI. 366

EXERCIT. XXXI. de iure principis circa ciuium ſtudia, *Diſſ. Hal. menſ. April. 1738. reſpond. Friderico Miles, Holſato.* VI. 411

EXERCIT. XXXII. de cauſſa ſeruitutum perpetua, *Diſſ. inaug. Hal. a. d. 20. Iun. 1738. reſpond. Iacobo Henrico Kutella, Neidenburgenſe Pruſſo.* VI. 448

EXERCIT. XXXIII. de locatione conductione iuriſdictionis, *Diſſ. inaug. Hal. a. d. 1. Iul. 1738. reſ[illegible]on. Heilsbergero, Ragnitienſi Pruſſo.* VI. 480

EXERCIT. XXXIIII. de [illegible]tione illicit[illegible]dum in herbis, *Diſſ. inaug. Hal.* [illegible] *De 1738. reſpond. Antonio Friderico Reimers, Hal.* VI. 520

EXERCIT. XXXV. de [illegible] ſubditos ſuos in iudicio ſuo conuenientibus, *Diſſ. inaug. Hal. menſ. Decembr. 1738. reſpond. Paſchen Coſſel, Sundenſi Pomerano.* VI. 553

INDEX LOCVPLETISSIMVS
RERVM ET VERBORVM
Quae
In utraque OPVSCVLORVM *Sylloge continentur.*

Numerus Romanus Tomum, Arabicus paginam indicat.

A

ABBADIE (Iacobi) *de notitia ſui ipſius libellus a vera ſapientia alieniſſimus.* V. pag. 107
ABBO Floriacenſis: *eius de dalmatica ſententia.* V. 22
ABDIAS *Babylonicus: ſub hoc nomine latet auctor hiſtoriae Apoſtolicae.* V. 28
eius libri nugis pleni 65 ſeq.
Vide Auctor.
ABVRNIVS (*Valens*) Iauoleni *diſcipulus.* VI. 155
Academiae *et ſcholae; quodnam circa illas ſit Principis officium?* VI. 432
Quid de illarum inſtitutione? 435
Academia *ludorum aleae et chartarum:* VI. 436
Academica *iuriſdictio ad quamnam ſpeciem iuriſdictionis referenda?* V. 219
Acceptans *quis audiat in cambio?* V. 300
Acceptatio *in confeſſionibus rectum hodie frequentiſſima ex iure Rom. antiquo deriuanda.* VI. 45
Accidentalia *cambii, ſi falſum inuoluant, an contra actorem decernatur inquiſitio de falſo?* V. 406
ACCVRSIVS *ridetur a* Cuiacio VI. 10
Actien, *teſſerae chartaceae.* VI. 377
Actio *hypothecaria quo caſu annali praeſcriptione excludatur ſecundum ius Lubec.?* VI. 241
Actio *ad ſupplendam legitimam fratribus et ſororibus, perſona turpi inſtituta, unde competere dicatur?* V. 258
Actio *iniuriarum Lubecae exſpirat intra tres dies.* VI. 224
Actio *confeſſoria, vel ex confeſſo.* VI. 40
Actione *in rem extincta, an ad aeſtimationem agere, analogiae iuris repugnet?* VI. 235
Actiones *inter poenales et perſequutorias nihil differentiae ſtatuit ius Lubecenſ.* VI. 225
Actiones *legis Pontifices olim, vel ICti componebant.* V. 442
Quaenam actiones aduerſus tutorem durante tutela inſtitui potuerint iure Rom.? VI. 198
Actionum *legis inuentores qui?* V. 379
Actore *non probante reus abſoluendus: axioma hoc de quanam probatione intelligendum?* VI. 13
Adamantes *inferri, venumque exponi vetant Imperator et Rex Gall.* V. 275
Adhelheidis, Ottonis M. *vidua, urbem feciſſe dicitur ſub libertate Romana.* V. 355
Adfectatio *ſe prodit* V. 121
ad eam detegendam regulae praeſcribi nequeunt. ibid.
Adfectus *quomodo differant a propenſionibus?* V. 125
Adminiſtratio *vicaria tutorum in Germ. legibus publ. fundata* VI. 93
Adminiſtrationis *tutelae differentia ſecundum ius Rom. et Germ.* VI. 96
Admiralitaeten, *collegia arbitrialaſſica.* VI. 399
ſic vocantur naues, in claſſis modum conſociatae, 405
Admiralſchafften *ita vocantur naues conſociatae.* V. 312
Adoptionem *hereditas nominis, pecuniae, ſacrorum, teſte Cic. ſequebantur* V. 434
Adpellatio *quid apud Romanos.* VI. 302
temere adpellandi pruritus coercebatur, praefinito adpellationibus certo tempore. 303
Adpellatione *nonniſi bis conceſſa* 304
Ea quibuſdam caſibus plane prohibita,

bita, 305
Adpulſum *ad littora hoſtilia quibus legibus ſibi ſtipulati ſint Belgae ab Hiſpanis?* V. 308
Adſecurationis *diuiſio* V. 317
ea non ad praeteritum, ſed futurum periculum eſt extendenda ibid.
Adſecurato *quamdiu exſpectandum, antequam reſtitutionem exigat?* 318
Adſecuratores *an nautum pro commiſſo occupatarum pretium reſtituere teneantur?* V. 317 ſeq.
Adſidere *an inter ſacra permiſſum* V. 40
Adſignatio *an indoſſari poſſit in cambio et inde actio inſtitui?* V. 414.
Aduentitia *bona in quantum mater uſufructuaria in inuentario recenſere adſtringatur?* V. 542
Aduerſariis *mercatorum an aeque fides babenda ac codicibus eorum?* V. 402
Adulterium*: qui in eo deprebendebantur, ante ſententiam infames erant* V. 249
Aedilitas *proximus a quaeſtura locus* VI. 141
Aedium *religio veterum unde repetenda?* V. 296
AEGIDIVS *Remenſes Epiſcopus, perduellionis accuſatus* VI. 38
Aegyptii *erae martyrum inuentores* V. 73
AELIVS (Sex.) *formulas, quibus olim vtebantur* Romani, *publicauit* V. 380
Aes *alienum an mater vſufructuaria ſoluere teneatur?* V. 545 ſeq.
Aeſtimatio*: an ad eam agi poſſit, actione in rem extincta?* VI. 235
Africa *egregiorum ICtorum mater* VI. 147
AFRICANVS (Sex.) *ICtus,* Saluii Iuliani *diſcipulus* VI. 155
Ἅγια, *quamnam templi partem notent?* V. 55
Agio *Gall. vocabatur* Collybus *vel* Aſpratura. VI. 336
Agnati *ipſo, iure tutores mulierum erant iure* Rom. VI. 117
Agnatis *et cognatis iure* Germ. *relinquenda eſt legitima* VI. 292.
Agnatorum *tutela legitima Graecis ſuſpecta videbatur* VI. 77
Agraria *lex Hebraeorum: quinam de ea egerint?* VI. 221
AGRESTINVS, *Notarius* Regis Galliae, *controuerſiam mouet de tonſura* V. 32.
Agrorum *Romanorum olim magna erat anguſtia* V. 322 ſeq.
Ἀκύλιον, *ita legendum pro* Ἀτύλιον VI. 133
Ἀκριβῶς χριστιανίζειν *qui videri volebant, pallium ſumebant* V. 7
Alamannia *ſub Car. Craſſo regnum fit* VI. 113
ALBERICI ROSCIATIS *de materia ſubſtitutionum ſententia* VI. 298
Alchemiſtici *ſtudii vanitas* V. 112
Cornelii Agrippae de eo ſententia 113
Alcibiadis *iudicium de mutatione legum* V. 381
Alemanni*: apud eos tutela legitima non erat gratuita* VI. 193
Alemannia *a Francis in ſeruitutem redacta* V. 216
ALEXANDRI SEVERI *inſtitutum circa religionem* V. 161
Alienatio *bonorum vxoris libera effectus tutelae maritalis olim in Germ.* VI. 203
quae κατ᾽ ἐξοχὴν *ita dicta iure Rom.?* VI. 175
Alimenta *vtrum mater vſufructuaria tantum conſequatur, an plenos fructus?* V. 530
Alimenta *liberis a matre vſufructuaria praeſtanda quomodo comparata eſſe debeant?* VI. 346
ALIXIVS et SALMASIVS *quid de pallio Tertulliani demonſtrarint?* V. 6
Ἀλληγορικῶς *omnia interpretabantur Platonici* V. 160
Alphaeus *et Cleophas legi poteſt* V. 53
Altare *thymiamatis: ad Sanctum, ubi hoc altare erat; non admittebantur Iſraelitae* V. 56
ALTESERRA (Ant. Dad.) *refutatus* VI. 158
Ambitionis *diuiſio in ſtultam, Thraſonicam et ſpecioſam* V. 139
haec denuo vel erudita, vel aulica, vel militaris, vel Phariſaica 142
Ambitio *ſtulta quonam inceſſu ſe prodat?* ibid.
Thraſonica? 143
Specioſa? 144
Phariſaica? 147
Ambitus *falſae ſapientiae character ſecundum Platonem* V. 102
AMBROSII *ſententia de ſecundis nuptiis* V. 517
AMBROSIVS, *Mediolanenſis Epiſcopus, quid ex inceſſu amici collegerit?* V. 128
Amiras, *vel* Emirs *Saraceni principes ſuos vocabant* V. 312
AMMIANVS Marcellinus *quid ſcripſerit de* Damaſo? V. 22
AMMONII Saccae *ſchola, eiuſque celebritas* V. 172
de eius religione diſquiritur ib. ſeq.
eius Chriſtianiſmus unde probetur? 174

Amond

Amond *quid ſignificet Germanis* VI. 189
Ἀμφιβολία *definitur a Diog. Laert.* VI. 160
ANACLETVS: *quid epiſtola eius praecipiat.* V. 18
an aliquid probet ratione habitus ſacerdotalis? ibid.
Anconitani *quamnam poenam alienis inſignibus nauigantibus ſtatuerint?* V. 310
ANCVS MARCIVS Tarquinium Priſcum *liberis ſuis teſtamento tutorem dedit* V. 445 VI. 78 167
ANCYRANI *monimenti fragmentum exhibetur* V. 84
Ἀδώνια κηπίδια *celebrabant Graeci* V. 517
ANDRO (Sextilius) *an uxorem in tutela habuerit?* VI. 168
Angelorum *et Archangelorum an meminerit Orpheus?* V. 165
Anglia: *quaſnam merces ea exportare non liceat?* V. 275
ibi nulla iuriſdictio eſt hereditaria 207 ſeq.
Angli *cuiuſdam conſilium de euitanda morte corporis* V. 112
Anglorum *cum Polonis et ciuitatibus Hanſeaticis de commercio lites* V. 277
Anima: *quid de ea ſenſerit* PORPHYRIVS? V. 280
variae de ea philoſophorum ideae, Platonicorum, Stoicorum, Iudaeorum 106
Annalis *praeſcriptio cur obtineat Lubecae?* VI. 223 230
ſecundum ius Lubecenſe de forma aedificiorum VI. 249
an iſtum articulum recte interpretetur Mevius? ibid.
quid hac in re interſit inter ius Lubecenſe et Rom.? 250.
ANNEIVS (M.) *a naturali patre teſtamento praeteritus* V. 440
Annona *Auguſta: eius curam habebant Principes Romani* V. 284
Annos *olim feminae non conſulum, ſed maritorum numero computabant* V. 371
Annus *emortualis Herodis M.* V. 80
de eo Ioſephi *teſtimonium cum Iudaeorum hypotheſi conſpirat* ibid.
Annus *et dies quid iure Lubec.* VI. 224 225
haec formula in variis diplomatibus occurrit 225
ANSELMVS *accurate ſibi oſtendiſſe videtur originem Dalmaticae* V. 22
Anteſtatus *in teſtamento per aes et libram adhibebatur* V. 442
eius officium ibid.
ANTIPHONTIS *ſophiſtae de Socrate ſententia* V. 101
quid ei reſponderit Socrates? 101
Antiquas *res rimari debet verus ICtus* V. 426
Antiquitatis *ſtudium commendat Iuſtinianus* ibid.
Antiſtites *Chriſtiani maximis perſequutionibus obnoxii erant.* V. 12
ANTONINI PII *Imp. iudicium de ſeruis, qui ad Statuam Principis confugerant* VI. 235
Ἀποφορὰ *quae dicta veteribus?* VI. 160
Ἀπόρρητα. *ita a Graecis vocabantur merces, quarum vectura vetita erat* V. 280
Apoſtoli *an gladio cincti iter fecerint?* V. 43
an tonſi fuerint? 23
Pontificis id adfirmantes, quanam auctoritate nitantur? ibid.
an Sacerdotes proprie dicti? 59.
Apoſtoli, *Ioannes et Philippus, an conſpiciantur in nummo Theodoſii?* V. 62
Apoſtoli: *ab eorum temporibus habitus Clericalis deriuatur* V. 18
eos habitu hodierno induit Baronius ibid.
Apoſtoli *cur ſimplicioribus veſtibus uſi?* V. 14
plerique arte illiberali victum quaerebant 26
cur eos habitu communi uſos credendum? ibid.
eorum gladius 43
Grotii *locus de eo quomodo explicandus?* ibid.
eorum veſtes litteratae 66
eorum inſigne ſacerdotale gladius dicitur 43
Apoſtolicae *hiſtoriae auctor perſonatus ſub nomine* Abdiae V. 28
Appellatio. *Vid.* Adpellatio.
Apronianum SC. *quid indulſerit municipiis?* V. 350
Ἀμφότεροι *iure Rom. erant ſerui et liberi* V. 512
APVLEIVS: *ex eius loco obſeruata ſignificatio verborum; inopia probationum* VI. 17
Aquaeductus, *et* Aquaehauſtus *ſeruitutes.* VI. 460 461 463 466 468 470 474 479 482 483
Aquila Aquiſgrani *in palatio praefulgens mox huc, mox illuc verſa a victoribus* VI. 116
Aquilliae *gentis fata* VI. 132 ſeq.
Aquiſgranum *Regni Lotharingiae palatium* VI. 115
in protectione Comitum Iuliaci, Cli-

Cliuiae, Montium, fuit, VI. 118
Arabes *quando ab adſcenſione Chriſti numerare inceperint?* V. 72
Archidux *Lotharingiae primus quis?* VI. 118 119
Archiepiſcopalis *habitus reſtrictus Concilio Monſpelienſi:* V. 17
Archimareſchallus *Elector Saxoniae* VI. 129
Archontes *quinam apud Athenienſes?* VI. 76
illis curam pupillorum demandauerat Solon. ibid.
Arelatenſe *regnum* VI. 110
Argentariorum *priuilegium ad numularios prolatum* V. 488
eorum in iure Rom. paſſim fit mentio 386
quodnam olim eorum officium? ib.
cur vocentur ἀργυροπρᾶται 387
Argentarii *Romani non ſimiles fuere hodiernis* V. 386
Argentariorum *ſcriptura olim plenam fidem habebat* V. 487
Argyris *ethnica Rauennae religioſe culta* V. 71
ARISTIDIS *priſtinus habitus quid?*
Ariſtocratia *Romae inſtituta, multae concertationes ortae inter Optimates et plebeios* V. 331
ARISTOTELES: *quid in eius philoſophia deſideretur?* V. 117 ſeq.
de eius dialectica, metaphyſica et phyſica iudicium ibid.
eius principium de cognoſcendis hominum propenſionibus admodum lubricum 118
Baconis de Verulamio de eo iudicium ibid.
laudat Lacedaemonios VI. 77
quomodo leges in rep. diſtinguat? 836
quamnam rempubl. felicem praedicet? VI. 75
Arma *quaenam priuatis geſtare permiſerit Iuſtinianus?* V. 284
Arma *priuatorum commercio et fabricationi exemta* ibid.
Arma *Saracenis vendere in expeditionibus ſacris vetitum* V. 285
Arma *Barbaris vendere cur prohibuerit Marcianus?* V. 282
ARNVLPHVS Arnulphi *mali filius, primus comes palat. Bauariae* VI. 114
ARNVLPHVS *Imp. quo iure acceperit Lotharingiam a Carolo Craſſo?* VI. 110
Aromata *fraudulenter corrupta inter merces vetitas referuntur iure Germ.* V. 289
ARRII *iudicium de filio in parricidio deprehenſo.* VI. 407
Arrogandum *auctorem apud Romanos fieri oportebat* VI. 435
Artem *ludicram qui faciebant, pro infamibus habebantur* V. 240
illam facere quid? 250
an in eorum cenſum relati, qui priuatos ludos agebant? ib.
Aruales *fratres, an ad eorum collegium lex Decemuiralis ſpectarit?* V. 333
Ἀσκήσεις *primorum Chriſtianorum* V. 7
Aſceticae *vitae amatores pallio philoſophorum induti* V. 15
Aſpratura *quid?* VI. 336
Aſſyriorum *veſtimenta deſcribuntur* VI. 29
Atellanarum *actores artem ludicram facere non dicebantur* V. 250
Athenienſes: *an apud eos axioma valuerit, quod confeſſus pro iudicato habendus?* VI. 37
cui iniurato credendum putarint? 25
eorum iudicia publica qualia fuerint? 42
cur damnarint Timocratem? 37
eorum leges quinam auctores explicarint? 270
Athenis *quando innotuerit teſtamentifactio?* V. 445
nefas habebatur, teſtamentis ſpem agnatorum interuertere V. 446
Solon quos caſus exceperit? ib.
A toga ad pallium: *vulgi dicterium* V. 6
Atrium *Iſraelitarum; eius limites nemini tranſire licebat* V. 56
Atticae *mulieres in legitima virorum ſuorum tutela erant* VI. 167
nihil, ſiue in iudicio ſiue extra illud valide agebant inconſulto Κυρίῳ 172
Auarorum *inceſtus* V. 150
Auctor *perſonatus hiſtoriae Apoſtolorum ſub nomine* Abdiae V. 28
quid de Ioanne Apoſtolo memoriae prodiderit? ib.
quid de Simone et Iuda? ib.
quid de S. Bartholomaeo? ib.
Auctores *antiqui: ex iis perpaucos ad nos perueniſſe putat* Harduinus V. 69
Non Audiri *quomodo iuridice accipiatur?* VI. 11
Auditores *vocati contumeliae cauſſa ICtorum diſcipuli* VI. 134
Aufgebrachte Schiffe *reclamiren quid?* V. 319
Auguſtae *Vindelicorum quando Senatus inſti-*

inſtitutus? V. 356
AVGVSTI *cenſuum chronotaxis* V. 85
AVGVSTINI *locus de Ammonio* V. 174
eiuſdem locus de iureiurando commendatur VI. 28
AVGVSTVS *fiſco vacantia bona adiudicabat* VI. 244. ſeq.
is quadriennium praefiniuit, intra quod bona vacantia agnoſcenda ib.
a quonam tempore iſtud computandum fuerit? ib.
is de Tiberio ex inceſſu indicat V. 127
is monarchia Romae introducta, collegia opificum ſupprimit V. 339
Aurea Bulla *quid in auguratione Germaniae regum praecipiat?* VI. 118
Aurea Bulla Friderici II. *edita a Dn. de Ludewig* VI. 229
Auri *argentique analogia quae fuerit apud Hebraeos et Graecos?* VI. 357
quae apud Romanos? 358
quae apud Germanos veteres et recentiores? 359
Aurifices *quinam fuerint?* V. 325
Aurum *offerendum erat Sophiſtis ab iis, qui eorum diſciplinae ſe credebant* V. 101
Authentica Omnes Peregrini, *quid ea abolitum?* VI. 282
Authenticae *Praeterea exiguus vſus in Germ.* V. 519
Ἀξίωσις *L. IX. ad L. Rhod. de iactu quid probet?* V. 271

B

B*a Et V. medio aeuo permutarunt librarii* V. 455
Baculus *Paſtoralis: eius origo fruſtra in Petro quaeritur* V. 35
Hiſtoricorum de eo teſtimonia V. 35
Canoniſtarum de eo doctrina V. 36
auctorum variae de hoc baculo ſententiae 37
quem in finem fuerit geſtatus? 40
deponendus erat, quum Euangelium legendum eſſet ib.
quomodo in ſymbolum Epiſcopatus commutatus fuerit? ib.
an vmquam a Ieſu fuerit geſtatus? ib.
Baculus Paſtoralis *Petri an Treuiris cuſtoditus fuerit?* V. 40
cur ab eo abſtinere dicantur Papae? V. 41
BALBVS (L.) *Lucillius ICtus. in reſpondendo paullo tardior* VI. 136
BALDVINVS *refutatus* V. 578
Mucianam iuriſprudentiam adornans 427
BALDVS *quantum controuerſiis de ſubſtitutionibus ſe lucratum fateatur?* VI. 297
Baptiſmus *in fluminibus celebratus* V. 14
Baptiſmi *die qui infantum loco ſponſionem fecerant, vocabantur* [illegible] V. 99
Barbam *imitata antiquitas* V. 130
Barbaries *in hodierna iuriſprudentiam addiſcendi ratione* V. 455
Barbarius Philippus *a domino vindicatur* VI. 227
BARONIVS *a* Caſaubono *refutatus* V. 14
ei reſpondetur ad obiectionem ratione habitus Cypriani 20. 21. 22
eius ſententia mutata de libello Tertulliani de pallio 6
quid eum fefellerit in deriuandis mitris epiſcopalibus? 61
futili argumento vtitur ad probandam tonſuram Petri 32. ſeq.
an recte interpretetur Hieronymi teſtimonium de Rom. proteruia? 5
quid ex Tertulliani libello de pallio colligat? 6
Bartholomaei *indumenta a quibuſnam deſcribantur?* V. 65
Baſilicῶν *interpretes* VI. 8
Βασιλικῶν *Auctores citati* VI. 335
Bauariae *primus comes Palat.* VI. 114
BEBENBERG (Lupoldus de) *iur. Rom. peritiſſimus et Ludouici Bauari defenſor contra Papam* VI. 106.
BEDAE *et* Germani *teſtimonia nullius momenti reſpectu tonſurae Apoſtolorum* V. 30
Belgae *quibus conditionibus adpulſum ad littora hoſtilia ſibi ſtipulati ſint ab Hiſpanis?* V. 308
Belgium: *quid ibi circa praeſcriptionem bon. vac. iuris?* VI. 247
ibi magna maritorum auctoritas circa bona vxorum 201
ibi et teſtamentum ſine heredis inſtitutione valere poteſt 295
Bella Romani *non niſi auſpicato adminiſtrabant* V. 436
Bella *indicendi mos Romanorum* V. 369
Bellum, *a principibus aliquando adhibitum ad libertatem commerciorum tuendam.* VI. 409
BELMONTIS Cagnoli *vita exemplum praebet ambitionis ſtultae* V. 140
BERNARDI, *Ducis Sax. numus* V. 75
quid in eo characteres Mſſ. ib.
Bernatenſibus *quodnam priuilegium conceſſerit Fridericus II. Imperator?* V. 356
BERKELII (Abrah.) *coniectura de Epa-*

Digitized by Google

phsodito an locum habeat? V. 175
Bianco: *vitioſum eſt indoſſamentum* in bianco V. 417.
Bibliotheca Vſſeriana: *in ea seperta harmonia Euangelica* V. 86
Birrum *lacernum quid?* V. 22
Birrus *quid?* V. 20
Boeti *cur ex antiquiſſimorum opificiorum more* Knechte *vocentur?* V. 355
BOETHII *locus an tutelam maritalem Romanorum confirmet?* V. 181
BOETHIVS (Seu.) *an ex eius libello de conſolatione ex Philoſophia concludendum, eum non fuiſſe Chriſtianum?* V. 103
Bombyces: *eorum alitio et progreſſus in Europa.* V. 441
Bona *paraphernalia: eorum adminiſtratio iure vet. nonniſi ex pacto ad maritum pertinebat* VI. 185
Bona *adquiſita et hereditaria* VI. 286
diſtinctio inter ea frequentiſſima iure Germ. ib.
Bona *mobilia: de iis in quibuſdam Germ. prouinciis modo teſtari licet* VI. 285
Bona *vacantia quae?* VI. 243. 246
quomodo vocentur a Strabone? 244
quomodo iis praeſcribatur? ib.
Boni *aduentitia in quantum mater vſufructuaria in inuentario recenſere teneatur?* V. 542
Bona *viſi olim adpellabantur iudices* VI. 138
Bononia: *eo Germani iur. Rom. diſcendi cauſſa frequentes proficiſcebantur* VI. 297
Bonorum *poſſeſſio dabatur ex teſtamento Praetorio* V. 444
Bonorum *diuiſio qua ratione ſuſcipiatur vſufr. materno finito?* V. 548
Boſphoro *cuſtodes impoſiti* V. 293
Brabantiae Dux *cur Lotharingiae nomen adfectarit?* VI. 123
cur ius gladium praeferendi ſibi vindicauerit in coronatione Imp.? 124
Brabantini *quid ſibi vindicarint?* VI. 118
BREITENBACHIVS (Io.) *ICtus Lipſ. librum contra indulgentias ſcripſit* VI. 106
Bremenſes *quando conſules habere coeperint?* V. 355
BVDAEVS (Guil.) *ICtus laudatur* VI. 106
librum conſcripſit de Aſſe ib.
Burgundia *Regni Arelatenſis vocabulo diſtincta a Lotharingia* VI. 110
Burgundionum *leges de vſufructu qua in re diſceparent a Wiſigothorum* V. 523
BVRNETII *quaeſtiones de rerum omnium origine veram ſapientiam non ſapiunt* V. 112.
Bῦρος *vel* Bίῤῥος *quid ſignificet?* V. 17
BVSBEQVII *iudicium de monimento Ancyrano* V. 83
Byl-Brieff *quid?* V. 297
BYNKERSHOEK (Cornel.) *laudatus* V. 438

C

CAbbaliſtici *ſtudii vanitas* V. 108
character falſae ſapientiae ib.
Caduca *omnia fiſco cedebant ex L. Iul. et Papia Caducaria* VI. 245
pleraque ſuſtulit Iuſtinianus ex hac lege ib.
Caducaria *Lex* V. 451.
Caducorum *nomine olim veniebant legata* VI. 244
CAECILII *de Societatibus Chriſtianorum locus* V. 4
Caedes *liberorum hominum olim in Germ. non erat capitalis* V. 214
Caelibes *teſtari prohibentur per ius Hageſtolziatus* VI. 282
CAEPOLLAE *Tract. de ſeruitutibus: de illo iudicium* VI. 449
Caeſaries *quid?* V. 25
CAESARIS *de Neruiis et Sueuis locus, ex quo patet, ad has gentes mercatoribus nullum aditum fuiſſe* V. 275
eius dictum de regnandi cupidine VI. 5
ei vitio verſum, quod dalmaticatus in publicum prodiiſſet V. 21
opificum collegia tamquam odioſa ſupprimit 339
CAINVS, *in eius poſteris vera ſapientia defecit* V. 110
CAIVS, *dum legem de opificibus ex Solonis lege translatam eſſe ait, quomodo intelligendus?* V. 333
quando floruerit? VI. 16
an ex eius fragmento probetur iuriſiurandi ſuppletorii fundamentum? ibid.
quot ei genera iuriſiurandi? 7.
Calae *matronae lites cum filiis* VI. 496
CALLIMACHI *de magno libro ſententia* VI. 255.
eiuſdem de vino ſententia 58
Cambia *propria quenam?* V. 398
Cambia *propria praeſcriptione ſeptenni plane vitiantur* V. 400
a minoribus tractata vel acceptata num vitioſa? 401
vel ipſo iure tolluntur, vel per modum exceptionis 401

Cam-

Cambiales *formulae* V. 388
Cambiales *litteras qui accipit alio loco offerendas quomodo vocetur?* 389
Cambiales *litteras ſe ſcripſiſſe negans an ad iuratam diffeſſionem ſit admittendus?* V. 404
quae in iis omitti, vel non omitti poſſunt 397
an in iis neceſſario valutae facienda ſit mentio? ibid.
Cambiantes *qualem contractum ineant?* V. 394
Cambiare *et* cambium *quid?* V. 388
Cambii *definitio,* V. 398
Cambio *ſi praeter quatuor perſonas in eo neceſſarias, aliae ſubſcribant, fideiuſſiſſe cenſentur* V. 390
Cambium *ſi ſuppoſititium, ſubſcriptio autem recte ſe habeat, an reus ad iuratam diffeſſionem admittatur?* V. 404.
an, ſi quid in ſubſtantiaſibus mutatum? 405
Cambium, *teſſera amiſſa, quo caſu inutile fiat?* V. 415
id vitiatur proteſtatione amiſſa 416
cur nec pactum nudum, nec legitimum dici poſſit? 392
cur non contractus innominatus? ib.
Cambium *ſi falſi arguatur in die ſolutionis, quid iuris ſit?* V. 406
eius vitium 352
Cambium *ad iur. ciu. principia reduci nequit* V. 394
Cambium *proxime accedit ad contractum litteralem* ib.
eius vitia ob correalem obligationem V. 408
an in eo nec plures, nec pauciores, quam quatuor perſonae eſſe poſſint? 380 ſeq.
Cambium *ſcriptura contrahi negantes refelluntur* V. 395
eius vitia extrinſeca 405 ſeq.
ex falſo quis damnum ferat 405 ſeq.
Cambium *quando prorſus vitioſum?* V. 403 ſeq.
an omne cambium indoſſari poſſit? 417
Cambium *ſi per multorum manus ambulet, giro vocatur* V. 390
inuentum Longobardicum 388
in quo cambii non ſit mentio vitioſum 414
an illud vitioſum in quo valutae non ſit mentio? ib.
Cambium *proprie inter duas perſonas vertitur, reliquae vi mandati accedunt* V. 396
Canones *ſpeciales 1. de inceſſu ſtolide ambitioſorum* V. 142
2. Thraſonum 143
3. prudentiae et fortitudinis gloriam adfectantium 144
4. ambitione Phariſaica turgidorum 146
5. laſciuorum 147
6. voluptati amicae deditorum 149
7. auarorum. 150
8. vecordium hominum, ſimulatorum et crudelium, perfidorum et inquietorum 152
Canonibus *de inceſſu iungendae obſeruationes in vita communi obuiae* V. 130. ſeq.
Canoniſtae *et Scholaſtici quid ſentiant de antiquo habitu ſacerdotali?* V. 10
eorum doctrina de baculo Petri 36
quaenam iura Clero vindicent ob gladium Petri? 43
Capitis *accuſati voluntarium exilium eligere poterant iure vet.* VI. 64
Capitis *deminutionem patiebatur mulier in poteſtatem mariti redacta* VI. 168
Capitis *an damnari poſſit ſurdi et muti?* VI. 63
Cappa *Hetruſco ſermoni originem debet* V. 12
Capitulatores *qui?* V. 346
CARACALLA *lacte Chriſtiano educatus* V. 169.
eius reſcriptum de probationibus VI. 12
quomodo id interpretati ſint Diocletianus et Maximianus? ib.
Caravana *quid?* VI. 405.
CAR. M. *tabulae quibus Aquisgranum ſedem Regni Lotharingiae declaraſſe fertur, νοθείας poſtulantur a Criticis* VI. 115
eius de dalmatica ſententia V. 22.
is Germanis teſtamentifactionem ademiſſe fertur VI. 268
Carnes *diſtrahendi modus edicto elegantiſſimo abolitus.* VI. 381
Carnifices *an iure leuis notae macula laborare dicantur?* V. 257. 261
eorum officium apud Romanos ib.
ſi heredes ſcripti, an frater teſtamentum euertere potuiſſet apud Rom.? ib.
cur ad eos redundarit macula quaedam? ib.
eorum conditio in Germania 262
quales ſe gerere debeant in torquendo? VI. 56
verbis durioribus non uti debent aduerſus reum ib.
CARPZOVIVS *contra* Schilterum *de-*

Digitized by Google

ſenſus VI. 85
eiuſdem et Richteri *controuerſia de vſufr. mat.* V. 529
vtriuſque argumenta ib.
CARTESII *fictiones veram ſapientiam non redolent* V. 112
Carthaginienſes Tertullianum *rident ob pallium,* V. 6
Caſati *et non* Caſati : *quando haec diſtinctio orta?* V. 216
CASAVBONO (Iſaaco) *quid reſpondeatur ad eius Criticam de monumento Ancyrano?* V. 84
Casleu, *menſis ad cuius diem VII.* Iudaei Synagogae *ſupplicationem indicebant, ob mortem Herodis* V. 80
CASSIVS *damnat patrem,* VI. 497
Caſula *et* Cappa *an voces latinae?* V. 12
Caſula *quid Pontificiis?* ib.
CATO *vxorem ſuam Q. Hortenſio cedebat* V. 441
eius locus an tutelam maritalem probet? VI. 181
CATO Vticenſis *in iudicando religioſiſſimus.* VI. 35
ex eius oratione quid probetur? ib.
CAVE (Guil.) *et* Salmaſius *quando* Tertullianum *pallium ſumſiſſe ſtatuant?* V. 7
Cauſſa *falſa cur non vitiet legatum?* V. 449
Cauſſae *pecuniariae : an iis ſerui contra dom. interrogandi* VI. 18
quaenam tutiur. plane reſpuant? VI. 26
Cauſſarum Patroni : *in eos magna crudelitate ſaeuiebant Germani* V. 201
Cauſſae *accurate cognoſcendae,* V. 300
Cauſſa *perpetua ſeruitutum* VI. 449. ſeq.
de illa varii ICtorum loci, 453 455. 457. 458.
de illa Doctorum quorundam ſententiae excuſſae, explicatio, iudicium, etc. 460. 462. 463. 465 466. 468. 471
Perpetuitas cauſſae ſemper fuit inter adfectiones ſeruitutum praedialium, 474
Cauſſa *perpetua quid ſit?* 477
Regulae de cauſſa ſeruitutum perpetua, 479
Vide Seruitus.
Cautionis *Mucianae inuentor quis?* V. 427
eam commentario illuſtrauit Fr. Balduinus ib.
Cautionem *an praeſtet mater vſufructuaria?* V. 542
an poſſit alienare? 543
CEBES Thebanus : *eius philoſophia* V. 96
eius tabula multa praeclara habet. ib.
CELSVS *quando vixerit?* V. 454
eius natales et ſtudia 456
eius ſtemma exhibetur ib.
in philoſophia Stoicus, in iurisprudentia Proculeianus 460
eius ſcripta 464. ſeq.
quid in fragmento eius notatu dignum? ib.
quando deceſſerit? 463
Celtarum *nomine qui olim populi venerint?* VI. 189
haec gens ſibi vxores coemebat 190
Cenſuales *tabulae diu ſuperſtites* V. 90
Cenſuum *Auguſti chronotaxis* V. 85
quisnam ad Chriſti natales pertineat? 86
Cenſus *indicti ab Imperatoribus per aliquot annos protrahebantur.* ib.
eius rei exempla 87
non ab ordinariis Praeſidibus agebantur 89
Cenſus *vniuerſales Reges ſub Caeſaribus* Rom. *recuſare non poterant* V. 83.
Cenſus *ſub Auguſto actos quid illuſtret?* ib.
de Cenſu D. *Lucae locus* V. 83
Centonarii *quodnam opificum genus?* V. 326
Centum *aureorum poena tenebantur curatores collegiorum, ſi quem inuito domino recepiſſent* V. 346
Centumuirale *iudicium querela inofficioſi vocabatur.* V. 231
Certepartien *quid?* V. 302
Certificats *ſunt litterae, quas leges nauticae exigunt* V. 300
earum formulae 301
Romanis non ignotae 302
earum vtilitas, VI. 303
Ceſſiones *inter Iudaeum et Chriſtianum in Germania prohibentur legibus publ.* V. 418
Ceſſitia *tutela quid?* VI. 176
CHALCIDIVS : *eius commentarius in Platonis Timaeum* V. 183
quando floruerit, incertum ib.
an fuerit Chriſtianus? 184
Characteres, *quorum meminit Tertullianus, quibusnam temporibus conueniant?* 6
Characteres *ab Euangeliſtis dati Chronologis obſeruandi in computanda era Chriſtiana* V. 76
Characteres *propenſionum quomodo diuidantur?* V. 116
Characteres *verae falſaeque ſapientiae quis primus dederit?* V. 98. 99.
petendi ex definitione ſapientiae 106

CHIF-

CHIFFLETH (Io.) *de antiquo habitu ſacerdotali locus* 10
CHILDEBERTI *decretum in materia praeſcriptionis* VI. 239
Chirographum *in iure* confeſſio *vocatur* VI. 44
CHRISTI *natalis quantum temporis inter eum et Herodis M. exceſſum interceſſerit?* V. 81
eam eſſe VIII Kalend. Ian. ſtatuit Ecclesia Occidentalis ib.
conſecratus ab Eccleſia Latina aemulatione gentilium 82
Chriſtianae *Eccleſiae miſera conditio oſtenditur* 4
Chriſtiani *ubi* Iudaeorum *nomine veniant?* V. 175
eorum religio cum Iudaeorum religione quaedam communia habebat 176
Chriſtiani *familiari conuitio* Galilaei *audiunt* ib.
ii mores publicos innoxios non abrogabant 2
ii ab Ethnicis arguuntur variorum criminum ib.
primi philoſophiae Ethnicae Studioſi 35
in primis Platonicae ib.
quinam ex illis pallio philoſophorum induti? ib.
Chriſtiani *priſci an Presbyteros ſuos ſingulari habitu exornatos voluerint?* V. 9
Romanenſium ea de re ſententia ib.
Chriſtianorum *antiſtites maximis perſequutionibus obnoxii* V. 12
eorum conſuetudo cum paganis philoſophis quid effecerit? 168
eorum ſcholae frequentatae a paganis 169
eorum ſacerdotibus indumenta ſacra V. T. tribuuntur ἐυπρεπεστέρως (?) 61
quid eis in contractibus cum Iudaeis obſeruandum? 288
Chriſtiani *cum Iudaeis ſaepe confuſi* V. 342
eorum conuentus religionis cauſſa [illegible] *accenſiti* 394
an togam cum ſuperſtitione Romana poſuerint? 4
Chriſtiani *ludibrio erant Iudaeis et gentilibus ob tenuiorem fortunam* V. 8
quid in veſtimentis immutarint? 4
ii in habitu nihil adfectarunt? 8
an nudis pedibus, vel ſoleis inambulauerint? ib.
an veſtitus ratione ſe prodiderint? 4
eorum ſocietates a gentilibus exprobratae ib.
eorum notae quaenam? 3
Chriſtianorum *primorum* [illegible] V. 7
ii quonam veſtium genere uſi? 2
Chriſtianae *religionis perſequutiones quando ceſſauerint?* V. 15
CHRISTIANI VI. Daniae *regis, laus, et auctoris pro illo vota* VI. 410 446
CHRSITVS *an in Eucharistiae inſtitutione peculiarem habitum adhibuerit?* V. 14
an in communi vita? ibid.
CHRISTVS *ſub Quinctilio Varo, Syriae Praeſide naſcitur* V. 89
vnde id oſtendatur? ib.
cur eius natiuitatis era hodienum tam obſcura? 72
quonam veſtimentorum genere vſus? 27
Chronologici *quidam lapſus notantur* V. 86
Chronotaxis *imperii Archelai: ex ea demonſtratur, Herodem Antipam regnare coepiſſe anno Iul. XLIII.* V. 79
CHRYSOSTOMI *et Baronii ſententia de prouerbio* [illegible] V. 5
CICERO *Caium Aquillium* Gallum ſuum *vocat* VI. 142
de ICtorum excellentiorum paucitate conqueritur VI. 468
Cicero *Caii Aquillii Galli collega in Praetura* VI. 141
Eius locus de teſtamentis in procinctu factis explicatur 437
is collegiorum opera in ciuitatem ſe reuocatum fatetur 336
exprobrat M. Antonio, quod libertinam duxerit 245
eiuſdem iudicium de formulis Romanorum 374
illud expenditur 381
eiuſdem locus de C. Aquillio Gallo VI. 139
an ille tamquam tutor cum Publicia in matrimonio vixerit? VI. 182
quomodo eleganter is definiat vſucapionem? 219
eius locus de tormentis 55
Cidares *ſacerdotum, nec cum Pontificis Maximi, nec cum hodiernis Epiſcoporum mitris ſunt comparandae* V. 60
a gentilibus in Eccleſiam inuectae 61
Cifrae *Arabicae Romanis intermixtae conſpiciuntur in numo Bernardi, Ducis Sax.* V. 75
Cinctus Gabinus *quid?* V. 436
quando eum ſumſerint Romani milites? V. 436
Cirri *quid?* V. 25

Cirri

Cirri *Alexandrinorum puerorum cur detonſi a Diodoro?* V. 24
Ciſterna, *circa illam ſeruitutes*, VI. 467. 469
Ciſterna *vini*, 470
Citatio *olim fiebat in diem decimum quartum* (uber vierzehn nachte) VI. 226
Ciuilia *verba quaenam?* V. 448
Ciuitates *quaedam municipales in Germania iure conſtituendi tutores gaudent* VI. 89
Ciuitatum *Hanſeaticarum circa merces vetitas Statuta* V. 289
Ciuitates *integrae olim manumiſſae* V. 356
huius rei exemplum ib.
inde paroemia: Keine Henne fliegt uber die Mauer ib.
an ſeruis fugitiuis tutum perfugium fuerint? VI. 228
Ciuitatis *ius intra quodnam tempus recuperandum iure Lubecenſi?* VI. 224
Ciuium *Rom. domi ſuae maieſtas oſtenditur* V. 433
Ciuium *ſtudia, ius Principis circa illa,* 411. ſeq.
Vide Studia.
Claſſes *adhibent Principes ad libertatem commerciorum tuendam.* VI. 406
Claſſici *teſtes quinam Romae dicti?* VI. 274
CLAVDIVS *Liuiam ſuam praegnantem Auguſto cedebat* V. 441
CLAVERII (Iac.) *vita exemplum ſuppeditat ambitionis ſtultae* V. 140
Clauſula *teſtamento priori inſerta, qua ſe teſtator, illud mutandi facultate abdicauit, an valeat?* V. 439
CLEMENTIS *epiſtola allegata a Pontificiis nihil probat* V. 28
CLEMENTIS Alexandrini *libri* Stromatum *quid de Sophiſtis contineant?* V. 104
eius verba de Sophiſtis non recte interpretantur ib.
quot characteres verae falſaeque ſapientiae tradat? ib.
quatuor eius characteribus de vera falſaque ſapientia tres noui adduntur a Buddeo 105
CLEMENS IV. Papa *decimas per vniuerſam Germaniam exigit* VI. 102
Clerici *Occidentales Graecos in tondendis capillis imitabantur* VI. 17
cur eis opus fuerit legibus veſtiariis? ibid.
eos peculiarem habitum in prima Eccleſia habuiſſe, oſtenditur 9
exempla Aegyptiorum, Graecorum et Rom. ibid.
eorum veſtimenta a laicis non attingenda 10
Clerici, *quinam ſic vocati in Britannia et Belgio?* 435
Clerus *abhorret ab habitu philoſophico* V. 16
Cloaca *quid?* VI. 464
CLODIVS (P.) *abolita Romae collegia reſtituit, iiſque noua addit* V. 338
quantum ipſi profuerit hoc conſilium? ibid.
Codex *Iudaei mercaturam exercentis an aequiparandus ſit codici decoctoris?* V. 504
Codices *decoctorum vbi edendi?* V. 499
admittunt probationem contrarii, quamuis iis vel maxime ſuffragentur alia adminicula 503
Codicilli *quinam* Seelen-Gerathe *dicti?* VI. 270
COELESTINI P. P. *epiſtola ad Epiſcopos Narbonenſem et Viennenſem ſcripta quid contineat?* V. 12
quidque exinde colligendum? 13
Coemtione *nuptiae olim fiebant* V. 579
Coena *ſacra intra priuatos parietes celebrata* V. 14
Cognoſcementen *quid?* V. 302
Collegia *ſacrorum cauſſa coeuntia ovdeωves vocabantur* V. 340
ea Romae gaudebant iure ſuffragandi 336
quid ad ea tollenda mouerit Imperatores? 337
ea omnia, praeter antiqua, SCto abolita ib.
Collegia *abolita reſtituta, iiſque noua adiecta a Clodio* 338
eorum quae a Numa inſtituta, conuentus et ſacra 329
eorumdem fata ſub Tullo Hoſtilio, Seruio Tullio et Tarquinio Superbo 330
cur vni tantum collegio accedere licuerit? 348
Collegia *noua inſtituta Principum indulgentia: quaenam illa ſint?* V. 345
ea vel licita, vel illicita 346
illicitorum poena ibid.
in licita quinam recepti? ibid.
eorum immunitates 351
horum cauſſae ibid.
priuilegia 348
Collegiis *licitis quinam excluſi?* V. 347
eorum, vt et opificum variae denominationes medio aeuo 357
Collegia *tenuiorum quae?* V. 347
Collegia *mercatorum Romae duo inſtituta* V. 334. ſeq.

horum

borum vnum Mercuriale, alterum Capitolinum audiebat ibid.
alia collegio recenſentur ibid.
ea multarum turbarum in rep. cauſſa fuerunt 336
Collegii Serapidis et Iſid. mentio fit in marmore V. 340
Collegia artificum quot inſtituerit Numa? V. 324
cur ea iure antiquo heredes inſtitui non potuerint? 349. ſeq.
id mutauit Leo 350
Collegia Iudaeorum numquam aliquid ex hereditate capere poſſunt 351
Collegiis inimiciſſimi fuerunt Claudius et Traianus V. 344.
quibusnam coire licuerit? ibid.
Collegia opificum in vſum reuocantur a Decemuiris V. 332.
Collocari quid? VI. 404
Collybiſtarum definitio, VI. 336
Collybiſticae negotiationis origo incerta V. 386
Collybus quid? VI. 336
Colobium quando adſumpſerint Clerici? V. 21
Id quando commutarint cum dalmatica, 22
Colobium Bartholomaei V. 65
Comae: ita vocabantur puerorum capilli, qui vſque ad annum ſeptimum non tondebantur V. 25
COMES AVG. Cur ita vocetur Minerua in Imperatorum Numis VI. 412
Comici Graecos potius, quam Romanos perſtringebant V. 239
Comites Palatini qui, et in quibusnam Germ. prouinciis olim fuerint? VI. 113.
Comites Iuliaci in vrbem Aquisgranum protectionis iura exercuerunt VI. 118
Comites tres fingunt Canoniſtae iuristur. VI. 21
Comitia calata: in eis et extraneos heredes inſtituere licebat V. 230
ea quid fuerint? V. 434.
cur in eis teſtamenta condita? ib.
Comitiorum apud Rom. moleſtia V. 369
quid in illis ſancte obſeruandum fuerit? ib.
Comitum Palatinorum ad Rhenum ſedes VI. 117
Comitum iuriſdictio apud Wiſigothos, Burgundiones, Francos, etc. VI. 512
Commercia nulla olim erant Germanis V. 353
cur ea exteris cum ciuibus noſtris denegare, inhumanum ducant Grotius et Scaccia? 275
ea ſalua eſſe debent in ſtatu pacis 276
an exterorum cum exteris hoſtibus prohiberi poſſint? 276
an Grotius diſtinctionibus ſuis rem recte deciderit? 277
Commercium. De iure Principis circa Commerciorum libertatem tuendam, Exerc. xxx. per totam. VI. 366. ſeq.
eius definitio: dicitur rerum operarumque cum aliis communicatio. 368
Commerciorum neceſſitas inter ciues eiuſdem reipublicae. VI. 371
nec non inter gentes liberas, 372
An Commercia ſemper libera eſſe oporteat? 374
Libertas commercandi qualis eſſe debeat inter ciues eiuſdem reipublicae? 376
Hoc ius Princeps quibuſdam dare ac adimere poteſt, 377
idem definire poteſt quae res in commercio eſſe debeant, 379
nec non ipſis commerciis certum modum praeſcribere, 380
Ceſſat libertas commerciorum cum hoſtibus, 382
cum gentibus dubiae amicitiae ea admodum reſtricta eſſe ſolent, 384
cum gentibus amicis per foedera reſtringuntur, 385
An gens gentem commercio cum alia gente iure prohibeat? 388
Quid commerciorum libertas a principe tuenda. 392
Quot modis illa turbari ſolet, ib.
Principis eſt illam tueri. 394
Quibus modis hoc fiat? 396. 397. 398. 400. 403. 405. 406. 407. 409
Commiſſum quid iure Rom. vocetur? V. 298
Communicatio rerum operarumque cum aliis dicitur Commercium. VI. 368
cur eam ex obligatione perfecta oriri dicamus? 370
Communio bon. an iure Germ. obſtet tutelae mariti? VI. 191
Comparationi litterarum an locus ſit in cambio, reo fatente, litteras ſuis quidem eſſe ſimillimas, ſuas tamen eſſe negante? V. 104
Concilium Tridentinum quid diſponat de Presbyterorum habitu? V. 10
illud veſtes Sacerdotales ab Apoſtolis deriuat. V. 25
Concilium Laodicenum quando habitum? V. 15
in eo exiſtimarunt, miniſtrum orarium ferre non oportere ib.

Con-

Concilium *Carthaginienſe diſponit, vt Diaconus alba veſte vtatur* 16

Concilium *Narbonenſe quando habitum, quidque in eo Clericis interdictum?* 19

Concilium *Monſpelienſe quid diſponat de habitu Epiſcopali?* ib.

Concilium *Matiſconenſe Agreſtinum cenſura notat* V. 32

Condemnatoria *ſententia an in criminalibus ſemper opus?* VI. 41

Condictione *ex mutuo conuenti, ſi poſt inducias 30. dierum crediteribus non ſatisfeciſſent, ipſis vincti tradebantur per leges XII. Tab.* VI. 34

Conductio. *Vid.* Locatio.

Conductoris *iuriſdictionis obligatio,* VI. 525. ſeq.

quos ille iuriſdictionis fructus percipiat, 526

Vide Iuriſdictio, Locatio.

Confarreatio *ritus nuptias faciendi antiquus* V. 379

Conteſſi *an in criminalibus pro iudicatis habendi?* VI. 35

Confeſſio *an ex ſilentio colligi poſſit?* VI. 65

eius in criminalibus requiſita 49 51. 53. ſeq.

Confeſſionis *extraiudicialis effectus* VI. 51

Confeſſio *ebriorum et furioſorum, quid de ea ſentiendum?* V. 57

Confeſſio *duorum generum erat apud vet.* VI. 39

Confeſſio chirographum *vocatur in iure* VI. 44

Confeſſioni *tormentis extortae non temere credendum* VI. 53. 55. ſeq.

Confeſſio *reorum an valeat, ſi ex taedio vitae orta?* VI. 52

ſigna eius in criminalibus non incerta eſſe debent 59

Confeſſio *mulierum non nocebat ſine curatoribus iure Germ. antiquo* VI. 47

Confeſſio *reorum an valeat; ſi ſpe impunitatis facta?* VI. 53

an, ſi ex metu tormentorum? ib.

Confeſſio *ſurdi et muti qualis* VI. 60. 61

an efficax eſſe poſſit? ib.

Confeſſio *an ex factis colligi poſſit?* VI. 63

Confeſſioni *reorum multum tribuendum* VI. 30

Confeſſionis *validae requiſita* VI. 44. ſeq.

Confeſſio *conſcientiae vox dicitur a Seneca* VI. 38

Ambroſii de ea verba 39

an de ea ſemper verum, quod ſit vox conſcientiae? 43

Confeſſio *voluntaria ſuſpecta videtur Calpurnio Flacco* ib.

Confeſſioni *propriae reorum adplicandum axioma iuris;* volenti non fit iniuria VI. 39 ſeq.

Confeſſiones *a procuratoribus factae quibus conditionibus reuocari poſſint?* VI. 47

Confeſſoria *actio, vel ex confeſſo* VI. 40

Confeſſos *condemnaſſe Germanos, patet ex paroem. vet.* VI. 38

eos in cauſſis capitalibus pro iudicatis non fuiſſe habitos, oſtenditur 41

Confeſſus *iure* Rom. *pro iudicato eſt* VI. 34. 45

origo huius axiomatis ibid.

is in iure tantum pro iudicato habendus ex Conſtit. Caracallae 45

caſus contrarii 45. 46

Confirmare *tutores, quid ſit iure* Rom. *multi minus recte intelligunt* VI. 91

Confirmatio *tutorum iure* Rom. *ad ſolos teſtamentarios pertinebat* VI. 91

ea in omnibus tutoribus neceſſaria iure Germ. 89

ea non indigebant tutores rite dati iure Rom. ibid.

eius effectus iure Germ. 93. ſeq.

quid ſit iure Rom.*?* 91

Confiſcatio *mercium probibitarum non iniuſta* V. 293

Confiteri *quid?* VI. 44

Conflictus *probationum: in eo pronunciandum pro reo* VI. 29

Coniugia *inter Patricios et plebem quando promiſcua eſſe coeperint?* V. 245

Connubii *ius patrum cum plebe Leges XII. Tab. non permittebant* V. 245

Conſacramentales *qui fuerint apud Francos?* VI. 3

Conſanguineos *inter et vterinos quando differentia ſublata ſit a Graecis?* V. 227

Conſenſualis *contractus quid?* VI. 532

Conſenſus *mariti curatorii quo caſu vxori non ſufficiat iure Sax.* VI. 208

CONSTANTINI M. *numus ſuppoſititius* V. 74

CONSTANTINVS M. *pompae ſtudioſiſſimus* V. 15

is ſplendidum adparatum circa ſacra ordinat ib.

templa et baſilicae eius iuſſu extructae ib.

is Macario, Epiſcopo Hieroſolymitano ſacram veſtem donat. ib.

an noui quid innexerit circa querelam inofficioſi? 242

Wateri ſententia refellitur ib.

cur perſonas leuiter notatas fratribus anteferri noluerit? 244

eius

eius conſtitutio euincit, ſemiplenam probationem ignorare ius Rom. VI. 10
eius numos minus recte interpretatur Peireſcius V. 71
eius temporibus Chriſtiani melius ſe habere incipiunt. 21
Conſtitutio *Seueri et Antonini quo caſu ſeruos contra dominos interrogari permittat?* VI. 18
Conſtitutio *curatoris apud Rom. ignominioſa* VI. 96
Conſuetudines *Syluaeducenſes* VI. 204
Conſulatum *reſpuebat* Caius *Aquillius Gallus* VI. 141
Conſules *in vrbe tutores ex inquiſitione conſtituebant iuſſu Claudii* VI. 79
Conſules *et Senatores quando apud Germanos inſtituti?* V. 355
Contrabande Waahren *quaenam?* V. 280
quid hodie? 285
Contrabando *vnde deriuetur?* V. 280
Contractus *litteralis et cambii conuenientia monſtratur* V. 394
Contractus *multi ad conuentiones iur. ciu. referri nequeunt* ib.
Contractus *cambialis quomodo differat a reliquis?* V. 388
Contumaces *an vet. iure Germ. pro confeſſis habiti fuerint?* VI. 66
Conuentio *in manum, eius effectus in vxoribus* VI. 168 176
Conuentionis *quodnam genus ſit cambium?* V. 392
COROCOTA *latro famoſus* VI. 52
praemium eum exhibituro propoſitum, qua ratione ipſe abſtulerit? ib.
Corona *triplex imagini Petri adpicta* V. 29
Corona *tonſa Cleri quid dicatur?* V. 30
Corpus *delicti quid?* VI. 67
COTHMANNVS *refutatus a Meuio* VI. 247
COTTA, *ratiocinandi facultate homines indigere poſſe, veſane putat* V. 97
eius rationes refelluntur ib.
CRATES *pecuniam in mare proiiciens quid dixerit?* VI. 49
Credere *et* parum probare *ſibi inuicem opponuntur* VI. 13
Creditores *an ex libris decoctorum probationem debiti aduerſus tertium petere poſſint?* V. 497
Halenſ. ICtorum ea de re reſponſum 498
an iidem admittendi ad cautionem iuratoriam? ib.
Creditores *cambiales in quam claſſem collocentur?* V. 421
ii praeferuntur in multis locis chirographariis ib.
Credulitas*: an de ea iurari poſſit?* V. 24
de ea iurans teſtis ſit in propria cauſſa 15
quo caſu heredes de ea iurare poſſint? ib.
Crinis *puerilis alicui Deo olim ſacrari ſolebat* V. 25
Critica *ad veram ſapientiam non pertinet* V. 107
Criticae *nimis ſtudioſi videntur a Richardo Simonio* V. 471
Cryptae*: Chriſtianorum in iis conuentus* V. 4
CVIACII *ſententia de inopia probationum* VI. 17
eiuſdem ſententia de origine querelae inofficioſi V. 234
quando confeſſos pro iudicatis habeat? VI. 40
Curatores *iure Rom. inuitis minoribus dari non poterant* VI. 96
hodie conſtituuntur a magiſtratibus, quamuis repugnent minores ibid.
Curator *vxoris quomodo hodie fiat maritus in Saxonia?* VI. 208
vtrum matri, bonis liberorum male vtenti fruenti conſtituendus, an familiae erciſcundae iudicium decernendum? V. 538 ſeq.
eius conſtitutio Rom. ignominioſa videbatur VI. 96
Curatores *an feminae habuerint apud Rom.?* VI. 179 ſeq.
fragmenta ICtorum, in quibus eiuſmodi curatio occurrit recenſentur 180
Curatorium *et tutorium quid iure Germ.?* VI. 94
Curioſitas *nimia an ſapientem deceat?* V. 110 ſeq.
CYLO *diſciplina Pythagorae excluſus quomodo hanc contumeliam vltus ſit?* V. 126
Cynici *decori negligentiſſimi* V. 111 ſeq.
CYPRIANVS*: vita eius a quonam deſcripta?* V. 19
habitus eius, in quo ad ſupplicium ductus, deſcribitur, et an Clericalis fuerit? ib.
eius locus de veſtibus Chriſtianorum V. 3
inſidiae ei ſtructae a Decio 12
cur non credibile ſit, eum dalmaticam geſtaſſe? 21

Digitized by Google

D.

DAeniſch Loo Buch, *quis?* VI. 397
Dalmatica *vox recentior*. V. 21
quando inuenta? ib.
ea vocabatur tunica clauis purpureis inſignis ib.
veſtium hoc genus viris grauioribus ſordebat ib.
vera huius tunicae origo 22
Caroli M. de ea ſententia 22
haec an veſtis ſacerdotalis ib.
ſub Syluestro Papa in Eccleſiam introductas ib.
Dalmaticae *litteratae* V. 66
DAMARETVS Corinthius: *quid de eo memoret Liuius?* V. 445
DAMASVS, *Papa, quamdiu Eccl. Rom. praefuerit?* V. 22
dalmaticae ſub eo in Eccleſ. introductae ib.
luxus eius ib.
is ditatur oblationibus matronarum ib.
cuinam comparetur ab Ammiano Marcellino? ib.
Damnum *ex falſo cambio quis ferat?* V. 406
Datiuos *tutores an iure Germ. non confirmandos eſſe, recte putat Strykius?* V. 92
Decemuiri *nouae teſtandi rationis ap. Rom. inuentores* V. 439
ii Leges XII. Tab. ad reip. Rom. ſtatum attemperant VI. 170
quibuſnam vocabulum patrisfamilias *applicuerint?* V. 439
ante eos et heredes extraneos inſtituere licebat 230
ii opificum collegia in vſum reuocant 332. ſeq.
Decennes *pueri quo caſu teſtati ſint ap. Wiſigothos?* VI. 279
Decidere *dicuntur qui cauſſam tranſigunt*. VI. 327
Decimas *exigebat Clemens IV. per vniuerſam Germ. bello ſacro impendendas* VI. 104
DECIVS *inſidias ſtruxit* Cypriano V. 12
DECIVS (Phil.) *Ital. ICtus celeberrimus* VI. 106
eius libr. prohibiti mutilatique ib.
Decoctoris *dolus malus an probari poſſit ex libro non rite, nec ex arte ſcripto?* V. 504
eius codex quo caſu probet? 496
eius indoſſamenta vitioſa habentur 420
is indignus habetur priuilegiis mercatorum 452
is ſi, vel ipſe, vel eius curator bonorum ex libris agat, an admittendi ſint ad cautionem iuratoriam? 498
eius codex vbi edendus? ſeq.
Decori *fundamenta* V. 111
id qui negligunt non veri ſapientes ibid.
illud plane proſcribebant Cynici ib.
Decretum *quid?* VI. 315
Decretum *de re monetaria nuper a variis Germ. circulis editum laudatur*. VI. 351
Definitio *quid ICtis?* V. 428
quid regulariter definire? ib.
Definitio *verae ſapientiae* V. 105. 106
Definitiones *nominales in arbitrio hominum poſitae* V. 105
Definitiones *iuris, idem quod regulae iuris* V. 428
Delatorem *qui corruperunt, confeſſis aequiparantur* VI. 63
Delicti *corpus quid?* VI. 67
DEMETRIVS *hoſtibus frumentum tranſmittere parantem ſuſpendio punit* V. 292. 293
Demonſtratio *falſa cur non perimat legatum?* V. 449
Dendrophori *quinam?* V. 325. ſeq.
Der letzte macht die Thure zu: *qualis haec paroemia?* V. 520
Deteſtabilis *et inteſtabilis promiſcue ſumitur* V. 234
Deuotorum *vltimae voluntati refragari Rom. inauſpicatum viſum* V. 437
Diaconis *quando albis veſtibus vtendum fuerit?* V. 15. 16
Dictatores *dici potuiſſent Hebraeorum iudices*. VI. 510
Romani iudices. ibid.
Diem *vet. Germ. vocabant dilationem legitimam* VI. 226
Differentiae *vſufructus materni Germ. et Rom.* V. 521
Dignitates *vendi non poterant*. VI. 507. 508
DIOCLETIANI *et* Maximiani *reſcriptum: an in eo fundatum ſit iusiur. ſupplet.* VI. 17
DIODORVS *gentiles ob detonſos Puerorum crines irridet* V. 24
DIONYSIVS Exiguus, *Abbas Rom. erae Chriſti inuentor* V. 73
Diploma Henrici V. *cur non genuinum videatur?* V. 359
Diplomata Ottonis I. *et* Henrici II. V. 218
Diplomatum *fidem quis impugnarit?* V. 70

Di.

Diſtricto *maritalis ac domeſtica quid?* VI. 497
Diui Fratres *quinam Imperatores audiant?* VI. 150
Diuiſio *bonorum quomodo inſtituenda, vſufructu materno finito?* V. 548
Diuortiorum *olim Romae frequentia unde demonſtretur?* V. 371
Do, dico, addico, *quid de his verbis?* VI. 499.
Dolabrarii *qui?* V. 326
Dominium *maris: variae de eo Doctorum ſententiae* V. 271. ſeq.
vera ſententia 272
auctores qui de hac materia ſcripſerunt, recenſentur 271 ſeq.
id ſemel quaeſitum animo retinetur 273
huius dominii effectus quales? ib. ſeq.
Dominium *improprie vocat* vſumfructum *Veracius* V. 526
Dominium *rerum legatarum quando tranſeat ad legatarium?* V. 430
Dominii *origo.* VI. 530
Poſſunt eius effectus, et inprimis libera de rebus diſpoſitio lege reſtringi Ibid.
Illo inuecto opus fuit contractibus, et praecipue emtione venditione. 531
An hodie in immobilibus ſufficiat traditio ad transferendum dominium? 539
An dominium per reſignationem iudicialem transferatur. 541
Vide Fructus.
Dominus *rem ſuam alteri locare poteſt?* VI. 505
De Dominis ſubditos ſuos in iudicio ſuo conuenientibus, Exerc. xxxv. per totam, VI. 533. ſeq.
An a Principe ad Dominos hoc ius extendi poſſit? 567
Quinam poſſint alios apud ſe ipſos conuenire? 572
An ipſe Dominus cognoſcere et iudicare poſſit? 573
De quibus cauſſis huiuſmodi iudicio locus ſit? 574
Vide Subditus, Iudex, Iuſtitiarius.
Donationis *mortis cauſſa natura* VI. 213
DONELLI *opinio de confeſſione reorum refutatur.* VI. 25
eius de iureiurando ſententia. 6
DONELLVS *an* Salu. Iulianum *Proculeianorum ſectae accenſeat?* VI. 156
DONELLI *et* Noodtii *aliorumque ſententia de Cauſſa ſeruitutum* VI. 463
Dos *promiſſa quanam actione peti poſſit iure Rom.?* VI. 251
quid de eius praeſcriptione diſponat ius Rom. ib.
quid Lubecenſe? ib.
Dos *an debeatur a matre vſufructuaria filiae vitam monaſticam electurae* V. 547
eam apud Germanos maritus vxori offerebat VI. 190
Dotes *mulieribus conſeruari, reip. intereſſe dicit Pomponius* V. 537
Dotis *fructus, an de iis diſponere poſſit maritus?* V. 431
eorum illationem an mulier iureiurando probare poſſit? VI. 22
DRVSVS: *eius imperia aequo animo ferebant Romani* V. 201
Ducatus *ex regnis nati variis gauiſi ſunt praerogatiuis* VI. 113. ſeq.
obſeruatio Speculatoris Sax. de comitibus Palat. in Ducatibus qui ex regnis nati ſunt ibid.
Dux *Iuliacenſis quo fundamento ſibi ius gladium praeferendi adſeruerit?* VI. 124
Dux *Brabantiae cur Lotharingiae nomen adfectarit?* 123

E.

Eccleſia *quaelibet olim veſtes ſacras pro lubitu confici curabat* V. 16
Orientalem inter et Occidentalem differentia ratione harum veſtium ibid.
Eccleſia *Treuirenſis ius coronandi regem Germaniae ſibi vindicat* V. 37
Eccleſia *Occidentalis natalem Chriſti diem VIII. Kalend. Ianuarii eſſe credit* V. 81
ea in diebus feſtis conſtituendis ſaepe nullam temporis habebat rationem 82
Eccleſiae Chriſtianae *miſera conditio deſcribitur* V. 4
Edictum *perpetuum quid?* VI. 146
id quando compilarit Salu. Iul.? 150
Edictum *tranſlatitium quid?* V. 144
Edictum Regio-Pruſſ. *quoſnam pro decoctoribus malitioſis habeat?* V. 504
ELAGABALVS *dalmaticatus* V. 21
Elegia, *locus, ubi Maternus in vitam reuocatus dicitur* V. 39
an recte interpretetur de Ellouico prope Seleſtadium ib.
Ellychnia, *quibus in templo opus erat, ex quanam materia confecta?* V. 56
Emancipationis *Rom. ritus et formula* V. 370
Emblemata *Triboniani: an inter ea referenda ICtorum Rom. Fragmenta, in quibus mentio fit de curatione*

maritorum in feminas? VI. 170
Emporia quaedam recenſentur, quae ſub Francoram temporibus floruerun V. 354
in iis praeſcriptionis tempora contractiora eſſe oportet VI. 223
Emtione venditione opus fuit, inuecto dominio, VI. 531
Quid emtio venditio, et cur contractus conſenſualis? 532
Dubium huic theſi obſtans remouetur, 533
Cur periculum perfecta emtione pertineat ad emtorem? 535
Emtio ſpei et rei ſperatae, V. 544
Vide Dominium, Fructus, Ius, Venditio.
Enthuſiaſtae; quid de eis ſentiendum? V. 111
Ephod quid Italis? V. 20
an idem quod linea? ib.
Επίκληρος, quaenam mulier Graecis ita dicta? VI. 171
EPICTETVS quis? V. 175
eius laudes ibid.
an ab Epaphrodito Chriſtianae religionis principiis imbutus fuerit? ibid.
an mere Stoica docuerit, 176
EPICTETI locus egregius de celebratione numinis V. 177
eius explicatio verborum Socratis 100
EPIPHANIVS quid de habitu Iacobi memoret V. 46. et 49
is explicatus a Gu. Caue 48
Epiſcopale indumentum non in birro lacerno quaerendum V. 22
Epiſcopalis mitrae antiquitas unde adſeratur a Baronio? V. 47. et 60
ea non ab Apoſtolis deriuanda? 60. ſeq.
Epiſcopatus dignitatem conſequebantur veteres philoſophi ethnici, qui Chriſto nomen dederant V. 15
eius ſymbolum ratione factus baculus 40
Epiſcopi Graecorum hodierni habitum monachalem retinene V. 17
quomodo caedem ſeruorum vindicarint? 219
eorum habitus Saec. III. 17. ſeq.
Ἐπιστάτης Graecis idem quod Praeſes V. 89
Ἐπιθέτης an pallium notet? V. 5
Era Chriſti an in numis medii aeui occurrat? V. 75
in ea computanda chronologi ad characteres ab Euangeliſtis datos attendere debent 76
ea cur tam obſcura? 72
eius inuentor 73
Erae martyrum inuentores quinam? V. 72
ERASMI verba de ſcholaſticis. V. 112
Erbloſe Guter quae? VI. 246
interpretatio de bon. vac. ib. ſeq.
Erfurtum emporiis adnumeratur V. 354
Erfurtum quando Senatum habere coeperit? V. 356
Eris Hiſpanorum, Romanorum et Syro-Graecorum utebatur Eccleſia primitiua V. 72
Eruditus quis vocandus? V. 106
Εταιρίαι quid Graecis? V. 343
cur eas imperatores tam ſeuere prohibuerint? ib.
Ethnici quid de Chriſtianis ſenſerint? V. 2
Euchariſtia, an in eius inſtitutione peculiaris habitus adhibitus fuerit? V. 14
EVCHARIVS an Treuiros miſſus a Petro? V. 38
EVPHRATES, philoſophus, quam philoſophiae partem pulcherrimam crediderit? V. 471
EVRIPIDIS locus de gente nautica V. 314
EVSEBII locus an Apoſtolorum tonſuram indicet? V. 23. 24
EVSTATHIVS Epiſcopus Sebaſtenorum cur ſacerdotio priuatus? V. 16
Euxinus. Vide Pontus.
Exagium quid? VI. 382
Exceptioni an locus ſit, litteris cambialibus agnitis? V. 388
Exheredare liberos an pater potuerit apud Rom.? V. 434
Exheredatis quis ante querelam inofficioſi ſuccurrerit? V. 231
Exilium voluntarium eligere poterant capitis accuſati iure vet. VI. 64
Expeditiones ſacrae: in eis vetitum a Papis, ne quis Saracenis arma venderet V. 284. ſeq.
Expeditoriae res (das Heer-Gewette) an de iis diſponere liceat teſtantibus? VI. 287
Expeditoriae res cui cedant, deficientibus filiis, vel agnatis? VI. 288
Exportandae quae merces ſint e regione, Principis eſt ſtatuere V. 274
illuſtratur hoc exemplo Lycurgi 275
Extraiudicialis confeſſionis effectus VI. 51
Extranei et extrarii promiſcue ſumuntur. V. 241
EZECHIEL, Propheta, dictum Domini ad eumdem male trahitur ad tonſuram Apoſtolorum V. 33

F.

FABIVS Eburnus filium damnat, VI. 477
Fabri aerarii et tignarii qui? V. 325.
Faciei hominis miranda ſtructura V. 115
  quae ea ſigna morum praebeat, oſtendit Thomaſius 139
Facta in confeſſionis reorum criminali ſignis accenſentur VI. 63 ſeq.
Facultatis Iuridicae Halenſ. reſponſum ad quaeſtionem leuis notae maculam concernentem V. 265
FALCIDIA lex, quid ea cautum? V. 451
Fame necatus Pauſanias a Lacedaemoniis VI. 37
Familia quotuplici ſenſu in iure ſumatur? V. 440
Familiarum Romanarum confuſio VI. 147
Fateri a Fari deriuat Varro VI. 44
Feminae an iure Rom. antiquo in ſcriptis teſtari prohibitae? VI. 278
  eae in Germ. non indiſtincte teſtandi facultate gaudent ib.
  eae ibidem ſub tutela viuunt 86 166
  earum iudicium lubricum 165 ſeq.
  dictum Ennii huc ſpectat ib.
  it. locus ex Euripide ib.
  eas in perpetua tutela leges eſſe voluns 166
  exempla Hebraeorum et Graecorum ibid.
Feminae Graecae an in ius vocari potuerint ſine tutore? VI. 171
Feminae negotiantes an ſine curatore obligentur in Saxonia? VI. 212
  cur eas in tutela mariti noluerint Romani? VI. 190
  Gregorii Tholoſani et aliorum ea de re errores ib.
Feminae an cambiare poſſint? V. 402
  an apud Rom. in maritorum curatione fuerint? VI. 179
Feminae illuſtres an curatorum conſenſu indigeant in contrahendo? VI. 211
Feminam tutor in eius tutela conſtitutam ducere prohibetur iure Germ. VI. 184
  id et productum ad caſum, ſi maritus uxoris ſuae curam poſt nuptias ſuſcipere vellet ib.
FERRARIENSIS (Io. Petrus) ICtus celebris VI. 106
Feuda, de iis regulariter diſponere per ultimam voluntatem non licet in Germania VI. 288
  quibus caſibus id permiſſum: ib.
Feuda hereditaria allodiis aequiparantur 289
Fictiones Carteſianae et Burnetianae de rerum omnium origine an veram ſapientiam indicent? VI. 112
Fidicines Tibicinum collegio acceſſerunt V. 325
Filii filiaeue fam. iure Rom. in tutela eſſe non poterant VI. 168
Filius quorumdam opificum cur nefas fuerit, opificia addiſcere? V. 360
Filius patri ex quo principio iur. Rom. non ſit teſtis idoneus? VI. 14
Filiusfam. an cambiare poſſit? V. 403
Firma quid ſit, et ad Firmam dare? VI. 517
  Quid ad Firmam dari non poteſt? VI. 516
Fiſci ſcriptura in quantum probet? V. 485
FLAVIVS (Cnaeus) formulas vet. Rom. publicat. V. 380
Foedera, libertatem commerciorum tuendi modus, VI. 400
Fonſteria iuſtitia. VI. 558.
Forma, quid ratione eius homines prae brutis peculiare habeant? V. 116
Formula olim qui cadebat, cauſſa cecidiſſe videbatur V. 372
Formulae cambiorum quae in iis ſuperuacua? V. 397
  praecipuae, quibus utebantur Romani, recenſentur V. 368. 369 370. 371. 379
  a quibuſnam Imperatoribus abrogatae? 381
  earum myſteria quis aperuerit? 380
Formularia iuriſprudentia cur pleriſque hodie videatur ridicula? V. 373
  ad eam videntium obiectiones reſpondetur 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381
Foro qui ceſſerunt, an eorum libri probent? V. 494
Fragmenta XII. Tab. an ſeruarint? VI. 170
  ICtorum Rom. in quibus curatio maritorum in feminas occurrit, an recte inter emblemata Triboniani referantur? VI. 179
Franci tutelam Mundeburde vocant VI. 81
Francigenum Regem ſe vocat Otto M. VI. 111
Francorum Reges de ſalute pupillorum ſollicitì VI. 80. 81
  eorum ſub imperio quaenam iuriſdictionis in Germ. facies V. 218
  eorum temporibus ſerui urbes habitabant 354

eorum-

eorumdem miniſteriales varii generis recenſentur ib.
Fratribus quo caſu non debeatur legitima iur. Rom.? VI. 292
Fratrum arualium collegium: an ad illud decemuiralis lex pertineat? V. 333
Fructus: De illorum in herbis venditione illicita, Exerc. XXXIIII. per totam, VI. 529
Quae res venire poſſint? an et non exiſtentes? 542
An fructuum futurorum licita ſit iure Rom. venditio? 544
An iure Germ. vetere? 546
An nouo? 547
eius iuris declaratio per receſſ. Imp. a. 1577. 548
Aliarum gentium leges ſimiles 549
Conſtitutionum emtioni futurorum fructuum oppoſitarum ratio 550
Sanctio poenalis addita, et quando ei locus ſit? ib.
An et ad alios caſus extendi poſſit haec prohibitio? 551
Vide Emtio, Venditio, Ius.
Fugiens reus damnato aequiparatur iure Rom. VI. 64
an id etiamnum obtineat? ib.
Fugitiui inter ſeruos relati ex L. Fuſia Can. VI. 227
FVLVIVS filium necari iubet VI. 407
Fumi immittendi ſeruitus. VI. 482 ſeq.
Fundum vxorem in Saxonia ſine mariti conſenſu alienare poſſe, an recte exiſtimet Meuius? VI. 209
Fundus eſt in agro, qui Sabinus vocatur, eum etc. formula Rom. petendi vindicias, VI. 372
alterius ad eam reſponſio ib.
Furioſi confeſſio: quid de ea ſentiendum? VI. 57

G.

GAbinus cinctus quid? V. pag. 436 ſeq.
Galilaea, an ex eius obſeſſione recte colligatur, Apoſtolos gladiis vſus fuiſſe? V. 44
Galilaei: ita dicti Chriſtiani familiari conuitio V. 176
GALLI ſeceſſus in Caecinam, Hetruriae oppidum VI. 139
GALLI cognomine ICti plures VI. 129
Gallia: ibi teſtatura mulier auctoritate viri indiget VI. 214
ibi diſputatum de tonſura V. 32
quid ibi requiratur ad deferendum iusiurandum ſuppletorium? VI. 21
Gallina fumoſa (Rauch-Huhn) cur ſignum iurisdictionis patrimonialis? V. 220
Gallorum cum Germ. communis origo VI. 189
eorum ineptiae in interpretandis nummis antiquis V. 71
GALLVS (Aelius) quando floruerit? VI. 119
ſcripſit librum de Verb. Sign. ib.
GALLVS (Iulius Aquilla) non confundendus cum Caio Aquillio ib.
GALLVS (Caius Aquillius) ſtipulationis Aquillianae auctor VI. 129 ſeq.
is gente celebri natus ib.
eius res geſtae illuſtrantur monumento ex Gruteri inſcript. 130
ex eius familia multi Flori, Tuſci vel Corui cognominati ſunt 131
is maiores habuit tribunicios conſulares et praetorios ib. ſeq.
horum vnus legem Aquilliam tulit ib.
pater eius quis fuerit? 132
eius ſcriptis in pandectis nihil ſupereſt 140
is iuris prudentiam heurematicam excoluit 136
is variorum iuris capitum auctor 137
eius iuſtitiae ſpecimina 138 ſeq.
is in reſpondendo de iure maximam famam conſequutus 135
is de facto conſultus, quid reſponderit? ib.
eius ſtudia 132
eius praeceptor Q. Mucius Scaeuola Pontifex Max. 133
eius diſcipulus fuit Seru. Sulpitius 140
GALLVS (Cai. Aquill.) quibus dignitatibus functus in rep. Rom. VI. 141
is conſul fieri nolebat ib.
an cum filio eius gens Aquillia extincta? ib.
quando mortuus? 142
GALLVS (M. Aquillius) ob euulgatas ſortes occiſus a Tarquinio VI. 133
GALVANVS (M. Aurelius) quo fundamento neget, patribus non licuiſſe liberos exheredare per XII. Tab.? V. 230 ſeq.
GANENTIVS Weſt-Saxonum Rex V. 32
epiſtolae Aldhelmi ad eum ſcriptae fit mentio ib.
Garus quid? VI. 384
Gaſindi (Geſinde) quid iuris circa eos? V. 211. 216.
GASTO Chamillar Apoſtolos tonſos ait, et refutatur V. 23
Geburtlis-Brieſſe cur a ciuibus nouis ex-

Digitized by Google

exegerint Germani? V. 356
GELLIVS *Cati σύγχρον⊘* VI. 18
ex eius noctibus Att. probatur, iusiurandum veterum praxi repugnare ib. ſeq.
Gentes *integrae inter ſe uſae praeſcriptione* VI. 218
id illuſtratur exemplo Habraeorum ibid.
et Lacedaemoniorum ib.
Gentiles *cur philoſophiam ſuam doctrinis Chriſtianis exornauerint?* V. 159
ii Chriſtianis exprobrabant ſocietates 3
Gentiliſmi *partes duae* V. 162
Gentilium *Theologiae quot genera?* V. 150
Gentium *integrarum diuerſitas in greſſu* V. 124
Gentium *arbitrium circa formam veſtium* V. 2
Gerada: *de ea diſponere prohibentur mulieres Saxon.* VI. 214. 287
huius iur. antiquitas demonſtratur ex L. Angliorum et Werinorum ib.
Gerhabere: *ita in ſuperiore Germ. vocantur tutores* VI. 198
Germani *pudicitiae laudem ſortiuntur a Tacito* V. 263
eorum mercatura V. 275
iis in conſtituendis collegiis imitati ſunt Romanos 352. 356
Germani *antiqui vrbibus et oppidis caruere.* V. 353
eis nulla olim erant commercia ibid.
apud eos quatuor hominum ordines erant ib.
quando conſules et Senatores apud eos inſtituti? 355
qua ratione proſpexerint pupillis? VI. 87
apud eos Principes ſuprema tutela gaudent 80
quando teſtamenta condere coeperint? 269 ſeq.
eorum teſtamentifactionem mentorant leges variae ib.
eis non minus competebat ius vitae et necis, quam Romanis 215 ſeq.
ii morum ſuorum tenaciſſimi VI. 192.
ii cauſſarum Patronos male habebant V. 201
cur fundos non facile alienari paſſi ſint? VI. 285
Germani *Gallorum imitatores in greſſu* V. 120
Germani *confeſſos an condemnarint?* VI. 37
cur in materia de teſtamentis peregrinos, quam maiorum mores ſequi maluerint? 296
ii iuris Rom. addiſcendi cauſſa frequentes Bononia profecti 297
eorum poteſtas in ſeruos an fuerit iuriſdictio V. 217
quibuſnam abſolute denegarint teſtamentifactionem? VI. 282
ii ſuprema iudicia vocant ihren letzten Willen 297
Germania: *ibi teſtamentifactionem paſſim impediunt heredes ab inteſtato* VI. 280
an id iuri Rom. conſentaneum? ib.
ibi in multis locis non de omnibus bonis teſtari licet 284
ibi et feminae adultiores tutelae ſubſunt 86
ibi heredis inſtitutio in teſtamento non abſolute neceſſaria 295
id probatur ex iure Hamburg. ib.
idemque in Belgio obtinet ib.
ibi inter bona adquiſita et hereditaria paſſim diſtinguitur 286
ibi non omnibus promiſcue teſtari licet 272
Germaniae Reges *ubi inaugurandi per Aur. Bull.* VI. 119
ei quando vnita Lotharingia? 110
Germaniae *veteris mores fere exoleuerunt* V. 202
Germanicas *leges qui ediderint?* V. 524
Germanici *iuris ſtudium commendatur,* V. 510
GERMANVS: *de eius libro iudicium* V. 31
GERMON (Bartholomaeus) *diplomatum fidem impugnat* V. 70
Gibeonitae *veſtium vetuſtate Ioſuae illudunt* V. 26
Giro *quid vocetur in negotio collybiſtico?* V. 390
Gladii *cuiuſdam inſcriptio, ſuppoſititia* V. 73. 74
Gladium *praeferendi ius cur ſibi vindicarit Dux Brabantiae in coronatione Imperatoris?* V. 124
item Dux Iuliacenſis? ib.
cur Pontificii eum adſcribant Petro et reliquis Apoſtolis? V. 43
quaenam inde iure Clero vindicent Canoniſtae? ibid.
eum inter inſignia Apoſtolorum referunt ibid.
eum praeferendi iure gaudet Elector Sax. V. 124
Gloſſatores *excogitarunt priuilegium, quod habent mercatorum libri* V. 485. 489 ſeq.

GOEDDAEI (Io.) *de occaſione Legis CXX. D. de V. S. ſententia* V. 429
GORGIAE *Leontini faſtus* V. 101
Goslarienſes *leges municipales*, VI. 313
eaedem citatae, 347
GOTHOFREDI (*Iac.*) *verba de interpretatione iuridica* V. 431
Graeca *lingua ſcriptum legatum cur non valuerit?* V. 448
Graecae *litterae olim cum latinis eiusdem figurae* V. 77
Graecae *feminae an ſine tutore in ius vocari potuerint?* VI. 171
quomodo citatae? ibid.
Graeci *quid vocent iusiurandum voluntarium?* VI. 8
quid neceſſarium et iudiciale? ib.
quonam genere veſtium vſi? 3
ii celebrabant ἀνδρας κυβιδιυς V. 517
Graecorum *cura pro pupillis in conſtituendis tutoribus* VI. 76
ipſis tutela legitima agnatorum ſuſpecta videbatur 77
GREGORIVS M. *veſtitus ſacri leges vbique obſeruatas vult* V. 16
GREGORIVS Turonenſis *et* Iſidorus *nugarum amatores* V. 31
GROTII *locus de Apoſtolorum gladiis* V. 44
Guelphorum *et* Gibellinorum *factiones* V. 104
GVIDO PANCIROLVS *refutatur* VI. 150

H.

HAbitus *Clericalis an prudentiae regulis et decoro aduerſetur?* V. 9
Habitus *ſacri nouitatem agnoſcunt Pontificii cordatiores* V. 11
Habitus *philoſophicus non erat ſacerdotalis* V. 13
Habitus *Archiepiſcopalis et Epiſcopalis reſtringitur in Concilio Monſpelienſi* V. 17
Habitus *philoſophicus indecorus habetur a Clero* ib.
Habitus *meretricius in quo conſtiterit?* V. 252
Habitus *Ariſtidis priſtinus quid?* V. 7
Habitus *ſacerdotalis vbi primum inualeſcere coeperit?* V. 12
is Pontificiis non indifferens 10
eiuſdem antiquitas 18
Habitus *a Pontificiis ab Apoſtolorum aeuo deriuatur* V. 18
Habitus *ſacer Noui Teſtamenti* V. 19
Habitus *Cipriani, in quo ad ſupplicium ductus, deſcribitur* ib.
Habitus *Sacerdotalis antiquus an in numo Theodoſii quaerendus?* V. 62
Haec, vel in his ceris ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor *etc. formula teſtandi vet. Rom.* V. 371
Haereſes *vnde ortae?* V. 193
Halenſ. *ICtorum reſponſum in cauſſa mercatoris a mercatore bonis euerſo pecuniae ſummam ex litteris priuatis petentis* V. 495
Hamburgenſes *quid circa inſignia natium ſtatuerint?* V. 310
Hamburgi *aeque breuis eſt immobilium praeſcriptio ac Lubecae* VI. 241
ibi vir ad defendendam vxorem in iudicio inuitus obſtringitur 209
idem obtinet Lubecae ib.
an ibi ex praeſcripto iur. communis teſtari liceat? 290
ibi indoſſamentum inſcio debitore factum vitioſum eſt V. 420
Hand muſs Hand wahren: *paroemia in iure Lubec. recepta* V. 243
Handwerce: ehrliche vnd zunfftige, *Germanis ſynonyma* V. 360
HARDVINI (Io.) *de antiquis auctoribus ſententia* V. 69
eiuſdem ſententia de anno Herodis XLII. reiicitur 79
Harmonia *Euangeliorum vbi reperta?* V. 86
Haſtae *iudicium quid?* V. 238
Hebraei *terram maritimam non colebant* V. 479
an mercaturam exercuerint? ib. ſeq.
quid ap. eos circa praeſcript. rer. mob. iuris fuerit, incertum VI. 221
Hebraei: *de eorum lege agraria quis egerit?* ib.
an in cauſſis capitalibus confeſſum condemnarint? VI. 36. 42
ii in nulla cauſſa teſtem ſingularem admittebant 36
Hebraei *cur viduas Deo curae eſſe putarint?* VI. 166
an pupillis tutoribus proſpexerint? 76
quibus conditionibus eis permiſſa fuerit teſtamentifactio? 264
eorum teſtamentifactio an ex verbis Ieſaiae elici poſſit? Ib.
Hebraeorum *iudices qua poteſtate functi, et quibus nominibus dici potuiſſent.* VI. 511
Hebraiſmis *Vlpianum non vſum eſſe oſtenditur* VI. 70 ſeq.
in eius ſtilo multi notantur 69
HEGESIPPVS *de pallio Iacobi allegatus* V. 48
is multa commenta tradit ib. et 55
quid per lineam Iacobi intelligat? 56

HEN-

HENRICI V. *diploma cur non genuinum videatur?* V. 355
HENRICI Comitis *Palatini Lotharingiae ſtemma genealogicum* V. 115
HENRICVS Auceps *urbium per Saxoniam conditor* VI. 354
ſub eo alia eſſe coepit oppidanorum conditio ib. ſeq.
HENRICVS Furioſus *primarius Comes Lotharing. conſtitutus ab Henrico IV.* VI. 115.
HERACLAS *quando vixerit?* V. 13
exemplum eius oſtendit, Presbyteros nulla peculiari veſte a plebe diſcrepaſſe ib.
Herbam *Nicotianam an hoſtibus ſubminiſtrare liceat?* V. 286
Herculeus *morbus comitiorum olim impedimentum* V. 369
Heredes *ſui quinam?* V. 230
Heredes *plures inſtituere licet iure Rom.* VI. 295
in Germania paſſim ne vnus quidem inſtitui poteſt 296
huius rei exempla ib.
Heredes *cur iure antiquo non potuerint inſtitui collegia?* V. 340
Heredes *ab inteſtato extantes paſſim teſtamentifactionem impediunt in Germania* VI. 280
quo caſu eos de credulitate iurare poſſe putent Pragmatici? 14
Heredi *in iſta ignorantia verſanti an detur reſtitutio in integrum aduerſus praeſcriptionem iur. Lubecenſ.?* VI. 247
Heredis *inſtitutio in teſtamento abeſſe poteſt iure Germ.* VI. 295
vnde id probetur? ib.
idem in Belgio obtinet ib.
haec caput ac fundamentum teſtamenti iure Rom. 293
hac omiſſa an legata eo relicta ſubſiſtant? 293. ſeq.
haec in diem iure Rom. fieri non poterat V. 448
Hereditaria *bona immobilia iure Lubecenſe heredibus ab inteſtato relinquenda ſunt* VI. 286
quid de reliquis iſtud ius diſponat? ibid.
Hereditas *luctuoſa: ad eam vocatur mulier ingenua ex SC. Tertulliano* VI. 178
Heres *an praelegatum accipere poſſit?* V. 447
Heres *ex aſſe quis?* ib.
HERODES M. *quantum temporis inter eius obitum et imperium Antipae interceſſerit?* V. 80
annus eius emortualis ib.
quantum temporis effluxerit inter eius mortem et natalem Chriſti? 81
HERODIS *Antipae numus deſcribitur et νοθείας abſoluitur* V. 77
quando is regnare coeperit? 77
portio eius ex teſtamento patris 78
is priores patris tabulas poſterioribus praeferri vult ibid.
Hetruria: *quando ibi teſtamenta innotuerint?* V. 445
Heurematica *iurisprudentia quid?* VI. 136
Hiberni *baculum a Ieſu geſtatum falſo credunt, et ſancte cuſtodiunt.* V. 40
Hierocles *quis?* V. 180
ſcripſit commentarium in aurea Pythagorae carmina ib.
eius philoſophia ib. ſeq.
Hieromartyres: *ab eorum imaginibus non concludendum ad veſtes Apoſtolorum* V. 15
Hieronymi *teſtimonium de Romanorum proteruia, et an recte explicetur a Baronio?* V. 5
HIPPOLYTVS *pallio philoſophico indutus vbi conſpiciatur?* V. 15
cur hic habitus pro Clericali haberi non poſſit? ibid.
HISPALAE *Fecenniae tutoris optio data a Senatu* V. 175
Hiſpani *in explicandis numis prae reliquis ineptiunt, quod exemplo oſtenditur* V. 71
Hiſpania *Sueuorum, Vandalorum, Viſigothorumque olim ſedes* V. 202
Hiſtrio *ne quis habitu ſacro vtatur, ſancit Iuſtinianus Imp.* V. 17
Homines *reſpectu morum ad quatuor claſſes referri poſſunt* V. 131
quid ratione Formae prae brutis habeant? 115. 116
Homines *diuerſi iuris qui?* V. 243
Hominum *ordines quot apud veteres Germanos?* V. 353
Homo *proprius. in eius vindicatione obtinet praeſcriptio annalis iure Lubecenſi.* VI. 226
Hoſtes *apud Romanos dicebantur peregrini* VI. 222
aduerſus eos erat perpetua auctoritas ibid.
quid de commercio cum illis? VI. 282. ſeq.
Hoſti *vtrum merces ſint deſtinatae, nec ne, vnde iudicetur?* V. 307
Hoſti *deditioni proximo neceſſaria ſufficientes quomodo puniantur?* V. 292
Hoſtilium *nauium ſigna quaenam?* V. 210

Hoſtium *proprias eſſe merces, unde pateat?* V. 309
HOTOMANVS (Franc.) *quid conqueratur de teſtamentifactione in Germania?* V. 272
Hunc ego hominem liberum eſſe volo: *Formula manumiſſ. vet. Rom.* V. 370
Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio etc. *Formula in emancipationibus adbibita* V. 370
Hypothecaria *actio quo caſu annali praeſcriptione excludatur ſecundum ius Lubec.* VI. 241

I.

IACOBI *tres an ſtatuendi?* V. 50
Patrum teſtimonia huc nihil faciunt 51
IACOBI *minoris, Hieroſolym. Eccleſ. Epiſcopi, indumenta ſacra* V. 45
ei lineam veſtem adſcribit Euſebius 46
auctorum teſtimonia de eius indumentis 47
is cur ſacerdos eſſe non potuerit? 50. et 53
eius Familia 30 ſeq.
IACOBVS *Frater Domini utrum ab Alphaei filio diſtinguendus?* V. 52. ſeq.
is Domini nec germanus, nec uterinus, nec conſanguineus dici poteſt, 51
dum ad παλαιὰν λεγομένην *adſpiraſſe dicitur, quomodo id intelligendum?* 53
is Sancta Sanctorum non ingreſſus V. 54
an fuerit iuuenis relicta ſindone auſugiens? 55
is inſignem ſapientiae ſtultitiaeque characterem inculcat 109
IAMBLICHVS *an Platonicis philoſophis accenſendus?* V. 181
variorum de eo iudicia ib. ſeq.
ſtricturae Chriſtianiſmi in eius operibus obuiae quid? 182
IANVS A COSTA *putat confeſſionem reorum nonniſi verbis et litteris fieri poſſe* VI. 48
IAVOLENVS (Priſcus) *JCtus* VI. 155
is iniuria dubiae ſanitatis homo *dicitur* ib.
eius Fragmenta in pandectis reperiuntur ib.
IESVS *an baculum umquam geſtarit?* V. 40
I, lictor, colliga manus: *Formula haec explicatur* V. 376
Illationem *dotis an mulier iureiurando probare poſſit?* VI. 22
Illegitimorum *in bonis an uſusfructus competat matri?* V. 515
Illuſtris *femina an curatoris conſenſu in contrahendo indigeat?* VI. 211
Iʹματιον *quid?* V. 26. ſeq.
Imitatio *ad eam valde procliues ſunt homines* V. 129
Immobilibus *aequiparantur reditus* (Renten) *iure Lubecenſi* VI. 241
Immunitates *collegiorum* V. 351
earum cauſſae ib.
Imperatores *collegiis in Germania inſtitutis maxime aduerſabantur* VI. 357
id quod patet exemplo Friderici II. et aliis pluribus 333. 357
Imperatoribus *in inauguratione cura pupillorum commendata* VI. 83
huius rei exempla ib.
Imperium *priuatum quid?* VI. 496
publicum? 498
an ſit idem ac iuriſdictio? 501
Quid Imperium, et quid inter merum mixtumque interſit, 503
Imperium *domeſticum an locari potuerit?* VI. 504
Imperium *publicum locari non potuit.* VI. 505
Implere *in iure ſaepe idem eſt ac probare* VI. 12
Imprudentia: *de ea duo inter ſe certant apud Ariſtophanem* VI. 51
Incedere *an purioris latinitatis vocabulum?* V. 119
Inceſſus *ex eo diiudicare mores, omnium optime ſciebat* Pythagoras V. 125
itemque Auguſtus 126 ſeq.
Gregorius *Nazianzenus* 127
nec non Ambroſius, Mediolanenſis Epiſcopus 128
Inceſſus, *animi index non poſtremus* V. 116
auctorum teſtimonia 117
de eo paucis, nec cum cura actum 117 ſeq.
quid per eum intelligatur? 119
quaenam ex eo propenſionum ſigna petenda? 121
an ex eo certo, an probabiliter iudicandum ib.
eum ſignum morum eſſe, ex phyſicis demonſtrari poteſt, prout fecit Borellus 122
eius cauſſa ib.
eius varietas unde? 123
is affectibus potiſſimum mutatur 123 ſeq.
Sanguineorum, Melancholicorum, Cho-

Cholericorum, Phlegmaticorum 137
virtute praeditorum 153
de eo regulae 137
eius ſtatus ſingulos propriis vocabulis exprimunt Graeci 120
ex naturali tantum de hominum moribus iudicandum ib.
aliorum ſaepe mutatur 124
Inceſſus *diuerſitas inter integras gentes* V. 124
Hiſpanorum, 125
Gallorum, Hungarorum, 125
de eo Phyſiognomonum regulae 137
Indiuidua *confeſſio: quid de ea ſentiendum?* VI. 48
Indoſſamentum *vocatur ceſſio, vel mandatum in cambio* V. 390
an recte latine vertatur inductio? ib.
hoc inſcio debitore factum Hamburgi vitioſum 420
hoc an Iudaeus Chriſtiano cedere poſſit? 418
hoc a decoctore factum vitioſum eſt 420
hoc vitioſum in bianco 417
Indoſſare *quoties liceat?* V. 419
Indoſſari *an omne cambium poſſit?* V. 417
Indoſſari *an adſignatio poſſit in cambio. et inde actio inſtitui?* V. 414
Indoſſatarius *quo caſu dominus fiat cambialis ſchedulae?* V. 390
Infallibilitatem *Papae in dubium vocauit Semeca, Praepoſitus Halberſtadienſ.* VI. 104
Infamia *notantur a Praetore pacti ſuper delicto priuato* VI. 63
Infamis *perſona: ea inſtituta herede fratres et ſorores legitimam petere poſſunt iure Germ.* V. 259
Infamia *maiores quo caſu infantibus comparentur?* VI. 46
Inficiando *iis quibus cauſſis creſcat iure Rom.?* VI. 50
Ingenua *ius trium liberorum habens ex SC. Tertulliano ad luctuoſam hereditatem vocatur* VI. 178
Ingenuis *quando licuerit libertinas ducere?* V. 246
an omnibus id fuerit indultum? ibid. ſeq.
Iniurato *cuinam credendum putarint Athenienſes?* VI. 15
Iniuria *Chriſtianae religioni illata a quibuſnam vindicetur?* V. 2
Iniuriarum *patientia commendatur a Seruatore?* V. 27
earum actio Lubecae intra tres dies exſpirat VI. 224
INNOCENTII PP. III. Epiſtolae, *in quibus de baculo Petri loquitur* V. 36
Inofficioſi *querela: quo caſu ab hac ad illam de inofficioſa donatione et dote liceat argumentari?* V. 258
quibuſnam detur? 232
haec iudicium centumuirale vocabatur κατ᾽ ἐξοχὴν ib.
cur eo colore inſtituenda, quaſi turbatae mentis fuiſſent parentes? 235
quando ea ad Fratres et alias perſonas fuerit porrecta? 237
Inopia *probationum quando eſſe cenſeatur?* VI. 17
ſignificationem huius vocis quis obſeruarit? ib.
an idem ac probatio ſemiplena? ibid.
Inſcriptio *in gladio Conſtantini M. ſuppoſititia* V. 73 ſeq.
Inſcriptio *Spoletana eiuſdem notae* V. 75
Inſcriptio *legis ab interprete numquam negligenda* V. 426
Inſidiae *Polycarpo et aliis ſtructae* V. 12
Inſtitutio *heredis in diem apud Romanos fieri non poterat* V. 448
Inſtrumentum *Meklenburgicum torturae genus* VI. 54
Inſtrumentis, *ſi ſemiplene probatum, an iureiurando ſuppletorio locus ſit?* VI. 23 ſeq.
Interceſſio, Intercedere, *quid apud* Romanos? VI. 301
Interdicere: *an ex huius vocis vſu Hebraiſmus Vlpiani pateat?* VI. 72
Interloquutio, *quid et quomodo Graecis?* VI. 308.
Interpretationis *iuridicae myſterium* V. 431
Iac. Gothofredi verba huc ſpectant ib.
Intertiare *ſtilo vet. iuris Germ. idem ac* ſequeſtrare VI. 238
Inteſtabilis *et* deteſtabilis: *vocabula haec promiſcue vſurpantur a veteribus* V. 244
Inuentarium *an mater uſufructuaria conficere teneatur?* V. 541
Inuocatio *nominis Diuini in cambiis ſuperuacua* V. 397
IOANNES Apoſtolus *tunicam ſuam Ariſtodemo dediſſe fertur* V. 28
an is bracteas in fronte geſtauerit? V. 57 ſeq.
an epiſcopalem mitram geſtauerit? 60
IOANNES *et* **Philippus** *an conſpiciantur in Numo Theodoſii?* V. 62

IOSEPHI *teſtimonium de anno emortuali Herodis M. cum Iudaeorum hypotheſi conſpirat* V. 81
ISIDORI *locus an tutelam Romanorum confirmet?* V. 182
ISIDORVS *fidem non meretur in probatione ſua de tonſura Petri* V. 32 ſeq.
ISIDORVS Mercator*: ex eo variae epiſtolae decretales deſumtae* V. 18
Italiam (in) *pellecti Langobardi* V. 281
Italica *ſtatuta continent priuilegium codicum mercatorum* V. 490
Italorum *commercia longe lateque ſe extendebant medio aeuo* V. 491
ii priuilegium libris mercatorum tributum in Germaniam inferunt ib.
Ite in ſuffragia &c. *Formula haec quando apud* Romanos *adhibita fuerit?* V. 369
Itinera *literaria ciuium*, 436 ſeq.
Iudaei *in ſupremo Imperii dicaſterio admittuntur ad iusiurandum ſupplet. aduerſus Chriſtianos* VI. 25
eorum libri an comparandi libris decoctorum? 504
an eis contra Chriſtianos deferri poſſit iusiurandum ſuppletorium? 25
eorum collegia heredes inſtitui nequeunt 351
Iudaei *an Chriſtianis cedere poſſint indoſſamentum?* V. 418
eorum auctoritas in tempore mortis Herodis M. deſignando valet 81
ii mancipia Chriſtiana comparare prohibentur 283
ii ad diem VII. menſis Casleu Synagogae ſupplicationem indicunt 81
eorum collegiorum Fata 340 ſeq.
eorum contemtus ob ſingularem habitum 4
eorum veſtes ad religionem pertinebant 26
Iudaeorum *libertinorum vltra quatuor mille Romae habitaſſe, refert* Tacitus V. 340 ſeq.
Iudaeorum *nomine veniunt Chriſtiani* V. 175
Iudex *quando iusiurandum decernere poſſit?* VI. 16
quando torturam? 55
Conſtitutio Carolina quid ea de re diſponat? 56
ad eius religionem pertinet ne perire quidem volentes innoxios damnare 43
eius periurium, quo rei confeſſionem, ſpe impunitatis falſo oſtenſa elicuit, an exſcuſandum? 53
Iudex*: An cauſſa a ſuperiore iudice pro lubitu auocari poſſit?* VI. 575
Iudices *quales olim eſſe oportuerit?* VI. 139
viri boni *appellati* ib.
Iudices *ſuccumbentiam, deficiente lege vel conſuetudine, exigere non poſſunt*, VI. 315
niſi priuilegium impetrauerint, ib.
Iudices *Hebraeorum*, *Carthaginen. et Rom. quomodo dicti?* VI. 512
Iudices *hodie non ſeliguntur, ſed ſumuntur*, VI. 527
Iudicia *publica Athenienſium* VI. 42
Iudicia *mercatoria et nautica adhibent Principes ad libertatem commerciorum tuendam.* VI. 398 ſeq.
Iudicium *lubricum Feminarum* VI. 165 ſeq.
Iudicium. *De Dominis ſubditos ſuos in iudicio ſuo conuenientibus*, VI. 553 ſeq.
Vide Dominus, Subditus, Iudex, Iuſtitiarius.
Iudicum *Romanorum religio laudatur a Tertulliano* V. 57
Iuliacenſis Dux, *quo fundamento ſibi adſeruerit ius gladium praeferendi?* VI. 124
IVLIANVS (Saluius) *vnde deriuandus?* VI. 147
quando floruerit, edictumque perpetuum compilarit? 150
eius ſtemma genealogicum Reineſiano accuratius exhibetur 149
laudatur a Spartiano 147
eius patria 146
eius praeceptor, elogia et diſcipuli 155
ex eius fragmentis patet, eum Stoicae philoſophiae fuiſſe addictum 153
eiuſdem deciſiones in iure Rom. obuiae 154
cenſor eius acerrimus Vlpius Marcellus ib.
is amicus *vocatur a Marco et Lucio, Imperatoribus* 150. 157
is latinarum Graecarumque litterarum peritiſſimus 151
in Fragmentis eius multa antiquitatis veſtigia occurrunt 152
is Soriten accuratius definiuit ib.
Proculeianae Sectae perperam eum adſcribit Hugo Donellus 156
eius obſeruatio de quinque infantibus uno partu fuſis 152
eius mors, et vbi ſepultus? 158
Filius eiuſdem nominis ib.
nepos

Digitized by Google

nepos eius cur a Commodo necatus? ibid.
eius opera 160
Iuramentum *quae cauſſae reſpuant?* VI. 26
eas oſtenderunt in primis Seraphinus a Seraphinis et Berlichius ib.
Iurans *in ſupplementum teſtis ſit in propria cauſſa* VI. 14
Iurantem *qualem eſſe deceat?* VI. 26
Iurare *manu ſexta ſeptima quid?* VI. 3
Iurare *an de credulitate poſſit?* VI. 24
Iure *commune an in cauſſis criminalibus in contumaciam poena decernatur?* VI. 66.
Iure *Colonienſe quomodo teſtari oporteat?* VI. 290
Iureconſulti *nomen maius, quam vulgo creditur eſſe, oſtenditur* V. 469
eius officium duabus partibus abſoluitur 470
Iureconſulti *quinam laudentur a Cicerone?* V. 370
eorum doctrina Reformationi praeluſit VI. 106
ICtorum *ſemidoctorum numerus cur hodie tam magnus?* V. 473
quanam re potiſſimum ſe prodant? 472
ICtos *veteres ſaepe in medium conſulere iubebant Principes* VI. 157
illorum moderatio erga diſſentientes ib.
Iureiurando *an mulier illationem dotis probare poſſit?* VI. 22
Iuri *Rom. nimium a multis ſtatuitur pretium* V. 472
Iuris *ignorantia quibus caſibus noceat?* VI. 254
Iuris *Rom. et Lubecenſ. in praeſcript. bon. vac. differentiae* VI. 244
Romani et Longobardici diſcrimen ratione tutelae maritalis VI. 194
Iuris *Sueuici et Saxonici ſimilitudo in eadem tutela* 197
Prouin. Saxon. locus inſignis de eadem materia 196
Iuris *diuerſi homines qui?* V. 243
Iuriſdictio *an fuerit Germanorum in ſeruos poteſtas?* V. 217
quotuplex ib.
quibusnam demandata apud Germanos? 218
patrimonialis cur ita dicta? 219
ea deſcribitur 205
circumſepta 221
germanicae a Rom. diſcrimen 203
academica ad quamnam ſpeciem iurisdictionis referenda? 204
Statuum imperii perperam pro patrimoniali venditatur ib.
qualis conceſſa, ex formulis, litteris inueſtiturae inſertis, iudicandum 204
omnis apud Romanos erat perſonalis 206
in Anglia nulla eſt hereditaria 207
baſſa quid? VI. 89
patrimonialis iure Rom. incognita 205
quando in Germania innoteſcere coeperit? 207
non ſolum ibi uſu recepta eſt 206 ſeq.
Hertii *et* Conringii *argumenta de eius origine examinantur* 208 ſeq.
Iurisdictionis *extraordinariae erat tutoris datio apud Rom.* VI. 79
Iurisdictio. *An locatio conductio iuriſdictionis ex principiis iuris Rom. ſit licita?* VI. 486
Quid iuriſdictio ſecundum Duarenum? 487 *et alios,* 489
Iuriſdictionis *definitio Cuiaciana,* VI. 491
Obiectiones et vindiciae, ibid. 492
Quid iuriſdictio priuata? 495
quid publica? 498
Imperium an idem ac iuriſdictio, 501
An locari potuerit iuriſdictio et imperium domeſticum? 504
Publica iuriſdictio et imperium locari non potuerunt, quod probatur ex ipſa eorum indole, 505 *et ex natura dignitatum ac magiſtratuum,* 507
Iuriſdictio *non potuit mandari nec locari,* VI. 508
Illa apud pleraſque gentes nonniſi regibus, ſummis magiſtratibus, ipſique populo competiit, 510
Idque et apud veteres Germanos obtinuit, 512
Cur mutatio paullatim facta ſit iuriſdictionis Germanicae, 513
Hodie locari poteſt, 515 *tum una cum praedio, tum ſeorſum,* 516 *ſiue in longum, ſiue in breue tempus,* 517
an etiam quae non eſt fructuoſa? 518
an et criminalis, extraordinaria et voluntaria, 519
Quis eam poſſit locare? An et conductor eam alii ſublocare poſſit, 520
Iuriſdictio: *Quis eam recte conducat?* VI. 521
Obligatio locatoris, 522 *et conductoris,* 525

Vide

Digitized by Google

Vide Locatio.
Iuriſdictio *Fonteria*, *ſeu Fundalis*, *ſeu Praediaria*, *ſeu Soluria*, VI. 558
Iuriſdictio *contentioſa* VI. 561
Iuriſprudentia *Romanis olim propria* VI. 131
Iuriſprudentia *Formularia Romanorum a viris ſapientiſſimis inuenta* V. 367
cur ea plerisque hodie videatur ridicula? V. 373
ad eam ridentium obiectiones reſpondetur 375 ſeq.
Iuriſprudentia *heurematica quid?* VI. 136
ei nauaturos operam quomodo praeparatos eſſe deceat? 474
ea quomodo differat a Politica? VI. 104
Ius *adminiſtrandi tutelam quando incipiat?* VI. 92
Ius *Albinagii quid?* VI. 282
Ius *Canonicum quid circa merces vetitas ſtatuat* V. 284
Ius *Lubecenſe a ciuili in praeſcriptionis potiſſimum termino diſcrepat* VI. 224
Ius *Ciuitatis intra quodnam tempus recuperandum iure Lubecenſi?* ibid.
Ius *Gentium quomodo differat a ciu. in eadem materia?* VI. 219. ſeq.
Ius *Germanicum non negligendum eſſe oſtenditur* VI. 510
quasnam merces vetitis adnumerat? V. 287
Veteris eiusdem iuris effectus quidam tutelae maritalis ſuperſunt etiam iis locis, vbi ius Rom. *introductum* VI. 215
Ius *Geranii* (Das Krahnen Recht) *quid?* V. 291
Ius Hageſtolziatus *quid?* VI. 283
Ius *Hamburgenſe an diſtinguat inter bona mobilia et immobilia in materia teſtamentifactionis?* VI. 286
quid Bremenſe, Dithmarſicum et Mindenſe in eodem iuris capite? 287
Ius *Lubecenſe res mobiles aeque ac immobiles anno praeſcribit* VI. 237
in materia praeſcriptionis bon. vac. ſequitur principia iur. Germ. antiqui 245
id quod demonſtratur ex iure. Longobardico et Alamannico ibid.
quomodo differat a communi iure in praeſcriptione rerum mobilium et immobilium 236. 237. 238
deſumtum ex Suſatenſi iure 225
ex eo periocha interpretatur 232. ſeq.
eiusdem aequitas 217
Ius *πρεσβυλεύσιν tribus competebat in regno Lotharingiae* VI. 119
Ius *Quiritium nauem fabricantibus conceſſum a* Claudio V. 296
Ius *Recadentiae* (Das Rückfalls-Recht) *quid? et vbi vigeat?* VI. 281
id teſtamento peruerti non poteſt ib.
Ius *Romanum in Germania receptum, alibi tutelam maritalem excluſit, alibi mutauit in curam* VI. 203. 207.
id alibi mutauit in curam ib.
id priſci olim Germanis inuiſum V. 201
id apud Germanos in ſubſidium modo receptum 202
an ignoret iuramentum de credulitate? VI. 15 24
Ius *Saxonicum quid diſponat de praeſcriptione immobilium?* VI. 239
quid Belgicum? ib.
Ius *Stapulae quid?* V. 291
Ius *Sueuicum quid praecipiat eis, qui teſtari volunt, et heredes ab inteſtato habent?* VI. 281
an exinde colligendum, extantibus cognatis extraneos heredes inſtitui non poſſe? ib.
Ius *teſtandi ante Romam conditam in Italia viguit* V. 445
Ius *vitae et necis in ſeruos Germanis aeque competebat ac Romanis* V. 215. ſeq.
quis illud dederit Romanis in liberos? V. 511
Ius regnandi gratia violare, *ait* Caeſar. VI. 5
Ius *Principis circa Commerciorum libertatem tuendam*, Exerc. xxx. per totam. VI. 366
Ius *Principis circa ciuium ſtudia*, Exerc. xxxi. per totam, VI. 411
quod ius fluit ex natura et fine ſocietatis ciuilis, 419
Idem ius exigunt ſingularum rerumpublicarum formae, 420
nec non ipſa ſtudiorum ratio, 422
Hoc ius conſiſtit 1. *in ingeniorum delectu*, 425
2. *circa ſcholas et academias*, 432
3. *circa reliquas ſocietates litterarias*, 435
4. *circa itineraria ciuium*, 436
5. *circa ſtipendia literaria et praemia diligentiae*, 438
6. *circa explorandos ciuium profectus*, 439
7. *circa ſocietates ad artes mechanicas pertinentes*, 440
8. *circa docendi diſcendique rationem praeſcribendam*, 442
9. *circa impedimenta quae artium incrementis obſtant, remouenda*

da, 411
Ius *delectum ingeniorum habendi*, VI. 425. ſeq.
eius abuſus, 429
Vide Princeps, Studia ciuium.
Ius Rom. *Quid illud de venditione fructuum futurorum?* VI. 544. ſeq.
quid ius Germ. vetus? 546
quid nouum? 547
eius iuris declaratio per Receſſ. Imp. de an. 1577. 548
Iusiurandum *omnibus gentibus vinculum adſtringendae fidei* VI. 1
quomodo vocatum ab Aegyptiis? ib.
quid Paullo Apoſtolo? 3.
quid ICto eiusdem nominis? ib.
eius vſus oſtenditur ib.
id diuiditur in voluntarium, iudiciale *et* neceſſarium 7
Species hae definiuntur, et earum denominationum redditur ratio 7. ſeq.
neceſſarium quomodo ſubdiuidatur a nonnullis? ib.
an tria genera ſint iurisiurandi? 8
id a muliere in Saxonia ſine curatore praeſtitum an valeat? VI. 211
Iusiurandum *quando a iudice decerni poſſit?* VI. 11
eius frequentia perfidiae humanae indicium 4
elegans Senecae et Aeſchyli de eo iudicium ib.
Iusiurandum *vniuerſitati delatum a quonam praeſtandum?* VI. 25
id de credulitate non praeſidium reperit in iure Rom. 15
id delatum et intra 14 *dies non praeſtitum pro deſerto habetur iure Lubecenſ.* 214
Iusiurandum *ſuppletorium an in iure Rom. praeſidium reperiat?* VI. 8
eius fundamentum an recte probetur ex fragmento Caii? 16
illud ſex conditionibus deferri poſſe, ſtatuit Mynſingerus 21
ei an locus ſit, ſi per inſtrumentum ſemiplene probatum? 10. 23
id veterum praxi repugnare, oſtenditur ex Gellio 18. ſeq.
itemque ex loco Senecae ib.
quid ſit? 8
controuerſia de eo inter DD. 9
eius vſus in foro magnus 20
in Gallia ſpeciali Regis iuſſu deferendum ib.
id an ſemper petendum? 28
id caute deferendum 22
eiusdem tres comites fingunt Canoniſtae ibid.
IVSTINIANVS *antiquitatis ſtudium commendat* V. 426
is laicis interdicit habitum ſacrum 17
IVSTINIANI *mutatio circa praeſcriptionis tempus* VI. 222
eius verba de teſtamentis V. 433
IVSTINVS Martyr: *locus eius de veſtibus Chriſtianorum* V. 3
Iuſtitiarius *quis?* VI. 521
Quid ſi turbulenter et nulliter procedat? 576
An ipſe ſententiam ferre liceat? 577
Ab eius ſententia ſemper locus eſt adpellationi 578
Vide Dominus Subditus, Iudex.
Iuuenes *Romani quando ad honores promoti?* VI. 141
IVVENTIVS CELSVS *quando vixerit?* V. 454
eius fata ibid.
is perperam vocatur IVLIVS *et* IVBENTIVS 455
vnde nomen IVVENTII *tulerit?* ib.
eius laudes ib. ſeq.
in philoſophicis Stoicus, in iuridicis Proculeianus 460
eius calliditas in coniuratione aduerſus Domitianum 461
eiuſdem ad honores gradus ib.
is bis Conſul fuit 462
eius in Conſulatu collegae ib.
ſtemma eius exhibetur 456
patris eius merita in iurisprudentiam 456. 456. 458
eius natales et ſtudia 459. ſeq.
eius Fragmenta laudantur ob puriorem latinitatem 459
eius philoſophia et profectus in iurisprudentia ib. ſeq.
is quid ſcripſerit? 464. ſeq.
IVVENTII *εὐχερὲς quis?* 464
quid notatu dignum in eius fragmentis? 465

K.

Keine Henne fliegt uber die Mauer: *paroemia haec vnde orta?* V. 356
Κυρίοι *cur dicti tutores Graeci?* VI. 171

L.

LABEO (Antiſtius) *laudatur* V. 474
quomodo ad iurispr. ſtudium ſe praeparaverit? ib.
400 *volumina ſcripſiſſe fertur* VI. 140
antiquitatum callentiſſimus habitus a Laelio Fel. V. 434

Lace-

Digitized by Google

Lacedemonii *ab Ariſtotele laudantur ob curam tenerae aetatis ciuium* VI. 77
ii ad damnandum tardiſſimi erant 36
ii confeſſos vltro pro indicatis habebant ib.
id quod illuſtratur exemplo Pauſaniae ib.
eorum teſtamentifactio liberior, quam Athenienſium erat 267
Lacernum *quid?* V. 23
Lacus, *quid de illis circa ſeruitutem?* VI. 455
eorum diſcrimen a ſtagnis, 456
dicitur Lacuna magna, ib.
eorum diſtinctio in duo genera, ib.
Lacuum *variae definitiones,* VI. 470
LAELIVS Felix *ad libros Mucii notauit* V. 429
Lamina *aurea male tributa Iacobo* 55
Land. *huius vocabuli varia notio* VI. 242
Langobardi: *apud eos ſeruus fugitiuus praeſcriptionem* 30. *annorum domino opponere poterat* VI. 228
ii in Italiam pellecti V. 281
Langſt Leib: langſt Gut: *quid ſibi velit haec paroemia?* V. 527
Lapis *a monachis Romae inuentus ſuperſtitioſe adoratur* V. 71
Lares *permarini* V. 246
eis eadem vouit L. Aemilius ib.
Laſſi *quinam?* V. 210
Latina *Eccleſia natalem Chriſti aemulatione Gentilium conſecraſſe dicitur* V. 82
Laurentia *meretrix a Tertutio heres inſtituta* V. 445
Lectulo *adfixi vbi teſtari prohibeantur?* VI. 275
Legare *vocabulum legislatorium dicitur* V. 432. ſeq.
quid veteribus denotet? ib.
Legare *olim dicebantur et ii, qui heredem inſtituebant* V. 430. 446. ſeq.
Legari *per vindicationem quaenam olim potuerint?* V. 430. ſeq.
Legari *an omnia poſſint, quae per filiumfamilias et per ſeruos adquirimus?* ibid.
Legata *relinquendi poteſtas variis legibus circumſcripta* V. 451
Legata caduca *quid erant?* VI. 243
Legata *cur dari oportuerit* verbis ciuilibus? V. 448
Legatarius heres *in marmore apud Reineſium, quid ſit?* V. 447
Legatarum *rerum dominium quando tranſeat ad legatarium?* V. 430
Legati *vnde nomen acceperint?* V. 433
ii nauibus iniuſte captis mittuntur eas repetituri V. 319
Legati *Procoſ. in prouinciis pupillis de tutoribus proſpiciebant* V. 80
Legationes *adhibent Principes ad libertatem Commerciorum tuendam,* VI. 405
Legatum *vindicationis quid?* V. 448
quid damnationis? ib.
quid per praeceptionem? ib.
quid ſinendi modo? ib.
quid caducum? VI. 248
Legatum *imperatiue erat relinquendum* V. 448
Legatum *cur ne falſa cauſſa, nec falſa demonſtratio peremerit?* V. 449
id graeca lingua ſcriptum non valebat 448
Legatum *conditionale filio relictum patri adquiri non poteſt die eius nondum cedente* V. 431
Lege *Decemuirali Pop. Rom. omnem facultatem ſuam νομοθετικὴν in quemlibet patremfamilias tranſcripſit* V. 439
Lege *Aelia Sentia manumittendi modus terminatus ab Auguſto* V. 449
Lege *Iul. Pap. Popp. cautum ne quis ſponſam decenni minorem haberet* VI. 184
quomodo haec diſpoſitio intelligenda? ibid.
Lege *Regia quid populus in principem contulerit?* V. 439
Lege *Atilia quid cautum?* VI. 78
Lege *Iulia et Titia quid cautum* VI. 79
Lege *Papiria quid?* V. 438
Leges *XII. Tab. a Graecis petiere Romani* V. 230
ſecundum eas fratribus et ſororibus nihil debebatur ex hereditate, ne quidem liberis ib.
eae collegia opificum in vſum reuocant V. 333
an maximam partem ex iure Attico deſcriptae? VI. 169
earum fragmenta qui ſeruarint? 170
eae κατ' ἐξοχὴν leges dictae 34
Leges *ciuiles cuiuſque reip. fini populique genio ſunt attemperandae* V. 480
Leges *Normannicae a quonam dictae?* V. 198
Leges *publicae a Chriſtianis ſeruabantur* V. 2
Leges *Athenienſium quinam auctores explicarint?* VI. 170
Leges *Burgundica et Wiſigothica an prorſus ex iure ciu. petitae?* VI. 192. ſeq.
Leges *Germ. de Re Nummaria ſaluberrimae.* VI. 344
Leges *variae de ſeruitutibus explicatae.* VI. 453

Leges,

Leges, *libertatem commerciorum tuendi modus*, VI. 396
Legi *Decemuirali de teſtamentifactione cur additum* SVAE REI? V. 441
— *de hoc Noodtii ſententia* ib.
Legibus *decimariis ſublatis mariti uxoribus uſumfructum bonorum immobilium legare ſolebant* V. 519
Legibus *de ſucceſſione inteſtatorum non niſi noua lege poterat derogari* V. 438
Legibus *veſtiariis cur opus fuerit Clericis Occidentalibus*, V. 16
Legis *XII. Tab. de teſtamentifactione variae lectiones* V. 432. ſeq.
— *ea quomodo ſcripta a Decemuiris?* ib.
Legis *CXX. ff. de V. S. inſcriptio et variae lectiones*, V. 226
Legis *Burgundicae verba allegantur* V. 523
Legis *Iul. de Maieſt. quae poena?* V. 336
Legis *actionum inuentores quinam?* V. 379. 383. ſeq.
Legitima: *ad eam fratribus, et ſororibus, perſona turpi inſtituta, adimplendam, noua actio inuenta* V. 259
— *quibus ea debeatur iure Rom.?* VI. 291
— *quibuſnam iure Germ.* ib.
Legitima *agnatorum tutela Graecis ſuſpecta* VI. 77
Legitimi *tutores qui iure Rom.* VI. 90
Legum *Romanarum contemtus.* V. 307
— *in eius cauſſas inquiritur* ib.
Legum *Germanicarum editores* V. 524
Legum *multitudo, quid, obſeruante Platone, innuat?* V. 378
Leib an Leib, Gut an Gut: *qualis haec paroemia?* V. 519
Lenae *et lenones ex hereditate nihil capere poterant iure Rom.* V. 248
LEO *Imp. collegia heredes inſtitui poſſe, ſanxit* V. 350. ſeq.
Leuis *notae macula quomodo diſtinguatur a turpitudine?* V. 247
— *de ea doctrina vulgaris* 256
Leuiter *notati quinam?* V. 250. 252
Leuterationes et oberleuterationes, VI. 318. 323
Lex *Aelia Sentia* V. 246
Lex *Agraria Hebraeorum quid diſpoſuerit?* VI. 265
Lex *Arcadii et Honorii circa inſignia nauium* V. 310
Lex *Atilia quando lata?* VI. 78
— *A'ξιουσι, IX. ff. ad L. Rhodiam de iactu, quid ex ea demonſtretur?* V. 271
Lex *Baiuuariorum quando et a quo compilata?* V. 524
Lex *Falcidia: quid ea cautum?* V. 451
Lex *Iulia de viceſimis hereditatum quid diſponat?* ib.
Lex *Caducaria quid?* ib.
Lex *Langobardica, in ea expreſſiora tutelae maritalis veſtigia occurrunt* VI. 104
Lex *Pap. Poppaea ad locupletandum aerarium comparata erat* V. 253
— *haec quomodo deſcribatur ab Horatio?* 235
— *quando et a quonam lata?* ib.
— *cur Iulia et Papia dicta?* 245
— *quid ea cautum?* ib.
— *poena ex hac lege* 247
Lex *Solonis de tutela nuptarum peruerſa a Sam. Petito* VI. 171
Lex *Scribonia quid circa praeſcriptionem ſeruitutum mutarit?* VI. 250
Lex *Veſtibulici ad prouinciam porrecta* V. 462
Lex *Voconia feminas hereditate excludebat* V. 451
Lex *cum prologo abſurda videtur. Senecae* V. 449
Lex *4. C. d. edendo ſemiplenae probationi aduerſatur* VI. 13
Lex *vn. C. de Caduc. toll. a Iuſtiniano abolita* V. 452
Lex *27. C. de inoff. teſt. a Triboniano interpolata* V. 215
— *longa eadem lacinia adſuta ex L. 3. C. Theodoſ. de inoff. teſt.* 216
— *eius explicatio* 228
— *an ea noui quid ſanxerit Conſtantinus M.* 230
Lex *I. Cod. de Vet. Numiſm. poteſt.* Eius *explicatio. Vid.* Differt. XXIX. per totam. VI. 329. etc.
Liber *magnus magnum malum videbatur* Callimacho VI. 255
Liberi *a matre uſufructuaria alendi elocandique* V. 546
— *ii iure Rom. ratione patris erant res, ratione aliorum perſonae* V. 441
— *ii ritu mancipationis a patre venibantur* ib.
— *ii poterant vindicari ex iure Quiritium* ibid.
Liberi *naturales, ſeu ſpurii Romae tribu non mouebantur* V. 260
Liberi *ex rapta procreati ad quem pertinuerint?* VI. 403
Liberi *mortuo patre fiebant capita libera iure Rom.* V. 440
Liberi *praecoces an macula laborent?* V. 263
Liberi *Romae adductius regebantur, quam Athenis* V. 446

Liberis non extantibus quid obtineant vxores ratione hereditatis iure Hamburg.? V. 537
Libertas non vna olim omnium V. 253
Libertas Commerciorum, VI. 392
Vide Commercium.
Libertates dandi facultas quibuſnam legibus circumſcripta? V. 452
haec in teſtamento ex XII. Tab. competebat V. 449
Libertatis fauor apud omnes gentes maximus VI. 235
Liberti apud Rom. alii ciues, alii Latini, alii dedititii V. 212
Liberti veterum Germanorum aequiparantur hodiernis ruſticis V. 217
Libertinas vxores ducere non licebat ante L. Pap. Popp. V. 245
Libertini in Germania quinam? V. 262
iis quoad ſucceſſionem aequiparantur peregrini a Friderico ib.
Libertorum apud Germanos conditio V. 212
Libri opificum an aeque priuilegiati ac codices mercatorum? V. 506
Libri decoctorum quando probent? V. 447
an creditores ex iis probationem debiti aduerſus tertium petere poſſint? ib.
Libri publici in Germania ex parte cum tabulis cenſualibus Romanorum comparari poſſunt VI. 253
illorum praeſcriptio ſecundum ius Lubecenſe ib. ſeq. et Hamburgenſe 254
quando et quamdiu quae in hos libros relata ſunt, impugnari poſſint? ib. ſeq.
Libripens in teſtamentifactione per aes et libram requirebatur V. 442
Librorum mercatorum requiſita V. 491
Licitis collegiis qui accedere potuerint? V. 346
Lictores cur Romae leuiter notati viſi? V. 261
Linea feminalia lumbis adſtringebant Orientales V. 26
quomodo vocetur ea Hebraeis et Graecis? ib.
Linea an de hodierno Ephod recte explicetur? V. 20
Liquamen ſeu Garus, quid? VI. 384
Lis inficiando quibus in cauſſis creſcat iure Rom.? VI. 50
Lites non oportet eſſe ſempiternas, at cauſſae tamen accurate cognoſcendae? VI. 300
Litterae S. VIAR. de iis nondum Sanctum exſculpunt Hiſpani V. 71
Litterae Graecae cum latinis olim eiusdem figurae V. 77
Litterarum natalitiarum origo V. 359
Litterarum Gothicarum origo V. 74
Litteras cambiales qui accepit alio loco offerendas quomodo vocetur? V. 390
Litteratae veſtes Apoſtolorum V. 66. ſeq.
quaenam litterae in iis conſpiciantur? ib.
Litteris cambialibus agnitis, an exceptioni locus? V. 388
LIVIVS; quid in eius ſtilo a nonnullis deſideretur? VI. 69
eius locus inſignis explicatur V. 436
Locatio Conductio Iuriſdictionis. Vid. Diſſert. xxxiii. per tot. VI. 486. etc.
An illa ex principiis iuris Rom. ſit licita? ib.
Locatio iurisdictionis ex iuris Germ. principiis, VI. 509. ſeq.
An regulis prudentiae ſatis conueniat haec locatio conductio? 527
Vide Iuriſdictio.
Locatoris iuriſdictionis obligatio. VI. 522
Vide Iuriſdictio.
Lombardi et Coarcini Iudaeis aequiparati V. 491
Lombards Hauſſer quid? V. 491
Longi temporis praeſcriptio quando a Romanis inuenta? VI. 222
ad quas res ea pertinuerit? ib.
ea ignota iure Lubecenſi 224
LOTHARII I. ſtirpe extincta, Lotharingia inter Germanorum et Francorum Occidentalium conſilia fluctuabat VI. 112
Lotharingia olim regnum VI. 110
Arnulfus quo iure id acceperit a Carolo Craſſo? ib.
archiducatus 120
Lotharingiae Palatinatus cur ad ſuperiorem Rhenum migrauit? VI. 118
Lotharingiae inferioris potentia VI. 122
ex ea nati Ducatus Limburgicus, et Brabantinus 223
eius Regum auctoritas in eligendo Rege Germanorum 118
Lotharingiae ſuperioris praerogatiuae VI. 124
eius nexus cum Imperio ib.
eius amplitudo et opes 121
ex ea nati primo duo Ducatus ib.
poſtea plures 121 ſeq.
Lotharingiae Duces cur Marchiſi dicti? VI. 125
eorum tituli et inſignia honoris ib.
quali archiofficio in coronatione Ottonis I. functi ſint? 117
Lotharingiae Regni Palatium quodnam?

nam? VI. 115
Lotharingiae *veteris magnitudo et nominis ratio* VI. 110
Lotharingiae *nomen cur adfectarit Dux Brabantiae?* VI. 123
Lotharingiae *familiae ſplendor* VI. 126
ea eiuſdem cum Habsburgica originis ib.
Lotharius *Imp. in fratrum regna imperium adfectauit* VI. 112
Lubecae *cur annalis praeſcriptio obtineat?* VI. 223
ibi quando exſpiret actio iniuriarum? 224
ibi quo caſu rata ſint teſtamenta reciproca inter coniuges? VI. 278
Lubecenſe *ius ex Suſatenſi deſumtum* VI. 225
eius aequitas 217
Lubecenſes *inter et Danos de commercio lites* V. 276
Lubecenſium *ſtatutorum conditores an ius Rom. ante oculos habuerint?* VI. 225
eorum priuilegia 231. ſeq.
LVCAE, *Euangeliſtae, locus de cenſu* V. 83
an per eius verba: πᾶσαν τὴν οἰκουμένην; ſola Iudaea intelligatur? ib.
queninam cenſum cum natalibus Chriſti coniungat? 86
eum conciliare ſtudet Baronius cum ſcriptoribus profanis in materia de natiuitate Chriſti 89
LVDOVICVS Pius *Germanis teſtamentifactionem a Car. M. ademtam reſtituiſſe fertur* VI. 268
eius verba de tutoribus pupillis conſtituendis 81
LVDOVICVS XIV. *Rex Galliae foedus maritimum cum ciuitatibus Hanſeaticis iniit.* V. 300
LVDOVICVS Germanicus *quaſnam prouincias vini cauſſa emerit?* VI. 110
Luminum *ſeruitus,* VI. 480
LVPI (Chriſtiani) *coniectura de palliis Epiſcopor. Orient. refutatur* V. 66
Luſatia *ſuperior: ibi maritus pro uxore poſtulaturus non indiget magiſtratus confirmatione* VI. 209
LYCVRGVS *emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuiſſe fertur* VI. 221
quoſnam e rep. proſcripſerit?
eius leges circa peregrinationes ciuium et exterorum cum his negotia V. 275
LYDVS (Io.) *an philoſophus ſemichriſtianus?* V. 183
LYNKERVS *an matri vſumfructum in bonis illegitimorum recte adſcribat?* V. 515

M.

MACARIVS, *Epiſcopus Hieroſolymitanus, veſte ſacra donatus a Conſtantino M.* V. 15
MACRINVS *Imperator quid imitatus ſit in Marco?* V. 120
Macula *leuis notae: de ea doctrina vulgaris* V. 256
qui hodie ea laborare dicantur? 257
olim latius patebat, quam nunc 258
Maculae *leuis notae effectus* V. 258
qui ea laborant ad quaſuis dignitates inhabiles cenſentur 259
quinam ea notati apud Rom.? ib.
errores Doctorum circa naturam huius maculae ib. ſeq.
eius definitio immutanda 261
ea haeret liberis praecocibus 263
quid de effectibus, quos Doctores ei tribuunt, ſentiendum? 264
reſponſum Facultatis Iuriſd. Halenſ. ad quaeſtionem hanc maculam concernentem 265
MAECIANVS (Voluſius) *ICtus, Salu. Iul. diſcipulus* VI. 155
Magiſtratus *in Germania etiam non rogati tutores conſtituunt* VI. 95
eorum tutela ſuperior non ſemper a iuriſdictione promanat. 88
ea Romae ignota initio. 77. 79
Magiſtratus *Carthagin. & Rom. quomodo vocabantur,* VI. 511
Magiſtratus *domeſtici,* VI. 570
Maiorennitas *in Germ. a curatela non ipſo iure liberat.* VI. 97
MAIORIS (Io. Dan.) *de praeſtantia numorum iudicium* V. 69
Mancipia *Chriſtiana comparare cur Iudaei prohibeantur?* V. 283
Mandati *defectus an poſſit ſuppleri iureiurando?* VI. 27
Manichaeorum *origo* V. 195
Manipulus *quid Latinis?* V. 12
quid Pontificiis? ib.
Mann-Recht *quid iure Germanico?* VI. 229
Manu ſexta ſeptimaque iurare *quid?* VI. 3
Manumiſſio: *ritus in ea obſeruandi* V. 370
formula: Hunc ego hominem liberum eſſe volo ibid.
Marcae *ſigna mercatorum* V. 309
Marchia *Brandenburgica: ibi non obtinet tutela maritalis* VI. 206
quo caſu ibi feminae curator detur? ibid.
Marchiſi *cur dicti Lotharingiae Duces?* VI. 125
MARCI, *Euangeliſtae, indumenta* V. 66

MARCI ANTONINI *libri εἰς ἑαυτὸν* V. 107
is an ſapiens praedicandus, ibid.
MARCIANVS, *cur et ſub quanam poena Barbaris arma vendi noluerit?* V. 282
Mare, *de eius dominio variae lites* V. 271
auctores de hac materia recenſentur ib. ſeq.
eius dominii effectus 273. 274
MARIANVS SCOTVS *nihil memorat de reſuſcitatione* Materni V. 37
Maritalis *tutelae effectus in Germ.* VI. 203
Mariti *poteſtas in vx. qualis in Saxonia?* VI. 210
quanta alibi? 212
eo mortuo quis tutelam viduae conſequatur in Saxonia? 196
quomodo hodie vxoris curator fiat in Saxonia? 208
Maritus *an de fructibus dotis diſponere poſſit?* V. 431
ſi de reliquis rebus vxoris diſpoſuerit, et haec res ſuas eſſe contendat, cui incumbat probatio? 431
Maritus *an non aliquando iure Rom. vxoris tutor, vel curator fuerit, quamuis non legitimus?* VI. 182
vxoris nomine in Saxonia in iudicio ſine curatorio, vel cautione de rato non admittitur VI. 207
MARSILIVS Ficinus, *philoſophus ad paganiſmum proclivior* V. 193
eius doctrina de immortalitate animae et *pactum cum* Mich. Mercato ib.
MARSILIVS de Menandrinis. *Ludouici Bau. Imp. contra Papam defenſor* VI. 105
eius ſtudia ib.
Martyrum *erae inuentores quinam?* V. 73
MASII *diſſertatio commendatur* V. 65
Mater *vſufructuaria liberos alere et elocare tenetur* V. 546
an iure Rom. poteſtate in liberos gaudeat? 514
an in ſpurios? 516
Mater *vſufructuaria ad inuentarium conficiendum tenetur* V. 541
quid in eo recenſendum? 542
Mater *an filiabus vitam monaſticam electuris dotem debeat?* V. 547
an aes alienum ſoluere teneatur? V. 545
an omnes fructus percipiat? V. 539 ſeq.
diſpoſitio iur. Lubecenſ. ea de re inconcinna Statuto Hamburgenſi 540
an ea ad cautionem obligetur? 542 ſeq.
ICti quinam id negauerint? 543
Mater *an poſſit alienare?* V. 543
an vſumfructum teſtamento relictum amittat ob ſecundas nupt.? V. 519
quo caſu non vtatur fruatur bonis liberorum? 538
quid ſi initio frugalis, ſucceſſu temporis bona abligurire ceperit? ib.
Mater *boni viri arbitratu non vtens fruens, an ſtatim vſufr. priuetur?* V. 522
Materna *poteſtas fundamentum vſusfructus, quo matres gaudent in Germ.* V. 535
MATERNI *reſuſcitatio inter fabulas referenda* V. 39
eius conditorium vbi oſtendatur? 43
is a Petro Treuirim miſſus V. 38
mortuus in itinere Petri virga paſtorali ſuſcitatus V. 39
Matresfamilias *quaenam vxores dictae?* VI. 176
Matri *vſufructuariae an rationes reddere incumbat?* V. 544. ſeq.
quo caſu ei conſtituatur vſusfructus iure ciu.? 516. ſeq.
Matronae, *oſculis et ſpe futuri matrimonii a iudice ad confeſſionem parricidii adactae exemplum* VI. 52
MAXIMI Tyrii *et aliorum, qui phyſiognomiae nihil tribuunt, argumento expendantur* V. 130 ſeq.
MAXIMILIANI I. *contentiones cum Ioanne, Danorum rege* V. 277
Mecklenburgicum *inſtrumentum torturae genus* VI. 54
Medeae *querela, quod auri adulterini ſigna dentur, non hominum* V. 115
MENENIVS Agrippa *opifices inutiles cenſet reip. Rom.* V. 332
Menſam *argentariam an ſeruus iure Iuſtinianeo exercere potuerit?* V. 487
Mentis *cum corpore arctiſſimum commercium demonſtratur* V. 130
Mercatores *honoribus adficiendos eſſe ſuadet* Xenophon V. 482
eorum aduerſariis an aeque fides habenda ac codicibus eorum? 492
an eorum libris, qui foro ceſſerunt? 494
eorum libros quales eſſe oporteat, ſi probare debeant? 491
eorum collegia duo inſtituta Romae 334. ſeq.
horum vnum Mercuriale, alterum Capitolium *audiebat* ib.
eorum codicibus veterrimo iure credebatur, ſi libri creditorum cum libris debitorum conſpirarent in expen-

Digitized by Google

expenſilatione V. 485. ſeq.
id quod probatur variis teſtimoniis ibid.
an eorum libri ſemiplene probarint, quorum negotiatio publicam cauſſam non habebat? 588
eorum priuilegiis indigni decoctores 482
Mercatura *pluribus gentibus ſuſpecta* V. 480
eam reip. prodeſſe, probatur, et ad obiectiones reſpondetur 480
cur ea priuilegiis opus habeat? 481
quinam de ea ſcripſerint? 482
feminae eam exercentes, an obligentur ſine curatoris conſenſu in Saxon.? VI. 311
eam multi e rebuſpublicis excluſerunt V. 479
id illuſtratur exemplis Hebraeorum et aliarum gentium ib.
De Mercatura *ſcriptores*, VI. 367. ſeq.
Merces *vetitae iure Canonico* V. 284
quas ad hoſtes deferre, nefas habeatur, hodie variis conuentionibus explanatum 285
quarum negotiatio inter ipſos ciues Rom. prohibita? 283
quarumnam negotiatio vetita fuerit iure Rom. ratione exterorum? 280
Merces *illicitae, ſi non a domino, ſed magiſtro nauis naui ſint impoſitae, quid iuris?* 299
Merces *licitae naui impoſitae an cum illicitis fiſco cedant?* 303
Merces *hoſti deſtinatas eſſe, unde diiudicetur?* 307
eas hoſtium eſſe proprias unde pateat? 309
earum ſi neglecta profeſſio, an ipſa nauis in commiſſum tollatur? 298
earum iure Germanico vetitarum catalogus 287
MERILLIVS (Em.) *an recte putet, feminas olim Romae non in ſcriptis teſtari potuiſſe?* VI. 278
exempla in contrarium adferuntur ibid.
METHODII *reuelationes ſunt ſuppoſititiae* V. 19
METROCLIS *ſententia de ſolida eruditione comparanda* V. 474
MICHAEAS (Propheta) *ab eo fit mentio veſtium Iudaeorum* V. 27
Milites *quinam in procinctu eſſe dicti?* V. 436
cur eorum teſtamenta rata habuerit populus tacito ſuffragio? ib.
cur excluſi collegiis? 337
anne tenuioribus quidem accedere potuerint? ib.
eorum priuilegia circa teſtamenta 435
Militia, *in ea non locus erat opificibus, niſi in re trepida* 334
Militia *veterum Rom. ſelecta non erat mercenaria* 330
Militia *forenſis ad maiora nitentibus olim magno adiumento erat.* V. 461
Militiae *emi et vendi poſſunt*, VI. 507
MINERVA *cur imperatorum numis vocetur* COMES AVG. VI. 412
MINICIORVM *ſtemma* VI. 159. ſeq.
Miniſteriales *Francorum varii generis recenſentur* 356
Minorennes *an poſſint cambiare?* V. 401. ſeq.
Minoribus *inuitis curatores dari non poterant* VI. 96
quomodo ad eos petendos adacti? ib.
Minorum *iure gauiſa collegia* V. 348
Miſſam *ſibi repertiſſe viſus eſt Peireſcius in numis Conſtantini M.* V. 71
Mitrae *Epiſcopalis antiquitas unde adferatur a Baronio?* V. 47
ea non ab Apoſtolis deriuanda 60. ſeq.
Mobilia *et immobilia ius Lubecenſe vno eodemque tempore praeſcribit* VI. 236
MODESTINVS (Herennius) *quis fuit?* VI. 70
eius libri ad Mucium V. 429
MOLINAEVS *refutatus a Deſiderio* Heraldo V. 205
Monachi *tonſura ſanctitatis famam ſibi conciliant* V. 17
ii pallium philoſophicum qua occaſione ſumſerint V. 5
Μονάρχαι dicti ſunt a Ioſepho Hebraeorum iudices, VI. 510
Moneta : *De eius reductione ad iuſtum pretium*, Exerc. XXVIIII. per totam, VI. 329. ſeq.
De re monetaria decretum a variis circulis editum; 351
Muntz-Fuſs, *de hac norma, vide ſuo loco.*
Monetae *entymologia*, VI. 412
Monetagium *quid in Normannia?* VI. 198
Monetarii, VI. 344. 346
Monimenta *antiquiora era Chriſti ſignata ſuppoſitia ſunt* V. 73
Monimentum *Ancyranum cenſus illuſtrat.* V. 83
quid in eo reprehendat Caſaubonus? 84
confirmatur a Suetonio 85
Monopolium, *eius origo*, VI. 378.
Morbus *Herculeus comitia olim vitiabat*

hat V. 369
Mores *veteres Germanie ſenſim ſenſimque exoleuerunt* V. 202
Mors *corporis de ea euitanda conſilium iniens Anglus quidam* V. 112
Mortis *cauſſa donatio inter pactum et vltimam voluntatem fluctuat*. VI. 213
Motus *corporis a loco ad locum a mente determinatus quo ordine fiat?* V. 122. ſeq.
Mucianae *cautionis inuentor quis?* V. 427
MVCIVS (Q.) Scaeuola *non confundendus cum illo cui* Auguris *nomen eſt* V. 427
eius honores ib.
occiſus a Damaſippo *quodam* ib.
quomodo vocatus a Velleio Paterc. *et* Cic. ib.
eius domus totius ciuitatis oraculum ibid.
inter eius diſcipulos et Cicero *erat* ib.
is ſcripſit libros XVIII. *iur. ciu.* ib.
an ſint iidem cum libro ὅρων, 428
eius libros commentario illuſtrauerunt Ser. Sulpicius, Laelius Felix *et* Herennius Modeſtinus 429
is Caii Aquillii Galli praeceptor VI. 133
is laudatur ob inſignem eruditionem VI. 134
Muciorum *ſtemma genealogicum* ib.
Mulier *an iureiurando illationem dotis probare poſſit?* VI. 22
Mulier *in Gallia teſtatura auctoritate mariti opus habet*. VI. 214
Mulier *in poteſtatem mariti redacta capite minuebatur*. VI. 169
Mulier *ſui iuris, quae non in manum conuenerat, in quorum tutela fuerit?* VI. 177
quid ſi filiafamilias eſſet? VI. 178
Mulier *in Saxonia fundum alienare nequit ob vſumfr. marito competentem* VI. 210
ei condictionem indeb. concedunt Dd. ſi ſe inconſulto marito obligarit VI. 212
Mulieres *in iuſto connubio viuentes, vel in manum conuenerant, vel in matrimonium iure Rom.* VI. 176
cur in teſtamentis teſtes eſſe nequeant? V. 444
Mulieres *Germanicae maritos ſuos, in bello conſtitutos, ſequebantur* V. 533
eae iure Germ. vet. confeſſione ſua ſibi haut nocebant V. 47
Mulieres *Chriſtianae ſapienter viuebant* V. 168
Mulieres *Atticae nihil, ſiue in iudicio, ſiue extra illud valide agebant, inconſulto tutore* VI. 171
teſtimonia auctorum adferuntur ib.
eae legari poterant iure Attico 173
exemplum Demoſthenis vxorem ſuam Aphobo legantis ib.
earum tutela quando ad Archontem redierit? ib.
eae in legitima virorum ſuorum tutela erant VI. 167
Mulierum *ſeruili amore baccbantium poena* V. 254
Mulieres *quae in manum non conuenerant, auctore tutore heredes ſcribere poterant* V. 440
Mulieres *in ſcenam prodeuntes infamia notabantur* V. 287
Mulieres *corpore quaeſtum facientes matronalem habitum deponere cogebantur* V. 251
Mundeburdi *qui apud* Francos? VI. 81
Mundium *tutelam ſignificabat vet.* Germ. Pop. ib.
Municipales *quaedam ciuitates in* Germania *iure conſtituendi tutores gaudent* VI. 88
unde ipſis haec facultas competat? ib.
Munimenta, *ad libertatem commerciorum utilia*, VI. 403
Muntz-Fuſs, *norma circa monetam*, VI. 355
ea attemperanda auri argentique pretio. 356
Ob diuerſitatem pretii norma haec aliquoties mutata 360
Qua rite conſtituta cogitandum eſt de ſurrogato, 364
Munz-valuation, VI. 345
Landmunzen, Heckemunzen, 351. 361. 363
Muntze brechen, 354
Muſagetes, *quid ſignificet et cuius cognomen ſuit*, VI. 414. 434
Mutuum: *formulae, quibus ex eo agentes vtebantur Romani* V. 379 ſeq.
ex eo conuenti quo caſu creditoribus vincti traditi per leges XII. Tab. VI. 34
MYNSINGERVS *quot conditiones deſideret ad delationem iurisiur. ſupplet.?* VI. 21
quaſnam cauſſas id reſpuere doceat? VI. 26
Myſteria *Chriſtianorum ſacratiſſima* V. 168
Myſterium *an quaeſiuerint antiqui in veſtibus ſacris?* V. 16

NAI.

Digitized by Google

N.

NAITONVS *Pictorum rex; epiſtolae a Ceolfrido, Abbate, ad eum ſcriptae fit mentio.* V. 32
is Clericos in coronam tondi iubet. ib.
Naſiraeorum *mores circa tonſuram* V. 33 ſeq.
Natalis CHRISTI: *quantum temporis inter eum et obitum Herodis M. interceſſerit?* V. 81
eum eſſe VIII. Kalend. Ianuarii, ſtatuit Eccleſia Occidentalis ib.
an ex hiſtoria cenſuum, Auguſti et Praeſidum Syriae poſſit illuſtrari? 83
Natiuitatis CHRISTI *era cur hodienum tam obſcura?* V. 72
Naue *capta an merces licitae una cum illicitis in commiſſum cadant?* V. 303
id quidam ex iure Rom. adfirmant ib.
a nauibus imperantium bellicis, cui praeda cedat? 310
publicata, an ſcapha eximatur? 299
fiſco addicta ſub haſta omnia venduntur 316
quis hoc caſu protimiſeos iure gaudeat? ib.
Nauem *communi nomine qui refecit, eam in ſolidum obtinet* V. 296
ad eam reficiendam qui credidit pecuniam, praelationis iure gaudet ib.
Naues *hoſtium, ſi merces amicorum contineant, quid iuris?* V. 304
Naues *amicorum, ſi hoſtium mercibus ſint onuſtae, quid tum?* ibid.
Naves *hodie, quamuis magna earum priuilegia, ſaepe ob merces vetitas capiuntur, et pro commiſſo tenentur* V. 298.
Naues *quae reuerentiae ſigna ſibi inuicem hodie exhibent, non ignorarunt Romani* V. 290
Naues *a fiſco occupatae* Priſen *vocantur* V. 294
hinc loquendi mos: vor gute Priſen erklaren ibid.
Naues *captae an ſtatim in commiſſum cadant?* V. 314
Naui *impoſitas res hoſtium eſſe, unde poſſit cognoſci?* V. 307
Nauibus *iniuſte captis, quomodo procedendum?* V. 319
Nauium *et nautarum permulta priuilegia in iure Rom.* V. 296
Nauium *pro commiſſo occupatarum pretium an ab adſecuratoribus reſtituendum?* V. 317
Nauium *hoſtilium ſignum* die Flagge V. 310
Nautica *gens* indomita *dicitur apud Euripid.* V. 314. ſeq.
Nazaretha: *ibi non erant ſacerdotes* V. 53
Negotiandi *ius dare ac adimere quibuſdam Princeps poteſt,* VI. 577
Negotiatio *qualium mercium iure* Rom. *vetita fuerit ratione exterorum?* V. 280. ſeq.
Negotiationis *collybiſticae hodiernae rigor.* V. 388
ea Romanis fuit ignota. 387
NERATIVS Marcellus *quomodo* Celſi *collega dici poſſit?* V. 462
Neruii *mercatores ad ſe excurrere, cur non paſſi ſint* V. 480
populus ciſrhenanus 275
NICETA Paphlago: *ab eo excogitatum pallium Iacobi* V. 48
Nicotianam *herbam an hoſtibus ſubminiſtrare liceat?* V. 286
Nimbus *capitibus Imperatorum adpictus* V. 62
Nobiles *Germ. pupillis in pagis ſuis tutores conſtituunt* VI. 89
eorum iuriſdictio patrimonialis non a principibus in eos eſt translata V. 208
Nobilium *Romanorum ſtudia* VI. 134. ſeq.
Nomen *in delectibus militum ac cenſibus, boni ominis cauſſa primum eloquutum* VI. 147
NOODT (Ger.) *laudatus* V. 441
NORISII (Henrici) *merita in ſtudium numiſmaticum* V. 72
Normanni *origine Germani* VI. 82
Noui *operis nunciatio iactu lapilli peragebatur* V. 371
Nuditas *hominis velanda ob pudorem naturalem* V. 2
Nullitatis *querela,* VI. 317
NVMA *regnum oblatum reſpuens, quomodo ad id ſuſpiciendum fuerit admonitus?* V. 320
is opificibus quaeſtum permiſit, eorumque collegia inſtituit 324
quot collegia inſtituerit? 324. ſeq.
quid eum mouerit ad eiuſmodi corpora ſtabilienda? 329
Numi *Regis* Agrippae *quam plurimi extant, quid in eis conſpiciatur?* V. 79. ſeq.
Numi *neceſſitas,* VI. 330
De Numorum valore conſeruando 332
De Numis Principum non detrectandis, 334
Quinam dicantur diſtrahere Numos? 335
Poena eorum qui probum nummum reiecerint, 339
Numi: *de improbis Numis reiiciendis,*

Digitized by Google

dis, VI. 341
Rom. iudicium de Numorum bonitate, 342
In magnis Imperiis Principum a ſubditis non reiiciendi, 343
An idem in Germania ſeruetur? Leges Germ. de re numaria, 344
Saepe Numi in Germania ad iuſtum pretium reducendi, 545
Numorum emendatio et reductio ad iuſtum pretium requirit morbi cognitionem, 353
Statuenda norma der Muntz-Fuſs vocata, 355. Vide ſupra hanc vocem
Cur Minerua in Numis Imp. vocetur Comes Aug. 412
De Numi inuentione egregius Salmaſii locus, VI. 532
Vide Moneta.
Numinis celebratio a ratione non abhorret V. 176
Numiſmatum medii aeui delineatores recenſentur V. 75
Numorum praeſtantia et auctoritas oſtenditur. V. 69
eorum vſus in Hiſt. Eccleſ. 70
in eis explicandis ſaepe ineptiunt Pontificii ib. ſeq.
in primis Hiſpani et Galli ib. ſeq.
Numularii argentariorum priuilegio gauiſi V. 488
Numus Bracteatus Bernardi, Ducis Saxoniae V. 75
Numus Herodis Antipae deſcribitur V. 77
ἐθνάρχης abſoluitur ibid.
antiquitas eius patet ex littera L. pro Δ. poſita V. 77
ex eo demonſtratur auſpicium regni Herodis 78
Numus Theodoſii non habitum ſacerdotalem, ſed conſularem exhibet V. 62. 71
Numus quidam Conſtantini M. ſuppoſititius V. 74
Nundinae quibus exercere prohibitae ab Imperatoribus Honorio et Theodoſio? V. 283
Nuptiae an patriam poteſtatem finiuerint iure Rom.? VI. 178
de iis nihil cautum Legibus XII. Tab. V. 379
ritus antiqui, quibus contractae ib.
Nuptiae ſecundae Romanis odio dignae V. 517
Natus an ſufficiat ad confeſſionem in criminalibus? VI. 59

O.

Obligatio correalis qua ratione vitiet cambium? V. 408
Obligatio cambialis ſolis ex litteris naſcitur V. 395
Obligationes et actiones a Iudaeo aduerſus Chriſtianum emere prohibitum V. 288
Octroyen quid? VI. 397
Oculatum teſtem plus, quam decem auritos valere, dicunt Pragmatici VI. 15
Ominis mali obnunciatio teſtamenta olim irrita faciebat V. 444
Omophorium inter Iacobi indumenta a quibuſnam referatur? V. 47 ſeq.
De Omophorio Nicetae Paphlagonis et Syncelli, fabulae. V. 57
Ὀμόλογοι Graeci vocabant naues conſociatas V. 312
Oneris ferendi ſeruitus, VI. 462
Opifices: an eorum codicibus priuilegium adplicandum, quod mercatorum libris tributum? V. 506
ii Francorum temporibus non alii erant, quam ſerui 354
ii ignobiliores habiti apud Aegyptios et Lacedaemonios 323
iis quaeſtum permiſit Numa 324
eorum conditio Romae ſemper parum honorifica fuit 334
quo caſu iis in militia locus? ib.
Opificia: circa ea magna mutatio accidit Saec. XI. V. 355
ea addiſcere cur quorumdam opificum filiis nefas fuerit? V. 360
Opificia olim nulla erant Germanis V. 353
ea cur olim non permiſſa? 321. 336
Opus nouum nunciatum quid facto opus fuerit? V. 371
Orarium vox recentior V. 12
id ferre non oportere miniſtrum, ſtatuit Concil. Laodicenum 15
Ordinatione politica de an. 1675. quid caueatur ratione tutelae? V. 87
Ordines ſacri a leuis notae macula laborantibus ſuſcipi nequeunt V. 250
Orientales tria veſtimenta geſtabant V. 26
veſtimenta haec recenſentur ib. ſeq.
ORIGENES in Chriſtianae religionis principiis inſtituit Iuliam Mammeam V. 168
ORIGENIS teſtimonium non pertinet ad habitum ſacrum noui teſtamenti V. 19
Ὅρος quid ICtis? V. 428
Ὤρα: particulam hanc cum latitudine ſumendam in interpretando Lucae textu, nonnulli putant V. 91
OTTO

OTTO M. in *diplomatibus quibuſdam ſe Regem Lotharienſium et Francigenum vocat* VI. 111
OTTONIS *Bauari factum quid probet ratione iuriſdictionis patrimonialis?* V. 208

P.

PACII (Iul.) *lectio* L. CXX. *de Verb. ſign. omnium optimum* V. 426
Pacta, *ne naues vna cum mercibus fiſco vindicentur* V. 302
qualia Hiſpanorum et Belgarum ib.
it. Gallorum et ciuitatum Hanſeaticarum 303
Luſitanorum et Belgarum ibid.
Pacta *ſucceſſoria cur non permiſſa apud Rom.?* V. 438
Pacti *ſuper delicto priuata infamia notantur a Praetore* VI. 63
Paedonomon *quem vocarint Spartiani?* VI. 77.
Paganae *ſuperſtitionis decrementum* V. 166
Pagani *philoſophi qua ratione ad veritatem Chriſtianam peruenerint?* V. 167
Paganos *ſacerdotes quis ad ſemichriſtianam philoſophandi methodum ſit cohortatus?* V. 166
PAGI (Ant.) *induſtria in ſtudio numiſmatico laudatur* V. 72
Palatia *plura olim erant in ſingulis regnis, quae recenſuit Mabillonius* VI. 113
Palatinatus *Lotharingiae cur ad ſuperiorem Rhenum migrarit?* VI. 118
Palatinorum *Comitum ad Rhenum ſedes* VI. 117
Pallium *linteum* Iacobo *tribuitur ex cerebro* Hegeſippi V. 55
id ad denique primorum Chriſtianorum pertinebat V. 7
Pallium *Tertulliani: an recte in eo quaerant Chriſtianorum habitum?* V. 5. ſeq.
id veſtis Graecorum 3
cur habitus ſacer *vocetur?* 7
Pallium *philoſophicum: priuatus ob id ſacerdotio Euſtathius Ep. Sebaſtenorum.* V. 16
Pallor *non ſemper timiditatis ſignum* V. 121
Pannorum *genera quaenam prohibita iure Germ.?* V. 288
Papa *quibus artibus imperium in orbem Chriſtianum ſibi vindicauerit?* VI. 102. ſeq.
eius infallibilitas in dubium vocata a Io. Seneca, Praepoſito Halberſtadienſi 104
cur is a baculo paſtorali abſtinere dicatur? V. 41
origo huius fabulae ib. ſeq.
Brouweri ea de re argumenta 42. ſeq.
Paraphernalium *bonorum adminiſtratio iure vet. non niſi ex pacto ad maritum pertinebat* VI. 185
Paraphernalium *bonorum vſumfr. ignorant iura Rom.* VI. 201
Parentum *vitium in quantum liberos leui nota adſperſerit apud Rom.?* V. 260
Paroemia: Die Aemter vnd Zuuffte muſſen ſo reine ſeyn, als wenn ſie eine Taube geleſen hatte, *vnde nata?* V. 359
Parthi *et alii populi perdomiti* V. 6
Partiarius legatarius *quis dicatur?* V. 447
Paſſeporti *oſtendendi magiſtris nauium* V. 300
formula eiuſmodi paſſeporti ib.
Patauinitas *ſtilo Liuii haerere dicitur* VI. 69
Pater *an liberos exheredare, vel praeterire potuerit ap. Rom.?* V. 434
an ei legatum, filio ſub conditione, quum annorum 14. factus fuerit relictum, hocque intra pubertatem mortuo, adquiratur? V. 430. ſeq.
Paterfamilias *quiſque apud Romanos familiae ſuae iudex* V. 433. ſeq.
is vxori, quae in manum conuenerat, teſtamento tutorem recte conſtituebat V. 450
quis dicatur in iure Rom.? 439
Patria *poteſtas Rom. an reuiuiſcat iure poſtliminii?* VI. 179
haec nuptiis non finiebatur 178
Patrimonialis *iuriſdictio fundo inhaerens ad quosuis ſucceſſores tranſit.* V. 204
haec ad ſolos ruſticos pertinet ib.
PAVLVS *Apoſtolus quomodo tonſus fuerit?* V. 32
an ei pallium ſacerdotale recte tribuatur? V. 63
PAVLVS *Ap. quid de eius tonſura ſentiendum?* ib. ſeq.
locus eius illuſtratur V. 450
PAVLVS, *ICtus: locus eius de ſilentio reorum quomodo explicandus?* VI. 65
Paupertas *mentis ſoror* VI. 438
PAVSANIAS *ob conſilia de opprimenda patria condemnatus* VI. 37
quodnam mortis genus ſubierit? ib.
is interrogatus, cur nefas exiſtimetur Lacedaemone, vllam priſcarum legem refigere, quid reſponderit? V. 470
Peculia, Caſtrenſe *et* quaſi Caſtrenſe *ſeparata habebant filiifamilias a rationibus paternis* V. 431

Digitized by Google

illius origo V. 513
eis inuentis adqueſtui patris per liberos derogatum ib.
Pecunia *quid in iure denotet?* V. 440
Pecuniam ſcribere *et* reſcribere *quid ſit, explicatur* V. 487
Pecuniam *in mare proiiciebat* Crates VI. 49
De Pecunia *in caſum, ſi cauſſa ceciderint, ab adpellantibus, aliiſque, ſententias impugnantibus deponenda,* Exercit. XXVIII. per totam VI. 299 ſeq.
Conſilium agendi de pecunia ſuccumbentiae, 306
eius origo, 307 ſeq.
eam, deficiente lege vel conſuetudine, exigere non poſſunt iudices, 315 *niſi impetrato priuilegio,* ib.
Ea exigitur tum ab adpellantibus, tum ab alio remedio vtentibus, 316 ſeq.
Pecunia *an a ſingulis deponenda, pluribus ſententiam impugnantibus?* VI. 319
quando deponenda? 323
Victor hanc repetit, 324 *et amittit victus.* 325
Cuinam cedat pecunia illa, ſi pro commiſſa habeatur, 327
Pecuniae *neceſſitas,* 330 *et requiſita,* VI. 331
Pecuniariae *cauſſae: in iis ſerui contra dominum interrogari poſſunt per Conſt.* Seueri *et* Antonini VI. 18
Pedibus *nudis, vel ſoleis an Chriſtiani inambularint?* V. 8
Pedorum *ſacerdotalium antiquitas* V. 40
PEIRESCIVS *caſtigatus a* Sponio V. 71
Perduellium *filii nihil ex hereditate capere poſſunt* V. 451
Peregrini *quoad ſucceſſionem aequiparantur libertinis a Frederico.* V. 262
ii alicubi in Germ. teſtari prohibentur VI. 282
ii hoſtes *vocantur in antiquitate* 222
Perfidorum *et inquietorum inceſſus* V. 152 ſeq.
Peribolaeum *ſumentes condemnat canon, in Synodo Gangrenſi conditus* V. 16
Περιάπτων [?] *vſus Chriſtianis diſſuadetur* V. 8
Περονητὶς [?] *quid Graecis?* V. 26
Periuria *cur tam frequentia?* VI. 4. ſeq.
Periurium *iudicis, quo rei confeſſionem, ſpe impunitatis falſo oſtenſa, elicuit, an excuſandum?* VI. 53
Permutatio *pecuniae localis an Romanis fuerit ignota?* V. 387
ea duplici modo fieri poteſt 389
Perſonas *turpes ex hereditate capere vetuit Lex Pap. Poppaea* V. 245
quales iſtae? V. 247
Πέταλον [?] *recte explicetur* bractea aurea? V. 58
Petere *tutores quid?* VI. 94
cur ipſi pupilli hoc non potuerint? ib. ſeq.
PETRVS, Apoſtolus, *quonam indumento inceſſerit?* V. 27
quomodo veſtitus fuerit ex mente Pontificiorum? 29
imagini eius corona triplex adpingitur a Io. Palatio ibid.
eum tonſum ſiſtunt Pontificii ib.
qua ratione tonſus fuerit? 30
eius tonſura negatur ex duplici fundamento? 34
tonſus dicitur in honorem Chriſti; de eius tonſura auctores ib.
ei fruſtra adſcribitur baculus paſtoralis 35. 39
eum Romae fuiſſe, ex nummo Neronis fingunt Pontificii 72
an gladio cinctus iter fecerit? 43
Pfal-oder Zaun Gerichte *opponitur* den Straſſen-Gerichten V. 221
vbi occurrat? ib.
an poſſeſſor huius iurisdictionis teneatur edere titulum? ibid.
vtrum cumulatiue, an priuatiue data intelligatur? ib.
PHAEDRVS, *quid in eius ſtilo reprehendat* Scioppius? VI. 69
φελόνης *et* φαιλόνιον *quid?* V. 63
PHILIPPVS *Tetrarcha, ex eius imperii chronotaxi demonſtratur tempus, quo Herodes Antipas regnare coepit* V. 79
PHILOSOPHI *quidam Chriſtiani falſae ſapientiae characterem prae ſe ferunt* V. 107
Philoſophi *veteres ethnici ad Chriſtianorum caſtra tranſgreſſi, ad ſacra munera euehebantur* V. 15
Philoſophi *ſemichriſtiani qui?* V. 158
in quot claſſes diuidantur? ib. et 174
Philoſophi *chriſtiani quidam ad paganiſmum procliuiores recenſentur* V. 193. 194
Philoſophia *viam munit ad religionem chriſtianam* V. 156
eius abuſus 158
Philoſophia *Ariſtotelica et Scholaſtica in permultis nihil facit ad ſapientiam* V. 107
quaenam eius pulcherrima pars ex mente Euphratis, philoſophi eximii V. 471
Philoſophia *Platonica praecipue a primis*

Digitized by Google

nis Chriſtianis exculta V. 15
Philoſophicus *habitus non erat ſacerdotalis* V. 15
Phyſiognomia *an ars futilis et fundamento deſtituta?* V. 129
Pici Mirandulae et aliorum ea de re opiniones expenduntur ib.
Piae *cauſſae: iis in quibusdam Germ. locis aliquid relinquendum ex teſtamento* VI. 291
Picti *a finibus Romanae prouinciae excluduntur* V. 6
Pignus *quomodo conſtitutum ſollemniter?* V. 371
Pileati *ſi lecticam ſequerentur, Romani bonori ducebant* V. 449
PLATO, *eius humeros incuruos imitabantur* V. 120
PLATONIS *character falſae ſapientiae* V. 102
iocoſae eius ſophiſticas definitiones ib.
is ſanctiſſimum depoſitum *vocat pupillos* VI. 74
quid de praeſcriptionis tempore praeceperit? VI. 222
eius dialogus, quem Sophiſtam *inſcripſit* V. 101
eius κριτήριον explicauit Themiſtius ib.
Platonicorum *idea de anima* V. 106
PLOTINI *ſtudiorum ratio* V. 177
PLVTARCHI *obſeruatio de teſtamentis* V. 435
an is philoſophus ſemichriſtianus? fuerit? 192
Poena *cum gente hoſtili negotiantium* V. 293
Poena *collegiorum illicitorum ex Lege Iul. de Maieſt.* V. 345
Poena *hoſti, deditioni proximo neceſſaria ſubminiſtrantium quae* V. 292
Poenam *nemini praecipitanter infligendam monet Seneca* VI. 50
Poenitudo, *quid?* VI. 326
Politices *ſtudium a Clericis ſummo odio proſequutum* VI. 103
Pollizza *quid?* V. 318
Polonia: *ibi ſeruorum et libertorum fere eadem conditio, quae olim in Germania* V. 215
Πολυμαθείας *laus adſectatur a ſophiſtis* V. 103
eo pertinet locus Plauti ibid.
POLYCRATIS *locus de bractea aurea explicatur* V. 59
Polypolium *unde?* VI. 378
POMPONIVS (Sex.) *quando floruerit?* V. 429
POMPONII *libri* XXXIX. *ad Mucium* ib.
quo ordine in iis explicarit materias iuris? ib.
Ponderatores, *ſeu* zygoſtatae, VI. 343
Pondus *quid?* VI. 353
Pontifex *Romanus habitum ſacerdotalem reiicit* V. 18
Pontificii *Apoſtolis veſtes ſacerdotales tribuunt* V. 25 ſeq.
quinam agnoſcant nouitatem habitus ſacerdotalis? 21
eorum in numis explicandis ineptiae 71
eorum argumenta ratione originis habitus Clericalis 18 ſeq.
Pontificum *Rom. teſtimonia an aliquid probent intuitu habitus ſacerdotalis?* ib.
Pontus Euxinus, *ἄξεινος, id eſt, inhoſpitalis, a veteribus dictus,* VI. 373
Populus *Rom. quid Lege Regia in Principem contulerit?* V. 439
PORPHYRIVS *Chriſtianis parentibus natus ad paganam ſuperſtitionem tranſibat* V. 179
ſublimioris philoſophiae ſtudioſus ib.
eius praeceptores recenſentur ib.
eius doctrina de anima 180
PORTAE (Io. Baptiſt.) *vultuum hominum cum animantium lineamentis comparatio* V. 118.
an ex ea aliquid certi colligi poſſit de moribus hominum? ib.
Poſſe *in iure ciu. ſaepe vſurpatur pro* oportere, debere, cogi. VI. 185
Poſſeſſio *naturalis: ab ea omne dominium incipit* V. 273
Poſſeſſionem *bon. olim dabat ex teſtamento Praetor* V. 443 ſeq.
Poteſtas *patria an nuptiis finita fuerit iure Rom.?* VI. 178
Tholoſani ſententia refellitur ib.
Poteſtas *parentum in liberos Germanis quoque* tutela *dicta* V. 538.
Poteſtas *mariti in vx. iure Germ. an diuerſae fuerit a tutela?* VI. 190
Poteſtas *materna genuinum fundamentum vſusfructus materni in Germ. recepti* V. 532
Poteſtas *mariti in ux. quanta in Saxonia?* VI. 210
Poteſtas *iure Rom. matri in liberos non competit* V. 514
an in ſpurios? 515
Praecoces *liberi an macula laborent?* V. 257. 268
Praeda *cui cedat, ſi naues captae a nauibus imperantium bellicis?* V. 310
cui, ſi naues priuatae auctoritate publica naues ceperint? V. 311 ſeq.
Praediales *ſeruitutes quomodo conſtitui poſſint inter viuos?* V. 430

Digitized by Google

Praediorum *ſeruitutes perpetuas cauſas habere debent*, VI. 476
Praefectura *vrbana Praefectusae Prae-torianae preferebatur* VI. 156
Praefectus *vrbi tutores conſtituebat ſecundum ſuam iurisdictionem* VI. 79
Praelegatum *an accipere poſſit heres?* V. 447
Praemia *diligentiae in literis*, VI. 438 *Vide* Stipendia.
Praerogatiuae *Ducatuum, qui ex regnis nati ſunt* VI. 113
Praeſcriptio: *ea vſae integrae gentes* VI. 218
id illuſtratur exemplo Hebraeorum et Lacedaemeniorum VI. 218
Praeſcriptio *iur. gentium explicata a Grotio et aliis* VI. 218 ſeq.
quatenus ſit iur. ciu.? ib.
an iusi nat. et gent. contraria ſit? 219
quomodo vitiet cambium? V. 442
Praeſcriptio *annalis cur Lubecae obtineat?* VI. 223
Praeſcriptio *ſeptennis actionem perimit ex cambiis propriis* V. 400
Praeſcriptio *annalis ſecundum iut Lubecenſe an iniqua?* VI. 240
Praeſcriptio *annalis de forma aedificiorum* VI. 249
Praeſcriptio *annalis in dote ſecundum ius Lubecenſe* VI. 250
comparatio huius iuris et Romani 251
Praeſcriptio *interrupta an cuiquam proſit?* VI. 234
an vindicationi ſeruorum obſtet iure ciu.? 226
Praeſcriptio *longi temporis an proſit ſeruo, qui furtum ſui ipſius fecit?* VI. 227
Praeſcriptio *qua ſe homines proprii in vrbibus tuentur, ex priuilegio eſt* VI. 230
Preſcriptio *longi temporis quando a Romanis inuenta?* VI. 222
ea ignota iure Lubec. 223
Praeſcriptionis *aequitas* VI. 219
eius tempus a quo momento currat iure Lubec.? 241
apud gentes non vnum idemque 221
eius fini cuiusque reip. adcommodandum 222
Praeſcriptionis *tempus in emporiis breuius eſſe debet* VI. 223
Praeſentans *quis vocetur in cambio?* V. 390
Praeſidem Graeci *ἡγεμόνα vocabant* V. 89
Praeſides *Syriae tempore nati Chriſti exhibentur tabula chronologica* V. 87. ſeq.
Praeſtigiatoribus *ſimiles cenſentur ſophiſtae* V. 103
Praetextatus *Conſul miratus Damaſum quid dixerit?* V. 22
Praetores *ipſi non numquam Prouincialium tutelam ſuſcipiebant* VI. 78
Praetores *tutelares tutores dabant ex conſtitutione D. Marci* VI. 79
Praetorii *teſtamenti requiſita* V. 443. ſeq.
Praetoris *formula in petitione vindiciarum* V. 372
Praetoris *tuitio*, VI. 473. 474. 479
Presbyterorum *et Diaconorum habitus Saec. III.* V. 15
an pallium iis fuerit proprium? 6
Principes *ſuprema tutela gaudent. ap. Germ.* VI. 79. ſeq.
eorum cauſſae ad comitia referebantur V. 218
ICtos veteres ſaepe in medium conſulere iubebant VI. 157
horum moderatio erga diſſentientes ibid.
ii minoribus hodie curatores etiam inuitis conſtituunt VI. 96
Principes *Germaniae ſuprema pupillorum tutela inueſtiti ab Imperatoribus* VI. 83
Principis *ius circa exportandas merces e regione* V. 274
Principis *ius circa Commerciorum libertatem tuendam*. Vid. Diſſert. xxx. per totam VI. 367. etc.
Princeps *negotiandi ius dare ac adimere poteſt*, 377 *definire quae res in commercio eſſe debeant*, 379 *et ipſis commerciis certum modum praeſcribere*, 380
Quid commerciorum libertas a Principe tuenda? 392
illius eſt eam tueri, 394
quibus modis hoc facere poſſit? 396. 397. 398. 400. 403. 405 406 407. 409
Principis *ius circa ciuium ſtudia*, Exerc. xxxi. per totam, VI. 411. ſeq.
Quid huic iuri obiici poſſit? 417
Hoc ius fluit ex natura et fine ſocietatis ciuilis, 419
Exempla Principum hoc iure ſuo cum laude vtentium 423
An Princeps prohibere poſſit, quominus omnes promiſcue animum ad litterarum ſtudia adpellant, 428
abuſus huius iuris. 429
Per quos Principem hunc delectum habere deceat? 430
Idem ius Principis ſeſe exſerit circa ſcholas et academias, 432
Vindiciae huius iuris aduerſus canoni-

Digitized by Google

noviſtas. 434
Felicitas reipublicae, in qua hoc iure ſuo rite vtitur princeps, 445
Vide Ius, et Studia ciuium.
Principum ſupremae tutelae in Germ. effectus eſt vſusfr. in bonis vaſallorum VI. 99
huius tutelae indoles VI. 85
Schilteri error circa hanc materiam ib.
Principum tutela iam temporibus Ludouici Pii nota fuit: VI. 81
Priſe: Das Schiff iſt vor gute Priſe erklaret: quaenam loquutio? V. 294. ſeq.
Priuilegia mercatorum cur non ex iure communi deducenda? V. 483
Priuilegia collegiorum V. 348
illuſtrantur ex marmore vetuſto ib.
cur ea mercaturae concedenda? V. 481
Priuilegia multa nauibus et nautis conceſſa iure Rom. V. 296
quibuſnam iure nouiſſimo fruantur? 297
Priuilegia, quaſi privae leges vocantur, VI. 397
haec ſunt libertatem commerciorum tuendi modus, ib.
Priuilegium codicum mercatorum manauit in varia ſtatuta Ital. V. 490
an iuri antiquo aduerſetur? 485
Probare parum, et nihil, iuridice ſynonyma VI. 13
probare et credere ſibi inuicem opponuntur ibid.
Probaſſe quomodo quis dicatur? VI. 32
Probatio ſemiplena non debet eſſe eliſa, ſi iuriiurando locus eſſe debet VI. 27
Probatio ex libris mercatorum quonam praeſcriptionis tempore elidatur per ſtatuta Veneta? V. 490
Probationem ſemiplenam ignorat ius Rom. VI. 9
ea petenda a teſte rei conſcio 24
Accurſii argumentum in contrarium videtur a Cuiacio 10
Probationum inopia an idem ac probatio ſemiplena? VI. 17
Probationum in conflictu an pronunciandum ſit pro reo? VI. 19
PROCAS Albanorum rex, V. 445
in Procinctu facta teſtamenta cur Populus rata habuerit? V. 436. ſeq.
PROCOPIVS an Chriſtianis potius, quam gentilibus adnumerandus? V. 185. 186
Procurator mandati defectus an iureiurando ſupplere poſſit? VI. 27
Procuratores quod confeſſi, quibus conditionibus poſſit reuocari? VI. 47
Profectio in n… mo Septimii Seu. Imp. Aug. Felix vocatur VI. 109
Propenſiones humanae, et earum ſigna varia V. 115
Plutarchi locus huc ſpectans 116
earum characteres ib.
Propolium, eius noxietas, VI. 378
Proprius homo: in eius vindicatione praeſcriptio annalis obtinet iure Lubec. VI. 226
PROSPERIS (M. Ant. de) philoſophia minus ſobria V. 194
cynica eius viuendi ratio a quo deſcribatur? ibid.
PROTAGORAS ſophiſta famoſus V. 100
Proteſtatione omiſſa cambium vitiatur V. 416
quid, ſi id culpa notarii manducariiue factum? ibid.
Prouerbium: Ω᾽ γραῦκὸς ἐπιθέτης, quid ſibi velit? V. 5
Prouinciae Germaniae, quae olim ſub Francis regnatae ſunt, reliquis dignitate praecelluerunt. VI. 113
Prouinciae vini cauſſa exemtae a Ludouico Germ. VI. 110
Prouincialis habitus V. 2
Prouincialium inſcriptionibus quid indulgendum? V. 84
Pruſſiae Regis conſtitutio noua tutelaris VI. 81
Prytanea a Sigonio deſcripta, VI. 307
a Iul. Polluce et Suida. ibid.
Ψάλις, forceps ad abradendum numi circulum, VI. 341
Pſeudo-Eruditi ſecundum Cebetem exitio proximi V. 98
Puberes an vbique in Germania teſtari poſſint? VI. 279. ſeq.
Pubertate cur tutela non ipſo iure finiatur apud Germ.? V. 97
Publica teſtamenta cur paſſim in Germania condere oporteat? VI. 287.
PVBLICIA: an cum ea Cicero in matrimonio tamquam uxor vixerit? VI. 182
Pudicitiae laudem ſortiuntur Germani a Tacito V. 263
Pudor naturalis nuditatem hominis tectam vult V. 2. ſeq.
Puellae Romanae tenerae admodum aetatis deſpondebantur VI. 183
Pueri olim vſque ad annum ſeptimum non tondebantur V. 25
Puerorum Alexandrinorum cirri cur detonſi a Diodoro? ib.
Pueros decennes teſtari patiebantur Wiſigothi VI. 279
Pupillaris ſubſtitutio aeque ac vulgaris ex XII. Tab. eſt. V. 447
l. 1. pr. ff. de vulg. et pup. ſubſtit. an ob-

an obſtet? ib.
Pupilli *quomodo vocentur a* Platone? *VI.* 75
Schrifftſaeſſige *qui dicantur in Saxonia?* *VI.* 88
Pupillis *in prouinciis, ſi eorum facultates non magnae, quis tutores conſtituerit?* *VI.* 79
eis omnes fere gentes tutoribus proſpexiſſe, oſtenditur 75
Pupillorum *cura Imperatoribus in inaugurationis ſacris commendata* *VI.* 83
Pupillos *non deſtitui aliorum praeſidio, reip. intereſſe dicitur* *V.* 75
Seuero Imp. hoc curae cordique fuit ib.
Pupillus *tutores petere iure Rom. non poterat* *VI.* 95
PYTHAGORAS. *eius philoſophia laudatur* *V.* 125
quid fecerit, antequam aliquem in diſciplinam receperit? ib.
Aſtraeum quomodo explorauerit? *V.* 126
Cylonem Crotoniatam in diſciplinam ſuam recipere non vult ib.

Q.

QVadrangula *veſtis quid?* *V.* 27
Quaeſtum *corpore facere iis non permittebat* Tiberius, *quorum pater aut maritus Eques Rom. fuerat* V. 251
Querela *inofficioſi* *V.* 231
vbi inſtituenda? 233
quibusnam detur? 232
eius effectus ib.
quid circa eam mutatum a Iuſtiniano? ib.
eius origo ib.
quando olim locum habuerit contra teſtamentum fraternum? *V.* 240
an Conſtantinus M. noui quid circa eam inuexerit? *V.* 243
Querela *inofficioſae donationis, et dotis* *V.* 258
Querela *inofficioſi an hodie locum habeat, ſpuriis inſtitutis heredibus?* *V.* 264
Querela *Nullitatis, quid?* *VI.* 317
Qui haec ſentitis, in hanc partem, qui alia omnia, in illam partem ite, qua ſentitis: *formulae huius explicatio* *V.* 368
QVINCTILIVS VARVS. *ſub eius imperio ius Rom. Germanis maxime inuiſum erat* *V.* 201
Quiritium *ius nauem fabricantibus conceſſum a Claudio* *V.* 206
Quod bonum, fauſtum, felix, fortunatum ac ſalutare ſit: *quaenam haec formula?* *V.* 368

R.

RAbulae: *in eos inuehitur* *V.* 473
Ratiocinandi *facultatem haut neceſſariam hominibus putat* Cotta *V.* 97
Rationes: *ad eas reddendas quando tutores coegerint iudices Rom.?* *VI.* 86
eae reddendae quotannis a tutoribus in Germania 96
et quomodo? 98
Rationes *defuncti: in bonis eius inuentae an probent debitam quantitatem?* *VI.* 23
an eiusdem teſtamentum? ib.
ad eas reddendas an obſtricta ſit mater vſufructuaria? *V.* 544
eae a tutoribus Rom. durante tutela exigi non poterant *V.* 98
Rationis *abuſus hominibus noxius* *V.* 97
Rauch-Huhn: *eius variae denominationes* *V.* 220
erat penſio annua ib.
Receſſu *Imp. de an.* 1529. *quid cautum ratione matris vſufructuariae?* *V.* 543
Reciproca *teſtamenta quo caſu Lubecae rata inter coniuges?* *VI.* 279
Redite in viam: *quaenam formula?* *V.* 372
Reditui (Renten) *ſi irredimibiles, aequiparantur immobilibus iure Lubecenſi* *VI.* 241
Den Referenten, *quid?* *VI.* 327
Reformationi *ICtorum doctrina anſam dedit* *VI.* 106
Reges *ſub clientela Caeſarum Rom. imperantes cenſum vniuerſalem recuſare non poterant* *V.* 83
Reges *Perſarum, Medorum, Macedonum, iuri dicundo etiam vacant* *VI.* 511
Regia *Lege populus Rom. omne ius in principem conferebat.* *V.* 439
Regulae *iuris vbi dicantur vitiari?* *V.* 399
Regum *apud Germanos poteſtas in iudicando* V. 218
Relegati *qui dicti?* V. 433
Religio *Diuina habitu philoſophorum vindicari dicitur* V. 7
Religio *Chriſtiana: ad eam viam muniit Philoſophia* V. 156
eius incrementa 157
quando perſequutiones eius ceſſauerint? 25
ea ſtatus ciuilis praeſidium 2
Religio *iudicis: ad eam quoque pertinet, ne perire quidem volentes innoxios damnare* VI. 43
Religionem *iudicum Rom. laudat* Tertul-

tullianus VI. 57
Religionis *iudicantium exemplum* VI. 33
quid ad eam pertineat? ib.
Vlpiani locus egregius huc ſpectat ib.
Religionis *Chriſtianae vindices qui?* V. 2
Remedia *ſemichriſtianiſmo philoſophico opponenda oſtenduntur* V. 198
Remiſſa, *vel* Remeſſa, *quia in cambio?* V. 389
Reorum *confeſſioni multum tribuendum* VI. 30
ea tamen ſaepe fallit 31
id quod illuſtratur exemplis ib. ſeq.
an valeat, ſi ex taedio vitae orta? 52
an, ſi ſpe impunitatis? 53
an, ſi ex metu tormentorum? ib. ſeq.
Reparatio *Adpellationum, quid ſecundum veteres?* VI. 304
Repetitio *promiſſi in cambiis proprus ſuperuacua* V. 397
Repreſſaliae *non numquam decernuntur, nauibus captis* V. 319
Repreſſaliae, *quando adhibeantur a Principibus* VI. 407 ſeq.
Requiſita *confeſſionis validae* VI. 44 ſeq.
Requiſita *vſusfructus materni* V. 535 ſeq.
Requiſita *confeſſionis in criminalibus* VI. 51 ſeq.
Res *mancipi: mulieres auctoritate tutoris alienabant* VI. 175
Res tuas tibi habeto: *formula diuortii ap.* Rom. V. 371
Reſcriptum *Caracallae* de probationibus. VI. 12
Reſcriptum Diocletiani *et* Maximiani: *an ex eo probandum ſit iuisiurandi ſuppletorii fundamentum?* VI. 17
Reſtitutio *in integrum apud Romanos*, V. 403
Reuerentiae *ſigna, quae naues hodie, ſibi obuiam factae, adhibent, an Romani ignorarint?* V. 290
Reum *in ſe falſo confeſſum; ſi adpareret, an nihilominus condemnarint veteres?* VI. 35. ſeq.
Reus: *an pro eo pronunciandum ſit in conflictu probationum?* VI. 19. ſeq.
Rhetorum *ſcholae floruere* Romae V. 335
Rhodi *quae olim fuerit laus, refert* Strabo VI. 117
Rhodiorum *cura pro pupillis laudatur* VI. 77
Ritus *teſtandi per aes et libram a quo inuentus?* V. 442
la Robe de l'ennemi confiſque celle de l'ami: *paroemia haec vbi locum habere dicatur?* V. 303
in negatiuam verſa 304
ROBERTVS (Annaeus) *exemplum refert hominis ex confeſſione ſua ad mortem innocenter damnati* VI. 31
Rochetto *quid Italis?* V. 20
Le Roi perd la cauſe par ſon ſeul ſuffrage. VI. 568
Roma *patria maior* V. 445
Romae *quo tempore floruerint teſtamenta?* V. 445
Romae *quaenam res venire non potuerint?* V. 280
Romanae *Eccleſiae curiaeque naeui detecti a Guil.* Budaeo VI. 106
Romanenſibus *quid iniungat habitum ſacerdotalem antiquiſſimum?* V. 9. ſeq.
Romani *cur tam breue praeſcriptionis tempus ſtatuerint?* VI. 222
ii bella non niſi auſpicato adminiſtrabant V. 436
Romani *nobiliſſimi iuriſprudentiam ciu. olim* in latenti retinere cogitabant, *vt ait* Pomponius VI. 131
cur ii collegiorum numerum auxerint? V. 335
cur ii pacta ſucceſſoria non admiſerint? V. 338
ii Athenienſibus tutelam non debent VI. 169
id probatur per omnes ſpecies tutelae ib. ſeq.
cur ii noluerint vxores in maritorum tutela eſſe? 167
ii initio legum multitudinem abhorrebant V. 378
eis locale vel traiectitium cambium non ignotum 387
eorum iuuenes quando ad honores promoti? VI. 141
ii tutelam initio magiſtratibus non demandabant VI. 77
poſtea id factum in vrbe per L. Atiliam VI. 78
deinde in prouinciis per L. Iuliam et Titiam ibid.
Romani *rituum et formularum ſollemnium ſtudioſiſſimi* V. 368
ii quonam veſtium genere vſi? V. 2
eos leges de confeſſis ad criminalia, produxiſſe, conſtat ex ſententia M. Catonis Vticenſis VI. 35
Romanorum *familiarum confuſio* VI. 147
Romanorum *militia ſelecta erat, non mercenaria* V. 330
eorum victoriae praeſcriptionis alioquin breue tempus in longius mutarunt VI. 222
eorum ritus in indicendo bello V. 369
Romanorum *ciuium domi ſuae maieſtas oſtenditur* V. 433
eorum poteſtatem in ſeruos quis cohibue-

bibuerit? V. 213
Romanorum *iudicum religio laudata a Tertulliano* VI. 57
ROMVLVS *patribus ius vitae et necis in liberos conceſſit* V. 511
is opificia olim non permiſit V. 322
et cur? ib.
quem finem habuerit in cuſtodienda rep. Rom.? ibid.
RVOTGERVS *: eius narrationi de baculo* Petri *plurima fides habenda* V. 40

S.

SAbini *a Romanis ad incitas redacti* V. 329
Sacerdotalem *habitum reiecit ipſe Pontifex* V. 13
Sacerdotes *an Apoſtoli proprie ſic dicti?* V. 59
Sacerdotes *trium priorum Saeculorum quomodo ſe diſtinxerint a laicis?* V. 11
Sacerdotibus λειτουργοῦσιν *aditus ad Sancta patuis* V. 56
Sacerdotibus *chriſtianis indumenta ſacra V. T. tribuuntur* συνεκδοχικῶς V. 61
Sacra Romanorum *priuata, ſi in alium transferenda, id Pontificum auctoritate fieri oportebat ante L. Papiriam* V. 438
in Sacris paternis eſſe, *quid?* V. 515
SALMASIVS *et* Alixius *quid demonſtrarint de pallio* Tertulliani? V. 6
SALMASIVS *et* Caue *quando* Tertullianum *pallium ſumſiſſe, ſtatuant?* ib.
SALVIA *gens Romae celeberrima, unde orta* VI. 147
eius nomen auſpicatum ib.
SALVIVS IVLIANVS *an ex* Saluia *gente deriuandus?* ib.
SALVII, *quos leges Romanae memorant, an agnati* Saluii Iuliani? ib.
SANCTORII, *Medici Patauini, experimentum curioſum* V. 130
Sanctum *Sanctorum cur non ingreſſus Iacobus* V. 54
Sapiens *an dicendus, qui multa nouit?* V. 106
Sapientia *cum eruditione ſaepe confunditur* ib.
Sapientia *vera in doctrina chriſtiana docetur* ib.
Sapientiae *verae falſaeque characteres probe attendendi* V. 98
vtriuſque characteres praecipui 77. 101
eius characteres qui dederunt, in pleriſque parum accurati V. 105
Sapientiae *verae definitio* 106
obiectum V. 107
Saxonia: *quid ibi poſſit vxor ſine curatore in rebus iudicialibus?* VI. 213
extra Electoralem vſusfructus materni varia veſtigia deprehenduntur VI. 531
ibi viri de rebus expeditoriis diſponere non poſſunt VI. 287
Saxonia *ſub quonam regni formam induerit?* VI. 113
quomodo ibi fiat maritus vxoris curator? VI. 208
quomodo aliis locis? 209
in Electorali olim vſusfructus maternus erat receptus V. 528
Saxonicae *mulieres de* gerada, VI. 287
Saxonici *Dd. negant, maritum vxoris nomine in iudicio eſſe admittendum, priuſquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit* VI. 207
Saxonicum *ius quid de praeſcriptione immobilium ſtatuat?* VI. 239
quid Belgicum? ibid.
Scalarii *qui?* V. 326
Scepticiſmus *ad quid perducat homines?* V. 111
Schatz der Welt, *libellus de Metallis*, VI. 362.
Schiffe: Die aufgebrachten reclamiren *quid?* V. 319
SCHILTERVS *tutelam mariti in vxorem iure Rom. obtinuiſſe, an recte probet ex loco* Ciceronis? VI. 167. ſeq.
SCHNEIDEWINVS *ad iusiurandum refert* ſuppletorium, purgatorium *et* in litem VI. 7
Schola *Chriſtianorum Alexandrina* V. 170
ea Doctores quosnam habuerit? ib.
doctrinae in ea propoſitae ibid.
Schola *Ammonii Saccae* V. 171
Scholae *Chriſtianorum frequentatae a paganis* V. 169
Scholae *circa eas et Academias Principis officium*, VI. 432
Scholaſtici *an veri ſapientes?* V. 112. ſeq.
Scholaſticorum *quaeſtiones ridiculae* V. 112
eorum ſententia de antiquo habitu ſacerdotali V. 10
it. Canoniſtarum ib.
Scribere *et* reſcribere pecuniam *quid?* V. 487
Scriptura *argentarii iure Rom. plenam fidem habebat* ib.
cambium ea contrahi negantes refelluntur V. 305 ſeq.
Scriptura *priuata qui probat, ſibi deberi, an ad iusiur. ſupplet. admittendus?* VI. 23

Sectae *ſtudium quo abducat homines?* V. 197
Seelen-Gerathe: *quinam codicilli ita dicti, et quam neceſſariae fuerint eiuſmodi donationes medio aeuo?* VI. 270
SEMECA (Io.) *praepoſitus Halberſtadienſis* VI. 104
is ius Rom. ſub Azone didicerat ib.
is Papae decimas exigenti reſtitit ib.
Semichriſtiani *philoſophi qui?* V. 158
Semichriſtianiſmo *nihil perniicioſius* ib.
Semichriſtianiſmi *Cauſſae* V. 195 ſeq.
Semichriſtianiſmo *philoſophico quaenam remedia opponenda?* V. 198 ſeq.
Semiplena *probatio non debet eſſe eliſa, ſi ad iusiurandum ſuppletorium deueniendum* VI. 27
ea a teſte rei conſcio petenda 24
an ex iure Rom.? 9. ſeq.
quid Accurſius ad hanc quaeſtionem? ib.
Senatusconſulto *collegia omnia, praeter antiqua fuerunt abolita* V. 337
Senatusconſultum *Apronianum quid indulſerit municipiis?* V. 350
illud deincept extenſum ad collegia ib.
SCtum Tertallianum. *ex eo vocatur mulier ingenua ad hereditatem luctuoſam* VI. 178
SCtum *Venetum de cambiis* V. 388
SCtum *in re trepida factum quid contineat?* V. 376
SENECA: *quid ei vera ſapientia?* V. 109
eius distinctio vocabulorum officium, beneficium et miniſterium V. 232
locus eius egregius de actionibus humanis 113
eiusdem de diuerſitate formae hominis 116
quid ei abſurdum videatur in lege? 449
locus eius inſignis de poena non ſtatim exſequenda VI. 50
Sententia *condemnatoria an ſemper opus ſit in criminalibus?* VI. 41
Separatio *vim renunciationis habere dicitur iure Hamburgenſi* V. 537
SEPTIMIVS Seu. *Imp. in eius numo profectio* AVG. FELIX *vocatur* VI. 109
Sericum *regno exportare vetat rex Galliae* V. 275
Serui *Romanis erant res mancipi* V. 449
an omnia per eos adquiſita legari poſſint? 430
an omnibus plane collegiis excluſi apud Rom.? 346
in Germania an olim duorum generum? V. 200 ſeq.
Serui *apud vet. Germ. ſoli vacabant rebus conficiendis* V. 354
quando contra dominum interrogari poſſint iure Rom.? VI. 18
Seruilis *conditionis quaenam poſt tempora Taciti in Germania facies?* V. 216
Seruitia *tota manumittebant Romani* V. 449
Seruitutes *praediales inter viuos per ſtipulationem conſtitui poſſunt* V. 430
Seruitutum *praeſcriptionis tempus quodnam, ſublata L. Scriboniana?* VI. 290
De cauſſa ſeruitutum perpetua, Exerc. XXXII. per totam, VI. 448 ſeq.
Doctrinae de ſeruitutibus ſubtilitas, 449
Conceptus ſeruitutis ſecundum principia rectae rationis, 451
Seruitus *perſonalis et realis,* VI. 451
Seruitutum *conceptus,* ibid.
De cauſſa ſeruitutum perpetua locus I. PAVLLI, 453. *locus alter, eiuſdem,* 455. *locus* 3. VLPIANI, 457 *locus* 4. POMPONII, 458
Obſeruationes ex his iureconſultorum teſtimoniis; ibid. ſeq.
De cauſſa ſeruitutum perpetua ſententia Io. Superioris 460
Duareni, Cuiacii *aliorum excuſſa,* 462
Donelli *et* Noodtii *explicatio,* 463
Interpretatio M. Aur. Galuani *expenſa,* 465
Hypotheſis Huberi, 466
Schilteri *ſententia,* 468
De Seruitutum *cauſſa perpetua Iudicium Thomaſii,* VI. 471
Perpetuitas cauſſae ſemper fuit inter adfectiones ſeruitutum praedialium, 474
De quibuſnam ſeruitutibus diſceptatum fuerit, an cauſſam perpetuam habeant? 479
Regulae de cauſſa ſeruitutum perpetua, 479
Regularum iſtarum adplicatio ad l. 28. D. ſeru. praed. vrb. 480
nec non ad ſeruitutem fumi immittendi, et aquae hauſtus e ciſterna, 482 *et aquae rota e flumine tollendae, vel e caſtello ducendae,* 483
Seruitutem *locare nemo poteſt,* VI. 516
Seruo *an menſam argentariam exercere licuerit iure Iuſtinianeo?* V. 487
Seruorum *vindicationi an iure ciu. obſtet praeſcriptio?* VI. 226
Seruorum *Romanorum diuerſa officia* V. 210
Seruorum *Germanorum conditio* ib.

eorum numerus quando creuerit? 211
Seruum *primitiuum ſe occidiſſe, metu ad dominum reuertendi, memorat Vlpianus* VI. 52
Seruum *necare olim impune erat* V. 216
Seruus *qui praeſcriptione liber factus an a praeſtatione aeſtimationis liberetur per praeſcriptionem iur. Lubecenſ.* VI. 34
an ciuis Rom. *factus, ſi nomen ſuum in tabulas cenſuales, iuſſu domini contuliſſet?* VI. 233.
Seruus *fugitiuus apud Langobardos domino preſcriptionem. 30 annorum opponere poterat* VI. 228
Seruus *fugitiuus an in ciuitatibus tutum perfugium habuerit?* ib.
SEVERVS *perperam cognominatur* Salu. Iul. VI. 147 ſeq.
SEVERVS *Imperator: eius conſuetudo cum Chriſtiano quodam* Proculus Torpacion *dicto* V. 169
eius verba de religione quomodo interpretetur Wiſſenbachius? VI. 33
Sibyllinae *ſortes: ob eas euulgatas pereundum erat* M. Aquillio Gallo VI. 133
Signa *humanarum propenſionum* V. 115
Signa *confeſſionis in criminalibus qualia eſſe debeant?* VI. 59
an nutus ſufficiat? ib.
Signa *mercatorum* marcae *vocantur* V. 309
Silentium: *an ex eo colligi poſſit confeſſio?* VI. 65
SIMPLICIVS *cur a* Bona *Cardinali in Chriſtianorum numerum referatur?* V. 183
Simulatorum *et crudelium inceſſus* V. 152 ſeq.
Slaui *non tam gentis, quam ſeruitutis nomen* V. 216
Societas pares aut accipere, aut facere *dicitur* VI. 191
Societates *Chriſtianorum exprobratae a gentilibus* V. 3
Socii *pro fratribus habentur* VI. 191
SOCRATES *primus characteres verae falſaeque ſapientiae detexit* V. 98 ſeq.
rationes quae eum ad id mouerint? 99
SOCRATES *nihil ſcripto conſignauit* V. 99
quid de eius ſcriptis ſeruatum? ib.
is ſophiſtarum iactantiam inſectatus eſt ibid.
is quaeſtionibus eorum ignorantiam eliciebat ib.
is ab Apolline Delphico ſapientiſſimus iudicatus, quid reſponderit ib.
locus eius lepidus de ſophiſtis 100
eius diſſertationem recenſuit Xenophon. ib.
interrogatus, an ſapientes putaret eos, quid ſcirent, quid agere oporteat, his contraria facerent, quid reſponderit? ib.
an voluntatis emendationem ex emendatione intellectus recte deriuet? ib.
is a diſcipulis nullam mercedem accipiebat 101
eius gibbus imitatus 120
Soleae *Atticae Chriſtianis commendantur* V. 8
iis vtebantur prouinciales plerique in Oriente ib.
SOLON *curam pupillorum demandauerat Archontibus* VI. 77
is teſtamentifactionem indulſit Athenienſibus VI. 265
eius leges circa exportationem mercium V. 275
Sophiſtae: *quid facturi opus fuerit eorum diſciplinae ſe tradituro?* V. 101
eorum ridicula diſtinctio inter finem externum et internum 104
Sorites: *eam accuratius definiuit* Salu. Iul. *ICtus* VI. 152
SOTERIS *Papae leges de veſtimentis ſacris a monialibus non tangendis* V. 18
SPARTIANVS *laudat* Saluium Iulianum VI. 147
Speculatoris Saxon. *obſeruatio de comitibus Palatinis in Ducatibus, qui ex regnis nati ſunt* VI. 113
Spirae *quando floruerit collegium Senatorium?* V. 356
Spoletana *quaedam inſcriptio ſuppoſititia* V. 75
Sponſam *decenni minorem habere non licebat per L. Iul. et Pap.* VI. 185
Spurii *in quibuſdam Germ. locis prohibentur teſtari* VI. 283
ii leuis notae macula laborant, V. 257
an ad iniur. ſint admittendi? VI. 23
an in poteſtate matris ſint? V. 516
ii cur non ad opificia admittantur? V. 350
iis inſtitutis an hodie querelae inofficioſi locus ſit? V. 264
Statua *Principis: pro ſeruis, qui ad eam confugerant, aeſtimatio erat praeſtanda ex decreto* Antonini Pii VI. 235
Statua *aurea a Gorgia Leontino ex quaeſtu ſuo ſibi ipſi erecta* V. 102
Statuae *mercuriales* (Zoll-Stangen) V. 293
Status *ciuilis in religione Chriſtiana conditio* V. 2.
Statuta *an valeant, quibus teſtandi facultate interdicitur ciuibus?* VI. 272
Statuti *Lubecenſis de vſucapione immobilium*

Digitized by Google

bilium interpretatio VI. 241
Statutorum *contortas interpretationes peperit regula*, ea ita eſſe interpretanda, vt a iure communi quam minime exorbitent VI. 281
Stemma *genealogicum Henrici, Comitis Palat. Lotharing.* VI. 115
Stemma *Salu. Iuliani, Reineſiano accuratius exhibetur* VI. 149
STEPHANI *epiſtola de veſtimentis ſacris* V. 18
Stephanus *interpres Baſilicῶν* VI. 8
Stipendia *litteraria*, VI. 438
Vide Praemia.
Stipulatio: *per eam ſeruitutes praediales inter viuos conſtitui poſſunt* V. 430
STRABO *mentionem facit veſtium Aſſyriorum* V. 27
de laude Rhodi, VI. 117
STRACCHA *mercatorum codicibus plus iuſto tribuit* V. 503
STRYCKIVS *cauſſas, quae iusiurandum non admittunt in regulas redegit* VI. 27
eius verba de teſtamentis. VI. 298
Studia ciuium: *De iure Principis circa illa*, Exerc. XXXI. per totam, VI. 411 ſeq.
Qualia ſtudia hic intelligantur? 412
Huius vocis origo, ib.
Studiorum *rationem ius Principis exigit*. VI. 442
Hoc ius conſiſtit primum in ingeniorum delectu, VI. 425
An Princeps prohibere poſſit, quominus omnes promiſcue animum ad litterarum ſtudia adpellant, 428
Per quos Principem hunc delectum habere deceat, 430
Stultos *quos ſcriptura ſ. dicat?* V. 109
Subditus: *De Dominis ſubditos ſuos in iudicio ſuo conuenientibus*, VI. 553. ſeq.
Teſtimonia de conſuetudine ſubditos in iudicio ſuo conueniendi in vniuerſa Germania recepta, 554. *in primis in Saxonia, Ducatu Magdeburgico et Principatu Hennebergico*, 555 *nec non in Marchia, terris Pomeranicis et Holſatia*, 556 *in Weſtphalia, Alſatia et Germania ſuperiore*, 557 *denique in Italia, Gallia et Lotharingia*, 558
Huic conſuetudini obſtare videtur 1. *recta ratio*, 559. 2 *ius Rom. quod tantum voluntariae iurisdictionis actus in cauſſa propria explicari patitur*. 560
Non autem iurisdictionem contentioſam. 561
Quam late apud Romanos patuerit haec prohibitio, 562
An quidam textus iuris Romani huic conſuetudini faueant? 564
An a Principe argumentum duci poſſit ad reliquos Dominos? 567
Quae iurisdictio nec iuri naturae repugnat, 568 *nec iuri ciuili*, 569
Eius origo a ſtatu ſubditorum ſeruili, et herili dominorum poteſtate repetenda. 570
Cur et ceſſante paſſim ſeruili ruſticorum conditione, haec conſuetudo permanſerit? 571
Vide Dominus, Iudex, Iuſtitiarius.
Subſtitutionem *pupillarem viri docti negant ex XII. Tab. eſſe* VI. 448
Subſtitutionum *controuerſiis quantum ſe lucratum eſſe glorietur* Baldus? *VI.* 298
Alberici Roſciatis *ſententia de hoc iuris capite* ib.
Subtilitas *doctrinae de ſeruitutibus*, *VI.* 440
rius cauſſa et definitio, 450
Subucula, *veſtium genus, quo lautiores vtebantur* *V.* 27
Succeſſoria *pacta cur non permiſſa fuerint ap. Rom.?* *V.* 438
Succumbentiae *pecunia, quid?* *V.* 306 ſeq.
Huius ſuccumbentiae vſus, natura et indoles 314 ſeq.
Vide Pecunia.
Succumbenz-Gelder, *depoſitio pecuniae*, VI. 309
Suffetes *apud Carthaginienſes, qui?* *VI.* 511
Suffragandi *iure Romae gaudebant collegia* *V.* 336
SVLPICIVS (Seruius) Caii Aquillii Galli *diſcipulus* *VI.* 140
is inſtinctu Q. Mucii aetate prouectior ad iuris ſtudium ſe contulit ibid.
is laudatur a Cicerone ib.
is ſententias pleraſque ex Aquillii libris in ſuos tranſtulit ib.
is eloquentia magna erat ib.
is quomodo, memorante Cicerone, ſtudiorum ſuorum rationem inierit? *V.* 475
SVLPICIVS (Seru.) *Commentariis illuſtrauit Mucii Libros* *V.* 428
Σύμπλοιαν *Graeci vocabant naues conſociatas*. *V.* 312
Suppletorium *iusiurandum an in iure ciu. praeſidium reperiat?* *VI.* 9
id qui adfirmarent, negarintue? ib.
Supplicatio *quid apud Romanos?* *VI.* 303
Supplicia *damnatorum in* 30. *dies differri iubet* Theodoſius *VI.* 50
Supremae *tutelae definitio* *VI.* 86

Surdi *et muti confeſſio qualis?* *VI.* 60
an efficax eſſe poſſit? 61
an hi rerum moralium intelligentiam ſibi adquirere poſſint? 62
Surrogatum *quando locum habere debeat?* *VI.* 364
Sybaritae *gens olim voluptuoſiſſima et ſuperbiſſima* V. 124
de eorum faſtu adagium: Sybaritae per plateas ib.
Sycophantae *quem in finem conſtituti a Solone?* V. 275
Syluaeducenſes *conſuetudines*. VI. 226
SYLVESTER, *Papa, quamdiu* Romanae *Eccl. praefuerit?* V. 22
SYNESIVS *Epiſcopus urbis Ptolemaidis* V. 186
eius religio eclectica ib.
ex hymnis eius quid colligendum? 188
Synodus *Gangrenſis condemnat periholaeum ſumentes* V. 16
Syriae *Praeſides, qui tempore nati Chriſti fuerunt, exhibentur tabula chronologica* V. 87

T.

TAbernariorum concitator *L. Sergius vocatus a Cic.* V. 336
Tabulae XII. *an maximam partem ex iure Attico deſumtae?* VI. 169 ſeq.
in eas omnes mores patrios migraſſe ait Dionyſ. Halic. V. 418
Tabulae *Cenſuales diu ſuperſtites* V. 90
ſi ſeruus nomen in eas coniuliſſet, iuſſu domini, liber fiebat VI. 233
Tacens *in iudicio pro fatente habetur* *VI.* 65
is neganti in iure aequiparatur ib.
TACITVS *teſtis eſt, ſeruos vet. Germ. conficiendis rebus neceſſariis vacaſſe* V. 354
eius locus de teſtamentis Germanorum varie interpretatus VI. 268
eius locus de Germ. vet. ſeruis explicatur V. 210
eius locus de libertis apud Germ. 211. ſeq.
eius locus de Germ. poteſtate in ſeruos an recte explicetur ab Alexandro ab Alexandro? V. 213
an poſt eius tempora ſeruilis conditio in Germ. imminuta fuerit? *V.* 216
Talmudici *quibus vocabulis pallium et tunicam exprimant?* *V.* 27
TARTVTIVS *Laurentiam meretricem heredem inſtituit* *V.* 445
quomodo haec inſtitutio explicanda? ib.
TASSILO, *Boiorum dux maieſtatis reus condemnatur* *VI.* 38
Telearchus *quis?* *VI.* 432
Telonarii *qui?* *VI.* 403
Temperamenta *Sanguineum, Cholericum, Melancholicum et Phlegmaticum deſcribantur* *V.* 133 ſeq.
eorum diuerſitas unde? 133
eorum mixtura et propenſiones, 135
Templum *quodnam Iudaei, Chriſto reſpondentes intellexerint?* *V.* 82
Zorobabelis cur eos intellexiſſe non credibile ſit? ib.
Materni ubi eius veſtigia ſuperſint? 43
Tempus *genuinum de compilatione libelli* Tertulliani V. 6
TENZELLII *delineatio de monumento Hippolyti commendatur* V. 15
Θεσπεσίων *oraculorum quis impugnarit?* *V.* 163
TERENTIVS (Clemens) *ICtus* Saluii Iuliani *diſcipulus* *VI.* 155
TERTVLLIANVS *iudicum Rom. religionem laudat* *VI.* 57
eius commentarius de pallio *an primum operum ſuorum?* *V.* 5
eiuſdem locus de cenſu examinatur *V.* 90
is laudatur *VI.* 34
an ſtatim pallium ſumſerit, ſimul ac Chriſtianis? V. 6
quando is Presbyter factus videatur? 7
eius locus de veſtibus Chriſtianorum 2
is videtur a plebe Carthaginienſi ob pallium 6
TERTVLLIANVS (Q. Septimius Florens) *ICtus* *VI.* 147
Teſſera *amiſſa quo caſu inutile fiat cambium?* *V.* 415
Teſtamenta *per vet. iur. principia priuata auctoritate condi non poterant* *V.* 435
ea iuri, quod vel ſcriptum, vel non ſcriptum, comparantur 435
Teſtamenta *nuncupatiua quomodo Lubecae facere oporteat?* *VI.* 290
Teſtamenta *publica cur in quibuſdam Germ. prouinciis fieri oporteat?* 289
ea condendi modus apud Romanos *V.* 372
quando ea in Germania condi coeperint? *VI.* 246
Teſtamenta endo procinctu *facta qualia fuerint?* *V.* 436 ſeq.
cur ita dicta, oſtendit Theophilus ib.
Teſtamenta *alicubi non valent, niſi ad piam*

piam cauſſam, vel reip. aliquid relictum VI. 291
cur ea in comitiis calatis facta? V. 434
ea cauſſae litium eſſe dicuntur VI. 298
Strykii *verba huc pertinent* ib.
Teſtamenta *reciproca inter coniuges quibus conditionibus Lubecae rata?* VI. 279
an poſt adlatas XII. Tab. in comitiis calatis non amplius condita? V. 442
Teſtamenta *in procinctu facta cur populus rata habuerit?* V. 436 ſeq.
qualia in vſu fuerint tempore Vlpiani? V. 443
ea in procinctu fieri quando deſierint? V. 437
ea temporibus antiquiſſimis duorum generum erant V. 434
Teſtamenta *condere qui probibeantur per legem decemuiralem?* V. 439
ea cur apud Romanos per modum legis condita? VI. 297.
proſcribenda ea eſſe e rep. nonnulli cenſuerunt VI. 264
an fuerint Abraami et Iacobi diſpoſitiones? ibid.
Teſtamenti *Praetorii requiſita* V. 443
hodierni requiſita 444
Teſtamentifactio *in ſolatium hominum inuenta eſſe dicitur.* VI. 258
teſtimonia Conſtantini M. *Imp. et Quinctiliani huc ſpectant* ib.
cur eam indulſerint Romani? ib.
ea comparatur legiſlationi 259
ea cur rectae rationi non conueniat? ib.
cur nec regulis prudentiae? 261. ſeq.
ea plerumque ex prauis adfectibus proficiſcitur 262. ſeq.
a quibusdam gentibus ea maxime circumſcripta 264
ea quatuor potiſſimum modis in Germania reſtricta 272
ea poſt introductum ius Rom. in Germania innotuit 269
eius origo unde repetenda? V. 445
an ab Athenienſibus ad Romanos migrarit? ib.
ea quomodo priuati arbitrii eſſe coeperit? V. 439
eam in Germania paſſim impediunt heredes ab inteſtato VI. 280. ſeq.
eius in Germ. receptae effectus quinam? VI. 297
eius fata et mutationes inſpicere vtiliſſimum V. 425
Teſtamento *quod relinquitur*, iure publico *legari dicit Papinianus* VI. 274
Teſtamentorum *iura pleraque ex antiquis principiis fluunt* V. 443
Teſtamentum *eſt vocabulum iur. ciu.* V. 444
Teſtamentum *per aes et libram, abolitis reliquis ſolum ad ius ciu. requirebatur* V. 443
ex Praetorio non hereditas, ſed bon. poſſ. dabatur ib.
Teſtamentum *ſine heredis inſtitutione nullum iure Rom.* VI. 293
Teſtamentum *ſi quis aliquo loco ſecundum iſtius leges condiderit, an et alibi ſubſiſtat?* VI. 292
Huberi et Strykii obſeruationes de hac quaeſtione 293
Teſtamentum *eius, qui apud nos habilis cenſetur, an valeat de bonis alibi ſitis, vbi inhabilis cenſetur?* VI. 293
quando et a quibusnam ingratum coarguere licuerit? V. 238
Teſtamentum inofficioſum, *cur ita dictum, in quo liberi iniuſte exheredati?* V. 231. ſeq.
an vno verbo conſtare poſſit? VI. 292
id mutandi facultate an teſtator ſe abdicare poſſit? V. 430
Teſtamentum *defuncti an probet ſibi debitam quantitatem?* VI. 23
Teſtamentum condere *quid* Io. Chryſoſtomo V. 433
Teſtandi *facultas liberrima ex XII. Tab.* V. 230
ea maxime coanguſtata ſub Auguſto V. 450
Teſtandi *noua ratio per Decemuiros inuecta* V. 439
Teſtandi *quaenam ratio Romae fuerit ante XII. Tab.?* VI. 273
quaenam poſt eaſdem? ib. ſeq.
Teſtandi *libertas homini ex Iur. Nat. et Gent. deberi dicitur* VI. 257
Teſtandi *ritus per aes et libram an ex XII. Tab.?* V. 432. ſeq.
Teſtandi *ius ante Romam conditam in Italia viguit* V. 445
Teſtari *in Germaniae quibuſdam locis non licet de bonis omnibus.* VI. 284
nec omnibus promiſcue in Germ. VI. 272
comparatio huius iuris cum Romano. 273
Teſtator *an de rebus vxori datis diſponere poſſit?* V. 431
Teſtaturi *iur. Lubecenſi proximis heredibus ad minimum* octo ſolidos et quatuor denarios *relinquere tenentur* VI. 281
Teſtatus *pro parte et pro parte inteſtatus nemo decedere poteſt iure Rom.* VI. 284
quo caſu contingere poſſit, vt quis pro parte teſtatus et pro parte inteſtatus accedat? ib.

an

an haec regula in Germ. vbique valeat? ibid.
Teſtem vnum oculatum plus, quam decem auritos valere, *dicunt Pragmatici* VI. 13
Teſtem *depoſuiſſe oportet. de ipſa re, ſi iusiurandum ſupplet. decernendum* VI. 23
Teſtem vnum audire *quid Vinnio?* VI. 10. 11
Teſtes *in teſtamento adhibendos quomodo olim rogari oportuerit?* V. 444
quinam olim in teſtamentis admiſſi? ib.
Teſtes Claſſici *quinam Romae dicti?* VI. 274
Teſtimonia *Euſebii et Hegeſippi de veſtitu* Iacobi *ponderantur* V. 55
Teſtimonium *quomodo comparatum eſſe debeat, ſi iusiur. ſupplet. deferendum?* VI. 23
Teſtis *vnus non audiendus iure Rom. per Conſtitutionem Conſtantini* VI. 10
Teſtis *in propria cauſſa fit de credulitate iurans* VI. 15
an filius patri ſit idoneus teſtis ſecundum ius Rom. an pater filio, an domeſtici patrisfamilias? VI. 14
Teſtis *in propria cauſſa nemo eſſe debet ſecundum ius Rom.* ib.
id quod illuſtratur loco Ciceronis
Teſtis *fit in propria cauſſa in ſupplementum iurans* VI. 15
THEODORVS, *monachus Graecus, Angliam petit* V. 31
is tantiſper Romae latet, dum in coronam tonſus 32
is Archiepiſcopus Cantuarienſis ordinatus a Papa Britanniam remeat ib.
THEODOSIVS M. *quid ratione matris iterum nubentis ſanxerit?* V. 518
quid ex hac diſpoſitione ſucceſſu temporis mutatum? ib.
eius nummus explicatur V. 62
an ex eo habitus ſacerdotalis antiquus recte deducatur? ib.
THEODOSIVS M. *in conſtitutione, de codicis ſui auctoritate edita, de paucitate verorum ICtorum conqueritur* V. 468
is laudatur, quod ſupplicia damnatorum in 30. dies differri iuſſerit VI. 50
Theologiae *gentilium quot genera?* V. 150
THEOPHILVS *an recte putet, antiquitatum ignorantiam nullo cum periculo coniunctam eſſe?* V. 425
Theoriae *iuris neglectus* V. 473
THOLOSANI (Greg.) *error de tutela mulierum* VI. 167
THOMAE Aquinatis *obſeruatio de baculo* Petri V. 37
THOMASII (Chriſtiani) *regula de ſignis morum ex facie humana petendis* V. 130
Thraciſmum *in Phaedri fabulis ſibi reperiſſe viſus eſt Scioppius* VI. 69
Thymiamatis *Altare; ad id non admittebantur Iſraelitae* V. 56
TIBERIVS, *quando eum Auguſtus Imperii conſortem adſumſerit?* V. 92
eiusdem anni varie numerantur ib.
eius era Proconſularis illuſtratur, et ad natiuitatem Chriſti adplicatur 93
is SCo feminis quaeſtum corpore facere prohibet, quarum aut pater, aut maritus eques Romanus fuerat V. 251
eius chronotaxis V. 91
eiusdem principatus duplex initium V. 92
Tibicinum *collegium primum erat eorum, quae Numa inſtituit* V. 324. ſeq.
TIMOCRATES *cur damnatus ab Athenienſibus?* VI. 37
Tinctores *apud Romanos deſcribuntur* V. 326
Toga *Romanorum, genus veſtium* V. 2
Togam *an Chriſtiani cum ſuperſtitione Romana poſuerint?* V. 4. ſeq.
Tonſura *olim inter adiaphora referebatur* V. 32
variae de ea opiniones V. 23
ad eas reſpondetur V. 24
an ex Euſebii *loco Apoſtolorum colligatur?* ib.
an ex Gregorii Nazianzeni? ib.
an ex Ammiani Marcellini? ib.
de ea diſputatum in Gallia V. 32
ad eam de Petro probandam Pontificii argumentis futilibus vtuntur ib.
Tonſura *Petri neganda ex duplici fundamento* V. 34
Tonſura *Pauli cur non admittenda?* V. 65
Hiſtoria controuerſiae Anglicanae de tonſura Petri et Pauli V. 32
Tonſura *triplex in Anglia ſtatuta* V. 32
ea in formam coronae facta quid ſignificet? V. 32
Tonſura *Clericorum vnde originem habeat?* V. 27
ea initio monachorum propria ib.
ea quando omnibus Clericis neceſſaria viſa? ib.
eius ritum a quo deducant Romanenſes? V. 30
Tormenta *quando decernere poſſit iudex?* VI. 55

Tor-

Digitized by Google

Tormentis extortae confeſſioni non temere credendum V. 53
Tormentorum anceps effectus demonſtratur exemplo VI. 54
Tortura, an confeſſio extraiudicialis ad eam ſufficiat? VI. 51
Traditio quid circa ſeruitutes? VI. 437
quid et quomodo fiat, quoad Dominos? 537
an illa hodie in immobilibus ſufficiat ad transferendum dominium? 539
Vide Emtio et Venditio.
Tranſactio an de criminibus capitalibus licita? V. 64
Translatitium edictum quid? V. 444
Trapezitarum ubi fiat mentio in iure Rom.? V. 386
Traſſa vel Tratta quid in negotio collybiſtico? V. 390
Traſſans quis dicatur in cambio? ib.
Tresuiri a Romanis legum deſcribendarum gratia Graeciam miſſi, V. 445
Treuirenſis Eccleſia ob antiquitatem ſuam quid ſibi adſerat? V. 37
Treuiros an miſſus fuerit Eucharius? V. 38
TRIBONIANO iniuria multi tribuunt errores V. 472
Tribuni plebis turbas excitant in rep. Rom. V. 336
Tribuum in Germ. inſtitutarum effectus fuere triſtiſſimi V. 358. ſeq.
TVLLVS HOSTILIVS Numae inſtituta circa collegia opificum ſuſtulit V. 330
is omnia ad virtutem bellicam retulit ibid.
Tunica non numquam loco dalmaticae legitur V. 22
Tunica clauis purpureis inſignis quomodo vocata, et a quibus geſtata? V. 21
Tunicae lineae quando induendae a Sacerdotibus? V. 56
Tonica lineae quando induendae a Sacerdotibus? V. 56.
veſtium harum ſanctitas ib.
eae detritae quibuſnam uſibus deſtinatae? ib.
Tunica Chriſti inconſutilis, de illa Nonnus. VI. 381
Turpes perſonae ex hereditate aliquid capere prohibentur per L. Pap. Popp. V. 245
quaenam iſtae ſint? V. 247
quomodo vocentur ab Vlpiano? 248
Turpitudo et leuis nota quomodo diſtinguantur? ib.
TVSCIANVS, ICtus., cum Iuliano et Aburnio Valente Iauoleni diſcipuli VI. 155
Tutela: ita dicta a Germanis parentum poteſtas in liberos V. 532
Tutela maritalis hodienum non in vniuerſa Germ. obtinet. VI. 205
prouinciae, ubi ea exoleuit, recenſentur ibid.
eius effectus in Germania. VI. 203
qui adhuc hodie ſuperſunt paſſim in Germania, etiam ubi ius Rom. receptum VI. 215
Tutela maritalis Romanorum in uxores a quibuſnam Imperatoribus abolita? VI. 182 ſeq.
an ei obſtet communio bonorum inter coniuges iure Germanico? VI. 191
ea in legibus Germ. praeſidium reperit. VI. 192
id oſtenditur ex Lege Wiſigothica et Burgundica VI. 192
it. ex chartis et formulis 194
ea firmata iure Sax. Suecico, Normannico, variis Statutis Germ. Galliae, Belgii, Italiae, aliarumque orig. Germ. gentium VI. 201
cur ei uxores credere noluerint legiſlatores? 202
Tutela muliebris perpetua Rom. quando euanuerit? VI. 185
Tutela mulierum Romanarum quotuplex? VI. 174
Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias? VI. 170
qualis iam nuptarum 172 viduarum? 173
Tutelae mulierum Atticarum et Romanarum comparantur VI. 174
ea quando ad Archontem redierit iure Attico? 173
Tutela ſuprema gaudent Principes apud Germanos VI. 80
eius indoles 85 et fundamentum VI. 88
huius definitio 86
eius veſtigia occurrunt in antiquis Germ. legibus 81
ea inueſtiti Principes Germ. 82
eius effectus 89. 99
eiuſdem differentia quatenus vel Principi, vel magiſtratibus inferioribus competit 87
Tutela ſuprema magiſtratuum in Germ. non ſemper a iuriſdictione promanat VI. 88
Tutela perpetua feminarum quomodo diuidatur? VI. 174
Tutela teſtamentaria in XII. Tab. fundamentum reperit VI. 78
eius antiquitas ib.
Tutela legitima apud Alemannos non erat gratuita VI. 193
an nota fuerit ante XII. Tab.? VI. 78
Tutela agnatorum legitima Graecis ſuſpecta

ſpecta viſa? VI. 77
Tutela ceſſitia quae ſit? VI. 176
ea apud Rom. gratuita erat 99
ea cur iure Germ. non ipſo iure finiatur? 97
ea apud Rom. hereditatis inſtar erat 96
Tutela pupillorum Ducibus et Principibus in inaugurationibus commendata VI. 83
id quod patet exemplis Ducum Bauariae et Carinthiae 84
Tutela et poteſtas mariti in vxorem apud Germanos vnum idemque VI. 188
Tutelae cur facta mentio in lege Decemvirali PATERFAM. etc. V. 440
Tutelae in Germania et feminae adultiores ſubſunt VI. 86
Tutelae genus mixtum perperam ſtatuunt Vinnius et Huberus VI. 91
ei ſubeſſe non poterant filiifamilias iure Rom. 168
Tutelam fructuariam in Germ. non fuiſſe ignotam, oſtenditur VI. 99
eam adminiſtrandi ius quando incipiat? VI. 91
eam initio Romani magiſtratibus non demandabant VI. 97
eam non debent Athenienſibus VI. 169
Tutelas teſtamento conſtituendi facultas ex XII. Tab. eſt V. 449
Tutor quis eſſe poſſit iure Rom. VI. 182
is ex L. Iul. Pap. Popp. feminae quo caſu conſtituendus ad dotem dandam, dicendam promittendamue VI. 182
Tutor; cur is eiusue filius iure Rom. feminam ducere prohibeatur, quam tutela regit? VI. 183
Tutor acturus in iudicio quomodo ſe legitimare teneatur iure Germ.? VI. 93
Tutor non rei ſed perſonae datur V. 431
inter eum et curatorem iure Germ. nihil differentiae VI. 86
Tutores pro pupillis petere quem oportuerit iure Rom.? VI. 95
ſi iure Germ. omnes confirmandi VI. 89. 92. 93
eos magiſtratus in Germania etiam non rogati conſtituunt 95
ita per Receſſus Imp. cautum ib.
Tutores Datiuos iure Germ. non confirmandos putat Strykius VI. 92
an recte ſe habeat eius ſententia? ib.
Tutores furioſos et minores pater liberis conſtituere poterat ap. Rom. V. 450
Tutores legitimi qui in iure Rom.? VI. 90
ſi quando ad rationes reddendas coegerint iudices Rom.? 87
Tutores Graeci cur [illegible] dicti? VI. 172
Tutores petere quid iure Rom. VI. 94
id pupillus non poterat 95
Tutoris confirmatio quidnam efficiat iure Germ.? VI. 93
quid ſit iure Rom.? VI. 92
Tutoris datio iure Rom. non erat ordinariae iuriſdictionis V. 206. VI. 79
ea neque imperii eſt, neque iuriſdictionis. VI. 88. 487
Tutorium vel curatorium quid iure Germ.? VI. 94
Tutorum adminiſtratio vicaria in Germania, in legibus publ. fundata VI. 93
Tyrus colonia iur. Ital. [illegible] VI. 69

V.

VAcatio a muneribus publicis nautarum priuilegium V. 296
Vadia quid? VI. 311
Vadimonium promittentes manus tollebant V. 372
Vaginae an vna cum armis prohibitis cenſeantur prohibitae? V. 286
VALERIA an in Andronis Sextili, mariti tutela fuerit? VI. 168
VALESII ad Euſebii locum commentatio V. 13
Valuta quid in cambio? V. 389
an eius facienda ſit mentio in litteris cambialibus? 397. 414
VARRONIS vetus dictum de philoſophis, hodiernis temporibus quoque adplicandum V. 97
VARVS (Quinctil.) Syriae Praeſes V. 88
ſub eo Chriſtus natus 89
Tertulliani locus ea de re explicatur 90
Vaterloſe et Muterloſe Wayſen: quid ex hac loquendi ratione demonſtratur? V. 534
Vecordium hominum inceſſus V. 152
Vectigalia plurima apud Romanos V. 291
ea an iure exigi queant? ibid.
Vectigalia an in libero mari exigi queant? 291
Danorum et Suecorum ea de re contentiones ib. ſeq.
an in fretis ſoluenda? ib.
ea defraudantium poena non eadem 292
de Vectigalibus quid? VI. 395. 398. 400. 403
Velitis iubeatis Quirites: formulae huius explicatio V. 369
Venditio illicita fructuum in herbis? VI. 529

Quid

Quid de venditione, ſuper qua contrahentes inſtrumentum fieri voluit? 514
Quae res venire poſſint? 548
Vide Dominium, Emtio, Fructus, Ius
De Venditore *quid in Edicto Turcii Aproniani?* VI. 381
Venena *mala qui vendiderant, quomodo puniti?* V. 283
quanta circumſpectione ea hodie vendantur? V. 287
Verba *in ſe nec ad veritatum, nec ad bonorum claſſem pertinent* V. 107
Verba *ciuilia quaenam?* V. 448
Veſtali *ſacerdotio tutela mulierum perpetua finiebatur iure Rom.* VI. 175
Veſtes *ſacrae monialibus non tangendae* V. 18
Veſtes *Iudaicae ad Religionem pertinebant* V. 26
Veſtes *litteratae Apoſtolorum* V. 66. 67
Veſtes *antiquae ſacerdotales an hodiernis ſimiles fuerint?* V. 14
Veſtes *ſacrae, in Occidente tardius definitae quam in Oriente,* V. 26
Veſtimenta *Clericorum a laicis non attingenda* V. 21.
Veſtimenta *inter gentilium et Chriſtianorum an diſcrimen ſit?* V. 4
Veſtis *alba: quos ea uti oportuerit?* V. 16
Veſtis *Romanorum toga* V. 2
Veſtitus *ratione an Chriſtiani ſe prodiderint?* V. 4
Veſtium *ſacrarum mentio fit a Patribus nonnullis* V. 16
myſterium in eis non quaeſiuerunt antiqui 16
eae non eiuſdem vbique formae ib.
quando vbique introductae? ibid.
Veſtium *genus Chriſtianorum quodnam?* V. 2
earum forma pendet ab arbitrio gentium
Vicaria *tutorum adminiſtratio in Germ. legibus publ. fundata* VI. 93
Vidua *qua iure fructus liberorum ſuorum percipiat iure Hamburgenſi?* V. 517
Viduae, *cur eas Hebraei Deo curae eſſe cenſuerint?* VI. 166
earum tutela qualis fuerit iure Attico? VI. 173
VIGL. ZVICHEM. *de teſtandi ritu ſententia.* V. 442
Vindicatio, *quae per eam legari olim potuerint iure Rom.* V. 431
Vindiciae *qua formula olim petitae?* V. 372
Vindicationi *ſeruorum an iure ciu. obſtet praeſcriptio?* VI. 216
Vini *adulteratores quomodo puniendi?* V. 290
eius effectus oſtenſus a Callimacho VI. 58
Vini *cauſſa exemtae quaenam prouinciae a Ludouico Germ.?* VI. 110
VINNIVS *an recte ſtatuat mixtum tutelae genus?* VI. 91
Vinum *plurimis Germaniae gentibus olim ignotum* V. 275
Vir *an uxori mente captae curator dari poſſit ex diſpoſitione iur. Rom?* VI. 185
Virtute *praeditorum qualis inceſſus?* V. 153
Vitia *cambii ob correalem obligationem* V. 408
Vitia *cambiorum extrinſeca* V. 411
Vitiorum *cambialium cauſſae triplices* V. 401
Vitiari *quando dicantur regulae iuris?* V. 399
Vitium *quomodo a morbo differat?* V. 400
Vitium *cambii quid et quotuplex?* ib.
Vlmenſes *quando ſibi Conſules et Tribunos plebis conſtituere coeperint?* V. 356
VLPIANVS, *qui Athenaei ſympoſio interfuiſſe fingitur, cum ICto confunditur* VI. 69
VLPIANVS *ex Domitia familia prodiit.* VI. 70
ei iniuria affinguntur Hebraiſmi ib. ſeq.
eius laudes et natale ſolum 68
ſemi-iudaeus is vocatur ab Eu. Ottone 69
eius temporibus quaenam teſtamenta in vſu fuerint? V. 443
locus eius emendatus a Corn. van Bynkershoek VI. 294
VLPIVS MARCELLVS *et aemulus* Salu. Iul. *acerrimus* VI. 157
Vnitas *perſonae inter patrem et filium impediebat, quo minus iure Rom. patri in bonis liberorum vsusfructus eſſet* V. 512
Vniuerſitati *delatum iusiurandum ab iſtius Senioribus praeſtari debet* VI. 25
VOCONIA *lex feminas hereditate excluſit* V. 451
Volenti non fit iniuria. *id axioma adplicandum ad propriam reorum confeſſionem* VI. 39
Voluntati *ultimae deuotorum refragari inauſpicatum videbatur Romanis* V. 437
Voluntatem *ultimam νόμον vocat Priſcus* V. 433
Voluntatis *emendatio an ex emendatione intellectus recte deriuetur a Socrate?* V. 100
Voluptatis *venereae, ſeu laſciuorum in-*

ceſſus V. 147 ſeq.
Voluptatis *Bacchicae inceſſus* V. 149
Vota pro ſalute tua facimus : *formula Romanorum in precibus.* V. 306
Vrbem Templum ſibi viſam eſſe, *profitentur* Pyrrhi *Epirotae caduceatores* V. 370
Vrbes *habitabant ſerui Francorum temporibus* V. 354
Vrbibus *et oppidis caruere Germani antiqui* V. 355
Vſucapio *eius origo ex iure ciu.* VI. 218
ea quomodo eleganter vocetur a Cicerone? VI. 219
Vſucapione *annua vxor iure* Rom. *antiquo materfamilias fiebat* V. 378
Vſucapionis *interruptio qua ratione olim facta?* V. 371
Vſurae *damnantur a* Pontifice V. 391
Vſus *iuriſiurandi ſupplet. in foris* Germ. *oſtenditur* VI. 20 ſeq.
Vſusfructus *in poenam ſecundarum nuptiarum conſtitutus an in* Germ. *receptus?* V. 520
ICti qui id adfirment? ibid.
Vſusfructus *maritimus iur.* Germ. *quomodo differat a* Romano? V. 502
is an extra Germaniam obtineat? 524
is finitur in Belgio confecto inuentario 525
prouinciae in Germania recenſentur, in quibus viget ib.
eius fundamentum quodnam? 533
deſcribitur verbis Statuti Hamburgenſ. 511
an ex Authentica Praeterea *adhuc in vſu ſit?* 519
eum origine Germanicum eſſe, demonſtratur ex L. Wiſigothica 522
is apud Burgundiones in vſu erat 523
quibus modis is finiatur? 547. ſeq.
eo finito quomodo fiat bonorum diuiſio? 548
Vſusfructus *paraphernalium iure* Rom. *ignotus* VI. 203
is vnde ſit receptus moribus Ger.? ib.
Vſusfructus *paternus an in bonis aduentitiis liberorum iure antiquo* Rom. *obtinuerit?* V. 512. ſeq.
is quomodo inualuerit iure Rom. 513
Vſusfructus *legitimus an matri iure* Rom. *competat?* V. 514
eius fundamentum patria poteſtas ib.
Vſusfructus *bonorum liberorum an matri illa abligurienti adimatur?* V. 538
Vſusfructus *in bonis pupillorum vaſallorum eſt effectus ſupremae tutelae in* Germ. VI. 99. ſeq.
is improprie dominium *adpellatur* V. 526
quid iure Rom.? 513
Vſusfructus *teſtamento relictus an adimatur matri ob ſecundas nuptias?* V. 519
Vſusfructus *in bonis aduentitiis liberorum inuectus a* Conſtantino M. V. 513
Vſusfructus *in bonis emancipatorum pro parte dimidia a Iuſtiniano* V. 513. ſeq.
Vſusfructus *in bonis illegitimorum an competat matri?* V. 515
quid Linkerus ad hanc quaeſtionem? ibid.
is quo caſu matri iure ciu. conſtituatur? 516. ſeq.
is iure Germ. *antiquo multo pinguior quam* Rom. 539
ille refertur ad ſpecies dominii vtilis a Thomaſio et Schiltero ib.
Vſusfructus *legati et legitimi differentia* V. 541
Vterini *quando inter hos et conſanguineos differentia ſublata fuerit a Graecis?* V. 227
Vuae *ad vindemiam nondum maturae commercio exemtae ſunt per ordinationem Polit.* V. 289
Vultus *hominum non fruſtra diſtinxit Deus* V. 116
id quod demonſtratur teſtimoniis ſacris et profanis ib.
Vxor *quid ſine curatore poſſit in Saxonia?* VI. 213
Vxorem *inuito patre ducentis poena iure* Germ. VI. 193
Vxores *temporibus* Pomponii *rarius in manum conueniebant* V. 431
Vxores *plebeias, non libertinas ducere licebat ante* L. *Pap. Popp.* V. 245
eae iure vetere Celtico in tutela vel poteſtate mariti erant. VI. 189
Vxori, *quae in manum conuenerat paterfamilias teſtamento tutorem recte conſtituebat iure* Rom. V. 450
exemplum Hiſpalae Fecenniae ib.
an mente captae vir curator dari poſſit? VI. 185
Vxoris *curator quomodo hodie fiat maritus in Saxonia?* VI. 208
Vxorum *a maritis aliis ceſſarum exempla* V. 441. VI. 177

W.

WALEFRIDI STRABONIS *et aliorum teſtimonia, quod Sacerdotes 3. priorum Saec. non alio ſigno ſe diſtinxerint a laicis, quam morum probitate et ſanctitate* V. 11
Waradeins *ſeu* Zygoſtatae, VI. 345. 350
WATTERI (Io.) *ſententia de querela inoſ-*

inoffícioſi expenditur V. 240
Wiſigothi : *apud eos liberi aeque in matris ac patris poteſtate erant* V. 521
ii pueros decennes teſtari patiebantur VI. 280
WISSENBACHIVS *quomodo explicet verba* Seueri *Imp. de religione indicantium?* VI. 33
Wurtembergiae *Duces ſe* Obriſte Vormunder *in reſcriptis ſuis vocant* VI. 80
ii leges tutelares a Venetis petiverunt ib.

X.

XENOPHON *Atheníenſibus ſuadet, vt mercatores bonore proſequantur* V. 482
XENOCRATI *iniurato credendum eſſe putabant Athenienſes* V. 15
Χιτῶνα *quid Graecis?* V. 26

Z.

ZACHARIAS *ſacerdos neminem in Sanctuario comitem habebat* V. 56
ZALEVCVS *quibusnam legibus rempubl. inſtruxerit?* V. 480
ZENO *imitatus a* Salu. Iul. *ICto* VI. 153
Zoll-Stangen (*Statuae mercuriales*) V. 293
ZOROASTRIS *oracula* V. 165
ZOROBABELIS *templum Iudaeos, Chriſto reſpondentes intellexiſſe, cur non credibile ſit?* V. 82
ZVENTEBOLDVS Rex *Lotharingiae non Dux.* VI. 118
ZVICHEM. (Vigl.) *de teſtandi ritu ſententia,* V. 442
Zygoſtatae, *qui?* VI. 342
ii et Monetarii, alias die Waradeins, 345. 350

605717

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google